MARX ENGELS

SEÇME YAPITLAR

1

SOL
YAYINLARI

60

SEÇME YAPITLAR

BİRİNCİ CİLT

KARL MARX
VE
FRİEDRİCH ENGELS

BİRİNCİ BASKI

SEÇME YAPITLAR

BİRİNCİ CİLT

KARL MARX
VE
FRİEDRİCH ENGELS

Karl Marx ve Friedrich Engels'in yapıtlarından derlenen *Selected Works* (Volume One, Progress Publishers, Moscow 1969) adlı kitap, Muzaffer Ardos, Sevim Belli, Ahmet Kardam ve Kenan Somer tarafından (her metin ayrı ayrı olmak üzere) dilimize çevrilmiş ve *Sol Yayınları* tarafından, *Seçme Yapıtlar, Birinci Cilt*, adı ile, Aralık 1976 tarihinde, Ankara'da, *İlkyaz Basımevi*'nde dizdirilip bastırılmıştır.

İÇİNDEKİLER

9 Sol Yayınları'nın Notu

11 FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER, *Karl Marx*

15 FEUERBACH. MATERYALİST VE İDEALİST ANLAYIŞLARIN KARŞITLIĞI (*Alman İdeolojisi*'nin Birinci Bölümü), *Karl Marx* ve *Friedrich Engels*

15 [I]

17 [1.] Genel Olarak İdeoloji ve Özel Olarak Alman İdeolojisi

19 [2. Materyalist Tarih Anlayışının Hareket Ettiği Öncüller]

21 [3. Üretim ve Bireylerin İlişkileri. İşbölümü ve Mülkiyet Biçimleri: Aşiretsel, Antik, Feodal]

25 [4. Materyalist Tarih Anlayışının Özü. Toplumsal Varlık ve Toplumsal Bilinç]

28 [II]

28 [1. İnsanların Gerçek Kurtuluşunun Koşulları]

29 [2. Feuerbach'ın Sezgisel ve Tutarsız Materyalizminin Eleştirisi]

33 [3. Başlangıçtaki Tarihsel İlişkiler ya da Toplumsal Faaliyetin Esas Yönleri: Geçim Araçlarının Üretimi, Yeni Gereksinmelerin Üretimi, İnsanların Üremesi (Aile), Toplumsal Haberleşme, Bilinç]

38 [4. Toplumsal İşbölümü ve Sonuçları: Özel Mülkiyet, Devlet, Toplumsal Faaliyetin "Yabancılaşma"sı]

41 [5. Komünizmin Maddi Bir Önkoşulu Olarak Üretici Güçlerin Gelişmesi]

43 [6. Materyalist Tarih Anlayışının Sonuçları: Tarihsel Sürecin Sürekliliği, Tarihin Dünya Tarihine Dönüşmesi, Bir Komünist Devrim Zorunluluğu]

48 [7. Materyalist Tarih Anlayışının Özeti]

49 [8. Tarihin Daha Önceki, İdealist Anlayışının, Özellikle Hegel-Sonrası Alman Felsefesinin Temelsizliği]

53 [9. Feuerbach'ın, Onun İdealist Tarih Anlayışının Tamamlayıcı Eleştirisi]

55 [III]

55 [1. Egemen Sınıf ve Egemen Bilinç, Hegel'in Tarihte Tin'in Egemenliği Anlayışının Oluşumu]

60 [IV]

60 [1. Üretim Aletleri ve Mülkiyet Biçimleri]

61 [2. Maddi İş ile Zihinsel İş Arasında İşbölümü. Kent ile Kırın Ayrılması. Loncalar]

64 [3. İşbölümünün Genişlemesi. Sanayi ile Ticaretin Ayrılması. Çeşitli Kentler Arasında İşbölümü. Manüfaktür]

71 [4. En Karmaşık İşbölümü. Büyük Sanayi]

74 [5. Toplumsal Bir Devrimin Temeli Olarak Üretici Güçler ile İlişki Tarzı Arasındaki Çelişki]

75 [6. Bireylerin Rekabeti ve Sınıfların Oluşması. Bireyler ile Geçim Koşulları Arasındaki Çelişkinin Gelişmesi. Burjuva Toplum Koşulları İçinde Bireylerin Aldatıcı Ortak Topluluğu ve Komünizminde Bireylerin Gerçek Birliği. Toplumun Yaşam Koşullarının Birleşmiş Bireylerin Gücüne Bağlı Kılınması]

82 [7. Üretici Güçler ile İlişki Tarzı Arasındaki Çelişki Olarak, Bireyler ile O Bireylerin İçinde Bulundukları, Varoluş Koşulları Arasındaki Çelişki. Üretici Güçlerin Gelişimi ve İlişki Tarzlarının Değişmesi]

85 [8. Tarihte Zorun (Fethin) Rolü]

87 [9. Büyük Sanayi ve Serbest Rekabet Koşullarında Üretici Güçlerle İlişki Tarzı Arasında Gittikçe Büyüyen Çelişki. Emek ve Sermaye Karşıtlığı]
90 [10. Özel Mülkiyetin Ortadan Kaldırılmasının Zorunluluğu, Koşulu ve Sonuçları]
92 [11.] Devletin ve Hukukun Mülkiyet ile İlişkileri
96 [12. Toplumsal Bilinç Şekilleri]

98 KOMÜNİZMİN İLKELERİ, *Friedrich Engels*

118 KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU, *Karl Marx* ve *Friedrich Engels*
118 1872 Almanca Baskıya Önsöz
120 1882 Rusça Baskıya Önsöz
121 1883 Almanca Baskıya Önsöz
122 1890 Almanca Baskıya Önsöz
126 1892 Lehçe Baskıya Önsöz
128 1893 İtalyanca Baskıya Önsöz
131 Komünist Parti Manifestosu
132 I. Burjuvalar ve Proleterler
145 II. Proleterler ve Komünistler
155 III. Sosyalist ve Komünist Yazın
155 1. Gerici Sosyalizm
155 A. Feodal Sosyalizm
157 B. Küçük-Burjuva Sosyalizmi
159 C. Alman Sosyalizmi ya da "Hakiki" Sosyalizm
162 2. Tutucu Sosyalizm ya da Burjuva Sosyalizmi
163 3. Eleştirel-Ütopik Sosyalizm ve Komünizm
167 IV. Komünistlerin Mevcut Çeşitli Muhalefet Partileri Karşısındaki Konumları

169 BURJUVAZİ VE KARŞI-DEVRİM. İkinci Makale, *Karl Marx*

174 ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE, *Karl Marx*
174 Friedrich Engels'in Giriş'i
184 Ücretli Emek ve Sermaye
184 I
189 II

213 MERKEZ KOMİTESİNİN KOMÜNİST BİRLİĞE ÇAĞRISI, *Karl Marx* ve *Friedrich Engels*
213 Merkez Komitesinden Birliğe

226 FRANSA'DA SINIF SAVAŞIMLARI 1848-1850, *Karl Marx*
226 Friedrich Engels'in Giriş'i
249 Fransa'da Sınıf Savaşımları
250 I. Haziran 1848 Yenilgisi
276 II. 13 Haziran 1849
311 III. 13 Haziran 1849'un Sonuçları
347 IV. 1850 Yılında Genel Oy Sisteminin Yürürlükten Kaldırılması

363 ALMANYA'DA DEVRİM VE KARŞI-DEVRİM, *Friedrich Engels*
363 I. Devrim Patlak Verdiği Sırada Almanya
372 II. Prusya Devleti
382 III. Öbür Alman Devletleri
387 IV. Avusturya
393 V. Viyana Ayaklanması
397 VI. Berlin Ayaklanması
401 VII. Frankfurt Ulusal Meclisi
406 VIII. Polonyalılar, Çekler ve Almanlar
410 IX. Panslavizm, Schleswig-Holstein Savaşı

414 X. Paris Ayaklanması. Frankfurt Meclisi
418 XI. Viyana Ayaklanması
424 XII. Viyana'nın Baskınla Alınışı. Viyana İhaneti
431 XIII. Prusya Kurucu Meclisi. Ulusal Meclis
436 XIV. Düzenin Yeniden Kurulması. Diyet ve Meclis
441 XV. Prusya'nın Zaferi
445 XVI. Ulusal Meclis ve Hükümetler
449 XVII. Ayaklanma
453 XVIII. Küçük-Burjuvalar
458 XIX. Ayaklanmanın Sonu

464 KOLONYA'DA KOMÜNİSTLERİN YARGILANMASI, *Friedrich Engels*

472 LOUİS BONAPARTE'IN 18 BRUMAİRE'İ, *Karl Marx*
472 Yazarın Almanca İkinci Baskıya Önsözü
474 Friedrich Engels'in Üçüncü Almanca Baskıya Önsözü
477 Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i
477 I
487 II
500 III
516 IV
528 V
548 VI
569 VII

589 HİNDİSTAN'DA İNGİLİZ EGEMENLİĞİ, *Karl Marx*

597 HİNDİSTAN'DAKİ İNGİLİZ EGEMENLİĞİNİN GELECEKTEKİ SONUÇLARI, *Karl Marx*

604 *PEOPLE'S PAPER*'IN YILDÖNÜMÜNDE YAPILAN KONUŞMA, *Karl Marx*

607 EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE KATKI'YA ÖNSÖZ, *Karl Marx*

613 KARL MARX'IN *EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE KATKI*'SI, *Friedrich Engels*
613 I
617 II

624 MEKTUPLAR, *Karl Marx*
624 Marx'tan Paristeki P. V. Annekov'a
637 Marx'tan New-York'taki J. Weydemeyer'e
637 Marx'tan Manchester'deki Engels'e
639 Marx'tan Ryde'ki Engels'e

641 *Açıklayıcı Notlar*
684 *Adlar Dizini*
701 *Konu Dizini*

SOL YAYINLARI'NIN NOTU

Üç cilt olarak hazırlanan *Seçme Yapıtlar,* Marx ve Engels'in büyük devrimci öğretilerinin şu üç temel bölümünün tümünü açıklayan en önemli yazılarını içermektedir: marksist felsefe, ekonomi politik ve bilimsel komünizm teorisi. Yerin sınırlı olması nedeniyle, doğal olarak, *Kapital, Anti-Dühring* vb. gibi hacimli temel yapıtların ancak bazı bölümleri ve kesimleri bu ciltlerde sunulabilmiştir. Bu nedenle, ciltlerde, Marx'ın *Kapital*'inin Birinci Cildinin 24. Bölümü (Türkçe baskıda Sekizinci Kısım, 26-32. bölümler), yazarın "Almanca Birinci Baskıya Önsöz"ü, "Almanca İkinci Baskıya Sonsöz"ü ve *Kapital*'in İkinci Cildine Engels'in yazdığı "Önsöz"den bir alıntı yer almaktadır. Gene aynı nedenle, bu ciltler, Engels'in *Doğanın Diyalektiği*'nin "Giriş"ini, *"Anti-Dühring*'e Eski Önsöz — Diyalektik Üzerine"yi, "Maymundan İnsana Geçişte Emeğin Rolü"nü; Engels'in, daha sonra yeniden yazdığı ve *Anti-Dühring*'in üç bölümünden oluşan *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* adlı kitapçığını içermektedir.

Yapıtlar, yazılış tarihine göre sıralanmıştır. Ama yazarların kendi önsöz ve sonsözleri, yazılış tarihine bakılmaksızın, ilgili yapıtlarla birlikte sunulmuştur. Marx ve Engels'in mektupları, her ciltte, o cildin kapsadığı zaman dönemine uygun olarak kitabın sonunda yer almaktadır. Ciltlerde yer alan ve daha önce *Sol Yayınları* arasında yayınlanmış bulunan yapıtlar, bu çevirilerden aktarılmış, ama tümü, yayına esas alınan İngilizce basımına göre gözden geçirilerek düzenlenmiş ve notlandırılmıştır. Bu arada şunu da belirtelim ki, Engels'in "Komünizmin İlkeleri"nde boş bıraktığı bazı soruların yanıtları, (çeviriye esas alınan cildin yayınlandığı tarihte henüz bilinmeyen, ama hemen hemen aynı tarihlerde, 1969'da, ilk kez Hamburg'da *Gründungsdokumente des Bundes der Kommunisten*'de yayınlanan) Engels'in "Komünizmin İman Yemini"nde yer almaktadır. Bu nedenle, "Komünizmin İlkeleri"nin eksiklerinin notlar halinde tamamlanmasında, "Komünizmin İman Yemini"nin de yer aldığı Karl Marx and Frederick Engels, *Collected Works* (vol 6, Moscow 1976) adlı yapıttan yararlanılmıştır.

Ç E V İ R E N L E R

FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER
AHMET KARDAM

FEUERBACH. MATERYALİST VE İDEALİST ANLAYIŞLARIN KARŞITLIĞI
SEVİM BELLİ

KOMÜNİZMİN İLKELERİ
MUZAFFER ARDOS

KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU
MUZAFFER ARDOS

BURJUVAZİ VE KARŞI-DEVRİM
AHMET KARDAM

ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE
SEVİM BELLİ

MERKEZ KOMİTESİNİN KOMÜNİST BİRLİĞE ÇAĞRISI
AHMET KARDAM

FRANSA'DA SINIF SAVAŞIMLARI 1848-1850
SEVİM BELLİ

ALMANYA'DA DEVRİM VE KARŞI-DEVRİM
KENAN SOMER

KOLONYA'DA KOMÜNİSTLERİN YARGILANMASI
AHMET KARDAM

LOUİS BONAPARTE'IN 18 BRUMAİRE'İ
SEVİM BELLİ

HİNDİSTAN'DA İNGİLİZ EGEMENLİĞİ
AHMET KARDAM

HİNDİSTAN'DAKİ İNGİLİZ EGEMENLİĞİNİN GELECEKTEKİ SONUÇLARI
AHMET KARDAM

PEOPLE'S PAPER'IN YILDÖNÜMÜNDE YAPILAN KONUŞMA
AHMET KARDAM

EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE KATKI
SEVİM BELLİ

KARL MARX'IN *EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE KATKI*'SI
SEVİM BELLİ

M E K T U P L A R
AHMET KARDAM

KARL MARX

FEUERBACH ÜZERİNE TEZLER[1]

I

Feuerbach'ınki de dahil olmak üzere şimdiye kadar var-olan tüm materyalizmin başlıca kusuru, şeyin [*Gegenstand*], gerçekliğin, duyumluluğun *duyumlu insan eylemi, pratiği* olarak değil, öznel olarak değil, yalnızca *nesne* [*Objekt*] ya da *sezgi* [*Anschauung*] biçiminde kavranmasıdır. Böylece, *etkin* yön, materyalizme karşıt bir biçimde, idealizm tarafından geliştirilmiş oldu — ama yalnızca soyut olarak, çünkü idealizm bu biçimdeki gerçek, duyumlu eylemi elbette bilmez. Feuerbach, düşünce nesnelerinden gerçekten farklı duyumlu nesneler istiyor, ama insan eyleminin kendisini *nesnel* [*gegenständliche*] *eylem* olarak kavramıyor. Böylece, *Hıristiyanlığın Özü*'nde, teorik tutumu, biricik gerçek insan tutumu olarak görüyor, oysa pratik yalnızca iğrenç yahudice görünüm biçimi içerisinde kavranıyor ve sabitleştiriliyor.

Böylece "devrimci" eylemin, "pratik-eleştirel" eylemin önemini anlamıyor.

II

Nesnel [*gegenständliche*] hakikatin insan düşüncesine atfedilip edilemeyeceği sorunu, bir teori sorunu değil, *pratik* bir sorundur. Pratikte insan, hakikati, yani kendi düşüncesinin gerçekliğini ve gücünü, bu-yanlılığını [*Diesseitigkeit*] tanıtlamalıdır. Düşüncenin gerçekliği ya da gerçeksizliği konusundaki pratikten soyutlanmış anlaşmazlık, tamamıyla *skolastik* bir sorundur.

III

İnsanların ortamın ve yetişme biçiminin ürünleri oldukları, ve dolayısıyla değişik insanların, başka ortamın ve değişik yetiştirme biçiminin ürünleri oldukları yolundaki materyalist öğreti, ortamı değiştirenin insanın kendisi olduğunu ve eğiticinin kendisinin de eğitilmeye ihtiyacı olduğunu unutuyor. Bu öğreti, böylece, zorunlu olarak, toplumu, biri topluma üstün olan iki kısma bölmeye varıyor (örneğin Robert Owen'da).

Ortamın değiştirilmesi ile insan eyleminin çakışması, ancak *devrimcileştiren pratik* olarak kavranabilir ve ussal bir biçimde anlaşılabilir.

IV

Feuerbach, dinsel kendine-yabancılaşma olgusundan, dünyanın biri dinsel, hayalî dünya, ötekisi gerçek dünya olarak ikileşmesi olgusundan hareket ediyor. Yaptığı iş, dinsel dünyayı layik temeline oturtmaktan ibarettir. Bu işi tamamladıktan sonra, esas yapılması gereken şeyin hâlâ ortada durduğunu görmüyor. Çünkü bu layik temelin kendisini kendisinden koparması ve kendisini bağımsız bir diyar olarak hayal âlemine yerleştirmesi olgusu, gerçekten ancak bu layik temelin kendi kendisini bölmesi ve kendi kendisiyle çelişmesi ile açıklanabilir. Dolayısıyla bu sorunun kendisi, ilkin, kendi çelişkisi içerisinde anlaşılmalı ve, ardından da, bu çelişkinin ortadan kaldırılmasıyla pratik içerisinde devrimcileştirilmelidir. Şu halde, örneğin, dünyevî ailenin kutsal aile-

nin gizemi olduğu bir kez keşfedildi mi, o zaman dünyevî ailenin kendisi teori içerisinde eleştirilmeli ve pratik içersinde devrimcileştirilmelidir.

V

Soyut düşünme ile yetinemeyen Feuerbach, *duyumlu sezgiye* başvuruyor; ama duyumluluğu *pratik* eylem, duyumlu insan eylemi olarak kavramıyor.

VI

Feuerbach, dinsel özü *insanal* öze indirgiyor. Ama insanal öz, tek tek her bireyin doğasında bulunan bir soyutlama değildir. Gerçekliği içerisinde bu, toplumsal ilişkilerin bütünüdür.

Bu gerçek özün eleştirisine girmeyen Feuerbach, bunun sonucu olarak:

1. Tarihsel süreçten uzaklaşmak ve dinsel duyguyu [*Gemüt*] kendi başına bir şey olarak tesbit etmek ve soyut —*yalıtılmış*— bir insan bireyini öngörmek zorunda kalmıştır.

2. Dolayısıyla insanal öz, onda ancak bir "tür" olarak, birçok bireyi salt *doğal olarak* birleştiren içsel, dilsiz bir genellik olarak anlaşılabilir.

VII

Bunun sonucu olarak Feuerbach, "dinsel duygu"nun kendisinin bir toplumsal ürün olduğunu, ve tahlil ettiği soyut bireyin de gerçekte belirli bir toplum biçimine ait olduğunu görmüyor.

VIII

Toplumsal yaşam özünde *pratiktir*. Teoriyi gizemciliğe saptıran bütün gizemler, ussal çözümlerini insan pratiğinde ve bu pratiğin anlaşılmasında bulurlar.

IX

Sezgisel materyalizmin, yani duyumluluğu pratik eylem olarak anlamayan materyalizmin ulaştığı en yüksek nokta, "sivil toplum" içerisindeki tek tek bireylerin sezgisidir.

X

Eski materyalizmin bakış açısı "sivil" toplumdur; yeni olanın ise *insan* toplumu, ya da toplumsallaşmış insanlıktır.

XI

Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde *yorumlamışlardır*; oysa sorun onu *değiştirmektir*.

1845 ilkyazında Marx
tarafından yazılmıştır

Özgün basımı Engels tarafından
1888'de, kendi yazdığı *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*'nun ayrı
basımının Ek'inde yayınlanmıştır

KARL MARX VE FRİEDRİCH ENGELS

FEUERBACH

MATERYALİST VE İDEALİST ANLAYIŞLARIN KARŞITLIĞI[1]

(*ALMAN İDEOLOJİSİ*'NİN BİRİNCİ BÖLÜMÜ)[2]

[I]

[y. 1] Bazı Alman ideologlarına inanmak gerekirse, Almanya, bu son yıllar içinde, daha önce eşi görülmemiş bir altüst oluşa sahne olmuş. Strauss[3] ile başlayan hegelci sistemin ayrışması süreci, "geçmişin güçleri"nin tümünün sürüklendikleri evrensel bir mayalanmayla sonuçlanmış. Bu evrensel keşmekeş içinde, aynı hızla yokolup gitmek üzere güçlü imparatorluklar kurulmuş, sıraları gelince kendileri de daha yürekli ve daha güçlü rakipler tarafından karanlıklar içine atılmak üzere kısa ömürlü kahramanlar ortaya çıkmış. Bu, yanında, Fransız Devriminin çocuk oyuncağı gibi kaldığı bir devrim, Diadokos'ların[4] savaşlarının bayağı şeyler olarak gözüktüğü dünya çapında bir savaşım olmuş.

[1] Yapıta, Marx ve Engels'in yazdığı "Önsöz" için bkz: *Alman İdeolojisi* (Feuerbach), Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 33-35. —*Sol Yayınları.*

Görülmemiş bir hızla, ilkeler ilkelerin yerini almış, düşünce kahramanları birbirlerini alaşağı etmişler, ve üç yılda, 1842'-den 1845'e kadar, Almanya'da başka yerde üç yüzyılda olduğundan daha çok yol katedilmiş.

Bütün bunlar, saf düşünce alanında olup bitmiş.[2]

Elbette ki, çok ilgi çekici bir olay, mutlak tinin ayrışması süreci sözkonusudur.[3] Son yaşam kıvılcımları da söner sönmez bu *Caput mortuum*'un* çeşitli öğeleri ayrışarak yeni bileşimler meydana getirdiler ve yeni tözler kurdular. O zamana kadar mutlak tinin sömürüsü ile yaşamış olan felsefe imalâtçıları şimdi artık bu yeni bileşimlerin üzerine atıldılar. Ve herbiri kendine düşen payı öne sürmek için duyulmamış bir çaba gösterdi. Ama iş rekabetsiz yürüyemezdi. İlkten, bu rekabet oldukça ciddî ve burjuvaca bir biçimde yapıldı. Daha sonra, Alman pazarı dolup taştığı ve bütün çabalara karşın metaın dünya pazarına akıtılması olanaksız olduğu zaman, Almanya'da kural olduğu üzere, sahte bir tapon mal üretimiyle, kalitenin bozulmasıyla, hammaddenin katıştırılmasıyla, sahte etiketlerle, hayalî satışlarla, hatır senetleri kullanılmasıyla ve (her türlü somut temelden yoksun bir kredi sistemiyle) iş çığrından çıkarıldı. Bu rekabet, sonunda, şimdi bize sanki olağanüstü sonuçları ve kazançları olmuş tarihsel bir devrim gibi sunulan ve övülen kıyasıya bir mücadeleye vardı.

Ama, namuslu Alman burjuvasının yüreğinde bile hoş bir ulusal duygu uyandıran bu felsefe şarlatanlığını doğru olarak değerlendirmek için, bütün bu genç-hegelci hareketin kısırlığına, tamamıyla sınırlı tekkeci zihniyetine[4] ve özellikle, bu kahramanların gerçek başarıları ile bu aynı başarıları konusundaki yanılsamaları arasında acıklı-güldürüsel karşıtlığa değgin somut bir fikir vermek için, bütün bu gürültü patırtıyı, Almanya'nın dışından bakan bir görüş açısından incelemek zorunludur.[5]

[2] [*El yazmasında çizili pasaj:*] Kutsal olmayan dış dünyanın, doğal olarak, bundan hiç haberi olmamış, çünkü, dünyayı sarsan bütün bu olay, aslında, ancak mutlak tinin çözülüp ayrışması süreci içinde cereyan etmiş.

[3] [*El yazmasında çizili pasaj:*] Eleştirmen, evlenmelerin ve cenaze törenlerinin o düzenleyicisi, elbette ki, eksik olamazdı, o ki, büyük kurtuluş savaşlarının kalıntısı olarak ...

[4] [*El yazmasında üzeri çizili pasaj:*] (ve ulusal zihniyetin)

*Kimyasal kalıntı. —ç.

[1.] GENEL OLARAK İDEOLOJİ VE ÖZEL OLARAK ALMAN İDEOLOJİSİ

[y. 2] En son çabalarında bile, Alman eleştirisi, felsefe alanını terketmedi. Kendi genel felsefî dayanaklarını incelemek şöyle dursun, Alman eleştirisinin ele aldığı istisnasız bütün sorunlar, tersine, belirli bir felsefî sistem toprağından, Hegel sisteminden fışkırmıştır. Sadece yanıtlarında değil, kendi sorularında bile bir aldatmaca (*mystification*) vardı. Her ne kadar herbiri Hegel'i aştığına yemin ediyorsa da, bu modern eleştirmenlerden bir tekinin bile, hegelci sistemin hiç değilse toplu bir eleştirisini yapmaya kalkışmış olduğunu görememiz, Hegel'e bağımlılığın nedenidir. Onların Hegel'e karşı ve kendi aralarında yürüttükleri polemik, şundan ibarettir: herbiri Hegel sisteminin bir yönünü ötekilerden ayırıyor, ve onu, hem sisteminin bütününe, hem de başkaları tarafından ayrılmış olan yönlerine karşı çeviriyor. Töz gibi, Kendinden Bilinç gibi, saf, bozulmamış hegelci kategorileri seçmekle işe başlandı; daha sonra, Cins (*Genre*), Birtek (*Unique*), İnsan (*Homme*) vb. gibi daha kalımsız terimlerle bu kategorilere saygısızlık edildi.

Strauss'tan Stirner'e kadar bütün Alman felsefî eleştirisi *dinsel* tasarımların eleştirisiyle sınırlı kalır.[6] Gerçek dinden ve tam deyimiyle tanrıbilimden yola çıkıldı. Dinsel bilinçle dinsel tasarımlarla söylemek istenilen, daha sonra, çeşitli belirlenimler aldı. Kaydedilen ilerleme; metafizik, siyasal, hukukî, ahlâkî ve başka alanlardaki tasarımları da üstün geldikleri iddia olunan dinsel ya da tanrıbilimsel tasarımlar alanına bağlamaktan ibaretti; aynı şekilde siyasal, hukukî ve ahlâkî bilincin dinsel ya da teolojik bir bilinç ol-

[5] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] İşte bu yüzden, bu hareketin çeşitli temsilcilerinin tek tek eleştirisinden önce birkaç genel noktaya işaretle düşüncelerimizi belirteceğiz (bu düşünceler bizim eleştirimizin görüş açısının ayırıcı özelliklerini belirtmeye yetecektir, ayrıca bu, onu izleyecek olan bireysel eleştirileri anlamak için ve bu eleştirilere temel hazırlamak için zorunludur. Eğer biz bu düşüncelerimizi dosdoğru *Feuerbach*'a karşı yöneltiyorsak, bu, onun hiç değilse belli bir ilerleme göstermiş tek filozof olmasından, yazıları *de bonne foi* [iyi niyetle] incelenebilecek tek adam olmasındandır): bu düşünceler bu temsilcilerin hepsinde ortak olan ideolojik önvarsayımları aydınlatacaktır.

[6] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] onun, dünyanın mutlak kurtarıcı olmak, dünyayı bütün kötülüklerden kurtarmak gibi bir iddiası vardı. Din, durmadan, en büyük düşman, bu filozofları tiksindiren her şeyin en sonuncu nedeni sayılmıştı ve buna göre ele alınmıştı.

duğu, ve siyasal, hukukî ve ahlâkî insanın, son tahlilde, "insan"ın dinsel olduğu bildiriliyordu. Dinin egemenliği postulat olarak kondu. Ve yavaş yavaş her başat ilişkinin dinsel ilişki olduğu ortaya atıldı ve sonra, bu, bir din haline, hukuk dini, devlet dini vb. haline getirildi. Her yanda, artık sadece dogmalarla ve dogmalarda da inançla uğraşılıyordu. Dünya gittikçe daha büyük ölçüde kutsallaştırıldı, ta ki saygıdeğer Aziz Max,* onu *en bloc*** kutsallaştırıncaya ve böylece büsbütün ortadan kaldırıncaya kadar.

Eski-hegelciler, her şeyi, o şeyi hegelci mantığın bir kategorisine soktukları andan itibaren *anlamışlar*dı. Genç-hegelciler, her şeyi, herbir şeyin yerine dinsel tasarımları koyarak ya da onun tanrıbilimsel olduğunu söyleyerek *eleştirdiler*. Genç ve eski-hegelciler, mevcut dünyada, dinin, kavramların ve evrenselin egemenliğine inanmakta uyuşmuşlardır. Tek fark, kiminin meşru olarak ululadığı bu egemenliği ötekilerin, bir gasp sayarak, onunla mücadele etmeleridir.

Genç-hegelciler, kendilerinin özerkliğe yükselttikleri tasarımları, fikirleri, kavramları, bir sözcükle bilinç ürünlerini, insanların gerçek zincirleri sayarlar; aynı anlamda, eski-hegelciler tarafından da insan toplumunun gerçek bağları olarak açıklanır ve savunulurlar. Öyleyse, pek doğaldır ki, genç-hegelciler, sadece bilincin bu yanılsamalarına karşı mücadele etmelidirler.[7] Genç-hegelcileri, imgelemlerinde, insanların ilişkileri, onların bütün işleri ve tavırları, onların zincirleri ve onların sınırları, onların bilincinin ürünleri oldukları için, kendi kendileriyle mantıklı olan genç-hegelciler, insanlara, şu ahlâkî postulatı önerirler: kendi mevcut bilinçlerini eleştirel ya da bencil insan bilinciyle değiş-tokuş etmek ve bunu yapmakla onun sınırlarını ortadan kaldırmak. Böylece bilincin dönüşümünü istemek mevcut olanı farklı bir şekilde yorumlamak, yani onu farklı bir yorumlama yoluyla kabul etmek demektir. Sözde "dünyayı altüst eden"[5] tumturaklı sözlerine karşın, genç-hegelciler okulu

[7] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] ve egemen bilinçte bir değişme onların ulaşmaya çalıştıkları hedeftir.

*Max Stirner. —*Ed.*

**Tüm olarak. —ç.

ideologları, en büyük tutuculardır. Onlar arasından en gençleri, yalnızca *"tumturaklı laflara"* karşı mücadele ettiklerini söyledikleri zaman, kendi faaliyetlerini nitelendirecek doğru ifadeyi bulmuş oldular. Ancak, kendilerinin de, bu tumturaklı lafların karşısına, gene tumturaklı laflardan başka bir şey koymadıklarını ve yalnızca bu dünyanın tumturaklı laflarına karşı savaşırken, gerçekten mevcut dünyaya karşı daha az mücadele etmiş olmadıklarını unutuyorlar. Bu felsefe eleştirisinin ulaşabildiği sonuçlar, sadece, dinsel tarihe —ve gene de çok dar bir görüş açısından— hıristiyanlık hakkında bazı açıklamalar getirmek oldu; bütün öteki beyanları, onların, bu değersiz açıklamalar sayesinde tarihsel önemi olan buluşlar getirmiş olmak iddialarının yeni biçimlerle süslenip püslenmesinden başka bir şey değildir.

Bu filozoflardan hiç biri akıl edip de Alman felsefesi ile Alman gerçeği arasındaki bağın, kendi eleştirileri ile kendi öz maddî ortamları arasındaki bağın ne olduğunu kendi kendine sormamıştır.

[2. MATERYALİST TARİH ANLAYIŞININ HAREKET ETTİĞİ ÖNCÜLLER]

[s. 3] [8]Bizim hareket ettiğimiz öncüller, keyfî temeller, dogmalar değillerdir; bunlar gerçek temellerdir, ancak imgelemde soyutlamaları yapılabilecek olan gerçek temellerdir. Bunlar, gerçek bireylerdir, onların eylemidir, onların maddî varlık koşullarıdır, hazır buldukları ve onların kendi eylemlerinden doğan koşullar gibi koşullardır. Bu temeller, demek ki, [s. 4] salt ampirik yolla tahkik edilebilirler.

Tüm insan tarihinin ilk koşulu, doğal olarak, canlı in-

[8][*Elyazmasında çizili pasaj:*] Biz, yalnız bir tek bilim tanıyoruz, o da tarih bilimidir. Tarih iki yönden incelenebilir. Tarihi, doğa tarihi ve insanlar tarihi diye ikiye ayırabiliriz. Bununla birlikte, bu iki yön birbirinden ayrılmazlar; insanlar varoldukça, insanlar tarihi ve doğanın tarihi karşılıklı olarak birbirlerini koşullandırırlar. Doğa tarihi, yani doğa bilimi ile belirtilen şey, burada, bizi ilgilendirmez; buna karşılık insanların tarihi ile, ayrıntılı bir biçimde uğraşmamız gerekecek: gerçekte, hemen hemen her ideoloji ya bu tarihe değgin yanlış bir anlayışa indirgenir ya da bu anlayışı büsbütün bir yana bırakmak gibi bir tutuma varır. İdeolojinin kendisi de zaten bu tarihin görünümlerinden biridir ancak.

san varlıklarının varlığıdır.[9] Gerçekte kaydedilecek ilk durum, demek ki, bu bireylerin bedensel yapılışı ve bu yapılışın doğurduğu bu bireylerin dünyanın geri kalanıyla olan ilişkileridir. Burada, doğaldır ki, ne bizzat insanın fizikî yapısını, ne de insanların tamamen hazır oldukları doğal koşulları, jeolojik, orografik, hidrografik, klimatik ve öteki koşulları derinliğine inceleyemeyiz.[10] Her tarih, bu doğal temellerden ve tarih boyunca insan eyleminin onlar üzerinde meydana getirdiği değişikliklerden hareket etmek zorundadır.

İnsanlar, hayvanlardan, bilinçle, dinle, istenecek herhangi bir şeyle ayırdedilebilir. İnsanların kendileri, kendi geçim araçlarını *üretmeye* başlar başlamaz, kendilerini hayvanlardan ayırdetmeye başlıyorlar, bu, insanların kendi beden örgütlenişlerinin sonucu olan bir ileri adımdır. İnsanlar, kendi geçim araçlarını üretirken, dolaylı olarak, kendi maddî yaşamlarını da üretirler.

İnsanların kendi geçim araçlarını üretiş tarzları, ilkönce, doğaya, daha önce verilmiş ve yeniden üretmeleri gereken geçim araçlarına bağlıdır.

[s. 5] Bu üretim tarzını, şu bir tek görüş açısından, yani bunun bireylerin fizik varlıklarının yeniden üretimi olduğu açısından ele almamalıdır. Bu üretim tarzı, tersine, daha o zaman bu bireylerin belirli bir eylem tarzını, onların belirli bir yaşamlarını ortaya koyuş tarzını, belirli *bir yaşam tarzını* temsil eder. Bireylerin yaşamlarını ortaya koyuş tarzı, onların ne olduklarını çok kesin olarak yansıtır. Onların ne oldukları, demek ki, onların üretimiyle, ne ürettiklerine uygun düştüğü kadar onu üretiş biçimlerine de uygun düşer. Demek ki, bireylerin ne oldukları, onların üretimlerinin maddî koşullarına bağlıdır.

Bu üretim, ancak *nüfusun çoğalmasıyla* ortaya çıkar. Üretimin kendisine gelince, bu da, o bireylerin kendi arala-

[9] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] Bu bireylerin ilk *tarihsel* işi, insanları hayvanlardan ayıran ilk iş, insanların düşünmeleri değildir, *kendi geçim araçlarını üretmeye* koyulmalarıdır.

[10] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] Oysa, eşyanın bu durumu, yalnız kaynağını doğadan alan, düzenlenişi, insanların ilkel organizasyonunu, özellikle soy farklarını koşullandırmaz; aynı şekilde onların daha sonraki bugünkü çağa kadar gösterecekleri gelişmeyi ya da gelişmemeyi koşullandırır.

rındaki *ilişkileri* (*Verkehr*)[6] önceden varsayar. Bu ilişkilerin kendileri de üretim tarafından koşullandırılırlar.

[3. ÜRETİM VE BİREYLERİN İLİŞKİLERİ. İŞBÖLÜMÜ VE MÜLKİYET BİÇİMLERİ: AŞİRETSEL, ANTİK, FEODAL]

[y. 3] Başka başka ulusların aralarındaki ilişkiler, bu uluslardan herbirinin, üretici güçler, işbölümü ve iç ilişkiler bakımından içinde bulundukları gelişim evresine bağlıdır. Bu ilke, evrensel olarak kabul edilen bir ilkedir. Bununla birlikte, yalnız bir ulusun öteki uluslarla ilişkileri değil, bu ulusun kendi iç yapısı da onun üretiminin gelişim düzeyine, ve iç ve dış ilişkilerine bağlıdır. Bir ulusun üretici güçlerinin ulaştıkları gelişme derecesi, en açık şekilde işbölümünün ulaştığı gelişme derecesiyle anlaşılır. Daha önceden de, bilinen üretici güçlerin basit bir nicel genişlemesi (örneğin yeni toprakların tarıma açılması) olmadığı takdirde, her yeni üretici güç, işbölümünde yeni bir gelişmeyle sonuçlanır.

Bir ulusun kendi içindeki işbölümü, ilkönce sınaî ve ticarî işin, bir yandan, tarım işinden ayrılmasına, öte yandan, ve bunun sonucu olarak, *kent* ile *kır*ın ayrılmasına ve çıkarlarının karşıtlığına yolaçar. Daha sonraki gelişmesinde ise, ticarî işin, sınaî işten ayrılmasına varır. Aynı zamanda, farklı kollar içindeki işbölümü olgusuyla, bu dallarda da belirli işlere katılan bireyler arasında farklı alt-bölünmelerin geliştiği görülür. Bu özel alt-bölümlerin birbirine göre durumları, tarımsal, sınaî ve ticarî işin işletme tarzıyla (ataerkillik, kölelik, katlar ve sınıflar) koşullandırılır. Çeşitli uluslar arasındaki ilişkilerde değişimler daha gelişmiş olduğu zaman, aynı ilişkiler kendini gösterir.

İşbölümünün gelişmesinin çeşitli evreleri, bir o kadar, farklı mülkiyet biçimlerini temsil eder; bir başka deyişle, işbölümünün her yeni evresi, işin konusu, aletleri ve ürünleri bakımından bireylerin kendi aralarındaki ilişkileri de belirler.

Mülkiyetin ilk biçimi aşiret (*Stammeigentum*) mülkiyetidir.[7] Bu mülkiyet biçimi, bir halkın, av ve balıkçılık-

la, hayvan yetiştirmeyle ya da, durum gerektirirse, tarımla beslendiği, üretimin gelişmesinin ilk evresine uygun düşer. Bu son durumda, büyük bir miktar işlenmemiş toprak gereklidir. Bu evrede, işbölümü, henüz pek az gelişmiştir, ve ailenin sunduğu biçimdeki doğal işbölümünün büyük ölçüde genişlemesiyle sınırlıdır. Toplumsal yapı da, bu nedenle, ailenin genişlemesiyle sınırlı kalır: ataerkil aşiretin reisleriyle, bunların altında aşiret üyeleri ve nihayet köleler. Aile içinde gizli kölelik, nüfusun ve gereksinmelerin artmasıyla ve dış ilişkilerin, savaşın genişlemesiyle olduğu kadar, trampanın genişlemesiyle de ancak yavaş yavaş gelişir.

Mülkiyetin ikinci biçimi, antikçağda raslanan ve özellikle birçok aşiretin sözleşme yoluyla ya da fetih yoluyla bir tek *kent* (*ville*) halinde birleşmesinden ileri gelen ve köleliğin varlığını sürdürdüğü komünal mülkiyet ve devlet mülkiyetidir. Komünal mülkiyet yanında menkul ve daha sonra gayrımenkul özel mülkiyet, daha o zamandan gelişir, ama olağan-dışı ve komünal mülkiyete bağımlı bir biçim olarak. Yurttaşlar, çalışan köleler üzerindeki iktidarlarını ancak kolektif olarak yürütürler, bu da zaten onları komünal mülkiyet biçimine bağlar. Bu biçim, kölelerin karşısında, bu doğal ortaklık biçimini muhafaza etmek zorunluluğunda olan aktif yurttaşların komünal topluluğa özgü özel mülkiyetleridir. Bunun içindir ki, mülkiyet biçimi üzerine kurulmuş olan bütün toplumsal yapı, onunla birlikte halkın gücü, bizzat gayrımenkul özel mülkiyetin gelişmesi ölçüsünde dağılır. İşbölümü daha o zamandan pek ilerlemiştir. Daha o zamandan kent ile kır arasında karşıtlık, ve daha sonra kentlerin çıkarlarını temsil eden devletlerle köylerin çıkarlarını temsil eden devletler arasında karşıtlık buluyoruz, ve kentlerin kendi içlerinde deniz ticareti ile sanayi arasında karşıtlık buluyoruz. Yurttaşlar ile köleler arasındaki sınıf ilişkileri, tam gelişimlerine ulaşmışlardır.[11]

Özel mülkiyetin gelişmesiyle birlikte, ilk defa olarak, modern özel mülkiyette yeniden, ama daha geniş bir ölçüde karşılaşacağımız ilişkilerin: bir yandan, (Licinius'un yasa-

[11] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] Roma pleblerinde, ilkönce küçük toprak sahipleri, sonra da, köle sahibi yurttaşlar ile köylüler arasındaki ara durumundan ötürü gelişmeyen bir proletaryanın ilk öğeleri ile karşılaşıyoruz.

sının[8] da tanıklık ettiği gibi) Roma'da çok erkenden başlayan, ve içsavaşlarla birlikte ve özellikle İmparatorluk zamanında çabucak gelişen özel mülkiyetin belirli ellerde toplanması, öte yandan, bu olaylarla bağıntılı olarak, küçük köylü plebyenlerin, mülk sahibi yurttaşlarla köleler arasındaki aracı durumu yüzünden bağımsız bir gelişme gösteremeyen bir proletarya haline dönüşmesi şeklinde ilişkilerin ortaya çıktığı görülür.

Üçüncü mülkiyet biçimi, feodal mülkiyet ya da zümre mülkiyetidir.[9] Antikçağ, *kentten* ve onun küçük toprak alanından hareket ettiği halde, ortaçağ *kırdan* hareket ediyordu. Dağınık ve geniş bir alana yayılmış olan ve fetihlerle pek çoğalmamış bulunan mevcut nüfus, hareket noktasının bu değişikliğini koşullandırdı. Yunan ve Roma'nın tersine olarak, feodal gelişme, demek ki, tarımda, Roma fetihleriyle ve ilk defa bu fetihlerin neden olduğu yayılmayla hazırlanan çok daha geniş bir alan üzerinde başlıyor. Gerileme halindeki Roma İmparatorluğu'nun son yüzyılları ve barbarların fetihleri, bir yığın üretici gücü tahrip etti: tarım gerilemişti, sanayi, pazar yokluğundan dolayı gerilemeye başlamıştı, ticaret uykudaydı ya da zor yoluyla kesintiye uğramıştı, kırın olduğu kadar kentin de nüfusu azalmıştı. Bu belirli durum ve bu durumdan ileri gelen fethin örgütleniş tarzı, Cermenlerin askerî örgütlenişlerinin etkisi altında, feodal mülkiyeti geliştirdi. Aşiret mülkiyeti ve komün mülkiyeti gibi, bu mülkiyet biçimi de bir ortaklığa dayanır ki, bu ortaklık karşısında artık, antik sistemde olduğu gibi doğrudan doğruya üreticiler sınıfını meydana getirenler, köleler değil, köleleştirilmiş küçük köylülerdir. Feodalizmin tam gelişmesine paralel olarak, ayrıca, kentlere karşı bir karşıtlık ortaya çıkar. Toprak mülkiyetinin hiyerarşik yapısı ve onunla birlikte giden askerî metbuluk, soylulara, serfler üzerinde tam bir yetki vermiştir. Bu feodal yapı, tıpkı eski komünal mülkiyet gibi hükmedilen üretici sınıfa karşı bir ortaklıktı, şu farkla ki, ortaklık biçimi ve doğrudan doğruya üreticilerle olan ilişkiler değişikti, çünkü üretim koşulları değişikti.

Toprak mülkiyetinin bu feodal yapısına, *kentlerde,* lonca mülkiyeti, feodal meslek örgütü uygun düşüyordu. Bura-

da, mülkiyet, [y. 4] esas olarak, her bireyin emeğinden meydana geliyordu: birleşmiş yağmacı soylulara karşı birlik zorunluluğu, sanayicinin kendisine ikinci bir tacirlik niteliği kattığı bir zamanda kapalı ortak pazarlara olan gereksinme, yığın halinde, refah içindeki kentlere kaçan serflerin gittikçe artan rekabeti, bütün ülkenin feodal yapısı, *loncaları* doğurdu; ayrı ayrı zanaatçılar tarafından azar azar biriktirilen küçük sermayeler ve durmadan artmakta olan bir nüfus içinde bunların sayılarının değişmezliği, kentlerde de, köydekine benzer bir hiyerarşi doğuran kalfalık ve çıraklık koşulunu geliştirdi.

Başlıca mülkiyet, feodal çağ boyunca, demek ki, bir yandan serflerin emeğinin boyunduruk altına sokulduğu toprak mülkiyetine, öte yandan da küçük bir sermaye yardımıyla kalfaların emeğini yöneten kişisel emeğe dayanıyordu. Bu iki biçimden herbirinin yapısı sınırlı üretim ilişkileriyle, ilkel ve dar bir tarımla ve zanaatçı imalâtıyla koşullandırılmıştı. Feodalizmin doruğunda, işbölümü pek az ileri gitmişti. Her ülke, kent-kır karşıtlığını kendi içinde taşıyordu. Toplumun katlara ayrılışı, doğruyu söylemek gerekirse, çok belirgin bir şekildeydi, ama kırda egemen olan prens, soylular, din adamları ve köylü olarak ayrılması ile kentlerde usta, kalfa, çırak ve az sonra da gündelikçinin bir pleb olarak ayrılması bir yana, önemli bir işbölümü olmadı. Tarımda, köylülerin kendi ev sanayilerinin de yanında geliştiği parçalı işletme, işbölümünü daha da güçleştirmişti; sanayide, her meslek kolunun kendi içinde katiyen işbölümü yoktu ve değişik meslekler arasında da pek az işbölümü vardı. Ticaret ile sanayi arasındaki işbölümü, eski kentlerde daha önce de vardı, ama yeni kentlerde, ancak daha sonra, kentler birbirleriyle ilişki kurdukları zaman gelişti.

Belli bir genişlikteki ülkelerin feodal krallıklar halinde birleşmeleri, toprak soyluları için olduğu kadar, kentler için de bir gereksinmeydi. Bu bakımdan, egemen sınıf, yani soylular, her yerde, başında bir monark (hükümdar) bulunmak üzere örgütlendi.

[4. MATERYALİST TARİH ANLAYIŞININ ÖZÜ. TOPLUMSAL VARLIK VE TOPLUMSAL BİLİNÇ]

[y. 5] Demek ki, gerçek şudur: belirli bir tarza göre bir üretici faaliyette bulunan[12] belirli bireyler, belirli toplumsal ve siyasal ilişkilere girerler. Her ayrı durumda, ampirik gözlemin[13] toplumsal ve siyasal yapı ile üretim arasındaki bağı, ampirik olarak ve herhangi bir kurgu (*spéculation*) ve aldatmaca olmaksızın ortaya koyması gerekir. Toplumsal yapı ve devlet, aralıksız olarak, belirli bireylerin yaşam sürecinden doğar; ama kendi öz tasarımlarında ya da başkalarının tasarımlarında ortaya çıkabildikleri gibi bireylerin hayatî sürecinden değil, gerçekte oldukları gibi, yani iş gören ve maddî olarak üretimde bulunan, dolayısıyla kendi iradelerinden bağımsız ve belirli maddî temeller ve koşullar ve sınırlar üzerinde hareket eden bireylerin hayatî sürecinin sonucu olarak meydana gelir.[14]

Fikirlerin, tasarımların ve bilincin üretimi, ilkin doğrudan ve dolaylı bir şekilde insanların maddî faaliyetine ve maddî alışverişine bağlıdır ve, gerçek hayatın dilidir. İnsanların tasarımları, düşüncesi ve zihinsel ilişkisi, burada, onların maddî davranışlarının dolaysız anlatışı olarak kendini gösterir. Bütün bir halkın siyasal dilinde, yasalarının, ahlâkının, dininin, metafiziğinin vb. dilinde ifade edildiği gibi, aynı şey zihinsel üretim için de geçerlidir. Kendi tasarımlarının, kendi fikirlerinin vb. üreticileri, insanlardır,[15] ama gerçek, faal, kendi üretici güçlerinin ve bunlara tekabül

[12] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] belirli üretim ilişkileri içindeki

[13] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] sadece gerçek verilerle yetinen

[14] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] Bu bireylerin zihinlerindeki tasarımlar, gerek onların doğa ile olan ilişkileri hakkındaki, gerek kendi aralarındaki ilişkileri hakkındaki, gerekse kendi öz doğaları hakkındaki fikirlerdir. Şurası besbellidir ki, bütün bu durumların hepsinde, bu tasarımlar, onların ilişkilerinin, gerçek eylemlerinin, üretimlerinin, alışverişlerinin, siyasal ve toplumsal (organizasyonlarının) davranışlarının —gerçek ya da hayalî— bilinçli ifadeleridirler. Bunun tersi bir varsayımı ileri sürmek, ancak maddî olarak koşullandırılmış gerçek bireylerin tini dışında daha başka bir tini, özel bir tini varsaymakla mümkündür. Eğer bu bireylerin gerçek yaşam koşullarının bilinçli ifadesi hayal ürünü ise, eğer onlar tasarımlarında gerçeği başaşağı ediyorlarsa, bu olay da gene onların sınırlı eylem biçimlerinin ve bundan doğan daracık toplumsal ilişkilerinin bir sonucudur.

[15] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] ve daha belirli olmak için, maddî yaşamlarının üretim tarzı ile, maddî alışverişleri ile ve toplumsal ve siyasal yapı içinde onun daha sonraki gelişmesi ile koşullandırılan insanlardır.

eden ilişkilerin, alabilecekleri en geniş biçimleri de dahil olmak üzere, belirli bir gelişmesiyle koşullandırılan insanlardır. Bilinç hiç bir zaman bilinçli varlıktan (*das bewusste Sein*) başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. Ve eğer, her ideolojide insanlar ve onların ilişkileri, bize, *camera obscura*'da* imişçesine başaşağı görünüyorsa, bu olay da, tıpkı nesnelerin, gözün ağtabakası üzerindeki tersliğinin onun doğrudan fiziksel yaşam sürecinden ileri gelmesi gibi, onların tarihsel yaşam süreçlerinden ileri gelir.

Gökten yeryüzüne inen Alman felsefesinin tersine, burada, yerden gökyüzüne çıkılır. Başka deyişle, etten ve kemikten insanlara varmak üzere, ne insanların söylediklerinden, imgelerinden, kavradıklarından ve ne de anlatıldığı, düşünüldüğü, imgelendiği ve kavrandığı biçimiyle insandan hareket edilir; hayır, gerçek faaliyetleri içindeki insanlardan hareket edilir; bu hayatî sürecin ideolojik yansı ve yankılarının gelişmesi de, insanların bu gerçek yaşam süreçlerinden hareketle ortaya konulabilir. Ve hatta insan beyninin olağanüstü hayalleri (*fantasmagories*) bile deneysel olarak saptanabilen ve maddî temellere dayanan, insanların maddî yaşamlarının sürecinden zorunlu olarak doğan yüceltmelerdir. Bu bakımdan ahlâk, din, metafizik ve ideolojinin tüm geri kalanı, aynı şekilde bunlara tekabül eden bilinç şekilleri, derhal bütün özerk görünüşünü yitirirler. Bunların tarihi yoktur, gelişmeleri yoktur; tersine, maddî üretimlerini ve maddî ilişkilerini geliştirerek, kendilerine özgü olan bu gerçek ile birlikte hem düşüncelerini, hem de düşüncelerinin ürünlerini değişikliğe uğratan insanların kendileridir. Yaşamı belirleyen bilinç değildir, ama bilinci belirleyen yaşamdır. Birinci biçimde, şeylerin ele alınışında, canlı birey imiş gibi bilinçten hareket edilir, gerçek yaşama uygun düşen ikinci biçimde ise, bizzat gerçek ve canlı bireylerden hareket edilir ve bilinç, sadece, *onların bilinci* olarak dikkate alınır.[16]

Şeylerin bu ele alınış biçimi öncüllerden yoksun değil-

[16] [*Elyazmasında ilk biçim:*] pratik bir eylemleri olan bu bireylerin bilinci olarak dikkate alınır.

*Karanlık oda. —ç.

dir. Bu biçim, önceden incelenmesi gereken gerçek öncüllerden yola çıkar ve bir an olsun onları bırakamaz. Bu öncüller insanlardır, ama imgelemle herhangi bir şekilde tek tek alınmış ve hareketsizleştirilmiş insanlar değil, belirli koşullar içinde, gerçek gelişme süreçleri içinde, deneysel olarak görülebilir gelişme süreçleri içinde kavranan insanlardır. Bu hayatî faaliyet süreci ortaya konur konmaz, tarih, ampiristlerde olduğu gibi kendileri de soyut olan cansız olayların bir dermesi olmaktan, ya da idealistlerde olduğu gibi hayalî öznelerin hayalî eylemi olmaktan çıkar.

Demek ki kurguculuğun bittiği yer burasıdır, pozitif bilimin başladığı yer, pratik faaliyetin, insanların pratik gelişme süreçlerinin tasarımının başladığı yer gerçek yaşamdır. Bilinç hakkındaki boş tümceler biter, onların yerine gerçek bir bilgi konulmalıdır. Gerçeğin kendini göstermesiyle, bağımsız felsefe varlık ortamını yitirir. Onun yerine, olsa olsa insanların tarihsel gelişmelerinin incelenmesinden soyutlanmaları mümkün en genel sonuçların bir sentezi konulabilecektir. Bu soyutlamalar, kendi başlarına, gerçek tarihten ayrı olarak alındıklarında kesinlikle hiç bir değer taşımazlar. Olsa olsa tarihsel malzemeyi daha rahatça sınıflamaya ve özel tabakalaşmaların ardarda gelişlerini göstermeye yarayabilirler. Ama hiç bir şekilde, felsefe gibi, tarihsel çağların düzenlenmesini sağlayabilecek bir reçete, bir şema veremezler. Tersine, güçlük, ancak bu malzemeyi, ister tamamlanmış bir çağ sözkonusu olsun, ister içinde bulunulan zaman olsun, incelemeye,[17] sınıflandırmaya ve onu gerçek bir biçimde ortaya koymaya koyulunduğu zaman başlar. Bu güçlüklerin bir yana atılması, burada geliştirmemiz olanağı bulunmayan önceden incelenmesi gereken verilere bağlıdır, çünkü bunlar, gerçek yaşam sürecinin ve her çağın bireylerinin eyleminin incelenmesinden ileri gelirler. Biz, burada, ideoloji karşısında kullandığımız bu soyutlamaların birkaçını alıp, onları tarihsel örneklerle açıklayacağız.

[17] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] bu çeşitli tabakalaşmaların birbirleri arasında gerçek, pratik bağımlılığını araştırmaya..

[II]

[1. İNSANLARIN GERÇEK KURTULUŞUNUN KOŞULLARI]*

[1] [18]Elbette, felsefeyi, tanrıbilimi, tözü ve bir kimsenin sahip olabileceği ne varsa hepsini, "kendinden bilinç"te eritmekle, "insanı" hiç bir zaman üzerine yüklenmemiş olan diktatörlükten kurtarmakla, "insan"ın "kurtuluş"unu bir adım ileri götürmediklerini; hiç bir zaman gerçek dünyadan başka bir yerde ve gerçek yollardan başka bir yolla gerçek bir kurtuluşu gerçekleştirmenin mümkün olmadığını,[19] buharlı makine ve *mule-jenny*** olmadan köleliğin kaldırılamayacağını, tarımı iyileştirmeksizin toprak-bentliğin (*servage*) kaldırılamayacağını; daha genel olarak, insanlar, yetkin nicelik ve nitelikte yiyecek, içecek, barınak ve giyecek tedarik edecek durumda olmadıkları sürece, onları kurtarmanın mümkün olmadığını, bilgin filozoflarımıza anlatmak zahmetine[20] girmeyeceğiz. "Kurtuluş", tarihsel bir olgudur, bir zihin işi değildir ve buna tarihsel koşullar, sanayiin, tica[retin,] [tarı]mın [durumu] meydan verir[...]*** [2] sonra, iş işten geçtikten sonra, değişik gelişim evrelerinin değişikliklerine uygun olarak şu saçmalıklara [meydan verirler****]: töz, özne, kendinden bilinç ve saf eleştiri, tıpkı dinsel ve tanrıbilimsel saçmalıklar gibi, sonra onlar yeteri kadar geliştikleri zaman onları yeniden çıkarıp atarlar.[21] Elbette ki ancak zavallı bir tarihsel gelişmenin meydana geldiği

[18][*Elyazmasında çizili pasaj:*] [...*Kutsal A*]*ile*'de, bu aziz filozof ve tanrıbilimcilerin, mutlak tin üzerine birkaç yavan şey yazarak güya "bireylerin özerksizliğini" yaratmış oldukları fikri tekrar tekrar çürütülmüştü. Sanki "birey", yani her insan varlığı, —bu felsefe takıntılarına "bireyin özerksizliği" gereğince değil de toplumsal durumun zavallılığı yüzünden varan— kurgucu (*spéculation*) birkaç küçük-esnafın, "Birey"e, derhal ve duraksamadan "mutlak Tin içinde erime emrini vererek bu saçmalıkları anlatmaları üzerine hemen "özerk olmaktan çıkıyordu", gerçekten "mutlak Tin içinde" eriyordu!

[19][*Marx'ın kenar notu:*] Felsefî kurtuluş ve gerçek kurtuluş. İnsan. Birtek. Birey. Jeolojik, hidrografik, vb. koşullar. İnsan bedeni. Gereksinme ve emek.

[20][*Marx'ın kenar notu:*] *Feuerbach.*

[21][*Marx'ın kenar notu:*] Boş sözler ve gerçek hareket.

*Bu bölüm, *İdeoloji*'nin daha önceki baskılarında yer almamaktadır. Çok tahribe uğradığı için, okunması ve dolayısıyla anlaşılması güçtür. —*Ed.*

**İlk otomatik iplik makinesi. —ç.

***Bu kısım elyazmasında harap olmuş. —*Ed.*

****Editions Sociales tarafından eklenmiştir. —ç.

Almanya gibi bir ülkede bu fikir gelişmeleri, bu idealize edilmiş ve etkisiz zavallılıklar, mevcut olmayan tarihsel gelişmelerin yerini alır: incelenmesi ve anlaşılması olanaksız bir durum alırlar ve onlarla savaşmak gerekir.[22] Ama bu savaşımın genel tarihsel önemi yoktur, ancak yerel olarak önemi vardır.[23]

[2. FEUERBACH'IN SEZGİSEL VE TUTARSIZ MATERYALİZMİNİN ELEŞTİRİSİ]

[...]* [8] Gerçekte, *pratik* materyalist için, yani *komünist* için sorun, mevcut dünyayı devrimci bir şekilde değiştirmek, bulmuş olduğu duruma hücum etmek ve onu pratik olarak değiştirmektir.[24] Feuerbach'da kimi zaman bu cinsten görüşler bulunursa da, bunlar, hiç bir zaman tek başlarına kalmış sezgilerden öteye gitmezler, ve bunların onun bütün genel anlayışı üzerinde çok az etkisi vardır ve bunun için biz, burada, gelişmeye elverişli tohumlardan başka bir şey göremeyiz. Feuerbach'da duyulabilir dünya "kavramı",[25] bir yandan bu dünyanın basitçe bir seyredilişiyle, öte yandan da basit duyguyla sınırlı kalır. O, "Gerçek tarihsel insanlar" diyeceğine "İnsan" der. "İnsan" dediği, gerçekte "Alman"dır. Birinci durumda, duyulabilir dünyanın *seyre-*

[22] [*Marx'ın kenar notu:*] Sözlerin Almanya için önemi.

[23] [*Marx'ın kenar notu:*] Dil, ger[çeğin] dilidir.

[*Elyazmasında ilk biçim:*] bu, genel tarihsel önemi olmayan ama sadece yerel önemi olan bir mücadeledir, insan yığınlarına uygarlığın barbarlığa karşı mücadelesinden daha fazla yeni sonuçlar getirmeyen bir mücadeledir.

[*Elyazmasında çizili pasaj:*] Aziz Bruno, bize, "Ludwig Feuerbach'ın bir karakteristiğini", yani *Norddeutsche Blätter*'de daha önce yayımlanmış olan bir makalenin yeniden gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş bir şeklini sunuyor. Feuerbach, bauerci "kendinden bilinç"i, daha göze çarpıcı hale getirmek amacıyla, bir "Töz" şövalyesi olarak betimleniyor. Zaten bu genel bir şeydir: bir süreden beri Feuerbach, her şey ve herkes hakkında, onların "Töz" olduklarını söylemekle yetiniyor. Feuerbach'ın bu tözleştirmesi (*transsubtantiation*) sırasında, bizim azizimiz, bir hamlede, F[euerbach]'ın Leibniz ve Bayle üzerine yazılarından, *Hıristiyanlığın Özü*'ne geçiyor (ve Feuerbach'ın *Hallische Jahrbücher*'de yayınlanan "olgucu" felsefeye karşı makalesini atlıyor). Bu "dalgınlık", pek de "uygun bir yerde" yapılıyordu. Feuerbach, orada, tam da, "Töz"ün pozitif temsilcilerinin önünde, Aziz Bruno'nun hâlâ günahsız gebelik üzerine [kurgular kurmakla] uğraştığı bir çağda, "kendinden bilinç"in bütün bilgeliğini gözler önüne seriyordu. (Bkz: *Alman İdeolojisi*, Paris 1968, Editions Sociales, s. 115 ve 116.)

[24] [*Marx'ın kenar notu:*] *Feuerbach.*

[25] [*Elyazmasında ilk biçim:*] teorik "anlayış".

*Marx tarafından numaralanan 3, 4, 5, 6 ve 7. yapraklar eksik. —*Ed.*

*dili*şinde, zorunlu olarak, kendi bilinciyle ve kendi duygusuyla çelişki halinde bulunan, kendisinin önceden varsaydığı duyulur dünyanın bütün parçalarının, özellikle insanın ve doğanın uyumunu bozan nesnelere çarpar. Bu nesneleri safdışı etmek için, ikili bir görüş tarzına sığınmak zorundadır, o, ancak "çıplak gözle görülebilir olanın" farkına varan, kutsal olmayan bir görüş tarzı ile, şeylerin "gerçek özü"nü farkeden daha yüksek, felsefî görüş tarzı arasında salınır.[26] Kendisini çevreleyen duyulur dünyanın tüm sonsuzluktan doğrudan verilmiş ve durmadan kendine benzeyen bir nesnesi olmadığını, ama sanayiin ve toplumun durumunun ürünü olduğunu ve bunun duyulur dünyanın tarihsel bir ürün olduğu anlamında olduğunu, herbiri kendinden önceki kuşağın omuzları üzerinde yükselen, onun sanayiini ve ticaretini yetkinleştiren, ve gereksinmelerdeki değişikliklere uygun olarak toplumsal düzenini değiştiren bütün bir dizi kuşağın faaliyetinin sonucu olduğunu[27] görmez. En basit "duyulur kesinlik" nesnelerinin kendileri, Feuerbach'a, ancak toplumsal gelişmeyle, sınaî ve ticarî değişimler yoluyla sunulmuştur. Herkes bilir ki, kiraz ağacı, hemen bütün meyve ağaçları gibi, sadece birkaç yüzyıl önce *ticaret* tarafından bizim enlemimize nakledildiği ve demek ki [9] belirli bir toplumun, belirli bir çağdaki bu eylemi *sayesinde*dir ki, kiraz ağacı Feuerbach'ın "duyulur kesinlik"ine sunulmuştur.[28]

Zaten şeyleri gerçekten oldukları gibi ve gerçekten cereyan ettikleri gibi gören bu anlayışta, herhangi bir derin felsefî sorun, biraz ilerde daha açık görüleceği gibi, tamamen safça ampirik bir olguyla çözümlenir. Örneğin, insanın ve doğanın ilişkileri gibi önemli bir sorunu alalım (ya da hatta, Bruno'nun (s. 110) [10] bize söylediği gibi, sanki ortada biraraya gelmez iki "şey" varmış gibi, sanki insan her zaman tarihsel olan bir doğa ile ve doğal olan bir tarih ile

[26] [*Engels'in kenar notu:*] *N. B.* Feuerbach'ın yanlışı, çıplak gözle görülebileni, duyulur *dış görünüşü*, somut durum ve koşulların daha derinlemesine incelenmesi sayesinde saptanan duyulur gerçekliğe bağımlı kılmasında değildir, tersine, onun, son aşamada, "gözleri" ile tartıp değerlendirmesinde, yani *filozof* "gözlükleri" ile bakarak maddî olmayı başaramamasındadır.

[27] [*Elyazmasında ilk biçim:*] her tarihsel çağda bütün bir kuşaklar dizisinin eyleminin sonucu olduğunu

[28] [*Marx'ın kenar notu:*] *Feuerbach.*

karşı karşıya bulunmuyormuş gibi "doğadaki ve tarihteki çelişkiler"i alalım). "Töz" üzerine ve "Kendinden Bilinç" üzerine "ölçülemeyen büyüklükte yapıtlar"ın[11] tümünün doğduğu bu sorun, kendiliğinden, o ünlü, "insanın ve doğanın birliği"nin bütün zamanlarda sanayi içinde mevcut olmuş olması ve her çağda sanayiin az ya da çok gelişmiş olmasına göre değişik biçimlerde ortaya çıkmış olması olgusunun kavranılmasına indirgenir; ve insanın, üretici güçleri eksiksiz bir temel üzerinde gelişinceye değin doğaya karşı "Mücadele"si için de aynı şey sözkonusudur. Sanayi ve ticaret, hayatî gereksinmelerin üretimi ve değişimi, kendi yönlerinden dağıtımı, değişik toplumsal sınıfların yapısını koşullandırırlar, sıraları gelince de işleyiş tarzlarında kendileri de, dağıtım ve değişik toplumsal sınıfların yapısı tarafından koşullanırlar. Ve bunun içindir ki, Feuerbach, örneğin Manchester'da bir yüzyıl önce sadece çıkrıkların ve dokuma tezgâhlarının olduğu yerde fabrikalar ve makineler görüyor, ve Roma köyünde, Augustus zamanında sadece Romalı kapitalistlerin bağ-bahçelerini ve villalarını bulacağı yerde, ancak otlaklar ve bataklıklar buluyor.[29] Feuerbach, doğa bilimi anlayışından özellikle sözediyor, sadece fizikçinin ve kimyacının gözlerine görünen sırları hatırlıyor; ama ticaret ve sanayi olmasaydı doğa bilimi nerede olurdu? Hatta, bu "saf" denilen doğa bilimine amacını gösteren ve ona malzemesini sağlayan insanların maddî faaliyetleri de ticaret ve sanayi değil midir? Ve insanların kesintisiz bu faaliyeti, bu işi, bu maddî şeylerin yaratılması, bir sözcükle bu üretim, günümüzde olduğu biçimiyle bütün duyulur dünyanın temelidir, şundan da belli ki, eğer bunlar kesintiye uğratılsaydı, bu kesinti bir yıl için bile olsa, Feuerbach sadece, doğal âlemde muazzam bir değişiklik bulmakla kalmayacak, bütün insanlık âleminin kaybından olduğu kadar kendi seyretme yetisinin kaybından, hatta bizzat kendi varlığının kaybından da pek çabuk yakınacaktı. Elbette, dış doğanın başta gelmesi bu yüzden geçerliğinden bir şey yitirmez ve bütün bunlar, doğaldır ki, *generatio aequivoca** yoluyla üremiş olan ilk insanlara uy-

[29] [*Marx'ın kenar notu:*] *Feuerbach.*

*Kendiliğinden üreme. —ç.

gulanamazlar; ama bu ayrımın, ancak, insan doğadan ayrı bir şey olarak kabul edildiği takdirde anlamı vardır. Zaten insanların tarihinden önce gelen bu doğa, hiç de Feuerbach'ın içinde yaşadığı doğa değildir; bu doğa, zamanımızda, belki de yakın zamanda oluşmuş olan Avustralya atollerinden başka hiç bir yerde mevcut değildir, dolayısıyla Feuerbach için de mevcut değildir.

İtiraf edelim ki, Feuerbach'ın, [10] "saf" materyalistlere göre, insanın da bir "duyulur nesne" olduğunu farketmek gibi büyük bir üstünlüğü vardır; ama insanı "duyulur faaliyet" olarak değil de sadece "duyulur nesne" olarak kavradığı olgusunu bir yana bırakalım, çünkü, burada da gene teoriyle yetiniyor ve insanları, kendilerini oldukları duruma getiren çevrelerindekilerin tümü içinde, yaşam koşulları içinde kavramıyor, kaldı ki o hiç bir zaman gerçekten varolan ve iş gören insanlara ulaşmamaktadır, sadece bir soyut "İnsan"la yetinmektedir ve "gerçek, bireysel, etten ve kemikten" insanı ancak duygu içinde tanımaya erişebiliyor; bir başka deyişle, "insan ile insan"ın, üstelik idealize edilmiş sevgi ve dostluğundan başka "insanal ilişkiler" tanımıyor.[30] Güncel yaşamın koşullarının eleştirisini yapmıyor. Bu yüzden, duyulur dünyayı, onu meydana getiren bireylerin canlı ve fizik *faaliyetinin* toplamı olarak kavramaya erişemiyor; ve sözgelimi sağlıklı insanlar yerine bir açlar, sıracalılar, bitkinler, veremliler sürüsü görünce, "şeylerin üstün anlayışı"na ve "Cins içinde düşüncel (*idéale*) olarak telâfi"ye sığınmak zorunda kalıyor; bu yüzden de idealizme düşüyor, hem de komünist materyalistin, sanayide olsun, toplumsal yapıda olsun köklü bir biçim değiştirmenin hem zorunluluğunu, hem de koşulunu gördüğü yerde.[31]

Feuerbach, materyalist olduğu ölçüde, hiç bir zaman, tarihi işe karıştırmıyor ve ne kadar tarihi hesaba katarsa o kadar materyalist değildir. Feuerbach'da tarih ve materyalizm tamamen ayrıdırlar, zaten bu da daha önce söylediklerimizden anlaşılmaktadır.[32]

[30] [*Marx'ın kenar notu:*] *F*[euerbach].

[31] [*Marx'ın kenar notu:*] *Feuerbach.*

[32] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] Eğer, gene de, burada tarihi biraz daha yakından inceliyorsak, bu, Almanların "tarih" ve "tarihsel" sözlerini işittikleri

[3. BAŞLANGIÇTAKİ TARİHSEL İLİŞKİLER YA DA TOPLUMSAL FAALİYETİN ESAS YÖNLERİ: GEÇİM ARAÇLARININ ÜRETİMİ, YENİ GEREKSİNMELERİN ÜRETİMİ, İNSANLARIN ÜREMESİ (AİLE), TOPLUMSAL HABERLEŞME, BİLİNÇ]

[11] Bütün önvarsayımlardan yoksun Almanlarla birlikte, bütün insan varlığının, yani bütün tarihin[33] birinci önvarsayımdan, yani insanlar, "tarihi yapabilmek"[34] için yaşayabilecek durumda olmalıdırlar önvarsayımından işe başlamak zorundayız. Ama yaşamak için her şeyden önce içmek, yemek, barınmak, giyinmek ve daha bazı başka şeyler gerektir. Demek ki, ilk tarihsel olay, bu gereksinmelerin sağlanmasını elverişli kılan araçların üretimi, maddî yaşamın kendisinin üretimidir, ve bu, binlerce yıl önce olduğu gibi, bugün de insanları hayatta tutmak için günbegün, saatbesaat yerine getirilmesi gereken tarihsel bir olay, bütün tarihin temel bir koşuludur. Duyulur gerçek, Aziz Bruno'da[12] olduğu gibi, bir değneğe, en düşük asgariye indirgendiği zaman bile, bu değneği üreten faaliyeti içerir. Demek ki, bütün tarih anlayışında, başta gelen şey, bu temel olayı, bütün önemi içinde, ve bütün genişliği içinde gözlemlemek ve onun hakkını vermektir. Herkes bilir ki, Almanlar, bunu hiç bir zaman yapmadılar; tarih bakımından hiç bir zaman ayakları *yere* basmadı ve bu yüzden de hiç bir zaman bir tarihçileri olmadı. Her ne kadar Fransızlar ve İngilizler bu olayın tarih denilen şeyle bağlantısını, özellikle siyasal ideoloji içinde hapsedilmiş kaldıkları ölçüde, ancak en dar bir açıdan gördüyseler de, bu, onların sivil toplumun (*société civile*), ticaretin ve sanayiin tarihini ilkönce yazarak tarihe maddî bir temel kazandırmak için ilk denemelerde bulunmalarına engel olmadı.

İkinci nokta [12] şudur ki, ilk gereksinmenin kendisi bir kere sağlandığında, onu sağlama işi ve bu sağlama işinden kazanılmış olan alet, yeni gereksinmelere iter — ve ye-

zaman özellikle gerçeklikten başka mümkün olan ve akla gelebilecek her şeyi tasarlamak gibi bir alışkanlıkları olmasından ötürüdür. Ve Aziz Bruno, "kutsal belâgatta ustalaşmış bu vaiz" bu alışkanlıklığın parlak bir örneğini verir bize.

[33] [*Marx'ın kenar notu:*] *Tarih*

[34] [*Marx'ın kenar notu:*] *Hegel.*[13] Jeolojik, hidrografik vb. koşullar. İlişkiler. İnsan vücutları. Gereksinme, iş.

ni gereksinmelerin bu üretimi, ilk tarihsel olaydır. İşte burada, Almanların tarih konusundaki büyük bilgeliklerinin nemenem bir şey olduğu hemen anlaşılır; çünkü, bizim Almanlarımız deneyle verilmiş tanıtlı (müspet) malzeme sıkıntısı çektikleri yerde, ve ne teolojik ahmaklıkların, ne de siyasal ya da edebî ahmaklıkların tartışılmadığı yerlerde artık tarihi değil, "tarih-öncesi zamanları" görüyorlar; zaten, —her ne kadar onların tarih kurgusu (*spéculation*), tarih-öncesinde "kaba gerçeğin" saldırılarından korunduğuna inandığı için, ve orada kendisini kurgu kurma içgüdüsüne kapıp koyuverebileceği için ve binlerce varsayım yaratabileceği ve binlercesini de yere serebileceği için pek özel bir şekilde bu "tarih-öncesi"nin kucağına atılıyorsa da, — bu "tarih-öncesi" saçmalığından tarihin kendisine nasıl geçildiğini bize açıklamıyorlar.

Burada birdenbire tarihsel gelişmeye karışan bir üçüncü ilişki de şudur ki, her gün kendi öz yaşamlarını yenileyen insanlar, başka insanlar yaratmaya, kendi kendilerini yeniden üretmeye koyulurlar; bu, kadınla erkek arasındaki, ana babalarla çocuklar arasındaki ilişkidir; bu, *ailedir*. Başlangıçta tek toplumsal ilişki olan bu aile, zamanla, artan gereksinmeler yeni toplumsal ilişkiler doğurduğu ve nüfusun artması yeni gereksinmeler yarattığı zaman (Almanya'dan başka her yerde) ast bir ilişki haline gelir; bu bakımdan, bu aile konusuna, Almanya'da yapılması âdet olduğu üzere "aile kavramı"na göre değil de, mevcut ampirik olaylara göre incelemeli ve geliştirmelidir. Üstelik, toplumsal faaliyetin bu üç yönünü farklı başka başka üç evre olarak anlamamak, ama kesin olarak kısaca üç yön olarak anlamak gerekir, ya da Almanlar için daha açık bir dil kullanmak üzere, tarihin başından beri ve ilk insanlardan buyana birarada birlikte mevcut olmuş ve bugün de hâlâ tarih içinde kendini gösteren üç "uğrak" ("*moment*") olarak anlamak gerekir.

Yaşamı üretmek, işle kendi öz yaşamını olduğu kadar, döl vererek başkasının yaşamını üretmek, demek ki, artık bize çifte bir [13] ilişki olarak görünür, bir yandan bir doğal ilişki olarak, öte yandan da bir toplumsal ilişki olarak — şu anlamda toplumsal ki, bununla, birçok bireylerin, hangi

koşullarda, ne tarzda ve ne amaçla olduğu önemli olmayan birleştirilmiş işleri anlaşılır. Bundan çıkan sonuca göre: bir üretim tarzı veya belirli bir sanayi aşaması, sürekli olarak bir elbirliği tarzına veya belirli bir toplumsal aşamaya bağlıdır; ve bu elbirliği tarzının kendisi bir "üretici güçtür"; gene bundan çıkan sonuca göre: insanlarca ulaşılabilir üretici güçler yığını toplumsal durumu belirler ve buna göre "insanların tarihini", durmadan, sanayi ve değişimler tarihi ile bağlantılı olarak incelemeli ve işlemelidir. Ama gene aynı derecede açıktır ki, Almanya'da böyle bir tarih yazmak mümkün değildir, çünkü, bunu yapabilmek için Almanlarda eksik olan sadece onu kavrama yetisi ve gereçler değildir, ama aynı zamanda "duyusal pekinlik"tir de ve gene açıktır ki, artık Ren'in öte kıyısında tarih geçmediğine göre orada bu şeyler üzerinde deneyler yapılamaz. Şu halde, birdenbire, insanlar arasında, gereksinmelerin ve üretim tarzının koşullandırdığı ve bizzat insanlar kadar eski bir maddî bağlar sistemi kendini ortaya koyar, — öyle bir bağlar sistemi ki, durmaksızın yeni biçimler alır ve insanları gitgide biraraya toplayan herhangi bir siyasal ya da dinsel saçmalık henüz mevcut olmadan da, bir "tarih" sunar.

Ve ancak şimdi, ta başlangıçtaki tarihsel ilişkilerin dört anını, dört yönünü inceledikten sonradır ki, insanın "bilinç"i de olduğunu buluyoruz.[35] Ama, birdenbire "salt" bilinç olarak bir bilinç sözkonusu değildir. Daha başlangıçtan, "tin" (*"esprit"*) üzerine [14] bir uğursuzluk, burada kendini titreşim halindeki hava tabakaları biçiminde, sesler biçiminde, kısacası dil (*language*) biçiminde ortaya koyan bir madde ile "lekelenmiş" olmak uğursuzluğu çöküyor. Dil, bilinç kadar eskidir, — dil, gerçek, pratik, öteki insanlar için de varolan, ve o halde ben-kendim için de ilk kez var olan bilinçtir ve, tıpkı bilinç gibi dil de, ancak, öteki insanlarla alışveriş gereksinmesiyle, zorunluluğuyla ortaya çıkar.[36] İliş-

[35] [*Marx'ın kenar notu:*] İnsanların bir tarihi vardır, çünkü insanlar yaşamlarını *üretmek* zorundadırlar ve bunu fiilen, *belirli* bir tarzda yapmak zorundadırlar: bu, onların fiziksel yapılarının ve aynı şekilde bilinçlerinin içerdiği bir şeydir.

[*Elyazmasında özgün biçim:*] insanın, başka şeyler arasında bir de "tin"i olduğunu ve bu "tin"in "bilinç" olarak kendini "gösterdiğini" buluyoruz.

[36] [*Elyazmasında çizili tümce:*] Benim bilincim beni çevreleyen şey ile ilişkimdir.

kinin mevcut olduğu yer, benim için mevcuttur. Hayvan hiç bir şeyle *"ilişki içinde değildir"*, kısaca hiç bir ilişki tanımaz. Hayvan için öteki hayvanlarla ilişkileri, ilişkiler olarak mevcut değildir. Bilinç, demek ki, bir hamlede toplumsal bir üründür ve insanlar mevcut oldukları sürece böyle kalır. Elbette ki, bilinç, ilkönce, ancak, en *yakın* duyularla kavranan çevrenin bilincidir, ve bilinçlenmekte olan bireyin, kendisi dışında yer alan öteki şeyler ve öteki kişiler ile olan sınırlı bağlantısının bilincidir; bilinç, aynı zamanda, insanların karşısına önceleri baştan aşağı yabancı, mutlak güçlü ve el uzatılamaz bir güç olarak dikilen insanların kendisine karşı düpedüz hayvanca bir davranış içinde bulundukları ve insanları da hayvanları ürküttüğü kadar ürküten bir doğanın bilincidir; o halde salt hayvanca bir doğa bilincidir (doğa dini).

{Hemen görülür ki, bu doğa dini, ya da doğaya karşı bu belirli ilişkiler, toplumun biçimiyle koşullandırılırlar, ve *vice versa*.* Burada, başka her yerde olduğu gibi, insanın ve doğanın özdeşliği, insanların doğa karşısındaki sınırlı davranışlarının kendi aralarındaki sınırlı davranışlarını koşullandırması biçiminde, ve kendi aralarındaki sınırlı davranışlarının da, onların doğa ile olan sınırlı ilişkilerini koşullandırması biçiminde kendini gösterir, çünkü, kesin olarak, doğa, tarih tarafından henüz pek az değişikliğe uğratılmıştır.}** Ve, öte yandan, çevresindeki bireylerle ilişki kurmak zorunluluğunun bilinci, kısaca toplum halinde yaşadığı olgusu nedeniyle, insan için, bilincinin başlangıcını işaret eder.

Bu başlangıç, bu evrede toplumsal yaşam ne kadar hayvansal ise o kadar hayvansaldır; basit bir sürü bilincidir, ve burada, insan, koyundan, sadece, bilincinin, onda içgüdü yerini alması olgusuyla ya da içgüdüsünün bilinçli bir içgüdü olması olgusuyla ayırdedilir. Bu sürü bilinci, ya da kabile (*tribale*) bilinci, üretkenliğin artması, gereksinmelerin çoğalması ve daha önceki iki unsurun temelinde bulunan nüfusun çoğalması ile orantılı olarak gelişir ve daha

*Ve bunun tersi. —ç.

**{} arasındaki pasaj Fransızcasında "kenar notu" olarak (bkz: s. 63); İngilizcesinde metin içinde (bkz: s. 42-43) verilmiştir. —ç.

sonra yetkinleşir. [15] İlkel durumunda cinse ilişkin davranışta işbölümünden başka bir şey olmayan işbölümü, böylece gelişir ve sonra, (örneğin bedensel güç gibi) doğal durumlar yüzünden, gereksinmeler, raslantılar vb. yüzünden, ve sonra kendiliğinden ya da "doğal olarak" işbölümü haline gelir.[37] İşbölümü, ancak maddî ve entelektüel bir işbölümü meydana geldiği andan itibaren gerçekten işbölümü haline gelir.[38] Bu andan itibaren, bilinç, mevcut pratiğin bilincinden başka bir şey olduğunu, gerçek bir şeyi temsil etmeksizin bir şeyi *gerçek olarak* temsil ettiğini gerçekten *sanabilir*. Bu andan itibaren, bilinç, dünyadan kurtulma ve "salt" teorinin, tanrıbilimin, felsefenin, ahlâkın vb. oluşmasına geçme durumundadır. Ama bu teori, bu tanrıbilim, bu felsefe, bu ahlâk vb. bile, mevcut ilişkilerle çelişme haline girdiklerinde, bu, ancak, mevcut toplumsal ilişkilerin mevcut üretici güçlerle çelişki haline gelmiş olmasından ileri gelebilmektedir; zaten, belirli bir ulusal ilişkiler çemberinde, bu durum, çelişkinin bu ulusal alanın içinde değil, ama bu ulusal bilinç ile öteki ulusların pratiği arasında, yani bir ulusun ulusal bilinci ile evrensel bilinci arasında[39] (halen Almanya'da olduğu gibi) meydana gelmesinden olabilir, ancak ve o halde, bu ulus için, bu çelişki, ancak ulusal bilincin bağrında bir çelişki gibi açıkça kendini gösterdiğinden, savaşım, bu ulusal pislikle sınırlanmış görünür, elbette ki, bu ulus kokuşmanın ta kendisi olduğu için böyle görünür.

[16] Üstelik, tek başına bilincin üstüne aldığı şey o kadar önemli değildir; bütün bu çürüme, bize ancak şu sonucu verir: şu üç uğrak, üretici güç, toplumsal durum ve bilinç, aralarında çatışma haline gelebilirler ve gelmek zorundadırlar, çünkü *işbölümü* yoluyla, kafa eyleminin ve maddî eylemin,[40] yararlanma ve çalışmanın üretim ve tüketimin paylaştırmada değişik bireylere düşmeleri mümkün, hatta ger-

[37] [*Marx'ın elyazmasında çizili kenar notu:*] İnsanlar, bilinci, gerçek tarihsel gelişme çerçevesi içinde geliştirirler.

[38] [*Marx'ın kenar notu:*] İdeologların bu ilk biçimi, *din adamları*, zamandaştırlar.

[39] [*Marx'ın kenar notu:*] *Din*: Almanlar ve bu biçimi ile *ideoloji*.

[40] [*Elyazmasında çizili pasaj*] eylem ve düşünce, yani düşüncesiz eylem ve eylemsiz düşünce.

çek olur; ve o zaman bu unsurların çatışma haline gelmemeleri olanağı, sadece, işbölümünün yeniden ortadan kaldırılması olayında yatar. Ayrıca besbelli ki, "hayaletler", "ayaktakımı", "en yüce varlık", "kavram", "kuşkular"[14] ancak idealist zihinsel anlatımlardır, tek başına kalmış bireyin görünüre göre tasarımıdır, yaşamın üretim tarzının ve ona bağlı ilişkiler tarzının içinde hareket ettiği çok ampirik zincirlerin ve sınırların tasarımından başka bir şey değildir.[41]

[4. TOPLUMSAL İŞBÖLÜMÜ VE SONUÇLARI: ÖZEL MÜLKİYET, DEVLET, TOPLUMSAL FAALİYETİN "YABANCILAŞMA"SI]

Bütün bu çelişkileri içinde taşıyan ve kendisi de aile içindeki doğal işbölümünde ve toplumun ayrı ayrı ve birbirine karşıt ailelere ayrılışında yatan bu işbölümü, aynı zamanda, işin ve ürünlerinin *üleştirilmesini,* aslında nicelik bakımından olduğu kadar, nitelik bakımından da *eşit olmayan* dağılımını içerir; şu halde, ilk biçimi, tohumu, kadının ve çocukların erkeğin kölesi oldukları aile içinde bulunan mülkiyeti [17] içerir. Aile içindeki, elbet henüz çok ilkel ve gizli olan kölelik ilk mülkiyettir ki, bu mülkiyet, ayrıca modern iktisatçıların tanımlamasına mükemmelen uymaktadır, bu tanımlamaya göre mülkiyet, başkasının işgücünden serbestçe yararlanma yetkisidir. Kaldı ki, işbölümü ve özel mülkiyet özdeş deyimlerdir — birincisinde faaliyete göre anlatılan şey, ikincisinde bu faaliyetin ürününe göre dile getirilmektedir.

Ayrıca, işbölümü, aynı zamanda, tek bireyin ya da tek bir ailenin çıkarı ile aralarında birbirleriyle ilgili bulunan bütün bireylerin kolektif çıkarı arasındaki çelişkiyi de içerir: bundan başka, bu kolektif çıkar, sadece, "evrensel çıkar" olarak, diyelim ki, tasarının içinde, mevcut değildir, ama, her şeyden önce, işin aralarında bölüşüldüğü bireylerin karşılıklı bağımlılığı olarak, gerçekte mevcuttur.

[41] [*Elyazmasında çizili pasaj:*] Mevcut ekonomik sınırların bu idealist ifadesi, yalnızca salt teorik bir şey değildir, pratik bilinçte de mevcuttur, yani özgür olan ve mevcut üretim tarzı ile çelişik hale gelen bilinç, yalnız dinleri ve felsefeleri oluşturmaz, devletleri de oluşturur.

İşte asıl bu çelişki, özel çıkar ile kolektif çıkar arasındaki çelişkidir ki, kolektif çıkarı, *devlet* sıfatıyla, bireyin ve topluluğun gerçek çıkarlarından ayrılmış bağımsız bir biçim almaya ve aynı zamanda her zaman her aile ve kabile yığışımında mevcut olan, kan, dil, geniş bir ölçüde işbölümü bağları ve öteki çıkarlar gibi bağların somut temeli üzerinde, ama aldatıcı bir ortaklaşma görünümü almaya götürür; ve bu çıkarlar arasında, özellikle, daha o zamandan işbölümü tarafından koşullandırılan, bu cinsten bütün gruplaşmalar içinde farklılaşan sınıf çıkarlarını, içlerinden birinin ötekiler üzerinde egemen olduğu sınıfların çıkarlarını, daha ilerde geliştireceğimiz üzere, sınıf çıkarlarını buluyoruz. Bundan çıkan, devlet içindeki bütün savaşımların, demokrasi, aristokrasi ve monarşi arasındaki savaşımın, oy hakkı uğruna vb. savaşımın, çeşitli sınıfların yürüttükleri gerçek savaşımların büründükleri aldatıcı biçimlerden başka bir şey olmadıkları sonucu çıkar (her ne kadar bu konuda kendilerine *Fransız-Alman Yıllıkları*'nda,[15] ve *Kutsal Aile*'de oldukça yol gösterildiyse de, Alman kuramcıları bunu akıllarından bile geçirmemektedirler); ve gene şu sonuç çıkar ki, egemenlik özlemindeki her sınıf, kendi egemenliği bütün eski toplumsal biçimlerin ve genel olarak egemenliğin ortadan kaldırılmasına neden oluyorsa da, proletarya için olduğu gibi, evet buradan çıkan sonuç, bu sınıfın, sırası geldiğinde kendi öz çıkarını, herkesin çıkarı olarak ortaya koymak üzere ilkönce siyasal iktidarı eline geçirmesi gerektiği sonucudur, bu, bu sınıfın, ilk zamanlarda yapmak zorunda olduğu şeydir.

Kesin olarak, bireyler *yalnız* kendi özel çıkarlarına —evrensellik, kısaca kolektivitenin aldatıcı bir biçiminden başka bir şey olmadığından dolayı, kendileri için kendi kolektif çıkarlarıyla uyuşmayan özel çıkarlarına— baktıkları için, bu çıkar, onlara "yabancı" [18] olan, onlardan "bağımsız" olan ve kendisi de özelliği olan ve özel bir "evrensel" çıkar olan bir çıkar gibi görünmektedir, ya da bu bireyler, kendileri, demokraside olduğu gibi, bu ikilik içinde hareket etmek zorundadırlar. Öte yandan kolektif ve kolektif sanılan çıkarlarla *gerçekte* durmadan çarpışan bu özel çıkarların *pratikteki* kavgası, aldatıcı "evrensel" çıkarın dev-

let biçimindeki *pratik* müdahalesini ve dizginlemesini zorunlu kılar.*

[17] Ve nihayet işbölümü şu aşağıdaki olgunun ilk örneğini bize hemen sunmaktadır: insanlar doğal toplum içinde bulundukları sürece, şu halde, özel çıkar ile ortak çıkar arasında bölünme olduğu sürece, demek ki, faaliyet isteyerek değil de doğanın işi olarak bölündüğü sürece, insan kendi işine hükmedeceğine, insanın bu kendi işi (*action*) insan için kendisine karşı duran ve kendisini köleleştiren yabancı bir güç haline dönüşür. Gerçekten de, iş (*travail*) paylaştırılmaya başlar başlamaz herkesin ister istemez kabul ettiği ve içinden çıkamadığı, başka faaliyete yer vermeyen belirli bir faaliyet alanı vardır; o avcıdır, balıkçıdır ya da çobandır ya da eleştirici eleştirmendir,[16] ve eğer geçim araçlarını yitirmek istemiyorsa bunu sürdürmek zorundadır: oysa herkesin başka işe meydan vermeyen bir faaliyet alanı olmadığı, ama herkesin hoşuna giden faaliyet dalında kendini geliştirebildiği komünist toplumda, toplum genel üretimi düzenler, bu da, benim için, bugün bu işi, yarın başka bir işi yapmak, canımın istediğince, hiç bir zaman avcı, balıkçı ya da eleştirici olmaksızın sabahleyin avlanmak, öğleden sonra balık tutmak, akşam hayvan yetiştiriciliği yapmak, yemekten sonra eleştiri yapmak olanağını yaratır.

[18] Toplumsal faaliyetin bu durağanlaştırılması, kendi ürünümüzün, bize hükmeden, bizim denetimimizden kaçan, beklediklerimize karşı koyan, hesaplarımızı boşa çıkaran nesnel bir güç halinde bu taşlaştırılması, zamanımıza kadarki tarihsel gelişmenin bellibaşlı uğraklarından (*moment*) biridir.[42] Toplumsal güç, yani işbölümünün koşullandırdığı çeşitli bireylerin elbirliğinden doğan on kat büyümüş üretici güç, bu bireylere kendi biraraya gelmiş öz güçleri gibi görünmez, çünkü bu elbirliğinin kendisi de, istemsel (iradî) değil doğaldır: tersine, bu güç, bu bireylere,

[42] [*Elyazmasında çizilmiş pasaj:*] ve başlangıçta insanların kendilerince kurulan bir kurum olan, kısa zamanda topluma başlangıçtaki kurucularının hiç de istemedikleri, geri çıkmamacasına "Kendinden Bilinç" ya da "Birtek"e dalıp gitmemiş herhangi bir kimse için somut olarak görülebilir özel bir gidiş veren mülkiyet içindeki

*Son iki paragraf kenara Engels tarafından eklenmiştir. —*Ed.*

yalancı, kendilerinin dışında yer alan, ne nereden geldiğini, ne de nereye gittiğini bilmedikleri, bu yüzden de artık hükmedemedikleri ve tersine, şimdi, insanlığın iradesinden ve gidişinden o kadar bağımsız olarak bir sürü gelişim evrelerinden, aşamalarından geçip giden, insanlığın bu irade ve gidişini yöneten yalancı bir güç görünür.* Yoksa, sözgelimi, mülkiyetin nasıl bir tarihi olabilirdi, sözün kısası nasıl değişik biçimler alabilirdi? Diyelim ki, toprak mülkiyeti, ortaya çıkan koşullara göre, nasıl Fransa'da parçalı durumdan bazılarının elinde toplanmaya, İngiltere'de ise bazılarının elinde toplanmış bulunmaktan parçalanmış duruma (gerçekte bugün olduğu gibi) geçebilirdi? Ya da, gene nasıl oluyor da başka başka bireylerin ve başka başka ulusların ürünlerinin değişiminden başka bir anlamı olmayan ticaret, arz ve talep ilişkileriyle bütün dünyaya hükmediyor —o ilişki ki, bir İngiliz iktisatçısına göre yeryüzü üzerinde iikçağdan kalma bir alınyazısı gibi asılı durur, ve görülmez bir elle insanlar arasında mutluluğu ve mutsuzluğu dağıtır, imparatorluklar kurar, [19] imparatorluklar yıkar, halkları var eder, halkları yok eder,— oysa temeldeki dayanak, özel mülkiyet bir kere yıkılır yıkılmaz ve insandaki kendi ürünü karşısında yabancı bir şeyin karşısında imiş gibi olma duygusunu yıkan üretimin komünist düzenlemesi kurulur kurulmaz, arz ve talep ilişkisinin gücü hiçe iner ve insanlar, değişimi, üretimi ve karşılıklı davranış tarzlarını yeniden kendi iktidarları altına alırlar.

[5. KOMÜNİZMİN MADDÎ BİR ÖNKOŞULU OLARAK ÜRETİCİ GÜÇLERİN GELİŞMESİ]

[18] Bu *"yabancılaşma"* —açıklamamızın filozoflarca anlaşılabilir kalması için— doğaldır ki ancak iki *pratik* koşulla ortadan kaldırılabilir. Yabancılaşmanın "katlanılmaz" bir güç, yani kendisine karşı devrim yapılan bir güç haline gelmesi için, onun insanlık yığınını, tamamen "mülkiyetten yoksun", ve aynı zamanda, gerçekten mevcut olan bir zenginlik ve kültür dünyasıyla çelişki halinde bulunan

*Bu pasajın kenarına Marx, bu paragraftan hemen sonra gelen 5. kesimin ilk iki paragrafını eklemiştir. —*Ed.*

bir yığın haline getirmesi gereklidir, öyle şeyler ki, her ikisi de üretici güçlerin büyük ölçüde artmasını, yani üretici güçlerin gelişiminin yüksek bir evresini varsayarlar. Öte yandan üretici güçlerin bu gelişmesi (daha şimdiden insanların güncel ampirik yaşantısının, yerel hayat planı üzerinde değil de *dünya tarihi planı üzerinde* cereyan etmesini içeren gelişmesi) katiyen vazgeçilemez, önce yerine gelmesi gereken bir pratik koşuldur, çünkü, bu koşul olmadan, *kıtlık*, genel bir durum alır, ve *gereksinmeyle* birlikte zorunlu olan için mücadele yeniden başlar ve gene kaçınılmaz olarak aynı eski çirkefin içine düşülür. Bu koşul gene aynı şekilde, insan cinsinin *evrensel* ilişkileri, sadece, üretici güçlerin bu evrensel gelişmesi ile kurulabileceği için ve bir yandan bütün ülkelerde, aynı zaman içinde, "mülkiyetten yoksun" yığın olayını doğurduğu için (evrensel rekabet), sonra bu ülkelerden herbirini öteki ülkelerdeki altüst oluşlara bağımlı kıldığı için ve nihayet ampirik olarak evrensel olan, *dünya tarihini* yaşayan insanları yerel planda yaşayan bireylerin yerine koymuş olduğu için de *sine qua non** bir pratik koşuldur. Bu koşul olmadığı takdirde: 1° komünizm ancak yerel bir görüngü (*phénomène*) olarak var olabilir; 2° bizzat insan ilişkilerinin *güçleri, evrensel,* bu yüzden de katlanılmaz olan güçler olarak gelişemezler, yerel batıl inançlardan doğan "koşullar" olarak kalırlar; ve 3° değişimlerin her yayılması, yerel komünizmi ortadan kaldırır. Komünizm, ampirik olarak, ancak egemen halkların "anî" ve aynı zamanda[17] meydana gelen hareketi olarak mümkündür, bu da gene üretici gücün evrensel gelişmesini ve komünizme sıkı sıkıya bağlı dünya çapında değişimleri varsayar.

[18] Bize göre komünizm, ne yaratılması gereken bir *durum,* ne de gerçeğin kendisine göre düzenlenmek zorunda olacağı bir *ülküdür.* Biz, bugünkü durumu ortadan kaldıran *gerçek* harekete komünizm diyoruz. Bu hareketin koşulları,[43] fiilen varolan öncüllerden doğarlar.

[19] Ayrıca, *sadece işçi olan* işçiler yığını —sermaye-

[43] [*Elyazmasında çizilmiş pasaj:*] kendileri de maddi gerçeklikteki değişikliklere uygun olarak yargılanmalıdırlar.

*Olmazsa olmaz, zorunlu. —ç.

den ya da sınırlı bile olsa her çeşit tatmin olma durumundan uzak muazzam işgücü— *dünya pazarını* varsayar; nasıl ki, bu işin geçici nitelikte olmayan kaybı, güvenli geçim kaynağı olarak kaybı, rekabetten doğan iş kaybı da dünya pazarını varsayarsa. Demek ki proletarya[44] ancak *evrensel tarih ölçüsünde* mevcut olabilir, nasıl ki proletaryanın işi olan komünizm de, ancak, "tarihsel evrensel" varlık olarak bulunabilir, kesinlikle başka türlü olamazsa. Bireylerin tarihsel evrensel varlığı, başka deyişle, bireylerin doğrudan evrensel tarihe bağlı varlıkları.

[19] İçinde bulunduğumuz aşamadan önceki bütün tarihsel aşamalarda mevcut üretici güçlerin koşullandırdığı ve buna karşılık kendisi de bu güçleri koşullandıran değişimler biçimi *sivil toplumdur,* bundan önce söylediklerimizden de anlaşıldığı gibi sivil toplumun önkoşulu, ve esas temeli daha kesin tanımlamaları yukarda verilmiş olan basit aile ve, klan da denilen, bileşik ailedir. Demek ki, daha şimdiden de açıkça anlaşılıyor ki, bu sivil toplum, bütün tarihin gerçek ocağı, gerçek sahnesidir ve geçmiş tarih anlayışının, ne ölçüde gerçek ilişkileri ihmal edip sadece yankı uyandıran büyük tarihsel ve siyasal olaylarla sınırlı kalan büyük bir saçmalık olduğu böylece görülüyor.

Buraya kadar insan eyleminin başlıca bir tek yönünü, *insanların doğa üzerindeki çalışmasını dikkate* aldık. *Öteki* yönü: *insanların insanlar üzerindeki çalışması...*[45]

Devletin kökeni ve devletin sivil toplumla ilişkisi.

[6. MATERYALİST TARİH ANLAYIŞININ SONUÇLARI: TARİHSEL SÜRECİN SÜREKLİLİĞİ, TARİHİN DÜNYA TARİHİNE DÖNÜŞMESİ, BİR KOMÜNİST DEVRİM ZORUNLULUĞU]

[20] Tarih, herbiri, kendinden önce gelen kuşaklar tarafından kendisine aktarılmış olan gereçleri, sermayeleri, üretici güçleri işleten farklı kuşakların ardarda gelişinden başka bir şey değildir; bu bakımdan, her kuşak, demek ki, bir yandan kendisine aktarılmış olan faaliyet tarzını, ama

[44] [*Elyazmasında çizilen pasaj:*] demek ki, evrensel tarihin ampirik pratik bir varlığı olmasını varsayar.

[45] [*Marx'ın kenar notu:*] Ticaret (alışveriş) ve üretici güç.

kökten değişmiş olan çevre koşulları içinde sürdürür, ve öte yandan, kökten değişik bir faaliyete kendini vererek eski koşulları değiştirir; kurgu (*spéculation*) yoluyla yakın zamanın tarihini eski zamanın tarihinin amacı yaparak, bu olguların mahiyeti bozulabilir; bunun gibi, örneğin, Amerika'nın keşfine şu amaç atfedilir: Fransız devriminin patlamasına yardım etmek; dolayısıyla, böylece tarihe kendi özel amaçları gösterilir ve tarih, "öteki kişilerin yanında bir kişi" (yani "Kendinden Bilinç, Eleştiri, Birtek", vb.) yapılır, oysa geçmiş tarihin, "Belirlenme", "Amaç", "Tohum", "Fikir" gibi terimlerle belirtilmesi, daha önceki tarihin bir soyutlamasından, daha önceki tarihin yakın tarih üzerinde meydana getirdiği aktif etkinin soyutlamasından başka bir şey değildir.[46]

Bu gelişmenin seyri içinde birbirleri üzerine etki yapan bireysel alanlar genişledikçe ve gelişmiş üretim tarzıyla, dolaşımla, ve bunların kendiliğinden sonucu olan uluslar arasındaki işbölümü ile çeşitli ulusların başlangıçtaki kendi başlarına olma durumu yıkıldıkça, tarih de, gittikçe dünya tarihi haline dönüşür; şu şekilde ki, sözgelimi, İngiltere'de, Hindistan'daki ve Çin'deki binlerce emekçinin ekmeğini elinden alan ve bu imparatorlukların bütün yaşayış biçimini altüst eden bir makine icat edilirse, bu icat, evrensel tarihin bir olayı olur. Aynı şekilde şeker ve kahve, 19. yüzyılda, evrensel tarih bakımından önemlerini tanıtlamışlardır, şöyle ki Napoléon'un Kıta Sistemi[18] sonucu, bu ürünlerin bulunmayışı Almanların Napoléon'a karşı ayaklanmasına neden oldu [21] ve böylece 1813'ün şanlı kurtuluş savaşlarının somut temeli haline geldi. Bundan da, sonuç olarak, anlaşılıyor ki, tarihin evrensel tarih haline dönüşmesi, diyelim, "Kendinden Bilinç"in, dünyanın Tininin ya da herhangi başka bir metafizik hayaletin basit ve soyut işi değildir, ama ampirik bir şekilde denetlenebilen, gerçeklenebilen salt maddî bir eylemdir, her bireyin yiyerek, içerek ve giyinerek tanıtını sağladığı bir eylemdir.[47]

[46] [*Elyazmasında ilk biçimiyle:*] daha sonraki tarihten çıkarılmış, içerlerinde kesinlikle bu gizemlerin arandıkları olayların sonucundan ve ürününden çıkarılmış ve soyutlamadan başka bir şey değildir.

[47] [*Elyazmasında çizilmiş pasaj:*] Aziz Max Stirner, kendisi, dünya tarihini sırtında taşıyarak dolaşıyor ve her gün onu yiyor, onu içiyor, eskiden efendimiz

Doğrusunu isterseniz, geçmiş tarihte, faaliyetin evrensel tarih planında genişlemesiyle, bireylerin gittikçe kendilerine yabancı (Dünyanın Tini diye adlandırılan şeyin mızıkçılığı saydıkları baskı) bir gücün, gittikçe kocamanlaşan ve en son kademede kendini *dünya pazarı* olarak açığa vuran bir gücün kölesi haline gelmeleri tamamen ampirik bir olgudur. Ama, Alman teoricileri için o kadar gizemli olan bu gücün mevcut toplumsal durumun devrilmesiyle, komünist devrimle (bundan, daha sonra sözedeceğiz), ve bu güçle ancak bir bütün oluşturan özel mülkiyetin kaldırılmasıyla ortadan kalkacağı da aynı derecede deneyimle sabittir; o zaman her bireyin ayrı ayrı kurtuluşu da tam olarak tarihin tümüyle dünya tarihi haline dönüşmesi ölçüsünde gerçekleşecektir.[48] Daha önce söylediklerimize göre, bireyin gerçek entelektüel zenginliğinin, tamamen, bireyin gerçek ilişkilerinin zenginliğine bağlı olduğu açıktır. İşte yalnız bu yolladır ki, ayrı ayrı her birey, kendi çeşitli ulusal ve yöresel sınırlarından kurtulacak, bütün dünyanın üretimiyle (entelektüel üretimi de dahil olmak üzere) pratik ilişkiler içine girecek, ve (insanların yarattıkları) her alandaki bütün dünya üretiminden yararlanma yeteneğini edinecek duruma gelecektir. Evrensel bağımlılık, bireylerin *dünya tarihi ölçüsündeki* elbirliğinin doğal biçimi [22] komünist devrimle, insanların birbirleri üzerindeki karşılıklı etkilerinden doğan şimdiye kadar insanlara sanki kökünü kadar yabancı güçlermiş gibi kabul ettirilen ve insanlara hükmeden bu güçler üzerindeki denetim ve bilinçli egemenlik haline dönüşecektir. Bu anlayış da, sırasında, kurgul (*spéculative*) ve idealist bir tarzda, yani "Cinsin kendi kendine üremesi" ("özne olarak toplum") gibi, hayalî bir biçimde anlaşılabilir, ve buradan gidilerek birbirleriyle ilişki halinde bulunan bireylerin birbiri ardınca gelen aralıksız sırası, bu kendi kendini doğurma gizemini gerçekleşti-

İsa'nın bedeninin ve kanının yiyip içildiği gibi ve dünya tarihi de karşılığında günbegün onu üretir, onu yemek, içmek, giyinmek zorunda olduğuna göre kendi öz ürünü olan Birtek'i üretir; *Birtek*'teki alıntılar,[19] vb., aynı şekilde Max'ın Hesse'e ve daha başka uzak kişilere karşı pelemiği, onun, tinsel plan üzerinde de dünya tarihince nasıl üretildiğini ortaya koyar. Demek ki, şu sonuç çıkıyor, "dünya tarihinde" bireyler, Stirner'vari herhangi bir öğrenci ya da serbest kadın terzileri "Ortaklığı"nda tamamıyla aynı "eldeciler"dir.

[48] [*Marx'ın kenar notu:*] *bilincin üretimi*

recek bir tek birey gibi gösterilebilir. Burada görülüyor ki, bireyler, elbette ki maddeten ve manen, *birbirlerini* yaratırlar, ama ne Aziz Bruno'nun[49] anlamsızlığında, ne de "Birtek" anlamında, "kendini yapan" insan anlamında kendilerini yaratabilirler.*

Bu, geliştirmiş bulunduğumuz tarih anlayışı, nihayet bize şu sonuçları da verir: 1. Üretici güçlerin gelişmesinde öyle bir aşama gelir ki, bu aşamada, mevcut ilişkiler çerçevesi içinde ancak zararlı olabilen, artık üretici güçler olmaktan çıkıp yıkıcı güçler haline gelen (makine kullanımı, para) üretici güçler ve dolaşım araçları doğar, ve bu, bir önceki olaya bağlı olarak, kazançlarından yararlanmaksızın toplumun bütün yükünü taşıyan, toplumdan atılmış [23], ve zorunlu olarak, bütün öteki sınıflara karşı en açık bir muhalefet durumunda bulunan bir sınıf doğar, bu sınıf toplum üyelerinin çoğunluğunun meydana getirdikleri bir sınıftır, köklü bir devrim zorunluluğunun bilinci, komünist bir bilinç olan ve elbette ki, kendileri de bu sınıfın durumunu gösterdikleri zaman başka sınıflarda da oluşabilen bu bilinç, bu sınıfın içinden fışkırır. 2. Belirli üretici güçlerden bazı koşullar içinde yararlanılabilir ki, bu koşullar, toplumun belirli bir sınıfının egemenliğinin koşullarıdır;[50] bu sınıfın, sahip olduğu şeyden ileri gelen toplumsal gücü, düzenli olarak her çağa özgü devlet tipinde idealist biçimde *pratik* ifadesini bulur; bunun içindir ki, her devrimci mücadele, o zamana kadar hükmetmiş olan sınıfa[51] karşı yönelir. 3. Daha önceki bütün devrimlerde eylem tarzı değişmemiş kalıyordu ve sadece bu eylemin başka türlü bir dağılımı, işin başka kişiler arasında yeni bir bölüştürülme-

[49] [*Elyazmasında çizilmiş pasaj:*] bundan ötürü "kişilik (1) kavramı (2) genel olarak (3) kendi sınırlarını kendisinin çizmesini" (bunu mükemmel şekilde başarıyor) "ve bu koymuş olduğu sınırları (4) yeniden (5) ortadan kaldırmasını (6) içerir (7)" (kendi kendine değil, genel olarak da değil, nasıl ki kavram olarak da değilse) "ama *onun evrensel* (8) *özü* ile (9), *bu özün*, onun eyleminin iç (10) öz-farklılaşmasının (11) sonucundan başka bir şey olmadığına göre", s. 87-88. [20]

[*Marx'ın karaladığı not:*] (Bay Bruno düzineyi tamamlayamıyor.)

[50] [*Elyazmasında ilk biçim:*] 2. üretici güçlerin gelişmesinin her evresinin toplumun belirli bir sınıfının egemenliğine temel hizmeti gördüğü

[51] [*Marx'ın kenardaki gözlemi:*] Öyle ki, bu insanların üretimin bugünkü durumunu olduğu gibi muhafaza etmekte çıkarları vardır.

*Elyazmasında "ne de 'Birtek' anlamında, 'kendini yapan' insan" sözleri çizilmiş.

si sözkonusuydu: komünist devrim, bunun tersine, daha önceki eylem *tarzına* karşı yönelmiştir, *işi*[52] yokeder ve bütün sınıfların egemenliğini sınıfların kendileriyle birlikte ortadan kaldırır, çünkü bu devrim, artık toplum içinde bir sınıf olarak ele alınmayan, artık toplum içinde bir sınıf diye tanınmayan, ve daha şimdiden artık bugünkü toplum içindeki bütün sınıfların, bütün milliyetlerin, vb. yokoluşunun ifadesi olan bir sınıf tarafından gerçekleştirilir. 4. Yığın içinde bu komünist bilincin yaratılması için ve gene bu işin kendisinin de iyi bir sonuca götürülebilmesi için insanların yığınsal bir değişikliğe uğraması zorunlu olarak kendini ortaya koyar, böyle bir biçim değişikliği ise ancak pratikteki bir hareketle, bir *devrim*le yapılabilir; bu devrim, demek ki, sadece *egemen* sınıfı devirmenin tek yolu olduğu için zorunlu kılınmamıştır, *ötekini deviren* sınıfa, eski sistemin kendisine bulaştırdığı pislikleri süpürmek ve toplumu yeni temeller üzerine kurmaya elverişli bir hale gelmek olanağını ancak bir devrim vereceği için de zorunlu olmuştur.[53]

[52] [*Elyazmasında çizilmiş pasaj:*] eylemin (moder[n]) biçimi, ki bu biçim altında ...ın egemenliği

[53] [*Elyazmasında çizilmiş pasaj:*] Epey bir zamandan beri, bütün komünistler, Fransa'da olduğu kadar İngiltere ve Almanya'da da bu devrimin zorunluluğu konusunda anlaşmış durumdadırlar; bununla birlikte Aziz Bruno istifini bozmadan kendi düşünü sürdürüyor ve "gerçek hümanizm", yani komünizm, (artık hiç yeri olmayan) "tinselciliğin yerine" konuyorsa, bu, sadece, ona saygınlık kazandırmak içindir, diye düşünüyor. Demek hep düş görmekte devam ediyor, "elbet kurtuluş (halâs, ahret mutluluğu) gelecektir, elbet cennet yeryüzüne inecek ve elbet yeryüzü cennet olacaktır." (Bizim tanrıbilimci bilginimiz cennetin yokluğuna da hiç bir zaman katlanamaz.) "O zaman gökyüzünün ahenkleri içinde sevinç ve yüce mutluluk bütün sonsuzluk boyu taşıp boşanacaktır." (s. 140.)[10] [*Marx'ın kenar notu:*] *Kutsal Aile*. Bizim aziz papamız, son yargı günü, bütün bunların gerçekleştiği o gün üzerine çöktüğü zaman büyük bir şaşkınlık duyacaktır — o gün ki, onun şafağı, alev alev yanan kentlerin göklerdeki yansısı ile ağaracaktır, ve o günde "semavî ahenklerin" ortasında *Marseillaise*'in ve *Carmagnole*'un, o durumda zorunlu, top gürültülerinin eşliğinde yükselen ezgileri aziz papamızın kulaklarında çınlayacaktır, bir yandan giyotin tempo tutacak, bir yandan da dinsiz "yığın" *Ça ira, Ça ira* [21] diye gürleyecek ve darağacını kullanarak "Kendinden Bilinç"i ortadan kaldıracaktır. (Aziz Bruno'nun, bu "bütün sonsuzluk boyu sevinç ve yüce mutluluk"tan böyle örnek alınacak bir tablo çizmeye herhangi başka bir kimseden daha az hakkı vardır. "Foyerbahçı aşk dinini tutanlar", "semavî ahenkler"den bambaşka bir şeyin sözkonusu olduğu bir devrimden sözederlerken bu "sevinç" ve "yüce mutluluk" hakkında özel bir tasarımları varmış gibi görünüyorlar.) Aziz Bruno'nun son yargı günü nasıl bir davranış içinde bulunacağını *a priori* tasarlamak zevkinden yoksun bırakacağız kendimizi. *Devrim halinde proleterlerin* (Kendinden Bilince karşı isyan eden) "töz" gibi, eleştiriyi devirmek isteyen "yığın" gibi, ya da tinin "gösteri"si, ama gene de bauerci 24 düşünceyi yönetmek için gerekli

[24] Bu tarih anlayışı, demek ki, temel olarak gerçek üretim sürecinin gelişmesine dayanır, ve bu görüş, hayatın doğrudan maddî üretiminden hareket eder; insan ilişkilerinin biçimini bu üretim tarzına bağlı, ve üretim tarzı tarafından, yani değişik evrelerinde burjuva toplumu demek istiyorum, meydana getirilmiş olarak, bütün tarihin temeli olarak kavrar, bu da, onu, devlet olarak eylemi içinde göstermek kadar, aynı zamanda, çeşitli teorik üretimlerinin ve din, felsefe, ahlâk vb.[54] gibi bilinç biçimlerinin tümünü onunla açıklamaktan, ve onun oluşunu bu üretimlerden hareket ederek izlemekten ibarettir, öyleyse bu da, doğal olarak, işi bütünlüğü içinde göstermeye (ve değişik yönlerinin karşılıklı etkisini incelemeye) olanak verir.[55] Bu tarih anlayışı, idealist tarih anlayışı gibi, her dönemde bir kategori aramak zorunluluğunda değildir, ama o, daima tarihin gerçek *toprağı* üzerine ayak basar; pratiği fikirlere göre açıklamaz, fikirlerin oluşumunu maddî pratiğe göre açıklar; bu yüzden de, bütün bilinç biçimlerinin ve ürünlerinin entelektüel eleştiri sayesinde, "Kendinden Bilinç"e indirgemeyle, ya da "hortlaklar", "hayaletler", "musallat olan şeyler"[22] halinde başkalaşmayla çözümlenemeyecekleri, ama bu idealist saçmaları doğuran somut toplumsal ilişkilerin pratik olarak devrilmesiyle yok edilebilecekleri sonucuna varır. Tarihin, dinin, felsefenin ve bütün öteki teorilerin devindirici gücü, eleştiri değil, devrimdir. Bu tarih anlayışı, tarihin sonunun, "Tinin tini" gibi "Kendinden Bilinç"te erimek olmadığını, ama her evrede, maddî bir sonucun, bir üretici güçler toplamının, tarihsel olarak yaratılmış ve her kuşağa kendinden önce gelen kuşak tarafından aktarılmış, bireylerin doğa ile ve kendi aralarındaki bir ilişki, bir yandan yeni kuşak tarafından iyice değiştirilmiş olan, ama, öte yandan da, yeni kuşağa kendine özgü varoluş koşullarını

kararlılıktan yoksun gösterisi gibi anlaşılıp anlaşılmaması gerektiğini kestirip atmak aynı derecede güçtür.

[54] [*Elyazmasında ilk biçim:*] sivil toplumu başka başka evrelerinde ve pratik-idealist yansısı içinde, yani devlet, aynı şekilde bütün çeşitli ürünler ve bilinç biçimleri, din, felsefe, ahlâk, vb. içinde açıklamak.

[55] [*Marx'ın kenar notu:*] *Feuerbach.*

kabul ettiren ve yeni kuşağa belirli bir gelişme ve özgül bir nitelik damgası vuran bir üretici güçler, sermayeler ve koşullar kitlesinin verilmiş olarak bulunduğunu gösterir; dolayısıyla, ortam ve koşullar (*circonstances*), insanları yaptığı kadar, insanlar da [25] ortam ve koşulları yaparlar. Her bireyin ve her kuşağın mevcut veriler olarak buldukları bu üretici güçler, sermayeler, toplumsal ilişki biçimleri toplamı, filozofların "töz" olarak ve "insanın özü" olarak tasarladıkları, göklere çıkardıkları ya da savaştıkları şeyin somut temelidir, bu üretici güçler, sermayeler, toplumsal ilişki biçimleri, hep birlikte, bu filozoflar, "Kendinden Bilinç" ve "Birtek" sıfatıyla kendilerine başkaldırıyorlar diye insanların gelişimi üzerindeki sonucu ve etkisi bakımından hiç sarsılmayan gerçek bir temeldir. Gene, tarihte devirli olarak meydana gelen devrimci sarsıntının, mevcut her şeyin temellerini devirmeye yetecek güçte olup olmayacağını belirleyen şey, çeşitli kuşakların hazır olarak buldukları yaşam koşullarıdır; tam bir altüst oluşun maddî unsurları, bir yandan mevcut üretici güçler, ve öte yandan da, devrimi, sadece geçmiş toplumun özel koşullarına karşı değil, ama daha önceki "yaşamın üretimi"nin kendisine karşı, bu üretimin temeli olan "tüm eylemler toplamına" karşı yapan devrimci bir yığının oluşmasıdır; eğer bu koşullar mevcut değilse, pratik gelişme için, bu altüst oluş *Fikir*'inin daha önce binlerce kez ifade edilmiş olması, komünizm tarihinin tanıtladığı gibi, hiç bir önem taşımaz.

[8. TARİHİN DAHA ÖNCEKİ, İDEALİST ANLAYIŞININ, ÖZELLİKLE HEGEL-SONRASI ALMAN FELSEFESİNİN TEMELSİZLİĞİ]

Şimdiye kadar, her tarih anlayışı, ya tarihin bu gerçek temelini bir yana bırakmış ya da onu tarihin yürüyüşüyle hiç bir bağı olmayan ikincil bir şey saymıştır. Bu yüzden, tarih, her zaman, onun dışında yer almış bir kurala göre yazılmak gerekir. Yaşamın gerçek üretimi tarihin ta başlangıcında ortaya çıkar; oysa asıl tarihsel olan şey, olağan hayattan ayrı imiş gibi, olağan-dışı ve yeryüzü-üstü bir şey gibi görünür. İnsanlarla doğa arasındaki ilişkiler, bu yüz-

den, tarihten dıştalanırlar, bu da, doğa ile tarih arasındaki karşıtlığı doğurur. Bu bakımdan, bu tarih anlayışı, tarihte yalnız büyük tarihsel ve siyasal olayları, dinsel ve kısacası teorik mücadeleleri görebilmiştir, ve özellikle ele alınan her tarihsel çağ konusunda *bu çağın yanılsamasını paylaşmak* zorunda kalmıştır. Diyelim ki, bir çağ, kendisinin salt "siyasal" ya da "dinsel" nedenlerle belirlendiğini kuruyor, her ne kadar "siyasal" ve "dinsel", o çağın gerçek devindiricilerinin yalnız biçimleri olsalar da, o çağın tarihçisi bu görüşü kabul eder. Bu belirlenmiş insanların kendi gerçek pratiklerinden edindikleri "imgeleme", "tasarım", bu insanların pratiğine hükmeden ve onu belirleyen tek belirleyici ve etkin güç haline dönüşür. Hintlilerde ve Mısırlılarda, işbölümünün kendini gösterdiği ilkel biçim, eğer bu halkların devletlerinde ve dinlerinde bir kastlar rejimine neden oluyorsa, tarihçi, kastlar rejiminin [26] bu ilkel toplumsal biçimi doğuran güç olduğuna inanır. Fransızlar ve İngilizler, hiç değilse, hâlâ gerçeğe en yakın olan siyasal yanılsama ile yetindikleri halde Almanlar, "salt Tin" alanında hareket ederler ve dinsel yanılsamayı tarihin devindirici gücü yaparlar. Hegel'in tarih felsefesi, Almanların bütün bu tarih yazma tarzının "en salt ifadesine" kadar götürülmüş önemli en son ifadesidir, ve bu tarzda gerçek çıkarlar, hatta siyasal çıkarlar da sözkonusu değildir, sadece salt fikirler sözkonusudur; öyleyse bu tarih, Aziz Bruno'ya, biri ötekini parçalayıp yutan ve sonunda "Kendinden Bilinci" içinde yok olup giden bir "fikirler" dizisi gibi görünmekten geri kalamaz ve gerçek tarih diye bir şeyden hiç haberi olmayan Aziz Max Stirner'e, tarihin bu akışının, herhalde, basit bir "şövalyeler", haydutlar ve hayaletler[56] öyküsü gibi görünmesi çok daha mantıklı bir şeydir ve Aziz Stirner, bunları görmekten, ancak "kutsal şeylere karşı saygısızlık eğilimi" sayesinde kurtulabilmektedir. Bu anlayış, gerçekten dinsel bir anlayıştır, dinsel insanın, bütün tarihin başlangıç noktası olan ilkel insan olduğunu varsayar ve kendi imgeleminde geçim araçlarının ve yaşamın kendisinin gerçek üretiminin yerine hayalî şeylerin dinsel

[56] [*Marx'ın kenar notu:*] Nesnel denilen tarih yazma tarzı kesinlikle tarihsel ilişkileri eylemden ayrı olarak kavramaktan ibaretti. Gerici karakter.

bir biçimde üretimini koyar. Bütün bu tarih anlayışı, keza onun dağılıp parçalanması, ve bundan ileri gelen kuruntular ve kuşkular, sadece, yalnız Almanlara ilişkin salt *ulusal* bir sorundur ve yalnız Almanya için *yerel* bir önemi vardır, tıpkı örneğin yakın zamanlarda binlerce kez ele alınmış ve önemli bir sorun olan "Tanrılar ülkesinden insanlar ülkesine" dosdoğruca nasıl geçileceği sorunu gibi; sanki bu "Tanrılar ülkesi" insanların imgeleminden başka bir yerde herhangi bir zaman mevcut olmuş imiş gibi, ve sanki bu bilgin beyefendiler hiç akıllarından bile geçirmeden ve daima şimdi yolunu aradıkları bu "İnsanlar ülkesinde" yaşamıyorlarmış gibi, ve sanki bulutlar üzerindeki bu teorik yapının acayipliğini açıklamak için düzenlenen bilimsel eğlence —çünkü bu, ondan öte bir şey değildir—, tersine, bu yapının gerçek yeryüzü ilişkilerinden nasıl doğduğunu göstermekten başka bir işe yarıyormuş gibi.[57] Genellikle, asıl önemli olan, sadece bu teorik lafebeliğini mevcut gerçek ilişkilerle açıklamak olduğu halde, bu Almanlar için, boyuna, karşılaştıkları saçmalıkları [27] başka bir kaçık hevese çevirmek, yani bütün bu anlamsızlığın ortaya çıkartılması, kısacası, özel bir *anlamı* olduğunu ileri sürmek sözkonusu oluyor. Bu lafebeliğinin gerçek pratik çözümü, insanların bilincindeki bu tasarımların çıkarılıp atılması, tekrar edelim ki, ancak koşulların değişmesiyle gerçekleşecektir, teorik sonuç çıkarmalarla değil. İnsanlar yığını için, yani proletarya için bu teorik tasarımlar mevcut değildir, o halde bu yığın için bu tasarımların çözümlenmesine de gerek yoktur ve eğer bu yığının din gibi herhangi bazı tasarımları olmuşsa, bunlar da, koşullar dolayısıyla çoktan çözümlenmişlerdir.

Bu sorunların ve onların çözümlerinin salt ulusal özelliği, ayrıca şu olguda da kendini gösterir: bu teoriciler, ruhun "İnsan-Tanrı", "İnsan" vb. gibi sapkınlıklarının tarihin değişik çağlarına hükmettiklerine dünyada eşi görülmemiş bir ciddiyetle inanırlar, —Aziz Bruno "tarihi, eleştirinin ve eleştirmenlerin yaptığını"[23] bile söyleyecek ka-

[57] [*Elyazmasında ilk biçim:*] ve sanki bu teorik bulutlar oluşumunun meydana getirdiği garip olayı, gerçek yeryüzü ilişkilerinden yola çıkarak, ayrıntılarına kadar açıklamak ve onu tanıtlamak, ancak çok yüksek düzeyde bilimsel bir oyalanma olabilirmiş gibi.

dar ileri gider— ve gene ulusal özellik, bu teoricilerin kendilerini tarihsel yapılara verdiklerinde, büyük bir hızla bütün geçmişin üzerinden atlayıvermelerinde ve "Moğol uygarlığı"ndan[24] "içeriğiyle zengin" asıl tarihe, yani *Halle Yıllıkları*'nın ve *Alman Yıllıkları*'nın[25] tarihine geçmelerinde ve hegelci okulun nasıl genel bir tartışma halinde çözülmesini anlatmalarında kendini gösterir. Bütün öteki uluslar, bütün gerçek olaylar unutulur ve dünya tiyatrosu, Leipzig kitapları panayırının ve "Eleştiri", "İnsan" ve "Birtek"[26] üzerine karşılıklı tartışmaların sınırları içinde kalır. Teori, gerçekten tarihsel konuları, sözgelimi 18. yüzyılı, incelemek durumunda kaldığında, bu filozoflar, ancak tasarımlar tarihini, o da, temelini oluşturan olaylardan ve pratik gelişmelerden kopuk olarak verirler, ve üstelik, bu tarihi de, sözkonusu çağı, tamamlanmamış bir ilk aşama gibi, gerçek tarihsel çağın, yani Alman filozoflarının 1840'tan 1844'e kadarki mücadelesi çağının gene de sınırlı olan habercisi gibi göstermek amacıyla verirler. Demek ki, onların amacı, tarihsel niteliği olmayan bir kişinin ve onun hayallerinin şanını daha büyük bir parıltıyla ışıldatmak için bir geçmiş zaman tarihi yazmaktır; ve gerçek tarihsel olayları ve hatta siyasetin gerçekten tarihsel nitelikteki tarih içine sızmalarını anımsatmamak ve onun yerine ciddî bir çalışmaya değil de, tarihsel montajlara ve edebî dedikodulara dayanan —Aziz Bruno'nun şimdi artık unutulmuş olan *18. Yüzyıl Tarihi*'nde[27] yaptığı gibi— bir öykü sunmak, bu amaca uygundur. Kendilerini ulusal önyargıların üstünde sanan bu tumturaklı ve böbürlenme dolu düşünce bakkalları, pratikte, küçük-burjuvaca Alman birliği düşünü kurup duran birahane gediklilerinden çok daha ulusaldırlar. Öteki halkların eylemlerinin bütün tarihsel niteliğini reddederler. Almanya'da Almanya ereğiyle [28] ve Almanya için yaşarlar, Ren Şarkısını,[28] ulusal bir ilâhî haline getirirler ve Fransız devletini yağma edecekleri yerde Fransız felsefesini yağma ederek ve Fransız kasabalarını cermenleştirecekleri yerde Fransız düşüncelerini cermenleştirerek Alsace-Lorraine'in fethini yaparlar. Bay Venedey, teorinin hegemonyasıyla Almanya'nın hegemonyasını ilân eden Aziz Bruno ve Aziz Max'ın yanında kozmopolit görünmektedir.

[9. FEUERBACH'IN, ONUN İDEALİST TARİH ANLAYIŞININ TAMAMLAYICI ELEŞTİRİSİ]

Bu tartışmalardan, gene aynı şekilde görülüyor ki, Feuerbach, (*Wigand's Vierteljahrsschrift*, 1845, Band 2) kendini "ortaklığa ait (*communautaire*) insan" diye nitelendirerek komünist olduğunu ilân ederken[29] ve bu adı, insan*"ın"* bir yüklemine dönüştürürken, böylelikle bugünkü dünyada, belirli devrimci bir partinin üyelerini belirten komünist terimini basit bir kategoriye yeniden dönüştürebileceğini sanırken yanılmaktadır. Feuerbach'ın, insanların karşılıklı ilişkileri konusundaki tüm çıkarsaması, sadece, insanların birbirlerine gereksinmeleri olduğunu ve *bunun her zaman böyle olmuş olduğunu* tanıtlamayı gözetir. Gerçek komünist için önemli olan, bu mevcut düzeni devirmek olduğu halde, o, bu olgunun bilincinin tanınmasını, dolayısıyla, o da öteki teoriciler gibi, ancak, *mevcut* bir olgunun doğru bilincini ortaya çıkarmayı ister. Zaten biz, Feuerbach'ın kesinlikle *bu* olgunun bilincini yaratmak için gösterdiği çabalarda, bir teoricinin, teorici ve filozof olmaktan vazgeçmeden yapabileceği kadar ileri gittiğini kabul ediyoruz. Ama, bizim Aziz Bruno ve Aziz Max'ımızın, Feuerbach'a göre komünist tasarımını, hiç vakit kaybetmeden, gerçek komünist yerine koymaları çok ilginçtir ve onlar, bunu, daha şimdiden, kısmen komünistle, "tinin Tini" olarak, felsefî kategori olarak, kendileriyle aynı koşullara sahip bir hasım olarak savaşmak üzere yapıyorlar — ve Aziz Bruno, kendi bakımından, bunu ayrıca pragmatik çıkarlar için yapıyor.

Feuerbach'ın bizim hasımlarımızla paylaşmaya devam ettiği, bu, eşyanın mevcut durumunun hem tanınmasına, hem tanınmamasına örnek olarak, *Geleceğin Felsefesi*'nden, şu pasajı, Feuerbach'ın, bir nesnenin ya da bir insanın Varlığının aynı zamanda onun özü de olduğu fikrini,[30] bir insan ya da hayvan yaratığının varoluş koşullarının, belirli yaşam tarzının ve eyleminin, o yaratığın "özü"nün kendini tatmin olunmuş hissettiği koşullar, yaşam tarzı ve eylemi oldukları fikrini geliştirdiği pasajı anımsatalım. Burada, her istisna, bahtsız bir raslantı olarak, değiştirilemeyen bir anomaliler olarak anlaşılır. Öyleyse eğer milyonlarca proleter,

kendilerini, hiç de kendi yaşam koşullarından memnun hissetmiyorlarsa, eğer "Varlık"ları* [29] özlerine birazcık olsun uymuyorsa, bu, yukarda adı geçen pasaja göre, sessizce katlanılması uygun olacak olan kaçınılmaz bir bahtsızlık olacaktır. Bununla birlikte, milyonlarca proleterin ya da komünistin bu konuda bambaşka görüşleri vardır ve, zamanı geldiğinde, pratikte, bir devrim yoluyla, "varlık"larını, "öz"leri ile uyumlu bir hale getirdiklerinde, bunu tanıtlayacaklardır. Bunun içindir ki, bu gibi durumlarda, Feuerbach, hiç bir zaman insanlar dünyasından sözetmez, her seferinde, dış doğaya, ve dahası insanların henüz efendisi olamadıkları doğaya sığınır. Ama, her yeni buluş, sanayide her ilerleme, bu alanın duvarlarından bir parçayı daha düşürmektedir ve bu çeşitten önermeleri doğrulayan örneklerin yerden bittiği toprak, gittikçe kurumaktadır. Gene Feuerbach'ın önermelerinden birini alacak olursak, balığın "öz"ü, onun "varlık"ından başka bir şey değildir, su, tatlısu balığının "öz"ü, bir ırmağın suyudur. Ama, bu su, o ırmak, sanayiin emrine girince, boyalarla ve başka artıklarla kirlenince, buharlı gemiler üzerinde dolaşmaya başlayınca, ya da ırmağın suyu, sadece suyun kesilmesiyle balıkların varoluş koşullarından yoksun bırakılabildiği kanallara verilince, artık balığın "öz"ü olmaktan çıkar ve ona artık uygun gelmeyen bir varlık ortamı haline gelir. Bütün bu cinsten çelişkilerin kaçınılmaz anomaliler olduğu konusundaki açıklama, aslında, Aziz Max Stirner'in, bu çelişkinin kendi öz çelişkileri olduğunu, bu kötü durumun, ister buna karşı çıksınlar, ister kendi nefretlerini kendilerine saklasınlar, ister kendi kaderlerine karşı hayalî bir şekilde isyan etsinler, kendi durumları olduğunu söyleyerek tatminsizlere verdiği teselliden farklı bir şey değildir; bu "açıklama", Bruno'nun, onlara, bu bahtsız durumun, ilgililerin, "mutlak Kendinden Bilinç"e kadar ilerlemek yerine "töz" çamuru içine saplanıp kalmaları ve bu ters koşulların onların kendi ruhlarının ruhu olduğunu kavrayamamaları olgusundan ileri geldiğine ilişkin bahanesinden de farklı bir şey değildir.

İdeoloji'nin daha önceki baskılarında metin burada kesiliyor. Bu boşluk, *İdeoloji*'nin elyazmasının birkaç sayfasının bulunması ve 1962 yılında ilk kez yayınlanması ile kısmen doldurulmuştur. —*Ed.*

[III]

[1. EGEMEN SINIF VE EGEMEN BİLİNÇ. HEGEL'İN TARİHTE TİN'İN EGEMENLİĞİ ANLAYIŞININ OLUŞUMU]

[30] Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncelerdir de, başka bir deyişle, toplumun egemen *maddî* gücü olan sınıf, egemen *manevî* güçtür de. Maddî üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, entelektüel üretimin araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine entelektüel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır. Egemen düşünceler, egemen maddî ilişkilerin fikirsel ifadesinden başka bir şey değildirler, egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddî, egemen ilişkilerdir, şu halde bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidirler; başka bir deyişle, bu düşünceler, onun egemenliğinin fikirleridirler. Egemen sınıfı meydana getiren bireyler, başka şeyler yanında, bir bilince de sahiptirler ve sonuç olarak düşünürler; bu bireyler, bir sınıf olarak egemen oldukça ve tarihsel çağı bütün genişliğince belirledikçe, elbette ki, bu bireyler sınıflarının bütün genişliğince egemendirler ve ötekiler arasında düşünen varlıklar olarak olduğu gibi fikir üreticileri olarak da egemen bir durumları vardır, ve kendi çağlarının düşüncelerinin üretimini ve dağıtımını düzenlerler; o halde onların fikirleri, çağlarının egemen fikirleridirler. Örnek olarak, krallık yetkisinin, aristokrasinin ve burjuvazinin iktidar üzerinde çekiştikleri ve bu yüzden iktidarın paylaşılmış olduğu bir ülkeyi alalım; öyle görünür ki, orada iktidarların bölünmesi öğretisi, o zaman orada "sonsuz yasa" gibi ortaya konan bu doktrin, egemen düşüncedir.

Daha önce (s. [15-18])* karşılaşmış olduğumuz işbölümünü, burada, tarihin en önemli güçlerinden biri olarak yeniden buluyoruz. İşbölümü, egemen sınıf içinde de, zihinsel iş ile [31] maddî iş arasındaki bölünme biçiminde kendini gösterir, öyle ki, bu aynı sınıfın içersinde iki ayrı bireyler ka-

*Bu cildin 21-24. sayfaları. —*Ed.*

tegorisi olacaktır. Bazıları, bu sınıfın teoriye erişebilecek yetenekte olan başlıca maddelerini, bu sınıfın kendi kendisi hakkında edindiği yanılsamanın işlenip hazırlanmasından sağlayan düşünürleri, aktif ideologları olacaklardır, oysa ötekilerinin daha pasif ve bu düşüncelerin ve yanılsamaların karşısında daha kabullenici bir tutumları olacaktır, çünkü, bunlar, bu sınıfın gerçekten aktif üyeleridirler ve kendi kişilikleri üstüne fikirler, ve kuruntular kurmaya daha az zamanları vardır. Bu sınıfın içerisindeki bu bölünme, hatta, mevcut bu iki kesimin belli bir karşıtlığıyla ve belli bir düşmanlığıyla sonuçlanabilir. Ama, bu sınıfın bütünüyle tehdit altında bulunduğu bir çatışma çıkageldi mi, bu karşıtlık kendiliğinden düşerken, egemen fikirlerin egemen sınıfın fikirleri olmayacağı, bu fikirlerin bu sınıfın iktidarından ayrı bir iktidara sahip olacakları kuruntusunun da uçup gittiği görülür. Belirli bir çağda devrimci fikirlerin varlığı, daha önceden devrimci bir sınıfın varlığını varsayar ve bunun varsaydığı önkoşullar hakkında gereken her şeyi daha önceden söylemiştik ([s. 18-19, 22-23]).*

Kabul edelim ki, tarihin gidişini kavrama tarzında egemen sınıfın fikirleri, bu egemen sınıfın kendisinden ayrılsın ve bu fikirler bağımsız bir duruma getirilsin. Diyelim ki, bu fikirlerin ne üretim koşullarına, ne de üreticilerine aldırmaksızın, şu halde, bunların temelinde mevcut olan bireyler ve dünya koşulları bir yana bırakılarak, şu ya da bu fikirlerin falan çağa hükmettikleri olgusuyla yetinilsin. O zaman, sözgelimi, denilebilecektir ki, aristokrasinin hüküm sürmekte olduğu zamanlar, namus, onur, bağlılık vb. kavramlarının hükümranlığıydı ve burjuvazinin hüküm sürdüğü zamanlar özgürlük, eşitlik vb. kavramlarının hükümranlığıydı.[58] Bu, bütünüyle egemen sınıfın kendisinin inandığı şeydir. Özellikle, 18. yüzyıldan beri bütün tarihçilerde ortak olan bu tarih anlayışı, zorunlu olarak [32] hüküm süren düşüncelerin

[58] [*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] ortalama olarak, egemen sınıfın kendisi de, kendi kavramlarının hüküm sürdüğünü tasarlar ve onları daha önceki çağların başat fikirlerinden ancak kendi kavramlarını sonsuz gerçekler diye sunarak ayırdeder. Bu egemen sınıf, kendi çıkarlarını ne kadar çok toplumun bütün üyelerinin çıkarları gibi göstermek zorunda olursa, bu "egemen kavramlar" da o kadar genel ve genelleştirilmiş bir biçim alacaklardır.

*Bu cildin 25-27. sayfaları. —*Ed.*

gitgide daha soyut olacağı, yani bu fikirlerin gittikçe evrensellik biçimine bürüneceği gerçeğine çarpacaktır. Gerçekten, kendisinden önce hükmetmekte olan sınıfın yerini alan her yeni sınıf, kendi amaçlarına ulaşmak için de olsa, kendi çıkarını, toplumun bütün üyelerinin ortak çıkarı olarak göstermek zorundadır, ya da şeyleri fikir planında açıklamak istersek: bu sınıf, kendi düşüncelerine evrensellik biçimi vermek ve onları, tek mantıklı, evrensel olarak tek geçerli düşünceler olarak göstermek zorundadır. Bir *sınıfa* karşı çıkması yüzünden, sırf bu yüzden, devrimci sınıf, kendisini, bir sınıf olarak değil de, hemen bütün toplumun temsilcisi olarak sunar, tek egemen sınıfın karşısında toplumun tüm kitlesi olarak görünür.[59] Bu, onun için mümkündür, çünkü başlangıçta, onun çıkarı gerçekten de egemen olmayan bütün öteki sınıfların ortak çıkarlarına hâlâ sıkı sıkıya bağlıdır, ve çünkü, eski koşulların baskısı altında bu çıkar, henüz özel bir sınıfın özel çıkarı olarak gelişememiştir. Bu yüzden, bu sınıfın zaferi, kendileri egemenliğe ulaşamayan öteki sınıfların pek çok bireyleri için de yararlıdır; ancak, bu bireyleri egemen sınıfa çıkabilecek duruma getirdiği ölçüde, yalnız bu ölçüde, yararlıdır. Fransız burjuvazisi, aristokrasinin egemenliğini devirdiği zaman, bununla, birçok proletere de, proletaryadan daha yükseğe çıkma olanağını verdi, ama yalnız şu anlamda ki, onların kendileri de burjuva oldular. Her yeni sınıf, demek ki, kendi egemenliğini daha önce hüküm sürmekte olan sınıftan ancak daha geniş bir temel üzerine oturtur, ama karşılığında bundan böyle egemen olan sınıfla egemen olmayan sınıflar arasındaki karşıtlık, sonradan, hem derinliğine ve hem keskinliğine büyümekten başka bir şey yapamaz. Bundan çıkan sonuç şudur: yeni yönetici sınıfa karşı yürütülmesi sözkonusu olan savaşın da, bu kez, egemenliği ele geçirmiş olan daha önceki bütün sınıfların yapabildiklerinden daha kesin ve daha köklü bir şekilde eski toplumsal koşulları [33] yıkmak gibi bir amacı vardır.

Genel olarak sınıf egemenliği, toplumsal rejimin biçimi

[59] [*Marx'ın kenar notu:*] (Evrensellik şunlara karşılık verir: 1. düzene karşı sınıfa; 2. rekabete, dünya ticaretine vb.; 3. egemen sınıfın büyük çoğunluğuna; 4. çıkarların *ortaklığı* yanılsamasına. Başlangıçta bu yanılsama [haklı]dır; 5. ideologların aldatmalarına ve işbölümüne.)

olmaktan çıktığı anda, yani özel bir çıkarı genel bir çıkar olarak ya da "Evrensel"i egemen olarak göstermek artık zorunlu olmadığı anda, belirli bir sınıfın egemenliğinin yalnız ve yalnız bazı fikirlerin egemenliği olduğuna inanmaktan ibaret olan bütün yanılsama da, doğaldır ki, kendiliğinden son bulur.[60]

Egemen fikirler, bir kere, egemenliği yürüten bireylerden ve özellikle üretim tarzının belli bir evresinden ileri gelen ilişkilerden ayrıldılar mı, artık tarih içinde hep fikirlerin egemen olduğu sonucuna varılır; bu çeşitli fikirlerden "Fikir"i, yani en üstün derecede vb. fikri, ve böyle olunca da, onu tarihte egemen olan öğe olarak soyutlamak ve onun aracılığıyla bütün bu fikirleri ve kavramları tarih boyunca gelişen kavram*ın* "öz belirlenmeleri" gibi kavramak çok kolay olur. Bundan sonra, gene, bütün insan ilişkilerini, insan kavramından, tasarımlanmış insandan, insanın özünden, bir sözcükle insandan türettirmek, doğal bir şeydir. Kurgul (*spéculative*) felsefenin yaptığı da budur. Hegel'in kendisi de *Tarih Felsefesi*'nin sonunda, "yalnız *Kavramın* ilerleyişini incelediğini" ve tarihte "gerçek *théodicée*"yi* ortaya koymuş olduğunu itiraf ediyor (s. 446)°. Ve şimdi, sonunda, filozofların, filozoflar olarak her zaman tarihte egemen olmuş oldukları sonucuna —yani, gördüğümüz gibi, Hegel'in[31] zaten ifade etmiş olduğu bir sonuca— varmak üzere yeniden, "Kavramın" üreticilerine, teoricilere ideologlara ve filozoflara dönülebilir. Gerçekte, tarihte Tinin egemen olduğunu (Stirner'e göre hiyerarşiye bakınız)° ortaya koymaktan ibaret olan cambazlık şu aşağıdaki üç çabaya indirgenir:

[34] 1° Fikirleri, ampirik nedenlerle maddî bireyler olarak ve bizzat bu insanların ampirik koşullar içinde, egemen olan insanlardan, bu insanların kendilerinden ayırmak ve sonuç olarak tarihe hükmedenlerin fikirler ya da yanılsamalar olduğunu kabul etmek.

2° Fikirlerin bu egemenliğine, bir düzen getirmek, birbi-

[60] [*Elyazmasında ilk biçim:*] özel bir çıkarı, pratik planda, herkes için ortak bir çıkar olarak, ve teorik planda da evrensel çıkar olarak göstermek artık zorunlu olmadığı anda.

*Teodise. °ilm-i ilâhî. —ç.

rini izleyen egemen fikirler arasına mistik bir bağ koymak gerekir, ve buna, fikirleri "kavramın özbelirlenmeleri" olarak kavramakla ulaşılır. (Bu, düşüncelerin kendi ampirik temelleriyle birbirlerine gerçekten bağlı bulunması olgusu, bu ikinci işi mümkün kılar; bundan başka, *arı ve yalın* düşünceler olarak anlaşıldıklarından, bu düşünceler, kendinin farklılaşmaları haline, düşüncenin kendisinin ürettiği ayrımlar haline gelirler.)

3° Bu "kendini belirleyen kavramı", mistik görünümünden soymak için, onu bir kişi —"Kendinden Bilinç"— haline dönüştürürler, ya da büsbütün materyalist görünmek için, ondan, tarihte "Kavram"ı temsil eden, yani kendileri de tarih yapımcıları olarak, "gardiyanlar komitesi" olarak, egemenler olarak, "düşünürler"i, "filozoflar"ı, ideologları temsil eden bir kişiler dizisi yaratılır.[61] Bir çırpıda tarihin bütün materyalist öğeleri çıkarılıp atıldı ve böylece artık kurgu alanında rahatça doludizgin at koşturulabilir.

Almanya'da hüküm sürmekte olan bu tarih yönteminin, ve özellikle bunun nedeninin, bu yöntemin genel olarak ideologların yanılsamalarıyla, örneğin hukukçuların, politikacıların (ayrıca bunlar arasında bulunan iş başındaki devlet adamlarının) yanılsamalarıyla olan bağıntısından hareketle, bu adamların dogmatik düşlerinden ve acayip fikirlerinden hareketle açıklanması gerekir; bu, onların yaşam içindeki pratik konumlarından, mesleklerinden ve işbölümünden hareket edilerek kolayca yapılır.

[35] Gündelik hayatta, herhangi bir *shopkeeper*,* bir kimsenin olduğunu iddia ettiği ile gerçekten olduğu arasında ayrım yapmasını çok iyi bilir; ama bizim tarihimiz henüz bu basit bilgiye ulaşamamıştır. Bizim tarihimiz, her çağ için, o çağın kendisi hakkında söylediklerine ve beslediği kuruntulara hemen inanır.

[61] [*Marx'ın kenar notu:*] İnsan = "düşünen insan tini".
*Dükkâncı. —ç.

[IV]

[1. ÜRETİM ALETLERİ VE MÜLKİYET BİÇİMLERİ]

[...]* [40] ... bulunmuştur. Birinci noktadan gelişmiş bir işbölümü ve önkoşul olarak geniş bir ticaret sonucudur, yerel karakter ikinci noktanın sonucu. Birinci durumda bireyleri biraraya toplamak gerekir; ikinci durumda, bireyler, kendileri de üretim aletleri olarak verilmiş üretim aletinin yanında bulunurlar. O halde, burada, doğal üretim aletleri ile uygarlığın yarattığı üretim aletleri arasındaki farklılık kendini gösterir. *İşlenmiş toprak* (su, vb.) doğal üretim aleti olarak kabul edilebilir. Birinci durumda, doğal üretim aleti konusunda bireyler doğaya tâbidirler; ikinci durumda emeğin bir ürününe tâbidirler. Birinci durumda, mülkiyet (toprak mülkiyeti) demek ki, dolaysız ve doğal bir egemenlik gibi görünür; ikinci durumda bu mülkiyet bir emek egemenliği, bu konuda, birikmiş emeğin, sermayenin egemenliği olarak görünür. Birinci durum, bireylerin, ister aile, ister kabile ve hatta toprak vb. olsun herhangi bir bağla birleşmiş olmalarını önceden varsayar. İkinci durum ise, bu bireylerin birbirlerinden bağımsız olmalarını ve ancak değişimlerle birarada tutulmalarını önceden varsayar. Birinci durumda değişim, esas olarak, insanlar ile doğa arasında bir değişimdir, birinin [insanların —ç.] emeğinin, ötekinin [doğanın —ç.] ürününe karşı trampa edildiği bir değişimdir; ikinci durumda, değişim, egemen olan biçimiyle, insanların kendi aralarında bir değişimdir. Birinci durumda insan için orta bir zekâ yeterlidir, beden faaliyeti ile zihinsel faaliyet henüz en ufak şekilde birbirlerinden ayrılmış değillerdir; ikinci durumda bedensel çalışma ile zihinsel çalışma arasındaki bölünme daha önceden pratik olarak gerçekleşmiş olmalıdır. Birinci durumda, mülk sahibinin mülksüzler üzerindeki egemenliği, kişisel ilişkilere, bir çeşit ortaklığa dayanabilir; ikinci durumda, bu egemenlik maddî bir biçim almış olmalı, üçüncü bir öğede, parada, cisimleşmelidir. Birinci durumda, küçük imalâtçılık (sanayi)

*Bu bölümün, Engels'in kalemiyle n° 83 sayısı ve Marx'ın kalemiyle de 36, 37, 38 ve 39 numaraları taşıyan dört sayfası eksiktir. —*Ed.*

mevcut, ama doğal üretim aleti kullanımına bağımlıdır ve bu yüzden de başka başka bireyler arasında işin bölüşümü yoktur; ikinci durumda, sanayi ancak işbölümünde ve bu bölünme ile mevcuttur.

[41] Buraya kadar hep üretim aletlerinden hareket ettik ve bazı sanayi aşamaları için özel mülkiyet zorunluluğu, bu durumda, zaten besbelli bir şey olmuştu. İstihraç sanayiinde, özel mülkiyet işe tamamen uygun düşmektedir; küçük sanayide ve bütün tarımda, şimdiye kadar mülkiyet, mevcut iş aletlerinin zorunlu sonucudur; büyük sanayide üretim aracı ile özel mülkiyet arasındaki çelişki, ancak, o ürünü yaratmak için daha önceden çok gelişmiş olması gereken bu büyük sanayiin ürünüdür. O halde özel mülkiyetin kaldırılması ancak büyük sanayi ile mümkündür.

[2. MADDÎ İŞ İLE ZİHİNSEL İŞ ARASINDA İŞBÖLÜMÜ. KENT İLE KIRIN AYRILMASI. LONCALAR]

En büyük maddî ve zihinsel işbölümü, kent ile kırın ayrılmasıdır. Kent ile kır arasındaki karşıtlık, barbarlıktan uygarlığa, aşiret düzeninden devlete, bölgesellikten ulusa geçişle birlikte ortaya çıkar, ve zamanımıza kadar bütün uygarlık tarihi boyunca sürüp gider. (Tahıl Yasalarına Karşı Birlik[32].) — Kentin varlığı, yönetimin, polisin, vergilerin vb. zorunluluğunu, kısacası, belediye örgütünün, bu nedenle de genel olarak siyasetin zorunluluğunu içerir. İşte nüfusun ilk kez olarak iki büyük sınıf halinde bölünmesi, doğrudan doğruya işbölümüne ve üretim araçlarına dayanan bölünme, burada ortaya çıkmıştır. Zaten, kent, nüfusun, üretim aletlerinin, sermayenin, eğlencelerin, gereksinmelerin bir merkezde toplanması olayıdır, oysa kır [köy —ç.] tam tersi bir olayı, ayrı ayrı olmayı ve dağınıklığı ortaya koyar. Kent ile kır arasındaki karşıtlık ancak özel mülkiyet çerçevesi içinde mevcut olabilir. Bu karşıtlık, bireyin işbölümüne olan bağımlılığının, onun kendisine kabul ettirilen belirli bir eyleme karşı bağımlılığının en göze çarpan ifadesidir. Bu bağımlılık, her ikisi de birbirinden sınırlı olmak üzere, birini bir kent hayvanı, ötekini bir kır hayvanı haline getirir ve

her gün bu iki tarafın çıkarlarının karşıtlığını yeniden doğurur. Burada da emek, gene en başta gelen şeydir, bireyler *üzerinde*ki güçtür ve bu güç mevcut olduğu sürece özel mülkiyet de var olacaktır. Kent ile kır arasındaki bu karşıtlığın ortadan kaldırılması ortaklığın ilk koşullarından [42] biridir ve herkesin ilk bakışta saptayabileceği gibi, bu koşulun kendisi de, tek başına iradenin gerçekleştirmeye yetmeyeceği, önceden yerine gelmesi gereken maddî koşullar yığınına bağlıdır. (Bu koşulların daha fazla geliştirilmesi gerekir.) Kent ile kırın ayrılması, sermaye ile toprak mülkiyetinin ayrılması olarak, sermayenin toprak mülkiyetinden bağımsız varlığının ve gelişmesinin başlangıcı olarak, tek temeli emek ile değişim olan bir mülkiyetin başlangıcı olarak kavranabilir.

Ortaçağda, daha önceki tarih tarafından tam kurulmuş bir şekilde devralınmamış olan; henüz yeni yeni şekillenmekte olup, özgürlüğünü kazanmış serflerin yaşadıkları kentlerde, herbir kişinin, birlikte getirdiği ve hemen hemen yalnız en vazgeçilmez avadanlıklardan ibaret olan küçük sermayesi dışında, biricik mülkiyeti, kendi özel emeği idi. Durmadan kentlere akın eden kaçak serflerin rekabeti, kırın kente karşı sürekli savaşı ve bu yüzden kentlerde örgütlü bir askerî gücün gerekliliği, belirli bir işin ortaklaşa mülkiyetinin meydana getirdiği bağ, zanaatçıların aynı zamanda tacir de oldukları bir dönemde metalarının satışı için ortak binaların gerekli oluşu ve bu binaların kapılarının kalifiye olmayan kişilere kapalı tutulması, değişik meslekler arasındaki çıkar çatışması, güçlükle öğrenilen bir işin korunması zorunluluğu ve bütün ülkenin feodal düzeni, her meslekten emekçilerin ayrı loncalar halinde birleşmelerinin nedeni oldular. Burada, daha sonraki tarihsel gelişmelerin loncalar sistemine getirdiği sayısız değişiklikleri derinleştirecek değiliz. Serflerin toplu halde kentlere doğru göçü, bütün ortaçağ boyunca sürmüştür. Kırda senyörlerin işkencesine maruz bulunan bu serfler birer birer kente geliyorlardı ve, orada, örgütlü bir ortaklık buluyorlardı; bu ortaklığa karşı güçsüzdüler ve içerisinde ise, onların emeğine duyulan gereksinmenin ve kentteki örgütlü rakiplerinin çıkarının kendilerine tayin ettiği durumu kabul etmek zorundaydılar. Tek başlarına ge-

len bu emekçiler hiç bir zaman bir kuvvet meydana getirecek duruma ulaşamadılar, çünkü onlar için şu iki şeyden biri kaçınılmazdı: ya onların yaptıkları iş bir loncanın yetki alanına giriyordu ve öğrenilmesi gerekiyordu, o takdirde bu loncanın ustaları, onları kendi kurallarına bağımlı kılıyorlar ve onları kendi çıkarlarına göre örgütlüyorlardı; ya da onların işi çıraklığı gerektirmiyordu, bir meslek kolunun alanına girmiyordu, gündelikçi bir işti bu, bu durumda ise hiç bir zaman bir örgüt yaratmaya yaklaşmıyorlar ve örgütlenmemiş bir pleb olarak yaşıyorlardı. Kentlerde gündelik iş zorunluluğu, plebi yarattı.

Bu kentler, ivedi bir gereksinmeden, mülkiyetin korunması gibi kaygıdan doğan ve tek tek üyelerinin üretim araçlarını [43] ve korunma çarelerini çoğaltmaya elverişli gerçek "ortaklıklar"[33] meydana getiriyorlardı. Bu kentlerin plebi, birbirlerine yabancı ve kente ayrı ayrı gelmiş olan bireylerden meydana gelmiş olduğu için, örgütlü, savaş için donatılmış ve dört gözle kendilerini kollamakta olan bir güç karşısında örgütsüz bir halde bulunuyorlardı, ve işte bu durum, pleb tabakasının her türlü iktidardan yoksun oluşunu açıklar. Kalfalar ve çıraklar her meslekte ustaların çıkarına en iyi hizmet edecek şekilde örgütlenmişlerdi;[62] ustalarıyla kendileri arasındaki ataerkil ilişkiler, ustalara çifte bir güç veriyordu. Bu ilişkilerin, bir yandan, kalfaların bütün hayatları üzerinde doğrudan doğruya bir etkileri vardı; öte yandan, bu ilişkiler, aynı ustanın yanında çalışan kalfalar arasında gerçek bir bağı temsil ettiğinden bunlar öteki ustaların yanında çalışan kalfalara karşı birleşiyorlardı ve bu, onları öteki kalfalardan ayırıyordu; ve son olarak, kalfaların mevcut loncalar sistemine bağlanmış olmaları, sadece kendilerinin de ustalığa geçmekte çıkarları olması yüzündendi. Onun için, pleb tabakası, hiç değilse bütünüyle kent düzenine karşı ayaklanacak, pleb tabakasının güçsüzlüğü yüzünden tamamıyla etkisiz kalacak ayaklanmalar yapacak kadar ileri gittiği halde, kalfalar, bütün loncalar sisteminde, her zaman görülebildiği gibi, ayrı ayrı loncalar içerisin-

[62] [*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] başka başka ustaların kalfaları aynı meslek kolu içinde birbirlerine karşı olduklarından, kalfalar çok bölünmüş durumdaydılar.

deki küçük başkaldırmaların dışına çıkmıyorlardı. Ortaçağın büyük ayaklanmalarının hepsi kırdan başlamıştır, ama hepsinin kaderi, köylülerin dağınıklığı ve bunun sonucu olan kültürsüzlükleri yüzünden başarısızlık olmuştur.

Kentlerde, sermaye, konuttan, aletlerden ve soydan geçme doğal bir müşteriler topluluğundan ibaret olan doğal bir sermaye idi, ve sermayeyi paraya çevrilmesi mümkün olmayan bir servet yapan değişimlerin henüz ilkel durumda olması ve dolaşımın bulunmayışı yüzünden sermaye, zorunlu olarak, babadan oğula geçiyordu. Modern sermayenin tersine, bu sermaye, para ile değerlendirilebilen bir sermaye değildi ve bu sermaye için, bir şeye ya da başka bir şeye yatırılmış olması önemsiz değildi; bu sermaye, sahibinin belirli işine doğrudan doğruya bağlı, bu işten ayrılmaz bir sermaye idi, yani *zümre* sermayesiydi.

Gene kentlerde, işbölümü, [44] çeşitli loncalar arasında (tamamen kendiliğinden gelme) bir şekilde olmaktaydı, ama hiç bir zaman, loncaların kendi içerilerinde, tek tek alınan işçiler arasında yerleşmiş değildi. Her emekçi, bütün bir çalışma seyrini tamamlamaya elverişli olmalıydı; kendi avandanlıklarıyla yapılabilecek her şeyi yapabilecek durumda olmalıydı; değişimlerin sınırlı oluşu, çeşitli kentler arasındaki bağlantıların azlığı, nüfusun seyrekliği ve gereksinmelerin sınırlılığı da, işbölümünün daha ileri gitmesine elverişli bir durum yaratmıyorlardı ve bunun için ustalığa geçmek isteyen her kimse mesleğini tam anlamıyla bilmeliydi. Bu yüzden gene ortaçağ zanaatçılarında, kendi özel işlerine karşı ve dar anlamda belli bir artistik düzeye kadar yükselebilen bu işteki ustalığa karşı bir ilgi görülür. Ve gene bunun içindir ki, ortaçağın her zanaatçısı kendini tamamıyla işine veriyordu; işi bakımından duygusal bir kölelik ilişkisi içindeydi ve o, kendi işine, işine karşı ilgisiz modern işçiden çok daha bağımlıydı.

[3. İŞBÖLÜMÜNÜN GENİŞLEMESİ. SANAYİ İLE TİCARETİN AYRILMASI. ÇEŞİTLİ KENTLER ARASINDA İŞBÖLÜMÜ. MANÜFAKTÜR]

İşbölümünde bundan sonraki genişleme, üretimle ticaretin ayrılması, özel bir tacirler sınıfının oluşması oldu, bu

ayrılma daha önceden eski kentlerde zaten (başkaları arasında Yahudilerle) gerçekleşmiş bir durumda ve yeni oluşmuş kentlerde de kısa bir süre sonra kendini gösteriyordu. Bu ayrılma, komşu çevreleri aşan bir ticarî bağlantı olanağını veriyordu ve bu olanağın gerçekleşmesi ise mevcut ulaşım araçlarına, siyasal ilişkiler tarafından koşullandırılan kırlardaki genel güvenlik durumuna bağlı idi (bilindiği gibi, bütün ortaçağ boyunca, tacirler, silahlı kervanlar halinde yolculuk ediyorlardı); ayrılma aynı zamanda, ticarete, elverişli alanın gereksinmelerine, gelişme derecesi her durumda uygarlık düzeyi ile belirlenen gereksinmelere bağlıydı.

Ticaretle uğraşan özel bir sınıfın oluşması, ticaretin tacirler sayesinde kentin yakın çevresi ötesine genişlemesi, çabucak, üretim ile ticaret arasında karşılıklı bir etkinin ortaya çıkmasına neden oldu. Böylece kentler[63] *kendi aralarında* ilişkiler kuruyor, bir kentten ötekine yeni avadanlıklar götürülüyor ve üretimle ticaret arasındaki bölünme, çabucak değişik kentler arasında [45] yeni bir üretim bölünmesi yaratıyor, kentlerin herbiri öteki sanayilere ağır basan bir sanayi kolu işletmeye başlıyor. İlkel sınırlılık, yöresellik, yavaş yavaş kaybolmaya başlıyor.

Bir yerde kazanılmış üretici güçlerin, özellikle icatların daha sonraki gelişme için kaybolmuş olup olmamaları sadece değişimlerin genişlemesine bağlıdır. Yakın komşu çevreleri aşan ticarî ilişkiler henüz mevcut olmadığı sürece, aynı icadı, her yerde ayrı ayrı, yeni baştan yapmak gerekir, ve barbar halkların anî saldırıları, ve hatta olağan savaşlar gibi salt raslantılar, üretici güçleri ve gereksinmeleri gelişmiş olan bir ülkeyi[64] yeniden sıfırdan başlamak zorunda bırakmaya yeter. Tarihin başlarında, her gün her icadı yeniden yaratmak gerekiyordu ve onu her ayrı yerde bağımsız bir şekilde yapmak gerekiyordu. Fenikeliler[65] örneği, hem de göreli olarak oldukça yaygın bir ticaretle birlikte de olsa, gelişmiş üretici güçlerin tam bir yıkımdan ne kadar az korunabilmiş olduklarını bize gösterir, çünkü, Fenikelilerin bu-

[63] [*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] kendi başlarına (tecrit) durumlarından çıkarak

[64] [*Elyazmasında ilk biçim:*] bir üretici güçler ve kazanılmış icatlar kitlesinin uzun zaman olduğu gibi kalmasını sağlamaya yeterler.

[65] [*Marx'ın kenar notu:*] ve ortaçağda renkli camlı pencere sanatı.

luşlarının büyük bir kısmı, İskender'in bu ulusu ticaretten uzaklaştırması ve ülkelerini ellerinden alması yüzünden, uzun bir süre ortadan kayboldu, bu ulusun gerilemesine neden olan da budur. Ortaçağdaki, örneğin, cam üzerine resim sanatı için de aynı şey söylenebilir. Kazanılmış üretici güçlerin sürekliliği, ancak, temeli büyük sanayi olan bütün ulusların rekabet mücadelelerine sürüklendikleri ticaretin, dünya ticareti haline geldiği gün güven altına alınmış oldu.

Çeşitli kentler arasındaki işbölümünün ilk sonucu, loncalar sisteminden kurtulan üretim dallarında manüfaktürlerin doğuşu oldu. Manüfaktürlerin ilk açılıp gelişmesinin —İtalya'da ve daha sonra Flandr'da— öncecil tarihsel koşulu, yabancı uluslarla yapılan ticaret oldu. Öteki ülkelerde —örneğin İngiltere ve Fransa'da— manüfaktürler, başlangıçta, iç pazarla sınırlı kaldılar. Bu işaret edilen öncecil koşullara ilaveten manüfaktürlerin kurulup yerleşmesi için, nüfus yoğunlaşmasının —özellikle kırda— oldukça ileri gitmiş olması ve gene birkaç elde, kısmen, yönetim kurallarına karşın loncalarda, kısmen de tacirlerin elinde birikmeye başlamış olan sermayenin yoğunlaşması da gereklidir.

[46] En ilkel biçimde de olsa, bir makineyi öngören iş, çok geçmeden, gelişmeye en elverişli iş olduğunu ortaya koydu. O zamana kadar, köyde köylülerin gerekli giysilerini sağlamak için kendi işleri yanında yaptıkları dokumacılık, ticarî ilişkilerin genişlemesi sayesinde, hız kazanan ve en büyük gelişmeyi gösteren ilk iş oldu. Dokumacılık ilk manüfaktür işi oldu ve başlıca manüfaktür işi olmakta devam etti. Nüfus artışına bağlı olarak artan giysilik kumaş talebi, hızlanmış bir dolaşım sayesinde ilkel sermayenin birikmeye ve seferber edilmeye başlaması, bundan doğan ve özellikle ticaretin gittikçe genişlemesiyle artan lüks gereksinmesi, dokumacılığa, nitelik bakımından olduğu kadar nicelik bakımından da, kendisini daha önceki üretim biçiminden çekip koparan bir hız verdiler. Sonradan da varlıklarını sürdüren ve bugün bile hâlâ mevcut bulunan, kişisel gereksinmeleri için dokumacılık yapan köylülerin yanında, kentlerde, bütün iç pazar ve çok kere de dış pazarlar için bez dokuyan yeni bir dokumacılar sınıfı doğdu.

Birçok durumlarda fazla bir beceri istemeyen ve kısa

zamanda sayısız kollara bölünen işkolu, dokumacılık, doğası gereği, lonca zincirlerine boyun eğmiyordu. Bunun için dokumacılık, köylerde ve lonca örgütlerinin bulunmadığı dağınık kasabalarda yapıldı, bu köyler ve kasabalar, yavaş yavaş kentler haline geldiler ve hatta her ülkede çabucak o ülkenin en parlak kentleri oldular.

Loncadan kurtulmuş olan manifaktürle birlikte mülkiyet ilişkileri de derhal değişikliğe uğradı. Doğal zümre sermayesini aşmak konusunda ilk ileri adım, hemen taşınır (menkul) bir sermaye edinen, yani o zamanın koşulları içinde sözkonusu olabildiği kadarıyla modern anlamda bir sermaye edinen tacirlerin ortaya çıkışı ile kendini göstermiş oldu. İkinci ilerleme manüfaktürle kendini göstermiş oldu, manüfaktürün kendisi de bir doğal sermaye yığınını taşınır sermayeye çevirdi ve genel olarak taşınır sermaye toplamını doğal sermayeye oranla artırdı.

Manüfaktür, bir çırpıda, köylüler için, kendilerini dışarıda bırakan ya da az para veren loncalara karşı bir sığınak haline geldi, tıpkı eskiden lonca kentlerinin, köylüler için bir sığınak vazifesi [47] görmüş olması gibi.

Aynı zamanda, feodalitenin silahlı maiyetinin yok oluşu ve kralların vasallarına karşı kullandıkları daha önce toplanmış bulunan ordulara yol verilmesi yüzünden ve gene tarımın iyileşmesi ve geniş tarım arazisinin otlak haline çevrilmesi nedeniyle meydana gelen bir serserilik dönemi, manüfaktürlerin başlangıcına damgasını vurmuştur. Zaten bu olaylardan anlaşılıyor ki, bu serserilik, doğrudan doğruya feodal düzenin çözülüp dağılmasına bağlıdır. Daha 13. yüzyılda, böyle birkaç dönem olmuştur, ama serserilik, ancak, 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başında sürekli ve genel bir şekilde yerleşmiştir. Bu serserilerin sayısı o kadar çoktu ki, İngiltere Kralı Henri VIII, birçok başka krallar gibi, 72.000'ini astırdı ve onları işe koşabilmeyi başarmak için çok büyük bir yoksulluğun gelmesi gerekti ve bu da muazzam güçlükler pahasına ve uzun bir direnmeden sonra oldu. Manüfaktürlerin hızla gelişmesi, özellikle İngiltere'de, gitgide bu aylakları yuttu.

Eskiden, uluslar, birbirleriyle ilişkide bulunduklarında, aralarında sadece saldırgan olmayan alışverişler ya-

parlarken, manüfaktürle birlikte, başka başka uluslar, rekabet ilişkileri içine girdiler, savaşlar yoluyla, koruyucu gümrükler ve yasaklar yoluyla sürdürülen ticarî bir mücadeleye başladılar. Bundan böyle, ticaretin siyasal bir anlamı vardır artık.

Manüfaktür, ayrıca, işçi ile işveren arasındaki ilişkilerde de bir değişikliğe neden olmuştur. Loncalarda kalfalar ile ustalar arasındaki ataerkil ilişkiler sürmekteydi; manüfaktürde bu ilişkilerin yerini emekçiler ile kapitalist arasındaki para ilişkileri aldı, bu ilişkiler kırlık yerlerde ve küçük kentlerde ataerkil niteliklerini koruyorlardı ama, tamamen manüfaktür kenti olan azçok önemli kentlerde hemen hemen bütün ataerkil niteliklerini çabucak yitirdiler.

Manüfaktür ve genellikle üretim hareketi, Amerika'nın ve Doğu Hindistan deniz yolunun keşfi sonucu, ticaretin genişlemesi olgusuyla olağanüstü bir ilerleme gösterdi. Hindistan'dan getirilen yeni ürünler ve en başta da dolaşıma giren altın ve gümüş kitleleri, toplumsal sınıfların karşılıklı durumlarını baştan aşağı değiştirdiler ve feodal toprak mülkiyetine ve emekçilere sert bir darbe indirdiler; maceracıların yurt-dışı seferi, sömürgecilik, ve pazarların şimdi artık mümkün olan ve her geçen gün daha çok gerçekleşen dünya pazarı genişliği kazanması olayı, tarihsel gelişmede yeni bir evreye [48] neden oldular; ama burada bu nokta üzerinde daha fazla duracak durumda değiliz. Yakın zamanda keşfedilen ülkelerin sömürgeleştirilmesi, ulusların giriştikleri ticaret mücadelesini besleyecek yeni kaynaklar sağladı ve bu yüzden bu mücadele hem genişledi, hem de genişledikçe daha büyük bir hırs kazandı.

Üretimlerini artırmak için hiç bir dürtüleri olmayan loncalarda, doğal sermaye değişmez kaldığı ve hatta azaldığı halde, ticaretin ve manüfaktürün genişlemesi taşınır sermayenin birikimini hızlandırdı. Ticaret ve manüfaktür büyük burjuvaziyi yarattı; loncalarda, kentlerde artık eskisi gibi hüküm sürmeyen ama büyük tüccarların ve manüfaktürcülerin egemenliğine boyun eğmek zorunda bulunan küçük-burjuvazinin toplaştığı görüldü.[66] Loncaların manüfak-

[66] [*Marx'ın kenar notu:*] Küçük-burjuvazi — Orta sınıf — Büyük burjuvazi.

türle temas haline gelir gelmez son bulması bundandır.

Ulusların kendi aralarındaki ticaret ilişkileri, sözünü ettiğimiz dönemde, iki değişik yön kazandı. Başlangıçta, dolaşımdaki altın ve gümüş miktarının azlığı, bu madenlerin ihracının yasaklanmasına neden oldu; ve kentlerin artan nüfusuna uğraş bulmak zorunluluğu, çok kez dışardan getirilen bir sanayii zorunlu kıldı, ve bu sanayi, elbette ki, yalnız iç rekabete karşı değil, dış rekabete karşı da verilebilen ayrıcalıklardan vazgeçemezdi. Bu ilkel yasaklamalarda, yerel lonca ayrıcalığı bütün ulus ölçüsünde genişledi. Gümrük vergilerinin kökeninde, feodal beylerin, kendi topraklarından geçen tacirlere onları yağmadan koruma bedeli (fidyesi) olarak zorla kabul ettirdikleri haklar vardır; bu haklar, daha sonra kentler tarafından kabul ettirildiler ve modern devletlerin ortaya çıkışıyla da devlet hazinelerine para toplama hususunda en kolaylıkla başvurulabilen el altında hazır bir çare haline geldiler.

Bu önlemler, Amerikan altın ve gümüşünün Avrupa pazarlarında kendilerini göstermesiyle, sanayiin gittikçe gelişmesiyle, ticaretin hızla ilerleyişi ve bu ilerlemenin sonuçlarıyla, burjuvazinin loncalar dışındaki gönenciyle ve paranın gittikçe artan önemiyle başka bir anlam kazandı. Parasız kalmak kendisine günden güne daha güç gelen devlet, altın ve gümüş ihracı yasağını sadece ulusal düşüncelerle sürdürdü; şimdi başlıca hedefleri piyasaya yeni çıkarılan bu gümüş kitlelerini kapıp istif etmek olan burjuvalar tamamıyla tatmin olmuş durumdaydılar; mevcut ayrıcalıklar hükümet için bir gelir kavnağı haline geldiler ve para karşılığında satıldılar; gümrük mevzuatında, ihracata konan vergiler ortaya çıktı, sanayiin yolu üzerine düpedüz bir engel koyan bu vergiler sadece malî bir amaç taşıyorlardı.

[49] İkinci dönem, 17. yüzyılın ortasında başladı ve hemen hemen 18. yüzyılın sonuna kadar sürdü. Ticaret ve denizcilik ikincil bir rol oynayan manüfaktürden daha çabukça gelişmişlerdi; sömürgeler büyük tüketiciler haline gelmeye başladılar; uzun süren kavgalar pahasına çeşitli uluslar, açılmakta olan dünya pazarını paylaştılar.[67] Bu dönem, de-

[67] [*Elyazmasında ilk biçim:*] açılmakta olan dünya pazarı, herbiri onu kendi hesabına sömürmek için çekişen çeşitli uluslar tarafından ele geçirildi.

nizcilik ve sömürge tekelleri ile ilgili yasalarla[34] başlar. Tarifelerle, yasaklarla, antlaşmalarla, çeşitli ulusların rekabette bulunabilmeleri mümkün olduğu kadar önlendi, ve en son aşamada rekabet mücadelesini sürdürmeye hizmet eden ve bu mücadelenin sonucunu belirleyen şey, savaşlar (özellikle deniz savaşları) oldu. Denizler üzerinde en güçlü olan ulus İngiltere, ticaret ve manüfaktür planında üstünlüğü muhafaza etti. Şimdiden, burada, *bir tek* ülke üzerinde merkezleşme görülmektedir.

Manüfaktür, ulusal pazar üzerinde, koruyucu vergilerle, sömürge pazarında tekel imtiyazlarıyla ve dışarıda da olabildiğince çok farklılaşan[35] gümrüklerle sürekli olarak korunmuştu. Aynı ülkede üretilen hammaddenin işlenmesi kolaylaştırıldı (İngiltere'de yün ve keten, Fransa'da ipek); o ülkede üretilen hammaddenin ihracatı yasaklandı (İngiltere'de yün) ve ithal edilen maddenin ihracatı ya savsaklandı ya da engellendi (İngiltere'de pamuk). Deniz ticaretinde üstünlüğü elinde tutan ve sömürgeci güce sahip olan ulus, elbette ki, manüfaktürde de nitelik ve nicelik bakımından en büyük genişlemeyi sağlıyordu. Manüfaktür, öteki ülkelerde meydana gelen en ufak değişiklikle pazarını kaybedeceği ve mahvolacağı için himayeden katiyen vazgeçemezdi; çünkü, manüfaktür ne kadar elverişsiz koşullarda olursa olsun, bir ülkeye kolaylıkla sokulursa, gene bu yüzden aynı derecede kolaylıkla da yıkılır. Öte yandan kırda uygulanış tarzıyla, özellikle 18. yüzyılda, manüfaktür büyük bir bireyler yığınının yaşayış koşullarına o kadar sıkı sıkıya bağlıdır ki, hiç bir ülke serbest rekabeti getirerek kendi varlığını tehlikeye atmayı göze alamaz. Manüfaktür ihracata ulaştığı ölçüde, demek ki, tamamıyla ticaretin genişliğine ya da sınırlı oluşuna bağlıdır ve kendisi de ticaret üzerinde göreli olarak zayıf bir etki meydana getirir. İşte onun 18. yüzyılda ikinci derecede bir önem taşıması [...]* ve tacirlerin nüfuzu bundandır. [50] Devlet himayesi ve tekeller üzerinde, başka herkesten daha çok ısrar edenler tacirler ve özellikle de armatörler oldular; manüfaktürcüler de, elbette ki, bu himayeyi istediler ve elde ettiler de, ama onlar siyasal önemi olan her

*Elyazmasında okunmaz hale gelmiş pasaj. —*Ed.*

şeyde tacirlerin öne geçmesine rıza gösterdiler. Ticaret kentleri, özellikle limanlar, göreli bir uygarlık derecesine ulaştılar ve büyük burjuvazinin kentleri haline geldiler, oysa sanayi kentlerinde en çok yürürlükte olan küçük-burjuva zihniyeti oldu. Örneğin Aikin'e[36] bakınız. 18. yüzyıl, ticaret yüzyılı oldu. Pinto bunu kesin olarak söylüyor: *"Le commerce fait la marotte du siècle"**; ve: *"Depuis quelque temps il n'est plus question que de commerce, de navigation et de marine."***[37]

Sermaye hareketi, hatırı sayılır derecede hızlanmış da olsa, gene de hâlâ göreli bir yavaşlık göstermekten geri kalmıyordu. Dünya pazarının herbiri özel bir ulus tarafından sömürülen ayrı ayrı kesimler halinde parçalanması, uluslar arasında rekabetin kaldırılması, bizzat üretimdeki beceriksizlik ve gelişiminin ilk evresini ancak aşabilmiş olan maliye sistemi, dolaşımı pek çok engelliyorlardı. Bunun sonucu, cimri bir dükkâncı zihniyeti oldu ki, bütün tacirler, ve ticaretin bütün sömürü tarzı, hâlâ bu zihniyetten kurtulmuş değildi. Bunlar, manüfaktürcülere ve hele zanaatçılara kıyasla, doğrusunu söylemek gerekirse, büyük burjuva idiler; ama sonraki dönemin tacirlerine ve sanayicilerine kıyaslanınca da küçük-burjuva olarak kalırlar. Bkz: Adam Smith.[38]

Bu dönemin bir ayırdedici özelliği de altın ve gümüş ihracatı yasağının kalkması, para ticaretinin bankaların, devlet borçlarının, kâğıt paraların, fonlar ve eshamlar üzerindeki spekülasyonların, her şey üzerindeki borsa oyunlarının, genellikle para sisteminin gelişmesinin doğuşudur, Sermaye de hâlâ taşımakta olduğu doğal karakterinin büyük bir kısmını kaybetti.

[4. EN KARMAŞIK İŞBÖLÜMÜ. BÜYÜK SANAYİ]

Ticaretin ve manüfaktürün bir tek ülkede, İngiltere'de toplaşması durumu, 17. yüzyılda, kesintiye uğramadan gelişen biçimiyle bu ülke için yavaş yavaş göreli bir dünya pa-

*"Ticaret yüzyılın tutkusu oldu." —*Ed.*

**"Bir zamandan beri, insanlar, artık yalnızca ticaretten, denizcilikten ve gemicilikten sözediyorlar." —*Ed.*

zarı yarattı ve bu nedenle, daha önceki üretici güçlerin artık karşılayamayacakları bir İngiliz manüfaktür ürünleri talebine yolaçtı. Üretici güçlerin sınırlarını aşan bu talep, büyük sanayii —doğa kuvvetlerinin sınaî amaçlarla kullanılması, makine kullanımı ve en karmaşık işbölümünü— yaratarak özel mülkiyetin ortaçağdan beri üçüncü [51] dönemine yolaçan etken oldu. Ülke içinde rekabet özgürlüğü, teorik mekaniğin yetkinleşmesi vb. gibi bu yeni evrenin öteki koşulları, İngiltere'de daha önceden de mevcuttular (Newton tarafından tamamlanan mekanik, zaten İngiltere ve Fransa'da 18. yüzyılda herkesin en iyi tanıdığı bilimdi). (Bizzat ulusun kendi içerisindeki serbest rekabete gelince, bunu elde etmek için bir devrim her yanda zorunlu oldu — 1640'ta ve 1688'de İngiltere'de, 1789'da Fransa'da.) Rekabet, kısa zaman sonra, tarihsel rolünü muhafaza etmek isteyen her ülkeyi, yeni gümrük önlemleri (çünkü eskileri büyük sanayie karşı hiç bir yardım sağlayacak nitelikte değillerdi) ile kendi manüfaktürlerini himaye etmeye zorladı ve az sonra himayeci tarifelerle birlikte büyük sanayii buyur etmek zorunda kaldılar. Bu himaye önlemlerine karşın, büyük sanayi, rekabeti evrensel kıldı (büyük sanayi pratik ticaret özgürlüğünü temsil eder, himaveci gümrükler, onda, ancak geçici bir çare, ticaret özgürlüğü *içersinde* bir savunma silahıdır), büyük sanayi, ulaşım araçlarını ve modern dünya pazarını kurdu,[68] ticareti sanayiin egemenliği altına soktu, her sermayeyi, sanayi sermayesi haline getirdi ve bununla da dolaşımı yarattı (para sisteminin yetkinleşmesi) ve sermayelerin hızla merkezileşmesine neden oldu. Evrensel rekabet yoluyla, bütün bireyleri, enerjilerini azamî bir gerilim derecesinde tutmaya zorladı. İdeolojiyi, dini, ahlâkı, vb., vb. mümkün olduğu kadar yoketti ve bunu yapamadığı zaman da onları apaçık yalanlar haline getirdi. Her uygar ulusu ve, gereksinmelerinin karşılanması için, bu ulusun herbir bireyini bütün dünyaya bağımlı kıldığı ölçüde ve çesitli ulusların, o zamana kadar doğal olan bağdaşmaz niteliğini yıktığı ölçüde dünya tarihini gercekten yaratan odur. Doğa bilimini sermayeye tâbi kıldı ve işbölümünün, son doğal bir olay ol-

[68] [*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] ve hızlı dolaşım ve sermaye yoğunlaşmasını doğurdu.

ma görünüşünü ortadan kaldırdı. Ve genel bir şekilde, iş içinde mümkün olduğu ölçüde her doğal öğeyi yoketti ve bütün doğal ilişkileri, onları para ilişkisi haline getirmek üzere bozup dağıtmayı başardı. Doğal bir biçimde doğmuş kentlerin yerine mantarlar gibi biten modern sanayi kentlerini yarattı. Girdiği her yerde zanaatçılığı ve genellikle sanayiin daha önceki bütün evrelerini yıktı. Kentin kır üzerindeki zaferini tamamladı. [Onun ilk koşulu*] otomatik sistemdir. [Onun gelişmesi*] öyle bir üretici güçler kitlesi yarattı ki, loncalar nasıl manüfaktür için bir engel olmuş idiyse, küçük kır işletmesi nasıl gelişme yolundaki zanaatçılık için bir başka engel oldu idiyse, özel mülkiyet de bu üretici güçler için öyle bir köstek haline geldiler. [52] Bu üretici güçler, özel mülkiyette, yalnız tek yanlı bir gelişme tanırlar, çoğunlukla yıkıcı güçler haline gelirler, ve bunlardan pek çoğu özel mülkiyet rejiminde en ufak bir kullanma alanı bulamazlar. Genel olarak, büyük sanayi, her yerde toplum sınıfları arasında aynı ilişkileri yarattı ve bu nedenle, başka başka ulusların özel karakterlerini yoketti. Ve nihayet, her ulusun burjuvazisi hâlâ özel ulusal çıkarlar muhafaza etmekteyse de, büyük sanayi, bütün uluslarda çıkarları aynı olan bir sınıf, kendisi için milliyetin çoktan yokolduğu bir sınıf, eski dünyadan gerçekten kurtulmuş ve aynı zamanda ona karşı çıkan bir sınıf yarattı. Büyük sanayi, sadece kapitalistle olan ilişkileri değil, işin kendisini de işçi için katlanılmaz kılmaktadır.

Besbelli ki, büyük sanayi,[69] aynı bir ülkenin bütün toplu iskân yerlerinde aynı yetkinlik derecesine varmaz. Ama bu durum, büyük sanayiin yarattığı proleterler, sınıf hareketinin başında yer aldıklarına göre, ve bütün yığını kendileriyle birlikte sürüklediklerine göre, ve büyük sanayi dışında kalan işçiler, büyük sanayiin kendi işçilerinden daha da beter durumda olduklarına göre, proletaryanın sınıf hareketini durdurmaz. Aynı şekilde, büyük sanayiin geliştiği ülkeler sanayiden çok ya da az yoksun ülkeler üzerinde bu yoksun ülkelerin dünya ticareti yoluyla evrensel rekabet mücadelesine sürüklenmesi ölçüsünde etki yaparlar.

[69] [*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] bütün ülkelerde ne

*Elyazmasında okunmaz hale gelmiş pasaj. —*Ed.*

*

Bu çeşitli biçimler, işin örgütlenmesi biçimleri oldukları kadar aynı zamanda mülkiyetin de biçimleridirler. Her dönemde, gereksinmelerin zorunlu kıldığı ölçüde, bir mevcut üretici güçler birliği meydana gelir.

[5. TOPLUMSAL BİR DEVRİMİN TEMELİ OLARAK ÜRETİCİ GÜÇLER İLE İLİŞKİ TARZI ARASINDAKİ ÇELİŞKİ]

Daha önce gördüğümüz gibi, tarihte, zamanımıza gelinceye kadar birçok kez, esas temeli uzun boylu tehlikeye sokmaksızın da olsa meydana gelmiş olan üretici güçler ile ilişki tarzı arasındaki bu çelişki, her seferinde, aynı zamanda, bütün alanları kapsayan çatışmalar, çeşitli sınıfların çarpışmaları, bilinç çelişkileri, ideolojik mücadele, vb. gibi, siyasal mücadele, vb. gibi, çeşitli ikincil biçimler olarak, her keresinde, zorunlu olarak bir devrim halinde patlak vermiştir. Sınırlı bir görüş açısından bakıldığında, bu ikincil biçimlerden biri soyutlanarak ötekilerden ayrılabilir ve o biçim, bu devrimlerin temeli sayılabilir, bu o kadar kolay bir şeydir ki, devrimleri yapan bireyler, kültür derecelerine göre ve tarihsel gelişimin evresine göre kendi eylemleri hakkında kendileri de yanlış kuruntulara kapılırlar.

*

Demek ki, bizim anlayışımıza göre, tarihin bütün çatışmalarının kökeni üretici güçler ile ilişki tarzı [53] arasındaki çelişkidendir. Ayrıca, bu çelişkinin bir ülkede, o aynı ülke içinde çatışmalara neden olması için aşırı derecede ileri gitmiş olması da zorunlu değildir. Sanayileri daha çok gelişmiş ülkelerle rekabet, ticaretin gelişmesinin neden olduğu rekabet, hatta sanayileri daha az gelişmiş ülkelerde bile bu cinsten bir çelişkinin doğmasına yeter (örneğin, İngiliz sanayii ile rekabetinin ortaya çıkmaya zorladığı Almanya'daki gizil proletarya).

*

[6. BİREYLERİN REKABETİ VE SINIFLARIN OLUŞMASI. BİREYLER İLE GEÇİM KOŞULLARI ARASINDAKİ ÇELİŞKİNİN GELİŞMESİ. BURJUVA TOPLUM KOŞULLARI İÇİNDE BİREYLERİN ALDATICI ORTAK TOPLULUĞU VE KOMÜNİZMDE BİREYLERİN GERÇEK BİRLİĞİ. TOPLUMUN YAŞAM KOŞULLARININ BİRLEŞMİŞ BİREYLERİN GÜCÜNE BAĞLI KILINMASI]

Rekabet, bireyleri birbirinden ayırır, sadece burjuvaları değil, hatta onlardan daha çok proleterleri de, her ne kadar bunları biraraya topluyorsa da. Bunun içindir ki, bu bireyler birleşebilinceye kadar —eğer onların birliğinin salt yerel birlik olmaması isteniyorsa— bu birliğin, ilk iş olarak büyük sanayi tarafından gerekli araçların, yani büyük sanayi kentlerinin, hızlı ve ucuz ulaştırma olanaklarının yaratılmasını gerektirdiği de bir yana bırakılırsa daima uzun bir dönem geçer ve gene bunun içindir ki, birbirinden tecrit edilmiş durumda bulunan ve her gün bu tecrit durumunu yeniden yaratan koşullar içinde yaşayan bu bireylerin karşısındaki herhangi örgütlü bir gücü yenmek ancak uzun mücadelelerden sonra mümkün olabilir. Bunun tersini istemek, rekabetin, bu belirli tarihsel çağda mevcut olmamasını istemek ya da tek başlarına bireyler olarak üzerinde hiç bir denetime sahip bulunmadıkları koşulları bireylerin kendi kafalarından uydurduklarını iddia etmek olurdu.

*

Evlerin inşaası. Vahşilerde, elbette ki, her ailenin kendi mağarası ya da kendi kulübesi vardır, aynı şekilde, her ailenin özel bir çadırı olması göçebelerde de normal bir şeydir. Özel mülkiyetin bundan sonra gelen gelişmesi, bu ayrı ev ekonomisini daha da vazgeçilmez hale getirmekten başka bir şey yapmaz. Tarımcı halklarda toprağın ortaklaşa işlenmesi ne kadar olanak-dışı ise, ortaklıkçı ev ekonomisi de o kadar olanak-dışıdır. Kentlerin inşa edilmesi büyük bir ilerleme olmuştur. Bununla birlikte, daha önceki bütün dönemlerde, zaten sadece şu nedenden, yani maddî koşulların bulunmayışı yüzünden özel mülkiyetin kaldırılmasına bağlı olan ayrı ekonominin kaldırılması işi de olanak-dışıydı. Or-

taklıkçı bir ev ekonomisi kurulmasının öncecil koşulu makine kullanımının gelişmesi, doğal güçlerin ve başka sayısız üretici güçlerin kullanılmasının gelişmesi — sözgelimi su yolları, [54] gazla aydınlatma, buharlı ısıtma vb., kent ile kır [arasındaki karşıtlığın] ortadan kaldırılmasıdır. Bu koşullar olmadan ortak ekonominin kendisi de yeni bir üretici güç meydana getirmezdi, bütün maddî temelinden yoksun olurdu, ancak sadece teorik bir temele dayanırdı, yani başka bir deyişle, basit, delice bir heves olurdu ve ancak bir keşişler ekonomisine varırdı. — Neyin mümkün olduğu da kent halinde kümelenmelerde ve belirli özel amaçlarla (hapisane, kışla vb.) genel binalar yapımıyla tanıtlanmıştır. Kendiliğinden anlaşılıyor ki, ayrılmış ekonominin lağvedilmesi, ailenin ortadan kaldırılmasından ayrılamaz.

*

(Aziz Max'ta sık sık raslanan: "herkes devletin sayesinde ne ise odur" tümcesi aslında, burjuva, burjuva cinsinin ancak bir nüshasıdır demeye gelir, bu tümce, burjuvalar *sınıfının* kendisini oluşturan bireylerden önce var olmuş olacağını önceden varsayar.)[70]

Ortaçağda, burjuvalar, her kentte, kendi canlarını korumak için kırın soylularına karşı birleşmek zorundaydılar, ticaretin genişlemesi, ulaşım olanaklarının kurulması, her kentin aynı engele karşı savaşarak aynı çıkarları başarıya ulaştırmış olan öteki kentleri tanımalarına neden oldu.[71] Burjuva *sınıfı* çeşitli kentlerdeki birçok yerel burjuvazilerden başlayarak ancak çok yavaş bir biçimde meydana gelmiştir. Mevcut ilişkilerle karşıtlık ve gene bu karşıtlığın koşullandırmakta olduğu iş tarzı, aynı zamanda, ayrı ayrı her burjuvanın yaşam koşullarını değiştirdi, bunları bütün burjuvalar için ortak ve tek başına her bireyden bağımsız olan yaşam koşulları haline getirdiler.[72] Burjuvalar, feodal ortaklıktan kopup ayrıldıkları ölçüde bu koşulları yarattılar ve burjuvalar, mevcut feodalite ile olan karşıtlıklarıyla belir-

[70] [*Marx'ın kenar notu:*] Filozoflarda sınıfın *önceden-varlığı*

[71] [*Elyazmasında ilk biçim:*] birçok kentin birliğine yolaçtı, bu da onların feodal beyler karşısındaki çıkarlarının özdeşliği ile açıklanıyordu.

[72] [*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] bir sınıfın ortak varlık koşulları haline gelen bu bireysel hayat koşullarının birleşmesi.

lendikleri ölçüde de, bu koşullar, burjuvaları yarattı. Çeşitli kentler arasındaki bağlantı ile bu ortak koşullar sınıf koşullarına dönüştü. Aynı koşullar, aynı karşıtlık, aynı çıkarlar da *grosso modo** her yerde aynı âdetleri doğurmak zorundaydı. Burjuvazinin kendisi, kendine özgü koşulların gelişmesiyle birlikte, ancak yavaş yavaş gelişir, kendisi de kendi içinde işbölümüne göre çeşitli kesimlere ayrılır ve (bu arada, bir yandan burjuvaziden önce var olan, mülk sahibi olmayan sınıfların çoğunluğunu ve o zamana kadar mülk sahibi olan sınıfların bir kısmını, yeni bir sınıfa, proletaryaya dönüştürür) daha önce mevcut olan mülk sahibi bütün sınıfları, mevcut bütün mülkiyetin ticaret ve sanayi sermayesine dönüşmesi ölçüsünde, sinesinde toplayacak duruma gelmeye başlar.[73] Tek tek bireyler, ancak başka bir sınıfa karşı ortak bir mücadele [55] yürütmek zorunda oldukça bir sınıf meydana getirirler; bunun dışında rekabet içinde birbirlerine düşmandırlar. Bundan başka, sınıfın kendisi de, bireylere karşı bağımsız hale gelir, öyle ki bireyler kendi yaşam koşullarını önceden hazırlanmış olarak bulurlar, yaşamdaki durumlarını ve bunun yanında kendi kişisel gelişimlerini, tüm yazılmış çizilmiş olarak kendi sınıflarından alırlar; kendi sınıflarına bağımlıdırlar. Bu durum, tek tek bireylerin işbölümüne bağımlılığı ile aynı olaydır ve bu olay ancak özel mülkiyet ve bizzat işin kendisi ortadan kaldırıldığı takdirde ortadan kaldırılabilir. Bireylerin kendi sınıflarına karşı bu bağımlılığının, aynı zamanda, nasıl her çeşit tasarımlara vb. bağımlılık haline geldiğini kerelerce belirtmiştik.

Eğer, *felsefî* açıdan, bireylerin gelişmesi,[74] tarihsel olarak birbiri ardından gelen toplum katlarının ve sınıfların ortak koşulları içinde ve bu olgunun bireylere empoze edilen genel tasarımları içinde dikkate alınırsa, gerçekten, Cinsin ya da İnsanın bu bireyler içinde geliştikleri ya da bu bireylerin İnsanı geliştirmiş oldukları sanılabilir; tarihe büyük hakaretlerde bulunan hayalî görüş. O zaman, bu değişik

[73] [*Marx'ın kenar notu:*] İlkönce doğrudan doğruya devlete ait işkollarını, sonra da azçok ideolojik bütün işleri soğurur.

[74] [*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] onların kısmen verilmiş, kısmen de bu verilmiş koşulların gelişmesinin sonucu olan varlık koşulları içinde, felsefî açıdan

*Kaba bir biçimde. —ç.

toplum katları ve değişik sınıflar, genel ifadenin özel belirtileri olarak, Cinsin alt-bölünmeleri olarak, İnsanın gelişim evreleri olarak anlaşılabilir.

Bireylerin, belirli sınıflara bu bağımlılığı, özel bir sınıf çıkarını artık egemen sınıfa karşı üstün kabul ettirmek zorunda olmayan bir sınıf oluşmadıkça ortadan kaldırılamaz.

*

Kişisel güçlerin (ilişkilerin) işbölümü yoluyla nesnel güçler haline dönüşmesi, bu engel, tasarımların kafadan çıkarılıp atılmasıyla ortadan kaldırılamaz, ama sadece bireyler bu nesnel güçleri yeniden egemenlikleri altına alırlarsa ve işbölümünü ortadan kaldırırlarsa o da ortadan kalkar.[75] Bu, ortaklaşma olmadan mümkün değildir.[76] Ancak [başkaları ile] ortaklık halindedir ki, her birey [56] kendi yetilerini her doğrultuda geliştirmek çarelerine sahip olur; kişisel özgürlük, yalnız ortaklık içinde mümkündür. Şimdiye kadar yaşanmış olan ortaklıkların yerine geçenler içinde, devlette, vb., kişisel özgürlük, ancak egemen sınıfın koşulları içinde gelişmiş olan bireyler için ve sadece bunların bu sınıfın bireyleri olmaları ölçüsünde vardı. Bireylerin daha önceleri meydana getirmiş oldukları aldatıcı ortaklık, o bireylere karşı daima bağımsız bir varlık elde etmiştir ve, aynı zamanda, bir başka sınıf karşısında bir sınıfın birliğini temsil etmesinden dolayı, hükmedilen sınıf için, sadece, tamamıyla hayalî bir ortaklaşmayı değil, ama yeni bir zinciri temsil etmiştir. Gerçek ortaklıkta, bireyler, ortaklıklarıyla birlikte, aynı zaman içinde, bu ortaklık sayesinde ve bu ortaklıkta kendi özgürlüklerini elde ederler.

Bireyler, her zaman kendi kendilerinden elbette ki, ideologların anladıkları anlamda "salt" bireyden değil, kendi koşulları ve kendi belli tarihsel ilişkileri çerçevesi içinde kendilerinden hareket etmişlerdir. Ama tarihsel gelişmenin seyri sırasında ve kesin olarak toplumsal ilişkilerin kazandıkları bağımsızlık, yani işbölümünün bu kaçınılmaz meyvesi ile, her bireyin, kişisel olduğu ölçüde hayatı ile, herhangi bir iş-

[75] [*Engels'in kenar notu:*] (Feuerb[ach]: Varlık ve Öz)

[76] [*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] ve ortaklaşmanın içerdiği, bireyin tam ve özgür gelişmesi olmadan mümkün değildir.

koluna ve bu işkolunun içkin koşullarına bağımlı olduğu ölçüde hayatı arasında bir fark olduğu ortaya çıkar. (Bu sözlerden, sözgelimi, geliriyle yaşayan bir kimsenin ya da bir kapitalistin kişiler olmaktan çıktıkları anlamını çıkarmamalıdır; ama onların kişilikleri, baştan aşağı belirli olan sınıf ilişkileriyle koşullandırılmıştır ve bu fark, ancak başka bir sınıfa karşı olmayla kendini gösterir, ve gene bu fark, onların kendilerine ancak iflâs ettikleri zaman görünür.) Toplum katlarına dayanan düzende (ve hatta aşirette de) bu olgu gizli kalır; örneğin, bir soylu, daima bir soylu olarak kalır, başka ilişkileri hesaba katılmazsa soylu olmayan biri daima soylu olmayan biri olarak kalır; bu, onun kişiliğinden ayrılmaz bir niteliktir. Kişisel birey ile onun karşıtı olan bir sınıfın üyesi sıfatıyla birey arasındaki fark, birey için varlık koşullarının olumsallığı, olması ya da olmaması durumu, ancak, kendisi de burjuvazinin bir ürünü olan sınıfla ortaya çıkarlar. Yalnız rekabet ve bireylerin kendi aralarındaki mücadeledir ki, bu varlık koşullarının olumsallığını, olumsallık olarak yaratır ve geliştirir. [57] O halde, görünüşte, bireyler, burjuvazinin egemenliği altında öncekinden daha özgürdürler, çünkü onların varlık koşulları, onlar için olumsaldır; gerçekte ise, elbette ki, daha az özgürdürler, çünkü, nesnel bir güce çok daha fazla bağımlı durumdadırlar. Feodal katlar düzeni ile olan fark, özellikle burjuvazi ile proletarya arasındaki karşıtlıkta kendini gösterir. Kent yurttaşlarının düzeni, loncalar, vb., toprak sahibi soyluların karşısında ortaya çıktıkları zaman, feodal ortaklıktan ayrılmadan önce de gizli bir şekilde var olan varlık koşulları, taşınır mülkiyet ve zanaat işi, feodal toprak mülkiyetine karşı değerlendirilmiş ve başlangıçta kendisi de kendine özgü feodal bir biçim almış olan olumlu bir şey olarak göründüler. Kuşkusuz, kaçak serfler, daha önceki serflik durumlarını kendi kişilikleri için zorunlu olmayan bir şey sayıyorlardı: bunda, herhangi bir zincirden kurtulan her sınıfın yaptığı gibi hareket ediyorlardı ve, o zaman da, sınıf olarak özgür olmuyorlar, tek tek kendi başlarını kurtarıyorlardı. Üstelik, katlara göre örgütlenme alanının dışına çıkmıyorlardı, ancak kendileri de yeni bir kat meydana getirdiler ve yeni durumlarında da daha önceki iş tarzlarını muhafaza

ettiler ve bu iş tarzını, daha şimdiden onun ulaşmış olduğu gelişme noktasına artık uygun gelmeyen geçmişin bağlarından kurtararak geliştirdiler.

Proleterlerde, tersine, onların özel yaşam koşulları, iş ve dolayısıyla bugünkü toplumun bütün varoluş koşulları onlar için, proleterlerin tek tek kendi başlarına üzerinde hiç bir denetime sahip bulunmadıkları ve hiç bir toplumsal organizasyonun da bu denetimi onlara sağlayamayacağı[77] kendileri için olumsal bir şey haline gelmişlerdir. Daha küçük yaştan beri kurban edilmiş olduğu için, kendi sınıf çerçevesi içinde, kendisini başka bir sınıfa geçirecek koşullara ulaşmak şansından daima yoksun bulunduğu için, proleterin tek başına kendi özel kişiliği ile kendisine zorla kabul ettirilmiş olan koşullar arasındaki, yani iş [...]* arasındaki çelişki, onun bakımından görünür bir hal almaktadır.

[58] *N.B.* — Unutmayalım ki, serflerin, bulunduğu yerde varlığını sürdürmek zorunluluğu, *allotement*'ların** serfler arasında paylaştırılmasına neden olan büyük işletme olanaksızlığı, serflerin feodal beylere karşı yükümlerini, kısa zamanda, bir aynî ödemeye ve angaryalar ortalamasına indirgedi; bu, serfe, taşınır servetleri biriktirme olanağını veriyordu, onun beyin mülkünden kaçışını kolaylaştırıyordu ve ona bir kentli yurttaş olarak kente gitmeyi başarma umudu veriyordu; bu, serfler arasında da, hiyerarşiye göre, bir sıralanma sonucunu doğurdu, öyle ki, kaçanlar daha şimdiden yarı-burjuva durumda idiler. Şurası hemen göze çarpar ki, bir mesleği olan köylüler taşınır servetleri elde etmekte en fazla şansı olanlardı.

O halde, kaçak serfler, sadece daha önceden yerleşmiş kendi varlık koşullarını özgürce geliştirmek ve onları zafere ulaştırmak istedikleri, ama sonuçta ancak özgür çalışmaya ulaşabildikleri halde, proleterler, kişiler olarak kendilerini olurlamak istedikleri takdirde, daha önceki kendi özel koşullarını, aynı zamanda, zamanımıza kadarki her toplumun koşulu olan koşullarını yıkmalıdırlar, yani işi yıkmalıdırlar

[77] [*Elyazmasında ilk biçim:*] hiç bir toplumsal organizasyonun da, üzerinde hiç bir denetim sağlayamayacağı

*Elyazmasında okunmaz hale gelmiş pasaj. —*Ed.*

**Parseller, evlekler. —ç.

demek istiyorum. Bu bakımdan, proleterler, toplum bireylerinin şimdiye kadar topluluğun tümünün ifadesi olarak seçmiş oldukları biçim ile doğrudan doğruya bir karşıtlık halinde, yani devlet ile karşıtlık halinde bulunmaktadırlar, ve kendi kişiliklerini gerçekleştirmeleri için bu devleti yıkmaları gerekir.

*

Zamanımıza kadarki bütün tarihsel gelişmeden çıkan şudur:[78] bir sınıfın bireylerinin giriştikleri ve her zaman onların bir başkasına karşı ortak çıkarlarıyla koşullandırılmış bulunan kolektif ilişkiler, bu bireyleri, sadece vasat bireyler olarak, kendi sınıflarının yaşayış koşulları içinde yaşadıkları ölçüde içinde toplayan bir ortaklık oldular; demek ki, bunlar, kısaca, bireylerin bireyler olarak değil, ama bir sınıfın üyeleri olarak katıldıkları ilişkilerdi. Buna karşılık, bütün kendi varlık koşullarını ve toplumun bütün üyelerinin koşullarını [59] kendi denetimleri altına alan devrimci proleterlerin ortaklığında bunun tersi meydana gelir: bireyler, bu ortaklığa bireyler olarak katılırlar. Ve (elbette ki, bireylerin birliğinin şimdi artık gelişmiş oldukları varsayılan üretici güçler çerçevesi içinde işlemesi koşuluyla), bireylerin özgürce gelişmesinin ve (birliğin) kendi denetimi altındaki hareketlerinin koşullarını koyan bu birleşmedir, oysa şimdiye kadar bu koşullar raslantıya bırakılmıştı ve bu koşullar, kesin olarak bireylerin bireyler olarak ayrılmalarından dolayı ve işbölümünün içerdiği, ama bireylerin bireyler olarak ayrılmaları yüzünden onlara yabancı bir bağ haline gelen zorunlu birliğinden dolayı, bireyler karşısında özerk bir varlığa sahip olmuşlardı. Şimdiye kadar bilinen toplum içinde birleşme hiç de (örneğin bize, *Toplum Sözleşmesi*'nde[39] tanıtıldığı gibi) gönül rızasıyla olan, bir birlik değildi, tersine bireylerin, içinde, olumsallıktan yararlandıkları koşullar temeli üzerinde kurulmuş zorunlu bir birlikti. (Örneğin, Kuzey Amerika Devleti'nin kuruluşu ile Güney Amerika cumhuriyetlerini karşılaştırınız.) İşte şimdiye kadar kişisel öz-

[78] [*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] her tarihsel çağda özgür olmuş bireyler daha önceden varolan ve kendilerine verilmiş varlık koşullarını geliştirmeye devam etmekten başka bir şey yapmadılar.

gürlük denilen şey, belli koşullar içersinde olumsallıktan rahatça yararlanabilme hakkıdır. — Bu varlık koşulları, doğaldır ki, her dönemin üretici güçlerinden ve değişim tarzlarından başka bir şey değildir.

*

Komünizm, şimdiye kadar kendinden önce gelen bütün hareketlerden, daha önceki bütün üretim ilişkilerinin ve değişimlerin temelini altüst etmesi bakımından, ve ilk defa olarak, bütün öncecil doğal koşulları, şimdiye kadar bizden önce gelmiş olan insanların yarattıkları koşullar olarak bilinçle ele alması bakımından, bu koşulları doğal niteliklerinden soyup onları birleşmiş bireylerin gücüne bağımlı kılması bakımından ayrılır. Bundan ötürü, onun örgütlenmesi, esas olarak, ekonomiktir, bu örgütlenme, bu birlik koşullarının maddî tüketimidir; mevcut koşulları, bu birliğin koşulları haline getirir. Komünizmin yarattığı durum ve koşullar, kesin olarak, bireylerden bağımsız olarak mevcut her şeyi olanak-dışı kılan gerçek temeldir — bununla birlikte, bu mevcut durum ve koşulların doğrudan doğruya ve yalnızca bireylerin kendi aralarındaki daha önceki ilişkilerinin ürünü olması ölçüsünde olanaksız kılar. Pratik olarak, komünistler, demek ki, kendilerinden önce üretimle ve ticaretle yaratılan koşulları, inorganik etkenler olarak ele alırlar, ama önceki kuşakların planının ya da bu kuşakların varlık nedeninin kendilerine malzeme sağlamak olduğunu düşünmezler ve bu koşulların, o koşulları yaratanların gözünde de inorganik olduklarına inanmazlar.

[7. ÜRETİCİ GÜÇLER İLE İLİŞKİ TARZI ARASINDAKİ ÇELİŞKİ OLARAK, BİREYLER İLE O BİREYLERİN İÇİNDE BULUNDUKLARI VAROLUŞ KOŞULLARI ARASINDAKİ ÇELİŞKİ. ÜRETİCİ GÜÇLERİN GELİŞİMİ VE İLİŞKİ TARZLARININ DEĞİŞMESİ]

[60] Kişi olarak birey ile olumsal birey arasındaki fark, bir kavram farkı değildir, tarihsel bir olgudur. Bu ayrımın değişik çağlarda değişik bir anlamı vardır; örneğin 18. yüzyılda, birey için olumsallık olan toplumsal kat ve azçok da aile. Bu, her çağ için bizim kendimizin yapacağımız bir

ayırdetme değildir, ama her çağın kendi gelişinde hazır bulduğu çeşitli unsurlar arasında kendisinin yaptığı, bir kavrama göre değil de, hayatın maddî çatışmalarının baskısı altında yaptığı bir ayrımdır. Daha sonraki çağda, daha öncekine karşıt olarak, hem de bu daha öncekinden tevarüs edilen unsurlar arasında olumsal gibi görünen şey, üretici güçlerin belli bir gelişimine karşılık olan bir ilişki tarzıdır. Üretici güç ile ilişki tarzı arasındaki bağ, ilişki tarzı ile[79] bireylerin etkinliği ya da eylemi arasındaki bağdır. (Bu eylemin[80] temel biçimi, doğal olarak, bütün öteki entelektüel, siyasal, dinsel vb. biçimlerin bağlı oldukları maddî biçimdir. Maddî yaşamın aldığı değişik biçimler her seferinde, daha önce gelişmiş bulunan gereksinmelere bağlıdır ve bu gereksinmelerin üretiminin kendisi, tıpkı onların tatmini gibi, hiç bir zaman bir koyunda ya da bir köpekte bulamayacağımız tarihsel bir süreçtir. [Stirner'in iflâh olmaz temel savı,[40] *adversus hominem**] her ne kadar koyunlar ve köpekler, bugünkü biçimleriyle, tarihsel bir sürecin ürünleri, ama *malgré eux*** ürünleri iseler de.) Çelişki ortaya çıkmadıkça, bireyler hangi koşullar içinde birbirleriyle ilişkiye giriyorlarsa o koşullar onların bireyliklerinin içinde ondan ayrılmaz olan koşullardır; katiyen bireylerin dışında değillerdir ve, yalnız bu koşullar, bu belirli olan ve belirli koşullar içinde mevcut bulunan bireylere, maddî yaşamlarını ve maddî yaşamlarından ileri gelen her şeyi meydana getirmek olanağını sağlarlar; şu halde bu koşullar, bireylerin kendi kendilerini aktif olarak ifade etmelerini sağlayan koşullardır ve bunlar, bu kendi kendini ifade etmeyle meydana getirilirler.[81] Bunun sonucu olarak, henüz çelişkinin müdahalesi olmadığı sürece, demek ki, bireylerin, içinde üretimde bulundukları belirli koşullar, bunların sayıca sınırlanmalarına, sınırlı karakteri ancak çelişkinin ortaya çıkmasıyla beliren ve bu bakımdan daha sonraki kuşak için de mevcut olan sınırlı varlıklarına tekabül eder. Ve o zaman bu koşul arızî

[79] [*Elyazmasında karalanmış sözcük:*] kendinin tezahürü (*manifestation de soi*)

[80] [*Elyazmasında ilk biçim:*] kendinin tezahürü.

[81] [*Marx'ın kenar notu:*] bizzat değişim tarzının üretimi.

*İnsana karşı. —ç.

**Kendilerine karşın. —ç.

bir engel gibi görünür ve o zaman, bir engel olduğu bilinci daha onceki çaga da atfedilir.

İlkönce, kendini ifade etmenin koşulları olarak, daha sonra da kendinin tezahürüne engel olarak ortaya çıkan bu değişik koşullar, bütün tarihsel evrim içinde birbirleriyle bağlantılı bir ilişki tarzı dizisi oluştururlar ki, bu tarzlar arasındaki bağ, daha gelişmiş üretici güçlere ve bundan dolayı da bireylerin daha yetkinleşmiş eylem tarzlarına karşılık olan yeni bir biçimin, bir engel haline gelen daha önceki ilişki tarzının yerini almasından ve bu yeni tarzın da *à son tour** bir engel haline gelmesinden ve yerini başka bir tarza bırakmasından ibarettir. Her evrede, bu koşullar, üretici güçlerin zamandaş olan gelişimlerine karşılık olduklarından, bu koşulların tarihi, aynı zamanda, gelişen ve her yeni kuşak tarafından benimsenen üretici güçlerin de tarihidir ve bu bakımdan da bizzat bireylerin kendi güçlerinin tarihidir.

Doğal bir şekilde meydana gelen, yani özgürce biraraya gelmiş bireyler tarafından kurulmuş genel bir plana bağımlı olmayan bu gelişme, çeşitli yörelerden, aşiretlerden, uluslardan, ve çeşitli işkollarından vb. hareket eder, bu çeşitli yörelerin herbiri başlangıçta ötekilerden bağımsız olarak gelişir ve ötekilerle ancak azar azar bağlantı kurar. Giderek, ancak çok yavaş ilerler; başka başka evreler ve çıkarlar hiç bir zaman tamamıyla aşılmış değildir, ama sadece üstün gelen çıkara tâbi olmuşlardır ve daha yüzyıllar boyunca onun yanında sürüklenip giderler. Bundan şu sonuç çıkar ki, aynı ulusun içerisinde bireylerin gelişimleri tamamıyla birbirinden ayrıdır, hatta onların servet koşulları hesaba katılmasa bile. Ve gene bundan çıkan sonuca göre, özel ilişki tarzı, daha sonraki bir çıkara karşılık olan başka bir tarza çoktan yerini bırakmış bulunan daha önceki bir çıkar, daha uzun bir zaman, görünürdeki toplum ilişkilerinde geleneksel ve bireyler karşısında özerk bir hale gelmiş bulunan (devlet, hukuk) gibi bir güce sahip olmakta devam eder; yalnız bir devrim, son tahlilde, bu gücü kırabilir. Bu da, aynı şekilde, daha genel bir senteze olanak veren tek tek

*Sırası gelince. —ç.

hususlar [62] sözkonusu olduğunda, bilincin neden bazan çağdaş ampirik ilişkilerden daha ilerilere gitmiş gibi göründüğünü, öyle ki, daha sonraki bir dönemin mücadelelerinde, niçin, daha önce yaşamış olan teorisyenlere bir otorite olarak dayanılabildiğini açıklar.

Buna karşılık, Kuzey Amerika gibi zaten gelişmiş bir tarihsel dönemle baslavan ülkelerde, gelişme, hızlı olur. Bu gibi ülkelerde, terkettikleri ülkelerin gereksinmelerine uygun düşmeyen ilişki tarzları yüzünden göç eden ve buraya gelip yerleşen bireyler dışında önceden mevcut doğal koşullar yoktur. Dolayısıyla bu ülkeler, eski dünvanın en cok evrime uğramış bireyleriyle, ve bu yüzden de bu birevlere uygun düşen en gelişmiş ilişki tarzıvla işe baslarlar. Hatta bu, bu ilişki tarzı eski ülkelerde kendini kabul ettirmeden önce olabilir. Bütün sömürgelerde, bunlar basit birer askerî ya da ticarî üs olmadıkları ölcüde, durum böyledir. Kartaca, Yunan kolonileri ve 11. ve 12. yüzyıllarda İzlanda. bunun örnekleridir. Fetih halinde de, baska bir toprakta gelismiş olan ilişki tarzı, olduğu gibi istilâ edilen ülkeve getirildiği zaman buna benzer bir durum meydana gelir; eski ülkesinde bu tarz, daha önceki çağların çıkarlarının ve vaşavış kosullarının henüz izlerini taşımaktaydı, ama burada. fethedilen ülkede, tersine, tam olarak ve engelsiz kök salabilir: sadece, fetheden ülkeve sürekli olarak bir kuvvet sağlavabilmesi icin bile olsa. (Normanların fethinden sonra feodal örgütlenmenin en kusursuz şeklini tanımış olan İngiltere ve Napoli[41].)

*

[8. TARİHTE ZORUN (FETHİN) ROLÜ]

Fetih olgusu, bütün bu tarih anlayışıvla çelişir görünmektedir. Şimdiye kadar zorbalık. savaş, yağma. cinavet ve soygunculuk, vb., tarihin itici gücü sayıldı. Biz burada. bellibaşlı noktalarla yetinmek zorundayız, bunun için de yalnızca en çarpıcı bir örneği, eski bir uygarlığın barbar bir halk tarafından yıkılması ve yeniden sıfırla başlayan yeni bir toplumsal yapının onun yanısıra oluşması örneğini alıyoruz. (Roma ve Barbarlar, feodalite ve Galya, [Bizans] Doğu İmparatorluğu ve Türkler[42].)

[63] Fetihçi barbar halkta, daha yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bu halk için geleneksel ve ilkel üretim tarzından başka bir tarz mümkün olmadığından, nüfusun çoğalması, zorunlu bir şekilde, yeni üretim araçları gereksinmesine yol açtığından, savaşın kendisi, daha büyük bir şevkle başvurulan bir normal ilişki tarzıdır. İtalya'da, tersine (miras yoluyla, satınalma ve borçlandırma yoluyla gerçekleşen) toprak mülkiyetinin merkezileştiği görülmektedir; (çünkü, törelerin son derecede bozulması ve evlenmelerin seyrekliği eski ailelerin gitgide sönmesine neden oluyordu) ve bu ailelerin servetleri birkaç kişinin eline geçiyordu (üstelik, bu toprak mülkler, otlaklar haline çevrilmişti, zamanımızda da hâlâ geçerli olan iktisadî nedenler dışında, çalınan, yağma edilen ya da haraç adı altında zorla alınan tahılların ithali ve bunun sonucu olarak da İtalyan buğdayı için tüketici bulunmayışı, bu toprakların otlak haline dönüşmesine neden oluyordu). Bu koşullar yüzünden özgür halk hemen hemen tamamen kaybolmuştu, köleler ise daima sönüp gitmek tehlikesi ile karşı karşıyaydılar ve sürekli olarak yerlerine başkalarının konması gerekiyordu. Kölelik bütün üretimin temeli olarak kaldı. Özgür insanlarla köleler arasında yer alan plebvenler hiç bir zaman *Lumpenproletarya*'nın* üstünde bir duruma erişemediler. Ayrıca, Roma, hiç bir zaman kent aşamasını aşmamıştı; Roma, taşra eyaletlerine hemen hemen sadece siyasal bağlarla bağlıydı ki, elbette, siyasal olaylar da sırasında bu bağları pekâlâ koparabiliyordu.

*

Tarihte, şimdiye değin, sadece *ele geçirmeler*'in sözkonusu olduğu fikrinden daha yaygın bir şey yoktur. Barbarlar Roma İmparatorluğunu *ele geciriyorlar*, eski dünyanın feodaliteye geçişi bu ele geçirme ile açıklanıyor. Ama, bu barbarlar tarafından ele geçirilme işinde sözkonusu olan, toprakları ele geçirilen ulusun, modern halklarda olduğu gibi, sınaî üretici güçleri geliştirip geliştirmedikleri ya da ulusun üretici güçlerinin, sadece biraraya toplanmalarına[62] ve

[62] [*Elyazmasında karalanmış pasaj*] olabildiği kadarıyla elbirliği.

*Sözcük anlamıyla: paçavralar içinde proletarya. Kent proletaryasının düşkün, sefil, örgütlü olmayan unsurları. —*Ed.*

ortaklığa (*Gemeinwesen*) dayanıp dayanmadığıdır. Ele geçirme, ayrıca, ele geçirilen nesne tarafından da koşullandırılır. Alıcı, ele geçirilen ülkenin üretim ve dolaşım koşullarına tâbi olmadan, bir bankacının kâğıttan ibaret olan servetine hiç bir zaman elkonulamaz. Modern bir sanayi ülkesinin bütün sanayi sermayesi için de durum aynıdır. Ve, sonu sonuna, ele geçirme, her yerde çabucak son bulur, ve artık alacak bir şey olmadığı zaman elbette üretime koyulmak gerekir. Çok erkenden [64] kendini gösteren bu üretim zorunluluğu, oraya yerleşen fatihlerin kabul ettikleri ortaklık (*Gemeinwesen*) biçiminin, bu fatihlerin orada buldukları üretici güçlerin gelişim evresine uygun düşmesi gereğini doğurmaktadır ve, eğer bu hemen meydana gelen bir durum değilse, topluluk biçimi, üretici güçlerdeki değişikliklere uygun olarak değişikliğe uğramalıdır. Büyük istilâları izleyen zamanlarda her yerde görüldüğüne inanılan olayın açıklaması bundadır: Gerçekten de uşak efendi idi ve fatihler, ele geçirilen ülkenin dilini, kültürünü ve törelerin çabucak kabul ettiler.

Feodalite, Almanya'dan hiç de hazır olarak getirilmemiştir, ama fetihçiler yönünden, fetih sırasında bile, ordunun askerî örgütlenişinde kökeni vardır, bu örgütlenme fetihten sonra, ele geçirilen ülkelerde bulunmuş olan üretici güçlerin etkisi altında gelişmiştir ve, ancak o zaman tam anlamıyla feodalite haline gelmiştir. Eski Roma'nın bilinçsiz anılarından doğma başka biçimleri kabul ettirmek için yapılan çabaların başarısızlığı (örneğin Charlemagne) feodal biçimin üretici güçler tarafından ne ölçüde koşullandırılmış olduğunu bize gösterir.

Devam edecek.

*

[9. BÜYÜK SANAYİ VE SERBEST REKABET KOŞULLARINDA ÜRETİCİ GÜÇLERLE İLİŞKİ TARZI ARASINDA GİTTİKÇE BÜYÜYEN ÇELİŞKİ. EMEK VE SERMAYE KARŞITLIĞI]

Büyük sanayide ve rekabette, bireylerin bütün varlık koşulları, belirlenmeleri ve sınırlanmaları en basit iki biçim

içinde erimişler: özel mülkiyet ve emek. Paranın işe karışmasıyla ilişkinin her biçimi ve ilişkinin bizzat kendisi, bireyler için olması da, olmaması da mümkün şeyler olmaktadır. Demek ki, daha önceki ilişkilerin, birevlerin, birey olarak, aralarındaki iliskiler değil, ancak, belirli koşullar içinde yasavan birevlerin iliskileri olması, bizzat paranın kendi tabiatındadır. Bu koşullar, şimdi artık sadece iki koşula indirgeniyorlar: bir yanda biriktirilmiş emek veya özel mülkiyet, beri vanda fiilî emek. Eğer bu kosullardan biri ortadan kalkarsa değişim kesintive uğrar. Modern iktisatcıların kendileri, örneğin Sismondi, Cherbuliez, vb. *l'association des individus* ile l'association des capitaux*'vu** karsı karsıva getirivorlar. Öte vandan birevlerin kendileri de tamamen isbölümüne bağımlıdırlar ve bu yüzden de birbirlerine karsı da tam bir bağımlılık icinde bulunurlar. Özel mülkivet, iş icerisinde, emeğe karsıt olduğu ölcüde doğar, ve birikim zorunluluğu ile gelisir, ve baslangıcta, ortaklık (*Gemeinwesen*) bicimini muhafaza etmekle birlikte, daha sonraki gelismesinde özel mülkivetin modern bicimine gittikce vaklasır. Ve hemen, işbölümü, daha simdiden, *calısma kosullarının*, aletlerin ve malzemenin bölümünü de icerir, ve bu bölünme ile birlikte, biriktirilmis olan sermavenin avrı avrı mülk sahipleri arasında parcalanmasını ve bunun sonucu olarak da sermave ile emek arasında olduğu gibi bizzat mülkivetin çesitli bicimleri arasında da parcalanmavı icerir. İsbölümü vetkinlestiği ölcüde [65] birikim artar ve bu parcalanma da daha belirli hal alır. İsin kendisi, ancak, bu parçalanma koşulu varoldukça varlığını sürdürebilir.

*

(Ayrı ayrı ulusların bireylerinin —Almanların ve Amerikalıların— kişisel enerjisi, bu enerji daha önceden ırkların çaprazlamasından doğmaktadır —dolayısıyla Almanların kretenizmi***—; Fransa'da, İngiltere'de vb., daha önceden evrime uğramış bir toprağa yabancı halklar gelip yerleş-

*Bireyler birliği. —ç.

**Sermayeler birliği. —ç.

***Kreten hastalığı. Kreten, başı kocaman, yüzü ablak, boynu kısa ve kalın, vücudu raşitizmalı, duyguları sönük olan bir hasta tipidir. —ç.

mişlerdir. Amerika'da ise yepyeni bir toprağa yerleşmişlerdir, Almanya'ya gelince ilkel nüfus yerinden kıpırdamamıştır.)

*

Demek ki, burada, iki gerçek belirmektedir. Birincisi, üretici güçler, bireylerden tamamen bağımsız ve kopuk, bireylerin yanında ayrı bir dünya imiş gibi gözükmektedirler, ki, bunun da nedeni vardır, çünkü bireyler dağınık ve birbirleriyle çelişme halinde bireyler olarak mevcut iken öte yandan onların üretici güçlerini oluşturan güçler, ancak ticarette ve bu bireylerin karşılıklı bağımlılığında gerçek güçler olabilmektedirler.[83] Demek ki, bir yanda, bir çeşit nesnel bir biçime bürünmüş bulunan ve bizzat bireylerin kendileri için artık bireylerin güçleri olmaktan çıkmış, tersine özel mülkiyetin ve dolayısıyla sadece özel mülkiyete sahip bulundukları ölçüde bireylerin güçleri olan bir üretici güçler bütünü. Daha önceki hiç bir dönemde, üretici güçler, *birey olarak* bireylerin ilişkilerine böylesine kayıtsız bir biçime bürünmemişti, çünkü bu ilişkiler henüz sınırlıydılar. Öte yandan da üretici güçlerden kopmuş ve bu yüzden de yaşantılarının gerçek içeriğinden yoksun kalan ve soyut bireyler haline gelmiş bulunan, ama özellikle bu nedenle ve ancak bu duruma geldiklerinde birbirleriyle *bireyler olarak* ilişkiler kurma durumuna gelmiş bulunan bireylerin çoğunluğunun bu üretici güçlerin karşısına dikildiği görülüyor.

Onları hâlâ üretici güçlerle ve kendi varlıkları ile birleştiren biricik bağ olan iş, onlardan her türlü kendinin tezahürünü [*Selbstbetatigung*] yitirmiştir ve onların yaşamlarını ancak bu görünüşü soldurarak [66] devam ettirmektedir. Daha önceki dönemlerde kendinin tezahürü ile maddî yaşamın üretimi, sadece ayrı ayrı kişilere düşmekte ve maddî yaşamın üretiminin hâlâ bir kendinin tezahürü olarak, bizzat bireylerin sınırlı karakteri yüzünden ayrılıyordu; bugün kendinin tezahürü ile maddî yaşamın üretimi öylesine birbirinden ayrılmıştır ki, maddî yaşam amaç gibi görünmekte ve maddî yaşamın üretimi, yani iş de araç gibi görün-

[83] [*Engels'in kenar notu:*] *Sismondi.*

mektedir (bu iş şimdi artık kendinin tezahürünün mümkün olan biricik şekli, ama gördüğümüz gibi olumsuz şekli olduğuna göre).

[10. ÖZEL MÜLKİYETİN ORTADAN KALDIRILMASININ ZORUNLULUĞU, KOŞULU VE SONUÇLARI]

Bugün öyle bir noktaya gelmiş bulunuyoruz ki, bireyler, sadece kendi kendilerinin benlerini ortaya koyabilmek için değil, ama her şeyden önce, geçimlerini sağlamak için de, mevcut üretici güçlerin tümüne sahip çıkmak zorunluluğundadırlar.[84]

Bu mülk edinme, en başta, sahip çıkılması sözkonusu olan nesneyle, bu bakımdan, burada, tüm evresine kadar gelişmiş ve sadece evrensel değişimler çerçevesi içinde mevcut üretici güçler tarafından koşullandırılır. Daha şimdiden, bu açıdan bu mülk edinme zorunlu olarak üretici güçlere ve değişimlere uygun düşen evrensel bir nitelik göstermek zorundadır. Bu güçlerin mülk edinilmesinin kendisi, maddî üretim aletlerine uygun düşen bireysel melekelerin gelişmesinden başka bir şey değildir. Bu bakımdan da, bir üretim aletleri bütününün mülk edinilmesi, şimdiden, bizzat bireylerin kendilerinde bir melekeler bütününün mülk edinilmesi demektir. Bu mülk edinme, ayrıca mülk edinen bireyler tarafından da koşullandırılır. İçinde bulunduğumuz çağın, her kendinin tezahüründen tamamen dıştalanmış olan proleterleri, yalnız onlar, bir üretici güçler bütününün mülk edinilmesinden ve bunun içerdiği bir melekeler bütününün gelişmesinden ibaret olan daha sınırlı bir kendinden değil, ama tam bir kendinin tezahürüne ulaşabilecek durumdadırlar. Daha önceki bütün devrimci mülk edinmeler, sınırlı idiler. Kendinin tezahürü sınırlı bir üretim aletiyle ve sınırlı ilişkilerle sınırlandırılmış bulunan bireyler, bu sınırlı üretim aletini mülk ediniyorlardı [67] ve böylece ancak yeni bir sınırlamaya varıyorlardı. Kendi üretim aletleri kendi mülkiyetleri oluyordu, ama onların kendileri, işbölümüne ve kendi

[84] [*Elyazmasında ilk biçim:*] Bugün, bireylerin, bir bütünlük oluşturacak ölçüde gelişmiş bulunan ve evrensel değişimlere bağlı olan üretici güçleri artık mülk edinemeyecekleri bir noktaya gelmiş bulunuyoruz.

öz üretim aletlerine bağımlı kalıyorlardı. Daha önceki bütün mülk edinmelerde bir bireyler yığını bir tek üretim aletine bağımlı kalıyordu; proleterler tarafından mülk edinilmede zorunlu olarak her bireye bağımlı olan şey, bir üretim aletleri yığınıdır ve onun mülkiyeti herkesindir. Modern evrensel değişimler, ancak herkese bağımlı olarak bireylere bağımlı olabilirler.

Mülk edinme, bundan başka, zorunlu olarak bu mülk edinmenin yerine getiriliş özel tarzıyla da koşullandırılır. Mülk edinme, ancak, proletaryanın niteliğinden dolayı kendisi de zorunlu olarak evrensel olan bir birlikte ve bir yandan, önceki üretim ve değişim tarzının gücünü ve keza önceki toplumsal yapının iktidarını devirecek olan ve öte yandan, proletaryanın evrensel niteliğini ve bu mülk edinilmeyi iyi bir şekilde başarmak için proletaryaya gerekli enerjiyi geliştirecek olan bir devrimle, nihayet, ayrıca, proletaryanın, daha önceki toplumsal durumundan kendisine kalan bütün kalıntıların hepsinden soyunup silkineceği bir devrimle yerine getirilebilir.

İşte yalnız bu evrededir ki, kendinin tezahürü, maddî yaşamla birbirine denk gelir, bu da bireylerin eksiksiz bireyler haline dönüşmelerine ve başlangıçta doğanın empoze ettiği niteliğin soyulup atılmasına tekabül eder; işin, kendinin tezahürü haline dönüşmesi ve o zamana kadar koşullandırılmış olan ilişkilerin birev olarak birevlerin iliskileri halinde başkalaşması bu evreye tekabül eder. Üretici güçlerin bütününün birleşmiş bireyler tarafından mülk edinilmesi ile özel mülkiyet ortadan kaldırılmış olur. Daha önceki tarihte, her özel koşul, daima arızî olarak göründüğü halde, şimdi arızî hale gelen sevler bizzat birevlerin kendilerinin tek başınalığı, herbir birevin özel kazancıdır.

Artık işbölümüne bağımlı olmayan bireyleri [68] filozoflar, fikirsel olarak, "İnsan" adı altında tasarımlamışlar, ve geliştirmiş bulunduğumuz bütün bu süreci "İnsan"ın gelişimi olarak anlamışlardır; o kadar ki, geçmiş tarihin her evresinde "İnsan", mevcut olan birevlerin verine konmuş ve tarihin itici gücü olarak gösterilmiştir. Bunun için, bütün süreç "İnsan"ın kendi kendine yabancılaşması süreci olarak anlaşılmıştır ve bu da, esas olarak, daha sonraki dö-

nemin vasat bireyinin, daha önceki dönemin vasat bireyinin yerine konmuş olması, daha sonraki bilincin daha önceki bireylere yüklenmiş olması olgusundan ileri gelmektedir.[85] Bir çırpıda gerçek koşulları bir yana atıveren bu altüst ediş sayesinde, bütün tarihi, bir bilincin gelişimi süreci haline çevirmek mümkün oldu.

*

Sivil toplum, üretici güçlerin belirli bir gelişim aşaması içersinde bireylerin maddî ilişkilerinin hepsini birden kucaklar. Sivil toplum, bir aşamanın ticarî ve sınaî yaşamının tümünü birden kucaklar ve bu bakımdan da, her ne kadar dışarda milliyet olarak kendini olurlamak ve içerde devlet olarak örgütlenmek zorundaysa da, devleti ve ulusu aşar. Sivil toplum terimi, 18. yüzyılda, mülkiyet ilişkileri, ilkçağ ve ortaçağ ortaklığından kurtulur kurtulmaz ortaya çıktı. Sivil toplum, sivil toplum olarak ancak burjuvazi ile gelişir; böyle olmakla birlikte, üretimin ve ticaretin doğrudan doğruya sonucu olan ve her zaman devletin ve ayrıca idealist üstyapının temelini oluşturan toplumsal örgütlenme de her zaman aynı adla belirtilmiştir.

[11.] DEVLETİN VE HUKUKUN MÜLKİYET İLE İLİŞKİLERİ

Antikçağda ve ortaçağda mülkiyetin ilk biçimi, başlıca, Romalılarda savaşla ve Cermenlerde hayvancılıkla [69] koşullandırılmış olan aşiret mülkiyetidir. Birçok aşiretin aynı kentte birarada yaşadıkları antikçağ halklarında,[86] aşiret mülkiyeti devlet mülkiyeti olarak ve bu mülkiyette bireyin hakkı aşiret mülkiyeti tarzında biricik mülkivet olan toprak mülkiyetivle sınırlanmış olmakla birlikte, basit *poscessio** olarak görünür. Tam anlamında özel mülkivet, modern halklarda olduğu gibi Eskilerde de taşınır mülkivetle başlar —(Kölelik ve komünallik) *(dominium ex iure quiritum***). Ortaçağdan çıkan halklarda, aşiret mülkiyeti, de-

[85] *[Marx'ın kenar notu:]* Kendinin yabancılaşması
[86] *[Elyazmasında karalanmış pasaj:]* (Özellikle ve Isparta)
*Elde bulundurma, °zilyedlik. —ç.
**Eski soydan bir Romalı yurttaşın mülkiyeti. —ç.

mek ki, —feodal toprak mülkiyeti, taşınır lonca mülkiyeti, manüfaktür sermayesi gibi— başka başka evrelerden geçerek, büyük sanayi ve evrensel rekabetin koşullandırdığı katıksız özel mülkiyeti temsil eden, bütün ortaklık (*Gemeinwesen*) görünümlerinden sıyrılmış ve mülkiyetin gelişmesi üzerindeki devletin bütün etkisini bertaraf eden modern sermayeye kadar evrim gösterir. İşte modern devlet, bu modern özel mülkiyete tekabül eder, özel mülk sahipleri vergiler yoluyla yavaş yavaş modern devleti ele geçirmişlerdir, ve devlet, devlet borçları sistemiyle bütün bütüne onların ellerine düşmüştür, ve devletin varlığı yalnız (münhasıran), borsada devlet değerlerinin yükselip alçalması oyunuyla, özel mülk sahiplerinin, yani burjuvaların kendisine verdikleri ticaret kredisine bağlıdır. Burjuvazi, artık bir *zümre* değil, bir *sınıf* olması bakımından, sadece bu yüzden, yöresel planda değil, bütün ulus planında örgütlenmek ve kendi ortak çıkarlarına evrensel bir biçim vermek zorundadır. Özel mülkiyetin, komünal mal birliğinden, ortaklıktan (*Gemeinwesen*) kurtulması sonucunda, devlet, sivil toplum yanında ve onun dışında özel bir varlık kazanmıştır; ama bu devlet, burjuvaların dışarda olduğu kadar içerde de mülkiyetlerini ve çıkarlarını karşılıklı olarak güvence altına almak üzere, zorunluluk yüzünden kendilerine seçtikleri örgütlenme biçiminden başka bir şey değildir. Bugün artık, sadece, zümrelerin gelişmelerinde henüz sınıf aşamasına tamamıyla varmamış oldukları ve safdışı edildikleri halde, hâlâ bir rol oynamakta bulundukları daha ileri bir evrime ulaşmış olan ülkelerde, demek ki, katışık bir durumun mevcut olduğu ülkelerde, o halde nüfusun hiç bir bölümünün ötekileri egemenliği altına alacak duruma ulaşamadığı ülkelerde, devletin bağımsızlığı mevcuttur. Bu, özellikle Almanya'daki durumdur. Modern devletin en tamamlanmış örneği, Kuzey Amerika'dır. [70] Modern Fransız, İngiliz, Amerikan yazarlarının, istisnasız hepsi, devletin, ancak özel mülkiyet yüzünden mevcut olduğunu açıkça iddia etmeye vardırmışlardır işi ve o kadar ki, bu inanç, artık kamunun bilincine işlemiştir.

Şu halde, devlet egemen bir sınıfın bireylerinin onun aracılığıyla kendi ortak çıkarlarını üstün kıldıkları bir biçim, içinde bir çağın bütün sivil toplumunun özetlendiği bir

biçim olduğundan, bunun sonucu olarak, bütün kamusal kurumlar, devlet aracılığından geçer ve siyasal bir biçim alırlar. Bu yüzden, yasanın iradeye dayandığı, hatta daha iyisi, *serbest* iradeye dayandığı kuruntusu somut temelinden ayrılmıştır. Aynı şekilde hukuk da yasaya dayandırılmıştır.

Doğal ortaklığın [*Gemeinwesen*] dağılıp ayrılması, özel mülkiyet gibi, ikisi aynı zamanda birarada gelişen özel hukuku da doğurur. Romalılarda, özel mülkiyetin ve özel hukukun gelişmesinin hiç bir başka sınaî ve ticarî sonucu olmamıştı, çünkü onların bütün üretim tarzları aynı kalıyordu.[87] Sanayi ve ticaretin, feodal ortaklığı [*Gemeinwesen*] dağılmaya götürdüğü bütün modern halklarda özel mülkiyetin ve özel hukukun doğuşu, daha sonraki bir gelişmeye elverişli yeni bir evrenin başlangıcını işaret etmiştir. Ortaçağın, geniş bir deniz ticaretine sahip olmuş olan ilk kenti olan Amalfi,[43] aynı zamanda, deniz hukukunu hazırlayıp işlemekte de ilk oldu. İlkönce İtalya'da, sonra öteki ülkelerde, sanayi ve ticaret, özel mülkiyete daha önemli bir gelişme sağlar sağlamaz, Romalıların daha önce hazırlanmış olan özel hukuku yeniden ele alındı ve bir otorite katına yükseltildi. Daha sonra, burjuvazi, prenslerin, bu burjuvaziyi feodal sınıfı devirmek için bir alet gibi kullanarak onun çıkarlarını savunmayı üstlenmelerini sağlayacak kadar güçlendiği zaman, hukuk [71] bütün ülkelerde —Fransa'da 16. yüzyılda— sözcüğün tam anlamında gelişmeye başladı ve İngiltere'den başka bütün ülkelerde bu gelişme Roma hukukunun temelleri üzerinde oldu. İngiltere'de bile, özel hukuku gittikçe daha çok yetkinleştirmek üzere Roma hukukunun (özellikle taşınır mülkiyet konusundaki) ilkelerini almak zorunda kalındı. (Unutmayalım ki, hukukun da, dinden daha fazla, salt kendine özgü bir tarihi yoktur.)

Özel hukukta, mevcut olan mülkiyet ilişkileri genel bir iradenin sonucu gibi açıklanır, *Jus utendi et abutendi*'nin* kendisi, bir yandan, özel mülkiyetin ortaklıktan [*Gemeinwesen*] bütün bütüne bağımsız bir hale gelmesi gerçeğini,

[87] [*Engels'in kenar notu:*] (Tefecilik!)

[*Elyazmasında karalanmış pasaj:*] ve bu evrime, sanayiin ve ticaretin gelişmesi neden olmuş değildir.

*Kullanma ve kötüye kullanma hakkı. —ç.

öte yandan da özel mülkiyetin kendisinin yalnız özel iradeye, eşyadan serbestçe yararlanılmasına dayandığı kuruntusunu ifade eder. Pratikte, *abuti*'nin* özel mülk sahibi için, eğer kendi mülkünü ve onunla birlikte *Jus abutendi*'sini** başkalarının ellerine geçmiş görmek istemiyorsa, çok belirli iktisadî sınırları vardır; çünkü, kısaca, yalnız kendi iradesi ile ilişkileri içinde ele alınan şey hiç bir şey değildir, ama o şey, yalnız ticarette ve hukuktan bağımsız olarak bir şey haline, gerçek bir mülkiyet haline (bir *ilişki* haline, filozofların fikir[88] dedikleri şey haline) gelir. Hukuku salt iradeye indirgeyen bu hukukî yanılsama, mülkiyet ilişkilerinin gelişmesi sonucunda, kaçınılmaz olarak, herhangi bir kimsenin bir şeyi gerçekten elinde bulundurmaksızın hukuken o şeyin sahiplik unvanına malik olması sonucuna varır. Sözgelimi, diyelim ki, bir toprağın rantı rekabet dolayısıyla kaldırılmış olsun, bu arazinin sahibi, pekâlâ hukukî unvanını olduğu gibi, onun *Jus utendi et abutendi*'sini de muhafaza eder. Ama onu hiç bir şey yapamaz, eğer toprağını muhafaza etmek için fazladan, yeter miktarda sermayeye sahip olamazsa, toprak sahibi olarak eline hiç bir şey geçmez. Hukukçuların bu aynı yanılsaması, hukukçular için olduğu gibi bütün hukuk kuralları sistemi için de, bireylerin, örneğin, sözleşme ile, kendi aralarında ilişkilere girişmelerinin salt bir olumsallık gibi görülmesini, ve bu çeşitten ilişkilerin, onların gözünde, isteğe göre, [72] girişile[bilir] ya da girişilmeye[bilir] ilişkiler olarak ve içeriği tamamıyla sözleşmeyi yapanların keyfî ve kişisel iradelerine dayanan ilişkiler olarak kabul edilmesini açıklar.

Ne zaman sanayi ve ticaretin gelişmesi, örneğin sigorta şirketleri ve benzerleri gibi yeni biçimler yaratmışsa, hukuk, her seferinde, bu biçimleri, şaşmaz bir şekilde, mülkiyetin elde ediliş tarzları içinde birleştirmek zorunluluğunda olmuştur.

[88] [*Marx'ın kenar notu:*] *Filozoflar için ilişki = fikir.* Onlar yalnız İnsan'ın kendi kendisine olan ilişkisini tanıyorlar ve bu yüzden de onlar için bütün gerçek ilişkiler, fikir haline geliyor.

*Kötüye kullanma. —ç.

**Kötüye kullanma hakkı. —ç.

İşbölümünün bilim üzerindeki etkisi.

Baskının, devletteki, hukuktaki, ahlâktaki vb. rolü.

Yasa[da], burjuvaların, bir sınıf olarak egemen oldukları için, kesin olarak bu nedenden, kendilerine bir genel ifade edinmeleri gerekir.

Doğa bilimi ve tarih.

Siyasetin, hukukun, bilimin, vb., sanatın, dinin vb. tarihi yoktur.[89]

*

İdeologlar neden her şeyi başaşağı koyarlar.

Din adamları, hukukçular, siyasetçiler.

Hukukçular, siyasetçiler (genellikle devlet adamları), ahlâkçılar, din adamları.

Bir sınıfın içerisinde bu ideolojik alt-bölünme hakkında: 1° *işbölümü sonucunda mesleğin* (profession) *özerkliğe ulaşması;* herkes kendi mesleğine (*metier*) gerçek gözüyle bakar. Meslekleri ile gerçek arasındaki bağ konusunda, zorunlu olarak, zaten mesleğin kendi doğasının gerektirdiği kadar hayaller kurarlar. Hukuk biliminde, siyasette vb., bu ilişkiler, —bilinçte— kavramlar haline gelirler; bu kişiler, bu kavramların üstüne çıkamadıklarından,** bu ilişkiler konusunda sahip oldukları kavramlar, onların kafalarında sabit kavramlardır: sözgelimi yargıç, yasaları uygular, ve bunun için de mevzuatı gerçek etkin devindirici olarak kabul eder. Herkesin kendi metaına karşı saygısı; çünkü onların uğraşları (*occupation*) evrensel ile ilişki halindedir.

Hukuk fikri. Devlet fikri. *Olağan bilinçte* şey, başaşağı edilmiş durumdadır.

*

Din, her şeyden önce, deney-üstü *aşkınlık* bilincidir,

[89] [*Marx'ın kenar notu:*] Antik devlette, feodalitede, mutlak hükümdarlıkta göründüğü biçimiyle "ortaklık"a, bu bağa özellikle dinsel tasarımlar tekabül eder.

*Elyazmasının ilk iki sayfasında bulunan çok kısa notlar, burada toplandı. —*Ed.*

**Elyazması tahribe uğramış. —*Ed.*

gerçek yükümden do[ğan bir bilinç]tir.*

Bunu daha anlaşılır bir şekilde açıklamalı.

*

Hukuk, din vb. ile ilgili gelenek.

*

[73] Bireyler her zaman kendilerinden hareket etmişlerdir, her zaman kendilerinden hareket etmektedirler. Onların ilişkileri, onların gerçek yaşam süreçlerinin ilişkileridir. Onların ilişkilerinin kendilerine karşı bir özerkliğe ulaşması nereden geliyor? Onların kendi öz yaşamlarının kuvvetlerinin, kendilerine karşı tam kudretli hale gelmeleri nedendir?

Kısacası: derecesi üretici güçlerin herhangi bir andaki gelişmesine bağlı olan *işbölümü*.

*

Toprak mülkiyeti. Komünal mülkiyet. Feodal. Modern.

Zümre mülkiyeti. Manüfaktür mülkiyeti. Sanayi sermayesi.

Kasım 1845 ile Ağustos 1846 arasında,
Brüksel'de, Marx ve Engels
tarafından yazılmıştır

İlk kez Rusça olarak, 1924'te,
Marx-Engels Arşivleri,
Kitap I'de yayınlanmıştır.

*Elyazması tahribe uğramış. —*Ed.*

FRİEDRİCH ENGELS

KOMÜNİZMİN İLKELERİ[44]

Soru 1: Komünizm nedir?

Yanıt: Komünizm, proletaryanın kurtuluş koşullarının öğretisidir.

Soru 2: Proletarya nedir?

Yanıt: Proletarya, toplumun, geçim araçlarını herhangi bir sermayeden elde edilen kârdan değil, tamamıyla ve yalnızca kendi emeğinin satışından sağlayan; sevinci ve üzüntüsü, yaşaması ve ölmesi, tüm varlığı emek talebine, dolayısıyla işlerin iyi gittiği dönemler ile kötü gittiği dönemlerin birbirlerinin yerini almasına, sınırsız rekabetten doğan dalgalanmalara dayanan sınıfıdır. Proletarya, yani proleterler sınıfı, tek sözcükle, 19. yüzyılın çalışan sınıfıdır.

Soru 3: Şu halde proleterler her zaman varolmamışlardır?

Yanıt: Hayır. Yoksul halk ve çalışan sınıflar her zaman varolmuştur,[45] ve bu çalışan sınıflar çoğunlukla yoksuldular. Ama demin sözü edilen koşullar altında yaşayan bu tür yoksullar, bu tür işçiler, yani proleterler her zaman varolmamışlardır, nasıl ki rekabet her zaman serbest ve sınırsız olmamışsa.

Soru 4: Proletarya nasıl doğdu?

Yanıt: Proletarya, geçen yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de ortaya çıkan ve o zamandan bu yana dünyanın bütün uygar ülkelerinde kendini yinelemiş olan sanayi devriminin bir sonucu olarak doğdu. Bu sanayi devrimine, buhar makinesinin, çeşitli dokuma makinelelerinin, buharlı tezgâhın ve daha birçok başka mekanik aygıtların icadı neden oldu. Çok pahalı olan ve, bunun sonucu, ancak büyük kapitalistler tarafından satın alınabilen bu makineler, o güne dek varolan tüm üretim biçimini değiştirdi ve makineler işçilerin derme çatma çıkrıklarıyla ve el tezgâhlarıyla ürettiklerinden daha ucuz ve daha iyi metalar ürettiği için, eski işçileri safdışı bıraktı. Böylece bu makineler, sanayii tümüyle büyük kapitalistlere teslim etti ve işçilerin sayıca pek az olan mülklerini (aletler, el tezgâhları, vb.) değersizleştirdi, öyle ki, kapitalistler çok geçmeden her şeye el attılar ve işçilere hiç bir şey kalmadı. Fabrika sistemi, bu yolla, giyim eşyaları imalâtına girmiş oldu. —Makine ve fabrika sisteminin harekete geçmesinin ardından, fabrika sistemi çok geçmeden öteki sanayi dallarında da, özellikle pamuklu dokuma ve matbaa işlerinde, çanak-çömlek ve madenî eşya sanayiinde kullanılmaya başlandı. Tek tek işçiler arasında giderek daha çok işbölümü oldu, öyle ki, daha önce tüm bir nesneyi yapan işçi, artık onun yalnızca bir kısmını üretiyordu. Bu işbölümü ürünlerin daha hızlı ve dolayısıyla daha ucuza ikmal edilmelerini olanaklı kıldı. Bu, her işçinin eylemini, bir makinenin yalnızca aynı yetkinlikte değil, hatta bundan çok daha iyi bir biçimde yapabildiği çok basit, sürekli yinelenen mekanik bir işleme indirgedi. Bu yolla, sanayiin bütün bu dalları, tıpkı iplikçilik ve dokumacılık gibi, birbiri ardından buhar gücünün, makinenin ve fabrika sisteminin egemenliği altına girdiler. Ama böylece, bunlar, aynı zamanda, tamamıyla büyük kapitalistlerin ellerine geçti-

ler ve buralarda da işçiler bağımsızlığın son kırıntılarını yitirdiler. Yavaş yavaş, gerçek manüfaktürlere ek olarak zanaatlar da, aynı şekilde, giderek daha çok fabrika sisteminin egemenliği altına girdiler, çünkü burada da, maliyetlerden birçok tasarrufların yapılabildiği ve çok yüksek bir işbölümünün olabildiği büyük atelyelerin kurulmasıyla, büyük kapitalistler, küçük zanaatçının yerini giderek daha çok aldı. Böylece şimdi, uygar ülkelerde hemen bütün çalışma dallarının fabrika sistemi altında yürütüldüğü, ve hemen bütün dallarda zanaatın ve manüfaktürün büyük sanayi tarafından safdışı edildiği noktaya ulaşmış bulunuyoruz.— Bunun sonucu olarak, eski orta sınıflar, özellikle küçük zanaat ustaları, giderek daha çok yıkıldılar, işçilerin eski konumları tamamıyla değişti, ve bütün öteki sınıfları yavaş yavaş yutan iki yeni sınıf çıktı ortaya:

I. Bütün uygar ülkelerde bütün geçim araçlarına ve bu geçim araçlarının üretimi için gerekli hammaddelere ve aletlere (makineler, fabrikalar, vb.) daha şimdiden hemen tamamıyla sahip büyük kapitalistler sınıfı. Bu sınıf, burjuvalar sınıfı, ya da burjuvazidir.

II. Tamamıyla mülksüz olan ve bu yüzden, emeklerini, karşılığında zorunlu geçim araçları edinmek için burjuvalara satmak zorunda kalanlar sınıfı. Bu sınıfa proleterler sınıfı, ya da proletarya denir.

Soru 5: Proleterlerin burjuvalara bu emek satışı hangi koşullar altında yer alır?

Yanıt: Emek herhangi bir başka meta gibi bir metadır, ve fiyatı da herhangi bir başka metaın fiyatını belirleyen aynı yasalar tarafından belirlenir. Büyük sanayiin ya da serbest rekabetin —ki göreceğimiz gibi, ikisi de aynı kapıya çıkar— egemenliği altındaki bir metaın fiyatı, ortalama olarak, her zaman, o metaın üretim maliyetine eşittir. Emeğin fiyatı da, demek ki, aynı şekilde emeğin üretim maliyetine eşittir. Emeğin üretim maliyeti, tamamen, işçinin, kendisini çalışabilir bir durumda tutmak ve işçi sınıfının yok olmasını önlemek için gereksindiği geçim araçları miktarından ibarettir. Demek ki işçi, emeği karşılığında, bu amaç için gerekli olandan daha fazlasını almayacaktır; emeğin fiyatı ya da ücret, geçim için gerekli en düşük, as-

garî [miktar —ç.] olacaktır. İşler bazan kötü, bazan da iyi olduğuna göre, işçi de bir durumda daha fazla, öteki durumda daha az alacaktır, tıpkı fabrika sahibinin kendi metaı karşılığında bir durumda daha fazla, öteki durumda daha az alması gibi. Ama fabrika sahibi nasıl ki işlerin iyi olduğu zaman ile kötü olduğu zaman arasında ortalama olarak kendi metaı için, bu metaın üretim maliyetinden ne daha fazla, ne de daha az alıyorsa, işçi de ortalama olarak bu asgariden ne fazla, ne de az alacaktır. Bütün çalışma dalları ne denli büyük sanayiin eline geçerse, ücretlere ilişkin bu iktisadî yasa da o denli daha sıkı uygulanır.

Soru 6: Sanayi devriminden önce hangi çalışan sınıflar vardı?

Yanıt: Çalışan sınıflar, toplumun gelişmesinin farklı aşamalarına bağlı olarak, farklı koşullar içinde yaşarlar ve mülk sahibi ve egemen sınıflar karşısında farklı konumlara sahip bulunurlardı. Antikçağda, çalışan halk, tıpkı birçok geri ülkede ve hatta Birleşik Devletler'in güney kesiminde hâlâ olduğu gibi, sahiplerinin *köleleri* idiler. Ortaçağda, tıpkı Macaristan'da, Polonya'da ve Rusya'da hâlâ olduğu gibi, toprak sahibi soyluların *serfleri* idiler. Ortaçağda ve sanayi devrimine dek, kentlerde, bir de küçük-burjuva zanaatçıların hizmetinde çalışan kalfalar vardı, ve manüfaktürün gelişmesiyle birlikte, yavaş yavaş, daha o sıralar, büvükçe kapitalistler tarafından çalıştırılan manüfaktür işçileri ortaya çıktı.

Soru 7: Proleter köleden hangi bakımdan farklıdır?

Yanıt: Köle ancak bir kez satılır, proleter ise kendisini günbegün, saatbesaat satmak zorundadır. *Tek bir* efendinin mülkü olan bireysel köle, efendisinin çıkarı bunu gerektirdiğinden, ne denli sefil olursa olsun, güvence altına alınmış bir geçime sahiptir; emeği ancak birisi buna gereksinme duyduğu zaman kendisinden satın alınan ve, devim yerindeyse, tüm burjuvalar *sınıfının* mülkü olan birevsel proleter ise, güvence altına alınmış bir geçime sahip değildir. Bu geçim ancak tüm proleter *sınıf* için güvence altına alınmıştır. Köle rekabetin dışındadır, proleter ise onun içindedir ve bunun bütün dalgalanmalarından etkilenir. Köle, uygar toplumun bir üyesi olarak değil, bir şey olarak hesap edilir;

proleter ise bir kişi olarak, uygar toplumun bir üyesi olarak kabul edilir. Şu halde, köle proleterden daha iyi bir geçime sahip olabilir, ama proleter, toplumun gelişmesinin daha yüksek bir aşamasına mensuptur ve kendisi de köleden daha yüksek bir aşamada bulunur. Köle, kendisini, bütün özel mülkiyet ilişkileri arasından yalnızca kölelik ilişkisini kaldırmakla özgür kılar ve böylelikle ancak o zaman bizzat bir proleter haline gelir; proleter ise kendisini, ancak genel olarak özel mülkiyeti kaldırmakla özgür kılabilir.

Soru 8: Proleter serften hangi bakımdan farklıdır?

Yanıt: Serf, ürünün bir bölümünü teslim etme ya da iş yapma karşılığında, bir üretim aletine, bir toprak parçasına ve bunun kullanımına sahiptir. Proleter ise, ürünün bir bölümünü alma karşılığında, bir başka kişiye ait üretim aletleri ile, bu başka kişinin hesabına çalışır. Serf verir, proletere ise verilir. Serfin güvence altına alınmış bir geçimi vardır, proleterin yoktur. Serf rekabetin dışındadır, proleter ise içinde. Serf, kendisini, ya kente kaçarak ve orada bir zanaatçı haline gelerek, ya da toprakbeyine emek ve ürün vermek yerine para vererek ve özgür bir kiracı haline gelerek, ya da kendi feodal beyini kovup kendisi mülk sahibi haline gelerek, kısacası, şu ya da bu biçimde mülk sahibi sınıfa ve rekabete dahil olarak özgür kılar. Proleter ise kendisini, rekabeti, özel mülkiyeti ve her türlü sınıf ayrımını kaldırarak özgür kılar.

Soru 9: Proleter zanaatçıdan hangi bakımdan farklıdır?*

Soru 10: Proleter manüfaktür işçisinden hangi bakım-

*Elyazmasında yarım sayfa Engels tarafından boş bırakılmıştır. Bu sorunun yanıtı "Komünist İman Yemini Taslağı"ndadır:[46]

"*Yanıt*: Proleterlerin tersine, geçen yüzyılda hâlâ hemen her yerde, ve şurada burada bugün de varolan zanaatçı, olsa olsa *geçici* bir proleterdir. Amacı, bizzat sermaye edinmek ve böylece öteki işçileri sömürmektir. Zanaat loncalarının hâlâ varolduğu yerlerde, ya da bir iş kurma özgürlüğünün, el işinin fabrika temeli üzerinde örgütlenmesine ve yoğun rekabete henüz yolaçmamış olduğu yerlerde, bu amacına çoğu kez ulaşabilir. Ama fabrika sistemi el işine girer girmez ve rekabet bütün gücüyle işlemeye başlar başlamaz bu olasılık ortadan kalkar ve zanaatçı giderek daha çok bir proleter haline gelir. Demek ki, zanaatçı, kendisini, *ya* bir burjuva haline gelerek, ya da genel olarak orta sınıfa geçerek, *ya da* (şimdi birçok durumda olduğu gibi) rekabet sonucu bir proleter haline gelerek ve proletaryanın hareketine —yani, azçok bilinçli komünist harekete— katılarak özgür kılar." (K. Marx, F. Engels. *Collected Works*, Progress Publishers, Moscow 1976, Volume 6, s. 101.) —*Ed.*

dan farklıdır?

Yanıt: 16-18. yüzyıl manüfaktür işçisi, hemen her yerde, hâlâ bir üretim aletine, tezgâha, aile çıkrığına, ve boş zamanlarında işlediği küçük bir miktar toprağa sahipti. Proleter bunlardan hiç birisine sahip değildir. Manüfaktür işçisi, hemen her zaman, kırsal kesimde ve kendi toprakbeyi ve işvereni ile azçok ataerkil ilişkiler içerisinde yaşar; proleter ise, çoğunlukla büyük kentlerde yaşar ve işvereni ile yalnızca para ilişkisi içerisindedir. Manüfaktür işçisi, büyük sanayi tarafından ataerkil ilişkilerinden kopartılır, hâlâ sahip olduğu mülkünü yitirir ve böylelikle ancak o zaman bizzat bir proleter haline gelir.

Soru 11: Sanayi devriminin, ve toplumun burjuvalar ve proleterler olarak bölünmesinin ilk sonuçları neler oldu?

Yanıt: *Birincisi,* makine emeğinin sonucu sınaî ürünlerin fiyatlarının sürekli ucuzlaması yüzünden, el emeğine dayalı eski manüfaktür ya da sanayi sistemi, dünyanın bütün ülkelerinde tamamıyla yıkıldı. Şimdiye dek tarihsel gelişimin azçok dışında kalmış bulunan ve sanayileri şimdiye dek manüfaktüre dayanmış olan bütün yarı-barbar ülkeler, böylece, yalıtılmış durumlarından zorla kopartıldılar. İngilizlerin daha ucuz olan metalarını satın aldılar ve kendi manüfaktür işçilerini yok olmaya terkettiler. Böylece, binlerce yıldır hiç bir ilerleme göstermemiş olan ülkeler, örneğin Hindistan, gittikçe devrimcileştiler, ve artık Çin bile bir devrime doğru ilerliyor. İngiltere'de bugün icat olunan yeni bir makinenin, bir yıl içerisinde, Çin'de milyonlarca işçiyi işsiz bıraktığı bir noktaya gelmiş bulunuyoruz. Büyük sanayi, böylece, dünyanın bütün halklarını birbirleriyle ilişki içerisine sokmuş, bütün küçük yerel pazarları dünya pazarına katmış, her yerde uygarlık ve ilerleme için zemin hazırlamış ve uygar ülkelerde olan her şeyin bütün öteki ülkelerde de yankılar uyandırmasına neden olmuştur. Böylece, eğer İngiltere ya da Fransa'da işçiler şu anda kendilerini kurtaracak olsalar, bu, bütün öteki ülkelerde de, bu ülkelerin işçilerine er veya geç kurtuluş getirecek devrimlere yolaçacaktır.

İkincisi, büyük sanayiin manüfaktürün yerini aldığı her yerde, sanayi devrimi, burjuvaziyi, servetini ve gücünü en yüksek düzeye ulaştırmış ve onu ülkenin en önde gelen sı-

nıfı yapmıştır. Sonuç, bunun olduğu her yerde, burjuvazinin, siyasal gücü ele geçirmesi ve o güne kadarki egemen sınıfları —aristokrasiyi, lonca ustalarını (*guild-burghers*) ve bunların her ikisini de temsil eden mutlak monarşiyi— tasfiye etmesi olmuştur. Burjuvazi, aristokrasinin, soyluluğun gücünü, meşrutaları ya da toprak mülkiyetinin satışı üzerindeki yasağı, ve soyluluğun bütün ayrıcalıklarını kaldırmakla yok etti. Lonca ustalarının (*guild-burghers*) gücünü ise, bütün lonca ve zanaat ayrıcalıklarını kaldırmakla kırdı. Her ikisinin de yerine serbest rekabeti, yani herkesin istediği her sanayi dalıyla uğraşma hakkına sahip olduğu ve gerekli sermaye yokluğu dışında onu bu uğraşını sürdürmekten hiç bir şeyin alıkoyamadığı bir toplum düzenini koydu. Serbest rekabetin getirilmesi, bu nedenle, toplum üyelerinin bundan böyle ancak sermayelerinin eşit olmaması ölçüsünde eşit olmadıklarının, sermayenin belirleyici güç haline geldiğinin ve, dolayısıyla, kapitalistlerin, burjuvaların, toplumun en önde gelen sınıfı olduklarının resmen ilânı demektir. Ama büyük sanayiin başlaması için serbest rekabet zorunludur, çünkü büyük sanayiin üzerinde büyüyebileceği tek toplum düzeni budur. Soyluluğun ve lonca ustalarının (*guild-burghers*) toplumsal güçlerini böylece yok etmiş olan burjuvazi, onların siyasal güçlerini de yok etti. Toplumun en önde gelen sınıfı olarak burjuvazi, siyasal alanda da kendisini en önde gelen sınıf ilân etti. Bunu, yasa karşısında burjuva eşitliğine ve serbest rekabetin yasal olarak tanınmasına dayanan, ve Avrupa ülkelerine anayasal monarşi biçiminde girmiş olan temsil sistemini kurmakla yaptı. Bu anayasal monarşiler altında yalnızca belli bir miktarda sermaye sahibi olanlar, yani burjuvalar seçmendirler; bu burjuva seçmenler milletvekillerini seçerler, ve bu burjuva milletvekilleri de, vergileri reddetme hakkı aracılığıyla bir burjuva hükümet seçerler.

Üçüncüsü, sanayi devrimi burjuvaziyi ne ölçüde yaratmışsa, aynı ölçüde proletaryayı da yaratmıştır. Burjuvaların zenginleşmeleri oranında proleterler de sayıca artmışlardır. Çünkü proleterler ancak sermaye tarafından istihdam edilebildiklerinden ve sermaye de ancak emek istihdam etmekle arttığından, proletaryanın büyümesi, sermayenin büyüme-

siyle atbaşı gider. Aynı zamanda bu, burjuvaları da, proleterleri de, sanayiin en kârlı bir biçimde işletilebildiği büyük kentlerde yoğunlaştırır, ve büyük yığınları bu *bir tek* yere yığmakla proleterleri kendi güçlerinin bilincine vardırır. Ayrıca, bu ne denli gelişirse, el emeğini yerinden eden o denli çok makine icat olunur, büyük sanayi, daha önce de söylediğimiz gibi, ücretleri o denli asgariye indirir, ve böylelikle proletaryanın durumunu giderek daha da çekilmez hale getirir. Böylece, bir yanda proletaryanın büyüyen hoşnutsuzluğu, öte yanda büyüyen gücü ile, sanayi devrimi, proletaryanın yapacağı bir toplumsal devrim hazırlar.

Soru 12: Sanayi devriminin öteki sonuçları neler oldu?

Yanıt: Buhar makinesi ve öteki makineler ile, büyük sanayi, sınaî üretimi kısa bir zamanda ve küçük bir masrafla sınırsız bir ölçüde artırmanın araçlarını yaratmış oldu. Bu üretim kolaylığı ile, büyük sanayiin zorunlu sonucu olan serbest rekabet, çok geçmeden son derece yoğun bir nitelik kazandı; çok sayıda kapitalist, sanayie atıldı, ve çok geçmeden kullanılabilecek olandan daha fazlası üretilmeye başlandı. Sonuç, imal edilen malların satılamaması ve ticaret bunalımı denen şeyin ortaya çıkması oldu. Fabrikalar durmak zorunda kaldı, fabrika sahipleri iflâs etti, ve işçiler ekmek kapılarını yitirdiler. Her yerde büyük bir sefalet vardı. Bir süre sonra fazla ürünler satıldı, fabrikalar gene çalışmaya başladı, ücretler yükseldi ve işler her zamankinden daha bir canlılık kazandı. Ama çok geçmeden gene çok fazla metalar üretildi, bir başka bunalım ortaya çıktı ve bir öncekiyle aynı yolu izledi. Böylece, bu yüzyılın başından beri sanayiin durumu, bolluk dönemleri ile bunalım dönemleri arasında dalgalandı durdu, ve hemen hemen her beş ya da yedi yılda bir, düzenli olarak, benzer bir bunalım meydana geldi,[47] ve her keresinde işçilerde en büyük sefalete, genel devrimci coşkuya ve tüm mevcut sistem içinde en büyük tehlikeye yolaçtı.

Soru 13: Düzenli olarak yinelenen bu ticaret bunalımlarından ne gibi sonuçlar çıkartılabilir?

Yanıt: *Birincisi,* serbest rekabeti gelişmesinin başlangıç aşamalarında büyük sanayiin kendisi yaratmışsa da, şimdi artık, her şeye karşın, serbest rekabete sığmıyor; re-

kabet, ve genel olarak sınaî üretimin bireyler tarafından sürdürülmesi, büyük sanayi için kırması gereken ve kıracağı bir ayakbağı haline gelmiştir; büyük sanayi, mevcut temeller üzerinde yürütüldüğü sürece, her keresinde tüm uygarlığı tehdit eden, yalnızca proleterleri sefalete sürüklemekle kalmayıp çok sayıda burjuvaları da yıkan ve her yedi yılda bir tekrarlanan genel bir kargaşalık sayesinde ayakta kalabilir; dolayısıyla ya büyük sanayiin kendisi terkedilmelidir, ki bu kesinlikle olanaksızdır, ya da bu durum, sınaî üretimin artık birbirleriyle rekabet eden tek tek fabrika sahipleri tarafından yönetilmeyip, belli bir plan uyarınca ve herkesin gereksinmeleri uyarınca toplumun tümü tarafından yönetildiği, tamamıyla yeni bir toplum örgütlenmesini mutlaka zorunlu kılar.

İkincisi, büyük sanayi ve onun olanaklı kıldığı üretimin sınırsız genişlemesi, toplumun her üyesinin bütün yeti ve yeteneklerini tam bir özgürlük içerisinde geliştirip kullanabilmesine yetecek miktarda zorunlu yaşam nesnelerinin üretildiği bir toplumsal düzen yaratabilir. Böylece, büyük sanayiin mevcut toplum içerisinde bütün sefaleti ve bütün ticaret bunalımlarını yaratan bu niteliğidir ki, farklı bir toplumsal örgütlenme içerisinde bu aynı sefaleti ve bu fecî dalgalanmaları yok edecektir.

Şu halde, en açık bir biçimde tanıtlanıyor ki:

1. Bundan böyle, bütün bu hastalıklar, yalnızca, varolan koşullara artık tekabül etmeyen bu toplumsal düzene mal edilecektir;

2. Bu hastalıkları yeni bir toplumsal düzen sayesinde tamamıyla ortadan kaldırmanın çareleri mevcuttur.

Soru 14: Bu nasıl bir yeni toplumsal düzen olmalıdır?

Yanıt: Her şeyden önce, sanayiin işletilmesini ve genel olarak üretimin bütün dallarını, birbirleriyle rekabet eden ayrı ayrı bireylerin ellerinden almak ve bunun yerine, bütün bu üretim dallarının bir tüm olarak toplum tarafından, yani toplumsal bir plan uyarınca ve toplumun bütün üyelerinin katılmalarıyla, toplum yararına işletilmesini sağlamak zorunda olacaktır. Demek ki, rekabeti kaldıracak ve onun yerine birlikteliği koyacaktır. Sanayiin bireyler tarafından işletilmesi zorunlu olarak özel mülkiyet sonucunu verdiğine

göre, ve rekabet sanayiin tek tek özel sahipler tarafından işletilme biçiminden başka bir şey olmadığına göre, özel mülkiyet, sanayiin bireysel olarak işletilmesinden ve rekabetten ayrılamaz, şu halde, özel mülkiyet de kaldırılmak zorunda olacaktır, ve onun yerine bütün üretim araçlarının ortaklaşa kullanımı ve bütün ürünlerin ortak rıza ile dağıtımı, ya da mülkiyetin ortaklaşalığı denilen şey olacaktır. Özel mülkiyetin kaldırılması, gerçekten de, sanayiin gelişmesini zorunlu olarak izleyen bu tüm toplumsal sistem dönüşümünün en özlü ve en karakteristik özetidir, ve dolayısıyla, bu, haklı olarak, komünistlerin temel istemleri oluyor.

Soru 15: Şu halde, özel mülkiyetin daha önce kaldırılması olanaklı değildi?

Yanıt: Hayır. Toplum düzenindeki her değişiklik, mülkiyet biçimlerindeki her devrim, eski mülkiyet ilişkileriyle artık bağdaşmayan yeni üretici güçlerin yaratılmasının zorunlu sonucu olmuştur. Özel mülkiyetin kendisi de bu şekilde doğmuştur. Çünkü özel mülkiyet her zaman varolmamıştır, ama ortaçağın sonlarına doğru, manüfaktür biçimi olarak, ortaya, o sıradaki mevcut feodal ve lonca mülkiyetine tâbi kılınamayan yeni bir üretim biçimi çıktı, eski mülkiyet ilişkilerine sığmayan manüfaktür, yeni bir mülkiyet —özel mülkiyet— biçimi yarattı. Manüfaktür için ve büyük sanayiin gelişiminin birinci aşaması için, özel mülkiyetten başka hiç bir mülkiyet biçimi ve özel mülkiyet üzerine kurulmuş olandan başka hiç bir toplum düzeni olanaklı değildi. Yalnızca herkese yetecek kadarla kalmayıp, toplumsal sermayenin artması ve üretici güçlerin daha da gelişmesi için bir fazlalık da üretmek olanaklı olmadığı sürece, toplumun üretici güçlerini kullanan bir egemen sınıf ve bir de yoksul ezilen sınıf her zaman olacaktır. Bu sınıfların nasıl oluştukları üretimin gelişme aşamasına bağlı olacaktır. Tarıma bağlı olan ortaçağda, bey ile serfi buluyoruz: ortaçağın sonlarına doğru, kentlerde, lonca ustasını ve kalfayı ve gündelikçi emekçiyi görüyoruz; 17. yüzyıl, manüfaktürcüye ve manüfaktür işçisine sahiptir; 19. yüzyıl ise büyük fabrika sahibine ve proletere. Açıktır ki, üretici güçler, şimdiye dek, henüz herkes için yeterli miktarda üretebilecek ya da özel mülkiyeti bu üretici güçler için bir ayakbağı, bir engel haline getirecek

kadar gelişmemişlerdi. Ama *birincisi,* büyük sanayiin gelişmesinin şimdiye dek duyulmamış ölçekte sermaye ve üretici güç yaratmış olduğu ve bu üretici güçleri kısa bir sürede sınırsız ölçüde artırması çarelerinin varolduğu; *ikincisi,* bu üretici güçlerin birkaç burjuvanın ellerinde yoğunlaşmış olmasına karşın, geniş halk yığınlarının giderek daha çok proleterler haline geldiği ve bunların durumlarının burjuvaların zenginliklerinin artması ölçüsünde daha da perişanlaştığı ve çekilmez bir hal aldığı; *üçüncüsü,* kolayca artırılabilecek bu kuvvetli üretici güçlerin, özel mülkiyetin ve burjuvaların boyutlarını toplumsal düzende her an en şiddetli patlamalara yolaçacak kadar aşmış olduğu bugün ise, özel mülkiyetin kaldırılması yalnızca olanaklı hale gelmemiş, hatta mutlak bir zorunluluk olmuştur.

Soru 16: Özel mülkiyetin kaldırılmasını barışçıl yöntemlerle gerçekleştirmek olanaklı olacak mıdır?

Yanıt: Bunun olabilmesi istenilen bir şeydir, ve buna karşı direnecek en son kişiler elbette komünistler olurdu. Komünistler, komplonun hiç bir türlüsünün, hiç bir yarar sağlamadığı gibi, hatta zararlı olduğunu çok iyi biliyorlar. Devrimlerin kasten ve keyfî olarak yapılmadıklarını, bunların her yerde ve her zaman belirli partilerin ve koskoca sınıfların irade ve önderliklerinden tamamıyla bağımsız koşulların zorunlu sonuçları olduklarını çok iyi biliyorlar. Ama, proletaryanın gelişmesinin, hemen her uygar ülkede, zorla bastırıldığını ve komünistlerin muhaliflerinin, böylece, bütün güçleriyle, bir devrime doğru gittiklerini de görüyorlar. Ezilen proletarya, sonuçta bir devrime zorlanacak olursa, biz komünistler, nasıl şimdi sözle yapıyorsak, o zaman fiilen de proleterlerin davasını savunacağız.

Soru 17: Özel mülkiyeti bir çırpıda kaldırmak olanaklı olacak mıdır?

Yanıt: Hayır, mülkiyetin ortaklaşalığını kurmak için mevcut üretici güçleri, bir çırpıda gereken ölçüde artırmak ne kadar olanaksızsa, böyle bir şey de o kadar olanaksızdır. Şu halde, nasıl olsa yaklaşan proleter devrim, mevcut toplumu ancak yavaş yavaş değiştirecek ve özel mülkiyeti ancak gerekli miktarda üretim aracı yaratıldığı zaman kaldırabilecektir.

Soru 18: Bu devrim nasıl bir yol izleyecektir?

Yanıt: Her şeyden önce, bir *demokratik yapıyı*, ve böylelikle de, dolaysız ya da dolaylı biçimde, proletaryanın siyasal egemenliğini yürürlüğe koyacaktır. Proletaryanın şimdiden halkın çoğunluğunu oluşturduğu İngiltere'de dolaysız olarak. Halkın çoğunluğunun yalnızca proleterlerden değil, henüz yeni yeni proleterleşen ve siyasal çıkarları bakımından proletaryaya gittikçe daha çok bağımlı hale gelen ve bu yüzden de çok geçmeden proletaryanın istemlerine uymak zorunda kalacak olan küçük köylülerden ve kent küçük-burjuvazisinden oluştuğu Fransa ve Almanya'da ise, dolaylı olarak. Bu belki de ikinci bir savaşı gerektirecektir, ama ancak proletaryanın zaferiyle sonuçlanabilecek bir savaşı.

Özel mülkiyete doğrudan saldıran daha ileri önlemleri gerçekleştirmenin ve proletaryaya geçim araçları sağlamanın bir aracı olarak ivedilikle kullanılmayacak olduktan sonra, demokrasinin proletaryaya hiç bir yararı olmaz. Mevcut koşulların şimdiden zorunlu hale getirdiği bu önlemler arasında başlıcaları şunlardır:

1. Müterakki vergilendirme, yüksek veraset vergileri, ikinci dereceden akrabaların (erkek kardeşler, yeğenler, vb.,) veraset haklarının kaldırılması, zorunlu ikrazlar, vb. yoluyla özel mülkiyetin sınırlandırılması.

2. Toprak maliklerinin, fabrika sahiplerinin, demiryolu ve gemicilik ayrıcalıklarını ellerinde bulunduranların, kısmen devlet sanayiinin rekabetiyle, kısmen doğrudan ferağ tazminatlarıyla yavaş yavaş mülksüzleştirilmeleri.

3. Bütün mültecilerin ve halkın çoğunluğuna karşı başkaldıran isyancıların mülklerinin zoralımı.

4. Proleterlerin çalışmasının ya da istihdamının, ulusal mülklerde, ulusal fabrika ve atelyelerde örgütlendirilmesi, böylelikle işçilerin kendi aralarındaki rekabete son verilmesi ve, hâlâ varoldukları sürece, fabrika sahiplerinin devletin ödediği kadar yüksek ücret ödemeye zorlanmaları.

5. Özel mülkiyet tamamıyla kaldırılıncaya kadar, toplumun tüm üyeleri için eşit çalışma yükümlülüğü. Sanayi ordularının kurulması, özellikle tarım için.

6. Sermayesi devletin olan bir ulusal banka aracılığı ile kredi ve bankacılık sisteminin devlet elinde merkezileşti-

rilmesi ve bütün özel bankaların ve bankerlerin faaliyetlerine son verilmesi.

7. Ulusun elindeki sermayenin ve işçilerin artması oranında, ulusal fabrikaların, atelyelerin, demiryollarının ve gemilerin artırılması, bütün boş toprakların ekime açılması ve halen ekilen toprakların iyileştirilmesi.

8. İlk ana bakımına gereksinme duymayacak kadar büyür büyümez, bütün çocukların ulusal kurumlarda ve ulus hesabına eğitilmeleri. Üretimle birleştirilmiş eğitim.

9. Ulusal mülkler üzerinde, sanayi ile olduğu kadar tarımla da uğraşan yurttaş toplulukları için ortak barınak olarak kullanılmak üzere, büyük sarayların inşaası, ve her ikisinin de tekyanlılıkları ve sakıncaları olmaksızın hem kentsel ve hem de kırsal yaşamın üstünlüklerinin birleştirilmesi.

10. Sağlığa aykırı ve kötü inşa edilmiş bütün konutların ve mahallelerin yıkılması.

11. Gayrimeşru ve meşru çocukların miras hakkından eşit olarak yararlandırılmaları.

12. Bütün ulaşım araçlarının ulusun elinde yoğunlaşması.

Bütün bu önlemler, elbette ki, bir anda uygulanamazlar. Ama bunlardan herbiri, her zaman, bir ötekini gerektirecektir. Özel mülkiyete karşı ilk köklü saldırıda bir kez bulunuldu mu, proletarya, durumdan daha ileriye gitmek, bütün sermayeyi, bütün tarımı, bütün sanayii, bütün ulaşımı, ve bütün değişimi gittikçe daha çok devletin elinde yoğunlaştırmak zorunda kaldığını görecektir. Bu önlemlerin hepsi de, bu gibi sonuçlara yolaçarlar; ve ülkenin üretici güçlerinin proletaryanın emeği ile çoğaltılması oranında bunlar, gerçekleşebilir hale gelecekler ve merkezileştirici etkilerini geliştireceklerdir. Nihayet, bütün sermaye, bütün üretim ve bütün değişim ulusun ellerinde yoğunlaştığında, özel mülkiyet kendiliğinden ortadan kalkacak, para gereksiz olacak, ve üretim o denli artmış ve insanlar o denli değişmiş olacaklardır ki, eski toplumsal ilişkilerin son biçimleri de yok olabilecektir.

Soru 19: Bu devrimin yalnızca tek ülkede yer alması olanaklı olacak mıdır?

Yanıt: Hayır. Dünya pazarını yaratmış olan büyük sanayi, yeryüzündeki bütün halkları, ve özellikle de uygar halkları öylesine birbirlerine bağlamıştır ki, her halkın başına gelecekler, bir ötekine bağlıdır. Ayrıca, büyük sanayi bütün uygar ülkelerde toplumsal gelişmeyi öylesine eşitlemiştir ki, bütün bu ülkelerde burjuvazi ve proletarya, toplumun iki belirleyici sınıfı, ve bunlar arasındaki savaşım da, günün temel savaşımı olmuştur. Komünist devrim, bu yüzden, hiç de salt ulusal bir devrim olmayacaktır; bu, bütün uygar ülkelerde, yani en azından İngiltere, Amerika, Fransa ve Almanya'da, aynı zamanda yer alan bir devrim olacaktır.[17] Bu ülkelerin herbirinde devrim, o ülkenin daha gelişkin bir sanayie, daha çok zenginliğe, ve daha hatırı sayılır bir üretici güçler kitlesine sahip olup olmayışına bağlı olarak, daha çabuk ya da daha yavaş gelişecektir. Dolayısıyla, bunu gerçekleştirmek, en yavaş ve en güç Almanya'da, en çabuk ve en kolay da İngiltere'de olacaktır. Bunun dünyanın öteki ülkeleri üzerinde de önemli etkileri olacak ve bunların daha önceki gelişme biçimlerini tamamıyla değiştirecek ve büyük çapta hızlandıracaktır. Bu, dünya çapında bir devrimdir, ve dolayısıyla kapsamı da dünya çapında olacaktır.

Soru 20: Özel mülkiyetin nihaî olarak kaldırılmasının sonuçları neler olacaktır?

Yanıt: Her şeyden önce, toplumun, hem bütün üretici güçlerin ve haberleşme araçlarının kullanımını ve hem de ürünlerin değişim ve dağıtımını özel kapitalistlerin ellerinden alarak, bunları elde bulunan olanaklara ve tüm toplumun gereksinmelerine uygun düşen bir plan uyarınca yönetmesiyle, büyük sanayiin şu andaki işletilişinin bütün kötü sonuçları ortadan kaldırılmış olacaktır. Bunalımlar son bulacaktır; mevcut toplum sistemi altında aşırı üretim demek olan ve sefaletin bunca büyük bir nedeni olan genişletilmiş üretim, o zaman yeterli bile olmayacak ve çok daha genişletilmek zorunda kalacaktır. Toplumun ivedi gereksinmelerinin ötesindeki aşırı üretim, sefalet yaratmak yerine, herkesin gereksinmelerinin karşılanması demek olacak, yeni gereksinmeler ve aynı zamanda da bunları karşılayacak araçlar yaratacaktır. Bu, yeni ilerlemelerin koşulu ve nedeni

olacak, ve bu ilerlemeleri, böylelikle, toplum düzeninde şimdiye dek hep olduğu gibi kargaşalığa yolaçmaksızın başaracaktır. Manüfaktür sistemi zamanımızın büyük sanayii ile kıyaslandığında ne denli zavallı kalıyorsa, büyük sanayi de, özel mülkiyetin baskısından bir kez kurtuldu mu, bugünkü gelişme düzeyini o denli zavallı bırakacak bir ölçekte gelişecektir. Sanayiin bu gelişmesi, topluma, herkesin gereksinmelerini karşılamaya yeterli miktarda ürün sağlayacaktır. Aynı şekilde özel mülkiyetin baskısıyla ve topraktaki parçalanmayla kösteklenen tarımda, mevcut iyileştirmelerin uygulamaya konmasından ve bilimsel ilerlemelerden yepyeni bir hız kazanacak ve toplumun emrine bol miktarda ürün sunacaktır. Toplum böylece dağıtımını bütün üyelerinin gereksinmelerini karşılayacak şekilde düzenleyebilmesine yeterli miktarda ürün üretecektir. Toplumun çeşitli karşıt sınıflara bölünmesi, böylelikle, gereksiz hale gelecektir. Yalnızca gereksiz olmakla kalmayacak, bu, yeni toplum düzeni ile bağdaşmayacaktır da. Sınıflar işbölümü yüzünden varoldular, bu işbölümünün bugüne kadarki varlık biçimi tamamıyla yok olacaktır. Çünkü sınaî ve tarımsal üretimi tanımlanan düzeye getirmek için, mekanik ve kimyasal araçlar tek başlarına yeterli değildir; bu araçları harekete geçiren insanların yetenekleri de buna tekabül eden bir ölçüde geliştirilmelidir. Nasıl ki geçen yüzyılda köylüler ve manüfaktür işçileri tüm yaşam biçimlerini değiştirmişler ve büyük sanayie sürüklendiklerinde bizzat çok farklı insanlar haline gelmişlerse, üretimin toplumun tamamı tarafından ortak yönetimi ve bunun sonucu üretimin göstereceği yeni gelişme de çok farklı insanları gerektirecek ve aynı zamanda bunları yaratacaktır. Üretimin ortak yönetimi, herbiri tek bir üretim dalına bağlanmış, ona zincirlenmiş, onun tarafından sömürülen, herbiri bütün öteki yetenekleri pahasına yeteneklerinden yalnızca *bir tekini* geliştirmiş ve toplam üretimin yalnızca *bir tek* dalını, ya da o dalın dallarından birini bilen bugünün insanları tarafından gerçekleştirilemez. Bugünün sanayii bile, bu gibi insanlardan gittikçe daha az yararlanıyor. Toplumun tümü tarafından ortaklaşa ve planlı olarak yürütülen sanayi, ayrıca, her yönden gelişmiş, üretim sisteminin tamamını kavrama yeteneğine sahip insan-

lar öngörür. Böylece birini köylü, ötekini ayakkabıcı, bir üçüncüsünü fabrika işçisi, bir dördüncüsünü borsa tellâlı yapan —ki makineler bu kimselerin ayaklarını daha şimdiden kaydırmıştır— işbölümü tamamıyla yok olacaktır. Eğitim, genç insanlara üretim sisteminin tamamını baştanbaşa çarçabuk görme olanağını verecek, toplumun gereksinmelerine ya da kendi eğilimlerine göre onların sanayiin bir dalından ötekine geçebilmelerini sağlayacaktır. Dolayısıyla, mevcut işbölümünün bunlardan herbirine zorla kabul ettirdiği bu tek-yanlılıktan onları kurtaracaktır. Toplumun komünistçe örgütlenmesi, böylece, üyelerine, her yönde gelişmiş bulunan yeteneklerini, her yönde kullanma şansını verecektir. Bununla, çeşitli sınıflar zorunlu olarak yok olacaklardır. Şu halde, toplumun komünistçe örgütlenmesi, bir yandan sınıfların varlığı ile bağdaşmaz, öte yandan bu toplumun kurulması da, bu sınıf farklılıklarını yoketmenin araçlarını sağlar.

Bundan, kent ile köy arasındaki karşıtlığın da, aynı şekilde, yok olacağı sonucu da çıkar. Tarımın ve sanayiin iki farklı sınıf yerine, aynı insanlar tarafından yürütülmesi, zaten, salt maddî nedenlerden ötürü, komünist birlikteliğin temel bir koşuludur. Tarımsal nüfusun kırdaki dağınıklığı ile sınaî nüfusun büyük kentlere yığılmasının yanyana bulunması, tarımın ve sanayiin ancak az gelişmişlik aşamasına tekabül eden bir durumdur, kendisini daha şimdiden şiddetle hissettiren bütün daha ileriki gelişmeler için bir engeldir.

Üretici güçlerin ortak ve planlı olarak işletilmesi amacıyla toplumun bütün üyelerinin genel birlikteliği; üretimin herkesin gereksinmelerini karşılayacak ölçüde genişletilmesi; kimilerinin gereksinmelerinin başkalarının pahasına karşılanması durumunun son bulması; sınıfların ve bunların karşıtlıklarının tamamıyla yok edilmesi; bugüne kadar mevcut olan işbölümünün kaldırılmasıyla, sınaî eğitimle, iş alanının değiştirilmesiyle, herkesçe sağlanan zevklerden herkesin yararlanmasıyla, kent ile kırın kaynaşmasıyla toplumun bütün üyelerinin yeteneklerinin her bakımdan gelişmesi — özel mülkiyetin kaldırılmasının temel sonuçları işte bunlardır.

Soru 21: Komünist toplum düzeninin aile üzerindeki etkisi ne olacaktır?

Yanıt: Bu, cinsiyetler arasındaki ilişkiyi, yalnızca ilgili kişileri ilgilendiren ve toplumun hiç bir müdahale isteminde bulunmayacağı salt özel bir ilişki haline getirecektir. Bunu yapabilecek durumdadır, çünkü özel mülkiyeti kaldırmakta ve çocukları komünal olarak eğitmekte, böylece bugüne kadar mevcut evliliğin ikiz temelini —özel mülkiyet sayesinde kadının kocaya ve çocukların da ana-babaya olan bağımlılığını— yoketmektedir. Ahlâk dersi veren darkafalıların kadınların komünist ortaklaşalığına karşı kopardıkları yaygaranın yanıtı da buradadır. Kadınların ortaklaşalığı tümüyle burjuva toplumuna ait bir ilişkidir ve bugün eksiksiz bir biçimde fuhuş ile gerçekleşmektedir. Ama fuhşun kökleri özel mülkiyettedir ve onunla birlikte o da kalkar. Şu halde, komünist örgütlenme, kadınlarda ortaklaşalığı getirmek yerine, ona son verir.

Soru 22: Komünist örgütlenmenin mevcut milliyetler karşısındaki tutumu ne olacaktır?

—Kalacak*

Soru 23: Mevcut dinler karşısındaki tutumu ne olacaktır?

—Kalacak**

Soru 24: Komünistler sosyalistlerden hangi bakımdan farklıdırlar?

Yanıt: Sosyalist denilenler üç gruba ayrılırlar.

Birinci grup, büyük sanayi, dünya ticareti ve bunların ikisinin var ettiği burjuva toplumu tarafından yıkılmış, ya da hâlâ gün be gün yıkılmakta olan feodal ve ataerkil top-

*Bu, besbelli ki, "Komünist İman Yemini Taslağı"nın 21. sorusuna verilen yanıtın aynen kalacağı anlamına gelmektedir:

"*Yanıt*: Ortaklaşalık ilkesi uyarınca birbirleriyle birleşen halkların milliyetleri, bu birlik ile, bir o kadar kaynaşmak zorunda kalacaklar ve, böylelikle, tabakalar ve sınıflar arasındaki çeşitli farklılıklar, temellerinin —özel mülkiyetin— terkedilmesiyle ortadan kalktıkça, bunlar da kendilerini terkedeceklerdir." (K. Marx, F. Engels, *Collected Works*, Vol. 6, s. 103.) —*Ed.*

**Bu sorunun yanıtı, "Komünist İman Yemini Taslağı"nın 22. sorusuna verilen yanıttır:

"*Yanıt*: Bugüne kadar varolan bütün dinler, tek tek halkların ya da halk gruplarının gelişimlerinin tarihsel aşamalarının ifadesiydiler. Ama komünizm, mevcut bütün dinleri gereksizleştiren ve onların yerini alan tarihsel gelişim aşamasıdır." (*Loc. cit.*) —*Ed.*

lum yanlılarından oluşur. Bugünkü toplumunun hastalıklarından, bu grup, feodal ve ataerkil toplumun yeniden kurulması gerektiği, çünkü onun bu hastalıklardan uzak olduğu sonucunu çıkartıyor. Bu grubun bütün önerileri, doğrudan ya da dolambaçlı olarak, bu hedefe yöneliktir. Proletaryanın sefaleti karşısındaki bütün yakınlık gösterilerine ve yakınmalara karşın, komünistler, bu *gerici* sosyalistler grubuna şiddetle karşı koyacaklardır, çünkü

1. bu grup tamamen olanaksız bir şey için uğraşıyor;

2. bu grup, mutlakiyetçi ya da feodal hükümdarlardan, bürokratlardan, askerlerden ve rahiplerden oluşan maiyetleriyle birlikte aristokrasinin, lonca ustalarının ve manüfaktürcülerin egemenliğini; bugünkü toplumun kusurlarından gerçekten de uzak olan, ama peşinden en azından bir o kadar başka kötülük getiren ve ezilen sınıfların bir komünist örgütlenme yoluyla kurtuluşları için umut dahi vermeyen bir toplumu kurmaya çalışıyor;

3. proletarya ne zaman devrimci ve komünist olsa, bu grup, proleterlere karşı burjuvaziyle derhal bağlaşıklık kurarak gerçek niyetlerini her zaman açığa vuruyor.

İkinci grup, bugünkü toplumun ayrılmaz kötülüklerinin onları kendi varlıkları konusunda telâşa düşürdüğü mevcut toplum yandaşlarından oluşur. Bunlar, bu yüzden, mevcut toplumu korumaya, ama ona bağlı olan kötülükleri kaldırmaya çabalarlar. Bu amacı gözönüne alarak, bunlardan bazıları salt hayırsever önlemler; ötekiler ise, toplumu yeniden örgütleme bahanesi altında, mevcut toplumun temellerini, ve dolayısıyla mevcut toplumun kendisini koruyacak tantanalı reform sistemleri önerirler. Komünistler bu *burjuva sosyalistlerine* karşı da durmadan savaşmak durumunda olacaklardır, çünkü bunlar komünistlerin düşmanları için çalışıyorlar ve komünistlerin yıkmak amacında oldukları toplumu savunuyorlar.

Nihayet, üçüncü grup, Soru ...*'da sıralanan önlemlerden bir kısmını komünistlerle aynı şekilde, ama komünizme geçişin bir aracı olarak değil de, mevcut toplumun sefaletini kaldırmaya ve kötülüklerini yoketmeye yeterli önlemler ola-

*Elyazmasının burasında bir boşluk var. Soru 18'in yanıtına bakınız. —*Ed.*

rak arzulayan demokratik sosyalistlerden oluşur. Bu *demokratik sosyalistler,* ya kendi sınıflarının kurtuluş koşulları konusunda henüz yeterince aydınlanmamış proleterlerdir, ya da demokrasi kazanılana ve bunu izleyen sosyalist önlemler gerçekleşene dek proletarya ile birçok bakımlardan aynı çıkarlara sahip olan bir sınıfın, küçük-burjuvazinin üyeleridirler. Eylem anlarında komünistler, bu nedenle, bu demokratik sosyalistlerle bir anlaşmaya varmak ve, bu demokratik sosyalistler egemen burjuvazinin hizmetine girmedikleri ve komünistlere saldırmadıkları sürece, bunlarla genel olarak şimdilik olabildiğince ortak bir politika izlemek durumundadırlar. Açıktır ki, bu ortak eylem, onlarla olan ayrılıkların tartışılmasını dıştalamaz.

Soru 25: Komünistlerin günümüzün öteki siyasal partileri karşısındaki tutumu nedir?

Yanıt: Bu tutum ülkeden ülkeye değişir. — Burjuvazinin egemen olduğu İngiltere, Fransa ve Belçika'da, komünistler, çeşitli demokratik partilerle, halen her yerde savundukları sosyalist önlemlerde demokratlar komünistlere ne kadar yaklaşacak olurlarsa, yani bunlar proletaryanın çıkarlarını ne kadar açık ve kesin bir biçimde savunacak ve proletaryaya ne kadar çok dayanacak olurlarsa o kadar büyük olan ortak bir çıkara şimdilik hâlâ sahiptirler. Örneğin İngiltere'de, hepsi de işçi olan çartistler[48] komünistlere, demokratik küçük-burjuvaziden ya da radikal denenlerden çok daha yakındırlar.

Demokratik bir anayasanın getirilmiş olduğu *Amerika*'da, komünistler, bu anayasayı burjuvaziye karşı çevirecek ve onu proletaryanın çıkarları doğrultusunda kullanacak olan parti ile, yani ulusal tarım reformcuları ile dava ortaklığı yapmalıdırlar.

İsviçre'de, hâlâ çok karışık bir parti olmalarına karşın, radikaller, gene de komünistlerin birlikte herhangi bir şey yapabilecekleri tek kimselerdir, ve ayrıca, bu radikaller arasında Vaud ve Cenevre kantonlarında bulunanlar en ileri olanlardır.

Nihayet, Almanya'da burjuvazi ile mutlak monarşi arasındaki kesin savaşım uzak değildir. Ne var ki komünistler, kendileri ile burjuvazi arasındaki kesin savaşımı burjuvazi

egemen oluncaya dek hesaba katamayacaklarına göre, kendisini bir an önce devirmek için burjuvazinin bir an önce iktidara gelmesinde ona yardımcı olmak komünistlerin çıkarınadır. Dolayısıyla komünistler, her zaman, hükümetler karşısında liberal burjuvazinin yanında yer almalı, ama burjuvazinin kurüntularını paylaşmaya, ya da burjuvazinin zaferinin proletaryaya getireceği yararlar konusunda bunların verdikleri sahte güvencelere inanmaya karşı her zaman tetikte olmalıdırlar. Burjuvazinin zaferinin komünistlere sağlayacağı tek yarar şunlar olacaktır: 1. komünistler için kendi ilkelerini savunmayı, tartışmayı ve yaymayı ve böylece proletaryayı sıkıca örülmüş, militan ve örgütlü bir sınıf halinde birleştirmeyi kolaylaştıran çeşitli ödünler, ve 2. mutlakiyetçi hükümetlerin düştüğü gün, sıranın, burjuvalar ile proleterler arasındaki savaşa geleceğinin kesin oluşu. Komünistlerin parti politikası, o günden sonra, burjuvazinin halen egemen olduğu ülkelerdeki ile aynı olacaktır.

Ekim 1847 sonunda yazılmıştır

Ayrı olarak, ilk kez,
1914'te yayınlanmıştır

KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU[49]

1872 ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ

Komünist Birlik,[50] o zamanın koşulları altında elbette ancak gizli olabilen uluslararası bir işçi derneği, Kasım 1847'de Londra'da yapılan kongrede, aşağıda imzaları bulunanları, yayınlanmak üzere, ayrıntılı bir teorik ve pratik parti programı hazırlamakla görevlendirdi. Şubat Devriminden[51] birkaç hafta önce müsveddesi basılmak üzere Londra'ya gelen aşağıdaki *Manifesto*, işte böyle ortaya çıktı. İlk kez Almanca yayınlanmış olarak Almanya'da, İngiltere'de ve Amerika'da gene bu dilden en az oniki yeni farklı baskısı yapıldı. İngilizce olarak, ilk kez, Miss Helen Macfarlane'in çevirisiyle, 1850'de, *Red Republican*'da,[52] ve 1871'de, en az üç farklı çevirisiyle, Amerika'da yayınlandı. Fransızcası,

ilk kez, 1848 Haziran ayaklanmasından[53] önce Paris'te, ve yakınlarda da New-York'un *Le Socialiste*'inde[54] çıktı. Yeni bir çevirisi halen hazırlanmaktadır. Lehçesi, Almanca olarak ilk yayınlanışından kısa bir süre sonra Londra'da çıktı. Bir Rusça çevirisi, altmışlarda, Cenevre'de yayınlandı.[55] İlk çıkışından hemen sonra, Danimarka diline de çevrildi.

Son yirmibeş yıl içerisinde durum ne denli değişmiş olursa olsun, bu *Manifesto*'da geliştirilmiş bulunan genel ilkeler, ana çizgileriyle, bugün de her zamanki kadar doğrudur. Şurada ya da burada bazı ayrıntılar daha iyi hale getirilebilir. İlkelerin pratikteki uygulanışı, *Manifesto*'nun kendisinin de belirttiği gibi, her yerde ve her zaman o günün tarihsel koşullarına bağlı olacaktır ve, bu nedenle, İkinci Bölümün sonunda önerilen devrimci önlemlere hiç bir özel ağırlık verilmemiştir. Bu pasaj, bugün, birçok bakımdan, çok farklı bir biçimde ifade edilebilirdi. Modern sanayiin son yirmibeş yıl içerisinde gösterdiği büyük gelişme ve işçi sınıfının bununla beraber ilerleyen parti örgütlenmesi karşısında, ilk kez Şubat Devriminde ve, daha önemlisi, proletaryanın ilk kez iktidarı iki ay boyunca elinde tuttuğu Paris Komününde edinilen pratik deney karşısında, bu program, bazı ayrıntıları bakımından, bugün eskimiş bulunuyor. Komün özellikle bir şeyi, "işçi sınıfının mevcut devlet mekanizmasını salt elinde tutmakla onu kendi amaçları için kullanamayacağı"nı tanıtlamıştır. (Bkz: bu noktanın daha da geliştirildiği *Fransa'da İç Savaş; Uluslararası İşçi Birliği Genel Konseyinin Çağrısı*, London, Truelove 1871, s. 15.) Ayrıca, apaçık ortadadır ki, sosyalist yazının eleştirisi, bugün için yetersiz kalıyor, çünkü bu ancak 1847'ye kadar uzanıyor; aynı zamanda, komünistlerin çeşitli muhalefet partileriyle olan ilişkileri konusundaki sözler (Bölüm IV), ilke olarak hâlâ doğru olmakla birlikte, pratik olarak eskimişlerdir, çünkü siyasal durum tamamıyla değişmiştir ve tarihsel gelişim orada sayılan siyasal partilerin büyük bir kısmını yeryüzünden silip götürmüştür.

Bununla birlikte, *Manifesto* üzerinde artık hiç bir değişiklik yapma hakkımız olmayan tarihsel bir belge haline gelmiştir. Belki de ileride, 1847'den günümüze dek olan boşluğu dolduran bir giriş ile birlikte, bir başka baskı çıkabilir;

bu yeniden basım, bize bunu yapma zamanı bırakmayacak kadar ani oldu.

Londra, 24 Haziran 1872 KARL MARX FRİEDRİCH ENGELS

1872'de Leipzig'de çıkan
Almanca baskı için Marx
ve Engels tarafından yazılmıştır

1882 RUSÇA BASKIYA ÖNSÖZ

Komünist Parti Manifestosu'nun Buharin'in çevirisiyle yapılan ilk Rusça baskısı, *Kolokol*[56] basımevi tarafından altmışların[55] başlarında yayınlandı. O sıralar Batı, buna (*Manifesto*'nun *Rusça* baskısına), yalnızca yazınsal bir ilgi gösterdi. Böyle bir görüş bugün olanaksızdır.

Proleter hareketin o sıralar (Aralık 1847) hâlâ ne denli sınırlı bir alanı kapsadığını, *Manifesto*'nun son kesimi —komünistlerin çeşitli ülkelerdeki çeşitli muhalefet partileri karşısındaki konumu*— en açık bir biçimde gösteriyor. Burada özellikle yer almayanlar Rusya ve Birleşik Devletler'dir. Bu, Rusya'nın tüm Avrupa gericiliğinin son büyük yedeğini oluşturduğu, Birleşik Devletler'in göç yoluyla Avrupa'nın proleter güç fazlasını emdiği sıralardı. Her iki ülke de, Avrupa'ya hammaddeler sağlıyor ve, aynı zamanda da, onun sınaî ürünleri için bir pazar oluşturuyorlardı. O sıralar, her ikisi de, bu nedenle, şu ya da bu şekilde, mevcut Avrupa düzeninin temel dayanaklarıydılar.

Ama durum bugün ne kadar da farklı! Rekabeti ile Avrupa'daki —büyüklü küçüklü— toprak mülkiyetinin temellerini sarsan devasa bir tarımsal üretim için Avrupa göçü, Kuzey Amerika için pek uygundu. Buna ek olarak, bu, Birleşik Devletler'e, muazzam sınaî kaynaklarını, Batı Avrupa'nın ve özellikle İngiltere'nin bugüne dek varolan sınaî tekelini kısa zamanda kıracak bir enerjiyle ve ölçekte kullanma olanağını da verdi. Her iki durum da, bizzat Amerika üzerinde, devrimci bir tepki yaratıyor. Tüm siyasal yapının

*Bkz: Bu cildin 167-168. sayfaları. —*Ed.*

temelini oluşturan çiftçilerin küçük ve orta boy toprak mülkiyetleri, dev çiftliklerin rekabeti karşısında adım adım çöküyor; aynı anda, sanayi kesimlerinde ilk kez bir proletarya kitlesi ve müthiş bir sermaye yoğunlaşması gelişiyor.

Ya Rusya! 1848-49 Devrimi sırasında, yalnızca Avrupalı hükümdarlar (prensler) değil, Avrupa burjuvazisi de, henüz uyanmaya başlayan proletarya karşısında tek kurtuluşlarını Rus müdahalesinde buldular. Çar, Avrupa gericiliğinin başı ilân edildi. Bugün ise, Gaçina'da,[57] devrimin savaş tutsağıdır, ve Rusya ise, Avrupa'daki devrimci eylemin öncüsü durumundadır.

Komünist Manifesto'nun amacı, modern burjuva mülkiyetinin yaklaşmakta olan kaçınılmaz çözülüşünü ilân etmekti. Ama Rusya'da, hızla gelişen kapitalist vurguna ve henüz gelişmekte olan burjuva toprak mülkiyetine karşılık, toprağın yarısından fazlasına köylülerin ortaklaşa sahip olduklarını görüyoruz. Şimdi sorun şudur: Büyük çapta zayıflamış olsa bile, gene de, ilkel bir ortak toprak sahipliği biçimi olan Rus *obşina*'sı,* doğrudan doğruya komünist ortak mülkiyetin üst biçimine geçebilir mi? Ya da, tersine, ilkönce, Batının tarihsel evrimini oluşturan aynı çözülme sürecinden mi geçmelidir?

Buna bugün verilebilecek tek yanıt şudur: Eğer Rus Devrimi, Batıdaki bir proleter devriminin habercisi olur, ve bunlar, böylelikle, birbirlerini tamamlarlarsa, Rusya'daki mevcut ortak toprak sahipliği, komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir.

Londra, 21 Ocak 1882 KARL MARX FRİEDRİCH ENGELS

1882'de Cenevre'de çıkan *Manifesto*'nun
İkinci Rusça baskısında yayınlanmıştır

1883 ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ

Bu baskının önsözünü, ne yazık ki, tek başıma imzalamak zorundayım. Marx, Avrupa'nın ve Amerika'nın tüm işçi

*Köy topluluğu. —ç.

sınıfının herhangi bir başka kişiye olduğundan çok daha fazla şey borçlu olduğu bu adam, Highgate Mezarlığında yatıyor ve mezarının üstünde ilk çimler büyümeye başladı bile. *Manifesto*'yu gözden geçirmek ya da eksikliklerini gidermek, onun ölümünden sonra, hele hiç düşünülemez. Bu yüzden, burada, şu noktaları vurgulayarak belirtmeyi daha da gerekli buluyorum:

Manifesto'ya egemen olan temel düşünce —iktisadî üretimin ve her tarihsel dönemin buradan çıkan toplumsal yapısının, o dönemin siyasal ve fikir tarihinin temellerini oluşturduğu; bunun sonucu olarak, (ilkel komünal toprak mülkiyetinin çözülüşünden bu yana) tüm tarihin bir sınıf savaşımları tarihi, sömürülen ile sömüren arasındaki, toplumsal gelişmenin çeşitli aşamalarında egemen olunan ile egemen olan sınıflar arasındaki savaşımların tarihi olduğu; ne var ki, bu savaşımın, şimdi, sömürülen ve ezilen sınıfın (proletaryanın), aynı zamanda toplumun tümünü sömürüden, ezilmekten ve sınıf savaşımlarından sonsuza dek kurtarmaksızın, onu sömüren ve ezen sınıftan (burjuvaziden) kendisini artık kurtaramayacağı bir aşamaya ulaştığı düşüncesi— bu temel düşünce, yalnızca ve tamamıyla Marx'a aittir.*

Bunu, daha önce de, birçok kez belirttim; ne var ki, bunun bizzat *Manifesto*'nun önünde de yer alması şimdi özellikle zorunludur.

Londra, 28 Haziran 1883 F. ENGELS

Manifesto'nun 1883'te
Hottingen-Zurich'te çıkan
Almanca baskısında yayınlanmıştır

1890 ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZ

Yukardakilerin** yazılışından bu yana *Manifesto*'nun

*"Kanımca", diye yazmıştım İngilizce çevirinin önsözünde, "Darwin'in teorisinin biyoloji için yaptığının aynısını tarih için yapacak olan bu düşüncelere, her ikimiz de, 1845 öncesinde, yavaş yavaş yaklaşmaktaydık. Buna doğru, bağımsız olarak, ne denli ilerlemiş olduğumu en iyi *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* başlıklı yapıtım gösterir. Ama, 1845 baharında, Brüksel'de Marx ile ye-

yeni bir Almanca baskısı zorunlu hale geldi ve *Manifesto*'ya ilişkin olarak burada sözü edilmesi gereken pek çok şey de oldu.

İkinci bir —Vera Zasuliç'in yaptığı— Rusça çeviri, 1882'de Cenevre'de çıktı; bu baskının önsözü Marx ve benim tarafımdan yazılmıştı. Ne yazık ki, özgün Almanca elyazması kaybolmuştur, bu yüzden Rusçasından tekrar çevirmem gerekiyor, ki bununla metin bir şey kazanacak değildir. Orada şöyle deniliyor: [...]***

Hemen hemen aynı sırada, Cenevre'de, bir yeni Lehçe çevirisi çıktı: *Manifest Komunistyczny.*

Ayrıca, Danimarka dilinde bir yeni çevirisi de, 1885'te Kopenhag'da, "Sozial-Demokratisk Bibliotek"te çıktı. Ne yazık ki, çeviri tam değildir; çevirene güçlük çıkardığı anlaşılan bazı önemli pasajlar atlanmıştır ve ayrıca, şurada burada, dikkatsizlik belirtileri görülmektedir ki, bunlar çok daha rahatsız edicidir, çünkü eğer çevirmen biraz daha çaba gösterseydi kusursuz bir iş çıkartabilirdi.

Bir yeni Fransızca çevirisi 1886'da Paris'te *Le Socialiste*'de çıktı; bu, o güne kadar çıkmış olanların en iyisidir.

Bu çeviriye dayanılarak, aynı yıl İspanyolca bir çevirisi ilkin Madrid'te, *El Socialista*'da çıktı, sonra da broşür olarak yayımlandı: *Manifesto del Partido Comunista* por Carlos Marx y F. Engels, Madrid, Administración de *El Socialista,* Hernán Cortés 8.

İlgi çekici bir olay olarak da, 1887'de, bir Ermeni çevirmenin elyazmalarının İstanbullu bir yayıncıya sunulmuş olduğunu belirteyim; ama adamcağızın üzerinde Marx'ın adı bulunan bir şeyi basacak yüreği yoktu ve yazar olarak çevirmenin kendi adını koymasını önerdi, ama çevirmen bunu reddetti.

Aslından azçok farklı Amerikan çevirilerinden birinin, ve derken bir başkasının İngiltere'de birçok kez basılmasın-

niden karşılaştığımda, kendisi bunları zaten oluşturmuştu ve, neredeyse burada belirttiğim kadar açık bir biçimde, bu düşünceleri önüme seriverdi." [*Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.*]

**1883 Almanca Baskıya Önsöz kastediliyor. —*Ed.*

***Engels'in kaybolduğunu söylediği ve 1882 Rusça baskı için Marx'la beraber yazdıkları önsözün özgün Almancası sonradan bulunmuş ve Marksizm-Leninizm Enstitüsünün arşivine konulmuştur. Bu özgün Almanca önsözün Türkçe çevirisi bu cildin 120-121. sayfalarındadır. —*Ed.*

dan sonra, nihayet aslına uygun bir çeviri 1888 yılında çıktı. Bu çeviri dostum Samuel Moore tarafından yapılmıştı ve baskıya gönderilmeden önce üzerinden birlikte bir kez daha geçtik. Başlığı şöyledir: *Manifesto of the Communist Party*, by Karl Marx and Frederick Engels. Authorized English Translation, edited and annotated by Frederick Engels, 1888. London, William Reeves, 185 Fleet St. E. C.. Oradaki bazı notları bu baskıya da aldım.

Manifesto'nun kendisine ait bir yaşam öyküsü vardır. Çıktığında bilimsel sosyalizmin (ilk önsözde* sözü edilen çevirilerin de tanıtladığı gibi) o sıralar hâlâ sayıca hiç de fazla olmayan öncüsü tarafından coşkuyla karşılanan *Manifesto*, Haziran 1848'de[53] Paris işçilerinin yenilgileriyle birlikte başlayan gericilik tarafından, çok geçmeden, arka plana itildi ve nihayet Kasım 1852'de,[58] Köln Komünistlerinin mahkûm edilmeleriyle, "yasa uyarınca", aforoz edildi. Şubat Devrimi ile başlamış olan işçi hareketinin sahneden çekilmesiyle, *Manifesto* da arka plana geçti.

Avrupa işçi sınıfı, egemen sınıfların gücüne karşı yeni bir saldırı için yeniden yeterli güç topladığında, ortaya Uluslararası İşçi Birliği çıktı. Amacı, Avrupa'nın ve Amerika'nın tüm militan işçi sınıfını *tek bir* büyük ordu içinde kaynaştırmaktı. Bu yüzden, *Manifesto*'da ortaya konmuş bulunan ilkelerden *hareket* edemezdi. İngiliz sendikalarına, Fransız, Belçika, İtalyan ve İspanyol prudoncularına ve Alman lasalcılarına** kapıları kapamayacak bir programa sahip olmak zorundaydı. Bu program —Enternasyonalin Tüzüğünün girişi— Bakunin'in ve anarşistlerin bile teslim ettikleri bir ustalıkla Marx tarafından hazırlanmıştı. *Manifesto*'da ortaya konmuş bulunan düşüncelerin nihaî zaferi için Marx, yalnızca ve tamamıyla işçi sınıfının eylem birliği ve tartışma sonucu zorunlu olarak göstereceği fikrî gelişmeye güveniyordu. Sermayeye karşı savaşımdaki olaylar ve iniş-çıkışlar, başarılardan çok yenilgiler, savaşçılara, o güne kadarki

*Bkz: Bu cildin 118-120. sayfaları. —*Ed.*

**Lassalle, kişi olarak, kendisini bize hep Marx'ın bir "öğretlisi" olarak tanıtmıştı ve, bu sıfatla, elbette *Manifesto*'nun zemini üzerinde kalmıştı. Lassalle'ın devlet kredileri ile desteklenen, üretici kooperatifleri isteminin ötesine geçmeyen ve tüm işçi sınıfını devlet desteğinden yana olanlar ile, öz-destekten yana olanlar diye bölen izleyicileri için durum çok farklıydı. [*Engels'in notu.*]

her derde deva düşüncelerinin yetersizliğini göstermemezlik ve zihinlerini de, işçilerin kurtuluşu için gerekli gerçek koşulların adamakıllı kavranmasına daha açık hale getirmemezlik edemezdi. Ve Marx haklıydı. Enternasyonalin dağıtıldığı 1847'deki işçi sınıfı, kurulduğu 1864'tekinden tamamıyla farklıydı. Latin ülkelerindeki prudonculuk ile Almanya'daki özgül lasalcılık ölmekteydi, ve zamanın katmerli tutucu İngiliz sendikaları, 1887'de, yaptıkları Swansea Kongresi'nin başkanının,* onlar adına, "Kıta sosyalizmi bizim için korkunçluğunu yitirmiştir" diyebileceği noktaya giderek yaklaşıyorlardı. Oysa 1887'de, Kıta sosyalizmi, hemen tamamıyla, Manifesto'da sunulan teoriden ibaretti. Böylece, *Manifesto*'nun tarihi, bir ölçüde, 1848'den bu yanaki modern işçi sınıfı hareketinin tarihini yansıtmaktadır. Şu anda *Manifesto,* kuşkusuz ki, tüm sosyalist yazının en yaygın, en uluslararası ürünüdür, Sibirya'dan Kaliforniya'ya dek tüm ülkelerin milyonlarca işçisinin ortak programıdır.

Ama, çıktığında, gene de, ona *sosyalist Manifesto* diyemezdik. 1847'de, sosyalist denilince, iki tür insan anlaşılıyordu. Bir yanda çeşitli ütopik sistemlerin yandaşları vardı, özellikle, o tarihte her ikisi de salt mezhep durumuna düşüp giderek ölmekte olan İngiltere'deki ovıncılar ile Fransa'daki furiyeciler. Öte yanda ise, toplumsal bozuklukları çeşitli her derde deva yollarla, her türden bölük-pürçük çalışmalarıyla, sermayeye ve kâra hiç bir zarar vermeksizin gidermek isteyen çok çeşitli türden toplumsal şarlatanlar. Her iki durumda da, işçi hareketinin dışında duran ve daha çok "eğitim görmüş" sınıflardan destek arayanlar. Ama, işçi sınıfının salt siyasal devrimlerin yeterli olmadığına inanan, toplumun köklü bir biçimde yeniden inşaasını isteyen kesimi, kendisine o sıra *komünist* diyordu. Bu henüz yontulmamış, yalnızca içgüdüsel ve çoğu kez de biraz kaba bir komünizmdi. Ama, gene de, ortaya iki ütopyacı komünizm sistemini, Fransa'da Cabet'nin "İkaryan" komünizmini, ve Almanya'da da Weitling'inkini çıkartacak kadar güçlüydü. 1847'de, sosyalizm bir burjuva hareketi, komünizm ise bir işçi sınıfı hareketi anlamına geliyordu. Sosyalizm, hiç değilse Kıtada, çok

*W. Bevan. —*Ed.*

saygıdeğerdi, komünizm için ise, durum bunun tam tersiydi. Ve "işçilerin kurtuluşu işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır"[59] kanısını daha o sıralar kesinlikle taşıyor olduğumuzdan, bu iki addan hangisini seçmemiz gerektiği konusunda hiç bir duraksama gösterēmezdik. O günden beri bunu yadsımak da aklımızdan geçmiş değildir.

"Bütün ülkelerin işçileri, birleşiniz!" Ama, kırkiki yıl önce proletaryanın kendi istemleriyle ortaya çıktığı ilk Paris Devriminin arifesinde bu sözleri dünyaya duyurduğumuzda, buna çok az ses karşılık verdi. Bununla birlikte, 28 Eylül 1864'te Batı Avrupa ülkelerinin çoğunun proleterleri, şanlı anılara sahip Uluslararası İşçi Birliğini kurmak üzere birleştiler. Enternasyonalin kendisinin ancak dokuz yıl yaşadığı doğrudur. Ama onun yarattığı bütün ülkelerin proleterlerinin ölümsüz birliğinin hâlâ yaşamakta olduğunun ve her zamankinden daha güçlü yaşamakta olduğunun en iyi tanığı günümüzdür. Çünkü şu satırları yazmakta olduğum bugün,[60] Avrupa ve Amerika proletaryası, ilk kez seferber edilmiş olan, *tek bir* ordu olarak, *tek bir* bayrak altında, *tek bir* ivedi amaç için —1866'da Enternasyonalin Cenevre Kongresi, ve gene 1889'da Paris İşçi Kongresi tarafından ilân edildiği gibi, sekiz saatlik normal işgününün yasalaşması için— seferber edilmiş olan savaş kuvvetlerini gözden geçiriyor. Ve bugünkü görkemli gösteri, bütün ülkelerin kapitalistlerine ve toprakbeylerine, bütün ülkelerin işçilerinin bugün gerçekten de birleşmiş oldukları gerçeğini gösterecektir.

Bir de Marx bunu kendi gözleriyle görebilmek için hâlâ yanımda olsaydı!

Londra, 1 Mayıs 1890 — F. ENGELS

Manifesto'nun 1890'da Londra'da çıkan Almanca baskısında yayınlanmıştır

1892 LEHÇE BASKIYA ÖNSÖZ

Komünist Manifesto'nun yeni bir Lehçe baskısının zorunlu hale gelmiş olması, çeşitli düşüncelere yolaçmaktadır.

Birincisi, *Manifesto*'nun, son zamanlarda, Avrupa kıtasında büyük sanayiin gelişmesinin bir göstergesi haline gelmiş olması dikkate değerdir. Belirli bir ülkede büyük sanayiin genişlemesi oranında o ülkenin işçileri arasında, işçi sınıfı olarak, mülk sahibi sınıflar karşısındaki konumları konusunda aydınlanma özlemi de büyümekte, sosyalist hareket bunlar arasında yaygınlaşmakta ve *Manifesto*'ya olan talep artmaktadır. Böylece, yalnızca işçi hareketinin durumu değil, büyük sanayiin gelişme derecesi de, her ülkede, *Manifesto*'nun o ülke dilinde dağıtılan nüsha sayısıyla oldukça doğru bir biçimde ölçülebilir.

Buna göre, bu yeni Lehçe baskı, Polonya sanayiinde kesin bir ilerlemeyi göstermektedir. Ve on yıl önce yayınlanmış baskısından bu yana bu ilerleme gerçekten de olmuştur, bu konuda hiç bir kuşkuya yer olamaz. Rus Polonyası, Kongre Polonyası,[61] Rus İmparatorluğunun büyük sanayi bölgesi haline gelmiştir. Rusya'nın büyük sanayiinin gelişigüzel dağılmış olmasına karşılık —bir kısmı Finlandiya Körfezi civarına, diğeri merkeze (Moskova ve Vladimir), bir üçüncüsü Karadeniz ve Hazer denizi kıyılarına, ve diğerleri de başka yerlere dağılmıştır—, Polonya sanayii, nispeten küçük bir alan içerisine sıkışmıştır ve böylesine bir yoğunlaşmadan ileri gelen üstünlüklere ve sakıncalara sahiptir. Rakip Rus fabrikatörleri, Polonyalıları ruslaştırma arzusuyla yanıp tutuşuyor olmalarına karşın, Polonya'ya karşı koruyucu gümrükler isteminde bulunmakla, bu üstünlükleri kabullenmiş oldular. Sakıncalar —Polonyalı fabrikatörler ve Rus hükümeti açısından— kendilerini, sosyalist düşüncelerin Polonyalı işçiler arasında hızla yayılışında ve *Manifesto*'ya olan talebin büyümesinde de göstermektedir.

Ama Polonya sanayiinin Rusya'nınkini geride bırakan hızlı gelişimi, kendi payına, Polonya halkının tükenmez yaşam gücünün yeni bir kanıtı ve yaklaşmakta olan ulusal kurtuluşunun yeni bir güvencesidir. Ve bağımsız güçlü bir Polonya'nın yeniden kurulması yalnızca Polonyalıları değil, hepimizi ilgilendiren bir sorundur. Avrupa ulusları arasında içtenlikli bir uluslararası işbirliği, ancak eğer bu ulusların herbiri kendi ülkelerinde tamamıyla özerkseler olanaklıdır.

Sonuç olarak, burjuvazinin işinin proletarya bayrağı al-

tında proleter savaşçılara yaptırmakla kalmış olan 1848 Devrimi, vasiyetnamesinin icracıları Louis Bonaparte ve Bismarck'ın aracılığıyla, İtalya'nın, Almanya'nın ve Macaristan'ın da bağımsızlığını sağlamıştır; ama 1792'den bu yana devrim için bu üçünün birarada yaptıklarından daha çoğunu yapmış olan Polonya, 1863'te on kat daha büyük Rus kuvveti karşısında boyun eğdiğinde, tek başına bırakılmıştı. Soyluluk, Polonya'nın bağımsızlığını ne koruyabilir ne de tekrar elde edebilirdi; bugün ise bu bağımsızlık, burjuvazi için en azından önemsizdir. Ama bu Avrupa uluslarının uyumlu işbirliği için gene de bir zorunluluktur.* Bu, ancak genç Polonya proletaryası tarafından elde edilebilir, ve ancak bu ellerde güvenlik içinde bulunur. Çünkü Polonya'nın bağımsızlığına Avrupa'nın geriye kalan işçileri de, bizzat Polonyalı işçiler kadar gerek duyuyorlar.

Londra, 10 Şubat 1892 F. ENGELS

Przedswit, 27 Şubat 1892, n° 35, ve K. Marx i F. Engels, *Manifest Komunistyczny*, Londyn, 1892'de yayınlanmıştır

1893 İTALYANCA BASKIYA ÖNSÖZ

İtalyan Okura

Komünist Parti Manifestosu'nun yayınlanışının, 18 Mart 1848 ile, o güne dek bölünmelerle ve iç çelişmelerle zayıflamış ve böylece yabancı egemenlik altına düşmüş, biri Avrupa kıtasının, ötekisi Akdeniz'in merkezinde yer alan iki ulusun silahlı ayaklanmaları olan Milano ve Berlin devrimleri ile çakıştığı söylenebilir. İtalya'nın Avusturya imparatoruna bağımlı olmasına karşılık, Almanya Rus çarının daha dolaylı olsa bile daha az etkin olmayan boyunduruğu altına girdi. 18 Mart 1848'in sonuçları, hem İtalya'yı ve hem de Almanya'yı bu yüzkarasından kurtardı; bu iki büyük

*Lehçe baskısında bu tümce atlanmıştır. —*Ed.*

ulus, 1848'den 1871'e kadar geçen zaman içerisinde yeniden kurulabilmişler ve her nasılsa kendi başlarına kalabilmişlerse, bu, Karl Marx'ın dediği gibi, 1848 Devrimini bastıranların, kendilerine karşın gene de bu devrimin vasiyetnamesinin icracıları olmaları sayesindedir.

Bu devrim her yerde işçi sınıfının eseri olmuştur; barikatları kuran ve bunu hayatıyla ödeyen işçi sınıfıydı. Hükümeti devirmekteki niyeti, açıkça, burjuva rejimini devirmek olanlar yalnızca Paris işçileriydi. Ama, kendi sınıfları ile burjuvazi arasındaki onmaz uzlaşmaz karşıtlığın bilincinde olsalar bile, gene de, ne ülkenin ekonomik gelişmesi, ne de Fransız işçi kitlesinin zihinsel gelişmesi, henüz toplumsal bir yeniden kuruluşu olanaklı kılacak aşamaya ulaşmış değildi. Bu nedenle, devrimin meyvelerini toplayan, son tahlilde, kapitalist sınıf oldu. Öteki ülkelerde, İtalya'da, Almanya'da, Avusturya'da, işçiler, daha baştan, burjuvaziyi iktidara getirmekten başka bir şey yapmadılar. Ama herhangi bir ülkede ulusal bağımsızlık olmadıkça, burjuvazinin egemenliği olanaksızdır. Bu yüzden, 1848 Devrimi, o zamana dek birlik ve özerklikten yoksun bulunan uluslara, kendisiyle birlikte, birlik ve özerklik getirmek zorunda kaldı: İtalya'ya, Almanya'ya, Macaristan'a. Sıra Polonya'ya da gelecektir.

Böylece, 1848 Devrimi bir sosyalist devrim olmamışsa da, bunun için yol açmış, ortam hazırlamıştır. Büyük sanayiin bütün ülkelerde gelişmesiyle birlikte, burjuva rejimi, son kırkbeş yıl içerisinde, ortaya, her yerde, kalabalık, yoğun ve güçlü bir proletarya çıkardı. Böylece, *Manifesto*'nun dilini kullanacak olursak, kendi mezar kazıcılarını yarattı. Her ülkenin özerkliği ve birliği sağlanmadıkça, proletaryanın uluslararası birliğini ya da bu uluslarin ortak amaçlara doğru barışçı ve akılcı bir işbirliğini gerçekleştirmek olanaksız olacaktır. İtalyan, Macar, Alman, Polonyalı ve Rus işçilerin 1848 öncesi siyasal koşullar altında uluslararası eylem ortaklığı yaptıklarını düşünün bir!

Böylece, 1848'de verilen savaşlar boşuna verilmemişlerdir. Bizi o devrimci dönemden ayıran kırkbeş yıl da boşa gitmemiştir. Meyveler olgunlaşıyor, ve benim bütün dileğim, *Manifesto*'nun ilk yayınlanışı nasıl uluslararası devrimin ha-

bercisi olduysa, bu İtalyanca çevirinin yayınlanışının da İtalyan proletaryasının zaferinin habercisi olabilmesidir.

Manifesto, kapitalizmin geçmişte oynadığı devrimci rolün tam hakkını vermektedir. İlk kapitalist ulus İtalya idi. Feodal ortaçağın sonuna ve modern kapitalist çağın başlangıcına, dev bir kişi damgasını vurdu: hem ortaçağın son şairi ve hem de modern zamanların ilk şairi bir İtalyan, Dante. 1300'de olduğu gibi, bugün de, yeni bir tarihsel çağ yaklaşıyor. İtalya, bize, bu yeni, proleter çağın doğuş anına damgasını vuracak yeni Dante'yi verecek mi?

Londra, 1 Şubat 1893 FRİEDRİCH ENGELS

Karlo Marx e Federico Engels,
Il Manifesto del Partito Comunista, Milano 1893'te yayınlanmıştır

KOMÜNİST PARTİ MANİFESTOSU[49]

AVRUPA'da bir hayalet dolaşıyor — Komünizm hayaleti. Eski Avrupa'nın bütün güçleri bu hayaleti defetmek üzere kutsal bir ittifak içine girdiler: Papa ile çar, Metternich ile Guizot, Fransız radikalleri ile Alman polis ajanları.

Muhalifleri tarafından komünist olmakla suçlanmamış muhalefet partisi nerede vardır? Bu lekeleyici komünizm suçlamasını, daha ilerici muhalefet partilerine olduğu kadar, gerici hasımlarına karşı da gerisin geriye fırlatmamış muhalefet nerede vardır?

Bu olgudan iki şey çıkıyor:

I. Komünizmin kendisi, daha şimdiden, bütün Avrupa güçleri tarafından bir güç olarak tanınmıştır.

II. Komünistlerin açıkça, tüm dünyanın karşısında, görüşlerini, amaçlarını, eğilimlerini yayınlamalarının ve bu Komünizm Hayaleti masalına partinin kendi Manifestosu

ile karşılık vermelerinin zamanı çoktan gelmiştir.

Bu amaçla, çeşitli milliyetlerden komünistler, Londra'da toplanmışlar ve İngiliz, Fransız, Alman, İtalyan, Flemenk ve Danimarka dillerinde yayınlanmak üzere, aşağıdaki Manifestoyu kaleme almışlardır.

I. BURJUVALAR VE PROLETERLER*

Şimdiye kadarki bütün toplumların tarihi,** sınıf savaşımları tarihidir.

Özgür insan ile köle, patrisyen ile pleb, bey ile serf, lonca ustası*** ile kalfa, tek sözcükle, ezen ile ezilen birbirleriyle sürekli karşı karşıya gelmişler, kesintisiz, kimi zaman üstü örtülü, kimi zaman açık bir savaş, her keresinde ya toplumun tümüyle devrimci bir yeniden kuruluşuyla, ya da çatışan sınıfların birlikte mahvolmalarıyla sonuçlanan bir savaş sürdürmüşlerdir.

Tarihin daha önceki çağlarında, hemen her yerde, çeşitli zümreler halinde karmaşık bir toplum düzeni, çok çeşitli bir toplumsal mevki derecelenmesi buluyoruz. Eski Roma'da patrisyenleri, şövalyeleri, plebleri, köleleri; ortaçağda feodal beyleri, vasalları, lonca ustalarını, kalfaları, çıraklarını,**** serfleri; bu sınıfların hemen hepsinde, gene, alt derece-

*Burjuvazi ile, modern kapitalistler sınıfı, toplumsal üretim araçlarının sahipleri ve ücretli emek kullananlar kastediliyor. Proletarya ile ise, kendilerine ait hiç bir üretim aracına sahip olmadıklarından, yaşamak için işgüçlerini satmak durumunda kalan modern ücretli emekçiler sınıfı. [*Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.*]

**Yani *yazılı* tarih. 1847'de, toplumun tarih-öncesi, kaydedilmiş tarih-öncesinde varolmuş toplumsal örgütlenme henüz tamamıyla bilinmiyordu. O tarihten bu yana, Haxthausen, Rusya'da, ortak toprak mülkiyetini keşfetti. Maurer bunun, tarihte bütün Cermen ırklarının geldikleri toplumsal temel olduğunu tanıtladı, ve giderek köy topluluklarının [Almanca baskılarda "ortak toprak mülkiyetine dayanan köy topluluklarının" deniliyor. —ç.] Hindistan'dan İrlanda'ya kadar her yerde toplumun ilkel biçimi oldukları görüldü. Bu ilkel komünist toplumun iç örgütlenmesi tipik biçimiyle Morgan'ın *gens*'in gerçek niteliğini ve *aşiret* ile olan ilişkisini ortaya koyan üstün keşfiyle açığa çıktı. Bu ilkel toplulukların dağılmalarıyla, toplumun ayrı ayrı ve nihayet uzlaşmaz karşıtlıktaki sınıflar olarak farklılaşması başlar. Bu dağılma sürecini *Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staats*, 2. baskı, Stuttgart 1886'da izlemeye çalıştım. [*Engels'in 1888 İngilizce baskıya, ve —son tümce hariç— 1890 Almanca baskıya notu.*]

***Lonca ustası yani bir loncanın asal üyesi, bir loncanın başı değil, lonca içinde bir usta. [*Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.*]

****1848, 1872, 1883 ve 1890 Almanca baskılarda, "kalfaları, çırakları" yerine "kalfaları" (*"Geseller"*) deniliyor. —*Ed.*

lenmeleri görüyoruz.

Feodal toplumun yıkıntıları arasından uç vermiş olan modern burjuva toplumu, sınıf karşıtlıklarını ortadan kaldırmadı. Yeni sınıflar, yeni baskı koşulları, eskilerin yerine yeni savaşım biçimleri getirmekle kaldı.

Ne var ki, bizim çağımızın, burjuvazinin çağının ayırıcı özelliği, sınıf karşıtlıklarını basitleştirmiş olmasıdır. Tüm toplum, giderek daha çok iki büyük düşman kampa, doğrudan birbirlerinin karşısına dikilen iki büyük sınıfa bölünüyor: Burjuvazi ve Proletarya.

Ortaçağın serflerinden, ortaya, ilk kentlerin ayrıcalıklı kentlileri çıktı. Bu kentlilerden de burjuvazinin ilk öğeleri gelişti.

Amerika'nın keşfi, Ümit Burnu'nun dolaşılması, ortaya çıkmakta olan burjuvazi için yeni alanlar açtı. Doğu Hindistan ve Çin pazarları, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle ticaret, değişim araçlarındaki ve genel olarak metalardaki artış, ticarete, gemiciliğe, sanayie o güne dek görülmemiş bir atılım, ve böylelikle, çöküş halindeki feodal toplumunun devrimci öğesine de hızlı bir gelişim getirdi.

Sınaî üretimin kapalı loncalar tarafından tekelleştirildiği feodal sanayi sistemi,* yeni pazarların büyüyen gereksinmelerine artık yetmiyordu. Onun yerini manüfaktür sistemi aldı. Lonca ustaları imalâtçı orta sınıf** tarafından bir kenara itildiler; farklı lonca birlikleri arasındaki işbölümü, tek tek her atelye içindeki işbölümü karşısında yok oldu.

Bu arada, pazarlar durmaksızın büyümeye, talep durmaksızın yükselmeye devam etti. Manüfaktür bile artık yeterli değildi. Bunun üzerine, buhar ve makine, sınaî üretimi devrimcileştirdi. Manüfaktürün yerini dev modern sanayi, sanayici orta sınıfın yerini, sanayici milyonerler, tüm sanayi ordularının önderleri, modern burjuvazi aldı.

Modern sanayi,*** Amerika'nın keşfinin temellerini attığı dünya pazarını kurdu. Bu pazar, ticarete, gemiciliğe,

*Almanca baskılarda tümceciğin başlangıcı şöyle: "Sanayiin daha önceki feodal, ya da lonca örgütü". —*Ed.*

**Almanca baskılarda, burada ve daha ileride, "orta sınıf" yerine, "orta tabaka" (*"Mittelstand"*) deniliyor. —*Ed.*

***Almanca baskılarda, burada ve daha ileride "modern" yerine, "büyük" deniliyor. —*Ed.*

kara ulaştırmacılığına büyük bir gelişme kazandırdı. Bu gelişme de, sanayiin yayılmasını etkiledi; ve sanayiin, ticaretin, gemiciliğin, demiryollarının genişlemesine orantılı olarak, burjuvazi de aynı oranda gelişti, sermayesini artırdı ve ortaçağdan kalma bütün sınıfları geri plana itti.

Böylece, modern burjuvazinin kendisinin, nasıl uzun bir gelişim yolunun, üretim ve değişim biçimlerindeki bir dizi devrimlerin ürünü olduğunu görüyoruz.

Burjuvazinin gösterdiği her gelişmeye, bu sınıfın* buna denk düşen bir siyasal ilerlemesi eşlik etti. Feodal soyluluğun egemenliği altında ezilen bir sınıf,** ortaçağ komününde*** silahlı ve kendi kendini yöneten bir topluluk olan; şurada bağımsız kentsel cumhuriyet (İtalya ve Almanya'da olduğu gibi), burada monarşinin vergi mükellefi "üçüncü katman" olan (Fransa'da olduğu gibi),**** daha sonraları, asıl manüfaktür döneminde, soyluluğa karşı bir denge unsuru olarak ya yarı-feodallere***** ya da mutlak monarşiye hizmet eden ve, aslında, genel olarak büyük monarşilerin temel taşı olan burjuvazi, en sonunda, modern sanayiin ve dünya pazarının kurulmasından bu yana, modern temsilî devlette siyasal egemenliği tamamıyla ele geçirdi.

Modern devletin yönetimi, tüm burjuvazinin ortak işlerini yöneten bir komiteden başka bir şey değildir.

Burjuvazi tarihte son derece devrimci bir rol oynadı.

Burjuvazi, üstünlüğü ele geçirdiği****** her yerde, bütün feodal, ataerkil, romantik ilişkilere son verdi. İnsanı "doğal efendiler"ine bağlayan çok çeşitli feodal bağları acımasızca kopardı, ve insan ile insan arasında, çıplak öz-çıkardan,

*"Bu sınıfın" sözcükleri, 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

**Almanca baskılarda "sınıf" yerine "tabaka" deniliyor. —*Ed.*

***"Komün", doğmakta olan, kentlilerin kendi feodal beylerinden ve efendilerinden "Üçüncü Katman" olarak yerel öz-yönetim ve siyasal haklarını elde etmezden önce bile Fransa'da aldıkları addı. Genel olarak söylemek gerekirse, burada, burjuvazinin iktisadî gelişimi için İngiltere, siyasal gelişimi için de Fransa tipik ülke olarak alınmıştır. [*Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.*]

Bu İtalya ve Fransa kentlilerinin kendi kentsel topluluklarına, feodal beylerinden ilk öz-yönetim haklarını satın almalarından ya da koparmalarından sonra verdikleri addı. [*Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.*]

****"Ortaçağ" "(İtalya ve Almanya'da olduğu gibi)", "(Fransa'da olduğu gibi)" sözcükleri, 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

*****Almanca baskılarda "yarı-feodallere" yerine "tabakalara" deniliyor. —*Ed.*

******Almanca baskılarda, "üstünlüğü ele geçirdiği" yerine, "iktidara geldiği" deniliyor. —ç.

katı "nakit ödeme"den başka hiç bir bağ bırakmadı. Dinsel tutkuların, şövalyece coşkunun, darkafalı duygusallığın en ilâhî vecde gelmelerini, bencil hesapların buzlu sularında boğdu. Kişisel değeri, değişim-değerine indirgedi, ve sayısız yokedilemez ayrıcalıklı özgürlüklerin yerine, o tek insafsız özgürlüğü, ticaret özgürlüğünü koydu. Tek sözcükle, dinsel ve siyasal yanılsamalarla perdelenmiş sömürünün yerine, açık, utanmaz, dolaysız, kaba sömürüyü koydu.

Burjuvazi, şimdiye dek saygı duyulan ve saygılı bir korkuyla bakılan bütün mesleklerin halelerini söküp attı. Doktoru, avukatı, rahibi, şairi, bilim adamını kendi ücretli emekçisi durumuna getirdi.

Burjuvazi, aile ilişkisindeki duygusal peçeyi yırtıp attı ve bunu salt bir para ilişkisine indirgedi.

Burjuvazi, gericilerin o çok hayran oldukları ortaçağın kaba kuvvet gösterisinin nasıl en hareketsiz tembelliğin bir tamamlayıcısı olduğunu açığa çıkardı. İnsan faaliyetinin neler yaratabileceğini ilk gösteren o oldu. Mısır piramitlerini, Roma'nın su kemerlerini ve Gotik katedralleri kat be kat aşan şaheserler yarattı; daha önceki bütün tarihsel göçleri ve haçlı seferlerini gölgede bırakan seferler düzenledi.

Burjuvazi, üretim araçlarını, ve böylelikle üretim ilişkilerini ve, onlarla birlikte, toplumsal ilişkilerin tümünü sürekli devrimcileştirmeksizin varolamaz. Daha önceki bütün sanayici sınıfların ilk varlık koşulu, bunun tersine, eski üretim biçimlerinin değişmeksizin korunmasıydı. Üretimin sürekli altüst oluşu, bütün toplumsal koşullardaki düzenin kesintisiz bozuluşu, sonu gelmez belirsizlik ve hareketlilik, burjuva çağını bütün daha öncekilerden ayırdeder. Bütün sabit, donmuş ilişkiler, beraberlerinde getirdikleri eski ve saygıdeğer önyargılar ve görüşler ile birlikte tasfiye oluyorlar, bütün yeni oluşmuş olanlar kemikleşemeden eskiyorlar. Yerleşmiş olan ne varsa eriyip gidiyor, kutsal olan ne varsa lânetleniyor, ve insan, kendi gerçek yaşam koşullarına ve hemcinsiyle olan ilişkilerine nihayet ayık kafa ile bakmak zorunda kalıyor.

Ürünleri için sürekli genişleyen bir pazar gereksinmesi, burjuvaziyi, yeryüzünün dörtbir yanına kovalıyor. Her yerde barınmak, her yere yerleşmek, her yerde bağlantılar kurmak

zorundadır.

Burjuvazi, dünya pazarını sömürmekle, her ülkenin üretimine ve tüketimine kozmopolit bir nitelik verdi. Gericileri derin kedere boğarak, sanayiin ayakları altından üzerinde durmakta olduğu ulusal temeli çekip aldı. Eskiden kurulmuş bütün ulusal sanayiler yıkıldılar ve hâlâ da her gün yıkılıyorlar. Bunlar, kurulmaları bütün uygar uluslar için bir ölüm-kalım sorunu haline gelen yeni sanayiler tarafından, artık yerli hammaddeleri değil, en ücra bölgelerden getirilen hammaddeleri işleyen sanayiler, ürünleri yalnızca ülke içinde değil, yeryüzünün her kesiminde tüketilen sanayiler tarafından yerlerinden ediliyorlar. O ülkenin üretimiyle karşılanan eski gereksinmelerin yerini, karşılanmaları uzak ülkelerin ve iklimlerin ürünlerini gerektiren yeni gereksinmeler alıyor. Eski yerel ve ulusal kapalılığın ve kendi kendine yeterliliğin yerini, ulusların çok yönlü ilişkilerinin, çok yönlü karşılıklı bağımlılığının aldığını görüyoruz. Ve maddî üretimde olan, zihinsel üretimde de oluyor. Tek tek ulusların zihinsel yaratımları, ortak mülk haline geliyor. Ulusal tek yanlılık ve darkafalılık giderek olanaksızlaşıyor ve sayısız ulusal ve yerel yazınlardan ortaya bir dünya yazını çıkıyor.

Burjuvazi, bütün üretim araçlarındaki hızlı iyileşme ile, son derece kolaylaşmış haberleşme araçları ile, bütün ulusları, hatta en barbar olanları bile, uygarlığın içine çekiyor. Ucuz meta fiyatları, bütün Çin setlerini yerlebir ettiği, barbarların inatçı yabancı düşmanlığını teslim olmaya zorladığı ağır toplar oluyor. Bütün ulusları, yoketme tehdidiyle, burjuva üretim biçimini benimsemeye zorluyor; onları uygarlık dediği şeyi benimsemeye, yani bizzat burjuva olmaya zorluyor. Tek sözcükle, kendi hayalindekine benzer bir dünya yaratıyor.

Burjuvazi, kırı kentlerin egemenliğine soktu. Çok büyük kentler yarattı, kentsel nüfusu, kıra kıyasla, büyük ölçüde artırdı, ve böylece, nüfusun oldukça büyük bir kısmını kırsal yaşamın bönlüğünden kurtardı. Kırı nasıl kentlere bağımlı kıldıysa, barbar ve yarı-barbar ülkeleri de uygar olanlara, köylü ulusları burjuva uluslara, Doğuyu Batıya bağımlı kıldı.

Burjuvazi, nüfusun, üretim araçlarının ve mülkiyetin dağınık durumuna giderek daha çok son veriyor. Nüfusu biraraya toplamış, üretim araçlarını merkezileştirmiş, ve mülkiyeti birkaç elde yoğunlaştırmıştır. Bunun zorunlu sonucu, siyasal merkezileşme oldu. Ayrı çıkarlara, yasalara, hükümetlere ve vergi sistemlerine sahip bağımsız ya da birbirleriyle gevşek bağlara sahip eyaletler, tek bir hükümete, tek bir hukuk düzenine, tek bir ulusal sınıf çıkarına, tek bir sınıra ve tek bir gümrük tarifesine sahip tek bir ulus içinde biraraya geldiler.

Burjuvazi, ancak yüzyılı bulan egemenliği sırasında, daha önceki kuşakların tümünün yaratmış olduklarından daha yoğun ve çok daha büyük üretici güç yarattı. Doğa güçlerine egemen olunması, makine, kimyanın sanayie ve tarıma uygulanması, buharlı gemiler, demiryolları, elektrik telgrafı, koskoca kıtaların tarıma açılması, nehirlerin suyolları haline getirilmesi, yerden bitercesine nüfus çoğalması — toplumsal emeğin bağrında böylesine üretici güçlerin yatmakta olduğunu daha önceki hangi yüzyıl sezebilmiştir?

Şu halde görüyoruz ki: burjuvazinin kendisini onlara dayanarak güçlendirdiği üretim ve değişim araçları, feodal toplum içerisinde yaratılmışlardır. Bu üretim ve değişim araçlarının gelişiminin belirli bir aşamasında, feodal toplumun üretimde ve değişimde bulunduğu koşullar, tarımın ve imalât sanayiinin feodal örgütlenmesi, tek sözcükle, feodal mülkiyet ilişkileri, gelişmiş bulunan üretici güçlere artık ayak uyduramaz hale geldiler;* bir o kadar ayakbağı oldular. Bunlar kırılmalıydılar; kırıldılar.

Bunların yerini, kendisine uygun düşen bir toplumsal ve siyasal yapı ile, ve burjuva sınıfının iktisadî ve siyasal egemenliği ile birlikte, serbest rekabet aldı.

Gözlerimizin önünde buna benzer bir hareket yer alıyor. Kendi üretim, değişim ve mülkiyet ilişkileri ile modern burjuva toplumu, böylesine devasa üretim ve değişim araçları yaratmış bulunan bu toplum, ölüler diyarının büyüleriyle harekete geçirdiği güçleri artık kontrol edemeyen büyücüye benziyor. Sanayiin ve ticaretin tarihi, on yıllardan beri, mo-

*Almanca baskılar şunu da ekliyorlar: "üretimi geliştirecek yerde onu engellediler". —*Ed.*

dern üretici güçlerin, modern üretim koşullarına karşı, burjuvazinin ve onun egemenliğinin varlık koşulu mülkiyet ilişkilerine karşı isyanının tarihinden başka bir şey değildir. Bu konuda, tüm burjuva toplumunun varlığını dönemsel yinelenmeleriyle her keresinde daha tehdit edici bir biçimde sorguya çeken ticarî bunalımların sözünü etmek yeterlidir. Bu bunalımlar sırasında yalnızca mevcut ürünlerin değil, daha önceleri yaratılmış üretici güçlerin de büyük bir kısmı dönemsel olarak tahrip ediliyor. Bu bunalımlar sırasında, daha önceki bütün çağlarda anlamsız görülecek bir salgın* başgösteriyor — aşırı üretim salgını. Toplum kendisini birdenbire, gerisin geriye, geçici bir barbarlık durumuna sokulmuş buluyor; sanki bir kıtlık, genel bir yıkım savaşı, bütün geçim araçları ikmalini kesmiştir; sanki sanayi ve ticaret yok edilmiştir; peki ama, neden? Çünkü çok fazla uygarlık, çok fazla geçim aracı, çok fazla sanayi, çok fazla ticaret vardır da ondan. Toplumun elindeki üretici güçler, burjuva mülkiyet ilişkilerinin** ilerlemesine artık hizmet etmiyor; tersine, bunlar, kendilerine ayakbağı olan bu ilişkiler için çok güçlü hale gelmişlerdir, ve bu ayakbağlarından kurtuldukları anda, burjuva toplumunun tamamına düzensizlik getiriyor, burjuva mülkiyetinin varlığını tehlikeye sokuyorlar. Burjuva toplum koşulları, bunların yarattığı zenginliği kucaklayamayacak denli dardır. Peki, burjuvazi bu bunalımları nasıl atlatıyor? Bir yandan üretici güçlerin büyük bir kısmını zorla yokederek; öte yandan yeni pazarlar ele geçirerek, ve eskilerini de daha kapsamlı bir biçimde sömürerek. Yani, daha yaygın ve daha yıkıcı bunalımlar hazırlayarak, ve bunalımları önleyen araçları azaltarak.

Burjuvazinin feodalizmi yerlebir ettiği silahlar, şimdi, burjuvazinin kendisine karşı çevrilmiştir.

Ama burjuvazi kendisine ölüm getiren silahları yaratmakla kalmamış; bu silahları kullanacak insanları da varetmiştir, —modern işçi sınıfını— proleterleri.***

Burjuvazi, yani sermaye, hangi oranda gelişiyorsa, proletarya da, modern işçi sınıfı da aynı oranda gelişiyor — iş

*Almanca baskılarda "bir toplumsal salgın" deniliyor. —*Ed.*

**1848 Almanca baskılarda, "burjuva uygarlığının ve burjuva mülkiyet ilişkilerinin" deniliyor. —*Ed.*

***Almanca baskılarda, "modern işçileri, *proleterleri*" deniliyor. —*Ed.*

buldukları sürece yaşayan ve emekleri sermayeyi artırdığı sürece iş bulan bir emekçiler sınıfı. Kendilerini parça parça satmak zorunda olan bu emekçiler, bütün öteki ticaret nesneleri gibi, bir metadırlar, ve bunun sonucu olarak, rekabetin bütün iniş çıkışlarına, pazarın bütün dalgalanmalarına açıktırlar.

Yaygın makine kullanımı ve işbölümü yüzünden, proleterin işi, tüm bireysel niteliğini, ve bunun sonucu olarak da, çalışan insan için tüm çekiciliğini yitirmiştir. Kendisi makinenin bir eklentisi haline geliyor, ve ondan beklenen yalnızca en basit, en tekdüze ve en kolay edinilen hüner oluyor. Dolayısıyla, bir işçinin üretim maliyeti, hemen tamamıyla, kendi bakımı ve neslinin çoğalması için gerek duyduğu geçim araçlarından ibaret oluyor. Ama bir metaın, ve dolayısıyla emeğin de fiyatı,[62] kendi üretim maliyetine eşittir. Dolayısıyla, işin iğrençliği arttığı oranda ücret azalıyor. Dahası, makine kullanımı ve işbölümü hangi oranda artıyorsa, ister çalışma saatlerinin uzatılması ile, ister belli bir zamanda çıkarılması gereken işin artırılması ile, ya da ister makinelerin hızının artırılması, vb. ile olsun, işin ağırlığı* da aynı oranda artıyor.

Modern sanayi, ataerkil ustanın küçük atelyesini sanayi kapitalistinin büyük fabrikası haline getirmiştir. Fabrikaya doluşmuş emekçi yığınları, askerler gibi örgütlenmişlerdir. Sanayi ordusunun erleri olarak mükemmel bir subaylar ve çavuşlar hiyerarşisinin komutası altına sokulmuşlardır. Yalnızca burjuva sınıfının ve burjuva devletin kölesi olmakla kalmıyorlar, makine tarafından, denetleyici tarafından ve, hepsinden çok, tek tek burjuva imalâtçılarının kendileri tarafından gün be gün, saat be saat köleleştiriliyorlar. Bu despotluk, amaç ve hedefinin kazanç olduğunu ne denli açıkça ilân ederse, o denli bayağı, o denli nefret uyandırıcı, o denli öfke yaratıcı oluyor.

El emeğinin içerdiği hüner ve güç harcaması ne denli az olursa, bir başka deyişle, modern sanayi ne denli gelişirse, erkeğin emeğinin yerini o denli kadınınki** alır. Yaş ve cinsiyet farklılıklarının işçi sınıfı için artık herhangi bir

*Almanca baskılarda, "emek miktarı" deniliyor. —*Ed.*

**23 sayfalık 1848 Almanca baskıda, "kadınınki ve çocuğunki" deniliyor. —*Ed.*

ayırıcı toplumsal geçerliliği yoktur. Bunların hepsi de, kullanılmaları, yaşlarına ve cinsiyetlerine bağlı olarak, az ya da çok pahalı iş araçlarıdırlar.

Fabrikatör tarafından sömürülmesi son bulup ücretini nakit olarak alır almaz, emekçinin üzerine burjuvazinin öteki kesimleri, ev sahibi, dükkâncı, tefeci, vb. çullanır.

Orta sınıfın alt tabakaları* —küçük çapta ticaretle uğraşanlar, dükkâncılar, ve genellikle emekli olmuş esnaflar,** zanaatçılar ve köylüler— bütün bunlar, kısmen kendi küçük sermayelerinin modern sanayiin işletildiği ölçek bakımından yetersiz kalması ve büyük kapitalistlerle rekabette yenik düşmeleri yüzünden, ve kısmen de bunların özel hünerlerinin yeni üretim yöntemleri karşısında değerini yitirmesi yüzünden, giderek proletaryaya karışıyorlar.

Proletarya çeşitli gelişme aşamalarından geçer. Doğmasıyla birlikte, burjuvaziye karşı mücadelesi de başlar.*** Savaşım başlangıçta tek tek işçiler tarafından, sonra bir fabrikadaki işçiler tarafından, sonra da bir işkolunun bir yöredeki işçileri tarafından, onları doğrudan sömüren tek tek burjuvalara karşı yürütülür. Saldırılarını burjuva üretim koşullarına karşı değil, bizzat üretim araçlarına karşı yöneltirler;**** kendi emekleriyle rekabet eden yabancı malları imha ederler, makineleri parçalarlar, fabrikaları ateşe verirler, ortaçağ işçilerinin ortadan kalkmış statüsünü zor yoluyla geri getirmeye çalışırlar.

Bu aşamada emekçiler hâlâ tüm ülkeye dağılmış ve karşılıklı rekabet yüzünden parçalanmış düzensiz***** bir yığın oluştururlar. Herhangi bir yerde daha toplu organlar oluşturmak üzere biraraya gelseler de, bu henüz kendi etkin birliklerinin sonucu değil, kendi siyasal amaçlarına varmak için tüm proletaryayı harekete geçirmek zorunda kalan ve, dahası, bir süre için bunu başaran burjuvazinin kendi birli-

*Almanca baskılarda "eski orta tabakanın alt kesimleri" deniliyor. —*Ed.*

**Almanca baskılarda, "ve genellikle emekli olmuş esnaflar" yerine "ve rantiyeler" deniliyor. —*Ed.*

***Almanca baskılarda paragraf burada bitiyor ve bunu izleyen tümce ile yeni bir paragraf başlıyor. —ç.

****Almanca baskılarda, "Saldırılarını yalnızca burjuva üretim koşullarına karşı yöneltmekle kalmazlar, bizzat üretim araçlarına karşı da yöneltirler" deniliyor. —*Ed.*

*****Bu sözcük 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

ğinin sonucudur. Bu aşamada, demek ki, proleterler kendi düşmanları ile değil, düşmanlarının düşmanları ile, mutlak monarşi kalıntıları, toprak sahipleri, sanayici olmayan burjuvazi, küçük-burjuvazi ile savaşırlar. Böylece, tüm tarihsel hareket burjuvazinin ellerinde yoğunlaşır; bu biçimde elde edilen her zafer, burjuvazinin zaferidir.

Ama, sanayiin gelişmesiyle, proletarya, yalnız sayıca artmakla kalmaz, daha büyük yığınlar halinde yoğunlaşır, gücü büyür ve bu gücü daha çok hisseder. Proletarya saflarındaki farklı çıkarlar ve yaşam koşulları, makinenin tüm emek ayrılıklarını silmesi ve hemen her yerde ücretleri aynı düşük düzeye indirmesi oranında giderek daha çok eşitlenirler. Burjuvazi arasındaki büyüyen rekabet ve bunun sonucu ortaya çıkan ticarî bunalımlar, işçi ücretlerini durmadan dalgalandırır. Makinelerdeki sonu gelmez iyileşme, durmadan daha hızlı gelişerek, bunların geçimlerini giderek daha çok güvensiz yapar; tek tek işçiler ile tek tek burjuvalar arasındaki çatışmalar, giderek daha çok iki sınıf arasındaki çatışma niteliğini alır. Bunun üzerine, işçiler, burjuvalara karşı birlikler (sendikalar)* oluşturmaya başlarlar; ücret hadlerini yüksek tutmak için biraraya gelirler; zaman zaman çıkan isyanlar için önceden hazırlık yapmak üzere kalıcı dernekler kurarlar. Şurada burada, savaşım, ayaklanma halini alır.

Zaman zaman işçiler galip gelirler, ama ancak bir süre için. Savaşlarının gerçek meyveleri o andaki sonuçlarda değil, işçilerin durmadan genişleyen birliğinde yatar. Modern sanayi tarafından yaratılan gelişkin haberleşme araçları bu birliğe yardımcı olur ve bu, ayrı ayrı yerlerdeki işçileri birbirleriyle ilişki içine sokar. Hepsi de aynı nitelikteki sayısız yerel savaşımları, sınıflar arasındaki tek bir ulusal savaşım halinde merkezileştirmek için gerekli olan da işte bu ilişkidir. Ama her sınıf savaşımı bir siyasal savaşımdır. Ve ortaçağ kentlilerinin, perişan karayolları ile ulaşmak için yüzyıllara gerek duydukları bu birliği, modern proleterler, demiryolları sayesinde, birkaç yıl içinde gerçekleştirirler.

Proleterlerin bir sınıf olarak ve, bunun sonucu, bir siya-

*Parantez içindeki sözcük, 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

sal parti olarak bu örgütlenmeleri, gene işçilerin kendi aralarındaki rekabet yüzünden sürekli bozulur. Ama daha güçlü, daha sağlam, daha kuvvetli olarak durmadan yeniden doğar. Burjuvazinin kendi arasındaki bölünmelerden yararlanarak, işçilerin özel çıkarlarının yasal olarak tanınmasını zorlar. İngiltere'deki on-saat tasarısı böyle yasalaşmıştır.[63]

Eski toplumun sınıfları arasındaki çatışmaların tümü, proletaryanın gelişim çizgisine birçok bakımdan yardımcı olur. Burjuvazi kendisini sürekli bir savaş içerisinde bulur. Başlangıçta aristokrasi ile; daha sonraları bizzat burjuvazinin, çıkarları sanayiin ilerlemesine ters düşen kesimleri ile; her zaman da, yabancı ülkelerin burjuvazisi ile. Bütün bu savaşlarda, proletaryaya başvurmak, onun yardımını istemek, ve böylece, onu siyaset arenasına sürüklemek zorunda kaldığını görür. Demek ki, proletaryaya kendi siyasal ve genel* eğitim öğelerini sağlayan bizzat burjuvazidir, bir başka deyişle, burjuvaziye karşı savaşacağı silahları proletaryaya sağlayan kendisidir.

Ayrıca, daha önce de görmüş olduğumuz gibi, egemen sınıfların bütün kesimleri, sanayiin ilerlemesiyle birlikte, proletaryaya doğru itilirler, ya da, bunların varlık koşulları, en azından, tehlikeye girer. Bunlar aynı zamanda proletaryaya yeni aydınlanma ve ilerleme öğeleri** sağlarlar.

Nihayet, sınıf savaşımının karar saatine yaklaştığı anlarda, egemen sınıf içerisinde, aslında boydanboya tüm eski toplum içerisinde, sürüp giden çözüşme süreci öylesine sert, apaçık bir nitelik alır ki, egemen sınıfın küçük bir kesimi kendisini koparır ve devrimci sınıfa, geleceği ellerinde tutan sınıfa katılır. Demek ki, tıpkı daha önceleri soyluluğun bir kesiminin burjuvaziden yana geçmiş olması gibi, şimdi de burjuvazinin bir kesimi proletaryadan yana geçmektedir, ve özellikle de burjuva ideologlarının kendilerini tüm tarihsel hareketi teorik olarak kavrama düzeyine ulaştırmış olan kesimi.

Bugün burjuvazi ile karşı karşıya gelen bütün sınıflar içerisinde yalnızca proletarya gerçekten devrimci bir sınıf-

*"Siyasal ve genel" sözcükleri 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

**Almanca baskılarda, "aydınlanma ve ilerleme öğeleri" yerine "eğitim öğeleri" deniliyor. —*Ed.*

tır. Öteki sınıflar modern sanayi karşısında erirler ve nihayet yok olurlar; proletarya ise onun özel ve temel ürünüdür.

Alt orta sınıf,* küçük imalâtçı, dükkâncı, zanaatçı, köylü, bütün bunlar, orta sınıfın parçaları olarak varlıklarını yokolmaktan kurtarmak için, burjuvaziye karşı savaşırlar. Bunlar, şu halde, devrimci değil, tutucudurlar. Hatta gericidirler, çünkü tarihin tekerleğini gerisin geriye döndürmeye çalışırlar. Kazara devrimci olsalar bile, proletaryaya katılmak üzere olduklarından ötürü böyledirler; şu halde, o andaki çıkarlarını değil, gelecekteki çıkarlarını korumakta, proletaryanın bakış açısını edinmek için kendilerininkini terketmektedirler.

"Tehlikeli sınıf", toplumsal tortu,** eski toplumun en alt tabakaları tarafından fırlatılıp atılmış olduğu yerde çürüyen bu yığın, şurada burada, bir proleter devrimi ile, hareketin içine sürüklenebilir; ne var ki, kendi yaşam koşulları onu daha çok gerici entrikaların paralı aleti olmaya hazırlar.

Eski toplumun koşulları zaten, büyük ölçüde, proletaryanın koşulları içinde fiilen eriyip gitmiştir. Proleter mülksüzdür; karısıyla ve çocuklarıyla olan ilişkisinin burjuva aile ilişkileriyle artık ortak bir yanı kalmamıştır; İngiltere'deki ile Fransa'dakinin, Amerika'daki ile Almanya'dakinin aynı olan modern sanayi emeği, modern sermaye boyunduruğu, kendisini bütün ulusal karakter izlerinden arındırmıştır. Onun gözünde hukuk, ahlâk, din, ardında bir o kadar burjuva çıkarını pusuda bekleten bir yığın burjuva önyargılarıdır.

Üstünlüğü ele geçirmiş bundan önceki bütün sınıflar, toplumu büyük ölçüde kendi mülk edinme koşullarına boyun eğdirerek, zaten edinmiş oldukları konumlarını pekiştirmeye bakmışlardır. Proleterler ise, daha önceki kendi mülk edinme biçimlerini ve, böylelikle, daha önceki bütün öteki mülk edinme biçimlerini de ortadan kaldırmadıkça, toplumsal üretici güçleri ele geçiremezler. Kendilerine ait korunacak ya da pekiştirilecek hiç bir şeyleri yoktur; görev-

*Almanca baskılarda, burada ve daha ileride "alt orta sınıf" ve "orta sınıf" yerine "orta tabakalar" deniliyor. —Ed.

**Almanca baskılarda "tehlikeli sınıf, toplumsal tortu" yerine, "lumpenproletarya" deniliyor. —Ed.

leri, özel mülkiyetin o güne kadarki bütün güvencelerini ve korunaklarını yoketmektir.

Daha önceki bütün tarihsel* hareketler, azınlık hareketleri, ya da azınlıkların çıkarına olan hareketlerdi. Proleter hareket, büyük çoğunluğun, büyük çoğunluğun çıkarına olan bilinçli,* bağımsız hareketidir. Proletarya, bugünkü toplumumuzun en alt tabakası, resmî toplumun tüm üstyapı tabakaları havaya uçurulmadıkça, davranamaz, doğrulamaz.

Öz olarak olmasa bile, biçim olarak, proletaryanın burjuvaziyle savaşımı ilkin ulusal bir savaşımdır. Her ülkenin proletaryası, elbette, her şeyden önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşmalıdır.

Proletaryanın gelişiminin en genel evrelerini betimlerken, mevcut toplum içerisinde azçok üstü örtülü bir biçimde sürüp giden iç savaşı, savaşın açık bir ihtilâl olarak patlak verdiği ve burjuvazinin zor yoluyla devrilmesinin proletaryanın egemenliğinin temellerini attığı noktaya dek izledik.

Bugüne kadarki bütün toplum biçimleri, görmüş olduğumuz gibi, ezen ve ezilen sınıfların karşıtlığı üzerine dayandırılmıştır. Ama bir sınıfı ezebilmek için, ona hiç değilse kendi kölece varlığını sürdürebileceği birtakım koşulların sağlanması gerekir. Serflik döneminde serf, kendisini komün üyeliğine yükseltmiştir, tıpkı küçük-burjuvanın, feodal mutlakiyetçiliğin boyunduruğu altında bir burjuva haline gelmeyi becerdiği gibi. Modern emekçi ise, tersine, sanayiin gelişmesiyle yükseleceği yerde, gittikçe daha çok kendi sınıfının varlık koşullarının altına düşüyor. Sadakaya muhtaç bir kimse oluyor, ve sadakaya muhtaçlık, nüfustan ve servetten daha hızlı gelişiyor. Ve burjuvazinin artık toplumda egemen sınıf olarak kalacak ve kendi varlık koşullarını topluma belirleyici yasa olarak dayatacak durumda olmadığı burada açıkça ortaya çıkıyor. Egemen olacak durumda değildir, çünkü kölesine köleliği çerçevesinde bir varlık sağlayacak durumda değildir, çünkü kölesini, onun tarafından beslenece ği yerde, onu beslemek zorunda kaldığı bir duruma düşürmeden edemiyor. Toplum bu burjuvazinin egemenliği altında artık yaşayamaz, bir başka deyişle, onun varlığı toplumla

*Bu sözcük 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

artık bağdaşmıyor.

Burjuva sınıfın varlığının ve egemenliğinin esas koşulu,* sermayenin oluşması ve çoğalmasıdır; sermayenin koşulu, ücretli emektir. Ücretli emek, bütünüyle, emekçiler arasındaki rekabete dayanır. Sanayiin, burjuvazinin elde olmayarak teşvik ettiği ilerleyişi, emekçilerin rekabetten ileri gelen yalıtılmışlıklarının yerine, birlikteliklerinden ileri gelen devrimci dayanışmalarını kor. Demek ki, modern sanayiin gelişmesi, burjuvazinin ayaklarının altından bizzat ürünleri ona dayanarak ürettiği ve mülk edindiği temeli çeker alır. Şu halde, burjuvazinin ürettiği, her şeyden önce, kendi mezar kazıcılarıdır. Kendisinin devrilmesi ve proletaryanın zaferi aynı ölçüde kaçınılmazdır.

II. PROLETERLER VE KOMÜNİSTLER

Komünistlerin bir tüm olarak proleterler karşısındaki tavrı nedir?

Komünistler, öteki işçi sınıfı partilerine karşı ayrı bir parti oluşturmazlar.

Tüm proletaryanın çıkarlarının dışında ayrı çıkarlara sahip değillerdir.

Proleter hareketi biçimlendirmek ve kalıba sokmak üzere kendilerine özgü hiç bir sekter** ilke getirmezler.

Komünistler, öteki işçi sınıfı partilerinden yalnızca şunlarla ayrılırlar: 1. Farklı ülke proleterlerinin ulusal savaşımlarında, her türlü milliyetten bağımsız olarak, tüm proletaryanın ortak çıkarlarına işaret eder ve bunları öne sürerler. 2. İşçi sınıfının burjuvaziye karşı savaşımının geçmek zorunda olduğu çeşitli gelişme aşamalarında, her zaman ve her yerde, tüm hareketin çıkarlarını temsil ederler.

Komünistler, demek ki, bir yandan, pratik olarak, bütün ülkelerin işçi sınıfı partilerinin en ileri ve*** en kararlı kesimi, bütün ötekileri ileri iten kesimidirler; öte yandan ise, teorik olarak, proletaryanın büyük yığını üzerinde, hareket hattını, koşulları, ve proleter hareketin nihaî genel sonuç-

*Almanca baskılarda, burada "servetin bireyler elinde birikmesi," sözcükleri de yer alıyor. —*Ed.*

**Almanca baskılarda "sekter" yerine "ayrı" deniliyor. —*Ed.*

***"En ileri ve" sözcükleri 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

larını açıkça anlama üstünlüğüne sahiptirler.

Komünistlerin âcil hedefleri, bütün öteki proleter partilerininkiyle aynıdır: proletaryanın bir sınıf olarak oluşması, burjuva egemenliğinin yıkılması, siyasal gücün proletarya tarafından ele geçirilmesi.

Komünistlerin vardıkları teorik sonuçlar, hiç bir biçimde, şu ya da bu sözde dünya reformcusu tarafından icat olunmuş ya da keşfedilmiş düşüncelere ya da ilkelere dayandırılmamıştır.

Bunlar, yalnızca, varolan bir sınıf savaşından, gözlerimizin önünde cereyan eden tarihsel bir hareketten doğan ilişkilerin genel ifadeleridir. Mevcut mülkiyet ilişkilerine son verilmesi, hiç de komünizmin ayırıcı bir özelliği değildir.

Geçmişteki bütün mülkiyet ilişkileri, tarihsel koşullardaki değişmeler sonucu, durmadan tarihsel değişmelere uğramışlardır.*

Örneğin Fransız Devrimi, burjuva mülkiyetinin lehine, feodal mülkiyeti kaldırmıştır.

Komünizmin ayırıcı özelliği, genel olarak mülkiyetin kaldırılması değil, burjuva mülkiyetinin kaldırılmasıdır. Ama modern burjuva özel mülkiyet, ürünlerin üretilmesinin ve mülk edinilmesinin sınıf karşıtlığına, çoğunluğun azınlık tarafından sömürülmesine** dayanan sisteminin nihaî ve en tam ifadesidir.

Bu anlamda, komünistlerin teorisi tek bir tümcede özetlenebilir: Özel mülkiyetin kaldırılması.

Biz komünistler, insanın kendi emeğinin meyvesi olarak, kişisel mülk edinme hakkını kaldırmayı istemekle suçlandık; o mülkiyet ki, her türlü kişisel özgürlüğün, eylemin ve bağımsızlığın temeli olduğu iddia edilir.

Güçlükle elde edilmiş, bizzat edinilmiş, bizzat kazanılmış mülkiyet! Burjuva biçimden önceki bir mülkiyet biçimi olan küçük zanaatçı ve küçük köylü mülkiyetinden mi*** sözediyorsunuz? Bunu kaldırmaya gerek yok; sanayideki

*Almanca baskılarda bu tümce şöyledir: "Bütün mülkiyet ilişkileri sürekli tarihsel ikâmelere, sürekli tarihsel değişmelere uğramışlardır." —*Ed.*

**Almanca baskılarda, "birinin bir başkası tarafından sömürülmesine" deniliyor. —*Ed.*

***Almanca baskılarda, "küçük zanaatçı ve küçük köylü mülkiyetinden mi" yerine "küçük-burjuva, küçük köylü mülkiyetinden mi" deniliyor. —*Ed.*

gelişme bunu zaten büyük ölçüde yoketmiştir ve hâlâ da gün be gün yokediyor.

Yoksa modern burjuva özel mülkiyetten mi sözediyorsunuz?

İyi ama, ücretli emek, emekçi için herhangi bir mülkiyet yaratır mı? Asla. Bu, sermaye, yani ücretli emeği sömüren ve yeni sömürü için yeni bir ücretli emek arzı doğuran koşullar dışında çoğalamayan türden mülkiyet yaratır. Mülkiyet, mevcut biçimi içerisinde, sermaye ile ücretli emek karşıtlığına dayanır. Bu karşıtlığın iki yanını inceleyelim.

Kapitalist olmak, üretimde yalnızca salt kişisel değil, toplumsal bir *konuma* da sahip olmaktır. Sermaye kolektif bir üründür, ve ancak birçok üyenin birleşik eylemiyle, hatta son tahlilde, ancak toplumun tüm üyelerinin birleşik eylemiyle harekete geçirilebilir.

Demek ki, sermaye kişisel değil, toplumsal bir güçtür.

Şu halde, sermayeyi ortak mülkiyete, toplumun tüm üyelerinin mülkiyetine dönüştürmekle, kişisel mülkiyet toplumsal mülkiyete dönüştürülmüş olmaz. Değişen, yalnızca mülkiyetin toplumsal karakteridir. Mülkiyet, sınıf karakterini yitirir.

Şimdi de ücretli emeği alalım:

Ücretli emeğin ortalama fiyatı, asgarî ücret, yani emekçiyi bir emekçi olarak yaşatmak için mutlaka gerekli geçim araçları miktarıdır. Demek ki, ücretli emekçinin kendi emeği aracılığı ile mülk edindiği şey, yalnızca salt kendi varlığını sürdürmeye ve yeniden üretmeye yeter. Biz emek ürünlerinin bu kişisel mülk edinilmesini, insan yaşamının devamı ve yeniden-üretimi için yapılan ve geriye başkalarının emeğine komuta edecek hiç bir fazlalık bırakmayan bu mülk edinmeyi hiç bir biçimde kaldırmak niyetinde değiliz. Bizim ortadan kaldırmak istediğimiz tek şey, içerisinde emekçinin salt sermayeyi artırmak için yaşadığı ve yaşamasına ancak egemen sınıfın çıkarının gerektirdiği ölçüde izin verilen bu mülk edinmenin sefil karakteridir.

Burjuva toplumda, canlı emek, birikmiş emeği artırma aracından başka bir şey değildir. Komünist toplumda ise, birikmiş emek, emekçinin varlığını genişletme, zenginleştirme, geliştirme aracından başka bir şey değildir.

Demek ki, burjuva toplumda, geçmiş, bugüne egemendir; komünist toplumda ise, bugün, geçmişe egemendir. Burjuva toplumda, sermaye, bağımsız ve kişiseldir, oysa yaşayan birey bağımlıdır ve kişisel değildir.

Ve bu durumun kaldırılmasına, burjuvazi, kişiselliğin ve özgürlüğün kaldırılması diyor! Ve haklı da. Burjuva kişiselliği, burjuva bağımsızlığı ve burjuva özgürlüğü kuşkusuz hedefleniyor.

Özgürlük ile, mevcut burjuva üretim koşulları altında, serbest ticaret, serbest alım ve satım kastediliyor.

Ama eğer alım ve satım yok olursa, serbest alım ve satım da yok olur. Serbest alım ve satım konusundaki bu sözlerin, ve burjuvazimizin genel olarak özgürlük konusundaki bütün öteki "cesur sözcükleri"nin eğer bir anlamı varsa, ancak kısıtlanmış alım ve satım karşısında ortaçağın kösteklenen tüccarları karşısında bir anlamı vardır; yoksa, alım ve satım, burjuva üretim koşullarının komünistçe kaldırılması karşısında hiç bir anlam taşımaz.

Özel mülkiyeti ortadan kaldırma niyetimiz karşısında dehşete kapılıyorsunuz, oysa özel mülkiyet sizin mevcut toplumunuzda nüfusun onda-dokuzu için zaten ortadan kalkmıştır; birkaç kişi için* varoluşu, tamamıyla, bu onda-dokuzun ellerinde varolmayışından ötürüdür. Demek ki, siz bizi, varlığının zorunlu koşulu toplumun büyük bir çoğunluğunun mülksüzlüğü olan bir mülkiyet biçimini ortadan kaldırmaya niyetlenmekle suçluyorsunuz.

Tek sözcükle, bizi, mülkiyetinizi ortadan kaldırmaya niyetlenmekle suçluyorsunuz. Elbette; bizim niyetimiz de zaten budur.

Emeğin artık sermayeye, paraya, ya da ranta, tekelleştirilebilecek toplumsal bir güce dönüştürülemeyeceği andan itibaren, yani kişisel mülkiyetin artık burjuva mülkiyete, sermayeye** dönüştürülemeyeceği andan itibaren, o andan itibaren, kişiselliğin yokolduğunu söylüyorsunuz.

Öyleyse, itiraf etmelisiniz ki, "kişisel" demekle, burjuvadan, orta sınıf mülk sahibinden*** başkasını kastetmiyorsu-

*"Birkaç kişi için" sözcükleri 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

**"Sermayeye" sözcüğü 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

***Almanca'da *"burgerlichen Eigentümer"* — "Burjuva mülk sahibinden". —ç.

nuz. Bu kişi, gerçekten de, ortadan kaldırılmalı, ve olanaksızlaştırılmalıdır.*

Komünizm kimseyi toplumun ürünlerini mülk edinme gücünden yoksun bırakmaz; yaptığı tek şey, onu, böyle bir mülk edinme aracılığıyla, başkalarının emeğini boyunduruk altına alma gücünden yoksun bırakmaktır.

Özel mülkiyetin kaldırılmasıyla her türlü çalışmanın duracağı ve genel bir tembelliğin kök salacağı itirazı öne sürülmüştür.

Ona bakılırsa, burjuva toplumun aylaklık yüzünden çoktan yerlebir olması gerekirdi; çünkü çalışanlar hiç bir şey edinemiyorlar, bir şeyler edinenler ise çalışmıyorlar. Bu itiraz bütünüyle, sermaye olmayınca artık ücretli emeğin de olamayacağı safsatasının bir başka ifadesinden ibarettir.

Maddî ürünlerin komünistçe üretilme ve mülk edinilme biçimine yöneltilen tüm itirazlar, aynı şekilde, zihinsel ürünlerin komünistçe üretilme ve mülk edinilme biçimine de yöneltilmiştir. Burjuva için sınıf mülkiyetinin yok olması, nasıl bizzat üretimin yok olması demekse, sınıf kültürünün** yok olması da, kendisi için, her türlü kültürün yok olmasıyla aynı şeydir.

Yitmesinin onu yasa büründürdüğü bu kültür, büyük çoğunluk için, bir makine gibi hareket etme eğitiminden ibarettir.

Ama bizim burjuva mülkiyeti kaldırma niyetimizi*** kendi burjuva özgürlük, kültür, hukuk, vb. anlayışlarınızın kıstasına vurduğunuz sürece, bizimle dalaşmayı bırakınız. Bizzat kendi düşünceleriniz, kendi burjuva üretim ve burjuva mülkiyet koşullarınızın ürününden başka bir şey değildir, nasıl ki, hukukunuz, sınıfınızın herkes için bir yasa haline getirilmiş iradesinden, esas karakteri ve doğrultusu sınıfınızın varlığının iktisadî koşulları tarafından belirlenen bir iradesinden**** başka bir şey değilse.

*"ve olanaksızlaştırılmalıdır" sözcükleri 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

**Almanca baskılarda, burada ve daha ilerde "kültür" yerine "eğitim" (*"Bildung"*) deniliyor. —*Ed.*

***Almanca baskılarda "kaldırma niyetimizi" yerine "kaldırmamızı" deniliyor. —*Ed.*

****Almanca baskılarda bu tümcecik şöyledir: "içeriği sınıfınızın varlığının

Sizi, mevcut üretim biçiminden ve mülkiyet biçiminden —üretimin ilerlemesi sırasında ortaya çıkan ve yok olan tarihsel ilişkilerden— çıkan toplumsal biçimleri, doğanın ve usun ölümsüz yasalarına dönüştürmeye götüren bencil yanılgınız — bu yanılgıyı sizden önceki bütün egemen sınıflarla paylaşıyorsunuz.* Antik mülkiyette açıkca gördüğünüz şeyi, feodal mülkiyet için kabul ettiğiniz şeyi, kendi burjuva mülkiyet biçiminiz için elbette kabul edemezsiniz.

Ailenin kaldırılması! En radikal kişiler bile, komünistlerin bu menfur amacı karşısında parlayıveriyorlar.

Bugünün ailesi, burjuva aile, hangi temele dayanıyor? Sermayeye, özel kazanca. Bu aile tam gelişmiş biçimiyle, yalnızca burjuvazi arasında vardır. Ama bu durum, taydaşını, proleterler arasında ailenin fiilen varolmayışında, ve açık fuhuşta bulmaktadır.

Taydaşı yok olunca, burjuva ailesi de doğal olarak yok olacaktır, ve sermayenin yok olmasıyla her ikisi de yok olacaktır.

Bizi, çocukların ana-babaları tarafından sömürülmesine son vermeyi istemekle mi suçluyorsunuz? Bu suçu kabulleniyoruz.

Ama, ev eğitiminin yerine toplumsal eğitimi koymakla, ilişkilerin en kutsalını yok ettiğimizi söylüyorsunuz.

Ya sizin eğitiminiz! O da toplumsal değil mi? O da, içerisinde eğitim yaptırdığınız toplumsal koşullarla, toplumun dolaysız ya da dolaylı müdahalesiyle, okullar aracılığıyla belirlenmiyor mu? Eğitime toplumun müdahalesini komünistler icat etmedi. Yaptıkları şey, bu müdahalenin karakterini değiştirmeye ve eğitimi egemen sınıfın etkisinden kurtarmaya çalışmaktan ibarettir.

Aile ve eğitim konusundaki, ana-baba ile çocuk arasındaki kutsal ilişki konusundaki burjuva safsataları, proleterler arasındaki tüm aile bağları modern sanayiin etkisiyle parçalandıkça, ve bunların çocukları basit ticaret nesneleri ve iş araçları haline geldikçe daha da iğrençleşiyor.

Ama siz komünistler, kadınların ortaklaşalığını getir-

maddî koşulları tarafından belirlenen bir iradesinden..." —*Ed.*

*Almanca baskılarda bu tümcecik şöyledir: "... bu bencil yanılgıyı, yokolmuş bütün egemen sınıflarla paylaşıyorsunuz." —*Ed.*

mek istiyorsunuz, diye bağırıyor tüm burjuvazi bir ağızdan.

Burjuva, karısını, salt bir üretim aracı olarak görüyor. Üretim araçlarının ortaklaşa kullanılacağını duyuyor ve, doğal olarak, ortaklaşa olma yazgısından kadınların da aynı şekilde paylarına düşeni alacaklarından başka bir sonuca varamıyor.

Hedeflenen gerçek noktanın, kadınların salt üretim araçları olma durumuna son vermek olduğunu akhna bile getirmiyor.

Kaldı ki, burjuvalarımızın sözümona komünistler tarafından açıkça ve resmen yerleştirilecek olan kadınların ortaklaşalığı karşısında gösterdikleri erdemli öfkeden daha gülünç hiç bir şey olamaz. Komünistlerin kadınların ortaklaşalığını getirmelerine gerek yoktur; bu, çok eski zamanlardan beri zaten var.

Burjuvalarımız, kendi proleterlerinin karılarını ve kızlarını ellerinin altında bulundurmakla yetinmiyorlar, ve resmî fuhşu bir yana bırakırsak, birbirlerinin karılarını baştan çıkarmaktan büyük zevk duyuyorlar.

Burjuva evliliği, gerçekte, evli kadınlarda ortaklık sistemidir, ve dolayısıyla komünistler, olsa olsa, kadınların ikiyüzlüce gizlenmiş ortaklaşalığı yerine açıkça yasalaştırılmış olanını getirmeyi istemekle suçlanabilirler. Zaten, apaçıktır ki, bugünkü üretim biçiminin kalkmasıyla birlikte, bu sistemden çıkan kadınların ortaklaşalığı da, yani resmî ve özel fuhuş da kalkacaktır.

Komünistler, ayrıca, vatan ve milliyeti kaldırmayı istemekle de suçlanıyorlar.

İşçilerin vatanı yoktur. Onlardan sahip olmadıkları bir şeyi alamayız. Proletarya, her şeyden önce, siyasal gücü ele geçirmek, ulusun önder sınıfı* durumuna gelmek, bizzat *ulusu* oluşturmak zorunda olduğuna göre, kendisi, bu ölçüde, ulusaldır, ama sözcüğün burjuva anlamında değil.

Halklar arasındaki ulusal farklılıklar ve karşıtlıklar, burjuvazinin gelişmesi ile, ticaret özgürlüğü ile, dünya pazarı ile, üretim biçimindeki ve buna tekabül eden yaşam ko-

*1848 tarihli Almanca baskılarda, "ulusun önder sınıfı" yerine "ulusal sınıf" deniliyor. —*Ed.*

şullarındaki tekdüzelik ile her geçen gün biraz daha yok oluyor.

Proletaryanın egemenliği, bunları daha da çabuk yokedecektir. Eylem birliği, en azından önde gelen uygar ülkelerinki, proletaryanın kurtuluşunun ilk koşullarından biridir.

Kişinin bir başkası tarafından sömürülmesine son verildiği ölçüde, bir ulusun bir başkası tarafından sömürülmesine de son verilmiş olacaktır.* Ulus içindeki sınıflar arası karşıtlığın kalkması ölçüsünde bir ulusun bir başkasına düşmanlığı da son bulacaktır.

Komünizme karşı dinsel, felsefî ve genel olarak ideolojik açıdan yöneltilen suçlamalar, ciddiye alınıp incelenmeye değmez.

İnsanın düşüncelerinin, görüşlerinin ve kavramlarının, tek sözcükle, insanın bilincinin, maddî** varlığının koşullarındaki, toplumsal ilişkilerindeki ve toplumsal yaşamındaki her değişmeyle birlikte değiştiğini kavramak için derin bir sezgiye gerek var mıdır?

Fikir tarihi, zihinsel üretimin, maddî üretimin değişmesiyle birlikte değiştiğinden başka neyi tanıtlar ki? Her yüzyıldaki egemen düşünceler hep o yüzyılın egemen sınıfının düşünceleri olmuştur.

Toplumu devrimcileştiren düşüncelerden sözedildiğinde, eski toplum içerisinde yeni toplum üyelerinin yaratılmış olduğundan, ve eski düşüncelerdeki çözülmenin eski yaşam koşullarındaki çözülmeyle atbaşı gittiğinden başka bir şey ifade edilmiş olmaz.

Antik dünya cançekişirken, antik dinler de hıristiyanlık karşısında boyun eğdiler. Hıristiyan düşünceler 18. yüzyılda usçu düşünceler*** karşısında yenik düştüklerinde, feodal toplum da o günlerin devrimci burjuvazisiyle ölüm-kalım savaşına tutuşmuştu. Din ve vicdan özgürlüğü düşünceleri, serbest rekabetin bilgi alanındaki egemenliğinin ifadesinden başka bir şey değildir.

*Almanca baskılarda, paragraf burada bitiyor. —ç.

**"Maddî" sözcüğü 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

***Almanca baskılarda "usçu düşünceler" yerine, "aydınlık düşünceler" deniliyor. —*Ed.*

"Kuşkusuz ki", denecek, "dinsel, ahlâkî, felsefî ve hukuksal düşünceler* tarihsel gelişimin akışı içerisinde değişmişlerdir. Ama din, ahlâk, felsefe, siyasal bilim ve hukuk, bu değişmeler içerisinde hep ayakta kalmışlardır.

"Ayrıca, bir de, bütün toplum durumlarında ortak olan Özgürlük, Adalet, vb. gibi ölümsüz hakikatler vardır. Ama komünizm, ölümsüz hakikatleri kaldırıyor, bunları yeni bir temel üzerine oturtacağı yerde, her türlü dini ve her türlü ahlâkı kaldırıyor; dolayısıyla da, tüm geçmiş tarihsel deneyime ters düşüyor."

Bu suçlama kendisini neye indirgiyor? Tüm geçmiş toplumların tarihi, sınıf karşıtlıklarının, farklı dönemlerde farklı biçimler almış karşıtlıkların gelişiminden ibarettir.

Ama hangi biçimi almış olurlarsa olsunlar, bir olgu bütün geçmiş çağlarda ortaktır, ki o da, toplumun bir bölümünün ötekisi tarafından sömürülmesidir. Şu halde gösterdiği bütün çeşitliliğe ve farklılığa karşın, geçmiş çağların toplumsal bilincinin, sınıf karşıtlıklarının tümüyle yokolmaları dışında tamamıyla ortadan kalkamayacak belli ortak biçimler ya da genel düşünceler** içerisinde hareket etmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Komünist devrim, geleneksel mülkiyet ilişkilerinden en köklü kopuştur; gelişmesinin, geleneksel düşüncelerden en köklü kopuşu getirmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Ama artık komünizme karşı yöneltilen burjuva itirazları bırakalım.

Yukarıda gördük ki, işçi sınıfının devrimde atacağı ilk adım, proletaryayı egemen sınıf durumuna getirmek, demokrasi savaşını kazanmaktır.

Proletarya, siyasal egemenliğini, tüm sermayeyi burjuvaziden derece derece koparıp almak, bütün üretim araçlarını devletin, yani egemen sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde merkezileştirmek için, ve üretici güçlerin tamamını olabildiğince çabuk artırmak için kullanacaktır.

Başlangıçta bu, elbette, mülkiyet hakkına ve burjuva

*Almanca baskılarda tümcenin başlangıcı şöyledir: "'Kuşkusuz ki', denecek, 'dinsel, ahlâkî, felsefî, siyasal, hukuksal düşünceler vb. ...'". —*Ed.*

**Almanca baskılarda "ya da genel düşünceler" yerine, "bilinç biçimleri" deniliyor. —*Ed.*

üretim koşullarına despotça saldırma dışında; dolayısıyla iktisadî bakımdan yetersiz ve savunulamaz gibi görünen, ama hareketin akışı içerisinde kendisini aşan, eski toplum düzenine daha başka saldırıları zorunlu kılan* ve üretim biçimini tamamıyla devrimcileştirmenin bir aracı olması bakımından kaçınılmaz olan önlemler dışında gerçekleştirilemez.

Bu önlemler elbette farklı ülkelerde farklı olacaktır.

Bununla birlikte, şu aşağıdakiler en ileri ülkelerde oldukça genel bir uygulanabilirliğe sahip olacaklardır:

1. Toprak mülkiyetinin kaldırılması** ve bütün toprak rantlarının kamu yararına kullanılması.
2. Ağır bir müterakki ya da kademeli gelir vergisi.***
3. Bütün miras haklarının kaldırılması.
4. Bütün mültecilerin ve asilerin mülklerine elkonulması.
5. Sermayesi devletin olan ve tam bir tekele sahip bulunan bir ulusal banka aracılığı ile kredinin devlet elinde merkezileştirilmesi.
6. Haberleşme ve ulaşım araçlarının**** Devlet elinde merkezileştirilmesi.
7. Devlet tarafından sahip olunan fabrikaların ve üretim araçlarının artırılması; boş toprakların ekime açılması ve genel olarak toprağın, ortak bir plan uyarınca iyileştirilmesi.
8. Herkes için eşit çalışma yükümlülüğü. Sanayi orduları kurulması, özellikle tarım için.
9. Tarımın imalât sanayileri ile birleştirilmesi; kent ile kır arasındaki ayrımın, nüfusun ülke yüzeyine daha eşit bir biçimde dağılmasıyla yavaş yavaş kaldırılması.*****
10. Bütün çocuklar için devlet okullarında parasız eği-

*"Eski toplum düzenine daha başka saldırıları zorunlu kılan" sözcükleri 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

**Almanca baskılarda, burada "zoralımı" deniliyor. —*Ed.*

***Almanca baskılarda yalnızca, "Ağır bir müterakki vergi" deniliyor. —*Ed.*

****Almanca baskılarda, "haberleşme ve ulaşım araçlarının" yerine "tüm ulaşımın" deniliyor. —*Ed.*

*****1848 tarihli baskılarda 9. madde şöyleydi: "Tarımın sanayi ile birleştirilmesi, kent ile kır arasındaki çelişkinin yavaş yavaş tasfiye edilmesi." Daha sonraki Almanca baskılarda "çelişki" sözcüğünün yerine "ayrımlar" sözcüğü konmuştur. —*Ed.*

tim. Bugünkü biçimi içerisinde çocukların fabrikalarda çalıştırılmalarına son verilmesi. Eğitimin sınaî* üretimle birleştirilmesi vb., vb..

Gelişimin akışı içerisinde sınıf ayrımları kalktığında ve üretim tüm ulusun geniş bir birliğinin ellerinde** yoğunlaştığında, kamu gücü siyasal niteliğini yitirecektir. Gerçek anlamında siyasal güç, bir sınıfın bir başka sınıfı ezmek amacıyla örgütlenmiş gücüdür. Eğer proletarya, burjuvaziyle savaşımında, koşulların zorlamasıyla, kendisini bir sınıf olarak örgütlemek zorunda kalacak, bir devrim yoluyla kendisini egemen sınıf durumuna getirecek, ve egemen sınıf olarak eski üretim koşullarını zor kullanarak ortadan kaldıracak olursa, o zaman, bu koşullarla birlikte, sınıf karşıtlıklarını ve genel olarak sınıfların varlık koşullarını da ortadan kaldırmış ve, böylelikle, bir sınıf olarak kendi egemenliğini ortadan kaldırmış olacaktır.

Sınıflarıyla ve sınıf karşıtlıklarıyla birlikte eski burjuva toplumun yerini, kişinin özgür gelişiminin, herkesin özgür gelişiminin koşulu olduğu bir birlik alacaktır.

III. SOSYALİST VE KOMÜNİST YAZIN

1. GERİCİ SOSYALİM

A. FEODAL SOSYALİZM

Tarihsel konumları yüzünden, modern burjuva toplumuna karşı kitapçıklar yazmak, Fransız ve İngiliz aristokrasisinin mesleği haline geldi. Haziran 1830 Fransız devriminde ve İngiliz reform hareketinde,[64] nefret ettikleri sonradan görmeler karşısında bir kez daha yenik düştüler. O günden sonra, ciddî bir siyasal savaşım, tamamıyla, sözkonusu olmaktan çıktı. Geriye yalnızca yazınsal bir savaş olanağı kaldı. Ama yazın alanında bile restorasyon döneminin*** eski çığlıklarını atmak artık olanaksızdı.

Sempati uyandırmak için, aristokrasi, görünüşte kendi

*Almanca baskılarda "sınaî" yerine "maddî" deniliyor. —*Ed.*

**Almanca baskılarda "tüm ulusun geniş bir birliğinin" yerine "birleşmiş bireylerin" deniliyor. —*Ed.*

***1660-1689 İngiliz Restorasyonu değil, 1814-1830 Fransız Restorasyonu. [*Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.*]

çıkarlarını unutmak ve burjuvaziye karşı yalnızca sömürülen işçi sınıfının çıkarına olan iddianameler hazırlamak zorunda kaldı. Böylece aristokrasi, öcünü, yeni efendisine hicivler düzerek ve kulağına da yaklaşmakta olan felâket konusunda uğursuz kehanetler fısıldayarak aldı.*

Feodal sosyalizm ortaya işte böyle çıktı; yarı yakınma, yarı hiciv; yarı geçmişin yankısı; yarı geleceğin tehdidi; bazan acı, nükteli ve keskin eleştirisiyle burjuvaziyi tam yüreğinden vurarak; ama modern tarihin gidişini kavramakta tam bir beceriksizlik gösterdiğinden etkisi bakımından hep gülünç düşerek.

Halkı kendi ardına toplayabilmek için, aristokrasi, bayrak niyetine, önde, proleter sadaka torbasını dalgalandırdı. Ama halk, onun peşine her takılışında kıçındaki eski feodal hanedan armasını görüp yüksek perdeden aşağılayıcı kahkahalarla onu terketti.

Fransız Meşruiyetçilerin[65] ve "Genç İngiltere"nin[66] bir kesimi bu sahneleri pek güzel oynadılar.

Kendi sömürü biçimlerinin burjuvazininkinden farklı olduğuna işaret ederken, feodaller, çok farklı ve artık eskimiş durum ve koşullar altında sömürüde bulunduklarını unutuyorlar. Kendi iktidarları sırasında modern proletaryanın hiç bir zaman varolmadığını gösterirken, modern burjuvazinin kendi toplum biçimlerinin zorunlu ürünü olduğunu unutuyorlar.

Kaldı ki, eleştirilerinin gerici niteliğini o denli az gizliyorlar ki, burjuvaziye karşı yönelttikleri başlıca suçlama, burjuva rejim altında eski toplum düzenini yerlebir edecek bir sınıfın gelişmekte olduğundan ibaret kalıyor.

Burjuvaziyi, bir proletarya yaratmaktan çok, *devrimci* bir proletarya yaratmakla suçluyorlar.

Dolayısıyla, siyasal uygulamada, işçi sınıfına karşı alınan bütün zor önlemlerine katılıyorlar; ve günlük yaşamda da, bütün tumturaklı sözlerine karşın, sanayi ağacından düşen** altın elmaları toplamak ve doğruluğu, sevgiyi ve onu-

*Almanca baskılarda, tümcenin sonu şöyledir: "ve kulağına da azçok uğursuz kehanetler fısıldayarak aldı." —*Ed.*

**"Sanayi ağacından düşen" sözcükleri 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

ru, yün, şeker pancarı ve içki ticareti ile trampa etmek için her şeye boyun eğiyorlar.*

Papaz nasıl hep toprakbeyi** ile elele olmuşsa, kilise sosyalizmi de feodal sosyalizm ile hep elele olmuştur.

Hıristiyan zahitliğine sosyalist bir renk vermekten daha kolay şey yoktur. Hıristiyanlık özel mülkiyete karşı, evliliğe karşı, devlete karşı çıkmamış mıdır? Bunların yerine yardım severliği ve yoksulluğu, evlenmemeyi ve nefse eza etmeyi, manastır yaşamını ve kiliseyi vaazetmemiş midir? Hıristiyan*** sosyalizmi, rahibin aristokratın kin dolu kıskançlığını takdis ettiği kutsal sudan başka bir şey değildir.

B. KÜÇÜK-BURJUVA SOSYALİZMİ

Feodal aristokrasi, burjuvazi tarafından yıkılan, modern burjuva toplumu ortamında varlık koşulları sınırlanan ve yokedilen tek sınıf değildi. Ortaçağ kentlileri ve küçük mülk sahibi köylüler,**** modern burjuvazinin habercileriydiler. Sınaî ve ticarî bakımdan çok az gelişmiş ülkelerde, bu iki sınıf, doğmakta olan burjuvaziyle yanyana bitkisel yaşamlarını hâlâ sürdürüyorlar.*****

Modern uygarlığın tam olarak gelişmiş olduğu ülkelerde, proletarya ile burjuvazi arasında durmadan yalpalayan ve burjuva toplumunun tamamlayıcı bir parçası olarak kendisini durmadan yenileyen yeni bir küçük-burjuva sınıfı oluşmuştur. Ne var ki, bu sınıfın tek tek üyeleri, rekabet yüzünden, durmadan proletaryanın arasına fırlatılıp atılıyorlar, ve modern sanayi geliştikçe, bunlar, modern toplu-

*Bu, esas olarak, toprak aristokrasisinin ve ağalarının malikânelerinin büyük bir kısmını kendi hesaplarına kâhyalarına işlettirdikleri ve, dahası, bunların büyük pancar şekeri ve içki imalâtçıları oldukları Almanya için geçerlidir. Daha varlıklı olan İngiliz aristokrasisi henüz bu kadar düşmemiştir; ama onlar da, azalmakta olan rantların yarattığı açığı unvanlarını azçok karanlık anonim şirketlerin kurucularına ödünç vererek kapatmanın yolunu biliyorlar. [*Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.*]

**Almanca baskılarda "toprakbeyi" yerine "feodal bey" deniliyor. —*Ed.*

***1848 tarihli Almanca baskılarda "hıristiyan" yerine "kutsal" deniliyor. (Bu baskıların burasında apaçık bir tashih hatası vardır: "*heilige*" (kutsal) sözcüğü, "*heutige*" (bugünün) olarak basılmıştır. —*Ed.*

****Almanca baskılarda "küçük mülk sahibi köylüler" ("*small peasant proprietors*") yerine "küçük köylülük" ("*kleine Bauernstand*") deniliyor. —ç.

*****Almanca baskılarda "bu iki sınıf ... bitkisel yaşamlarını hâlâ sürdürüyorlar" yerine "bu sınıf ... bitkisel yaşamını hâlâ sürdürüyor" deniliyor. —*Ed.*

mun bağımsız bir kesimi olarak tamamıyla yok olacakları ve manüfaktürdeki, tarımdaki ve ticaretteki yerlerinin denetçiler, kâhyalar ve tezgâhtarlar tarafından alınacağı anın yaklaşmakta olduğunu da görüyorlar.

Nüfusun yarısından çok daha fazlasını köylülerin oluşturduğu Fransa gibi ülkelerde, burjuvaziye karşı proletaryanın yanında yer alan yazarların, burjuva rejimini eleştirirken köylünün ve küçük-burjuvanın ölçütlerini kullanmaları ve işçi sınıfını bu ara sınıfların* bakış açısından savunmaları doğaldı. Küçük-burjuva sosyalizmi böyle doğdu. Sismondi, yalnızca Fransa'da değil, İngiltere'de de bu okulun başıydı.

Sosyalizmin bu okulu, modern üretim koşulları içerisindeki çelişkileri derin bir kavrayışla en küçük ayrıntılarına dek tahlil etti. İktisatçıların ikiyüzlü mazeretlerini apaçık ortaya serdi. Makinelerin ve işbölümünün, sermayenin ve toprağın birkaç elde yoğunlaşmasının, aşırı üretimin ve bunalımların yıkıcı etkilerini yadsınamaz bir biçimde tanıtladı; küçük-burjuvanın ve köylünün kaçınılmaz yıkılışına, proletaryanın yoksulluğuna, üretimdeki anarşiye, servet dağılımındaki aşikâr eşitsizliklere, uluslar arasındaki sınaî yoketme savaşına, eski ahlâkî bağların, eski aile ilişkilerinin, eski milliyetlerin çözülüşüne işaret etti.

Bununla birlikte, sosyalizmin bu biçimi, kesin amaçları bakımından, ya eski üretim ve değişim araçlarını, ve bunlarla birlikte eski mülkiyet ilişkilerini ve eski toplumu geri getirmeyi, ya da modern üretim ve değişim araçlarını, bu araçlar tarafından parçalanmış bulunan ve parçalanmaları kaçınılmaz olan eski mülkiyet ilişkileri çerçevesi içerisinde tutmayı arzular. Her iki durumda da, hem gerici ve hem de ütopyacıdır.

Son sözleri şunlardır: manüfaktürde loncalar; tarımda ataerkil ilişkiler.

Sonunda sosyalizmin bu biçimi, inatçı tarihsel olgular kendi kendini aldatmanın tüm uyuşturucu etkilerini dağıttığında pek kötü bir melankoli nöbeti içerisinde son buldu.**

*Almanca baskılarda "bu ara sınıfların" yerine "küçük-burjuvazinin" deniliyor. —*Ed.*

**Almanca baskılarda bu tümce şöyledir: "Daha sonra gösterdiği gelişmelerle bu eğilim, korkakça bir melankoli nöbeti içerisinde kaybolup gitti." —*Ed.*

C. ALMAN SOSYALİZMİ YA DA "HAKİKÎ" SOSYALİZM

İktidardaki bir burjuvazinin baskısı altında ortaya çıkmış bulunan ve bu iktidara karşı savaşımın yazınsal ifadesi olan Fransa'daki sosyalist ve komünist yazın, Almanya'ya, bu ülkedeki burjuvazinin feodal mutlakiyete karşı savaşımına henüz başlamış olduğu bir sırada girdi.

Alman filozofları, sözde-filozoflar ve *beaux esprits**, bu yazına dört elle sarıldılar,** ne var ki, bu yazıların Fransa'dan Almanya'ya göçmeleri sırasında, Fransadaki toplumsal koşulların da bunlarla birlikte göçmediğini unuttular. Bu Fransız yazını, Almanya'nın toplumsal koşullarıyla temasa geldiğinde bütün o anki pratik önemini yitirdi, ve salt yazınsal bir yön aldı.*** Böylece, 18. yüzyıl Alman filozofları için, birinci Fransız Devriminin istemleri, genel olarak "Pratik Us"un[67] istemlerinin ötesinde bir şey değillerdi, ve devrimci Fransız burjuvazisinin iradesinin dile getirilişi, onların gözüne, Saf İrade'nin, olması gereken İrade'nin, hakikî insan İradesi'nin yasaları olarak gözüktü.

Alman *literati*'sinin işi, yeni Fransız düşüncelerini kendi eski felsefî bilinçlerine uyumlu hale getirmekten ya da daha doğrusu, Fransız düşüncelerini, kendi felsefî bakış açılarını terketmeksizin kendilerine maletmekten ibaretti.

Bu malediş, bir yabancı dil nasıl edinilirse öyle oldu, yani çeviri ile.

Eski putatapıcılığın klasik yapıtlarının yazılı olduğu elyazmalarının *üzerine* keşişlerin nasıl katolik azizlerin aptalca yaşamlarını yazdıkları bilinir. Alman *literati*'si, layik Fransız yazınına bunun tersini yaptı. Bunlar, Fransızca asıllarının altına kendi felsefî saçmalıklarını yazdılar. Örneğin paranın iktisadî işlevleri konusundaki Fransız eleştirisinin altına, "İnsanlığın Yabancılaşması"nı yazdılar, ve burjuva devleti konusundaki Fransız eleştirisinin altına da, "Genel

*Nüktedanlar. —ç.

**Almanca baskılarda bu tümcenin başı şöyledir: "Alman filozofları, yarı-filozoflar ve güzel söz düşkünleri." —Ed.

***1848 tarihli Almanca baskılarda, bu tümcenin ardından şu sözler geliyor: "Hakiki toplum konusunda insanlığın gerçekleşmesi konusunda boş bir spekülasyon görünümü almak zorundaydı." Daha sonraki Almanca baskılarda "hakikî toplum konusunda" sözcükleri çıkartılmıştır. —Ed.

Kategorisinin Tahtından İndirilişi"ni yazdılar, vb..* Fransız tarihsel eleştirilerinin** altına bu felsefî sözleri koymayı, "Eylem Felsefesi", "Hakikî Sosyalizm", "Alman Sosyalizminin Bilimi", "Sosyalizmin Felsefî Temeli", vb., olarak kutsadılar.

Fransız sosyalist ve komünist yazını, böylece, tamamıyla iğdiş edilmiş oldu. Ve Alman'ın ellerinde bu bir sınıfın bir başka sınıfla savaşımını ifade etmekten çıktığı için, Alman, "Fransız tek-yanlılığı"nın üstesinden geldiğinin ve hakikî gereksinmeleri değil, Hakikatin gereksinmelerini, proletaryanın çıkarlarını değil, İnsan Doğası'nın, hiç bir sınıfa ait olmayan, hiç bir gerçekliği bulunmayan, yalnızca felsefî fantezinin puslu dünyasında varolan genel olarak insanın çıkarlarını temsil ettiğinin bilincindeydi.

Beceriksizce hazırlanmış okul ödevini böyle gösterişle ciddiye alan ve kötü malını böylesine şarlatanca göklere çıkartan bu Alman sosyalizmi, bu arada, bilgiççe masumiyetini yavaş yavaş yitirdi.

Alman'ın özellikle de Prusya burjuvazisinin, feodal aristokrasiye ve mutlak monarşiye karşı verdiği savaş, bir başka deyişle liberal hareket, daha ciddileşti.

Böylece, siyasal hareketin karşısına sosyalist istemlerle çıkması, liberalizme karşı, temsilî hükümete karşı, burjuva rekabetine karşı, burjuva basın özgürlüğüne, burjuva hukukuna, burjuva özgürlüğüne ve eşitliğine karşı geleneksel bedduaları savurması ve yığınlara bu burjuva hareketiyle kazanacak hiç bir şeyleri olmayıp her şeylerini yitireceklerini vaazetmesi için "Hakikî" sosyalizme çoktandır beklediği fırsat verilmiş oldu. Alman sosyalizmi, budalaca yankısı olduğu Fransız eleştirisinin, tekabül ettiği iktisadî*** yaşam koşullarıyla birlikte, modern burjuva toplumun varlığını ve buna uyarlanmış bir siyasal yapıyı, gerçekleştirilmeleri Almanya'da henüz süren savaşımın esas hedefi olan şeyleri ön-

*Almanca baskılarda bu tümce şöyledir: "Örneğin parasal ilişkiler konusundaki Fransız eleştirisinin altına 'İnsanlığın Yabancılaşması'nı yazdılar, burjuva devlet konusundaki Fransız eleştirisinin altına da, 'Soyut Genel Egemenliğinin Tasfiyesi'ni yazdılar, vb.." —*Ed.*

**Almanca baskılarda "Fransız tarihsel eleştirilerinin" yerine, "Fransız teorilerinin" deniliyor. —*Ed.*

***Almanca baskılarda "iktisadî" yerine "maddî" deniliyor. —*Ed.*

gördüğünü, tam da gerekli olduğu anda unutuverdi. Alman sosyalizmi, papazlardan, profesörlerden, taşra soylularından ve bürokratlardan oluşan yandaşları ile birlikte mutlakiyetçi hükümetler için,* kendilerini tehdit eden burjuvaziye karşı sevinçle karşılanan bir korkuluk hizmeti gördü.

Alman sosyalizmi, bu aynı hükümetlerin Alman işçi sınıfı ayaklanmalarına tam da o sırada** yutturdukları kamçı ve kurşun haplarının ardından verilen ağız tatlandırıcı bir şey oldu.

Bu "Hakikî" sosyalizm, hükümetlerin elinde böylece, Alman burjuvazisine karşı bir silah haline gelmekle birlikte, aynı zamanda doğrudan doğruya gerici bir çıkarı, Alman darkafalılarının*** çıkarını da temsil ediyordu. Almanya'da, 16. yüzyılın bir kalıntısı olan ve o zamandan beri çeşitli biçimler altında tekrar tekrar ortaya çıkıp duran *küçük-burjuva* sınıfı, şu andaki durumun gerçek toplumsal temelidir.

Bu sınıfın korunması, Almanya'daki mevcut durumun korunması demektir. Burjuvazinin sınaî ve siyasal egemenliği, bir yandan sermaye yoğunlaşması sonucu, öte yandan da devrimci bir proletaryanın doğuşu sonucu, onu kesin bir yıkım ile tehdit ediyor. "Hakikî" sosyalizm, bu iki kuşu bir taşla vurabilirmiş gibi göründü. Bir salgın gibi yayıldı.

Belagat çiçekleriyle süslenmiş, gönül bulandırıcı duygusallıkla sırsıklam, spekülatif örümcek ağlarından dokunmuş kisve, Alman sosyalistlerinin bir deri bir kemik kalmış zavallı "ölümsüz hakikatler"ini sarıp sarmaladıkları görülmemiş bolluktaki bu kisve, böyle bir halk arasında kendi mallarının sürümünü artırmaya yaradı.

Ve Alman sosyalizmi de, kendi görevinin küçük-burjuva darkafalının**** abartmalı temsilcisi olmak olduğunu gittikçe daha çok kabullendi.

Alman ulusunu örnek ulus, ve küçük Alman darkafalısını***** da örnek insan ilân etti. Bu örnek insanın bütün al-

*Almanca baskılarda "mutlakiyetçi Alman hükümetleri için" deniliyor. —*Ed.*

**"Tam da o sırada" sözcükleri 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

***Burada "darkafalılar" olarak çevrilen sözcük, Almanca baskılarda *"Pfahlbürgerschaft"*, İngilizce baskılarda *"Philistines"*tir. —ç.

****Burada "küçük-burjuva darkafalı" olarak çevrilen sözcükler, Almanca baskılarda *"Pfahlbürgerschaft"*, İngilizce baskılarda *"Petty-bourgeois Philistine"*-dir. —ç.

*****Burada "küçük Alman darkafalısı" olarak çevrilen sözcükler, Almanca

çakça bayağılıklarına, gerçek niteliğinin tam tersine, gizli, yüce, sosyalist bir anlam verdi. İşi, komünizmin "vahşice yıkıcı" eğilimine doğrudan karşı çıkmaya, ve bütün sınıf savaşımlarını tepeden ve tarafsız bir küçümsemeyle karşıladığını ilân etmeye dek vardırdı. Pek az istisna dışında, Almanya'da şu an (1847)* piyasaya sürülen bütün sözde sosyalist ve komünist yayınlar, bu bayağı ve sinir bozucu yazın alanına girerler.**

2. TUTUCU SOSYALİZM YA DA BURJUVA SOSYALİZMİ

Burjuvazinin bir kesimi, burjuva toplumun varlığının devamını sağlamak için, toplumsal hoşnutsuzlukları gidermek ister.

İktisatçılar, iyilikseverler, insanlıkçılar, işçi sınıfının durumunu iyileştiriciler, hayır işleri örgütleyicileri, hayvanlara eziyet edilmesini önleme derneklerinin üyeleri, ılımlılık bağnazları, akla gelebilecek her türden gizli reformcular, bu kesime girerler. Sosyalizmin bu biçimi,*** üstelik, eksiksiz sistemler haline de getirilmiştir.

Bu biçime bir örnek olarak Proudhon'un *Sefaletin Felsefesi*'ni anabiliriz.

Sosyalist burjuva, modern toplumsal koşulların bütün üstünlüklerini istiyor,**** ama buradan zorunlu olarak çıkan savaşımlar ve tehlikeler olmaksızın. Bunlar mevcut toplumu istiyorlar, yeter ki, devrimci ve çözücü öğeleri çıkartılmış olsun. Proletaryası olmayan bir burjuvazi istiyorlar. Burjuvazi, doğal olarak, kendi egemen olduğu dünyanın dünyaların en iyisi olduğunu düşünüyor; ve burjuva sosyalizmi de, bu rahatlatıcı düşünceyi azçok eksiksiz çeşitli sistemler***** haline getiriyor. Proletaryadan böyle bir sistemi

baskılarda *"deutschen Spiessbürger"*, İngilizce baskılarda *"German Petty Philistine"*dir. —ç.

*Parantez içinde verilen bu tarih, Almanca baskılarda yoktur. —ç.

**1848 devrim fırtınası bu kılıksız eğilimi silip süpürdü ve kahramanlarının da sosyalizm ile daha fazla uğraşma heveslerini kırdı. Bu eğilimin baş temsilcisi ve klasik tipi Herr Karl Grün'dür. [*Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.*]

***Almanca baskılarda "bu burjuva sosyalizmi" deniliyor. —ç.

****Almanca baskılarda "modern toplumun yaşam koşullarını istiyor" deniliyor. —*Ed.*

*****Almanca baskılarda burada, "azçok eksiksiz bir sistem" deniliyor. —*Ed.*

yürütmesini ve, böylece, dosdoğru toplumsal* Yeni Kudüs'e girmesini istemekle, aslında, proletaryanın mevcut toplum çerçevesi içerisinde kalmasından, ama burjuvaziye ilişkin bütün nefret dolu düşüncelerini bir kenara bırakmasından başka bir şey istemiş olmuyor.

Bu sosyalizmin ikinci ve daha pratik, ama daha az sistematik bir biçimi, şu ya da bu siyasal reformun değil, ancak maddî varlık koşullarındaki, iktisadî ilişkilerdeki bir değişikliğin onlara bir yarar sağlayabileceğini göstererek, her türlü devrimci hareketi işçi sınıfının gözünden düşürmeye çalışmıştır. Ne var ki sosyalizmin bu biçimi,** maddî varlık koşullarındaki değişmelerden, hiç bir şekilde, ancak bir devrimle gerçekleştirilebilecek olan burjuva üretim ilişkilerinin kaldırılmasını değil, bu ilişkilerin sürekli varlığına dayandırılan idarî reformları, dolayısıyla sermaye ile emek arasındaki ilişkileri hiç bir biçimde etkilemeyen, olsa olsa burjuva hükümetinin masraflarını azaltan ve idarî işleyişini basitleştiren reformları anlıyor.

Burjuva sosyalizmi yeterli ifadesini ancak ve ancak salt bir mecaz haline geldiği zaman buluyor.

Serbest ticaret: işçi sınıfının çıkarı için. Koruyucu gümrükler: işçi sınıfının çıkarı için. Cezaevi reformu:*** işçi sınıfının çıkarı için. Burjuva sosyalizminin son sözü ve ciddî olarak söylediği tek söz işte budur.

Bu sosyalizm şu sözlerle özetleniyor: burjuva bir burjuvadır — işçi sınıfının çıkarı için.

3. ELEŞTİREL-ÜTOPİK SOSYALİZM VE KOMÜNİZM

Biz burada, Babeuf ve diğerlerinin yazılarında olduğu gibi, her büyük modern devrimde her zaman proletaryanın istemlerini dile getirmiş olan yazının sözünü etmiyoruz.****

Kendi amaçlarına ulaşmak için proletaryanın feodal toplumun yıkılmakta olduğu genel kaynaşma anlarında

*Bu sözcük 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

**Almanca baskılarda "bu sosyalizm" deniliyor. —ç.

***Almanca baskılarda "hücre hapsi" deniliyor. —*Ed.*

****Almanca baskılarda bu tümce şöyledir: "Biz burada her büyük modern devrimde proletaryanın istemlerini dile getirmiş olan yazının sözünü etmiyoruz. (Babeuf'ün, vb. yazıları.)" —ç.

yaptığı ilk doğrudan girişimler, proletaryanın o sıradaki gelişmemiş durumu yüzünden olduğu kadar, kurtuluşunun iktisadî koşulları henüz daha yaratılmaları gereken ve yalnızca yaklaşmakta olan burjuva çağının yaratabileceği koşulların bulunmayışı yüzünden, zorunlu olarak başarısızlığa uğradı.* Proletaryanın bu ilk hareketlerine eşlik etmiş olan devrimci yazın, zorunlu olarak gerici bir niteliğe** sahipti. Bu, genel bir zahitliği ve en kaba biçimiyle bir toplumsal eşitliği telkin ediyordu.

Haklı olarak sosyalist ve komünist diye adlandırılan sistemler, Saint-Simon'un, Fourier'nin, Owen'ın ve ötekilerin sistemleri, proletarya ile burjuvazi arasındaki savaşımın yukarda anlatılan ilk, gelişmemiş döneminde ortaya çıktılar (Bkz: Bölüm I, Burjuvalar ve Proleterler).

Bu sistemlerin kurucuları, hem sınıf karşıtlıklarını, ve hem de hüküm süren toplum biçimi içerisindeki çözücü öğelerin etkisini gerçekten de görüyorlar. Ama henüz bebeklik çağındaki*** proletarya, onlara hiç bir tarihsel inisiyatifi ya da hiç bir bağımsız siyasal hareketi olmayan bir sınıf görünümü sunuyor.

Sınıf karşıtlıklarının gelişimi, sanayiin gelişimiyle başabaş gittiğinden, içinde bulundukları iktisadî durum, onlara, proletaryanın kurtuluşunun maddî koşullarını henüz sağlamıyor. Dolayısıyla, bu koşulları yaratacak yeni bir toplum biliminin peşine, yeni*** toplum yasalarının peşine düşüyorlar.

Tarihsel***** eylemin yerini, bunların kişisel yaratıcı eylemi; tarihsel olarak yaratılmış kurtuluş koşullarının yerini, hayalî olanlar; ve proletaryanın tedricî, kendiliğinden****** sınıf örgütlenmesinin yerini, bu yaratıcılar tarafından özel olarak tasarlanmış toplum örgütlenmesi alacaktır. Geleceğin tarihi kendisini, bunların gözünde, kendi toplum

*Almanca baskılarda "iktisadî koşullar" yerine "maddî koşullar"; "ve yalnızca yaklaşmakta olan burjuva çağının yaratabileceği" yerine "ve ancak burjuva çağının ürünü olabilecek" deniliyor. —*Ed.*

**Almanca baskılarda "nitelik" yerine "içerik" deniliyor. —ç.

***"Henüz bebeklik çağındaki" sözcükleri 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

****Her iki "yeni" sözcüğü de 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

*****Almanca baskılarda "tarihsel" yerine "toplumsal" deniliyor. —*Ed.*

******"Kendiliğinden" sözcüğü 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

planlarının propagandasına ve fiilen uygulanmasına indirgiyor.

Planlarını oluştururken, en çok acı çeken sınıf olarak özellikle işçi sınıfının çıkarlarını gözetmenin bilincindedirler. Onlar için proletarya, ancak, en çok acı çeken sınıf olması bakımından vardır.

Sınıf savaşımının gelişmemiş oluşu kadar, kendi içinde bulundukları ortam da, bu türden sosyalistlerin kendilerini her türlü sınıf karşıtlığının çok üstünde görmelerine neden oluyor. Bunlar, toplumun her üyesinin, hatta en iyi durumda olanların bile, koşullarını iyileştirmek istiyorlar. Böylece bunlar, sınıf ayrımı yapmaksızın, toplumun tamamına, hatta tercihan egemen sınıfa seslenip duruyorlar. Çünkü bunların sistemini bir kez anladıktan sonra, insanlar nasıl olur da mümkün olan en iyi toplum için mümkün olan en iyi planın bu olduğunu görmemezlik ederler?

Böylece bunlar, her türlü siyasal, ve özellikle de her türlü devrimci eylemi reddederler, amaçlarına barışçıl yollarla ulaşmayı arzularlar ve zorunlu olarak başarısız kalmaya mahkûm küçük deneyler ile ve örnek gösterme ile, yeni toplumsal İncil-i Şerif yolunu açmaya çalışırlar.

Proletaryanın henüz pek az gelişmiş olduğu ve kendi durumu konusunda ancak gerçeklerden uzak bir kavrayışa sahip bulunduğu bir sırada çizilen geleceğin toplumuna ilişkin bu hayalî tablolar, bu sınıfın toplumun genel bir yeniden kuruluşuna duyduğu ilk içgüdüsel özlemlerin sonucudur.

Ama bu sosyalist ve komünist yayınlar, eleştirel bir öğe de içerirler. Bunlar mevcut toplumun bütün ilkelerine saldırırlar. Bu yüzden işçi sınıfını aydınlatacak en değerli malzemelerle doludurlar. Bunlarda önerilen kent ile kır arasındaki ayrımın, ailenin, sanayilerin özel kişiler hesabına işletilmesinin* ve ücret sisteminin** kaldırılması, toplumsal uyumun ilânı, devletin işlevlerinin üretimi yönetmekten ibaret hale getirilmesi gibi pratik önlemler — bütün bunlar, yalnızca, o sıralar daha henüz gelişmeye başlamış olan

*Almanca baskılarda bu tümcenin başı şöyledir: "Bunların geleceğin toplumuna ilişkin kesin önerileri, örneğin kent ile kır arasındaki çelişkinin, ailenin özel kârın..." —*Ed.*

**Almanca baskılarda "ücret sisteminin" yerine "ücretli emeğin" deniliyor. —ç.

ve bu yayınlarda ancak ilk belli-belirsiz biçimleri içerisinde farkedilen sınıf karşıtlıklarının ortadan kaldırılmaları gereğine işaret ediyorlar. Bu öneriler, bu yüzden, tamamıyla ütopik bir nitelik taşıyorlar.

Eleştirel-ütopik sosyalizmin ve komünizmin önemi, tarihsel gelişmeyle ters orantılıdır. Modern* sınıf savaşımının gelişmesi ve belli bir biçim alması oranında, savaşımdan bu hayalî ayrı kalış, ona yapılan bu hayalî saldırılar bütün pratik değerlerini ve bütün teorik haklılıklarını yitiriyor. Dolayısıyla, bu sistemlerin kurucularının birçok bakımlardan devrimci olmalarına karşın, bunların öğretilileri, her keresinde, salt gerici tarikatlar kurmuşlardır. Bunlar, proletaryanın ileriye doğru tarihsel gelişimi karşısında sıkı sıkıya ustalarının eski görüşlerine sarılıyorlar. Dolayısıyla bunlar, durmadan, sınıf savaşımını köreltmeye ve sınıf karşıtlıklarını uzlaştırmaya çabalıyorlar. Bunlar toplumsal ütopyalarını, yalıtılmış *"phalanstères"* yaratmayı, "Home Koloniler" kurmayı, bir "Küçük İkarya"** —Yeni Kudüs'ün küçük boy*** baskıları— kurmayı deneyler yoluyla gerçekleştirme düşü görüyorlar ve bütün bu düşlerini gerçekleştirmek için burjuvazinin duygularına ve keselerine seslenmek zorunda kalıyorlar. Bunlar giderek yukarıda betimlenen gerici [ya da]**** tutucu sosyalistler kategorisine düşüyorlar ve onlardan ancak daha sistemli olan bilgiçlikleriyle ve kendi toplum bilimlerinin mucizevî etkilerine olan bağnaz ve batıl inançlarıyla***** ayrılıyorlar.

Bunlar, bu yüzden, işçi sınıfından gelen her türlü siyasal eyleme şiddetle karşı çıkıyorlar; bunlara göre bu tür eylem, ancak, yeni İncil-i Şerif'e olan kör inançsızlıktan ileri gelebilir.

*Bu sözcük 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

***Phalanstères*, Charles Fourier'nin planladığı sosyalist kolonilerdi; *İkarya*, Cabet'nin kendi ütopyasına, daha sonraları da Amerikan komünist kolonisine verdiği addı. [*Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.*]

"Home Koloniler" (Yurtiçi Koloniler) Owen'ın kendi komünist örnek toplumlarına verdiği addı. *Phalanstères*, Fourier'nin planladığı halk saraylarının adıydı. *İkarya*, komünist kurumlarını Cabet'nin çizdiği ütopik hayal ülkesine verilen addı. [*Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.*]

***İngilizcesinde *duodecimo*, Almancası *duodez* — bir tabaka kâğıdın onikiye katlanmış hali; bu boyutta kitapçık. —ç.

****1888 İngilizce baskıda "ya da" sözcüğü yer almamaktadır ama, öteki bütün onaylı baskılara konulmuştur. —*Ed.*

*****Almanca baskılarda "bağnaz batıl inançlarıyla" deniliyor. —*Ed.*

İngiltere'de ovıncılar çartistlere Fransa'da da furiyeciler *Réformist*'lere[68] karşıdırlar.

IV. KOMÜNİSTLERİN MEVCUT ÇEŞİTLİ MUHALEFET PARTİLERİ KARŞISINDAKİ KONUMLARI

Komünistlerin İngiltere'de çartistler ve Amerika'da da tarım reformcuları[69] gibi mevcut işçi sınıfı partileri ile olan ilişkileri İkinci Bölümde açıklandı.

Komünistler işçi sınıfının ivedi hedeflerine ulaşılması ve o andaki çıkarlarının gerçekleşmesi için savaşırlar; ama mevcut hareket içerisinde, bu hareketin geleceğini de temsil eder ve gözetirler.* Komünistler Fransa'da, tutucu ve radikal burjuvaziye karşı, sosyal-demokratlar** ile bağlaşıklık kuruyorlar, ama büyük devrimden geleneksel olarak devralınmış sözlere ve yanılsamalara karşı eleştirel bir tutum takınma hakkını da saklı tutuyorlar.

İsviçre'de radikalleri destekliyorlar, ama bu partinin kısmen, Fransa'daki anlamıyla, demokratik sosyalistlerden, kısmen de radikal burjuvalardan olmak üzere, birbirlerine karşıt öğelerden oluştuğunu gözden kaçırmıyorlar.

Polonya'da ulusal kurtuluşun ilk koşulu olarak bir tarım devrimi üzerinde direten partiyi, 1846 Krakov ayaklanmasını[71] başlatan partiyi destekliyorlar.

Almanya'da, devrimci bir tutum takındığı sürece, mutlak monarşiye, feodal ağalığa ve küçük-burjuvaziye karşı,*** burjuvaziyle birlikte savaşıyorlar.

Ama, Alman işçileri, burjuvazinin kendi egemenliği ile birlikte getirmek zorunda olduğu toplumsal ve siyasal koşulları olabildiğince çok sayıda silahlar olarak burjuvaziye kar-

*"Ve gözetirler" sözcükleri 1888 İngilizce baskıya eklenmiştir. —*Ed.*

**O sıralar Parlamentoda Ledru-Rollin, yazında Louis Blanc, günlük basında *Réforme*[70] tarafından temsil olunan Parti. Sosyal-demokrasi adı onun yaratıcılarının gözünde, demokrat ya da cumhuriyetçi partinin azçok sosyalizme bulanmış bir kesimini ifade ediyordu. [*Engels'in 1888 İngilizce baskıya notu.*]

Fransa'da o sıralar kendisini sosyalist-demokratik diye adlandıran parti, siyasal yaşamda Ledru-Rollin ve yazında da Louis Blanc tarafından temsil olunuyordu; dolayısıyla, bu parti ile bugünkü Alman Sosyal-Demokrasisi arasında dünyalar kadar fark vardı. [*Engels'in 1890 Almanca baskıya notu.*]

***Almanca baskılarda tümcenin bu kısmı şöyle: "mutlak monarşiye, feodal toprak mülkiyetine ve darkafalılığa [*Kleinbürgerei*] karşı...". —*Ed.*

şı derhal kullanabilsinler diye, ve Almanya'da gerici sınıfların devrilmelerinin ardından bizzat burjuvaziye karşı savaş derhal başlayabilsin diye, işçi sınıfına burjuvazi ile proletarya arasındaki düşmanca karşıtlık konusunda mümkün olan en açık bilinci kazandırmaya çalışmaktan bir an için olsun geri kalmıyorlar.

Komünistler dikkatlerini esas olarak Almanya'ya çeviriyorlar, çünkü bu ülke 17. yüzyılda İngiltere'dekinden ve 18. yüzyılda Fransa'dakinden daha gelişkin bir Avrupa uygarlığı koşulları altında ve çok daha fazla gelişmiş bir proletarya ile yapılmak zorunda olan bir burjuva devrimi arifesindedir, ve çünkü Almanya'daki burjuva devrimi, onu hemen izleyecek bir proleter devriminin başlangıcı olacaktır.

Kısacası, komünistler, her yerde, mevcut toplumsal ve siyasal düzene karşı her devrimci hareketi destekliyorlar.

Bütün bu hareketlerde, o andaki gelişme derecesi ne olursa olsun, mülkiyet sorununu o hareketin esas sorunu olarak ön plana çıkarıyorlar.

Son olarak, her yerde, bütün ülkelerin demokratik partileri arasında birlik ve anlaşma sağlanması için çalışıyorlar.

Komünistler, kendi görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmezler. Hedeflerine ancak tüm mevcut toplumsal koşulların zorla yıkılmasıyla ulaşılabileceğini açıkça ilân ediyorlar. Varsın egemen sınıflar bir komünist devrim korkusuyla titresinler. Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yok. Kazanacakları bir dünya var.

BÜTÜN ÜLKELERİN İŞÇİLERİ, BİRLEŞİNİZ!

Aralık 1847 - Ocak 1848'de
Marx ve Engels tarafından
yazılmıştır

Özgün basımı, Almanca olarak,
Şubat 1848'de Londra'da yapılmıştır

BURJUVAZİ VE KARŞI-DEVRİM

İKİNCİ MAKALE[72]

Kolonya, 11 Aralık

MART tufanı —minyatür bir tufan— yatıştığında, ardında, yeryüzünün Berlin kesimi üzerinde canavarlar, devrimci anıtlar değil, eski moda yaratıklar, cüce burjuva çehreler —"Birleşik Landtag'ın[73] liberallerini, bilinçli Prusya burjuvazisinin temsilcilerini— bıraktı. Yeni bakanlıkların başlıca kontenjanını en gelişkin burjuvaziye sahip eyaletler, *Ren Eyaleti* ve *Silezya* sağladılar. Bunların ardında ise upuzun bir Ren hukukçuları katarı uzanıyordu. Burjuvazinin feodal beyler tarafından arka plana itilmesi ölçüsünde, Ren Eyaleti ve Silezya, önde gelen Prusya eyaletleri için bakanlıklarda yer açıyordu. Brandenburg kabinesini Ren Eyaletine bağlayan hâlâ yalnızca bir Elberfeld Tory'sidir. *Hansemann* ve *von der Heydt!* Prusya burjuvazisi için Mart ile Aralık 1848 arasındaki tüm farkı bu iki ad ifade eder!

Prusya burjuvazisi devlet gücünün doruğuna, arzu ettiği bir biçimde, *krallık* ile girişeceği *barışçıl bir pazarlık* ile değil, bir *devrim* ile oturtulmuştu. Krallığa karşı, yani *kendisine* karşı kendi çıkarlarını değil, *halkın çıkarlarını* korumak zorundaydı, çünkü burjuvaziye yolu açan bir *halk hareketi* olmuştu. Ama onun gözünde krallık, ardında kendi dünyevî çıkarlarının gizlenecek bir yer bulacağı Tanrı inayeti paravandan başka bir şey değildi. *Kendi* çıkarlarının ve bu çıkarları ile uyum içerisinde olan siyasal biçimlerin dokunulmazlığı, anayasa dillerine çevrildiğinde şöyle oluyordu: *Krallığın Dokunulmazlığı.* Alman ve özellikle de Prusya burjuvazisinin *anayasal monarşiye* olan çılgınca düşkünlüğü bundandır. Dolayısıyla, Almanya'daki yankılarıyla birlikte Şubat Devrimi, devlet yönetimini kendi ellerine bıraktığı için Prusya burjuvazisi tarafından hoşnutlukla karşılandıysa da, egemenliği ne yerine getirmeyi arzuladığı ve ne de yerine getirebileceği koşullarla kuşatıldığından, bu, aynı zamanda onun hesaplarını da altüst etti.

Burjuvazi parmağını bile oynatmamıştı. Kendi savaşını halka verdirtti. Kendisine devredilen egemenlik, bundan ötürü, hasmını yenilgiye uğratmış bir generalin egemenliği değil, muzaffer halkın kendi çıkarlarının korunmasını emanet ettiği bir Halk Güvenliği Komitesinin egemenliği idi.

Camphausen, bu durumun verdiği son derece büyük rahatsızlığı hâlâ hissetmekteydi ve kabinesinin bütün zaafı bu duyguya ve bu duyguyu yaratan ortama bağlanabilir. Hükümetinin en utanmazca eylemleri, sanki bir yüz kızartısı ile renkleniyor. Apaçık *utanmazlıkta* ve *küstahlıkta, Hansemann* dokunulmazlığa sahipti. Vurdukları kırmızının *rengi,* bu iki boyacı arasındaki tek farktır.

Prusya Mart Devrimi, 1648 *İngiliz,* ya da 1789 *Fransız* Devrimi ile karıştırılmamalıdır.

1648'de, burjuvazi, monarşiye karşı, feodal soyluluğa karşı, ve resmî kiliseye karşı modern soylulukla bağlaşıklık kurmuştu.

1789'da, burjuvazi, monarşiye, soyluluğa ve resmî kiliseye karşı halk ile bağlaşıklık kurmuştu.

1789 Devrimi, model olarak (hiç değilse Avrupa'da), yalnızca 1648 Devrimine, ve 1648 Devrimi de yalnızca Fele-

menklerin İspanya'ya karşı ayaklanmasına[74] sahipti. Her iki devrim de, yalnızca zaman olarak değil, içerik olarak da, modellerinin yüz yıl ötesindeydiler.

Her iki devrimde de, hareketin *gerçek* öncüsünü oluşturan sınıf burjuvaziydi. *Proletarya* ve *kentlilerin burjuvaziye dahil olmayan katmanları* ya henüz burjuvazininkinden ayrı çıkarlara sahip değillerdi, ya da henüz bağımsız olarak gelişmiş sınıflar ya da sınıfların alt-bölümlerini oluşturmuyorlardı. Bundan ötürü, örneğin Fransa'da, 1793'ten 1794'e kadar olduğu gibi, burjuvaziyle karşı karşıya geldiklerinde, burjuvaziye *özgü bir biçimde* olmasa bile, yalnızca burjuvazinin çıkarlarının gerçekleşmesi için savaşım verdiler. *Tüm Fransız terörizmi, burjuvazinin düşmanlarıyla,* mutlakiyet ile, feodalizm ile ve darkafalılık ile *avamca* hesaplaşmaktan başka bir şey değildi.

1648 ve 1789 Devrimleri, *İngiliz* ve *Fransız* devrimleri değillerdi; bunlar *Avrupa* tarzında devrimlerdi. Bunlar toplumun *belirli* bir sınıfının *eski siyasal düzen* karşısındaki zaferi değillerdi; bunlar *yeni Avrupa toplumu için siyasal düzen ilânlarıydılar.* Burjuvazi bu devrimlerde galip geldi; ama burjuvazinin *bu zaferi,* o sıralar, *yeni toplum düzeninin zaferi,* burjuva mülkiyetinin feodal mülkiyet karşısındaki, milliyetin bölgecilik karşısındaki, rekabetin lonca karşısındaki, miras taksiminin büyük evlât hakkı karşısındaki, toprak sahibinin toprağın kendi sahibi üzerinde egemenlik kurması karşısındaki, aydınlığın hurafe karşısındaki, ailenin aile adı üzerindeki, sanayiin kahramanca tembellik karşısındaki, medenî yasanın ortaçağ ayrıcalığı karşısındaki zaferiydi. 1648 Devrimi, 17. yüzyılın 16. yüzyıl karşısındaki zaferi, 1789 Devrimi ise, 18. yüzyılın 17. yüzyıl karşısındaki zaferiydi. Bu devrimler, içinde yer aldıkları dünya kesiminin, İngiltere'nin ve Fransa'nın gereksinmelerinden çok, o günkü dünyanın gereksinmelerini ifade ediyorlardı.

*Prusya'daki Mart Devrimi*nde ise bundan eser bile yoktu.

Şubat Devrimi, fiiliyatta anayasal monarşiyi, zihinlerde ise burjuva egemenliğini *yıkmıştı.* Prusya'daki Mart Devrimi, zihinlerde anayasal monarşiyi, fiiliyatta ise burjuvazinin egemenliğini *kuracaktı.* Bir *Avrupa devrimi* olmaktan

çok uzak bulunan bu devrim, bir Avrupa devriminin geri bir ülkedeki cüce kalmış yan etkisinden başka bir şey değildi. Çağının önünde olacağı yerde, çağının yarım yüzyıl gerisindeydi. Daha baştan *ikincildi,* ama ikincil hastalıkları iyileştirmenin daha zor olduğu ve aynı zamanda, bunların bedeni ilk hastalıklardan daha çok yıprattıkları bilinen bir şeydir. Bu, yeni bir toplumun kurulması sorunu değil, Paris'te ölmüş bulunan toplumun Berlin'de yeniden doğması sorunuydu. Prusya'daki Mart Devrimi, *ulusal, Alman* bile değildi; daha başlangıçta *yöresel-Prusyalı* idi. Viyana, Cassel, Münih ve bu türden öteki bütün yöresel ayaklanmalar onunla birlikte sürüklendiler ve onun üstünlüğüne karşı savaşım verdiler.

1648 ve 1789'un, yaratılışın dorukları olmaktan sonsuz gurur duymuş olmalarına karşın, bir tarih yanılgısını oluşturmak 1848 Berlin'inin ihtirasıydı. Bunların ışığı, yeryüzünde yaşayan bizlere bu ışığı yayan cisimlerin sönmelerinden ancak yüzbinlerce yıl sonra ulaşan yıldızların ışığı gibiydi. Prusya'daki Mart Devrimi —nasıl her şeyin minyatürü idiyse— böyle bir Avrupa yıldızının da minyatürüydü. Onun ışığı, çoktan kokuşmuş bir toplum cesedinin ışığı idi.

Alman burjuvazisi o denli tembelce, korkakça ve yavaşça gelişmişti ki, feodalizm ve mutlakiyeti tehdit eder duruma geldiği anda, kendisinin de proletarya ile, çıkarları ve düşünceleri proletaryanınkine yakın tüm kentli kesimler tarafından tehdit edilmekte olduğunu gördü. Ve yalnızca *arkasında* bir sınıfın değil, *önünde* de tüm Avrupa'nın düşmanca tertiplenmiş olduğunu gördü. Prusya burjuvazisi, 1789 Fransız burjuvazisi gibi, eski toplumun, monarşinin ve soyluluğun temsilcileri karşısında modern toplumun *tümünü* temsil eden sınıf değildi. Halka olduğu kadar krallığa da açıkça karşı, her ikisinin de karşısında olmaya hevesli, her ikisini de hep ya önünde ya da ardında gördüğünden, tek tek alındıklarında muhaliflerinin herbiri karşısında kararsız olan; bizzat zaten eski topluma ait olduğundan, halka ihanet etmeye ve eski toplumun saraylı temsilcileriyle uzlaşmaya ta baştan eğilimli; eski bir topluma karşı yeni bir toplumun çıkarlarını değil, eskimiş bir toplum içerisinde tazelenmiş çıkarları temsil eden; halkı arkasına aldığı için de-

ğil, halk onu önüne katıp dürtüklediği için devrimin dümeninde olan; yeni bir toplumsal çağın girişkenliğini değil, yalnızca eski bir toplumsal çağın kinini temsil ettiği için önde bulunan; yeni devletin üstünde aniden belirmeyip, bir yersarsıntısıyla iteklenip gelen eski devletin bir tabakası olan; kendisine inancı olmaksızın, halka inançı olmaksızın yukardakilere homurdanan, aşağıdakilerin önünde titreyen, her iki tarafa karşı çıkarcı ve bu çıkarcılığının bilincinde, tutuculara kıyasla devrimci ve devrimcilere kıyasla tutucu olan; kendi slogonlarından kuşku duyan; düşünce yerine söz kalıbı olan; dünya fırtınası karşısında sinmiş, dünya fırtınasını istismar eden; hiç bir bakımdan enerjisi bulunmayan, her bakımdan aşırmacı olan; özgünlükten yoksun olduğu için sıradan, sıradanlığı içinde özgün olan; girişkenliği olmaksızın, kendisine inancı olmaksızın, halka inancı olmaksızın, dünya çapında tarihsel bir çağırıda bulunmaksızın kendi arzularıyla pazarlık eden; kendisini önderlik etmeye mahkûm gören ve dinç bir halkın ilk gençlik dürtülerini —gözleri olmayan, kulakları olmayan, dişleri olmayan, hiç bir şeyi olmayan— kendi yaşlı çıkarları uğruna saptıran, —gözsüz, kulaksız, dişsiz, hiç bir şeysiz— süflî bir ihtiyar olan Prusya burjuvazisi, bir tür *toplumsal kast* düzeyine düşmüştü. Mart Devriminin ardından kendisini Prusya devletinin başında bulan *Prusya burjuvazisi* işte böyleydi.

11 Aralık 1848'de Marx
tarafından yazılmıştır

Neue Rheinische Zeitung
15 Aralık 1848, n° 169'da
yayınlanmıştır

KARL MARX

ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE[75]

FRİEDRİCH ENGELS'İN GİRİŞ'İ

Bu yapıt, *Neue Rheinische Zeitung*'da[76] 4 Nisan 1849 tarihinden başlayarak bir dizi başyazı olarak yayımlandı. Marx'ın 1847'de, Brüksel'de, Alman İşçileri Birliğinde[77] verdiği konferanslar, bu broşürün temelini oluşturur. Bu yapıt, basıldığı kadarıyla, yarım kalmıştı. Gazetenin 269'uncu sayısında, makalenin sonunda, "Devam edecek" notu ile verilen söz, o sırada hızla birbiri üstüne yığılmakta olan olaylar sonucu yerine getirilmedi: Macaristan'ın Ruslar tarafından istilâsı,[78] bizzat gazetenin de kapanmasına (19 Mayıs 1849) yolaçan Dresden'deki, Iserlohn'daki, Elberfeld'deki ayaklanmalar, Pfalz ve Baden ayaklanmaları.[79] Marx'ın ölümünden sonra bulunan yapıtları arasında makalelerin geri kalan bölümlerinin müsveddelerine raslanmadı.[80]

Ücretli Emek ve Sermaye'nin ayrı bir yayın olarak bro-

şür biçiminde birkaç baskısı yapılmıştır, sonuncusu, 1884'te *Hottingen-Zurich*'te, *Schweizerische Genossenschafts-Bushruckerei* (İsviçre Basın Kooperatifi) tarafından yayınlanmıştır. Şimdiye kadar yayınlananlar, ilk metne harfi harfine uyuyordu. Ama bu yeni baskı, propaganda broşürü olarak, en azından 10.000 adet dağıtılacaktır; bu bakımdan, Marx'ın kendisinin de, bu koşullar altında, asıl metinde değişiklik yapmadan yeni bir baskıya izin verip vermeyeceğini düşünmeden edemezdim.

Kırklarda, Marx ekonomi politiğin eleştirisini henüz tamamlamamıştı. Bu, ancak ellilerin sonuna doğru gerçekleşti. Onun için, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'nın birinci kısmından (1859) önce yayınlanan yazıları, birçok bakımdan, 1859'dan sonra yazdıklarından farklıdır. Bundan önceki yazılarında öyle deyimler, hatta başlıbaşına öyle tümceler vardır ki, sonraki yapıtları açısından talihsiz, hatta yanlış görünürler. Şurası açıktır ki, geniş okur yığınları için yapılan sıradan yayınlarda, yazarın entelektüel gelişiminin bir parçası olarak bu ilk bakış açısının da bir yeri vardır, ve yazarın olduğu kadar okurların da, bu eski yapıtların değiştirmeden basılmasını istemek hakları vardır ve benim de bunların tek sözcüğünü olsun değiştirmeyi aklımın köşesinden bile geçirmemiş olmam gerekirdi.

Ama, hemen tümüyle işçiler arasında propagandayı amaçlayan yeni bir baskı sözkonusu olduğunda, iş değişmektedir. Bu durumda, Marx, elbette, 1849 tarihli eski açıklamasını, yeni bakış açısıyla bağdaştırmak isteyecekti. Ve *bu baskı için*, bellibaşlı bütün noktalarda, bu amaca ulaşmak üzere, bazı gerekli değişiklik ve eklemeleri yapmakla, Marx'ın düşünüşüne uygun bir davranışta bulunduğumdan eminim. Okura şimdiden söylüyorum: bu, Marx'ın 1849'da yazmış olduğu değil, 1891'de yaklaşık olarak yazmış olacağı broşürdür. Dahası, asıl metin öyle çok sayıda dağıtıldı ki, onu, daha ileride tüm yapıtları arasında *hiç değiştirmeden* yeniden basmama dek, bu, şimdilik, yeterli olacaktır.

Benim yaptığım değişikliklerin tümü, *bir tek* nokta etrafında toplanıyor. Asıl metne göre, işçi, kapitaliste, ücret karşılığında *emeğini* satmaktadır; bu metne göre ise, işçi, *işgücünü* satmaktadır. Bu değişiklik için bir açıklama yapmam

gerekir. Bu açıklamayı, bu sorunun basit bir sözcük oyunu değil, tersine, bütün ekonomi politiğin en önemli noktalarından biri olduğunu görsünler diye yapmalıyım.

Bu açıklamayı, en güç ekonomik tahlillerin kendilerine kolaylıkla anlatılabildiği eğitim görmemiş işçilerin, böylesine karmaşık sorunları yaşamları boyunca hiç kavrayamamış bizim "kültürlü" ve kendini beğenmiş kişilerimizden ne kadar üstün olduklarına burjuvazi kendisini inandırabilsin diye yapmalıyım.

Klasik ekonomi politik,[81] fabrikatörün satın aldığı ve karşılığını ödediği şeyin, çalıştırdığı işçilerin *emek*leri olduğu yolundaki mevcut anlayışı sınaî uygulamalardan devralmıştır. Bu anlayış, fabrikatörün ticarî gereksinmeleri, muhasebe ve fiyat hesaplamaları açısından tamamıyla yeterli olmuştur. Ama bunun ekonomi politiğe safça aktarılmasıyla orada gerçekten de olağanüstü yanılgılar ve kargaşalıklar yaratmıştır.

Ekonomi, bütün metaların, bu arada "emek" diye adlandırdığı metaın da fiyatlarının sürekli değişmekte olduğunu; bunların çoğu kez bizzat metaların üretimleriyle hiç bir ilişkisi bulunmayan ve, dolayısıyla da, fiyatların, kural olarak, salt raslantı sonucu belirleniyorlarmış gibi göründüğü çok çeşitli koşullar sonucu yükselip düştüğü olgusunu gözlemlemektedir. Bundan ötürü, bir bilim olarak ortaya çıkar çıkmaz,[82] ekonomi politiğin ilk işlerinden biri, görünüşte metaların fiyatlarını belirleyen bu raslantının arkasına gizlenen, ama gerçekte, bu raslantının kendisini de belirleyen yasayı araştırmak oldu. Ekonomi politik, çalkanma ve dalgalanmaların etrafında gerçekleştiği sabit merkezi, yükselme ve alçalma arasında gidip gelen sürekli çalkantı halindeki bu meta fiyatlarının sınırları içinde aradı. Fiyatları düzenleyen yasa olarak metaların *değerini,* bütün fiyat dalgalanmalarının onunla açıklandığı ve bütün bu dalgalanmaların sonuç olarak gelip dayandığı değeri bulmak için, yola, meta fiyatlarından çıktı.

Klasik iktisat, böylece, bir metaın değerinin, bu metaın içerdiği ve üretilmesi için gerekli olan emek ile belirlendiğini buldu; ve bu açıklama ile yetindi. Biz de, bir an için, burada durabiliriz. Ama yanlış anlamlara meydan vermemek

için, bu açıklamanın, günümüzde artık tamamıyla yetersiz bir hale geldiğini anımsatacağım. Emeğin değer yaratma özelliğini derinlemesine inceleyen ilk kişi Marx'tı ve bu incelemesiyle, bir metaın üretimi için görünürde ya da gerçekte zorunlu olan her emeğin, bu metaya, bütün koşullarda, harcanan emeğin niceliğine tekabül eden büyüklükte bir değer katmadığını buldu. Demek ki, bugün, Ricardo gibi iktisatçılarla birlikte, rasgele, bir metaın değerinin, onun üretimi için gerekli-emekle belirlendiğini söyleyecek olursak, bunu her söylediğimizde, Marx'ın bu konudaki ihtiyat kaydına da dolaylı olarak değinmiş oluruz. Burada bu kadarı yeterlidir; gerisi, Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*'sında (1859) ve *Kapital*'inin birinci cildinde bulunabilir.

Ama, iktisatçılar, değerin bu emek ile belirlenişini "emek" metaına uyguladıklarında, çelişkiden çelişkiye düştüler. "Emek"in değeri nasıl belirlenir? İçerdiği gerekli-emekle. Ama bir işçinin, bir günlük, bir haftalık, bir aylık, bir yıllık emeğinde ne kadar emek vardır? Bir günlük, bir haftalık, bir aylık, bir yıllık emek vardır. Eğer emek bütün değerlerin ölçüsü ise, o zaman, "emeğin değeri"ni, gerçekten de, ancak emek ile ifade edebiliriz. Ama eğer bütün bildiğimiz, bir saatlik emeğin bir saatlik emeğe eşit olduğundan ibaretse, bir saatlik emeğin değeri konusunda hiç bir şey bilmiyoruz demektir. Bu ise, bizi, amaca bir kıl payı olsun yaklaştırmıyor; olduğumuz yerde dönüp duruyoruz.

Onun için, klasik iktisat, bir başka yol denedi, ve şöyle dedi: bir metaın değeri, onun üretim maliyetine eşittir. Peki ama, emeğin üretim maliyeti nedir? Bu soruya karşılık verebilmek için, iktisatçılar, mantığa birkaç takla attırmak zorundadırlar. İktisatçılar, bizzat emeğin, ne yazık ki bilinemeyen üretim maliyetini araştıracaklarına, *işçinin* üretim maliyetini araştırmaya girişmişlerdir. Ve bu bulunabilir. Bu maliyet zamana ve koşullara göre değişiklik gösterir, ama belli toplum koşulları için, belli bir yer, belli bir üretim dalı için, hiç değilse oldukça dar sınırlar içinde, bu maliyet de bellidir. Bugün biz, nüfusun büyük ve durmadan artan bir sınıfının ancak üretim araçları —alet, makine, hammadde ve geçim araçları— sahiplerinin hesabına ücret karşılığında çalışarak yaşayabildiği kapitalist üretimin egemenliği al-

tında yaşıyoruz. Bu üretim biçimi temeli üzerinde, işçinin üretim maliyeti, işçinin çalışabilmesi, çalışabilir durumda kalması, ve yaşlılık, hastalık ya da ölüm gibi nedenlerle ayrılmasından sonra yerinin bir başkası tarafından alınması —yani, işçi sınıfının gerekli sayılarda çoğalması— için ortalama olarak gerekli olan geçim araçları miktarından —ya da bunların para olarak fiyatından— ibarettir.

Varsayalım ki, bu geçim araçlarının para olarak fiyatı, günde ortalama üç markı bulmaktadır.

Demek ki, işçimiz, kendisini çalıştıran kapitalistten günde üç marklık bir ücret almaktadır. Buna karşılık, kapitalist, onu, diyelim ki, günde oniki saat çalıştırmaktadır. Bu kapitalist, kabaca şöyle hesap yapar:

İşçimizin —bir tesviyecinin— bir günde tamamlayabileceği bir makine parçasını yapmak zorunda olduğunu varsayalım. Hammadde —daha önceden gerekli biçimde hazırlanmış demir ve pirinç— 20 mark tutuyor. Buharlı makinenin kömür tüketimi, ve bu ayni buharlı makinenin, tornanın ve işçimizin kullandığı öteki aletlerin bu kullanımdan doğan yıpranma payı, bir gün için, bir marklık bir değeri temsil etmektedir. Varsayımımıza göre, bir günlük ücret, 3 marktır. Böylece bizim sözkonusu makine parçası, hepsi içinde, 24 mark etmektedir. Ama kapitalist, buna karşılık, müşterilerinden, ortalama olarak, 27 mark alacağını hesaplamaktadır, ya da yaptığı harcamadan 3 mark daha fazlasını.

Kapitalistin cebine indirdiği bu 3 mark nereden geliyor? Klasik ekonominin iddiasına göre, metalar, ortalama olarak, kendi değerlerinden satılırlar, yani içerdikleri gerekli-emek miktarına tekabül eden fiyatlardan. Bizim makine parçasının ortalama fiyatı —27 mark— demek ki, kendi değerine, yani bu parça içinde cisimleşmiş emeğe eşit olacaktır. Ama bu 27 marktan 21'i, bizim tesviyeci işe koyulmadan önce de zaten var olan bir değerdi. 20 markını hammaddeler, bir markını da iş sırasında tüketilen kömür, ya da [üretim —ç.] sürecinde kullanılmış ve etkinlikleri bu değer tutarınca azalmış olan makineler ve aletler içermekteydi. Geriye kalıyor hammaddenin değerine eklenmiş olan 6 mark. Ama iktisatçılarımızın kendi varsayımlarına göre, bu 6 mark, ancak, işçimizin hammaddeye katmış olduğu emekten ileri gelebilir. İşçinin oniki

saatlik emeği, böylece, 6 marklık yeni bir değer yaratmıştır. Onun oniki saatlik emeği, demek ki, 6 marka eşit olacaktır. Ve böylece, biz de, en sonunda, "emeğin değeri"nin ne olduğunu bulmuş oluyoruz,

"Dur bakalım!" diye bağırıyor tesviyecimiz. "Altı mark mı? Ama ben ancak üç mark aldım! Benim kapitalist, oniki saatlik emeğimin değerinin ancak üç mark olduğuna yemin billâh ediyor, ve eğer altı mark isteyecek olursam, benimle alay eder. Ne demek oluyor bu?"

Emeğin değeri ile, önceleri kısır bir döngü içine giriyor idiysek, şimdi de, tam anlamıyla içinden çıkılmaz bir çelişki içine düşmüş bulunuyoruz. Emeğin değerini aradık ve bize gerekli olandan fazlasını bulduk. İşçi için, oniki saatlik emeğin değeri üç marktır, kapitalist için ise, altı marktır, ki bunun üçünü ücret olarak işçiye öder, üçünü de kendisi için cebe atar. Şu halde, emeğin, bir değil, iki değeri, üstelik de birbirinden çok farklı iki değeri olmalıydı!

Para olarak ifade edilen değerleri iş zamanına indirgediğimiz anda, çelişki daha da akıl almaz bir hal alıyor. Oniki saatlik çalışma sırasında, altı marklık yeni bir değer yaratılmıştır. Böylece, altı saatte üç mark — işçinin oniki saatlik emek karşılığı aldığı miktar. Oniki saatlik emek karşılığında, işçi, buna eş bir değer olarak, altı saatlik emek ürünü elde etmektedir. Şu halde, ya emeğin biri ötekinin iki katı olan iki değeri vardır, ya da oniki altıya eşittir! Her durumda da tam bir saçmalığa varılmaktadır.

Ne yaparsak yapalım, emeğin alınıp satılmasından ve emeğin değerinden sözettiğimiz sürece, bu çelişkiden hiç bir zaman kurtulamayacağız. İktisatçılarımızın başına gelen de budur. Klasik ekonominin son kolu olan rikardocu okul, esas olarak bu çelişkiyi çözümlememesi yüzünden batmıştır. Klasik iktisat bir çıkmaza girmişti. Çıkış yolunu bulan Marx oldu.

İktisatçıların "emek"in üretim maliyeti olarak gördükleri şey, emeğin değil, bizzat yaşayan işçinin üretim maliyeti idi. Ve bu işçinin kapitaliste sattığı şey, kendi emeği değildi. "İşe fiilen başlar başlamaz", diyor Marx, "artık, emeği onun olmaktan çıkmıştır ve bunun için de bu emeğin şimdi işçi tarafından satılması sözkonusu olamaz."[83] İşçi, olsa olsa *gele-*

cekteki emeğini satabilir, yani belirli bir zaman içinde belirli bir işi yerine getireceği üzerine söz kesebilir. Ama bunu yapmakla emek satmış olmaz (ki bu emeğin önce harcanmış olması gerekirdi), belirli bir zaman için (gündelik iş durumunda) ya da belirli bir üretim için (parça başına iş durumunda), işgücünü kapitalistin emrine verir: kiraya verdiği, ya da sattığı, *işgücüdür*. Ama bu işgücü işçinin kişiliğine sıkı sıkıya bağlıdır ve ondan ayrılamaz. İşgücünün üretim maliyeti, şu halde, işçinin bizzat kendi üretim maliyeti ile çakışmaktadır; iktisatçıların emeğin üretim maliyeti dedikleri şey, gerçekte, işçinin ve, böylelikle de, onun işgücünün üretim maliyetidir. Ve böylece işgücünün üretim maliyetinden gerisin geriye işgücünün *değerine* varabiliriz ve, Marx'ın işgücünün alım ve satımı konusundaki bölümde yaptığı gibi (*Kapital*, Band IV, 3),[84] belirli bir nitelikteki işgücünün üretimi için zorunlu olan toplumsal olarak gerekli-emek miktarını saptayabiliriz.

Peki ama işçi işgücünü kapitaliste sattıktan, yani önceden kararlaştırılan —gündelik ya da parça başına— bir ücret karşılığında işgücünü kapitalistin emrine verdikten sonra ne olur? Kapitalist, işçiyi, iş için gerekli bütün şeylerin —hammaddelerin, yardımcı maddelerin (kömür, boya vb.), aletlerin, makinelerin— hazır olduğu atelyesine ya da fabrikasına götürür. İşçi burada ölesiye çalışmaya başlar. Gündelik ücreti; yukarda varsaydığımız gibi, üç marktır — bu durumda, bu ücreti, gündelik ya da parça başına kazanıyor olması önemli değildir. Burada da, gene, işçinin, kendi emeği ile, tüketilen hammaddelere oniki saatte altı marklık bir yeni değer kattığını varsayıyoruz, ki bu yeni değeri, kapitalist, yapımı tamamlanmış parçayı sattığı zaman paraya dönüştürür. Kapitalist, bununla, işçiye üç markını öder; öteki üç markı da kendisine alıkoyar. Ama eğer işçi, oniki saatte altı marklık bir değer yaratıyorsa, altı saatte de üç marklık bir değer yaratır. Demek ki, kapitalist için altı saat çalışmakla, işçi, ücret olarak aldığı üç markın eşdeğerini kapitaliste zaten geri ödemiş oluyor, Altı saatlik bir çalışmadan sonra ikisi de ödeşmiş olmaktadırlar, birbirlerine tek fenik bile borçlu değillerdir.

"Dur bakalım!" diye bağırıyor bu kez de kapitalist. "Ben işçiyi bütün bir gün için, oniki saatliğine kiraladım. Oysa

altı saat ancak yarım gün eder. Haydi bakalım öteki altı saat da doluncaya kadar iş başına — ancak o zaman ödeşmiş olacağız!" Ve işçi, gerçekten de, "kendi isteğiyle" kabul ettiği ve altı iş saatine malolan bir ürün için oniki saatlik bütün bir gün çalışmayı üstlendiği anlaşmaya uymak zorundadır.

Parça başına çalışmada da durum tıpatıp aynıdır. Varsayalım ki, işçimiz, oniki saatte bir metadan oniki parça yapıyor. Bu parçalardan herbiri, hammadde ve yıpranma olarak iki marka malolmakta ve 2,5 marka satılmaktadır. Bundan önceki aynı varsayımlara göre, demek ki, kapitalist, işçiye, parça başına 25 fenik verecektir; bu, oniki parça için üç mark etmektedir ki, bunu kazanması için de işçinin oniki saate gereksinmesi vardır; oniki parçanın satışından kapitalistin eline 30 mark geçer; bundan hammaddeler ve yıpranma için 24 mark indirildiğinde geriye altı mark kalır ki, kapitalist bunun üç markını ücret olarak işçiye öder, üç markını da cebine atar. Tıpkı yukarıdaki gibi. Burada da işçi, altı saat kendisi için yani ücretini karşılamak için (oniki saatin herbirinde yarımşar saat), ve altı saat da kapitalist için çalışır.

En iyi iktisatçıların, "emek"in değerinden yola çıktıkları sürece üstesinden gelemedikleri güçlük, "emek"in değil de, "işgücü"nün değerinden yola çıktığımızda ortadan kaybolur. Günümüzün kapitalist toplumunda, işgücü bütün öteki metalar gibi bir metadır, ama gene de, tamamıyla özgün bir meta. Yani, değer yaratan bir güç, bir değer kaynağı olmak ve, gerçekten de, uygun bir biçimde kullanıldığında, bizzat kendisinde olandan daha fazlasını yaratan bir değer kaynağı olmak gibi özgün bir niteliği vardır. Üretimin bugünkü durumunda, insanın işgücü, bir günde, bizzat kendisinde bulunandan ve kendisinin malolduğundan daha büyük bir değer üretmekle kalmaz; her yeni bilimsel bulguyla, her yeni teknik buluşla, günlük üretiminin günlük maliyeti aşan bu fazlalığı artar, ve dolayısıyla da işgününün, işçinin günlük ücretini karşılamak için çalıştığı bölümü azalır; öte yandan da, işgününün, işçinin karşılığını almaksızın emeğini kapitaliste *armağan etmek* zorunda olduğu bölümü artar.

İşte bugünkü toplumumuzun tüm ekonomik yapısı budur: bütün değerleri yaratan tek başına işçi sınıfıdır. Çünkü değer sözü, emek sözünün bir öteki ifadesinden başka bir şey

değildir ve bugünkü kapitalist toplumumuzda, belirli bir metaın içerdiği toplumsal olarak gerekli-emek miktarını anlatan bir deyimdir. Ne var ki, işçiler tarafından üretilen bu değerler, işçilere ait değildir. Bu değerler, hammaddelerin, makinelerin, aletlerin ve işçi sınıfının işgücünü satın almalarına olanak sağlayan birikmiş paranın sahiplerine aittir. Demek ki, işçi sınıfının yarattığı ürünler yığınından kendisine kalan, bu yığının bir bölümüdür ancak. Ve az önce gördüğümüz gibi, kapitalist sınıfın kendine sağladığı ve olsa olsa toprak sahipleri sınıfı ile bölüşmek zorunda olduğu geri kalan bölüm, her yeni bulgu ve buluşla daha da artar, buna karşılık, işçi sınıfının payına düşen bölüm (adam başına hesaplandığında) ya çok yavaş ve önemsiz bir artış gösterir, ya yerinde sayar, ya da hatta bazı durumlarda azalır.

Ama gitgide artan bir hızla birbirinin yerini alan bu bulgu ve buluşlar, insan emeğinin her gün görülmemiş ölçüde artan bu üretkenliği, nihayet, bugünkü kapitalist ekonomiyi ortadan kaldıracak bir çelişkiye yolaçar. Bir yanda ölçüye gelmez büyüklükte zenginlikler ve alıcıların başa çıkamayacağı ürün bolluğu; öte yanda ise, toplumun proleterleşmiş, ücretli işçiler haline gelmiş ve işte bu yüzden de bu ürün bolluğunu kendilerine maledemez hale sokulmuş geniş yığınları. Toplumun, son derece zengin küçük bir sınıf ile mülkten yoksun büyük bir ücretliler sınıfına bölünmesi, toplumun üyelerinin büyük bir çoğunluğu aşırı bir yoksulluğa karşı hemen hemen korunmamış, giderek hiç korunmamış durumda iken, o toplumun, kendi ürettiği fazlalığın ağırlığı altında ezilip boğulması sonucunu verir. Bu durum, her geçen gün daha saçma, daha gereksiz olmaktadır. Bu duruma son veril*melidir*, verile*bilir*. Bugünkü sınıf farklılıklarının ortadan kalkmış olacağı ve —belki biraz sıkıntılı ama herhalde ahlâk bakımından çok yararlı kısa bir geçiş döneminden sonra— toplumun bütün bireylerinin, daha şimdiden zaten varolan muazzam üretici güçlerinin planlı olarak kullanılması ve genişletilmesi sayesinde, ve herkes için zorunlu ve eşit çalışma ile, yaşamdan zevk alma, gelişme ve bedenin ve usun bütün yeteneklerini işletebilme araç ve olanaklarından herkesin eşit bir biçimde ve durmadan artan bir bolluk içinde yararlanabileceği yeni bir

toplum düzeni olanaklıdır. Ve işçilerin bu yeni toplumsal düzeni elde etme kararlılıklarının giderek artmakta olduğunu yarınki Bir Mayıs, ve önümüzdeki 3 mayıs pazar günü,[85] Okyanusun her iki yakasında da, tanıtlayacaktır bize.

Londra, 30 Nisan 1891

FRİEDRİCH ENGELS

Vorwärts, 13 Mayıs 1891, nº 109'a ek olarak ve Karl Marx, *Lohnarbeit und Kapital*, Berlin 1891, başlıklı broşür olarak yayınlanmıştır

I

Çeşitli çevreler tarafından, bugünün sınıf savaşımlarının ve ulusal savaşımların maddî temelini oluşturan *ekonomik ilişkileri* ortaya koymamış olmakla kınandık. Biz bu ilişkilere, kasıtlı olarak, yalnızca siyasal çatışmalarda kendilerini doğrudan ön plana çıkardıkları yerde değindik.

Sorun, her şeyden önce, sınıf savaşımlarını günümüzün tarihi içinde izlemek ve elimizde zaten bulunan ve her gün tazelenen tarihsel malzeme ile işçi sınıfının, Şubat ve Martla[86] gerçekleştirilen bağımlılığının, aynı zamanda işçi sınıfının karşıtlarının da —Fransa'da cumhuriyetçi burjuvaların ve bütün Avrupa kıtası üzerinde feodal mutlakiyete karşı savaşım veren burjuva ve köylü sınıflarının da— yenilgisine yolaçtığını; Fransa'da "hilesiz cumhuriyet"in zaferinin, aynı zamanda, Şubat Devrimine kahramanca bağımsızlık savaşla-

rı ile yanıt vermiş olan ulusların da düşüşü olduğunu; ve son olarak, Avrupa'nın, devrimci işçilerin yenilgisi ile, yeniden eski çifte köleliğine, *İngiliz-Rus* köleliğine düştüğünü ampirik olarak tanımlamaktı. Paris'teki Haziran savaşımı, Viyana'nın düşüşü, Berlin'in Kasım 1848 traji-komedisi, Polonya'nın, İtalya'nın ve Macaristan'ın umutsuz çabaları, İrlanda'nın açlıktan kırılması — Avrupa'da burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki sınıf savaşımını niteleyen ve bize de, amacı sınıf savaşımından ne kadar uzak görünürse görünsün her devrimci ayaklanmanın devrimci işçi sınıfı zafere ulaşıncaya dek başarısızlıkla sonuçlanmak zorunda olduğunu, her türlü toplumsal reformun, proleter devrimi ile feodal karşıdevrimin bir *dünya savaşı* içinde silahlarla boy ölçüşecekleri ana kadar bir hamhayal olarak kalacağını göstermek olanağını vermiş olan bellibaşlı etmenler işte bunlardı. Gerçekte olduğu gibi bizim sunuş biçimimizde de, *Belçika* ile *İsviçre,* biri burjuva monarşisinin model devleti, öteki burjuva cumhuriyetinin model devleti olarak, kendilerinin Avrupa devriminden olduğu kadar sınıf savaşımından da bağımsız devletler olduklarını sanan, ve büyük tarihsel tabloda karikatüre yakın, traji-komik fresklerdi.

Okurlarımız, 1848 yılında sınıf savaşımının koskoca siyasal biçimler alarak geliştiğini görmüş olduklarına göre, şimdi, artık, burjuvazinin varlığının ve sınıf egemenliğinin olduğu kadar, işçi sınıfının köleliğinin dayandığı ekonomik ilişkilerle de daha yakından ilgilenmenin zamanı gelmiştir.

Üç büyük kesim halinde şu konuları açıklayacağız: 1. *ücretli emek ile sermaye* arasındaki ilişki, işçinin köleliği, kapitalistin egemenliği; 2. *orta burjuva sınıfların ve köylü denen katmanın bugünkü sistem altındaki kaçınılmaz çöküşleri;* 3. *çeşitli Avrupa uluslarının burjuva sınıflarının,* dünya pazarının zorbası —*İngiltere*— tarafından *ticarî boyunduruk altına alınması ve sömürülmesi.*

Ekonomi politiğin en ilkel kavramlarının bile önceden bilindiğini varsaymaksızın, mümkün olduğu kadar yalın ve herkesin anlayabileceği bir açıklama yapmaya çalışacağız. İşçiler için anlaşılabilir olmayı istiyoruz. Zaten Almanya'nın her yanında, en basit ekonomik ilişkiler konusunda, bugünkü düzenin patentli savunucularından tutun da Almanya'da prens-

lerden de daha bol olan *sosyalist kerametçilere ve bilinmedik siyasal dehalara* varıncaya kadar herkeste, bilgisizlik ve en garip fikirlerden meydana gelme bir karışıklık hüküm sürmektedir.

O halde, ilk soruyu ele alalım: *Ücret nedir? Nasıl belirlenir?*

Eğer işçilere, "ücretiniz ne kadar?" diye bir soru sorulsaydı, kimi, "işverenimden günde bir mark alıyorum", kimi de, "iki mark alıyorum" vb. diyeceklerdi. Hepsi de, bağlı bulundukları çeşitli işkollarına göre, belirli bir işin yapılması, örneğin bir yardalık bezin dokunması, ya da bir sayfalık bir yazının dizilmesi karşılığında kendi patronlarından aldıkları farklı para tutarları sıralayacaklardı. Bu işçilerin hepsi, bildirdikleri tutarların çeşitliliğine karşın, bir noktada birleşeceklerdir: ücret, kapitalistin belirli bir işzamanı karşılığında ya da belirli bir işin yapılması karşılığında ödediği para tutarıdır.

Kapitalist, bundan ötürü, para ile onların emeklerini *satın alıyor* görünür. Onlar da, kapitaliste bu para karşılığında emeklerini *satarlar*. Ama bu, ancak görünüşte böyledir. Oysa gerçekte onların para karşılığında kapitaliste sattıkları *işgücü*dür. Kapitalist bu işgücünü bir günlüğüne, haftalığına, aylığına vb. satın alır. Ve satın aldıktan sonra da, işçileri baştan şart koşulan süre boyunca çalıştırarak, bu işgücünü kullanır. Kapitalist, işçilerin işgüçlerini satın aldığı bu aynı para, örneğin iki mark karşılığında, iki kilo şeker, ya da belirli bir miktarda herhangi bir başka meta satın alabilirdi. İki kilo şeker satın aldığı bu iki mark, iki kilo şekerin *fiyatı*dır. İşgücünün oniki saatlik kullanımını satın aldığı bu iki mark, oniki saatlik işin fiyatıdır. Demek ki, işgücü bir metadır, şekerden ne eksik, ne fazla. Birincisi saatle ölçülür, ikincisi ise teraziyle.

İşçiler, metalarını, yani işgüçlerini kapitalistin metaı ile, yani para ile değişirler, ve bu değişim, belirli bir oranda olur. Şu kadar paraya, işgücünün şu kadar süreyle kullanılması. Oniki saatlik dokuma karşılığında 2 mark. Peki bu 2 mark, 2 mark karşılığında satın alabileceğim bütün öteki metaları da temsil etmez mi? Şu halde işçi, kendi metaını, yani işgücünü, her türden öteki metalarla değişmiştir ve bu, belirli bir

orana göre olmuştur. Kapitalist, işçiye 2 mark vermekle, günlük emeği karşılığında ona şu kadar et, şu kadar giyecek, şu kadar yakacak, ışık vb. vermiştir. Buna göre, bu 2 mark, işgücünün öteki metalarla değişilme oranını, yani işgücünün *değişim-değerini* ifade eder. Bir metaın para olarak hesaplanan değişim-değeri, onun *fiyatı* denen şeydir. Ücret, genellikle *emeğin fiyatı* denilen işgücü fiyatına, ancak insanın etinde, kanında saklı bulunan bu özgün metaın fiyatına verilen addan başka bir şey değildir.

Herhangi bir işçiyi, örneğin bir dokumacıyı alalım. Kapitalist ona dokuma tezgâhını ve ipliği sağlar. Dokumacı işe koyulur, ve iplik beze dönüşür. Kapitalist, bezi alır ve onu örneğin 20 marka satar. O halde, dokumacının ücreti, bezin, 20 markın, kendi emeğinin ürününün bir *bölümü* müdür? Hiç de değil. Dokumacı, bez satılmadan çok önce belki de bezin dokunması bitmeden önce, ücretini almıştır. Şu halde kapitalist, bu ücreti, bezin satışından alacağı paradan değil, önceden biriktirilmiş paradan öder. Nasıl ki, işveren tarafından sağlanan dokuma tezgâhı ve iplik dokumacının ürünü değilse, aynı şey dokumacının kendi metaı, yani kendi işgücü karşılığında aldığı metalar için de geçerlidir. Olabilir ki, kapitalist, bezi için hiç bir alıcı bulamaz. Olabilir ki, bezin satışından elde ettiği miktar, ücreti bile çıkaramaz. Ya da bezini dokumacının ücretine kıyasla çok kârlı bir biçimde satabilir. Bütün bunların dokumacıyla hiç bir ilgisi yoktur. Kapitalist, dokumacının işgücünü, servetinin, sermayesinin bir bölümüyle satın alır, tıpkı servetinin öteki bölümüyle de hammaddeyi —ipliği— ve iş aletini —dokuma tezgâhını— satın aldığı gibi. Bunları satın aldıktan sonra, ki bu satın alınan şeyler arasında bezin üretimi için gerekli olan işgücü de vardır, artık yalnız *kendisinin olan hammaddelerle ve iş aletleri* ile üretim yapar. Çünkü şimdi iş aletleri, üründe ya da ürünün fiyatında dokuma tezgâhı ne kadar pay sahibiyse o kadar pay sahibi olan bizim dokumacıyı da içermektedir.

Şu halde ücret, işçinin kendi ürettiği meta içinde sahip olduğu pay değildir. Ücret, kapitalistin onlarla kendisi için belirli bir miktarda üretken işgücü satın aldığı daha önceden varolan metaların bir bölümüdür.

İşgücü, demek ki, onu elinde bulunduranın, yani ücretli işçinin kapitaliste sattığı bir metadır. Ücretli işçi bunu neden satar? Yaşamak için.

Ama, işgücünün uygulanması, emek, işçinin kendi yaşam faaliyetidir, kendi yaşamının tezahürüdür. Ve işte, işçinin gerekli *geçim araçlarını* sağlamak için bir başkasına sattığı bu *yaşam faaliyetidir*. Böylece, yaşam faaliyeti, kendisi için bir varolabilme aracından başka bir şey değildir. O, yaşamak için çalışır. Hatta kendisine göre çalışmak, kendi yaşamının bir bölümü değil, daha çok, yaşamından yapılan bir özveridir. Bir başkasına devrettiği bir metadır. Bundan ötürü, kendi faaliyetinin ürünü de, bu faaliyetinin amacı değildir. Kendisi için ürettiği şey, dokuduğu ipek, madenden çıkardığı altın, yaptığı saray değildir. Kendisi için ürettiği şey, *ücrettir,* ve ipek, altın, saray onun gözünde belirli bir miktar geçim aracına, belki de pamuklu bir fanilaya, bir miktar bakır paraya ve bir bodrum katına indirgenir. Peki ya bu oniki saat boyunca dokuyan, iplik eğiren, yol açan, tornaya çeken, ev yapan, kürek sallayan, taş kıran, yük taşıyan vb. işçi, bu oniki saatlik dokumacılığa, iplik eğirmeye, yol açmaya, tornacılığa, duvarcılığa, kürek sallamaya, taş kırmaya kendi yaşamının bir belirtisi gibi, kendi yaşamı gibi mi bakar? Tam tersine, onun için yaşam, bu işin bittiği yerde, masada, kahvede, yatakta başlar. Öte yandan, bu oniki saatlik emek, kendisi için dokuma, eğirme, yol açma vb. olarak değil, kendisini masaya, kahveye, yatağa götüren *kazanç* olarak anlam taşır. Eğer ipekböceği, varlığını bir tırtıl olarak sürdürmek için koza örseydi, tam bir ücretli işçi olurdu.

İşgücü, her zaman bir *meta* olmamıştır. Emek, her zaman ücretli emek, yani *özgür* emek olmamıştır. Köle kendi işgücünü köle sahibine satmıyordu, nasıl ki öküz de yaptığı hizmeti köylüye satmazsa. Köle, efendisine işgücü ile birlikte, bir defada ve tümden satılır. Köle, bir efendinin elinden ötekinin eline geçebilen bir metadır. *Kendisi* bir metadır ama, işgücü onun *kendi* metaı değildir. *Serf,* işgücünün yalnız bir bölümünü satar. Toprak sahibinden bir ücret almaz; daha çok o, kendisi, toprak sahibine bir haraç öder.

Serf toprağa aittir ve topraktan elde edilenleri toprağın sahibine teslim eder. Öte yanda, *özgür emekçi,* kendisini satar

ve hem de parça parça satar. Yaşamının 8, 10, 12, 15 saatini, gün be gün açık artırmayla, en çok artıranlara, hammaddelerin, iş aletlerinin ve geçim araçlarının sahiplerine, yani kapitalistlere satar. İşçi, ne bir köle sahibine, ne de toprağa aittir, ama günlük yaşamının 8, 10, 12, 15 saati bunu satın alana aittir. İşçi, kendisini kiralayan kapitalisti istediği an terkeder, ve kapitalist de, artık onun sırtından kâr elde etmediği, ya da umduğu kârı elde etmediği anda kendisine yol verir. Ama yaşamının biricik kaynağı kendi işgücünün satımı olan işçi, kendi varlığını reddetmeksizin *alıcılar sınıfının tümünü, yani kapitalist sınıfı terkedemez.* İşçi şu ya da bu kapitaliste değil, *kapitalist sınıfa* aittir, ve dahası, kendisini satmak, yani bu kapitalist sınıf içinden bir alıcı bulmak ona düşer.

Sermaye ile ücretli emek arasındaki ilişkilerde daha derinlere dalmadan önce, şimdi kısaca, ücretin belirlenmesinde hesaba katılan en genel ilişkileri açıklayacağız.

Ücret, görmüş olduğumuz gibi, belirli bir metaın, işgücünün *fiyatı*dır. Demek ki, ücret de bütün öteki metaların fiyatlarını belirleyen aynı yasalarla belirlenir. O halde burada sorulacak soru şudur: *bir metaın fiyatı nasıl belirlenir?*

II

Bir metaın fiyatını belirleyen nedir?

Bunu belirleyen, alıcılarla satıcılar arasındaki rekabettir, yani arz ve talep arasındaki ilişkidir. Bir metaın fiyatını belirleyen rekabet, *üç yönlüdür.*

Aynı meta, çeşitli satıcılar tarafından piyasaya sürülür. Aynı nitelikte metaları en ucuz fiyata satan, öteki satıcıların ayağını kaydıracağından ve en büyük sürümü sağlayacağından emindir. Demek ki, satıcılar, malların sürümü için, pazar için karşılıklı çekişir dururlar. Herbiri, satmak, olabildiğince çok satmak ve elinden gelirse öteki satıcıları safdışı ederek yalnız kendisi satmak ister. Bunun içindir ki, biri ötekinden daha ucuza satar. Bunun sonucu olarak, *satıcılar arasında* piyasaya sürdükleri metaların fiyatını *düşüren* bir *rekabet* çıkar ortaya.

Ama, buna karşılık, *alıcılar arasında* da *rekabet* vardır ki, bu da piyasaya sürülen metaların fiyatlarının *yükselme-*

sine yolaçar.

Son olarak, *alıcılarla satıcılar arasında da rekabet* vardır; alıcılar olabildiğince ucuza almak, satıcılar ise, olabildiğince pahalı satmak isterler. Alıcılar ile satıcılar arasındaki bu rekabetin sonucu, bu rekabetin yukarıda sözü edilen iki yanının nasıl bir ilişki içinde olduklarına, yani rekabetin alıcılar ordusunda mı, yoksa satıcılar ordusunda mı daha güçlü olduğuna bağlı olacaktır. Sanayi bu iki orduyu karşı karşıya getirir ki, bunlardan herbiri gene kendi safları arasında, kendi birlikleri arasında da bir savaş yürütmektedir. Kendi birlikleri arasında en az vuruşma olan ordu, hasmına karşı zaferi kazanır.

Piyasada 100 balya pamuk ve, aynı zamanda, 1.000 balya pamuk alıcısı olduğunu varsayalım. Bu durumda, demek ki, talep arzdan on kat daha büyüktür. Herbiri bu yüz balyadan bir tane, ve eğer mümkünse hepsini almak isteyen alıcılar arasındaki rekabet çok çetin olacaktır. Bu örnek keyfî bir varsayım değildir. Ticaret tarihinde, aralarında birlik kurmuş birkaç kapitalistin 100 balya değil, dünyanın tüm pamuk stoklarını satın almaya çalıştıkları pamuk rekoltesinin kötü olduğu dönemleri yaşadık. Böylece, verilen bu örnekte, bir alıcı, pamuk balyası başına göreli olarak daha yüksek bir fiyat vererek öteki alıcıyı piyasadan uzaklaştırmaya çalışacaktır. Düşman ordunun birliklerinin kendi aralarında zorlu bir kavgaya tutuştuklarını gören ve 100 balya pamuğun tümünün de satılacağından emin bulunan pamuk satıcıları, karşı taraftakilerin pamuk fiyatını yükseltmek için birbirleriyle rekabete giriştikleri bir sırada, birbirlerine girip pamuk fiyatını düşürmemeye dikkat edeceklerdir. İşte böylece, satıcılar ordusunda birdenbire bir iç barış meydana gelir. Şimdi onlar, alıcıların karşısına tek bir kişi gibi dikilirler, kollarını filozofça kavuştururlar, ve eğer en ısrarlı ve hevesli alıcıların bile fiyat tekliflerinin kesin bir sınırı bulunmazsa, bunların isteklerinin de sınırı olmaz.

Demek ki, bir metaın arzı bu mala karşı olan talepten daha az ise, satıcılar arasında hemen hemen, ya da hiç bir rekabet olmaz. Bu rekabetin azalması oranında, alıcılar arasındaki rekabet artar. Sonuç, meta fiyatlarında oldukça önemli bir artıştır.

Bunun karşıtı durumun, tam tersi bir sonuçla, çok daha sık meydana geldiği bilinmektedir. Arzın talebe göre hatırı sayılır bir fazlalık göstermesi; satıcılar arasında amansız bir rekabet; alıcı yokluğundan malların gülünç derecede düşük fiyatlarla satılması.

Ama fiyatlarda bir yükselme, bir düşme ne demeye gelir; yüksek fiyatın, düşük fiyatın anlamı nedir? Bir kum taneciği, mikroskopla bakıldığında yüksektir, ve bir kule, dağ ile kıyaslandığında alçaktır. Ve eğer fiyat, arz ile talep arasındaki ilişki ile belirleniyorsa, o zaman arz ile talep arasındaki ilişkiyi belirleyen nedir?

Karşımıza çıkan ilk burjuvaya başvuralım. Bir an bile duraksamayacak, bir başka Büyük İskendermiş gibi, bu metafizik kördüğümü çarpım cetveli ile kesip atacaktır. Bize diyecektir ki, sattığım malların üretimi bana 100 marka maloluyorsa, ve ben bu malların satışından, ama bütün bir yıl içerisindeki satışından, 110 mark elde ediyorsam — o zaman bu, akla-uygun, dürüst, meşru bir kârdır. Ama eğer bunun karşılığında 120 ya da 130 mark elde ediyorsam, bu, yüksek bir kârdır; ve eğer elde ettiğim 200 markı buluyorsa, bu, olağanüstü, çok büyük bir kâr olur. Peki burjuvanın kârını ölçmekte kullandığı *ölçü* nedir? Metaının *üretim maliyeti.* Bu meta karşılığında, üretimleri daha ucuza malolmuş bir miktar başka meta alacak olursa, zarar etmiş olur. Kendi metaı karşılığında, üretilmeleri daha pahalıya malolmuş bir miktar başka meta alacak olursa, kazançlı çıkmış olur. Ve kârdaki yükselme ve düşmeleri, kendi metaının değişim-değerinin sıfır göstergesinin *—üretim maliyetinin—* üstünde ya da altında duruyor olmasına göre hesaplar.

Böylece arz ile talep arasındaki değişen ilişkinin fiyatlarda nasıl kimi kez bir yükselişe, kimi kez bir düşüşe, kimi kez yüksek, kimi kez düşük fiyatlara yolaçtığını görmüş bulunuyoruz. Eğer bir metaın fiyatı arz yetersizliği ya da talepte görülen orantısız bir artış yüzünden oldukça önemli bir yükselme göstermişse, mutlaka bir başka metaın fiyatı buna orantılı olarak düşmüş demektir, çünkü bir metaın fiyatı, o metaın başka metalarla değişilme oranının para olarak ifadesinden başka bir şey değildir. Örneğin, bir metre ipekli kumaşın fiyatı 5 marktan 6 marka çıkarsa, gümüşün değeri ipek-

li kumaşa göre düşmüş, ve eski fiyatlarında kalmış olan bütün öteki metaların fiyatları, aynı şekilde, ipekli kumaşa oranla düşmüş demektir. Aynı miktarda ipekli kumaş alabilmek için, karşılığında, bu metalardan daha fazla miktarda vermek gerekir. Bir metadaki fiyat artışının sonucu ne olacaktır? Bir miktar sermaye, gelişmekte olan bu sanayi dalına atılacak ve sermayenin bu yeğlenen sanayi alanına akımı, sermayeye olağan kârlar getirene dek, ya da daha doğrusu, ürünlerinin fiyatı, aşırı üretim yüzünden, üretim maliyetinin altına düşene dek sürecektir.

Bunun tersine, eğer bir metaın fiyatı, üretim maliyetinin altına düşerse, sermaye, bu metaın üretiminden çekilecektir. Modası geçmiş ve bundan ötürü de yokolması gereken bir sanayi dalı olma durumu dışında, böyle bir metaın üretimi, yani arzı, sermayenin kaçmasından dolayı, talebe uygun düşene dek, ve bunun sonucu fiyatı yeniden üretim maliyetinin düzeyine çıkıncaya dek, ya da daha doğrusu, arz, talebin altına düşünceye dek, yani fiyatı yeniden üretim maliyetinin üstüne çıkıncaya dek düşmeye devam edecektir, *çünkü bir metaın yürürlükteki fiyatı, her zaman, üretim maliyetinin ya altında ya da üstünde bulunur.*

Sermayenin bir sanayi alanından bir başkasına nasıl ileri geri hareket ettiğini görüyoruz. Yüksek fiyatlar çok büyük bir içe doğru göç, düşük fiyatlar ise çok büyük bir dışa doğru göç getirirler.

Bir başka görüş açısından, yalnız arzın değil, talebin de üretim maliyeti tarafından belirlendiğini gösterebilirdik. Ama bu bizi konumuzdan çok uzaklaştırır.

Arz ve talepteki dalgalanmaların bir metaın fiyatını sürekli olarak nasıl yeni baştan üretim maliyetine getirmekte olduğunu görmüş bulunuyoruz. *Bir metaın gerçek fiyatı, gerçekten, her zaman üretim maliyetinin ya altında ya da üstündedir; ama yükseliş ve düşüşler karşılıklı olarak birbirlerini dengelerler,* öyle ki, belirli bir süre içersinde, sanayideki çekilme ve kabarmalar birlikte alındıklarında, metalar birbirleriyle üretim maliyetlerine uygun olarak değişilirler ve, demek ki, fiyatları üretim maliyetleri tarafından belirlenir.

Fiyatın üretim maliyeti tarafından bu belirlenişi, iktisatçıların anladıkları anlamda anlaşılmamalıdır. İktisatçılar,

metaların *ortalama fiyatının* üretim maliyetine eşit olduğunu; bunun bir *yasa* olduğunu söylerler. Yükselmenin alçalmayla alçalmanın da yükselmeyle dengelendiği anarşik hareketi bir raslantı sayarlar. Ama, başka iktisatçılarca da gerçekten yapıldığı gibi, dalgalanmaları yasa, ve üretim maliyeti tarafından belirlenmeyi raslantı kabul etmek de aynı ölçüde doğru olurdu. Ancak daha yakından bakıldığında, yalnızca bu dalgalanmalardır ki, kendileriyle birlikte en korkunç yıkımları getirirler ve burjuva toplumunu, yersarsıntıları gibi, temellerine dek sarsarlar — yalnızca bu dalgalanmaların akışı içersindedir ki, fiyatlar üretim maliyeti tarafından belirlenir. Bu düzensizlik hareketinin tümü, onun düzeninin ta kendisidir. Bu sınaî anarşinin akışı içinde, bir daire çevresindeki bu hareket içinde, rekabet, sözgelimi, bir aşırılığı bir başkasıyla telâfi eder.

Şu halde, görüyoruz ki, bir metaın fiyatı kendi üretim maliyeti tarafından öyle bir biçimde belirlenir ki, bu metaın fiyatının kendi üretim maliyetinin üstüne çıktığı dönemler, üretim maliyetinin altına düştüğü dönemler tarafından telâfi edilir, ve *vice versa.* Bu, elbette, ayrı ayrı, belirli sınaî ürünler için değil, ancak tüm bir sanayi dalı için geçerlidir. Bunun sonucu olarak, bu, gene, tek tek sanayiciler için değil, ancak tüm sanayiciler sınıfı için geçerlidir.

Fiyatın üretim maliyeti tarafından belirlenmesi, fiyatın bir metaın yapımı için gerekli-emek zamanı tarafından belirlenmesi ile aynı şeydir, çünkü üretim maliyeti (1) hammaddelerden ve aletlerin yıpranmasından, yani üretimleri belli bir miktarda işgününe malolmuş ve bundan ötürü de belli miktarda bir emek zamanını temsil eden sanayi ürünlerinden, ve (2) ölçüsü bizzat zaman olan dolaysız emekten oluşur.

Bu durumda, genel olarak metaların fiyatını düzenleyen bu aynı genel yasalar, elbet, *ücreti, emeğin fiyatını* da düzenlerler.

Ücret, arz ve talep arasındaki ilişkiye göre, işgücü alıcıları, yani kapitalistler ile, işgücü satıcıları, yani işçiler arasındaki rekabetin aldığı biçime göre yükselip düşecektir. Ücretteki dalgalanmalar genel olarak metaların fiyatındaki dalgalanmalara tekabül eder. *Ama bu dalgalanmaların çerçevesi içerisinde, emeğin fiyatı üretim maliyeti ile, bu metaın —iş-*

gücünün— üretimi için gerekli-emek zamanı ile belirlenir.

O halde, işgücünün üretim maliyeti nedir?

Bu, işçiyi işçi olarak muhafaza etmek ve işçiyi işçi durumuna getirmek için gerekli olan masraflardır.

Bundan ötürü, herhangi bir işin gerektirdiği eğitim süresi ne denli kısa olursa, işçinin üretim maliyeti o denli az, ve emeğinin fiyatı, ücreti o denli düşük olur. Çıraklık döneminin hemen hiç gerekli olmadığı, işçinin kabaca maddî varlığının yeterli olduğu sanayi dallarında, işçinin üretimi için gerekli masraflar, hemen hemen yalnızca kendisini yaşatmak ve çalışabilir durumda tutmak için zorunlu metalardan ibarettir. Bunun içindir ki, *emeğin fiyatı, zorunlu geçim araçlarının fiyatı* ile belirlenecektir.

Bununla birlikte, burada işin içine bir başka düşünce daha girer. İmalâtçı, üretim maliyetini ve, buna göre, ürünlerin fiyatlarını hesaplarken iş aletlerinin yıpranmasını da hesaba katar. Örneğin eğer bir makine ona 1.000 marka malolmuşsa ve ömrü on yılsa, on yılın sonunda eskimiş olan makinenin yerine bir yenisini koyabilmek için metaların fiyatına her yıl 100 mark ekler. Aynı biçimde, basit işgücünün üretim maliyeti hesaplanırken üreme masrafları da hesaba katılmalıdır, ki böylelikle, işçi soyunun çoğalabilmesi ve eskimiş işçilerin yerini yenilerin alabilmesi sağlanmış olur. Demek ki, işçinin yıpranması da, makinenin yıpranması gibi aynı şekilde hesaba katılır.

Basit işgücünün üretim maliyeti, demek ki, *işçinin varoluş ve üreme masraflarından* oluşur. Bu varoluş ve üreme masraflarının fiyatı, ücreti meydana getirir. Bu biçimde belirlenen ücrete, *asgarî ücret* denir. Bu asgarî ücret, metaların fiyatlarının genel olarak üretim maliyetleri ile belirlenmesi gibi, *bir tek birey* için değil, bu bireylerin meydana getirdikleri *tür* için gereklidir. Varolmak ve üremek için tek tek yeterli ücret alamayan milyonlarca işçi vardır; *ama tüm işçi sınıfının ücretleri* gösterdikleri dalgalanmalar içerisinde, bu asgariye eşitlenirler.

Herhangi bir başka metaın fiyatı gibi ücreti de düzenleyen en genel yasaları şimdi artık anlamış olduğumuza göre, konumuza daha ayrıntılı bir biçimde girebiliriz.

Sermaye, yeni hammaddeler, yeni iş aletleri ve geçim

araçları üretmede kullanılan her çeşit hammaddelerden, iş aletlerinden ve geçim araçlarından oluşur. Sermayeyi oluşturan bütün bu parçalar, emeğin yarattığı şeylerdir, emeğin ürünleridir, *birikmiş emektir*. Yeni bir üretimin aracı olarak işgören birikmiş emek, sermayedir.

İktisatçılar böyle derler işte.

Bir zenci köle nedir? Kara ırktan bir insandır. Bu açıklama ne denli yeterliyse, bundan önceki de o denli yeterlidir.

Bir zenci, bir zencidir. Ancak belirli koşullar altında, bir köle durumuna gelir. Bir pamuk eğirme makinesi, pamuk eğirme makinesidir. Ancak belirli koşullar altında *sermaye* durumuna gelir. Bu koşullardan koparıldı mı, artık sermaye değildir, tıpkı altının kendi başına *para* olmaması ya da şekerin şeker *fiyatı* olmaması gibi.

Üretimde, insanlar, yalnız doğa üzerinde değil, birbirleri üzerinde de etkili olurlar. Ancak belirli bir biçimde işbirliği yaparak ve etkinliklerini karşılıklı olarak değiş-tokuş ederek üretimde bulunurlar. Üretmek için birbirleriyle belirli bağlantılar ve ilişkiler içine girerler, ve ancak bu toplumsal bağlantı ve ilişki sınırları içindedir ki, doğa üzerinde etkili olur, üretimde bulunurlar.

Üreticilerin kendi aralarındaki bu toplumsal ilişkiler, etkinliklerini değiş-tokuş etme ve tüm üretim eylemine katılma koşulları, üretim araçlarının niteliklerine göre, doğal olarak farklı olacaktır. Yeni bir savaş aletinin, ateşli silahın icadı ile ordunun tüm örgütlenmesi zorunlu olarak değişmiştir; bireylerin bir ordu oluşturabilme ve bir ordu olarak davranabilme ilişkileri değişik bir biçim almış ve farklı orduların birbirleriyle olan ilişkileri de değişmiştir.

Demek ki, insanların, içinde üretimde bulundukları toplumsal ilişkiler, *toplumsal üretim ilişkileri, maddî üretim araçlarındaki, üretici güçlerdeki değişme ve gelişme ile birlikte değişir, değişik bir biçim alır. Üretim ilişkileri bir bütün halinde toplumsal ilişkiler denilen şeyi, toplumu, ve özellikle, belirli bir tarihsel gelişme aşamasındaki bir toplumu,* özgün, ayırdedici nitelikte bir toplumu *oluşturur. Antik* toplum, *feodal* toplum, *burjuva* toplum, herbiri, aynı zamanda, insanlık tarihinde özel bir gelişim aşamasını belirten bu türden üretim ilişkileri bütününü oluştururlar.

Sermaye de bir toplumsal üretim ilişkisidir. *Bir burjuva üretim ilişkisi,* burjuva toplumunun üretim ilişkisidir. Sermayeyi oluşturan geçim araçları, iş aletleri, hammaddeler, belli toplumsal koşullar altında, belirli toplumsal ilişkiler içinde üretilmiş ve biriktirilmiş değiller midir? Bunlar yeni üretim için belli toplumsal koşullar atında, belirli toplumsal ilişkiler içinde kullanılmıyorlar mı? Ve yeni şeyler üretilmesine hizmet eden ürünleri *sermaye* haline dönüştüren de işte bu belirli toplumsal nitelik değil midir?

Sermaye sadece geçim araçlarından, iş aletlerinden ve hammaddelerden, sadece maddî ürünlerden ibaret değildir; bunları olduğu kadar *değişim-değerlerini* de içerir. Sermayenin içerdiği bütün ürünler *metadırlar.* Demek ki, sermaye, yalnız bir maddî ürünler toplamı değildir; sermaye, bir metalar, bir değişim-değerleri, bir *toplumsal büyüklükler* toplamıdır.

Yünün yerine pamuğu, buğdayın yerine pirinci, ya da demiryollarının yerine buharlı gemileri koysak da, sermaye aynı kalır, yeter ki pamuk, pirinç, buharlı gemi —sermayenin kitlesi— daha önce yünün, buğdayın, demiryollarının sahip oldukları aynı değişim-değerine, aynı fiyata sahip olsunlar. Sermaye en ufak bir değişikliğe uğramaksızın, sermayenin kitlesi sürekli olarak değişebilir.

Ama, her sermayenin bir emtia, yani değişim-değerleri toplamı olmasına karşılık, her emtia, her değişim-değerleri toplamı sermaye değildir.

Her değişim-değerleri toplamı, bir değişim-değeridir. Ayrı ayrı her değişim-değeri, bir değişim-değerleri toplamıdır. Örneğin, 1.000 mark eden bir ev, 1.000 marklık bir değişim-değeridir. Bir fenik eden bir kâğıt parçası, yüz tane yüzde-bir feniklik bir değişim-değeri toplamıdır. Başka ürünlerle *değişilebilir* olan ürünler, *metadırlar.* Birbirleriyle belirli bir orana göre değişilebilirler; bu oran onların *değişim-değerini,* ya da para olarak ifade edildiğinde, onların *fiyatını* oluşturur. Bu ürünlerin miktarı, onların *meta* olma, ya da bir *değişim-değeri* miktarı, ya da belirli bir *fiyata* sahip olma niteliklerinde hiç bir değişiklik yapamaz. Bir ağaç ister büyük, ister küçük olsun, bir ağaçtır. Demiri öteki ürünlerle ister ons olarak ister yüzdelik ağırlık birimlerine göre değişiyor olalım, bu, onun

meta olma, değişim-değeri olma niteliğini değiştirir mi? Miktarına göre, daha büyük ya da daha küçük değere, daha yüksek ya da daha düşük fiyata sahip bir metadır.

O zaman, herhangi miktarda bir metaın, değişim-değerinin sermaye haline gelmesi nasıl olur?

Bağımsız bir toplumsal *güç* olarak, yani *toplumun bir kesiminin* gücü olarak varlığını sürdürerek ve çoğalarak, *dolaysız, canlı işgücü karşılığında değişilmek* suretiyle. Çalışma yeteneğinden başka hiç bir şeye sahip bulunmayan bir sınıfın varlığı sermayenin zorunlu bir önkoşuludur.

Birikmiş emeği sermayeye dönüştüren tek şey, birikmiş, geçmiş, maddeleşmiş emeğin, dolaysız, canlı emek üzerindeki egemenliğidir.

Sermaye, yaşayan emeğe yeni üretimin aracı olarak hizmet eden birikmiş emekten ibaret değildir. Sermaye, birikmiş emeğe, kendi değişim-değerini korumasının ve çoğaltmasının aracı olarak hizmet eden yaşayan emektir.

Kapitalist ile ücretli işçi arasındaki alışveriş sırasında olan nedir?

İşçi, kendi işgücü karşılığında geçim araçları alır, ama kapitalist, verdiği geçim araçları karşılığında işçinin emeğini, üretken faaliyetini, işçinin tükettiği şeyi karşılamakla kalmayıp, *birikmiş emeğe bu emeğin içerdiğinden daha büyük bir değer veren* yaratıcı gücünü alır. İşçi, mevcut geçim araçlarının bir bölümünü kapitalistten alır. Bu geçim araçları onun ne işine yarar? O anda tüketim yapmasına. Ama, bu geçim araçlarını tükettiğim anda, bunlar benim için bir daha geri gelmemek üzere kaybolmuştur, meğer ki, bu araçların benim varlığımı sürdürmemi sağladıkları süreyi yeni geçim araçları üretmekte, tüketim sırasında, tüketilmekle yokolan değerlerin yerine, emeğimle yeni değerler yaratmakta kullanayım. Ama, aldığı geçim araçları karşılığında işçinin kapitaliste teslim ettiği işte bu soylu yeniden üretme gücüdür! Bu bakımdan, bu gücü kendisi için yitirmiş olur.

Bir örnek alalım: bir kiracı çiftçi gündelikçisine günde 5 gümüş groşen veriyor. Bu 5 gümüş groşen karşılığında gündelikçi bütün gün çiftçinin tarlasında çalışıyor ve böylece ona 10 gümüş groşenlik bir hasılat sağlıyor. Çiftçi gündelikçiye verdiği değeri yerine koymuş olmakla kalmıyor, iki katına

çıkarıyor. Demek ki, gündelikçiye verdiği 5 gümüş groşeni verimli, üretken bir biçimde kullanmış, tüketmiştir. Bu 5 gümüş groşen karşılığında tam iki katı bir değerde tarımsal ürün üreten ve 5 gümüş groşeni 10 gümüş groşen yapan emekçinin emeğini ve gücünü satın almıştır. Buna karşılık, gündelikçi, sonuçlarını çiftçiye bıraktığı kendi üretici gücü yerine, azçok kısa bir süre içinde tükettiği geçim araçlarıyla değiştiği 5 gümüş groşen alıyor. Demek ki, 5 gümüş groşen ikili bir biçimde tüketilmiştir, sermaye için *yeniden üretici biçimde,* çünkü 10 groşen getiren işgücü* karşılığında değişilmiştir; işçi için *üretici olmayan biçimde,* çünkü bir daha geri gelmemek üzere yokolmuş bulunan geçim araçları ile değişilmiştir ve işçi, ancak çiftçi ile aynı değişimi yineleyerek onların aynı değerini elde edebilir. *Şu halde sermaye ücretli emek varsayımına, ücretli emek de sermaye varsayımına dayanır. Bunlar birbirlerinin koşuludurlar; karşılıklı olarak birbirlerini yaratırlar.*

Bir pamuk fabrikası işçisi, yalnızca pamuklu kumaşlar mı üretir? Hayır, sermaye üretir. Kendi emeğine yeniden kumanda etmeye ve onun aracılığı ile yeni değerler yaratmaya hizmet edecek değerler üretir.

Sermaye, ancak işgücü karşılığında değişilmek suretiyle, ancak ücretli emek yaratarak çoğalabilir. Ücretli işçinin işgücü, sermaye ile ancak sermayeyi artırarak, kölesi olduğu gücü kuvvetlendirerek değişilebilir. *O halde, sermayenin artması demek, proletaryanın artması yani işçi sınıfının artması demektir.*

Burjuvalar ve burjuva iktisatçıları, kapitalistle işçinin çıkarlarının bundan ötürü *aynı* olduğunu iddia ederler. Gerçekten de! Kapitalist, işçiye iş vermezse, işçi mahvolur. Sermaye de, işgücünü sömürmezse yokolur, ve onu sömürmesi için de satın alması gerekir. Üretime ayrılmış sermaye, yani üretken sermaye, ne denli çabuk çoğalırsa, bunun sonucu olarak sanayi de o denli gelişir, burjuvazi o ölçüde zenginleşir, işler o denli daha iyi gider, sermaye o denli daha çok işçiye gereksinme duyar, işçi o denli kendini daha pahalıya satar.

İşçi için katlanılabilir bir durumda olmasının vazgeçilmez

*"İşgücü" terimi, buraya, Engels tarafından eklenmemiştir; Marx'ın *Neue Rheinische Zeitung*'da yayınladığı metinde terim zaten vardı. —*Ed.*

koşulu, *böylece, üretken sermayenin olabildiğince hızla büyümesidir.*

Peki ama, üretken sermayenin büyümesi ne demektir? Birikmiş emeğin canlı emek üzerindeki gücünün büyümesi, burjuvazinin işçi sınıfı üzerindeki egemenliğinin büyümesi demektir. Eğer ücretli emek kendisine egemen olanların zenginliklerini, kendisine düşman olan gücü, sermayeyi üretiyorsa, o zaman istihdam araçları, yani geçim araçları, kendisini yeniden sermayenin bir parçası haline getirmesi, sermayeyi büyümenin giderek hızlanan hareketi içerisine yeniden atan bir kaldıraç haline getirmesi koşuluyla, bu düşman güçten gerisin geriye kendisine geliyor demektir.

Sermayenin çıkarları ile işçilerin çıkarlarının bir ve aynı çıkarlar olduğunu söylemek, sermaye ile ücretli emeğin bir ve aynı ilişkinin iki yanı olduklarını söylemektir yalnızca. Biri ötekinin sonucudur, tıpkı tefeci ile borç alanın karşılıklı olarak birbirini yaratmaları gibi.

Ücretli işçi, ücretli işçi oldukça, yazgısı sermayeye bağlıdır. İşçi ile kapitalist arasındaki o kadar övülen çıkar ortaklığı işte budur.

Sermaye artınca, ücretli emek kitlesi büyür, ücretli işçilerin sayısı çoğalır; tek sözcükle, sermayenin egemenliği daha çok sayıda bireyleri kapsar. En elverişli durumu varsayalım: üretici sermaye artınca emek talebi de artar. Buna göre de emeğin fiyatı, yani ücret yükselir.

Bir ev, büyük ya da küçük olabilir, çevresindeki evler de aynı ölçüde küçük oldukları sürece, bu ev, bir konuta olan bütün toplumsal talepleri karşılar. Ama küçük evin yanında bir saray yükseliverse, küçük ev bir kulübe derecesine düşer. O zaman bu küçük ev, sahibinin güç beğenir bir kişi olamadığının ya da ancak alçakgönüllü istekleri olabileceğinin tanıtı olur. Ama, uygarlığın ilerleyişi boyunca, küçük ev ne denli büyürse büyüsün, eğer komşu saray da aynı hızla ya da daha büyük ölçüde büyürse, göreli olarak küçük evde oturan kişi, kendi dört duvarı arasında, kendini, gitgide daha rahatsız, daha hoşnutsuz, daha darda hissedecektir.

Ücrette hissedilir bir artış üretken sermayede hızlı bir büyümeyi öngörür. Üretken sermayenin bu hızla büyümesi,

zenginliğin, lüksün, toplumsal gereksinme ve zevklerde de eşit hızda büyümeye yolaçar. Şu halde, her ne kadar işçinin zevk konuları artmışsa da, bu zevklerin sağladıkları toplumsal tatmin, kapitalistin artmış bulunan ve işçi için erişilmez olan zevklerine kıyasla ve genellikle toplumun gelişme aşamasına kıyasla, düşmüştür. Bizim isteklerimiz ve zevklerimiz toplumdan kaynaklanır; bu bakımdan, biz de bunları, toplum ölçüsüne vururuz; yoksa bize tatmin veren nesnelerle ölçmeyiz. Bunlar toplumsal bir nitelik taşıdıklarından görelidirler.

Genel olarak ücret, yalnız karşılığında elde edebileceğim metalar miktarı ile belirlenmemektedir. Ücret çeşitli ilişkileri içerir.

İşçilerin işgüçleri karşılığında aldıkları şey, her şeyden önce, belirli bir miktar paradır. Ücret, sadece bu parasal fiyatla mı belirlenmektedir?

16. yüzyılda, Avrupa'da dolaşımda bulunan altın ve gümüş, Amerika'daki daha zengin ve işletilmesi daha kolay madenlerin bulunuşu sonunda arttı. Bu nedenle, altın ve gümüşün değeri, öteki metalara oranla düştü. İşçiler işgüçleri karşılığında para biçiminde aynı miktar gümüş almaya devam ettiler. Emeklerinin parasal fiyatı aynı kaldı, ama bununla birlikte, ücretleri düşmüştü, çünkü aynı nicelikteki gümüş karşılığında ellerine geçen metalar toplamı daha azdı. Bu, 16. yüzyılda, sermayenin büyümesini, burjuvazinin yükselişini daha da ilerleten koşullardan biri oldu.

Başka bir durumu alalım. 1847 yılı başında en gerekli besin ürünlerinin, buğdayın, etin, yağın, peynirin vb. fiyatları, kötü ürün alınması yüzünden önemli derecede artmıştı. İşçilerin işgüçleri karşılığında aynı para tutarını almakta devam ettiklerini varsayalım. Onların ücretleri düşmüş değil miydi? Elbette. Aynı para tutarı karşılığında daha az ekmek, daha az et vb. alıyorlardı. Ücretleri, gümüşün değeri azaldığı için değil de, geçim araçlarının değeri yükselmiş olduğundan ötürü düşmüştü.

Son olarak, bütün tarım ürünlerinin ve imalât sanayii ürünlerinin fiyatları, yeni makinelerin kullanımı, daha elverişli bir mevsim geçirilmesi vb. sonucu düşerken, emeğin parasal fiyatının aynı kaldığını varsayalım. Bu durumda iş-

çiler, aynı miktar para karşılığında her türden daha çok meta satın alabilirler. Şu halde, salt ücretlerinin parasal değerinin değişmemiş olmasından ötürü, ücretleri artmıştır.

Demek ki, emeğin parasal fiyatı ile, yani itibarî (*nominal*) ücret ile gerçek ücret, yani ücret karşılığında fiilen verilen metaların niceliği, birbirleriyle çakışmazlar. Şu halde, ücretin yükselmesinden ya da düşmesinden sözettiğimiz zaman, yalnız emeğin parasal fiyatını, yani itibarî ücreti düşünmemeliyiz.

Ama ne itibarî ücret, yani karşılığında işçinin kendini kapitaliste sattığı para tutarı, ne de gerçek ücret, yani işçinin bu para ile satın alabildiği metaların niceliği, ücretlerin içerdiği ilişkilerin tümünü kapsamaz.

Ücret, her şeyden önce, kapitalistin kazancı ile, kapitalistin kârı ile olan ilişkisiyle de belirlenir — göreli, orantılı ücret.

Gerçek ücret, emeğin fiyatını öteki metaların fiyatına göre ifade eder, öte yandan, göreli ücret, dolaysız emeğin yarattığı yeni değerdeki birikmiş emeğe, yani sermayeye düşen paya oranla dolaysız emeğin payını ifade eder.

Daha yukarıda, 14. sayfada,* şöyle demiştik: "Şu halde ücret, işçinin kendi ürettiği meta içinde sahip olduğu pay değildir. Ücret, kapitalistin onlarla kendisi için belirli bir miktarda üretken işgücü satın aldığı daha önceden varolan metaların bir bölümüdür." Ama, kapitalistin, bu ücreti, işçi tarafından üretilen ürünü sattığı fiyatın içinde tekrar ele geçirmesi gerekir; bunu öyle bir biçimde yapmalıdır ki, kendisine, kural olarak, kendisi tarafından harcanmış olan üretim maliyetinin üstünde bir artı, bir kâr kalsın. İşçinin ürettiği metaın satış fiyatı, kapitaliste göre, üç bölüme ayrılır: *birincisi,* önceden ödediği hammaddelerin fiyatı ile gene önceden ödediği iş aletlerinin, makinelerin ve öteki iş araçlarının yıpranma payını karşılayan, onu yerine koyan bölüm; *ikincisi,* önceden ödediği ücreti karşılayan bölüm; *üçüncüsü* ise, geriye kalan artı, kapitalistin kârı. Birinci bölümün yalnızca *önceden varolan değerleri* yerine koyuyor olmasına karşılık, hem ücretin ve hem de kapitalistin kârının, bir tüm olarak, *işçinin*

*Bu cildin 187. sayfası. —*Ed.*

emeği tarafından yaratılmış olan yeni değerden karşılandığı ve hammaddelere eklendiği açıktır. Ve *bu anlamda,* bunları birbirleriyle kıyaslayabilmek için, ücrete ve kâra, işçinin ürününden alınan paylar gözü ile bakabiliriz.

Gerçek ücret aynı kalabilir, hatta yükselebilir de, ama göreli ücret gene de düşebilir. Varsayalım ki, örneğin bütün geçim araçlarının fiyatı 2/3 oranında bir düşme gösterdiği halde, günlük ücret yalnız üçte-bir oranında, yani örneğin 3 marktan 2 marka düşüyor. Her ne kadar işçi, iki markı ile daha önce 3 markla alabildiğinden daha büyük miktarda meta alabilecekse de, onun ücreti, gene de, kapitalistin kârına oranla azalmıştır. Kapitalistin (örneğin, fabrikatörün) kârı bir mark artmıştır, yani işçiye ödediği daha az değişim-değeri tutarına karşılık, işçinin eskisinden daha büyük bir miktarda değişim-değerleri üretmesi gerekmektedir. Sermayenin payı, emeğin payına göre artmıştır. Toplumsal servetin sermaye ile emek arasındaki bölüşümü daha da eşitsiz bir hale gelmiştir. Kapitalist, aynı sermaye ile, daha büyük bir nicelikte emeğe kumanda etmektedir. Kapitalist sınıfın işçi sınıfı üzerindeki gücü artmıştır, işçinin toplumsal konumu kötüleşmiş, kapitalistinkinden bir adım daha aşağıya düşmüştür.

Peki ama, karşılıklı ilişkileri içersinde, ücretin ve kârın yükselip alçalmasını belirleyen genel yasa nedir?

Ücret ve kâr birbirleriyle ters orantılıdır. Emeğin payı, yani ücret düştüğü ölçüde, sermayenin payı, yani kâr yükselir, ve vice versa. *Ücret düştükçe kâr yükselir; ücret yükseldikçe kâr düşer.*

Belki de buna şöyle itiraz edilecektir: ister yeni pazarların açılması sonucu, ister eski pazarlarda talebin geçici olarak artması sonucu, vb. olsun, kendi metalarına olan talebin artmasıyla, kapitalist, ürünlerini öteki kapitalistlerle daha elverişli koşullarda değişerek kâr edebilir; kapitalistin kârı, demek ki, öteki kapitalistlerin safdışı kalmasından dolayı, ücretteki, işgücünün değişim-değerindeki yükseliş ve düşüşlerden bağımsız olarak artabilir; ya da kapitalistin kârı, iş aletlerinin yetkinleşmesi, doğa kuvvetlerinin yeni bir kullanımı vb. sayesinde de yükselebilir.

Her şeyden önce şunu kabul etmek gerekecektir ki, ters

yoldan giderek de varılsa, sonuç aynı kalır. Evet, kâr, ücret azaldığı için artmamıştır, ücret, kâr arttığı için azalmıştır. Kapitalist, başka kişilerin aynı miktardaki emeği ile, emeğe daha yüksek bir fiyat ödemeksizin, daha büyük bir miktarda değişim-değeri elde etmiştir; yani bu duruma göre, emeğe ödenen, emeğin kapitaliste bıraktığı net kâra oranla daha azdır.

Ayrıca, anımsatalım ki, metaların fiyatlarındaki dalgalanmalara karşın, her metaın ortalama fiyatı, yani metaın başka metalarla değişilme oranı, o metaın *üretim maliyeti* ile belirlenir. Demek ki, kapitalist sınıf içindeki birbirini geçmeler, zorunlu olarak, birbirlerini dengelerler. Makinelerin gelişip yetkinleşmesi, yeni doğal güçlerin üretim için kullanılması, belli bir süre içersinde aynı nicelikteki emek ve sermaye ile daha çok miktarlarda ürün yaratılmasını sağlar, yoksa daha büyük değişim-değeri yaratılmasını değil. Eğirme makinesi sayesinde bir saat içinde, bu makinenin icadından önce çıkartabildiğinin iki katı, örneğin eli yerine yüz kilo iplik çıkarabiliyorsam da, bu yüz kilo iplik karşılığında, uzun vadede, daha önce elli kilo karşılığında alabildiğimden daha fazla meta alamam, çünkü üretim maliyeti yarı yarıya düşmüştür, ya da çünkü, aynı üretim maliyeti ile iki katı ürün verebiliyorum.

İster bir ülkenin, ister bütün dünya pazarının kapitalist sınıfı, burjuvazisi olsun, üretimin net kârını aralarında ne oranda üleşirlerse üleşsinler, bu net kârın toplam tutarı, her zaman için, bir bütün olarak dolaysız emeğin birikmiş emeği artırmış olduğu miktardan ibarettir. Demek ki, bu toplam miktar, emeğin sermayeyi artırdığı oranda, yani kârın ücrete kıyasla yükseldiği oranda artar.

Şu halde görüyoruz ki, *sermaye ile ücretli emek arasındaki ilişkinin sınırları içinde* kalsak bile, *sermayenin çıkarları ile ücretli emeğin çıkarları* birbirlerine taban tabana *karşıttırlar.*

Sermayede hızlı bir artış, kârda da hızlı bir artış demektir. Eğer emeğin fiyatı, eğer göreli ücret hızla azalırsa, kâr da, ancak bu aynı hızla artabilir. Gerçek ücretin, kâr ile aynı oranda olmasa bile, itibarî ücretle, emeğin parasal değeri ile birlikte aynı anda yükseliyor olmasına karşın,

göreli ücret düşebilir. Örneğin işlerin iyi gittiği dönemlerde, eğer ücret yüzde-beş, öte yandan kâr da yüzde-otuz yükselse, orantılı ücret, yani göreli ücret *yükselmiş* değil, *düşmüş* olur.

Demek ki, eğer işçinin geliri, sermayenin hızlı büyümesi ile birlikte yükselecek olursa, işçiyi kapitalistten ayıran toplumsal uçurum da aynı zamanda genişler, bu arada sermayenin emek üzerindeki gücü, emeğin sermaye karşısındaki bağımlılığı da büyür.

İşçinin, sermayenin hızla büyümesinde çıkarı vardır demek, işçi başkalarının zenginliğini ne kadar büyük bir hızla çoğaltırsa, kendi payına düşen kırıntılar o denli bol olacak, istihdam ve var edilebilecek işçilerin sayısı o denli çok olacak, sermayeye bağımlı köleler yığını o denli artırılabilecek demektir ancak.

Demek ki, şunları saptadık:

İşçi sınıfı için *en elverişli olan koşullar, sermayenin olabilecek en hızlı büyümesi* bile, işçinin maddî varlığını ne denli iyileştirirse iyileştirsin, kendi çıkarlarıyla burjuvazinin çıkarları arasındaki uzlaşmaz karşıtlığı ortadan kaldırmaz. *Kâr ve ücret,* daha önce de olduğu gibi, *ters orantılı* olarak kalırlar.

Eğer sermaye hızla büyüyorsa ücret yükselebilir; ama sermayenin kârı bununla kıyaslanamayacak kadar çabuk yükselir. İşçinin maddî durumu iyileşmiştir, ama toplumsal konumunun pahasına. Onu kapitalistten ayıran toplumsal uçurum genişlemiştir.

Son olarak:

Ücretli emek için en elverişli koşul, üretken sermayenin mümkün olduğu kadar hızlı büyümesidir demek, yalnızca şu anlama gelir: İşçi sınıfı ne denli çabuk çoğalır ve kendisine düşman olan gücü, kendisine ait olmayıp kendisine egemen olan zenginliği ne denli çabuk genişletirse, burjuvazinin kendisini kuyruğuna takıp peşinden sürüklemesine yarayan yaldızlı zincirleri kendi eliyle yapmaktan hoşnut olarak, burjuva zenginliğini artırmak, sermayenin gücünü genişletmek üzere yeniden çalışmaya koyulacağı koşullar da o denli elverişli olacaktır.

Üretken sermayenin büyümesi ile ücretin yükselmesi, gerçekten de, burjuva iktisatçılarının iddia ettikleri kadar

ayrılmazcasına birbirine bağlı mıdır? Onların sözlerine inanmamalıyız. Hatta, sermaye semirdikçe onun kölesi de o kadar iyi beslenir dedikleri zaman da, onlara inanmamalıyız. Burjuvazi fazla uyanıktır, hizmetkârlar kalabalığının gözalıcılığından böbürlenen büyük derebeyinin boş inanlarını paylaşmayacak kadar hesaplıdır. Burjuvazinin varoluş koşulları, onu, hesap yapmaya zorlar.

O halde şu noktayı daha yakından incelememiz gerekecek:

Üretken sermayenin büyümesi ücretleri nasıl etkiler?

Eğer burjuva toplumunun üretken sermayesi tüm olarak büyüyecek olursa, emek birikimi de *daha çeşitlilik* kazanır. Sermayeler sayıca ve kapsam olarak artar. Sermayelerin *sayıca artması, kapitalistler arasındaki rekabeti* artırır. Sermayelerin *artmakta olan kapsamı, daha kocaman savaş araçlarıyla birlikte daha güçlü emek ordularının sanayiin savaş alanına sürülmesine* yolaçar.

Bir kapitalist, ancak daha ucuza satarak, başka bir kapitalisti bu alandan sürüp atabilir ve onun sermayesini ele geçirebilir. Batmadan daha ucuza satabilmek için, daha ucuza üretmek, yani emeğin üretken gücünü mümkün olduğu kadar artırmak gerekir. Ama emeğin üretken gücü, özellikle *daha büyük bir işbölümü* ile, *makinelerin* daha genel bir biçimde üretime sokulması ve durmadan geliştirilmesi ile artar. İşin kendi aralarında bölündüğü emek ordusu ne denli büyük olursa, makineleşmenin alanı ne denli genişlerse, üretim maliyeti o ölçüde buna orantılı olarak düşer, emek o ölçüde verimli olur. Bu yüzden, kapitalistler arasında, işbölümünü ve makineleri artırmak ve her ikisinden de en büyük ölçülerde yararlanmak yolunda genel bir yarışma başlar.

Eğer bir kapitalist, daha büyük bir işbölümü ile, yeni makinelerin kullanılması ve geliştirilmesi ile, doğa kuvvetlerinin daha elverişli bir biçimde ve daha büyük bir ölçüde kullanılması ile aynı emek ya da birikmiş emek kullanarak rakiplerinden daha büyük bir miktarda ürün, yani meta yaratmanın yolunu bulmuşsa; örneğin rakiplerinin yarım metre kumaş dokuyabildikleri aynı işzamanı içerisinde bir yarım metre daha üretebiliyorsa, bu kapitalist nasıl davra-

nacaktır?

Bu kapitalist, yarım metre kumaşı, pazardaki eski fiyata satmakta devam edebilirdi, ama bu, rakiplerini safdışı etmenin ve kendi sürümünü artırmanın çaresi olmazdı. Ama üretimi genişlediği ölçüde, satma gereksinmesi de artmıştır. Onun yarattığı daha güçlü ve daha pahalı üretim araçları, elbette ki, ona, metaını daha ucuza satma *olanağını sağlar*, ama aynı zamanda, onu, *daha çok meta satmaya* ve kendi metaları için çok daha *geniş* bir pazar ele geçirmeye *zorlar*. Şu halde, kapitalistimiz, yarım metre kumaşını rakiplerinden daha ucuza satacaktır.

Ancak, her ne kadar, bütün bir metre kumaş, ona, yarım metre kumaşın öteki kapitalistlere malolduğundan daha fazlaya malolmuyorsa da, o, bu bir metreyi rakiplerinin yarım metreyi sattıkları kadar ucuza satmayacaktır. Yoksa hiç bir ek kazanç sağlayamazdı ve metaının değişimi sonucu, ancak üretim maliyetlerini elde edebilirdi. Onun daha büyük gelir elde etme olasılığı, sermayesini ötekilerden daha çok artırmış olmasından değil, daha büyük bir sermayeyi harekete geçirmiş bulunması olgusundan ileri gelmektedir. Ayrıca, eğer mallarının fiyatını rakiplerininkinden pek az bir yüzde ile düşük tutacak olursa, varmak istediği amaca ulaşır. *Daha ucuz fiyata satarak* rakiplerini safdışı eder, onların pazarlarından hiç değilse bir kısmını ellerinden alır. Şunu da hatırlatalım ki, yürürlükteki fiyat, her zaman, metaın satışının elverişli ya da elverişsiz bir sanayi mevsiminde olup olmamasına göre, *üretim maliyetinin* üstünde ya da altındadır. Yeni ve daha verimli üretim araçları kullanmış olan kapitalistin metalarını gerçek üretim maliyetinin ne kadar üstünde bir yüzde ile satacağı, bir metre kumaşın o zamana kadar alışılagelmiş üretim maliyetinin altında ya da üstünde oluşuna göre değişir.

Ama kapitalistimizin *ayrıcalıklı konumu* uzun sürmez, öteki rakip kapitalistler de aynı makineleri ve işbölümünü uygularlar, ve bunu, aynı ölçüde, hatta daha büyük bir ölçüde yaparlar ve bu uygulama o kadar genelleşir ki, kumaşın fiyatı, yalnızca *eski üretim maliyetinin altına değil, yeni üretim maliyetinin* de *altına düşer*.

Böylece, kapitalistlerin birbirlerine göre olan konumla-

rı, yeni üretim araçlarının kullanılmaya başlanmasından *önceki* konumlarıyla aynı olur, ve bu araçlarla aynı fiyat üzerinden iki katı üretebiliyorlarsa da, *şimdi* artık bu iki kat üretimi eski fiyatın *altında* bir fiyatla sürmek zorundadırlar. Bu yeni üretim maliyeti temeli üzerinde aynı oyun yeniden başlar. Daha büyük işbölümü, daha çok makine, işbölümünden ve yeni makinelerden daha geniş ölçüde yararlanılması. Ve rekabet, bu sonuca karşı aynı tepkiyi yeniden yaratır.

Böylece üretim biçiminin ve üretim araçlarının, nasıl durmadan dönüşümler geçirdiklerini, köklü değişikliklere uğradıklarını; *işbölümünün nasıl zorunlu olarak daha büyük bir işbölümüne, makine kullanımının daha geniş bir biçimde makineler kullanımına, büyük çapta bir işin daha da büyük çapta bir işe* yolaçtığını görüyoruz.

İşte, burjuva üretimini durmadan eski yolundan çıkartan, ve sermayeyi, emeğin üretici güçlerini yeğinleştirmeye zorlayan ve onları yeğinleştirdiğinden ötürü, sermayeye durdurak dedirtmeyen, kulağına sürekli olarak "yürü! yürü!" diye fısıldayan işte bu yasadır.

Bu yasa, ticarî dönemlerin dalgalanmalarının sınırları içinde, bir metaın fiyatını, zorunlu olarak, o metaın *üretim maliyetine eşitleyen* yasadan başka bir şey değildir.

Bir kapitalistin birlikte üretime soktuğu üretim araçları ne denli güçlü olursa olsun, rekabet, bu üretim araçlarını evrenselleştirecektir, ve onları evrenselleştirdiği bu andan itibaren, sermayenin daha verimli oluşunun tek sonucu, kendisinin şimdi artık *aynı* fiyata, eskisinden on, yirmi, yüz kez daha fazla ürün çıkarması olacaktır. Ama yalnızca daha çok kâr elde etmek için değil, üretim maliyetini de karşılamak için —görmüş olduğumuz gibi, bizzat üretim aleti giderek daha pahalılaşmaktadır— şimdi daha geniş bir satış zorunlu hale geldiğinden ve bu yığınsal satış yalnız kendisi için değil, rakipleri için de bir ölüm-kalım sorunu olduğundan, düşük satış fiyatını daha çok miktarda ürün satışıyla dengelemek için öncekinden belki de bin kez daha çok satmak zorunda kaldığına göre, *yeni bulunan üretim araçları ne denli verimli olursa,* eski mücadele de *o denli şiddetli bir biçimde* yeniden başlar. *Demek ki, işbölümü ve makinelerin*

kullanılması, çok daha büyük bir ölçüde, alabildiğine gelişmeye devam edecektir.

Şu halde, kullanılan üretim araçlarının gücü ne olursa olsun, rekabet, metaın fiyatını, gerisin geriye üretim maliyetine indirgeyerek, böylece ucuz üretimi, —aynı toplam fiyat karşılığında gittikçe daha büyük bir ürün arzını— kaçınılmaz bir yasa durumuna yükselterek, daha ucuza ürettiği ölçüde, yani aynı emek miktarı ile daha fazla ürettiği ölçüde sermayenin elinden bu gücün altın meyvelerini kapmaya çalışır. Demek ki, böylece, kapitalist, kendi öz çabası ile, aynı işzamanı içersinde daha çok üretmek zorunluluğundan, kısacası, *kendi sermayesinin değerini artırmak için daha güç koşullardan* başka bir şey kazanmış olmayacaktır. Bu bakımdan, rekabet, üretim maliyeti yasası ile, onun peşini bırakmazken, rakiplerine karşı ortaya çıkardığı her yeni silah kendisine karşı dönerken, kapitalist, eski makinelerin ve eski işbölümü yöntemlerinin yerine, kuşkusuz daha pahalı, ama daha ucuza üreten yenilerini, rekabetin bu yenileri eskitip gözden düşürmesini beklemeksizin, hiç ara vermeden, yenilerini getirerek yarışmayı kazanmaya çalışır.

Şimdi *bütün dünya pazarı üzerinde* aynı zamanda yer alan bu hummalı çırpınışı gözümüzün önüne getirecek olursak, sermaye büyümesinin, birikmesinin ve yoğunlaşmasının, nasıl kesintisiz bir işbölümü ile ve yeni makinelerin kullanılmasına ve eskilerin geliştirilmesine, bunun da çok daha büyük boyutlarla sonuçlanmasına yolaçtığı anlaşılır olacaktır.

Peki ama, üretken sermayenin büyümesine ayrılmazcasına bağlı bu koşullar ücretin belirlenmesini nasıl etkilerler?

Daha büyük bir işbölümü, bir işçiye, 5, 10, 20 kişinin işini yapma olanağını verir; demek oluyor ki, işbölümü, işçiler arasındaki rekabeti, 5, 10, 20 kat artırır. İşçiler, yalnız, kendilerini birbirlerinden daha ucuz fiyata satarak birbirleriyle rekabet etmezler; bir *tek* işçinin, 5, 10, 20 işçinin işini yerine getirmesi biçiminde de birbirleriyle rekabet ederler; işçileri bu biçimde rekabete zorlayan şey, sermayenin getirdiği ve sürekli olarak artan *işbölümü*dür.

Üstelik, *işbölümü* arttığı ölçüde, iş *basitleşir*. İşçinin özel ustalığı değerini yitirir. İşçi, yoğun bedensel ve zihinsel ye-

tenekler kullanmak zorunda kalmayan basit, tekdüze bir üretici güce dönüşür. Onun emeği, herkesin becerebileceği bir emek olur. Bunun içindir ki, rakipler, her yandan işçi üzerinde baskı yaparlar, ve ayrıca anımsatalım ki, iş ne kadar basit ve öğrenilmesi kolaysa, işe alışmak için gerekli üretim maliyeti de o kadar düşer ve ücretler de o ölçüde düşer, çünkü ücret, bütün öteki metaların fiyatları gibi, kendi üretim maliyetiyle belirlenir.

Demek ki, iş, doyurucu, zevk verici olmaktan uzaklaştıkça, işe karşı isteksizlik arttıkça, rekabet çoğalır, ücret azalır. İşçi, ister daha uzun saatler çalışarak olsun, ya da ister bir saatte daha çok üreterek olsun, daha çok çalışarak aldığı ücretinin miktarını aynı tutmaya çalışır. Demek ki, yoksulluğun dürtüsü, işbölümünün yıkıcı etkilerini daha da artırır. Bunun da sonucu şudur: *daha çok çalıştıkça, daha az ücret alır;* ve iş arkadaşlarıyla olan salt bu rekabet yüzünden, iş arkadaşlarını da, kendisininki kadar kötü koşullarla kendilerini satan birer rakip haline getirir, bundan ötürü, son tahlilde, *işçi sınıfının bir üyesi olarak kendisiyle rekabet eder.*

Makine, usta işçilerin yerine düz işçileri, erkeklerin yerine kadınları, erginlerin yerine çocukları koyarak çok daha geniş bir ölçekte aynı sonuçları getirir. Makinelerin yeni uygulandıkları yerlerde el işçilerini yığın yığın sokaklara dökerek ve makinelerin geliştirildikleri, yetkinleştirildikleri ve yerlerine daha üretken makinelerin konulduğu yerlerde ise işçileri daha küçük yığınlar halinde işlerinden ederek, aynı sonuçları yaratır. Yukarda, kapitalistlerin kendi aralarındaki sanayi savaşının kabaca çiziştirilmiş bir portresini vermiş bulunuyoruz; *bu savaşın şöyle bir özelliği vardır: bu savaşta, çarpışmalar, işçi ordusunun askere alınmasından çok, terhis edilmesiyle kazanılır. Generaller, yani kapitalistler, kim daha çok sanayi erine yol verecek diye aralarında yarışırlar.*

İktisatçılar, bize, makinelerin gereksiz kıldığı işçilerin *yeni* istihdam dalları bulduklarını söylerler, bu doğrudur.

Ama onlar, işten çıkarılmış aynı işçilerin yeni işkollarında iş bulabileceklerini doğrudan doğruya iddia etmeye kalkışamazlar. Olgular bu yalana karşı bas bas bağırıyor.

Gerçekte iddia ettikleri şundan ibarettir: *işçi sınıfının başka kesimleri* için, örneğin batmaya yüztutmuş bir sanayi koluna girmek üzere olan *genç işçi kuşakları* için, yeni iş olanakları doğacaktır. Bu, elbette, mirastan mahrum edilmiş işçiler için büyük bir tesellidir. Muhterem kapitalistler hiç bir zaman sömürülecek taze et ve kan sıkıntısı duymayacaklar, ve ölüleri, kendi ölülerini gömmeye terkedeceklerdir. Bu, burjuvaların, işçilerden çok kendi kendilerine verdikleri bir tesellidir. Makine yüzünden tüm ücretli işçiler sınıfı ortadan kalkacak olsaydı, ücretli emek olmadıkça sermaye olmaktan çıkan sermaye için bu ne korkunç bir şey olurdu!

Ama işçilerin, doğrudan doğruya makine yüzünden işten atılanların ve yeni kuşaktan onların yerine zaten gözdikmiş bulunan tüm kesiminin *yeni bir iş bulduğunu* varsayalım. Bu yeni işin yitirilmiş olan kadar yüksek ücret getireceğini düşünen var mı? Bu, *bütün iktisat yasaları ile çelişen bir şey olurdu.* Modern sanayiin her zaman, karmaşık, üst düzeyde bir işin yerine, nasıl daha yalın ve alt düzeyde bir iş getirdiğini gördük.

Makine yüzünden bir sanayi dalından kapı dışarı edilen bir işçi yığını, *daha düşük bir ücretle çalışmadıkça,* nasıl olur da, başka bir sanayi dalına sığınabilir?

Bizzat makinelerin yapımında çalışan işçiler, bu durumun dışında bir örnek olarak gösterilmiştir. Denilir ki, sanayide daha çok makine talep edilmeye ve kullanılmaya başlar başlamaz, makineler de, zorunlu olarak, sayıca artacaktır, ve bunun sonucu, makinelerin yapımı, şu halde makine yapımıyla uğraşan işçilerin sayısı da artacaktır; ve bu sanayi dalında çalıştırılan işçilerin usta, ve hatta eğitim görmüş işçiler oldukları öne sürülmektedir.

Zaten daha önceleri bile ancak yarıyarıya doğru olan bu iddia, 1840 yılından beri bir değer taşır görünümünü büsbütün yitirmiştir, çünkü makine yapımında her zamankinden daha çeşitli makineler kullanılması pamuk ipliği yapımında kullanılandan ne fazladır ne de eksik, ve makine yapan fabrikalarda çalıştırılan işçiler, son derecede gelişmiş makineler karşısında, ancak çok ilkel makinelerin oynadıkları rolü oynayabilmektedir.

Ama, makinenin kovduğu erkek işçinin yerine, fabrika,

belki de *üç* çocuk ve *bir* kadın çalıştırmaktadır. Ama erkeğin ücretinin, üç çocuk ve bir kadın için yeterli olması gerekmiyor muydu? Asgarî ücretin, soyun varlığını sürdürmek ve sayısını çoğaltmak için yeterli olması gerekmiyor muydu? Burjuvaların pek sevdikleri bu sözler neyi tanıtlar öyleyse? *Bir tek* işçi ailesini yaşatmak için, şimdi artık dört kat fazla işçinin yaşamının tüketilmekte olduğundan başka bir şeyi değil.

Özetleyelim: *Üretken sermaye ne denli büyürse, işbölümü ve makine kullanımı da o denli genişler. İşbölümü ve makine kullanımı ne denli genişlerse, işçiler arasındaki rekabet de o denli genişler ve ücretleri de o denli kısılır.*

Buna ek olarak, *toplumun üst tabakalarından* da işçi sınıfına katılmalar olur. Kollarını işçilerin kolları yanında kaldırmaktan başka çareleri olmayan bir küçük sanayiciler ve küçük rantiyeciler kitlesi, işçi sınıfı saflarına fırlatılıp atılırlar. Böylece, iş istemek üzere havaya kalkan kolların meydana getirdiği orman gitgide sıklaşırken, kolların kendileri gittikçe cılızlaşır.

Besbelli ki, küçük sanayici, ilk koşullarından biri gittikçe daha büyük ölçekte üretmek, yani küçük bir sanayici değil, tam tersine, büyük sanayici olmak olan bir savaşta, fazla dayanamaz.

Sermayelerin kitlesi ve sayısı çoğaldıkça, sermaye büyüdükçe sermayenin faizinin azaldığı; bunun sonucu olarak, küçük rantiyenin artık aldığı faizle yaşayamaz olduğu, onun da sanayie atılması, yani küçük sanayiciler saflarını ve böylece de işçi sınıfı adaylarının saflarını kabartması gerektiği — bütün bunlar, daha fazla açıklamayı gerektirmez.

Son olarak, kapitalistler, yukarda anlatılmış bulunan hareket yüzünden, mevcut dev üretim araçlarını daha büyük bir ölçüde işletmek ve bütün bellibaşlı kredi kaynaklarını bu amaca yöneltmek zorunda kaldıkça sınaî depremler —ki bu depremler boyunca ticaret âlemi, ancak servetin, ürünlerin ve hatta üretici güçlerin bir bölümünü cehennem tanrılarına kurban etmek suretiyle ayakta kalabilir— gitgide çoğalır — tek sözcükle, *bunalımlar* artar. Üretim yığını, ve bunun sonucu olarak da daha geniş pazarlara olan gereksinme büyüdükçe, salt bu nedenden ötürü olsa bile, her-

bir önceki bunalım, dünya pazarının karşısına, o zamana dek ele geçirilmemiş ya da yalnızca yüzeysel olarak sömürülen bir pazar çıkardığından, dünya pazarı giderek daha çok daralır, giderek daha az sayıda sömürülecek pazar kalır, bunun sonucu olarak da bunalımlar daha sıklaşır ve daha şiddetlenir. Ama sermaye yalnızca emekle *yaşamaz.* O, hem seçkin, hem de barbar bir efendi olarak, kölelerinin cesetlerini, bu bunalımlar sırasında canvermiş işçi kurbanlarının tümünü kendisiyle birlikte mezara sürükler. Böylece görüyoruz ki, *eğer sermaye hızla büyürse, işçiler arasındaki rekabet bununla kıyaslanamayacak bir hızla büyür, yani işçi sınıfının istihdam araçları, yaşam araçları buna oranla çok daha fazla azalır, ama bununla birlikte, sermayenin hızla büyümesi ücretli emek için en elverişli koşuldur.*[87]

Aralık 1847'nin ikinci yarısında
kendisi tarafından verilen konferanslara
dayanılarak Marx tarafından yazılmıştır

Neue Rheinische Zeitung,
5-8 ve 11 Nisan 1849,
n° 264-67 ve 269'da yayınlanmıştır

Engels'in Önsöz'ünü yazarak baskıya
hazırladığı ayrı bir broşür olarak
1891'de, Berlin'de yayınlanmıştır

MERKEZ KOMİTESİNİN KOMÜNİST BİRLİĞE ÇAĞRISI[88]

MERKEZ KOMİTESİNDEN BİRLİĞE[90]

Kardeşler! 1848-49 arasındaki iki devrimci yıl içerisinde Birlik, kendisini iki biçimde tanıtlamıştır: birincisi, üyeleri, her yerde, hareketlere enerjik bir biçimde katılmışlar, basında, barikatlarda ve savaş alanlarında biricik kararlı devrimci sınıfın, proletaryanın, ön saflarında yer almışlardır. Ayrıca Birlik, kendisini, *Komünist Manifesto*'da, kongre genelgelerinde, ve 1847 tarihli Merkez Komitesi genelgesinde hareket konusunda ortaya konan görüşün biricik doğru görüş olduğunun ortaya çıkmış olmasıyla, bu belgelerde ifade edilen beklentilerin tamamıyla gerçekleşmiş olmalarıyla, ve Birliğin bir zamanlar ancak gizlilik içerisinde yaydığı bugünkü toplumsal koşullara ilişkin görüşlerin herkesin dilinde bulunması ve pazar yerlerinde açıkça öğütleniyor olmasıyla da tanıtlamıştır. Ne var ki, Birliğin eski sağlam örgütü,

bu arada oldukça gevşedi. Devrimci harekete doğrudan katılmış üyelerin büyük bir kısmı, gizli dernekler çağının geçmiş olduğuna ve ancak açık eylemlerin yeterli olduğuna inanıyorlardı. Tek tek hücreler ve topluluklar, Merkez Komitesi ile olan bağlarının gevşemesine ve giderek tamamen askıya alınmasına gözyumdular. Bunun sonucu olarak, demokratik partinin, küçük-burjuvazinin partisinin, Almanya'da giderek daha çok örgütleniyor olmasına karşılık, işçi partisi biricik sağlam dayanak noktasını yitirdi, ancak yerel amaçlarla ayrı ayrı yörelerde örgütlü kalabildi ve genel hareket, böylece, tamamıyla küçük-burjuva demokratlarının egemenliği ve önderliği altına girdi. Bu duruma bir son verilmeli, işçilerin bağımsızlığı tekrar sağlanmalıdır. Merkez Komitesi bu zorunluluğu farketmiş ve, böylece, daha 1848-49 kışında, Birliğin yeniden örgütlendirilmesi için Almanya'ya bir özel görevliyi, Joseph Moll'u, göndermişti. Ama Moll'un görevi, kısmen Alman işçilerinin o sıralar yeterli deney edinmemiş olmalarından ve kısmen de geçen Mayıs ayaklanması[79] ile kesintiye uğradığından, kalıcı sonuçlar vermedi. Moll bizzat tüfeğe sarılıp Baden-Palatinate ordusuna katıldı ve 19 Temmuz'da* Murg'daki çatışmada öldü. Bununla, Birlik, bütün kongrelerde ve Merkez Komitelerinde etkin olmuş ve bir dizi özel görevi bundan önce de büyük başarıyla yerine getirmiş en yaşlı, en etkin ve güvenilir üyesini yitirmiş oldu. Almanya'nın ve Fransa'nın devrimci partilerinin Temmuz 1849'daki yenilgilerinden sonra, Merkez Komitesinin hemen tüm üyeleri Londra'da tekrar biraraya geldiler, sayılarını yeni devrimci güçlerle tazelediler ve taze bir coşkuyla Birliğin yeniden örgütlendirilmesi işine giriştiler.

Yeniden örgütlenme ancak bir özel görevli tarafından yürütülebilir; ve Merkez Komitesi, bu özel görevlinin, yeni bir devrimin yaklaşmakta olduğu, ve bundan ötürü, eğer, 1848'de olduğu gibi, burjuvazi tarafından tekrar istismar edilmesi ve yedeğe alınması istenmiyorsa işçi partisinin mümkün olan en örgütlü, en uyumlu ve en bağımsız bir biçimde hareket etmesinin gerektiği şu anda yola çıkmasını

*Bir yanlışlık; "29 Haziran" olmalıydı. —*Ed.*

çok önemli bulmaktadır.

Kardeşler! Sizlere, Alman burjuvazisinin çok yakında iktidara geleceğini ve yeni edindiği gücü derhal işçilere karşı yönelteceğini daha 1848'de söylemiştik. Bunun nasıl gerçekleştiğini gördünüz. 1848 Mart harekâtının hemen ardından devlet gücünü ele geçiren ve bu gücü, işçileri, onların savaşım içindeki bağlaşıklarını bir an önce o eski ezilmişlik durumlarına geri itelemek için kullanan aslında burjuvaziydi. Burjuvazinin Martta ele geçirilmiş olan feodal partiyle birleşmeksizin, hatta, sonuçta, iktidarı bir kez daha bu feodal mutlakiyetçi partiye teslim etmeksizin bunu başaracak durumda olmamasına karşın, eğer devrimci hareket için şimdilerde barışçıl gelişme denen şeyi kabul etmek mümkün olsaydı, hükümetin malî sıkıntıda bulunması yüzünden, uzun vadede iktidarı kendi ellerine bırakacak ve bütün çıkarlarını güvence altına alacak koşulları gene de sağlamış bulunuyordu. Kendi egemenliğini güvence altına almak için, burjuvazinin, halka karşı alınacak sert önlemlerle kendisini kötü duruma sokmasına bile gerek yoktu, çünkü bütün bu tür sert adımlar feodal karşı-devrim tarafından zaten atılmıştı. Ama gelişmeler, bu barışçıl yolu izlemeyecektir. Tersine, ister Fransız proletaryasının bağımsız bir ayaklanmasıyla ortaya çıksın, ister devrimci Babil'e[89] karşı Kutsal İttifak'ın[90] girişeceği bir istilâ ile, bu gelişmeyi hızlandıracak olan devrim çok yakındır.

Ve 1848'de Alman liberal burjuvazisinin halka karşı oynadığı haince rolü, yaklaşan devrimde, 1848 öncesinde liberal burjuvazinin tuttuğu yerin aynısını şimdi muhalefette tutan demokratik küçük-burjuvazi üstlenecektir. İşçiler için eski liberal partiden çok daha tehlikeli olan bu parti, demokratik parti, üç unsurdan oluşuyor:

I. Büyük burjuvazinin, feodalizmin ve mutlakiyetçiliğin derhal ve tamamıyla kaldırılması amacını güden en ileri kesimleri. Bu kesimi, bir zamanların Berlin uzlaşıcıları, vergilere karşı direnenler temsil ediyor.

II. Kendi temsilcileri tarafından, Frankfurt Meclisindeki Sollar tarafından, ve daha sonraları ise, Stuttgart parlamentosu tarafından ve Reich Anayasası kampanyasında bizzat kendileri tarafından savunulduğu gibi, bundan önce-

ki hareket sırasında esas amaçları azçok demokratik bir federal devletin kurulması olan demokratik-anayasacı küçükburjuvazi.[91]

III. İsviçre'dekine benzer federatif bir Alman cumhuriyetini ülkü edinmiş olan ve şimdi de, büyük sermayenin küçük sermaye üzerindeki, büyük burjuvazinin küçük-burjuvazi üzerindeki baskısını kaldırmak gibi kutsal bir arzu güttüklerinden, kendilerini, Kızıl ve Sosyal-Demokrat diye adlandıran cumhuriyetçi küçük-burjuvazi. Bu kesimin temsilcileri, demokratik kongre ve komite üyeleri, demokratik dernek önderleri, demokratik gazetelerin editörleri idi.

Şimdi, yenilgilerinden sonra, bütün bu kesimler, tıpkı Fransa'daki cumhuriyetçi küçük-burjuvazinin şimdi kendisine sosyalist demesi gibi, kendilerine cumhuriyetçi ya da kızıl diyorlar. Würtemberg'de, Bavyera'da, vb., olduğu gibi, amaçlarının anayasaya hâlâ ters düşmediği yerlerde, eski sözcüklerini korumak ve hiç bir biçimde değişmediklerini eylemleriyle tanıtlamak için bu fırsata sarılıyorlar. Dahası, bu partinin değişmiş olan adının, bu partinin işçilere karşı tutumunda en ufak bir değişikliğe yolaçmadığı açıktır; bu ad değişikliği, olsa olsa, bunların, şimdi, mutlakiyetle birleşmiş olan burjuvaziye karşı dönmek ve proletaryadan destek sağlamaya çalışmak zorunda olduklarını tanıtlar.

Almanya'daki küçük-burjuva demokratik parti çok güçlüdür; bu parti yalnızca kentlerde oturan burjuvaların büyük bir çoğunluğunu, küçük sanayicileri ve küçük tüccarları ve lonca ustalarını kapsamakla kalmıyor; izleyicileri arasında köylüler ve bağımsız kent proletaryası içinde henüz bir dayanak bulmadığı ölçüde kır proletaryası da bulunuyor.

Devrimci işçi partisinin küçük-burjuva demokratlar karşısındaki tutumu şöyledir: devirmeyi amaçladığı kesime karşı, onlarla birlikte ilerler; kendi çıkarları uğruna konumlarını pekiştirmeye çalıştıkları her şeyde onlara karşı çıkar.

Tüm toplumu devrimci proleterler için devrimcileştirmeyi arzulamaktan çok uzak bulunan demokratik küçükburjuvazi, toplumsal koşulların mevcut toplumu kendisi için olabildiğince katlanılabilir ve rahat hale getirecek bir değişiklik için çabalar. Böylece bunlar, her şeyden önce, bü-

rokrasinin azaltılması ve bellibaşlı vergilerin büyük toprak sahiplerine ve burjuvaziye kaydırılmasıyla devlet harcamalarının kısılmasını isterler. Ayrıca, kamusal kredi kurumları ve tefeciliğe karşı yasalar aracılığı ile büyük sermayenin küçük sermaye üzerindeki baskısına son verilmesini isterler ki, bu sayede kendilerinin ve köylülerin, kapitalistler yerine devletten elverişli koşullarla avanslar alabilmeleri olanaklı olacaktır; feodalizmin tümüyle tasfiye edilmesiyle kırsal bölgelerde burjuva mülkiyet ilişkilerinin kurulmasını da isterler. Bütün bunları gerçekleştirmek için, kendilerine ve müttefiklerine, köylülere, çoğunluğu kazandıracak olan ya anayasal ya da cumhuriyetçi bir demokratik devlet yapısına gerek duyarlar; komünal mülkiyetin ve halen bürokratlar tarafından yürütülmekte olan bir dizi işlevin doğrudan denetimini onlara verecek bir demokratik komünal yapıya da gerek duyarlar.

Sermayenin egemenliği ve hızlı artışı, kısmen veraset hakkının sınırlandırılmasıyla ve kısmen de olabildiğince çok sayıda iş alanının devlete aktarılmasıyla daha da etkisizleştirilecektir. İşçilere gelince, bunların, daha önce de olduğu gibi, ücretli işçiler olarak kalacakları kesindir; demokratik küçük-burjuvazi, işçiler için, olsa olsa daha iyi bir ücret ve daha güvenli bir yaşam arzular ve bunu da devlet tarafından yapılacak kısmî istihdamla ve yardımseverce önlemlerle gerçekleştirmeyi umar; kısacası bunlar, azçok üstü örtülü sadakalarla işçileri satın alabilmeyi ve durumlarını o an için katlanılabilir hale getirerek işçilerin devrimci güçlerini kırabilmeyi umarlar. Küçük-burjuva demokrasisinin burada özetlenen istemleri, küçük-burjuvazinin bütün kesimleri tarafından aynı anda öne sürülmüyor; bunların yalnızca çok az bir kısmı bu istemlerin bütünlükleri içinde kesin amaçlar oluşturduklarını düşünüyor. Bunlar arasından tek tek bireyler ya da kesimler ne denli ileri gidecek olurlarsa, bu istemlerden o denli çoğunu kendi istemleri haline getirirler, ve kendi programlarını yukarda anahatları verilenlerde bulan birkaçı da, kendilerinin böylelikle devrimden istenebileceklerin azamisini ortaya koyduklarına inanabilirler. Ama bu istemler proletaryanın partisi için asla yeterli olamaz. Demokratik küçük-burjuvazinin devrimi olabildiğince çabuk

ve olsa olsa yukardaki istemlerin gerçekleşmesiyle sonuçlandırmayı arzulamasına karşılık, azçok mülk sahibi tüm sınıflar egemen konumlarından uzaklaştırılıncaya dek, proletarya devlet gücünü ele geçirinceye ve yalnızca bir tek ülkedeki değil, dünyanın tüm önde gelen ülkelerindeki proleterlerin birliğinin, bu ülkelerin proleterleri arasındaki rekabetin ortadan kalkmış olduğu ve hiç değilse bellibaşlı üretici güçlerin proleterlerin ellerinde toplanmış bulunduğu noktaya ulaşıncaya dek, devrimi sürekli kılmak bizim sorunumuz ve bizim görevimizdir. Bizim için sorun özel mülkiyetin herhangi bir değişikliğe uğratılması değil, olsa olsa yokedilmesidir; sınıf karşıtlıklarının üzerinin örtülmesi değil, sınıfların ortadan kaldırılmasıdır; mevcut toplumun iyileştirilmesi değil, yeni bir toplumun kurulmasıdır. Devrimin daha da gelişmesi sırasında küçük-burjuva demokrasisinin Almanya'da geçici bir süre için üstünlüğü elde edeceğinden kuşku yoktur.

Bundan ötürü de:

1. Küçük-burjuva demokratlarının da aynı biçimde ezildikleri mevcut koşulların devamı sırasında;

2. Üstünlüğü bunlara verecek olan bundan sonraki devrimci savaşımda;

3. Bu savaşın sonrasında, alaşağı edilmiş sınıflar ve proletarya üzerindeki üstünlük dönemi sırasında proletaryanın ve özellikle de Birlik'in küçük-burjuva demokrasisine karşı tutumunun ne olacağı sorusu çıkıyor ortaya.

1. Demokratik küçük-burjuvazi, her yerde ezilmekte olduğu şu anda, proletaryaya genel olarak birlik ve uzlaşma öğütlüyor, ona elini uzatıyor ve her türden görüşü demokratik bir parti içinde kucaklayacak geniş bir muhalefet partisinin kurulması için çabalıyor, yani işçileri, ardında kendi özel çıkarlarının gizlendiği sosyal-demokrat lafların egemen olacağı ve sevgili barış uğruna proletaryanın özel istemlerinin ön plana getirilemeyeceği bir parti örgütüne bulaştırmaya çabalıyor. Böyle bir birlik tamamen onların yararına ve tümüyle proletaryanın zararına olacaktır. Proletarya sahip olduğu ve büyük emeklerle sağlanmış bağımsız konumunu yitirecek ve bir kez daha resmî burjuva demokrasisinin bir eklentisi olma durumuna düşecektir. Bu birlik, bundan ötürü, en kesin bir biçimde reddedilmelidir. Bir kez da-

ha burjuva demokratların tezahürat korosu olma durumuna düşeceği yerde, işçiler, ve özellikle de Birlik, resmî demokratların yanında kendilerini, işçi partisinin bağımsız, gizli ve resmî bir örgütünü kurmaya ve bunun her kesimini proletaryanın tutumunun ve çıkarlarının burjuva etkisinden bağımsız olarak ele alınacağı işçi derneklerinin mihrak noktası ve çekirdeği yapmaya zorlamalıdırlar. Burjuva demokratlarının, proleterlerin eşit güçle ve eşit haklarla kendileriyle yanyana duracağı bir ittifakı ciddiyetle düşünmekten ne denli uzak oldukları, örneğin Breslau demokratlarının kendi organları *Neue Oder-Zeitung*'da[92] sosyalist diye adlandırdıkları bağımsız olarak örgütlenmiş işçilere öfkeyle saldırmalarından da görülüyor. Ortak bir düşmana karşı savaşım durumunda, herhangi bir özel birliğe gerek yoktur. Böyle bir düşmanla doğrudan savaşmak gerekli olur olmaz, her iki tarafın çıkarları da o an için çakışır ve, daha önce olduğu gibi gelecekte de, yalnızca o an için geçerli olacağı hesaplanmış bu bağ, kendiliğinden ortaya çıkar. Yaklaşmakta olan kanlı çatışmalarda, bütün daha öncekilerde de olduğu gibi, yiğitlikleriyle, kararlılıklarıyla ve özverileriyle, esas olarak zaferi kazanmak zorunda olanların işçiler olduğu açıktır. Daha önce olduğu gibi, bu savaşımda da, küçük-burjuva yığınlar, koşullar elverdiği sürece, duraksamalı, kararsız ve eylemsiz kalacaklar, ve ardından, sorun sonuca bağlanır bağlanmaz, zaferi kendilerine apartacaklar, işçileri sakin olmaya ve işlerinin başına dönmeye çağıracaklar, aşırılık denen şeylere karşı duracaklar ve proletaryayı zaferin meyvelerinden uzak tutacaklardır. İşçilerin, küçük-burjuva demokratlarını bunu yapmaktan alıkoyacak gücleri yoktur, ama silahlanmış proletarya karşısında üstünlüğü ele geçirmeyi onlar için zorlaştıracak ve burjuva demokrat egemenliğin daha başlangıçta devrilmenin tohumlarını taşıdığı ve bunu izleyecek proletarya egemenliği tarafından uzaklaştırılmalarını oldukça kolaylaştıran koşulları onlara dayatacak güce sahiptirler. Her şeyden önce, işçiler, çatışma sırasında ve burjuvazinin savaşımın hemen ardından fırtınayı yatıştırmaya çabaladığı sırada, işçiler her şeyden önce, duruma olabildiğince müdahale etmeli ve demokratları şu anda söyledikleri terörist lafları gerçekleştirmeye zorlamalıdırlar.

Eylemlerini öyle yönlendirmelidirler ki, devrimci coşkunun, zaferin hemen ardından yine bastırılması önlensin. Tersine, bu coşkuyu olabildiğince uzun bir süre canlı tutmalıdırlar. Aşırılık denen şeylere; nefret edilen kişilere ya da yalnızca nefret uyandıran anıları anımsatan resmî binalara karşı yöneltilen toplu intikam örneklerine karşı çıkmak bir yana, böyle örneklere yalnızca gözyummakla kalınmayıp, bunların önderliği de ele geçirilmelidir. Savaşım sırasında ve savaşım sonrasında, işçiler, her fırsatta, burjuva demokratlarının istemleri yanında, kendi istemlerini de ortaya koymalıdırlar. Demokratik burjuva, hükümeti devralma işine girişir girişmez, işçiler için güvenceler istemelidirler. Eğer gerekiyorsa, bu güvenceleri zor yoluyla elde etmeli ve yeni yöneticilerin kendilerini olanaklı tüm ödünlerin ve vaatlerin yükümlülüğü altına sokmalarını genel olarak sağlamalıdırlar — onlarla uzlaşmanın en emin yolu budur. Genel olarak, durumun sakin ve serinkanlı bir değerlendirmesini yaparak ve yeni hükümete karşı saklı tutulmayan bir güvensizlik göstererek, her muzaffer sokak savaşından sonra boy gösteren zafer sarhoşluğunu ve yeni şeyler için duyulan coşkuyu her bakımdan olabildiğince denetim altına almalıdırlar. Yeni resmî hükümetler yanında, aynı anda, ister beledî komiteler ve beledî konseyler biçiminde olsun, ister işçi kulüpleri ya da işçi komiteleri biçiminde, kendi öz devrimci işçi hükümetlerini kurmalıdırlar, öyle ki, demokratik burjuva hükümetler yalnızca işçilerin desteğini o anda yitirmekle kalmasınlar, kendilerinin tüm işçi yığınları tarafından desteklenen yetkililer tarafından denetlendiklerini ve tehdit edildiklerini daha baştan görsünler. Tek sözcükle, zaferin ilk anından başlayarak, güvensizlik, artık altedilmiş gerici partiye değil, işçilerin daha önceki müttefiklerine, ortak zaferi yalnızca kendisi için kullanmayı arzulayan partiye karşı yöneltilmelidir.

2. Ama işçilere karşı ihaneti zaferin ilk saatinden itibaren başlayacak olan bu partiye karşı etkin ve tehdit edici bir biçimde karşı koyabilmek için, işçiler, silahlanmış ve örgütlenmiş olmalıdırlar. Tüm proletaryanın yivli ve yivsiz tüfeklerle, toplarla ve cephaneyle silahlandırılması derhal gerçekleştirilmelidir, işçilere karşı kullanılan Milis Muhafızla-

rın tekrar kurulmasına karşı konulmalıdır. Ne var ki, bu sonuncusunun olanaklı olmadığı yerlerde, işçiler, komutanları kendileri tarafından seçilen ve kendilerinin seçtikleri bir genelkurmaya sahip bir proleter muhafız olarak örgütleme ve kendilerini, devlet yetkesinin değil, işçilerin kurmayı başaracakları devrimci topluluk konseylerinin emrine verme işine girişmelidirler. Devlet hesabına çalıştıkları yerlerde, işçiler, kendi seçtikleri komutanlara sahip ayrı bir birlik içerisinde, ya da proleter muhafızın bir parçası olarak silahlanmayı ve örgütlenmeyi sağlamalıdırlar. Silahlar ve cephane hiç bir gerekçeyle teslim edilmemelidir; her türlü silahsızlandırma girişimi, eğer gerekiyorsa zor yoluyla, engellenmelidir. Burjuva demokratlarının işçiler üzerindeki etkisinin yok edilmesi, işçilerin derhal bağımsız ve silahlı olarak örgütlenmesi ve burjuva demokratlarının kaçınılmaz geçici yönetimine olabildiğince zor ve uzlaştırıcı koşulların kabul ettirilmesi — yaklaşmakta olan ayaklanma sırasında ve sonrasında proletaryanın ve dolayısıyla Birlik'in gözönünde bulundurması gereken başlıca noktalar bunlardır.

3. Yeni hükümetler kendi durumlarını bir ölçüde pekiştirir pekiştirmez, işçilere karşı savaşımları başlayacaktır. Demokratik küçük-burjuvalara karşı etkin bir muhalefet ortaya koyabilmek için, burada, her şeyden önce, işçilerin bağımsız olarak örgütlenmeleri ve kulüpler içinde toplanmaları zorunludur. Mevcut hükümetlerin devrilmelerinden sonra, Merkez Komitesi, ilk fırsatta Almanya'ya giderek, derhal bir kongre toplayacak ve işçi kulüplerinin, hareketin başına geçmiş bir önderlik altında toplanması için gerekli önerileri bu kongrenin önüne koyacaktır. İşçi kulüplerinin, onları hiç değilse eyaletler arasında birbirlerine bağlayacak biçimde, hızla örgütlendirilmeleri, işçi partisinin güçlendirilmesinde ve geliştirilmesinde en önemli noktalardan biridir; mevcut hükümetlerin devrilmelerinin vereceği ilk sonuç, ulusal bir temsilî meclisin seçilmesi olacaktır. Burada proletaryanın gerçekleştirmesi gereken şeyler şunlardır:

I. Yerel yetkililer ya da hükümet görevlileri tarafından hiç bir işçi grubuna hiç bir bahaneyle ya da herhangi türden bir oyunla engel çıkarılmamalıdır.

II. Burjuva demokrat adaylar yanında, her yerde işçi

adaylar da gösterilmelidir, bu adaylar olanaklar elverdiğince Birlik üyeleri arasından oluşmalı, ve mümkün olan bütün yollar kullanılarak bunların seçilmeleri için çalışılmalıdır. Bunların seçilme şanslarının hiç bulunmadığı yerlerde bile, işçiler, bağımsızlıklarını korumak, güçlerini ölçmek ve kamuoyunun önüne kendi devrimci tutumlarını ve kendi parti görüşlerini koymak için, kendi adaylarını göstermelidirler. Bu konuda demokratların, örneğin, böyle yapmakla demokratik partiyi böldükleri ve gericilere kazanma olanağı sağladıkları yolundaki savlarla kendilerini ayartmalarına fırsat vermemelidirler. Bu türden sözlerin nihaî amacı proletaryayı aldatmaktır. Proleter partinin böyle bir bağımsız eylemle kaçınılmaz olarak göstereceği ilerleme, temsilî-kurum içerisinde birkaç gericinin varlığının doğurabileceği sakıncadan çok daha önemlidir. Eğer demokrasi, gericiliğe daha başlangıçta kararlı ve terörcü bir biçimde karşı çıkacak olursa, gericiliğin seçimlerdeki etkisi önceden yokedilmiş olur.

Burjuva demokratları işçilerle karşı karşıya getirecek birinci nokta, feodalizmin kaldırılması olacaktır. Birinci Fransız Devriminde de olduğu gibi, küçük-burjuvalar feodal toprakları köylülere özgür mülk olarak vereceklerdir, yani kır proletaryasının varlığını sürdürmeye ve Fransız köylüsünün şu an hâlâ içinden geçmekte olduğu aynı yoksullaşma ve borçlanma döngüsünden geçecek olan bir küçük-burjuva köylü sınıfı yaratmaya çalışacaklardır.

İşçiler, kır proletaryasının ve kendi öz çıkarlarının doğrultusunda, bu plana karşı çıkmalıdırlar. İşçiler, zoralınan feodal mülkiyetin devlet mülkü olarak kalmasını ve büyük-ölçekli tarımın bütün üstünlüklerine sahip olarak birleşmiş kır proletaryası tarafından işlenen ve ortak mülkiyet ilkesinin sallantıda olan burjuva mülkiyet ilişkileri içinde derhal sağlam bir temel elde ettiği işçi kolonilerine dönüştürülmesini istemelidirler. Demokratlar nasıl köylülerle birleşiyorlarsa, işçiler de o ölçüde kır proletaryası ile birleşmelidirler.[93] Ayrıca demokratlar, ya doğrudan doğruya federatif bir cumhuriyet için çalışacaklar, ya da eğer tek ve bölünmez bir cumhuriyetten kaçınamayacak olurlarsa, topluluklara*

*Topluluk [*Gemeinde*]: Burada bu terim, hem kentsel belediyeleri ve hem de kırsal toplulukları kapsayacak biçimde, geniş anlamda kullanılmaktadır. —*Ed.*

ve eyaletlere mümkün olan en geniş özerkliği ve bağımsızlığı vererek en azından merkezî hükümeti sakatlama girişiminde bulunacaklardır. İşçiler, bu plana karşı çıkmakta yalnızca tek ve bölünmez bir Alman cumhuriyeti için çalışmakla kalmamalı, bu cumhuriyet içinde iktidarın en kesin bir biçimde devlet yetkesinin ellerinde toplanması için de çalışmalıdırlar. Topluluklar için özgürlük, öz-yönetim, vb. gibi demokratik sözlerle yanlış yola saptırılmalarına fırsat vermemelidirler. Ortadan kaldırılacak bunca ortaçağ kalıntısının hâlâ bulunduğu, kırılması gereken bunca yerel ve bölgesel inatçılığın bulunduğu Almanya gibi bir ülkede, her köyün, her kentin ve her eyaletin, ancak merkezden gelen güçle tam yol ilerleyebilecek olan devrimci eylemin önüne yeni bir engel çıkartmasına hiç bir koşul altında izin verilmemelidir. Mevcut durumun yenilenmesi, Almanların tek ve aynı ilerleme için her kentte ve her eyalette ayrı ayrı savaşmaları hoşgörülmemelidir. Modern özel mülkiyetin hâlâ gerisinde bulunan ve her yerde yoksul topluluklarla zengin topluluklar arasında kavgalara yolaçarak zorunlu olarak modern özel mülkiyete dönüşmekte olan bir mülkiyet biçimi, yani komünal mülkiyet; ve devlet medenî yasası ile yanyana varolan komünal medenî yasanın, işçilere oynadığı oyunlarla birlikte, özgür komünal denen bir anayasa sayesinde sürdürülmesi ise hiç hoşgörülmemelidir. 1793'te Fransa'da olduğu gibi, bugün Almanya'da da en katı merkeziyetçiliği gerçekleştirmek gerçek devrimci partinin görevidir.*

*Bu pasajın bir yanlış anlamaya dayandığı anımsanacaktır. O sıralar —bonapartçılar ve liberal tarih çarpıtıcıları sayesinde— Fransız merkezî yönetim mekanizmasının Büyük Devrim ile birlikte geldiğine ve özellikle de bu mekanizmanın kralcıların, federalci gericiliğin ve dış düşmanın altedilmesinde vazgeçilmez ve kesin bir silah olarak Konvansiyon tarafından işletildiğine kesin gözüyle bakılmaktaydı. Ama, 18 Brumaire'e dek tüm devrim boyunca, il, ilçe ve komünlerin tüm yönetimlerinin bu kuruluşların kendileri tarafından seçilen yetkililerden oluştuğu ve bu yetkililerin genel devlet yasaları çerçevesinde tam bir özgürlüğe sahip bulundukları; Amerika'dakilere benzeyen bu eyaletsel ve yerel öz-yönetimlerin, 18 Brumaire darbesinin hemen ardından, bizzat Napoléon'un bunları kaldırıp onların yerine hâlâ varolan ve dolayısıyla daha başlangıçta salt gericiliğin bir aracı olan valiler yönetimini koymasını gerektirecek ölçüde devrimin en güçlü kaldıracı haline geldikleri artık çok iyi bilinen bir olgudur. Ama yerel ve eyaletsel öz-yönetim siyasal ve ulusal merkeziyetçilikle ne denli az çelişiyorsa, İsviçre'de bize o denli itici görünen ve tüm Güney Alman federal cumhuriyetçilerinin 1849'da Almanya'ya egemen kılmak istedikleri o darkafalı, kantonal ya da komünal çıkarcılıkla da arasında o denli az zorunlu bir bağ vardır. [*Engels'in 1885 baskısına notu.*]

Demokratların bir sonraki hareketle nasıl iktidara geleceklerini, nasıl azçok sosyalistçe önlemler önermek zorunda kalacaklarını gördük. Buna karşılık işçilerin hangi önlemleri önermeleri gerektiği sorulabilir. Hareketin başlangıcında işçiler, elbette, henüz hiç bir doğrudan komünistçe önlem öneremezler. Ama şunları yapabilirler:

1. Demokratları, o güne dek varolmuş toplumsal düzenin olabildiğince çok alanına müdahale etmek, bu düzenin genel akışını bozmak ve kendileriyle uzlaştırmak, ve olabildiğince çok üretici gücü, ulaşım aracını, fabrikaları, demiryollarını, vb. devletin elinde toplama zorunda bırakmak;

2. Her durumda devrimci değil, yalnızca reformist bir biçimde hareket edecek olan demokratların önerilerini en son sınırına dek itelemeli ve bunları özel mülkiyete doğrudan saldırı biçimine dönüştürmelidirler; böylelikle, örneğin küçük-burjuvalar demiryollarının ve fabrikaların satın alınmalarını önerecek olsalar, işçiler bu demiryollarının ve fabrikaların, gericilerin mülkleri olarak, devlet tarafından hiç bir tazminat ödenmeksizin doğrudan zoralımını istemelidirler. Demokratlar orantılı vergiler önerecek olsalar, işçiler müterakki vergiler istemelidirler; demokratların kendileri ılımlı bir müterakki vergi ortaya atacak olsalar, işçiler büyük sermayenin yıkımı demek olacak ölçülerle yükselen bir vergi üzerinde diretmelidirler; demokratlar devlet borçlarının düzenlenmesini isteyecek olsalar, işçiler devletin iflâsını istemelidirler. Böylece, işçilerin istemleri, her yerde, demokratların bilinçlerine ve önlemlerine göre ayarlanmalıdır.

Alman işçileri uzun bir devrimci gelişmeden tümüyle geçmeksizin iktidarı ele geçiremeyecek ve kendi sınıf çıkarlarını sağlayamayacak olsalar bile, hiç değilse, bu kez, belirli bir kesinlikle bilmektedirler ki, yaklaşmakta olan devrimci oyunun birinci perdesi, kendi sınıflarının Fransa'daki dolaysız zaferiyle çakışacak ve bu zaferle çok büyük bir hız kazanacaktır.

Ama, sınıf çıkarlarının neler oldukları konusunda kafalarını açıklığa kavuşturarak, bağımsız bir parti olarak kendi yerlerini bir an önce alarak ve demokratik küçük-burjuvanın ikiyüzlü sözleriyle proletarya partisinin bağımsız örgütünden vazgeçme yolunda bir an için olsun ayartılmaya fır-

sat vermeksizin, nihaî zaferleri için elden geleni bizzat yapmalıdırlar. Savaş naraları, "Devrimin Sürekliliği" olmalıdır.

Londra Mart 1850

1850'de bildiri olarak dağıtılmıştır

Marx'ın *Kolonya Komünist Yargılaması Konusunda Açıklamalar*'ının üçüncü baskısında (Zürich 1885) Engels tarafından yayınlanmıştır

KARL MARX

FRANSA'DA SINIF SAVAŞIMLARI 1848-1850[94]

FRİEDRİCH ENGELS'İN GİRİŞ'İ[95]

Marx'ın bu yapıtı, onun, kendi materyalist anlayışı ile ve giderek durumun içerdiği verilerin yardımı ile çağdaş tarihin bir parçasını açıklama yolunda ilk girişimi oldu. *Komünist Manifesto*'da, teori, bütün modern tarihin bir taslağını yapmak için kullanılmıştı, Marx ve ben, *Neue Rheinische Zeitung*'un[76] yayınladığı makalelerimizde, teoriyi, anın siyasal olaylarını yorumlamak için kullanmıştık. Buna karşılık, burada, bütün Avrupa'da, kritik olduğu kadar tipik olan birkaç yıllık bir gelişmenin akışı sırasında nedenlerin ardarda iç bağlanışını ortaya koymak, yani yazarın kafasında, siyasal olayları, son tahlilde, ekonomik olan nedenlerin sonuçlarına indirgemek sözkonusu idi.

Günlük tarihten alınan olayların ve olaylar sırasının değerlendirilmesinde, hiç bir zaman *en son* ekonomik neden-

lere kadar uzanılamayacaktır. Yetkili teknik basının o kadar bol malzeme sağladığı bugün bile, dünya pazarı üzerinde sanayiin ve ekonominin gidişini ve üretim yöntemlerinde meydana gelen değişiklikleri, herhangi bir anda, son derece karmaşık olan ve her gün değişen bu etkenlerin, çoğu zaman, üstelik, en önemlilerinin birdenbire bütün yeğinliği ile gün ışığına çıkmadan önce uzun süre gölgede kalan bu etkenlerin tümünün toplu halde bir bilançosunu yapabilecek şekilde günü gününe izlemek, İngiltere'de de olsa, hâlâ güç olacaktır. Belli bir dönemin ekonomi tarihine aydınlık toplu bir bakış, sözkonusu an için hiç bir zaman mümkün değildir; bu, ancak her şey olup bittikten, malzemeyi toplayıp ayıkladıktan sonra yapılabilir. İstatistik, burada zorunlu bir kaynaktır, ne var ki o da hep topallaya topallaya arkadan gelir. Demek ki, devam etmekte olan çağdaş tarih için, hemen her zaman bu en kesin etkeni değişmez kabul etmek, incelenen dönemin başlangıcındaki ekonomik durumu bütün dönem için veri ve değişmez olarak işlemek ya da apaçık olayların sonucu olan, dolayısıyla kendileri de açıkça ortaya çıkan bu ekonomik durumdaki değişiklikleri hesaba katmak zorunda olunacaktır. Sonuç olarak, materyalist yöntem, burada, sık sık, siyasal çatışmaları, ekonomik gelişmenin doğurduğu mevcut toplumsal sınıflar arasındaki ve sınıfların ayrı ayrı kesimleri arasındaki savaşıma indirgemekle ve çeşitli siyasal partilerin bu aynı sınıfların ve sınıf kesimlerinin azçok aslına uygun siyasal ifadeleri olduklarını göstermekle yetinmek zorunda kalacaktır.

Şurası apaçıktır ki, ekonomik durumdaki, yani incelenecek bütün olayların temelindeki zamandaş değişikliklerin kaçınılmaz olarak dikkate alınamaması, ancak bir yanılgı kaynağı olabilir. Ama gözlerimizin önünde geçen bir tarih hakkında yapılacak toplu bir açıklamanın bütün koşulları, kaçınılmaz olarak, yanılgı kaynakları taşırlar; oysa bu, gene de hiç kimseyi şimdiki zamanın tarihini yazmaktan alıkoymaz.

Marx bu işe giriştiği zaman, bu yanılgı kaynağı çok daha fazla kaçınılmaz durumdaydı. 1848-1849 devrimci dönemi boyunca aynı anda meydana gelen ekonomik çalkantıları izlemek ya da hatta bunlar hakkında toplu bir görüşü sü-

rekli olarak gözönünde bulundurmak, düpedüz olanaksız bir şeydi: Londra'daki sürgünün ilk aylarında —1849-1850 sonbahar ve kışında— durum aynı oldu. Oysa Marx da, tam o sırada çalışmasına başladı. Elverişsiz durum ve koşullara karşın, onun, Fransa'nın Şubat devriminden önceki ekonomik durumu hakkında ve, aynı şekilde, bu ülkenin o zamandan bu yana siyasal tarihi konusunda tam ve doğru bilgisi, ona, henüz hiç kimsenin yapamadığı bir biçimde, olayların, içiçe zincirleme sıralanışlarını açığa çıkaran bir betimlemesini, sonradan Marx'ın iki sınavından da parlak bir şekilde geçen bir betimlemesini yapma olanağını verdi.

Birinci sınav, Marx'ın, 1850 ilkyazından başlayarak, kendini ekonomik çalışmalara vermeye zaman bulabildiği ve ilk iş olarak son on yılın ekonomik tarihini incelemeye giriştiği zaman oldu. Böylece, daha önce yetersiz malzemeden, yarı yarıya önsel olarak çıkarmış olduğu sonuçlar hakkında, şimdi bizzat olguların yardımıyla, tamamıyla apaçık bir görüş edindi, şöyle ki: 1847'de dünya çapındaki ticarî bunalım, Şubat ve Mart devrimlerinin gerçek anası idi ve 1848'in ortalarında yavaş yavaş geri gelen ve 1849 ve 1850'de doruğuna varan sınaî refah, Avrupa gericiliğine yeni bir güç katan canlandırıcı bir kuvvet oldu. Bu, kesin bir sınavdı. (*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-Ökonomische Revue,*[96] Hamburg, 1850'nin Ocak, Şubat, Mart fasiküllerinde yayınlanan) ilk üç makalede,* hâlâ, devrimci enerjinin yakında yeni bir atılım yapacağı umudu yer almakta iken, 1850 güzünde yayınlanan ve Marx'ın ve benim birlikte yazdığımız son çift fasiküldeki (Mayıstan Ekime kadar) tarihsel tablo bu çeşitten kuruntulara kesinlikle son verir: "Yeni bir devrim, ancak yeni bir bunalımın ardından gelebilir. Ama biri ne kadar kesinse, öteki de o kadar kesindir."** Zaten tek temel değişiklik bu oldu. Anlatının, bu genel tabloda verilen ve 10 Marttan 1850 güzüne kadar giden devamının da tanıtladığı gibi, daha önceki bölümlerde verilen olayların yorumunda, bu bölümlerde ortaya konan nedenden sonuca giden zincirleme sıralanışlarda, hiç bir değişiklik yapılmamıştı. İşte bu yüzden, bu devamı, dördüncü makale olarak bu

*Bkz: bu cildin 250-347. sayfaları. —*Ed.*
**Bkz: bu cildin 350. sayfası. —*Ed.*

yeni baskıya aldım.

İkinci sınav daha da çetin oldu. Louis Bonaparte'ın 2 Aralık 1851 hükümet darbesinden hemen sonra, Marx, yeniden, 1848 Şubatından geçici olarak devrim döneminin sonunu gösteren bu olaya kadarki Fransa tarihine çalıştı. (*Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i,* 3. baskı, Meissner Hamburg 1885.*) Bu broşürde, onun, bizim yapıtımızda açıkladığı dönem, daha kısaca da olsa, yeniden işlenmişti. Bizimki ile bir yıldan daha fazla bir zaman sonra meydana gelen bu kesin olayın ışığında yazılmış ikinci betimlemeyi karşılaştırınız, görülecektir ki, yazar, burada pek az şeyi değiştirmek zorunda kalmıştır.

Bizim yapıtımıza çok özel bir önem veren başka bir şey de, bu kitabın, dünyanın bütün ülkelerinin işçi partilerinin, oybirliği ile, ekonominin yeniden düzenlenmesi istemlerini dile getirmek için kullandıkları formülü, en yoğun ve en anlatımlı biçimiyle, yani, üretim araçlarının toplum tarafından mülk edinilmesi biçiminde ilk kez ifade etmiş olmasıdır. İkinci bölümde, "proletaryanın devrimci isteklerinin özetlendiği bu ilk acemice formül" diye nitelendirilmiş olan "çalışma hakkı" konusunda şunları okuyabilirsiniz:

"Ama çalışma hakkının gerisinde, sermaye üzerindeki iktidar vardır, sermaye üzerindeki iktidarın gerisinde *üretim araçlarına sahip çıkmak,* onları birleşmiş işçi sınıfına bağımlı kılmak, yani ücretli emeğin, sermayenin ve bu ikisi arasındaki karşılıklı ilişkilerin kaldırılması vardır."**

Şu halde, modern işçi sosyalizmini, feodal, burjuva, küçük-burjuva sosyalizmlerinin türlü türlü bütün nüanslarından vb. olduğu kadar ütopik sosyalizmin ve ilkel işçi komünizminin pek anlaşılır olmayan karışık servet ortaklığından ayırdeden sav da, burada ilk kez ifadelendirilmiş bulunmaktadır. Marx, daha sonra bu formülü genişletti ve değişim araçlarını da kapsamına aldı ise de, bu genişletme, *Komünist Manifesto*'dan sonra kendiliğinden anlaşılacağı gibi, birinci savın zorunlu bir sonucundan başka bir şeyi ifade etmiyordu. Sonra, İngiltere'de bazı bilgili kimseler, son kez bir de "üleşim araçlarının" topluma devredilmesi gerektiği-

*Bkz: bu cildin 472-588. sayfaları. —*Ed.*

**Bkz: bu cildin 285. sayfası. —*Ed.*

ni formüle kattılar. Bu baylar için, üretim araçlarından ve değişim araçlarından ayrı bu üleşim araçlarının hangi araçlar olduklarını söylemek güç olacaktır, yeter ki, politik üleşim araçlarından, vergilerden, yoksullara yardımdan ve *Sachsenwald*[97] da dahil, başka vakıf gelirlerinden sözediliyor olmasın. Ama, ilkönce, bunlar, daha şimdiden toplum ortaklığının, devletin ya da kamunun mülkiyetindeki üleşim araçları değiller midir ve, ikinci olarak da, biz, kesinlikle bunları ortadan kaldırmak istemiyor muyuz?

*

Şubat devrimi patlak verdiği zaman, biz hepimiz, koşulları ve devrimci hareketlerin gidişini kavrama bakımından, geçmiş tarihsel deneyin, özellikle de Fransa deneyinin büyülü etkisi altındaydık. Genel altüst oluş işareti, 1789'dan bu yana bütün Avrupa'nın tarihine hükmetmiş olan Fransa'dan yola çıkmamış mıydı bir kez daha? Onun için, Paris'te, 1848 Şubatında ilân edilen "toplumsal" devrimin proletarya devriminin niteliği ve gidişi hakkındaki fikirlerimizin 1789 ve 1830 modellerinin anılarının damgasını taşıması apaçık, aynı zamanda kaçınılmaz bir şeydi. Ve hele Paris ayaklanması, zafere ulaşan Viyana, Milano ve Berlin ayaklanmalarıyla yankılanınca, Rusya sınırına kadar bütün Avrupa harekete sürüklenince, daha sonra Haziran ayında Paris'te proletarya ile burjuvazi arasında iktidar uğruna ilk büyük savaş verilince, kendi sınıfının zaferi bile bütün ülkelerin burjuvazisini, yeniden, henüz az önce devrilmiş bulunan kralcı-feodal gericiliğin kollarına atılacak kadar sarsınca, biz, o günün koşulları içinde, büyük ve kesin kavganın başlamış olduğundan ve bu kavgayı uzun süreli ve seçeneklerle dolu bir tek devrimci dönemde vermek gerekeceğinden, ama bu kavganın ancak proletaryanın kesin zaferi ile sonuçlanabileceğinden artık hiç bir şekilde şüphe edemezdik.

1849 yenilgisinden sonra, *in partibus,*[98] geçici hükümetlerin çevresinde toplaşan kaba (*vulgaire*) demokrasinin kuruntularını hiç bir biçimde paylaşmıyorduk. Bu demokrasi, "halkın" "zorbalara" karşı, kesin ve artık sonuncu olacak yakın zaferine güveniyordu, biz ise, "zorbaların" elen-

mesinden sonra, tam bu aynı "halk" içinde gizli bulunan uzlaşmaz karşıt öğeler arasındaki uzun bir savaşıma inanıyorduk. Kaba demokrasi, bugünden yarına yeni bir harekete geçme bekliyordu; daha 1850 güzünde, biz, devrimci dönemin hiç değilse birinci diliminin kapandığını, ve yeni bir ekonomik bunalımın patlak vermesine kadar beklenecek hiç bir şey olmadığını açıklıyorduk. Bunun içindir ki, biz, daha sonra, hemen hemen istisnasız, Bismarck'ın zahmetine değer bulduğu ölçüde, Bismarck ile uzlaşan aynı adamlar tarafından devrime ihanet etmiş kişiler olarak aforoz edildik.

Ama tarih bizi de haksız çıkardı, bizim o zamanki görüşümüzün bir yanılsama olduğunu ortaya koydu. Hatta daha da ileri gitti: yalnız bizim o zamanki yanılgımızı savurmakla kalmadı, proletaryanın, içinde dövüşmek zorunda olduğu koşulları da baştan aşağı altüst etti. 1848'in savaşım tarzı bugün her bakımdan eskimiş, zamanı geçmiştir ve bu, bu vesileyle daha yakından incelenmeye değer bir noktadır.

Bütün devrimler, şimdiye kadar, belirli bir sınıfın egemenliğinin yerini, onun ayağını kaydıran başka bir sınıfın egemenliğinin alması ile sonuçlanmıştır; ama bütün egemen sınıflar, şimdiye kadar baskı altında tutulan halk kitlesine göre, küçük azınlıklar idiler. Böyleliklerdir ki, egemen azınlık devriliyordu, başka bir azınlık onun yerine devlet dümenini eline geçiriyordu ve kamu kurumlarını kendi çıkarlarına göre değiştiriyordu. Ve, her seferinde, bu azınlık, ekonomik gelişme durumunun iktidara elverişli, yetkili ve yetenekli kıldığı gruptu ve kesinlikle bunun için, yalnızca bunun içindir ki, altüst oluş sırasında, baskı altında tutulan çoğunluk, ya azınlıktan yana bu harekete katılıyordu ya da en azından sessiz sedasız onu kabul ediyordu. Ama her olayın somut içeriğini bir yana bırakırsak, bütün bu devrimlerin ortak biçimi, azınlık devrimi olmaları idi. Çoğunluk ise, devrimle işbirliği yaptığı zaman bile, bunu, ancak, —bilerek ya da bilmeyerek— bir azınlığın hizmetinde yapıyordu; ama bu yüzden ve daha önce çoğunluğun pasif ve dirençsiz tutumu nedeniyle de azınlığın bütün halkın temsilcisi olma gibi bir havası oluyordu.

İlk büyük başarıdan sonra, zaferi kazanan azınlığın ikiye bölünmesi kuraldı: yarılardan biri elde edilen sonuçtan

hoşnuttu, doygundu, öteki ise daha ileri gitmek istiyordu, hiç değilse kısmen, halkın büyük kalabalığının gerçek ya da sözde çıkarlarına giren yeni istemler ileri sürüyordu. Bu daha köklü istemler, bazı durumlarda pekâlâ kendilerini kabul ettiriyorlardı, ama çoğu kez ancak bir an için; daha ılımlı kesim, üstünlüğü ele geçiriyor, son kazanımlar yeniden tümüyle ya da bir bölümüyle yitirilmiş oluyordu; o zaman yenilenler ihanet diye bağırıyorlar ya da yenilgiyi raslantının üstüne atıyorlardı. Ama gerçekte, iş, çoğu kez şöyle idi: birinci zaferin başarılarını, ancak daha köktenci (*radical*) olan partinin ikinci zaferi sağlamlaştırıyordu; bu, bir kez kazanıldı mı, yani o an için zorunlu olan bir kez kazanıldı mı, köktenci unsurlar yeniden eylem sahnesinden siliniyordu ve başarıları da.

Modern zamanların bütün devrimleri, 17. yüzyılın büyük İngiliz devrimi ile[99] başlamak üzere, bu özellikleri gösterdiler, bunlar, her türlü devrimci savaşımın ayrılmaz özellikleri gibi görünüyorlardı. Bunun gibi, proletaryanın kendi kurtuluşu uğruna savaşımlarına da aynı şekilde uygulanabilir göründüler; o kadar uygulanabilir ki, özellikle 1848'de, bu kurtuluşu hangi yönde aramak gerektiğini, şöyle böyle de olsa, anlayan kişiler sayılı idi. Hatta Paris'te, proleter kitlelerin kendilerinin bile, henüz, zaferden sonra izlenecek yol hakkında kesinlikle hiç bir fikirleri yoktu. Ama bununla birlikte, içgüdüsel, kendiliğinden, bastırılması olanaksız hareket vardı. Bu, kesinlikle, bir azınlık tarafından yönetilen, doğru, ama bu kez azınlığın çıkarına değil çoğunluğun en yakın çıkarına yürütülen bir devrimin zorunlu olarak başarıya ulaşacağı durum değil miydi? Eğer biraz uzun süren bütün devrimci dönemlerde, öncülük eden azınlığın akla yatan bir biçimde sunmasını bildiği basit kurnazlıklarla büyük halk yığınları bu kadar kolaylıkla kazanılabiliyorduysa, kendi ekonomik durumlarının en karakteristik yansısından başka bir şey olmayan ve henüz kendilerinin anlamamış oldukları ve ancak belirsiz bir duygu halinde hissettikleri gereksinmelerinin en açık, en usçul ifadesi olan fikirlere nasıl daha yabancı, daha uzak kalabilirlerdi? Yığınların bu devrimci ruh hali, beslenen hayaller yıkılır yıkılmaz ve hayal kırıklığı doğar doğmaz, çoğu kez çabucak ve hemen hemen

her zaman, doğrusu, yerini bir çöküşe ve hatta karşı doğrultuda tam bir geri dönüşe bırakmıştır. Ama burada, hiç de kurnazlıklar sözkonusu değildi, tersine, büyük çoğunluğun kendisinin en özgül çıkarlarının, ki, doğrusu, o zaman bu büyük çoğunluğun, hiç de açıkça farkında olmadığı, ama pratik gerçekleşme sırasında, apaçıklığın inandırıcı görünüşü ile bu yığınlar için de zorunlu olarak oldukça açık bir hale gelecek olan çıkarların gerçekleşmesi sözkonusu idi. Ve eğer, 1850 baharında, Marx'ın üçüncü makalesinde ortaya koyduğu gibi, 1848 toplumsal devriminden çıkan burjuva cumhuriyetinin gelişmesi, bundan böyle, gerçek iktidarı —üstelik de kralcı zihniyette olan— büyük burjuvazinin elinde yoğunlaştırdıysa ve buna karşılık toplumun öteki sınıflarını, küçük-burjuvaları olduğu gibi köylüleri de proletaryanın çevresinde toplaştırdıysa ve, bunu, ortak zaferde ve zaferden sonra, deneyin derslerinden yararlananın ve zorunlu olarak da kesin etkenin onlar değil proletarya olmasını hazırlayacak bir biçimde yaptıysa — burada, bu azınlık devrimini, çoğunluğun devrimi haline dönüştürmenin bütün perspektifleri yok muydu?

Tarih bizi ve benzer düşüncede olanların hepsini haksız çıkardı. Tarih gösterdi ki, Kıta üzerindeki iktisadî gelişme durumu, o zaman, kapitalist üretimin kaldırılması için henüz yeterince olgunlaşmamıştır; ve tarih, bunu, 1848'den bu yana bütün Kıtayı kaplamış olan ve Fransa'da, Avusturya'da, Macaristan'da, Polonya'da ve son olarak da Rusya'da büyük sanayie ancak şimdi gerçekten söz hakkı veren ve Almanya'yı da birinci sınıf bir sanayi ülkesi durumuna getiren —bütün bunlar kapitalist bir temel üzerinde, yani 1848'de pekâlâ genişlemeye elverişli bir temel üzerinde olmak üzere— iktisadî devrim ile tanıtladı. Oysa, sınıf ilişkilerine her yerde ilk olarak ışık tutan, manüfaktür döneminden gelme ve Doğu-Avrupa'da hatta zanaat loncalarından çıkma bir sürü ara varlıkları ortadan kaldıran ve böylelikle gerçek bir büyük sanayi burjuvazisi ve gerçek bir büyük sanayi proletaryası yaratarak bunları toplumsal gelişmenin ön planında birbirine karşı süren de bu sanayi devriminin ta kendisidir. Ama yalnız bu andadır ki, 1848'de, İngiltere'nin dışında, ancak Paris'te ve olsa olsa birkaç büyük sanayi

merkezinde kendini göstermiş olan bu iki büyük sınıf arasındaki savaşım, 1848'de henüz akıldan bile geçmeyen bir yeğinlik kazanarak, bütün Avrupa'ya yayıldı. O zamanlar, küçük küçük grupların her derde deva, bulanık, yedili İnciller kümesi vardı; bugün savaşın son amaçlarını parlak bilgisiyle ve kesin bir şekilde formüle eden Marx'ın evrensel olarak kabul edilmiş *tek* teorisi var; o zamanlar, yörelerine ve milliyetlerine göre birbirinden ayrılmış olan ve sadece ortak acı çekme duygularıyla birleşen, henüz az gelişmiş, coşku ile umutsuzluk arasında bocalayan yığınlar vardı; bugün durmadan ilerleyen, her gün sayıca, örgüt olarak, disiplin bakımından, ileriyi görme ve zafere inanç bakımından sosyalistlerin *tek* uluslararası büyük ordusu var. Bu güçlü proletarya ordusu, hâlâ amaca ulaşmamış olsa da, zaferi bir tek büyük darbeyle gerçekleştirmek olanaksız bulunduğuna göre, çetin, inatçı bir savaşta mevziden mevziye yavaş yavaş ilerlemek zorunda bulunsa da, 1848'de toplumsal dönüşümü bir çırpıda sağlamanın olanaksız olduğu kesin olarak tanıtlanmış bulunmaktadır.

Kralcı, hanedancı iki hizbe bölünmüş olan,[100] ama malî işleri için her şeyden önce huzur ve güvenlik isteyen bir burjuvazi; onun karşısında yenilmiş olan, ama gene de bir tehlike olmakta devam eden ve küçük-burjuvaların ve köylülerin gittikçe daha çok çevresinde toplandıkları bir proletarya —her şeye karşın hiç bir kesin çözüm getirmeyecek olan sürekli bir şiddetli patlama tehdidi—, üçüncü hırsızın, sözde demokrat taht taliplisi Louis Bonaparte'ın hükümet darbesi için sanki özel olarak hazırlanmış durum işte buydu. Bonaparte, orduyu kullanarak, 2 Aralık 1851'de bu gergin duruma son verdi, ve böylelikle Avrupa'ya iç huzuru sağlamış oldu, ama buna karşılık yeni bir savaşlar çağı açarak.[101] Aşağıdan yukarı devrimler dönemi şimdilik sona ermişti; bunu yukardan aşağı devrimler dönemi izledi.

1851 imparatorluğunun gericiliği, bu çağın proletarya özlemlerinin olgunlaşmamış olduklarının yeni bir tanıtı oldu. Ama gene bu gericiliğin kendisi, proletarya özlemlerinin olgunlaşmaktan geri kalamayacağı koşulları yaratmak zorundaydı. İç huzur, yeni sanayi atılımının tam gelişmesini sağladı, orduya bir iş bulmak ve devrimci akımları dışa doğru

yöneltmek zorunluluğu savaşları doğurdu, bu savaşlarda Bonaparte, "ulusallık ilkesini"[102] üstün kılmak bahanesi ile Fransa'ya birkaç parça toprak katmaya çalıştı. Onun taklitçisi Bismarck da Prusya için aynı siyaseti benimsedi; kendi hükümet darbesini, yani Alman Konfederasyonuna[103] ve Avusturya'ya olduğu kadar Prusya *Konfliktskammer*ına* da karşı yukarıdan inme 1866 devrimini yaptı. Ama Avrupa iki Bonaparte için fazla küçüktü ve tarihin cilvesi, Bismarck'ın Bonaparte'ı devirmesini ve Prusya kralı Wilhelm'in yalnız küçük Alman imparatorluğunu[104] değil, aynı zamanda Fransız Cumhuriyeti'ni kurmasını istedi. Oysa, genel sonuç, Avrupa'da büyük ulusların bağımsızlıklarının ve iç birliklerinin, bir tek Polonya dışında, fiilen kurulup yerleşmesi oldu. Kabul etmek gerekir ki, bu, göreli olarak, mütevazı sınırlar içerisinde, ama gene de işçi sınıfının gelişme sürecinin, ulusal kargaşalıklar yüzünden artık ciddî engellerle karşılaşmamasına yetecek ölçülerde oldu. 1848 devriminin mezar kazıcıları onun vasiyetini yerine getirecek kişiler haline gelmişlerdi. Ve 1848'in kalıtçısı proletarya, *Enternasyonal* içinde daha şimdiden korku salarak onların yanı başında dikiliyordu.

1870-1871 savaşından sonra Bonaparte sahneden çekilir, Bismarck'ın görevi ise tamamlanmıştır, öyle ki, o, artık yine alelâde küçük bir köy asili katına inebilir. Ama bu dönemin sonunu belirleyen şey, Komündür. Thiers'in, sinsice, Paris ulusal muhafızının[105] toplarını çalmaya kalkışması, başarılı bir ayaklanmaya yolaçtı. Paris'te artık proletarya devriminden başka bir devrimin olanak dışı olduğu gerçeği kendini ortaya koydu. Zaferden sonra, iktidar tamamıyla kendiliğinden, hiç bir tartışmaya yer bırakmayacak şekilde işçi sınıfının eline düştü. Ve, o anda, işçi sınıfının bu iktidarının, bizim burada betimlediğimiz çağdan yirmi yıl sonra bile hâlâ ne kadar olanak dışı olduğu bir kez daha görülebildi. Bir yandan Fransa, Paris'in MacMahon'un gülleri altında kan kaybetmesine seyirci kalarak onu atlattı, öte yandan, Komün, kendisini ikiye bölen iki parti arasındaki, her ikisi de yapılacak işin ne olduğunu bilmeyen blankiciler (ço-

*Konfliktskammer, yani o sıra hükümetle çatışma halinde olan Prusya Meclisi. —*Ed.*

ğunluk) ile prudoncular (azınlık) arasındaki kısır çekişmelerle tükenip gitti. 1871'deki zafer armağanı, 1848 baskınından daha fazla meyve vermedi.

Paris Komünü ile birlikte, kavgacı proletaryanın da kesin olarak yere battığı sanıldı. Ama, tam tersine, onun en yaman atılımı, Komün ve Fransız-Alman Savaşı günlerinden başlar. Eli silah tutan bütün nüfusun, artık ancak milyonlarla sayılan ordularda göreve alınması ile bütün savaş koşullarının baştan aşağı altüst oluşu, ateşli silahlar, obüsler ve o zamana kadar görülmemiş bir etkiye sahip patlayıcı maddeler, bir yandan Bonaparte'vari savaşlara birdenbire son verdi ve sonucu katiyen hesaplanamayacak ve duyulmamış bir kandökücülük olan bir dünya savaşından başka herhangi bir savaşı olanak dışı kılarak, gürültüsüz patırtısız bir sınaî gelişme sağladı. Öte yandan, savaş masrafları, geometrik bir artışla çoğaldığından, vergiler, halkın en yoksul sınıflarını sosyalizmin kollarına atarak başdöndürücü bir yüksekliğe ulaştı. Alsace-Lorraine'in katılması (ilhakı), yani delice silahlanma yarışının dolaysız nedeni, Fransız ve Alman burjuvazilerinin birbirlerine karşı şovence duygularını iyice kışkırttı; her iki ülkenin işçileri için yeni bir birlik öğesi haline geldi. Ve Paris Komününün yıldönümü, bütün proletaryanın dünya çapında ilk bayram günü oldu.

1870-1871 savaşı ve Komünün yenilgisi, Marx'ın önceden söylediği gibi, Avrupa işçi hareketinin ağırlık merkezini, bir zaman için, Fransa'dan Almanya'ya aktardı. Fransa'da, kendiliğinden anlaşılır ki, 1871 Mayısının yaralarını sarmak için yıllar gerekti. Buna karşılık, üstelik havadan gelen Fransız milyarları[106] ile kolaylaşan sanayiin sıcak yerde büyüyen bir bitki gibi durmadan hızlanan bir ritimle gerçekten geliştiği Almanya'da, sosyal-demokrasi daha da büyük başarı ile ve çabuklukla büyüyordu. 1866'da kurumlaşan genel oy sistemini kullanmada Alman işçilerinin gösterdikleri zekâ sayesinde partinin şaşırtıcı büyümesi tartışma götürmez sayılarla bütün dünyanın gözüne çarpıyordu. 1871'de 102.000; 1874'te 352.000; 1877'de 493.000 sosyal-demokrat oy vardı. Bundan sonra sıra, bu ilerlemelerin sosyalistlere-karşı yasa[107] biçiminde üst mercilerce teslim edilmesine geldi; parti, bir anda şuraya buraya dağıldı, üye sa-

yısı 1881'de 312.000'e düştü. Ama bu darbe çabucak atlatıldı ve bundan sonra, ancak bu olağanüstü yasanın baskısı altında, basınsız, dış örgütsüz, dernek kurma, toplanma hakkından yoksun olarak hızla genişleme gerçekten başlayacaktır: 1884 — 550.000, 1887 — 763.000, 1890 — 1.427.000 oy. Bunun üzerine devletin eli felce uğradı. Sosyalistlere karşı olan yasa yokoldu, sosyalist oyların sayısı 1.787.000'e, yani kullanılan oyların dörtte-birine yükseldi. Hükümet ve egemen sınıflar, bütün çarelerini tüketmişlerdi — yararsız, amaçsız ve başarısız bir biçimde. Gece bekçisinden imparatorluğun adalet bakanına kadar yetkililerin —hem de şu horlanan işçilerin elinden— kabul etmek zorunda kaldıkları güçsüzlüklerinin elle tutulur tanıtları milyonlarla sayılıyordu. Artık devletin işi bitikti, işçiler ise ancak yeni başlıyorlardı.

Ama, Alman işçileri, Sosyalist Parti olarak, en kuvvetli, en disiplinli ve en çabuk büyüyen parti olarak, sadece varlıkları ile yaptıkları ilk hizmetten başka, davalarına büyük bir hizmet daha görmüşlerdi. Bütün ülkelerdeki arkadaşlarına genel oy sisteminden nasıl yararlanılacağını göstererek onlara yeni bir silah vermişlerdi, en keskin, en etkili silahlardan birini vermişlerdi.

Genel oy, daha uzun zamandan beri Fransa'da vardı, ama bonapartçı hükümetin kötüye kullanımı sonucu değerden düşmüş, tutulmaz olmuştu. Komünden sonra, genel oyu kullanacak bir işçi partisi yoktu. İspanya'da, genel oy, cumhuriyetten beri vardı, ama İspanya'da, seçimlere katılmama, her zaman, bütün ciddî muhalefet partilerinde bir kural oldu. İsviçre'de genel oy ile yapılan denemeler bir işçi partisi için hiç de yüreklendirici değildi. Latin ülkelerinin devrimci işçileri, oy hakkına bir tuzak, hükümetin bir dolap çevirme aracı gibi bakmaya alışmışlardı. Almanya'da başka türlü oldu. Daha o zaman, *Komünist Manifesto*, genel oy hakkını, demokrasinin kazanılmasını, militan proletaryanın en başta gelen ve en önemli ödevlerinden biri olarak ilân etmişti, ve Lassalle bu noktayı yeniden ele almıştı. Bismarck, halk yığınlarını kendi tasarılarıyla ilgilendirmenin tek çaresi olarak, bu oy verme hakkını[108] kurumlaştırmak zorunda kaldığını görünce, bizim işçilerimiz bunu ciddiye

aldılar ve Auguste Bebel'i ilk Kurucu Reichstag'a gönderdiler. Ve o günden sonra da oy verme hakkını kullandılar, öyle ki, binbir şekilde bunun ödülünü gördüler ve bu, bütün ülkelerin işçilerine örnek oldu. Onlar, oy hakkını, Fransız marksist programının sözleri ile, *de moyen de duperie qu'il a été jusqu'ici en instrument d'émancipation*'a [*şimdiye kadar bir aldatmaca aracı olan oy hakkını özgür olma aletine*] dönüştürdüler.[109] Eğer genel oy sistemi, bize, her üç yılda bir kendi kendimizi sayma olanağından, oy sayısının, düzenli bir şekilde denetlenen ve son derece hızlı artışı ile, işçilerde zafere olan güveni, düşmanlarda ise aynı ölçüde korkuyu artırmaktan ve böylece bizim en iyi propaganda aracımız olmaktan; bize kendi kuvvetimiz hakkında ve aynı şekilde bütün karşı partilerin kuvvetleri hakkında tam ve doğru bilgiyi vermekten ve böylelikle de bize kendi eylemimizi gücümüzle orantılı tutmak için bütün ötekilerden üstün bir ölçüt vermekten ve bu şekilde bizi yersiz bir korkaklık ve çekingenlikten olduğu kadar, yersiz delice atılganlıktan da korumaktan başka bir yarar sağlamasaydı da — evet, bizim genel oydan elde ettiğimiz tek kazanç bu olsaydı, gene yeter de artardı. Ama genel oy, daha fazlasını da yapmıştır. Seçim ajitasyonu ile, bizden henüz uzak bulundukları yerlerde halk yığınları ile temasa geçmek konusunda, bütün partileri, tüm halkın gözü önünde, bizim saldırımıza karşı kendi görüşlerini ve eylemlerini savunmak zorunda bırakmak konusunda bize öyle bir araç vermiştir ki, bir benzeri daha yoktur; ve ayrıca, bizim temsilcilerimize, Reichstag'da bir kürsü sunmuştur ve bizim temsilcilerimiz bu kürsünün tepesinden parlamentodaki hasımlarına karşı olduğu kadar, dışarıdaki yığınlara da, basında ve toplantılarda olduğundan bambaşka bir yetki ile ve bambaşka bir özgürlükle konuşabilmişlerdir. Seçim ajitasyonu ve sosyalistlerin Reichstag'daki konuşmaları hükümeti ve burjuvaziyi topa durmadan tutarken, sosyalistlere-karşı yasa, bunların ne işine yarayacaktı ki?

Ama, proletarya, genel oy hakkını böyle etkin bir biçimde kullanarak yepyeni bir savaşım yöntemini işe koşmuştu, ve bu yöntem çabucak gelişti. Burjuvazinin egemenliğinin örgütlendiği devlet kuruluşlarının, işçi sınıfına, hâlâ

bu devlet kurumları ile savaşmak için yeni kullanım olanaklarını sağladığı anlaşıldı. Çeşitli diyetlerin, belediye meclislerinin, patronlarla işçilerden oluşan hakem kurullarının seçimlerine katılındı, atanmaların saptanmasında proletaryanın yeterli bir bölümünün de katıldığı her görev üzerinde burjuvazi ile tartışıldı, çekişildi. Ve böylece, burjuvazi ve hükümet, İşçi Partisinin illegal eyleminden çok legal eyleminden, ayaklanmadaki başarılarından çok seçimlerdeki başarılarından korkar oldular.

Çünkü, bu konuda da savaşın koşulları, ciddî olarak biçim değiştirmişti. Eski tarzda ayaklanma, 1848'e kadar her yerde kesin olan barikatlar üzerinde savaş, şimdi bir hayli eskimiş, modası geçmişti.

Bu konuda hayale kapılmayalım: sokak çatışmasında, başkaldırmanın birliklere karşı zaferi, iki ordu arasındaki bir savaşta olduğu gibi bir zafer, çok ender bir şeydir. Ama zaten başkaldıranların bunu hedef almış oldukları durumlar da çok seyrek olmuştur. Onlar için ancak birlikleri moral bakımından etkileyerek gevşetmek, zayıflatmak sözkonusuydu, bu da savaşan iki ülkenin orduları arasındaki savaşımda hiç bir rol oynamaz ya da pek o kadar büyük bir rol oynamaz. Eğer bu başarılırsa, birlik savaşmayı reddeder, ya da komutanlar başlarını kaybederler ve başkaldırma, zaferi kazanır. Ama eğer bu başarıya ulaşamazsa, o zaman, sayıca daha az birliklerle bile olsa, donatım (teçhizat), eğitim (talim), tek merkezden yönetme, silahlı kuvvetlerin sistemli bir biçimde kullanılması ve disiplin bakımından üstünlük galip gelir. Bir başkaldırma hareketinin gerçekten taktik bir eylemden bekleyebileceği en fazla şey, tek başına bir barikatın yoluna yordamına göre kurulup savunulmasıdır. Karşılıklı destek, yedek kuvvetlerin kurulması ve kullanılması, kısacası, bir mahallenin, hele hele bütün bir büyük kentin daha savunulması için mutlaka zorunlu olan ayrı ayrı müfrezeler arasında işbirliği, ancak çok yetersiz bir biçimde gerçekleştirilecektir ya da hiç gerçekleştirilemeyecektir; silahlı kuvvetlerin belirleyici bir nokta üzerinde yoğunlaştırılması elbetteki sözkonusu değildir. Buna göre pasif direniş, egemen olan savaşım biçimidir; kuvvetlerini toplayarak saldırı, elbette ki, şurada burada, fırsat düş-

tüğünde, ama gene de ancak çok özel durumlarda, ilerlemeler ve yandan saldırılar kaydettirecektir, ama genel kural olarak geri çekilmekte olan birliklerin bıraktıkları mevzilerin tutulması ile sınırlı kalacaktır. Buna ek olarak, bir de, ordunun bulunduğu yanda, toplar vardır, baştan aşağı donatılmış, talim görmüş istihkâm birlikleri, başkaldıranların hemen hemen her zaman tümden yoksun bulundukları savaş araçları vardır. En büyük bir kahramanlıkla çarpışılan barikat savaşlarının bile, —Haziran 1848'de Paris'te, Ekim 1848'de Viyana'da, Mayıs 1849'da Dresden'de— saldırıyı yöneten liderler siyasal düşüncelere aldırmadıklarından salt askerî görüş ve gerekçelerle hareket edince ve erleri de kendilerine bağlı kalınca, sonunda başkaldırmanın yenilgisiyle sonuçlanmasında, demek ki, şaşılacak bir şey yoktur.

1848'e kadar, başkaldıranların sayısız başarıları çok çeşitli nedenlerden ileri gelmiştir. Paris'te, 1830 Temmuz ve 1848 Şubatında, İspanya'da sokak savaşlarının çoğunda olduğu gibi, başkaldıranlarla erler arasında bir sivil muhafız örgütü vardı, bu, ya doğrudan doğruya ayaklanmalardan yana geçiyordu, ya da kendi oynak, kararsız tutumu ile birlikler içinde de bir kararsızlık yaratıyor ve ayrıca da başkaldıranlara silah sağlıyordu. Bu sivil muhafızın, daha işin başında ayaklanmanın karşısına dikildiği yerde, Haziran 1848'de olduğu gibi, ayaklanma yenildi. Berlin'de, 1848'de, 19 [Mart] gecesi ve sabahında, yeni yeni silahlı kuvvetlerin akın edişi sayesinde olsun, askerî birliklerin bitkinleşmesi ve iyi yedirilip içirilmemesi yüzünden olsun, son olarak komuta kademesinin felce uğraması sonucu olsun halk kazandı. Ama her durumda da, zafer, birlikler yürü emrini dinlemedikleri için, askerî şeflerde karar verme yeteneği eksik olduğu için, ya da elleri kolları bağlı olduğu için kazanıldı.

Demek ki, klasik sokak çarpışmaları çağında bile, barikatların, maddî olmaktan çok manevî bir etkisi vardı. Barikat, askerlerin cesaretini, dayanma gücünü (metanetini) sarsmak için bir çare idi. Eğer barikat, askerler çözülünceye kadar tutunursa zafer elde ediliyordu; yok, tutunamazsa yenilmek vardı. Bu, gelecekte de, sokak savaşının başarı olasılıkları incelendiği zaman akılda tutulması gereken başlıca noktadır.*

1849'da başarı şansları oldukça kötüydü. Burjuvazi her yerde hükümetlerden yana geçmişti. Ayaklanmaya karşı yola çıkan askerleri "uygarlık ve mülkiyet" selâmlıyor ve ağırlıyordu. Barikatlar, çekiciliğini, büyüsünü yitirmişti; asker, barikatların ardında artık "halkı" değil, birtakım başkaldıranları, kışkırtıcıları, yağmacıları, her şeyi paylaştırmak isteyenleri, toplumun tortusunu görüyordu; subay, zamanla, sokak çarpışmasının taktik biçimlerini öğrenmişti, artık, düpedüz, kendini gizlemeden beklenmedik bir barikatın üzerine doğru yürümüyordu, ama bahçelerden, avlulardan, evlerden geçerek onu çeviriyordu. Ve biraz beceri ile, bu, artık onda-dokuz başarıya ulaşıyordu.

Ama o zamandan beri daha çok şey değişti, ve hepsi de askerlerin lehinde oldu. Büyük kentler önemli bir genişlik kazandıysa da, ordular daha da fazla büyüdü. 1848'den beri Paris ve Berlin, o zamanki durumlarının dört katına çıkmadılar, ama garnizonları bunun da ötesinde çoğaldı. Bu garnizonlar, demiryolları sayesinde, yirmidört saatte iki katlarının üstüne çıkabilirler ve yirmidört saatte dev ordular haline gelecek kadar büyüyebilirler. Muazzam bir şekilde takviye edilen bu birliklerin silahları eskisiyle ölçülemeyecek kadar daha etkilidir. 1848'de basit horozlu tüfek vardı, şimdi ise küçük kalibreli ve mekanizmalı tüfek, ilkinden dört kere daha uzağa, on kere daha isabetli ve on kere daha çabuk ateş ediyor. Eskiden topçunun göreli olarak az etkili gülleleri ve obüsleri vardı; bugün bir tanesi en iyi barikatı un ufak etmeye yetecek, çarpınca patlayan havan topu mermileri var. Eskiden duvarlar, istihkâmcıların sivri kazması ile delinirdi, bügün dinamit lokumları kullanılıyor.

İsyancılar tarafında ise, tersine, bütün koşullar daha beter oldu. Halkın bütün tabakalarının sempatisini toplayacak yeni bir ayaklanma pek güç olacaktır; sınıf savaşımında, bütün orta tabakalar, hiç bir zaman, karşı yönde, yani burjuvazinin çevresinde toplanmış gerici partiyi hemen hemen tamamen ortadan kaldıracak biçimde yalnız proletaryanın çevresinde toplanmayacaklardır kuşkusuz. Şu halde, "halk", her zaman bölünmüş görünecektir, ve bundan do-

*Bu son tümce, *Die Neue Zeit*'ta ve *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın 1895 tarihli baskısında yer almıyordu. —*Ed.*

layı güçlü bir kaldıraç, 1848'de o kadar yüksek bir etkinliği olan bir kaldıraç eksik olacaktır. Askerî hizmetlerini yapmış olanlardan ayaklananlara daha çok savaşçı katılsa bile, bunları silahlandırmak daha da güç olacaktır. Av tüfekleri, silahçı dükkânlarının bu lüks silahları —polis daha önceden namlu diplerinden bir parçalarını çıkartıp kullanılmaz hale getirmemiş bile olsa— yakın çatışmada dahi askerlerin mekanizmalı tüfeğinin yanında para etmez. 1848'e kadar insan barut ve kurşunla kendi cephanesini kendisi yapabilirdi, bugün her tüfeğin fişeği başkadır, fişeğin her yerde ortak olan bir tek yönü vardır, o da büyük sanayiin tekniğinin bir ürünü oluşu, bu bakımdan da *ex tempore** imal edilememesidir; şu halde tüfeklerin çoğu, özel olarak kendilerine uygun gelen cephane bulunmadığı sürece işe yaramazlar. Son olarak, 1848'den bu yana büyük kentlerde kurulan mahallelerin caddeleri uzun, dümdüz ve geniş, ve yeni topların ve yeni tüfeklerin etkinliklerine uyarlanmışa benzerler. Bir barikat savaşı için Berlin'in kuzey ve doğusundaki yeni işçi semtlerini seçecek bir devrimcinin çılgın olması gerekirdi.

Bu demek midir ki, gelecekte sokak mücadelesi hiç bir rol oynamayacaktır? Hiç de değil. Yalnız şu demektir: 1848'den bu yana koşullar, sivil savaşçılar için çok daha elverişsiz, birlikler için ise çok daha elverişli olmuştur. Şu halde bir sokak çarpışması, gelecekte, ancak bu elverişsiz durum başka etmenlerle kapatıldığı, giderildiği taktirde başarılı olabilir. Onun için, sokak çarpışması, büyük bir devrimin başlarında, gelişmesi sırasında olduğundan daha seyrek olacaktır ve bu işe daha büyük kuvvetlerle girişmek gerekecektir. Ama o zaman da bu büyük kuvvetler, bütün Fransız Devriminde, 4 Eylül ve 31 Ekim 1870'te Paris'te olduğu gibi,[110] kuşkusuz, açık saldırıyı barikatın pasif taktiğine yeğ tutacaklardır.**

Okur şimdi anlıyor mu neden yönetici iktidarlar, ille de bizi tüfeklerin patladığı, kılıçların şakladığı yere götürmek istiyorlar? Neden, bugün, peşinen yenilmekten emin bulunduğumuz sokağa paldır küldür inmiyoruz diye bizi korkak-

*Hemen oracıkta. —ç.

**Bu paragraf, *Die Neue Zeit*'ta ve *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın 1895 tarihli baskısında yer almıyordu. —*Ed.*

lıkla karalıyorlar? Neden ısrarla nihayet bir gün kurbanlık koyun gibi ortaya atılmamız için yalvarıp duruyorlar?

Bu baylar, provokasyonlarını olduğu gibi yalvarılarını da boşuna ve hiç uğruna harcıyorlar. Biz o kadar sersem değiliz. Onlar, pekâlâ, gelecek savaşta, düşmanlarından, savaş alanında eski Fritz* zamanında olduğu gibi safa geçmelerini ya da Wagram ve Waterloo[111] biçimi tümen kolları halinde sıralanmalarını ve bir yandan da, çakmaklı tüfek elde, savaşmalarını isteyebilirler. Baskınlar zamanı, bilinçsiz yığınların başında bilinçli bir küçük azınlık tarafından gerçekleştirilen devrimler zamanı geçti. Toplum düzenlenişinin tam bir dönüşümünün sözkonusu olduğu yerde, yığınların kendilerinin de bunda işbirliği yapmaları, sözkonusu olan şeyin ne olduğunu, varlarıyla yoklarıyla neyin içine girdiklerini** önceden anlamış olmaları gerekir, İşte son elli yılın tarihinin bize öğrettikleri bunlardır. Ama yığınların yapılacak olanın ne olduğunu anlaması için, uzun, direşken bir çalışma zorunludur; ve işte şimdi bizim yaptığımız da bu çalışmadır ve biz, bunu, hasımlarımızı umutsuzluğa düşüren bir başarı ile yapıyoruz.

Latin ülkelerinde dahi eski taktiği yeniden gözden geçirmek gerektiği gitgide daha iyi anlaşılmaktadır. Her yerde, Almanların oy verme hakkından yararlanma ve bizim için ulaşılabilir bütün görevlerin ele geçirilmesi örneği taklit edildi; hazırlıksız bir saldırının başlatılıvermesi her yerde arka plana itildi.*** Yüzyıldan fazla bir zamandır birbirini izleyen devrimlerle toprağın delik deşik olduğu, hükümet aleyhtarı gizli fesatlarda, başkaldırmalarda ya da başka her çeşit devrimci eylemlerde payı olmamış bir partinin bulunmadığı Fransa'da, bu yüzden, ordunun, hükümet için hiç de güvenilir olmadığı ve genellikle koşulların bir başkaldırma baskını için Almanya'da olduğundan çok daha elverişli olduğu Fransa'da — evet Fransa'da bile, sosyalistler, daha önceden

*Friedrich II. —*Ed.*

***Die Neue Zeit*'ta ve *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın 1895 tarihli baskısında, "varlarıyla yoklarıyla neyin içine girdiklerini" sözcüklerinin yerine "neyin uğrunda savaşmaları gerektiğini" sözcükleri yer alıyordu. —*Ed.*

***"Hazırlıksız bir saldırının başlatılıvermesi her yerde arka plana itildi" sözcükleri *Die Neue Zeit*'ta ve *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın 1895 tarihli baskısında yer almıyordu. —*Ed.*

halkın büyük kitlesini, yani Fransa'da köylüleri kazanmadıkça, kendileri için sürekli bir zaferin olanaklı olmadığını gittikçe daha iyi anlıyorlar. Yavaş giden propaganda çalışması ve parlamenter eylem, orada da, partinin en ivedi görevi olarak kabul edilmiştir. Başarılar da eksik olmamıştır. Yalnızca bir dizi belediye meclisi ele geçirilmekle kalınmamıştır; mecliste elli sosyalist yer almaktadır ve bunlar, daha şimdiden üç bakanı ve bir cumhurbaşkanını devirmişlerdir. Belçika'da, işçiler, geçen yıl, oy verme hakkını kopardılar ve seçim bölgelerinin dörtte-birinde kazandılar. İsviçre'de, İtalya'da, Danimarka'da ve hatta Bulgaristan ve Romanya'da sosyalistler, parlamentoda temsil ediliyorlar. Avusturya'da, bütün partiler, ağız birliğiyle, *Reichsrat* kapıları daha uzun süre bize kapalı tutulamayacaktır, diyorlar. Biz gireceğiz oraya, bu kesin bir şey, ancak, sadece hangi kapıdan girileceği konusu üzerinde çekişiliyor. Ve hatta Rusya'da bile, o ünlü *Zemski Sobor* toplandığında —genç Nikola'nın boş yere o kadar şahlanarak direnç gösterdiği bu Ulusal Mecliste— orada bile aynı şekilde temsil edileceğimize, kesinlikle güvenebiliriz.

Besbelli ki, yabancı arkadaşlarımız, bu yüzden, hiç bir şekilde devrim haklarından vazgeçmiyorlar. Devrim hakkı, sonu sonuna, tek, gerçek "tarihsel hak" değil midir, soylularının devrimi, 1755'te, bugün bile hâlâ yürürlükte olan feodalizmin şanlı yazılı onaylanması "soydan geçme antlaşma" ["Erbvergleich"] ile sonuçlanan Mecklembourg da dahil ayrısız gayrısız bütün modern devletlerin dayandığı tek tarihsel hak değil midir?[112] Devrim hakkı, tüm dünyanın bilincinde, öyle sözgötürmez bir biçimde yerleşmiştir ki, general Von Boguslavski bile, imparatoru hesabına istediği hükümet darbesi hakkını, yalnız halkın olan devrim hakkına dayandırmaktadır.

Ama, başka ülkelerde ne olursa olsun, Alman sosyal-demokrasisinin özel bir durumu vardır ve bu bakımdan da, hiç değilse kısa vadede özel bir görevi vardır. Alman sosyal-demokrasisinin sandık başına gönderdiği iki milyon seçmen, onların ardındaki seçmen olmayan gençler ve kadınlar, uluslararası proletarya ordusunun en kalabalık, en sıkı örülmüş kitlesini, kesin "vurucu grubunu" oluşturur. Bu kitle,

daha şimdiden, kullanılan oyların dörtte-birinden fazlasını sağlamıştır; ve, kısmî *Reichstag* seçimlerinin, çeşitli ülkelerin Diyet seçimlerinin, belediye meclisi ve işçi-patron arası hakem kurulları seçimlerinin tanıtladıkları gibi durmadan artmaktadır. Bu yığının büyümesi, tıpkı bir doğal süreç kadar kendiliğinden, o kadar duraklamadan, o kadar karşı durulmaz bir biçimde ve aynı zamanda o kadar telâşsızca olmaktadır. Bu büyümeyi engellemek için hükümetin yaptığı bütün müdahaleler, güçsüzlüğünü ortaya koymuştur. Bugünden iki milyon ikiyüzelli bin seçmene bel bağlayabiliriz. Eğer bu böyle giderse yüzyılın sonuna kadar, toplumun orta tabakalarının, küçük-burjuvazinin ve küçük köylülerin en büyük bölümünü elde ederiz ve ülkenin içinde belirleyici bir etkinliği olan, bütün öteki güçlerin, ister istemez karşısında eğilmek zorunda olacağı bir güç haline gelinceye kadar büyürüz. Bu çoğalıp büyüme temposunu, kendiliğinden iktidardaki hükümet sisteminden daha güçlü duruma gelinceye kadar, günden güne güçlenen bu vurucu gücü öncü kavgalarıyla yıpratmayıp son kesin an gelinceye kadar hiç bir saldırıya uğratmaksızın* koruyup sürdürmek, işte başlıca görevimiz budur. Yoksa, Almanya'daki dövüşken sosyalist kuvvetlerin sürekli büyümesini geçici olarak durdurabilecek ve hatta onu bir süre geriletebilecek bir tek çare vardır, o da, 1871'de Paris'te olduğu gibi askerî birliklerle büyük çapta bir çatışma ve büyük bir kan dökülmesidir. Zamanla bunun da üstesinden gelinecektir elbette. Milyonlarla sayılan bir partiyi, tüfek ateşiyle yeryüzünden silip atmaya, Avrupa ve Amerika'nın bütün mekanizmalı tüfekleri yetmez. Ne var ki normal gelişme felce uğrar, vurucu güç, belki de, kritik anda orada bulunmaz, son ve kesin kavga** geçikir, uzar ve beraberinde daha ağır fedakarlıkları getirir.

Dünya tarihinin acı cilvesi her şeyi altüst ediyor. Biz, "devrimciler", "kargaşalık çıkaranlar", legal yollarla, illegal

*"günden güne güçlenen bu vurucu gücü öncü kavgalarıyla yıpratmayıp son kesin an gelinceye kadar hiç bir saldırıya uğratmaksızın" sözcükleri, *Die Neue Zeit*'ta ve *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın 1895 tarihli baskısında yer almıyordu. —*Ed.*

**_Die Neue Zeit_'ta ve *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın 1895 tarihli baskısında, "vurucu güç, belki de, kritik anda orada bulunmaz" sözcükleri yoktur ve "son ve kesin kavga" yerine "karar" denilmektedir. —*Ed.*

yollarla ve kargaşa ile olduğundan çok daha iyi gelişiyoruz, başarılı oluyoruz. Kendi kendilerine verdikleri adla düzenin partileri gene kendilerinin yarattıkları yasal *(légal)* durum yüzünden yokolup gidiyorlar. Onlar, Odilon Barrot'un ağzından umutsuzlukla bağırıyorlar: *la légalité nous tue,* yasallık *(légalité)* bizi öldürüyor oysa biz, bu legalite içinde, kaslarımızı sağlamlaştırıyor, yanaklarımızı pembeleştiriyoruz ve sonsuz gençliği soluyoruz. Eğer *biz,* onları hoşnut etmek için bizi sokak çatışmasına sürüklemelerine izin verecek kadar sağduyudan yoksun değilsek, en sonunda, kendileri için artık o kadar uğursuz bir hale gelen bu legaliteyi gene kendi elleri ile kırmaktan başka yapacak bir şeyleri kalmayacaktır.

Bu arada, kargaşaya karşı yeni yasalar yapıyorlar. Her şey yeniden tersine çevrildi. Bugünün bu bağımsız kargaşa düşmanları, dünün kargaşacıları değiller midir sanki? Acaba 1866 içsavaşını *biz* mi kışkırttık? Hannover kralını, İmparator seçici Hesse prensini, Nassau dükünü, babalarından kalma meşru ülkelerinden biz mi kovduk, bu soydan gelme ülkeleri biz mi toprağımıza kattık? Ve, Tanrının inayeti ile Alman *Bund*'unun ve üç tahtın bu yıkıcıları, yıkıcılıktan mı yakınıyorlar? *Quis tulerit Gracchos de seditione querentes?** Bismarck'ın hayranlarına, yıkıcılığa dil uzatma iznini kim verebilir ki?

Bununla birlikte, onlar, gene de devrime karşı yasa tasarılarını pekâlâ çıkartabilirler, bunları daha da ağırlaştırabilirler, bütün ceza yasalarını kauçuğa döndürebilirler, güçsüzlüklerinin yeni bir tanıtını vermekten başka bir şey yapmış olmayacaklardır. Ciddî bir biçimde sosyal-demokrasiye saldırmaları için daha bambaşka önlemlere başvurmaları gerekecektir. Onlar, asıl yasalara uyduğu için sağlıklı ve güçlü olan sosyal-demokrat devrimin, ancak, yasaları çiğnemeden yaşayamayan düzen partisinin çıkaracağı kargaşalıkla hakkından gelebilirler. Prusyalı bürokrat Bay Roessler ve Prusyalı general Bay Von Boguslavski, ne yazık ki sokak savaşlarına sürüklenme oyununa gelmeyen işçileri belki de hâlâ alt edebilmenin tek yolunun ne olduğunu onlara göster-

*Gracchus'ların bir başkaldırmadan yakınmalarını kim dinler? (Juvenal Satire II.) —*Ed.*

diler. Anayasanın çiğnenmesi, diktatörlük, mutlakiyete dönüş, *regis voluntas suprema lex!** Demek ki, biraz yürek gerek baylar, artık yapar gibi yapmak değil, gerçekten yapmak sözkonusu.

Ama unutmayınız ki, Alman İmparatorluğu, bütün küçük devletler gibi ve genel olarak bütün modern devletler gibi, *bir antlaşmanın ürünüdür;* ilkönce, prenslerin kendi aralarında yaptıkları antlaşmanın, ve sonra, prenslerin halkla yaptıkları antlaşmanın. Eğer taraflardan biri antlaşmayı bozarsa, bütün antlaşma hükümsüz kalır ve o zaman öteki taraf da bağlı sayılmaz, tıpkı Bismarck'ın 1866'da bize pek güzel gösterdiği gibi. Demek ki, eğer siz, imparatorluk anayasasını çiğnerseniz, sosyal-demokrasi size istediğini yapmakta serbest olur. Ama sonra onu ne yapacağını size bugünden söyleyecek değildir.**

Bundan hemen hemen tam 1.600 yıl önce Roma İmparatorluğunda da tehlikeli bir devrimci parti ortalığı kasıp kavuruyordu. Bu parti, dini ve devletin bütün temellerini baltalıyordu. İmparatorun iradesinin en yüce yasa olduğunu açıkça reddediyordu. Vatansızdı, enternasyonaldi, Galya'dan Asya'ya kadar bütün imparatorluk yüzeyinde yayılıyor, imparatorluğun sınırlarından ötelere taşıyordu. Bu parti, uzun zaman yeraltında gizli baltalama eyleminde bulunmuştu. Ama uzunca bir süreden beri gün ışığına çıkacak kadar güçlü olduğuna inanıyordu. Hıristiyan adı altında tanınan bu devrimci parti orduda da güçlü bir biçimde temsil ediliyordu. Koskoca lejyonlar hıristiyandı. Putatapıcı ulusal dinin resmî törenlerine katılmaları emredildiğinde, devrimci askerler küstahlıklarını, zırhlı başlıklarına protesto ettiklerini belirten özel işaretler —haçlar— takmaya kadar vardırıyorlardı. Üstlerinin kışlalarda âdet halini alan hır çıkarmaları da bir işe yaramıyordu. Ordusunda düzenin, emre uymanın ve disiplinin nasıl baltalandığını gören imparator Dioclétien artık daha fazla kendini tutamadı. Enerjik bir biçimde işe el koydu. Çünkü henüz vakit vardı. Sosyalistlere karşı bir

*Kralın iradesi en yüce yasadır! —ç.

**"Tıpkı Bismarck'ın 1866'da..." diye başlayan sözcüklerden paragrafın sonuna kadar olan kısım, *Die Neue Zeit*'ta ve *Fransa'da Sınıf Savaşımları*'nın 1895 tarihli baskısında yer almıyordu. —*Ed.*

yasa çıkardı, yani hıristiyanlara karşı bir yasa demek istiyorum. Devrimcilerin toplantıları yasaklandı. Lokalleri kapatıldı ya da yıkıldı, hıristiyan işaretleri, haç, vb., Saksonya'da kırmızı mendillerin yasaklandığı gibi yasaklandı. Hıristiyanlar devlet görevlerinde çalışamaz oldular, askerlikte onbaşı olma hakları bile yoktu. O dönemde, Bay Von Köller'in devrime karşı yasa tasarısının[113] varsaydığı biçimde "bireyin saygısını" uyandıran bugünkü kadar iyi eğitilmiş yargıçlar olmadığına göre, hıristiyanların mahkemelerden adalet arama hakları düpedüz yasaklanmıştı. Hıristiyanları ayrı tutan bu özel yasa da etkisiz kaldı. Hıristiyanlar, yazılı yasayı, duvarlardan alay ederek söküp attılar. Dahası var, söylendiğine göre, *Nicomedie*'de* hıristiyanlar, imparatorun oturduğu sarayı ateşe verdiler. Bunun üzerine imparator, öcünü, MS 303 yılında hıristiyanlara karşı büyük kıyıma girişerek aldı. Bu, bu cins kıyımların sonuncusu idi. Ve o kadar etkili oldu ki, onyedi yıl sonra ordunun büyük çoğunluğu hıristiyanlardan oluşuyordu ve Dioclétien'den sonra gelen ve papazların Büyük adını taktıkları Roma İmparatorluğunun yeni hükümdarı Konstantin, hıristiyanlığı devlet dini ilân ediyordu.

Londra, 6 Mart 1895

FRİEDRİCH ENGELS

Die Neue Zeit, c. 2,
n° 27 ve 28, 1894-95'te ve
Karl Marx *Die Klassenkämpfe in Frankreich 1848 bis 1850*,
(Berlin 1895) adlı kitapta
kısaltılmış biçimde yayınlanmıştır

*İzmit'in eski adı. —ç.

FRANSA'DA SINIF SAVAŞIMLARI 1848-1850

BİRKAÇ bölüm dışında, 1848'den 1849'a kadar devrim yıllıklarının her önemli kesimi, "Devrimin Yenilgisi!" başlığını taşır.

Ama bu yenilgilerde asıl yenik düşen devrim olmadı. Yenilgiye uğrayanlar, geleneksel devrim-öncesi uzantılar, henüz şiddetli sınıf karşıtlıkları haline gelecek kadar keskinleşmemiş olan toplumsal ilişkilerin sonuçları oldu: devrimci partinin Şubat devriminden önce kopamadığı ve *Şubat zaferi* ile de kurtulamayıp ancak bir dizi *yenilgiler* sonucu kendini kurtarabildiği kişiler, yanılsamalar, düşünceler, tasarılar oldu.

Kısaca: devrimci ilerleyiş, hiç de kendi dolaysız trajikomik kazanımları ile kendine yol açmadı, tersine, ancak sımsıkı, katı, güçlü bir karşı-devrim ortaya çıkartarak, ken-

disine bir hasım yaratarak ve onunla savaşarak, yıkıcı parti, en sonunda gerçekten devrimci bir parti oldu.

Aşağıdaki sayfaların görevi, bunu tanıtlamaktır.

I. HAZİRAN 1848 YENİLGİSİ

Temmuz devriminden sonra, liberal bankacı Laffitte, suç ortağı Orléans dükünü,[114] büyük sevinç gösterileriyle belediye binasına götürürken şu sözleri ağzından kaçırdı: *"Şimdi, bankacıların hükümranlığı başlayacak."* Laffitte, devrimin sırrını açığa vurmuş oluyordu.

Louis-Philippe'in hükümdarlığı sırasında egemen olan Fransız burjuvazisi değil, sadece onun *bir kesimi* idi: bankacılar, borsa kralları, demiryolu kralları, kömür ve demir madeni sahipleri, orman sahipleri ve toprak mülkiyetinin onlara bağlı bölümü, *malî aristokrasi* denilen kesim. Bu kesim, tahta yerleşmiş, meclise yasalar çıkarttırıyor, bakanlıklardan tütün bürolarına kadar kamu hizmetlerini ona buna dağıtıyordu.

Asıl *sanayi burjuvazisi,* resmî muhalefetin bir bölümünü oluşturuyordu, yani meclislerde ancak azınlık olarak temsil edilmekteydi. Malî aristokrasinin hegemonyası, daha açık, daha belirgin bir hale geldikçe ve kana boğulan 1832, 1834 ve 1839[115] ayaklanmalarından sonra, işçi sınıfı üzerindeki egemenliğinin daha güven altına alınmış olduğuna inandıkça, sanayi burjuvazisinin muhalefeti de gitgide daha kararlı oldu. Kurucu Ulusal Mecliste olduğu kadar Yasama Meclisinde de burjuva gericiliğinin en bağnaz aracı olan Rouen'li fabrikatör *Grandin,* mecliste Guizot'nun en şiddetli muhalifi idi, sonradan Fransız karşı-devriminin Guizot'su rolüne çıkmak için boşuna çabalarıyla tanınan *Léon Faucher,* Louis-Philippe'in son zamanlarında, sanayiden yana, spekülasyona karşı ve onun kuyrukçusu hükümete karşı kalemiyle savaşıyordu. *Bastiat,* Bordeaux adına ve Fransa'nın bütün bağlar bölgesi adına egemen sisteme karşı kışkırtıcılık yapıyordu.

Küçük-burjuvazi bütün katlarıyla ve ayrıca *köylü sınıfı* tümüyle, siyasal iktidarın dışında bırakılmıştı. Son olarak, bir de, sözünü ettiğimiz bu sınıfların *ideolojik* temsilcileri ya

da sözcüleri, bu sınıfların bilginleri, avukatları, doktorları, kısacası *yetenekli kişiler* diye anılanlar, resmî muhalefetin içinde ya da *pays légal*'in* tamamıyla dışında bulunuyorlardı.

Malî dar boğazlar, temmuz monarşisini[116] daha baştan büyük burjuvazinin boyunduruğu altına sokmuştu ve bu bağımlılık, gittikçe artan bir malî sıkıntının bitmez tükenmez kaynağı oldu. Bütçenin dengesini, yani devletin giderleri ile gelirleri arasındaki dengeyi sağlamadan, devlet yönetimini, ulusal üretimin yararına bağımlı kılmak olanaksızdır. Ve bu denge, devletin işleyiş masraflarını kısmadan, yani aynı ölçüde egemen sistemin dayanakları olan çıkarları incitmeden, vergi matrahını yeniden düzene koymadan, yani malî yükün önemli bir bölümünü bizzat büyük burjuvazinin omuzlarına yüklemeden nasıl sağlanabilir?

Devletin borçlanması, tam tersine, burjuvazinin yöneten ve meclisler aracılığıyla yasalar koyan kesimi için *dolaysız bir çıkar* niteliğinde idi. Onun spekülasyonlarının *asıl* hedefi, zenginleşmesinin başlıca kaynağı, kesinlikle *devletin bütçe açığı* idi. Her yılın sonunda yeni bir açık. Her dört ya da beş yılda bir yeni ödünç alma (istikraz). Ve her yeni ödünç alma, malî aristokrasiye, yapay çarelerle iflâsın kıyısında tutunabildiğinden, bankerlerle en elverişsiz koşullarda görüşüp anlaşmak zorunda olan devleti haraca kesmek için yeni bir fırsat sağlıyordu. Her yeni ödünç alma, parasını devlet tahvillerine yatıran halkı, hükümetin ve meclis çoğunluğunun sırrını çok iyi bildikleri borsa oyunları ile soymak için yeni bir fırsat oluyordu. Genel olarak, devlet kredisinin oynaklığı, devlet sırlarını bilmek, bankacılara olduğu gibi onların meclislerdeki ve tahttaki yandaşlarına da, devlet tahvillerinin geçerli fiyatında görülmemiş ve anî dalgalanmalar yaratma olanağını veriyordu, ve dalgalanmaların değişmez, sürekli sonucu, ancak bir küçük sermayedarlar yığınının yıkımı ve büyük spekülatörlerin akıl almaz bir hızla zenginleşmesi olabiliyordu. Bütçe açığı, burjuvazinin iktidardaki kesiminin dolaysız çıkarı olduğundan, Fransa'nın yıllık toplam ihracat ortalaması pek seyrek olarak 750 milyon fran-

*Temmuz monarşisi zamanında oy verme hakkına sahip olanlara bu ad veriliyordu. —*Ed.*

ga yükseldiği halde, Louis-Philippe hükümetinin son yıllarında *olağanüstü bütçenin,* yaklaşık olarak yılda 400 milyona bile varan Napoléon zamanındaki bütçenin iki katını çok aşmış olması kolayca açıklanabilir. Ayrıca, böylece devletin elinden geçen muazzam para tutarları, hileli mal teslimi anlaşmalarına, ahlâk bozukluklarına, aşırtılara (ihtilâs), her çeşitten dolandırıcılığa olanak sağlıyordu. Devlete ödünç verme yoluyla, devletin büyük ölçüde yağmalanması, bayındırlık işlerinde perakende olarak yineleniyordu. Meclis ile hükümet arasındaki bağıntılar, çeşitli devlet idareleri ile çeşitli üstenciler (müteahhitler) arasındaki bağıntılar biçiminde çoğalmış bulunuyordu.

Genellikle kamu harcamalarında ve devlet borçlarında olduğu gibi, egemen sınıf, *demiryolları* yapımını da sömürüyordu. Meclisler, bellibaşlı yükümlülükleri devletin sırtına yüklüyor ve spekülasyoncu malî aristokrasiye de altın yaldızlı nimetlerini sağlıyordu. Bir raslantı sonucu, bakanların da bir bölümü içinde olmak üzere çoğunluğun bütün üyelerinin, demiryolları girişimlerinde hisse senedi sahibi oldukları, bunların, yasa koyucu sıfatı ile, devlet hesabına demiryolu hatlarının yapımını bu aynı girişimlere ısmarladıkları ortaya çıkarıldığında, mecliste patlak veren skandalları herkes anımsıyordur.

Buna karşılık, örneğin *posta reformu* gibi en küçük bir malî reform, bankerlerin etkisi karşısında başarısızlığa uğruyordu. Rothschild, posta reformunu, devletin, durmadan artan borcunun faizlerini ödemesine yarayan gelir kaynaklarını azaltmaya hakkı var mı diye protesto etti.

Temmuz monarşisi, Fransız ulusal zenginliğinin sömürülmesi için kurulmuş bir anonim ortaklıktan başka bir şey değildi, bu ortaklığın payları (temettüleri), bakanlar, meclisler, 240.000 seçmen ve onların yardakçıları arasında paylaşılmıştı. Louis-Philippe bu ortaklığın müdürü, tahta çıkmış bir Robert Macaire[117] idi. Bu sistem, ticareti, sanayii, tarımı, denizciliği ve sanayi burjuvazisinin çıkarlarını durmadan tehdit ediyor ve zarara uğratıyordu. Onun için sanayi burjuvazisi, Temmuz günleri olayları sırasında bayrağına şunları yazmıştı: *Gouvernement à bon marché.**

*Ucuz hükümet. —ç.

Malî aristokrasi, yasaları kendi isteğine göre kabul ettirdiği, devlet yönetimini çekip çevirdiği, kurulu bütün kamu güçlerini elinde bulundurduğu, basın yoluyla ve olguların gücüyle kamuoyunu elinde bulundurduğu sürece, saraydan *café borgne*'ye* kadar bütün çevrelerde aynı ahlâk bozukluğu, aynı hayasız sahtekârlık, üreterek değil de başkasının elindekini kurnazlıkla ele geçirerek aynı havadan zengin olma susuzluğu doğuyordu. Ve asıl burjuva toplumunun en yüksek tepelerinde en sağlıksız, en yolsuz aşırı istekleri doyurma arsızlığı alabildiğine körükleniyor, ve her an, gene burjuva yasalarının kendileri ile çatışma haline geliyordu, çünkü elbette ki, dalavere ile havadan gelen zenginlik, tatmin yollarını, zevkin rezilleştiği yerde, altın, çamur ve kanın birbirine karıştığı yerde arar. Malî aristokrasi, zevklerinde olduğu gibi kazanç tarzında da, *lumpen-proletaryanın burjuva toplumun doruklarında dirilişinden başka bir şey değildir.*

Fransız burjuvazisinin iktidar olmayan kesimlerine gelince, onlar, *ahlâksızlık, ahlâksızlık!* diye bağırıyorlardı. 1847'de, burjuva toplumunun en ünlü tiyatrolarında, her zaman, lumpen-proletaryayı, genelevlere, düşkünler yurduna, tımarhaneye, yargıçların karşısına, zindanlara ve darağaçlarına götüren aynı sahneler uluorta temsil edilirken, halk, *à bas les grands voleurs! à bas les assassins!*** diye bağırıyordu.

Sanayi burjuvazisi çıkarlarını tehdit altında görüyordu, küçük-burjuva ahlâkı hakarete uğramış durumdaydı, halkın muhayyilesi başkaldırıyordu, Paris, "Rothschild Hanedanı", "Çağın Kralları, Yahudi Tefeciler!" vb. gibi malî aristokrasinin egemenliğinin azçok nükte ile ortaya konduğu ve hırpalandığı yergi yazıları ile dolup taşıyordu.

*Rien pour la gloire! La paix partout et toujours!**** Savaş, paranın değerini %3, %4 düşürüyor. Borsa tefecilerinin Fransa'sı işte bunları yazmıştı bayrağının üzerine. Nitekim, Fransa'nın dış siyaseti, Krakov'un Avusturya topraklarına

*Café borgne — Bu terim Fransa'da batakhane niteliğindeki kahvehaneler için kullanılıyordu. —*Ed.*

**Kahrolsun büyük hırsızlar! Kahrolsun katiller! —ç.

***Şan ve şerefe boşver! Her zaman, her yerde barış! —ç.

katılması ile,[71] Polonya'nın yağmalanıp bitirilmesiyle ve Sonderbund savaşında[118] Guizot'nun aktif olarak Kutsal-İttifakın[82] yanında yer almasıyla büsbütün canlı bir tepki gösteren Fransız ulusal duygusunun ardarda aşağılanmasına yolaçan bir batağa battı. Bu yalancıktan savaşta İsviçre liberallerinin zaferi, Fransa'da burjuva muhalefetine yeniden güven verdi ve Palermo'daki kanlı halk ayaklanması, felce uğramış halk yığını üzerinde bir elektrik boşalması gibi etki yaptı ve onun büyük anılarını ve devrimci tutkularını canlandırdı.*

Sonunda, *dünya çapında iki ekonomik olay,* genel bir huzursuzluğun patlak vermesini çabuklaştırdı ve hoşnutsuzluğu ayaklanmaya kadar olgunlaştırdı.

1845 ve 1846 yıllarında görülen *patates hastalığı* ve *kötü ürün alınması* halk içindeki kaynaşmayı artırdı. 1847 yılında yaşamın yeniden pahalılaşması, kıtanın bütün geri kalan kısmında olduğu gibi Fransa'da da kanlı çatışmalara yolaçtı. Bu, malî aristokrasinin yüzkarası safahat âlemleri karşısında, halkın, en ilkel geçim araçları uğruna savaşımı idi! Buzançais'de açlık yüzünden başkaldıranlar idam edildi,[119] Paris'te tok karınlı dolandırıcıları, kral ailesi, mahkemelerden kaçırıp kurtarıyordu!

Devrimin patlak vermesini çabuklaştıran ikinci büyük ekonomik olay, İngiltere'deki, *genel ticaret ve sanayi bunalımı* oldu. Daha önce 1845 güzünde, demiryolu hisse senedi spekülatörlerinin kitle halinde yıkıma uğramaları ile kendini belli eden, 1846 yılında, buğday üzerindeki gümrük vergilerinin pek yakında kaldırılacak olması gibi tartışma götürür önlemlerle durdurulan bu bunalım, sonunda, 1847 güzünde, hemen arkasından taşra bankalarının da iflâs ettiği ve İngiliz sanayi bölgelerindeki fabrikaların kapandığı Londra'nın büyük sömürge tüccarlarının iflâsları ile iyice ortaya çıktı. Bunalımın yankıları Kıta üzerinde henüz kesilmemişti ki, Şubat devrimi patlak veriyordu.

Ekonomik bunalımın ticaret ve sanayide meydana ge-

*11 Kasım 1846'da, Rusya ve Prusya ile anlaşarak Avusturya'nın Krakov'u topraklarına katması. —4-28 Kasım 1847 Sonderbund savaşı— 12 Ocak 1848 Palermo'nun başkaldırması; ocak sonu, kentin dokuz gün süre ile Napolililer tarafından bombardıman edilmesi. [*Engels'in 1895 baskısına notu.*]

tirdiği yıkıntı, malî aristokrasinin her şeyi yapabilme gücünü, tüm yetkilere sahip oluşunu daha da katlanılmaz kılıyordu. Burjuva muhalefeti, bütün Fransa'da, *ziyafetlerde seçim reformu lehinde bir kışkırtma hareketi* başlattı, bu hareket, burjuva muhalefetine meclislerde çoğunluğu kazandıracak ve borsa kabinesini devirmesini sağlayacaktı. Paris'te, sanayi bunalımının, günün koşulları içinde, artık dış pazarlarda iş yapamayan fabrikacılar ve büyük tüccarlar yığınının iç ticarete atılmalarına yolaçmak gibi özel bir sonucu daha olmuştu. Bunların kurdukları büyük kuruluşların rekabeti, küçük *épiciers*'in* ve *boutiquiers*'in** yığınlar halinde yıkımına neden oldu. Paris burjuvazisinin bu kesiminde iflâsların sayılamayacak kadar çok olması, bundan ileri gelmektedir: bu kesimin Şubattaki devrimci eylemi de. Guizot'nun ve meclislerin, bu reform önerilerine nasıl kesin bir meydan okuma ile karşılık verdiklerini;[120] Louis-Philippe'in, bir Barrot kabinesi[121] kurmaya nasıl çok geç karar verdiğini; halkın ve ordunun nasıl dövüşmeye başladığını; ordunun, ulusal muhafızın pasif tutumu sonucu nasıl silahsız bırakılmış olduğunu ve Temmuz monarşisinin yerini nasıl bir Geçici Hükümete bırakmak zorunda kaldığını herkes bilir.

Şubat barikatlarından ortaya çıkmış olan *Geçici Hükümet,* zorunlu olarak, zaferi paylaşmakta olan çeşitli partileri kendi bünyesinde yansıtıyordu. Bu hükümet, ancak, birlikte Temmuz tahtını devirmiş bulunan, ama çıkarları düşmanca birbirine karşıt olan *çeşitli sınıflar arasında bir uzlaşma* olabilirdi. Çoğunluğu, burjuvazinin temsilcilerinden oluşuyordu. Cumhuriyetçi küçük-burjuvazi, Ledru-Rollin ve Flocon tarafından; cumhuriyetçi burjuvazi, *National*[122] çevresindeki kişiler tarafından; hanedan muhalefeti, Crémieux, Dupont de l'Eure tarafından vb. temsil ediliyordu. İşçi sınıfının yalnız iki temsilcisi vardı: Louis Blanc ve Albert. Son olarak Lamartine, Geçici Hükümette, ilkönceleri, gerçek hiç bir çıkardan, belirli hiç bir sınıftan yana değildi; o, yanılsamaları, kuruntuları, şiiri, şiirinin hayalî içeriği ve parlak sözleri ile ortak ayaklanmaydı, Şubat devriminin ta kendi-

*Bakkallar. —ç.
**Dükkâncılar. —ç.

siydi. Ama, özünde, Şubat devriminin bu sözcüsü, durumu ile olduğu kadar görüşleri ile de *burjuvaziye* aitti.

Eğer siyasal merkezileşmenin sonucu olarak, Paris, Fransa'ya egemen durumda ise, işçiler de devrimci sarsıntı anlarında Paris'e egemen oluyorlar. Geçici Hükümetin ilk varlık belirtisi, coşku ile başı dönmüş Paris'i Fransa'nın soğukkanlılığına havale ederek, bu başat etkiden kendini kurtarmaya kalkışması oldu. Lamartine, barikat savaşçılarının cumhuriyet ilân etme hakkına, ancak Fransızların çoğunluğunun bunu yapacak yetenekte olduğunu, onların oyunu beklemek gerektiğini, Paris proletaryasının bir zorbalıkla zaferini lekelememesi gerektiğini söyleyerek karşı çıktı. Burjuvazi, proletaryaya *bir tek* zorbalık hakkı tanıyordu: savaşın zorbalığı.

25 Şubat günü, cumhuriyet henüz ilân edilmemişti; ama buna karşılık, bakanlıklar, daha o andan, Geçici Hükümetin burjuva unsurları arasında, ve *National*'in generalleri, bankacıları ve avukatları arasında paylaşılmıştı bile. Ama bu kez işçiler, 1830 Temmuzundakine[123] benzer bir dalavereli açıkgözlülüğe gözyummamaya kararlı idiler. Yeniden kavgaya başlamaya ve cumhuriyeti silah zoru ile kabul ettirmeye hazırdılar. Ve işte *Raspail,* bu özel görev ve yetki ile belediyeye gitti. Paris proletaryası adına, Raspail, Geçici Hükümete cumhuriyeti ilân etmesini *emretti* ve, iki saat içinde halkın bu emri yerine getirilmezse, 200.000 kişinin başında geri geleceğini bildirdi. Savaşçıların cesetleri daha yeni soğumuştu, barikatlar daha kaldırılmamıştı, işçiler henüz silahlarını ellerinden bırakmamışlardı ve onlara karşı çıkartılabilecek tek güç, ulusal muhafızdı. Bu durumda ve bu koşullar altında, Geçici Hükümetin siyasal düşünceleri ve hukukî endişeleri birdenbire yokoldu. İki saatlik süre henüz bitmemişti ki, dev harflerle yazılı şu yazılar Paris'in bütün duvarlarını kaplamıştı bile:

*Republique française! Liberté, Egalité, Fraternité**

Genel oy temeli üzerine kurulu cumhuriyetin ilânı ile burjuvaziyi Şubat devrimine iten dar amaç ve güdüler, anıları bile kalmamacasına siliniyordu. Burjuvazinin yalnız bir-

*Fransız Cumhuriyeti! Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik! —ç.

kaç kesimi yerine, devrimci sahnede şahsen oynamak üzere, locaları, koltukları, balkonları terketmek zorunda kalıp birdenbire kendilerini siyasal iktidarın yörüngesinde bulanlar, şimdi, Fransız toplumunun bütün sınıflarıydı. Meşrutî krallıkla birlikte, keyfî olarak burjuva toplumuna karşı duran bir kamu iktidarı görünüşü ve sözümona iktidarın zorladığı bu bir sürü ikincil savaşımlar da, aynı şekilde ortadan kalkıyordu.

Geçici Hükümete, ve Geçici Hükümet yoluyla da bütün Fransa'ya cumhuriyeti kabul ettiren proletarya, bağımsız parti olarak birdenbire ön plana geçiyordu; aynı zamanda, bütün burjuva Fransa'ya da meydan okuyordu. Proletaryanın kazanmış olduğu şey, devrimci kurtuluşu uğruna savaşım ereğiyle ele geçirdiği alandı, ama katiyen bu kurtuluşun kendisi değildi.

Tersine, Şubat devriminin, malî aristokrasinin yanında, *bütün mülk sahibi sınıfları* siyasal iktidar alanına sokarak, *her şeyden önce* burjuvazinin *egemenliğini tamamlaması* gerekiyordu. Büyük toprak sahiplerinin çoğunluğu, meşruiyetçiler[65] Temmuz monarşisinin kendilerini mahkûm ettiği siyasal anlamda hiçlikten çekip çıkarıldılar. *Gazette de France*'ın[124] muhalefet gazeteleri ile birlikte ajitasyon yapmış olması nedensiz değildir, La Rochejaquelein'in Ulusal Meclisin 24 Şubat tarihli oturumunda, devrim partisini kucaklaması nedensiz değildir. Genel oy sistemi ile, Fransızların büyük çoğunluğunu oluşturan sözümona mülk sahibi olan *köylüler*, Fransa'nın kaderi üzerinde hakem olarak söz sahibi durumuna geldiler. Son olarak da, Şubat Cumhuriyeti, sermayenin arkasına gizlendiği tahtı devirerek, burjuvazinin egemenliğini bütün açıklığıyla ortaya çıkardı.

Nasıl işçiler, Temmuz olaylarında, savaşımla, *burjuva monarşisini* koparıp aldıysa, aynı şekilde, Şubat günlerinde de, *burjuva cumhuriyetini* koparıp aldılar. Nasıl Temmuz monarşisi, kendini, *cumhuriyetçi kurumlarla çevrili bir monarşi* olarak sunmaya zorlandıysa, Şubat Cumhuriyeti de, kendini, *toplumsal kurumlarla çevrili bir cumhuriyet* olarak ilân etmek zorunda kaldı. Paris proletaryası bu ödünü de *kabul ettirdi*.

Bir işçi olan Marche, henüz kurulmuş olan Geçici Hü-

kümeti işçilerin varlığını işle güven altına alma, her vatandaşa iş sağlama vb. yükümlülükleri altına sokan bir kararnameyi yazdırttı. Ve Geçici Hükümet, birkaç gün sonra bu vaatlerini unutmuş olduğundan ve proletaryayı akıldan çıkarmış göründüğünden 20.000 işçi, "İşin örgütlendirilmesi! Özel bir çalışma bakanlığının kurulması!" bağırışları ile belediye sarayına yürüdü. Geçici Hükümet, üzüntü ile ve uzun tartışmalardan sonra emekçi sınıfların koşullarını iyileştirme çarelerini *araştırmakla* görevli sürekli özel bir komisyon atadı! Bu komisyon Paris zanaat loncaları delegelerinden kuruldu ve başkanlığına da Louis Blanc ve Albert getirildi. Komisyona toplantı salonu olarak Luxembourg sarayı verildi. Böylelikle, işçi sınıfının temsilcileri Geçici Hükümetin merkezinden sürülmüş oldular, Geçici Hükümetin burjuva kesimi ise, gerçek devlet iktidarını ve yönetimin dizginlerini tek başına kendi elinde saklıyordu, ve maliye, ticaret, bayındırlık bakanlıklarının *yanında,* bankanın, borsanın *yanında,* büyük rahipleri Louis Blanc ile Albert olan *sosyalist tapınağı* yükseliyordu; bu büyük rahiplerin görevleri ise, vaadedilmiş (mev'ut) toprağı bulup meydana çıkarmak, yeni bir din kitabını kamuya bildirmek ve Paris proletaryasını meşgul etmekti. Her türlü olağan devlet iktidarından farklı olarak ne bütçeleri, ne de herhangi bir yürütme güçleri vardı. Onlar burjuva toplumunun dayandığı temel direkleri kendi başları ile devirmek zorundaydılar. Luxembourg, simya taşını arayıp dururken belediye sarayında resmî para basılıyordu.[125]

Ve bu arada, Paris proletaryasının istemleri, burjuva cumhuriyetini aştıkları ölçüde, Luxembourg'un bulutlara gömülü bulanık yaşantısından başka bir varlık kazanamıyorlardı.

İşçiler, Şubat devrimini, burjuvazi ile elbirliği ederek yapmışlardı. Burjuvazinin *yanında* kendi çıkarlarını üstün kılmaya çalışıyorlardı, nasıl ki gene burjuva çoğunluğunun *yanında* Geçici Hükümete de bizzat bir işçi yerleştirdilerse. *Emeğin örgütlendirilmesi!* Ama halen mevcut olan emeğin burjuvaca düzenlenişi, ücretli emektir. Ücretli emek olmasa, ne bir sermaye, ne bir burjuvazi, ne de bir burjuva toplumu olur. *Özel bir çalışma bakanlığı!* Ama maliye bakanlığı, tica-

ret bakanlığı ve bayındırlık bakanlığı, burjuva çalışma bakanlıkları değil midir? *Onların yanında* proleter bir çalışma bakanlığı, ancak bir güçsüzlük bakanlığı, bir boş arzular bakanlığı, bir Luxembourg komisyonu olabilirdi, başka bir şey değil. İşçiler nasıl burjuvazinin koltuğu altında özgürlüklerine kavuşabileceklerine inanıyorlarsa, aynı şekilde, başka burjuva ulusların yanında, ve Fransa'nın ulusal sınırları içinde bir proletarya devrimi yapabileceklerini düşünüyorlardı. Ama Fransa'nın üretim koşulları, dış ticareti ile, dünya pazarı üzerindeki durumuyla ve bu pazarın yasaları ile belirlenmiştir. Fransa, Avrupa çapında, dünya pazarının zorbası İngiltere üzerinde de tepkisi olan bir devrimci savaş olmadan bunları nasıl kırabilirdi?

Toplumun devrimci çıkarlarını kendinde toplayan bir sınıf başkaldırdı mı, derhal, kendi özel durumunda, kendi devrimci eyleminin içeriğini ve maddesini bulur: düşmanlarını ezmek, savaşım gereklerinin zorladığı önlemleri almak, ve onun kendi eylemlerinin sonuçları onu daha ileriye iter. Kendi özel görevi üzerine hiç bir teorik araştırmaya girişmez. Fransız işçi sınıfı henüz bu noktada değildi, o, henüz kendi devrimini yapacak yetenekte değildi.

Sanayi proletaryasının gelişmesinin genel koşulu, sanayi burjuvazisinin gelişmesidir. Ve ancak sanayi burjuvazisinin egemenliği altındadır ki, sanayi proletaryasının varlığı, kendi devrimini ulusal bir devrim katına yükseltmesine olanak verecek ulusal bir genişlik kazanır, ancak o zaman, sanayi proletaryası, aynı ölçüde kendi devrimci kurtuluşunun araçları haline gelecek olan modern üretim araçlarını yaratır. Yalnız sanayi burjuvazisinin egemenliği, feodal toplumun maddî köklerini söküp atabilir ve üzerinde bir proleter devriminin gerçekleşebileceği tek alanı düzler, engellerini ortadan kaldırır. Devrimci açıdan Fransız sanayii, Avrupa'nın geri kalan kesimindekinden daha ileri gitmiş, Fransız burjuvazisi ise daha gelişmiştir. Ama, Şubat devrimi doğrudan doğruya malî aristokrasiye karşı yöneltilmemiş miydi? Bu olgu, Fransa üzerinde hüküm sürenin sanayi burjuvazisi olmadığını tanıtladı. Sanayi burjuvazisi, ancak, modern sanayiin, bütün mülkiyet ilişkilerini kendine göre biçimlendirdiği yerde hüküm sürebilir ve sanayi, bu gücü,

ancak, dünya pazarını eline geçirmiş olduğu yerde kazanabilir, çünkü, ulusal sınırlar onun gelişmesine yetmez. Oysa Fransız sanayii, azçok büyük değişikliklere uğramış koruyucu bir sistem[126] sayesinde, ancak, ulusal pazarın büyük bir bölümünde egemen kalabilmektedir. Bu yüzden, Fransız proletaryası, bir devrim anında, Paris'te, kendisini, olanaklarının ötesinde bir atılıma heveslendiren gerçek bir güce ve etkiye sahipse de, Fransa'nın geri kalan kısmında, sanayiin toplandığı birkaç dağınık merkezde yoğunlaşmış durumdadır ve köylülerin ve küçük-burjuvaların sayıca üstünlüğü yanında hemen hemen tamamıyla kaybolur. Gelişmiş modern biçimiyle ve fışkırma noktasındaki sermayeye karşı savaşım, sanayi ücretlisinin sanayi burjuvazisine karşı savaşımı, Fransa'da, Şubat günlerinden sonra, sermayenin alt sömürü biçimlerine karşı savaşıma oranla, devrimin ulusal içeriğini daha az sağlayabilen kısmî olaydır, köylülerin ipotek faizlerine karşı savaşımı, küçük-burjuvanın, büyük tüccara, bankere ve fabrikatöre karşı, tek sözcükle, iflâsa karşı savaşımı, henüz, genel anlamda malî aristokrasiye karşı genel başkaldırmanın içinde gizli idi. Onun için, Paris proletaryasının kendi çıkarını, bizzat toplumun devrimci çıkarı olarak istemek yerine, burjuvazinin çıkarı *yanında* başarıya ulaştırmaya çalışması ve *üçrenkli* bayrak çekilirken *kızıl* bayrağın indirmesi[127] kolaylıkla açıklanabilir. Ulusun, burjuva rejimine, sermayenin egemenliğine başkaldırmış, proletarya ile burjuvazi arasında yeralan kitlesi, yani köylülük ve küçük-burjuvazi, devrimin ileri doğru yürüyüşü ile, proleterleri öncüleri olarak tanıyıp onlara katılmak zorunda bırakılmadıkça, Fransız işçileri bir tek ileri adım atamazlar ve bu rejimin tek bir kılına bile dokunamazlardı. İşçiler bu zaferi ancak korkunç Haziran yenilgisi ile satın alabilirlerdi.[53]

Paris işçilerinin yarattıkları Luxembourg komisyonuna, Avrupa'ya sesini duyuran bir kürsünün tepesinden, 19. yüzyıl devriminin sırrını: *proletaryanın özgür kılınması* sırrını açığa vurmuş olmanın onuru kalıyor. *Moniteur*,[128] o zamana kadar sosyalistlerin aslı astarı olmayan yazılarında gizli kalmış ve ancak, yarı-korkunç, yarı-gülünç eski efsaneler gibi zaman zaman uzaklardan gelip burjuvazinin kulaklarında

çınlayan "deli zırvaları"nı resmen yayması gerekince, öfkeden deliye döndü. Avrupa, burjuva uyuklama halinin şaşkınlığı içinde sıçrayarak uyandı. Böylece, genellikle malî aristokrasi ile burjuvaziyi birbirine karıştıran proleterlerin kafasında, sınıfların varlığını bile yadsıyan, ya da olsa olsa meşrutî krallığın bir sonucu olarak kabul eden iyi yürekli cumhuriyetçilerin imgeleminde, o zamana kadar iktidarın dışında tutulmuş burjuva kesiminin ikiyüzlü sözlerinde, cumhuriyetin kurulması ile, *burjuvazinin egemenliği* yürürlükten kaldırılmış bulunuyordu. O zaman, bütün kralcılar cumhuriyetçi, Paris'in bütün milyonerleri ise işçi kesildiler. Sınıf ilişkilerinin bu sadece düşüncede kaldırılmış olmasına karşılık veren sözcük *fraternité,** kardeşleme, evrensel kardeşlik idi. Sınıflar arası uzlaşmaz çelişkilerin bu yumuşak başlılıkla soyutlanışı, karşıt sınıf çıkarlarının bu duygusal dengesi, *fraternité*'nin coşkunlukla, sınıf savaşımının üzerinde yüceltilmesi, işte gerçekten bunlar oldu Şubat devriminin özeti. Sınıfları birbirinden ayıran şey, basit bir *yanlış anlama* idi, ve, 24 Şubatta, Lamartine, Geçici Hükümetin adını taktı: *"Un gouvernement qui suspende ce malentendu terrible qui existe entre les différentes classes."*** Paris proletaryası ise bu yüce gönüllü kardeşlik sarhoşluğuna kendini kaptırdı gitti.

Geçici Hükümet, kendi yönünden, bir kez cumhuriyeti ilân etmek zorunda kaldıktan sonra, onu, burjuvazinin ve taşranın kabul edebileceği bir duruma getirmek için her şeyi yaptı. Siyasal suçlar için ölüm cezasının kaldırılması ile, birinci Fransız Cumhuriyetinin kanlı davranışları kınanmış oldu; basın bütün görüşlere özgürce açıldı; ordu, mahkemeler ve yönetim, hemen hemen birkaç istisnanın dışında, eski sahiplerinin elinde kaldı; Temmuz monarşisinin büyük suçlularından hiç birine hesap sorulmadı. *National*'in burjuva cumhuriyetçileri, monarşinin adlarını ve kılıklarını bırakıp eski cumhuriyetin adlarını ve kılıklarını alarak kendilerini eğlendirdiler. Onların gözünde, cumhuriyet, eski burjuva toplumu için yeni bir balo kıyafetinden başka bir

*Kardeşlik. —ç.

**"Çeşitli sınıflar arasındaki bu korkunç yanlış anlamayı ortadan kaldıran bir hükümet." —ç.

şey değildi. Genç cumhuriyetin başlıca marifeti, kimseyi ürkütmemeye, daha çok, hep kendisi korkmaya, ve yumuşak yürekliliği ile, pasif yaşamıyla hayat hakkı kazanmaya ve direnişleri yumuşatmaya çalışması oldu. İçerideki ayrıcalıklı sınıflara, dışarıdaki zorba güçlere, cumhuriyetin barışçı nitelikte olduğu ve sloganının, yaşa ve bırak yaşasın olduğu çalımla bildirildi. Üstelik, Şubat devriminden sonra, Almanlar, Polonyalılar, Avusturyalılar, Macarlar, İtalyanlar, her halk kendi durumuna uygun olmak üzere isyan etti.[129] Rusya ve İngiltere, ikincisi bizzat kendisi hareket halinde olduğundan,[130] birincisi ise büyük bir baskı altında eli-kolu bağlı bulunduğundan hiç de hazır değillerdi. Demek ki, cumhuriyet hiç bir *düşman ulusla* karşılaşmadı. Şu halde, enerjileri yeniden alevlendirecek, devrimci süreci hızlandıracak, Geçici Hükümeti ileriye doğru itecek, ya da bir kenara atacak dış güçlükler yoktu. Cumhuriyeti kendi eseri sayan Paris proletaryası, burjuva toplumda daha kolaylıkla tutunmasına olanak veren Geçici Hükümetin her hareketini, doğal olarak, alkışlıyordu. Paris proletaryası, Caussidière'in kendisini, Paris'te mülkiyeti korumak için polis görevlerinde kullanmasına uslu uslu razı oldu, ve aynı şekilde işçiler ile patronlar arasındaki ücret anlaşmazlıklarının Louis Blanc tarafından tatlıya bağlanmasına izin verdi. Proletarya, Avrupa'nın gözünde cumhuriyetin burjuva namusunu lekesiz tutmayı kendi *point d'honneur*'ü* yapıyordu.

Cumhuriyet, dışarda da, içerde olduğundan daha büyük bir direnmeyle karşılaşmadı. İşte onu silahsızlandıran da budur. Görevi, artık dünyayı devrimci bir biçimde değiştirmek değildi; görevi, burjuva toplumunun koşullarına uyarlanmaktan başka birşey değildi artık. Hiç bir şey, Geçici Hükümetin kendisini bu göreve nasıl bir bağnazlıkla verdiğine, aldığı *malî önlemler* kadar iyi, o kadar anlatımlı tanıtlık edemez.

Kamu kredisi ve *özel kredi* elbette ki sarsılmıştı. *Kamu kredisi,* devletin, kendisini para babası Yahudilere sömürttüğü inancına dayanır. Ama eski devlet ortadan kalkmış, devrim her şeyden önce malî aristokrasiye karşı yönelmişti.

*"Namus sorunu." —ç.

Avrupa'daki son ticaret bunalımının çalkantıları henüz kesilmemişti. İflâslar iflâsları kovalıyordu.

Şubat devrimi patlak vermeden önce, *özel kredi* demek ki felce uğramıştı, dolaşım yavaşlamış, üretim durgunlaşmıştı. Devrim bunalımı, ticaret bunalımını şiddetlendirdi. Oysa, özel kredi, ilişkilerinin bütün genişliği içinde burjuva üretiminin, burjuva düzeninin bozulmamışlığı ve bozulmazlığı inancına dayandığına göre, burjuva üretiminin temelini, yani proletaryanın iktisadî köleliğini tehlikeye koyan ve borsanın karşısına Luxembourg sfenksini diken bir devrimin etkisi ne olmazdı ki? Kamu kredisi ve özel kredi, bir devrimin yeğinliğini ölçmeye yarayan iktisadî bir termometredir. *Bu kredilerin düşmesi ölçüsünde, devrimin yakıcı kızgınlığı ve yaratıcı kuvveti yükselir.*

Geçici Hükümet, cumhuriyeti, anti-burjuva görünümünden kurtarmak istiyordu. Şu halde, her şeyden önce, bu yeni devlet biçiminin *değişim değerini,* ve borsadaki kurunu (rayicini) sağlamlaştırması gerekiyordu. Cumhuriyetin borsadaki cari fiyatı ile birlikte özel kredi de zorunlu olarak yükseldi.

Geçici Hükümet, krallığın kendisine devrettiği yükümleri yerine getirmek istemediği ya da getiremeyeceği yolundaki *kuşkuyu* bile uzaklaştırmak, cumhuriyetin burjuva ahlâk anlayışına ve ödeme gücüne yeniden güven kazandırmak için çocukça olduğu kadar, yakışıksız, övüngen bir palavracılığa başvurdu. Yasal ödeme vadesinin bitiminden önce devletten alacaklı olanlara %5, %4½, %4 faizler ödedi. Kendi güvenlerini satın almada gösterilen bu telâşı görünce, kapitalistlerdeki başı dik burjuva rahatlığı, güven duygusu birdenbire uyandı, kendine geldi.

Elbette ki, kendisini kullanılabilecek nakit paradan yoksun bırakan bu beklenmedik, apansız değişiklikle, Geçici Hükümetin malî sıkıntısı hafifletilmiş olmadı. Malî güçlüğü daha uzun süre gizlemek olanak-dışıydı, ve devletin alacaklılarına hazırlanmış olan bu hoş sürprizi ödemek *küçük-burjuvalara, memurlara ve işçilere* düştü.

Tutarı 100 frangı aşmayan *tasarruf sandığı cüzdanlarının* paraya çevrilemeyeceği açıklandı. Tasarruf sandıklarına yatırılmış paralar müsadere edildi ve kararname ile

ödenmez devlet borcuna çevrildi. Zaten daha önceden oldukça yoksullaşmış olan küçük-burjuvazi, bundan dolayı cumhuriyete karşı öfkelendi. Tasarruf sandığı cüzdanının yerine hazine bonolarını alınca, bunları götürüp borsada satmak ve böylece de kendisi, doğrudan doğruya, Şubat devrimini kendilerine karşı yaptığı borsa tefecilerinin eline teslim etmek zorunda kaldı.

Temmuz monarşisi zamanında hüküm sürmekte olan malî aristokrasinin piskoposluk kilisesi, bankadaydı. Nasıl Borsa *kamu kredisini* yönetirse, Banka da *ticaret kredisini* çekip çevirir.

Yalnızca egemenliği bakımından değil ama varlığı ile de Şubat devriminin doğrudan doğruya tehdidi altında bulunan Banka, daha başından, krediyi kesme işlemini genelleştirerek cumhuriyeti itibardan düşürmeyi iş edindi. Aniden bütün krediyi bankerlere, fabrikatörlere ve tüccarlara verdi. Bu manevra tezelden bir karşı-devrim doğurmayınca, tepkisini, zorunlu olarak bankanın kendisinde gösterdi. Kapitalistler bankanın mahzenlerine depo ettikleri paralarını geri çektiler. Ellerinde banknot bulunanlar, onları altın ya da gümüşle değiştirmek için banka kasalarına koştular.

Geçici Hükümet, zora başvurmadan, yasal yoldan, Bankayı iflâs durumunda bırakabilirdi; pasif bir tutum göstermesi ve Bankayı kendi kaderine bırakması yeterdi. *Bankanın iflâsı,* cumhuriyetin en güçlü ve en tehlikeli düşmanını Temmuz monarşisinin altından, ayaklığı malî aristokrasiyi gözaçıp kapayıncaya kadar Fransız toprağından silip süpürecek tufan olacaktı. Bir kez banka battı mı, burjuvazinin kendisi de, hükümet tarafından ulusal bir banka kurulmasını ve ulusal kredinin ulusun denetimi altına konulmasını son bir umutsuz kurtuluş çaresi olarak kabul etmek zorunda idi.

Geçici Hükümet, tam tersine, banknotları dolaşıma koydu, onlara zorunlu geçerlik tanıdı. Hatta daha fazlasını yaptı. Bütün taşra bankalarını *Banque de France*'ın şubeleri haline çevirdi, böylece Fransız Bankasına bütün ülke üzerine ağını kurma olanağını sağladı. Daha sonra, Fransız Bankasından aldığı borca karşılık teminat olarak *beylik ormanları* bankaya rehin verdi. İşte böylelikle Şubat devrimi,

doğrudan doğruya, yıkması gereken bankokrasiyi sağlamlaştırdı ve genişletti.

Bu arada, Geçici Hükümet, gittikçe artan bir bütçe açığının kâbusu altında kıvranıp duruyordu. Boşu boşuna yurtseverce özveriler dileniyordu. Yalnız işçiler sadakalarını attılar ona. Kahramanca bir çareye başvurmak, *yeni bir vergi* çıkartmak gerekti. Ama kimi vergilendirmeliydi? Borsanın aç-kurtlarını mı? Banka krallarını mı? Devletin alacaklılarını mı? Gelir sahiplerini mi? Sanayicileri mi? Bu, hiç de, cumhuriyetin, burjuvazi tarafından tatlılıkla kabul ettirilmesini sağlayacak bir yol değildi. Bu, bir yandan o kadar büyük fedakârlıklar, o kadar büyük aşağılanmalar pahasına satın alınmaya çalışılan devlet kredisini ve ticaret kredisini, öte yandan tehlikeye sokmak demekti. Ama birinin okkanın altına girmesi gerekiyordu. Burjuva kredisine kim kurban edildi? *Jacques le bonhomme,** köylü.

Geçici Hükümet, dolaysız dört vergi üzerine frank başına 45 kuruşluk ek vergi koydu. Hükümet basını, Paris proletaryasını, bu verginin her şeyden önce büyük toprak mülkiyetine, *Restorasyonun* bağışladığı milyarların sahiplerine[131] dokunacağına inandırmaya çalıştı. Ama, gerçekte, vergi her şeyden önce *orta sınıfı,* yani Fransız halkının büyük çoğunluğunu etkiliyordu. *Şubat devriminin masraflarını ödemek zorunda kalanlar köylüler oldu:* ve karşı-devrim başlıca eratını köylülerden sağladı. 45 kuruşluk vergi, Fransız köylüsü için bir ölüm-kalım sorunu idi, köylü de, bunu, cumhuriyet için bir ölüm-kalım sorunu haline getirdi. Cumhuriyet, Fransız köylüsü için, bundan böyle 45 kuruşluk vergi demekti ve Paris proletaryasını kendi sırtından keyif çatan bir savurgan olarak gördü.

1789 devrimi, köylüleri feodal yükümlülüklerden kurtarmakla işe başlamışken, 1848 devrimi, geldiğini, sermayeyi tehlikeye sokmamak ve devlet mekanizmasının işleyişini güven altına almak için kır halkı üzerine yıkılan bir vergi ile bildiriyordu.

Geçici Hükümetin bütün bu terslikleri, sakıncaları uzaklaştırabileceği ve devleti eski yolundan çekip çıkarabileceği

**Jacques le bonhomme:* Fransız toprak sahiplerinin köylülere taktıkları aşağılayıcı bir ad. —*Ed.*

bir tek çare vardı, o da, *devletin iflâsını ilân etmekti.* Ledru-Rollin'in, Ulusal Mecliste, sonradan Fransız Maliye Bakanı olan Yahudi borsacı Fould'un bu yoldaki telkinini reddettiğini açıklarken, iş işten geçtikten sonra nasıl erdemli bir öfkeye kapıldığı anılardadır. Fould ona, bilim ağacının elmasını uzatmıştı.

Eski burjuva toplumunun devletten çektiği poliçeleri tanımakla, Geçici Hükümet, kendini onun insafına bırakmıştı. Geçici Hükümet, birçok yılların ötesine uzanan devrimci alacakları toplamak zorundaki korku veren bir alacaklı gibi davranacağı yerde, burjuva toplumunun, başı darda borçlusu durumuna düştü. Ancak burjuva ilişkileri çerçevesi içinde yerine getirilebilecek yükümlerin gereğini yapmak için bu sallantılı burjuva ilişkilerini sağlamlaştırması gerekti. Kredi onun varlığının bir koşulu, ve proletaryaya verilen ödünler ve sözler de *koparılması gereken zincirler* oldu. İşçilerin özgür kılınması, hatta basit bir söz olarak bile yeni cumhuriyet için gözyumulmaz bir tehlike haline geliyordu, çünkü, bu özgürlük, mevcut sınıfların ekonomik ilişkilerinin kesintisiz ve değişmez bir şekilde tanınıp kabul edilmesine dayanan kredinin yeniden eski haliyle kurulmasına karşı sonu gelmez bir protesto idi. O halde, *işçilerin hakkından gelmek,* onlardan kurtulmak gerekiyordu.

Şubat devrimi, orduyu, Paris'in dışına atmıştı. Ulusal muhafız örgütü, yani çeşitli nüansları ile burjuvazi, tek gücü oluşturuyordu. Bununla birlikte, gene de, tek başına kendini proletaryadan güçsüz hissediyordu. Üstelik, her ne kadar en zorlu direnci göstermeden yapamasa da, binbir çeşit engel çıkarmadan yapamasa da, saflarını yavaş yavaş açmak ve kısmen, silahlı proleterlerin bu saflara katılmasına izin vermek zorunda idi. Geriye bir tek çıkış yolu kalıyordu: *proleterleri birbirine düşürmek.*

Geçici Hükümet, bu amaçla, herbiri 15-20 yaşlarında gençlerden oluşmuş, biner kişilik 24 *gezgin muhafız* taburu kurdu. Bu gençlerin çoğunluğu *lumpen-proletaryadan* geliyordu: evet, büyük büyük kentlerde sanayi proletaryasından kesinlikle ayırdedilen bir yığın oluşturan lumpen-proletarya, toplumun çöplüklerinde yaşayan her çeşitten hırsızlar, caniler fideliği, belli bir mesleği olmayan sokak serse-

rileri, *gens sans aveu et sans feu,** ait oldukları ulusun kültür derecesine göre başka başka, ama hiç bir zaman *lazzaroni*[132] niteliğini yalanlamayan insanlar. Geçici Hükümet bunları çok genç yaşta silah altına aldığı için, kolayca etki altına alınabilecek, en rezilce haydutlukları yapabilecek ve en pis pazarlıklarla satın alınabilecekleri gibi, en yüksek, kahramanca yararlıkları ve en coşkunca özveri örnekleri de gösterebilecek durumda idiler. Geçici Hükümet onlara günde birbuçuk frank ödüyordu, yani onları satın alıyordu. Onlara özel bir üniforma veriyordu, yani onları dıştan bakışta, gömlekli işçilerden ayırdediyordu. Kumandan olarak, başlarına, ya sürekli ordudan alınan subaylar verildi ya da kendileri, vatan uğruna ölüm ve cumhuriyete canlabaşla bağlılık üzerine palavraları ile gözlerini kamaştıran genç burjuva çocuklarını seçiyorlardı.

İşte böylece, Paris proletaryasının karşısında, gene onun kendi ortamından çekip çıkarılmış, genç, güçlü-kuvvetli, pekgözlü, atak 24.000 adam kuvvetinde bir ordu vardı. Gezgin muhafız ordusunu, Paris sokaklarından geçerken, proletarya, *yaşasın!*'larıyla selâmladı. Onları, barikatlar üzerindeki kendi öncü savaşçıları olarak görüyordu. Gezgin muhafızları, burjuva ulusal muhafızlara karşı *proleter* muhafızlar sayıyordu. Yanılgısı, bağışlanmaz bir yanılgı idi.

Hükümet, gezgin muhafızın yanında, kendi çevresinde bir de sanayi işçisi ordusu toplamaya karar verdi. Bunalımın ve devrimin kaldırımlar üzerine attığı yüzbinlerce işçi, Bakan Marie tarafından, sözde *ulusal işliklerde askere alındılar*. Bu gösterişli adın altında, sadece, işçilerin, 23 kuruşluk bir ücret karşılığında, tatsız, tekdüze, ve üretici olmayan *toprak düzleme işlerinde* çalıştırılması gizleniyordu. İşte bu *ulusal işlikler* tam *İngiliz açık hava workhouses*'ı[133] idiler, başka hiç bir şey değil. Geçici Hükümet, bu işliklerle *işçilerin kendilerine karşı ikinci bir proletarya ordusu* kurmuş olduğuna inanıyordu. İşçiler nasıl gezgin muhafız kuvvetleri konusunda aldandılarsa, bu kez de burjuvazi, ulusal işlikler konusunda yanıldı. Burjuvazi, *ayaklanma için bir*

*Evsiz barksız kimseler. —ç.

ordu yaratmıştı.

Ama *bir amaç* gerçekleşmişti.

Ulusal işlikler. — Louis Blanc tarafından Luxembourg'da öne sürülen halk işliklerinin adı idi. Marie'nin işlikleri ise, doğrudan doğruya Luxembourg'a *karşı* tasarlanmış olup, ortak tabelaları yüzünden, dayandıkları sözümona yanılmalar, İspanyol komedilerinin uşaklarına yaraşır entrikalara yolaçtı. Geçici Hükümetin kendisi, elaltından bu ulusal işliklerin Louis Blanc'ın bir icadı olduğu söylentisini yaydı, ki bu, ulusal işlikler peygamberi Louis Blanc'ın Geçici Hükümetin bir üyesi olması nedeniyle daha da inanılır görünüyordu. Paris burjuvazisinin yarı-saflıkla, yarı-bilerek yarattığı kavram karışıklığı içinde, Fransa ve Avrupa'nın yapay olarak içinde tutulduğu kanıya göre bu *workhouses*, onlarla birlikte âleme rezil edilen sosyalizmin ilk uygulaması idiler.

Ulusal işlikler, içerikleri ile değil, ama adları ile proletaryanın burjuva sanayiine karşı, burjuva kredisine karşı, burjuva cumhuriyetine karşı protestosuna vücut veriyordu. Bu yüzden burjuvazinin bütün kini onlar üzerinde toplandı. Aynı zamanda, burjuvazi, Şubat hayalleri ile ilişiğini açıkça kesebilecek kadar güçlenince, saldırısını yönelteceği noktayı da bu ulusal işliklerde bulmuştu. *Küçük-burjuvazinin* bütün huzursuzluğu, bütün hoşnutsuzluğu, huysuzluğu, aynı anda bu ulusal işliklere, bu ortak nişan tahtasına doğru çevrildi. Küçük-burjuvalar, kendi kaderleri günden güne katlanılmaz hale gelirken, bu proleter aylaklarının yiyip yuttuklarının neye malolduğunu gerçek bir öfke ile hesaplıyorlardı. Kendi kendilerine, "Göstermelik bir iş karşılığında devletten maaş, işte sana sosyalizm!" diye homurdanıp duruyorlardı. Yoksulluklarının nedenini, ulusal işliklerde, Luxembourg'un tumturaklı sözlerinde, işçilerin Paris sokakları boyunca yaptıkları geçitlerde arıyorlardı. Ve komünistlerin sözde tertiplerine karşı hiç kimse, iflâsın eşiğinde umutsuzca köşeye kıstırılmış küçük-burjuvadan daha fazla bağnazlaşmamıştı.

Böylece, Şubat devriminin dalgaları peşpeşe gelip tüm Avrupa kıtası üzerinde çatladığı; her yeni postanın, kimi İtalya'dan, kimi Almanya'dan, kimi Avrupa'nın güney-doğu sınırlarından yeni bir devrimci rapor getirdiği ve halka,

kendisinin çoktan tüketmiş olduğu bir zaferin sürekli belirtilerini göstererek, onun genel sarhoşluğunu sürdürdüğü bir anda bile, proletarya ile burjuvazi arasında, göğüs göğüse yakın savaşta, burjuvazi bütün üstünlükleri, bütün kilit noktaları ve toplumun bütün orta tabakalarını elinde tutuyordu.

17 Mart ve *16 Nisan* günlerinde, burjuva cumhuriyetinin kanatları altında gizli büyük sınıf savaşımının ilk ileri karakol çatışmaları oldu.

17 Mart, proletaryanın, hiç bir kesin eyleme olanak vermeyen ikincil durumunu ortaya çıkardı. Proletaryanın gösterisinin, başlangıçta, Geçici Hükümeti devrim yoluna çekmek, koşullara göre, Geçici Hükümetin burjuva üyelerinin kabine-dışı bırakılmasını sağlamak ve Ulusal Meclis ve ulusal muhafız seçimlerinin ertelenmesini zorlamak gibi bir amacı vardı. Ama 16 Mart günü, ulusal muhafız tarafından temsil edilen burjuvazi, Geçici Hükümete karşı düşmanca bir gösteri yaptı. *à bas Ledru-Rollin!** bağırışları ile belediyeye yürüdü. 17 Martta, halk, Yaşasın Ledru-Rollin! Yaşasın Geçici Hükümet! diye bağırmak zorunda kaldı. Burjuvaziye *karşı,* kendisine, varlığı tehlikede gibi görünen burjuva cumhuriyetini tutmak zorunda kaldı. Hükümete boyun eğdireceği yerde onun durumunu sağlamlaştırdı. 17 Mart günü melodrama dönüştü ve Paris proletaryası, o gün, dev gövdesini bir kez daha gösterdiğinden, Geçici Hükümetin içindeki ve dışındaki burjuvazi bu gövdeyi parçalamakta daha da kararlı tutum aldı.

16 Nisan, burjuvazi ile suç ortaklığı içinde bulunan Geçici Hükümetin düzenlediği bir *yanlış anlama* oldu. İşçiler, ulusal muhafızın genelkurmayı seçimlerini hazırlamak üzere, kalabalık olarak Champ-de-Mars'da ve hipodrumda toplanmışlardı. Birdenbire, işçilerin, silahlı olarak, Champ-de-Mars'da Louis Blanc, Blanqui, Cabet ve Raspail'in yönetiminde toplandıkları, oradan belediye sarayına gidip, Geçici Hükümeti devirip komünist bir hükümet kurulduğunu ilân edecekleri söylentisi, Paris'in bir başından öbür başına yıldırım hızı ile yayıldı. Seferberlik çanları çalındı. Ledru-Rol-

*Kahrolsun Ledru-Rollin! —ç.

lin, Marrast ve Lamartine, sonradan bu girişimin onurunu paylaşamadılar; — bir saat içinde 100.000 adam silah altına alınmış, belediye sarayı dörtbir yandan ulusal muhafızlarca tutulmuştur; bütün Paris'te, Kahrolsun Komünistler! Kahrolsun Louis Blanc, Blanqui, Raspail, Cabet! bağırışları gürlüyor; bir delegasyonlar kalabalığı, Geçici Hükümete saygılarını ve bağlılıklarını sunmaya geliyor, hepsi yurdu ve toplumu kurtarmaya hazır. Ve sonunda, işçiler, Champ-de-Mars'da yurtseverlik duyguları ile toplanan para yardımını Geçici Hükümete teslim etmek üzere belediye sarayı önünde göründükleri zaman, hepsi, burjuva Paris'in, büyük bir ağız sıkılığı ve gizlilikle hazırlanan düzmece kavgada kendi gölgelerini yendiğini büyük bir şaşkınlıkla öğreniyorlar. Korkunç 16 Nisan suikastı, *ordunun Paris'e geri çağrılmasına* bahane sağlıyor — taşradaki federalist gerici gösteriler gibi bu kabaca sahneye konan komedinin gerçek amacı da bu idi.

4 Mayısta *tek dereceli genel seçim ile seçilen Ulusal Meclis** toplanıyor. Genel oy hakkı, eski moda cumhuriyetçilerin ona yükledikleri büyüleyici etkiye sahip değildi. Bunlar, bütün Fransa'yı, hiç olmazsa Fransızların çoğunluğunu aynı çıkarlara ve aynı seçme, ayırdetme yetisine vb. sahip *yurttaşlar* olarak görüyorlardı. Bunların derin halk saygıları, *halka tapışları* böyle idi. Ama, seçimler, onların *imgesel halkı* yerine, *gerçek halkı*, yani halkın bölündüğü çeşitli sınıfların temsilcilerini günışığına çıkardı. Köylülerin ve küçük-burjuvaların, neden savaşımın ateşi içindeki burjuvazinin ve eski düzeni yeniden kurmak için kuduran büyük toprak sahiplerinin önderliğinde oy vermek zorunda kaldıklarını gördük. Ama, genel oy sistemi, iyi yürekli cumhuriyetçilerin sandıkları gibi harikalar yaratan sihirli değnek değildiyse de, sınıf savaşımını başıboş bırakmak gibi, küçük-burjuva toplumun çeşitli orta tabakalarının, hayat deneyi karşısında, hayallerini ve hayal kırıklıklarını hızla yitirmelerine yolaçmak gibi, krallık, seçmenlik vergisi sistemi ile burjuvazinin ancak belirli kesimlerinin içyüzlerini ortaya koyarak yıpranmalarına izin verdiği ve öteki kesimleri ortak bir muhalefet halesi ile kuşatarak perde arkasında gizli tuttuğu

*Burada ve 305. sayfaya dek, Ulusal Meclis'ten kasıt, 4 Mayıs 1848'den Mayıs 1849'a kadar görev yapan Kurucu Ulusal Meclistir. —*Ed.*

halde, bir hamlede sömürücüler sınıfının tüm kesimlerini devletin en yüksek noktasına çıkarmak ve böylelikle aldatıcı maskelerini koparıp almak gibi iyi bir yanı vardır.

4 Mayısta toplanan Kurucu Ulusal Mecliste, *burjuva cumhuriyetçilerin, National'*in cumhuriyetçilerinin sözü geçiyordu. En başta, meşruiyetçiler ve orleancılar bile, ancak burjuva cumhuriyetçiliği maskesi altında ortaya çıkmayı göze alabildiler. Proletaryaya karşı savaşıma ancak cumhuriyet adına geçilebilirdi.

Cumhuriyetin, yani Paris proletaryası tarafından Geçici Hükümete kabul ettirilen cumhuriyetin değil, toplumsal kurumları olan cumhuriyetin değil, barikat savaşçılarının gözleri önünde tüten serabın değil de, Fransız halkının tanıdığı *cumhuriyetin tarihi, 25 Şubat değil, 4 Mayıstır.* Ulusal Meclis tarafından ilân edilen, yasal olan tek cumhuriyet; burjuva düzenine karşı, devrimci bir silah olmayan, daha çok burjuva toplumun siyasal bakımdan yeniden kuruluşu, siyasal yönden sağlamlaştırılması demek olan cumhuriyettir, tek sözcükle *burjuva cumhuriyetidir.* Ulusal Meclis kürsüsünden bunu, açıkça, kurumla olumladılar ve bütün burjuva basını, cumhuriyetçi olsun, cumhuriyete karşı olsun, bunu aynen yankıladılar.

Şubat devriminin, gerçekte, bir burjuva cumhuriyetinden başka bir şey olmadığını ve olamayacağını, öte yandan, Geçici Hükümetin, proletaryanın doğrudan doğruya baskısı altında, *toplumsal kurumlarla bezenmiş* bir cumhuriyet ilân etmek zorunda kaldığını Paris proletaryasının, ancak *düşüncede ve hayalde* burjuva cumhuriyetinden daha ileri gidebileceğini, başka türlü gidemeyeceğini, proletaryanın gerçekten eyleme geçtiği yerde burjuva cumhuriyetinin hizmetinde hareket ettiğini; kendisine yapılan vaatlerin yeni cumhuriyet için katlanılmaz tehlikeler haline geldiklerini ve Geçici Hükümetin bütün varlığının, proletaryanın hak iddialarına karşı sürekli bir savaşıma indirgendiğini gördük.

Ulusal Mecliste, yargıç olarak Paris proletaryasının karşısına dikilen bütün Fransa idi. Ulusal Meclis, derhal, Şubat devriminin toplumsal hayalleri ile ilişiğini kesti ve sözünü sakınmadan, dobra dobra *burjuva cumhuriyetini,* yalnız ve yalnız burjuva cumhuriyetini ilân etti. Ulusal Mec-

lis, hemen, kendi atadığı yürütme komisyonundan proletaryanın temsilcileri Louis Blanc ile Albert'i çıkardı, özel bir çalışma bakanlığı önerisini geri çevirdi, bakan Trélat'nın beyanatını bir alkış tufanı ile karşıladı: *"Artık sözkonusu olan, sadece, emeği eski koşullarına döndürmektir."*

Ama bütün bunlar yeterli değildi. Şubat Cumhuriyeti, işçiler tarafından, burjuvazinin pasif yardımı ile kazanılmıştı. Proleterler, kendilerini, haklı olarak Şubatın galipleri sayıyorlardı, ve yenenlerin büyüklenen aşırı iddialarını taşıyorlardı. Sokakta yenilmeleri gerekiyordu, burjuvazi *ile* değil de, burjuvaziye *karşı* savaştıkları anda bozguna uğradıklarını onlara göstermek gerekiyordu. Nasıl Şubat Cumhuriyeti, sosyalist ödünleri ile, proletaryanın burjuvaziyle birlikte krallığa karşı savaşmasını zorunlu kıldıysa, aynı şekilde, cumhuriyeti sosyalist ödünlerinden kurtarmak ve resmen iktidarı elinde bulunduran *burjuva cumhuriyetini* belirginleştirmek, ona önem ve saygınlık kazandırmak için ikinci bir savaş zorunlu olmuştu. Burjuvazinin, proletaryanın hak iddialarını silah elde çürütmesi gerekiyordu. Ve işte, burjuva cumhuriyetinin gerçek doğum yeri *Şubat zaferi değil, Haziran yenilgisidir.*

Proletarya, 15 Mayısta, enerjik önderlerini burjuvazinin zindanlarına teslim etmekten başka bir sonuç elde edememeksizin, boşuna, devrimci etkinliğini yeniden kazanmaya kalkışarak Ulusal Meclisi kuşatmakla, kararı çabuklaştırdı.[134] *Artık bu işe bir son vermek gerek!* haykırışı ile Ulusal Meclis, proletaryayı kesin bir kavgaya zorlama kararını, başıboş, olayların akışına bıraktı. Yürütme Komisyonu, sokak toplantılarını yasaklamak gibi birtakım kışkırtıcı kararlar çıkarttı. Kurucu Ulusal Meclis kürsüsünün tepesinden işçiler kışkırtıldı, onlara küfredildi, onlarla alay edildi. Ama, gördüğümüz gibi, *ulusal işlikler,* asıl saldırının hedef noktasını oluşturuyordu. Kurucu Ulusal Meclisin emir havasıyla ve parmağıyla işaret ederek Yürütme Komisyonuna gösterdiği hedef, bu ulusal işliklerdi, zaten Yürütme Komisyonu da kendi tasarısının Ulusal Meclisin bir emri haline geleceği anı bekliyordu.

Yürütme Komisyonu, ulusal işliklere girişi güçleştirmekle, gündelik ücret yerine parça başına ücret koymakla,

Paris doğumlu olmayan işçileri kendilerine toprak düzleme işleri yaptırtma bahanesi ile Sologne'a sürmekle işe başladı. Bu toprak düzleme işleri, gerçekte, oradan tüm hayalleri kırılmış dönen işçilerin arkadaşlarına öğrettikleri gibi, işçilerin sürgün edilmelerini süsleyip püsledikleri bir söz tantanasından başka bir şey değildi. Sonunda, 21 Haziran günü, *Moniteur*'de, bütün bekâr işçilerin derhal ulusal işliklerden çıkarılmalarını ya da orduda hizmete alınmalarını emreden bir kararname yayınlandı.

İşçilerin artık başka çareleri yoktu: ya açlıktan ölmeleri ya da savaşa girişmeleri gerekiyordu. 22 Haziran günü, korkunç bir ayaklanmayla karşılık verdiler buna; bu ayaklanmada, modern toplumu ikiye bölen iki sınıf arasında ilk büyük çarpışma verildi. Bu, *burjuva* düzeninin sürdürülmesi ya da ortadan kaldırılması uğruna savaşımdı. Cumhuriyeti gizleyen perde yırtılıyordu.

İşçilerin, başsız, ortak bir plandan, yardım kaynaklarından yoksun, çoğunluğuyla silahsız olarak, orduya, gezgin muhafıza, Paris ulusal muhafızına, ve taşradan akın eden ulusal muhafıza, beş gün boyunca nasıl cesaretle ve eşsiz bir deha ile karşı durduklarını ve başarılarını önlediklerini hep biliyoruz. Burjuvazinin, bu geçirdiği ölümcül korkuları, nasıl duyulmamış bir zalimlikle ödettiğini ve 3.000'den fazla savaş tutsağını kılıçtan geçirdiğini biliyoruz.

Fransız demokrasisinin resmî temsilcileri cumhuriyetçi ideolojiye öylesine körü körüne bağlı idiler ki, Haziran kavgasının anlamını sezmeye başlamaları için haftalar geçmesi gerekti. Kendi kafalarındaki imgesel cumhuriyetin, içinde yokolup gittiği barut dumanıyla serseme dönmüşlerdi.

Yeni Haziran yenilgisinin bizim üzerimizde yarattığı dolaysız izlenime gelince, okur izin verirse, bunu, *Neue Rheinische Zeitung*'un terimleri ile betimleyelim:

"Şubat devriminin son resmî kalıntısı, Yürütme Komisyonu, olayların ağırlığı karşısında bir görüntü oyunu gibi yokolup gitti. Lamartine'in ışık saçan havaî fişekleri, Cavaignac'ın yangın füzeleri haline geldi. Biri ötekini sömüren uzlaşmaz karşıt iki sınıfın kardeşliğinin, Şubatta ilân edilen, büyük harflerle Paris'in alnına her cezaevinin, her kışlanın duvarları üzerine yazılı bu kardeşliğin — onun,

gerçek, aslına uygun, alelâde yalın ifadesi *içsavaştır,* en korkunç biçimiyle içsavaş, emek ile sermaye arasındaki savaş. Proletaryanın Paris'i yanar, kanar, ölüm hırıltıları saçarken, burjuvazinin Paris'i ışıl ışıl aydınlandığı zaman, 25 Haziran akşamı, bu kardeşlik, Paris'in bütün pencerelerinde alev alev tutuşuyordu. Kardeşlik, burjuvazinin çıkarı proletaryanın çıkarı ile kardeş olduğu sürece sürdü. Halk için burjuvaziden sadaka dilenen, proletarya aslanını uyutmak gerektiği sürece uzun vaazlar vermelerine ve kendilerini yıpratmalarına izin verilen 1793'ün eski devrimci geleneğinin ukalâ gevezeleri sosyalist metodistler, yalnız taçlı başı istemeyip de eski burjuva düzenini olduğu gibi isteyen cumhuriyetçiler; raslantının oyunuyla bir kabine değişikliği yerine bir hanedanın devrilmesiyle karşılaşan hanedan muhalefetinin adamları; uşak üniformalarından kurtulmak değil, bu üniformaların kesimini değiştirmek isteyen meşruiyetçiler, işte halkın Şubat devrimini birlikte yaptığı müttefikleri bunlardı. Şubat devrimi, güzel bir devrim, herkesin sempatisini kazanan bir devrim oldu, çünkü, bu devrimde krallığa karşı patlak veren uzlaşmaz çelişkiler, henüz embriyon halinde uslu uslu yanyana uyuklamaktaydılar, çünkü, onun arka planını oluşturan toplumsal savaşım ancak hayal meyal belirimsiz bir varlık, ancak sözde, kelâmda bir varlık kazanabilmişti. Haziran devrimi *nefret edilesi,* iğrenç bir devrimdir, çünkü bu devrimde nesne, sözün yerini almıştır, çünkü cumhuriyet, kendisini koruyan ve gizleyen tacı alaşağı ederek canavarın başını bütün çıplaklığı ile ortaya koymuştur. *Düzen!* Guizot'nun savaş narası buydu. *Düzen!* diye bağırdı Sébastiani, Guizot'nun bu küçük kopyası, Varşova Rus olduğu zaman.[135] Fransız Ulusal Meclisinin ve cumhuriyetçi burjuvazinin kaba yankısı Cavaignac'ta, *Düzen!* diye bağırıyor. Onun, proletaryanın gövdesini delik deşik eden makinelilerinin tarrakası da *Düzen!* diye gürlüyor. Fransız burjuvazisinin 1789'dan bu yana birçok devriminden hiç biri, *düzene* karşı bir suikast olmadı, çünkü bu devrimlerin herbiri sınıf egemenliğini, işçilerin köleliğini, *burjuva düzenini* olduğu gibi bırakıyordu, bu egemenliğin ve bu köleliğin siyasal biçimi ne kadar değişirse değişsin. Haziran bu düzene darbe indirdi. Vay haline Haziranın." (*Neue Rheinische*

Zeitung, 29 Haziran 1848.)

Vay haline Haziranın! diye ses verdi Avrupa'nın yankısı.

Paris proletaryasını Haziran ayaklanmasına *zorlayan* burjuvazi olmuştur. Onun mahkûmiyet kararı bundan ileri gelmektedir. Proletaryanın dile getirilmiş en yakın gereksinmeleri de değildi zor yoluyla burjuvaziyi devirme isteğine onu iten, henüz bu işi yapacak boyda değildi. Şimdiki zamanın artık, cumhuriyetin, proletaryanın hayallerini gerçekleştirmeyi düşündüğü o eski zaman olmadığını *Moniteur* resmen ona öğretmek zorunda kaldı ve burjuva cumhuriyetinin *bağrında,* kendi durumunda en ufak bir iyileşmenin, bir ütopya olarak, gerçekleştirmek istenir istenmez cinayete dönüşen bir ütopya olarak kaldığı gerçeğine onu yalnız yenilgi inandırabildi. Şubat devriminden ödün olarak koparmak istediği, biçim bakımından abartılmış, içerik olarak çocuksu, bu yüzden de burjuvaca olan hak istemlerinin yerini devrimci savaşımın gözüpek sloganı aldı: *Burjuvazinin devrilmesi! İşçi sınıfının diktatoryası!*

Proletarya, kendi mezarını, *burjuva cumhuriyetinin* beşiği yaparak burjuva cumhuriyetini, salt biçimiyle, açık amacı sermayenin egemenliğini ve emeğin köleliğini sonsuzlaştırmak olan devlet olarak hemen ortaya çıkmaya zorladı. Gözleri hep yara bere içindeki, yatışmak bilmez ve yenilmez —onun varlığı, ötekinin kendi varlığının koşulu olduğundan yenilmez— düşmanının üzerine dikili burjuva egemenliği, bütün engellerden kurtulur kurtulmaz, hemen *burjuva terörizmine,* burjuva zorbalığa dönüşmek zorunda idi. Bir kez proletarya geçici olarak sahneden uzaklaştırılıp burjuvazinin diktatörlüğü resmen tanınınca, durumları dayanılmaz bir hale geldiği ve burjuvaziye karşı muhalefetleri daha çetin olduğu ölçüde, burjuva toplumunun orta tabakaları için, küçük-burjuvazi ve köylülük için gittikçe proletaryaya daha çok yaklaşmak zorunlu idi. Nasıl daha önce yoksulluklarının nedenini proletaryanın atılımında görmekten başka bir şey yapamıyorlardıysa, şimdi de yoksulluklarının nedenini gene proletaryanın yenilgisinde buluyorlardı.

Haziran ayaklanması, bütün kıta üzerinde burjuvazinin güvenliğini artırdığı ve onu açıkça halka karşı feodal kral-

lıkla birleştirdiği zaman bu birleşmenin ilk kurbanı kim oldu? Kıta burjuvazisinin kendisi. Haziran bozgunu, onu, egemenliğini pekiştirmekten, burjuva devriminin en aşağı aşamasında, yarı-hoşnut, yarı-hoşnutsuz halka mola verdirmekten alıkoydu.

Son olarak, Haziran bozgunu, Avrupa'nın zorba güçlülerine, Fransa'nın içeride içsavaşı yürütebilmek için dışarıda her ne pahasına olursa olsun barışı sürdürmek zorunda olduğu sırrını açıkladı. Böylece, ulusal bağımsızlıkları uğruna savaşıma başlamış olan halklar, Rusya'nın, Avusturya'nın, Prusya'nın üstünlüğüne teslim edildiler, ama aynı zamanda, kaderleri proletarya devriminin kaderine bağlanmış olan ulusal devrimler, büyük toplumsal altüst oluş karşısındaki, görünüşteki özerkliklerinden ve bağımsızlıklarından yoksun kaldılar. İşçi köle kaldığı sürece, ne Macar, ne Polonyalı, ne İtalyan özgür olamayacaktır!

Nihayet, Kutsal İttifakın zaferleri Avrupa'nın öyle bir biçim almasına yolaçtı ki, Fransa'da her yeni proletarya ayaklanması, hemen, bir *dünya savaşının* başlama işareti olacaktır. Yeni Fransız devrimi, derhal ulusal alandan ayrılmak, ve 19. yüzyılın toplumsal devriminin üstün gelebileceği tek alanı, *Avrupa alanını ele geçirmek* zorunda olacaktır. Şu halde, Fransa'nın Avrupa devriminde *inisiyatifi* ele almasına olanak verecek koşullar ancak Haziran yenilgisi ile yaratılmış oldular. Ve ancak *Haziran isyancılarının* kanlarına bulandıktan sonradır ki, üçrenkli bayrak, Avrupa devriminin bayrağı, *kızıl bayrak* olabilmiştir.

Ve biz bağırıyoruz:

Devrim öldü! Yaşasın devrim!

II. 13 HAZİRAN 1849

25 Şubat 1848 Fransa'ya *cumhuriyeti* getirdi, 25 Haziran ise, ona *devrimi* zorla kabul ettirdi. Ve, Şubattan önce, devrim, *devlet biçiminin yıkılması* anlamına geldiği halde, Hazirandan sonra devrim, *burjuva toplumun altüst olması*, yıkılması demeye geliyordu.

Haziran çarpışmasını burjuvazinin *cumhuriyetçi* kesimi yönetmişti, zaferle birlikte devlet iktidarı da zorunlu ola-

rak ona düşmüştü. Sıkıyönetim, Paris'i, dirençsiz, burjuvazinin ayakları altına seriyordu ve taşrada manevî bir sıkıyönetim, burjuvalarda, göz yıldıran bir hoyratlıkla dolu bir zafer küstahlığı, köylülerde ise alabildiğine, ipini koparmış bağnaz bir mülkiyet aşkı hüküm sürüyordu. Demek ki, *aşağıdan* gelen hiç bir tehlike yoktu.

İşçilerin devrimci iktidarı ile birlikte, *demokrat cumhuriyetçilerin,* yani Yürütme Komisyonunda Ledru-Rollin tarafından, Kurucu Ulusal Mecliste Montagne[136] tarafından, basında ise *Réforme*[70] tarafından temsil edilen *küçük-burjuva* anlamında cumhuriyetçilerin siyasal etkisi de yıkıldı. Bunlar, 16 Nisanda, burjuva cumhuriyetçileri ile elbirliği ederek, proletaryaya karşı gizli fesat kurmuşlardı,[137] Haziran günlerinde birlikte dövüşmüşlerdi. Böyle yapmakla, kendi partilerinin, üzerinde bir güç halinde belirginleştiği arka planını kendi elleriyle yıkıyorlardı, çünkü küçük-burjuvazi, burjuvazi karşısında devrimci bir tutumu ancak arkasında proletarya olduğu zaman sürdürebilir. Evet, karşılığını da gördüler. Kendileri ile, Geçici Hükümet ve Yürütme Komisyonu zamanında istemeye istemeye, gizlice yapılan sözümona ittifak, burjuva cumhuriyetçileri tarafından bozuldu.

Demokrat cumhuriyetçiler, horgörülmüş ve bir kenara itilmiş müttefikler olarak, kendisinden hiç bir ödün koparamadıkları, ama egemenliği ve onunla birlikte cumhuriyet ne zaman burjuvazinin cumhuriyete karşı kesimi tarafından tehlikeye düşürülmüş görünse desteklemek zorunda kaldıkları üçrenkli cumhuriyetin birer uydusu olmak gibi aşağı bir derekeye düştüler. Cumhuriyete karşı bu kesimler, yani orleancılar ve meşruiyetçiler, daha başından, Kurucu Ulusal Mecliste azınlıkta idiler. Haziran günlerinden önce, bunlar, ancak, burjuva cumhuriyetçiliği maskesi altında hareket etmeye cesaret edebiliyorlardı. Haziran zaferi, bir an için bütün burjuva Fransa'nın, Cavaignac'ı, bir kurtarıcı olarak selâmlamasına neden oldu, ve Haziran günlerinden kısa bir süre sonra, karşı-cumhuriyetçi parti bağımsızlığını yeniden ele geçirince, askerî diktatörlük ve Paris'teki sıkıyönetim, onun, ancak çok çekinerek ve büyük bir ihtiyatla boynuzlarını göstermesine izin verdi.[138]

1830'dan beri, *burjuva cumhuriyetçiler* kesimi, bu kesimin yazarlarının, sözcülerinin, "yeteneklerinin", tutkularının, milletvekillerinin, generallerinin, bankerlerinin ve avukatlarının şahsında, bir Paris gazetesi olan *National*'in çevresinde toplanmıştı *National*'in taşra baskıları vardı. *National* yâranı *üçrenkli cumhuriyet hanedanı* idi. Bu hanedan, hiç zaman yitirmeden, devletin bütün yüksek makamlarını, bakanlıkları, emniyet müdürlüğünü, posta yönetimini, valilikleri, ordudaki bütün açık yüksek rütbeleri eline geçirdi. Yürütme gücünün başında, bu hanedanın generali Cavaignac bulunuyordu. Başyazarı Marrast, Kurucu Ulusal Meclisin değişmez başkanı oldu. Aynı zamanda, salonlarında, protokol şefi gibi, hilesiz cumhuriyetin teşrifatçılığını yapıyordu.

Devrimci Fransız yazarları bile, cumhuriyetçi geleneğe karşı bir çeşit saygılarından ötürü, Kurucu Ulusal Mecliste, kralcıların egemen olmuş oldukları yanlışına arka çıktılar. Haziran günlerinden bu yana, Kurucu Meclis, tam tersine, *yalnız burjuva cumhuriyetçiliğinin temsilcisi* olarak kalmıştı ve meclisin bu niteliği, üçrenkli cumhuriyetçilerin meclis dışındaki etkileri yıkıldığı ölçüde gitgide daha kesinlikle belirginleşti. Burjuva cumhuriyetinin *biçimini* savunmak mı sözkonusuydu, demokrat cumhuriyetçilerin oyları onların emrindeydi, cumhuriyetin *içeriği* mi sözkonusuydu, onların konuşma tarzları bile onları kralcı burjuva kesimlerinden ayırdetmiyordu artık, çünkü artık, burjuva cumhuriyetinin *içeriğini,* kesinlikle burjuvazinin çıkarları, onun sınıf egemenliğinin ve sınıf sömürüsünün maddî koşulları oluşturmaktadır.

Demek ki, sonunda, ölerek, öldürülerek değil de, çürüyerek son bulan bu Kurucu Meclisin yaşantısında, eylemlerinde gerçekleşen şey krallık değil, burjuva cumhuriyetçiliği idi.

Bütün egemenliği boyunca, sahne önünde binbir şatafatla esas temsili oynarken (*Haupt-und Staats-action*), arka planda hiç arası kesilmeden bir kurban yakma merasimi temsil ediliyordu — askerî yasa gereğince, esir alınmış Haziran isyancılarının sürekli mahkûm edilmesi ya da onların yargılanmadan sürgüne gönderilmeleri. Kurucu Meclis,

Haziran isyancılarının şahsında suçluları yargılamadığını, ama düşmanlarını ezdiğini itiraf etmek dirayetini göstermiştir.

Kurucu Ulusal Meclisin ilk işi, Haziran ve 15 Mayıs olaylarını ve sosyalist ve demokrat parti liderlerinin bu olaylara katılıp katılmadıklarını araştırmak için bir *soruşturma komisyonu* kurmak oldu. Soruşturma doğrudan doğruya Louis Blanc'a, Ledru-Rollin ve Caussidière'e yöneltilmişti. Burjuva cumhuriyetçileri bu rakiplerinden kurtulmak için sabırsızlıkla yanıp tutuşuyorlardı. Onlar hınçlarının alınması işini, hanedan muhalefetinin eski lideri, insan kılığında liberalizm olan, bu *"nullité grave"*,* bu sırsıklam yavanlık, bu en niteliklileri olan *Odilon Barrot*'dan başkasına emanet edemezlerdi; o Odilon Barrot ki, yalnız bir hanedanın intikamını almakla kalmayacak, devrimcilerden elinden kaçırmasına neden oldukları bir kabine başkanlığının hesabını da soracaktı. İşte onun amansızlığının en sağlam güvencesi. Soruşturma komisyonu başkanlığına atanan işte bu Barrot oldu ve Şubat devrimine karşı, dörtbaşı mamur bir davayı hiç yoktan var etti; bu dava şöyle özetlenebilir: 17 Mart, *gösteri;* 16 Nisan, *komplo;* 15 Mayıs, *suikast;* 23 Haziran, *içsavaş!* Neden Barrot bu bilgince, kriminalistçe araştırmalarını 24 Şubata kadar genişletmiyor? *Journal des Débats*[139] karşılık veriyor: 24 Şubat *Roma'nın temelinin atılışıdır*. Devletlerin kökeni, tartışılmaması, yalnızca inanılması gereken bir mit içinde karanlıklara gömülür. Louis Blanc ve Caussidière, mahkemeye verildiler. Ulusal Meclis, 15 Mayısta başlamış olduğu kendini temizleme işini tamamladı.

Geçici Hükümet tarafından tasarlanan ve Goudchaux'nun —bir ipotek vergisi biçiminde— yeniden ele aldığı sermayenin vergilendirilmesi işi Kurucu Meclis tarafından geri çevrildi; çalışma süresini on saat olarak sınırlandıran yasa kaldırıldı, borç yüzünden hapis cezası yeniden kondu; Fransız nüfusunun çoğunluğu, yani okuma yazma bilmeyenler jüriye kabul edilmez oldular. Peki neden oy verme hakkı da kaldırılmadı? Gazetelerin teminat akçesi yeniden kondu; dernek kurma hakkı kısıtlandı.

*"Kopkoyu hiçlik." —ç.

Ama eski burjuva ilişkilerine eski güvencelerini vermekteki ve devrimci dalgaların bıraktıkları bütün izleri yoketmekteki ivecenliklerinde beklenmedik bir tehlike tehdidi yaratan bir direnişle karşılaştılar.

Haziran günlerinde, hiç kimse, mülkiyeti kurtarma uğruna ve krediyi yeniden tesis etme uğruna, Paris küçük-burjuvaları, kahveciler, lokantacılar, *marchands de vin*,* küçük tacirler, dükkâncılar, zanaatçılar vb. kadar bağnazca savaşmamıştı. Dükkân, bütün kuvvetini toplayarak sokaktan dükkâna geçişi yeniden sağlamak için barikata karşı yürümüştü. Ama barikatın ardında dükkânın müşterileri ve borçluları, önünde ise alacaklıları vardı. Ve barikatlar devrilip işçiler ezildiğinde, ve mağazaların bekçileri zafer sarhoşluğu içinde yeniden dükkânlarına koşuştukları zaman, dükkân kapısının, mülkiyetin bir bekçisi tarafından, kendilerine birtakım gözkorkutucu kâğıtları uzatan resmî bir kredi memuru tarafından kesilmiş olduğunu gördüler: vadesi geçmiş poliçe, vadesi dolmuş senet, vadesi gelmiş bono, batmış dükkân ve batmış dükkâncı buldular.

Mülkiyetin korunması! Ama onların oturdukları ev kendi mülkleri değildi, başında bekledikleri dükkân kendi mülkleri değildi; sattıkları mallar kendi mülkleri değildi. Artık ne ticaretleri, ne içinde yemek yedikleri tabak, ne yatıp uyudukları yatak kendilerinindi. Aslında tam da kendilerine, onlara karşı, evini kiraya vermiş olan mal sahibinin, poliçeyi kırmış olan bankerin, peşin avanslar vermiş olan kapitalistin, metaını satılması için bu dükkâncılara emanet etmiş olan fabrikatörün, hammaddeleri bu zanaatçılara krediyle vermiş olan toptancı tüccarın yararına *bu mülkiyeti kurtarmak* sözkonusuydu. *Kredinin yeniden kalkındırılması!* Ama kredi bir kez sağlamlaşınca, yeniden korku veren bir dehşetle Haziran isyancılarının cesetleri başına dikilen borçlar yüzünden, borcunu ödeyemeyen borçluyu karısı ve çocuklarıyla birlikte barındığı dört duvardan çıkarıp atan, sözde servetini sermayeye teslim eden ve kendisini de hapse tıkan etkin ve gayretkeş bir tanrı olduğunu ortaya koydu.

Küçük-burjuvalar, işçileri yenmekle, kendilerini kuzu

*Şarap satıcıları. —ç.

kuzu alacaklılarının ellerine teslim etmiş olduklarını büyük bir dehşetle anladılar. Şubattan beri müzmin bir şekilde sürüklenip giden ve görünüşte bilmemezlikten gelinen iflâsları, Haziran'dan sonra, ayan beyan ortaya çıktı.

Onların *saymaca* (itibarî) *mülklerine,* yalnızca kendileri *mülkiyet* adına savaş alanına sürüldükleri zaman süresince ilişilmedi. Ama şimdi proletarya ile büyük hesap görüldükten sonra, artık bakkalın küçük hesabı da görülebilirdi. Paris'te vadesi geçmiş senet değerleri toplamı 21 milyon frankın üstüne çıkıyordu, taşrada ise 11 milyon frankın. Paris'teki 7.000 işyerinin sahibi, Şubat ayından beri kiralarını ödememişti.

Nasıl Ulusal Meclis, *siyasal borçlar* üzerine, Şubata kadar uzanan bir soruşturma yaptı ise, küçük-burjuvalar da, şimdi, kendi açılarından 24 Şubata kadar olan *medenî borçlar* üzerine soruşturma istiyorlardı. Bunlar, yığın halinde, borsanın büyük salonunda toplandılar ve devrim yüzünden işlerin durması sonucu iflâs ettiğini, 24 Şubata kadar işlerinin iyi gittiğini tanıtlayabilen her tüccar için, ödeme vadelerinin bir ticaret mahkemesi kararıyla uzatılmasını ve alacaklı için alacağını, hafifletilmiş ölçülü bir faizle tasfiye etmesi zorunluluğunu tehditler savurarak talep ettiler. Bu sorun, bir yasa önerisi olarak, *concordats à l'aimable** biçiminde Ulusal Meclis'te tartışmaya kondu. Meclis karar veremiyordu, ama işte o anda, Saint-Denis kapısında ayaklananların binleri bulan karıları ve çocuklarının af lehinde bir dilekçe hazırladıklarını öğrendi.

Haziran'ın yeniden dirilen hayaleti karşısında, küçük-burjuvalar korkudan titrediler ve Ulusal Meclis, başeğmezliğini yeniden takındı. Borçlular ile alacaklılar arasındaki *concordats à l'aimable* başlıca noktalarında reddedildi.

O zaman, Ulusal Meclisin bağrında, uzun zamandan beri küçük-burjuvaların demokrat temsilcilerinin burjuvazinin cumhuriyetçi temsilcileri tarafından itelendikleri, parlamentodaki bu kopuş, küçük-burjuva borçluların burjuva alacaklılara teslim edilmesi ile gerçek burjuva ekonomik anlamını kazandı. Küçük-burjuvaların büyük bir bölümü tepeden tır-

*Uzlaşma konkordatoları. —ç.

nağa yıkıldılar, geri kalanına ise, ancak, kendilerini, kaderleri sermayenin merhametine kalmış birer köle haline getiren koşullar altında ticaretlerini sürdürme izni verildi. 22 Ağustos 1848'de Ulusal Meclis *concordats à l'aimable*'ı reddediyordu, 19 Eylül 1848'de ise, sıkıyönetimin göbeğinde, Prens Louis Bonaparte ile Vincennes mahpusu, komünist Raspail, Paris temsilcisi seçiliyordu. Burjuvaziye gelince, o, Yahudi sarraf ve orleancı Fould'u seçti. Böylece, herbir yandan, aynı anda, Kurucu Ulusal Mecliste, burjuva cumhuriyetçiliğine ve Cavaignac'a karşı savaş ilân ediliyordu.

Paris küçük-burjuvalarının kitle halinde iflâslarının, ondan doğrudan doğruya zarar görenler çemberinin çok ötesine taşan yankıları olduğunu, ve zorunlu olarak, burjuva alışverişini yeniden aksatmak durumunda olduğunu, ve aynı zamanda Haziran ayaklanmasının neden olduğu masraflar yüzünden ve üretimin durması, tüketimin azalması, ithalâtın kısıtlanması sonucu devlet gelirlerinin durmadan düşmesi yüzünden bütçe açığının bir kez daha kapanmaz uçurumlar açtığını uzun uzun açıklamanın gereği yoktur. Cavaignac ve Ulusal Meclis, kendilerini daha ağır bir biçimde malî aristokrasinin boyunduruğu altına sokan yeni bir borçlanmadan (istikraz) başka bir çareye başvuramıyorlardı.

Eğer küçük-burjuvazi Haziran zaferinin meyvesi olarak iflâsı ve icra yoluyla tasfiyeyi biçmişse, Cavaignac'ın yeniçerileri, *gezgin muhafızlar,* yosmaların yumuşak kolları arasında ödüllerini buldular ve "toplumun genç kurtarıcıları", hilesiz cumhuriyetin aynı zamanda hem *amphitryon*'u* hem de *troubadour*'u** rolünü oynayan üçrenklilerin *gentilhomme*'u*** Marrast'ın salonlarında her türlü saygıyı gördüler. Bununla birlikte, sosyetenin bu gezgin muhafızları yeğlemesi, ve onların kıyaslanamayacak kadar yüksek maaşları orduyu çileden çıkarırken, bir yandan da, burjuva cumhuriyetçiliğinin, gazetesi *National*'in aracılığıyla, Louis-Philippe döneminde ordunun ve köylü sınıfının bir bölümünü ayartmasını sağlayan ulusal hayaller de açılıp gelişiyordu. Cavaignac ile Ulusal Meclisin *Kuzey İtalya*'da,

*Ev sahibi. —ç.
**Saz şairi. — ç.
***Şövalye. —ç.

Kuzey İtalya'yı, İngiltere ile anlaşmış olan Avusturya'ya teslim etmek üzere oynadıkları aracılık rolü, — iktidarının bu bir tek günü, *National*'in onsekiz yıllık muhalefetini sıfıra indirdi. Louis-Philippe zamanında her gün Caton'un ünlü: *Carthaginem esse delendam** sloganının[140] açıklamasıyla yaşadığı halde, *National* ("ulusal") hükümetinden daha az ulusal bir hükümet, İngiltere'ye ondan daha bağımlı bir hükümet olamazdı; bir Guizot'nun ağzından Viyana antlaşmalarının yırtılmasını istemesine karşın, Kutsal İttifaka, *National*'in hükümetinden daha kölece bağlı bir hükümet olamazdı. Tarihin acı alayına bakınız ki, *National*'in eski dış politika yazarını, herbir makalesini, resmî yazılarının herbiri ile yalanlasın diye, Fransa'nın dışişleri bakanı yaptı.

Bir an için, ordu ve köylü sınıfı, askerî diktatörlüğün, yabancı ülke ile savaşı ve "övüncü" aynı zamanda Fransa'nın gündemine getirdiğine inanmıştı. Ama Cavaignac, burjuva toplum üzerinde kılıcın diktatörlüğü değil, burjuvazinin kılıç yardımıyla diktatörlüğü idi. Ve asker olarak ona, o an için sadece jandarma gerekliydi. Cavaignac, cumhuriyet düşmanı tevekkülün sert çizgileri altında kendi burjuva işlevinin aşağılatıcı koşullarına bayağı, kölece bağlılığı gizliyordu. *L'argent n'a pas de maître!*** Cavaignac da genellikle Kurucu Meclis gibi, *tiers état*'nın*** bu sloganını siyasal dile aktararak ülküleştiriyordu: burjuvazinin kralı yoktur, onun egemenliğinin gerçek biçimi cumhuriyettir.

Bu *biçimi* hazırlayıp geliştirmek, cumhuriyetçi bir *anayasa* yapmak, işte Kurucu Ulusal Meclisin "büyük örgütsel işi" bundan ibaretti. Hıristiyan takviminin adını değiştirmek, yerine yeni bir cumhuriyet takvimi yapmak, Aziz Bartholomé'nin yerine Aziz Robespierre'i getirmek nasıl havayı ve rüzgârı değiştirmezse, bu anayasa da, burjuva toplumunu değiştirmiyordu, ya da değiştirmemeliydi. Bir *kılık değişikliğinin* ötesine gittiği zaman da, bu *mevcut* olguları dikkate almak içindi. Cumhuriyet olgusunu, genel oy olgusunu, yetkileri sınırlı iki meşrutî meclis yerine bir tek egemen Ulusal Meclis olgusunu işte böylece kayda geçirdi. İşte böy-

*Kartaca yıkılmalı. —ç.
**Paranın efendisi yoktur! —ç.
***Üçüncü güç (katman). —ç.

lece, kurulu, babadan oğula geçen, sorumsuz krallığın yerine, seçime bağlı, değişen, sorumlu bir krallık, dört yıllık bir başkanlık getirerek Cavaignac'ın diktatörlüğünü bir olgu olarak kaydetti ve düzene bağladı. İşte böylece, anayasa, Ulusal Meclisin, 15 Mayıs ve 25 Haziran felâketlerinden sonra, gene kendi öz güvenliği bakımından ihtiyat önlemi olarak kendi başkanından esirgediği olağanüstü yetkiler olgusunu, bir anayasa yasası payesine yükseltecek kadar ileri gitti. Anayasanın gerisi bir terminoloji sorunu oldu. Eski monarşinin çarklarından kralcı etiketler çıkarıldı, yerine cumhuriyetçi etiketler yapıştırıldı. *National*'in eski başyazarı iken, bundan böyle, anayasanın *baş* yazarı olan Marrast, bu akademik görevi, pek de başarısız denilemeyecek bir şekilde yerine getirdi.

Kurucu Meclis, yeraltından gelen gürlemelerin, kendi ayaklarının altındaki toprağı bile ta uzaklara fırlatacak olan bir volkan püskürmesini haber verdiği anda bile, kadastro düzenlemesi ile toprak mülkiyeti ilişkilerini sağlamlaştırmak isteyen Şilili memura benziyordu. Kurucu Meclis, teoride, burjuvazinin egemenliğinin cumhuriyete uygun olarak ifadesini bulduğu biçimleri pergelle sınırlarken, gerçekte, ancak, *sans phrase** bir kuvvetle, *sıkıyönetimle,* bütün formüllerin yürürlükten kaldırılması ile yerinde tutunabiliyordu. Anayasa çalışmasına başlamadan iki gün önce sıkıyönetimin uzatıldığını ilân etti. Eskiden, anayasalar, toplumsal altüst oluş süreci bir durgunluk noktasına varınca, sınıflar arasında yeni oluşan ilişkiler sağlamlaşınca, iktidardaki sınıfın rakip kesimleri, aralarında, kendi aralarında, savaşımı sürdürmelerini ve aynı zamanda gücü tükenmiş halk yığınını bu savaşımın dışına atmalarını sağlayacak bir uzlaşmaya vardıkları zaman yapılır ve kabul edilirdi. Bu anayasa, tersine, hiç bir toplumsal devrimi berkitmiyordu. Eski toplumun devrim üzerindeki geçici zaferini gerçekliyordu.

Haziran günlerinden önce kaleme alınan ilk anayasa tasarısında,[141] *"droit au travail"*** proletaryanın devrimci isteklerinin özetlendiği bu ilk acemice formül henüz bulunuyordu. Bunu *droit à l'asistance*'a*** çevirdiler, oysa, hangi

*Söze yer vermeyen. —ç.
**"Çalışma hakkı." —ç.

modern devlet yoksullarını şu ya da bu biçimde beslemez! Çalışma hakkı, burjuva anlamda, mantıksızlıktır, boş, acınacak bir istektir. Ama çalışma hakkının gerisinde, sermaye üzerindeki iktidar vardır, sermaye üzerindeki iktidarın gerisinde üretim araçlarına sahip çıkmak, onları birleşmiş işçi sınıfına bağımlı kılmak, yani ücretli emeğin, sermayenin ve bu ikisi arasındaki karşılıklı ilişkilerin kaldırılması vardır. "Çalışma hakkı"nın arkasında Haziran ayaklanması vardı. Gerçekte devrimci proletaryayı *hors la loi***** kılan bu Kurucu Meclis, ilke olarak, anayasanın bir formülünü, yasaların yasasını reddetmek, ve "çalışma hakkı"nı aforoz etmek zorundaydı. Orada da kalmadı. Nasıl, Platon, şairleri cumhuriyetinden kovuyorduysa, bu anayasa da, kendi cumhuriyetinden *artanoranlı* (müterakki) *vergiyi* sonsuza değin bir daha geri gelmemecesine çıkarıp atıyor. Oysa, artanoranlı vergi, yalnız mevcut üretim ilişkileri içinde oldukça büyük bir ölçüde uygulanabilir bir burjuva önlemi değildir, artanoranlı vergi, ayrıca, toplumun orta tabakalarını, "hilesiz" cumhuriyete bağlamanın, devlet borçlarını azaltmanın ve burjuvazinin cumhuriyete-karşı çoğunluğunu başarısızlığa uğratmanın biricik çaresidir.

Concordats à l'aimable vesilesiyle, üçrenkli cumhuriyetçiler gerçekten küçük-burjuvaziyi büyüğüne feda etmişlerdi. Ve onlar, artanoranlı vergiyi yasa yolu ile yasaklamakla, tek başına bu olguyu bir ilke derecesine yükselttiler. Üçrenkli cumhuriyetçiler burjuva reformu ile proletarya devrimini aynı plana koyuyorlardı. Peki ama hangi sınıf kalıyordu geriye o zaman bu cumhuriyetin dayanak noktası olarak? Büyük burjuvazi. Oysa onun çoğunluğu cumhuriyete karşıydı. Büyük burjuvazi, ekonomik yaşamın eski koşullarını sağlamlaştırmak için *National*'in cumhuriyetçilerini kullanıyorduysa da, beri yandan, sağlamlaşmış toplumsal koşulları da eksiksiz siyasal biçimler kurmak için kullanmayı düşünüyordu. Daha ekimin başında, Cavaignac, Louis-Philippe'in eski bakanları olan Dufaure ve Vivien'i, kendi partisinin beyinsiz koyu ilkecilerinin gürültüsüne ve hınçlarına karşın, gene de bakan yapmak zorunda gördü kendisini.

***Yardım hakkı. —ç.
****Yasa-dışı. —ç.

Üçrenkli anayasa, küçük-burjuvazi ile her türlü uzlaşmayı reddeder, toplumun hiç bir yeni öğesini yeni devlet biçimine bağlamayı bilemezken, eski devletin, içinde, en yaman, en zorlu, en bağnaz savunucularını bulduğu bir bünyeye geleneksel dokunulmazlığını geri vermekte acele ediyordu. Geçici Hükümet tarafından sarsılan *yargıç* güvencesini, bir anayasal yasa düzeyine çıkarttı. Tahtından indirdiği kral, böylece, yasallığın güvenceli engizisyoncularının kişiliğinde binlerle çoğalarak hortluyordu.

Fransız basını, sık sık, Bay Marrast'ın anayasasının çelişkilerini, örneğin iki egemen gücün, yani Ulusal Meclis ile cumhurbaşkanının aynı zamanda egemen oluşlarındaki çelişkiyi, vb., vb. tartışmıştır.

Oysa bu anayasanın büyük çelişkisi şuradadır: bu anayasanın toplumsal köleliğini sonsuzlaştırmak durumunda olduğu sınıflar, proletarya, köylüler, küçük-burjuvalar, gene bu anayasa tarafından ve genel oy yoluyla siyasal iktidara sahip kılınmışlardır. Ve aynı anayasa, eski toplumsal gücünü berkittiği, onayladığı sınıfın elinden, yani burjuvazinin elinden bu gücün siyasal güvencelerini çekip almaktadır. Anayasa, bu sınıfın siyasal egemenliğini, düşman sınıfların her an zafer kazanmalarına yardım eden ve bizzat burjuva toplumunun temellerini sarsan demokratik koşullar içine sıkıştırmaktadır. Bazılarından, siyasal kurtuluşlarını toplumsal kurtuluşa kadar götürmemelerini istiyor, öteki bazılarından ise toplumsal anlamda yeniden kazandıkları gücü, siyasal anlamda yeniden güçlenmeye, dirilmeye vardırmamalarını istiyor.

Bu çelişkiler burjuva cumhuriyetçileri için o kadar önemli değildi. Cumhuriyetçi burjuvaların varlıklarının gereği azaldıkça, *vazgeçilmez* olmaktan çıktıkları ölçüde, zaten yalnız devrimci proletaryaya karşı eski toplumun savunucuları olarak vazgeçilmez olmuşlardı, daha zaferlerinden birkaç hafta sonra, *parti* olma katından *yâran* olma düzeyine düşüyorlardı. Anayasaya gelince, bunlar, anayasaya bir büyük *entrika* gözüyle bakıyorlardı. Anayasada kurulması, oluşturulması gereken şey, her şeyden önce yâranın egemenliği idi. Cumhurbaşkanı ile, Cavaignac'ın yetkilerini uzatmak, Yasama Meclisi ile de Kurucu Meclisin yetkilerini

uzatmak isteniyordu. Halk yığınlarının siyasal iktidarını, sadece görünüşte bir iktidar durumuna indirmeyi umuyorlar ve burjuvazinin çoğunluğunun başı üzerinde Haziran günlerinin ikilemini: *ya National hüküm sürecek, ya da anarşi hüküm sürecek* ikilemini asılı tutmak için bizzat bu iktidar görünüşü ile yeterince oynayabileceklerini düşünüyorlardı.

4 Eylülde başlanan anayasa işi, 23 Ekimde tamamlandı. 2 Eylülde, Kurucu Meclis, anayasanın ilkelerini geliştiren tamamlayıcı yasalar yayınlanmadıkça kendi kendini dağıtmamaya karar vermişti. Bununla birlikte, daha kendi eylem alanını tamamlamadan çok önce, 10 Aralıkta, kendi öz yaratığını, yani Başkanı, dünyaya getirmeye karar vermişti, anayasanın *homonculus*'unda, anasının oğlunu selâmlayacağından o kadar emindi. İhtiyat önlemi olarak, öyle hazırlandı ki, eğer adaylardan hiç biri iki milyon oy alamazsa, seçim, ulustan Kurucu Meclise geçecekti.

Yararsız önlemler! Anayasanın gerçekleşmesinin ilk günü, Kurucu Meclisin egemenliğinin son günü oldu. Seçim sandığının dipsizliğinde, onun ölüm kararı vardı. Kurucu Meclis, "anasının oğlunu" arıyordu, ama bula bula "amcasının yeğenini" buldu. Saul Cavaignac, bir milyon oy kazandı, David Napoléon ise altı milyon. Saul Cavaignac, altı kez yenilmişti.[142]

10 Aralık 1848 günü, *köylülerin başkaldırma* günü oldu. Fransız köylülerinin Şubatı işte bu günden başlamıştır, başka değil. Onların devrimci harekete girişlerini ifade eden simge, hem beceriksiz hem kurnaz, hem anasının gözü hem bön, hem kabasaba hem yüce hesaplı hurafecilik, gülünç duygusallık, hem dâhice hem sarsakça çağa uymazlık, dünya tarihinin afacanlığı, uygar kişilerin aklı için çözülmesi olanaksız hiyeroglif — bu simge, yanılmaya yer bırakmayacak bir biçimde, uygarlığın bağrında barbarlığı temsil eden sınıfın fizyonomisini belirtiyordu. Cumhuriyet bu sınıfa kendini *icra memuru* ile haber vermişti; o, cumhuriyete kendini bir imparatorla bildirdi. Napoléon, 1789'un yaratmış olduğu yeni köylü sınıfının imgelemini ve çıkarlarını sonuna kadar temsil eden tek adamdı. Bu sınıf, cumhuriyetin alnına kendi adını yazarken dışarda savaş ilân ediyor, içerde

ise kendi sınıf çıkarlarının hak davasını güdüyordu. Napoléon, köylüler için bir adam değil, bir programdı. Bayraklarla, şarkılı çalgılı gittiler sandık başına, *plus d'impôts, à bas les riches, à bas la République, vive l'Empereur** çığlıklıkları ile. İmparatorun ardında köylü ayaklanması gizliydi. Onların oyları ile yere serdikleri cumhuriyet, *zenginlerin* cumhuriyeti idi.

10 Aralık, mevcut hükümeti deviren köylülerin *hükümet darbesi* oldu. Ve Fransa'nın elinden bir hükümeti alıp ona başka bir hükümet verdikleri bu günden sonra köylülerin gözleri inatla hep Paris üzerine dikili kaldı. Bir an devrimci dramın aktif kahramanları olduktan sonra, artık yeniden pasif ve kölece bir koro rolüne itilemezlerdi.

Öteki sınıflar, köylülerin seçim zaferlerini tamamlamada katkıda bulundular. Napoléon'un seçilmesi, *proletarya* için, Cavaignac'ın görevden alınması, Kurucu Meclisin devrilmesi, cumhuriyetçi burjuvalara yol verilmesi, Haziran zaferinin hükümsüz kılınması demekti. *Küçük-burjuvazi* için, Napoléon, borçlunun alacaklıya karşı üstünlüğü demekti. *Büyük burjuvazinin* çoğunluğu için, Napoléon'un seçimi, bir an için devrime karşı kullanmak gereğini duymuş olduğu, ama şimdi, bir anlık durumunu bir anayasal durum haline getirmeye kalkışınca artık çekilmez olan kesim ile açıkça bağları koparmak demekti. Ona göre, Cavaignac'ın yerinde Napoléon, cumhuriyetin yerinde krallık demekti, krallık kurumunun yeniden canlanmasının başlangıcı demekti, çekingen imalarda bulunulan Orléans sülâlesi demekti ve menekşenin altında gizli zambak demekti.[143] Son olarak *Ordu* da, gezgin muhafızlara karşı Napoléon'a, barış idiline karşı savaşa oy verdi.

İşte, *Neue Rheinische Zeitung*'un dediği gibi, Fransa'nın en yalın adamının en karmaşık bir önem kazanması böyle oldu.[144] O, tam olarak hiç bir şey olmadığı için her anlama gelebiliyor, kendinden başka her şeyi anlatabiliyordu. Bununla birlikte, başka başka sınıfların ağzında Napoléon sözünün anlamı ne kadar değişik olursa olsun, bu sınıfların herbiri oy pusulasına bu adla birlikte şunları yazıyordu:

*Artık vergi yok, kahrolsun zenginler, kahrolsun cumhuriyet, yaşasın imparator. —ç.

Kahrolsun *National*'in partisi, Kahrolsun Cavaignac, Kahrolsun Kurucu Meclis, Kahrolsun Burjuva Cumhuriyeti. Bakan Dufaure, şunu açıkça Kurucu Meclise ilân etti: 10 Aralık, ikinci bir 24 Şubattır.

Küçük-burjuvazi ve proletarya, Cavaignac'a *karşı* oy vermek için, oylarının birliği ile son kararı Kurucu Meclisin elinden çekip almak için, *en bloc** Napoléon lehinde oy verdiler. Bununla birlikte, bu iki sınıfın en ileri kısmı kendi adaylarını sundular. Napoléon, Burjuva Cumhuriyetine karşı elbirliği yapmış bütün partilerin *ortaklaşa* desteklediklerı *ad*dı. *Ledru-Rollin ile Raspail özel ad*lardı, biri demokratik küçük-burjuvazinin, öteki ikincisi devrimci proletaryanın. Raspail lehindeki oylar —proleterler ve onların sosyalist sözcüleri bunu yüksek sesle açıklıyorlardı— basit bir gösteri, her türlü başkanlık sistemine karşı, yani anayasanın kendisine karşı bir protesto olduğu kadar, Ledru-Rollin'e karşı da karşı-oy olacaktı; bu, proletaryanın, bağımsız siyasal parti olarak, Demokratik Partiden ayrıldığı ilk davranışı idi. Bu parti, tam tersine, —demokratik küçük-burjuvazi ve onun parlamentodaki temsilcisi Montagne— Ledru-Rollin'in adaylığını, şimdiye kadar kendi kendini aldatmada göstermeyi alışkanlık haline getirdiği gibi tam bir ciddiyetle ve tam bir resmiyetle ele alıyordu. Zaten, bu, onun, bağımsız parti olarak proletaryanın karşısında yer almaya kalkıştığı son deneyi oldu. Yalnız cumhuriyetçi burjuva partisi değil, küçük-burjuva demokratik partisi ve onun Montagne'ı da 10 Aralıkta yenilmişlerdi.

Fransa'nın şimdi *Montagne*'ın yanında bir de *Napoléon*'u vardı, bu da, her ikisinin, adını taşıdıkları büyük gerçekliklerin birer cansız karikatüründen başka bir şey olmadıklarının tanıtıdır. Louis-Napoléon, İmparator şapkası ve kartalıyla, eski Napoléon'u yansılayışı, Montagne'ın, 1793'ten alınma sözlerle ve demagojik pozlarla eski Montagne'ı yansılayışından daha az zavallıca değildi. İşte böyle, 1793'e geleneksel derin bağlılık, aynı zamanda, Napoléon'a geleneksel derin bağlılıkla birlikte yıkıldı gitti. Devrim, ancak kendi *özel* ve *kökten* gelen asıl adını kazandıktan sonradır ki, ken-

*Toptan. —ç.

di kendini bulmuştu ve bunu, modern devrimci sınıf olan sanayi proletaryası, kendisini tamamen kabul ettiren görkemi ile devrimin ön safında ortaya çıktıktan sonra yapabilmişti ancak. Denilebilir ki, 10 Aralık, daha şimdiden Montagne'ın bütün hesaplarını bozuyor, aklını karıştırıyordu ve onu, kendi aklından kuşkuya düşürüyordu, çünkü 10 Aralık, kötü bir köylü oyunuyla, eski devrimle klasik benzerliği gülerek bozmaktaydı.

20 Aralıkta, Cavaignac, görevlerini bıraktı ve Kurucu Meclis, Louis Napoléon'u cumhuriyetin başkanı ilân etti. 19 Aralıkta, mutlak egemenliğinin son günü, Kurucu Meclis, Haziran başkaldıranları lehinde bir af önerisini geri çevirdi. Bütün adlî kararlardan ustalıkla sıyrılarak, başkaldıranlardan 15.000 kişiyi sürgüne mahkûm eden 27 Haziran kararnamesini yok saymak, Haziran savaşının kendisini yok saymak demek değil miydi?

Louis-Philippe'in son başkanı olan Odilon Barrot, Louis Napoléon'un ilk başbakanı oldu. Louis Napoléon, nasıl, 10 Aralık tarihini değil de, 1806 tarihli bir senato kararını iktidarının başlangıcı saydı ise, kendisine de, bakanlığını, 20 Aralıktan değil de, 24 Şubat tarihli bir krallık kararnamesi ile başlatan bir kabine başkanı buldu.[121] Louis Napoléon, Louis-Philippe'in meşru olarak, zaten dünyaya gelecek vakit bulamadığı için yıpranmaya da vakti olmamış olan eski bakanlar kurulunu elde tutarak hükümet değişikliğinin etkisini hafifletti.

Kralcı burjuva kesimlerin liderleri, ona bu seçimi öğütlediler. *National*'in cumhuriyetçilerine doğru bilinçsizce bir geçiş yapmış olan eski hanedan muhalefetinin başı, şimdi burjuva cumhuriyetinden krallığa geçişi tam bilinçle biçimlendirmek için daha da yetenekliydi.

Odilon Barrot, eski muhalefet partisinin, bir bakanlık koltuğu uğruna hep sonuçsuz kalan savaşımında henüz yıpranmamış olan tek lideriydi. Devrim, yalnızca eylemde değil, ama söz olarak da eski sözlerini yalanlasınlar ve yadsısınlar, ve hepsi iğrenç bir bulamaç halinde biraraya gelip sonunda tarihin çöplüğüne atılsınlar diye, bütün eski muhalefet partilerini, birbiri ardından çabuk çabuk devletin tepelerine fırlatıyordu. Ve hiç bir döneklik, bu Barrot'yu, on-

sekiz yıl boyunca kafasının acınası boşluğunu sahte bir ağırbaşlılık tavrı altında gizlemiş olan burjuva liberalizminin bu tüzel temsilcisini kurtaramadı. Bazan, cumhurbaşkanının dikenleri ile geçmişin defne dalları arasındaki göze iyice batan karşıtlık onu ürkütse bile, aynaya şöyle bir gözatması, bakanca davranışını ve çok insanî olan kendine karşı hayranlık duygusunu yeniden kazanmasını sağlıyordu. Aynada yansıyan şey, onun her zaman imrenip kıskandığı ve her zaman kendisine üstün gelen Guizot'ydu, ama Olimposlu Odilon alınlı Guizot'nun ta kendisiydi. O, Midas'ın* kulaklarını göremiyordu.

24 Şubatın Barrot'su, 20 Aralığın Barrot'sunda içyüzünü açığa vurdu. Orleancı ve volterci Barrot, Diyanet İşleri Bakanı olarak, kendisine, meşruiyetçi ve cizvit Falloux'yu yardımcı seçmişti.

Birkaç gün sonra içişleri bakanlığı, maltusçu Léon Faucher'ye verildi. Hukuk, din, ekonomi politik! Barrot kabinesi bütün bunları içine alıyordu, bundan başka, bir meşruiyetçiler ve orleancılar kaynaşması idi. Bonapartçılar eksikti. Bonaparte, henüz, Napoléon olma isteğini gizli tutuyordu. *Soulouque*[145], Toussaint Louverture'ler rolü oynamıyordu henüz.

Ve hemen, *National*'in partisi postu serdiği bütün yüksek görevlerden kapı dışarı edildi: polis müdürlüğünü, posta yönetimini, genel savcılığı, Paris belediye başkanlığını, bütün bunları, krallığın eski yaratıkları ele geçirdi. Changarnier, bu meşruiyetçi, Seine bölgesi ulusal muhafız kuvvetleri, gezgin muhafız kuvvetleri ve birinci tümenin piyade birliklerinin birleşik yüksek komutanlığını aldı. Orleancı Bugeaud, Alp orduları komutanlığına atandı. Bu görevlileri değiştirme işlemleri, Barrot hükümeti zamanında kesintisiz olarak sürüp giti. Barrot kabinesinin ilk işi, eski kralcı yönetim mekanizmasının yeniden canlandırılması oldu. Bir gözaçıp kapayıncaya kadar resmî sahne — kulisler, kılıklar, dil, aktörler, figüranlar, adı ve sözü olmayan göstermelik oyuncular, suflörler, partilerin durumları, dramın motifleri, çatışmanın içeriği, bütünüyle durum, hepsi değişiverdi. Yalnız ta-

*Midas. — Yunan mitolojisinde Frigya kralı; efsaneye göre Apollo Midas'ın kulaklarını eşek kulakları haline getirmiştir. —*Ed.*

rih-öncesinin Kurucu Meclisi hâlâ yerinde duruyordu. Ama Ulusal Meclisin Bonaparte'ı, Bonaparte'ın Barrot'yu, Barrot'nun Changarnier'yi göreve atadığı andan itibaren Fransa, cumhuriyetin kuruluşu döneminden çıkıyor, kurulu cumhuriyet dönemine giriyordu. Ve kurulmuş cumhuriyette bir Kurucu Meclisin ne işi vardı? Yeryüzü bir kere yaratıldıktan sonra, onun yaratıcısına artık gökyüzünde kendi köşesine çekilmekten başka yapacak bir şey kalmadı. Kurucu Meclis, yaratıcının örneğine uymamakta kararlıydı, Ulusal Meclis burjuva cumhuriyetçilerinin partisinin son sığınağı idi. Yürütme gücünün bütün yetkileri elinden alınıyorduysa da, geriye ona tam kuruculuk yetki ve gücü kalmıyor muydu? Her ne pahasına olursa olsun, elinde bulundurduğu yüksek yerde tutunmak ve buradan yitirilmiş alanı yeniden kazanmak — onun ilk düşüncesi bu oldu işte. Bir kez bir *National* kabinesi Barrot kabinesinin ayağını kaydırdı mı, kralcı personel derhal bütün yönetim saraylarını bırakıp gitmek zorunda kalırdı ve üçrenkli personel, zafer şenliği ile buralara geri dönerdi. Ulusal Meclis, bakanlar kurulunun devrilmesine karar verdi, ve bakanlar kurulunun kendisi, Kurucu Meclisin daha elverişlisini aklından bile geçiremeyeceği cinsten bir saldırı fırsatı yarattı.

Bonaparte'ın, köylüler için "artık vergi yok!" anlamına geldiği anılardadır. Bonaparte başkanlık koltuğuna oturalı henüz altı gün olmuştu ki, yedinci günde, yani 27 Aralıkta, kabinesi, Geçici Hükümetin kaldırılmasını karar altına almış bulunduğu *tuz vergisinin kaldırılmamasını* önerdi. Özellikle kır halkının gözünde, tuz vergisi, içki vergisi ile, eski Fransız maliye sisteminin bütün kötülüklerini yüklenmiş olmak ayrıcalığını paylaşır. Barrot kabinesi, köylülerin seçtikleri adamın ağzına, seçmenleri için, bu *tuz vergisinin yeniden konması* sözünden daha batıcı, daha kötü bir söz koyamazdı. Bonaparte, tuz vergisi ile devrimci tuzunu yitirdi. Köylü ayaklanmasının Napoléon'u bir bulut gibi dağıldı ve geriye kralcı burjuva entrikasının büyük bilinmeyeninden başka bir şey kalmadı. Ve Barrot kabinesinin, kaba ve bayağıca hayal kırıklığı yaratan bu eyleminin, başkanın ilk hükümet eylemi olması boşuna değildi.

Kurucu Meclis, kendi yönünden, bakanlar kurulunu de-

virmek ve köylülerin seçtiklerinin karşısına, köylü çıkarlarının savunucusu olarak çıkmak gibi çifte bir fırsata açgözlülükle sarıldı. Maliye bakanının önerisini geri çevirdi ve tuz vergisini, önceden verginin üçte-birine indirdi, böylece 500 milyonluk devlet bütçesi açığını 60 milyon daha yükseltti ve bu *güvensizlik oyundan* sonra sakin sakin bakanlar kurulunun çekilmesini bekledi. Kendisini çevreleyen yeni âlemi ve kendi durumunda meydana gelen değişikliği ne kadar da anlamıyordu! Bakanlar kurulunun arkasında cumhurbaşkanı vardı, ve cumhurbaşkanının arkasında da, seçim sandığında Kurucu Meclise karşı 6 milyon güvensizlik oyu demek olan altı milyon yurttaş vardı. Kurucu Meclis, kendi verdiği güvensizlik oyu ile ulusa geri dönecekti: gülünç bir değiştokuş! Kurucu Meclis, kendi güvensizlik oylarının zorunlu geçerliklerini yitirmiş olduklarını unutuyordu. Tuz vergisinin geri çevrilmesi, Bonaparte'ın ve bakanlar kurulunun, Kurucu Meclisi "başından atmak" kararını olgunlaştırmaktan başka bir işe yaramadı. Kurucu Meclisin ömrünün tam yarısını dolduran bu uzun düello böylece başladı. 29 Ocak, 21 Mart, 3 Mayıs, bu bunalımın büyük *journées*'si* olduğu kadar, *13 Haziranının* da habercileridir.

Fransızlar, örneğin Louis Blanc, 29 Ocağı, bir anayasal çelişkinin, yani genel oylamadan doğan, feshedilemez ve egemen bir Ulusal Meclis ile, bu meclise karşı sorumlu, ama gerçekte, yalnız genel oy tarafından onaylanmakla kalmayıp, ayrıca, Ulusal Meclisin değişik üyeleri arasında paylaşılan ve onlara dağılan bütün oyları kendi şahsı üzerinde toplamış bulunan, ama Ulusal Meclisin ancak bir manevî güç sıfatıyla üzerinde havada durduğu yürütme gücüne tam bir yetki ile sahip olan bir cumhurbaşkanı arasındaki çelişkinin ortaya çıkışı biçiminde anladılar. 29 Ocağın bu yorumu, kürsüden yapılan, basın yoluyla ve kulüplerde yapılan savaşımın dili ile bu savaşımın gerçek içeriğini karıştırmaktır. Ulusal Kurucu Meclis karşısında Louis Bonaparte — bu, anayasal iktidarın bir yanı karşısında öteki yanı demek değildi; bu, yasama erki karşısında yürütme erki de değildi; bu, cumhuriyeti kurmuş olan, ve şimdi, kendi kurulu cum-

*Günler. —ç.

huriyetinin yeniden diriltilmiş bir monarşiye benzediğini görerek şaşıp kalmış ve, zora başvurarak, koşulları ile, hayalleri, dili ve kişileri ile kurucu dönemi elde tutmak, sürdürmek ve bir olgunluk düzeyine ulaşmış burjuva cumhuriyetinin tamamlanmış ve kendisine özgü biçimiyle ortaya çıkmasını önlemek isteyen devrimci burjuva kesiminin entrikaları ve ideolojik hak iddiaları karşısında ve kendi anayasasının araçları karşısında, kurulu burjuva cumhuriyetinin ta kendisi idi. Nasıl Ulusal Kurucu Meclis, kendi bağrına dönmüş bir Cavaignac'ı temsil ediyorduysa, Bonaparte da, henüz kendisinden ayrılmamış bir Ulusal Yasama Meclisini temsil ediyordu, yani kurulu burjuva cumhuriyetinin Ulusal Meclisini temsil ediyordu.

Bonaparte'ın seçilmesi, ancak, bir *tek* adın yerine, o adın birçok anlamı konarak, yeni Ulusal Meclis seçimlerini, onun yinelenmesi gibi görerek açıklanabilirdi. 10 Aralık seçimi eskisinin görev yetkisini yürürlükten kaldırmıştı. O halde, 29 Ocakta karşı karşıya gelenler *aynı* cumhuriyetin cumhurbaşkanı ile Ulusal Meclisi değildi, karşı karşıya gelenler, güç (kuvve) halindeki cumhuriyetin Ulusal Meclisi ile edim halindeki (fiilî) cumhuriyetin başkanı idiler, cumhuriyetin varlık sürecinin tamamıyla ayrı ayrı dönemlerini cisimleştiren bu iki güçtü; karşı karşıya gelenler, bir yanda, cumhuriyeti yalnız kendisi ilân edebilen, sokak kavgaları ve terörle cumhuriyeti proletaryanın elinden koparıp alabilen, ve anayasada temel çizgileri ile ülküsünün taslağını çizebilen burjuvazinin küçük cumhuriyetçi kesimi ile, öte yanda, bu kurulu burjuva cumhuriyetinde yalnız kendisi hüküm sürebilen, ideolojik nitelikteki ekleri, katkıları anayasadan çıkarabilen ve yasama ve yönetim eylemi ile proletaryanın köleleştirilmesi için zorunlu koşulları gerçekleştirebilen burjuvazinin bütün kralcı kitlesi idi.

29 Ocakta patlayan fırtına bütün ocak ayı boyunca toplanıp birikti. Kurucu Meclis, güvensizlik oylaması ile Barrot kabinesini istifaya zorlamak istiyordu. Barrot kabinesi ise, tersine, Kurucu Meclise, kendi kendisine kesin bir güvensizlik oyu vermesini, kendi kendinin intiharına karar vermesini, *kendinin dağılması* için kararname çıkartmasını önerdi. En silik milletvekillerinden biri olan Rateau, 6 Ocak

günü, bakanlar kurulunun emri üzerine Kurucu Meclise, daha Ağustosta, anayasayı tamamlayan bütün bir dizi yasayı çıkarmadan önce kendi kendini dağıtmamaya karar vermiş olan o Kurucu Meclise bu öneriyi yaptı. Bakan Fould, Kurucu Meclise, "sarsılmış olan krediyi yeniden tesis etmek" için dağılmasının gerekli olduğunu açıkça ilân etti. Acaba Kurucu Meclis, bu geçici durumu uzatmakla, Barrot ile Bonaparte'ı, Bonaparte ile de kurulu cumhuriyeti yeniden tehlikeye sokarak krediyi sarsmıyor muydu? Neden sonra eline geçirdiği, cumhuriyetçilerin daha önce bir on ay boyunca geriye attıkları bu kabine başkanlığının ancak onbeş güncük keyfini sürdükten sonra yeniden elinden gittiğini görmek korkusuyla bir öfkeli Roland olup çıkan Olimposlu Barrot, bu zavallı meclise karşı, zorbalıktan yana, zorbaları gölgede bıraktı. Sözlerinin en yumuşağı, "Bu meclisin hiç bir geleceği olamaz" oldu. Ve gerçekte de, meclis, artık geçmişten başka bir şeyi temsil etmiyordu. Şöyle ekliyordu alayla: "Cumhuriyeti, sağlamlaştırmak için, gerekli kurumlarla kuşatmak onun elinden gelmez." Gerçekten de öyle! Meclisin, proletaryaya karşı tekelci muhalefeti ile burjuva enerjisi kırılmış bulunurken, aynı zamanda, kralcılara karşı muhalefeti ile de cumhuriyetçi coşkunluğu yeniden alevlendirmişti. Demek ki, artık anlamadığı burjuva cumhuriyetini, gerekli kurumlarla sağlamlaştırmada iki kere yeteneksizdi.

Rateau'nun önerisi ile birlikte, kabine de bütün ülkede bir *dilekçe kasırgası* çıkardı ortaya, Fransa'nın herbir köşesinden, her gün, Kurucu Meclisin suratının tam ortasına oldukça kesin bir dille kendi *kendini dağıtmasını* ve vasiyetini yazmasını dileyen tomar tomar aşk mektupçukları fırlatılıyordu. Kurucu Meclise gelince, o da beri yandan hayatta kalmasını öğütleyerek kendisini yüreklendiren karşı-dilekçelerin yazılmasını sağlıyordu. Bonaparte ile Cavaignac arasındaki seçim savaşımı, Ulusal Meclisin dağılmasından yana ve ona karşı bir dilekçeler savaşımı biçiminde yenileniyordu. Dilekçeler, 10 Aralığın, iş işten geçtikten sonra yapılan yorumları olsa gerekti. Bu çalkalanma bütün Ocak ayı boyunca sürdü.

Kurucu Meclis ile cumhurbaşkanı arasındaki anlaşmazlıkta, Kurucu Meclis, çıktığı yere, kendi kökenine döner gibi

genel seçimlere gidemezdi, çünkü, onu, genel oya havale ederlerdi. Kurucu Meclis, hiç bir nizamî iktidardan destek göremezdi, çünkü, yasal iktidara karşı savaşım sözkonusuydu. 6 ve 26 Ocakta yeniden denediği gibi, kabineyi güvensizlik oyu ile düşüremiyordu, çünkü kabine, ondan, güven oyu istemiyordu. Geriye ona bir tek olanak kalıyordu: *başkaldırmak.* Başkaldırmanın silahlı kuvvetleri, *ulusal muhafızın cumhuriyetçi kesimi, gezgin muhafız* ve devrimci proletarya merkezleri olan *kulüpler idi.* Gezgin muhafızlar, Haziran günlerinin bu kahramanları, Aralıkta, burjuvazinin cumhuriyetçi kesiminin örgütlü silahlı kuvvetlerini meydana getiriyordu, tıpkı, Hazirandan önce de, *ulusal işliklerin,* devrimci proletaryanın örgütlü silahlı kuvvetlerini oluşturmaları gibi. Kurucu Meclisin yürütme komisyonu proletaryanın artık çekilmez olan aşırı isteklerinden kurtulması gerektiği zaman sert saldırısını nasıl ulusal işliklere yöneltttiyse, Bonaparte'ın bakanlar kurulu da, burjuvazinin cumhuriyetçi kesimlerinin katlanılmaz hale gelen aşırı isteklerinden kurtulması gerektiğinde gezgin muhafız kuvvetine saldırdı. *Gezgin muhafız kuvvetinin dağıtılmasını* emretti. Bir yarısına yol verilip sokağa atıldı; öteki yarısının demokratik örgütlenmesinin yerini kralcı bir örgütlenme aldı, ve ücreti, piyade birliklerinin alelâde ücreti düzeyine indirildi. Gezgin muhafız şimdi Haziran isyancılarının durumuna düşmüştü ve basın, her gün gezgin muhafızın Hazirandaki yanlışını kabul ettiği ve proletaryadan kendisini bağışlamasını dilediği *açık itiraflar* yayınlıyordu.

Ya *kulüpler?* Kurucu Meclis, Barrot'nun şahsında cumhurbaşkanını, onun şahsında kurulu burjuva cumhuriyetini ve genellikle burjuva cumhuriyetinin şahsında ise Şubat cumhuriyetinin bütün anayasal öğelerini tehlikeye soktuğu, sarstığı anda, mevcut cumhuriyeti devirmek isteyen bütün partiler, ve mevcut cumhuriyeti, şiddetli bir geriye gidiş süreci ile, kendi sınıf çıkarlarının ve kendi sınıf ilkelerinin cumhuriyeti haline getirmek isteyenler, zorunlu olarak Kurucu Meclisin çevresinde yerlerini aldılar. Ama daha önce yapılmış olan şey, yeniden yapılması gereken şey durumundaydı, devrimci hareketin billurlaşmaları yeniden sıvılaşmaktaydı, uğruna dövüşülmüş olan cumhuriyet, yeniden,

her partinin belirlemek için uygun bir anı kolladıkları Şubat günlerinin ne olduğu belirsiz cumhuriyeti idi. Partiler, bir an, yeniden Şubattaki eski tutumlarını aldılar, ama Şubatın hayallerini paylaşmaksızın *National*'in üçrenkli cumhuriyetçileri, yeniden, *Reforme*'un demokrat cumhuriyetçilerine yaslandılar ve onları, parlamento mücadelesinin ön saflarına öncü olarak koydular. Cumhuriyetçi demokratlar ise, bir kez daha, sosyalist cumhuriyetçilere dayandılar —27 Ocakta, açık bir bildiri, onların uzlaşmalarını ve birleşmelerini kamuya duyurdu— ve ayaklanmanın zeminini kulüplerde hazırladılar. Hükümet basını, haklı olarak, *National*'in üçrenkli cumhuriyetçilerine karşı Haziranın yeniden dirilen isyancıları gibi davrandı. Onlar, burjuva cumhuriyetinin başında tutunabilmek için, cumhuriyetin kendisini tehlikeye sokuyorlardı. 26 Ocakta, bakan Faucher dernek kurma hakkına ilişkin bir yasa önerdi. Yasanın birinci paragrafı şöyle tasarlanmıştı: "Kulüpler yasaklanmıştır." Faucher, yasa tasarısını, öncelikle ve ivedilikle görüşülmek üzere önermişti. Kurucu Meclis, öncelik ve ivedilik önerisini kabul etmedi, ve, 27 Ocakta, Ledru-Rollin, kabinenin, anayasayı çiğnemekle suçlanmasını isteyen 230 imzalı bir öneri sundu. Böyle bir davranışın, yargıcın, yani Meclis çoğunluğunun güçsüzlüğünün acemice açığa vurulması ya da bu aynı çoğunluğa karşı suçlayıcının güçsüz bir protestosu demek olduğu bir anda bakanlar kurulunun suçlanması, işte bu, küçük Montagne'ın o zamandan beri, bunalımın doruğunda her kez oynadığı büyük devrimci koz oldu. Kendi adının ağırlığı altında ezilen zavallı Montagne!

Blanqui, Barbès, Raspail vb. 15 Mayısta, Paris proletaryasının başında, toplantı salonuna girerek Kurucu Meclisi zorla dağıtmaya kalkışmışlardı. Barrot, bu aynı meclise, kendisinin dağılmasını ve oturum salonunu kapamasını zorla kabul ettirmek isteyerek, ona manevî bir 15 Mayıs hazırladı.

Bu aynı meclis, Barrot'yu, Mayıs sanıklarına karşı soruşturmayı yürütmekle görevlendirmişti ve şimdi Barrot'nun meclise kralcı bir Blanqui gibi göründüğü bir sırada, meclisin ise kulüplerde, proleterler yanında, Blanqui'nin partisinde Barrot'ya karşı müttefikler aradığı bir sırada, tam

bu sırada, o katı yürekli Barrot, Mayıs sanıklarını Jürinin huzuruna çıkarmayıp, *National*'in partisinin icat ettiği yüksek mahkemede, *Haute Cour*'da,* yargılamak önerisi ile meclise işkence ediyordu. Bakanlık koltuğunu kaybetmenin amansız korkusunun, Barrot gibi bir adamın kafasından bir Beaumarchais'ye yaraşır sivrilikler çıkartması ne dikkate değer bir şeydir? Uzun duraksamalardan sonra, Ulusal Meclis onun önerisini kabul etti. Mayıs saldırısının sanıkları karşısında gene normal niteliğine dönüyordu.

Kurucu Meclis, cumhurbaşkanına ve bakanlara karşı *başkaldırmak* zorunda idiyse, cumhurbaşkanı ve bakanlar da Kurucu Meclise karşı hükümet darbesi yapmak zorunda idiler, çünkü Kurucu Meclisi dağıtmak için hiç bir yasal yolları yoktu. Ama Kurucu Meclis anayasanın, anayasa ise cumhurbaşkanının anası idi. Cumhurbaşkanı, hükümet darbesi ile, anayasayı yırtıyordu ve kendi cumhuriyetçi unvanlarını ortadan kaldırıyordu. O halde, imparatorluk unvanlarını ortaya çıkarmak zorundaydı; bu imparatorluk unvanları, orleancı unvanları akla getiriyordu ve her ikisi de meşruiyetçi unvanların önünde soluklaşıyordu. Orleancı partinin henüz sadece Şubatın yenileni olduğu bir anda, ve Bonaparte'ın henüz sadece 10 Aralığın kazananı olduğu bir anda, ve her ikisinin de cumhuriyetçi gaspa, henüz sadece gene kendileri de gaspedilmiş kralcı unvanları ile karşı çıkabildikleri bir anda, yasal (meşru) cumhuriyetin devrilmesi, ancak taban tabana karşıtı olan meşruiyetçi monarşiyi ortaya çıkarabilirdi. Meşruiyetçiler, zamanın elverişli olduğunun bilincindeydiler, ve ayan beyan hükümet aleyhtarı fesatlar hazırlıyorlardı. General Changarnier'nin kişiliğinde, kendi Monk'larını bulacaklarını umabiliyorlardı. Onların meşruiyetçi kulüplerinde *beyaz monarşinin* tahta çıkışı, proletarya klüplerinde kızıl cumhuriyetin gelişi kadar açıkça ilân ediliyordu.

Uygun bir şekilde bastırılan bir ayaklanma ile, kabine bütün güçlüklerden kurtarılmış olacaktı. "Yasaya uyma bizi öldürüyor" diye bağırıyordu Odilon Barrot. Bir ayaklanma, *salut public*** bahanesi ile, Kurucu Meclisin dağıtılması

*Yüce divan. —ç.
**Halkın selâmeti. —ç.

ve bizzat anayasanın yararına anayasayı çiğneme olanağını sağlayacaktı. Odilon Barrot'nun Ulusal Meclise kaba müdahalesi, üçrenkli elli valinin gürültülü bir biçimde görevlerinden alınmaları ve yerlerine kralcıların yerleştirilmesi, gezgin muhafız birliklerinin dağıtılması, liderlerine Changarnier'nin çok sert bir biçimde davranması, Lerminier'nin, bu profesörün, Guizot zamanında bile mümkün olmayan yeniden görevine alınması, meşruiyetçilerin palavracılıklarına karşı hoşgörü, hepsi, ayaklanma kışkırtmaları idi. Ama ayaklanma hiç oralı değildi. O, kabinenin değil, Kurucu Meclisin işaretini bekliyordu.

Nihayet, 29 Ocak, Rateau'nun önerisinin kayıtsız şartsız reddine ilişkin Mathieu'nün (Drôme'lu) önerisi üzerinde görüşüleceği gün geldi. Meşruiyetçiler, orleancılar, bonapartçılar, gezgin muhafız, Montagne, kulüpler, herkes, o gün, sözde düşmanına karşı olduğu kadar sözümona müttefikine karşı da gizli işler çeviriyordu. Bonaparte, atının üzerinde, birliklerin bir kısmını Concorde alanında teftişten geçiriyor, Changarnier ise büyük bir gösterişle stratejik manevralar yapıyordu. Kurucu Meclis, kendi toplantı salonununu askerler tarafından işgal edilmiş buldu. O, bütün umutların, korkuların, bekleyişlerin, heyecanların, gerilimlerin, fesatların karşılaştıkları merkez olan aslan yürekli meclis, ruhunu teslim etmeye her zamandan daha yakın olunca, artık bir an bile duraksamadı. Yalnız kendi silahlarını kullanmaya korkmakla kalmayıp, düşmanının silahlarını da eldeğmemiş olarak saklamak zorunda olduğunu sanan savaşçıya benziyordu. Ölümü küçümseyerek kendi ölüm hükmünü imzaladı ve Rateau'nun önerisinin kayıtsız şartsız reddini reddetti. Kendisi sıkıyönetim altında bulunan Kurucu Meclis, anayasal bir eyleme, zorunlu çerçevesi Paris'in sıkıyönetim altına alınması demek olacak olan sınırlar koydu. Ertesi gün, 29 Ocak günü kabinenin kendisine verdiği korku üzerine bir soruşturmaya karar vererek, kendine yaraşır bir biçimde öcünü aldı. Montagne, *National*'in partisinin, kendisini, bu büyük entrika komedisinde, bir savaş çığırtkanı yapmasına izin vermekle, siyasal anlayış ve devrimci enerjiden yoksun olduğunu ortaya koydu. Bu parti, burjuva cumhuriyetin kuruluş döneminde elinde tuttuğu iktidar tekelini, kurulu cum-

huriyette de yeniden doğrulamak için son bir girişimde bulunmuştu. Bu girişim başarısızlığa uğramıştı.

Eğer, Ocak bunalımında, Kurucu Meclisin varlığı sözkonusu ise, 21 Mart bunalımında da, anayasanın varlığı sözkonusudur. O zaman *National*'in partisinin personeli sözkonusu idiyse, şimdi onun ülküsü sözkonusudur. Saygıdeğer cumhuriyetçilerin, kendi ideolojileri hakkındaki yüksek duygularını, hükümet iktidarının sağladığı dünya zevklerinden daha ucuza teslim ettiklerini belirtmemizin gereği yoktur.

21 Martta, Ulusal Meclisin gündeminde, dernek kurma hakkına karşı Faucher yasası tasarısı, yani *kulüplerin yasaklanması* vardı. Anayasanın 8. maddesi, bütün Fransızlar için dernek kurma hakkını güven altına alıyordu. Şu halde, kulüplerin yasaklanması, anayasaya apaçık bir saldırıydı, ve Kurucu Meclis, kendi azizlerinin saygısızlığa, küfre uğramasını kendisi yasalaştırmak zorundaydı. Ama kulüpler, devrimci proletaryanın toplanma noktaları, gizli eylem merkezleri idi. Bizzat Ulusal Meclis, işçilerin, burjuvalarına karşı güçbirliğini yasaklamıştı. Ve kulüpler, tüm işçi sınıfının tüm burjuva sınıfına karşı güçbirliğinden, burjuva devletine karşı bir işçi devletinin oluşturulmasından başka bir şey miydi? Kulüpler, proletaryanın Kurucu Meclisi olduğu kadar, isyan ordusunun hazır kuvvetleri değil miydi? Anayasanın her şeyden önce sağlaması gereken şey, burjuvazinin egemenliği idi. Şu halde, anayasa, dernek kurma hakkından, açıkça, yalnız burjuvazinin egemenliğiyle, yani burjuva düzeni ile bağdaşan dernekleri anlıyor olabilirdi. Anayasa, teorisi gereği, meramını genel bir biçimde anlatıyorsa da, anayasayı yorumlamak ve tek tek özel durumlara uygulamak için Ulusal Meclis gibi hükümet de ne güne duruyordu? Ve eğer cumhuriyetin tufan-öncesi döneminde, kulüpler, sıkıyönetim tarafından gerçekten yasaklandı iseler, şimdi kurulu, nizamî cumhuriyette onları yasal yoldan da yasaklamak gerekmez miydi? Üçrenkli cumhuriyetçilerin, anayasanın bu bayağı yorumuna karşı, anayasanın tumturaklı palavracı sözlerinden başka karşı koyacak bir şeyleri yoktu. Bunlardan bir kısmı, Pagnerre, Duclerc vb. hükümet lehinde oy verdiler ve böylece ona çoğunluğu sağladılar. Öteki kısım, baş melek Cavaignac ve kilisenin babası Marrast başta olmak üzere, kulüple-

rin yasaklanmasına ilişkin madde geçerken başkanlık divanının bir salonuna çekildiler ve Ledru-Rollin ve Montagne ile "meclis kurdular". Ulusal Meclis felce uğramıştı, gerekli çoğunluğa sahip değildi. Crémieux, başkanlık divanı salonunda, o andan itibaren, bu yolun dosdoğru sokağa gittiğini ve artık 1848 Şubatında değil, 1849 Martında bulunduğunu tam zamanında hatırladı. Birdenbire aydınlanan *National*'in partisi, Ulusal Meclisin toplantı salonuna döndü. Ve, durmadan devrimci isteklerle kıvranıp duran, ve durmadan da anayasal olanaklar araştırıp duran ve her zaman, devrimci proletaryanın önünde olmaktansa, burjuva cumhuriyetçilerinin ardında kendini daha iyi hisseden Montagne, bir kez daha aldatılmış olarak onları izledi. Oyun oynanmıştı. Ve anayasanın metninin bozulmasının, anayasanın ruhuna uygun tek uygulama olduğunu karar altına almış olan gene Kurucu Meclisin kendisi idi.

Artık yoluna koyulması gereken bir tek nokta kalıyordu: kurulu cumhuriyetin Avrupa devrimi ile ilişkileri, yani *dış politikası* konusu. 8 Mayıs 1849 günü, görev süresi birkaç gün içinde sona erecek olan Kurucu Mecliste alışılmadık bir heyecan hüküm sürüyordu. Fransız ordusunun Roma üzerine saldırısı, Romalılar karşısında geri çekilmesi, siyasal bakımdan namus lekesi, askerî bakımdan yüzkarası, Fransız Cumhuriyetinin, Roma Cumhuriyetinin canına kıyması, ikinci Bonaparte'ın birinci İtalya seferi, hepsi gündemdeydi. Montagne, bir kez daha büyük kozunu oynamıştı, Ledru-Rollin, hükümete karşı, ve bu kez Bonaparte'a da karşı olmak üzere, anayasanın çiğnenmesi nedeniyle, kaçınılmaz suçlama önergesini başkanlık kürsüsüne bıraktı.

8 Mayıstaki neden, daha sonra, 13 Haziranın nedeni olarak da yinelendi. Biz, Roma seferi üzerinde biraz duralım.

Cavaignac, daha 1848 Kasımı ortalarında, papayı* korumak, onu gemiye alıp Fransa'ya getirmek üzere, Civita-Vecchia'ya[146] bir savaş filosu göndermişti. Papa, hilesiz Cumhuriyeti kutsayacak ve Cavaignac'ın cumhurbaşkanlığına seçilmesini güven altına alacaktı. Cavaignac, papa ile köy papazlarını, köy papazları ile köylüleri, köylülerle de

*Pius IX. —*Ed.*

cumhurbaşkanlığını elde etmek istiyordu. Kısa vadeli amacı seçim reklâmı olan Cavaignac'ın seferi, aynı zamanda, Roma devrimine karşı bir protesto ve ayrıca bir tehdit niteliğinde idi. Papa lehinde Fransa'nın müdahalesini ilke olarak içinde taşıyordu.

Papa lehinde, Roma Cumhuriyetine karşı, Avusturya ve Napoli ile birlikte müdahale, Bonaparte'ın bakanlar kurulunun 23 Aralık tarihli ilk oturumunda karar altına alındı. Bakanlar kurulunda bir Falloux, Roma'da ve papanın Roma'sında papa demekti. Bonaparte'ın, köylülerin cumhurbaşkanı olmak için artık papaya gereksinmesi yoktu, ama başkanın, köylülerini elinde tutmak için papayı da elinde tutmaya gereksinmesi vardı. Bonaparte'ı bir cumhurbaşkanı yapan, köylülerin saflığıydı. Ve köylüler, imanla bu saflıklarını ve papa ile de imanlarını yitiriyorlardı. Ve, Bonaparte adına hüküm süren orleancılarla meşruiyetçiler, güçbirliği yapmışlardı! Kralları yeniden tahta geçirmeden önce, kralları kutsallaştıran gücü diriltmek, canlandırmak gerekiyordu. Kralcıkları bir yana: papanın fanî erkine boyun eğmiş eski Roma olmadan, papa olmazdı; papa olmadan, katoliklik olmazdı; katoliklik olmadan, Fransız dini olmazdı; peki din olmayınca eski Fransız toplumunun hali nice olurdu? Köylünün gökyüzü servetleri üzerinde sahip olduğu ipotek, burjuvanın, köylünün servetleri üzerinde sahip olduğu ipoteği güvence altına alır. Şu halde, Roma devrimi, mülkiyete karşı, burjuva düzenine karşı Haziran devrimi kadar korkunç bir suikasttı. Fransa'da yeniden canlanıp gönenen burjuva egemenliği, Roma'da papanın egemenliğinin yeniden kurulmasını illâ gerekli görüyordu. Son olarak da, Romalı devrimcilerin şahsında, Fransız devrimcilerinin müttefiklerine vurulmuş oluyordu. Fransız Cumhuriyetinde karşı-devrimci sınıfların ittifakı, bu cumhuriyetin, Kutsal İttifakla, Napoli ve Avusturya ile ittifakında zorunlu tamamlayıcısını buluyordu. Bakanlar kurulunun 23 Aralık tarihli kararı, Kurucu Meclis için bir giz değildi. Daha 8 Ocakta, Ledru-Rollin, kabineden bu konuda açıklama istemişti. Bakanlar kurulu bunu yalanlamış; Ulusal Meclis ise konuyu tartışmaya koymayıp geçiştirmişti. Ulusal Meclisin kabinenin sözlerine güveni mi vardı? Biliyoruz ki, meclis, bütün Ocak ayını, hü-

kümete güvensizlik oyu vermekle geçirmişti. Ama, kabinenin rolü yalan söylemek idiyse, meclisin kendi rolü de, kabinenin yalanına inanmış gibi yapmak ve böylece cumhuriyetçi *dış görünüşü* korumaktı.

Bu arada Piemonte yenilmişti. Charles-Albert, tahtı bırakmıştı. Avusturya ordusu Fransa'nın kapısını çalıyordu. Ledru-Rollin sert bir gensoru önergesi verdi. Kabine, Kuzey İtalya'da Cavaignac'ın politikasını sürdürmekten başka bir şey yapmadığını, Cavaignac ise sadece Geçici Hükümetin, yani Ledru-Rollin'in siyasetini izlediğini tanıtladı. Üstelik, bu kez, hükümet, Ulusal Meclisten bir de güvenoyu aldı ve Avusturya ile Sardinya'nın toprak bütünlüğü ve Roma sorunu konusunda yapılacak barış görüşmelerini desteklemek üzere Yukarı-İtalya'da uygun bir noktayı geçici olarak işgal etme yetkisi kendisine verildi. Bilindiği gibi, İtalya'nın kaderi, Kuzey İtalya'nın savaş alanlarında belirlenir. İşte bu yüzden Roma, Lombardi ve Piemonte ile birlikte düşmüştü, ya da Fransa'nın Avusturya'ya, yani giderek Avrupa karşıdevrimine savaş açması gerekirdi. Acaba Ulusal Kurucu Meclis, Barrot kabinesini, birdenbire eski Halk Kurtuluş Komitesi mi sanıyordu? Ya da kendi kendisini Konvansiyon yerine mi koyuyordu? Öyleyse Yukarı-İtalya'da bir noktanın askerî işgalinin nedeni neydi? Bu saydam perdenin ardında Roma seferi gizleniyordu.

14 Nisanda, 14.000 kişi, Oudinot'nun emri ile Civita-Vecchia'ya gitmek üzere gemilere bindirildiler. 16 Nisanda, Ulusal Meclis, bakanlar kuruluna, Akdeniz'de boy gösterecek bir filonun üç aylık bakım masrafları için 1.200.000 franklık bir ödenek verdi. Böylece, meclis, kabineyi, Avusturya'ya müdahale ettiriyormuş gibi yaparak aslında Roma'ya karşı müdahale etmesi için bütün olanakları kendisine veriyordu. Bakanlar kurulunun ne yaptığına bakmıyordu, sadece söylediklerine kulak veriyordu. Böyle bir iman Yakup peygamberde bile bulunamazdı, Kurucu Meclis, kurulu cumhuriyetin ne yapmak yükümünde olduğunu bilemeyecek duruma gelmişti.

Nihayet, 8 Mayısta, komedinin son sahnesi oynandı. Kurucu Meclis, bakanlar kurulunu, İtalya seferini, bu sefer için saptanmış olan amaca yöneltmek üzere hızlı önlemler

almaya çağırdı. Bonaparte, aynı akşam, *Moniteur*'de, Oudinot'ya en candan kutlamalarını yolladığı mektubunu yayınlattı. 11 Mayısta, Ulusal Meclis, bu aynı Bonaparte ve onun bakanlar kurulu hakkındaki suçlama belgesini geri çeviriyordu. Ve, bu yalan dokusunu yırtıp atacağı yerde, Fouquier-Tinville rolünü kendisi oynamak üzere bu parlamento komedisini dram gibi anlayan Montagne, Konvansiyondan ödünç aldığı aslan postunun altında, kendi doğal küçük-burjuva dana gönünün görünmesine hiç mi fırsat vermiyordu sanki!

Kurucu Meclisin ömrünün ikinci yarısı şöylece özetlenir: Kurucu Meclis, 29 Ocakta, kralcı burjuva kesimlerinin, kendisi tarafından kurulan cumhuriyetin doğal liderleri olduklarını; 21 Martta, anayasanın çiğnenmesinin gene anayasanın uygulanması demek olduğunu; 11 Mayısta, Fransız Cumhuriyetinin savaş halindeki halklarla yaptığı ve tumturaklı bir biçimde ilân edilen pasif ittifakın, Avrupa karşıdevrimi ile aktif ittifakı anlamına geldiğini itiraf eder.

Bu biçare meclis, doğumunun ikinci yıldönümünden iki gün önce, 4 Mayısta, Haziran isyancıları lehindeki af önerisini reddetme zevkini de tattıktan sonra sahneden çekildi. İktidarı parçalanmış, halkın ölesiye nefret ettiği, bir aleti olduğu burjuvazi tarafından küçümsenerek itelenmiş, hor görülmüş, bir kenara atılmış, ömrünün ikinci yarısında birincisini yadsımak zorunda kalmış, cumhuriyetçi kuruntularını üzerinden atmış, geçmişte hiç bir büyük uygulaması olmayan, geleceğinde hiç bir umut bulunmayan, daha canlı iken bedeni parça parça körelen bu meclis, ancak durmadan Haziran zaferini anımsayarak ve iş işten geçtikten sonra onu yeniden yaşayarak kendi cesedini geçici bir coşku ile kıpırdatmaktan başka bir şey beceremiyordu; lânetlileri her gün yeniden lânetleyerek kendini ortaya koyuyor, kendini gerçekliyordu. Haziran isyancılarının kanıyla yaşayan vampirdi o!

Bu meclis, gerisinde, Haziran ayaklanmasının masrafları ile, tuz vergisinin kaldırılması ile, köleliğin kaldırılması karşılığında plantasyon sahiplerine verdiği zarar ödentileri ile, Roma seferinin doğurduğu harcamalarla, ve, bu kötü yürekli kocakarı, son nefesinde, sevinçli vârisinin omuzlarına, başını belâya sokacak bir şeref borcu yüklemenin mut-

luluğu içinde karar verdiği içki vergilerinin kaldırılması ile kabaran bir bütçe açığı bırakıyordu.

Martın başından beri, *Ulusal Yasama Meclisi* lehinde seçim propagandaları başlamıştı. Bellibaşlı iki grup çarpışıyordu: *düzen partisi*[147] ve *demokrat-sosyalist parti,* yani *kızıl parti.* Bu ikisi arasında, *Anayasanın Dostları* bulunuyordu; *National*'in üçrenkli cumhuriyetçileri bu adla bir parti ortaya çıkarmaya çalışıyorlardı. *Düzen partisi,* hemen Haziran günlerinin arkasından kuruldu; ama bu ancak, 10 Aralık ona *National* yâranını, yani burjuva cumhuriyetçilerini uzaklaştırma olanağını sağladıktan sonra ve onun varlığının sırrı, orleancılarla meşruiyetçilerin bir parti halindeki güçbirliği olarak açığa vurulduktan sonra oldu. Burjuva sınıfı iki büyük kesime ayrılmıştı; bunlar, sırasıyla, *Restorasyon döneminde*[148] *büyük toprak mülkiyeti, Temmuz monarşisi döneminde ise malî aristokrasi ve sanayi burjuvazisi* iktidar tekelini ellerinde tuttular. Bourbon, bu kesimlerden birinin çıkarlarının ağır basan etkisini kapsayan ad idi, Orléans ise, öteki kesimin ağır basan çıkarlarının etkisini kapsayan bir ad idi. *Cumhuriyetin anonim egemenliği,* her iki kesimin, karşılıklı rekabetlerinden vazgeçmeksizin ortak sınıf çıkarlarını eşit güçte tutabildikleri tek hükümranlık biçimi idi. Eğer burjuva cumhuriyeti, bütün burjuva sınıfının, açıkça belirginleşmiş ve tamamlanmış egemenliğinden başka bir şey olamadıysa, orleancıların meşruiyetçiler tarafından tamamlanan ve meşruiyetçilerin orleancılar tarafından tamamlanan egemenliğinden, *Restorasyon ile Temmuz monarşisinin sentezinden* başka bir şey olabilir miydi? *National*'in burjuva cumhuriyetçileri, kendi sınıflarının, ekonomik temellere dayanan büyük bir kesimini temsil etmiyorlardı. Onların tek önemli yanları, tek tarihsel sıfatları, monarşi yönetiminde, ancak kendi *özel* rejimlerini anlayabilen iki burjuva kesimine karşı, burjuva sınıfının genel rejimini, yani ülküleştirdikleri ve antik arabesklerle süsledikleri, ama gene de her şeyden önce kendi yâranlarının egemenliği olarak selâmladıkları *anonim cumhuriyet yönetimini* övüp yükseltmeleriydi. *National*'in partisi, kendi kurmuş olduğu cumhuriyetin tepesinde güçbirliği etmiş kralcıları gördüğünde, nasıl kendi aklından şüphe etmişse, kralcıların kendileri de,

birleşik egemenlikleri konusunda daha az yanılmadılar. Şunu anlayamıyorlardı: kendi kesimlerinden herbiri tek başına ele alındığı zaman kralcı olduğu halde, onların kimyasal bileşmelerinin ürünü zorunlu olarak *cumhuriyetçi* olmalıdır ve beyaz monarşi ile mavi monarşi, zorunlu olarak, üçrenkli cumhuriyetin içinde etkisizleştirilmelidir. Devrimci proletaryaya karşı ve proletaryanın çevresinde gitgide daha çok toplanıp sıkışan ara sınıflara karşı muhalefetleri ile, birleşik kuvvetlerini birleştirmek ve bu birleşik kuvvetlerin örgütünü muhafaza etmek zorunda olan düzen partisi kesimlerinden herbiri, ötekinin krallığı yeniden diriltme ve hegemonya isteklerine karşı, ortak egemenliği üstün kılmak, yani burjuva egemenliğinin *cumhuriyetçi biçimini* üstünleştirmek yükümü altındaydı. İşte böylece, başlangıçta krallığın hemen yeniden dirilmesine inanan, daha sonra, bir yandan cumhuriyetçi biçimi elden bırakmadan, cumhuriyete karşı ağızları köpürerek, korkunç küfürleri dudaklarından eksik olmayan kralcılar, bakın görün ki, sonunda ancak cumhuriyet yönetiminde uyuşabildiklerini açıklıyorlar ve restorasyonu, krallığın geri getirilmesini, belli olmayan bir tarihe atıyorlar. İktidardan ortaklaşa yararlanma, bu iki kesimin herbirini güçlendiriyordu ve onu, öteki kesime boyun eğmeye, yani krallığı geri getirmeye daha elverişsiz ya da daha az istekli bir duruma getiriyordu.

Düzen partisi seçim programında, doğrudan doğruya burjuva sınıfının egemenliğini, yani kendi egemenliğinin varlık koşullarının, *mülkiyet*in, *aile*nin, *din*in, *düzen*in korunmasını ilân etti. Doğal olarak, kendi sınıf egemenliğini, uygarlığın egemenliği gibi ve maddî üretimin ve bundan doğan toplumsal ilişkilerin zorunlu koşulları gibi sunuyordu. Düzen partisi, muazzam kaynaklardan istediği gibi yararlanabiliyordu. Bütün Fransa'da şubelerini örgütledi, eski toplumun bütün ideologlarını ücretle satın aldı, mevcut hükümet iktidarının etkisini istediği gibi kullanıyordu, devrimci hareketin hâlâ uzağında duran, mülkiyetin büyük ulu kişilerinin şahsında kendi küçük mülkiyetlerinin ve küçük önyargılarının temsilcilerini gören bütün küçük-burjuvalar ve köylüler yığını içinde bir gönüllü vasallar ordusuna sahip bulunuyordu; bütün ülkede bir sürü küçük kralcıklar tarafın-

dan temsil edildiğinden, adaylarının reddini bir ayaklanma gibi cezalandırabilir, başkaldıran işçileri, çiftlik uşaklarını, ev hizmetkârlarını, ticarethane görevlilerini, demiryolu memurlarını, dikkafalı bürokratları, düpedüz buyruğu altındaki bütün görevlileri, işlerinden atabilirdi. Ve nihayet, orada burada, Cumhuriyetçi Kurucu Meclisin, 10 Aralıkta Bonaparte'ın mucizevî kuvvetlerini göstermesine engel olduğu yanılsamasının tutunmasını sağlayabilirdi. Düzen partisi içinde bonapartçıların adını anmadık. Bunlar, burjuvazinin ciddî bir kesimi değildi, ama birtakım saplantıları olan yaşlı savaş malulleri ve inançsız genç dolandırıcılar koleksiyonu idi. Düzen partisi, seçimleri kazandı, Yasama Meclisine büyük bir çoğunluk gönderdi.

Güçbirliği etmiş karşı-devrimci burjuva sınıfın karşısında, küçük-burjuvazinin ve köylü sınıfının daha şimdiden devrimci olan partileri, doğal olarak, devrimci çıkarların büyük önderine, devrimci proletaryaya bağlanmak zorundaydılar. Daha önce gördük ki, küçük-burjuvazinin parlamentodaki demokrat sözcüleri, yani Montagne, parlamentodaki başarısızlıklar, bozgunlar yüzünden, proletaryanın sosyalist sözcülerine doğru itilmişlerdi, ve parlamentonun dışındaki gerçek küçük-burjuvazi ise, uzlaşma konkordatoları ile, burjuva çıkarlarının birdenbire işlerlik kazanması ile, iflâs ile, gerçek proleterlere doğru sürüklenmişlerdi. 27 Ocakta, Montagne ile sosyalistler, barışmalarını kutlamışlardı, 1849 Şubatının büyük şöleninde, birlik bağıtlarını yenilediler. Sosyal parti ile demokratik parti, işçilerin partisi ile küçük-burjuvazinin partisi, *sosyal-demokrat* partide, yani *kızıl* partide birleştiler.

Haziran günlerini izleyen bir cançekişme ile bir an için felce uğramış olan Fransız Cumhuriyeti, sıkıyönetimin kalkışından beri, 14 Ekimden beri, peşpeşe bir sürü büyük heyecanlar geçirmişti. İlkönce cumhurbaşkanlığı savaşımı, sonra cumhurbaşkanının Kurucu Meclise karşı savaşımı; kulüpler için savaşım; cumhurbaşkanının, kralcılar güçbirliğinin, hilesiz cumhuriyetçilerin, demokratik Montagne'ın, proletaryanın sosyalist doktrinerlerinin küçük adamlarına karşı, proletaryanın gerçek devrimcilerini, bir tufanın toplumun yüzeyinde bıraktığı tufan-öncesi garip yaratıklar gibi, ya da

toplumsal bir tufandan önce gelebilecek tek yaratıklar gibi ortaya çıkartan Bourges davası;[149] seçim kampanyası; Bréa'nın katillerinin idamı;[150] sürekli basın davaları; hükümetin, polis yöntemleriyle, zor kullanarak toplantı basmaları; kralcıların hayasızca tahrikleri; Louis Blanc ve Caussidière'in proterlerinin halka teşhir edilmesi;[151] kurulu cumhuriyet ile Kurucu Meclis arasında, her an devrimi çıkış noktasına doğru iten, her an yeneni yenilen, yenileni ise yenen durumuna getiren, bir göz açıp kapayıncaya kadar partilerin ve sınıfların konumlarını, aralarında bileşmelerini ve ayrılmalarını altüst eden ardı arkası kesilmeyen savaşım; Avrupa karşı-devriminin hızla ilerleyişi; Macaristan'ın şanlı savaşımı, Almanya'daki silahlı ayaklanmalar, Roma seferi, Fransız ordusunun Roma karşısındaki yüzkarası bozgunu — bu hareket içinde, bu katlanılması güç tarihsel kargaşalık içinde, bu devrimci tutkular, umutlar ve umutsuzlukların dramatik yükselişi ve alçalışı içinde bir burgaç gibi dönüp duran Fransız toplumunun çeşitli sınıfları eskiden yarım yüzyıllarla saydıkları gelişme dönemlerini, şimdi kaçınılmaz olarak haftalarla saymak zorundaydılar. Köylülerin ve taşranın önemli bir bölümü, devrimci bir tutumu benimsemişlerdi. Yalnızca, Napoléon kendilerini hayal kırıklığına uğratmış değildi, kızıl parti, onlara, adın yerine içeriği, yalancı vergi muafiyeti yerine meşruiyetçilere ödenmiş milyarın ödetilmesini, ipoteklerin düzenlenmesini, tefeciliğin kaldırılmasını sunuyordu.

Orduya bile devrim ateşi, devrim heyecanı bulaşmıştı. Ordu Bonaparte'a oy verirken zafere oy vermişti, Bonaparte ise ona yenilgi veriyordu. Ordu Bonaparte'ın kişiliğinde, ardında büyük devrimci bir komutanın gizlendiği küçük onbaşıya oy vermişti. Bonaparte ise, ona, arkalarında tozluk düğmelerinde uzman onbaşının görünmez olduğu büyük generalleri veriyordu. Hiç kuşkusuz, kızıl parti, yani demokratik güçbirliği partisi, kesin zafer olmasa da hiç değilse Paris'i, ordunun, taşranın büyük bir bölümünün kendisine oy vermesi ile büyük başarıları kutlamak durumunda olacaktı.

Montagne'ın lideri Ledru-Rollin beş yönetim bölgesince seçildi. Düzen partisinin liderlerinden hiç biri, asıl proleter partisinden hiç bir ad. bu ölçüde bir zafer kazanamadı. Bu

seçim, bize, demokrat-sosyalist partinin sırrını açıklıyor. Demokrat küçük-burjuvazinin parlamenter öncüsü Montagne, bir yandan, proletaryanın sosyalist doktrincileriyle birleşmek zorunda idiyse, beri yandan Haziranın korkunç maddî yenilgisi dolayısıyla, entelektüel zaferlerle yeniden ayağa kalkmak zorunda olan, öteki sınıfların gelişmesi yüzünden henüz devrimci diktatörlüğü ele geçirecek durumda bulunmayan proletarya da beri yandan, kendi kurtuluşunun doktrincilerinin, yani sosyalist mezhebin kurucularının kollarına atılmak zorunda idi, devrimci köylüler, ordu, taşra illeri böylece devrimci ordu kampının lideri olan ve sosyalistlerle anlaşması sonucu devrimci parti içinde bütün uzlaşmaz çelişkileri uzaklaştırmış olan Montagne'ın arkasında yer aldılar. Kurucu Meclisin ömrünün ikinci yarısında, Montagne, meclis te cumhuriyetçi coşkuyu temsil ediyordu ve Geçici Hükümet zamanında, Yürütme Komisyonu ve Haziran günleri sırasında işlediği günahları unutturmuştu. *National*'in partisi, belirsiz, kararsız mahiyetine uygun olarak, kralcı kabinenin kendisini ezmesine gözyumdukça, *National*'in mutlak iktidarı boyunca uzakta tutulmuş olan Montagne, devrimin, parlamentodaki temsilcisi olarak yükseliyor ve ağır basıyordu. Gerçekte, *National*'in partisinin, öteki kralcı kesimlerin karşısına koyacak, hırslı kişiliklerden ve idealistçe zevzekliklerden başka bir şeyi yoktu. Montagne partisi ise, tersine, maddî çıkarları demokratik kurumları gerektiren proletarya ile burjuvazi arasında gidip gelen kararsız bir yığını temsil ediyordu. Cavaignac'ların ve Marrast'ların karşısında, Ledru-Rollin ve Montagne, bu bakımdan, devrimin gerçeği içinde bulunuyorlardı ve bu ağır durum içinde bulunmanın verdiği bilinçten, büyük bir cesaret kazanıyorlardı ve bu cesaret, devrimci enerji gösterisi, yalnız parlamentodaki çıkışlarla, suçlama önergeleri sunmakla, tehditlerle, bağırıp çağırmalarla, gürültülü konuşmalarla, sözlerden ileri gitmeyen aşırılıklarla sınırlı kaldığından daha da büyüklük kazanıyordu. Köylüler de hemen hemen küçük-burjuvalarla aynı durumda bulunuyorlardı, hemen hemen aynı toplumsal hak iddialarına sahiptiler. Toplumun bütün orta tabakaları, devrimci harekete sürüklendikleri ölçüde, demek ki zorunlu olarak kahramanlarını Ledru-Rollin'de bulacaklardı. Ledru-

Rollin, demokratik küçük-burjuvazinin önemli adamı idi. Düzen partisine karşı ilkönce öne sürülecek, başa geçirilecek olanlar, elbette ki, bu düzenin yarı-tutucu, yarı-devrimci ve baştan aşağı ütopyacı reform yapıcıları idi.

National'in partisi, "Anayasanın Dostları *quand même*"* "*pures et simples*** cumhuriyetçiler" seçimlerde tamamıyla yenildiler. Aralarından pek küçük bir azınlık Yasama Meclisine gönderilebildi. En ileri gelen liderleri, hatta hilesiz cumhuriyetin *en chef*'i*** ve Orfe'si Marrast bile sahneden silindiler.

28 Mayısta Yasama Meclisi toplandı; 11 Haziranda 8 Mayıs çarpışması yenilendi. Ledru-Rollin, Montagne adına Roma'nın bombalanması nedeniyle cumhurbaşkanının ve kabinenin suçlandırılması isteminde bulundu. 12 Haziranda, Yasama Meclisi suçlandırma istemini reddetti, tıpkı Kurucu Meclisin de 11 Mayısta geri çevirmiş olduğu gibi, ama bu kez proletarya Montagne'ı sokağa itti, sokak kavgası için değil de, sokak gösterisi için. Hareketin yenilgiye uğradığını ve Haziran 1849'un, Haziran 1848'in gülünç olduğu kadar yakışıksız bir karikatürü olduğunu anlamak için, bu hareketin başında Montagne'ın bulunduğunu söylemek yeter. Büyük 13 Haziran geri çekilişi, ancak, düzen partisinin hiç yoktan var ettiği Changarnier'nin daha büyük savaş anlatısı ile örtülüp kapatıldı. Her toplumsal çağın, Helvétius'un dediği gibi kendi büyük adamlarına gereksinmesi vardır, ve eğer onları bulamazsa, kendisi yaratır, icat eder.

20 Aralık günü, kurulu burjuva cumhuriyetin artık sadece bir yarısı, cumhurbaşkanı vardı; 29 Mayısta ilk yarı, ikinci yarı ile, Yasama Meclisi ile tamamlandı. Haziran 1848'de, kurulmakta olan burjuva cumhuriyeti, proletaryaya karşı verdiği sözle anlatılmaz bir savaşla tarihin yapraklarına doğumunun belgesini kazımıştı. Haziran 1849'da, kurulu burjuva cumhuriyeti, bunu, küçük-burjuvazi ile birlikte oynanan anlatılmaz bir komedi ile yaptı. 1849 Haziranı, 1848 Haziranının Nemesis'i**** oldu. 1849'da yenik düşenler işçiler

*Olsa bile. —ç.
**Saf ve yalın. —ç.
***Başyazarı. —ç.
****_Nemesis_ — Yunan mitolojisinde öç alma tanrıçası. —_Ed._

değildi, ama işçilerle devrim arasına giren küçük-burjuvalar bozguna uğradılar. 1849 Haziranı ücretli emek ile sermaye arasındaki kanlı trajedi değildi, ama hapsetme sahneleri ile dolu, borçlu ile alacaklı arasındaki acıklı sahnelerle dolu bir temsildi. Düzen partisi kazanmıştı, yenmişti, güçlüydü ve şimdi ne olduğunu göstermesi gerekiyordu.

III. 13 HAZİRAN 1849'UN SONUÇLARI

20 Aralıkta,[152] *meşrutî cumhuriyetin* Janus başı,* henüz, yüzlerinden *ancak bir*ini, Louis Bonaparte'ın düz, belirsiz çizgileri altındaki yürütme yüzünü göstermişti: 29 Mayıs 1849'da ikinci yüzünü, Restorasyon ve Temmuz monarşisinin sefahat âlemlerinden artakalmış kırışıklarla dolu *yasama* yüzünü gösterdi. Ulusal Yasama Meclisi ile *meşrutî cumhuriyet*, yani burjuva sınıfının egemenliğinin kurulmuş olduğu, Fransız burjuvazisini oluşturan güçbirliği etmiş orleancı ve meşruiyetçi iki büyük kesiminin ortak egemenliğinin düzen partisini meydana getirdiği cumhuriyetçi devlet biçiminde tamamlanmış görünüyordu. Fransız Cumhuriyeti, böylece kralcı partiler koalisyonunun mülkiyeti haline gelirken, Avrupa büyük devletlerinin karşı-devrimci güçbirliği de, aynı hareket içinde, Mart devrimlerinin son sığınaklarına karşı genel bir haçlı seferine girişiyordu. Rusya, Macaristan'a saldırıyordu, Prusya, İmparatorluğun anayasal ordularına karşı yürüyor ve Odinot Roma'yı bombardıman ediyordu. Avrupa bunalımı gözle görünür biçimde kesin bir dönemeç noktasına yaklaşıyordu. Bütün Avrupa'nın gözleri Paris'e, bütün Paris'in gözleri de *Yasama Meclisine* dikilmişti.

11 Haziran günü, Ledru-Rollin kürsüye çıktı, orada hiç de nutuk çekmedi, bakanlara karşı, apaçık, şatafatsız, olgulara dayanan, özlü ve zorlu iddiasını dile getirdi.

Roma'ya karşı saldırı, anayasaya karşı bir saldırıdır. Roma Cumhuriyetine karşı saldırı, Fransız Cumhuriyetine karşı bir saldırıdır. Anayasa'nın 5. maddesi şöyledir: "Fransız Cumhuriyeti, hiç bir zaman kuvvetlerini hiç bir başka

*Janus — Roma tanrısı; birbirinin karşıtı iki yüzle temsil edilirdi; mecazî anlamı, iki yüzü olan, iki farklı biçimde hareket eden. —*Ed.*

halkın özgürlüğüne karşı kullanmaz" ve cumhurbaşkanı, Fransız ordusunu, Roma'nın özgürlüğüne karşı yöneltmektedir. Anayasanın 54. maddesi, Ulusal Meclisin* onayı alınmadan her ne çeşitten olursa olsun savaş ilân etmeyi yürütme gücüne yasaklamıştır. Kurucu Meclisin 8 Mayıs tarihli kararı, özellikle, bakanlara, Roma seferini mümkün olduğu kadar çabuk, başlangıçtaki ilk amacına geri çevirmelerini emretmiş, demek ki, aynı kesinlikle, onlara, Roma'ya karşı savaşı yasaklamıştır — ve Odinot, Roma'yı bombardıman etmektedir. Böylece, Ledru-Rollin, anayasanın kendisini, Bonaparte'a ve bakanlarına karşı kamu tanıklığına çağırıyordu. O, anayasanın savunucusu Ledru-Rollin, Ulusal Meclisin kralcı çoğunluğunun suratına şu göz korkutan bildirimi savuruyordu: "Cumhuriyetçiler, her türlü çareye başvurarak, hatta silah zoru ile anayasaya saygı gösterilmesini sağlamayı bileceklerdir!" *"Silah zoru ile!"* diye yüz kez yineledi Montagne'ın yankısı. Çoğunluk korkunç bir patırtı ile karşılık verdi buna. Ulusal Meclis başkanı, Ledru-Rollin'e uyarıda bulundu, Ledru-Rollin, kışkırtıcı açıklamasını yineledi ve başkanlık kürsüsüne, Bonaparte ve bakanlarını suçlayan önergesini bıraktı. Ulusal Meclis, 203 oya karşı 361 oyla, hiç bir şey olmamış gibi, Roma bombardımanı konusunu görüşmemeye, gündem maddesine geçmeye karar verdi.

Ledru-Rollin, anayasa ile Ulusal Meclisi, Ulusal Meclis ile de cumhurbaşkanını yenebileceğini mi sanıyordu?

Anayasa yabancı ülkelerin özgürlüklerine karşı her türlü saldırıyı yasaklıyordu, doğru, ama Fransız ordusu, Roma'da, bakanlar kuruluna göre, "özgürlük"e değil, "anarşinin zorbalığı"na saldırıyordu. Kurucu Meclisin geçirdiği bütün deneylere karşın, Montagne, hâlâ, anayasayı yorumlamanın onu yapmış olanların değil, yalnızca onu kabul etmiş olanların işi olduğunu anlamamış mıydı? Anayasanın metninin (lafzının), onun yaşayabilir, geçerli anlamına göre yorumlanması gerektiğini, burjuva anlamının ise onun tek yaşayabilir geçerli anlamı olduğunu anlamamış mıydı? Tıpkı rahibin, İncil'in gerçek, resmî yorumcusu olması gibi, tıpkı yargıcın, yasanın gerçek, resmî yorumcusu olması gibi,

*Burada ve daha ilerde Ulusal Meclis ile kastedilen 28 Mayıs 1849'dan Aralık 1851'e kadar görev yapmış olan Ulusal Yasama Meclisidir. —*Ed.*

Bonaparte'ın ve Ulusal Meclisin kralcı çoğunluğunun da, anayasanın gerçek, resmî yorumcusu olduğunu anlamamış mıydı? Genel seçimlerden yepyeni çıkmış olan Ulusal Meclis, Odilon Barrot'nun, daha hayatta iken iradesini kırmış olduğu Kurucu Meclisin vasiyet niteliğindeki eğilimleri ile kendini bağlı hissetmek zorunda mıydı? Ledru-Rollin, Kurucu Meclisin 8 Mayıs tarihli kararını dayanak (mesnet) gösterirken, bu aynı Kurucu Meclisin 11 Mayısta, Bonaparte ve bakanlarını suçlama yolundaki kendi birinci önerisini geri çevirmiş olduğunu, cumhurbaşkanı ve bakanları temize çıkardığını, ve böylece, Roma'ya karşı saldırıyı "anayasaya uygun" olarak onayladığını, ve kendisinin de daha önceden verilen bir yargının yeniden görülmesini, yani istinafını istemekten başka bir şey yapmadığını, nihayet, cumhuriyetçi Kurucu Meclisin kararını kralcı Yasama Meclisinde temyiz etmiş olduğunu unutmuş muydu? Anayasanın kendisi, özel bir maddede, her yurttaşı anayasayı korumaya çağırmakla, ayaklanmaya çağrıda bulunur. Ledru-Rollin bu maddeye dayanıyordu. Ama, kamu erkleri de, aynı nedenle, anayasayı korumak için kurulmazlar mı ve anayasanın çiğnenmesi bu anayasal kamu erklerinden birinin ötekine karşı başkaldırması ile başlamaz mı? Oysa, cumhuriyetin başkanı, cumhuriyetin bakanları, cumhuriyetin Ulusal Meclisi eksiksiz, tam bir uyuşup anlaşma halinde idiler.

11 Haziranda Montagne'ın aradığı şey, "salt aklın sınırları içinde bir ayaklanma", yani salt *parlamenter bir ayaklanma* idi. Halk yığınlarının silahlı bir ayaklanması olasılığından ürken meclis çoğunluğu, Bonaparte'ın ve bakanlarının şahsında, kendi öz gücünü ve kendi seçimlerinin imlemini parça parça edecekti. Kurucu Meclis, Barrot-Falloux kabinesinin görevden alınması için o kadar hırsla ayak dirediği zaman, gene buna benzer şekilde Bonaparte'ın seçimini hükümsüz kılmaya çalışmamış mıydı?

Çoğunluğun azınlığa oranının bir çırpıda baştan aşağı tersine döndüğü, Konvansiyon zamanının parlamenter ayaklanma örnekleri de eksik değildi — peki öyleyse eski Montagne'ın başarmış olduğu şeyi genç Montagne ne için yapamayacaktı? Ne de anın koşulları, böyle bir girişime elverişsiz görünüyordu. Paris'te halk arasındaki huzursuzluk, çal-

kantı, kaygılandırıcı bir dereceye varmıştı, ordu, verdiği oylara bakılırsa pek de hükümetin emrinde görünmüyordu. Yasama Meclisinin çoğunluğu, henüz sağlamlaşma, kuvvetlenme zamanını bulmayacak kadar yeni idi, ve üstelik yaşlı kişilerden oluşmuştu. Eğer bir parlamenter, ayaklanmayı başarırsa, devletin dümeni Montagne'ın eline geçecekti. Kendi yönünden, demokrat küçük-burjuvazinin, her zaman olduğu gibi, savaşımın, kendi başından yukarda, bulutların üzerinde, parlamentonun ölü ruhları arasında verilmesinden daha büyük bir sabırsızlıkla istediği bir şey yoktu. Sonunda, her ikisi, demokrat küçük-burjuvazi ve temsilcileri Montagne, bir parlamento ayaklanması ile, büyük amaçlarını: proletaryanın zincirlerini çözmeden, ya da bu zincir kırmayı yalnız gelecekteki uzak bir umut olarak gösterilmekle yetinerek, burjuvazinin gücünü kırmayı gerçekleştiriyorlardı; proletarya tehlikeli hale gelmeksizin, kendisinden yararlanılacaktı.

11 Haziran tarihli Ulusal Meclis oylamasından sonra, Montagne'ın bazı üyeleri ile gizli işçi derneklerinin delegeleri arasında bir görüşme yapılmıştı. İşçi dernekleri delegeleri, hemen o akşam bir hareket başlatılmasında direniyorlardı. Montagne, bu planı kesin olarak reddetti. Her ne pahasına olursa olsun yönetimin elinden alınmasına izin vermek istemiyordu; müttefikleri onun için düşmanları kadar şüpheli idiler, ve hakkı da vardı. Haziran 1848'in anısı, Paris proletaryası saflarında her zamankinden daha canlı, hareketli bir kaynaşmaya neden oluyordu. Bununla birlikte, Paris proletaryası, Montagne'a ittifakla bağlı idi. Montagne, seçim bölgelerinin büyük bir kısmını temsil ediyordu, ordu üzerindeki etkinliğini abartıyordu, ulusal muhafızın demokrat kesimini elinde bulunduruyordu, ardında dükkâncının manevî gücü vardı. Montagne'ın iradesine karşı, o sırada ayaklanmaya başlamak, zaten koleranın kırıp geçirdiği, işsizlik yüzünden kitle halinde Paris'ten sürülmüş durumdaki proletarya için, bu umutsuz kavgayı zorunlu kılan bir durum olmadıkça 1848 Haziran günlerini, boşu boşuna yinelemek demekti. Proleter delegeler tek akıllıca şeyi yaptılar: Montagne'ı, *kendini tehlikeye atmaya*, yani suçlama önergesi reddedildiği takdirde parlamenter savaşım sınırlarının dı-

şına çıkmaya zorladılar. Bütün 13 Haziran günü, proletarya, kuşkulu bir gözlemci tutumunu elden bırakmadı ve tam sırasında savaşa katılmak ve devrimi, küçük-burjuvazinin saptadığı hedefin ötelerine, ve hızla götürmek için, demokrat ulusal muhafız ile ordu arasında dönüşü olmayan, ciddî, kaçınılmaz bir kıran kırana çatışmayı bekledi. Zafer kazanıldığı takdirde, resmî hükümetin yanıbaşında yer alacak proletarya komünü kurulmuştu bile. Paris işçileri 1848 Haziranının kanlı okulunda ders görmüşlerdi.

12 Haziranda, Bakan Lacrosse'un kendisi, Yasama Meclisine, derhal suçlama önerisinin tartışılmasına geçilmesini önerdi. Geceleyin, hükümet bütün savunma ve saldırı hazırlıklarını yapmıştı; Ulusal Meclisin çoğunluğu, başkaldıran azınlığı sokağa sürüklemekte kararlı idi, azınlığın kendisi de artık geri çekilemezdi, zarlar atılmıştı, 8 oya karşı 377 oyla suçlama önergesi reddedildi, oylamada çekimser kalan Montagne, homurdanarak, *Démocratie Pacifique*'in[153] propaganda salonuna ve gazetenin bürolarına koşuştular.

Bir kez parlamento binasından uzaklaşınca, topraktan ayağı kesilir kesilmez gücü kırılan toprağın dev oğlu Ante gibi Montagne'ın da gücü kırıldı. Yasama Meclisinin lokallerinde birer Samson olanlar, *Démocratie Pacifique*'in odalarında artık darkafalı küçük-burjuvalardan başka bir şey değillerdi. Uzun, gürültülü, boş bir tartışma sürüp gitti. Montagne, *"silah zorundan başka"* her çareye başvurarak, anayasaya saygıyı zorla kabul ettirmeye kararlı idi. Bu kararında, "Anayasanın Dostları" tarafından, bir bildiri[154] ile ve bir delege heyeti ile desteklendi. "Anayasanın Dostları", evet, böyle deniyordu *National* yâranının, cumhuriyetçi burjuva partisinin kalıntılarına. Elinde kalan parlamento temsilcilerinden altısı suçlama önergesinin reddine *karşı,* ve bütün ötekiler reddi lehinde oy verirlerken, Cavaignac kılıcını düzen partisinin emrine verirken, yâranın parlamento dışında kalan büyük bir bölümü, siyâsal parya durumundan çıkmak ve kalabalık halinde Demokrat Parti saflarına girmek fırsatına dört elle sarıldılar. Onlar, kendi kalkanlarının, kendi *ilkelerinin* altına *anayasa*nın altına gizlenen bu partinin doğal tellalları gibi görünmüyorlar mıydı?

Gün ağarıncaya kadar Montagne iş başında kaldı. 13

Haziran sabahı, iki sosyalist gazetede oldukça utanılacak bir yerde yayınlanan bir "halka bildiri" doğurdu.[155] Cumhurbaşkanını, bakanları ve Yasama Meclisini *"anayasa-dışı"* ilân ediyor ve ulusal muhafızı, orduyu, ve son olarak da halkı "ayaklanmaya" çağırıyordu. *"Yaşasın Anayasa!"* Attığı slogan buydu ve bu, *"Kahrolsun Devrim!"*den başka bir anlama gelmiyordu.

Montagne'ın bu anayasal bildirisine, 13 Haziran günü küçük-burjuvaların *barışçı gösterisi* denen hareket pek uygun düştü, yani Château-d'Eau'dan hareket eden, bulvarlardan geçen, çoğunluğu silahsız, gizli işçi kolları üyelerine karışmış ulusal muhafızlar olan, soğuk, kupkuru ve mekanik bir biçimde "Yaşasın Anayasa" bağırışları ile akıp giden ve kaldırımlar üzerinde çınlayan yankısı bir gökgürültüsü gibi gürleyeceği yerde, alay edercesine bağırışları yineleyen 30.000 kişilik bir yürüyüş alayı. Bu kadar çok sesli türküde yüreğin sesi eksikti. Ve alay "Anayasanın Dostları"nın merkezi önünden geçtiği sırada ve anayasanın para ile tutulmuş bir çığırtkanı binanın tepesinde görünüp de, silindir şapkasının güçlü bir hareketiyle havayı yararak dev ciğerlerinden bir sağnak gibi alaya katılanların başına "Yaşasın Anayasa" sloganını yağdırınca, alaydakiler bile, bir an için, sanki durumun komikliğine kapılmış gibi göründüler. Bilindiği gibi, yürüyüş alayı, bulvarlardan Barış Sokağı girişine vardığında, Changarnier'nin atlıları ve avcıları tarafından o kadar parlamenter olmayan bir biçimde karşılandı ki, kalabalık, göz açıp kapayıncaya kadar, parlamentonun 11 Haziran tarihli silah başına çağrısı yerine gelsin diye olacak, arkasında ancak birkaç cılız "Silah Başına!" bağırışı bırakarak çil yavrusu gibi dağıldı.

Hasard Sokağında toplanmış olan Montagne'ın çoğunluğu, bu barışçı yürüyüş alayının ansızın dağılıvermesi, bulvarlarda ne olduğu anlaşılmayan silahsız vatandaşların öldürüldüğüne benzer gürültüler, sokakta gittikçe artan patırtı, bir ayaklanmanın yaklaşmakta olduğunu haber verir gibi olunca, ortadan kayboldular. Küçük bir delegeler birliğinin başında Ledru-Rollin, Montagne'ın namusunu kurtardı. Palais National'de toplanmış olan Paris topçu kuvvetlerinin koruyuculuğu altında Sanatlar ve Zanaatlar Konserva-

tuarına gittiler, orada ulusal muhafızın 5. ve 6. lejyonları ile buluşacaklardı. Ama montanyarlar, 5. ve 6. lejyonları boşuna beklediler; bu ihtiyatlı ulusal muhafızlar, temsilcilerini yarı-yolda bıraktılar, Paris topçu kuvvetleri, halkın barikatlar kurmasına engel oldu, ne olduğu belirsiz bir karmakarışıklık her türlü kararı olanaksız kılıyordu, nizamî birlikler süngü takıp ilerlediler, temsilcilerin bir kısmı tutsak alındı, öteki kısmı kaçtı. 13 Haziran böylece sona erdi.

23 Haziran 1848, devrimci proletaryanın başkaldırması oldu ise, 13 Haziran 1849 da, demokrat küçük-burjuvaların başkaldırması oldu, bu iki başkaldırmanın herbiri, onu yaratan sınıfın salt *katıksız* ve *klasik* ifadesiydi.

Lyon'da iş çetin ve kanlı bir çatışmaya vardı. Burjuvazi ile sanayi proletaryasının doğrudan doğruya karşı karşıya bulundukları işçi hareketinin, Paris'te olduğu gibi genel hareketle örtülüp belirlenmediği bu kentte, 13 Haziran, bir geri tepişle, başlangıçtaki niteliğini yitirdi. Başkaca, taşrada patlak verdiği yerde ateş almadı — *bir şimşek çaktı geçti.*

13 Haziran, 29 Mayıs 1849'da, Yasama Meclisinin toplanması ile, olağan yaşamını elde etmiş olan *anayasal cumhuriyetin ömrünün birinci dönemini* kapar. Bütün bu başlangıç dönemi, düzen partisi ile Montagne arasında, burjuvazi ile, Geçici Hükümet zamanında ve Yürütme Komisyonu zamanında kendisinin de durup dinlenmeden uğruna komplolar kurduğu ve uğruna, Haziran günlerinde bağnazca proletarya ile vuruştuğu burjuva cumhuriyetinin kurulmasına karşı şaha kalkan küçük-burjuvazi arasındaki gürültülü savaşım ile doludur. 13 Haziran, onun direncini kırdı ve birleşik kralcıların *yasama diktatörlüğünü* bir *fait accompli** yaptı. Bu andan itibaren de Ulusal Meclis, artık, *düzen partisinin Halkın Selâmeti Komitesi*nden başka bir şey değildir.

Paris, cumhurbaşkanını, bakanları ve Ulusal Meclisin çoğunluğunu *"itham"* altında bırakmıştı, bunlar da Paris'i *"sıkıyönetim"* altına koydular. Montagne, Yasama Meclisinin çoğunluğunu *"anayasa-dışı"* ilân etmişti, çoğunluk ise

*Emrivaki. —ç.

Montagne'ı Yüce Divan huzurunda, anayasayı çiğnemek suçundan yargıladı ve saflarında hâlâ güçlü olarak ne varsa hepsini ezdi. Montagne'ı, başsız ve yüreksiz bir gövde haline getirinceye kadar kırıp geçirdiler. Azınlık, bir *parlamenter ayaklanmaya* kalkışacak kadar ileri gitmişti; çoğunluk, kendi *parlamenter zorbalığını* bir yasa mertebesine yükseltti. Yeni bir *içtüzük* yaptı, bununla, kürsü özgürlüğünü kaldırıyordu ve Ulusal Meclisin başkanına, düzeni bozmak gerekçesi ile, temsilcileri, kınama, para cezası, parlamento ödentisinin (tazminatının) durdurulması, geçici uzaklaştırma, hapis cezasıyla cezalandırma yetkisi veriyordu. Montagne'ın gövdesi üzerine bir kılıç değil, ama değnekler astı. Montagne'ın milletvekillerinden geri kalmış olanlar da, onurlarını korumak için toptan çekilmek zorunda kalacaklardı. Böyle bir davranışla düzen partisinin dağılması çabuklaştırılmış olurdu. Görünüşte bir muhalefet onları artık birarada tutmaz olunca, düzen partisi kendisini meydana getiren öğelere ayrışmaktan başka bir şey yapamazdı.

Demokrat küçük-burjuvalar, bir yandan *parlamentodaki* güçlerinden yoksun bırakılırlarken, bir yandan da Paris topçu kuvvetlerine ve ulusal muhafızın 8., 9. ve 12. lejyonlarına yol verilerek *silahlı* gücü de elinden alınıyordu. Buna karşılık, 13 Haziran günü, Boulé ve Roux basımevlerini basmış, baskı makinelerini parçalamış, cumhuriyetçi gazetelerin idarehanelerini yakıp yıkmış, yazarlarını, dizgicilerini, baskıcılarını, paketleyicilerini, çıraklarını keyfî olarak tutuklamış olan yüksek maliye lejyonu, meclis kürsüsünün tepesinden yüreklendirici bir onay elde etti.

Basına karşı yeni bir yasa, *derneklere karşı* yeni bir yasa, *sıkıyönetim üzerine* yeni bir yasa, tıka basa dolu Paris hapisaneleri, kovuşturmaya uğrayan siyasal mülteciler, *National*'in sınırlarının ötesindeki bütün gazetelerin yayını durdurulmuş, Lyon ve komşusu 5 il askerî zorbalığın hoyrat insafına teslim edilmiş, her yerde hazır ve nazır savcılıklar, daha önce sık sık temizlenen memurlar ordusunun bir kez daha temizlemeye tâbi tutulması — işte, zafer kazanan gericiliğin durmadan yineleyip durduğu kaçınılmaz *beylik işler* bunlar oldu, ve bu beylik işler, Haziranın katliamlarından ve sürgünlerinden sonra, yalnız, bu kez sadece

Paris'e değil, aynı zamanda taşra illerine de yönelik olmalarından dolayı, ve sadece proletaryaya değil, ama özellikle orta sınıflara karşı yönelik olmalarından dolayı sözü edilmeye değer uygulamalardır.

Sıkıyönetim ilânını hükümetin kararına bırakan, basının elini kolunu daha da sımsıkı bağlayan, ve dernek kurma özgürlüğünü ortadan kaldıran baskı yasaları, Haziran, Temmuz, Ağustos ayları boyunca Ulusal Meclisin bütün yasama eylemini yuttular.

Bununla birlikte, bu döneme ayırdedici özel niteliğini veren şey, zaferin *fiilen değil ama ilke olarak* sömürülmesidir, Ulusal Meclisin kararları değil, ama bu kararların güdülerinin açıklanışıdır, gerçek olgu, şey değil, ama sözdür, söz değil, ama bu söze can katan, anlam katan vurgu ve jesttir. *Kralcı görüşlerin* küstahça ve ölçüsüzce ifade edilmesi, cumhuriyete karşı horgörücü bir tepeden bakışla küfürler savurma, krallığın geri getirilmesi tasarılarının havaî bir hoşa gitme çabası ile açığa vuruluşu, bir sözcükle, *cumhuriyete yaraşır yol-yöntemin* arsızca, övünülerek çiğnenmesi, bu döneme genel havasını ve özel renklerini verirler. 13 Haziranda *yenilenlerin* savaş narası, "Yaşasın Anayasa!" oldu. Demek ki, *kazananlar,* anayasal, yani cumhuriyetçi dilin ikiyüzlülüğünden kurtulmuşlardı. Karşı-devrim, Macaristan'a, İtalya'ya, Almanya'ya boyun eğdiriyordu ve daha şimdiden Restorasyonun (krallığın ihyası) Fransa'nın kapılarına dayandığına inanılıyordu. Düzen partisinin hizip liderleri arasında gerçek bir yarış başlamıştı, *Moniteur*'de kralcılığını ilân ederek, cumhuriyet zamanında liberalizmle işlemiş olabileceği günahlarının günahını çıkartarak, pişmanlık getirerek, ve Tanrıdan ve insanlardan af dileyerek dansı kim başlatacaktı bakalım. Bir tek gün geçmiyordu ki, Ulusal Meclisin kürsüsünden devrimin genel bir felâket olduğu açıklanmamış olsun; Temmuz monarşisinin kaçaklarından ve korkak hainlerinden biri, iş olup bittikten sonra, salt Louis-Philippe'in insanseverliğinin ya da başka yanlış anlamaların gerçekleştirmesine engel olmuş olduğu kahramanca marifetlerini anlatmasın, taşralı esamisi okunmayan küçük soylu meşruiyetçinin biri çıkıp da büyük bir çalımla cumhuriyeti asla tanımadığını tanıtlamasın. Şubat günlerinde hay-

ran olunacak şey, kazanan halkın yüce gönüllülüğü değildi, halka kazanma fırsatını sağlayan kralcıların ılımlılıkları ve özverileriydi. Halkın bir temsilcisi, Şubat yaralılarına ayrılmış yardımların bir kısmının ulusal muhafızlara, o günlerde vatana tek lâyık olan *ulusal muhafızlara* verilmesini önerdi. Bir başkası, Orléans dükünü at üzerinde gösteren bir heykelin Carrousel meydanına dikilmesi için kararname çıkarılmasını istiyordu. Thiers, anayasanın pis bir kâğıt parçası olduğunu söyledi. Meşru krallığa karşı gizli fesat çevirmiş olmaktan dolayı üzüntü duyan orleancılar ile meşru olmayan krallığa karşı başkaldırmaları ile genellikle krallığın düşüşünü hızlandırmış olmakla kendilerini kınayan meşruiyetçiler peşpeşe kürsüde boy gösteriyorlardı. Thiers Molé'ye karşı, Molé Guizot'ya karşı, Barrot ise her üçüne karşı dolap çevirmiş olduklarına pişmanlık duyuyorlardı. "Yaşasın sosyal-demokrat cumhuriyet" diye bağırmak anayasaya aykırı ilân edildi. "Yaşasın Cumhuriyet!" sloganı ise sosyal-demokrat bir slogan olarak kovuşturmaya uğradı. Waterloo savaşının yıldönümünde bir temsilci, şöyle bir açıklama yaptı: "Prusyalıların istilâsından daha çok, sürgündeki devrimcilerin Fransa'ya geri gelmelerinden korkuyorum." Baraguay d'Hilliers, Lyon'da ve beş komşu ilde düzenlenen terörizme karşı şikâyetlere şöyle karşılık veriyordu: *"J'aime mieux la terreur blanche que la terreur rouge."** Ve ne zaman konuşmacıların dudaklarından cumhuriyete karşı, devrime karşı, anayasaya karşı, ya da Kutsal İttifaktan yana, krallıktan yana bir söz çıksa, meclis çılgınca alkışlarla çınlıyordu. En küçük cumhuriyetçi formalitelerin her çiğnenişi, —örneğin, temsilcilere "yurttaşlar" dememek gibi— düzenin şövalyelerini coşturuyordu.

8 Temmuzda Paris'te sıkıyönetim altında yapılan ve proleterlerin büyük bir kesiminin katılmadığı ara seçimler, Roma'nın Fransız ordusu tarafından işgali, kızıl kardinallerin[156] ve onların peşinden engizisyonun ve keşişler tedhişinin Roma'ya girişi, Haziran zaferine yeni zaferler kattı ve düzen partisinin sarhoşluğunu iyice ortaya koydu.

Sonunda, Ağustosun ortasında, yarı, yapılmakta olan il

*"Beyaz terörü kızıl teröre yeğ tutarım." —ç.

meclisi toplantılarına katılmak niyetiyle, yarı, aylardan beri sürüp giden ideolojik eğilim şölenlerinden yorgun düştükleri için, kralcılar, Ulusal Meclis toplantılarına iki ay süre ile ara verme kararı aldılar. Çok göze batan bir alaycılıkla, meşruiyetçilerin ve orleancıların kremasından oluşmuş, bir Molé ve bir Changarnier de aralarında olmak üzere yirmibeş kişilik bir temsilciler komisyonunu, Ulusal Meclisin temsilcileri ve *cumhuriyetin bekçileri* olarak nöbetçi bıraktılar. Bu acı alay kendi düşündüklerinden daha da derindi. Tarihin kendilerini, sevdikleri krallığı devirmeye mahkûm ettiği bu baylar, gene tarih tarafından nefret ettikleri cumhuriyeti koruma göreviyle görevlendirilmişlerdi.

Yasama Meclisinin toplantılarına ara verilmesi ile *anayasal cumhuriyetin ömrünün ikinci dönemi, kralcılık salgını dönemi de sona ermiş* oldu.

Paris'teki sıkıyönetim kaldırılınca, basın yeniden işe koyuldu. Sosyal-demokrat gazetelerin yayınlarının durdurulduğu süre içinde, baskı yasaları ve kralcı çılgınlık dönemi boyunca *meşrutî krallık yanlısı küçük-burjuvaların* eski edebiyat temsilcisi *Siècle,*[157] *cumhuriyetçileşti. Burjuva reformcularının* edebî sözcüsü *Presse,*[158] *demokratlaştı. Cumhuriyetçi burjuvaların* eski klasik organı *National, sosyalistleşti.*

Herkese açık kulüpler kurmak olanaksızlaştıkça, gizli dernekler büyüyor ve güçleniyordu. Salt ticarî amaçlı dernekler olarak hoşgörülen, hiç bir ekonomik değerleri olmayan *sınaî işçi dernekleri,* siyasal açıdan, proletaryayı birleştirme aracı haline geliyorlardı. 13 Haziran, yarı-devrimci çeşitli partilerin resmî liderlerini ellerinden almıştı, geri kalan yığınlar kendi kendilerinin liderleri gibi davranmayı başarmakla bundan kazançlı çıktılar. Düzenin şövalyeleri, kızıl cumhuriyetin dehşet işleri üzerine kehanette bulunarak yılgınlık yaratmışlardı; Macaristan'da, Baden'de, Roma'da zafer kazanan karşı-devrimin, kaba, bayağı aşırılıkları, duyulmadık canavarlıkları "Kızıl Cumhuriyeti" temize çıkardı. Fransız toplumunun, hoşnut olmayan ara tabakalarına gelince, kızıl cumhuriyet hakkındaki ön söylentileri, ve onunla birlikte gerçeklikleri şüpheli canavarlıklarını, beyaz monarşinin gerçek bir umutsuzluk yaratan kan dökücülüklerine yeğ tutmaya başladılar. Fransa'da, hiç bir sosyalist, Hay-

nau'dan daha fazla devrimci propaganda yapmamıştır. *A chaque capacité selon ses œuvres!**

Bu arada, Louis Bonaparte, Ulusal Meclis tatilinden yararlanarak taşrada hükümdarvari geziler yapıyordu; en ateşli meşruiyetçiler, Ems'e,[159] aziz Louis'nin soyundan gelenin yanına hac ziyaretine gidiyorlardı ve düzenin dostu, halk temsilcilerinin hepsi toplanmakta olan il meclislerinde entrikalar çeviriyorlardı. Meclis çoğunluğunun henüz söylemeyi göze alamadığı şeyi, yani *anayasanın değiştirilmek üzere derhal gözden geçirilmesi* gereğinin en kısa zamanda ilân edilmesini onlara söyletmek sözkonusuydu. Anayasaya göre, anayasa, ancak 1852 yılında özellikle bu iş için toplantıya çağırılacak bir Ulusal Meclis tarafından gözden geçirilip düzeltilebilirdi. Ama eğer il meclislerinin çoğunluğu bu doğrultuda bir istek bildirirse, Ulusal Meclis, Fransa'nın çağrısı üzerine, anayasanın bekâretini feda etmek zorunda kalmayacak mıydı? Ulusal Meclis, bu taşra meclisleri hakkında, Voltaire'in *Henriade*'ındaki rahibelerin Pandour'lara (çapkın çapulculara) karşı besledikleri aynı umutları besliyordu. Ama Ulusal Meclisin Putiphard'larının, ancak birkaç tanesi dışında, taşranın Joseph'leri ile işleri vardı. Ezici çoğunluk, ısrarla, kafalarına sokulmak isteneni anlamaya yanaşmadılar. Anayasa değişikliği, il meclislerinin oyları ile yani onu günışığına çıkaracak olan o aynı araçlar tarafından çıkmaza sürüldü. Fransa'nın sesi, daha doğrusu burjuva Fransa'nın sesi konuşmuştu ve değişikliğe karşı olduğunu bildirmişti.

Ekimin başında Ulusal Yasama Meclisi yeniden toplandı — *quantum mutatus ab illo.*** Çehresi baştanbaşa değişmişti. Anayasa değişikliğinin il meclisleri tarafından beklenmedik şekilde geri çevrilişi, Yasama Meclisini, anayasanın sınırları içine götürmüş ve ona kendi süresinin sınırlarını göstermişti. Orleancılar, meşruiyetçilerin Ems'e yaptıkları ziyaretlerden kuşkuya kapılmışlardı, meşruiyetçiler, orleancıların Londra ile yaptıkları görüşmeler[160] üzerine bir-

*Yetenekli herkese yaptığı işe göre! (Saint-Simon'un ünlü formülünün başka sözcüklerle ifadesi.) —*Ed.*

**O günden bu yana olan değişiklik ne kadar da büyüktü. (Virgil, *Aeneid.*) —*Ed.*

takım şüpheler kurmuşlardı, her iki hizbin gazeteleri ateşi körüklemişler ve kendi taht adaylarının karşılıklı iddialarını tartmışlardı, birleşik orleancılar ve meşruiyetçiler başkanın kralvari gezilerinin, azçok gözle de görülebilir başına buyruk olma girişimlerinin, bonapartçı gazetelerin yüksekten atan iddialı dillerinin ortaya koydukları tutumlardan dolayı bonapartçılara karşı hınç duyuyorlardı; Bonaparte ise, yalnız meşruiyetçilerle orleancıların gizli fesadını meşru tutan Ulusal Meclise karşı, durmadan Ulusal Meclis hesabına kendisine ihanet eden bir bakanlar kuruluna karşı hınç duyuyordu. Son olarak, bakanlar kurulunun kendisi de, Roma siyaseti konusunda, Bakan Passy tarafından önerilen ve tutucuların sosyalist diye kötüledikleri *gelir vergisi* konusunda bölünmüştü.

Barrot kabinesinin, yeniden toplanmış olan Ulusal Yasama Meclisindeki ilk önerilerinden biri *Orléans Düşesine* bir dulluk maaşı bağlanmak üzere 300.000 franklık bir kredi istemi oldu. Ulusal Meclis isteneni verdi, böylece de Fransız ulusunun borçlar hanesine yedi milyon franklık bir tutar ekledi: Böylece, Louis-Philippe "utangaç yoksul" rolünü başarı ile oynamaya devam ederken, ne kabine Bonarparte lehinde bir ücret artırımını önermeyi göze alabiliyor, ne de meclis bunu vermeye hazır görünüyordu. Ve Louis Bonaparte, her zamanki gibi, şu ikilem arasında kararsız kalıyordu: *Aut Caesar, aut Clichy.**

Kabinenin, *Roma seferinin masraflarını* ödemek üzere dokuz milyon franklık ikinci kredi istemi, Bonaparte ve bakanlar ile Ulusal Meclis arasındaki gerginliği artırdı. Louis Bonaparte, emir subayı Edgar Ney'e *Moniteur*'de bir mektup yayınlattırdı, bu mektupta, papa hükümetini anayasal güvencelere razı olmaya zorluyordu. Papa ise, —*motu proprio*[161]— kısa bir söylev ile, yeniden kazandığı erk ve söz geçirirliğinde her türlü kısıtlamayı reddediyordu. Bonaparte, mektubu ile, seyircilerine, kendini iyi niyetle dolu, ama değeri bilinmeyen ve kendi dört duvarı arasına zincirlenmiş bir deha gibi göstermek için bile bile yaptığı bir patavat-

**Ya Sezar ya Clichy.* (*Clichy* — Pariste borçlarını ödeyemeyenlerin kapatıldıkları cezaevi.) (Ünlü *"Aut Caesar aut nihil"* — "Ya Sezar ya hiç" sözünün başka sözcüklerle ifadesi.) —*Ed.*

sızlıkla kabinesinin perdesini kaldırıyordu. Bu, onun, "özgür bir ruhun kaçamak kanat çırpışları"* ile, işve dolu gönül avcılığı rolünü ilk oynayışı değildi. Komisyon raportörü Thiers, Bonaparte'ın kanat çırpışlarını tamamıyla görmezlikten geldi ve papanın kısa söylevini Fransızcaya çevirmekle yetindi. Ulusal Meclisin Napoléon'un mektubunu onaylayacağı bir gündem maddesi ile cumhurbaşkanını kurtarmaya çalışan kabine değil, Victor Hugo oldu. *Allons donc! Allons donc!*** Bu ciddiyetsiz ve saygısız ünlemlerle, çoğunluk, Hugo'nun önerisini örtbas etti. Başkanın siyaseti mi? Başkanın mektubu mu? Başkan mı? *Allons donc! Allons donc!* Hangi akıllı, Bay Bonaparte'ı *ciddiye* alıyor ki? Cumhurbaşkanına inandığını söylediğiniz zaman bizim de size inandığımızı mı sanıyorsunuz Bay Victor Hugo? *Allons donc! Allons donc*!

Sonunda, Bonaparte ile Ulusal Meclis arasındaki kopma *Orléans'ların ve Bourbon'ların geri çağrılması* üzerine yapılan tartışmalarla hızlandırılmış oldu. Bu öneriyi kabine vermediğine göre, cumhurbaşkanının kuzeni, eski Vestefalya kralının oğlu*** vermişti. Önerinin tek amacı, meşruiyetçi ve orleancı taht iddiacılarını bonapartçı iddiacının düzeyine, ya da daha doğrusu, daha da aşağı düşürmekti, bonapartçı taht iddiacısı hiç değilse, fiilen, devletin başında bulunuyordu.

Napoléon Bonaparte, *sürgündeki kral ailelerinin geri çağrılması ile Haziran isyancılarının affını* bir tek önerinin maddeleri yapmak gibi oldukça büyük bir saygısızlık işledi. Çoğunluğun öfkesi, onu derhal, kutsal ile lânetliyi, kral soyları ile proleter sürüsünü, toplumun sabit yıldızları ile toplum bataklıklarının aldatıcı pırıltılarını birbirine bağlamak gibi bir suç işlediği için özür dilemek ve bu her iki öneriye kendilerine yaraşan sırayı vermek zorunda bıraktı. Ulusal Meclis, kral ailesinin geri çağırılmasını var gücüyle reddetti ve meşruiyetçilerin Demosten'i *Berryer,* bu oylamanın anlamı hakkında hiç bir kuşkuya yer bırakmadı. Taht iddiacılarının burjuvaca aşağılatılması, rütbeden düşürülmesi, işte

*Georg Herwerg, *"Aus den Bergen"* ("Dağlardan"). —*Ed.*

**Hadi canım sen de! Daha neler! —*Ed.*

***Napoléon Joseph Bonaparte, Jerome Bonaparte'ın oğlu. —*Ed.*

güdülen amaç buydu. Onların kutsal haleleri ellerinden kapılmak isteniyor, ellerinde kalan son görkem, *sürgün görkemidir!* Taht iddiacılarından, kendi ünlü soyunu unutarak, basit, sıradan herhangi bir kişi gibi yaşamak üzere buraya geri gelecek biri hakkında ne düşünürdünüz? diye bağırdı Berryer. Louis Bonaparte'a, huzurunun kendisine hiç bir şey kazandırmamış olduğu, güçbirliği etmiş kralcıların Fransa'da cumhurbaşkanlığı koltuğunda, *tarafsız bir adam* olarak ona gereksinmeleri varsa da, taht üzerinde ciddî hak iddiası olanların sürgünün iri bulutlarıyla saygısız bakışlardan kaçınmak, korunmak zorunda olduğu bundan daha açık-seçik bir biçimde söylenemezdi.

1 Kasım günü, Louis Bonaparte, Barrot kabinesine son verildiğini ve yeni bir kabine kurulduğunu oldukça sert ve kaba terimlerle bildiren bir mesajla Ulusal Meclise karşılık verdi. Barrot-Falloux kabinesi, kralcı koalisyon kabinesiydi, d'Hautpoul kabinesi de Bonaparte'ın kabinesi, cumhurbaşkanının Yasama Meclisine karşı organı, *kâtipler kabinesi* oldu.

Bonaparte, artık, 10 Aralık 1848'in, sıradan, *tarafsız adamı* değildi. Yürütme erkini elinde bulundurma, onun çevresinde bir yığın çıkarın toplanmasını sağlamıştı, anarşiye karşı savaşım, düzen partisini bile onun etki ve söz geçirirliğini artırmaya zorluyordu ve Bonaparte, artık *halkın sevdiği değilse de,* düzen partisi, kendisi, *halkın tutmadığıydı.* Orleancılara ve meşruiyetçilere gelince, Bonaparte, kendi aralarındaki rekabet nedeniyle ve herhangi bir kralcı dirilmenin gerekliliği sayesinde, onları *tarafsız taht iddiacısının* tanınmasına zorlayamaz mıydı?

Anayasal (meşrutî) cumhuriyetin ömrünün üçüncü dönemi, 1 Kasım 1849'da başlar ve 10 Mart 1850'de son bulur. Yürütme erki ile yasama erki arasındaki çekişmeyi başlatan, sadece, Guizot'nun o kadar hayran olduğu, anayasal kuruluşların düzenli işleyişi değildir. Güçbirliği halindeki orleancılarla meşruiyetçilerin krallığı yeniden kalkındırma yolundaki hırsları karşısında, Bonaparte, kendi gerçek iktidarının sanını, yani cumhuriyeti temsil eder; Bonaparte'ın kendi krallığı geri getirme hırsı konusunda da düzen partisi, kendi ortak egemenliklerinin sanını, yani cumhuriyeti temsil eder; orleancılar karşısında meşruiyetçiler, meşruiyetçiler karşı-

sında orleancılar *statu quo*'yu, yani cumhuriyeti temsil ederler. Herbirinin *in petto** kendi kralı ve kendi krallığının dirilmesi yatan düzen partisinin bütün bu hizipleri, birbiri peşisıra, almaşık olarak, rakiplerinin ayaklanma ve gasp hırslarına karşı, burjuvazinin ortak egemenliğini, özel iddiaların saklı ve tarafsızlaştırılmış kaldığı biçimini —yani cumhuriyeti— üstün kılarlar.

Nasıl ki Kant, cumhuriyeti, tek usçul devlet biçimi, gerçekleşmesine hiç bir zaman ulaşılamayan, ama amaç olarak her zaman durmadan araştırılması ve hep akılda tutulması gereken bir postulat sayarsa, bu kralcılar da, *krallık* için aynı şeyi yapıyor, onu da böyle bir postulat haline getiriyorlar.

Böylece, burjuva cumhuriyetçilerinin elinden içi boş ideolojik bir formül olarak çıkmış olan anayasal cumhuriyet, güçbirliği etmiş kralcıların elinde içerik bakımından canlı ve zengin bir biçim haline geliyor. Ve Thiers, "Anayasal cumhuriyetin gerçek dayanakları bizler, biz kralcılarız!" derken sandığından daha doğru konuşuyordu.

Güçbirliği kabinesinin devrilmesinin ve kâtipler kabinesinin iktidara gelişinin bir imlemi daha vardır. Bu kabinenin maliye bakanı, Fould adını taşıyordu. Fould, maliye bakanı demek, Fransız ulusal zenginliğinin resmen borsaya terkedilmesi demektir, kamu servetinin, borsa tarafından ve borsanın çıkarına yönetimi demektir. Malî aristokrasi, tahta geçişini, *Moniteur*'de, Fould'un maliye bakanlığına atanması ile kamuya bildiriyordu. Bu restorasyon, anayasal cumhuriyetin sayısız halkalarını oluşturan öteki restorasyonları zorunlu olarak tamamlıyordu.

Louis-Philippe hiç bir zaman gerçek bir *loup-cervier*'den** bir maliye bakanı yapmayı göze almamıştı. Nasıl ki, onun krallığı, yüksek burjuvazinin egemenliği için ideal bir ad idiyse, ayrıcalıklı çıkarlar da onun bakanlıklarında, çıkar gözetmeyen bir ideolojinin adlarını taşımalıydılar. Burjuva cumhuriyeti, her yanda, orleancı olsun, meşruiyetçi olsun, çeşitli krallıkların arka planda gizli tutmakta oldukları şeyi ön plana itmiştir. Burjuva cumhuriyeti, krallıkların kutsallaştırdıkları şeyi yeryüzüne indirmiştir. Egemen sınıfın çı-

*Gönlünde. —ç.
**Borsa dolandırıcısı. —ç.

karlarına, onlara verilen aziz adlar yerine, burjuva özel adlar takmıştır.

Bütün bu açıklamamız göstermiştir ki, cumhuriyet, daha varlığının ilk gününden beri, malî aristokrasiyi devirmemiş, tam tersine onu oluşturmuştur. Ama ona verilen ödünler, yaratılmak istenmediği halde, boyun eğilen bir alınyazısı idi. Fould ile birlikte hükümet etme inisiyatifi yeniden malî aristokrasinin eline döndü.

Louis-Philippe zamanında öteki burjuva kesimlerinin dışarıda bırakılmasına ya da bağımlı kılınmasına dayanan malî sermayenin egemenliğine, güçbirliği etmiş burjuvazinin nasıl katlandığı, buna nasıl göz yumduğu sorulabilecektir.

Bunun yanıtı basittir.

İlkönce, malî aristokrasinin kendisi, ortak hükümet iktidarı cumhuriyet adını taşıyan kralcı güçbirliğinin önemi çok ağır basan bir bölümünü oluşturur. Orleancıların ileri gelen yıldızları ve yetkilileri, malî aristokrasinin eski müttefikleri ve suç ortakları değiller midir? Malî aristokrasinin kendisi, orleancılığın altın yaldızlı ordusu değil midir? Meşruiyetçilere gelince, onlar da, daha Louis-Philippe zamanında, her çeşit borsa spekülasyonu, maden ocakları ve demiryolları spekülasyonu tantanasının fiilen içindeydiler. Son olarak, büyük toprak mülkiyeti ile yüksek malî sermayenin birliği, *normal bir olgudur*. Kanıtı *İngiltere*, kanıtı hatta *Avusturya*.

Fransa gibi, ulusal üretim hacminin ulusal borç tutarının ölçülemeyecek kadar altında olduğu, devlet iradının, spekülasyonun en önemli konusunu oluşturduğu, ve, büyük verim sağlayacak biçimde yatırım yapmak isteyen sermayenin başlıca pazarının borsa olduğu bir ülkede, evet böyle bir ülkede, bütün burjuva ve yarı-burjuva sınıflardan gelme pek çok kişinin devlet borcuna, borsa oyununa, maliyeye katılması gerekir. Bütün bu ikinci dereceden katılanlar (iştirakçiler), bu çıkarları en büyük ölçülerle temsil eden, onları bütünlükleri içinde temsil eden kesimde, kendi dayanaklarını ve doğal liderlerini bulmazlar mı?

Kamu servetinin, yüksek maliyenin eline düşmesi olgusu ne ile belirlenir? Devletin durmadan artan borçlanması ile. Peki ya devletin borçlanması? Devlet giderlerinin sürek-

li olarak devlet gelirlerini aşması ile, devlet borçlanmaları (istikrazları) sisteminin aynı zamanda hem nedeni, hem de sonucu olan bu oransızlıkla.

Bu borçlanmadan kurtulmak için, devletin, ya harcamalarını kısması yani hükümet mekanizmasını yalınlaştırması, azaltması, mümkün olduğu kadar az yönetmesi, mümkün olduğu kadar az personel kullanması, burjuva toplumla mümkün olduğu kadar az bağlantı kurması gerekir. Sınıfının egemenliği ve sınıfının varoluş koşulları herbir yandan tehdit edildikçe, baskı araçları, devlet adına resmen müdahalesi, devlet organizması yoluyla her yerde hazır bulunması durumu da kaçınılmaz olarak artmak zorunda olan düzen partisi için bu yol olanak-dışıydı. Kişilere ve mülkiyete karşı saldırılar arttıkça, jandarma kuvvetinde azaltma yapılamaz.

Ya da, devletin, borçlardan kaçınması, ve *olağanüstü, vergi katkılarını* en zengin sınıfların omuzlarına yükleyerek, geçici de olsa, en kısa zamanda, bir bütçe dengesine ulaşması gerekir. Ulusal zenginliği borsanın sömürüsünden kurtarıp aşırmak için, düzen partisi, kendi özel servetini vatanın yoluna kurban mı edecekti? *Pas si bête!**

Şu halde, Fransız devleti tamamıyla altüst olmadan, Fransız devlet bütçesi altüst olmaz. Bu devlet bütçesi ile devletin borçlanması zorunluluğu vardır, bu devlet borçlanması ile ticaretin egemenliğinin, devlet borçlarının, devlet alacaklılarının, bankerlerin, sarrafların, borsa dolandırıcılarının zorunluluğu vardır. Düzen partisinin yalnız bir kesimi malî aristokrasinin devrilmesine doğrudan doğruya katılıyordu: *fabrikatörler*. Orta sanayicilerden ve küçüklerinden değil, Louis-Philippe zamanında hanedan muhalefetinin geniş tabanını oluşturmuş olan, fabrika çıkarlarının naiplerinden sözediyoruz. Onların çıkarlarının, üretim masraflarının azaltılmasında, dolayısıyla üretime giren vergilerin azaltılmasında, dolayısıyla faizleri vergilere giren devlet borçlarının azaltılmasında, dolayısıyla malî aristokrasinin devrilmesinde olduğu söz götürmez.

İngiltere'de —en büyük Fransız fabrikatörleri İngiliz ra-

*O kadar budala değildi! —ç.

kiplerinin yanında birer küçük-burjuvadırlar— bankaya karşı, borsa aristokrasisine karşı yürütülen haçlı seferinin başında, bir Cobden gibi, bir Bright gibi fabrikatörlere gerçekten raslıyoruz. Böyleleri Fransa'da neden yok? İngiltere'de ağır basan sanayidir. Fransa'da ise tarım. İngiltere'de sanayiin, *free trade*'e* gereksinmesi vardır, Fransa'da ise gümrük himayesine, öteki tekeller yanında ulusal tekele gereksinme vardır. Fransız sanayii, Fransız üretimine egemen değildir, bu bakımdan Fransız sanayicileri de Fransız burjuvazisine egemen değildir. Kendi çıkarlarını burjuvazinin öteki kesimlerine karşı başarıya ulaştırmak için, İngiltere'de olduğu gibi, hem hareketin başına geçip, hem de kendi sınıf çıkarlarını sonuna kadar götüremezler; onların, devrimin peşine takılmaları ve kendi sınıflarının genel çıkarlarına aykırı olan çıkarlara hizmet etmeleri gerekir. Şubatta onlar durumlarını doğru değerlendirememişlerdi, Şubat onları akıllandırdı. İşçiler, işverenden, sanayi kapitalistinden daha çok doğrudan doğruya kimi tehdit etmektedirler? İşte bu yüzden, Fransa'da, fabrikatör, düzen partisinin en bağnaz üyesi haline geliyor. Kârının malî sermaye tarafından azaltılması, *kârın proletarya tarafından tamamen ortadan kaldırılmasına oranla, hiç kalır.*

Fransa'da, küçük-burjuvazi, normal olarak sanayi burjuvazisinin yapması gereken şeyi yapıyor; işçi, normal olarak küçük-burjuvanın görevi olması gereken şeyi yapıyor; ama işçinin görevi, onu kim yapıyor? Hiç kimse. Fransa'da bu yapılmıyor, Fransa'da, bunun sadece sözü edilir. Bu, hiç bir yerde ulusal sınırlar içersinde başarılamamıştır;[17] Fransız toplumunun bağrında, sınıf savaşı, ulusları karşı karşıya getiren bir dünya savaşına dönüşmektedir. Çözüm, ancak, dünya savaşı yoluyla, proletaryanın dünya pazarına egemen olan ulusun başına, İngiltere'nin başına geçtiği anda başlar. Burada örgütlenişinin sonunda değil, ancak başında bulunan devrim, kısa soluklu bir devrim değildir. Bugünün kuşağı, Musa'nın çölden geçirdiği Yahudilere benzer. Bu kuşak, yalnız yeni bir dünyayı ele geçirmek durumunda değildir, bu kuşağın, o yeni dünyanın düzeyinde olacak insanlara yer

*Serbest ticaret. —ç.

açmak için yokolması da gerekir.

Biz, gene Fould'a dönelim.

14 Kasım 1849'da, Fould, Ulusal Meclis kürsüsüne çıktı ve kendi maliye sistemini açıkladı: eski devlet gelirleri, vergilendirme sisteminin savunulması, içki vergisinin olduğu gibi kalması, Passy'nin gelir vergisinden vazgeçilmesi!

Bununla birlikte, Passy, bir devrimci de değildi, Louis-Philippe'in eski bir bakanı idi. Dufaure'un sertlikten yana koyu ilkecilerindendi ve Temmuz monarşisinin kurbanı Teste'in* en yakın sırdaşlarından biri idi. Passy'nin kendisi de eski vergi sistemini övmüş, işçi vergisinin kaldırılmamasını öğütlemişti, ama aynı zamanda bütçe açığının örtüsünü de kaldırmıştı. Eğer devletin iflâsına gitmek istenmiyorsa, yeni bir verginin, bir gelir vergisinin gerekli olduğunu açıklamıştı. Aynı şeyi Ledru-Rollin'e tavsiye eden Fould, Yasama Meclisinde devlet açığı lehinde bir savunma yaptı. İçyüzleri sonradan açığa çıkan bazı tutum yollarına gideceğine söz vermişti: örneğin, harcamaların 60 milyon azaldığı, ve dalgalı borçların 200 milyon yükseldiği görüldü — rakamları toplamada, hesapların teslimini düzenlemede birtakım hokkabazlık dümenleri, ki hepsi sonunda yeni borçlanmalarla sonuçlanıyordu.

Fould zamanında, malî aristokrasi, kendisini kıskanan öteki burjuva kesimleri yanında, doğal olarak, Louis-Philippe zamanında olduğu kadar hayasız bir ahlâk bozukluğu göstermedi. Ama her şeyden önce sistem aynı sistem olarak kalıyordu, borçların durmadan artması ve bütçe açığının gizlenmesi. Sonra, zamanla, borsa dolandırıcılığı eskisinden daha bir hayasızca kendini ortaya koydu. Avignon demiryolu yasası, bir süre bütün Paris'in sözünü ettiği, devlet tahvillerinin akıl sır ermez bir biçimde iniş-çıkışları, nihayet, Fould ve Bonaparte'ın 10 Mart seçimleri üstüne başarısız spekülasyonları bunun tanıtlarıdırlar.

Malî aristokrasinin yeniden resmen etkinliğe kavuşması

*8 Haziran 1849 günü, tuz yataklarında bir imtiyaz elde etmek için görevlileri ayarttığından Parmentier ve General Cubières'e karşı açılan dava ile, gene o zamanın Bayındırlık Bakanı Teste'e karşı açılan ihtilâs davası, Paris Yüksek Mahkemesinde görülmeye başlandı. Teste, dava sırasında intiharı denedi. Her üçü de ağır para cezalarına çarptırıldılar. Ayrıca, Teste, üç yıl hapis cezasına mahkûm oldu. [*Engels'in 1895 tarihli baskıya notu.*]

ile, Fransız halkı, yeni bir 24 Şubatın arifesinde bulunmak gibi bir tehlike ile karşı karşıya idi.

Kurucu Meclis, mirasçısına karşı bir düşmanlık nöbeti anında, bağışlama yılı olan 1850 için içki vergisini kaldırmıştı. Elbette ki, eski vergilerin kaldırılması ile yeni borçlar ödenemezdi. Düzen partisinin geri zekâlılarından biri olan Créton, daha Yasama Meclisinin tatile girmesinden önce içki vergisinin alıkonulmasını önermişti. Fould, bu öneriyi Bonaparte hükümeti adına yeniden ele aldı ve 20 Aralık 1849'da, Bonaparte'ın cumhurbaşkanı ilân edildiği günün yıldönümünde, Ulusal Meclis, *içki vergisinin yeniden konulmasına* karar verdi.

Verginin yeniden konması lehinde konuşan ilk konuşmacı, bir maliyeci değil, bir cizvit lideri olan Montalembert idi. Açıklayış ve sonuç çıkarma yöntemi çarpıcı ve yalındı: Vergi, hükümeti emziren bir memedir. Hükümet, baskının araçlarıdır, yetkenin (otoritenin) organlarıdır, hükümet ordudur, polistir, hükümet memurlardır, yargıçlardır, bakanlardır, hükümet *rahiplerdir*, vergiye karşı saldırı, proleter vandallarının akınlarına karşı burjuva toplumunun maddî ve manevî üretimini koruyan düzenin bekçilerine karşı anarşistlerin saldırısıdır. Vergi, mülkiyetin, ailenin, düzenin ve dinin yanıbaşında beşinci tanrısallıktır. Ve, içki vergisi, tartışma götürmez bir biçimde vergidir, ve üstelik sıradan herhangi bir vergi değildir, geleneksel, krallığın ruhuna, anlayışına uyan, saygıdeğer, bir vergidir. *Vive l'impôt sur les boissons!* Three cheers and one cheer more!***

Köylü, şeytanı hayal ettiği zaman, onu icra memuru kılığında düşünür. Eh, Montalembert, vergiyi bir tanrı yapar yapmaz, köylü de dinsiz ve tanritanımaz oldu ve şeytanın, yani *sosyalizmin* kollarına atıldı. Düzenin dini, köylüyle alay etmişti, cizvitler onunla alay etmişti, Bonaparte onunla alay etmişti. 20 Aralık 1849, onmaz bir biçimde 20 Aralık 1848'i baltalamıştı. "Amcasının yeğeni", ailesi içinde, içki vergisinin, Montalembert'in deyişi ile "devrim fırtınasını haber veren" bu verginin altettiği ilk adam değildi. Gerçek Napoléon, büyük Napoléon, Sainte-Hélène adasında,

*Yaşasın içki vergisi. —ç.
**Üç kere Yaşa! ve bir daha Yaşa! —ç.

içki vergisinin yeniden konmasının, Güney Fransa köylülerini kendisinden uzaklaştırarak, öteki bütün etkenlerden daha çok düşüşüne yardımcı olduğunu açıklamıştır. Daha Louis XIV zamanında halkın nefretini kazanan bu vergi (Boisguillebert ve Vauban'ın yazılarına bakınız), birinci devrimle kaldırıldı, 1808'de, Napoléon tarafından yeni bir biçimde yeniden kondu. Restorasyon Fransa'ya geri geldiği zaman, onun önünde hızla tırısa kalkan yalnız Kazak süvarileri değildi, içki vergisinin kaldırılacağı yolundaki gösterişli vaatler de vardı. Elbette ki, soylu kişilerin, "*à merci et à miséricorde**" haraca kestikleri kişilere" verdikleri sözü tutmaya hiç de gereksinmeleri yoktu. 1830 yılı, içki vergisini kaldıracağını vaadetti. Dediğini yapmak ve yaptığını söylemek onun tutumu değildi. 1848 de, her şeyi vaadettiği gibi, içki vergisini kaldıracağını da vaadetti. Son olarak da, hiç bir şeyi vaadetmeyen Kurucu Meclis, yukarıda dediğimiz gibi, vasiyet niteliğinde bir hazırlık yaptı, hüküm getirdi, buna göre içki vergisi, 1 Ocak 1850 tarihinde ortadan kalkacaktı. Ve 1 Ocak 1850'den tam on gün önce Yasama Meclisi içki vergisini yeniden getirdi; demek ki, böylece, Fransız halkı durmadan içki vergisini kovalıyordu, ve onu kapı dışarı etikçe pencereden girdiğini görüyordu.

Halkın içki vergisine karşı duyduğu kin, bu verginin Fransız vergilendirme sisteminin bütün tiksinç yanlarını kendinde toplaması ile açıklanır. Bu verginin alınış tarzı tiksindiricidir, dağılışı aristokratçadır, çünkü, en adî şarap için de, en değerli şaraplar için de vergi yüzdesi aynı olduğundan, tüketicilerin varlığı azaldığı ölçüde vergi de geometrik oranlarla artar, yani tersine işleyen artanoranlı (müterakki) bir vergidir. Onun için katışık ve sahte şaraplara prim vererek emekçi sınıfların zehirlenmesine doğrudan doğruya yolaçar. Nüfusu 4.000'i aşan bütün kentlerin kapılarına oktrua (bir çeşit rüsum) tahsil şubeleri dikerek, ve bu kentleri, Fransız şarabından gümrük vergisi alan yabancı ülkeler haline getirerek tüketimi azaltıyor. Oysa, toptancı şarap tüccarları, ama onlardan daha da çok küçükleri, yani şarap satıcıları da içki vergisine, bir o kadar düşmandırlar. Ve, bir de,

*Kendi insaf ve merhametince. —ç.

içki vergisi, tüketimi azaltarak, üretimin elinden pazarlarını da alır. Bir yandan kentteki işçileri şarabın bedelini ödeyemez duruma getirirken, aynı zamanda bağcıları da şaraplarını satamayacak duruma sokar. Oysa Fransa'da 12 milyon insan bağcılıkla geçinir. Böyle olunca genel olarak halkın içki vergisine karşı kini anlaşılır, özellikle köylülerin bu içki vergisine karşı bağnazca düşmanlıklarının nedeni anlaşılır. Üstelik, köylüler, bu verginin yeniden konmasını kendi başına ayrı, azçok ilineksel (arızî) bir olay olarak görmediler. Köylülerin babadan oğula aktarılan bir çeşit tarihsel bir gelenekleri vardır, ve bu tarih okulunda kulaktan kulağa, her hükümetin köylüleri aldatmak istediği sürece içki vergisinin kaldırılacağını vaadettiği ve sonra köylüleri aldatır aldatmaz da bu vergiyi kaldırmadığı ya da kaldırmışsa yeniden koyduğu fısıldanıyordu. İşte köylü, bu içki vergisi ile hükümetin kokusunu alıyor, eğilimini anlıyor, notunu veriyordu. İçki vergisinin yeniden konması tarihi, 20 Aralık, şu anlama geliyordu: *Louis Bonaparte da ötekiler gibidir;* ama o, ötekiler gibi değildi, o, *köylülerin yarattığı adamdı,* ve içki vergisine karşı milyonlarca imza taşıyan dilekçelerde, bir yıl önce "amcasının yeğenine" verdikleri oyları geri alıyorlardı.

Fransız nüfusunun üçte-ikisini aşan kır halkının büyük bir bölümü, sözde özgür *toprak sahiplerinden* meydana gelir. 1789 devrimi ile feodal yükümlülüklerden bedavaya bağımsız kılınan ilk kuşak, toprak için hiç bir şey ödememişti. Ama ondan sonra gelen kuşaklar, yarı-serf atalarının rant, ondalık (aşar), angaryalar vb. biçiminde ödediklerini, *toprak bedeli* olarak ödediler. Bir yandan nüfus çoğaldıkça topraklar gittikçe parçalanıyordu — ve herbir parçanın fiyatı da yükseliyordu, parça küçüldükçe talep sayısı da artıyordu. Ama ister toprağı doğrudan doğruya satın alsın, ister ortak mirasçıları tarafından onun sermayesi olarak hesaplansın, köylünün toprak parçası başına ödediği fiyat yükseldikçe, *köylünün borçlanması,* yani *ipotek* de aynı oranda artıyordu. Toprak üzerinden alınan alacak senedi, gerçekte *ipotek,* toprağın rehine konulması olarak adlandırılıyor. Nasıl ortaçağ mülkiyeti üzerinde *ayrıcalık* (imtiyaz) *hakları* yığılıyor idiyse, çağımızın tarlası üzerinde de *ipotekler* yığılmaktadır. Bir başka yönden: toprağı parçalara ayırma sisteminin-

de, toprak, sahibi için salt bir *üretim aracıdır*. Toprak bölündükçe verimliliği azalır. Makine kullanımı, işbölümü, kanallar açma, kurutma, sulama vb. gibi toprak üzerindeki büyük iyileştirme işleri gittikçe daha olanaksızlaşır, aynı zamanda, tarımın hesapta olmayan *beklenmedik küçük masrafları*, bizzat üretim aracının bölünmesi ile orantılı olarak artar. Tarla sahibinin sermayeye sahip olup olmamasına göre de aynı durum meydana gelir. Ama toprağın bölünmesi ne kadar artarsa, toprak-servet, o kadar, son derece yoksul envanteri ile küçük toprak sahibi köylünün bütün sermayesini meydana getirir, ve o kadar az sermaye toprağa yatırılır, ve o kadar çok küçük köylü, topraktan, paradan ve tarım biliminin ilerlemelerinden yararlanabilecek bilgilerden yoksun kalır ve toprağın işlenmesi o kadar geriler. Ve sonunda, *brüt tüketim* arttığı ölçüde ve bütün köylü ailesi, mülkiyetinde olan toprak geçimini sağlayamadığı halde, bu toprak yüzünden başka her türlü uğraştan uzak tutulduğu ölçüde, *net üretim* azalır.

Demek ki, nüfus ve onunla birlikte toprağın paylaşılması arttığı ölçüde üretim aracı, yani toprak *pahalanır* ve *verimi* azalır, ve gene aynı ölçüde *tarım tehlikeye girer ve köylü borçlanır*. Ve daha önce sonuç olan şey, neden haline gelir. Her kuşak ötekini daha çok borçlu bırakır, her yeni kuşak daha elverişsiz ve daha çetin koşullar içinde işe başlar; ipotek ipoteği doğurur ve köylü, artık, tarlasını yeni borçlara karşı rehin olarak gösteremez, yani ona yeni ipotekler yükleyemez duruma gelince doğrudan doğruya tefeciliğin kurbanı olur ve tefeci faizleri, gitgide daha çok artar.

Demek ki, öyle oldu ki, Fransız köylüsü, toprak üzerine konan *ipoteklerin faizi* biçiminde, tefecilerden aldığı *ipoteksiz öndeliklerin* (*avansların*) faizi biçiminde, kapitaliste yalnız bir toprak rantı değil, yalnız bir sanayi kârı değil, yani tek sözcükle, yalnız *tüm net kârı* değil, hatta *ücretin bir kısmını* bile teslim eder oldu, öyle ki *İrlandalı kiracı çiftçi* durumuna düştü; ve bütün bunlar *özel mülk sahibi* olmak bahanesi ile oldu.

Bu süreç, Fransa'da, durmadan artan vergi yükümlülükleri ile, ve gerek doğrudan doğruya Fransız yasalarının

toprak mülkiyetini kuşattığı formalitelerden ileri gelen, gerek her yerde birbirine karışan ve içiçe giren tarlaların yolaçtığı çekişmelerden ileri gelen ve gerekse de mülkiyetten yararlanması (tasarrufu), imgesel bir mülkiyete, yani *mülkiyet hakkına* bağnaz bir tutumla toz kondurmamakla sınırlı kalan köylülerin dava açmaya meraklı öfkelerinden ileri gelen *mahkeme masrafları* ile daha da hızlanmıştı.

1840 tarihli bir istatistik tablosuna göre, Fransız toprağının brüt ürünü, 5.237.178.000 franka yükseliyordu. Bundan 3.552.000.000 frankı toprağı işleyen adamların tüketimi de içinde olmak üzere tarım masrafı olarak çıkarmak gerekir. Geriye 1.685.178.000 franklık bir net ürün (safi hasıla) kalır ki, bunun da 550 milyonunu ipotek faizleri için, 100 milyonunu adalet görevlileri için, 350 milyonunu vergiler için, 107 milyonunu ise kayıt, pul, ipotek, vb. masrafları için yeniden kesmek gerekir. Geriye net ürünün (safi hasılanın) üçte-biri, yani 538 milyon kalır; nüfus başına bölüştürüldüğünde, bu 25 franklık bir net ürün bile etmez.[162] Elbette ki, bu hesapta ipoteksiz faizler ve avukat ücretleri vb. hesaba katılmamıştır.

Böylece, cumhuriyet, eskilerine daha yeni yükümlülükler yükleyince Fransız köylüsünün durumunun nice olduğu anlaşılacaktır. Görülüyor ki, onun sömürüsü, sanayi proletaryasının sömürüsünden yalnızca sömürünün biçimiyle ayırdedilir. Sömürücü aynıdır: yani *Sermaye.* Tek başlarına ayrı ayrı ele alınan kapitalistler, gene ayrı ayrı köylüleri, *ipotekler* yolu ile ve *tefecilik* yolu ile sömürürler. Kapitalist sınıf, köylü sınıfını, devlet *vergisi* yolu ile sömürür. Mülkiyet sözü köylü için bir tılsımdır, sermaye şimdiye kadar bu tılsımla köylüyü büyülemiş ve bunu, köylüyü sanayi proletaryasına karşı kışkırtmak için bir bahane olarak kullanmıştır. Köylüyü, yalnız sermayenin çökmesi yükseltebilir, yalnız anti-kapitalist, proleter bir hükümet köylüyü ekonomik yoksulluğundan, toplumsal aşağılanmasından kurtarabilir. Anayasal cumhuriyet, köylünün güçbirliği etmiş sömürücülerinin diktatörlüğüdür; *sosyal-demokrat* cumhuriyet ise onun müttefiklerinin diktatörlüğüdür. Ve terazinin kefesi köylünün seçim sandığına attığı oylara göre yükselir ya da alçalır. Kendi kaderine karar vermek, onun elindedir. İşte

böyle diyorlar sosyalistler yergi yazılarında, yıllıklarda, programlarda, her çeşitten broşürlerde. Bu dil, o da kendi yönünden köylüye seslenen düzen partisinin karşı-yazıları sayesinde, köylü için daha anlaşılır bir dil haline geliyordu; bayağı abartmasıyla, sosyalistlerin niyetlerini ve düşüncelerini yorumlayan ve kaba bir biçimde betimleyen düzen partisi, köylünün bam teline dokunabiliyor ve onun yasak meyveye karşı iştahını kabartıyordu. Ama daha anlaşılır olan dil, köylü sınıfının genel oy verme hakkını kullanırken edindiği deneylerin kendisi idi, ve devrimin büyük hızı içinde üstüste başına çöken umut kırıklıkları idi. *Devrimler, tarihin lokomotifleridir.*

Köylülerde, kerte kerte altüst oluş, değişik belirtilerle ortaya çıktı. Daha, Yasama Meclisi seçimlerinde kendini gösterdi, Lyon'a komşu beş ilde ilân edilen sıkıyönetim içinde kendini gösterdi, 13 Haziran dan birkaç ay sonra, Gironde ili tarafından, *Chambre introuvable*'in* eski başkanı yerine bir Montagnard'ın seçiminde kendini gösterdi. 20 Aralık 1849'da, meşruiyetçilerin vaadedilmiş toprağı, 1794'te ve 1795'te cumhuriyetçilere karşı en korkunç, en büyük cinayetlerin işlendiği tiyatro sahnesi, 1815'te liberallerin ve protestanların göz göre göre öldürdükleri *beyaz terörün* merkezi *Gard* bölgesinde bir kızıl milletvekilinin ölen bir meşruiyetçinin yerine seçilmesi[163] sırasında kendini gösterdi. İçki vergisinin yeniden konulmasından sonradır ki, en durağan sınıfın bu devrime doğru gidişi, devrimcileşmesi, en gözle görülür bir biçimde kendini ortaya koymuştu. Hükümet önlemleri ve 1850 Ocak ve Şubat yasaları, hemen hemen yalnız *taşra illerine* ve *köylülere* karşı yöneltilmişlerdir. Bu, onların ilerlemelerinin en çarpıcı tanıtıdır.

Jandarmayı, valinin, kaymakamın ve en başta da belediye başkanının engizisyoncusu yapan, en uzak köy topluluklarının köşe bucağına kadar casusluk şebekesini örgütlendiren *Hautpoul genelgesi;* öğretmenleri, köylü sınıfının bu yetenekli kişilerini, sözcülerini, eğitimcilerini ve köylülüğün sorunlarını dile getiren bu adamları, okumuş adamlar

**Chambre introuvable* — Bu, 1815'te Napoléon'un ikinci kez devrilişinin hemen ardından seçilen bağnazcasına aşırı-kralcı ve gerici milletvekilleri meclisine tarihin verdiği addır. [*Engels'in 1895 tarihli baskıya notu.*]

sınıfının bu proleterlerini, bir av hayvanı gibi bir bucaktan öbür bucağa kovalayan valinin keyfine bağlı kılan *ilkokul öğretmenlerine karşı yasa;*[164] belediye başkanlarının başı üzerinde devrimin Demokles'in kılıcı gibi asılı duran ve onları, köy belediyelerinin başkanlarını her an cumhuriyetin başkanı ve düzen partisi ile karşı karşıya getiren belediye başkanlarına karşı yasa önerisi; Fransa'nın 17 askerî bölgesini dört paşalık haline sokan[165] ve Fransızlara ulusal salon diye kışlayı ve açık ordugâhı bağışlayan buyrultu; düzen partisinin, Fransa'nın zorla bilinçsizleştirilmesinin ve alıklaştırılmasının, genel oy sistemi altında onun varlığının koşulları olduğunu aracılığıyla ilân ettiği *öğretim yasası,*[166] bütün bu yasalar, bütün bu önlemlerin anlamı neydi? İlleri ve illerin köylülerini düzen partisine yeniden kazandırma yolunda birtakım umutsuz girişimler!

Bunlar, *baskı araçları* olarak dikkate alındıklarında acınacak şeylerdi ve kendi amaçlarının tersine işliyorlardı. İçki vergisinin kaldırılmaması, 45 santimlik vergi, milyarların geri ödenmesini isteyen köylü dilekçelerinin horgörücü bir tutumla reddedilmesi, vb. gibi büyük önlemler, bütün bu yasama yıldırımları merkezden geldiğinden, köylü sınıfını bir tek kerede canevinden çarpıyordu; adı geçen bu yasa ve önlemler, saldırıyı ve direnci, her kulübenin günlük *genel* konuşma konusu haline getirdiler, her köye devrimi aşıladılar, devrimi *yerelleştirdiler ve onu köylüleştirdiler.*

Öte yandan, Bonaparte'ın bu önerileri, onların Ulusal Meclis tarafından benimsenmeleri, meşrutî cumhuriyetin iki iktidarının, hiç değilse anarşinin bastırılması, yani burjuva diktatörlüğüne karşı çıkan bütün sınıfların bastırılması sözkonusu olduğunda birlik olduklarını tanıtlamaz mı? *Soulouque,* sert bildirisinin hemen ardından,[167] tıpkı Louis Bonaparte'ın Napoléon'un yavan bir karikatürü olması gibi, Fouché'nin bayağı, rezil bir karikatürü olan Carlier'nin, hemen onunkini izleyen bildirisi ile[168] Yasama Meclisine, düzene bağlılığı konusunda güvence vermemiş miydi?

Öğretim yasası, genç katoliklerle yaşlı voltercilerin ittifakını gösteriyor bize. Birleşmiş burjuvaların egemenliği, kendi bildiğini okuyan, bağımsız kişilik taslayan Temmuz monarşisi ile cizvitlerin dostu Restorasyonun güçbirliği et-

miş egemenliğinden başka bir şey olabilir miydi? Burjuva kesimlerinden birinin, üstünlük uğruna karşılıklı savaşımlarında öteki kesime karşı halka dağıttığı silahları, onların birleşik diktatörlüğüne karşı durmaya başlayan halkın geri alması gerekmez miydi? Hiç bir şey, hatta *concordats à l'amiable*'ın reddi bile, Parisli dükkâncıyı, *cizvitliğin* bu kendini beğendirme gösterisinden daha çok öfkelendirmemiştir.

Bu arada, çarpışmalar, düzen partisinin çeşitli kesimleri arasında olduğu kadar Ulusal Meclis ile Bonaparte arasında da sürüp gidiyordu. Bonaparte'ın, hükümet darbesinin hemen arkasından, kendi bonapartçı bakanlar kurulunun kuruluşundan sonra, şimdi valiliğe atanan monarşi malüllerini huzuruna çağırması ve kendisinin yeniden başkanlığa seçilmesi lehinde anayasaya karşı ajitasyon yapmalarını görevde kalmalarının koşulu haline getirmesi, ve Carlier'nin işe başlayışını meşruiyetçi bir kulübün kapatılması ile kutlaması, ve Bonaparte'ın, bir yandan kendi bakanlarının Yasama Meclisi kürsüsünden yalanlamak zorunda kaldıkları cumhurbaşkanının gizli aşırı isteklerini kamunun önünde açığa vuran kendi gazetesi *le Napoléon*'u[169] kurması, Ulusal Meclisin hiç de hoşuna gitmedi; gene, birçok güvensizlik oylarına karşın küstahça kabineyi yerinde tutması, gene günde dört kuruşluk bir ek ödeme ile assubayların sevgisini, ve Eugène Sue'nün *Mystères* kitabından aşırılma bir çeşit ödenek biçimi borç verme bankası[170] ile proletaryanın sevgisini kazanmaya kalkışması; son olarak da cumhurbaşkanı bazı bağışlama kararları ile halkın tek tek sempatisini kendisine ayırırken, halkın toptan antipatisini Yasama Meclisi temsilcilerinin üzerine yıkmak için Hazirandan kalma son isyancıların Cezayir'e sürülmesi önerisinin bakanlara yaptırılmasındaki saygısızlık, Ulusal Meclisin hiç de hoşuna gitmedi. Thiers, *hükümet darbesi, taşkınca işler* gibi tehdit edici sözler etmekte sakınca görmedi ve Yasama Meclisi, Bonaparte'ın bizzat kendisi için verdiği bütün yasa önerilerini geri çevirerek, ve genel çıkar için yaptığı önerilerin herbirini ise, yürütme erkini güçlendirmekle bizzat kendi kişisel kazancını amaçlayıp amaçlamadığını anlamak için gürültülü ve güvensizlik dolu bir soruşturmaya tâbi tutarak ondan öç aldı. Kısacası, meclis, ona karşı *bir horgörü kumpası kura-*

rak öcünü alıyordu. Meşruiyetçi parti ise, kendi yönünden, orleancıların, hemen hemen bütün mevkileri yeniden ele geçirmede daha yetenekli olduklarını ve kendisi, ilke olarak, kurtuluşunu *ademi merkeziyetçilikte* aradığı halde, merkeziyetçiliğin arttığını hoşnutsuzlukla görüyordu. Ve bu, gerçekti. Karşı-devrim, *zor yoluyla, merkezî bir yönetim kuruyordu,* yani devrimin mekanizmasını hazırlıyordu. Banknotlara zorunlu bir geçerlik vererek Fransa'nın altın ve gümüşünü Paris Bankasında topluyor, merkezleştiriyordu, böylece devrimin *emre hazır savaş hazinesini* yaratıyordu.

Son olarak, orleancılar, güceniklik içinde, meşruiyet ilkesinin kendi piç hanedan ilkelerine karşı çıkarıldığını görüyorlar ve kendilerini, her an, soylu kocanın bir burjuva kadını ile denksiz evliliğinin ürünü olarak kenara itilmiş ve horlanmış hissediyorlardı.

Resmî cumhuriyete karşı açık muhalefete itilen ve ondan hasım muamelesi gören köylülerin, küçük-burjuvaların, genellikle orta tabakaların yavaş yavaş proletaryadan yana geçtiklerini gördük. *Burjuva diktatörlüğüne karşı ayaklanma, toplumda bir değişiklik yapma gereksinmesi, kendi devindirici organları olarak cumhuriyetçi-demokratik kurumların korunması, kesin ve kararlı devrimci güç olarak proletaryanın çevresinde toplanmak* — işte sosyal-demokrasi partisinin, kızıl cumhuriyet partisi denen partinin, ortak, ayırıcı özellikleri bunlardır. Düşmanlarının taktıkları adla, bu anarşi partisi de, *düzen partisi* kadar değişik çıkarların bir güçbirliğidir. Eski toplumsal düzensizliğin en ufak reformundan, eski toplumsal düzenin yıkılmasına kadar, burjuva liberalizminden devrimci terörizme kadar, bunlar, "anarşi" partisinin çıkış noktasını ve varış noktasını oluşturan birbirine uzak aşırı uçlarıdır.

Himayeci vergilerin kaldırılması — sosyalizmdir! çünkü, düzen partisinin *sanayici* kesiminin tekeline dokunur. Devlet bütçesinin ayarlanması — sosyalizmdir! çünkü düzen partisinin *malî* kesiminin tekeline dokunur. Yabancı ülkelerden gelen etin ve tahılın serbestçe içeri girmesi sosyalizmdir! çünkü, düzen partisinin üçüncü kesiminin, yani *büyük toprak mülkiyetinin* tekeline dokunur. Serbest ticaretçi partinin, yani en ileri İngiliz burjuva partisinin hak istemleri,

Fransa'da, sosyalist istemler gibi görünüyordu. Voltercilik sosyalizmdir! çünkü düzen partisinin dördüncü kesimine, yani *katolik* kesimine dokunur. Basın özgürlüğü, dernek kurma hakkı, halkın genel eğitimi sosyalizmdir sosyalizm! Bütünüyle düzen partisinin tekeline dokunurlar.

Devrimin ilerleyişi, durumu öyle bir hızla olgunlaştırmıştı ki, her dereceden reform yanlıları, orta sınıfların en alçakgönüllü istekleri en aşırı yıkıcı partinin bayrağı çevresinde, *kızıl bayrağın* çevresinde toplanmak zorundaydı.

Onun için, anarşi partisinin çeşitli büyük kesimlerinin *sosyalizmi,* ekonomik koşullara göre ve kendi sınıflarının bütün devrimci gereksinmelerine ya da bunlardan ileri gelen sınıf kesimlerinin devrimci gereksinmelerine göre, birbirinden ne kadar değişik olursa olsun, *bir* noktada hepsi uyuşuyorlardı: yani sosyalizmin *proletaryanın kurtuluşunun aracı,* yolu olduğunu ve *proletaryanın kurtuluşunun* sosyalizmin *amacı* olduğunu bildirmek. Kimilerindeki bilerek aldatma, kimilerindeki yanılsama, kendi gereksinmelerine göre değiştirilmiş dünyayı herkes için dünyaların en iyisi olarak, bütün devrimci istemlerin gerçekleşmesi ve bütün devrimci çatışmaların ortadan kalkması olarak gösteriyor.

Anarşi partisininkilere oldukça benzeyen *genel* sosyalist sözlerin gerisinde, azçok tutarlı bir biçimde, malî aristokrasinin egemenliğini devirmek ve sanayi ve ticareti daha önceki zincirlerinden kurtarmak isteyen *National*'in, *Presse*'in ve *Siècle*'in *sosyalizmi* gizleniyor. Bu, sanayiin, ticaretin ve tarımın sosyalizmidir; bunların düzen partisi içindeki vekilleri, artık kendi özel tekelleri ile uyuşmaz olduğu ölçüde bu sosyalizmin çıkarlarını yadsıyorlar. Asıl anlamıyla *küçük-burjuva sosyalizmi,* en üstün sosyalizm, doğal olarak, tıpkı sosyalizm çeşitlerinin herbiri gibi, işçilerin ve küçükburjuvaların bir bölümünü kendi çevresinde toplayan *bu burjuva sosyalizminden* ayrılır. Sermaye, *alacaklı* olarak, özellikle bu küçük-burjuva sınıfın yakasını bırakmaz, bu sınıf ise *kredi kurumları* ister; sermaye, rekabet yoluyla onu ezer, o ise devletten yardım gören *ortaklıklar* ister; sermaye, bir *merkezde yoğunlaşması* ile küçük-burjuvazinin belini büker, küçük-burjuvazi ise *artanoranlı* (müterakki) *vergiler* ister, mirasın sınırlandırılmasını ister, büyük işlerin devlet

tarafından üstlenmesini ve *sermayenin büyümesini zorla engelleyen* başka önlemler ister. Kendi sosyalizminin barışçı bir yolla gerçekleşmesini düşlediğinden —belki de birkaç günlük bir ikinci Şubat devrimine razıdır sadece— önündeki tarihsel süreç, ona, doğal olarak, toplumsal düşünürlerin ister birlikte, ister tek tek türeticiler olarak kafalarında tasarladıkları ya da tasarlamış oldukları *sistemlerin uygulaması* gibi görünür. Küçük-burjuvalar, böylece, seçmeci (*éclectique*) olurlar ya da ancak, proletarya, henüz, özgür, bağımsız bir tarihsel hareket olacak kadar yeterince gelişmemiş olduğu sürece onun teorik ifadesi olmuş olan *doktriner sosyalizmi,* mevcut sosyalist sistemleri tutarlar.

Demek ki, böylece, hareketin tümünü, onun anlarından birine bağımlı kılan, ortak, toplumsal üretimin yerine, küçük hilelerle ya da büyük duygusallıklarla devrimci sınıf savaşımını bütün gerekleriyle ortadan kaldıran sivrilikleri ile bireysel bir ukalânın kafa eylemini koyan *ütopya, doktriner sosyalizm* bunu yaparken, bugünkü toplumu aslında idealize etmekle ve toplumun gölgesiz, pürüzsüz bir imgesini yaratmakla sınırlı kalan ve kendi ülküsünü toplumsal gerçeğe karşı üstün kılmak isteyen bu doktriner sosyalizm böyle sürerken, proletarya bu sosyalizmi küçük-burjuvaziye bırakırken, ayrı ayrı sistemlerin kendi aralarındaki savaşım, bu sözde sistemlerin herbirini, toplumsal altüst oluşun geçiş noktalarından birinin başka bir geçiş noktasına karşı iddialı bir biçimde tutulması olarak ortaya çıkartırken, *proletarya,* gitgide *devrimci sosyalizmin* çevresinde, bizzat burjuvazinin *Blanqui* adını taktığı komünizmin çevresinde toplanıyor. Bu sosyalizm *genel olarak, sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılması,* sınıf *farklılıklarının* dayandıkları bütün üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması, bu üretim ilişkilerine uygun düşen bütün toplumsal bağıntıların ortadan kaldırılması, bu toplumsal bağıntılardan doğan bütün düşüncelerin altüst edilmesine varmak üzere, *devrimin sürekliliğinin ilânıdır,* zorunlu bir geçiş noktası olarak proletaryanın *sınıf diktatörlüğüdür.*

Bu açıklamaya ayrılmış olan yerimiz, bu konuyu daha fazla geliştirmemize izin vermiyor.

Gördük ki, *düzen partisinde,* zorunlu olarak başıçeken

malî aristokrasi olduysa, *"anarşi"* partisinde de başçeken *proletarya* olmuştur. Bir yandan, bir devrimci çizgi üzerinde birleşmiş çeşitli sınıflar proletaryanın çevresinde toplanırken, taşra illeri gitgide daha güvenilmez olurken ve Yasama Meclisinin kendisi bile Fransız Soulouque'unun* iddialarına karşı gittikçe daha çok öfkelenirken, 13 Haziran sürgünleri Montagnard'ların yerlerini doldurmak için uzun süredir ertelenen ve geciktirilen *ara seçimleri* yaklaşıyordu.

Düşmanları tarafından horgörülen, sözde dostlarının da hırpaladıkları ve hakaret ettikleri hükümet, içinde bulunduğu tiksinç ve katlanılmaz durumdan kurtulmak için ancak *bir tek* çare görüyordu: *ayaklanma.* Paris'te bir ayaklanma, başkentte ve taşra illerinde bir sıkıyönetim ilânına ve böylelikle seçimlere egemen olmaya olanak hazırlayacaktı. Beri yandan, düzenin dostları, anarşiye karşı zaferi kazanan bir hükümete karşı, kendileri de anarşist görünmek istemiyorlarsa, ödünler vermek zorunda olurlardı.

Hükümet işe koyuldu. 1850 yılı Şubat ayının başında, özgürlük ağaçları[171] kesilerek halk kışkırtıldı. Bu boşa gitti. Özgürlük ağaçları yerlerinden edilince, şaşkına dönen, gerileyen ve kendi kışkırtması sonunda kendi korkuya kapılan hükümet oldu. Ama Ulusal Meclis Bonaparte'ın bu acemice başına buyruk olma girişimini buz gibi bir güvensizlikle karşıladı. Temmuz anıtından ölümsüzlerin çelenklerinin aşırılması[172] daha fazla bir başarı sağlamadı. Ordunun bir bölümüne devrimci gösteriler yapma fırsatını ve Ulusal Meclise de kabineye azçok kılık değiştirmiş bir güvensizlik oyu verme bahanesini sağladı. Hükümet basınının, genel oy sisteminin kaldırılması ve Kazakların istilâsı yolundaki tehditleri boşa gitti. D'Hautpoul, Yasama Meclisinin ortasında, onu karşılamaya hazır olduğunu açıklayarak solu sokağa inmeye boşuna davet etti. D'Hautpoul, meclis başkanının konuya dönmesi için uyarmasından başka hiç bir şey elde edemedi ve düzen partisi, bir sol milletvekilinin Bonaparte'ın kapkaççı aşırı istekleriyle acı acı alay etmesine gizli, hain bir sevinçle gözyumdu. Nihayet, 24 Şubattaki devrim kehaneti de boşunaydı. Hükümet öyle yaptı ki, halkın 24 Şubat-

*Napoléon III. —*Ed.*

tan haberi bile olmadı.

Proletarya hiç bir *ayaklanma* kışkırtmasına kapılmadı, çünkü bir *devrim* yapmak üzereydi.

Tamamıyla işçilerin etkisi altında bulunan seçim komitesi, eşyanın mevcut durumuna karşı genel öfkeyi artırmaktan başka bir şey yapmayan hükümetin kışkırtmalarının kendisine engel olmasına meydan vermeksizin Paris için üç aday gösterdi: *Deflotte, Vidal* ve *Carnot.* Deflotte, Bonaparte'ın halkın sevgisini kazanma nöbetlerinden birinde aftan yararlanmış bir Haziran sürgünü idi, Blanqui'nin bir dostu idi ve 15 Mayıs hareketine katılmıştı; *Zenginliklerin Üleştirilmesi Üzerine* adlı kitabı ile bir komünist yazar olarak tanınan Vidal, Louis Blanc'ın, Luxembourg Komisyonunda eski sekreteri idi; Carnot, zaferi örgütlendiren bir Konvansiyon üyesinin oğlu idi, *National*'in partisi üyelerinin en az yıpranmışıydı, Geçici Hükümette ve Yürütme Komisyonunda Eğitim Bakanı olmuştu, Carnot'nun halk eğitimi konusunda demokratik yasa tasarısı cizvitlerin eğitim yasasına karşı canlı bir protesto niteliğindeydi. Bu üç adam, üç müttefik sınıfı temsil ediyorlardı: başta bir Haziran isyancısı olan devrimci proletaryanın temsilcisi; onun yanında sosyalist küçük-burjuvazinin temsilcisi bir doktriner sosyalist; üçüncüsü ise demokratik formülleri uzun zamandan beri gerçek anlamlarını yitirmiş bulunan ve düzen partisine karşı sosyalist bir anlam kazanmakta olan cumhuriyetçi burjuva partisinin temsilcisi. Bu, tıpkı Şubattaki gibi, *burjuvaziye karşı ve hükümete karşı genel bir güçbirliği* idi. Ama bu kez proletarya *devrimci birliğin başındaydı.*

Bütün çabalara karşın, sosyalist adaylar başarıya ulaştılar. Ordu bile kendi Savaş Bakanı Lahitte'e karşı Haziran isyancısına oy verdi. Düzen partisi yıldırım çarpmışa döndü. Taşra illeri seçimleri de onu avutamadı, bu seçimlerin sonuçları Montagnard'ın çoğunluğunu sağladı.

10 Mart 1850 seçimi[173] 1848 Haziranının geri çekilmesi idi. Haziran isyancılarını kılıçtan geçirenler ve sürgüne gönderenler Ulusal Meclise yeniden girdiler, ama Haziran sürgünlerinin peşisıra ve dudaklarında onların ilkeleri olmak üzere süngüsü düşük girdiler. 10 Mart seçimi, *13 Haziran 1849'un* gerilemesi idi: Ulusal Meclisin sürgün ettiği Mon-

tagne, yeniden Ulusal Meclise giriyordu, ama artık devrimin lideri olarak değil de, önden giden borazancısı olarak giriyordu. Bu seçim, *10 Aralığın geri çekilmesi* idi: Napoléon, bakanı Lahitte'le başarısızlığa uğramıştı. Fransa'nın parlamento tarihinde buna benzer yalnız bir tek olay vardı: 1830'da Charles X'un bakanı Haussy'nin başarısızlığı, 10 Mart 1850 seçimi, son olarak, çoğunluğu düzen partisine veren 13 Mayıs seçiminin hükümsüz kılınması, bozulması idi. 10 Mart seçimi, 13 Mayısın çoğunluğunu protesto ediyordu. 10 Mart bir devrimdi. Oy pusulalarının gerisinde kaldırım taşları vardı.

Düzen partisinin en ileri gelen üyelerinden biri olan Ségur d'Aguesseau, "10 Mart oylaması savaş demektir" diye haykırmıştı.

10 Mart 1850 ile anayasal cumhuriyet yeni bir döneme, kendi *dağılma dönemine* girer. Çoğunluğun çeşitli kesimleri kendi aralarında ve Bonaparte'la yeniden birleşirler. Bunlar, yeni baştan düzenin şövalyeleridirler, ve Napoléon gene onların *yansız adamıdır*. Ve bu kesimler, yalnız cumhuriyetin yaşama olanağından umutlarını kestikleri zaman kralcı olduklarını akıllarına getirmektedirler ve Bonaparte sadece cumhurbaşkanı kalmaktan umudunu kestiği zaman cumhurbaşkanı olduğunu aklına getirmektedir.

Haziran isyancısı Deflotte'un seçilmesine, Bonaparte, düzen partisinin de işareti ile, Blanqui ve Barbès'e, Ledru-Rollin ve Guinard'a karşı savcılık yapmış olan Baroche'un içişleri bakanlığına atanması ile karşılık veriyor. Carnot'nun seçilmesine Yasama Meclisi, öğretim yasasının oylanması ile karşılık veriyor, ve Vidal'in seçilmesine ise sosyalist basının susturulması ile karşılık veriyor. Düzen partisi, kendi basınının kopardığı yaygara ile kendi korkusunu gidermeye çalışıyor. Düzen partisinin organlarından biri "Kılıç kutsaldır!" diye bağırıyor. "Düzenin savunucuları kızıl partiye karşı saldırıya geçmelidirler" diyor bir başkası. Düzenin bir üçüncü horozu "Sosyalizm ile toplum arasında ölesiye bir düello, acımasız dur durak bilmez bir savaştır gidiyor; bu umutsuz düelloda, ya birinin ya da ötekinin yok olması gerek, eğer toplum sosyalizmi ortadan kaldıramazsa sosyalizm toplumu ortadan kaldıracaktır" diye ötüyor. Ku-

rulu düzenin barikatlarını, dinin barikatlarını ve ailenin barikatlarını! Paris'in 127.000 seçmeninden kurtulmak gerekir![174] Sosyalistler için bir Saint-Barthélemy gecesi![175] Ve düzen partisi, bir an kendi zaferinin kesinliğine inanıyor. Düzen partisinin organları, en bağnaz biçimde *"Paris dükkâncılarına"* karşı çırpınıyorlar. Paris dükkâncıları tarafından seçilen temsilci, Haziran isyancısı! Bu demektir ki, bir ikinci 1848 olanak dışıdır, bu demektir ki, bir ikinci 13 Haziran olamaz, bu demektir ki, sermayenin manevî etkisi, nüfuzu kırılmıştır, bu demektir ki, burjuva meclis artık yalnızca burjuvaziyi temsil ediyor, bu demektir ki, büyük toprak mülkiyeti yıkıldı, çünkü onun vasalı, ona bağımlı olan küçük mülkiyet, kendi kurtuluşunu mülksüzler kampında arıyor.

Düzen partisi, ister istemez, o kaçınılmaz *beylik düşüncesine* dönüyor. "Daha çok baskı" diye haykırıyor, "daha çok baskı!", ama direnç yüz kat arttığı halde, onun baskı kuvveti on kat zayıflamış durumda. Baskının başlıca aracını, yani orduyu da baskı altında tutmak gerekmez mi? Ve düzen partisi, son sözünü söylüyor: "Boğucu legalitenin demir çemberini kırmak gerekir. *Anayasal cumhuriyet olanak dışıdır.* Bizim kendi gerçek silahlarımızla savaşmamız gerek, 1848 Şubatından beri *Devrime* karşı, onun kendi *silahları* ile ve onun kendi *alanında* savaştık, onun kendi *kurumlarını* kabul ettik, anayasa öyle bir kaledir ki, yalnız saldıranları korur, kuşatılmış olanları değil! Truva atının karnına, kutsal İlion'un içine gizlenerek, atalarımız *Grekler** gibi davranarak, düşman kenti ele geçiremedik, tam tersine, kendi kendimizi tutsak ettik."

Ama anayasanın temeli, *genel oy sistemidir. Genel oyun kaldırılması,* burjuva diktatörlüğünün düzen partisinin son sözü olacaktır.

Genel oy, 24 Mayıs 1848'de, 20 Aralık 1848'de, 13 Haziran 1849'da, 8 Temmuz 1849'da onlara hak vermişti. Genel oyun, 10 Mart 1850'de kendine zararı dokundu. Genel oydan çıkma ve genel oyun sonucu olarak, egemenliğin sahibi halkın iradesinin ifadesi olarak, burjuva egemenliği — işte burjuva anayasasının anlamı budur. Ama, bu genel oy hakkının,

**Grekler* — bir sözcük oyunu: Yunanlılar, ama aynı zamanda profesyonel dolandırıcılar. [*Engels'in 1895 tarihli baskıya notu.*]

bu egemen iradenin içeriğinin, artık burjuvazinin egemenliği olmadığı andan bu yana anayasanın hâlâ bir anlamı var mıdır? Oy verme hakkını, akla-uygun olanı, yani burjuvazinin egemenliğini sağlayacak biçimde düzenlemek, burjuvazinin görevi değil midir? Genel oy sistemi, mevcut devlet erkini boyuna yeni baştan ortadan kaldırarak ve gene yeni baştan devlet erkini kendi bağrından çıkartarak, bütün dengeyi bozmuyor mu, her an bütün kurulu, yerleşmiş güçleri sarsmıyor mu, otoriteyi yok etmiyor mu, bizzat anarşiyi otorite haline getirmek gibi bir tehlike yaratmıyor mu? 10 Mart 1850'den sonra bundan kim şüphe edebilir artık? Burjuvazi şimdiye kadar hep böbürlenmiş olduğu ve bütün gücünü kendisinden aldığı genel oyu bir yana iterek, artık geri dönüşe olanak bırakmayacak bir şekilde şunu açığa vuruyor: "Zaferimiz şimdiye kadar halkın iradesi ile tutundu, şimdi ise, onu, halkın iradesine karşı sağlamlaştırmak gerek." Ve, tutarlı bir biçimde, dayanaklarını artık Fransa'da değil, dışarıda, *istilâda* arıyor.

İkinci Koblenz[176] merkezini ta Fransa'nın ortasına kurmuş olduğundan, burjuvazi, istilâ ile, bütün ulusal tutkuları kendisine karşı ayağa kaldırıyor. Genel oya karşı saldırısı ile, yeni devrime *genel bir bahane* sağlamış oluyor ve devrimin de böyle genel bir bahaneye gereksinmesi vardır. Bütün *özel* bahaneler devrimci birliğin kesimlerini birbirinden ayırırdı ve onların arasındaki ayrılıkları ortaya çıkarırdı. *Genel bahane,* yarı-devrimci sınıfları sersemletir, gelecek devrimin belirli *niteliği* üzerinde, kendi eylemlerinin sonuçları üzerinde, birtakım kuruntulara kapılmalarına meydan verir. Her devrimin bir şölenler sorununa gereksinmesi vardır. Genel oy sistemi de, yeni devrimin şölenler sorunudur.

Ama güçbirliği etmiş burjuva kesimleri, *ortak* iktidarlarının olanağı bulunan tek biçiminden, *sınıf çıkarlarının* en güçlü ve en tamamlanmış biçimi anayasal cumhuriyetten, monarşinin alt biçimine, tamamlanmamış, eksik ve zayıf biçimine doğru geri çekilmek ve ona sığınmakla, daha şimdiden mahkûm olmuşlardır. Bu kesimler, gençlikteki gücünü yeniden elde etmek için güzel çocukluk giysilerini giyen ve bir hayli güçlük çekerek pörsümüş kollarını, bacaklarını, bu giysilerle örtmeye çalışan yaşlı adama benziyorlar. Cumhu-

riyetin bir tek erdemi, bir tek değeri vardır, o da *devrimin serası* olmasıdır.

10 Mart 1850 şu yazıtı taşır alnında:

*"Après moi le déluge!"**

IV. 1850 YILINDA GENEL OY SİSTEMİNİN YÜRÜRLÜKTEN KALDIRILMASI

(Bundan önceki üç bölümün devamı, *Neue Rheinische Zeitung*'da yayınlanan derginin son iki fasikülünde (5 ve 6) yer almaktadır.

Marx, bu yazıda, ilkin 1847'de İngiltere'de patlak veren büyük ticaret bunalımını betimledikten ve Avrupa kıtası üzerindeki yansıları ile, 1848 Şubat ve Mart devrimlerine kadar giden siyasal karışıklıkların aldığı aşırı özelliği açıkladıktan sonra, 1848 yılı boyunca geri gelen ve 1849 yılında daha da artan ticaret ve sanayideki refahın, devrimci atılımı nasıl felce uğrattığını ve gericiliğin zamandaş zaferini nasıl olanaklı kıldığını anlatır. Sonra özellikle Fransa'dan sözederek şöyle der:)**

1849'dan başlayarak ve özellikle 1850'den bu yana, aynı belirtiler, Fransa'da da kendilerini gösterdiler. Paris sanayileri tam bir hızla çalışmakta, ve Rouen ve Mulhouse fabrikaları, her ne kadar yüksek hammadde fiyatları, İngiltere'de de olduğu gibi engelleyici bir etki yapıyorsa da, oldukça iyi işlemektedir. Fransa'da, gönencin gelişmesi, ayrıca, İspanya'da gümrük tarifelerinde yapılan geniş reformdan ve Meksika'daki çeşitli lüks maddeler üzerindeki gümrük vergilerinin indirilmesinden özellikle yararlanmıştır; bu iki pazara doğru Fransız metalarının ihracı, önemli ölçüde artmıştır. Sermayelerin çoğalması, Fransa'da, Kaliforniya altın madenlerinin büyük çapta işletilmesi bahanesi ile birtakım spekülasyonlara yolaçtı. Hisse senetleri tutarının düşük oluşu ile ve sosyalizm kokan tanıtma bildirileri ile doğrudan doğruya küçük-burjuvaların ve işçilerin keselerine hitap eden ve hepsi, şu özellikle Fransızlara ve Çinlilere

*"Benden sonra tufan." —ç.

**Bu giriş paragrafı Engels tarafından 1845 tarihli baskı için yazılmıştır. —*Ed.*

özgü katıksız dolandırıcılıkla sonuçlanan bir sürü ortaklık (şirket) türedi. Hatta bu ortaklıklardan biri, doğrudan doğruya hükümet tarafından korunmaktadır. Fransa'da, ithalâttan alınan gümrük vergileri, 1848'in ilk dokuz ayında 63 milyon franka, 1849'da 95 milyon franka ve 1850'de ise 93 milyon franka yükseldi. 1850 Eylülünde, ayrıca, 1849'un aynı ayına oranla bir milyonluk bir fazlalıkla yükselmeye devam etti. İhracat da, aynı şekilde, 1849'da ve, daha çok olmak üzere, 1850'de arttı.

Yeniden kavuşulan refahın en çarpıcı tanıtı, 6 Eylül 1850 yasası ile bankanın madenî para olarak ödemeler yapmasının yeniden kabul edilmesidir. 15 Mart 1848'de, Bankaya madenî para ile ödeme yapmayı durdurma izni verilmişti. O zaman, taşra bankalarınınki de içinde olmak üzere, kâğıt para dolaşımı 373 milyon franka (14.920.000 sterline) yükseliyordu. 2 Kasım 1849'da bu dolaşım, 4.360.000 sterlinlik bir artışla 482 milyon franka, yani 19.280.000 sterline ulaşıyordu; ve 2 Eylül 1850'de, gene yaklaşık olarak 5 milyon sterlinlik bir artışla, 496 milyon franka, yani 19.840.000 sterline ulaşıyordu. Bunun sonucu olarak, kâğıt paraların değerinde hiç bir düşme olmadı; tam tersine, kâğıt paraların artan dolaşımı yanında, altın ve gümüşün de, banka mahzenlerinde gittikçe artan miktarlarla biriktiği görüldü, o kadar ki, 1850 yazında, madenî para rezervleri Fransa için duyulmadık bir rakam olan yaklaşık 14 milyon sterline yükseliyordu. Bankanın, böyle dolaşımını yükseltmek durumuna getirilmesi ve giderek aktif sermayesini 123 milyon frank, yani 5 milyon sterlin yükseltmesi, daha önceki bir fasikülde malî aristokrasinin devrimle yalnız devrilmemiş olmakla kalmayıp, üstelik güçlenmiş bile olduğunu söylemekte ne kadar haklı olduğumuzu çarpıcı bir biçimde tanıtlar. Bu sonuç, şu son yılların, Fransız banka mevzuatı açısından genel bir gözden geçirilişle daha da apaçık ortaya çıkmaktadır. 10 Haziran 1847'de, Banka, 200 franklık kâğıt paraları (banknotları) piyasaya çıkarmak yetkisi aldı, o zamana kadar en küçük kâğıt para 500 franklıktı. 15 Mart 1848 tarihli bir kararname, Banque de France'ın kâğıt paralarını, yasal para ilân etti ve bir yandan da bankayı bu kâğıt paraları madenî para olarak ödeme yükümünden bağışık kıldı. Ban-

kanın kâğıt para emisyonu, 350 milyon frank olarak sınırlandırıldı, aynı zamanda, bankaya 100 franklık kâğıt paralar çıkarma yetkisi verildi. 27 Nisan tarihli bir kararname taşra bankalarının Banque de France ile birleşmelerini emretti; 2 Mayıs 1848 tarihli bir başka kararname, bankanın kâğıt para emisyonunu, 442 milyon franka yükseltti. 22 Aralık 1849 tarihli bir kararname, kâğıt para emisyonunun en yukarı sınırını 525 milyon franka çıkardı. Sonunda, 6 Eylül 1850 yasası, kâğıt paranın madenî para karşılığında değiştirilmesini yeniden getirdi. Bu olaylar, dolaşımın durmadan artması, bütün Fransız kredilerinin Bankanın elinde toplanması, ve bütün Fransız altın ve gümüşünün Bankanın mahzenlerinde birikmesi Bay Proudhon'u, Bankanın şimdi eski yılan derisini soyunup atacağı ve prudoncu bir halk bankası olmak üzere değişime uğrayacağı vargısına götürdü. Oysa, 1797-1819 arası İngiliz banka kısıtlamasının[177] tarihini bilmesine bile gerek yoktu, kendisi için burjuva toplumunun tarihinde hiç duyulmadık bir olgu olan bu olayın baştan sona olağan, ama şimdi Fransa'da ilk kez meydana gelmekte olan burjuva nitelikte bir olay olduğunu görmesi için Manş'ın ötesine bir bakması yeterdi. Görülüyor ki, Geçici Hükümetten sonra Paris'e önayak olan sözde devrimci teorisyenler, alınan önlemlerin niteliği ve sonuçları konusunda, Geçici Hükümetin kendi üyeleri kadar bilgisizdiler. Fransa'nın birdenbire tadını tattığı sanayi ve ticaretteki refaha karşın, halk yığını, 25 milyon köylü, büyük bir çöküntünün acısını çekmektedir. Son yıllarda iyi ürün alınmasının, Fransa'da, tahıl fiyatları üzerinde, İngiltere'dekinden daha yıkıcı bir etkisi oldu ve borç içinde yüzen, tefeciliğin iliğine kadar sömürdüğü, vergiler altında ezilen köylülerin durumu, hiç mi hiç parlak değildir. Son üç yılın tarihi, halkın bu sınıfının devrimci bir girişkenlikten kesin olarak yoksun olduğunu zaten göstermiştir.

Nasıl ki, bunalım dönemi Kıtaya, İngiltere'den sonra çıkageldiyse, refah dönemi için de aynı şey olmuştur. Her zaman ilk başlangıç süreci İngiltere'de meydana geliyor; İngiltere burjuva *Cosmos*'unun (Âleminin) *Demiurgos*'udur (Yaradanıdır). Burjuva toplumunun hep yeniden dolandığı çevrimin değişik evreleri, Kıta üzerinde ikincil ve üçüncül bi-

çimlerine girerler. İlkönce, Kıta, herhangi başka bir ülkeye ihraç ettiğiyle ölçülemeyecek kadar fazlasını, İngiltere'ye ihraç etmiştir. Ama İngiltere'ye yapılan bu ihracat da, İngiltere'nin, özellikle, denizaşırı pazara oranla durumuna bağlıdır. Sonra, İngiltere, Kıtaya yaptığı tüm ihracatla kıyaslanamayacak kadar fazlasını, Atlantik-ötesi ülkelere ihraç eder, öyle ki, bu ülkelere, Kıta tarafından ihraç edilen miktarlar, her zaman, İngiltere'nin denizaşırı ihracatına bağlıdır. Bu bakımdan, eğer bunalımlar, ilkönce Kıta üzerinde devrimler doğuruyorsa da, bu devrimlerin nedeni, her zaman, gene de İngiltere'dedir. Elbette ki, şiddetli patlamalar, burjuva gövdesinin yüreğine, merkezine vurmadan önce uç bölümlerinde meydana gelmek zorundadır, çünkü merkezde denge olanağı uç bölgelerdekinden daha fazladır. Beri yandan, bu, Kıta üzerindeki devrimlerin, İngiltere'ye hangi ölçüler içinde yansıdıklarını, aynı zamanda, bu devrimlerin, burjuvazinin varlık koşullarını ne ölçüde sarstığını, zarara uğrattığını, ya da bu devrimlerin politik oluşumlarını ancak hangi noktaya kadar ulaştırdıklarını gösteren bir termometredir.

Burjuva toplumunun üretici güçlerinin, burjuva koşulların kendilerine izin verdikleri ölçüde, gür bir şekilde gelişebildikleri böyle bir refah nedeniyle, gerçek devrimden sözedilemez. Böyle bir devrim, ancak, bu *iki etkenin,* yani *modern üretim araçlarının* ve *burjuva üretim biçimlerinin* birbirleri ile *çatışma* haline geldikleri evrelerde olanak kazanır. Bugün, Kıtanın düzen partisinin değişik temsilcilerinin kendilerini kaptırdıkları ve karşılıklı olarak birbirlerini yıprattıkları çeşitli çekişmeler, yeni devrimlere fırsat hazırlamaktan çok uzaktırlar, tam tersine, ilişkilerin temeli, şu an için geçici olarak çok güvenilir ve, gerici güçlerin bilmedikleri bir şey, çok *burjuvaca* olduğu içindir ki, bu çekişmeler mümkündür.

Burjuva gelişmeyi durdurma yolundaki bütün gerici girişimler de, demokratların bütün ahlâkî öfkeleri ve bütün coşku dolu bildirileri gibi, burjuva ilişkilere çarpıp kırılacaktır. *Yeni bir devrim, ancak yeni bir bunalımın ardından gelebilir. Ama biri ne kadar kesinse, öteki de o kadar kesindir.*

Şimdi Fransa'ya geçelim.

Halkın, küçük-burjuvalarla birliği içinde, 10 Mart seçimlerinde kazandığı zaferi, gene halk, kendisi, 28 Nisan seçimlerine yolaçarak ortadan kaldırdı. Vidal, yalnız Paris'te değil aynı zamanda, Bas-Rhin'de de seçilmişti. Montagne'ın ve küçük-burjuvazinin güçlü bir biçimde temsil edildikleri Paris Komitesi, onun Bas-Rhin temsilciliğini seçmeye karar verdi. Böylece, 10 Mart zaferi kesin olmaktan çıkıyordu; kararın vadesi bir kez daha erteleniyordu, halkın potansiyel gücü gevşetiliyordu, halk, devrimci zaferler yerine, yasal zaferlere alıştırılıyordu. Nihayet, 10 Martın devrimci anlamı, Haziran ayaklanmasının yeniden saygınlık kazanması, böylece proletaryanın ancak olsa olsa yosma işçi kızlarının hoşuna gidecek bir şaka diye kabul edebileceği, fantezist-toplumcu, duygusal küçük-burjuva Eugène Sue'nün adaylığı ile baştan aşağı yıkılıyordu. İyi niyetli bu adaylık karşısında, düşmanlarının kararsız politikasından yüreklenen düzen partisi, Haziran *zaferini* temsil edecek olan bir aday gösterdi. Bu gülünç aday, Ispartalıvari bir aile babası olan, bununla birlikte basının o kahramanlık zırhını parça parça çekip çıkardığı ve seçimlerde, bana kalırsa, parlak bir bozguna uğrayan Leclerc oldu. 28 Nisanın yeni seçim zaferi, Montagne'ı ve küçük-burjuvaziyi böbürlendirdi. Küçük-burjuvazinin, yeni bir devrimle proletaryayı ön plana itmeksizin salt yasal yoldan isteklerinin sonuna varabilmek düşüncesi ile daha şimdiden ağzı kulaklarına varıyordu; 1852'de, yeni seçimlerde, genel oy ile Bay Ledru-Rollin'i cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturtmayı ve meclise de bir Montagnard çoğunluğu getirmeyi kesinlikle hesaplıyordu. Yeni seçimler yüzünden, Sue'nün adaylığından, ve Montagne ile küçük-burjuvazinin düşünüş tarzlarından, bunların, her koşulda, rahat durmaya kararlı olduklarına iyice güvenen düzen partisi, iki seçim zaferine, genel oyu kaldıran seçim yasası ile karşılık verdi. Hükümet, bu yasa tasarısını kendi sorumluluğu altına almaktan sakındı. Bu tasarının hazırlanmasını, çoğunluğun ileri gelen büyüklerine, onyedi burgrava[178] emanet ederek, çoğunluğa açık bir ödün verdi. Dolayısıyla, genel oyun kaldırılmasını meclise öneren hükümet olmadı, meclis, bunu, kendi kendine önerdi.

8 Mayıs günü tasarı meclise getirildi. Bütün sosyal-de-

mokrat basın, halka ağırbaşlı bir tutum, *calme majestueux*,* pasiflik, ve temsilcilerine güvenme öğütlemek için tek vücut ayağa kalktı. Sosyal-demokrat gazetelerin her yazısı, bir devrimin her şeyden önce sözde-devrimci basını yoketmekten başka bir şey yapamayacağını ve şimdi bu yaygarada asıl bu basının kendini korumasının sözkonusu olduğunu açığa vuruyordu. Sahte-devrimci basın, bütün gizini ortaya koyuyordu. Kendi ölüm fermanını imzalıyordu.

21 Mayısta, Montagne, hazırlık çalışmaları sorununu tartışmaya getirdi ve anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile bütün tasarının geri çevrilmesini önerdi. Düzen partisi, gerekirse anayasanın çiğneneceğini, ama bununla birlikte şimdilik buna gerek olmadığını, çünkü anayasanın her türlü yoruma elverişli olduğunu ve yalnız çoğunluğun doğru yorumu yapmaya yetkili bulunduğunu söyleyerek karşılık verdi. Thiers ve Montalembert'in kudurgan, kaba saldırılarına, Montagne çok ölçülü ve çok efendice bir hümanizmle karşı koydu. Montagne tüzel alandan medet umdu, düzen partisi ise, onu, hukukun asıl yeşerip bittiği alana, burjuva mülkiyetine çekti. Montagne, inleyerek, bütün güçleri ile devrimleri savuşturmak isteyip istemediklerini sordu. Düzen partisi devrimleri bekliyoruz diye yanıtladı.

22 Mayıs günü, hazırlık çalışmaları sorunu 227 oya karşı 462 oyla kestirilip atıldı. Ulusal Meclisin ve tek tek her milletvekilinin, halkın elinden kendi vekilini seçme hakkını almakla, kendi kendilerini görevden aldıklarını o kadar gösterişli bir derinlikle tanıtlamış olan aynı adamlar yerlerinde kaldılar ve birdenbire, kendileri yerine, ülkeyi, hem de dilekçeler yoluyla harekete geçirmeye çalıştılar; ve 31 Mayısta, yasa, parlak bir başarıyla meclisten geçerken onlar hâlâ kaygısız, umursamazlıkla yerlerinde oturuyorlardı. Anayasanın çiğnenmesinde suçsuz olduklarını gösteren tutanak olarak hazırladıkları bir protesto ile, açıkça sunmaktan bile kaçınıp geriden usulca başkanın cebine sokuverdikleri protesto ile öç almaya kalkıştılar.

Paris'te 150.000 kişilik bir ordu, kararın uzun süre ertelenmesi, basının ağzına kilit vurulması, Montagne'ın ve ye-

*Görkemli bir serinkanlılık. —ç.

ni seçilen temsilcilerin korkaklığı, küçük-burjuvaların görkemli serinkanlılığı, ama özellikle sanayi ve ticaretteki refah, proletarya yönünden her türlü devrimci girişimi önledi.

Genel oy sistemi, görevini yerine getirip tamamlamıştı. Halkın çoğunluğu, devrimci bir dönemde yalnız genel oyun verebileceği olgunlaşma okulundan geçmişti. Genel oyun bir devrimle ya da gericiler tarafından kaldırılması gerekiyordu.

Montagne, kısa bir süre sonra çıkagelen bir fırsatla daha da büyük bir enerjiyle gösterişe başladı. Kürsünün tepesinden, Savaş Bakanı d'Hautpoul, Şubat devrimini, uğursuzluk getiren bir felâket diye adlandırmıştı. Her zamanki gibi erdemli bir öfkeyle dolu gürültücülükle ayırdedilen Montagne'ın konuşmacıları, Başkan Dupin'in kendilerine söz vermediğini gördüler. Girardin, Montagne'a derhal toplu halde dışarı çıkmayı önerdi. Sonuç: Montagne yerinde kaldı, ama Girardin, Montagne'a yaraşmıyor diye partiden kovuldu.

Seçim yasasına bir de tamamlayıcı, yeni bir basın yasası gerekliydi. Bu yeni yasa öyle uzun zaman kendini beklettirmedi. Düzen partisinin getirdiği değişikliklerle iyice ağırlaşan bir hükümet tasarısı, teminat akçelerini yükseltti, tefrika romanlara ek bir damga vurulmasını zorunlu kıldı (Eugène Sue'nün seçilmesine yanıt), belirli bir yaprağa kadar basılmış olan haftalık ya da aylık bütün yayını vergiye bağladı ve, son olarak da, her gazete makalesinin yazarının imzasını taşımasını buyurdu. Teminat akçesi yönergesi sözde-devrimci basını öldürdü. Halk, bu basının ortadan kaybolmasını, genel oy sisteminin kaldırılmasının bir kefareti saydı. Bununla birlikte, yeni yasanın ne eğilimi, ne de yansıları, basının bu bölümünden daha ötelere yayıldı. Gazete basını, imzasız kaldığı sürece, sayısız, kimliği bilinmeyen kamuoyunun ortak organı gibi görünüyordu, devlet içinde üçüncü kuvvetti. Her makaleye konulan imza, bir gazeteyi, az ya da çok tanınmış bireylerden gelen edebî katkılar dermesi haline getirdi. Her yazı, bir haber, bir bildiri düzeyine düşürülmüş oldu. O zamana kadar gazeteler, kamuoyunun kâğıt paraları gibi elden ele dolaşmıştı, ama şimdi, değeri ve dolaşımı yalnız çekicisinin değil, ciro edenin de itibarına (kredisine) bağlı az ya da çok makbul poliçeler durumuna indirgeniyorlardı. Düzen partisinin basını, genel oy

sisteminin kaldırılması konusunda yaptığı gibi, kötü basına karşı en aşırı önlemler alınması için de kışkırtıcılık yapıyordu. Bununla birlikte, iyi basının kendisi de, kuşku verici imzasız yazı yayınlama tutumu ile düzen partisi için ve daha da çok düzen partisinin taşra temsilcileri için tedirgin edici idi. Onun yerine, parti, artık, adını, adresini, kılığını bildiği, para ile tutulmuş yazardan başkasını istemiyordu. İyi basın, hizmetlerine karşı gösterilen nankörlükten boşuna yakındı durdu. Yasa geçti ve her şeyden önce ona darbe indiren, yazılara imza koyma zorunluluğu oldu. Cumhuriyetçi gazetecilerin adları, oldukça tanınmıştı, ama *Journal des débats*'ın, *Assemblée nationale*'in,[179] *Constitutionnel*'in[180] vb. saygıdeğer firmaları, esrarengiz kumpanya birdenbire dağılıp da, Granier de Cassagnac gibi uzun meslek yaşantılarında, akla gelebilecek her türlü davayı savunmuş olan satırı şu kadara (*penny-a-liners*) satılık gazeteciler olarak, Capefigue gibi kendi kendilerine devlet adamlığı payesini yakıştıran eski bulaşık bezleri olarak, *Débats*'dan Bay Lemoinne gibi gönül avcılığı taslayan fındıkkıranlar olarak teker teker ufalandığı zaman, yüksek saygıdeğer siyasal bilgelikleri ile pek acıklı bir duruma düştüler.

Basın yasası tartışmalarında, Montagne, daha işin başında öyle bir yılgınlığa düşmüştü ki, Louis-Philippe zamanının eski bir önemli adamı olan Bay Victor Hugo'nun parlak uzun söylevlerini alkışlamakla yetinmek zorunda kaldı.

Seçim yasası ve basın yasası ile, devrimci ve demokrat parti, resmî sahneden çekiliyordu. Yeniden kendi ocaklarına dönmeden önce, toplantı döneminin kapanmasından kısa bir süre sonra, Montagne'ın iki kesimi, sosyalist-demokratlar ve demokrat-sosyalistler, iki bildiri, iki *testimonia paupertatis** yayınladılar; bu bildirilerde, iktidar ve başarıyı hiç bir zaman kendi yanlarında bulamamışlarsa da hiç değilse kendilerinin her zaman sonsuz hakkın ve öteki sonsuz gerçeklerin yanında bulunmuş olduklarını tanıtlıyorlardı.

Şimdi düzen partisini dikkate alalım. *Neue Rheinische Zeitung*, 3. fasikül 16. sayfasında şöyle diyordu:

"Güçbirliği halindeki orleancılarla meşruiyetçilerin kral-

*Yoksulluk belgesi. —*Ed.*

lığı yeniden diriltme yolundaki hırsları karşısında, Bonaparte, kendi gerçek iktidarının sanını, yani cumhuriyeti temsil eder; Bonaparte'ın kendi krallığını geri getirme hırsı konusunda da düzen partisi, kendi ortak egemenliklerinin sanını, yani cumhuriyeti temsil eder; orleancılar karşısında meşruiyetçiler, meşruiyetçiler karşısında da orleancılar *statu quo*'yu, yani cumhuriyeti temsil ederler. Herbirinin *in petto* kendi kralı ve kendi krallığının dirilmesi yatan düzen partisinin bütün bu hizipleri, birbiri peşisıra, almaşık olarak, rakiplerinin ayaklanma ve gasp hırslarına karşı, burjuvazinin ortak egemenliğini, özel iddiaların saklı ve tarafsızlaştırılmış kaldığı biçimini —yani cumhuriyeti— üstün kılarlar. ... Ve Thiers, 'Anayasal cumhuriyetin gerçek dayanakları bizler, biz kralcılarız!'* derken sandığından daha doğru konuşuyordu."

Bu, *républicains malgré eux*** komedisi, *statu quo*'ya ve onun sağlamlaşmasına karşı duyulan nefret, Bonaparte ile Ulusal Meclis arasındaki bitmek tükenmek bilmez sürtüşmeler, düzen partisinin, durmadan yenilenen, kendisini oluşturan çeşitli bölümlere bölünmesi tehlikesi ve hizipleri-nin hep yeni baştan biraraya gelmeleri, her kesimin, ortak düşmana karşı kazanılan her zaferi müttefiklerin ani bozgununa dönüştürme çabası, karşılıklı kıskançlık, hınç ve kıyasıya eleştiri, her keresinde yeni bir *basier Lamourette*[181] ile sona eren durmadan karşılıklı kılıç sallamalar, bütün bu cansıkıcı yanlışlıklar komedisi, şu son altı ay boyunca olduğu kadar hiç bir zaman böylesine klasik bir biçimde sürüp gitmedi.

Düzen partisi, seçim yasasını aynı zamanda Bonaparte'a karşı bir zafer sayıyordu. Hükümet, kendi önerisinin kaleme alınmasını ve sorumluluğunu onyediler komisyonuna bırakarak, görevden el çekmemiş miydi? Ve Bonaparte'ın meclise karşı başlıca gücü altı milyon tarafından seçilmiş olmasına dayanmıyor muydu? Bonaparte, kendi yönünden, seçim yasasına, meclise verilmiş ve karşılığında yasama erki ile yürütme erki arasındaki uyumu satın aldığı bir ödün

*Bkz: bu cildin 326. sayfası —*Ed.*

**Kendilerine karşın cumhuriyetçiler. (Molière'in *Le Médecin malgré lui* komedisine atıf.) —*Ed.*

olarak bakıyordu. Bu bayağı serüvenci, ücret olarak, kendi hükümdar ödeneğinin 3 milyon artırılmasını istedi. Ulusal Meclisin Fransızların çoğunluğunu yurttaşlıktan çıkardığı bir sırada, yürütme ile çatışmaya girmeye hakkı var mıydı? Meclis öfkeyle yerinden fırladı, işleri iyice ileriye götürmek ister göründü, meclis komisyonu öneriyi geri çevirdi, bonapartçı basın tehditler savurdu ve elinden bir şey gelmez, oy hakkı alınmış halkı yardıma çağırdı, bir sürü gürültülü uzlaşma girişimleri oldu ve sonunda meclis, temelde boyun eğdi, ama aynı zamanda ilkede öcünü almak üzere. Hükümdarlık ödeneğinin, ilke olarak, 3 milyon artırılması yerine, Bonaparte'a 2.160.000 franklık bir yardım verdi. Bu kadarıyla da yetinmeyerek, ancak düzen partisinin generali, Bonaparte'a kabul ettirilen koruyucu Changarnier'nin desteklemesinden sonra bu ödünü verdi. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu iki milyonu Bonaparte'a değil, Changarnier'ye veriyordu.

İstemeye istemeye önüne atılan bu armağanı, Bonaparte da tam bağışta bulunanın havasıyla kabul etti. Bonapartçı basın yeniden Ulusal Meclise karşı parladı. Basın yasası üzerine tartışmalar sırasında, özellikle, Bonarparte'ın özel çıkarlarını temsil eden küçük gazetelere yönelik bulunan yazılara imza konulmasına ilişkin değişiklik yapıldığı zaman en bellibaşlı bonapartçı gazete *Pouvoir,*[182] Ulusal Meclise karşı açık ve şiddetli bir saldırıya geçti. Bakanlar, Ulusal Meclis karşısında gazeteye arka çıkmamak zorunda kaldılar. *Pouvoir* sorumlu yönetmeni Ulusal Meclisin sanık sandalyesine oturtuldu ve en büyük para cezasına, beş bin frank ödemeye mahkûm oldu. Ertesi gün, *Pouvoir,* meclise karşı daha da saygısız bir yazı yayınlıyordu ve savcılık, hükümetin misillemesi olarak, derhal, birçok meşruiyetçi gazete hakkında anayasayı çiğnemekten kovuşturma açtı.

Sonunda, meclisin tatil edilmesi sorununa gelindi. Bonaparte meclis tarafından rahatsız edilmeden iş görebilmek için bunu istiyordu. Düzen partisi, kısmen kendi hizipleri entrikalarını yürütebilsinler diye, kısmen de çeşitli milletvekilleri kendi özel çıkarlarının peşine koşabilsinler diye istiyordu. Her ikisinin de, taşra illerinde, gericilerin zaferlerinden yararlanmak ve bu zaferleri daha da ötelere götürmek

için meclis tatiline gereksinmeleri vardı. Böylece, meclis, 11 Ağustostan 11 Kasıma kadar tatile girdi. Ama Bonaparte, kendisi için sadece Ulusal Meclisin cansıkan denetiminden kurtulmanın sözkonusu olduğunu hiç de gizlemediği için, meclis, güvenoyuna bile cumhurbaşkanına karşı güvensizlik damgasını bastı. Tatil sırasında cumhuriyetin iffetinin bekçileri olarak görevde kalan yirmiyedi üyeli sürekli komisyondan bütün bonapartçılar uzaklaştırıldı.[183] Onların yerine, cumhurbaşkanına, çoğunluğun anayasal cumhuriyete bağlılığını tanıtlamak için hatta *Siècle*'den ve *National*'den birkaç cumhuriyetçi bile seçildi.

Meclisin tatile girmesinden az önce ve özellikle tatile girişinden hemen sonra düzen partisinin iki kesimi, orleancılarla meşruiyetçiler, bayrakları altında dövüştükleri iki kral ailesinin birleşmesi yoluyla uzlaşmak ister göründüler. Louis-Philippe'in ölümü, sorunu birdenbire kolaylaştırınca, gazeteler, Saint-Léonard'da hasta Louis-Philippe'in başı ucunda tartışılmış olan uzlaşma önerileriyle doluydu. Louis-Philippe gaspedendi, zorla alandı, Henri V ise gaspedilen, zorla soyulan. Buna karşılık, Paris Kontu, Henri V'in çocuğu olmadığından tahtın meşru vârisiydi. Şimdi iki hanedan çıkarının birleşmesi için her türlü engel ortadan kalkıyordu. Ama işte burjuvazinin bu iki kesimi, kendilerini ayıran şeyin belirli bir kral ailesine karşı duydukları coşkulu bağlılık değil, daha çok bu iki hanedanı da birbirinden uzak tutan ayrı ayrı sınıf çıkarları olduğunu kesinlikle ancak o zaman anladılar. Tıpkı rakipleri orleancıların Saint-Léonard'a gitmesi gibi, Wiesbaden'e Henri V'in sarayına hac ziyaretine giden meşruiyetçiler, orada, Louis-Philippe'in ölüm haberini aldılar. Hemen, özellikle cumhuriyetin iffetinin bekçileri komisyon üyelerinden oluşmuş ve parti içinde ortaya çıkan bir çekişme dolayısıyla tanrısal hakkın en kesin ilânı ile kendini gösteren *in partibus infidelium*[98] bir kabine[184] kurdular. Orleancılar, bu bildirinin[185] basında yarattığı saygınlığı kırıcı skandala çok sevindiler ve hiç bir an meşruiyetçilere karşı açık düşmanlıklarını gizlemediler.

Ulusal Meclisin tatili sırasında İl Meclisleri toplandı. Bunların çoğunluğu, anayasanın azçok yumuşatılmış bir revizyonundan yana olduğunu açıkladı, yani daha fazla belirt-

meksizin, krallığın yeniden diriltilmesi lehinde bir "çözümden" yana olduğunu bildirdi, ama aynı zamanda bu çözümü bulamayacak kadar yeteneksiz ve korkak olduğunu itiraf etti. Bonapartçı kesim, bu anayasa değişikliği isteğini, hemen Bonaparte'ın cumhurbaşkanlığının uzatılması anlamında yorumladı.

Anayasal çözüm: Bonaparte'ın 1852 Mayısında görevi bırakması, ülkenin bütün seçmenleri tarafından yeni bir cumhurbaşkanının aynı günde seçilmesi, yeni başkanın ilk aylarında anayasayı gözden geçirmekle görevli özel bir meclisin anayasa değişikliğini yapması, egemen sınıf için kesin olarak kabul edilmez bir şeydi. Yeni başkanın seçim günü, meşruiyetçi, orleancı, burjuva cumhuriyetçi, devrimci, bütün düşman partilerin randevu günü olacaktı. Zorunlu olarak, çeşitli kesimler arasında sert nitelikte bir karara varılacaktı. Eğer düzen partisi, hanedan ailelerinin dışından gelme tarafsız bir adamın adaylığı üzerinde birleşilmesini sağlamayı başarsa bile, bu adam, yeniden Bonaparte'ı karşısında bulacaktı. Düzen partisi ülke ile savaşımında, yürütme erkinin gücünü artırmak zorundadır. Yürütmenin gücünün her artışında onun ulu kişisi Bonaparte'ın gücü de artar. Bu bakımdan, düzen partisi ortaklaşa kullandıkları iktidarını kuvvetlendirdiği ölçüde, Bonaparte'ın hanedana ilişkin iddialarının savaşım araçlarını da o kadar kuvvetlendirmiş olur, onun, karar günü, anayasal çözümü zor yoluyla ortadan kaldırma şansını güçlendirir. Düzen partisi, halk yönünden seçim yasası ile anayasanın başlıca temel direklerinden birine ne kadar çarpmamışsa, Bonaparte da, düzen partisi yönünden, anayasanın bir başka bellibaşlı temel direğine daha fazla başını çarpmış olmayacaktır. Hatta olabilir ki, meclise karşı genel oya bile başvurabilir. Bir sözcükle, anayasal çözüm, bütün siyasal *statu quo*'yu tehlikeye sokuyor, ve yurttaş, *statu quo*'yu tehdit eden tehlikenin gerisinde, karışıklığı, anarşiyi, içsavaşı görüyor. Yurttaş, 1852 Mayısının ilk pazarı için alımlarının, satışlarının, poliçelerinin, evlenmelerinin, noter mukavelelerinin, ipoteklerinin, toprak gelirlerinin, kiralarının, kârlarının, bütün sözleşmelerinin ve bütün gelir kaynaklarının tehlikeye düştüğünü görüyor ve bu tehlikeyi göze alamıyor. *Statu quo*'yu tehdit eden tehlike-

nin ardında bütün burjuva toplumun yıkılması tehlikesi gizleniyor. Burjuva anlamda tek çözüm, çözümün ertelenmesidir. Çözüm, anayasal cumhuriyeti, ancak anayasanın çiğnenmesi ile, cumhurbaşkanının iktidarının uzatılması ile kurtarabilir. İl Meclislerinin toplantılarının kapanmasından sonra, "çözümler" konusunda giriştiği yorucu ve derin tartışmalardan sonra, düzen basınının son sözü de buydu. Düzenin çok güçlü partisi, böylece, kendini, utanç içinde, sahte Bonaparte'ın gülünç, sıradan, tiksinilesi kişiliğini ciddiye almak zorunda görüyor.

Bu kirli kişi, kendisine gittikçe daha çok gerekli adam niteliği veren nedenler üstüne de kuruntulara kapılmaktaydı. Kendi partisi, Bonaparte'ın giderek artan önemini koşullara yükleyecek kadar bir zekâ belirtisi gösterirken, o, bu önemini, yalnız adının büyüleyici erdemine ve yaşamı boyu Napoléon'un karikatürü oluşuna borçlu olduğuna inanıyordu. Her gün daha bir girişken oluyordu. Saint-Léonard'a ve Wiesbaden'e yapılan hac ziyaretlerine, Fransa'daki turneleri ile karşılık verdi. Onun kişiliğinin büyüleyici etkisine bonapartçıların o kadar az güveni vardı ki, her gittiği yere Paris lumpen-proletaryasının örgütü On-Aralık Derneğinin[186] adamlarını trenlerle, tıklım tıklım posta arabaları ile şakşakçı olarak gönderiyorlardı. Söyleyeceği sözleri, kuklalarının ağzına önceden koyuyorlardı, bu söylevler, başka başka illerin karşılayışına göre, ya cumhuriyet uğruna özden geçerliğin (feragat) ya da direşken caymaz dayanıklılığın cumhurbaşkanlığı politikasının seçim sloganı olduğunu açıklıyorlardı. Bütün manevralara karşın, bu geziler zafer turneleri olmaktan çok uzaktılar.

Böylece halkta coşkulu bir hayranlık yarattığı sanısına kapılan Bonaparte, orduyu kazanmak için harekete geçti. Versailles yakınlarındaki Satory ovasında büyük teftişler yaptırttı, bu teftişler sırasında sarmısaklı sucuklarla, şampanyalarla ve yaprak sigaraları ile askerleri satın almaya çalıştı. Gerçek Napoléon, uzun fetih yürüyüşlerinin büyük yorgunluklarıyla bitkin düşmüş askerlerini, bir anlık babacan bir içtenlikle canlandırmasını biliyorduysa, düzmece Napoléon da, birliklerin, *"Yaşasın Napoléon! Yaşasın sucuklar!"* diye bağırarak kendisine teşekkür ettiklerini sanı-

yordu.

Bu teftişler, Bonaparte ile bir yandan Savaş Bakanı d'Hautpoul arasındaki, öte yandan da Changarnier arasındaki uzun zaman gizli kalmış geçimsizliğin patlak vermesine yolaçtı. Düzen partisi, Changarnier'de, gerçekten tarafsız adamını bulmuştu, Changarnier'de hanedana ilişkin özel iddialar bulunması sözkonusu olamazdı. Onu, Bonaparte'ın ardılı olarak seçmiş olan düzen partisiydi. Üstelik Changarnier, 29 Ocak ve 13 Haziran 1849 müdahaleleriyle, düzen partisinin büyük komutanı, korkak burjuvazinin gözünde hoyratça bir darbeyle devrimin Gordiyom düğümünü çözen çağımızın İskender'i olmuştu. Aslında Bonaparte kadar gülünç olan Changarnier, böylece, bedavadan bir güç haline gelmişti ve Ulusal Meclis, cumhurbaşkanına gözkulak olması için, onu, başkanın karşısına çıkarıyordu. Kendisi, örneğin ödenek sorununda, Bonaparte'a gösterdiği kayırıcılıkla gösteriş yaptı ve Bonaparte'a karşı ve onun bakanlarına karşı daha üstün olan erkini her zaman daha çok ortaya koyuyordu. Seçim yasası dolayısıyla bir ayaklanma beklendiği zaman, subaylarına, savaş bakanından ve cumhurbaşkanından herhangi bir emir almalarını yasaklamıştı. Basın, Changarnier'nin kişiliğinin büyümesine daha da yardım ediyordu. Büyük adam eksikliği olduğundan, düzen partisi, kendini, doğal olarak, sınıfının tümünde bulunmayan kuvveti bir tek bireye yüklemek ve böylece onu bir canavar haline getirinceye kadar şişirmek zorunda görüyordu. İşte böyle doğdu Changarnier, *"toplumun kalesi"* efsanesi. İddialı şarlatanlığı, dünyayı omuzlarında taşıma alçakgönüllülüğünü gösterişindeki önemli adam edası ve esrarlı hava, Satory teftişi sırasında ve ondan sonra olup bitenlerle, burjuva ödlekliğinin bu aslı astarı olmayan yaratığın, bu dev Changarnier'yi alelâdelik boyutlarına indirmek ve onu, o toplumun kurtarıcı kahramanı, emekli bir generali haline getirivermek için Bonaparte'ın ufacık bir kalem oynatmasının yeteceğini tanıtlayan olaylarla dünyanın en gülünç karşıtlığını meydana getiriyordu.

Bonaparte, savaş bakanını, disiplin alanında, cansıkıcı koruyucusu ile hır çıkarmaya kışkırtarak, Changarnier'den çoktan öcünü almıştı. Son Satory teftişi, nihayet eski hıncın

ortaya çıkmasına neden oldu. Süvari alaylarının, anayasaya aykırı olarak, "Yaşasın İmparator" haykırışları ile geçit yaptıklarını gördüğü zaman Changarnier'nin anayasal öfkesi artık kabına sığmaz oldu. Meclisin gelecek toplantısında, bu bağırışlar konusunda hoşa gitmeyecek her türlü tartışmayı önlemek için, Bonaparte, Savaş Bakanı d'Hautpoul'u, Cezayir'e vali atayarak uzaklaştırdı. Onun yerine, kabalık ve sertlik konusunda Changarnier'den hiç mi hiç aşağı kalmayan imparatorluk zamanının eski bir generalini getirdi. Ama, d'Hautpoul'un uzaklaştırılması, Changarnier'ye verilmiş bir ödün gibi görünmesin diye, aynı zamanda, toplumun büyük kurtarıcısının sağkolu olan general Neumeyer'i de Paris'ten Nantes'a nakletti. Son teftişte, bütün piyade birliklerine, Napoléon'un ardılının önünde kaskatı bir sessizlik içinde geçit resmi yaptırtan bu Neumeyer idi. Neumeyer'in şahsında yaralanan Changarnier, protesto etti, tehdit etti. Boşuna. İki gün süren görüşmelerden sonra, Neumeyer'in nakli konusundaki kararname *Moniteur*'de yayınlandı ve bundan böyle düzenin kahramanına, artık, disipline boyun eğmekten ya da istifa etmekten başka bir yol kalmıyordu.

Bonaparte'ın Changarnier ile savaşımı, düzen partisi ile yaptığı savaşımın bir devamıdır. Bu bakımdan, 11 Kasımda Ulusal Meclis toplantılarının açılması tehdit dolu bir hava içinde yapılır. Bir bardak suda fırtına koparılacaktır. Aslında eski oyunu sürdürmek zorunludur. Bununla birlikte, düzen partisinin çoğunluğu, çeşitli kesimlerin ilkelere sıkı sıkıya bağlı olan adamlarının bağırıp çağırmalarına karşın, cumhurbaşkanının yetkilerini uzatmak zorunda kalacaktır. Önceden yaptığı bütün protestolarına karşın, zaten parasızlıktan bunalmış olan Bonaparte, basit bir yetkilendirme biçimindeki bu iktidar uzatılmasını Ulusal Meclisin elinden hiç istifini bozmadan kabul edecektir. İşte böylece çözüm ertelenmiş, *statu quo* korunmuş, düzen partisinin bir hizbi öteki hizip tarafından yıpratılmış, zayıflatılmış, olanaksızlaştırılmış, ortak düşmana, ulusun kitlesine karşı baskı yaygınlaştırılmış ve ekonomik ilişkiler, yeni bir patlama gelip de, bütün bu kavgacı partileri, anayasal cumhuriyetleri ile birlikte, havaya fırlatacağı bir gelişme noktasına yeniden

ulaşıncaya kadar son kertesine vardırılmış olur.

Ayrıca, burjuvayı yatıştırmak için şunu da söylemek gerekir ki, Bonaparte ile düzen partisi arasındaki skandal, bir yığın küçük kapitalisti borsada yıkıma uğratmak ve onların servetini büyük borsa kurtlarının cebine geçirmek gibi bir sonuç doğurur.

Ocak ve 1 Kasım 1850 tarihleri
arasında Marx tarafından yazılmıştır

Özgün basımı *Neue Rheinische Zeitung. Politisch-Ökonomische Revue*, 1850, n° 1, 2, 3, 5-6'da yayınlanmıştır

İmza: *Karl Marx*

FRİEDRİCH ENGELS

ALMANYA'DA DEVRİM VE KARŞI-DEVRİM[187]

I. DEVRİM PATLAK VERDİĞİ SIRADA ALMANYA

Avrupa kıtasındaki devrimci dramın birinci perdesi bitti. 1848 fırtınasından önceki, "dünkü güçler", yeniden "günün güçleri"dirler; ve azçok tanınmış, bir günlük beyler, geçici yönetmenler, triomviralar, diktatörler, temsilci maiyetleri ile, sivil ve askerî komiserler, valiler, yargıçlar, generaller, subaylar ve askerler ile birlikte, oralarda *"in partibus infidelium"*[98] yeni hükümetler, Avrupa komiteleri,[188] merkez komiteleri, ulusal komiteler kurmak ve kuruluşlarını daha az düşsel herhangi bir mutlak hükümdarın bildirgeleri kadar gösterişli bildirgelerle haber vermek için, İngiltere'ye, Amerika'ya, yabancı kıyılara atıldılar ve "denizler ötesine taşındılar".

Kıtadaki devrimci parti, ya da daha doğrusu devrimci partiler tarafından savaş hattının bütün noktaları üzerinde

uğranılan bozgundan daha göze çarpıcı bir bozgun güç tasarlanabilir. Ama bu ne anlama gelir? Britanya burjuvazisinin siyasal ve toplumsal üstünlüğü için savaşımı 48, Fransız burjuvazisininki 40 benzersiz savaşım yılını kapsamadı mı?[189] Ve onların zaferi, tam da yeniden canlandırılmış krallık her zamandan daha sağlam olduğuna inandığı anda, her zamandan daha yakın olmadı mı? Boş inanın, devrimleri bir avuç ajitatörün hınzırlığına bağladığı zamanlar geçti ve iyice geride kaldı. Her türlü devrimci kargaşalığın arkasında, günü geçmiş kurumların karşılanmasını engelledikleri bir gereksinmenin bulunduğunu şimdi herkes biliyor. Bu gereksinmenin, kendini, henüz hemen bir başarı sağlayacak kadar derin, o kadar genel bir biçimde duyurmaması olanaklı; ama bu gereksinmeyi her zorla bastırma girişimi, onu, engellerini parçalayıncaya kadar, daha da belirgin bir duruma getirmekten başka bir sonuç vermeyecektir. Eğer yenilmişsek, yapmamız gereken tek şey, baştan başlamaktır. Ve, bereket versin, hareketin birinci perdesinin sonu ile ikinci perdesinin başlaması arasında verilen, kuşkusuz çok kısa süreli dinlenme zamanı, bize çok yararlı bir çalışma yapma zamanı bırakıyor: Son patlamayı ve bunun bozguna uğramasını kaçınılmaz kılan nedenlerin; önderlerden bazılarının rasgele çabaları, yetenekleri, kusurları, yanılgı ya da ihanetleri içinde değil, ama genel toplumsal durum ve allak bullak olan ulusların herbirinin varlık koşulları içinde aranması gereken nedenlerin irdelenmesi. Birdenbire patlak veren 1848 Şubat ve Mart hareketlerinin[190] tek tek bireylerin işi değil, azçok açık bir biçimde anlaşılmış, ama tüm ülkelerdeki birçok sınıf tarafından çok farklı bir biçimde duyulmuş ulusal zorunluluk ve gereksinmelerin kendiliğinden, karşı-konmaz gösterileri oldukları genellikle kabul edilen bir olgu; nedir ki, karşı-devrimin başarı nedenlerini aradığımız zaman, her yerden filanca bay ya da falanca yurttaşın halka "ihanet" ettiği hazır yanıtını alırsınız. Bu yanıt, duruma göre, doğru ya da yanlış olabilir; ama hiç bir durumda hiç bir şeyi açıklamaz ve "halk"ın nasıl olup da kendisine böyle ihanet ettirdiğinin anlaşılmasını bile sağlamaz. Ve tüm ağırlık olarak, sadece şu ya da bu yurttaşın güvene değer olmadığının bilgisinden başka bir şeyi bulunmayan bir siyasal partinin gele-

ceği ne kadar içler acısıdır!

Üstüne üstlük, devrimci kargaşalığın olduğu kadar, bunun bastırılma nedenlerinin de incelenme ve açıklanması, tarihsel bakımdan çok büyük bir önem taşır. Devrimi, batmış bulunduğu kayalıkların içine sürükleyenin Marrast, Ledru-Rollin, Louis-Blanc, ya da Geçici Hükümetin bir başka üyesi veya birarada hepsi olduğu yolundaki bütün o bayağı ve kişisel tartışma ve karşılıklı suçlamalar, bütün o çelişik savlar, olup bitenlerin herhangi bir ayrıntısını ayırdedebilmek için, bütün bu çeşitli hareketleri çok uzaktan gözlemleyen Amerikalıya ya da İngilize ne yarar sağlayabilir, nasıl bir açıklık getirebilirler? Çoğu iyilik yapmak için olduğu kadar kötülük yapmak için de pek yetenekli olmayan onbir adamın,[191] 36 milyonluk bir ulusu, bu 36 milyonun hepsi de onbirler kadar şaşırmış olmadıkça, üç ay içinde yıkıma uğratabildiğine, sağduyulu hiç bir insan, hiç bir zaman inanmayacaktır. Ama, bir bölümü karanlık içinde elyordamıyla ilerlese de, nasıl olup da 36 milyon insan birdenbire izlenecek yolu kararlaştırmaya çağrıldı, ve o zaman nasıl oldu da yanlış yola saptı, ve nasıl oldu da eski önderlerinin yönetimi geçici olarak almalarına izin verildi, işte asıl sorun bu.

Öyleyse, her ne kadar *Tribune*[192] okurlarına, bir yandan 1848 Alman devrimini zorunlu kılarken, öte yandan bu devrimin 1849 ve 1850'deki kaçınılmaz geçici bastırılmasına da götüren nedenleri açıklamaya çalışıyorsak da, olayların bu ülkede oluştukları biçimde tam bir betimlemesini yapmamız bizden beklenmemeli. Görünüşte beklenmedik, tutarsız ve bağdaşmaz bir nitelik taşıyan bu olgular kümesinin tarihe hangi ölçüde gireceğini, gelecekteki olaylar ve gelecek kuşakların yargısı kararlaştıracak. Böyle bir iş için zaman daha gelmedi; olanaklının sınırları içinde kalmamız, ve eğer, bu hareketin başlıca olayları ve kesin dönemeçlerini açıklamasını, ve belki de pek uzak olmayan gelecek patlamanın, Alman halkına vereceği yöne ilişkin bir bilgi edinmek için, söz götürmez olaylara dayanan akla-uygun nedenler bulmasını becerebilirsek, kendimizi başarılı saymamız gerek.

Ve ilkin, devrim patlak verdiği sırada Almanya'nın durumu neydi?

Çeşitli halk sınıflarının, her türlü siyasal organizmanın

temelini oluşturan bileşimi, Almanya'da, bütün öbür ülkelerde olduğundan daha karmaşık idi. İngiltere'de ve Fransa'da, feodalizm, ya tamamen yok edildiği, ya da, bu ülkelerin birincisinde olduğu gibi, büyük kentlerde ve özellikle başkentte toplanmış zengin ve güçlü bir burjuvazi tarafından, bazı anlamsız biçimlere indirgendiği halde, Almanya'daki feodal soyluluk, eski ayrıcalıklarından büyük bir bölümünü korumuştu. Feodal toprak mülkiyeti sistemi hemen her yerde egemendi. Toprakbeyleri, kendilerine bağımlı köylüler (*tenancier*) üzerindeki yargılama haklarını bile devam ettiriyorlardı. Siyasal ayrıcalıklarından, prensler üzerindeki denetleme hakkından yoksun bırakıldıkları halde, vergi bağışıklıklarını olduğu gibi, yurtluklarında yaşayan köylülük üzerindeki ortaçağ egemenlik haklarının da hemen hepsini korumuşlardı. Feodalizm bazı bölgelerde öbür bölgelerdekinden daha parlak bir durumdaydı, ama Ren'in sol kıyısı dışında hiç bir yerde tamamen ortadan kalkmamıştı. O sıralarda çok kalabalık ve bazan çok da zengin olan bir feodal soyluluk, resmen ülkenin birinci "zümre"si (*état*) sayılıyordu. Yüksek devlet memurlarını bu zümre sağlıyor, ordudaki subaylık görevlerini hemen tamamen bu zümre elde tutuyordu.

Almanya burjuvazisi, Fransa ya da İngiltere burjuvazisi kadar zengin ve yoğunlaşmış olmaktan uzaktı. Almanya'nın eski yapımevleri (manüfaktürler), buharın girişi ve İngiliz sanayiinin hızlı bir yayılma durumundaki üstünlüğü nedeniyle yıkıma uğramışlardı; Napoléon'un kıtasal abluka sistemi[18] altında oluşmuş ve ülkenin öbür bölümlerinde de kurulmuş daha modern sanayiler, eskilerin kaybını ödünlemiyor, ve sanayi için, soyluluğunkinden başka her türlü zenginlik ve güç toplanması karşısında kıskanç hükümetleri, kendi gereksinmelerini gözönünde tutmaya zorlayacak bir ilgi uyandırmaya yetmiyorlardı. Fransa, kendi ipek sanayiini, elli devrim ve savaş yılından zaferle geçirdiği halde, Almanya, aynı zaman süresi içinde, eski bez sanayiini hemen hemen yitiriyordu. Ayrıca sanayi bölgeleri, az sayıda, dağınık ve ülkenin tamamen içlerinde kurulmuş idiler; ve ihracat ve ithalât için, tercihan Hollanda ya da Belçika limanları gibi yabancı limanlardan yararlandıklarından, Baltık ve Kuzey denizindeki büyük limanlar ile de ya hiç, ya da çok az ortak-

laşa çıkarlara sahip bulunuyorlardı; ama özellikle, Paris ve Lyon, Londra ve Manchester gibi büyük sanayi ve ticaret merkezleri yaratmada yeteneksiz idiler. Alman sanayiinin bu geri durumunun birçok nedeni vardı, ama ikisi bu durumu açıklamaya yeter: Dünya ticaretinin ana yolu durumuna gelmiş olan Atlantikten uzakta bulunan ülkenin elverişsiz coğrafî durumu ile, Almanya'nın, 16. yüzyıldan günümüze kadar girdiği, ve toprakları üzerinde verilen sürekli savaşlar. Sayısal güçsüzlüğü ve hele yoğunluk eksikliği, Alman burjuvazisini, İngiliz burjuvazisinin 1688'den beri sahip bulunduğu ve Fransız burjuvazisinin 1789'da fethettiği o siyasal üstünlüğü elde etmekten alıkoydular. Ama gene de, 1815'ten bu yana,[193] Alman burjuvazisinin zenginliği, ve zenginlik ile birlikte siyasal etkinliği de durmadan artıyordu. Hükümetler istemeye istemeye de olsa, hiç değilse onun en ivedi maddî çıkarları önünde eğilme zorunda kaldılar. Hatta haklı olarak denilebilir ki, 1815-1830 ve 1832-1840 arasında, ikincil devletlerin anayasalarında burjuvaziye verilmiş her siyasal etkinlik parçası, bu iki siyasal gericilik dönemi içinde ondan geri alınmış ve bu etkinliğin her parçası daha elle tutulur bir çıkar ödünü ile ödünlenmiştir. Burjuvazinin her siyasal yenilgisi, ticaret hukuku alanında bir zafer sonucu vermiştir. Ve kuşkusuz, 1818 Prusya koruyucu gümrük tarifesi[194] ve *Zollverein*'in[195] kurulması, Almanya tüccar ve sanayicileri bakımından, küçücük bir dükalığın Meclisinde, onların oyları ile gırgır geçen bakanlara güvensizliklerini bildirme ikircil hakkından daha büyük bir değer taşıyordu. Zenginliğinin artışı ve ticaretinin genişlemesi ile, burjuvazi çok geçmeden, en önemli çıkarlarının gelişmesinin, ülkenin siyasal yapısı tarafından, onun çelişik eğilim ve kaprislere sahip 36 prens[196] arasındaki keyfî bölünüşü tarafından, tarımı ve tarıma bağlı sanayileri engelleyen feodal zincirler tarafından, bilgisiz olduğu kadar büyüklük de taslayan bir bürokrasinin tüm ticarî işlemleri üzerinde uyguladığı sıkıcı gözetim tarafından önlendiğini gördüğü bir evreye girdi. Aynı zamanda, *Zollverein*'in genişlemesi ve pekişmesi, buharın ulaştırma araçlarında genel bir uygulama alanı bulması, iç pazar üzerindeki artan rekabet, çeşitli devlet ve eyaletlerin ticarî sınıflarını birbirine yaklaştırıyor, çıkarlarını birleştiriyor ve

güçlerini merkezleştiriyordu. Doğal sonuç, bütün halinde liberal muhalefet kampına geçmeleri, ve Alman burjuvazisinin siyasal iktidar için ilk ciddî savaşımının kazanılması oldu. Prusya burjuvazisinin, Almanya'da burjuva hareketin yönetimini eline aldığı tarih olan 1840,[197] bu değişikliğin tarihi olarak saptanabilir. Bu 1840-1847 liberal muhalefet hareketine gene döneceğiz.

Ulusun, ne soyluluk, ne de burjuvazi içinde yer alan büyük yığını, kentlerde, küçük-burjuvalar sınıfı ile işçilerden, ve köylerde de, köylülerden bileşiyordu.

Bu ülkede büyük kapitalistler ve sanayiciler sınıfının gelişmesi karşısına konulan engeller sonucu, Almanya'da küçük esnaf ve dükkâncılar sınıfı son derece kalabalıktır. Büyük kentlerde nüfusun çoğunluğunu hemen hemen bu sınıf oluşturur, küçük kentlerde, daha etkin ya da daha zengin rakiplerin yokluğu nedeniyle, bu sınıf kesenkes ağır basar. Tüm modern devletlerde ve tüm modern devrimlerde çok büyük bir önem taşıyan küçük-burjuvazi, yakın savaşımlar içinde, hemen her zaman kesin bir rol oynamış bulunduğu Almanya'da özellikle önemlidir. Büyük kapitalistler, tüccar ve sanayiciler sınıfı, yani burjuvazi ile, proleter ya da çalışan sınıf arasındaki aracı konumu, onun ayırdedici niteliğini belirler. Burjuvazinin konumunu özler, ama en küçük bir talih tersliği, bu sınıf bireylerini proletarya saflarına düşürür. Monarşik ve feodal ülkelerde, küçük-burjuvazi, varolabilmek için, saray ve aristokrasi satınalıcılar topluluğuna gereksinme duyar; bu satınalıcılar topluluğunun yitirilmesi, onu büyük ölçüde yıkıma uğratır. O kadar büyük olmayan kentlerde, bir askerî garnizon, kantonal bir hükümet, maiyeti ile birlikte bir yargılama mahkemesi, çoğu kez bu küçük-burjuvalar gönencinin temelini oluşturur: Bu kurumları yok edin, dükkâncılar, terziler, kunduracılar, marangozlar vb. hapı yutar. En zengin sınıfın saflarına yükselme umudu ile, proleter, hatta yoksul sınıf durumuna düşme korkusu arasında bu biçimde durmadan çalkalanan, siyasal işlerin yönetiminde bir pay alarak, çıkarlarına öncelik kazandırma umudu ile, sırasız bir muhalefet yüzünden, en iyi müşterilerini elinden alma gücüne sahip bulunduğuna göre, varlığını bile elinde tutan bir hükümetin öfkesini uyandırma korkusu

arasında bölünmüş, güvensizliği tutarı ile ters orantılı şöyle böyle bir servete sahip bu sınıf, kanılarında son derece sallantılıdır. Güçlü bir feodal ya da monarşik hükümetin yönetimi altında saygılı ve boynu eğik bir durumda bulunan bu sınıf, burjuvazi yükseliş yolundayken liberalizme eğinir; burjuvazi kendi üstünlüğünü sağlar sağlamaz zorlu demokratik nöbetler geçirir; ama altındaki sınıf, proletarya, bağımsız bir harekete girişmeye görsün, gene içler acısı bir yılgınlık içine düşer. Bu sınıfın Almanya'da sırayla bu evrelerin birinden öbürüne nasıl geçtiğini azar azar göreceğiz.

Toplumsal ve siyasal gelişmesinde, işçi sınıfı, Almanya'da, Alman burjuvazisi o ülkeler burjuvazisinden ne kadar geriyse, İngiltere ve Fransa işçi sınıfından bir o kadar geridir. Böyle efendiye böyle uşak. Kalabalık, sağlam, yoğun ve akıllı bir proleter sınıf için varlık koşullarının evrimi, kalabalık, zengin, yoğun ve güçlü bir burjuva sınıfın varlık koşullarının gelişmesi ile birlikte gider. Burjuvazinin çeşitli bölüntüleri ve hele en ilerici bölüntüsü, büyük sanayiciler, siyasal iktidarı ellerine alıp da devleti gereksinmeleri uyarınca dönüştürmeden önce, işçi hareketi hiç bir zaman bağımsız değildir, hiç bir zaman salt proleter bir nitelik taşımaz. İşte ancak o zamandır ki, patronlar ile işçiler arasındaki çatışma eli kulağında bir durum alır ve artık ertelenemez; işçi sınıfı artık aldatıcı umutlar, hiç bir zaman gerçekleşemeyecek vaatlerle kendini oyalatmaz; 19. yüzyılın büyük sorunu, proleterliğin ortadan kaldırılması, açıkça ve gerçek yüzü ile, en sonunda birinci plana geçer. Nedir ki, Almanya'da, işçi sınıfının büyük çoğunluğu, Büyük-Britanya'nın öylesine görkemli örneklerini verdiği o modern sanayi prensleri tarafından değil, ama tüm üretim sistemi sadece bir ortaçağ kalıntısı olan küçük zanaatçılar tarafından çalıştırılıyordu. Ve büyük pamuk prensi ile küçük kundura onarıcısı ya da terzi ustası arasında nasıl çok büyük bir ayrım varsa, modern sanayi Babil'lerinin öylesine uyanık fabrika işçisi ile, küçük bir kırsal kentin, yaşam koşulları ve çalışma biçimi bundan beşyüz yıl önceki lonca kalfalarının yaşam koşulları ve çalışma biçiminden çok az ayrılan çekingen terzi işçisi ya da ince marangoz arasında tıpkı öyle bir ayrım var. Modern yaşama koşullarının, modern sanayi üretim biçimleri-

nin bu genel yokluğu, modern fikirlerin bir o kadar genel bir yokluğu ile, gereği gibi, eşlik edilmektedir. Bu nedenle, devrim patlak verdiği zaman, emekçilerin büyük bir bölümünün, bağıra çağıra, hemen ortaçağın ayrıcalıklı gedik ve loncalarının yeni baştan kurulmasını istemiş olmasına şaşmanın yeri yok. Evet, modern üretim sisteminin ağır bastığı sanayi bölgelerinin etkinliği sayesinde ve çok sayıda emekçinin göçebe yaşamına bağlı karşılıklı ilişki ve entelektüel gelişme sonucu, sınıflarının kurtuluşu üzerindeki fikirleri çok açık ve varolan olgular ve tarihsel zorunluluklar ile daha bir uyumlu olan güçlü bir öğeler çekirdeği oluştu. Ama bu, bir azınlıktan başka bir şey değildi. Eğer burjuvazinin etkin hareketi, 1840'tan başlatılabilirse, proleter sınıfın etkin hareketi de, Silezya ve Bohemya* işçilerinin 1844'teki ayaklanmaları[198] ile başlar, — ve az sonra bu hareketin çeşitli evrelerini gözden geçirme fırsatını bulacağız.

Son olarak, tarım işçileri maiyeti ile birlikte, tüm ulusun büyük çoğunluğunu oluşturan, o büyük küçük çiftçiler sınıfı, yani köylülük vardı. Ama bu sınıf kendi içinde farklı katmanlara bölünüyordu. En başta, azçok büyücek çiftliklerin sahibi olan ve herbiri çok sayıda tarım işçisi çalıştıran hali vakti yerinde çiftçiler, Almanya'da *Gross-und Mittel-Bauern*** denilen çiftçiler geliyordu. Bir yandan, vergiden bağışık büyük toprak sahipleri ile, öte yandan küçük köylüler ve çiftlik yanaşmaları arasında yer alan bu sınıf için en doğal siyaset, apaçık nedenlerden ötürü, kentlerin anti-feodal burjuvazisi ile bir ittifaktan başka bir şey değildi. Sonra, feodalizmin, Fransız devriminin güçlü yumrukları altında yenik düştüğü Ren eyaletinde[199] ağır basan küçük özgür köylüler geliyordu. Vaktiyle topraklarını ağır yükümlülükler altına sokan feodal bağımlılıklardan satınalma yoluyla kurtulabildikleri öbür eyaletlerde de, şurada burada, bu tür özgür ve bağımsız köylüler vardı. Ama, bu sınıf, toprak mülkleri, genellikle toprağın gerçek sahibi köylü değil, ona borç para veren tefeci olacak derecede ve çok ağır koşullarla ipotek edilmiş bulunduğu için, sadece sözde kalan bir özgür köylüler sınıfı idi. Üçüncü olarak, topraklarından kovulması güç, ama

*Çek. —*Ed.*

**Büyük ve orta köylüler. —ç.

sürekli bir toprak kirası (rant) ödeme, ya da toprakbeyine ömür boyu belli tutarda bir iş yapma zorunda bulunan feodal toprak kiracıları (*tenanciers féodaux*) vardı. Son olarak da, durumu, birçok büyük mülkte, İngiltere'deki aynı sınıfın durumuna tıpatıp benzeyen, ve her zaman yoksul, yarı-aç yarı-tok ve efendilerinin köleleri olarak yaşayıp ölen tarım işçileri. Tarımsal nüfusun bu son üç sınıfı, küçük özgür köylüler, feodal toprak kiracıları ve tarım işçileri, devrimden önce siyasetle pek ilgilenmezlerdi, ama bu olayın onlara en parlak geleceklerle dolu yeni bir yaşam açması gerektiği de ortada. Bunlardan herbirine, devrim yararlar vaadediyordu; ve hareket bir kez iyice başladıktan sonra, herbirinin, nöbet nöbet, harekete katılmasını beklemek gerekiyordu. Ama aynı derecede ortada olan ve ayrıca tüm modern ülkeler tarihinden anlaşılan bir başka şey de, tarımsal nüfusun, geniş bir alan üzerindeki dağılması ve içinden az buçuk önemli bir bölümü arasında bir anlaşma yaratmanın güçlüğü sonucu, hiç bir zaman başarılı bir bağımsız harekete girişemeyeceğidir; kentlerin, daha yoğun, daha uyanık, harekete geçmesi daha kolay halkının, ona bir ilk itiş vermesi gerek.

Son hareketler patlak verdiği sırada, hep birarada Alman ulusunu oluşturan en önemli sınıfların bu kısa betimlemesi, tutarlılık ve iç birlik yokluğunu olduğu gibi, bu hareketleri nitelendiren açık çelişkileri de büyük ölçüde açıklamaya yetecek. Bu kadar çeşitli, bu kadar karşıt, ve böylesine garip bir biçimde içiçe geçen çıkarlar, zorluca çatışacak kadar ileri gittikleri zaman; bu çelişik çıkarlar, her bölgede, her eyalette, çeşitli oranlarda birbirlerine karıştıkları zaman, her şeyin üstünde, ülkede kararlarının ağırlığı ile, aynı çekişmeyi her yerde her zaman savaşımla yeniden bir sonuca vardırma zorunluluğunu önleme yollarına başvurabilecek bir Londra, bir Paris gibi büyük bir merkez olmadığı zaman, savaşımın, büyük tutarda kan, enerji ve sermaye harcanacağı, ve her şeye karşın hiç bir kesin sonucun elde edilemeyeceği yalıtık ve aralarında hiç bir bağ bulunmayan bir çatışmalar yığınına dönüştüğünü görmeden başka ne beklemeli?

Almanya'nın, büyüklü küçüklü üç düzine prenslik halindeki siyasal bölünmüşlüğü de, aynı biçimde, ulusu oluş-

turan ve yerine göre her bölgede değişen öğelerin karışıklık ve çokluğu ile açıklanır. Ortak çıkarların olmadığı yerde, erek ve eylem birliği de olmaz. Gerçi Alman Konfederasyonu[103] sonuna dek bozulmaz olarak ilân edildi, ama Konfederasyon ile onun organı olan Diyet,[200] Alman birliğini hiç bir zaman temsil etmediler. Merkezleşmenin Almanya'da erişilen en yüksek derecesi, *Zollverein*'in kuruluşu oldu; bundan ötürü, Avusturya, özel gümrük engellerinin arkasında kendini savunmaya devam ederken, Kuzey Denizi devletleri, kendi öz gümrük birliklerini kurmaya zorlandılar.[201] Almanya, tüm pratik erekler bakımından, otuzaltı bağımsız iktidar arasında bölünmüş olma yerine, sadece üç bağımsız iktidar arasında bölünmüş olma hoşnutluğuna erdi. Elbette Rus çarının* ağır basan etkisi,[202] 1814'te kurulmuş olduğu biçimiyle, bundan ötürü hiç bir değişikliğe uğramıyordu.

Öncüllerimizden bu giriş niteliğindeki sonuçları çıkarttıktan sonra, Alman halkının bu çeşitli sınıflarının harekete birbiri ardına nasıl katıldıklarını, ve 1848 Fransız devrimi patlak verdiği zaman, hareketin nasıl bir nitelik kazandığını göreceğiz.

Londra, Eylül 1851

II. PRUSYA DEVLETİ

Almanya'da orta sınıfın ya da burjuvazinin siyasal hareketi 1840'tan başlatılabilir. Haberci belirtiler, bu ülkenin malî ve sınaî sınıfının, artık ona yarı-feodal, yarı-bürokratik bir monarşinin baskısı altında gevşek ve edilgin kalmaya izin vermeyecek bir olgunluk derecesine eriştiğini göstermiş bulunuyorlardı. Küçük Alman prensleri, bir yandan kendilerini Avusturya ve Prusya'nın üstünlüğü, ya da kendi öz devletleri soyluluğunun etkisi karşısında daha bağımsız kılmak, öte yandan, Viyana kongresi[203] tarafından kendi egemenlikleri altında birleştirilen birbirine benzemez eyaletleri bir bütün halinde pekiştirmek ereğiyle, birbiri ardına, azçok liberal anayasalar çıkardılar. Bunu, kendileri için en kü-

*Aleksandr I. —*Ed.*

çük bir tehlike olmaksızın yapabiliyorlardı; çünkü, konfederal Diyetin, Avusturya ve Prusya'nın ellerindeki bu basit kuklanın, hükümran egemenliklerine el uzatmaya kalkışması durumunda, onun diktatörce karışmasına karşı direnirken, kamuoyu ve meclisler tarafından desteklenecekleri̇nden güvenliydiler; ve eğer, tersine, meclisler çok güçlü bir duruma gelirlerse, her türlü muhalefeti yok etmek için Diyetin yetkisinden (otoritesinden) yararlanmaları olanaklıydı. Bavyera, Würtemberg, Baden ve Hannover'in anayasal kurumları, bu koşullar içinde, siyasal iktidar için ciddî bir savaşım başlatamazlardı; bu nedenle, Alman burjuvazisinin, iki büyük Alman devletinin siyasetinde ve anayasasında köklü bir değişim olmadıkça, ikincil önemde her savaşım ve zaferin etkisiz kalacağını iyi bilen büyük çoğunluğu, küçük devletlerin yasama meclislerinde yükselen günlük tartışmalara genellikle yabancı kaldı. Bununla birlikte, gene bu sırada, profesyonel muhalif, liberal bir avukatlar soyu, Rottech'ler, Welcker'ler, Roemer'ler, Jordan'lar, Stüve'ler ve Eisenmann'lar, yirmi yıllık azçok parlak, ama her zaman verimsiz bir muhalefetten sonra, 1848 devrimci deniz baskını tarafından iktidarın doruğuna çıkarılan, ve orada dörtbaşı mamur yeteneksizlik ve değersizliklerini kanıtladıktan sonra, bir anda hiçlik içine atılan o büyük "halk adamları" *(Volksmänner)*, bu küçük meclisler içinden çıktı. Çıkarcı (*affairiste*) ve profesyonel muhalif politikacıların Alman toprağı üzerindeki bu ilk örnekleri, söylevleri ve yazıları ile, Alman kulaklarını anayasacılığın diline alıştırdılar, ve sadece varlıkları ile, burjuvazinin, bu geveze avukat ve profesörlerin aslında ne anlama geldiklerini pek bilmeden kullanma alışkısında oldukları siyasal lafları, onlara gerçek anlamlarını vererek kullanacağı zamanın geldiğini haber verdiler.

Alman edebiyatı da, 1830 olaylarından[204] sonra Avrupa'yı hoşnutsuzluğa kışkırtan siyasal coşkunluğun etkisi altında kalıyordu. Çağın hemen tüm yazarları, iyi sindirilmemiş bir anayasacılık, ya da daha da kötü sindirilmiş bir cumhuriyetçilik vaazediyorlardı. İkinci derecedeki bazı edebiyatçılarda, yazınsal yapıtlarının kötülüğünü, ilgi çekecekleri kuşkusuz siyasal anıştırmalarla kapama, gitgide bir alışkanlık oluyordu. Şiir, roman, eleştiri, dram, tüm edebî

ürünler, "eğilim" adı verilen şeyler, yani azçok çekingen bir muhalefet havasıyla dolup taşıyorlardı. Almanya'da 1830'dan sonra hüküm süren fikirler kargaşasını doruğuna çıkarmak için, bu siyasal muhalefet öğelerine, iyi sindirilmemiş Alman felsefesinin üniversiter anımsamaları ile iyi anlaşılmamış Fransız sosyalizmi, özellikle *saint-simonisme*[205] kırıntıları karışıyordu, ve bu kırk yamalı fikirler karmasını ısıtıp ısıtıp ortaya süren yazarlar takımı da, kendini "Genç Almanya"[206] ya da "modern okul" olarak adlandırma numarasına yattı. Gençlik günahlarından ötürü sonradan pişmanlık duydular; ama üsluplarını değiştirmediler.

Ve, en sonra, Alman felsefesi, Alman zekâsındaki gelişmenin bu en karmaşık, ama en de güvenilir termometresi, Hegel, *Hukuk Felsefesi* adlı yapıtında, anayasal krallığı en yüksek ve en yetkin hükümet biçimi olarak ilân ettiği anda, burjuvaziden yana çıkıyordu. Bir başka deyişle, Hegel, Alman burjuvazisinin siyasal iktidara yakın geçişini haber veriyordu. Ölümünden sonra, okulu burada kalmadı. Öğrencileri arasında en ileri olanları, bir yandan her dinsel inancı sert bir eleştiri sınamasından geçirir ve hıristiyanlığın saygıdeğer yapısını temellerine kadar sarsarken, öte yandan da Alman kulaklarının o zamana kadar hiç duymadığı daha atılgan siyasal ilkeler üzerinde duruyor ve birinci Fransız devrimi kahramanlarına saygınlık kazandırmaya çalışıyorlardı. Bu fikirlerin büründüğü çapraşık felsefî dil, her ne kadar hem yazarın, hem de okurun kafasını bulandırıyorduysa da, aynı zamanda, sansürün de işin içyüzünü açıkça görmesini engelliyor, ve böylece, "genç-hegelciler", yazının öbür kollarında bilinmeyen bir basın özgürlüğünden yararlanıyorlardı.

Böylece, Almanya'da, kamuoyunda büyük bir değişikliğin oluştuğu açıktı. Eğitimleri ya da konumlarının, hatta mutlak bir krallık altında bile, bazı siyasal bilgiler edinmeleri ve az da olsa bağımsız bir siyasal kanı oluşturmalarına izin verdiği sınıfların büyük çoğunluğu, yavaş yavaş, varolan sisteme karşı, güçlü bir muhalefet ordusu biçiminde birleşiyorlardı. Ve eğer Almanya'da siyasal gelişmenin yavaşlığı üzerine bir yargı verilirse, bütün haberleşme kaynaklarının hükümet denetimi altında bulunduğu, köy okulu ya da Pazar

okulundan gazete ya da üniversiteye kadar, önceden onun onayını almadan hiç bir şeyin söylenemediği, öğretilemediği, basılıp yayınlanamadığı bir ülkede, herhangi bir konuda doğru bilgi edinmekte karşılaşılacak güçlükleri hesaba katmayı hiç unutmamak gerek. Örneğin, Viyana'ya bakın. Çalışkanlık ve beceri bakımından Almanya'da belki başka hiç bir halktan geri kalmayan, yiğitlik, zekâ ve devrimci enerji bakımından hepsinden üstün görünen Viyana halkı, gene de gerçek çıkarları konusunda hepsinden daha bilgisizdi, ve devrim boyunca hepsinden çok yanlışlık yaptı. Ve bu, büyük ölçüde, en ilkel siyasal konularda, Metternich hükümetinin onu içinde tutma başarısını gösterdiği hemen hemen kesin bilgisizliğin sonucuydu.

Böyle bir sistemde, siyasal bilgilenmenin, neden ötürü toplumun, bu bilgilerin ülkeye gizlice girmelerini ödeme araçlarına sahip ve özellikle çıkarları kurulu düzenden en çok zarar gören sınıflarının, yani sanayici ve ticarî sınıfların tekelinde bulunduğunu anlamak için başka açıklamalara gerek yok. Bundan ötürü, sanayici ve ticarî sınıflar, azçok kılık değiştirmiş bir mutlakiyetin sürdürülmesine karşı yığın biçiminde birleşen sınıfların ilkleri oldular, ve Almanya'da gerçek devrimci hareketin başlangıcını, onların muhalefet saflarına girişlerinden başlatmak gerekir.

Alman burjuvazisinin kazan kaldırmasının, 1840'ta, 1815 Kutsal-İttifak[90] kurucularının son kalıntısı olan Prusya kralının* ölümü üzerine başladığı kabul olunabilir. Yeni kral, öyle biliniyordu ki, babasının yüksek derecede bürokratik ve militer monarşisinin bir yandaşı değildi. Fransız burjuvazisinin Louis XVI'nın tahta çıkışından beklediği şeyi, Alman burjuvazisi de, belirli bir ölçüde, Prusyalı Friedrich Wilhelm IV'ten bekliyordu. Her yanda, eski sistemin gününün geçtiği ve iflâs ettiğini, ve bırakılmasının gerektiğini kabul etmekte birleşiliyordu: Eski kral zamanında sessiz sedasız katlanılmış bulunulan şey, şimdi yüksek sesle katlanılmaz bir şey olarak ilân ediliyordu.

Ama, eğer Louis XVI, *Louis le Désiré,* hiçliğinin yarı-bilincinde, hiç bir kesin kanısı olmayan, ve özellikle eğitimi sı-

*Friedrich Wilhelm III. —*Ed.*

rasında edinilmiş alışkanlıklar tarafından yönetilen, sıradan ve iddiasız bir budala idiyse, *Friedrich Wilhelm le Désiré*, bambaşka bir türdendi. Ahlâk yoksunluğu bakımından Fransız aslını geride bırakmakla birlikte, ne iddiasız, ne de fikirsiz biriydi. Bilimlerden çoğunun başlangıç bilgilerini, özenci (*dilettante*) olarak öğrenmişti, ve bundan ötürü, kendini her şeyin üzerine kesin bir yargıda bulunacak kadar büyük bir bilgin sanıyordu. Birinci dereceden bir hatip olduğu inancına sahipti, ve Berlin'de, sözümona nükteci yavanlık ve lafazanlık konusunda, ondan baskın çıkacak hiç bir gezgin satıcı, hilâfsız, yoktu. Ve özellikle, kendine özgü fikirlere sahipti. Prusya krallığının bürokratik öğesinden tiksiniyor ve onu horgörüyordu, — ama sadece feodal öğeye bir yakınlık duyduğu için. Kendisi, "tarihsel okul"dan[207] (de Bonald, de Maistre, ve ilk kuşak Fransız meşruiyetçilerinden[85] öbür yazarların fikirlerinden esinlenen bir okul), *Berliner politisches Wochenblatt*'ın[208] kurucu ve başlıca yazarlarından biri olarak, soyluluğun egemen toplumsal konumunun elden geldiğince tam bir canlandırılmasını (*restauration*) gözetiyordu. Kral, kendi krallığının birinci soylusu, en başta gözkamaştırıcı bir hükümdar maiyeti güçlü bağımlılar (*vassal*'lar), prensler, dükler ve kontlar, ve ikinci olarak da zengin ve kalabalık bir aşağı soylular ile çevriliydi; kendine candan bağlı burjuva ve köylü uyrukları üzerinde canının istediği gibi hüküm süren bu kral, böylece eksiksiz bir aşamalar sırasının, ya da herbiri kendi özel ayrıcalıklarından yararlanacak ve öbürlerinden, doğuştan gelme hemen hemen aşılmaz engeller, ya da saptanmış ve değişmez bir toplumsal konumu ile ayrılacak toplumsal kastların başı idi: bütün bu kastlar ya da "krallık zümreleri"nin güç ve etkileri, birbirlerini öylesine eksiksiz bir biçimde dengeliyorlardı ki, krala tam bir eylem bağımsızlığı kalıyordu — Friedrich Wilhelm IV'ün vaktiyle gerçekleştirmeye giriştiği ve şu anda yeniden gerçekleştirmek için çalıştığı *beau idéal** işte buydu.

Teorik sorunlar üzerinde pek bilgili olmayan Prusya burjuvazisi, kralının niyetlerinin gerçek anlamını bulgulamak için belli bir zaman harcadı. Ama, kralın yüreğinde,

*Güzel ülkü. —ç.

kendi istediğinin tam karşıtı olan şeyler bulunduğunu anlamakta da gecikmedi. Babasının ölümü dilini çözer çözmez, yeni kral, niyetlerini sayısız söylevlerde açıklamakta ivedilik gösterdi; ve söylevlerinin, eylemlerinin herbiri, burjuvaziyi ondan her kez biraz daha soğutmaktan başka bir sonuç vermiyordu. Eğer katı ve ürküntü verici gerçeklikler, ozanca düşlerini kırmasaydı, buna pek aldırmazdı. Heyhat! romantizm hesaptan anlamaz, ve Don Quichotte'tan bu yana feodalizm, hesaba, hancısı olmaksızın katılır. Friedrich Wilhelm IV, Haçlılar oğullarının her zaman en soylu özgürlüğü olmuş olan o peşin parayı horgörme özelliğini aşırı derecede paylaştı. Tahta çıktığında, aynı zamanda hem masraflı, hem de tutumlu bir biçimde örgütlenmiş bir hükümet sistemi ile, şöyle böyle donatılmış bir hazine buldu. İki yıl sonra, hazinede en küçük bir artık para izi görünmüyordu, para, saray şenliklerinde, bağışlarda, gösteriş yolculuklarında, gözü aç ve aylak, yırtıcı ve iğrenç soylulara yapılan yardımlarda harcanmıştı ve olağan vergiler, artık ne saray, ne de devlet gereksinmelerine yetiyordu. Öyle ki Majesteleri, çok geçmeden, kendini, bir yanda burdayım diye bağıran bir açık ile, öte yanda da, "halkın gelecekteki temsili"nin onayı olmadıkça, her yeni borçlanma ya da varolan vergilerdeki her artışı yasa-dışılıkla damgalayan 1820 tarihli bir yasa arasında buluverdi. Bu temsil ortada yoktu; yeni kral bunu gerçekleştirmeye babasından daha az istekliydi; istemiş olsaydı da, kamuoyunun tahta çıkışından beri bambaşka bir biçimde değiştiğini biliyordu.

Aslında, belirli bir ölçüde, yeni kralın hemen bir anayasa bahşetmesini, basın özgürlüğü, ağırceza kurumu vb. ilân etmesini, uzun sözün kısası, siyasal üstünlüğünü sağlama bağlamak için gereksinme duyduğu o barışçı devrimi eline almasını beklemiş bulunan burjuvazi, yanılgısını kabul etmişti, ve öfke içinde, krala karşı döndü. Ren eyaletlerinde ve azçok genel bir biçimde tüm Prusya'da, burjuvazi o derecede çileden çıkmıştı ki, kendisini basında temsile yetenekli adamlardan yoksun bulunduğu için yukarda sözkonusu edilmiş olan aşırı felsefî parti ile bağlaşmaya kadar gitti. Bu bağlaşmanın meyvesi, Kolonya'da çıkan, onbeş ay sonra yasaklanan, ama Almanya'da modern basının başlangıcını

oluşturan *Rheinische Zeitung*[209] oldu. Yıl, 1842 idi.

İktisadî güçlüklerin ortaçağsal eğinimlerini gülünçleştirdiği zavallı kral, 1813 ve 1815 yıllarında yazılmış ve uzun süreden beri unutulmuş vaatlerin son kalıntısı olarak 1820 yasasında yer alan o "halk temsili" genel istemine küçük bir ödün vermedikçe, hüküm sürmeye devam edemeyeceğini çabuk anladı. Bu kötü raslantıdan doğan yasayı uygulamanın en az cansıkıcı biçiminin eyalet diyetleri sürekli komitelerinin toplantıya çağrılması olduğunu sandı. Eyalet diyetleri 1823'te kurulmuşlardı. Bu meclisler, krallığın sekiz eyaletinin herbiri için, şu öğelerden bileşiyorlardı: 1° yüksek soyluluk, Alman İmparatorluğunun, başkanları doğuştan sahip bulundukları hakla diyet üyeleri olan eski egemen aileleri; 2° şövalyelerin ya da küçük soyluluğun temsilcileri; 3° kent temsilcileri; 4° köylülüğün ya da küçük çiftçiler sınıfının temsilcileri. Bütün, her eyalette, soyluluğun iki bölüntüsü diyette her zaman çoğunluğu oluşturacak biçimde örgütlenmişti. Bu sekiz eyalet diyetinden herbiri bir komite seçti, ve daha sonra o kadar hararetle istenen borçlanmayı oylayacak temsilî bir meclis oluşturmak üzere Berlin'e çağrılanlar da, işte bu sekiz komite oldu. Hazinenin dolu olduğu, ve borçlanmaya, günlük harcamalar için değil, ama bir devlet demiryolu yapımı için gereksinme duyulduğu söylendi. Ama birleşik komiteler,[210] kralın isteğini kesin bir redle karşıladılar; halk temsilcileri olarak davranmaya yetkisiz olduklarını bildirdiler ve Majestelerinin, Napoléon'a karşı halkın yardımına gereksinme duyduğu zaman, babası tarafından yapılmış bulunan temsilî anayasa vaadini tutmasını istediler.

Birleşik komiteler oturumu, muhalefet ruhunun artık sadece burjuvazi ile sınırlanmadığını kanıtladı. Köylülüğün bir bölümü burjuvaziye katılmış, ve kendi toprakları üzerinde büyük tarım üretimi ile uğraşan ve buğday, yün, alkol ve keten ticareti yapan, ve bu nedenle mutlakiyet, bürokrasi ve feodal restorasyona karşı inancalara gereksinme duyan bir çok soylu da, hükümete karşı ve temsilî bir anayasadan yana çıkmıştı. Kralın planı tamamen başarısızlığa uğramıştı: metelik elde edememiş ve muhalefetin gücünü artırmıştı. Eyalet diyetlerinin kendilerinin daha sonraki oturumu, kral

için daha da kötü oldu. Hepsi de reformlar, 1813 ve 1815 vaatlerinin yerine getirilmesi, bir anayasa ve basın özgürlüğü isteklerinde bulundular; diyetlerden bazılarının kararları daha çok saygısız bir biçimde kaleme alınmıştı, ve çileden çıkan kralın sert yanıtları, kötülüğü daha da artırmaktan başka bir sonuç vermedi.

Bu arada, hükümetin malî güçlükleri durmadan büyüyordu. Çeşitli kamu hizmetlerine ayrılan paraların hileli kullanılışı ve devlet hesabına spekülasyon ve ticaret yapan ve uzun süreden beri devletin simsarı olan ticarî kuruluş *Seehandlung*[211] aracıyla çevrilen karanlık işler sayesinde, görünüş bir an için kurtarıldı; devlet parası emisyonlarındaki artış da yeni kaynaklar sağladı, ve genellikle bunların gizliliği oldukça iyi korundu. Ama bütün bu çıkar yollar az sonra tükendi. Bir başka plan denendi: sermayesini bir yandan devletin, öte yandan özel ortakların sağlayacakları bir bankanın kurulması; devlet, hükümetin banka fonları üzerinden büyük tutarlar çekebilmesi ve böylece artık *Seehandlung* ile olanaklı olmayan hileli işlemlere yeniden başlayabilmesini sağlayacak biçimde, bankanın yönetimini kendi elinde tutacaktı. Ama, beklenebileceği gibi, parasını bu koşullarda vermeye hazır hiç bir kapitalist çıkmadı; bankanın yönetmeliğini değiştirmek, ve bir tek hisse senedi bile satılmadan önce, hissedarların mülkiyetini, hazinenin el uzatmalarına karşı güvence altına almak gerekti. Bu plan da başarısızlığa uğradıktan sonra, eğer gene de o gizemli "halkın gelecekteki temsili"nin onama ve inancasını şart koşmaksızın paralarını vermeye hazır kapitalistler bulunabilirse, borçlanmadan başka bir yol kalmıyordu. Rothschild'e başvuruldu, o da, eğer borç "halk temsili" tarafından inancaya bağlanırsa, bu işi hemen üstleneceğini bildirdi; yoksa, bu işi başka türlü üstlenmek istemiyordu.

Tüm para bulma umudu böylece uçup gidiyor ve artık o cansıkıcı "halk temsili"nden kaçma olanağı kalmıyordu. Rothschild'in borç vermeyi reddettiği, 1846 güzünde öğrenildi, ve ertesi yılın Şubat ayında, kral sekiz eyalet diyetini Berlin'e çağırdı ve onları tek bir "birleşik diyet"[212] halinde topladı. Bu diyet, gereksinme durumunda, 1820 yasası tarafından istenen görevi yapacaktı; borçları ve yeni vergileri oyla-

yacaktı, — hakları daha öteye gitmiyordu. Genel yasamada, sadece oy kullanmadan tartışmalara karışma hakkından başka bir hakkı olmayacaktır: belirli dönemlerde değil, kralın canı istediği zamanlarda toplanacak, ve hükümetin önüne koymayı uygun gördüğü sorunlardan başka hiç bir sorunu tartışamayacaktı. Diyet üyeleri, doğal olarak, kendilerine oynatılmak istenen rolden pek hoşnut değildiler. Eyalet meclislerinde dile getirdikleri istekleri yinelediler; hükümet ile ilişkilerinin tadı az zamanda bozuldu ve onlardan, bir kez daha sözümona demiryolları yapımı zorunluluğuna dayandırılan borçlanma istendiği zaman, onlar da kabul etmeyi bir kez daha reddettiler.

Bu oylama, az sonra toplantı dönemine son verdi. Gitgide daha da öfkelenen kral, bir kınama ile diyete yol verdi, ama hep para sıkıntısı çekiyordu. Ve gerçekte, durumundan ürküntüye düşmek için dörtbaşı mamur nedenler de vardı; çünkü, burjuvazi tarafından yönetilen, küçük soyluluğun büyük bir bölümünü kapsayan, ve aşağı katmanların çeşitli bölüntülerinde toplanmış hoşnutsuzları harekete getiren liberal parti, istemlerini sonuçlandırmakta kararlıydı. Kral, açış söylevinde, sözcüğün modern anlamında bir anayasayı asla, asla tanımayacağını boşuna açıklamıştı; liberal parti, bütün sonuçları, basın özgürlüğü, ağırceza yargıyeri vb. ile birlikte, modern ve anti-feodal temsilî bir anayasada direniyordu, ve onu elde etmedikçe tek metelik bile vermeyecekti. Bir şey apaçıktı: bu böyle daha uzun zaman süremezdi, ve iki partiden biri aşağıdan almadıkça, bir kopmaya, kanlı bir savaşıma kadar gitmek gerekiyordu. Nedir ki, burjuvazi bir devrim öngününde bulunulduğunu biliyor ve kendini buna hazırlıyordu. Eldeki tüm araçlarla, kentlerdeki işçi sınıfı ile tarımsal bölgelerdeki köylülerin desteğini sağlamaya çalıştı — ve 1847 sonlarında, proletaryanın sevgisini kazanmak ereğiyle, "sosyalist" olduğunu söylemeyen bir tek ünlü siyaset adamı kalmadığı, çok iyi bilinen bir olgudur. Az sonra bu "sosyalist"leri işbaşında göreceğiz.

Yönetici burjuvazinin kendini hiç değilse dışardan sosyalist diye göstermedeki bu çabası, Almanya işçi sınıfında oluşan derin bir değişimden kaynaklanıyordu. 1840'tan bu yana, Fransa ve İsviçre'yi gezip dolaşmış bulunan bazı Al-

man işçileri, o sıralarda Fransız emekçileri arasında geçer akçe olan, henüz tohum halindeki sosyalist ve komünist fikirlerin azçok etkisi altında kalmışlardı. Bu fikirlerin Fransa'da daha 1840'ta uyandırdığı artan ilgi, sosyalizm ve komünizmi Almanya'da da moda haline getirdi; ve 1843'ten itibaren, tüm gazeteler toplumsal sorunlar üzerindeki tartışmalarla dolup taşıyordu. Az zamanda, Almanya'da, fikirlerinin yeniliğinden çok anlaşılmazlığı ile dikkati çeken bir sosyalistler okulu oluştu; çabalarının özü, *fouriériste, saint-simonienne* ve öbür Fransız öğretilerini, Alman felsefesinin çapraşık diline çevirmeye dayanıyordu.[213] Bu tarikattan iyiden iyiye ayrı olan Alman komünist okulu da, aşağı yukarı aynı sıralarda kuruldu.

1844'te, Silezyalı dokumacıların, Prag basma işçilerinin ayaklanması tarafından izlenen ayaklanmaları patlak verdi. Kan içinde bastırılan bu ayaklanmalar, işçilerin, hükümete karşı değil, ama kendi patronlarına karşı bu ayaklanmaları, derin bir etkide bulundu ve işçiler arasında sosyalist ve komünist propagandaya yeni bir itilim verdi. 1847 açlık yılındaki ekmek ayaklanmalarında da aynı şey oldu. Uzun sözün kısası, tıpkı anayasacı muhalefetin, (büyük feodal toprak sahipleri dışında) varlıklı sınıfların büyük çoğunluğunu kendi bayrağı çevresinde toplaması gibi, büyük kentler işçi sınıfı da, yürürlükteki basın yasaları ile, ona bu konuda çok az bir şey öğretilebilmesine karşın, kurtuluşu için sosyalist ve komünist doktrinlere güveniyordu. Kuşkusuz, işçilerden, ereklerinin son derece açık bir bilgisine sahip olmaları beklenmemeliydi; onlar sadece, burjuva anayasa programının, kendileri için zorunlu olan her şeyi kapsamadığını, ve anayasa tasarılarında kendi gereksinmelerinin hiç mi hiç gözönünde tutulmadığını biliyorlardı.

O sıralarda Almanya'da hiç bir ayrı cumhuriyetçi parti yoktu. Herkes ya anayasal kralcı, ya da azçok açık sosyalist veya komünistti.

Böylesine koşullar içinde, en küçük bir çatışma, büyük bir devrime yolaçacaktı. Yüksek soyluluk ile belli bir yaştaki memur ve subaylar, kurulu sistemin tek güvenilir desteğini oluştururlarken; küçük soyluluk, sanayici burjuvazi, üniversiteler, her dereceden öğretim üyeleri, ve hatta bürokrasi ile

subayların aşağı katmanlarının bir bölümü, hepsi hükümete karşı birleşmişken; bunların arkasında, hoşnutsuz köylüler yığını ile, büyük kentlerin, şimdilik liberal muhalefeti destekleyen, ama daha şimdiden işleri ellerine alma niyetlerini belli eden proleterleri dururken; burjuvazi, hükümeti alaşağı etmeye, ve proleterler de sırası gelince burjuvaziyi toprağa gömmeye hazırlanırlarken, hükümet, kaçınılmaz bir çatışmaya götürecek bir yolda yürümeye devamda direniyordu. Almanya, 1848 başlarında, bir devrimin öngünündeydi, ve Fransız Şubat devrimi patlayışını hızlandırmış olmasaydı bile, bu devrim kesenkes olacaktı.

Bu Paris devriminin Almanya üzerinde yaptığı etkileri göreceğiz.

Londra, Eylül 1851

III. ÖBÜR ALMAN DEVLETLERİ

Son makalemizde, kendimizi hemen sadece, 1840-1848 arasında Alman hareketi içinde en önemli olan devletle, yani Prusya ile bağlamıştık. Şimdi aynı dönemdeki öbür Alman devletlerine hızlı bir gözatmanın zamanıdır.

1830 devrimci hareketinden sonra, küçük devletler, tamamıyla konfederal diyetin, yani Avusturya ile Prusya'nın diktatörlüğü altına geçmişlerdi. Büyük devletlerin zorlayıcı buyruklarına karşı savunma araçları olarak olduğu kadar, anayasa yapıcısı prenslerin halk tarafından sevilmesini sağlamak, ve Viyana kongresi tarafından hiç bir yönetici ilke olmaksızın oluşturulmuş bulunan birbirine benzemez (*hetérogéne*) eyaletlere bir birlik kazandırmak için de verilmiş olan çeşitli anayasalar, ne kadar düşsel olurlarsa olsunlar, gene de kendilerini, 1830-1831 çalkantılı dönemi sırasında, küçük prenslerin yetkeleri (otoriteleri) için de tehlikeli olarak göstermişlerdi. Bundan ötürü hemen hepsi kaldırıldı; kaldırılmayan birkaçı da gölgeden bile güçsüzdü, ve bu küçük devletlerin meclislerinde gösteriş yapmasına izin verilen, aşağılık dalkavukluklarla karışık zavallı muhalefetin herhangi bir sonuç verebileceğini düşünmek için de, bir Welcker, bir Rotteck, bir Dahlmann'ın, tüm o ağzı kalabalık kendini

beğenmişliği gerekiyordu.

Bu küçük devletler burjuvazisinin en gözüpek bölümü, vaktiyle Avusturya ile Prusya'nın bu uydularında parlamenter bir hükümetin gelişmesine bağlamış bulunduğu tüm umutları, 1840'tan hemen sonra, bir yana bıraktı. Prusya burjuvazisi ile ona bağlaşık sınıflar, Prusya'da parlamenter bir hükümet için savaşımda bulunma yolunda ciddî bir kararlılık gösterir göstermez, Avusturya dışında kalan tüm Almanya'daki anayasal hareketin yönetimi onlara bırakıldı. Orta Almanya'nın, daha sonra Frankfurt Ulusal Meclisinden ayrılan, ve ayrı toplantılarını yaptıkları yere göre, kendilerine Gotha Partisi[214] adını veren bu anayasacılarının çekirdeğinin, 1849'da ufak tefek değişikliklerle tüm Almanya temsilcilerine önerdikleri planı, 1848'den çok önce tasarlamış bulundukları, bugün artık karşı çıkılamayacak bir gerçek. Bunlar, Avusturya'nın Alman Konfederasyonundan tamamen çıkarılmasını, Prusya'nın koruyuculuğu altında, yeni bir anayasa ve federal bir parlamento ile birlikte, yeni bir konfederasyonun kurulmasını, ve daha küçük devletlerin daha büyük devletlere katılmasını düşünüyorlardı. Bütün bunlar, Prusya anayasal monarşiler safına girer, basın özgürlüğünü sağlar, ve Rusya ve Avusturya'nın siyasetinden bağımsız bir siyaset kabul eder, ve böylece küçük devletler anayasacılarını, kendi hükümetleri üzerinde gerçek bir denetimde bulunacak bir duruma getirir getirmez, uygulamaya geçilecekti. Bu tasarının mucidi Heidelberg'li (Baden) profesör Gervinus idi. Böylece, Prusya burjuvazisinin kurtuluşu, genel olarak Alman burjuvazisinin kurtuluşu ile, Rusya ve Avusturya'ya karşı, her ikisinin de saldırıcı ve savunucu bir bağlaşmasının işareti olacaktı; çünkü Avusturya, ilerde göreceğimiz gibi, kendisi üzerine çok az şey bilinen, ve bu bilinen azıcık şey de, halkı için koltuklayıcı olmayan, tamamen barbar bir ülke olarak düşünülüyordu; yani Avusturya Almanya'nın önemli bir parçası olarak düşünülmüyordu.

Toplumun, küçük devletlerdeki öbür sınıflarına gelince, onlar da azçok hızlı bir biçimde Prusya'daki sınıfdaşlarının izlerinden gittiler. Küçük-burjuvalar, hükümetlerinden, vergilerin artışından, kendilerini Avusturya ve Prusya "despo-

tizm köleleri" ile karşılaştırdıklarında hep böbürlendikleri o sözümona siyasal haklara verilen zararlardan gitgide daha hoşnutsuz bir duruma geliyorlardı; ama, buraya kadar, muhalefetlerinde, onları yüksek burjuvazinin anayasacılığından ayrı, bağımsız bir parti olarak gösterebilecek belirli hiç bir şey yoktu. Hoşnutsuzluk, köylüler arasında da büyüyordu; ama, dingin ve barışık zamanlarda, halkın bu kategorisinin, genel oy hakkının varolduğu ülkeler dışında, çıkarlarını hiç bir zaman değerlendiremediği ve bağımsız bir sınıf konumunu hiç bir zaman alamadığı bilinir. Kentlerin sanayi işçileri, sosyalizm ve komünizm "zehir"i ile zehirlenmeye başlıyorlardı; ama Prusya dışında biraz önem taşıyan az kent ve daha da az sanayi bölgesi olduğundan, bu sınıfın hareketi, eylem ve propaganda merkezlerinin yokluğu sonucu, küçük devletlerde son derece yavaş bir biçimde gelişiyordu.

Siyasal muhalefete özgür bir gelişme verme güçlüğü, Prusya'da olsun, küçük devletlerde olsun, Alman Katolikliği ve Özgür Toplulukları[215] paralel hareketleri içinde, bir tür dinsel bir muhalefet yarattı. Bir devlet kilisesinin hayır duasından yararlanan ve siyasal tartışmanın engellendiği ülkelerde, cismanî iktidara karşı dinsel-olmayan ve tehlikeli muhalefetin, tinsel despotizme karşı daha dinsel ve görünüşte daha çıkar gözetmez bir savaşım altında nasıl gizlendiği konusunda, tarih bize birçok örnek sunar. Yaptığı işlerden hiç birinin tartışılmasına izin vermeyen birçok hükümet, şehit yaratmak ve yığınlarda dinsel bağnazlık uyandırmaktan çekinecektir. İşte böylece, 1845'te Almanya'da her devlette, protestan ya da Roma katolik dini, ya da her ikisi birden, ülke yasasının tamamlayıcı parçası olarak kabul ediliyorlardı. Gene her devlette, bu dinsel mezheplerden biri ya da öbürünün, ya da hem biri hem de öbürünün din adamları sınıfı (*clergé*), devlet bürokratik aygıtının esaslı bir bölümünü oluşturuyordu. Yani protestan ya da katolik ortodoksluğuna saldırmak, din adamları sınıfına saldırmak demek, üstü örtülü bir biçimde hükümetin ta kendisine saldırmak demekti. "Alman katolikleri"ne gelince, sadece onların varlıkları olgusu, Almanya'nın, özellikle Avusturya ve Bavyera'nın katolik hükümetlerine karşı başlı başına bir saldırı oluşturuyordu, ve bu hükümetler de bunu böyle anlıyorlardı. Özgür

topluluklar üyeleri, bir miktar İngiliz ve Amerikan *ünitarien*'lerine[216] benzeyen protestan ayrı-kanışlılar (muteziller), Prusya kralı ile onun gözde bakanı olan Eğitim ve Dinişleri Bakanı Bay Eichhorn'un papaz egemenliğinden yana (*cléricale*) ve sert bir biçimde ortodoks eğilimlerine karşı muhalefetlerini hiç mi hiç gizlemiyorlardı. Birincisi katolik ülkelerde, ikincisi protestan ülkelerde, kısa zamanda hızla yayılan iki yeni mezhep, birbirlerinden sadece ayrı kökenleri bakımından ayrılıyorlardı; öğretilerine gelince, şu en önemli nokta üzerinde tam bir anlaşma içindeydiler: Kabul edilmiş bulunan tüm dogmalar, metelik etmezlerdi. Bu belginlik yokluğu, bu mezheplerin özünün ta kendisiydi; kubbesi altında bütün Almanların birleşebilecekleri büyük tapınağı kurma iddiasındaydılar; yani dinsel bir biçim altında, o günün bir başka siyasal fikrini, Alman birliği fikrini betimliyorlardı; ama gene de aralarında hiç bir zaman anlaşamadılar.

Sözünü etmiş bulunduğumuz mezheplerin, bütün Almanlar için, gereksinmelerine, alışkanlık ve beğenilerine özel olarak uyarlanmış ortak bir din yaratarak, hiç olmazsa dinsel alanda gerçekleştirmeye çalıştıkları Alman birliği fikri, gerçekte, özellikle küçük devletlerde, çok yayılmıştı. Alman İmparatorluğunun Napoléon tarafından yıkılmasından beri,[217] Almanya bedeninin *disjecta membra*'larının* birliği çağrısı, kurulu düzene karşı, ve gerçekte özellikle, saray, idare, ordu giderlerinin, kısacası, tüm vergi yüklerinin, devletin küçüklük ve güçsüzlüğü ile ters orantılı olarak arttığı küçük devletlerde, hoşnutsuzluğun en genel açıklanması olmuştu. Ama, bu Alman birliğinin, bir kez gerçekleştikten sonra ne menem bir şey olacağını bilme sorunu üzerinde, partiler anlaşmazlık içindeydiler. Derin bir devrimci kargaşalık istemeyen burjuvazi, görmüş bulunduğumuz gibi, "uygulanabilir" saydığı çözümle, yani Avusturya dışta kalmak üzere, tüm Almanya'nın, anayasal bir Prusya hükümetinin üstünlüğü altındaki birliği ile yetiniyordu; ve o sıralarda, tehlikeli fırtınalar kopartmaksızın, yapılabilecek tek şey de kuşkusuz buydu. Küçük-burjuvalar ile köylüler, bu

*Dağınık öğelerinin. —ç.

sonuncuların böyle şeylerle ilgilendikleri kadarıyla, öylesine gürültülü bir biçimde istedikleri bu Alman birliğinin herhangi bir tanımını hiç bir zaman veremediler; çoğu gerici feodallerden oluşan az bir sayıdaki düşçüler, Alman İmparatorluğunun yeniden kurulacağını umuyorlardı; sonradan onları öylesine gülünç bir biçimde yanlış yoldan çeviren pratik deneyini henüz yapmamış bulundukları İsviçre kurumlarına hayran, *soi-disant** radikal bir avuç bilisiz, federal bir cumhuriyetten yana çıkıyordu; ve o zaman, tek ve bölünmez bir Alman Cumhuriyetinden yana çıkmaya cesaret eden[218] tek parti, en aşırı parti oldu. Öyle ki, Alman birliğinin kendisi, tehlikeli bir ayrılık, anlaşmazlık, ve hatta, bazı durumlarda, içsavaş sorunuydu.

Özet olarak, 1847 sonlarında, Prusya ve küçük Alman devletlerinin durumu, işte buydu. Gücünü sezen burjuvazi, feodal ve bürokratik bir despotizmin ticarî işlemlerini, sınaî verim yeteneğini, sınıf olarak ortak eylemini güçleşiren engellerine daha uzun süre katlanmamakta kararlıydı; toprak soyluluğunun bir bölümü, o dereoode emtia üreticileri durumuna dönüşmüştü ki, burjuvazi ile aynı çıkarlara sahip bulunuyor ve onunla aynı ereği güdüyordu; küçük-burjuvazi, hoşnutsuz, vergilere, ticarî işlerinde karşılaştığı engellere karşı homurdanıp duruyordu, ama kendisine toplum ve devlet içinde bir yer sağlamaya yetenekli, belirli bir reformlar planı yoktu; köylülük, şurada haksız feodal yükümlülükler, burada faizciler, tefeciler ve avukatlar tarafından ezilmiş bir durumda idi; genel hoşnutsuzluğa katılan kent işçileri de, hükümete ve büyük kapitalistlere karşı bir nefret besliyor, sosyalist ve komünist fikirler tarafından kazanılmış bulunuyorlardı; kısacası, çeşitli çıkarlara sahip, türdeş olmayan, ama azçok ilk safında o aynı Prusya burjuvazisinin, ve özellikle Renanya burjuvazisinin yürüdüğü burjuvazi tarafından yönetilen bir muhalefet yığını vardı. Öte yandan, birçok konu üzerinde anlaşmazlık içinde bulunan hükümetler, birbirlerine, ve özellikle koruması kendileri için tek çıkar yol olan Prusya'ya karşı güvensizlik duyuyorlardı; Prusya'da, kamuoyu tarafından, hatta soyluluğun bir bölü-

*Sözümona. —ç.

mü tarafından yüzüstü bırakılmış bir hükümet, ve üstelik, sözcüğün tam anlamıyla meteliksiz, ve burjuvazinin muhalefeti karşısında, kayıtsız şartsız teslim olmadıkça, artan bir açığı kapamak için ilk meteliği sağlamakta yeteneksiz bir hükümet, muhalif burjuvazinin fikirleri kendisine günden güne daha çok bulaşan ve her gün bu fikirlerin daha çok etkisi altında kalan bir ordu ve bir bürokrasiye dayanıyordu.

Hangi ülkenin burjuvazisi, varolan hükümete karşı iktidar savaşımı içinde, bundan daha göz kamaştırıcı bir konumda bulunmuştur?

Londra, Eylül 1851

IV. AVUSTURYA

Şimdi Avusturya'ya, 1848 Martına değin, yabancı ulusların gözünde, hemen hemen İngiltere ile son savaştan[219] önce Çin'in olduğu kadar sıkı bir biçimde kapalı olan bu ülkeye bir gözatmamız gerekiyor.

Burada sadece Alman Avusturya'sını gözönünde tutabileceğimiz kendiliğinden anlaşılır. Polonyalı, Macar ya da İtalyan Avusturyalıların sorunları konumuzun dışındadır, ve biz, bu sorunları sonradan sadece 1848'den bu yana, Alman Avusturyalıların yazgıları üzerinde etkili oldukları ölçüde hesaba katacağız.

Prens Metternich hükümeti, iki eksen üzerinde dönüyordu: ilk olarak, Avusturya yetkesi altında bulunan uluslardan herbirini, benzer bir durumda bulunan öbür ulusların tümü aracıyla bağımlılık içinde tutuyor, ikinci olarak, ve bu her zaman mutlak krallıkların temel ilkesi olmuştur, iki sınıfa, feodal toprak sahipleri ile büyük parababalarına dayanıyor, aynı zamanda, bu iki sınıfın etki ve gücünü, hükümete tam bir eylem bağımsızlığı sağlayacak biçimde, denge durumunda tutuyordu. Tüm gelirleri her türlü feodal gelirlerden oluşan toprak soyluluğu için, kendisini yaşatan sömürü tarafından ezilmiş toprak köleleri sınıfına karşı tek koruyucusu olan bir hükümeti desteklemek zorunluydu; ve bu soyluların en yoksul bölümünün, 1846'da Galiçya'da ol-

duğu gibi, hükümete karşı başkaldırdığı her kez, Metternich onlara karşı hemen, en dolaysız baskıcılarından korkunç bir öç alma fırsatından ne de olsa yararlanan bu serfleri kışkırtıyordu.[220]

Öte yandan, büyük Borsa spekülatörleri de, devletin onlara borçlu bulunduğu büyük tutarlar aracıyla, Metternich hükümetine zincirlenmiş bulunuyorlardı. 1815'te tüm gücünü yeniden elde eden, 1820'den sonra İtalya'da mutlak krallığı yeniden kuran, 1810 iflâsı ile borçlarının bir bölümünden kurtulan Avusturya, barıştan az bir zaman sonra, Avrupa malî piyasalarındaki saygınlığını yeniden sağlamış, ve kredisi arttıkça, yeni yeni borçlar almıştı. Böylece Avrupa'nın bütün büyük bankerleri, sermayelerinin büyük bölümlerini Avusturya fonlarına yatırmış bulunuyorlardı; öyleyse bu ülkenin kredisini sürdürmesinde hepsinin çıkarı vardı, ve Avusturya kamu kredisi kendini sürdürebilmek için, durmadan yeni borçlanmalar gerektirdiğinden, onlar bakımından, daha önce almış bulundukları devlet fonlarının fiyatını yüksek tutmak için, zaman zaman yeni sermayeler vermek zorunlu idi. 1815'i izleyen uzun barış ve Avusturya gibi bin yıllık eski bir İmparatorluğu yıkmanın görünür olanaksızlığı, Metternich hükümetinin kredisini inanılmaz ölçülerde artırıyor ve onu Viyana banker ve borsa oyuncularından bile bağımsız kılıyordu; çünkü, Metternich, Frankfurt ve Amsterdam'dan yeterince para sağlayabildiği sürece, Avusturya kapitalistlerinin ayaklarına kapandığını görme hoşnutluğuna eriyordu. Ayrıca bu kapitalistlerin yazgısı, her bakımdan onun elindeydi; bankerlerin, spekülatör ve devlet üstencilerinin, mutlak bir krallıktan sızdırmak için her zaman uyuştukları büyük kârlar, hükümetin onların kişilik ve zenginlikleri üzerinde sahip olduğu hemen hemen sınırsız kudretle ödünlenmiş bulunuyordu; bundan ötürü, bu yandan korkulacak bir muhalefet gölgesi bile yoktu. Böylece Metternich, imparatorluğun en güçlü ve en etkili iki sınıfının desteğinden emindi; ayrıca, mutlakiyet erekleri bakımından daha iyi örgütlenemeyecek bir ordu ve bir bürokrasiye de sahip bulunuyordu. Avusturya hizmetindeki memur ve subaylar ayrı bir tür oluştururlar; babaları imparatora hizmet etmişlerdir, ve oğulları da aynı

şeyi yapacaklardır; onlar, iki başlı kartalın kanadı altında toplanmış birçok milliyetten hiç birine ait değildirler; İmparatorluğun bir ucundan öbürüne, Polonya'dan İtalya'ya, Almanya'dan Transilvanya'ya aktarılırlar ve her zaman da aktarılmışlardır: Macar, Polonyalı, Alman, Romen, İtalyan, Hırvat, "imparatorluk ve krallık yetkesi" damgasını taşımayan ve özel bir ulusal nitelikle belirlenen her birey, onlar tarafından aynı derecede horgörülür; onların milliyeti yoktur, ya da daha doğrusu, gerçek Avusturya ulusunu sadece onlar oluştururlar. Zeki ve enerjik bir devlet başkanının elleri arasında, böylesine bir sivil ve asker hiyerarşinin ne kadar bükülgen ve güçlü bir alet olacağı kolay anlaşılır.

Nüfusun öbür sınıflarına gelince, Metternich, gerçek bir *ancien régime** devlet adamı olarak, onların elbirliğinden pek tasalanmıyordu. Onlara karşı bir tek siyaseti vardı: sessiz sedasız bırakarak, onlardan vergi biçimi altında, elden geldiğince çok para sızdırmak. Ticaret ve sanayi burjuvazisi, Avusturya'da çok yavaş bir biçimde gelişiyordu. Tuna ticareti görece önemsizdi; ülke sadece bir tek deniz limanına, Trieste'ye sahipti, ve bu limanın ticareti de çok sınırlıydı. Sanayicilere gelince, onlar çoğu durumda tüm yabancı rekabetin dıştalanmasına kadar giden büyük bir korumadan yararlanıyorlardı; ama bu üstünlük, onlara, aslında vergi ödeme yeteneklerini artırma ereğiyle verilmiş, ve geniş ölçüde sanayi için iç kısıtlamalar, gedikler ve öbür feodal loncalar için, hükümetin erek ve görüşlerine engel olmadıkları sürece titizce korunan ayrıcalıklar ile ödünlenmişti. Küçük esnaf, çeşitli meslekleri birbirlerine karşı sürekli bir ayrıcalıklar savaşı içinde tutan, ve aynı zamanda, işçi sınıfının toplumsal ıskalada yükselme olanaksızlığı ile, bu zorunlu dernekler üyelerine bir tür soydan geçme kararlılık veren bu ortaçağsal loncaların dar engelleri içine sıkıştırılmıştı. Son olarak, köylü ve işçiye, basit bir vergileme konusu olarak davranılıyor, ve onlarla sadece, onları elden geldiğince o zaman içinde yaşadıkları, ve onlardan önce babalarının da içinde yaşamış oldukları varlık koşulları çerçevesinde tutmak için ilgileniliyordu. Bu amaçla, eskiden beri yerleşmiş her tür-

*Eski rejim. —ç.

lü soydan geçme yetke, devlet yetkesi gibi korunmuştu; hükümet, toprak sahibinin küçük çiftçi, sanayicinin fabrika işçisi, küçük zanaatçı ustanın kalfa ve çırak, babanın oğul üzerindeki yetkesini her yerde sıkı sıkıya koruyordu; ve her türlü itaatsizlik, Avusturya adaletinin o evrensel aleti olan sopa ile, bir yasa çiğnemesi olarak cezalandırılıyordu.

Son olarak, bütün bu yapay bir kararlılık yaratma girişimlerini genel bir sistem biçiminde toplamak için, ulusun önüne konan enteklektüel yem de sonsuz sakınırlıklarla seçilmiş ve elden geldiğince pinti bir tutumlulukla dağıtılmıştı. Eğitim, her yerde, başkanları, tıpkı feodal büyük toprak sahipleri gibi, varolan sistemin korunmasında büyük çıkarlara sahip olan katolik din adamlarının elleri arasındaydı. Üniversiteler, ancak çeşitli özel bilgi dallarında çok güçlü olabilecek uzmanlar üretebilecek ama üniversitelerin verdiği kabul edilen o önyargılardan bağışık genel eğitimi hiç mi hiç veremeyecek bir biçimde örgütlenmişlerdi. Macaristan dışında, hiç bir devirli basın yoktu, ve Macar gazeteleri de krallığın bütün öbür yerlerinde yasaklanmış bulunuyorlardı. Genel olarak yazın alanına gelince, bu alan bir yüzyıldan beri genişlememiş, hatta Joseph II'nin ölümünden sonra yeniden daralmıştı. Ve tüm sınırlar boyunca, Avusturya devletlerinin uygar bir ülke ile sınırdaş oldukları her yerde, yabancı bir kitap ya da gazetenin, içeriği iki-üç kez özene bezene incelenip de zamanın kötü zihniyetinin en küçük lekesinden arındırılmaksızın Avusturya'ya geçmesini engellemek için, gümrükçüler kordonu ile birlikte bir de yazın sansürcüleri kordonu kurulmuştu.

1815'ten sonra, hemen hemen otuz yıl boyunca, bu sistem, şaşırtıcı bir başarı ile işledi. Avusturya, Avrupa'da hemen hemen tanınmıyor, ve Avrupa da Avusturya'da bir o kadar bilinmiyordu. Nüfusun her sınıfının ve genel olarak nüfusun toplumsal durumu, en küçük bir değişikliğe uğramamışa benziyordu. Sınıftan sınıfa duyulabilen düşmanlık ne olursa olsun, —ve bu düşmanlığın varlığı, Metternich için, yukarı sınıfları hükümetin tüm haksızlıklarının aleti yapıp, böylece tüm tiksintiyi onların üzerine atarak, hatta onun işlerini bile kolaylaştıran, son derece önemli bir hükümet koşulu idi— halk küçük devlet memurlarından ne kadar nef-

ret ederse etsin, merkezî hükümete karşı ya çok az bir hoşnutsuzluk vardı, ya da daha doğrusu hiç yoktu. İmparatora tapılıyordu, ve olaylar, bu sistemin sürerliği üzerine kuşkularını dile getirirken, babacan bir havayla: "Gene de Metternich ile ben yaşadıkça sürer" diye ekleyen yaşlı François I'e hak verir gibi görünüyordu.

Bununla birlikte, Metternich'in tüm çabalarını boşa çıkaran yavaş bir yeraltı hareketi gelişiyordu. Sanayi ve ticaret burjuvazisinin zenginlik ve etkisi artıyordu. Sanayie makine ve buharın girişi, başka her yerde olduğu gibi, Avusturya'da da, toplumun tüm sınıf ilişkileri ve yaşam koşullarını altüst etti; serfleri özgür kişiler, küçük çiftçileri fabrika işçileri durumuna dönüştürdü; eski feodal loncaları aşındırdı ve aralarından birçoğunun varlık araçlarını yok etti. Yeni ticaret ve sanayi nüfusu, her yerde, eski feodal kurumlarla savaşıma girişti. İşlerinin kendisini gitgide daha çok sürüklediği dış ülkelere yolculuklarından, burjuvazi, imparatorluk gümrük sınırlarının ötesinde yer alan uygar ülkelerden şaşkınlık verici yeni haberler getiriyordu: son olarak, demiryolları yapımı, hem sınaî, hem de entelektüel hareketi hızlandırdı. Avusturya devlet yapısında tehlikeli bir öğe daha, yani parlamenter oturumları ve soyluluğun yoksullaşmış ve muhalif yığınının, hükümet ve müttefikleri olan Macar devlet adamlarına (*magnats*) karşı savaşımları ile birlikte, bir de feodal Macar anayasası vardı. Diyetin bulunduğu yer, Pressburg, Viyana'nın kapılarındaydı. Bütün bu öğeler, kent burjuvazisi arasında, tam bir muhalefet değil —çünkü muhalefet henüz olanaksız bir şeydi—, ama bir hoşnutsuzluk ruhu, anayasal olmaktan çok yönetsel nitelikte genel bir reform isteği doğmasına katkıda bulundular. Ve, tıpkı Prusya'da olduğu gibi, bürokrasinin bir bölümü de burjuvaziye katıldı. Bu soydan geçme memurlar kastı arasında, Joseph II gelenekleri unutulmamıştı: devlet memurları arasında, zaman zaman kendini olanaklı düşsel reformlara kaptıranların en bilgilileri, bu imparatorun ilerici ve aydın despotizmini, Metternich'in "ataerkil" despotizmine adamakıllı yeğ tutuyorlardı. En yoksul soyluluğun bir bölümü de burjuvaziyle aynı safta yer aldı, ve nüfusun hükümetten değilse de, üstlerinden yakınmak için her zaman bol bol neden bulan aşağı sı-

nıflarına gelince, çogu durumda, bu sınıflar, burjuvazinin reformcu özlemlerine katılmaktan geri kalamazlardı.

Almanya'da bu değişikliğe yanıt veren özel bir yazın dalının kurulması, aşağı yukarı bu sıralarda, 1843 ya da 1844'te oldu. Hepsi de pek öyle yetenekli olmayan, ama yahudi soyuna özgü o iş yatkınlığına sahip az bir sayıda Avusturyalı yazar, romancı, edebiyat eleştirmeni, kötü ozan, Leipzig ve Avusturya dışındaki öbür Alman kentlerinde yerleştiler; ve oralarda, Metternich'in vereceği zararlardan uzak, Avusturya sorunları üzerine tonla kitap ve broşür yayımladılar. Hem kendileri, hem de yayımcıları, "altın iş"ler yaptılar. Tüm Almanya, Avrupa Çini'nin siyasal gizemlerini öğrenme isteğiyle tutuşuyordu; ve bu yayınları Bohemya sınırı üzerinde büyük ölçüde yapılan kaçakçılık aracıyla elde eden Avusturyalıların kendileri daha da meraklıydılar. Bu yayınlar aracıyla açığa vurulan gizemler, elbette pek önemli şeyler değildiler, ve iyi niyetli yazarlar tarafından yazılan ipsiz sapsız reform tasarıları, kendilerini siyasal erdenliğe (bakireliğe) varan bir zararsızlık ile belli ediyorlardı. Avusturya için bir anayasa ve özgür bir basın, olmayacak şeyler sayılıyorlardı; yönetsel reformlar, eyalet diyetlerinin haklarının genişlemesi, yabancı kitap ve gazetelerin yurda sokulması ve daha yumuşak bir sansür — işte bu iyi Avusturyalıların dürüst ve alçakgönüllü istekleri, aşağı yukarı buraya kadar gidiyordu.

Avusturya'nın Almanya'nın geri kalan bölümü ile ve Almanya'nın da dünyanın geri kalan bölümü ile yazınsal alışverişini engellemekte durmadan artan olanaksızlık, hükümete karşı bir kamuoyunun oluşmasına büyük bir katkıda bulunuyor ve Avusturya nüfusunun bir kısmı için, hiç olmazsa biraz siyasal bilgilenme olanağı sağlıyordu. Avusturya, güçsüz bir derecede de olsa, o sıralarda bütün Almanya'da yayılan o siyasal-dinsel çalkantı tarafından, 1847 sonlarında işte böyle kavrandı, ve bu çalkantının gelişmesi Avusturya'da her ne kadar daha sessiz oluyorduysa da, üzerinde etkili olacak öğeleri bulmaktan da geri kalmıyordu. Orada, beylerin ya da hükümetlerin haksızlıkları altında ezilen, serf ya da feodal çiftlik kiracısı köylü vardı; fabrikacının ona dayatmaktan hoşlandığı her koşula, polis memurunun sopası ile boyun eğmeye zorlanan fabrika işçisi vardı; loncasal kural-

ların, içinde kendisine bağımsız bir durum yaratma yolundaki tüm umutlarını yokettiği kalfa vardı; ticarette adım başında saçma kurallarla karşı karşıya kalan tüccar vardı; ayrıcalıkları üzerinde kıskançlıkla titreyen gedikliler, ya da burunlarını her yere sokan açgözlü memurlar ile bitmez tükenmez bir çatışma içinde bulunan fabrikacı vardı; cahil ve kendini beğenmiş bir din adamları sınıfı ya da alık ve dediğim dedik üstlere karşı boş yere çabalayıp duran öğretmen, bilim adamı, daha aydın yüksek memur vardı. Uzun sözün kısası, bir tek hoşnut sınıf yoktu, çünkü hükümetin, şurdan burdan vermek zorunda kaldığı küçük ödünler, kendi cebinden değil, —Hazine buna izin veremezdi— ama yüksek soyluluk ve din adamları sınıfının sırtından verilmişti; büyük bankerler ve devlet tahvilleri sahiplerine gelince, İtalya'daki son olaylar, Macar Diyetindeki artan muhalefet, alışılmadık hoşnutsuzluk havası, tüm imparatorlukta boy gösteren sıkıştırıcı reform istekleri, bunların Avusturya İmparatorluğunun sağlamlık ve ödeme gücüne karşı besledikleri güveni güçlendirecek nitelikte şeyler değildi.

Böylece, Fransa'da, korkutucu fırtınanın kopmasına yolaçan, ve yaşlı François'nın, Metternich ve kendisi yaşadıkça, sistemin de yaşayacağı yolundaki sözüne bir yalanlama getiren bir olay birdenbire patlak verdiği zaman Avusturya da, derin bir değişikliğe doğru, yavaş, ama güvenli adımlarla ilerliyordu.

Londra, Eylül 1851

V. VİYANA AYAKLANMASI

24 Şubat 1848'de, Louis-Philippe Paris'ten kovuldu ve Fransız Cumhuriyeti ilân edildi. 13 Martta da, Viyana halkı prens Metternich hükümetini devirdi ve onu utanılacak bir biçimde ülkeden kaçma zorunda bıraktı. 18 Martta, Berlin halkı silaha sarıldı, ve 18 saatlik direngen bir savaşımdan sonra, kralın karşısında boyun eğdiğini görme mutluluğuna erdi. Küçük Alman devletleri başkentlerinde, aynı zamanda azçok zorlu, ama hepsi de aynı başarıyla sonuçlanan ayaklanmalar oldu. Alman halkı her ne kadar ilk devrimini iyi

bir sonuca ulaştıramadıysa da, hiç değilse devrimci yola gerçekten atıldı.

Burada bu ayaklanmaların çeşitli olaylarının ayrıntısına giremeyiz; açıklamamız gereken şey, bu ayaklanmaların niteliği ile, nüfusun çeşitli sınıflarının bu ayaklanmalar karşısında aldıkları tutumdur.

Viyana devriminin, hemen hemen oybirlikli bir nüfus tarafından yapılmış olduğu söylenebilir. Burjuvazi (bankerler ve borsa oyuncuları dışında), küçük-burjuvazi, işçiler, hepsi de, herkes tarafından nefret edilen bir hükümete, onu desteklemiş bulunan soylular ve parababaları küçük azınlığı, daha ilk saldırıda gölgede kalacak derecede herkes tarafından nefret edilen bir hükümete karşı, tek bir adam gibi ayaklandılar. Burjuvazi, Metternich tarafından, öylesine bir siyasal bilgisizlik içinde tutulmuştu ki, anarşi, sosyalizm, terör, ve kapitalistler sınıfı ile emekçiler sınıfı arasında yaklaşan savaşımlar egemenliğini bildiren Paris haberlerinden hiç, ama hiç bir şey anlamıyordu. Siyasal masumluğu içinde, bu haberlere ya hiç bir anlam veremiyor, ya da onlara, Metternich'in kendisini korku yoluyla boyun eğmeye zorlamak için uydurduğu iblisçe yalanlar diye bakıyordu. Zaten işçilerin sınıf olarak davrandıklarını ya da özel sınıf çıkarlarını savunmak için ayaklandıklarını hiç görmemişti. Kendi deneyine dayanarak, daha az önce, herkesçe nefret edilen bir hükümeti devirmek için öylesine candan yürekten birleşmiş bulunan sınıflar arasında ayrılıklar çıkmasını olanaklı bir şey olarak düşünemiyordu. İşçileri, anayasa, jüri, basın özgürlüğü vb. gibi tüm noktalar üzerinde kendisi ile anlaşma durumunda görüyordu. Bundan ötürü, hiç değilse 1848 Martında, bütün varlığıyla hareketin içindeydi; ve hareket de, kendi payına, burjuvaziyi bir anda, hiç değilse teoride, devletin egemen sınıfı katına yükseltti.

Ama, bir dereceye kadar her devrimin her zaman zorunlu koşulu olan çeşitli sınıfların bu ittifakının uzun ömürlü olamaması, bütün devrimlerin yazgısıdır. Daha düşman üzerinde zafer kazanılır kazanılmaz, yenenler karşıt kamplara bölünür ve silahlarını birbirlerine çevirirler. Eski ve karmaşık toplumsal organizmalarda, bir devrimi toplumsal ve siyasal ilerlemenin öylesine güçlü bir etkeni durumuna

getiren şey, işte bu sınıflar karşıtlığının hızlı ve zorlu gelişmesidir: bu zorlu sarsıntılar sırasında, bir ulusa olağan koşullar içinde yüzyılda alacağından daha uzun bir yolu beş yılda aştıran şey, işte iktidarda nöbet değiştiren yeni partilerin bu kesintisiz ve canlı fışkırışıdır.

Viyana devrimi, burjuvaziyi, teoride egemen sınıf durumuna getirdi, yani hükümetten öyle ödünler koparılmıştı ki, bu ödünler uygulamaya geçirilir ve bir süre devam ettirilirse, kaçınılmaz olarak burjuvazinin üstünlüğünü sağlayacaklardı. Ama pratikte, bu sınıfın üstünlüğü sağlamca kurulmuş olmaktan uzaktı. Gerçi, burjuvazi ve küçük dükkâncılara silah veren bir ulusal muhafızın kurulması sayesinde, bu sınıf güç ve etki kazandı; gerçi, burjuvazinin ağır bastığı bir tür sorumsuz devrimci hükümet olan "güvenlik komitesi"nin kurulmasıyla, burjuvazi iktidarın başına geçti. Ama aynı zamanda işçi sınıfı da kısmen silahlanmıştı; çatışma olduğu kadarıyla çatışmanın tüm yükünü öğrenciler ile işçi sınıfı taşıma durumunda kalmışlardı; ve ulusal muhafızdan daha iyi silahlandırılmış ve çok daha disiplinli olan 4.000 kadar öğrenci, devrimci silahlı birliklerin çekirdeğini, gerçek gücünü oluşturmuşlardı ve güvenlik komitesinin elleri arasında basit aletler olmaya hiç de yatkın değildiler. Güvenlik komitesini tanımalarına ve hatta onun en coşkulu savunucuları olmalarına karşın, gene de bir tür bağımsız ve oldukça gürültücü bir topluluk olmaktan geri kalmadılar; burjuvazi ile işçiler arasında aracı bir konum alan, sürekli çalkantıları ile işlerin eski dingin görenek içinde gitmesini engelleyen, ve birçok kez kendi kararlarını güvenlik komitesine dayatan bu öğrenciler, *Aula*'da[221] kendi öz toplantılarını düzenlediler. Öte yandan, hemen hepsi işlerini yitirmiş bulunan işçilerin, devlet hesabına kamu işlerinde çalıştırılmaları gerekiyordu; ve bu amaçla zorunlu para, elbette ya vergi ödeyenlerin cebinden, ya da Viyana kent kasasından alınacaktı. Bütün bunlar Viyana tüccarlarına ister istemez çok kötü geliyordu. Kentin, zengin ve aristokratik sarayların gereksinmeleri için öngörülmüş sanayileri, devrim yüzünden, aristokrasi ve sarayın kaçışı yüzünden, kolayca anlaşılabileceği gibi, tamamen kötürümleşmişlerdi; ticaret yere serilmişti, ve öğrenciler ile işçiler tarafından sürdürülen sürekli karışıklık,

sürekli ajitasyon, yürürlükteki deyime göre, "güveni yeniden sağlama"ya uygun bir araç değildi. Bundan ötürü, az sonra, bir yandan burjuvazi, ve öte yandan da çalkantılı öğrenciler ile işçiler arasında belirli bir soğukluk doğdu; ve eğer, uzun zaman boyunca, bu soğukluk açık düşmanlık durumuna dönüşmediyse, bunun nedeni, bakanlar kurulu, ve özellikle sarayın, eski düzeni yeniden kurma sabırsızlıkları içinde, en kararlı devrimci grupların kuşkuları ve gürültülü eylemlerini haklı çıkarmaktan geri kalmamaları ve burjuvazinin gözlerinde bile, durmadan eski Metternich despotizmi görüntüsünü uyandırmalarıdır. Böylece, hükümetin yeni kazanılan özgürlüklerin bazılarına dokunmaya ya da yıkmaya çalışması üzerine, 15 ve 26 Mayısta, Viyana'da bütün sınıfların yeni ayaklanmaları oldu, ve her fırsatta, ulusal muhafız ya da silahlı burjuvazi, öğrenciler ve işçiler arasındaki ittifak, yeniden perçinlendi.

Nüfusun öbür sınıflarına gelince, aristokrasi ile parababaları (*ploutocratie*) ortadan çekilmişlerdi, ve köylüler her yerde feodalizmi son kalıntılarına kadar yıkmakla uğraşıyorlardı. İtalya'daki savaş[222] ve Viyana ile Macaristan'ın saraya verdiği kaygılar sonucu, onlara tam bir özgürlük bırakılmıştı; ve onlar da, kurtuluş çabalarında, Avusturya'da, Almanya'nın bütün öbür yerlerinden daha büyük başarı gösterdiler. Avusturya Diyeti, biraz daha sonra, daha önce köylüler tarafından pratik olarak atılmış adımları sadece onaylama zorunda kaldı; ve prens Schwarzenberg hükümeti yeniden kurulma başarısını gösterebilmiş olsa da, hiç bir zaman köylülerin feodal köleliğini yeniden kurma gücünü gösteremeyecektir. Ve eğer Avusturya şu anda bir kez daha görece dingin ve hatta güçlü ise, bu, esas itibariyle, halkın büyük çoğunluğunun, köylülerin, devrimden gerçekten yarar sağlamış bulundukları içindir, ve yeniden kurulan hükümetin zarar verdiği öbür şeyler ne olursa olsun, köylülük tarafından kazanılmış bu elle dokunulur, bu maddî çıkarlar, bugüne kadar el değmemiş olarak kalmıştır.

Londra, Eylül 1851

Berlin, devrimci hareketin ikinci merkezi oldu. Ve bundan önceki makalelerde söylenenlere bakılarak, burada, bu hareketin, Viyana'da karşılaştığı hemen tüm sınıfların oybirlikli desteğini bulmaktan uzak kaldığı kestirilebilir. Prusya'da, burjuvazi, hükümet ile gerçek savaşımlara daha önceden karışmıştı; "Birleşik Diyet" bir bozuşmaya varmıştı; bir burjuva devrimin eli kulağındaydı ve, eğer Şubat devrimi işe karışmamış olsaydı, patlak verdiği anda, bu devrim de Viyana devrimi kadar oybirlikli olabilirdi. Bu olay [Şubat devrimi —ç.], Prusya burjuvazisinin kendi hükümetine meydan okumaya hazırlandığı bayraktan bambaşka bir bayrak altında gerçekleşmiş olmasına karşın, her şeyi hızlandırdı. Şubat devrimi, Fransa'da, Prusya burjuvazisinin kendi ülkesinde kuracağı hükümet türünün ta kendisini devirdi. Şubat devrimi, kendini, işçi sınıfının burjuvaziye karşı bir devrimi olarak gösteriyor, burjuva hükümetin düşüşü ile işçinin kurtuluşunu ilân ediyordu. Nedir ki, Prusya burjuvazisi de, şu son zamanlarda, kendi ülkesinde gerçekten hayli işçi karışıklığı görmüş bulunuyordu. Hatta, Silezya kargaşalıkları tarafından uyandırılan ilk terör bir kez dağıldıktan sonra, bu karışıklığı kendi yararına döndürmeyi bile denemiş, ama gene de kurtarıcı bir devrimci sosyalizm ve komünizm korkusunu içinde saklamıştı. Bu nedenle, Paris'te, hükümetin başında, mülkiyetin, düzenin, dinin, ailenin ve modern burjuvanın öbür tanrılarının en tehlikeli düşmanları saydığı adamları görünce, kendi devrimci ateşinin hemen büyük ölçüde soğuduğunu sezdi. Fırsatı kaçırmaması gerektiğini, ve işçi yığınlarının yardımı olmaksızın yenileceğini biliyordu; ve buna karşın cesaret edemedi. Öylesine ki, ilk kısmî eyalet ayaklanmalarında, hükümetin yanında yer aldı; beş gün boyunca, haberleri tartışmak ve hükümette değişiklikler istemek için krallık sarayı önünde yığın yığın toplanan Berlin halkını yatıştırmaya çalıştı; ve en sonunda, Metternich'in düştüğü haberi üzerine, kral* bazı küçük ödünler verince, burjuvazi, devrimi tamamlanmış saydı ve halkının

*Friedrich Wilhelm IV. —*Ed.*

tüm dileklerini yerine getirme lütfunda bulunmuş olduğu için, Majestelerine teşekkürde ivedilik gösterdi. Ama bunu, askerlerin kalabalık üzerine saldırması, barikatlar, savaşım ve krallığın yenilgisi izledi. Ve her şey değişti. Burjuvazinin arka planda tutmak için çaba gösterdiği işçi sınıfı, ileri itilmiş, dövüşmüş ve yenmiş, ve bir anda, gücünün bilincine varmıştı. Seçim hakkında, basın özgürlüğünde, yargıcılar kurulu üyesi olma hakkında, toplanma hakkında kısıntılar kabul etmek, —burjuvazinin çok hoşuna gidecek kısıntılar, çünkü bu kısıntılar sadece onun altındaki sınıflara zarar verecekti—, artık olanaklı değildi. Paris'teki "anarşi" sahnelerinin bir yinelenme tehlikesi çok yakındı. Bu tehlike karşısında, bütün eski anlaşmazlıklar yok oldu. Muzaffer işçiye karşı, henüz kendi hesabına hiç bir istem ileri sürmüş olmasa da, eskinin dost ve düşmanları birleştiler; ve burjuvazi ile devrilen sistem yandaşları arasındaki ittifak, Berlin barikatları üzerinde kuruldu. Zorunlu ödünler verilecekti, ama sadece kaçınılmaz oldukları ölçüde; "Birleşik Diyet"in muhalefet önderleri ile bir hükümet kurulacak ve, tacı kurtarmak için yapılan hizmetler karşılığı, eski hükümetin tüm dayanaklarının, feodal aristokrasinin, bürokrasinin, ordunun desteği sağlanacaktı. Bay Camphausen ile Bay Hansemann, işte bu koşullarla bir hükümet kurmaya giriştiler.

Kaynaşan yığınların yeni bakanlarda uyandırdıkları korku o kadar büyüktü ki, yetkenin öylesine sarsılmış temellerini pekiştirmeye yarayan her şey, onlara iyi görünüyordu. Onlar, o zavallı aldatılmış masumlar, eski sistemin her türlü yeniden kurulma tehlikesinin savuşturulmuş olduğunu sanıyorlardı; ve "düzen"i yeniden sağlamak için, tüm eski devlet makinesini çalıştırmaya koyuldular. Bir tek bürokrat ya da subaya yol verilmedi; eski bürokratik idare sistemine en küçük bir değişiklik getirilmedi. Bu bulunmaz anayasal ve sorumlu bakanlar, halkın, devrimci hareketinin ilk ateşi içinde, eski bürokratik küstahlıkları nedeniyle kovmuş bulunduğu memurları bile görevlerine getirdiler. Prusya'da, bakanların kişiliklerinden başka bir şey değişmedi; çeşitli bakanlıkların kurmayına bile dokunulmadı; yeni yöneticilerin şakşakçı takımını oluşturan ve kendi iktidar ve iş paylarını bekleyen tüm anayasal makam avcılarına gelin-

ce, onlara da, yeniden sağlanacak kararlılığın, bürokratik personelde, yapılması şu anda tehlikesiz olmayan değişiklikler yapılmasına izin vermesini beklemeleri söyletildi.

18 Mart ayaklanmasından sonra tamamen yıkılmış bulunan kral, kendisinin bu "liberal" bakanlara ne kadar gereksinmesi varsa, onların da kendisine o kadar gereksinmeleri bulunduğunu çabuk kavradı. Taht, ayaklanma tarafından esirgenmişti; taht, "anarşi"ye karşı son engeldi; öyleyse, liberal burjuvazi ve şimdi hükümette bulunan önderlerinin, taç ile çok iyi ilişkiler içinde bulunmakta çıkarları vardı. Kral ve onu çevreleyen gerici *kamarillâ*[223] bunu görmekte gecikmediler, ve hükümetin eylemini, zaman zaman önerdiği ufak tefek reformlara kadar engellemek için, bu durumdan yararlandılar.

Hükümetin ilk çabası, az zaman önce zorla sağlanan değişikliklere, bir tür yasal görünüş vermek oldu. Yeni bir anayasa üzerinde taçla anlaşacak yeni bir meclis seçilmesi için, yeni bir seçim yasası oylamak amacıyla, Birleşik Diyet, halkın yasal ve anayasal organı olarak, tüm halk muhalefetine karşın, toplantıya çağrıldı. Seçimler iki dereceli olacaktı: seçmenler yığını, temsilcileri seçecek olan belli bir sayıdaki seçicileri seçiyorlardı. Tüm muhalefete karşın, bu iki dereceli seçim sistemi kabul edildi. Sonra, Birleşik Diyetten, 25 milyon dolarlık bir borçlanma istendi; halk partisi tarafından karşı çıkılan bu borçlanma da kabul edildi.

Bakanlar kurulunun bu eylemleri, halk partisinin, ya da, o zamandan sonra kendi kendisine verdiği adla, demokratik partinin gelişmesine çok hızlı bir atılım verdi. Başında küçük tüccarlar ve küçük dükkâncılar sınıfı bulunan ve devrimin başlarında işçilerin büyük çoğunluğunu kendi bayrağı çevresinde toplayan bu parti, tıpkı Fransa'daki gibi tek dereceli ve genel oy hakkı, tek bir yasama meclisi, ve yeni hükümet sisteminin temeli olarak, 18 Mart devriminin tam ve eksiksiz kabulünü istedi. En ılımlı kanadı, bu biçimde "demokratlaştırılmış" bir krallık ile yetiniyor, en ileri bölüntü ise, son erek olarak, cumhuriyetin kurulmasını istiyordu. Her iki bölüntü de, Frankfurt Alman Ulusal Meclisini, ülkenin üst yetkesi olarak tanımakta anlaşıyorlar, oysa anayasacılar ile gericiler, son derece devrimci saydıklarını söyle-

dikleri bu topluluğun egemenliğinden büyük bir korkuya kapılmış gibi görünüyorlardı.

İşçi sınıfının bağımsız hareketi, devrim tarafından, bir zaman için durdurulmuştu. Hareketin o günkü gereklik ve koşulları, proleter partinin özgül işlemlerinin hiç birinin birinci plana çıkarılmasına izin vermeyecek gibi idiler. Gerçekten, işçilerin bağımsız eylemi için güçlükler önceden yok edilmedikçe, tek dereceli ve genel oy hakkı sağlanmadıkça, irili ufaklı otuzaltı devlet, Almanya'yı sayısız parçalara bölmekte devam ettikçe, proleter partisi, kendisi için kesin bir önem taşıyan Paris hareketini izlemek, sonradan kendi kavgasına girişmesini sağlayacak hakların fethi için, küçük dükkâncılarla elbirliği ile savaşmaktan başka ne yapabilirdi?

Proleter parti, siyasal eyleminde, küçük-burjuvalar sınıfından, ya da daha doğrusu demokratik denilen partiden, özünde üç noktada ayrılıyordu: birinci olarak, Fransız hareketi üzerindeki yargısı ile, çünkü demokratlar Paris aşırı partisine[224] saldırdılar, oysa proleter devrimciler onu savunuyorlardı; ikinci olarak, tek ve bölünmez bir Alman Cumhuriyeti kurma zorunluluğunu ilân etmeleri ile, oysa demokratlar arasındaki ultra-aşırıcılar, olsa olsa federatif bir Cumhuriyet arkasından iç çekmeye cüret edebiliyorlardı; ve üçüncü olarak da, her fırsatta gösterdikleri, ve küçük-burjuvalar tarafından yönetilen ve özünde küçük-burjuvalardan oluşan her partide her zaman eksikliği görülecek devrimci eylem cesaret ve çabuklukları ile.

Gerçekten devrimci parti olan proleter parti, emekçiler yığınını, devrimin başlarında bir eklentisi oldukları demokratların etkisinden kurtarma işini, ancak çok kerteli bir biçimde başarabiliyordu. Ama, sonradan, demokrat önderlerin kararsızlık, güçsüzlük ve korkaklığı, işin geri kalanını tamamladı, ve bugün, son yıllardaki sarsıntıların başlıca sonuçlarından birinin de, işçi sınıfının, azçok önemli yığınlar biçiminde toplandığı her yerde, onu 1848 ve 1849'da tükenmez bir yanılgı ve başarısızlıklar dizisine götürmüş bulunan o demokratik etkiden büsbütün kurtulmuş olması olduğu söylenebilir. Ama, öncelemeyelim daha iyi: bu iki yılın olayları, bize demokrat bayları işbaşında görme olanaklarını geniş ölçüde sağlayacak.

Prusya'da köylülük, kendini tüm feodal engellerden bir anda kurtarmak için, tıpkı Avusturya'da olduğu gibi, —ama daha az bir enerjiyle, çünkü feodalite tarafından genellikle biraz daha az ezilmiş bulunuyordu— devrimden yararlanmıştı. Ama burada, yukarda açıklanan nedenlerden ötürü, burjuvazi, hemen ona, en eski, en vazgeçilmez müttefiki olan ona karşı döndü; özel mülkiyete karşı saldırı denilen şeyden burjuvazi kadar büyük bir korkuya kapılmış bulunan demokratlar da onu [köylülüğü —ç.] desteklemekten kaçındılar; ve işte böylece, üç aylık bir kurtuluştan sonra, kanlı savaşımlar ve hele Silezya'daki askerî zorbalıklardan sonra, feodalizm, daha dün anti-feodal olan burjuvazinin elleri ile, yeni baştan kuruldu. Bundan ötürü, burjuvazi, en kesin ve en sert bir biçimde, kendi kendini mahkûm etmiştir. En iyi müttefiklerine karşı, kendine karşı tarihte hiç bir parti böyle bir ihanette bulunmamıştır, ve bu burjuva partiye uygun görülecek aşağılamalar, verilmesi düşünülecek cezalar ne olursa olsun, o, sadece bu davranışla, bunların hepsini hak etmiş olacaktır.

Londra, Ekim 1851

VII. FRANKFURT ULUSAL MECLİSİ

Bundan önceki altı makalede, Almanya'daki devrimci hareketi, Viyana'da 13 Mart ve Berlin'de 18 Mart büyük halk zaferlerine kadar izlemiş olduğumuzu okur belki hatırlayacak. Prusya'da olduğu gibi Avusturya'da da, anayasal hükümetler kurulduğunu, tüm gelecek siyasetin yönetici kuralı olarak liberal ya da burjuva ilkeler ilân edildiğini gördük; iki büyük eylem merkezi arasındaki tek ayrım şuydu: Prusya'da liberal burjuvazi, iki zengin tüccarın, Camphausen ile Hansemann'ın kişiliklerinde, iktidar dizginlerini doğrudan doğruya ele geçiriyordu; oysa, burjuvazinin siyasal bakımdan çok daha az yetişmiş bulunduğu Avusturya'da, işbaşına geçen ve iktidarı burjuvazi adına kullandığını bildiren, liberal bürokrasi idi. Ayrıca, toplumun, o zamana kadar eski hükümete muhalefette birleşmiş bulunan parti ve sınıflarının, zaferden sonra, ve hatta savaşım sırasında nasıl ay-

rıldıklarını, ve zaferden yararlanmakta tek kalan bu aynı liberal burjuvazinin, dünkü müttefiklerine karşı birdenbire nasıl döndüğünü, daha ileri bir nitelik taşıyan her sınıf ya da her partiye karşı nasıl düşmanca bir tutum aldığını ve yenik feodal ve bürokratik güçler ile nasıl bir ittifak kurduğunu da gördük. Gerçekte, liberal burjuvazinin, yenilmiş ama yıkılmamış feodal ve bürokratik partilere karşı, kendini ancak daha ileri halk partilerine dayanarak gösterebileceği, ve bu daha radikalleşmiş yığınlar seline karşı da, feodal soyluluk ile bürokrasinin yardımına gereksinme duyduğu, daha, devrimci dramın başlangıcından beri ortadaydı. Böylece, burjuvazinin, Avusturya ve Prusya'da iktidarını sürdürmek ve ülke kurumlarını kendi gereksinme ve fikirlerine uyarlamak için gerekli güce sahip bulunmadığı, yeterince açıktı. Burjuva-liberal bakanlar kurulu, koşulların gelişmesine göre, ülkenin, ya yukarı birlikçi cumhuriyetçilik aşamasına yükseleceği, ya da yeni baştan eski dinsel-feodal ve bürokratik rejim içine düşeceği geçici bir evreden başka bir şey değildi. Gene de, asıl kesin savaşma henüz gelecekteydi; Mart olayları sadece çatışmayı başlatmıştı.

Avusturya ile Prusya, Almanya'nın iki yönetici devleti olduklarından, Viyana ya da Berlin'deki kesin her devrimci zafer, tüm Almanya için de kesin olacaktı. Ve Mart 1848 olaylarının bu iki kentte kendisine kadar gittikleri nokta, işlerin tüm Almanya için gidişini belirledi. Bunun sonucu, ikincil küçük devletlerde oluşan hareket üzerinde durmak gereksiz olurdu ve aslında biz sadece Avusturya ve Prusya'da olup bitenleri gözönünde tutmakla yetinebilirdik — eğer bu ikincil devletlerin varlığı, varlığı bile Almanya'daki anormal durum ile son devrimin bitmemiş niteliğinin en çarpıcı kanıtı olan bir topluluğu oluşturmuş olmasaydı; öylesine acayip, konumunun ta kendisi ile öylesine biçimsiz, ama gene de önemine öylesine inançlı bir topluluk ki, tarih herhalde bir eşini daha göstermeyecektir. Bu topluluk, Main-üstü-Frankfurt *Alman Ulusal Meclisi* denilen meclis idi.

Viyana ve Berlin halk zaferlerinden sonra, tüm Almanya için temsilî bir meclisin toplanması doğal bir sonuçtu. Meclis seçildi, ve Frankfurt'ta, eski federal Diyetin yanında toplandı. Halk, Alman Ulusal Meclisinin, uyuşmazlık konusu

olan bütün sorunları çözmesini ve tüm Alman Konfederasyonu için en yüksek yasama yetkesi olarak davranmasını bekliyordu. Ama gene de onu toplanmaya çağırmış bulunan Diyet, bu meclisin görevlerini hiç bir biçimde belirlememişti. Kararnamelerinin yasa gücünde olup olmayacaklarını, ya da Diyet ile çeşitli hükümetlerin onayına sunulup sunulmayacaklarını kimse bilmiyordu. Bu karışık durum içinde, eğer Meclis azıcık enerjiye sahip olsaydı, o sıralarda Almanya'da en sevilmeyen kurum olan Diyeti hemen dağıtıp tatil eder, ve onun yerine, kendi üyeleri arasından seçilmiş federal bir hükümeti geçirirdi. Kendini Alman halkının egemen iradesinin tek yasal ifadesi olarak ilân eder, ve böylece kararnamelerinin herbirine yasa gücü verirdi. Her şeyden önce, hükümetlerin her türlü muhalefetini altetmek için, kendine ülke içinde yeterince kudretli, örgütlü ve silahlı bir güç sağlardı. Ve bütün bunlar, devrimin bu ilk dönemi boyunca, kolay, çok kolay şeylerdi. Ama bunu beklemek, çoğunluğu liberal avukatlar ile doktriner profesörlerden oluşan, Alman zekâ ve biliminin en iyi, en ince kısmını cisimleştirdiğini iddia ederken, gerçekte eski ve yıpranmış siyaset adamlarının, gülünç iradesizliklerini, düşünme ve davranma güçsüzlüklerini tüm Almanya'nın gözleri önüne serdikleri bir sahneden başka bir şey olmayan bir Meclisten çok şey beklemekti. Bu kocakarılar meclisi, daha varlığının ilk gününden itibaren, en küçük bir halk hareketinden, bütün Alman hükümetlerinin bütün gerici komplolarından daha çok korkuyordu. Meclis, çalışmalarını Diyetin gözleri önünde yapıyordu; ne diyorum, Diyetten kararnamelerini onaylamasını âdeta dileniyordu; çünkü ilk kararları, resmen bu tiksinç topluluk tarafından yayınlanacaktı. Kendi egemenliğini gösterecek yerde, böylesine tehlikeli bir sorunu tartışmaktan özenle kaçındı. Kendini bir halk gücü ile çevirecek yerde, hükümetlerin zorla yetkileri dışına çıkmaları üzerindeki gündeme geçti; hemen burnunun dibinde, Mainz sıkıyönetim altına kondu ve halkı silahsızlandırıldı; ve Ulusal Meclisin kılı bile kıpırdamadı. Daha sonra, Avusturya arşidükünü imparatorluk naibi seçti ve meclisin tüm kararlarının yasa gücü taşıyacaklarını açıkladı; ama arşidük Jean, yeni makamına ancak bütün hükümetlerin onayı alındıktan sonra yerleşti, ve oraya

Meclis tarafından değil, Diyet tarafından yerleştirildi; ve Meclis kararnamelerinin yasal gücüne gelince, bu, önemli, hükümetler tarafından hiç bir zaman kabul edilmemiş ve Meclisin de hiç bir zaman üstelememiş bulunduğu bir konuydu; sorun açık kalıyordu. Böylece, büyük bir egemen ulusun tek yasal temsilcisi olduğunu ileri sürerken, gene de ne haklarını kabul ettirme iradesine, ne de haklarını kabul ettirme gücüne sahip, tuhaf bir meclis görünümü karşısında kalındı. Bu meclisin, herhangi bir pratik sonuçtan yoksun tartışmaları, teorik bir değer bile taşımıyordu; çünkü orada çağı geçmiş felsefe ve hukuk okullarının, yinelene yinelene kabak tadı vermiş en beylik düşüncelerini dönüp dönüp okumaktan başka bir şey yapılmıyordu; orada, daha önce bir kez basılmış, ve bir kez daha iyi söylenmiş sözlerden başkası söylenmiyor, daha doğrusu kem küm edilmiyordu.

Böylece, Almanya'nın bu sözümona yeni merkezî yetkesi, her şeyi nasıl bulmuşsa öyle bırakıyordu. Almanya'nın öylesine beklenen birliğini gerçekleştirmek şöyle dursun, Almanya'yı yöneten prenslerden en önemsizini bile tahtından indirmedi; ülkenin çeşitli eyaletleri arasındaki bağları sıkıştırmak için hiç bir şey yapmadı; Hannover'i Prusya'dan, Prusya'yı Avusturya'dan ayıran gümrük engellerini ortadan kaldırmak için, küçük parmağını bile kımıldatmadı; Prusya'da nehir ulaştırmasını her yerde engelleyen tiksinç geçiş paralarını kaldırmak için en küçük bir girişimde bile bulunmadı. Ama, Meclis ne kadar az iş yapıyorsa, o kadar yüksekten atıyordu. Bir Alman donanması kurdu — ama kâğıt üzerinde; Polonya ile Schleswik'i topraklarına kattı; Alman Avusturyası'nın İtalya'ya karşı savaşmasına izin verdi, ama İtalyanların, Avusturyalıları, Almanya'daki güvenli geri çekilmelerinde izlemelerini yasakladı; Fransız Cumhuriyetini üç kez, sonra bir kez daha, alkış salvoları ile alkışladı, ve ülkelerine, Almanya üzerine, gelirken sahip olduklarından mutlaka çok daha karışık fikirlerle dönen Macar elçilerini kabul etti.

Bu meclis, devrimin başında, tüm Alman hükümetlerinin en çok tiksindikleri şey olmuştu. Yetkisinin, içinde bırakılması zorunlu bulunan belirsiz niteliği nedeniyle, ondan tamamen diktatörce ve devrimci bir eylem bekleniyordu.

Bundan ötürü, bu hükümetler, bu korkulan topluluğun etkisini hafifletmek ereğiyle, geniş bir entrikalar ağı hazırladılar; ama sağduyulu olmaktan çok, şanslı çıktılar; çünkü bu meclis, hükümetlerin işini, onların kendi başlarına yapabileceklerinden çok daha iyi yapıyordu. Bu entrikaların ilk sırasında, yerel yasama meclislerinin toplantıya çağrılması bulunuyordu; bunun sonucu, sadece küçük devletler kendi yasama meclislerini toplantıya çağırmakla kalmadılar, ama Prusya ile Avusturya da kurucu meclislerini topladılar. Bu kurucu meclislerde, tıpkı Frankfurt Parlamentosunda olduğu gibi, liberal burjuvazi ya da müttefikleri, yani liberal avukatlar ile bürokratlar çoğunlukta idiler, ve işler bu meclislerin herbirinde aşağı yukarı özdeş bir gidiş kazandı. Tek ayrım, Alman Ulusal Meclisinin, düşsel bir ülkenin Parlamentosu olmasıydı; çünkü bu meclis, aslında kendi varlığının ilk koşulu olan birleşik bir Almanya kurma görevini reddetmişti; kendi kafasında yarattığı düşsel bir hükümetin, düşsel ve hiç bir zaman gerçekleştirilemez önlemlerini tartışıyor, ve kimsenin kendine dert etmediği düşsel karar tasarılarını oyluyordu; oysa Avusturya ve Prusya'da, kurucu topluluklar, hiç değilse gerçek hükümetler devirip kuran, ve çatışma durumunda kaldıkları prenslere, kendi kararlarını, hiç değilse bir zaman için zorla kabul ettiren gerçek parlamentolar idiler. Onlar da korkaktılar, ve devrimci çözümleri kabul edecek görüş genişliğinden yoksun bulunuyorlardı; onlar da halka ihanet ettiler ve iktidarı, feodal, bürokratik ve askerî despotizmin ellerine bıraktılar. Ama, hiç değilse, ivedi bir önem taşıyan pratik sorunları tartışmak, ve öbür insanlarla birlikte toprak üzerinde yaşamak zorundaydılar; oysa Frankfurt gevezeleri, hiç bir zaman, "düşlerin göksel krallığında"* aylak aylak dolaşabildikleri zaman olduğu kadar mutlu değildiler. Bundan ötürü, Berlin ve Viyana kurucu meclislerinin oturumları, Alman devrim tarihinin önemli bir bölümünü oluştururlar, oysa Frankfurt tımarhanesinin ipsiz sapsız gevezelikleri, sadece edebî tuhaflıklar ve antika yapıtlar koleksiyoncularını ilgilendirir.

Ülkenin, ulusun ortaklaşa gücünü ufalayan ve yok eden

*Heine, *Deutschland, ein Wintermärchen* ("Almanya, Bir Kış Öyküsü"), Bölüm VII. —*Ed.*

tiksinç bölünmüşlüğüne bir son verme zorunluluğunu derinden derine sezen Alman halkı, Ulusal Mecliste, hiç değilse bir zaman için, yeni bir çağın başlangıcını görmeyi bekliyordu. Ama bu ukalâlar topluluğunun çocukça davranışları, ulusal coşkunluğu çabucak söndürdü. Malmoë bırakışmasının (Eylül 1848)[225] yolaçtığı yüz kızartıcı oturumlar, ulusa özgür bir eylem alanı açacağı umulmuşken, tersine, eşsiz bir korkaklığa kapılarak, sadece bugünkü karşı-devrimci sistemin üzerine kurulduğu temelleri ilk sağlamlıkları içinde canlandıran bir meclise karşı halkta büyük bir öfke uyandırdı.

Londra, Ocak 1852

VIII. POLONYALILAR, ÇEKLER VE ALMANLAR

Bundan önceki makalelerde söylenmiş olanlardan, 1848 Mart devrimini yeni bir devrim izlemedikçe, Almanya'da her şeyin, zorunlu olarak bu olaydan önce bulunduğu noktaya geleceği, daha şimdiden açıkça ortaya çıkar. Ama üstüne biraz ışık tutmaya çalıştığımız tarihsel olay öylesine karmaşık bir özlükte ki, Alman devriminin dış ilişkileri denebilecek olan şeyi gözönünde tutmadan, daha sonraki olaylar açıkça anlaşılamaz. Ve bu dış ilişkiler de, iç sorunlar kadar karışık bir nitelikteydiler.

Almanya'nın, Elbe, Saale ve Boehmerwald'a* kadar tüm doğu yarısı, bilindiği gibi, oraya üşüşmüş bulunan Slav halklardan, son bin yıl içinde alınmıştı. Bu toprakların büyük bölümü, yüzlerce yıldan beri, tüm Slav milliyeti ve tüm Slav dili tamamen ortadan kalkacak derecede almanlaştırılmıştı, ve hepsi hepsi 100.000 kişiden az, tamamen yalıtık bazı kalıntıları (Pomeranya'da Kasublar, Lausitz'de Vandlar ve Sorablar vb.) bir yana bırakırsak, bu bölüm üzerinde yaşayanlar, her bakımdan, Almandır. Ama tüm eski Polonya sınırı üzerinde ve Çek dilinin konuşulduğu ülkelerde, Bohemya ve Moravya'da durum böyle değildir. Burada, iki milliyet her bölgede birbirine karışmış durumdadır: Kentler genellikle azçok Alman'dır, oysa Slav öğe, gene de yavaş yavaş dağıldı-

*Çek Ormanı. —*Ed.*

ğı, ve Alman etkisinin sürekli ilerleyişi ile geriye püskürtülmüş bulunduğu kırda, ağır basar.

Bu durumun nedeni, şu: daha Charlemagne çağından itibaren, Almanlar, en sürekli, en direşken çabalarını, Doğu Avrupa'nın fethine, kolonizasyonuna, ya da en azından uygarlaştırılmasına doğru yönelttiler. Feodal soyluluğun Elbe ile Oder arasındaki fetihleri, şövalye askerî zümrelerinin Prusya ve Livonya'daki feodal kolonileri, Batı Avrupa'nın geri kalan bölümünde olduğu gibi, Almanya'da da, daha 15. yüzyıldan itibaren toplumsal ve siyasal önem kazanan ticaret ve sanayi burjuvazisi tarafından, çok daha geniş ve etkin bir almanlaştırma sistemine alan hazırlamaktan başka bir şey yapmıyorlardı. Slavlar, ve hele batı Slavları (Polonyalılar ve Çekler), esas olarak tarımsal halklardır; sanayi ve ticarete hiç bir zaman büyük bir önem vermemişlerdir. Bunun sonucu, bu bölgelerdeki nüfus artışı ve kentlerin kuruluşu ile birlikte tüm sanayi maddeleri üretimi Alman göçmenlerin eline geçti, ve bu metaların tarımsal ürünler ile değişimi, herhangi bir milliyete ait oldukları ölçüde, bu ülkelerde herhalde Slav olmaktan çok Alman olan Yahudilerin salt kendilerine özgü tekeli durumuna geldi. Durum bütün doğu Avrupa'da da, gerçi daha düşük bir derecede, böyle oldu. Saint-Petersbourg'da, Peşte'de, Yaş'ta ve hatta İstanbul'da, zanaatçı, küçük tüccar, küçük imalâtçı, şu ana kadar, bir Alman'dır; oysa tefeci, meyhaneci, gezgin satıcı —nüfusu seyrek bu ülkelerde çok önemli kişi—, çoğu kez, ana dili son derece bozuk bir Almanca olan bir Yahudidir. Böylece, Slav sınırı bölgelerindeki Alman öğenin önemi, kentlerin, ticaret ve sanayiin gelişmesi ile birlikte büyüdü, ve entelektüel kültürün tüm öğelerini Almanya'dan ithal etmek zorunlu olduğu zaman, daha da arttı; Alman tüccar ve zanaatçısından sonra, Alman rahibi, Alman öğretmeni, Alman bilim adamı da Slav topraklarında yerleşmeye başladılar. Ve son olarak, fatih orduların tunçtan adımı, ya da diplomasinin sakıntılı, önceden iyi düşünülmüş el koyuşu, toplumsal gelişme tarafından yolaçılan ulusal dağılmanın yavaş, ama güvenli ilerleyişini sadece izlemekle kalmıyor, birçok kez önünden bile gidiyorlardı. Böylece, Batı Prusya ve Poznanya'nın büyük bölümleri, Polonya'nın ilk paylaşılmasından bu yana, kamu-

sal toprakların Alman kolonlara satılması ya da verilmesi, Alman kapitalistlere, bu bölgelerde fabrika vb. kurmak için sağlanan kolaylıklar, ve çoğu kez de, ülkenin Polonyalı halkına karşı son derece despotça önlemler aracıyla, almanlaştırılmışlardı.

Son yetmiş yıl, böylece Alman ve Polonya milliyetleri arasındaki ayrım çizgisinin yerini tamamen değiştirmişti. 1848 Devrimi ile, tüm ezilen uluslar, hemen bağımsız bir varlık ve kendi işlerini kendileri düzenleme hakkı istediklerine göre, Polonyalıların da hemen kendi ülkelerinin, eski Polonya Cumhuriyetinin 1772'den önceki sınırları içinde[226] yeni baştan kurulmasını istemeleri doğaldı. Gerçi bu sınır, hatta o anda bile, Alman ve Polonya milliyetlerini ayırma bakımından elverişsiz bir duruma gelmiş bulunuyordu; sonradan, almanlaştırmadaki ilerlemelerle birlikte, yıldan yıla daha da elverişsiz bir duruma geldi; ama Almanlar, Polonya'nın yeniden kurulması için öylesine büyük bir coşkunluk gösterdiklerinden, sempatilerinin gerçekliğinin bir ilk kanıtı olarak, onlardan *kendi* ganimet paylarından vazgeçmelerinin istenmesini beklemeleri gerekiyordu. Öte yandan, çoğu Almanlar tarafından yerleşilmiş tüm bölgeler, tamamen Alman koca koca kentler, tarımsal kölelik üzerine dayalı bir feodalizm durumundan öteye geçmeye yetenekli olduğunu henüz hiç bir zaman kanıtlamamış bir halka geri verilmeli miydi? Sorun yeterince karmaşıktı. Tek olanaklı çözümü, Rusya ile bir savaş sunuyordu. Bu olasılıkta, ortaya çıkan çeşitli uluslar arasındaki sınır sorunu, ilk iş olarak, ortak düşmana karşı güvenli bir sınır çizme sorununa bağlanmış oluyordu. Doğuda geniş topraklara sahip olan Polonyalılar, Batı konusunda daha söz anlar olabilirlerdi; ve sonuçta, Riga ve Memel, onlara Danzig ve Elbing kadar önemli görünebilirlerdi. Böylece, kıta hareketini sürdürmek için Rusya ile bir savaşın zorunlu olduğunu düşünen, ve Polonya'nın hatta bir bölümünün ulusal yeniden kuruluşunun bile bu savaşı kaçınılmaz kılacağını gözönünde tutan Almanya ileri partisi, Polonyalıları destekliyordu; buna karşılık, iktidardaki burjuva parti, Rusya ile herhangi bir ulusal savaşın, daha etkin ve daha enerjik adamları iktidara çağırarak, kendi düşüşü sonucunu vereceğini açıkça görüyor, ve bundan ötürü, yapmacıklı bir

esrime ile, Alman milliyetinin yayılmasından yana çıkıyordu: Polonya devrimci çalkantısının merkezi olan Prusya Polonyası, gelecekteki Alman imparatorluğunun ayrılmaz bir parçasıydı. Çalkantının ilk günlerinde Polonyalılara verilmiş bulunan sözler, utanılacak bir biçimde çiğnendi. Hükümetin izni ile kurulan Polonya birlikleri dağıtıldı ve Prusya topçusu tarafından yok edildi; ve daha 1848 Nisan ayında, Berlin devriminden ancak altı hafta sonra, Polonya hareketi ezilmiş ve Polonyalılar ile Almanlar arasındaki eski düşmanlık canlanmış bulunuyordu. Rus otokratına, ölçülmez bir değer taşıyan bu engin hizmeti yapanlar, liberal tüccar-bakanlar, Camphausen ile Hansemann oldu. Bu Polonya seferinin, Prusya ordusunu yeniden örgütleme ve ona kendine karşı güven kazandırmanın ilk aracı olduğunu eklemekte de yarar var. Bu ordu, sonradan, liberal partiyi cehennemin dibine gönderdi ve Camphausen ile Hansemann efendilerinin, yoluna koymak için onca zahmet çektikleri hareketi bastırdı. "Nerede günah işledilerse, orada çarpıldılar." Ledru-Rollin'den Changarnier'ye ve Camphausen'den Haynau'ya kadar, tüm 1848-1849 türedilerinin yazgısı bu oldu.

Milliyetler sorunu, Bohemya'da bir başka savaşıma yol açtı. İki milyon Alman ile üç milyon Slav tarafından yerleşilmiş, Çek dilini konuşan bu ülke, hemen hepsi Çeklerin eski üstünlüğüne ilişkin büyük tarihsel anılara sahipti. Ama sonra, Slav ailesinin bu kolunun gücü, daha 15. yüzyıldaki hüssitler savaşlarından[227] beri kırılmıştı. Çek dilini konuşan eyaletler bölündü; bir bölüm Bohemya krallığını, bir başkası Moravya prensliğini oluşturuyor, bir üçüncüsü, Slovaklar tarafından yerleşilmiş Karpat dağları bölgesi ise, Macaristana katılıyordu. Moravyalılar ve Slovaklar, çoğu, dillerini korumuş olsalar da, uzun süreden beri her türlü dirilik ve ulusal duygu kalıntısını yitirmiş bulunuyorlardı. Bohemya'nın dört yanından üç yanı, tamamen Alman ülkelerle çevrilmişti. Alman öğe, kendi öz toprakları üzerinde büyük gelişmeler göstermişti; hatta başkentte, Prag'da bile, iki milliyet birbirini azçok dengeliyordu; ve her yerde, sermaye, ticaret, sanayi ve entelektüel kültür, Almanların elindeydi. Çek milliyetçilerinin başlıca şampiyonu olan profesör Palacky'nin kendisi de, şimdi bile, Çek dilini yanlışsız ve yabancı vur-

gu olmadan konuşmasını bilmeyen, kafadan çatlak bir Alman bilim adamından başka bir şey değildir. Ama çoğu kez olduğu gibi, son dörtyüz yıllık tarihin bilinen bütün olaylarının tanıklığına göre, ölmekte olan Çek milliyeti, 1848'de, eski diriliğini yeniden kazanmak için son bir çabaya —başarısızlığı, bütün devrimci düşünceler dışında, Bohemya'nın, halkının bir parçası, birkaç yüzyıl boyunca, hâlâ Almancadan başka bir dil konuşmaya devam edebilse bile, bundan böyle ancak Almanya'nın yapıcı bir parçası olarak varolabileceğini kanıtlayacak bir çabaya— girişti.[228]

Londra, Şubat 1852

IX. PANSLAVİZM. SCHLESWİG-HOLSTEİN SAVAŞI

Bohemya ve Hırvatistan (Alman, Bohemya üzerinde nasıl etkin olduysa, Macar'ın da kendisi üzerinde öyle etkin olduğu, Slav ailesinden ayrılmış öbür üye), Avrupa kıtası üzerinde "panslavizm" denilen şeyin ocakları idiler. Ne Bohemya bağımsız bir ulus olarak varolabilecek kadar güçlü idi, ne de Hırvatistan. Bunların daha enerjik halklar tarafından kaçınılmaz bir biçimde özümlenmeleri sonucunu veren tarihsel nedenlerin etkisi ile yavaş yavaş kemirilen milliyetleri, ancak öbür Slav uluslarla ittifak yoluyla yeniden belli bir bağımsızlık kazanmayı umabilirlerdi. 22 milyon Polonyalı, 45 milyon Rus, 8 milyon Sırp ve Bulgar vardı: Neden 80 milyon Slavın tümüyle, güçlü bir konfederasyon kurulmasını, ve neden kutsal Slav toprağı üzerinde, Türk, Macar, ve hepsinin üstünde, nefret edilen ama onsuz da yapılamayan *Niemetz*, Alman istilâcı, püskürtülmesin ya da kökü kazınmasındı? Uygar Batıyı barbar Doğuya, kenti kıra, ticaret, sanayi ve entelektüel yaşamı, Slav serflerinin ilkel tarımına bağımlı kılmaktan aşağısı kurtarmayan bu saçma ve tarihsel olmayan (*antihistorique*) hareket, tarih bilimine meraklı bazı Slavların çalışma odalarında işte böyle hazırlandı. Ama bu acayip teorinin arkasında, korkunç Rus İmparatorluğu gerçekliği dikiliyordu; o, davranışı ile, tüm Avrupa'yı Slav ırkının, ve özellikle bu ırkın tek önemli bölümü olan Rusların yurtluğu sayma savını ilân eden imparatorluk; o,

Saint-Petersburg ve Moskova gibi iki başkent ile, her Rus köylüsü tarafından dininin ve ulusunun gerçek metropolü olarak düşünülen "çarkent" (İstanbul, Rusça *Tsargrad,* yani çarın oturduğu kent), gerçekten imparatorunun konutu olmadıkça, ağırlık merkezini bulamayacak olan imparatorluk; o, son 150 yıl boyunca giriştiği bütün savaşlarda, hiç toprak yitirmemiş, ama hep kazanmış bulunan imparatorluk [gerçekliği —ç.]. Ve Rus siyasetinin, moda haline gelmiş, ve amaçlarına türetilebilecek başka her sistemden daha uygun düşen panslavist sistemi, merkezî Avrupa'da hangi düzenlerle desteklediği bilinir. Öyleyse, Bohemyalı ve Hırvat panslavistler, birileri bile bile, öbürleri bilmeden, Rusya'nın dolaysız çıkarına çalışıyorlardı; en iyi olasılıkla, Rus egemenliği altındaki Polonya milliyetinin yazgısını paylaşacak bir milliyet kuruntusu için, devrim davasına ihanet ediyorlardı. Gene de, Polonyalıların övüncesi adına, onların hiç bir zaman bu panslavist tuzaklara ciddî bir biçimde aldırmadıklarını söylemek gerek; ve eğer az bir sayıda aristokrat, çılgına dönmüş panslavistler haline geldiyse, bunun nedeni, Rusya'ya bağımlılıkları ile yitirecekleri şeylerin, kendi serf köylülerinin ayaklanması ile yitirecekleri şeylerden daha az olacağını bilmeleriydi.

Bohemyalılar ve Hırvatlar, o zaman, evrensel Slav birliğini hazırlama amacıyla, Prag'da genel bir Slav kongresi topladılar.[229] Bu kongre, Avusturya ordusunun müdahalesi olmasaydı bile kesin bir başarısızlığa uğrardı. Çeşitli Slav dilleri arasındaki farklar, İngilizce, Almanca ve İsveççe arasındaki farklar kadar büyüktü, ve oturumların açılışında, konuşmacıların birbirini anlamasını sağlayan ortak bir Slav dili yoktu. Fransızca denendi, ama Fransızca da çoğunluk için anlaşılır bir dil değildi; tek ortak duyguları Almanlara karşı ortak bir nefret olan zavallı coşkun Slavlar, sonunda, herkes tarafından anlaşılan tek dil olduğundan, düşüncelerini bu nefret edilen Alman dili ile açıklama zorunda kaldılar. Ne var ki, aynı saatte, Galiçyalı mızraklı süvariler, Hırvat ve Slovak kumbaracılar, Bohemyalı topçu ve zırhlı süvariler biçimi altında, Prag'da bir başka Slav kongresi daha toplanıyordu; ve Windischgraetz komutası altında, silahlı, bu gerçek Slav kongresi, yirmidört saatten daha az bir za-

manda, düşsel bir Slav üstünlüğü kurucularını kent dışına kovdu ve onları dörtbir bucağa dağıttı.

Avusturya Kurucu Diyetinin Bohemyalı, Moravyalı, Dalmaçyalı temsilcileri ile Polonyalı temsilcilerinin bir bölümü (aristokrasi), bu mecliste, Alman öğeye karşı sistemli bir savaşım yürütüyorlardı. Almanlar ile Polonyalıların bir başka bölümü (yoksullaşmış soyluluk), bu mecliste devrimci ilerlemenin başlıca savunucuları idiler. Onlara karşı çıkan Slav temsilciler yığını, böylece tüm hareketlerinin gerici eğilimlerini sergilemiş olmakla yetinmediler, Prag'daki toplantılarını dağıtmış bulunan o aynı Avusturya hükümeti ile dolap çevirip komplo kuracak kadar da alçaldılar. Alçakça davranışlarının karşılığı, onlara da ödendi: Sonunda onlara Diyette bir çoğunluk sağlayan olay olan 1848 Ekim ayaklanması sırasında hükümeti destekledikten sonra, o sıralarda hemen tamamen Slav olan Diyet, tıpkı Prag kongresi gibi, Avusturyalı askerler tarafından dağıtıldı ve panslavistler de, yeniden kımıldadıkları takdirde hapisle tehdit edildiler. Ve elde ettikleri tek şey şudur ki, Slav milliyeti, sadece kendi öz bağnazlık ve körlüklerine borçlu bulundukları bir sonuç olarak, Avusturya merkezileşmesi tarafından şimdi her yerde baltalanmaktadır.

Eğer Macaristan ve Almanya sınırları anlaşmazlığa yolaçmış olsaydı, kuşkusuz, orada da yeni bir çatışma çıkardı. Ama bereket versin ki, hiç bir bahane yoktu, ve iki ulusun çıkarları birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğundan, aynı düşmanlara, yani Avusturya hükümeti ile panslav bağnazlığına karşı savaştılar. Anlaşmaları bir an bile bozulmadı. Gene de, İtalyan devrimi Almanya'nın hiç olmazsa bir bölümünü, kardeş-öldürücü bir savaş içine soktu; ve Metternich sisteminin siyasal zekânın gelişmesini durdurmakta ne derece başarılı olduğunu tanıtlamak için, burada, 1848'in ilk altı ayı içinde, Viyana'da barikatlar üzerine çıkan aynı adamların, coşku dolu, İtalyan yurtseverlerine karşı dövüşen orduya katılmaya gittiklerini saptamak uygun olur. Ama bu acınası fikir karışıklığı uzun ömürlü olmadı.

Son olarak, bir de Danimarka ile, Schleswig ve Holstein konusunda bir savaş vardı. Milliyetleri, dilleri ve eğilimleri bakımından tartışmasız Alman olan bu ülkeler, Almanya için

askerî bakımdan, donanma ve ticarî bakımdan da gereklidirler. Üç yıldan beri, bu ülkeler halkları, Danimarka sızmasına karşı sert bir savaşım veriyorlardı. Üstelik, antlaşmalar da onlara hak veriyordu. Mart devrimi, onları Danimarkalılar ile açık bir çatışmaya götürdü, ve Almanya da onları destekledi. Ama Polonya'da, İtalya'da, Bohemya'da, ve daha sonra da Macaristan'da, askerî harekât çok büyük bir sertlikle sürdürülürken, hiç değilse kısmen halkçı, kısmen devrimci tek savaş olan bu savaşta, sonuçsuz bir yürüyüşler ve karşı-yürüyüşler sistemi benimsendi, ve yabancı diplomasinin, birçok kahramanca çatışmadan sonra, içler acısı bir sona vardıran bir müdahalesi kabul edildi. Savaş sırasında, Alman hükümeti, Schleswig-Holstein'ın devrimci ordusuna her fırsatta ihanet ediyordu. Ve bu ordu bir kez dağıtıldıktan ya da bölündükten sonra, Danimarkalıların onu kılıçtan geçirmesine, tasarlayarak izin verdi. Alman gönüllüleri birliğine karşı da aynı biçimde davranıldı.

Ama Alman adının yazgısı her yandan nefretten başka bir hasat devşirmezken, anayasal ve liberal hükümetler, ellerini sevinçle oğuşturuyorlardı. Polonya ve Bohemya hareketlerini ezmeyi başarmışlardı. O zamana kadar Almanlar, Polonyalılar ve İtalyanlar arasında her türlü ortak anlaşma ve her türlü ortak eylemi engellemiş bulunan eski ulusal hınçları, her yerde yeniden canlandırmışlardı. Halkı, içsavaş sahnelerine ve askerî bastırma önlemlerine alıştırmışlardı. Prusya ordusu ile Avusturya ordusu, birincisi Polonya'da, ikincisi Prag'da, kendilerine olan güvenlerini yeniden kazanmışlardı; ve, devrimci, ama kısa görüşlü gençliğin yurtsever taşkınlığı (Heine'nin sözleriyle, *"die patriotische Überkratt'*ı*) kendini düşman güllesi ile ezdirmek için, Schleswig ve Lombardiya üzerine yöneltilirken, Avusturya için olduğu gibi Prusya için de gerçek eylem aleti olan düzenli ordu, dış ülkeler üzerindeki zaferleri ile, halkın gözündeki saygınlığını yeniden kazanacak bir durumda tutulmuştu. Ama, yineliyoruz, liberaller tarafından en ileri partiye karşı eylem aracı olarak pekiştirilen bu ordular, kendilerine olan güvenlerini ve düzencelerini belirli bir ölçüde yeniden kazanır ka-

*Heine, "Bei des Nachtwächters Ankunft zu Paris", *Zeitgedichte*. —*Ed.*

zanmaz, liberallere karşı döndüler ve iktidara gene eski rejimin adamlarını oturttular. Radetzky, Adige'nin ötesindeki ordugâhında, Viyana'daki "sorumlu bakanlar"ın ilk emirlerini aldığı zaman, şöyle haykırdı: "Bu bakanlar da kim oluyor? Onlar Avusturya hükümeti değil; şu anda, benim ordugâhımın dışında bir Avusturya yok; ben ve ordum, biziz Avusturya; ve İtalyanları yeneceğimiz zaman, imparatorluğu imparator için yeniden fethedeceğiz." Ve yaşlı Radetzky haklıydı, ama sersem "sorumlu" bakanlar ona dikkat etmediler.

Londra, Şubat 1852

X. PARİS AYAKLANMASI. FRANKFURT MECLİSİ

Daha Nisan 1848 başlarında, birinci zaferden yararlanan toplum sınıflarının yenik düşenlerle hemen kurdukları ittifak sonucu, devrimci sel tüm Avrupa kıtası üzerinde durdurulmuş bulundu. Fransa'da, dükkâncılar ile burjuvazinin cumhuriyetçi bölüntüsü, proleterlere karşı, kralcı burjuvazi ile birleşmişlerdi; Almanya ve İtalya'da, muzaffer burjuvazi, halk ve dükkâncılar yığınına karşı, ivedilikle, feodal soyluluk, resmî bürokrasi ve ordunun desteğini almaya çalışmıştı. Az sonra, birleşmiş tutucu ve karşı-devrimci partiler, yeniden üste çıktılar. İngiltere'de, sırasız ve kötü hazırlanmış bir gösteri (10 Nisan) ilerici partinin tam ve kesin bir yenilgisine dönüştü.[230] Benzer iki hareket (16 Nisan[137] ve 15 Mayıs[134]) Fransa'da da başarısızlığa uğradı. İtalya'da kral Bomba,* 15 Mayısta, tek bir vuruşla yetkesini yeniden kazandı.[231] Almanya'da çeşitli yeni burjuva hükümetler ve onların kurucu meclisleri durumlarını pekiştirdiler; ve eğer, olaylar bakımından öylesine bereketli 15 Mayıs her ne kadar Viyana'da bir halk zaferine yolaçtıysa da, bu, ikincil önemde, ve muzaffer halk enerjisi alevinin son bir parlaması olarak görülebilecek bir olay oldu. Macaristan'da, hareket tam bir yasallığın dingin yollarına sokulmuşa benziyordu; ve Prusya süngüleri, yukarda görmüş bulunduğumuz gibi, Po-

*Ferdinand II. —*Ed.*

lonya hareketini daha tohumunda boğmuştu. İşlerin alacağı olası gidişe gelince, daha hiç bir şey belirlenmiş değildi, ve devrimci partilerin çeşitli ülkelerde yitirdikleri her karış toprak parçası, onları kesin eylem için saflarını gitgide daha da sıklaştırmaya itelemekten başka bir sonuç vermiyordu.

Kesin çarpışma yaklaşıyordu. Bu çarpışma ancak Fransa'da başlayabilirdi; çünkü, İngiltere devrimci savaşıma katılmadıkça ve Almanya bölünmüş kaldıkça, ulusal bağımsızlığı, uygarlığı ve merkezileşmesi ile, çevredeki ülkelere güçlü bir sarsıntı itilimi vermeye yetenekli tek ülke, Fransa idi. Zaten, 23 Haziran 1848 günü, Paris'te kanlı savaşım başladığı, her yeni tel yazısı, her yeni haberleşme yazısı, bu savaşımın bir yanda tüm işçi halk yığını, ve öte yanda da Paris halkının orduca desteklenen tüm öbür sınıfları tarafından yürütüldüğünü Avrupa'nın gözlerine durmadan daha açık bir biçimde gösterdiği zaman; çarpışmalar, modern içsavaşlar tarihinde eşi görülmemiş bir azgınlıkla, ama her iki yanda da gözle görülür bir üstünlük olmaksızın, günlerce birbirlerini izledikleri zaman, bu kavganın, eğer ayaklanma zafer kazanırsa, tüm kıtayı yeni devrimler selinin basmasına, ya da eğer ezilirse, karşı-devrimci rejimin, hiç değilse geçici olarak, yeniden kurulmasına yolaçacak kesin büyük kavga olduğu herkes için açık bir duruma geliyordu.

Paris proleterleri yenildiler, kırılıp geçirildiler, ezildiler; o derecede ki, şu anda bile, henüz bellerini doğrultmuş değiller. Ve hemen, Avrupa'nın bir ucundan öbürüne, yeni ve eski tutucu ve karşı-devrimciler, olayın anlamını ne kadar iyi anladıklarını gösteren bir küstahlıkla, başkaldırdılar. Her yerde basın saldırıya uğradı, toplanma ve örgütlenme hakkı engellendi; herhangi bir küçük taşra kentindeki en küçük olay, halkı silahsızlandırmak, sıkıyönetim ilân etmek, ve askerleri, Cavaignac'ın öğretmiş bulunduğu yeni manevra ve savaş kurnazlıkları içinde eğitmek için, bahane hizmeti gördü. Ayrıca, Şubattan bu yana ilk kez olarak, büyük bir kentteki bir halk ayaklanmasının yenilmezliğinin bir kuruntu olduğu da tanıtlanmıştı: Ordular saygınlıklarını yeniden elde ettiler, azbuçuk önemli her sokak savaşında o zamana kadar durmadan yenilmiş bulunan birlikler, hatta bu kavga türünde bile, değerlerine olan güveni yeniden kazandılar.

Almanya'nın eski feodal ve bürokratik partisinin, bir anlık müttefikinden, burjuvaziden kurtulmak, ve Almanya'yı Mart olaylarından önceki durumuna döndürmek yolundaki ilk açık girişimleri, ilk belirli planları, Paris *ouvrier*lerinin* bu yenilgisinden başlatılabilir. Ordu, yeni baştan devletin kesin gücü idi, ve o burjuvazinin malı değildi, ama kendi başına bir güç oluşturuyordu. Hatta, 1848'den önce, küçük rütbeli subaylardan bir bölümünün anayasal bir hükümet için güçlü bir eğilim gösterdiklerinin saptandığı Prusya'da bile, devrim tarafından orduya sokulan düzensizlik, bu ukalâ gençleri gene sıkı bir bağımlılığa götürmüştü; basit er, subaylar karşısında biraz özgür davranmakta bir sakınca görmemeye başlar başlamaz, disiplin ve körü körüne boyuneğme zorunluluğu, onlar için çarpıcı bir açıklık kazanıyordu. Yenik soylular ve bürokratlar, bundan böyle izlemeleri gereken yolu görmeye başladılar; her zaman daha birleşik, küçük ayaklanmalar ve dış savaşlardaki zaferleri ile büyüklenmiş, Fransız askerlerinin kazanmış bulunduğu büyük başarının üstüne titreyen orduyu, sürekli olarak halk ile soysuz çatışmalar içinde tutmaktan başka yapacak bir şey yoktu; o, bir tek büyük darbe ile devrimcileri ezebilir ve burjuva parlamenterlerin kendini beğenmişliklerine bir son verebilirdi. Ve böylesine bir kesin darbeyi indirmek için elverişli an, gelmekte çok gecikmedi.

Almanya'da çeşitli partileri yaz boyunca uğraştıran, bazan ilginç, ama çoğu kez sıkıcı parlamenter oturumlar ve yerel savaşımların sözünü etmeden geçiyoruz. Burjuva çıkarları savunucularının, hiç biri en küçük bir pratik sonuç vermeyen çok sayıdaki parlamenter zaferlere karşın, aşırı partiler arasındaki konumlarının her gün daha savunulmaz bir duruma geldiğini genel olarak sezdiklerini, ve bunun sonucu, bugün gericilerle bir ittifak yapma, ertesi gün daha popüler partilerin gözüne girme yollarını aramalarının gerektiğini söylemek yetsin. Bu sürekli kararsızlık, kamuoyundaki saygınlıklarına ölüm darbesini vurdu, ve olayların gidişi sonucu, içine düştükleri horgörülme, bir anda özellikle bürokratlar ile feodallere yaradı.

*İşçilerinin. —ç.

Güz başlarında, çeşitli partilerin kendi aralarındaki ilişkiler kızışmış ve öylesine kritik bir duruma gelmişlerdi ki, kesin bir kavgayı kaçınılmaz kılıyorlardı. Bu savaşın, demokratik ve devrimci yığınlar ile ordu arasındaki çatışması, Frankfurt'ta oldu. Çatışma, aslında ikinci dereceden bir önem taşıdığı halde, gene de askerî birliklerin ayaklanma üzerinde kazandığı ilk önemli üstünlüğü oluşturuyordu, ve büyük bir moral etkide bulundu. Prusya, çok açık nedenlerden ötürü, Frankfurt Meclisi tarafından kurulan hükümet hayaletinin, Danimarka ile, sadece Schleswig Almanlarını Danimarkalıların öcüne teslim etmekle kalmayan, ama genel kanıya göre, Danimarka savaşında etkili olan azçok devrimci ilkeleri de tamamen yadsıyan bir bırakışma yapmasına izin verdi. Bu bırakışma, Frankfurt Meclisi tarafından, 2 ya da 3 oyluk bir çoğunluk ile reddedildi. Bu kararı düzmece bir hükümet bunalımı izledi, ama üç gün sonra, Meclis, kararından döndü, ve gerçekte, onu iptale ve bırakışmayı onaylamaya kadar gitti. Bu utanılacak davranış halkın öfkesini uyandırdı. Barikatlar kuruldu; ama Frankfurt'ta yeterli sayıda birlik çoktan toplanmış bulunuyordu, ve altı saatlik bir çatışmadan sonra, ayaklanma bastırılmıştı. Almanya'nın öbür yerlerinde de (Baden, Kolonya), gerçi daha önemsiz, benzer ayaklanmalar oldu, ama onlar da aynı biçimde bastırıldılar.

Bu ilk çatışma, karşı-devrimci partiye şu büyük yararı sağladı ki, hiç değilse görünüşte halk seçimlerinden çıkan tek hükümet olan Frankfurt İmparatorluk hükümeti olsun, Ulusal Meclis olsun, bundan böyle halkın gözünde yıkılıp gitmişlerdi. Bu hükümet ve bu Meclis, halk iradesinin gösterilerine karşı, süngülere başvurma zorunda kalmışlardı. Saygınlıklarını yitirmişlerdi; zaten o zamana kadar da pek büyük bir saygınlığı hak edememeleri, kendi kaynaklarını bu yadsıma, halkça sevilmeyen hükümetlerin ve onların askerî birliklerinin içinde bulundukları bağımlılık, bundan böyle imparatorluk naibini, onun bakan ve temsilcilerini, dörtbaşı mamur sıfırlar durumuna düşürüyorlardı. Bu güçsüz hayaletler topluluğundan aldıkları her emri, her dileği, her elçiyi, önce Avusturya, sonra Prusya, daha sonra da küçük devletlerin, nasıl bir küçümsemeyle karşıladıklarını birazdan gö-

receğiz.

Şimdi, Fransız Haziran savaşmasının Almanya'daki o büyük karşılığına, Paris proleter savaşımı Fransa için ne kadar kesin bir önem taşıdıysa, Almanya için o kadar kesin bir önem taşıyan o büyük olaya geliyoruz; yani Ekim 1848'deki Viyana devrimi ve bunun sonucu bu kentin baskınla alınışını demek istiyoruz. Ama bu savaşmanın önemi öylesine büyüktür, ve sonuç üzerine doğrudan doğruya katkıda bulunan çeşitli koşulların açıklanması *Tribune* sütunlarında o kadar büyük bir yer tutacaktır ki, ona ayrı bir makale ayırma zorundayız.

Londra, Şubat 1852

XI. VİYANA AYAKLANMASI

Şimdi Paris Haziran ayaklanmasının Almanya'daki devrimci karşılığını oluşturan, ve bir tek vuruşla, dengeyi karşıdevrimci parti yararına çeviren kesin olaylara, Viyana'daki 1848 Ekim ayaklanmasına geliyoruz.

12 Mart zaferinden sonra Viyana'da çeşitli sınıfların konumunun ne olduğunu görmüştük. Ayrıca, Alman Avusturyası hareketinin, Avusturya'nın Alman-olmayan eyaletlerindeki hareket içine nasıl karıştığını ve onlar tarafından nasıl engellendiğini de görmüştük. Öyleyse şimdi, bize, Alman Avusturyası'ndaki bu son ve çok zorlu ayaklanmaya yolaçan nedenler üzerine hızlı bir gözatmaktan başka bir şey kalmıyor.

Metternich hükümetinin resmî-olmayan başlıca zümrelerini oluşturan yüksek aristokrasi ile Borsa'da oynayan burjuvazi, sadece saray, ordu ve bürokrasi sayesinde değil, ama daha da çok burjuvazi arasında hızla yayılan "anarşi" korkusu sayesinde, hatta mart olaylarından sonra bile, hükümet üzerinde ağırbasan bir etkinlik sürdürebilmişlerdi. Az sonra, bunlar, bir basın yasası,[232] inanılmaz bir derecede aristokratik bir Anayasa[233] ve eski "zümresel" bölünmelere dayanan bir seçim yasası[234] biçimi altında, birkaç deney balonu uçurmayı denediler. Anayasacı denen, çekingen ve yeteneksiz yarı-liberal bürokratlardan bileşen bakanlar kurulu,

14 Mayıs günü, hükümeti denetleme, ve gerektiğinde ona karşı halk güçlerine başvurma özel ereğiyle kurulmuş birlikler olan ulusal muhafız ve Akademik Lejyon[235] delegeleri Merkez Komitesini dağıtarak, hatta devrimci yığın örgütlerine karşı doğrudan bir saldırıyı göze almaya bile cesaret etti. Nedir ki, bu davranış, hükümeti komiteyi tanımaya, Anayasa ve seçim yasasını kaldırmaya, ve yeni bir anayasa hazırlama işini genel oyla seçilmiş anayasal bir Diyete bırakmaya zorlayan 15 Mayıs ayaklanmasına yolaçmaktan başka bir şeye yaramadı. Tüm bunlar, ertesi günü bir imparatorluk bildirisi ile doğrulandı. Bununla birlikte, bakanlar kurulunda kendi temsilcileri de bulunan gerici parti, "liberal" meslektaşlarını, halk kazanımlarına karşı hemen yeni bir saldırıya girişmeye zorladı. Hareket partisinin kalesi, sürekli bir çalkantı merkezi olan, ve işte bu nedenle de, Viyana'nın en ılımlı burjuvaları tarafından hiç sevilmeyen Akademik Lejyon, ayın 26'sında, bir bakanlar kurulu kararnamesi ile dağıtıldı. Eğer bu işle bir ulusal muhafız müfrezesi görevlendirilseydi, bu darbe belki başarılı olurdu, ama ulusal muhafıza karşı da güvensizlik besleyen hükümet, işe askeri karıştırdı; ve ulusal muhafız hemen hükümete karşı döndü, Akademik Lejyon ile birleşti ve böylece hükümet tasarısını başarısızlığa uğrattı.

Bununla birlikte, imparator* ve maiyeti, 16 Mayısta, Viyana'dan ayrılmış ve Innsbruck'a kaçmışlardı. Ülkelerinin Sardinya-Lombardiya ordusu tarafından istilâ tehlikesi karşısında bağlılığı uyanmış softa Tirolyenlerle çevrilen, ve İnnsbruck'un havan toplarının menzili içinde olması nedeniyle, Radetzky birliklerinin yakınlığı tarafından desteklenen karşı-devrimci parti, dağınık güçlerini, her türlü denetim ve gözetimden uzak, ve tam bir güvenlik içinde biraraya getirip yeniden kurabileceği ve komplolar ağını tüm ülke üzerine yeniden gerebileceği bir barınağı işte burada buldu. Radetzky, Jellachich, Windischgraetz ve çeşitli eyaletlerin yönetim hiyerarşisi içindeki denenmiş adamlarla yeniden ilişki kuruldu. Slav önderlerle entrikalar düzenlendi. Böylece karşı-devrimci *kamarillâ* emrinde gerçek bir güç oluşturuldu,

*Ferdinand I. —*Ed.*

öysa iktidarsız bakanlar, Viyana'da, devrimci yığınlar ile ve az sonra toplanacak Kurucu Meclis oturumlarında ardı arkası gelmez boğuşmalar içinde, çerden çöpten saygınlıklarını yıpratmaya bırakılıyordu. Hareketi bir an için başkentte kendi başına bırakmaya dayanan ve Fransa gibi merkezileşmiş ve türdeş bir ülkede, ilerici partinin tam egemenliğini sağlayacak olan siyaset, bu nedenle, burada, Avusturya'da, türdeş olmayan bir siyasal yığışım içinde, gericiliğin durumunu kurtarmanın en şaşmaz araçlarından biriydi.

Viyana'da, üç yenilgiden sonra ve genel oya dayanan bir Kurucu Meclis karşısında, sarayın artık korkulacak bir düşman olmadığına inanan burjuvazi, kendini gitgide, işlerde bazı bozukluklar sonucu veren zorlu sarsıntılardan sonra bu sınıfı her yerde egemenlik altına alan o bezginliğe, o iç sönüklüğüne, o bitmez tükenmez düzen ve dinginlik çağrısına bıraktı. Avusturya başkentinin sanayii, hemen tamamen, devrim ve sermaye kaçışından sonra, ister istemez çok düşük bir talebin bulunduğu lüks maddelerle sınırlıdır. Ticarî refahı yeniden canlandırmak için güvenilen şeyler olan düzenli bir hükümet sistemine dönme ve sarayın geri geldiğini görme isteği, o sırada burjuvazi içinde yayılıyordu. Temmuzda, Kurucu Meclisin toplanması, devrimci dönemin sonu olarak selâmlandı; Radetzky'nin İtalya'daki zaferleri ve gerici Doblhoff kabinesinin başa geçmesinden sonra, kendini halkın saldırısına karşı meydan okuyacak kadar güçlü gören, ve Diyetin Slav çoğunluğu ile çevirdiği dolapları iyi bir sonuca bağlamak için Viyana'da bulunması zorunlu olan sarayın geri dönüşü de, aynı biçimde selâmlandı. Kurucu Diyet, köylülerin feodal kölelik ve soyluluk yararına zorunlu çalışmadan kurtuluşu üzerindeki yasaları tartışırken, saray ustaca bir darbe indirdi. İmparator, 19 Ağustos günü, ulusal muhafızı gözden geçirmeye götürüldü; imparatorluk ailesi, saray, generaller, böyle devletin önemli temellerinden biri olarak resmen tanındıklarını görmekle gururdan sarhoş olmuş silahlı burjuvalara karşı pöhpöhçülükte birbirleriyle yarıştılar; ve hemen sonra, hükümetin o zamana kadar işsiz işçilere yaptığı yardımı kaldıran, kabinenin tek sevilen bakanı Bay Schwarzer tarafından imzalanmış bir kararname yayınlandı. Oyun başarı kazandı; işçi sınıfı bir gösteri

yaptı; burjuva ulusal muhafızlar, bakanlarının kararnamesinden yana çıktılar; "anarşistler"e karşı sürüldüler, direnç göstermeyen silahsız işçiler üzerine kaplanlar gibi atıldılar, ve 23 Ağustos günü, çok sayıda işçi öldürdüler. Devrimci gücün birlik ve güçlülüğü işte böyle yok edildi; burjuva ve proleterler arasındaki sınıflar savaşımı, Viyana'da da, kanlı bir patlama sonucuna varmıştı; ve karşı-devrimci *kamarillâ*, güçlü darbesini indirebileceği günün yaklaştığını gördü.

Macaristan'daki işler, ona, kendilerine göre davranmak istediği ilkeleri açıkça ilân etme fırsatını vermekte gecikmedi. 5 Ekim günü, resmi *Viyana Gazetesi*'ndeki[236] bir imparatorluk kararnamesi, —Macaristan bakımından sorumlu bakanların hiç biri tarafından imzalanmamış bir kararname—, Macar Diyetinin dağıtıldığını bildiriyor, ve aslında yasal Macar yetkeleri ile savaş durumunda bulunan bir adam olan güney Slovanya gericiliğinin başı, Hırvatistanlı Ban Jellachich'i, Macaristan askerî ve sivil valisi atıyordu. Aynı zamanda, Viyana'daki birlikler, yürüyüşe geçme, ve Jellachich'in yetkesini zorla kabul ettirecek olan orduya katılma emrini aldılar. İşte bu, gerçekten çok kurnazlık göstermekti: Viyana'da herkes, Macaristan'a karşı bir savaşın, anayasal hükümet ilkesine; imparatorun, sorumlu bir bakan tarafından imzalanmaksızın yasa gücünde kararnameler çıkarmaya çalışarak, bu kararnamede ayaklar altına almış bulunduğu ilkeye karşı bir savaş olduğunu seziyordu. Halk, Akademik Lejyon, Viyana ulusal muhafızı, 6 Ekim günü yığın halinde ayaklandı ve birliklerin gidişine karşı çıktılar; bazı kumbaracılar halktan yana geçtiler, silahlı halk güçleri ile birlikler arasında kısa bir savaşım oldu; Savaş Bakanı Latour, halk tarafından öldürüldü; ve akşam, zaferi kazanan halk oluyordu. Bununla birlikte, Stuhlweissenburg'da Perczel tarafından yenilen Ban Jellachich, Viyana yakınlarına, Alman Avusturyası toprakları üzerine sığınmış bulunuyordu; Ban'ın yardımına yönelecek Viyanalı birlikler, şimdi ona karşı açıkça düşman ve karşıkoyucu bir tutum aldı: imparator ve saray, yarı-slav bir bölge olan Olmutz'a, bir kez daha kaçtılar.

Ama Olmutz'da, saray kendini Innsbruck'ta olduğundan bambaşka bir durum içinde buldu. Burada saray, Ku-

rucu Meclisin, Olmutz'a yığın yığın koşuşan Slav üyeleri, ve krallığın dörtbir yanından gelmiş coşkulu Slavlar tarafından çevrilmişti. Güncel konumu, ona devrime karşı hemen bir kampanya açma olanağını sağlıyordu. Slav entrikacılarının gözünde, kampanya, Slav üstünlüğünün yeniden kurulması ve Slav toprağı saydıkları topraklar üzerindeki iki işgalcinin yokedilmesi için bir savaş, Alman ve Macar'a karşı bir savaş olacaktı. Şimdi Viyana çevresinde toplanmış bulunan ordunun komutanı, Prag fatihi Windischgraetz, birdenbire Slav ulusal kahramanı durumuna geldi. Ve ordusu, her yandan hızla pekiştiriliyordu. Bohemya, Moravya, İstirya, Yukarı-Avusturya ve İtalya'dan, Jellachich'in birlikleri ile başkentin eski garnizonuna katılmak ereğiyle, Viyana'ya doğru giden yollardan, alaylar üzerine alaylar geldi. Böylece ekim ayı sonlarına doğru 60.000'den çok adam toplandı ve bu adamlar, 30 Ekim günü, kesin saldırıya geçebilecek bir duruma gelmek üzere, hemen imparatorluk kentini dörtbir yandan çevirmeye başladılar.

Ama Viyana'da, karışıklık ve kararsızlık hüküm sürüyordu. Daha zafer kazanılır kazanılmaz, "anarşik" çalışan sınıflara karşı eski güvensizlik, burjuvaziyi yeniden egemenliği altına alıyordu; altı hafta önce, silahlı dükkâncılardan gördükleri davranışı, ve genel olarak burjuvazinin kararsız ve oynak siyasetini anımsayan işçiler, başkentin savunmasını onlara bırakmak istemeyerek, kendileri için silah ve askerî bir örgüt isteminde bulundular. İmparatorluk despotizmine karşı savaşmak için yanıp tutuşan Akademik Lejyon, ne iki sınıfın bu birbirinden uzaklaşmasının derin anlamını, ne de durumun zorunluluklarını azıcık olsun anlayabilecek yetenekteydi. Kamuoyunda, yönetici çevrelerde karışıklık vardı. Alman Diyetindeki Alman temsilcilerden geri kalanlar ile, daha devrimci birkaç Polonyalı temsilci dışında kalan bazı Slav temsilciler, Olmutz'daki dostları için casus rolü oynuyor, sürekli olarak toplanıyorlardı; ama kararlı bir tutum takınacak yerde, zamanlarını, anayasal geleneklerin sınırlarını aşmaksızın, imparatorluk ordusuna karşı direnme olanağı üzerindeki kısır tartışmalarla yitiriyorlardı. Hemen tüm Viyana halk örgütlerinin temsilcilerinden bileşen Güvenlik Komitesi, direnmeye kararlı da olsa, gene de ona tutarlı ener-

jik ve kararlı bir eylem çizgisi izlemesine izin vermeyen bir darkafalılar ve küçük dükkâncılar çoğunluğu tarafından egemenlik altına alınmış bulunuyordu. Akademik Lejyon Konseyi, kahramanca kararlar alıyordu, ama işlerin yönetimini ele alacak yetenekte hiç mi hiç değildi. Güvenilmeyen, silahsız, örgütsüz, eski rejimin entelektüel boyunduruğundan daha yeni kurtulan, toplumsal konumu ile bu konumdan çıkan siyasal tutumun bilinçli kavrayışına değil, ama salt içgüdüsel anlayışına daha yeni varan işçi sınıfı, meramını ancak gürültülü gösterilerle anlatabilir, ve kendisinden beklenmesi gerektiği gibi, yaşanan anın güçlükleri düzeyine yükselemezdi. Ama, devrim sırasında Almanya'nın her yanında olmuş olduğu gibi, eline bir kez silah geçtikten sonra, sonuna kadar dövüşmeye de hazırdı.

Viyana'da işler bu merkezdeydi. Dışarda, Radetzky'nin İtalya'daki zaferleri ile coşmuş, yeniden örgütlenmiş Avusturya ordusu; iyi silahlanmış, iyi örgütlenmiş, ve iyi komuta edilmese de, hiç değilse komutanları bulunan altmış-yetmiş bin adam. İçerde, karışıklık, sınıfların bölünüşü, örgütsüzlük; bir bölümü hiç dövüşmemeye kararlı, bir başka bölümü kararsız, ve sadece çok küçük bir bölümü harekete hazır bir ulusal muhafız; sayısı bakımından güçlü, ama öndersiz, hiç bir siyasal eğitimi olmayan, hemen hemen nedensiz öfke nöbetlerine olduğu kadar teröre de yatkın, yazgısı ortalıkta dolaştırılan asılsız söylentilere bağlı, dövüşmeye iyiden iyiye hazır, ama hiç değilse başlangıçta, silahsız, sonunda onu kavgaya götürdükleri zaman yarım yamalak silahlı ve ancak yeni örgütlenmiş bir durumda bulunan bir proleter yığın; hemen kafası üzerindeki dam yanarken, teorik boşluklar üzerinde tartışan güçsüz bir Diyet, ne girişim, ne de enerjiye sahip bir yönetim komitesi. Karşı-devrimci yanda her şeyin karmakarışık, ve tek örgütlü gücün, devrim tarafından yaratılan güç olduğu dönemden, mart ve mayıs günlerinden bu yana, her şey değişmişti. Böyle bir savaşımın sonucu üzerinde pek bir kuşku duyulamazdı. Ve eğer hâlâ bir kuşku vardıysa, o da 30-31 Ekim ve 1 Kasım olayları tarafından dağıtıldı.

Londra, Mart 1852

XII. VİYANA'NIN BASKINLA ALINIŞI
VİYANA İHANETİ

Windischgraetz tarafından toplanan ordu, sonunda Viyana saldırısına başladığı zaman, savunma için elaltında bulunan güçler adamakıllı yetersizdi. Ulusal muhafızın sadece bir bölümü mevzilere getirilebildi. Gerçi son anda, apartopar bir proleter muhafız kurulmuştu, ama halkın en kalabalık, en gözüpek, en enerjik bölümünden böylece yararlanmaya çok geç girişildiğinden, bu muhafız, başarılı bir direniş için gerekli silah kullanma bilgisi ve en ilkel disiplinden hemen hemen yoksundu. Öyle ki, belirli bir ölçüde iyi yetişmiş ve disiplinli, yiğit ve coşkulu üç-dört bin kişiden oluşmuş Akademik Lejyon, askerî bakımdan, başarıyla harekâta yetenekli tek güçtü. Ama, güvenilir birkaç ulusal muhafız, ve karmakarışık silahlı proleterler yığını ile birlikte, bu Lejyon, Jellachich'in, alışkanlıklarının niteliği bakımından, evden eve, sokaktan sokağa savaş için yaratılmış gibi olan eşkiya sürülerini hesaba katmasak bile, Windischgraetz'in düzenli, ve çok daha kalabalık askerleri ile karşı karşıya idi. Ve isyancıların, Windischgraetz'in öyle pek ince eleyip sık dokumadan kullandığı o kalabalık ve çok iyi durumdaki topçusu karşısında, yıpranmış, kötü yerleştirilmiş ve kötü kullanılmış birkaç eski topundan başka bir şeyleri yoktu!

Tehlike yaklaştıkça, Viyana'daki karışıklık büyüyordu. Son ana kadar, Diyet, başkentin birkaç fersah ötesinde ordugâh kuran Perczel'in Macar ordusunu yardımına çağırmak için gerekli gücü kendinde bulamadı. Silahlı halk yığınları gibi, çelişik söylentilerin çıkışlı inişli gelgitine göre çalkalanan Güvenlik Komitesi,* çelişik kararlar alıyordu. Tek bir konu üzerinde herkes birlikte: Mülkiyete saygı; hem de bu koşullar içinde hemen hemen gülünç bir derecede. Kesin bir savunma planı hazırlığı için, çok az şey yapıldı. Eğer herhangi bir kişi bu işi yapabilirse, Viyana'yı kurtarabilecek tek adam, doğuştan Slav olan Bem, hemen hemen hiç tanınmayan bir yabancı idi, ve genel güvensizlik yüzünden bunalarak, bu işten vazgeçti. Vazgeçmeseydi, hain olarak linç

*Bkz: bu cildin 395-396. sayfaları. —*Ed.*

edilebilirdi. İsyancı güçlerin, hatta küçük rütbeli bir subaydan çok romancı olan komutanı Messenhauser, görevinin çok altındaydı; ama gene de, sekiz aylık devrimci savaşımlardan sonra, halk partisi ondan daha yetenekli bir savaş adamını ne çıkarabildi, ne de kendine çekebildi. Savaşma, işte bu koşullar içinde başladı. Eğer tamamen yetersiz savunma araçları, saflarındaki tam bir hazırlık ve askerî örgütlenme yokluğu gözönünde tutulursa, Viyanalılar son derece kahramanca bir direnç gösterdiler. Birçok yerde, henüz komutayı elinde tutan Bem tarafından verilen: "bulunulan yeri son ere kadar savunma" emri, elifi elifine yerine getirildi. Ama düşman güçlerin üstünlüğü çok büyüktü. Barikatlar, banliyönün bellibaşlı yollarını oluşturan uzun ve geniş caddelerde, imparatorluk topçusu tarafından, birbiri arkasına silinip süpürüldüler; ve savaşın ikinci günü akşamında, Hırvatlar, eski kentin yamacı üzerindeki evler çizgisini işgal ediyorlardı. Macar ordusunun düzensiz ve güçsüz bir saldırısı tamamen başarısızlığa uğramıştı; ve bir bırakışma sırasında, eski kentteki bazı müfrezeler teslim olur, bazıları duraksar ve karışıklığı artırır, ve Akademik Lejyonun kalıntıları yeni siperler kazarken, imparatorluk birlikleri tarafından bir gedik açıldı, ve genel kargaşalıktan yararlanılarak, eski kent baskınla alındı.

Bu zaferin hemen ilk sonuçları, sıkıyönetim yasası gereğince yapılan hayvanlık ve idamlar, Viyana üzerine salıverilen Slav sürüleri tarafından işlenen akılalmaz cinayet ve alçaklıklar, ayrıntılı bir biçimde anlatılmaları gerekmeyecek kadar bilinen şeyler. Daha sonraki sonuçlara, devrimin Viyana'daki yenilgisi üzerine Alman işlerinin aldığı yepyeni gidişe gelince, onları daha ilerde inceleme olanağı bulacağız. Geriye, Viyana'nın alınması ile bağlantı halinde gözönünde tutulacak iki nokta kalıyor. Bu başkent halkının iki müttefiki vardı: Macarlar ile Alman halkı. Sınav sırasında bunlar nerede idiler?

Viyanalıların, özgürlüğünü yeni kazanmış bir halkın tüm yüce gönüllülüğü ile, son duruşmada kendilerinin de olsa, en başta ve her şeyden önce Macarların olan bir dava uğruna ayaklanmış bulunduklarını gördük. Avusturya birliklerinin Macaristan üzerine yürümelerine katlanmaktan-

sa, ilk ve en korkunç saldırılarına göğüs gerdiler. Ve onlar müttefiklerini desteklemek için böylesine soylu bir biçimde ileriye doğru yönelirlerken, Macarlar, başarıyla dövüştükleri Jellachich'i Viyana üzerine püskürtüyor, ve zaferleri ile, bu kente saldıracak birlikleri pekiştiriyorlardı. Bu koşullarda, Macaristan'ın açık ödevi, gecikmeksizin ve elindeki bütün güçlerle, Viyana Diyetini değil, Güvenlik Komitesini değil, ama *Viyana devrimini* desteklemekti. Ve eğer Macaristan, Macaristan'ın ilk savaşmasına Viyana'nın giriştiğini unutmuş olsa bile, Viyana'nın, Macar bağımsızlığının biricik ileri karakolu olduğunu, ve bu kent düştükten sonra, imparatorluk birliklerinin kendisine karşı ilerlemesini artık hiç bir şeyin durduramayacağını, kendi öz güvenliği için unutmamalıydı. Nedir ki, Macarların, Viyana Kuşatma ve saldırısı sırasındaki hareketsizliklerini savunmak için, neden diye ileri sürebilecekleri ve sürmüş bulundukları her şeyi çok iyi biliyoruz: Kendi öz güçlerinin yetersizliği, Diyet ve Viyana'daki bütün öbür resmî kuruluşların onlara çağrıda bulunmayı reddetmesi; anayasal bir alan üzerinde kalma ve Alman merkezî iktidarı ile sürtüşmelerden kaçınma zorunluluğu. Macar ordusunun yetersiz durumuna gelince, Viyana devrimi ve Jellachich'in gelişini izleyen ilk günlerde, düzenli Avusturya ordusu toplanmış olmaktan uzak bulunduğuna göre, düzenli birliklere hiç bir gereksinme olmadığı bir gerçektir; Viyanalılarla birleşmeyi sağlamak ve Avusturya ordusunun tüm toplanmasını altı ay ertelemek için Jellachich üzerinde kazanılan ilk üstünlüğü, hatta sadece Stuhlweissenburg'da dövüşen *Landsturm* güçleri ile izlemek yeterdi. Savaşta, ve özellikle devrimci savaşta, kesin bir üstünlük kazanılana kadar eylemde hızlılık ilk kuraldır; ve biz, Perczel'in, *salt askerî düşünceler* yararına, Viyanalılarla birleşmesini gerçekleştirene kadar durmaması gerektiğini ileri sürmekte duraksamıyoruz. Kuşkusuz, karşı karşıya bulunulan bazı tehlikeler vardı; ama bazı tehlikeleri göze almadan bir savaşı acaba kim kazanmıştır? Ve Viyana halkı, 400.000 kişilik bir halk, 12 milyon Macarı ezmeye giden güçleri kendi üzerine çektiği zaman acaba hiç bir tehlikeyi göze almıyor muydu? Avusturyalıların biraraya gelmesini bekleyerek, ve Schwechat'ta, haketmiş bulunduğu gibi, onursuz bir yenilgiyle

sonuçlanan güçsüz şaşırtma gösterisini yaparak işlenen askerî yanlışlık, kuşkusuz Jellachich'in dağınık sürülerine karşı Viyana üzerine kararlı bir yürüyüşten daha çok tehlike içeriyordu.

Ama deniyor, Macarların, resmî bir kuruluşun izni olmadan, böylesine bir ilerleyişi, Alman toprağının bir çiğnenmesi olur, Frankfurt merkezî iktidarı ile sürtüşmelere yolaçar, ve her şeyden önce de, Macar sorununun gücünü oluşturan yasal ve anayasal siyasetin bir yana bırakılması anlamına gelirdi. Ne var ki, Viyana'daki resmî kuruluşlar birer sıfırdı! Macaristan için Diyet mi, halk komiteleri mi ayaklanmış, yoksa Macar bağımsızlığı için savaşta ilk çatışmaya göğüs germek üzere Viyana halkı, ve sadece o mu silaha sarılmıştı? Önemli olan, Viyana'da şu ya da bu resmî örgütün korunması değildi, —bütün bu örgütler, devrimci gelişmenin akışı içinde yıkılabilirlerdi, ve gerçekten çok çabuk yıkılırlardı—, önemli olan, Macaristan'ı istilâdan kurtarabilecek tek şey olan devrimci hareketin yükselmesi ve halk eyleminin kesintisiz ilerlemesiydi. Bu devrimci hareketin daha sonra alabileceği biçimlere gelince, bu, Viyana ile genel olarak Alman Avusturyası, ortak düşmana karşı müttefikleri oldukları sürece, Macarların değil Viyanalıların bileceği işti. Ama insan, kendi kendine, Macar hükümetinin bu hemen hemen yasal bir izin isteme davranışında, her ne kadar Macaristan'ı kurtarmadıysa da, hiç değilse daha sonraki bir dönemde, İngiliz burjuva kamuoyu üzerinde iyi bir etki yapan o aslında hayli kuşkulu bir yasallığa can atmanın ilk açık belirtisini görmenin, yerinde olup olmadığını sorabilir.[237]

Frankfurt'taki Almanya merkezî iktidarı ile olanaklı çatışmalar bahanesine gelince, bu tamamen kof bir bahanedir. Frankfurt yetkeleri, Viyana'da karşı-devrimin zaferi ile *de facto** yıkılmışlardı; eğer devrim, düşmanlarını yenmek için zorunlu desteği onlardan bulmuş olaydı, gene yıkılacaklardı. Ve, son olarak, Macaristan'ın yasal ve anayasal alandan ayrılamayacağı büyük kanıtı, Britanyalı serbest ticaretçileri[238] kandırabilir, ama tarihin gözlerine hiç bir za-

*Fiilen. —ç.

man yeterli bir kanıt olarak görünmeyecektir. Viyana halkının, 13 Mart ve 6 Ekim günleri, "yasal ve anayasal araçlar" ile yetinmiş olduğunu varsayalım; o zaman uygar dünyanın ilgisini Macaristan üzerine çeken "yasal ve anayasal" hareket ile tüm onurlu savaşmalar ne olurdu? Macarların 1848 ve 1849'da üzerinde yer aldıklarını söyledikleri o sıkı sıkıya yasal ve anayasal alan, onlar için, Viyana halkının 13 Mart günü son derece yasa ve anayasa-dışı bir nitelik taşıyan ayaklanması ile fethedilmiştir. Burada Macaristan devrim tarihini incelemek konumuza girmez, ama bu türlü kuruntulara boş veren bir düşman karşısında, sadece yasal direnme araçları ile yetinmenin son derece yararsız olduğunu belirtmek, bize gerekli gibi görünüyor; ve Görgey'in yararlandığı ve hükümete karşı kullandığı o sonsuz yasallık bahanesi olmaksızın, Görgey ordusunun generaline bağlılığı ve utanılacak Vilagos felâketinin[239] olanaksız olacaklarını ekleyeceğiz. Ve en sonunda, onurlarını kurtarmak için Macarlar, 1848 Ekiminin son günlerinde, Leitha'yı geçtikleri zaman, bu iş, hemen ve kararlı bir saldırının olacağı kadar yasa dışı bir şey değil miydi?

Macaristan'a karşı, bilindiği gibi, dostça olmayan duygular beslemiyoruz. Onu, savaşımı sırasında destekledik: Macar sorununun Almanya'da halka malolması için, Macar ve Slav ırkları arasındaki savaşımın içyüzünü açıkladığımız ve Macar savaşını izlediğimiz, o zamandan beri, doğuştan Macar ve "görgü tanığı" olanların yapıtları dahil, bu konuda yayınlanan hemen her kitapta, aşırılmış olma övüncesine eren bir dizi makale ile, gazetemiz *Neue Rheinische Zeitung*'un,[76] bütün öbürlerinden daha çok şey yaptığını söylememize izin verilsin. Bugün de, Macaristan'ı, gelecekte Avrupa kıtasındaki tüm altüst oluşlarda, Almanya'nın zorunlu ve doğal müttefiki olarak düşünüyoruz. Ama biz, kendi öz yurttaşlarımız karşısında, komşularımız üzerine düşündüğümüzü söylemek hakkını kazanacak kadar sert davranmıştık; üstelik, burada olguları tarihin yantutmazlığı ile saptama durumundayız; ve bu özel olayda, Viyana halkının yücegönüllü yiğitliğinin, Macar hükümetinin sakıntılı etraf kollamasından sadece daha soylu değil, ama çok daha kavrayışlı olduğunu da söylemeliyiz. Bir Alman olarak, yurttaşlarımız

olan Viyana halkının, sayesinde Macarların o kadar büyük şeyler yapabildikleri orduyu[240] örgütleme zamanı bulduklarını o kahramanca direncini, Macar savaşının tüm gözkamaştırıcı zafer ve tüm şanlı şerefli kavgalarına değiştirmeyeceğimizi eklememize de izin verilecektir.

Viyana'nın ikinci müttefiki Alman halkı idi. Ama onlar da her yerde Viyanalılar ile aynı savaşımı veriyorlardı. Frankfurt, Baden, Kolonya, yenilmiş ve silahsızlandırılmış bulunuyorlardı. Berlin ve Breslau'da, halk ve ordu birbirlerine dişbiliyor ve her gün çatışmaların patlak vermesi bekleniyordu. Her yerel eylem merkezinde durum aynıydı. Ancak silah gücüyle çözülebilecek sorunlar her yerde askıda idiler; ve Almanya'nın eski bölünmüşlük ve merkezileşmemesinin sürüp gitmesindeki yıkıcı sonuçlar, kendilerini ilk kez o zaman duyurdular. Aslında, çeşitli sorunlar, her devlette, her eyalette, her kentte, aynı sorunlar idiler; ama her yerde çeşitli biçim ve bahanelerle ortaya çıkıyor, ve her yerde farklı olgunluk derecelerine erişmiş bulunuyorlardı. Her yerde Viyana olaylarının kesin önemi anlaşıldığı halde, gene de hiç bir yerde Viyanalılara yardım etme ya da onlar yararına bir şaşırtma hareketinde bulunma umuduyla büyük bir darbe indirilemedi; onların yardımına gitmek için Parlamento ve Frankfurt merkezî iktidarından başka bir şey kalmıyordu: bundan ötürü dörtbir yandan onların desteğine başvuruluyordu; ama o zaman onlar ne yaptılar?

Frankfurt Parlamentosu, ve onun eski Alman Diyeti ile mahremler arası zina ilişkilerinden doğan piçi olan sözümona merkezî iktidar, eksiksiz hiçliklerini sergilemek için Viyana hareketinden yararlandılar. Bu aşağılık meclis, görmüş bulunduğumuz gibi, erdenliğini (bekâretini) yitirmişti; ve daha gencecikken, kırlaşmaya ve övüngen ve sözde-diplomat fuhşun bütün kurnazlıkları içinde uzmanlaşmaya başlıyordu. Başlarda beslediği iktidar, Alman canlanma ve birliği düş ve kuruntularından, kala kala, her fırsatta yinelenen tumturaklı bir Töton lâfazanlığı, ve tek tek her üyenin, kendi önemi ve halkın kolay inanırlığına duyduğu sarsılmaz inançtan başka bir şey kalmıyordu. İlkel saflık bırakılmıştı; Alman halkının temsilcileri, pratik adamlar olup çıkmışlardı; yani ne kadar az iş yaparlar ve ne kadar çok gevezelik ederlerse,

Almanya'nın yazgısı üzerindeki buyurucu konumlarını o kadar sağlama bağlayacakları sonucuna varmışlardı. Konuşup tartışmalarını gereksiz buldukları için değil; tam tersine. Ama, gerçekten büyük tüm sorunların, kendileri için, kaçınılması daha iyi yasak bir bölge olduğunu bulgulamışlardı; ve o zaman, Aşağı-İmparatorluğun Bizanslı doktorları gibi, sonunda üzerlerine çullanan yazgıya lâyık bir büyüklenme ve bir kendini verme ile, uygar dünyanın her yanında uzun zamandan beri tanıtlanmış teorik dogmaların, ya da hiç bir zaman olumlu hiç bir sonuca varmayan mikroskobik pratik sorunların tartışmasına koyuldular. Böylece, Meclis, üyelerinin karşılıklı eğitimi için bir çeşit Lancaster okulu[241] olduğu ve bu nedenle onlar bakımından büyük bir öneme sahip bulunduğu için, Meclisin, Alman halkının ondan beklemekte haklı olduğu şeyden çoğunu yaptığına inanıyor, ve onların herhangi bir sonuca varmalarını isteme saygısızlığında bulunan herkese bir yurt düşmanı olarak bakıyorlardı.

Viyana ayaklanması patlak verdiği zaman, doğal olarak hiç bir sonuç vermeyen bir gensorular, oturumlar, öneri ve değişiklik önergeleri çığı oldu. Merkezî iktidar işe karışmalıydı. Merkezî iktidar Viyana'ya iki komiser yolladı: eski-liberal Welcker ile Mosle. Don Quichotte ile Sancho Pança'nın[242] yolculukları, Alman birliğinin bu iki gezginci şövalyesinin yiğitlik ve harikulâde maceraları karşısında, *Odyssée*[243] konusudur. Viyana'ya gitmeye cesaret edemeyen bu adamlar, Windischgraetz tarafından terslendiler, alık imparator tarafından hayran edildiler ve bakan Stadion tarafından da küstahça maskaraya çevrildiler. Resmî yazı ve raporları, Frankfurt tutanaklarının, belki de Alman edebiyatında bir yer alacak tek bölümüdür; yetkin bir yergili roman ve Frankfurt Meclisi ile hükümeti için ölümsüz bir utanç anıtı.

Meclisin sol kanadı[91] da, yetkesini kurma ereğiyle, Viyana'ya iki komiser göndermişti: Froebel ile Robert Blum. Blum, tehlikenin yaklaşması karşısında, haklı olarak, Alman devriminin büyük kavgasının burada verileceği sonucuna vardı, ve duraksamaksızın başını bu yola koymayı kararlaştırdı. Froebel, tersine, ödevinin, Frankfurttaki görevinin önemli yükümleri için kendini korumak olduğu fikrindeydi. Blum, Frankfurt Meclisinin en uz dilli hatiplerinden biri ola-

rak tanınıyordu; kuşkusuz halk tarafından en sevilen konuşmacıydı. Uz dilliği, görmüş geçirmiş bir parlamenter meclis düzeyinde olamazdı; Alman ayrı-kanışlı (mutezil) vaizinin içi boş tumturaklı sözlerini çok seviyor, ve kanıtlaması hem felsefî kesinlik ve hem de pratik şeyler bilgisinden yoksunluk kusurunu taşıyordu. Siyasette, daha çok belirsiz, ama ilkelerindeki belirli nitelik yokluğu nedeniyle çok sevilen bir eğilim olan "ılımlı demokrasi"ye katılıyordu. Ama, bütün bunlarla birlikte, Robert Blum, özlük bakımından, biraz incelmiş bir türden de olsa, gerçek bir halktan kimse (*plébéien*) idi, ve kesin anlarda, onun halktan kimselere özgü içgüdüleri ile enerjisi, kararsızlığı, dolayısıyla, belirsiz inanç ve siyasal yargıları üzerinde ağır bastı. Bu anlarda, yeteneklerinin günlük düzeyinin çok üstüne yükseliyordu.

Ülkesinin yazgısının, Frankfurt'ta, inceliği gözeten oturumlar arasında değil, Viyana'da kararlaştırılacağını ilk bakışta işte böyle anladı. Kararını hemen verdi, tüm geri dönme fikrini bir yana bıraktı, devrimci güçler içinde bir komutanlık aldı ve olağanüstü bir soğukkanlılık ve sarsılmazlık örneği verdi. Kentin alınmasını uzun bir süre geciktiren ve Tuna üzerindeki Tabor köprüsünü tutuşturarak, kentin yamaçlarından birini bir saldırıya karşı koruyan o oldu. Baskından sonra, nasıl tutuklandığını, askerî mahkeme tarafından nasıl yargılanıp nasıl kurşuna dizildiğini herkes bilir. Kahramanca öldü. Frankfurt Meclisi, dehşetten dona kalsa da, gene de bu kanlı haksızlığı görünür bir gönül hoşluğuyla karşıladı. Dilinin hoşgörürlük ve diplomatik yolyöntemi ile, Avusturya'nın bir kınanmasından çok, öldürülen şehidin mezarına bir saygısızlık olan bir karar tasarısını oyladı. Ama bu aşağılık meclisten, üyelerinden, hele solun önderlerinden birinin, tasarılı öldürülmesine karşı ayaklanması, beklenemezdi.

Londra, Mart 1852

XIII. PRUSYA KURUCU MECLİSİ. ULUSAL MECLİS

1 Kasım günü, Viyana düştü, ve aynı ayın 9'unda Berlin

Kurucu Meclisinin dağılması, tüm Almanya'da bu olayın karşı-devrimci parti eğilim ve güçlerini ne ölçüde canlandırdığını gösterdi.

Prusya'daki 1848 yaz olayları daha önce kısaca anlatılmıştı. Kurucu Meclis, ya da daha doğrusu "kral ile bir Anayasa üzerinde anlaşmaya varmak için seçilen Meclis" ve onun burjuvazi çıkarlarını temsil eden çoğunluğu, halkın daha enerjik öğelerinden duyduğu korku ile, sarayın çevirdiği bütün dolaplara katıldığından, uzun zamandır halkın gözünden düşmüş bulunuyordu. Feodalizmin nefret edilen ayrıcalıklarını tanımış, daha doğrusu yeniden canlandırmış ve böylece özgürlük ve köylülük çıkarlarına ihanet etmişti. Ne bir Anayasa hazırlamaya, ne de yasalarda herhangi bir değişiklik yapmaya yetenekli çıkmıştı. Hemen sadece ince teorik ayrımlar, formaliteler ve anayasal etiket sorunları ile uğraşmıştı. Meclis, gerçekte, halkın herhangi bir ilgi duyabileceği bir kurumdan çok, üyeleri için bir parlamenter *savoir vivre** okulu idi. Ayrıca, Meclis çoğunlukları tam bir denge durumundaydılar, ve hemen her zaman, sağdan sola ve soldan sağa salınımları önce Camphausen, sonra da Auerswald ve Hansemann kabinelerini deviren,[244] gezen ve yüzen merkezler tarafından kararlaştırılıyorlardı. Ama liberaller, başka her yerde olduğu gibi burada da fırsatı böylece kaçırırlarken, saray, ordu ve bürokrasi içinde olduğu gibi, soyluluk ve kırsal nüfusun en geri bölümü içindeki güç öğelerini de yeniden örgütlüyordu. Hansemann'ın düşüşünden sonra, hepsi de kaşarlanmış birer gerici olan, ama gene de Parlamentonun isteklerine boyun eğer gibi görünen bir bürokratlar ve subaylar hükümeti kuruldu; ve: "İnsanlar değil, önlemler" beylik ilkesini benimseyen Meclis, bu hükümetin oldukça açık bir biçimde izlediği karşı-devrimci güçlerin toplanma ve örgülenme işini görecek göze sahip bulunmadığından, bu hükümeti alkışlayacak derecede kendi kendini aldattı. En sonunda, Viyana'nın düşüşü ile verilen işaret üzerine, kral,** bakanlarına yol verdi ve yerlerine, başbakan Manteuffel yönetimi altındaki "eylem adamları"nı geçirdi. O zaman, düşçü Meclis, tehlike karşısında birdenbire gözle-

**Savoir vivre* — adabı muaşeret. —*Ed.*
**Friedrich Wilhelm IV. —*Ed.*

rini açtı; hükümete güvensizlik sorununu gündeme koydu; buna da, Meclisi, bir çatışma durumunda yığınların desteğine güvenebileceği Berlin'den, tamamen hükümete bağlı küçük bir kent olan Brandenburg'a aktaran bir kararname ile yanıt verildi. Gene de, Meclis, kendi onayı olmaksızın ertelenemeyeceğini, başka bir yere aktarılamayacağını, dağıtılamayacağını açıkladı. Bu arada, general Wrangel, 40.000 kişi kadarlık bir askerî birlik başında, Berlin'e giriyordu. Belediye yetkeleri ve ulusal muhafız subaylarının bir toplantısında, hiç bir direnç gösterilmemesi kararlaştırıldı. Ve bundan böyle, Meclis ve onun kendisinden çıktığı liberal burjuvazi, birleşik gerici partinin tüm önemli konumları tutmasına ve ellerinden hemen tüm savunma araçlarını çekip almasına izin verdikten sonra, Meclis ve liberal burjuvazinin kafasında, Hampden örneği ile Bağımsızlık Savaşındaki Amerikalıların ilk çabalarının şanlı bir öykünmesi olacak olan o büyük "pasif ve yasal direnme" komedyası başladı.[245] Berlin, sıkıyönetim bölgesi olarak ilân edildi ve ses seda çıkarmadı; ulusal muhafız, hükümet tarafından dağıtıldı ve silahlarını kuzu kuzu teslim etti. Meclis, bir onbeş gün boyunca, bir toplantı yerinden bir başkasına sürüldü ve her yerde ordu tarafından dağıtıldı; ve Meclis üyeleri, yurttaşlardan, sakin kalmaları ricasında bulundular. En sonunda, hükümetin, Meclisin dağıldığını bildirmesi üzerine, Meclis vergi toplanmasını yasa-dışı ilân eden bir karar aldı, ve o zaman meclis üyeleri, vergi ödenmemesini örgütlemek için, ülke içine yayıldılar. Ama az sonra, araçların seçiminde fena halde yanılmış bulunduklarını anladılar. Hükümet tarafından muhalefete karşı sert önlemlerle izlenen çalkantılı birkaç hafta sonunda, kendini savunma cesaretini bile göstermemiş müteveffa bir meclisi hoşnut etmek için vergi ödemeyi reddetme fikrini herkes bir yana bıraktı.

Silahlı bir direnişe kalkışmak için 1848 Kasım başları artık çok mu geçti; ciddî bir muhalefet karşısında, ordunun bir bölümü Meclisten yana geçer ve sorun böylece meclis yararına mı çözümlenirdi? Bu, hiç bir zaman çözümlenemeyecek bir sorundur. Ama savaşta olduğu gibi devrimde de, düşmana karşı koymak gerekir: baskın, basanındır; ve, şanslar ne olursa olsun, karar anında her şeyi göze almak, savaş-

ta olduğu gibi devrimde de son derece zorunlu bir şeydir. Tarihte, bu belitlerin (*axiomes*) doğruluğunu göstermeyen başarılı devrim yoktur. Nedir ki, Prusya devrimi bakımından, karar anı 1848 Kasımında gelmişti; resmen tüm devrim hareketinin başında olan Meclis, düşmana karşı koymak şöyle dursun, o ilerlediği ölçüde geri çekiliyordu; hatta kendini savunmamayı yeğ tuttuğuna göre, daha da az saldırıyordu; ve Wrangel'in, 40.000 adamın başında, Berlin kapılarını çaldığı o nazik an geldiğinde, subaylarının ve kendisinin mutlaka bekledikleri gibi, tüm sokakları barikatlarla dolu ve tüm pencereleri mazgal deliklerine dönüştürülmüş olarak bulacak yerde, kapıları açık ve sokakları da sadece, kendilerini el ayak bağlı bir biçimde, şaşkınlığa uğramış askerlere teslim ederek, ona oynamış bulundukları gülünç oyunla açıkça gırgır geçen dingin Berlinli burjuvalarla engellenmiş olarak buldu. Gerçi Meclis ve halk, eğer direnselerdi, yenilebilirlerdi; Berlin bombalanabilir ve yüzlerce insan, kralcı partinin son zaferini engellemeksizin, öldürülebilirdi. Gene de, silahlarını hemen teslim etmeleri için bu bir neden değildi. Sert bir çarpışmadan sonraki bir yenilgi, devrimci önemi kolayca kazanılan bir zafere eşit bir olaydır. Paris'te 1848 Haziranında, ve Viyana'da da Ekimde uğranılan yenilgiler, bu iki kent halkının devrimci bilince ermesi bakımından, kuşkusuz Şubat ve Mart zaferlerinden daha etkili olmuşlardır. Berlin Meclisi ve halkı büyük bir olasılıkla bu iki kentin yazgısını paylaşırlardı, ama övünçle ölürlerdi ve arkalarında, yaşayanların ruhunda, devrim zamanı, enerjik ve tutkulu bir eylemin en büyük uyarıcılarından biri olan bir öcalma isteği bırakırlardı. Her savaşımda, düelloyu kabul eden herkesin yenilme tehlikesini göze alacağı açıktır; ama bu, yenildiğini kabul etmek ve vuruşmaksızın teslim olmak için bir neden midir?

Devrimde, önemli bir yerin komutasını elinde tutan, ve oraya saldırıya girişen düşmana karşı koyacak yerde onu teslim eden kişi, her zaman bir hain davranışı görmeye lâyıktır.

Prusya kralının, Kurucu Meclisi dağıtan kararnamesi, aynı zamanda, bu meclisin bir komitesi tarafından hazırlanan, ama bazı konularda kralın yetkilerini genişletip, başka

bazı konularda Parlamentonun yetkilerini yeni baştan tartışma konusu yapan tasarıya dayanan yeni bir anayasa da ilân ediyordu. Bu anayasa, onu onaylayıp gözden geçirme amacıyla az sonra toplanmaları gereken iki meclis kurulmasını öngörüyordu.

Prusyalı anayasacıların "yasal ve barışçı" savaşımları sırasında, Alman Ulusal Meclisinin nerede olduğunu sorma gereksinmesini pek duymadık. Her zamanki gibi, Frankfurt'ta, Prusya hükümetinin davranışlarına karşı çok yumuşak kararlar çıkarmak ve "bütün bir halkın kaba kuvvete karşı pasif, yasal ve oybirlikli direnişinin görkemli görünüşü"ne hayran olmakla meşguldü. Merkezî hükümet, kabine ile Meclis arasında müzakere etmek için Berlin'e komiserler gönderdi; ama öncellerinin Olmütz'de karşılaştıkları yazgının tıpkısıyla karşılaştılar, ve kibarca sepetlendiler. Ulusal Meclisin radikal parti adı verilen sol kanadı da kendi komiserlerini gönderdi; ama akılları Berlin Meclisinin dörtbaşı mamur güçsüzlüğüne gereğince yatıp, kendi öz güçsüzlüklerini de kabul ettikten sonra, bunlar raporlarını vermek ve Berlin halkının hayran olunacak derecedeki barışçıl davranışına tanıklık etmek üzere Frankfurt'a döndüler. Daha iyisi, merkezî hükümet komiserlerinden biri, Herr Bassermann, bir raporda, bir zamandan beri Berlin sokaklarında, anarşik hareketlerden önce her zaman ortaya çıkan birçok ip kaçkını görünüşlü (ve o zamandan beri "Bassermann tipleri" adı verilen) bireyin kötü kötü dolaştıklarının görülmesi nedeniyle, Prusyalı bakanların o öylesine sert son önlemlerinin pek de haksız olmadığını bildirdiği zaman, sol kanadın bu değerli temsilcileri ve devrimci çıkarların bu enerjik şampiyonları, bunun böyle olmadığına yemin billah tanıklık etmek üzere ayağa kalkmayı görev bildiler. Böylece, iki aydan az bir süre içinde, Frankfurt Meclisinin yetkin yeteneksizliği açıkça ortaya çıkmıştı. Bu kurumun, görevinin düzeyinde olmadığının bundan daha parlak kanıtı bulunamazdı; ne diyorum, görevinin gerçekten ne olduğu konusunda bile en küçük bir fikri yoktu. Devrimin yazgısının Viyana ve Berlin'de kararlaştırıldığı, bu iki başkentte, en önemli, en dirimsel sorunların, Frankfurt Meclisinin varlığına hiç kulak asılmaksızın çözümlendiği olgusu, sadece bu olgu, bu mec-

lisin, hükümetin kendilerini, küçük devlet ve küçük kentlerin dükkâncı ve zanaatçılarının dikkatini dağıtmak yararlı bulunduğu sürece, bu bayları eğlendirmek için çıkarılıp gösterilen parlamenter kuklalar olarak kullanmasına izin veren bir dangalaklar yığınından bileşen, basit bir tartışma kulübünden başka bir şey olmadığını tanıtlamaya yeter. O bayların dikkatini dağıtmanın ne kadar zaman yararlı bulunduğunu birazdan göreceğiz. Ama, bu meclisin bütün "üstün" adamları arasında, kendilerine oynatılan rol üzerinde en küçük bir fikri bulunan bir tek adamın bulunmayışı, ve şu ana kadar, Frankfurt kulübü eski üyelerinin, tarihsel olayları kavramak için, her zaman tamamen kendilerine özgü organlara sahip bulunmaları, dikkate değer bir olgudur.

Londra, Mart 1852

XIV. DÜZENİN YENİDEN KURULMASI. DİYET VE MECLİS

1849 yılının ilk ayları, Avusturya ve Prusya hükümetleri tarafından, 1848 Ekim ve Kasımında sağlanan üstünlükleri daha da ileri götürme işinde kullanıldılar. Avusturya Diyeti, Viyana'nın alınışından beri, Moravya'da Kremsir adlı küçük bir kır kentinde, sadece bir ad olarak vardı. Orada, seçmenleri ile birlikte, Avusturya hükümetinin düştüğü derin utanç kuyusundan çıkmasına başlıca katkıda bulunmuş olan Slav temsilciler, Avrupa devrimine ihanetlerinden ötürü, bambaşka bir biçimde cezalandırıldılar. Hükümet, gücünü yeni baştan kazanır kazanmaz, Diyete ve onun Slav çoğunluğuna karşı büyük bir küçümseme ile davrandı, ve imparatorluk ordularının ilk başarıları Macar savaşının çabucak sona ereceğini gösterdiği zaman, 4 Mart günü, Diyet kapatıldı ve meclis üyeleri de silah zoru ile dağıtıldı. O zaman Slavlar, aldatıldıklarını nihayet anladılar, ve şöyle haykırdılar: "Frankfurt'a gidelim ve bize burada yaptırılmayan muhalefete orada devam edelim." Ama artık çok geçti, ya sessiz sedasız oturmak, ya da kötürüm Frankfurt Meclisine katılmaya gitmekten başka bir seçenekleri olmaması olgusu, sadece bu olgu, dörtbaşı mamur güçsüzlüklerini tanıtla-

mak için yeterliydi.

Almanya Slavlarının, bağımsız bir ulusal varlık kazanma girişimleri, o zaman, ve büyük bir olasılıkla her zaman için, böyle bir son buldu. Milliyet ve siyasal canlılıkları uzun zamandan beri boğulmuş ve bunun sonucu, bin yıla yakın bir süreden beri tıpkı İngiltere'deki Galliler, İspanya'daki Basklar, Fransa'daki Aşağı Bretonlar, ve Kuzey Amerika'nın işgal edilen bölümlerindeki İspanyol ve Fransız asıllı yerliler gibi, kendilerini fethetmiş bulunan daha güçlü bir ulusun izlerinden gitmiş birçok ulusun dağınık kalıntıları, o ölmekte olan milliyetler, Bohemyalılar, Karintiyalılar, Dalmaçyalılar vb., kutsal 800 yılındaki siyasal *status quo*'larını yeniden kurmak için, 1848'in genel karışıklığından yararlanmaya girişmişlerdi. Böyle bir gerilemenin olanaksız olduğunu; eğer Elbe ve Saale'nin doğusundaki tüm topraklar, vaktiyle aralarında akraba olan Slavlar tarafından tutulmuşsa, bunun, Alman ulusunun eski doğu komşularını kendine bağımlı kılmak, emmek ve özümlemekteki fizik ve entelektüel gücü ile birlikte, sadece tarihsel eğilimi tanıtladığını; Almanların bu emme eğiliminin, geçmişte de, şimdi de, Batı Avrupa uygarlığının, bu kıtanın doğusuna kendisi aracıyla yayıldığı en güçlü araçlardan biri olduğunu; bu eğilimin, almanlaşma süreci, ancak Macarlar, ve belli bir noktaya kadar da Polonyalılar gibi, bağımsız bir ulusal varlığa yetenekli, büyük, yoğun ve hiç bir saldırışa uğramamış ulusların sınırına eriştiği zaman durabileceğini; ve sonuç olarak, kendilerinden daha güçlü komşular tarafından bu eritilme ve emilme sürecinin tamamlanmasına boyun eğmenin, bu can çekişmekte olan ulusların doğal ve kaçınılmaz yazgısı olduğunu, bin yıllık tarih onlara göstermeliydi. Kuşkusuz, bu Bohemyalılar ile Güney Slavlarının bir bölümünü kışkırtmayı başaran panslavist düşçüler için çekici bir perspektif değil; ama bu düşçüler, yaşadıkları tüm topraklar üzerinde Almanlar arasında ve Almanlarla çevrili yaşayan; hemen hemen anımsanmayacak kadar eski zamanlardan beri, tüm kültür yaşamları bakımından, Almancadan başka dilleri olmayan; ve kendilerinde, sayı ve parçalanmamış bir toprak gibi, ulusal bir varlığın en ilkel koşulları eksik; yokolmakta bulunan bazı insan topluluklarını hoşnut etmek için, tarihin bin yıl ge-

riye gideceğini nasıl umabilirler? Almanya ve Macaristan'ın bütün Slav topraklarında, arkasında bütün bu sayısız küçük ulusların bağımsızlığının yeniden kurulma eğilimi gizlenen panslavist dalga, Avrupa devrimci hareketleri ile işte böyle her yerde çatışmaya giriyordu; özgürlük için dövüştüklerini ileri sürmelerine karşın, Slavlar her zaman (Polonyalıların demokratik bölüntüsü dışında), despotizm ve gericilik yanında yer alıyorlardı. Almanya'da, Macaristan'da, hatta şurda burda Türkiye'de bile, bu böyle oldu. Halk davasına ihanet ettikleri, Avusturya hükümetinin çevirdiği dolapların baş destek ve dayanağı oldukları için, Slavlar tüm devrimci ulusların gözünden düşmüşlerdi. Ve halk yığınlarının, çok bilisiz olmaları nedeniyle, milliyetler konusunda panslavist önderler tarafından harlandırılan boş tartışmalara hiç bir yerde karışmamalarına karşın, gene de, yarı Alman bir kent olan Prag'da, Slav bağnazları kalabalıklarının şu çığlığı alkışlayıp yineledikleri hiç unutulmayacak: "Rus kamçısı, Alman özgürlüğünden iyidir." 1848'de boşu boşuna yapılmış ilk girişimlerinden sonra, ve Avusturya hükümetinin kendilerine verdiği dersten sonra, eğer fırsat çıkarsa yeni bir girişimde bulunmaları pek olası değil. Ama, benzer bahanelerle, karşı-devrimci güç ile ittifakı bir kez daha denemeleri durumunda, Almanya'nın ödevi açıktır. Devrim durumunda, ve bir dış savaşa girişmiş hiç bir ülke, bağrındaki bir *Vendée*'ye[246] hoşgörü ile bakamaz.

İmparator* tarafından Diyetin dağıtılması ile aynı zamanda ilân edilen Anayasaya gelince, o konuya dönmek gereksiz, çünkü o anayasa pratik olarak hiç bir zaman yürürlüğe girmedi ve şu anda da tamamen kaldırılmış bulunuyor. Daha 4 Mart 1849'dan bu yana, mutlakiyet Avusturya'da her planda yeniden kurulmuştur.

Prusya'da, kral tarafından ihsan edilen yeni anayasayı onamak ve gözden geçirmek üzere, meclisler, şubat ayında toplandılar. Kendilerini, kral ile bakanlarının istedikleri kadar ileri gitmeğe hazır değilseler de, hükümet karşısında oldukça alçakgönüllü ve uysal olarak gösteren meclislerin toplantıları, altı hafta kadar sürdü. Ve tutumları sonucu, ilk uy-

*Franz Josef I. —*Ed.*

gun fırsatta, dağıtıldılar.

Böylece Avusturya ve Almanya, şimdilik parlamenter denetim engellerinden kurtulmuş bulunuyorlardı. Bundan böyle hükümetler tüm gücü ellerinde topluyorlar, ve bunu nerede uygun görürlerse orada, Avusturya, Macaristan ve İtalya'da, Prusya'da, Almanya'da, kullanılıyorlardı. Çünkü küçük devletlerde "düzen" sağlamak için, Prusya'da bir sefere hazırlanıyordu.

Karşı-devrim, Almanya'da, iki büyük hareket merkezi olan Viyana ve Berlin'de zafer kazandıktan sonra, geriye sadece, denge oralarda da gitgide devrimci çıkarın karşıt yöne eğilim göstermesine karşın, savaşım sonucunun henüz belirsiz bulunduğu küçük devletler kalıyordu. Bu ikincil devletler, daha önce de söylediğimiz gibi, Frankfurt Ulusal Meclisinde ortak bir merkez bulmuşlardı. Nedir ki, bu sözümona Ulusal Meclisin, gerici özü, uzun zamandan beri Frankfurt halkının kendisine karşı elde silah ayaklanmasına neden olacak derecede açık olmasına karşın, gene de azçok devrimci bir kökeni olmuştu; Ocak ayında, anormal, devrimci bir konum aldı. Yetkisi hiç bir zaman iyi belirlenmemiş, ama sonunda, gerçi büyük devletler tarafından hiç bir zaman tanınmamakla birlikte, kararnamelerinin yasa gücüne sahip olacağı kararını almıştı. Bu koşullar içinde, ve anayasal kralcı partinin, mutlakiyetlerin belini doğrultması ile konumunun renginin değiştiğini görmesi karşısında, Almanya'nın hemen tüm liberal kralcı burjuvazisinin, —demokratik partinin çekirdeği olan küçük-burjuvazinin, büyüyen sıkıntısı içinde, bu meclisin, gerçekte demokrasinin son yoğun parlamenter falanjını oluşturan azınlığı çevresinde toplanması ile aynı zamanda—, son umudunu bu meclis çoğunluğuna bağlamasında şaşılacak bir şey yok. Öte yandan, büyük hükümetler ve özellikle Prusya kabinesi, seçimle oluşan böyle bir güvensiz meclisin, Almanya'da kralcı sistemin yeniden kurulması ile bağdaşmazlığını gitgide daha iyi görüyorlardı; ve eğer zorla bu meclisi hemen dağıtmadılarsa, bunun nedeni sadece zamanının henüz gelmemiş, Prusya'nın, kendi büyük tasarılarını gerçekleştirmek için, henüz bu meclisten yararlanmayı ummakta olması idi.

Bu arada, bu zavallı Meclis, gitgide daha büyük bir karı-

şıklık içine düşüyordu. Elçilerine ve komiserlerine, Berlin'de olduğu gibi Viyana'da da çok kötü davranılmıştı; üyelerinden biri,* parlamenter dokunulmazlığına karşın, Viyana'da, herhangi bir asi gibi idam edilmişti. Kararlarına hiç bir yerde kulak asılmıyordu; ve hatta, büyük devletlerin bu kararların sözünü edecekleri tuttuğu zaman da, bu iş, Meclisin, kendi hükümetlerini bağlayan yasa ve kararnameleri oylama hakkına karşı çıktıkları protesto notalarında oluyordu. Meclisin temsil organı olan merkezî yürütme gücü, aşağı yukarı Almanya'daki tüm hükümetler ile diplomatik çekişmeler içine girmişti, ve bütün çabalarına karşın, ne meclis, ne de merkezî hükümet, Avusturya ile Prusya'nın, kendi kesin görüş, plan ve istemlerini açıklamalarını sağlayabildiler. Meclis, en sonunda, hiç değilse şunu açıkça görmeye başlıyordu: Tüm iktidarı elinden kaçırmış, Avusturya ile Prusya'nın insafına kalmıştı; ve hele Almanya'yı federal bir Anayasa ile donatma niyeti varsa, hemen, ve çok ciddî bir biçimde, işe koyulması gerekiyordu. Ve kararsız üyelerinden çoğu da, hükümetler tarafından, sanatın tüm kurallarında aldatılmış bulunduklarını açıkça görüyorlardı. Ama, güçsüzlükleri içinde şimdi ne yapmaya yetenekli idiler? Onları kurtarabilecek tek şey, korkusuzca ve tezelden halk kampına geçmekti; ama bu adımın başarısı da çok kuşkuluydu. Çeşitli söylentilerin ve diplomatik notaların gürültüsü ile şaşkına dönmüş, tek avuntu ve desteklerini, kendilerinin ulusun en iyi, en büyük, en bilge, ve Almanya'yı kurtarmaya yetenekli tek kişileri oldukları yolundaki bıkıp usanmadan yinelenen inancada arayan bu kararsız, kısagörüşlü ve kendini beğenmiş güçsüz insanlar yığını içinde, bir tek parlamenter yaşam yılının dörtbaşı mamur aptallara döndürdüğü bu zavallı yaratıklar arasında, tez ve kesin bir gözpekliğine, hele hele enerjik ve direşken bir eyleme yetenekli adamlar neredeydi?

En sonunda, Avusturya hükümeti, yüzündeki maskeyi çıkardı. Bu hükümet, 4 Mart Anayasasında, Avusturya'yı, ortak bir maliye, gümrük sistemi ve askerî kurumlar ile birlikte, ve böylece Alman ve Alman-olmayan eyaletler arasındaki tüm engel ve tüm ayrımı ortadan kaldıran bölünmez krallık

*Robert Blum. —*Ed.*

olarak ilân eti. Bu bildiri, Frankfurt Meclisinin daha önce kabul etmiş bulunduğu gelecekteki federal Anayasa karar ve maddeleri ile açık bir çelişme durumundaydı. Avusturya ona düello teklif etmişti ve zavallı Meclisin bu teklifi kabul etmekten başka bir seçeneği yoktu. Bu işi belli bir gürültü ile yaptı, ve kendi gücü ile Meclisin dörtbaşı mamur hiçliğinin bilincinde olan Avusturya, bu gürültüye kulak bile asmadı. Ve kendi kendine verdiği unvana göre, Alman halkının bu değerli yasama organı, Avusturya'nın onuruna yaptığı bu saldırışın öcünü almak için, kendini eli ayağı bağlı bir biçimde Prusya hükümetinin ayaklarına atmaktan daha iyi bir şey bulamadı. Ne kadar inanılmaz görünürse görünsün, anayasa-dışı ve halk düşmanları olarak damgalamış ve görevden alınmalarını boş yere istemiş bulunduğu o aynı bakanlar karşısında diz çöktü. Gelecek makalelerimizin konusu, bu utanç verici uzlaşmaların ayrıntıları ile bunları izleyen olaylar olacak.

Londra, Nisan 1852

XV. PRUSYA'NIN ZAFERİ

İşte Alman devrim tarihinin son bölümüne: Ulusal Meclisin, çeşitli devletler hükümetleri, ve özellikle Prusya hükümeti ile çatışmasına, Güney ve Batı Almanya ayaklanmasına, ve bunun Prusya tarafından ezilmesine geldik.

Frankfurt Meclisini daha önce işbaşında görmüştük. Avusturya tarafından tekmelendiğini, Prusya tarafından onuruna saldırıldığını, küçük devletlerce dinlenmediğini, ülkedeki bütün prensler tarafından burnundan tutulup çekilen kendi güçsüz merkezî "hükümet"i tarafından aldatıldığını görmüştük. En sonunda, işler, bu güçsüz, sallantılı ve yavan yasama organı için tehdit edici bir duruma geldi. İster istemez, "yüce Alman birliği fikrinin tehdit altında olduğu" sonucuna varma zorunda kaldı; bu, Frankfurt Meclisinin, ve yaptığı ve yapmayı hesapladığı her şeyin, duman halinde dağılıp gitmek üzere olduğunu söyleme anlamına geliyordu. Bu nedenle, büyük yapıtını: "Reich Anayasası"nı elden geldiğince çabuk üretmek için, ciddî olarak işe koyuldu. Gene de bir

güçlük vardı. Ne tür bir yürütme hükümeti olmalıydı? Bir yürütme komitesi mi? Hayır: Bu, diye düşündüler yüksek bilgelikleri içinde, Almanya'yı bir Cumhuriyet yapmak olur. Bir "başkan" mı? Bu da aynı kapıya çıkardı. O zaman, eski imparatorluk makamını yeniden canlandırmak gerekiyordu. Ama, imparator olacak kimse bir prens olduğuna göre, bu kim olacaktı? Kuşkusuz, Reuss-Schleitz-Greiz-Lobenstein-Ebersdorf'tan* Bavyera'ya** kadar, *Dii minorum gentium'*-ların*** hiç biri; buna hiçbir zaman ne Avusturya gözyumardı, ne de Prusya. Bu ancak ya Avusturya, ya da Prusya olabilirdi. Ama ikisinden hangisi? Kuşkusuz, eğer koşullar daha elverişli olaydı, eğer Avusturya hükümeti Gordium düğümünü kesip de onu sıkıntıdan kurtarmamış olaydı, hiç bir sonuca varmaksızın bu önemli ikilemi tartışmakla meşgul bu yüce Meclis, hâlâ toplantılarını sürdürürdü.

Avusturya, tüm eyaletlerini egemenliği altına aldıktan sonra, Avrupa'nın karşısına yeniden büyük ve güçlü bir Avrupa devleti olarak çıkabildiği anda, siyasal yerçekimi yasasının, Frankfurt Meclisi tarafından verilen bir tacın kendisine sağlayacağı yetkenin yardımı olmaksızın, Almanya'nın geri kalan bölümünü kendiliğinden onun yörüngesine çekeceğini çok iyi biliyordu. Avusturya, Alman İmparatorluğunun, Almanya'nın dışında olduğu gibi içinde de gücüne bir zerrecik eklemeksizin, onun özerklik siyasetini engelleyen dayanıksız ve güçsüz tacından kurtulalı beri, çok daha güçlü, hareketlerinde çok daha özgür idi. Ve Avusturya'nın, İtalya ve Macaristan'daki durumunu korumakta yeteneksiz kaldığı varsayılırsa, o zaman, Almanya'da da çözülüp yok olur, ve tüm gücü ile sahip olduğu zaman elinden kaçırdığı bir taç üzerinde hiç bir zaman yeni baştan hak iddia edemezdi. Bu nedenle, Avusturya, hiç kaçamaksız, İmparatorluğun tüm yeniden canlanmasına karşı çıktı; açıkça, 1815 antlaşmalarının tanıyıp kabul ettikleri, Almanya'nın tek merkezî hükümeti olan federal Alman Diyetinin yeniden kurulmasını istedi, ve, 4 Mart 1849 günü, Avusturya'yı bölünmez, merkezileşmiş ve bağımsız hatta Frankfurt Meclisinin yeni-

*Heinrich LXXII. —*Ed.*

**Bavyera kralı Maximilian II kastediliyor. —*Ed.*

***Sözcük anlamı: küçük tanrılar; mecazî anlamı: ikinci sınıf kişiler. —*Ed.*

den kurmak istediği Almanya'dan bile ayrı bir krallık olarak ilân etmekten başka bir anlamı olmayan o Anayasayı resmen yayımladı.

Gerçekte, bu açık savaş ilânı, Frankfurt bilgelerine, Avusturya'yı Almanya'dan dıştalamak ve bu ülkenin geri kalan bölümü ile, hayli yıpranmış imparatorluk pelerini Majeste Prusya kralının omuzlarına düşecek bir tür Aşağı-İmparatorluk,[42] bir "küçük Almanya" yaratmaktan başka bir yol bırakmıyordu. Bu, anımsanacağı gibi, eski bir tasarının; sayesinde eski saplantılarının, ülkenin kurtuluşu için son "çıkar yol" olarak bir kez daha göklere çıkarıldığı onur kırıcı koşulları beklenmedik bir kazanç sayan Güney ve Merkez Almanlarından oluşan bir liberal doktrinerler partisi tarafından, bundan yedi-sekiz yıl önce yumurtlanmış bulunan eski bir tasarının, yeniden ele alınması idi.

Sonuç olarak, Meclis, 1849 Şubat ve Martında, Reich Anayasası ile, seçim hakları ve seçim yasası bildirisi üzerindeki oturumlarını tamamladı; — elbette birçok konu üzerinde, bazan tutucu ya da daha doğrusu gerici partiye, bazan da Meclisin daha ileri bölüntülerine birbirleriyle iyiden iyiye çelişen birçok ödünler verme zorunda kalarak. Gerçekte, Meclisin az önce sağ ile merkez-sağ (tutucular ile gericiler) elinde bulunan yönetiminin, yavaş yavaş da olsa, kerteli bir biçimde solun, bu Meclisteki demokratların eline geçtiği açıktı. Avusturya temsilcilerinin, ülkelerini Almanya'dan dıştalayan, ve gene de içinde oturmaya ve oylamaya çağrıldıkları bir meclisteki anlamı belirsiz konumu, bu denge bozulmasını kolaylaştırıyordu; işte böylece, daha şubat sonlarından itibaren, merkez-sol ile sol, Avusturya oylarının desteği sayesinde, çoğu kez çoğunlukta bulunuyorlardı; oysa, Avusturya tutucu bölüntüsünün, birdenbire ve işin hoş yanı olarak, sağ ile birlikte oy verip, dengeyi karşıt yana çevirdiği günler de oluyordu. Bu *soubresauts** ile meclisi gözden düşürmek istiyorlardı; oysa halk yığını, Frankfurt'tan gelen her şeyin mutlak boşluk ve hiçliğini uzun zamandan beri anlamış bulunduğu için, buna hiç de gerek yoktu. Bu türlü kararsızlıkların ortasında ne türlü bir anayasa yapılabileceği kolay anlaşılır.

*Ani sıçramalar. —ç.

Kendisinin, devrimci Almanya'nın seçkin topluluğu ve gururu olduğuna inanan Meclis solu, Avusturya despotizminin kışkırtıcı, iyi ya da daha doğrusu kötü dileği sayesinde kazandığı bazı ufak tefek başarılar yüzünden, aklını iyiden iyiye şaşırmıştı. Zaten pek iyi belirlenmemiş kendi öz ilkelerinin, aşağı yukarı, ve sulandırılmış bir biçimde, *homéopathique* dozlarda, Frankfurt Meclisinin bir çeşit onayını kazandığı her kez, bu demokratlar ülkeyi ve halkı kurtardıklarını ilân ediyorlardı. Bu zavallı budalalar, genellikle çok silik olan yaşamları boyunca, başarıya benzeyen her şeye o kadar az alışıktılar ki, iki-üç oyluk bir çoğunlukla geçmiş değersiz önerilerinin, Avrupa'nın yüzünü değiştireceğine adamakıllı inanıyorlardı. Bunlar, daha yasama mesleklerinin başında, o iflâh olmaz *parlamenter budalalık* hastalığına, mutsuz kurbanlarına, tüm dünyanın, onun tarihi ve geleceğinin, kendilerini üyeleri arasında bulundurma onuruna sahip bu özel temsil organındaki çoğunluk tarafından yönetilip belirlendiği, ve kendi Meclislerinin duvarları dışında olup biten her şeyin, —savaşlar, devrimler, demiryolları yapımları, tüm yeni kıtaların sömürgeleştirilmesi, Kaliforniya altın madenlerinin bulunması, Orta Amerika kanalları, Rus orduları ve insanlığın yazgısı üzerinde herhangi bir etkide bulunma savına sahip öbür benzer şeyler— bütün bunların, şu anda, ne olursa olsun, yüce meclislerinin ilgisini çeken önemli sorun yöresinde dönen dirimsel olaylar karşısında hiç bir şey olmadığı cakalı inancını aşılayan hastalığa, Meclisin öbür bölüntülerinden daha amansız bir biçimde yakalandılar. Böylece, Meclisin demokratik partisi, her derde deva ilâçlarından birkaçını Reich Anayasasına gizlice sokmayı başardığından, bütün önemli konularda birçok kez ilân edilmiş kendi öz ilkeleri ile açık çelişki durumunda bulunduğu halde, bundan böyle bu anayasayı destekleme zorundaydı; ve sonunda, bu melez ürün, kendi sahipleri tarafından terkedilip demokratik partiye bırakılınca, bu parti, kalıtı kabul etti ve bu *kralcı* Anayasa için, şimdi kendi *cumhuriyetçi* ilkelerini ilân eden herkese karşı savaşıma girişti.

Bununla birlikte, itiraf etmek gerek, burada sadece görünüşte bir çelişki vardı. Reich Anayasasının belirsiz, çelişik, tamamlanmamış niteliği, bu demokrat bayların işlenmemiş,

karmakarışık, çelişik siyasal düşüncelerinin tam bir yansısıydı. Ve eğer kendi öz sözleri ve yazmasını bildikleri kadarıyla kendi öz yazıları, bunun yeterli bir kanıtını vermiyorlardıysa, eylemleri veriyordu; çünkü, aklıbaşında adamlar arasında bir insanın dediklerine göre değil, yaptıklarına göre olduğunu iddia ettiği şeye değil, gerçekten ne olduğuna göre yargılanacağı açıktır; oysa, Alman demokrasisinin bu kahramanlarının marifetleri, daha da göreceğimiz gibi, kendi başlarına oldukça yüksek sesle konuşurlar.

Gene de, Reich Anayasası, bütün kıvır zıvırı ve sahneye konuluşu ile birlikte, kesin olarak oylandı, ve 28 Mart günü, Prusya kralı, 248 çekimser ve 200 oylamaya katılmayan üyeye karşı, 290 oyla, Avusturya dışında, Almanya imparatoru seçildi. Tarihsel ironi eksiksizdi; 18 Mart 1848 devriminden üç gün sonra, Friedrich Wilhelm IV tarafından, şaşkınlığa uğramış, Berlin sokaklarında, başka her yerde sarhoşluğa karşı yasa tarafından cezalandırılacak bir durumda oynanmış bulunan o tiksinç imparatorluk güldürüsü,[247] sözümona tüm Almanya'yı temsil eden meclis tarafından, tastamam bir yıl sonra onaylanmıştı. İşte Alman devriminin sonucu buydu!

Londra, Temmuz 1852

XVI. ULUSAL MECLİS VE HÜKÜMETLER

Frankfurt Ulusal Meclisi, Prusya kralını Almanya (Avusturya dışında) imparatoru olarak seçtikten sonra, ona tacı sunmak üzere Berlin'e bir kurul gönderdi. Friedrich Wilhelm, temsilcileri 3 Nisan günü kabul etti. Onlara, Almanya'nın bütün öbür prensleri üzerinde, halk temsilcilerinin oyunun kendisine vermiş bulunduğu öncelik hakkını kabul etmesine karşın, öbür prenslerin kendi üstünlüğünü ve ona haklarını veren Reich Anayasasını tanıyacaklarından emin olmadıkça, imparatorluk tacını kabul edemeyeceğini bildirdi. Bu anayasanın, onlar tarafından onaylanabilecek gibi olup olmadığını incelemenin, Almanya hükümetlerinin işi olduğunu da ekledi. Sözünü, imparator olsun olmasın, onu her zaman iç ve dış düşmana karşı kılıcını çekmeye hazır bu-

lacaklarını söyleyerek tamamladı. Onun bu sözünü, Ulusal Meclis bakımından hayli şaşırtıcı bir biçimde, nasıl tuttuğunu göreceğiz.

Frankfurt bilgeleri, ince eleyip sık dokuyan diplomatik bir soruşturmadan sonra, bu yanıtın, tacın bir reddi anlamına geldiği sonucuna vardılar. O zaman (12 Nisan), Reich Anayasasının ülke yasası olduğunu ve korunacağını kararlaştırdılar; ve bir çıkar yol göremedikleri için, anayasanın yürürlüğe konma araçları üzerinde öneriler yapmakla görevli otuz kişilik bir komite seçtiler.

Bu karar, o zaman Frankfurt Meclisi ile Alman hükümetleri arasında patlak veren çatışmanın işareti oldu. Burjuvazi, ve özellikle küçük-burjuvazi, birdenbire yeni Frankfurt Anayasasından yana olduklarını açıkladılar. "Devrimi kapayacak" anı artık daha çok bekleyemezlerdi. Avusturya ve Prusya'da, ordunun işe karışmasıyla, devrim şimdilik bitmişti. Sözü geçen sınıflar, bu işi daha yumuşak bir biçimde yapmayı yeğ tutarlardı, ama seçim ellerinde değildi; olan olmuştu ve hemen aldıkları ve kahramanca uygulamaya koyuldukları karardan en iyi biçimde yararlanmak gerekiyordu. İşlerin görece iyi gittiği küçük devletlerde, burjuvazinin, uzun süreden beri, özlüğüne en iyi uyan o olağantüstü, ama güçsüz olduğu için kısır parlamenter ajitasyona yeniden daldığı görüldü. Almanya'nın, tek tek alınan çeşitli devletleri, bundan böyle dingin bir anayasal gelişme yoluna girmelerini sağlayacağı düşünülen yeni ve kesin biçime erişmiş gibi görünüyorlardı. Bir tek sorun açık kalıyordu: Alman Konfederasyonunun yeni siyasal örgütlenmesi sorunu. Ve hâlâ tehlikeye gebe gibi görünen tek sorun olan bu sorunun hemen çözülmesi zorunlu bulundu. Burjuvazi tarafından, anayasayı elden geldiğince çabuk tamamlamak için, Frankfurt Meclisi üzerinde yapılan baskının nedeni budur; gecikmeden kararlı bir düzen kurma amacıyla, üst ve alt burjuvazinin, bu anayasayı, ne olursa olsun, kabul etme ve desteklemekte gösterdikleri gözpekliğinin nedeni budur. Öyleyse, Reich Anayasası için ajitasyonun ilk kaynağı gerici bir duygu içinde bulunuyor, ve kökenini uzun zamandan beri devrimden bezmiş sınıflardan alıyordu.

Ama dikkate değer bir başka şey daha var. Gelecekteki

Alman Anayasasının temel ilkeleri, 1848 ilkyaz ve yazının ilk ayları sırasında, halk kaynaşması henüz en yüksek noktasında bulunduğu bir zamanda oylanmıştı. Oylanan kararlar, *o sırada* tamamen gerici de olsalar, şimdi, Avusturya ve Prusya hükümetlerinin keyfî davranışlarından sonra, son derece liberal ve hata demokratik görünüyorlardı. Karşılaştırma ölçeği değişmişti. Frankfurt Meclisi, manen intihar etmeden, bir kez oylanmış bulunan bu hükümlerin üzerine çizgi çekemez, ve Reich Anayasasını, Avusturya ve Prusya hükümetlerinin, elde kılıç zorla söyleyip yazdırdıkları anayasalara benzetemezlerdi. Ayrıca, görmüş bulunduğumuz gibi, Meclisteki çoğunluk yer değiştirmişti ve liberal ve demokratik partinin etkisi büyüyordu. Böylece Reich Anayasası, sadece görünüşteki salt halkçı kökeni ile ayrılmakla kalmıyordu, ama aynı zamanda, bütün çelişkilerine karşın, tüm Almanya'nın en liberal anayasasıydı da. En büyük eksikliği, hükümlerini yürürlüğe sokmak için hiç bir güce sahip bulunmayan bir kâğıt parçasından başka bir şey olmaması idi.

Bu koşullarda, sözümona demokratik partinin, yani küçük-burjuvalar yığınının, Reich Anayasasına dört elle sarılması doğaldı. Bu sınıf, istemlerinde, kralcı-anayasacı liberal burjuvaziden her zaman daha ileri olmuştu; daha cesur bir tutum benimsemiş, birçok kez silahlı bir direnme tehdidinde bulunmuş, ve özgürlük için savaşımda kanını ve yaşamını verme vaatlerini esirgememişti; ama tehlike zamanı ortalıkta görünmeyişinin kanıtını da birçok kez vermiş bulunuyordu ve, gerçekte, hiç bir zaman, herşey yitirilmiş de bulunsa, kendini hiç değilse, işlerin şu ya da bu biçimde bir düzene girmiş *olduğunu* bilmekle avuttuğu kesin bir yenilgi ertesinde olduğu kadar rahat bir nefes almıyordu. Sonuç olarak, büyük bankacıların, sanayici ve tüccarların katılması daha sakıntılı bir nitelik taşıdığı ve daha çok Frankfurt Anayasası yararına basit bir gösteri olduğu halde, onların hemen altındaki sınıf, bizim yiğit demokrat küçük-burjuvalarımız, büyük bir tumturakla konuşuyor, ve her zamanki gibi, Reich Anayasasını yerde bırakmaktansa, kanlarını son damlasına kadar dökeceklerini ilân ediyorlardı.

Reich Anayasasının hemen kabulü için, bu iki parti, yani anayasal krallığın burjuva yandaşları ile, azçok demok-

ratik-küçük-burjuvazi tarafından yürütülen ajitasyon, hızla alan kazandı, ve en güçlü ifadesini, çeşitli devletlerin parlamentolarında buldu. Prusya, Hannover, Saksonya, Baden, Würtemberg Meclisleri, Anayasadan yana çıktılar. Hükümetler ile Frankfurt Meclisi arasındaki savaşım korkutucu bir nitelik kazandı.

Bununla birlikte, hükümetler hızlı davranıyorlardı. Prusya Meclisleri, anayasayı gözden geçirme ve onaylamakla görevli olduklarına göre, anayasa-dışı bir biçimde dağıtıldılar; Berlin'de, hükümet tarafından tasarlanarak kışkırtılmış karışıklıklar patlak verdi, ve ertesi gün, 28 Nisan günü, Prusya hükümeti, içinde Reich Anayasasının, değiştirme ve arındırılması Almanya hükümetlerine düşen en anarşik ve en devrimci türden bir belge olarak gösterildiği bir genelge yayımladı. Böylece, Prusya, Frankfurt bilgelerinin durmadan böbürlendikleri, ama bir türlü kuramadıkları o egemen kurucu iktidara açıkça karşı çıkıyordu. Böylece, resmen ilân edilmiş bulunan bu anayasayı bir karara bağlamak için, eski federal Diyetin bir yenilenmesinden başka bir şey olmayan bir prensler kongresi,[248] toplantıya çağrıldı. Ve, aynı zamanda, Prusya askerî birliklerini, Frankfurt'tan yaya üç günlük uzakta bulunan Kreuznach'ta topluyor, ve küçük devletleri, Frankfurt Meclisine katılır katılmaz, kendi meclislerini dağıtarak, verdiği örneği izlemeye çağırıyordu. Bu örnek, Hannover ve Saksonya tarafından hızla izlendi.

Sorunun ancak silah gücü ile çözülebileceği açıktı. Hükümetler arasındaki düşmanlık, halk içindeki kaynaşma her gün daha belirgin biçimler alıyordu. Ordu her yerde, ve Almanya'nın güneyinde büyük bir başarı ile, demokrat burjuvalar tarafından işlenmişti. Her yerde, Reich Anayasası ile Ulusal Meclisi, eğer gerekse, elde silah destekleme kararı alınan büyük yığın mitingleri düzenleniyordu. Kolonya'da, aynı erekle, Ren Prusyası'nın tüm belediye meclisi temsilcilerinin bir toplantısı oldu. Pfalz'da, Bergen dükalığında, Fulda'da, Nuremberg'de, Odenwald'da, köylüler yığın yığın toplandılar ve esriyecek derecede coştular. Fransız Kurucu Meclisi tam bu sırada dağılıyor, ve zorlu çalkantılar arasında yeni seçimlere hazırlanıyordu; oysa, Almanya'nın doğu sınırı üzerinde, Macarlar, bir aylık bir süre içinde, bir parlak za-

ferler dizisi ile, Avusturya istilâ dalgasını Tisza'dan[249] Leitha'ya[250] kadar püskürtmüşlerdi ve her gün bir baskınla Viyana'yı almaları bekleniyordu. Her yerde, halkın imgeleme yetisi böylece en yüksek derecede kızıştığı ve hükümetlerin saldırgan siyaseti kendini her gün daha açık bir biçimde gösterdiği için, zorlu bir çatışmadan kaçınılamazdı, ve savaşımın barışçı bir sonuca bağlanacağına, ancak tabansız avanaklık kendini inandırabilirdi. Ama bu tabansız avanaklık, Frankfurt Meclisinde geniş ölçüde temsil ediliyordu.

Londra, Temmuz 1852

XVII. AYAKLANMA

Frankfurt Ulusal Meclisi ile Alman devletlerinin hükümetleri arasındaki kaçınılmaz çatışma, sonunda, 1849 Mayısının ilk günleri içinde, açık savaşmalar halinde patlak verdi. Hükümetleri tarafından geri çağrılan Avusturya temsilcileri, birkaç demokratik sol üye dışında, Meclisi bırakmış ve yurtlarına dönmüş bulunuyorlardı. İşlerin alacağı gidişi sezen tutucu üyeler çoğunluğu, hatta kendi hükümetlerinin çağrısını bile beklemeden, Meclisten çekildiler. Buna göre, solun etkisini artıran ve bundan önceki makalelerde açıklanmış bulunan nedenlerden bile bağımsız olarak, sadece sağ üyelerin görevlerini bırakıp kaçmaları, eski azınlığı Meclis çoğunluğu durumuna dönüştürmeye yetiyordu. Daha önce böyle bir tarihi düşünde bile görmemiş bulunan yeni çoğunluk, eski çoğunluk ve onun imparatorluk naibinin güçsüzlüğü, kararsızlığı ve gevşekliğine karşı öfkeden köpürmek için, muhalefetteki durumundan yararlanmıştı. Ve şimdi, birdenbire o eski çoğunluğun yerine geçmeye çağrılmış bulunan *oydu.* Neler yapmaya yetenekli olduğunu göstermek, şimdi *ona* düşüyordu. *Onun* egemenliği, söylemeye gerek yok, enerjik, gözüpek, ve etkin bir egemenlik olacaktı. *O,* Almanya'nın seçkin topluluğu, hasta imparatorluk naibi ile onun sallantılı bakanlarını çarçabuk yürütmeyi başaracaktı; eğer başaramazsa, hiç bir kuşkuya yer yok, halkın egemen hakkı adına, bu güçsüz hükümeti zorla işten uzaklaştıracak, ve onun yerine, Almanya'nın kurtuluşunu sağlayacak ener-

jik, yorulma bilmez bir yürütme gücü geçirecekti. Zavallı yoksullar! Eğer kimsenin kulak asmadığı yerde bir hükümetten sözedilebilirse, *onların* hükümet rejimi, hatta öncellerinin hükümet rejiminden bile daha gülünç bir şey oldu.

Yeni çoğunluk, tüm engellere karşın, yeni anayasanın, hem de hemen uygulanması gerektiğini, 15 Temmuzda, halkın yeni Temsilciler Meclisine temsilcilerini seçeceğini, ve bu meclisin Frankfurt'ta 15 Ağustosta toplanacağını açıkladı. Nedir ki, bu açıklama, Alman nüfusunun dörtte-üçünden çoğunu kapsayan Prusya, Avusturya ve Bavyera'nın ilk sıralarında bulundukları, imparatorluk anayasasını tanımayan o hükümetlere bir savaş ilânı idi; o hükümetlerin kabul etmekte ivedilik gösterdikleri bir savaş ilânı. Prusya ile Bavyera da, kendi devletlerinin Frankfurt'a göndermiş bulundukları temsilcileri geri çağırdılar ve Ulusal Meclise karşı askerî hazırlıklarını hızlandırdılar. Bununla birlikte, bir başka yandan, demokratik partinin, Reich Anayasası ve Ulusal Meclis yararına (parlamento dışında) yaptığı gösteriler daha karıştırıcı, daha zorlu bir nitelik kazanıyordu, ve en aşırı partinin adamları tarafından yönetilen emekçiler yığını, kendi davaları olmasa da, hiç değilse Almanya'yı eski monarşik engellerinden kurtararak, amaçlarına biraz olsun yaklaşma olanağı veren bir dava için silaha sarılmaya hazırdı. Böylece her yanda halklar ile hükümetler karşı karşıya, çatışmaya hazır idiler; patlama kaçınılmazdı; lağım barut doluydu; onu patlatmak için bir kıvılcımdan başka bir şey gerekli değildi. Saksonya'da Meclislerin dağıtılması, Prusya'da Landwehr'in (askerî yedek) silah altına alınması, hükümetin Reich Anayasasına açık direnci, bu kıvılcımların ta kendileri idiler; bir göz açıp kapayıncaya kadar çaktılar ve ülke tutuştu. Dresden'de, 4 Mayıs günü, çevredeki tüm bölgeler isyancılara pekiştirme birlikleri gönderirken, muzaffer halk, kenti ele geçirdi ve kralı* oradan kovdu. Ren Prusyası ile Vestefalya da, Landwehr yürümeyi reddetti, cephaneliklere elkoydu ve Reich Anayasasını savunmak için silahlandı. Pfalz'da, halk Bavyera hükümet memurlarını teslim alıp devlet kasalarına elkoydu, ve eyaleti Ulusal Meclisin

*Friedrich August II. —*Ed.*

korunması altına koyan bir Savunma Komitesi kurdu. Würtemberg'de, halk, kralı,* Reich Anayasasını tanımaya zorladı, ve Baden'de, halkla birleşen ordu, büyük-dükayı** kaçma zorunda bıraktı ve bir eyalet hükümeti kurdu. Almanya'nın öbür bölgelerinde de, halk, elde silah ayaklanmak, ve onun buyruğuna girmek için, Ulusal Meclisin kesin bir işaretinden başka bir şey beklemiyordu.

Ulusal Meclisin durumu, onursuz geçmişinden sonra beklenebileceğinden çok daha elverişli idi. Batı Almanya'nın yarısı onun için silaha sarılmıştı; ordu her yerde kararsızdı; küçük devletlerde, ordu, hiç kuşkusuz hareketten yana bir eğilim gösteriyordu. Avusturya, Macarların başarılı ilerleyişi ile kötürümleşmişti, ve Rusya, Alman hükümetlerinin o yedek gücü, tüm güçlerini Avusturya'yı Macar ordularına karşı desteklemeye yöneltiyordu. Sadece Prusya'ya boyun eğdirmek gerekiyordu, ve bu ülkede varolan devrimci duygudaşlıklarla birlikte, bu ereğe erişmek için elbette bir olanak vardı. Öyleyse her şey, Meclisin tutumuna bağlıydı.

Oysa, ayaklanma, savaş ya da herhangi bir başka sanat kadar bir sanattır; savsaklanmaları, bunları savsaklayan partinin yıkımına yolaçan bazı pratik kurallara bağlıdır. Böyle durumlarda gözönünde tutulmaları gereken partilerin ve koşulların özlüğünden mantıksal olarak çıkan bu kurallar öylesine açık ve öylesine yalındırlar ki, kısa 1848 deneyi, bunları Almanlara adamakıllı öğretmiştir. Birincisi, eğer oyununuzun bütün sonuçlarına korkusuzca göğüs germeye iyice kararlı değilseniz, ayaklanma ile hiç oynamamak. Ayaklanma, değerleri her gün değişebilen çok belirsiz büyüklükler ile yapılan bir hesaptır; düşman güçleri, her tür örgütlenme, disiplin ve yetke alışkanlığı üstünlüğüne sahiptirler; eğer onların karşısına daha üstün güçler çıkaramazsanız, bozguna uğradığınızın, hapı yuttuğunuzun resmidir. İkincisi, bir kez ayaklanma yoluna girdikten sonra, en büyük bir kararlılık ile ve saldırıcı biçimde davranmak. Savunma, her türlü silahlı ayaklanmanın ölümüdür; ayaklanma, daha düşmanları ile boy ölçüşmeden yitirilir. Düşmanlarınıza, güçleri dağınık olduğu sırada, birdenbire saldırın, ne

*Wilhelm I. —*Ed.*
**Leopold. —*Ed.*

kadar küçük olursa olsun, yeni, ama günlük başarılar hazırlayın; ilk başarılı ayaklanmanın size verdiği morali yükselterek sürdürün; her zaman en güvenilir yanda gitmeye çalışan sallantılı öğeleri böylece kendi yanınıza alın; devrimci siyasette, bugüne kadar bilinen en büyük usta olan Danton ile birlikte: *de l'audace, de l'audace, encore de l'audace** diyerek, düşmanlarınızı güçlerini size karşı toparlayamadan, önünüzden kaçmaya zorlayın.

O zaman Frankfurt Meclisi, kendisini tehdit eden kesin yıkımdan kurtulmak için ne yapmalıydı? Her şeyden önce, durumu açıkça görmeli ve, ya hükümetlere kayıtsız şartsız boyun eğmek, ya da kayıtsız şartsız ve duraksamaksızın, silahlı ayaklanmaya katılmaktan başka bir çıkar yol olmadığına aklını yatırmalıydı. İkinci olarak, daha önce patlak vermiş bulunan bütün ayaklanmaları açıkça tanımak, ve kendi vekilleri tarafından temsil edilen egemen halka karşı çıkma cüretini gösterecek tüm prens, bakan ve öbürlerini yasa-dışı ilân ederek, ulusal temsilin savunulması için halkı her yerde silaha sarılmaya çağırmalıydı. Üçüncü olarak, imparatorluk naibini hemen işbaşından uzaklaştırmalı; güçlü, etkin, ve *hiç bir şeyin durduramayacağı* bir yürütme gücü kurmalı; isyancı birlikleri, böylece aynı zamanda ayaklanmayı genişletmek için yasal bir bahane de sağlayarak, kendini korumak üzere Frankfurt'a çağırmalı, elinde bulunan bütün güçleri sağlam bir birlik halinde örgütlemeli, uzun sözün kısası, kendi durumunu güçlendirmek ve düşmanlarının durumunu güçten düşürmek için kullanabileceği bütün araçlardan hızla ve duraksamaksızın yararlanmalıydı.

Frankfurt Meclisinin erdemli demokratları ise, bütün bunların tam tersini yaptılar. İşleri, canları istediği gibi gitmeye bırakmakla yetinmeyen bu gönül adamları, karşı çıkmaları ile, hazırlanan bütün ayaklanma hareketlerini boğacak kadar ileri gittiler. Örneğin, Bay Karl Vogt, Nuremberg'de işte böylè davrandı. Saksonya, Ren Prusyası, Vestefalya ayaklanmalarını, Prusya hükümetinin görülmemiş zorbalığına karşı duygusal ve iş işten geçtikten sonra yapılan bir protestodan başka hiç bir yardımda bulunmaksızın, ezdirttiler.

*Saldır, saldır, gene saldır. —ç.

Almanya'nın Güneyindeki ayaklanmalarla gizli diplomatik ilişkiler sürdürüyorlardı, ama onlara açık bir tanıma desteği vermekten sakındılar. İmparatorluk naibinin, hükümetler ile suç ortaklığı içinde olduğunu biliyorlardı, ama gene de, bu hükümetlerin çevirdikleri dolaplara engel olmak için kılını bile kıpırdatmayan *ona* başvurdular. İmparatorluğun, eski tutucu bakanları, her oturumda bu güçsüz meclisi maskaraya döndürüyor, ve bu meclis de, bunu yapmalarına göz yumuyordu. Ve, Silezyalı bir temsilci ve *Neue Rheinische Zeitung* yazarlarından biri olan Wilhelm Wolff, onları, imparatorluğun başta gelen ve en büyük haininden başka bir şey olmadığını haklı olarak söylediği imparatorluk naibini* yasa-dışı etmeğe çağırdığı zaman, bu devrimci demokratların ortak ve erdemli öfkesi ile yuhalandı! Kısacası, gevezeliğe, protestoya, atıp tutmaya istemeye istemeye devam ettiler, — ama hep davranma cesaret ve ruhundan yoksun olarak. Bu sırada hükümetlerin düşman birlikleri gitgide ilerliyor, ve onların kendi yürütme güçleri, yani imparatorluk naibi, Alman prensleri ile birlikte onların yaklaşan sonunu hazırlıyordu. Bu aşağılık meclis, saygınlığının son kalıntılarını da işte böyle yitirdi; onu savunmak için ayaklanmış bulunan isyancılar, bundan böyle onun için hiç bir kaygı göstermez oldular; ve sonunda, göreceğimiz gibi, utanılacak bir sona erdiği zaman, onursuz sonuna kimse ilgi göstermeksizin öldü.

Londra, Ağustos 1852

XVIII. KÜÇÜK-BURJUVALAR

Son makalemizde, Alman hükümetleri ile Frankfurt Parlamentosu arasındaki savaşımın, sonunda, Mayısın ilk günleri içinde, Almanya'nın büyük bir bölümünün açıkça ayaklandığı bir dereceye varmış bulunduğunu; önce Dresden, sonra Bavyera Pfalzı, Ren Prusyası bölümleri, ve en sonra da Baden'in ayaklandığını göstermiştik.

Her durumda, isyancıların *gerçek dövüşken gücü*, o ilk olarak silaha sarılan ve askerlerle savaşa girişen çekirdek,

*Johann. —*Ed.*

kentlerin işçi sınıfından oluşuyordu. Kırların yoksul nüfusunun bir bölümü, tarım işçileri ve küçük çiftçiler de, çatışmanın patlak vermesinden sonra, genellikle onlara katıldılar. Kapitalist sınıfın altındaki tüm sınıflardan gelen gençlerin çoğunluğu, hiç değilse bir zaman için, isyancı ordular saflarında bulunuyordu; ama işler gitgide daha ciddî bir biçim aldıkça, gençlerin bir hayli karışık topluluğu hızla seyreldi. Özellikle öğrenciler, o kendi kendilerine takmaktan hoşlandıkları adla "zekâ temsilcileri", çoğu kez kendisi için gerekli hiç bir niteliğe sahip bulunmadıkları subaylık rütbesine yükseltilmekle alıkonulmadıkları sürece, kaçanların ilkleri oldular.

İşçi sınıfı, bu ayaklanmaya, ya siyasal iktidar ve toplumsal devrime doğru gidişindeki bir engeli ortadan kaldırmayı, ya da hiç değilse toplumun daha etkin, ama daha az cesur sınıflarını, o zamana kadar izlediklerinden daha gözüpek ve daha devrimci bir yolda ilerletmeyi vaadeden herhangi bir harekete katılacağı gibi girdi. İşçi sınıfı, bu savaşımın doğrudan doğruya kendi savaşımı olmadığının eksiksiz bilinci ile silaha sarıldı; ama kendisi için doğru olan tek taktiği izledi: kendi omuzları üzerinde yükselen (burjuvazinin 1848'de yaptığı gibi) hiç bir sınıfın, hiç değilse işçi sınıfına kendi öz çıkarları yararına savaşım için uygun bir alan açmadıkça, kendi sınıf egemenliğini pekiştirmesine izin vermemek; ve, her durumda, işleri, ya ulusun tamamen ve karşı konmaz bir biçimde devrimci bir yola atılacağı, ya da devrimden önceki *status quo*'nun, yeni bir devrimi kaçınılmaz kılacak biçimde, elden geldiğince yeni baştan kurulacağı bir bunalıma kadar ileri götürmek. Her iki durumda da, işçi sınıfı, eski uygar Avrupa toplumlarından hiç biri, güçlerinin daha dingin ve daha düzenli bir gelişmesini yeni baştan özleyemeden önce, bu toplumlar için bundan böyle bir zorunluluk durumuna gelmiş bulunan bu devrimci yolda ilerleyerek, tüm ulusun gerçek ve iyi anlaşılmış çıkarlarını temsil ediyordu.

Ayaklanmaya katılan kır adamlarına gelince, onlar devrimci partinin kollarına aslında, ya vergilerin görece ağır yükü, ya da üstlerine çöken feodal yükümlülükler nedeniyle atıldılar.

Onlar, kendi öz girişimleri olmaksızın, ayaklanmaya katılan öbür sınıfların, bir yandan işçiler ve öte yandan da küçük-burjuvazi arasında sallanan bir kuyrukçuğunu oluşturuyorlardı. Hemen her durumda, tutacakları yolu belirleyen şey, özel toplumsal konumları oluyordu; tarım işçisi, genellikle, kent işçisini destekliyordu; küçük çiftçi, küçük dükkâncı ile elele yürüme eğilimindeydi.

Önem ve etkinliğini birçok kez belirtmiş bulunduğumuz o küçük-burjuvalar sınıfı, 1849 ayaklanmasının yönetici sınıfı olarak kabul edilebilir. Bu kez büyük Alman kentlerinden hiç biri hareketin merkezleri arasında bulunmadığından, orta ve küçük kentlerde her zaman ağır basan küçük-burjuvalar sınıfı, hareketin yönetimini eline almanın yolunu buldu. Öte yandan, Reich Anayasası ve Alman Parlamentosunun hakları için yürütülen bu savaşımda sözkonusu olan çıkarların, bu sınıfın çıkarları olduğunu da görmüştük. Tüm isyancı bölgelerde kurulan geçici hükümetler, çoğunlukla halkın bu katmanını temsil ediyorlardı, ve bu katmanın hangi noktaya kadar gittiği, Alman küçük-burjuvazisinin, göreceğimiz gibi, eğer kendisine verilen her hükümeti yıkıma götürmeye değilse, hiç bir şeye yetenekli olmadığını akla-uygun bir biçimde gösterebilir.

Tafra satmakta üstüne olmayan küçük-burjuvazi, eylemde çok yeteneksiz ve bir şeyleri göze almak gerektiği zaman çok korkaktır. Ticarî alışveriş ve kredi işlemlerinin *mesquin** karakteri, onun öz karakterine enerji ve girişim ruhu yoksulluğunun damgasını vurmuştur; öyleyse aynı niteliklerin bu katmanın siyasal tutumunu da belirlemesini beklemek gerekir. Sonuç olarak, küçük-burjuvazi, yapmaya kararlı olduğu şey üzerindeki tumturaklı ve çok saldırgan sözlerle ayaklanmayı kışkırttı; ayaklanma, kendisi hiç istemediği halde, bir kez patlak verir vermez, iktidarı eline almakta ivedilik gösterdi; iktidarı sadece ayaklanmanın etkilerini yoketmek için kullandı. Silahlı bir çatışmanın, işleri ciddî bir bunalıma götürdüğü her yerde, küçük-burjuvalar önlerine çıkan tehlikeli durum karşısında yıldırımla vurulmuşa döndüler; onların cafcaflı silah başına çağrılarını cid-

*Soysuz; bayağı. —ç.

diye alan halk karşısında yıldırımla vurulmuşa döndüler; her şeyin üstünde, izleme zorunda kaldıkları siyasetin, kendileri, toplumsal konumları, servetleri bakımından doğurabileceği sonuçlar karşısında yıldırımla vurulmuşa döndüler. Onlardan, her zaman söyledikleri gibi, ayaklanma davası uğruna "yaşam ve mallarını" tehlikeye atmaları beklenmiyor muydu? Ayaklanmada, yenilgi durumunda onlara servetlerini yitirme tehlikesini taşıyan resmî görevler alma zorunda değil miydiler? Ve, zafer durumunda, savaşkan orduların ana gövdesini oluşturan muzaffer proleterlerin, kendilerini görevlerinden kovmak ve tüm siyasetlerini altüst etmekte ivedilik göstereceklerinden emin değil miydiler? Böylece, iki ateş arasında kalmış, sağdan da soldan da tehdit edilen küçük-burjuvazi, iktidarını, her şeyi gelişigüzel gitmeye bırakmaktan başka türlü kullanamadı; bu da, beklenebileceği gibi, hâlâ varolabilecek azıcık başarı olanağını yitirtiyor ve ayaklanmayı tamamen yıkıma uğratıyordu. Taktiği, daha doğrusu taktiksizliği, her yerde aynı idi; bu nedenle, 1849 Mayıs ayaklanmaları, Almanya'nın her yanında, aynı kalıba göre biçildiler.

Dresden'de, savaşım, kent sokaklarında dört gün sürdü. Dresden dükkâncıları, yani "ulusal muhafız", sadece dövüşmemekle kalmadı, ama birçok durumda, birliklerin isyancılara karşı yürüttükleri harekâtı da kolaylaştırdı. İsyancılar, bir kez daha, hemen tamamen çevre sanayi bölgeleri işçilerinden bileşiyorlardı. Bunlar, daha sonra tutsak düşen ve şimdi Macaristan'da, Munkacs zindanlarında hapsedilmiş bulunan *Rus göçmeni Mişel Bakunin'in kişiliğinde, yetenekli ve soğukkanlı bir önder* buldular. Kalabalık Prusya birliklerinin işe karışması, bu ayaklanmayı bastırdı.

Ren Prusyası'nda gerçek çatışmalar pek önemli olmadı. Bütün büyük kentler, kaleler tarafından komuta edilen müstahkem kentler olduklarından, isyancılar sadece birkaç küçük çatışmaya girişebiliyorlardı. Yeterli sayıda birlik toplanır toplanmaz, silahlı çatışmanın sonu oluyordu.

Pfalz ve Baden'de, tersine, isyancıların eline zengin ve verimli bir eyalet ile tam bir devlet geçti. Para, silah, asker, savaş yedeklikleri, her şey bulunuyordu. Düzenli ordunun askerleri bile isyancılara katıldılar; dahası, Baden'de, bu askerler ilk safta bulunuyorlardı. İsyancılar, Saksonya

ve Ren Prusyası'nda, Almanya'nın Güneyindeki hareketin örgütlenmesi için zorunlu zamanı kazanma ereğiyle, kendilerini feda ettiler. Hiç bir eyaletsel ve kısmî ayaklanma, bundan daha elverişli bir konum içinde bulunmamıştır. Paris'te bir devrim bekleniyordu; Macarlar Viyana kapılarında idiler; bütün Orta Almanya devletlerinde, ayaklanmaya sadece halk değil, ama askerî birlikler bile çok yatkındılar ve ona açıkça katılmak için sadece bir fırsat bekliyorlardı. Ama gene de, hareket, bir kez küçük-burjuvazinin eline düştükten sonra, daha başından beri, hapı yutmuş demekti. Küçük-burjuva hükümdar naipleri, özellikle, başlarında Bay Brentano olmak üzere Baden'dekiler, "yasal" hükümdarın, büyük-dükanın görev ve üstünlük haklarını gaspetmekle, yurt ihaneti suçunu işlediklerini hiç unutmadılar. Bakanlık koltuklarına, yüreklerinde suçlarının ağırlığını taşıyarak kuruldular. Bu türlü ödleklerden ne beklenebilir? Ayaklanmayı, komuta birliğinden, dolayısıyla etkinlikten yoksun, kendiliğindenliğine bırakmakla kalmadılar, ama hareketin gidişini kırmak, onu güçten düşürmek, yoketmek için, ellerinden gelen her şeyi gerçekten yaptılar. Ve, küçük-burjuvazinin, Brentano cinsinden bir avuç ahlâksız dalavereci tarafından burunlarından sürüklendikleri halde, gerçekten "ülkeyi kurtaracaklarını" düşleyen "demokrat" kahramanlarının, o akıl sır ermez politikacı takımının acar desteği sayesinde, başarı da kazandılar.

İşin askerî bölümüne gelince, hiç bir savaş harekâtı, Baden başkomutanı, eski düzenli ordu teğmeni Sigel'in komutası altındaki harekâttan daha baştansavma ve daha budalaca bir biçimde uygulanmamıştır. Sonunda yetenekli Polonyalı Mieroslawski komutayı alana kadar, her yerde karışıklık hüküm sürüyor, her iyi fırsat kaçırılıyor, her değerli dakika, büyük, ama uygulanması olanaksız tasarılar kurmakla yitiriliyordu; ordu, dört kat daha büyük bir düşman ordusu karşısında, örgütsüz, yenik, yılgın, ordonatımı kötü bir durumda bulunduğundan, artık yeni komutana, Waghäusel'de onurlu, ama etkisiz bir savaş vermek, ustaca bir çekilişte bulunmak, Rastadt surları önünde son bir umutsuz çatışmaya girişmek[251] ve istifa etmekten başka bir şey kalmıyordu. Orduların, iyi yetişmiş askerler ile acemi erlerin bir karışı-

mından bileştikleri her ayaklanma savaşında olduğu gibi, devrimci orduda da bir kahramanlık bolluğu ile, askerlikten uzak, çoğu kez de açıklanması olanaksız bir terör bolluğu, birarada görüldü; ama bu ordu yetkinlikten zorunlu olarak ne kadar uzak kalırsa kalsın, hiç değilse sayıca dört kat üstün bir gücün onu yenmek için yeterli sayılmadığını, ve yüz bin kişilik bir düzenli birliğin, 20.000 isyancıya karşı bir seferde, askerî bakımdan kendisine sanki Napoléon'un eski muhafız ordusu ile savaşacaklarmışçasına saygılı davrandığını görme mutluluğuna da erdi.

Ayaklanma, Mayısta patlak vermişti; 1849 Temmuzu ortalarında tamamen yenilmiş ve birinci Alman devrimi de sona ermiş bulunuyordu.

Londra, (*tarihsiz*)

XIX. AYAKLANMANIN SONU

Almanya'nın Güneyi ve Batısı açık bir ayaklanma içinde bulunur, ve hükümetler, Dresden'de çatışmaların başlamasından, Rastadt'ın teslimine kadar, birinci Alman devrimi tarafından sıçratılan bu son alevleri de söndürmek için on haftadan çok bir zaman ayırır iken, Ulusal Meclis, gidişi kimsenin dikkatini çekmeksizin siyasal sahneden yok oldu.

Bu yüce meclisi, saygınlığına karşı hükümetlerin saygısız saldırıları, yaratmış bulunduğu merkezî iktidarın güçsüzlük ve hain hareketsizliği,. küçük-burjuvazinin kendini savunmak ve işçi sınıfının da daha devrimci bir son erek için yaptıkları ayaklanmalar ile hesapları tamamen altüst olmuş bir biçimde, Frankfurt'ta bırakmıştık. Üyeleri arasında büyük bir bitkinlik ve umutsuzluk hüküm sürüyordu; olaylar birdenbire öylesine açık ve öylesine kesin bir biçim almışlardı ki, bu bilgin yasamacıların gerçek güç ve gerçek etkinlikleri üzerindeki düşleri birkaç gün içinde dipten doruğa yıkılmışlardı. Tutucular, hükümetler tarafından verilen işaret üzerine, bundan böyle varolmaya ancak kurulu yetkileri önemsemeksizin devam edebilecek bir meclisten çoktan çekilmiş bulunuyorlardı. Liberaller, tam bir bozgun içinde, davanın yitirildiği sonucuna vardılar ve onlar da temsilcilik gö-

revlerini bıraktılar. Sayın beyefendilerin yüzlercesi pabuçsuz kaçtılar. Başlangıçta 800-900 olan sayıları öyle bir hızla azaldı ki, bundan böyle, yüz elli, ve birkaç gün sonra da bir elli kişinin, çoğunluk içinde yeterli sayıyı oluşturduğu açıklandı. Ve, demokratik parti tümüyle orada kalmış olmasına karşın, bu rakama erişmekte bile güçlük çekildi.

Bu parlamento artıklarının izleyeceği yol iyice çizilmişti. Açıkça ve kesinlikle ayaklanmanın yanında yer alacak, böylece kendi öz savunmaları için bir orduya sahip olmakla, aynı zamanda, yasallıktan aldıkları tüm gücü ayaklanmaya kazandıracaklardı. Merkezî iktidarı çatışmalara hemen bir son vermeye çağıracak, ve eğer, kolayca kestirilebileceği gibi, bu iktidar bu işi yapmayı ne ister ne de yapabilirse, onu hemen işbaşından uzaklaştıracak ve yerine daha enerjik bir hükümet getireceklerdi. Eğer isyancı birlikleri Frankfurt'a getirmek olanaklı olmazsa (başlangıçta, çeşitli Alman devletleri hükümetleri hazırlıksız ve henüz duraksamalı iken kolayca yapılabilecek olan şey), Meclis vakit geçirmeden isyancı bölge merkezine taşınabilirdi. Bütün bunlar, en geç Mayıs ortası ya da sonlarına doğru hemen ve kararlı bir biçimde yapılsaydı, hem ayaklanma, hem de Ulusal Meclis için başarı olanağı vardı.

Ama Alman küçük-burjuvazi temsilcilerinden böylesine kararlı bir çizgi beklenemezdi. Bu gözünü hırs bürümüş devlet adamları düşlerinden hâlâ kurtulmamışlardı. Parlamentonun gücüne ve dokunulmazlığına duydukları, kendileri için uğursuz inancı yitiren üyeler çoktan çekip gitmişlerdi; kalan demokratlar ise, on iki aydır besledikleri iktidar ve büyüklük düşlerinden vazgeçmeye hiç de yatkın değildiler. O zamana kadar izledikleri çizgiye bağlı kalarak, tüm başarı olanağı ortadan kalkana kadar, her türlü kesin eylem karşısında gerilediler. O zaman, yüksekten atmalarına bağlı açık güçsüzlüğü ancak acıma ve gülme uyandırabilecek yapmacık ve kendini beğenmişlik dolu bir çalışım sürdüren bu adamlar, yaptıklarına kulak bile asmayan bir imparatorluk naibi ile düşmanla açıkça birlik kurmuş bakanlara, kararlar, çağrılar, dilekler göndermeye devam ettiler. Ve sonunda, tüm Meclisin gerçekten devrimci tek adamı, *Neue Rheinische Zeitung* yazarlarından biri, Striegau temsilcisi Wilhelm

Wolff, onlara, eğer ciddî olarak konuşuyorlarsa, çançanlarını kısa kesip, ülkenin baş haini imparatorluk naibini hemen yasadışı ilân etmekle daha iyi yapacaklarını söylediği zaman, parlamenter bayların yoğunlaşmış tüm erdemli öfkesi, hükümetler onları sövgü ve alaylar altında bunaltırken bir türlü gösteremedikleri bir enerjiyle patlak verdi.

Wolff'un önerisi, Saint-Paul Kilisesinin duvarları arasında[252] söylenen ilk aklı başında söz olduğuna göre, bu iş doğaldı; istediği şey, yapılacak şeyin ta kendisi olduğuna, ve dosdoğru ereğe yönelen bu kadar açık bir dil, ancak kararsızlıkla kararlı ve bir şey yapmaya ödleri kopan, hiç bir şey yapmayarak, aslında yapmaları gereken şeyin ta kendisini yapan duygulu ruhlar için bir sataşma olabileceğine göre, bu iş doğaldı. Kafalarının sîslerini aydınlatan şimşek gibi her söz onları ellerinden geldiğince uzun bir süre kapanmakta direndikleri labirentten çıkartacak nitelikte her uyarı, durum üzerine, onu olduğu gibi ortaya koyan her görüş, bu egemen meclis çoğunluğuna karşı elbette ağır bir suçtu.

Kararlara, çağrılara, gensorulara ve söylevlere karşın, az sonra, sayın temsilcilerin konumu Frankfurt'ta tutunmaya elverişsiz bir durum aldığından, oradan çekildiler; ama isyancı bölgelere değil; bu çok kararlı bir adım olurdu. Würtemberg hükümetinin bir bekle gör tarafsızlığı izlediği Stuttgart'a gittiler. Orada, en sonunda, imparatorluk naibinin yerinden alındığını ilân ettiler ve kendi içlerinden beş kişilik bir naipler kurulu seçtiler. Bu kurul, hemen, Almanya'nın bütün hükümetlerine kuzu kuzu ve gereken biçimler içinde iletilen bir milis yasası kabul etti. Hükümetler, yani Meclisin gerçek düşmanları, Meclisin savunması için asker toplamakla görevlendirildiler. Sonra, Ulusal Meclisin savunması için —doğal olarak kâğıt üzerinde— bir ordu kuruldu. Tümenler, tugaylar, alaylar, bataryalar, her şey, her şey düzenlendi, sıraya kondu. Gerçeklikten başka hiç bir şey eksik değildi; çünkü bu ordu, elbette hiç mi hiç gerçekleşmedi.

Meclisin karşısına son bir çare çıkıyordu. Demokratik nüfus, parlamentonun buyruğuna girmek ve onu kesin bir eylemde bulunmaya zorlamak için, ülkenin her yanından temsilciler gönderdi. Würtemberg hükümetinin niyetlerini sezen halk, bu hükümeti komşu isyancıların hareketine açık

ve etkin bir katılmaya zorlaması için Ulusal Meclisi sıkıştırıyordu. Ama, nafile. Ulusal Meclis, Stuttgart'a gidişiyle, kendini Würtemberg hükümetinin insafına bırakmıştı. Üyeler bunu biliyorlardı ve halk arasındaki kaynaşmanın önünü aldılar. Böylece, hâlâ koruyabilecekleri son etki kalıntısını da yitirdiler. Hakettikleri önemsenmemeyi kazandılar, ve Würtemberg hükümeti, Prusya'nın ve imparatorluk naibinin baskısı altında, 18 Haziran 1849 günü, Parlamento toplantı salonunu kapatıp, naipler kurulu üyelerinin ülkeden ayrılmalarını emrederek, demokratik güldürüye son verdi.

Bu kez, Baden'e, ayaklanma ordugâhına gittiler; ama artık orada hiç bir yararlılıkları yoktu. Kimse onlara ilgi göstermedi. Gene de naipler kurulu, egemen Alman halkı adına, ülkeyi tüm çabası ile kurtarmaya devam ediyordu. Almayı isteyen herkese *pasaport* vererek, kendini yabancı devletlere tanıtmaya çalıştı. Daha iş işten geçmemişken etkin bir yardımda bulunmayı reddettiği o aynı Würtemberg bölgelerini ayaklandırmak için, bildiriler yayınlayıp komiserler gönderdi; elbette hiç bir sonuç çıkmadı. Şu anda elimizde bu komiserlerden birisi, Herr Roesler (Öls temsilcisi) tarafından naipler kuruluna gönderilmiş, içeriği hayli ilginç özgün bir rapor var. Stuttgart, 30 Haziran 1849 tarihini taşıyor. Bu komiserlerden, verimsiz bir para avcılığı yapan bir yarım düzinesinin serüvenlerini anlattıktan sonra, hâlâ görevi başında bulunmamasından ötürü bir dizi özür sunuyor: Ve sonra da, Prusya, Avusturya, Bavyera ve Würtemberg arasındaki olası anlaşmazlıklar ve bunların olanaklı sonuçları üzerine büyük bir önem taşıyan düşüncelere dalıyor. Tam bir incelemeden sonra, artık umut edilecek hiç bir şey kalmadığı sonucuna varıyor. Daha sonra, haberlerin aktarılması için güvenilir adamlardan ara istasyonları ve Würtemberg bakanlarının niyetleri ile askerî birliklerin hareketleri üzerine bilgi toplamak için bir casusluk şebekesi kurulmasını öneriyor. Bu mektup yerine hiç ulaşmadı, çünkü, daha yazıldığı anda, "naipler kurulu", çoktan "Dışişleri Bakanlığı" durumuna gelmiş, yani yurt dışına, İsviçre'ye geçmiş; ve bu zavallı Herr Roesler, altıncı dereceden bir krallığın korkunç hükümetinin niyetleri üzerinde kafa patlattığı sırada, yüz bin Prusya, Bavyera ve Hessen askeri, Rastadt

surları önünde son bir savaşma ile tüm sorunu çoktan çözmüş bulunuyordu.

Alman Parlamentosu, ve onunla birlikte devrimin ilk ve son yapıtı, böylece uçtu gitti. Toplanmaya çağrılması, Almanya'da *gerçekten bir devrim olduğunun* ilk tanıklığı idi, ve ilk modern Alman devrimi sonuna ermediği sürece, o da varlığını sürdürdü. Kapitalist sınıfın etkisi altında, çoğunluğu ile feodal uyuşukluktan daha yeni kurtulmuş, ufalanmış ve dağınık bir kırsal nüfus tarafından seçilen bu Parlamento, 1820-1848 döneminin tüm büyük popüler adlarını blok halinde siyasal sahneye çıkarmaya, ve sonra da onları tamamen yere sermeye yaradı. Burjuva liberalizminin bütün ünlü kişileri orada toplanmıştı. Burjuvazi harikalar bekliyordu; eline kendisi ve temsilcileri adına, utançtan başka bir şey geçmedi. Sanayici ve tüccar kapitalistler sınıfı, Almanya-da, tüm öbür ülkelerdekinden daha ağır bir yenilgiye uğradı; önce Almanya'nın tek tek her devletinde devrildi, iktidardan kovuldu, ve sonra da, Alman merkezî parlamentosunda, adamakıllı yenildi, onuru kırıldı, rezil rüsva edildi. Siyasal liberalizm, burjuvazinin rejimi, ister kralcı, ister cumhuriyetçi hükümet biçimi altında olsun, bundan böyle Almanya'-da sonuna kadar olanaksızdır.

Alman Parlamentosu, varlığının son döneminde, 1848 Martından beri, resmî muhalefetin başında bulunan o kesimin, yani küçük-burjuvazi, ve bir parça da köylülük çıkarları temsilcisi olan demokratların namusunu, sonsuz olarak lekelemeye hizmet etti. Mayıs ve Haziranda, bu sınıf, Almanya'da sağlam bir hükümet kurmak için yeteneklerini gösterme fırsatını buldu. Uygunsuz koşullardan çok, devrimin patlak vermesinden sonra meydana gelen tüm kesin hareketler içindeki tam ve sürekli korkaklığı nedeniyle, ticarî işlemlerinde gösterdiği sınırlı, korkak, kararsız anlayışı siyasette de göstererek, nasıl başarısızlığa uğradığını gördük. 1849 Mayısında, bu yüzden, tüm Avrupa ayaklanmalarının gerçek savaş birliği olan işçi sınıfının güvenini yitirmişti. Ama gene de, elinde büyük olanaklar vardı. Gericiler ile liberallerin çekip gitmesinden sonra, Alman Parlamentosu tamamen ona kalmıştı. Kırsal nüfus ondan yanaydı. Yeter ki durumun açık bir anlayışının sonucu olan bir karar ve ce-

saretle davransın, küçük devlet ordularının üçte-ikisi, Prusya ordusunun üçte-biri, Landwehr'in çoğunluğu ona katılmaya hazırdılar. Ama bu sınıfı yöneten politikacılar, kendilerini izleyen küçük-burjuvalar kalabalığından daha keskin görüşlü değillerdi. Bunların, liberallerden daha gözü kör, bile bile sürdürülen yanılgılara daha bağlı, daha kolay inanır, olaylarla hesaplaşmakta daha yeteneksiz oldukları ortaya çıktı. Siyasal önlemleri de sıfırın altına düştü. Bununla birlikte, beylik ilkelerini uygulamaya gerçekten koymamış olduklarından, bu son umut, tıpkı Louis Bonaparte'ın *coup d'Etat*'sı* ile Fransa'daki "saf demokrasi" görevdeşlerinde uyandırıldığı gibi, onlarda yeniden uyandırıldığı zaman, *çok* elverişli koşullarda anî bir ayaklanmaya girişebilirler.

Ayaklanmanın, Almanya'nın güney-batısındaki yenilgisi ve Alman Parlamentosunun dağılması, birinci Alman devrimi tarihini kapatır. Şimdi bize, karşı-devrimci ittifakın muzaffer üyelerine son bir gözatma işi kalıyor; bunu da gelecek mektubunuzda yapacağız.[253]

Londra, 24 Eylül 1852

Ağustos 1851-Eylül 1852'de
Engels tarafından yazılmıştır

25 ve 28 Ekim 6, 7, 12 ve
28 Kasım 1851'de; 27 Şubat,
5, 15, 18 ve 19 Mart, 9, 17 ve
24 Nisan, 27 Temmuz, 13 Ağustos,
18 Eylül ve 2 ve 23 Ekim 1852'de
New York Daily Tribune'da yayınlanmıştır

İmza: *Karl Marx*

*Hükümet darbesi. —ç.

KOLONYA'DA KOMÜNİSTLERİN YARGILANMASI[254]

Londra, Çarşamba, 1 Aralık 1852

Bu yazı size ulaşmazdan önce, Avrupa gazeteleri aracılığıyla, Prusya'nın Kolonya kentindeki Komünist Canavarların yargılanmasına[58] ve sonuçlarına ilişkin sayısız rapor size ulaşmış olacak. Ama bu raporların hiç biri olguların biraz olsun sağlıklı bir ifadesi olmadıkları ve bu olgular Avrupa Kıtasını esaret altında tutmaya yarayan siyasal araçlar üzerine parlak bir ışık tuttukları için, bu yargılamaya değinmeyi gerekli buluyorum.

Komünist ya da proleter parti, öteki partiler gibi, örgütlenme ve toplanma haklarının baskı altına alınmasıyla, Kıtada kendisine *yasal* bir örgüt kurma olanaklarını yitirmişti. Buna ek olarak, önderleri de ülkelerinden sürülmüşlerdi. Ama hiç bir siyasal parti bir örgüte sahip olmaksızın varolamaz; ve hem liberal burjuva ve hem de demokratik esnaf sı-

nıfın sahip oldukları toplumsal konum, avantajlar ve üyeleri arasında uzun süreden beri yerleşmiş günlük ilişkiler sayesinde yokluğunu azçok telâfi edebildikleri bu örgütü, bu toplumsal konumdan ve maddî araçlardan yoksun olan proleter sınıf, zorunlu olarak, gizli birliklerde aramaya itilmişti. 1849'dan bu yana polis tarafından peşpeşe ortaya çıkarılan ve gizli tertipler olarak mahkûm edilen sayısız gizli dernekler hem Fransa'da ve hem de Almanya'da işte böyle doğmuşlardır; ama bunlardan birçoğunun fiilen o an için hükümeti devirmek niyetiyle kurulmuş gerçekten de gizli tertipler olmalarına karşılık —ve başka koşullar altında gizli tertiplere girişen kimse nasıl bir aptal ise, belirli bazı koşullarda bunu yapmayan da bir korkaktır—, daha geniş ve daha yüce bir amaçla kurulmuş, mevcut bir hükümeti devirmenin yaklaşmakta olan büyük savaşımda geçici bir aşamadan başka bir şey olmadığını bilen ve çekirdeğini kendilerinin oluşturdukları partiyi birarada tutmaya ve şu ya da bu gün Avrupa'da yalnızca "müstebit hükümdarların", "despotların" ve "gasıpçıların" egemenliğini değil, bunların sahip olduklarından çok daha üstün ve çok daha heybetli bir gücün egemenliğini, sermayenin emek üstündeki egemenliğini ilelebet yoketmesi gereken nihaî, kesin savaş için hazırlanmayı amaçlayan bazı başka dernekler de vardı.

Almanya'daki ileri komünist partisinin örgütü[50] bu türden bir örgüttü: "Manifesto"sundaki (1848'de yayınlanan), ve *The New-York Daily Tribune*'de[192] yayınlanmış *Almanya'da Devrim* ve *Karşı-Devrim** konusundaki makalelerde açıklanmış ilkeler uyarınca, bu parti, kendisini, hiç bir zaman, kendi düşüncelerini uygulamaya koyacak devrimi istediği anda ve keyfince yaratacak güçte görmedi. Bu parti 1848'in devrimci hareketlerini yaratan ve bunların başarısızlığına yolaçan nedenleri irdeliyordu. Bütün siyasal savaşımların temelinde uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının yattığını kabul ederek kendisini toplumdaki bir sınıfın bir ulusun tüm çıkarlarını temsil etmesini, ve dolayısıyla bu ulusu siyasal olarak yönetmesini olanaklı ve zorunlu kılan koşulların irdelenmesine vermişti. Tarih, komünist partisine, ortaçağın

*Bkz: bu cildin 363-463. sayfaları. —*Ed.*

toprak aristokrasisinin ardından ilk kapitalistlerin paralı güçlerinin nasıl ortaya çıktıklarını ve hükümetin dizginlerini nasıl ele geçirdiklerini; kapitalistlerin bu *finans* kesiminin toplumsal etkisinin ve siyasal yönetimin yerini, buharın kullanılmaya başlanmasından itibaren, nasıl *imalâtçı* kapitalistlerin yükselen gücünün aldığını ve şu anda nasıl iki sınıfın daha, küçük esnaf sınıfın ve sanayi işçisi sınıfın, kendi paylarına, egemenlik üzerinde hak iddia ettiklerini göstermiştir. 1848-49'un pratik devrimci deneyimi, komünist işçi sınıfının iktidara sürekli olarak yerleşmeyi ve kendisini burjuvazinin boyunduruğu altında tutan ücret köleliği sistemini yoketmeyi umut edebilmesinden önce, ilkin küçük esnaf demokrasisinin iktidara gelmesi gerektiği vargısına ulaşan teorik uslamlamaları doğrulamıştır. Dolayısıyla, komünistlerin gizli örgütü, Almanya'nın *mevcut* hükümetlerini doğrudan devirme amacı taşıyamazdı. Bu hükümetleri değil, bunları er ya da geç izleyecek olan ihtilâl hükümetini devirmek için kurulmuş olduklarından, üyeleri, zamanın mevcut *status quo*'suna karşı devrimci bir harekete bireysel olarak etkin bir biçimde yardımcı olabilirler ve olurlar da; ama böyle bir hareketin, komünist düşüncelerin yığınlara gizlice yayınlanmasından başka bir biçimde *hazırlanması* Derneğin amacı olamazdı. Derneğin üzerine oturduğu bu temel, üyelerinin çoğunluğu tarafından o denli iyi anlaşılmıştı ki, bazılarının koltuk tutkusu bir *ex tempore** *devrim yapmak için* Derneği bir gizli tertip haline dönüştürmeye kalkıştığında, bunlar derhal üyelikten atılmışlardı.

Yeryüzündeki hiç bir yasaya göre böyle bir dernek, vatana ihanet amacı taşıyan bir komplo, bir gizli tertip olarak adlandırılamaz. Eğer bir gizli tertip idiyse, bu mevcut hükümete karşı değil, onun olası ardılına karşıydı. Ve Prusya hükümeti bunun farkındaydı. Onbir sanığın, yetkililerin en garibinden adlî hünerlerle geçirdikleri onsekiz ay boyunca hücrede tutulmalarının nedeni buydu. Düşünün bir, sekiz ay gözaltında tutulduktan sonra, tutuklular "kendileri aleyhinde herhangi bir suç kanıtı olmaksızın" birkaç ay daha içeride kaldılar! Ve nihayet jüri karşısına çıkartıldıkla-

*Hazırlıksız. —ç.

rında, ihanet niteliğinde aleyhlerine tanıtlanmış bir tek kasıtlı eylem yoktu ortada. Ama gene de mahkûm edildiler, bunun nasıl olduğunu şimdi göreceksiniz.

Dernek görevlilerinden biri* Mayıs 1851'de tutuklandı ve bu kişinin üzerinde bulunan belgelerle, bunu öteki tutuklamalar izledi. Prusyalı bir polis yetkilisine, *Stieber* denen birine, derhal sözde komplonun Londra'daki kollarını izlemesi emredildi. Bu kişi, yukarda sözü geçen ve kovulduktan sonra Paris ve Londra'da gerçekten de bir gizli tertip oluşturmuş eski dernek üyelerine ilişkin bazı kâğıtlar ele geçirmeyi başardı. Bu kâğıtlar çifte bir suç işlenerek elde edildiler. Reufer adında bir adama, dernek sekreterinin** yazı masasının kilidini kırması ve buradan kâğıtları çalması için para yedirilmişti. Ama daha bu bir şey değildi. Bu hırsızlık, Paris'teki Fransız-Alman komplosu[255] denilen komplonun ortaya çıkarılmasına ve mahkûm edilmesine yolaçtı ama, büyük Komünist Dernek'e ilişkin hiç bir ipucu sağlamadı. Paris komplosu, buradan da gözlemleyebileceğimiz gibi, Londra'daki birkaç muhteris geri zekâlının ve siyaset *chevaliers d'industrie*'sinin*** ve o sıralar Paris'te polis ajanı olarak faaliyet gösteren sabıkalı bir sahtekârın**** yönetimi altındaydı; bunların siyasal varlıklarının önemsizliği kudurgan söylevlerin ve kana susamış ağız kalabalığının aldatıcılığı ile kapatılıyordu.

Bunun üzerine, Prusya polisi yeni keşiflerde bulunmak zorunda kaldı. Londra'daki Prusya Elçiliğinde sürekli bir gizli polis bürosu kurdular. Greif adını taşıyan bir polis ajanı, iğrenç mesleğini elçilik *"attaché"*si namıyla sürdürdü — tüm Prusya elçiliklerini uluslararası hukukun sınırları dışına itmeye yetecek ve Avusturyalıların bile henüz göze alamadıkları bir davranış. Fleury adında Londra'da ticaretle uğraşan, bir miktar servete ve oldukça saygıdeğer ilişkilere sahip bulunan, pis işlere karşı doğuştan gelen eğilimle en aşağılık işleri yapan o adi yaratıklardan biri, bu polis ajanının emri altında çalışıyordu. Bir başka ajan da Hirsch adın-

*Peter Nothjung. —*Ed.*
**Oswald Dietz. —*Ed.*
***Maceracılar, dolandırıcılar. —ç.
****Julien Cherval. —*Ed.*

da bir ticaret görevlisiydi, ama bunun ajanlığı daha baştan açığa çıkmıştı. Londra'daki bazı Alman komünist mültecilerin derneğine girmişti ve onlar da, gerçek kimliği konusunda kanıtlar elde etmek için, kendisini kısa bir süre için derneğe kabul etmişlerdi. Polisle olan bağlantısının kanıtları çok geçmeden elde edildi ve Bay Hirsch, o andan sonra ortalarda gözükmez oldu. Böyle yaparak aldığı para karşılığında sağlamak zorunda olduğu bilgileri elde etme olanaklarını terketmiş olmakla birlikte, boş da durmadı. Sözkonusu komünistlerden bir tekine olsun raslamadığı Kensington'daki sığındığı yerden, her hafta, Prusya polisinin ele geçiremediği o gizli tertibin sözümona Merkez Komitesinin sözümona oturumlarına ilişkin raporlar yazdı. Bu raporlar en saçmasapan şeylerle doluydu; hiç bir kişi adı doğru değildi, hiç bir ad doğru olarak yazılmamıştı, kişilerden hiç birisine, söylemesi olası şeyler söyletilmemişti. Efendisi Fleury bu sahtekârlıkta kendisine yardımcı olmuştu, ve *"Attaché"* Greif'ın da kendisini bu çirkin işlemlerden sıyırıp sıyıramayacağı henüz belli değildir. Prusya hükümeti, inanılmaz bir şey ama, bu aptalca uydurmaları asıl hakikat olarak kabul etti; ve bu gibi yazılı ifadelerin jüriye sunulacak delillerde nasıl bir karışıklık yarattığını tahmin edebilirsiniz. Yargılama başladığında, daha önce sözü edilen polis yetkilisi Bay Strieber, tanık kürsüsüne geldi, bütün bu saçmalıkların doğruluğuna yemin etti, ve hiç de küçümsenmeyecek bir kendini beğenmişlikle, bu korkunç gizli tertibin esas başlatıcıları olarak görülen Londra'daki kişilerin en yakınları arasında bir gizli ajanının bulunduğunu iddia etti. Bu gizli ajan gerçekten de çok gizliydi, çünkü en gizli düşüncelerini, sözlerini ve yaptıkları şeyleri haftalarca sözümona rapor ettiği bu kişilerden birini gerçekten görürüm korkusuyla, sekiz ay boyunca Kensington'da gizlenmişti.

Ama Hirsch ve Fleury bayların yedekte duran bir buluşları daha vardı. Bunlar, hazırlamış oldukları raporların tümünü, varlığı Prusya polisince iddia edilen gizli üst komite oturumlarının "özgün tutanak defteri" haline getirdiler; ve bu defterin aynı kişilerden alınmış raporlarla şaşılacak bir uyum gösterdiğini gören Bay Stieber, ciddî bir incelemeden sonra bu defterin kesinlikle gerçek olduğu kanısına ulaştı-

ğını ettiği yemin üzerine beyan ederek bunu derhal jüriye sundu. Hirsch tarafından rapor edilmiş saçmalıkların kamuoyuna açıklanması bundan sonradır. Kendilerine ilişkin olarak kendilerinin bile bilmedikleri şeyler söylendiğinde bu gizli komitenin sözümona üyelerinin uğradıkları şaşkınlığı tahmin edebilirsiniz. William olarak vaftiz edilmiş bazılarının adları, burada, Louis ya da Charles olarak geçiyordu; o anda İngiltere'nin öbür ucunda bulunan diğerleri ise, Londra'da konuşmalar yapıyorlardı; bazılarının da, hiç almamış oldukları mektupları okudukları rapor edilmişti; haftada bir kez, çarşamba günleri eğlence kabilinden biraraya geldikleri halde, bu kişilerin düzenli olarak her perşembe toplandıkları belirtiliyordu; zar-zor yazı yazabilen bir işçi, tutanakları tutan ve bunları bu sıfatla imzalayan kişi olarak boy gösteriyordu; ve bunların hepsi, belki de ancak Prusya polis karakollarında konuşabilecek bir dille konuşturuluyorlardı ki, kendi ülkelerinde çok iyi tanınan yazın adamlarının çoğunluğu oluşturduğu bir topluluğun kullandığı dil elbette bu olamazdı. Ve bütün bunların üstüne tüy dikmek için, bu uydurmaların sahipleri tarafından bu defter için hayalî Merkez Komitesinin sözümona sekreterine ödenmiş gibi gösterilmek üzere belirli bir tutar karşılığı kesilmiş sahte bir makbuz düzenlenmişti; ama bu sözümona sekreterin varlığı, kötü niyetli bir komünistin talihsiz Hirsch'e oynadığı bir oyundan başka bir şeye dayanmıyordu.

Bu beceriksiz uydurma o denli kepazeceydi ki, amaçladığı etkinin tersini yaratmaması olanaksızdı. Her ne kadar sanıkların Londra'daki dostları davaya ilişkin olguları jürinin önüne getirme olanaklarından yoksun bırakıldılarsa da — her ne kadar savunma için avukata gönderdikleri mektuplar posta tarafından engellendiyse de — her ne kadar bunların bu yasa adamlarının ellerine ulaştırmayı başardıkları belgeler ve yeminli ifadeler delil olarak kabul edilmediyse de, genel kanı, kamu savcılarının, hatta Bay Stieber'in bile —ki, ettiği yemin, kitabın güvenilirliği konusunda bir güvence olarak sunulmuştu— bunun bir sahtekârlık olduğunu kabul etmek zorunda kaldıkları yolundaydı.

Ne var ki, bu sahtekârlık, suçu polise ait bu türden tek şey değildi. Mahkeme sırasında aynı türden iki ya da üç du-

rum daha ortaya çıktı. Reuter tarafından çalınmış belgeler, polis tarafından anlamları çarpıtılacak biçimde tahrif edilmişlerdi. Birtakım deli saçmaları içeren bir kâğıt, Dr. Marx'ınkini taklit eden bir elyazısıyla yazılmıştı, ve savcılık nihayet bunun bir sahtekârlık olduğunu kabul etmek zorunda kalıncaya dek, bir süre onun tarafından yazılmış gibi gösterildi. Ama bir düzenbazlık olduğu açığa çıkarılan her polis düzenbazlığına karşılık, savunma hazırlıksız yakalandığından, kanıtların Londra'dan getirtilmesi gerektiğinden ve avukatın savunma için Londra Komünist Mültecileri ile yaptığı her yazışmasının duruşmada, sözde komploda suç ortaklığı olarak kabul ediliyor olmasından o an için açığa çıkartılamayan beş-altı tane yenisi ortaya atılıyordu!

Greif ve Fleury'nin burada ortaya konulan türden kişiler oldukları, öne sürdüğü delillerde bizzat Bay Stieber tarafından belirtilmiştir; Hirsch'e gelince, "Tutanak Defteri"ni Fleury'nin emri ve yardımıyla kendisinin düzenlediğini Londra'da bir sulh yargıcına itiraf etmiş, ve sonra da cezaya çarptırılmamak için bu ülkeden kaçmıştı.

Hükümet, yargılama sırasında açığa çıkan bu türden birkaç yüzkarası ifşaata tahammül edebilirdi. Ren Eyaletinin o güne dek görmediği türden bir jüriye sahipti. Safkan gerici altı soylu, dört Finans Beyi, iki de hükümet görevlisi. Sanıkların kutsal olan her şeyi —mülkiyeti, aileyi, dini, düzeni, hükümeti ve yasaları— altüst etmek üzere harekete geçirilmiş korkunç bir komünist tertibin başları oldukları sürekli olarak kulaklarına söylendiği bir sıra, bunlar, kalkıp, altı hafta boyunca, önlerine yığılıp duran karmakarışık delil yığınını ince eleyip sık dokuyacak adamlar değillerdi! Ama bu arada, eğer hükümet, bu davanın beraatle sonuçlanmasının jürinin cezalandırılması için bir işaret olacağından; ve bunun, doğrudan bir siyasal gösteri olarak, liberal orta sınıf muhalefetin en aşırı devrimcilerle bile birleşmeye hazır olduğunun bir kanıtı olarak kabul edileceğinden ayrıcalıklı sınıfları haberdar etmemiş olsaydı, hüküm gene de beraat olurdu. Bu durumda, yeni Prusya yasalarının geriye doğru işletilmesi, hükümete, dördünün beraat ettirilmesine karşılık, yedi tutuklunun mahkûm ettirilmesi olanağını verdi, ve bu mahkûm ettirilenler, haberler size ulaştığında

kuşkusuz öğrenmiş olduğunuz gibi, üç yıldan altı yıla kadar değişen hapis cezalarına çarptırıldılar.

29 Kasım 1852'de
Engels tarafından yazılmıştır

22 Aralık 1852 tarihinde
The New-York Daily Tribune'un
3645. sayısında yayınlanmıştır

İmza: *Karl Marx*

LOUİS BONAPARTE'IN 18 BRUMAİRE'İ[256]

YAZARIN ALMANCA İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZÜ

Zamansız ölen dostum *Joseph Weydemeyer,** 1 Ocak 1852'de New-York'ta haftalık siyasal bir dergi çıkarmaya niyetleniyordu. Bu dergi için benden de hükümet darbesinin tarihini yazmamı istedi. Şubatın ortasına kadar, her hafta, "Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i" adını taşıyan yazıları kendisine ulaştırdım. Bu arada, Weydemeyer'in ilk planı başarısızlığa uğradı. Ama 1852 yılının ilkyazında *Devrim* adını taşıyan aylık bir dergi yayınlandı, derginin birinci sayısını "18 Brumaire" meydana getirmektedir. O zaman, bu dergiden birkaç yüz tane Almanya'ya gönderildi, ama kitapçılarda satışa çıkarılamadı. İleri radikal geçinen ve derginin dağıtımını önerdiğim bir Alman kitapçı, böyle "yersiz" bir öne-

*Amerikan içsavaşı sırasında St. Louis bölgesinin askerî komutanı. [*Marx'ın notu.*]

ri karşısında duyduğu erdemli korkusunu belli ederek karşılık verdi.

Bu söylediklerimden de görülüyor ki, kitap, olayların doğrudan doğruya baskısı altında doğmuştur ve işlediği tarihsel konu 1852 Şubatının berisine geçmez. Şimdi bu yeni baskı, kısmen kitabevinin istekleri, kısmen de Almanya'daki dostlarının ısrarlı istekleri üzerine yapılmıştır.

Aşağı yukarı aynı zamanlarda yazılan ve aynı konuyu işleyen yapıtlar arasında yalnız ikisinin sözü edilmeye değer: Victor Hugo'nun *Küçük Napoléon*'u ve Proudhon'un *Hükümet Darbesi*.

Victor Hugo, hükümet darbesinin sorumlusuna karşı acı ve nükteli sövüp saymalarla yetiniyor. Olayın kendisi, ona, duru bir gökte çakan bir şimşek gibi görünüyor. Olayı, ancak, bir bireyin zora başvurması olarak görüyor. Böyle yapmakla, onu küçülteceği yerde, ona tarihte eşi görülmemiş kişisel bir girişkenlik gücü yükleyerek, büyüttüğünü farketmiyor. Proudhon ise, hükümet darbesini, daha önceki tarihsel bir gelişmenin sonucu gibi sunmaya çalışıyor. Ama, hükümet darbesinin tarihsel yapısı, kaleminde, hükümet darbesi kahramanının bir savunmasına dönüşüyor. Böylece, sözde *objektif* tarihçilerimizin düştükleri yanılgıya düşüyor. Bana gelince, ben, tersine, Fransa'da *sınıf savaşımının* sıradan ve kaba bir adamın kahraman gibi görülmesini sağlayacak koşulları ve durumu nasıl yarattığını gösteriyorum.

Kitabın yeniden bir elden geçirilmesi, özel havasını kaybettirecekti. Onun için yalnız baskı yanlışlarını düzeltmek ve bugün artık anlaşılmayacak olan imaları kaldırmakla yetindim.

Yapıtımın son tümcesinde söylediğim, "Ama imparatorluk pelerini en sonunda Louis Bonaparte'ın omuzlarından düştüğü gün, Napoléon'un tunçtan heykeli, Vendôme dikilitaşının[257] tepesinden gümbürtüyle devrilecektir", sözü gerçekleşti bile.

1815 seferi üzerine yazdığı kitapta Napoléon'un putlaştırılışına karşı ilk saldırıya geçen Albay Charras oldu. O zamandan beri ve özelikle şu son yıllarda, Fransız yazını, tarihsel araştırma, eleştiri, taşlama ve alay türü silahlarla Napoléon efsanesine ölümcül darbeyi indirdi. Geleneksel halk

inançları ile bu keskin kopuş, bu büyük fikir devrimi, Fransa dışında pek az dikkat çekti ve hiç de anlaşılmadı.

Son olarak, bu yapıtın, bugün, özellikle Almanya'da pek çok kulanılan *sezarcılık* teriminin artık bir yana atılmasına katkıda bulunacağını umuyorum. Bu sezarcılık deyimi ile yapılan yüzeysel tarihsel örneksemede, işin özü, yani eski Roma'da, sınıf savaşımı yalnız ayrıcalıklı bir azınlığın içinde, varlıklı özgür yurttaşlar ile yoksul özgür yurttaşlar arasında geçerken, halkın büyük üretici kitlesinin çarpışanlara kısaca basit bir basamak meydana getirdiği unutuluyor. Sismondi'nin, ünlü "Roma proletaryası, toplumun sırtından geçiniyordu, oysa modern toplum, proletaryanın sırtından geçiniyor", sözü unutuluyor.[258] Antikçağda ve modern zamanlarda sınıf savaşımının maddî ekonomik koşulları arasında tam bir fark olduğundan, bu koşullardan doğan siyasal biçimler arasında da, Canterbury piskoposu ile büyük rahip Samuel arasındaki benzerlikten daha büyük bir benzerlik olamaz.

Londra, 23 Haziran 1869

KARL MARX

Marx'ın Temmuz 1869'da Hamburg'da çıkan *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i* adlı yapıtının ikinci baskısında yayınlanmıştır

FRİEDRİCH ENGELS'İN ÜÇÜNCÜ ALMANCA BASKIYA ÖNSÖZÜ

18 Brumaire'in çıkışından otuzüç yıl sonra yeni bir baskısının gerekli olması, bu broşürün bugün bile değerinden hiç bir şey yitirmediğini tanıtlar.

Gerçekten, bu, dâhiyane bir çalışmaydı. Duru gökte çakan bir şimşek gibi tüm siyaset dünyasını şaşırtan, kimilerinin erdemli öfke bağırtıları ile karşıladıkları, kimilerinin devrimden kurtuluşun mutluluğunu getiren bir davranış olarak ve, devrimin yarattığı kargaşalığın cezası olarak karşıladıkları, ama herkes için şaşkınlık ve kavrayamama konu-

su olan olayın hemen ardından Marx, onun, kısa, iğneleyici bir açıklamasını yaptı. Marx, bu yapıtında, Fransa'da şubat günlerinden bu yana olagelen olayların akışını, onların iç ilişkileri içinde anlatıyor ve 2 Aralık[259] mucizesinin nasıl bu ilişkilerin doğal, zorunlu sonucu olduğunu gösteriyor ve hükümet darbesi kahramanını ele alırken ona karşı çok iyi hakettiği aşağsamadan başka bir tavır takınmaya gerek görmüyor. Ve tablo öyle bir ustalıkla çizilmişti ki, o zamandan beri yapılan bütün açınlamalar bu tablonun gerçeği nasıl bir sadakatla yansıttığını tanıtlamaktan başka bir şey yapmamışlardır. Yaşanan günlük tarihi bu kadar dikkat çekici bir biçimde anlamak, olayları geçtikleri anda bile böylesine aydınlık bir biçimde kavramak, gerçekten de, eşsiz bir şeydir.

Ama bunun için, Fransız tarihi konusunda Marx'ın sahip olduğu derin bilgi gerekliydi. Fransa, sınıf savaşımlarının, her seferinde, herhangi başka bir yerde olduğundan daha fazla, kesin karara kadar sürdürüldüğü, ve bu bakımdan sınıf savaşımlarının içinde geçtikleri bu savaşımların sonuçlarının özetlendikleri değişken siyasal biçimlerin en belirgin sınırlarıyla belirdikleri ülkedir. Ortaçağ feodalizminin merkezi, Rönesanstan beri babadan oğula geçen krallığın klasik ülkesi olan Fransa, Büyük Devriminde, feodalizmi yıktı ve burjuvazinin egemenliğine, Avrupa'da başka hiç bir ülkenin ulaşamadığı katıksız klasik bir özellik verdi. Aynı şekilde, devrimci proletaryanın hüküm süren burjuvaziye karşı savaşımı da, Fransa'da, başka yerde bilinmeyen keskin biçimlere büründü. Marx'ın, eski Fransız tarihini, özel bir önem vererek incelemekle kalmayıp, geçmekte olan tarihin bütün ayrıntılarını izlemesinin ve daha sonra yararlanılmak üzere malzeme toplamasının nedeni budur ve Marx, bu yüzden, olaylar karşısında, hiç bir zaman boş bulunmamış, şaşkınlığa kapılmamıştır.

Ama buna eklenecek başka bir özellik daha vardır. Şöyle ki, ister siyasal, ister dinsel, felsefî, ya da tamamen başka ideolojik bir alanda yürütülmüş olsun, bütün tarihsel savaşımların, aslında, toplumsal sınıf savaşımlarının az ya da çok belirgin bir ifadesi olduğuna ilişkin yasayı, karşılık olarak, bu sınıfların varlığının, dolayısıyla çarpışmalarının, bu sınıfların ekonomik durumlarının gelişme derecesi ile, bu

gelişme derecesinden doğan üretim biçimleri ve değişim biçimleri ile belirlendiğine ilişkin yasayı, ilk Marx bulmuştur. Enerjinin dönüşümü yasası doğa bilimleri için ne kadar önemliyse, tarih için o kadar önemli olan bu yasa, Marx'a, burada da, II. Fransız Cumhuriyetinin tarihini kavramada bir anahtar hizmeti görmüştür. Ve işte bu tarih, Marx'ın, kendi yasasını denemesine, sınavdan geçirmesine yardımcı olmuştur ve otuzüç yıl sonra bile, Marx'ın yasasının bu sınavdan parlak bir şekilde geçtiğini teslim etmemiz gerekiyor.

FRİEDRİCH ENGELS

1855'te yazılmıştır

Karl Marx, *Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte*, Hamburg 1885, adlı kitapta yayınlanmıştır

I

Hegel, bir yerde, şöyle bir gözlemde bulunur: bütün tarihsel büyük olaylar ve kişiler, hemen hemen iki kez yinelenir. Hegel eklemeyi unutmuş: birinci kez trajedi olarak, ikinci kez komedi olarak. Danton'a göre Caussidière, Robespierre'e göre Louis Blanc, 1793-1795'in Montagne'ına göre 1848-1851'in Montagne'ı, amcasına göre yeğeni. Ve, 18 Brumaire'in ikinci baskısına eşlik eden koşullarda gene aynı karikatürü görüyoruz.[280]

İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi keyflerine göre, kendi seçtikleri koşullar içinde yapmazlar, doğrudan veri olan ve geçmişten kalan koşullar içinde yaparlar. Bütün ölmüş kuşakların geleneği, büyük bir ağırlıkla, yaşayanların beyinleri üzerine çöker. Ve, onlar kendilerini ve şeyleri, bir başka biçime dönüştürmekle, tamamıy-

la yepyeni bir şey yaratmakla uğraşır göründüklerinde bile, özellikle bu devrimci bunalım çağlarında, korku ile geçmişteki ruhları kafalarında canlandırırlar, tarihin yeni sahnesinde o saygıdeğer eğreti kılıkla ve başkasından alınma ağızla ortaya çıkmak üzere, onların adlarını, sloganlarını, kılıklarını alırlar. İşte bunun gibi, Luther, havari Paul'ün maskesini takındı, 1789-1814 devrimi ardarda, önce Roma Cumhuriyeti, sonra Roma İmparatorluğu giysisi içinde kurum sattı ve 1848 Devrimi, kimi 1789'un, kimi de 1793'ün ve 1795'in devrimci geleneğinin taklidini yapmaktan öte bir şey yapamadı. İşte böyle, yeni bir dili öğrenmeye başlayan kişi, onu hep kendi anadiline çevirir durur, ama ancak kendi anadilini anımsamadan bu yeni dili kullanmayı başardığı ve hatta kendi dilini tümden unutabildiği zaman o yeni dilin özünü, ruhunu özümleyebilir.

Tarihin ölülerine okunan bu dualar incelendiğinde, hemen, çok gözeçarpan bir fark ortaya çıkar. Camille Desmoulins, Danton, Robespierre, Saint-Just, Napoléon, birinci Fransız Devriminin partileri ve yığınları kadar kahramanları da, Romalı kılığında ve Roma'ya özgü cafcaflı sözler kullanarak, kendi çağlarının ödevini, yani modern *burjuva* toplumunun meydana çıkması ve kurulması işini yerine getirdiler. Birinciler, feodal kurumları parça parça ettiler ve bu kurumlar üzerinde biten feodal başları kopardılarsa, o, Napoléon da, Fransa'nın içinde, bundan böyle artık özgür rekabetin geliştirilmesini, küçük toprak mülkiyetinin işletilmesini ve ulusun özgür kılınmış sınaî üretici güçlerinin kullanılmasını sağlayacak koşulları yaratırken, dışarda her yerde, Fransa'daki burjuva toplumuna Avrupa kıtası üzerinde gerekli olan çevreyi yaratmak için zorunlu olduğu ölçüde feodal kurumları sildi süpürdü. Toplumun yeni biçimi bir kere kurulup yerine yerleşince, tufan-öncesi devler ve onlarla birlikte yeniden dirilmiş olan Roma da, ortadan kayboldu; Brutus'ler, Gracchus'ler, Publicola'lar, tribünler, senatörler ve bizzat Sezar. Burjuva toplumu yalın gerçeği içinde Say'ların, Cousin'lerin Royer-Collard'ların, Benjamin Constant'ların ve Guizot'ların kişiliğinde kendi yorumcularını ve kendi sözcülerini yaratmıştı. Burjuva toplumunun gerçek başları tezgâhların gerisinde yer alıyordu, Louis

XVIII'in "et kafası" ise, onun siyasal başı idi. Gırtlağına kadar servet üretmeye ve barışçıl rekabet savaşımına gömülen burjuva toplumu, Roma çağının hayaletlerinin kendi beşiği başında beklemiş olduklarını unutmuştu. Ama, burjuva toplumu ne kadar kahramanlara özgü bir toplum olmasa da, onu dünyaya getirmek için, kahramanlık, özveri, terör, iç savaş ve dış savaşlar gene de zorunlu olmuştu. Ve onun gladyatörleri, Roma Cumhuriyetinin kaskatı klasik geleneklerinde, kendi savaşımlarının dapdar burjuva içeriğini kendi kendilerinden gizlemek ve coşkularını, esrimelerini büyük tarihsel trajedi düzeyinde tutabilmek için kendilerine gerekli olan ülküleri, sanat biçimlerini, yanılsamaları buldular. Gene bunun gibi, yüzyıl önce, gelişmenin bir başka aşamasında, Cromwell ve İngiliz halkı, kendi burjuva devrimlerine gerekli olan dili, tutkuları ve hayalleri Tevrat'tan almışlardı. Gerçek amaca varıldığı zaman, yani İngiliz toplumunun burjuva toplumuna dönüşümü gerçekleşince, Locke, Habakkuk'un* ayağını kaydırıp onun yerini aldı.

Bu devrimlerde, ölülerin dirilmesi, sonuç olarak, eskilerini taklit etmeye değil, yeni savaşımları ululamaya, gerçeğe sığınarak onların çözümünden kaçınmaya değil, tamamlanacak, yerine getirilecek ödevi muhayyilede devrimin hayaletini yeniden çağırmaya değil, devrim ruhunu bulmaya hizmet eder.

1848-1851 dönemi, eski Bailly'nin terekesini ondan devralan *républicain en gants jaunes*** Marrast'dan, iğrenç derecede bayağı çizgilerini Napoléon'un demirden ölüm maskı altında gizleyen serüvenciye kadar, Büyük Fransız Devriminin hayaletini çağırmaktan başka bir şey yapmadı. Bir devrim yoluyla kendisine artan bir hareket gücü verilmiş olduğuna inanan bütün bir halk, birdenbire, ortadan kalkmış bir çağa aktarılmış buluyor kendisini ve bu geri düşüşe ilişkin hiç bir kuruntunun mümkün olmaması için uzun zamandan beri derin bilginlerin ve antikacıların alanına girmiş bulunan eski tarihler, eski takvimler, eski adlar ve eski fermanlar, ve çoktan beri bozulup dağılmış gibi görünen eski kullukçular, yeniden ortaya çıkıyorlar. Tüm ulus, eski Firavun-

*Oniki küçük İbrani peygamberinden biri. —*Ed.*

**Sarı eldivenli cumhuriyetçi. —ç.

lar zamanında yaşadığını sanan ve bütün gün, Habeşistan'ın altın madenlerinde, başının üzerinde, acıklı bir ışık saçan lamba, ardında, uzun kamçısıyla köle bekçisi, ve, çıkışta, ne bu madende çalışmaya zorlanan işçilerin, ne de aynı dili konuşmadıkları için birbirlerini anlamayan bir barbar kiralık askerler kalabalığının bulunmadığı bu yeraltı hapisanesinin dört duvarı arasına kapatılmış bir madenci olarak yapmak zorunda olduğu işlerden yakınan şu Bedlamlı[261] İngiliz kaçığı gibi davranıyordu. O, "Ve bütün bunlar, bana, benim gibi Büyük Britanya'nın özgür yurttaşına, eski Firavunların hesabına altın çıkarmak için zorla kabul ettiriliyor", diye sızlanıyordu. İşte Fransız ulusu da, "Bonaparte ailesinin borçlarını ödemek için" diye sızlanıyor. Aklı başında olduğu sürece, İngiliz, altın çıkarmak saplantısından kurtulamıyordu, Fransızlar da devrimlerini yaptıkları sürece, 10 Aralık seçimlerinin[262] de ortaya koyduğu gibi, Napoléon'a değgin anılardan kurtulamadılar. Mısır'daki bolluğun özlemini duyuyorlar,[263] devrimin tehlikelerinden kaçıp kurtulmak istiyorlardı ve 2 Aralık 1851,[259] bunun yanıtı oldu. Eski Napoléon'un karikatürünün karikatürünü yapmakla kalmadılar, eski Napoléon'un kendisini, 19. yüzyılın ortasında davranması gerektiği gibi karikatürleştirdiler.

19. yüzyılın toplumsal devrimi, şiirsel anlatımını, geçmişten değil, ancak gelecekten alabilir. 19. yüzyılın devrimi, geçmişin bütün hurafelerinden kendisini sıyırmadan, kendisiyle harekete geçemez. Daha önceki devrimlerin kendi öz içeriklerini kendilerinden gizlemek için tarihsel anımsamalara gereksinmeleri vardı. 19. yüzyılın devrimi ise, kendi öz içeriğine ulaşmak için ölüleri, kendi ölülerini gömmeye terketmek zorundadır. Eskiden söz içeriği aşıyordu, şimdi içerik sözü aşıyor.

Şubat Devrimi, eski toplumu *gafil avlayarak* başarılan ani bir darbe oldu, ve halk, mutlu *ani darbeyi*, yeni bir çağ açan tarihsel bir olay saymıştı. 2 Aralık günü, Şubat Devrimi, bir düzenbazın hokkabazlığıyla yok edildi, ve devrilen sanki monarşi değil, yüzyıllık bir savaşım pahasına krallıktan koparılıp alınan liberal ödünlerdi. *Toplum* kendi kendine yeni bir kapsam, yeni bir içerik vereceği yerde, yalnız devlet, kendi eski ilkel biçimine, şövalye kılıcının ve papaz ku-

kuletasının düpedüz küstah egemenliğine dönmüş görünüyor. İşte böylece, 1848 Şubatının *coup de main*'ine* 1851 Aralığının *coup de tête*'i** karşılık veriyor. Kolay kazanılan kolay yitirilir. Her şeye karşın, ara dönem gene de boşuna geçip gitmiş olmadı. 1848-1851 yılları süresince, Fransız toplumu, devrimci olduğu için daha hızlı olan bir yöntemle, olaylar düzenli bir biçimde, deyim yerinde olursa akademik bir biçimde geliştiği takdirde, Şubat Devriminin sıradan, yüzeysel bir sarsıntıdan başka bir şey olabilmesi için, bu devrimi izleyecekleri yerde, ondan önce gelmeleri gerekecek olan inceleme çalışmalarının ve deneyimlerin ardından koşarak onlara yetişti, onları yakaladı. Toplum, bugün için, kendi başlangıç noktasına geri dönmüş görünüyor. Gerçekte, toplum ancak şimdi, kendine devrimci başlangıç noktası yaratmak, yani ciddî bir toplumsal devrime yolaçabilecek tek durumu, ilişkileri, koşulları yaratmak zorunda bulunuyor.

Burjuva devrimleri, 18. yüzyılın devrimleri olarak, hızla başarıdan başarıya atılıyorlar, onların dramatik etkisi kendilerini de aşıyor, insanlar ve şeyler, elmasların parıltılarının cazibesine yakalanmıştır sanki, sık sık vecde gelmek, toplumun sürekli durumu olmuştur, ama bu devrimler kısa sürelidir. Çabucak, en yüksek noktalarına varıyorlar ve devrimin fırtınalı döneminin sonuçlarını soğukkanlılıkla ve ağırbaşlılıkla kendine maletmeyi öğreninceye kadar, uzun bir huzursuzluk toplumun yakasına yapışıyor. Buna karşılık, proletarya devrimleri, 19. yüzyılın devrimleri olarak, durmadan kendi kendilerini eleştirirler, her an kendi akışlarını durdururlar, yeni baştan başlamak üzere, daha önce yerine getirilmiş gibi görünene geri dönerler, kendi ilk girişimlerinin kararsızlıkları ile, zaafları ile ve zavallılığı ile alay ederler, hasımlarını, salt, topraktan yeniden güç almasına ve yeniden korkunç bir güçle karşılarına dikilmesine meydan vermek için yere serermiş gibi görünürler, kendi amaçlarının muazzam sonsuzluğu karşısında boyuna, daima yeniden gerilerler, ta ki, her türlü geri çekilişi olanaksız kılıncaya ve bizzat koşullar bağırıncaya kadar:

Hic Rhodus, hic salta! [264]

*El darbesi. —ç.
**Kafa darbesi. —ç.

Gül burada, burada raksetmelisin!

Zaten, her vasat gözlemci, Fransız Devriminin gelişme çizgisini adım adım izlemeksizin de olsa, devrimin görülmedik tam bir yenilgiye doğru gittiğinden kuşkulanmalıydı. Bu demokrat bayların 2 Mayıs 1852'nin[265] mucizevî sonuçlarından dolayı karşılıklı olarak birbirlerini kutlayışlarındaki her türlü alçakgönüllülükten yoksun zafer ulumalarını duymak yeterdi. 2 Mayıs 1852, onlarda, tıpkı kiliastlara[266] göre İsa'nın yeniden yeryüzüne döneceği ve bin yıllık hükümranlığını kuracağı gün gibi bir sabit fikir, bir dogma haline gelmişti. Güçsüzlük, gevşeklik, her zamanki gibi, kurtuluşunu, mucizelere inanmakta bulmuştu, afsunlarla düşmanı muhayyilesinden kovdu diye onu yendiğini sandı ve kendisini bekleyen geleceği ve bir gün yerine getirmeye niyetlendiği, ama henüz bunun zamanının geldiğine inanmadığı işleri ululamakla yetinerek, bugünü, içinde bulunulan zamanı anlama yeteneğini tüm yitirdi. Karşılıklı birbirlerine acıyarak, ve sımsıkı birbirleri arasında gruplaşarak herkesçe bilinen yeteneksizliklerini yalanlamaya çalışan bu kahramanlar, çekip gitmişler, zafer taçlarını, hesaba mahsuben ceplerine koymuşlardı ve *in partibus*[98] cumhuriyetlerin tahvillerini borsada kırdırmakla uğraşıyorlardı; alçakgönüllü ruhlarının sessizliğinde bu cumhuriyetler için hükümet personelini hazırlamayı bile ihmal etmemişlerdi. 2 Aralık, dupduru bir gökte bir gökgürültüsü gibi şaşırtmıştı onları, ve çöküş dönemlerinde, en büyük gürültü ile bağırıp çağıranların kendi gizli korkularını bastırmalarına bile bile razı olan halklar, belki de bir kaz sürüsünün bağırtılarının Capitol'ü[267] kurtarabileceği zamanların artık geçmiş olduğuna inanacaklardır.

Anayasa, Ulusal Meclis, hanedan partileri, mavi ve kırmızı cumhuriyetçiler, Afrika kahramanları, politika kürsüsünden gelen gökgürültüsü, günlük basının şimşekleri, tüm edebiyat, politikanın ünlü kişileri ve ün yapmış aydınlar, medenî hukuk, ceza yasası, "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik", ve 2 Mayıs 1852, bütün bunlar, düşmanlarının bile bir büyücü saymadıkları bir adamın okuyup üflemesi ile, sanki büyü yapılmış gibi ortadan kayboldular. Genel oy hakkı, sanki dünyanın gözleri önünde, kendi vasiyetini kendi eliyle yazmak ve halk adına: Var olan her şeyin yok olması gerektiği-

ni ilân etmek için ancak bir an yaşamışa benziyor.*

Fransızların yaptıkları gibi, kendi ulusunun gafil avlandığını söylemek yetmez. Ne bir ulusun, ne de bir kadının, karşılarına çıkan ilk serüvencinin kendilerini iğfal edebildiği zaaf anı bağışlanır bir şey değildir. Şeyleri bu biçimde sunmakla sorun çözümlenmez, ancak başka bir biçimde ifade edilmiş olur. Nasıl olup da 36 milyonluk bir ulusun üç dolandırıcı tarafından ansızın faka bastırıldığı ve direnç göstermeden köleliğe sürüklendiği, gene de açıklanması gereken bir şey olarak kalır.

Fransız Devriminin 24 Şubat 1848'den Aralık 1851'e kadar geçirdiği evreleri, ana çizgileri ile özetleyelim.

Bellibaşlı üç dönem ayırmak gerekir: 1. *şubat dönemi;* 2. 4 Mayıs 1848'den 29 Mayıs 1849'a kadar *cumhuriyetin kuruluşu* ya da *Kurucu Ulusal Meclis dönemi;* 3. 29 Mayıs 1849'dan 2 Aralık 1851'e kadar *anayasal cumhuriyet* ya da *Ulusal Yasama Meclisi dönemi.*

24 Şubattan, yani Louis-Philippe'in düşüş tarihinden, 4 Mayıs 1848'e, Kurucu Meclisin toplanma tarihine kadar uzanan ve uygun deyimiyle *şubat dönemini* meydana getiren *birinci dönem,* devrimin başlangıç, hazırlanış dönemi sayılabilir. Resmen bu döneme niteliğini veren şey, bu dönemin bulup buluşturuverdiği hükümetin kendi kendisine *geçici* demesi ve bu dönemde önerilen, girişilen, ifade edilen her şeyin ancak *geçici olarak* yapılmış olmasıdır. Hiç bir şey ve hiç bir kimse, gerçek bir varlığa sahip olma ve gerçek bir eylemde bulunma hakkı gibi bir iddiada bulunmadı. Devrimi hazırlayan ya da yapan bütün öğeler, haneden muhalefeti, cumhuriyetçi burjuvazi, cumhuriyetçi-demokrat küçük-burjuvazi, sosyal-demokrat işçi sınıfı, hepsi, şubat *hükümetinde* geçici olarak yerlerini buldular.

Zaten başka türlü de olamazdı, şubat günleri, mülk sahibi sınıfın kendi içinde siyasal ayrıcalıklar çemberini genişletmek ve malî aristokrasinin tek başına egemenliğini devirmek için yalnızca bir seçim reformu peşinde koşuyordu. Ama, gerçek bir çatışma durumuna gelindiği, halk barikatları kurduğu, ulusal muhafız gücü pasif bir tutum aldığı, or-

*Gœthe'nin *Faust*'undaki Mefisto. —*Ed.*

du hiç bir ciddî direniş göstermez olduğu, ve krallık da kaçtığı zaman, cumhuriyet zorla kendini kabul ettirir göründü. Her parti, cumhuriyeti kendine göre yorumladı. Proletarya, cumhuriyeti, silah elde ele geçirdiği için ona kendi damgasını vurdu ve *sosyal cumhuriyeti* ilân etti. Modern devrimin genel içeriği, belli durumda ve belli koşullarda, elde bulunan malzeme ile, ve yığınların ulaşmış oldukları gelişme derecesi ile derhal uygulamaya konulabilecek olan her şeyle baştan sona garip bir çelişki halinde bulunan içeriği böylece belirlendi. Öte yandan, Şubat Devrimine katılmış olan bütün öteki öğelerin iddiaları hükümetten aldıkları aslan payında kendini buldu. Bu yüzden, başka hiç bir dönemde, yüksek sözlerden, hem güvensizlik, hem de gerçek beceriksizlikten, hem ilerlemeye doğru daha coşkulu özlemlerden, hem de eski yaşam geleneğinin daha mutlak egemenliğinden, hem bütün toplumdaki daha göze görünür uyumdan, hem de bu toplumun değişik öğeleri arasındaki daha derin karşıtlıktan oluşmuş daha çeşitli bir karışım görmüyoruz. Paris proletaryası, önünde açılan muazzam perspektifler daha da coşup taşarken, o toplumsal sorunlar üzerine tartışmalardan daha çok zevk alırken eski toplumsal güçler gruplaşmış, biraraya toplanmış ve aralarında uyuşmuş bulunuyor ve ulusun büyük kitlesi içinde, bir kere temmuz monarşisinin[116] koyduğu engeller ortadan kalktığı zaman, birdenbire politika sahnesine atılan köylüler ve küçük-burjuvalar arasında beklenmedik bir destek buluyordu.

4 Mayıs 1848'den Mayıs 1849'un sonuna kadar giden *ikinci dönem, anayasa* dönemi, *burjuva cumhuriyetinin temelinin atılışı* dönemidir. Şubat günlerinin hemen ardından, yalnız cumhuriyetçiler, hanedan muhalefetini, sosyalistler de cumhuriyetçileri baskına uğratmakla kalmadılar, Paris bütün Fransa'yı baskına uğrattı. Ulusun oylarından çıkmış, 4 Mayısta toplanan Ulusal Meclis, ulusu temsil ediyordu. Bu meclis, şubat günlerinin iddialarına karşı güçlü bir protesto idi ve devrimin sonuçlarını burjuva ölçüsüne uydurmak gibi bir görevi vardı. Bu Ulusal Meclisin niteliğinin hemen farkına varan Paris proletaryası, 15 Mayısta,[134] meclisin toplanmasından birkaç gün sonra zora başvurarak onun yaşama hakkını yokumsamayı, onu dağıtmayı, ulusun gerici eği-

liminin kendisini tehdit etmesine araç olan bu organizmayı yeniden öğelerine ayırmayı boşuna denedi. Bilindiği gibi 15 Mayısın, Blanqui ve yandaşlarının, komünist devrimcilerin, yani proletarya partisinin gerçek önderlerinin, bu ele aldığımız dönem boyunca kamu sahnesinden uzaklaştırılmalarından başka bir sonucu olmadı.

Louis-Philippe'in burjuva monarşisinin ardından, ancak *burjuva cumhuriyeti* gelip onun yerini alabilir. Bu demektir ki, krallıkta, burjuvazinin kısıtlı bir bölümü kral adına hüküm sürmüş olduğu halde, bundan böyle, artık, burjuvazinin meclisi halk adına hüküm sürecektir, Paris proletaryasının istemleri, kesin olarak defedilmesi gereken birtakım ütopik martavallardır. Ulusal Kurucu Meclisin bu bildirimine, Paris proletaryası, Avrupa içsavaşlar tarihinde en yaman olay olan *haziran ayaklanması*[53] ile karşılık verdi. Burjuva cumhuriyeti üstün geldi. Burjuva cumhuriyetinin yanında, malî aristokrasi, sanayi burjuvazisi, orta sınıflar, küçük-burjuvazi, ordu, seyyar muhafız olarak örgütlenmiş *lumpen-proleterya,** aydınlar, rahipler ve bütün kır nüfusu vardı. Proletaryanın yanında ise kendinden başka kimse yoktu. Ayaklananların 3 binden fazlası, zaferden sonra, kılıçtan geçirildi, 15.000'i yargılanmaksızın sürgün edildi. Bu yenilgi, proletaryayı, devrimci sahnenin *arka planı*na itti. Proletarya, hareketin yeni bir hız kazanır, yeni bir atılıma geçer göründüğü her kez, yeniden ön plandaki yerini almaya çaba gösterdi, ama her seferinde daha azalmış bir güçle ve daha zayıf bir sonuç alarak. Kendi üzerinde yer alan toplumsal tabakalardan biri, devrimci bir kaynaşma, bir yükseliş durumuna girer girmez, proletarya, hemen onunla bir ittifak yapıyor ve böylece çeşitli partilerin birbiri ardından uğradıkları bütün bozgunları paylaşıyor. Ama ardarda gelen bu darbeler, toplumun bütün tabakalarına dağılıp daha çok paylaşıldıkları ölçüde zayıflıyorlar. Proletaryanın Ulusal Meclisteki ve basındaki başlıca liderleri birbiri ardından mahkemelere verildi ve onların yerini, gittikçe daha şüpheli tipler aldı. Bir bakıma, proletarya, *değişim bankaları ve işçi ortaklıkları gibi doktriner denemelere, yani kendisine özgü olan büyük araç-*

*Bkz: bu cildin 266-267. sayfaları. —Ed.

ların yardımıyla eski dünyanın biçimini değiştirmekten vazgeçtiği bir harekete atılıyor, ama dünyayı değiştirmek yerine kurtuluşunu, deyim doğru olursa, toplumun arkasında, özel bir biçimde, kendi varlık koşullarının dar sınırları içersinde gerçekleştirmeye bakıyor, bu yüzden de zorunlu olarak başarısızlığa uğruyor. Proletarya, ne kendinde devrimci çapı yeniden bulabiliyor, ne de haziranda kendilerine karşı dövüştüğü *bütün sınıflar* yanıbaşında yere serilinceye kadar yeni yaptığı ittifaklardan yeni bir enerji kazanabilir görünüyor. Ama, hiç değilse, büyük tarihsel savaşımın şan ve şerefi ile göçüyor. Yalnız Fransa değil, ama tüm Avrupa haziran depremiyle dehşetle sarsıldı, oysa yukarı sınıflara karşı kazanılan zaferler o kadar kolaylıkla kazanılmıştı ki, bunları önemli birer olaymış gibi göstermek için, kazanan partinin onları arsızca abartması gerekir ve yeniden parti, proletaryadan ne kadar uzak olursa bu zaferler de o kadar utanç verici olur.

Haziranda ayaklananların yenilgisi, gerçekte, üzerinde burjuva cumhuriyetinin temellerinin atılabileceği ve kurulabileceği alanı hazırlamış, düzlemişti. Ama bu yenilgi, aynı zamanda, Avrupa'da, cumhuriyet mi, krallık mı sorunundan daha başka sorunların da var olduğunu göstermişti. Burjuva cumhuriyetinin burada bir sınıfın diğer sınıflar üzerindeki mutlak zorbalığı anlamına geldiğini göstermişti. Bu yenilgi, çok gelişmiş bir sınıf yapısına, modern üretim koşullarına sahip, bütün geleneksel düşüncelerin yüzyıllık bir çaba ile manevî bir bilinçte eritildikleri, böyle bir bilince sahip eski uygarlığın ülkelerinde, cumhuriyetin, genel olarak, *burjuva toplumunun ancak siyasal dönüşümünün biçimi olduğunu,* örneğin artık meydana gelmiş, ama henüz yerine oturmamış sınıfların, tersine, kendilerini oluşturan öğeleri durmadan değiştirdikleri ve yerine yeni öğeler koydukları, modern üretim araçlarının durağan bir nüfus fazlalığına uygun düşmek yerine, daha çok göreli bir kafa ve kol eksikliğinin yerini doldurduğu ve bir de, önünde fethedilecek yepyeni bir dünya bulunan genç ve hummalı bir maddî üretimin, eski manevî dünyayı yıkmaya, ne zaman, ne de fırsat bulabildiği Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi burjuva toplumunu, değiştirmeden olduğu gibi *saklamanın biçimi olmadığını* göstermişti.

Haziran günlerinde, bütün sınıflar ve bütün partiler, proletarya sınıfının karşısında, yani *"anarşi partisi"*nin, sosyalizmin, komünizmin karşısında, *"düzen partisi"* içinde birleşmişlerdi. Onlar, toplumu, *"toplum düşmanları"*nın tasallutundan kurtarmışlardı. Onlar, eski toplumun *"mülkiyet, aile, din, düzen"* sloganlarını yeniden ele alıp, bunları ordularında parola olarak kullanmışlardı ve karşı-devrimci haçlılar ordusuna: "Bu işaret altında kazanacaksın!"[268] diye bağırmışlardı. Bu andan itibaren, bu işaret altında, haziran ayaklanmacılarına karşı biraraya gelmiş olan birçok partiden biri, devrimci savaş alanını kendi özel sınıf çıkarları adına savunmaya çalıştığı zaman, "mülkiyet, aile, din, düzen!" haykırışı altında ezilir. Efendilerinin çemberi daraldıkça ve daha dar, daha tekelci bir çıkar, daha geniş bir çıkara karşı savunuldukça, toplum da o kadar kez kurtarılmıştır. En basit burjuva malî reformunun, en sıradan liberalizmin, en biçimsel cumhuriyetçiliğin, en sığ demokrasinin her türlü istemi, hem "topluma karşı bir saldırı" olarak cezalandırılmış, hem de "sosyalist" diye horlanmıştır. Ve sonunda, "din ve düzen"in büyük rahiplerinin kendileri de üç ayaklı vaaz kürsülerinden tekmeyle kovuldular, gece yarısı yataklarından kaldırıldılar, cezaevi arabalarına tıkıldılar, zindana atıldılar, ya da sürgüne gönderildiler. Tapınakları yerlebir edildi, ağızları mühürlendi, kalemleri kırıldı ve onların yasaları, din, mülkiyet, aile ve düzen adına yırtılıp atıldı. Düzenin bağnaz burjuvaları, kendi balkonlarında, sarhoş bir başıbozuk asker tarafından kurşuna dizildiler, kutsal aile ocakları hakarete uğradı, evleri sırf vakit geçirmek için bombalandı, ve bütün bunlar, mülkiyet, aile, din ve düzen adına yapıldı. Burjuva toplumunun tortusu, son olarak, *düzenin kutsal ordusunu* (falanj) oluşturuyor, ve kahraman Crapulinsky,[269] *"toplumun kurtarıcısı"* olarak Tuileries sarayına giriyor.

II

Olaylar zincirini yeniden ele alalım:

*Ulusal Kurucu Meclis*in tarihi, haziran günlerinden itibaren, *cumhuriyetçi burjuva kesiminin,* üçrenkli cumhuri-

yetçiler, katıksız cumhuriyetçiler, siyasal cumhuriyetçiler, biçimci cumhuriyetçiler vb. adı ile tanınan kesimin *egemenliğinin ve parçalanıp dağılmasının tarihidir.*

Louis-Philippe'in burjuva krallığında, bu kesim, *resmî* cumhuriyetçi *muhalefeti* oluşturuyordu ve dolayısıyla bu çağın siyaset dünyasının tamamlayıcı bir parçası olarak kabul edilmişti. Meclislerde temsilcileri vardı ve basında önemli bir etki alanına sahipti. Cumhuriyetçi burjuva kesiminin Paris'teki organı *National,*[122] kendi tarzında, *Le journal des débats*[139] kadar ağırbaşlı bir gazete sayılıyordu. Bu kesimin anayasal krallık altındaki yeri, onun niteliğine tamamıyla uygundu. Bu kesim, büyük ortak çıkarlarla biraraya toplanmış, ve ötekilerden özel üretim koşulları ile ayrılmış bir burjuvazi kesimi değildi; ancak, cumhuriyetçi kafada burjuvalardan, yazarlardan, avukatlardan, subaylardan ve memurlardan oluşmuş bir yârandı ve onun etkinliği, ülkenin Louis-Philippe'e karşı hissettiği kişisel antipatiye, eski cumhuriyetin anılarına, bir miktar coşkulu cumhuriyetçinin inançlarına ve özellikle de Viyana antlaşmalarına[270] ve İngiltere ile ittifaka karşı duyulan kini titizlikle sürdüren *Fransız milliyetçiliğine* dayanıyordu. *National*'in Louis-Philippe zamanında sahip olduğu etkinliğin büyük bir bölümü, bu maskeli emperyalizmden doğuyordu; ama daha ilerde, cumhuriyet döneminde, *National,* bu alanda Louis Bonaparte'ın şahsında çok tehlikeli bir rakiple karşılaşacaktı. *National* de, o zaman, geri kalan bütün burjuva muhalefetinin yaptığı gibi malî aristokrasi ile savaşıyordu. Onun, Fransa'da, malî aristokrasiye karşı savaşıma bağlı olan bütçe aleyhindeki polemikleri, kendisine çok ucuz bir halk sevgisi sağlıyordu ve ilkelere aşırı bağlı başyazılarına kullanamayacakları kadar çok malzeme getiriyordu. Sanayi burjuvazisi, Fransız gümrük sisteminde, koruyucu yöntemi, ekonomik nedenlerden çok ulusal nedenlerle de olsa, savunduğu için *National*'e karşı, iyilikbilir duygular taşıyordu; burjuvazinin tümü, *National*'in, komünizm ve sosyalizm konusunda kin dolu ihbarlarının hesabını tutuyordu. Üstelik, *National* partisi *salt cumhuriyetçi* idi, yani burjuva egemenliğinin, kralcı bir biçim yerine cumhuriyetçi bir biçime bürünmesini ve özellikle bu egemenlikte aslan payının kendine verilmesini istiyordu.

Ancak, dönüşünün koşullarına gelince, bu konuda, kesinlikle hiç bir fikri yoktu. Tersine, onun için gün gibi apaçık olan şey, ve Louis-Philippe'in hükümdarlığının son zamanlarında, reformun şölenlerinde herkesin gözü önünde açığa vurulan şey, *National*'in demokrat küçük-burjuvalar, özellikle de devrimci proletarya arasında tutulmamasıydı. Bu katıksız cumhuriyetçiler, zaten bu katıksız cumhuriyetçiler açısından doğal olduğu üzere, en tanınmış temsilcilerine Geçici Hükümette bir yer sunan Şubat Devrimi[51] patlak verdiği zaman, her şeyden önce, neredeyse Orleans düşesinin naipliğiyle yetinmek üzereydiler. Bu temsilciler, doğal olarak, önceden burjuvazinin ve Ulusal Kurucu Meclisin çoğunluğunun güvenine sahiptiler. Geçici Hükümetin *sosyalist* unsurları, Ulusal Meclisin daha ilk birleşiminde atadığı Yürütme Komisyonundan derhal çıkartıldılar ve *National* partisi, Yürütme Komisyonunu dağıtmak ve böylece en yakın rakiplerinden, küçük-burjuva ya da *demokrat* cumhuriyetçilerden (Ledru-Rollin, vb.) kurtulmak için, haziran ayaklanmasından yararlandı. Haziran katliamını yönetmiş olan burjuva cumhuriyetçi partinin generali Cavaignac, diktatörce bir güç kullanarak, Yürütme Komisyonunun yerini aldı. *National*'in eski başyazarı Marrast, Ulusal Kurucu Meclisin sürekli başkanlığına atandı ve bakanlıklar ve onlar gibi başka bütün önemli yerler, katıksız cumhuriyetçilerin eline geçti.

Burjuva cumhuriyetçilerin, uzun zamandan beri kendilerini temmuz monarşisinin meşru vârisi sayan kesimi, böylece kendi ülküsünü aşmış bulunuyordu, ama Louis-Philippe yönetiminde düşlediği gibi burjuvazinin tahta karşı liberal bir başkaldırması sonucu değil, top atışı ile bastırılan proletaryanın sermayeye karşı ayaklanması sonucunda iktidara geliyordu. Onun, *en devrimci* bir olay olacağını düşünüp tasarladığı şey, gerçekte, *en karşı-devrimci* bir olay olarak geçmişti. Meyve, onun eline düşüyordu, ama bu meyve, hayat ağacından değil, bilim ağacından geliyordu.

Burjuva cumhuriyetçilerin tek başlarına *egemenlikleri* ancak 24 Hazirandan 10 Aralık 1848'e kadar sürdü. Bu egemenliğin tarihi, *cumhuriyetçi anayasanın hazırlanışı* ve *Paris'te sıkıyönetim ilânı* olarak özetlenebilir.

Yeni *Anayasa* aslında, 1830 anayasal Sözleşme'nin[271]

cumhuriyetçileştirilmiş baskısından başka bir şey değildi. Bizzat burjuvazinin büyük bir bölümünü siyasal iktidarın dışında tutan temmuz monarşisinin, dar, vergili-seçim (*censitaire*)* sistemi, burjuva cumhuriyetinin varlığı ile bağdaşmaz bir şeydi. Şubat Devrimi, derhal, bu vergili-seçim (*cens*)** yerine, tek dereceli genel oy sistemini ilân etmişti. Bu olayı önlemek burjuva cumhuriyetçilerinin elinden gelmezdi. Ancak buna, seçim bölgesinde altı ay oturmuş olmak kısıtlayıcı kaydını eklemekle yetinmek zorunda kaldılar. Eski idarî, beledî, adlî ve askerî örgütlenme olduğu gibi alıkonuldu, ve anayasanın bu örgütlenmeye değişiklik getirdiği yerlerde de, bu değişiklik, içerikte, metinde, esasında değil, yalnız maddelerin sıralanışında yapıldı.

1848 özgürlüklerinin kaçınılmaz kurmayı: kişi özgürlüğü, basın özgürlüğü, söz, dernek kurma, toplanma özgürlüğü, öğrenim özgürlüğü, inanç özgürlüğü, vb., onu yararlanmaz kılan bir anayasal üniformaya büründü. Bu özgürlüklerden herbiri, Fransız yurttaşlarının *mutlak* hakkı ilân edildi, ancak şu değişmez koşulla ki, bu özgürlükler, yalnız *"başkasının eşit hakları ve genel güvenlik"* ile, ve aynı zamanda, doğrudan bu özgürlükler arasındaki uyumu sağlamakla yükümlü "yasalar"la çatışmadıkları ölçüde, sınırsız idiler. Örneğin: "Yurttaşlar, dernek kurmak, barışçıl ve silahsız toplanmak, dilekçe yazmak ve görüşlerini basın yoluyla ve daha başka yollarla açıklamak hakkına sahiptirler. *Bu hakların kullanılmasında, başkasının eşit haklarından ve genel güvenlikten başka sınır yoktur."* (Fransız Anayasası, Bölüm II, § 8) — "Öğrenim serbesttir. Öğrenim özgürlüğü, yasa ile saptanan koşullar içinde ve devletin yüksek denetimi altında *yerine getirilmelidir."* (*l.c.*, § 9) — "Her yurttaş, yasayla öngörülen koşullar *dışında,* konut dokunulmazlığına sahiptir." (Bölüm I, § 3) vb., vb.. — Anayasa, sürekli olarak, birbirleriyle çatışmalarını ve kamu güvenliğini tehlikeye düşürmelerini önlemek için, bu mutlak özgürlüklerden yararlanılmasını düzene koymaya ve getirilen kayıtları belirginleştirmeye yönelik gelecekteki anayasa ilkelerini geliştirecek *temel* ya-

*Vergi verenlerin seçmen olabildiği seçim sistemi. —ç.

**Seçme hakkını kazanabilmek için verilmesi gereken en az vergi miktarı. —ç.

salara (*lois Organiques*) atıf yapar. Ve sonradan, bu temel yasalar, düzenin dostları tarafından pişirilip kotarılmış ve bütün bu özgürlükler, burjuvazinin, toplumun öteki sınıflarının eşit haklarına dokunmadan yararlanabileceği bir biçimde düzene konulmuştur. Bu temel yasalar, ne zaman bu özgürlükleri öteki sınıflara tümden yasaklasa ya da yalnız, polis tuzaklarından başka bir şey olmayan koşullar altında kullanılmalarına izin verse, bu, daima anayasanın buyruklarına uygun olarak, yalnızca *"kamu güvenliği"*, başka bir deyişle burjuvazinin güvenliği yararına olmuştur. Bunun içindir ki, sonradan, bütün bu özgürlükleri ortadan kaldıran düzenin dostları olsun, bu özgürlükleri eksiksiz isteyen demokratlar olsun, her iki taraf da, haklı olarak, iddialarını anayasaya dayandırmışlardır. Anayasanın her paragrafı, gerçekten de, kendi karşı-savını, kendi lordlar kamarasını, kendi avam kamarasını içerir: metinde özgürlük, sayfa kenarında bu özgürlüğün kaldırılması. Daha sonraları, özgürlük *sözüne* saygı gösterildiği, ama onun gerçek uygulaması, kuşkusuz yasal yollarla yasaklandığı sürece, her ne kadar *gerçek* varlığı tamamen yokedilmiş olsa da özgürlüğün anayasal varlığı tam ve dokunulmamış olarak kaldı.

O kadar ustalıkla dokunulmaz kılınan bu anayasa, gene de, tıpkı Aşil gibi yalnız bir noktadan yaralanabilir, ama topuktan değil de baştan, ya da daha doğrusu içinde yitip gittiği iki baştan, *Yasama Meclisi* ile *cumhurbaşkanı*'ndan yara alabilir. Anayasayı bir karıştırınız, yalnız cumhurbaşkanı ile Yasama Meclisinin ilişkilerini saptayan paragrafların mutlak, pozitif, çelişki olanağından uzak, çarpıtılması olanaksız olduklarını farkedeceksiniz. Burada, burjuva cumhuriyetçiler için, gerçekten kendi güvenlikleri sözkonusuydu. Anayasanın 45'ten 70'e kadar olan paragrafları o şekilde kaleme alınmıştır ki, Ulusal Meclis, cumhurbaşkanını anayasal yolla uzaklaştırabilirse de, cumhurbaşkanı, Ulusal Meclisten ancak anayasal olmayan bir yolla, yani bizzat anayasayı ortadan kaldırarak kurtulabilir. Bu duruma göre, anayasa böylece kendinin zor yoluyla kaldırılmasına yolaçar. Anayasa, 1830 Sözleşmesi gibi güçler ayrımını yalnız kutsamakla kalmaz, bu ayrımı en dayanılmaz bir çelişki haline gelene kadar genişletir. *Anayasal güçlerin oyunu* —Guizot, yasama

gücü ile yürütme gücü arasındaki çekişmelere bu adı veriyordu— 1848 Anayasasında hiç durmadan *"va banque"** oynar. Bir yanda sorumsuz, dağıtılamaz, bölünmez bir Ulusal Meclisi, her şeyin üstünde olan bir yasama gücünü elinde bulunduran, savaş, barış ve ticaret antlaşması konularında son merci olarak karar veren, genel af yapma hakkına yalnız kendisi sahip bulunan ve sürekli niteliği ile hep sahnenin önünde yer alan bir Ulusal Meclisi oluşturan, genel oyla seçilmiş, yeniden seçilebilir 750 halk temsilcisi. Öte yanda, krallık erkinin bütün hassaları ile, bakanlarını Ulusal Meclisten bağımsız olarak atamak ve görevden almak hakkı ile, yürütme gücünün bütün eylem olanaklarına sahip, tüm devlet görevlerini elinde bulunduran ve böylece de Fransa'da her rütbe ve kıdemden 50.000 memur ve subaya bağlı bir-buçuk milyonun kaderini elinde tutan cumhurbaşkanı. O, ülkenin bütün silahlı kuvvetlerinin komutanıdır. O, herhangi bir suçluyu bağışlamak, ulusal muhafızları açığa almak, Danıştayın onaması ile yurttaşlarca seçilen eyalet ve belediye kurulu üyelerinin görevine son vermek gibi bir ayrıcalıktan yararlanır. Yabancılarla her türlü görüşme yapma inisiyatifine sahiptir ve bu görüşmelerin yönetimini elinde tutar. Meclis, aralıksız daima sahnede kaldığı, kamuoyunun eleştirisine maruz bulunduğu halde, o, cumhurbaşkanı, Champs-Elysées'de gizli bir yaşam sürdürüyor, gözlerinin önünde ve yüreğinin içinde, anayasanın 45. maddesi, her gün *"Frère, il faut mourir!"** Senin iktidarın, seçilişinin dördüncü yılında güzel mayıs ayının ikinci pazarında sona eriyor! O zaman bu iktidarın gözkamaştırıcılığı da bitecek! Temsil ikinci kez oynanmayacaktır, ve eğer borcun varsa, ve eğer güzel mayıs ayının ikinci pazar günü Clichy'ye[272] gitmeyi yeğlemiyorsan vakit varken, anayasanın sana verdiği 600.000 franklık ödenekle bu borçları ödemenin çarelerini düşün!" diye bağırıyor. Ama, yasa maddeleri ile manevî bir güç yaratmanın olanaksızlığından başka, cumhurbaşkanını tek dereceli seçimle bütün Fransızlara seçtirmekle, anayasa, bir kez daha kendi kendini yıkıyor. Fransa'nın oyları Ulusal Meclisin 750

*Banko yapmak. —ç.

**"Kardeş, bir gün öleceksin!" — Katolik tarikatı mensupları birbirlerini bu sözlerle selâmlarlardı. —*Ed.*

üyesine dağılırken, burada, tersine, tek bir kişi üzerinde toplanır. Her milletvekili yalnız şu ya da bu partiyi, şu ya da bu kenti, şu ya da bu köprübaşını ve hatta, salt yediyüz ellinci herhangi bir kimseyi seçme zorunluluğunu, bir insan üzerindeki eşyadan daha fazla titizlik gösterilmediği bu seçme işlemini temsil ettiği halde, o, ulusun seçtiğidir ve onun seçimi, egemen halkın dört yılda bir oynadığı kozdur. Seçilmiş Ulusal Meclis, ulusa metafizik bir bağ ile bağlıdır, ama seçilmiş cumhurbaşkanı, ulusa kişisel bir bağ ile bağlıdır. Ulusal Meclis, elbette ki çeşitli üyelerinde ulusal ruhun başka başka yönlerini temsil eder, ama bu ulusal ruh, asıl cumhurbaşkanında cisimleşir. Başkan, meclis karşısında bir çeşit tanrısal hakka sahiptir. O, halkın sayesinde başkandır.

Deniz tanrıçası Tetis, Aşil'e gençliğinin baharında yok olup gideceğini önceden haber vermişti. Aşil gibi ancak bir yerinden yaralanabilir olan anayasa da, erken bir ölümle yokolacağını önsezileri ile hissediyordu. Kralcıların, bonapartçıların, demokratların, komünistlerin böbürlenmelerinin farkına varmak için, Kurucu Meclisin katıksız cumhuriyetçilerinin kendi ülkesel cumhuriyetlerinin bulutlu gökyüzünden aşağıdaki yabancısı olduğu dünyaya bir gözatmaları yetiyordu ve Tetis denizden çıkıp, bildiği gizi kendilerine açıklama gereksinmesini duymadan da, onlar, yasama konusundaki büyük başyapıtlarının taçlandırılmasına yaklaştıkları ölçüde günden güne saygınlıklarını daha çok yitiriyorlardı. Anayasal bir hileye başvurarak anayasanın 111. paragrafının yardımı ile kaderi boşa çıkarmaya çalıştılar; bu paragrafa göre, *anayasada yapılacak her çeşit değişikliğin yeniden görüşülmesi* önerisi, ancak, bir aylık aralarla birbirinden ayrılmış ardarda üç birleşimden sonra, en az dörtte-üç çoğunlukla ve ayrıca Ulusal Meclisin en az 500 üyesinin oylamaya katılması koşuluyla oylanabilir. Bu, daha şimdiden parlamenter bir azınlık haline düşmekte olduklarını kâhince gören katıksız cumuhuriyetçilerin, henüz parlamenter çoğunluktan istedikleri yönde yararlanabildikleri ve hükümet iktidarının bütün eylem olanaklarını ellerinde bulundurdukları bir sırada, her gün, güçsüz ellerinden biraz daha kaçar gördükleri bir iktidarı hâlâ kullanmak için yaptıkları umutsuz bir girişimden başka bir şey değildi.

Nihayet, anayasa, bir paragrafta "uyanık" yurttaşları ve "yurtseverleri" gene kendisinin yarattığı en yüce mahkemenin, yani Yüksek Mahkemenin titiz ve cezaî dikkatine sunduktan sonra, melodram niteliğindeki bir başka paragrafta, kendi kendisini, "tüm Fransız halkının olduğu gibi tek tek kişi olarak Fransızların da uyanıklığına ve yurtseverliğine" emanet ediyor.

2 Aralık 1851'de, bir kafa vurmakla değil, sadece bir şapkanın değmesiyle yıkılan 1848 Anayasası işte bu idi. Bu şapkanın Napoléon'un üç köşeli şapkası olduğu da doğrudur.

Cumhuriyetçi burjuvalar, Meclis'te, bu anayasayı inceden inceye düzeltmek, üzerinde tartışmak ve oylamakla uğraşırlarken, Meclis dışında Cavaignac *Paris'te sıkıyönetimi* sürdürüyordu. Paris'te sıkıyönetimin ilânı, Kurucu Meclise, cumhuriyeti dünyaya getiren doğum sancılarında ebelik hizmeti görmüştü. Anayasa daha sonra süngüler altında katledildiyse de, anayasayı daha anasının bağrında gene süngü darbeleri ile, hem de halka doğrultulmuş süngülerle korumak ve anasının da onu gene süngülerin yardımıyla dünyaya getirmek zorunda kaldığını unutmamak gerekir. "Saygıdeğer cumhuriyetçiler"in ataları, simgeleri olan üçrenkli bayrağı,[127] tüm Avrupa'da dolaştırmışlardı. Onlar da, tüm Kıtada kendi kendine yolunu bulan, ama eyaletlerin yarısında yurttaşlık hakkı elde edene dek Fransa'ya geri dönmeyi yeğleyen bir buluş yaptılar. Bu buluş, *sıkıyönetim* idi. Muazzam bir buluştu bu, sonraları, Fransız Devrimi süresince patlak veren her bunalımda uygulanmıştı. Ama Fransız toplumunu rahat durdurmak için dönem dönem kendisine zorla kabul ettirilen kışla ve ordugâh; dönem dönem kendisine adalet dağıttırılan ve ülke yönettirilen vâsi ve denetçi, polis ve gece bekçisi rolü yaptırılan kılıç ve filinta; dönem dönem toplumun yüce bilgeliği, toplumun güdücüsü diye ululanan bıyık ve üniforma, sonunda, en yüce yönetim olarak kendi öz yönetimlerini ilân ederek toplumu bir kerede toptan ve kesin olarak kurtarmanın ve burjuva toplumunu kendi kendini yönetme kaygısından tamamıyla azat etmenin daha iyi olacağına inanmayacaklar mıdır? Kışla ve ordugâh, kılıç ve filinta, bıyık ve üniforma, o zaman, bu göze görünür hizmet karşılığında daha çok ücret alabilecekleri

gibi bir fikre varmaları gerekirdi, oysa sadece dönem dönem gelen sıkıyönetim ilânları halinde ve burjuvazinin şu ya da bu kesiminin çağrısı üzerine toplumun geçici olarak kurtarılması halinde, birkaç ölü ve yaralı ile burjuvazinin bir-iki dostça sırıtması dışında, sonuç kendileri için hiç de dolgun değildi. Kısacası, ordu, sıkıyönetimi kendi öz çıkarına oynamak ve aynı zamanda burjuvaların kasalarını kuşatmak istemeyecek miydi? Ayrıca, bu arada belirtelim ki, Cavaignac'ın komutasında ayaklananlardan 15.000 kişiyi yargılamadan sürgüne gönderen askerî komisyonun başkanı *Albay Bernard*'ın şu anda, yeniden Paris'te görev görmekte olan komisyonunun başında olduğunu unutmamak gerekir.

Saygıdeğer cumhuriyetçiler, katıksız cumhuriyetçiler, Paris'te sıkıyönetim ilân ederek, üzerinde 2 Aralık 1851'in imparatorluk muhafızlarının[273] boy atacağı zemini hazırlamış olsalar bile, buna karşılık Louis-Philippe zamanında olduğu gibi ulusal duyguyu abartacakları yerde şimdi ulusal iktidarı ellerine geçirince yabancı karşısında yaltaklandıkları için ve İtalya'yı serbest bırakacakları yerde Avusturyalıların ve Napolililerin[274] onu yeniden ele geçirmelerine izin verdikleri için övgüyü haketmektedirler. Louis Bonaparte'ın 10 Aralık 1848'de Cumhurbaşkanlığına seçilmesi, Cavaignac'ın ve Kurucu Meclisin diktatörlüğüne son verdi.

Anayasanın 44. paragrafında şöyle deniyor, "Fransız Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, hiç bir zaman Fransız yurttaşı niteliğini yitirmemiş olmalıdır." Oysa, Fransız Cumhuriyetinin yalnız birinci başkanı değil, Louis-Napoléon Bonaparte da Fransız yurttaşı niteliğini yitirmişti, yalnız İngiltere'de "özel polis memuru" olmakla kalmamış, İsviçre uyruğuna da geçmişti.[275]

10 Aralık seçiminin öneminin ne olduğunu bir başka yerde gösterdim.* Burada, bu seçimin, Şubat Devriminin masraflarını ödemek zorunda kalmış olan *köylülerin* ulusun öteki sınıflarına karşı bir *tepkisi, kırın kente karşı bir tepkisi* olduğuna dikkati çekmek yeter. Bu seçim, *National*'in cumhuriyetçilerinin ne şan ne de kazanç sağladıkları ordu tarafından, Bonaparte'ı kendisini monarşiye götürecek köprü

*Bkz: bu cildin 249-347. sayfaları. —*Ed.*

olarak selâmlayan büyük burjuvazi çevrelerinde, onu, Cavaignac'ı cezalandıracak adam gibi gören proleterler ve küçük-burjuvalar arasında çok iyi karşılandı. Daha ilerde köylülerin Fransız Devrimi konusundaki tutumlarını daha yakından incelemek fırsatını bulacağım.

20 Aralık 1848'den Kurucu Meclisin dağılması tarihi olan Mayıs 1849'a kadar uzanan dönem, burjuva cumhuriyetçilerinin düşüşü tarihini içerir. Bunlar, burjuvazi için bir cumhuriyet kurduktan, devrimci proletaryayı safdışı ettikten, demokrat küçük-burjuvaziyi geçici olarak susturduktan sonra, kendileri de, haklı olarak *kendi özel mülkü gibi* bu cumhuriyet üzerine ambargo koyan burjuvazinin kitlesi tarafından bir kenara atıldılar. Ama bu burjuva kitlesi kralcı idi. Bir bölümü, büyük toprak sahipleri, *Restorasyon* döneminde[148] hüküm sürmüştü, dolayısıyla *meşruiyetçi*[65] idi. Öteki bölümü, yani malî aristokrasi ve büyük sanayiciler temmuz monarşisi sırasında hüküm sürmüşlerdi, bu yüzden onlar da *orleancı*[100] idiler. Ordunun, üniversitenin, kilisenin, baronun, akademinin ve basının büyük kodamanları, eşit olmayan oranlarda da olsa, bu iki akım arasında bölünmüşlerdi. Ne *Bourbon*, ne de *Orleans* adını taşımayıp yalnız *sermaye* adını taşıyan burjuva cumhuriyetinde ortaklaşa hüküm sürebilecekleri devlet biçimini bulmuşlardı. Haziran ayaklanması, daha o zaman, onları "düzen partisi"[147] olarak biraraya getirmişti. Şimdi de, Ulusal Mecliste hâlâ koltuğu olan burjuva cumhuriyetçiler yâranını uzaklaştırmak sözkonusuydu. Bu katıksız cumhuriyetçiler, proletaryaya karşı zor kullanırken ne kadar kaba ve hoyrat davrandılarsa, şimdi tam da cumhuriyetçiliklerini ve yürütme gücünü ve kralcılara karşı kendi yasama güçlerini savunmak sözkonusu olduğu bir sırada geri çekilirlerken de, o kadar korkak, o kadar tabansız, çekingen, yumuşak başlı, savunmasız oldular. Burada, onların dağılıp yok olmalarının yürekler acısı öyküsünü anlatacak değilim. Onlar ortadan yok olmadılar, buhar olup uçtular. Onların tarihi sonsuza değin bitmiştir artık, ve sonraki dönemde, onlar, meclisin içinde olduğu kadar dışında da, artık ancak eski anılar olarak, şu yalın cumhuriyet sözcüğü yeniden sözkonusu olur olmaz ve devrimci çatışma ne zaman daha alt bir düzeye düşme tehlikesi gösterse birazcık

hayat kazanır görünen anılar olarak kendilerini gösterebilirler. Bu arada şuna da işaret edeyim ki, bu partiye adını veren gazete, yani *National,* sonraki dönemde sosyalist oldu.

Bu dönemle işimizi bitirmeden önce, 20 Aralık 1848'den Kurucu Meclise kadar giden dönemde birbirleriyle çok yakın ilişkiler sürdürdükleri halde, 2 Aralık 1851'de birbirlerini yok eden iki güce yeniden bir göz atmamız gerekir. Bir yanda Louis Bonaparte'tan, öte yanda da güçbirliği etmiş kralcılar, düzen partisi, büyük burjuvaziden sözetmek istiyoruz. Bonaparte, cumhurbaşkanı olur olmaz düzen partisinden oluşan bir bakanlar kurulu kurdu, başına da Odilon Barrot'yu, *nota bene,* parlamenter burjuvazinin en liberal kesiminin liderini getirdi. Bay Barrot, 1830'dan beri peşinden koştuğu bakanlığı sonunda ele geçirmişti, hem de başbakan olarak, ama Louis-Philippe zamanında düşündüğü gibi parlamenter muhalefetin en ileri lideri sıfatıyla değil de, bir parlamentonun canına okumak özel göreviyle ve amansız düşmanları cizvitlerin ve meşruiyetçilerin müttefiki olarak. Barrot, en sonunda, nişanlıyı eve götürüyordu, ama nişanlı fahişe oluktan sonra. Bonaparte'ın kendisine gelince, o, görünüşte tamamıyla perde arkasına çekilmişti. Düzen partisi onun yerine hareket ediyordu.

Bakanlar kurulunun daha ilk toplantısında, Roma seferine karar verildi, ve Ulusal Meclisin haberi olmaksızın bu işe girişmek için anlaşmaya varıldı ve sahte bir bahane ile gerekli krediler meclisten koparıldı. Böylece, Ulusal Meclise karşı dolandırıcılıkla ve devrimci Roma Cumhuriyeti aleyhine yabancı mutlakiyetçi hükümdarlıklarla gizli fesat çevirmekle işe başlandı. Bonaparte da, aynı şekilde ve aynı manevralara başvurarak kralcı Yasama Meclisine ve onun anayasal cumhuriyetine karşı 2 Aralık darbesini hazırladı. Unutmayalım ki, 20 Aralık 1848'de Bonaparte'a bakanlarını sağlamış olan parti, 2 Aralık 1851'de de Yasama Meclisinin çoğunluğunu oluşturdu.

Kurucu Meclis, ağustos ayında, anayasayı tamamlamaya yönelik bir dizi temel yasa hazırladıktan ve yayımladıktan sonra, kendini dağıtmaya karar vermişti. Düzen partisi, 6 Ocak 1849'da, temsilcisi Rateau aracılığı ile, meclise temel yasaları bırakmasını ve *kendi kendini dağıtmaya* karar ver-

mesini önerdi. Bay Odilon Barrot başta olmak üzere, yalnızca bakanlar kurulu değil, Ulusal Meclisin bütün kralcı üyeleri de, bir âmir havasıyla, Kurucu Meclise, kredinin eski durumuna getirilmesi, düzenin sağlamlaştırılması, bugünkü geçici duruma son verilmesi ve kararlı bir durum yaratılması için, dağılmasının zorunlu olduğunu, meclisin yeni hükümetin çalışmasını güçleştirdiğini, salt öcalma zihniyeti ile varlığını uzatmaya çalıştığını ve ülkenin kendisinden bezdiğini açıkça bildirdiler. Bonaparte, yasama gücüne yöneltilen bütün bu sövgüleri özenle not etti, onları ezberledi ve 2 Aralık 1851'de, parlamentonun kralcılarına onlardan ders almış olduğunu tanıtladı. Onların kendi kanıtlarını, onlara karşı çevirdi.

Barrot kabinesi ve düzen partisi daha da ileri gittiler. Bütün Fransa'da, *Ulusal Meclise hitap eden toplu dilekçeler* hazırlattırdılar, bunlarda çok dostça bir dille meclisten kendini dağıtması isteniyordu. İşte böylece, Ulusal Meclisin karşısına, halkın anayasal örgütsel ifadesinin karşısına, halkın örgütlenmemiş yığınlarını diktiler. Bonaparte'a, parlamento meclislerini halka havale etmeyi öğrettiler. Sonunda, Kurucu Meclisin, kendi kendini dağıtmaya karar vereceği 29 Ocak 1849 günü geldi. Meclis, toplantı yerini askerlerce tutulmuş buldu. Ulusal Muhafızın ve nizamî birliklerin yüksek komutasını elinde bulunduran düzen partisi generali Changarnier, Paris'te, sanki bir savaş arifesinde imiş gibi birçok birlikleri teftişten geçirdi, ve kralcılar koalisyonu, gözdağı veren bir tonla Kurucu Meclise, eğer söz dinlemezse zor kullanılacağını açıkladı. Meclis söz dinledi ve ancak çok kısa bir uzatma süresi için pazarlık etti. Peki bu 29 Ocak, bu kez Cumhuriyetçi Ulusal Meclise karşı Bonaparte'ın güçbirliği ile kralcılar tarafından gerçekleştirilen bir 2 Aralık 1851 hükümet darbesi değil de ne idi? Bu baylar, Bonaparte'ın, 29 Ocak 1849'dan, Tuileries sarayında bir kısım birliklere kendi önünde geçit resmi yaptırtmak için yararlandığını ve birliklerin bu parlamenter iktidara karşı ilk başkaldırmaları fırsatına Caligula'yı[276] düşündürtecek biçimde dörtelle sarıldığına dikkat etmediler ya da etmek istemediler. Onlar yalnız kendi Changarnier'lerini görüyorlardı.

Eğitim yasası dinî ibadet yasası gibi anayasayı tamam-

lamaya yönelik *temel yasalar,* düzen partisini Kurucu Meclisin ömrünü zor yoluyla kısaltmaya iten nedenlerden biriydi. Kralcılar koalisyonu için, bu yasaları, güvenilir olmaktan çıkmış cumhuriyetçilerin değil, kendilerinin yapmaları birinci derecede önem taşıyordu. Zaten bu temel yasalar arasında bir tanesi cumhurbaşkanının sorumluluklarına ilişkindi. 1851'de, Bonaparte 2 Aralık darbesi ile bu darbeyi önlediği zaman, Yasama Meclisi de tam bu yasanın hazırlanması ile uğraşıyordu. Kralcılar koalisyonu, 1851 kış dönemi parlamento çalışmalarında, cumhurbaşkanının sorumluluğu konusundaki yasayı tamamlanmış hatta çekingen, düşman cumhuriyetçi bir meclis tarafından yapılmış olarak bulmak için neler vermezdi!

Kurucu Meclis, 29 Ocak 1849'da, kendi eliyle son silahını da kırdıktan sonra, Başbakan Barrot ve onun düzen dostları, meclisi köşeye kıstırdılar, ona hakaret olabilecek hiç bir şeyi esirgemediler ve onun umutsuz zaafından, halk yanında hâlâ sahip olabildiği saygınlığın en son kırıntılarını da yitirmesine malolan yasalar kopardılar. Aklı hep Napoléon'da olan Bonaparte, parlamenter iktidarın bu düşkünlüğünü açıkça kötüye kullanmak cesaretini gösterdi. Gerçekten de Ulusal Meclis, 8 Mayıs 1849'da, hükümeti, Civita-Vecchia'nın Oudinot tarafından işgali* dolayısıyla bir kınama oylaması ile cezalandırdığı ve Roma seferinin iddia edilen hedefine döndürülmesini emrettiği zaman, Bonaparte, hemen o akşam, *Le Moniteur*'de[128] Oudinot'ya yazılmış ve onun parlak işlerini kutlayan ve böylece daha şimdiden, kendisini parlamentonun kalem efendileri karşısında ordunun yüce koruyucusu olarak ortaya koyan bir mektup yayınladı. Ona, "şu bizim saf" gözüyle bakan kralcılar buna gülümsediler. Nihayet, Kurucu Meclis Başkanı Marrast, bir an için Ulusal Meclisin güvenliğinin tehdit altında bulunduğuna inanıp da anayasaya dayanarak, alayı ile birlikte bir albay istediği zaman, albay ondan emir almayı reddetti, disiplini neden gösterdi ve Marrast'yı Changarnier'ye yolladı: Changarnier "entelektüel süngüleri" sevmediğini belirtip alay ederek, Marrast'yı başından savdı. Kasım 1851'de, kralcılar koalis-

*Bkz: bu cildin 301-304. sayfaları. —*Ed.*

yonu, Bonaparte'a karşı kesin bir savaşa başlamak istediklerinde, ünlü *Defterdarlar Tasarısı*[277] vesilesiyle, Ulusal Meclis başkanı tarafından birliklere doğrudan doğruya elkonulması ilkesini kabul ettirmeye çalıştılar. Onların generallerinden biri, Le Flô, yasa tasarısını imzalamıştı. Changarnier öneriye boşuna oy verdi ve Thiers, boşuna, eski Kurucu Meclisin ileri görüşlülüğüne saygılarını sundu. Savaş Bakanı Saint-Arnaud, kendisini tıpkı Changarnier'nin Marrast'ı yanıtladığı gibi yanıtladı, ve bu, Montagne'ın alkışlarıyla karşılandı!

İşte böylece, bizzat *düzen partisi,* henüz Ulusal Meclis olmadığı ve henüz sadece bakanlar kurulu olduğu bir zamanda, *parlamenter rejimi* sarsmıştı. Ve 2 Aralık 1851, bu rejimi Fransa'dan sürüp çıkardığı zaman da büyük gürültü kopardı.

Ona iyi yolculuklar diliyoruz.

III

Yasama Meclisi 28 Mayıs 1849'da toplandı. 2 Aralık 1851'de dağıldı. Bu dönem *anayasal ya da parlamenter cumhuriyet* dönemidir.

Bu dönemin kendisi de bellibaşlı üç döneme ayrılır: *29 Mayıs 1849'dan 13 Haziran 1849'a kadar,* demokrasi ile burjuvazi arasında savaşım, *küçük-burjuva ya da demokrat partinin yenilgisi;* 13 Haziran 1849'dan 31 Mayıs 1850'ye kadar burjuvazinin, yani güçbirliği kurmuş orleancılarla meşruiyetçilerin ya da düzen partisinin parlamenter diktatörlüğü, *genel oy sisteminin kaldırılması* ile taçlandırılan diktatörlük; *31 Mayıs 1850'den 2 Aralık 1851'e kadar* burjuvazi ile Bonaparte arasında savaşım, *burjuva egemenliğinin devrilmesi, anayasal ya da parlamenter cumhuriyetin çöküşü.*

Birinci Fransız devriminde, *anayasacıların* egemenliği, yerini *jirondenlerin* egemenliğine, onlarınki de *jakobenlerin* egemenliğine bıraktı. Bu partilerin herbiri en ileri partiden destek alır. Bunlardan herbiri, devrimi, artık kendisinin ardından gidemeyeceği, hele önüne geçemeyeceği kadar ileri götürdüğünde, kendisini izleyen en gözüpek müttefik tarafından uzaklaştırıldı ve giyotine gönderildi. Devrim, böylece yükselen bir çizgi izleyerek gelişti.

1848 devriminde ise bunun tersi oluyor. Proletarya par-

tisi, demokrat küçük-burjuva partisinin basit bir eklentisi gibi görünüyor. Proletarya partisi, 16 Nisanda,[137] 15 Mayısta ve Haziran olaylarında demokrat küçük-burjuva partisinin ihanetine uğradı ve yalnız başına bırakıldı. Demokrat parti ise, kendi yönünden cumhuriyetçi burjuva partisinin omuzuna yaslanıyor. Cumhuriyetçi burjuva partisi, sağlam bir tabana sahip olduğunu düşünür düşünmez, uygunsuz yol arkadaşından yakasını kurtarıyor ve düzen partisine yaslanıyor. Düzen partisi kaykılıp çekiliveriyor, burjuva cumhuriyetçilerine takla attırıyor, kendisi de gidip silahlı kuvvetlerin omuzuna dayanıyor. Hâlâ silahlı kuvvetlerin omuzuna dayandığını sanıp dururken, bir sabah, bu omuzların süngüye dönüşmüş olduğunun farkına varıyor. Her parti, kendisini ileri itmek isteyeni geri tepiyor, kendisini geri itmek isteyene ise ileri doğru abanıyor. Bu gülünç durum içinde yer almış olanın, dengesini yitirmesinde, kaçınılmaz eğilip bükülmelerden sonra garip canbazlıklarla yere yıkılmasında şaşılacak hiç bir şey yoktur. Devrim, böylece inen bir çizgi izliyor. Devrim, daha Şubatın son barikatı kaldırılmadan ve ilk devrimci otorite oluşturulmadan önce bile bu geriye doğru harekete geçmiş bulunuyor.

Bu önümüzde duran dönem, göze batan apaçık çelişkilerin en çeşitli bir karışımıdır: açıkça anayasaya karşı fesat kuran anayasacılar; kendilerini anayasacı diye ortaya koyan devrimciler; sınırsız yetkiye sahip olmak isteyen ve hep parlamenter kalan bir Ulusal Meclis; sabrı meslek haline getiren ve bugünkü yenilgilerinin acısını gelecekteki zaferlerinin kehaneti ile avutan bir Montagne; cumhuriyetin *patres conscripti*'si* olan, durumun özellikleri yüzünden, taraftar oldukları krallık ailelerini yabancı ülkelerde tutmak, nefret ettikleri cumhuriyeti ise Fransa'da saklamak zorunda kalan kralcılar; gücünü bizzat kendi zaafından ve saygınlığını ise uyandırdığı horgörüden alan bir yürütme gücü; iki krallığın biraraya gelmiş namus karasından başka bir şey olmayan bir cumhuriyet; emperyalist bir etiket altında Restorasyon ve Temmuz monarşisi; ilk koşulu ayrılma olan ittifaklar; ilk yasası kararsızlık olan savaşlar. Düzen adına yoz ve amaçsız

*Romalı senatörlere verilen ad. —ç.

bir çalkantı; devrim adına, düzen lehinde en gösterişli, en cafcaflı öğütler. Gerçeksiz tutku ve tutkusuz gerçek, yiğitliği olmayan yiğit, olaysız tarih; tek devindirici gücü takvim gibi görünen, aynı gerilimlerin ve aynı gevşeyip yumuşamaların durmadan yinelenmesiyle bezdirici bir gelişme; salt çözümlenmeden körelmek, hafiflemek ve yokolmak üzere keskinleşiyor gibi görünen uzlaşmaz çelişkiler; iddialı bir biçimde yayılıp ortaya serilen çabalar ve dünyanın sonu tehlikesi karşısında burjuvaca korku; ve aynı zamanda, *"laisser-aller"*leriyle* çağımızdan çok Fronde[278] zamanlarını anımsatan dünyanın kurtarıcılarının aşağılık entrikaları ve oynadıkları bayağı saray komedileri; bir tek kişinin düzenbaz budalalığı ile hiçliğe mahkûm olan Fransa'nın bütün resmî dehası, genel oyda kendini ortaya her koyuşunda, kendi eksiksiz ifadesini, sonunda, bir dolandırıcının yenilmez iradesinde buluncaya kadar yığınların çıkarlarının kökleşmiş düşmanlarında arayan ulusun iradesi. Eğer bir tarih dönemi tek bir kül rengine boyanabilseydi, o, işte bu dönem olurdu. İnsanlar ve olaylar, tersine çevrilmiş Schlemihl'ler[279] gibi, cisimlerini yitirmiş gölgeler gibi görünüyorlar. Devrimin kendisi, kendi savunucularını felce uğratıyor ve yalnız kendi hasımlarını coşkunluk ve tutku ile süslüyor. Karşı-devrimcilerin durmadan gözlerinin önüne getirdikleri ve afsunlarla kovup uzaklaştırdıkları "kızıl hayalet" sonunda ortaya çıktığı zaman, anarşist Frigyalı, beresiyle değil, ama düzenin üniformasını giymiş olarak *kırmızı pantolonla* görünüyor.

Daha önce gördük: Bonaparte'ın 20 Aralık 1848 günü, yani kendi yükseliş gününde kurduğu hükümet, bir düzen partisi bakanlar kurulu idi, meşruiyetçilerle orleancıların koalisyon kabinesiydi. Bu Barrot-Falloux kabinesi, azçok şiddet yoluyla ömrünü kısalttığı Kurucu Meclisten sonra da yaşamıştı ve hâlâ da iktidarda bulunuyordu. Kralcılar koalisyonunun generali Changarnier, birinci tümenin ve Paris Ulusal Muhafızının başkomutanlığını kendi şahsında birleştirmekte devam ediyordu. Nihayet, genel seçimler, düzen partisine, Ulusal Mecliste büyük bir çoğunluk sağlamıştı. Milletvekilleri ve Louis-Philippe'in yüksek meclis üyeleri, mec-

*Olayları kendi haline bırakmak. —ç.

liste meşruiyetçilerden oluşmuş kutsal bir falanj buldular; ulusun sayısız oy pusulaları, onlar için, politika sahnesine giriş kartına dönüşmüştü. Bonapartçı milletvekilleri, bağımsız parlamenter bir parti kuramayacak kadar dağınıktılar. Ancak düzen partisinin *"mauvaise queue"*ü* gibi görünüyordu. İşte böylece düzen partisi hükümet iktidarına, orduya ve yasama organına, kısaca, onun egemenliğini halkın iradesinin ifadesi imiş gibi gösterten genel seçimler ve ayrıca karşı-devrimin Avrupa kıtasının tümü üzerindeki zamandaş zaferi ile moral bakımından güçlenmiş bulunan tüm devlet iktidarına sahip bulunuyordu.

Hiç bir zaman bir parti, daha güçlü araçlarla ve daha elverişli bir durumda savaşa girmedi.

Kazaya uğramış *katıksız cumhuriyetçiler*, Yasama Meclisinde, başlarında Afrika'nın generalleri Cavaignac, Lamoricière, Bedeau bulunan, yaklaşık elli kişilik bir klik durumuna düştüler. Ama büyük muhalefet partisini Montagne oluşturdu. Montagne, sosyal-demokrat partisine verilen bir parlamenter vaftiz adı idi. Montagne, 750 kişilik Ulusal Meclisin 200 üyesine sahip olmakla, en azından, düzen partisinin ayrı ayrı ele alındığında üç kesiminden herhangi biri kadar güçlüydü. Kralcı koalisyonun tümü karşısındaki göreli azınlığı, özel koşullarla dengelenmiş görünüyordu. Yalnız il seçimleri Montagne'ın kır nüfusu üzerinde büyük bir etkinlik kazanmış olduğunu göstermekle kalmadı, ayrıca hemen hemen bütün Paris milletvekilleri de Montagne'ın saflarında bulunuyordu. Ordu, üç assubayı seçerek demokratik inançlarını ortaya koymuştu ve Montagne'ın lideri Ledru-Rollin, bütün düzen partisi temsilcilerinin tersine, oylarını onun adı üzerinde toplayan beş il tarafından, parlamenter soyluluğa yükseltilmişti. Böylece, Montagne, 29 Mayıs 1849 günü, çeşitli monarşist kesimler arasındaki düzen partisinin tümü ile Bonaparte arasındaki kaçınılmaz çatışmalar yüzünden, bütün başarı öğelerine sahip görünüyordu. Onbeş gün sonra, her şeyini yitirdi, onurunu da.

Bu çağın parlamento tarihini izlemeden önce, incelemekte olduğumuz dönemin niteliği hakkında olağan kuruntuları

*"Kötü kuyruğu" ya da "şirtının kamburu". —ç.

önlemek için burada birkaç uyarıda bulunmalıyız. Demokratların görüş açısından bakıldığında, Kurucu Meclis dönemi sırasında olduğu gibi Yasama Meclisi döneminde de sözkonusu olan, cumhuriyetçilerle kralcılar arasında basit bir savaşımdır. Ama, onlar, hareketin kendisini, *gericilik* sözcüğüyle, —bütün kedileri kül rengi gösteren ve gece bekçilerine yaraşır beylik sözlerini tespih çeker gibi geveleyip durmalarına izin veren gece sözcüğüyle— özetliyorlar. Ve gerçekte, düzen partisi, ilk bakışta, yalnızca, fraksiyonlardan herbiri, kendi taht taliplerini tahta çıkarmak ve hasım fraksiyonun taht taliplerini safdışı etmek için kendi aralarında entrika çevirmekle kalmamakta, hepsi "cumhuriyet"e karşı aynı kinde ve aynı saldırılarda birleşen ayrı ayrı kralcı fraksiyonların birbirlerine dolaştığı görünümünü de vermektedir. Montagne, kendi yönünden bu kralcı gizli fesada karşı gelerek, "cumhuriyet"i temsil eder görünmektedir. Düzen partisi, daima, Prusya'dakinden ne eksik, ne fazla olan ve bürokrasinin, *jandarmanın* ve savcıların tıpkı Prusya'daki gibi kaba bir polis müdahalesiyle kendini ortaya koyan, basına, derneklere vb. karşı bir "gericilik"i yönetmeye uğraştığı görülüyor. Montagne, kendi yönünden, bir-buçuk yüzyıldan beri sözümona halkçı denilen bütün partilerin yaptıkları gibi sürekli olarak, bu saldırıları geri çevirmekle ve böylece "insanın sonsuz haklarını" savunmakla uğraşıyor. Ama, eğer durum ve partiler daha yakından incelenirse, *sınıf savaşımını* gizleyen bu yüzeysel görünüş, bu dönemin özel çehresi kaybolur.

Daha önce söylediğimiz gibi, meşruiyetçiler ve orleancılar, düzen partisinin iki büyük fraksiyonunu oluşturuyorlardı. Bu fraksiyonları, kendi fraksiyonlarının taht taliplisine bağlayan ve onları birbiriyle karşı karşıya getiren şey, zambak[143] ile üçrenkli bayraktan, kralcılığın değişik nüansları olan Bourbon sülâlesi ile Orleans sülâlesinden başka bir şey değil miydi? Bourbon'lar zamanında, hüküm süren, rahipleri ve uşakları ile *büyük toprak mülkiyeti* idi. Orleans'lar zamanında ise, hüküm süren, avukatları, profesörleri ve hatipleri ile yüksek maliye, büyük sanayi, büyük ticaret, yani *sermaye* idi. Meşru krallık, toprakbeylerinin irsî egemenliğinin siyasal ifadesinden başka bir şey değildi, aynı şekilde, tem-

muz monarşisi de, burjuva yeni zenginlerin zorbalıkla ele geçirdikleri egemenliğinin siyasal ifadesinden başka bir şey değildi. Onları kendi aralarında fraksiyonlara bölen şey, sözde ilkeler değildi, kendi maddî varlık koşullarıydı, iki farklı mülkiyet çeşidi idi, kent ile kır arasındaki eski uzlaşmaz karşıtlıktı, sermaye ile toprak mülkiyeti arasındaki rekabet idi. Aynı zamanda eski anıların, kişisel geçimsizliklerin, korkuların ve umutların, önyargıların ve kuruntuların, sempatilerin ve antipatilerin, inançların, inan konularının ve ilkelerin, onları, kral sülâlesinden birine ya da ötekine bağladığını kim yadsır? Mülkiyetin değişik biçimleri üzerinde, toplumsal varlık koşulları üzerinde, özel olarak biçimlenmiş izlenimlerden, duygulardan, hayallerden, düşünüş tarzlarından ve felsefe anlayışlarından oluşmuş bütün bir üstyapı yükselir. Sınıfın tümü, bunları yaratır ve bu maddî koşullar ve bunlara tekabül eden toplumsal ilişkiler temeli üzerinde, bu üstyapı öğelerini biçimlendirir. Bunları gelenek yoluyla ya da eğitim yoluyla edinen birey, bu üstyapı öğelerinin, gerçek belirleyici nedenleri oluşturduklarını ve kendi eyleminin hareket noktası olduklarını sanabilir. Orleancılar ve meşruiyetçiler, her fraksiyon, gerek kendi kendilerini, gerekse ötekileri, iki kral sülâlesine bağlılıkları ile birbirlerinden ayrıldıklarına inandırmaya çalışmışlarsa da, sonradan, olaylar, bu iki hanedanın birleşmelerini engelleyen şeyin, en başta çıkarları arasındaki ayrılık olduğunu göstermiştir. Nasıl özel yaşamda bir adamın kendisi hakkında düşündükleri ve söyledikleri ile gerçekte ne olduğu ve ne yaptığı birbirinden ayrılırsa, tarihsel savaşımlarda da, özel yaşamdakinden daha çok, partilerin sözlerini ve emellerini onların kuruluşlarından ve gerçek çıkarlarından ayırdetmek, kendileri hakkında düşündükleri ile gerçekte ne olduklarını birbirinden ayırdetmek gerekir. Orleancılar ve meşruiyetçiler, cumhuriyette, eşit emellerle, birbirlerinin yanında bulunuyorlardı. Her kesimin, ötekine karşı kendi hanedanının *özel çıkarlarını canlandırıp güçlendirmeyi* amaç edinmesi, ancak, *burjuvaziyi* bölen —toprak mülkiyeti ve sermaye— *iki büyük çıkarın* herbirinin, kendi yönünden kendi üstünlüğünü ve ötekinin altta kalmasını sağlamlaştırmaya çalıştığı anlamına geliyordu. Burjuvazinin iki çıkarından sözediyoruz, çünkü

büyük toprak mülkiyeti, feodal çalımına ve soyluluk gururuna karşın, modern toplumun gelişmesi sonucunda, tamamen burjuvalaşmıştı. İşte bu yüzden, İngiltere'de, Tory'ler, uzun zaman, krallığa, kiliseye ve eski İngiliz anayasasının güzel şeylerine tutkun olduklarını sanmışlardı, ta ki, tehlike çatıp da sadece *toprak rantına* tutkunluklarını itiraf etmek zorunda kaldıkları güne kadar.

Kralcılar koalisyonu, parlamento dışında, Ems'de[159] ve Claremont'da,[160] basında, kendi aralarında, dolap çeviriyorlardı. Kulislerin gerisinde, kendi eski orleancı ve meşruiyetçi kılıklarına bürünüyorlar ve yeniden eski yarışmalarına başlıyorlardı. Ama, gözler önündeki sahnede, açık eylemlerinde büyük parlamenter parti sıfatıyla, karşılıklı olarak birbirlerinin hanedanları karşısında sadece saygı ile eğiliyorlar ve krallığın yeniden diriltilmesini *ad infinitum** erteliyorlardı. Kendi gerçek işlerini, *düzen partisi* olarak, yani *siyasal* bir etiket altında değil, *toplumsal* bir etiket altında; gezici prenseslerin şövalyeleri olarak değil, burjuva düzeninin temsilcileri olarak; cumhuriyetçilere karşı kralcılar olarak değil, öteki sınıflara karşı burjuva sınıfı olarak yürütüyorlardı. Onların, düzen partisi olarak, toplumun öteki sınıfları üzerindeki egemenlikleri, daha önceleri Restorasyon döneminde, temmuz monarşisi döneminde olduğundan daha mutlak, daha sert oldu ve zaten ancak parlamenter cumhuriyet biçiminde bu egemenliğin olanağı vardı, çünkü, yalnız bu biçimde Fransız burjuvazisinin iki büyük kesimi birleşebilir ve bu bakımdan da sınıfların egemenliğini bu sınıfın ayrıcalıklı bir kesiminin egemenliğinin yerine koyabilirlerdi. Ama, gene de, düzen partisi olarak, cumhuriyete saldırıyorlar ve ona karşı nefretlerini dile getiriyorlardıysa da, bunu, yalnız kralcı inançlarından dolayı yapmıyorlardı. İçgüdüleri, her ne kadar cumhuriyet kendi siyasal egemenliklerini daha iyi yerine getiriyorsa da, gene cumhuriyetin kendilerini toplumun ezilen sınıfları ile karşı karşıya getirerek, onları, bu sınıflara karşı aracısız, tacın gölgesine gizlemeksizin, kendi aralarındaki ve krallığa karşı ikincil savaşımlarıyla ulusun ilgisini başka yönlere çekememeksizin açıkça savaşmaya zorlaya-

*Belirsiz bir tarihe kadar. —ç.

rak, bu egemenliğin toplumsal temellerini aşındırdığını söylüyordu onlara. Onları kendi sınıf egemenliklerinin karşısında titreten ve onlara egemenliklerinin daha tamamlanmamış, daha gelişmemiş, dolayısıyla daha az tehlikeli biçimlerinin hasretini çektiren şey, zaaf duyguları idi. Buna karşılık, kralcılar koalisyonu, ne zaman kendilerine karşıt olan taht taliplisi ile, Bonaparte ile çatışma haline gelseler, ne zaman yürütmenin, parlamentodaki kendi sonsuz egemenliklerini tehdit ettiği inancına varsalar, dolayısıyla ne zaman egemenliklerinin politik sıfatını gözler önüne sermek zorunda kalsalar, Ulusal Meclisi, sonu sonuna kendisini en az cumhuriyetin böldüğü konusunda uyaran orleancı Thiers'den tutun da, 2 Aralık 1851'de, üçrenkli atkısı boynunda, onuncu ilçenin belediyesi önünde toplanmış halka, cumhuriyet adına nutuk çeken yeni halk savunucusu meşruiyetçi Berryer'e kadar hepsi, *kralcı* olarak değil de *cumhuriyetçi* olarak hareket ediyorlar. [Cumhuriyet adına konuşurken —ç.] onu, aslında, alaycı bir yankı şöyle yanıtlıyor: Henri V! Henri V!

Burjuva güçbirliğinin karşısında, küçük-burjuvalarla işçiler arasında bir güçbirliği, sözde *sosyal-demokrat parti* oluşmuştu. Küçük-burjuvalar, 1848 Haziran günlerinin ertesinde kendilerini yeterince ödüllendirilmiş görmüyorlardı. Maddî çıkarlarının tehdit altında bulunduğunu ve bu çıkarların karşılanmasını sağlayacak olan demokratik güvencelerin karşı-devrim tarafından tehlikeye düşürüldüğünü görüyorlardı. Bu yüzden de işçilere yakınlaştılar. Öte yandan, küçük-burjuvaların parlamentodaki temsilcileri, burjuva cumhuriyetçilerin diktatörlüğü sırasında kenarda kalan Montagne, Kurucu Meclisin ömrünün ikinci yarısında, Bonaparte'a karşı ve kralcı bakanlara karşı savaşımı sayesinde, yitirmiş olduğu halk sevgisini yeniden kazanmıştı. Sosyalist liderlerle bir ittifak yapmıştı. 1849 Şubatında uzlaşma şölenleri düzenlendi. Ortak bir program taslağı çizildi, ortak seçim komiteleri kuruldu ve ortak adaylar ileri sürüldü. Proletaryanın toplumsal taleplerinin devrimci sivriliği giderildi ve onlara demokratik bir ifade verildi. Küçük-burjuvazinin demokratik taleplerinin salt siyasal biçimleri kaldırıldı ve sosyalist noktaları ortaya çıkarıldı. Böylece *sosyal-demokrasi* yaratıldı. Bu bileşmenin sonucu olan yeni Montagne, işçi

sınıfından çıkmış birkaç figüran ve birkaç sekter sosyalist bir yana, eski Montagne'la aynı, ama sayı bakımından daha kuvvetli unsurları içeriyordu. Doğrusunu isterseniz, Montagne da temsil ettiği sınıf gibi gelişme sırasında değişikliğe uğramıştı. Sosyal-demokrasinin özel niteliği, cumhuriyetçi demokratik kurumları, birer araç olarak istemesinde; iki ucu, yani sermaye ile ücretli emeği, ortadan kaldırmak değil, ama bu iki uç arasındaki uzlaşmaz çelişkiyi hafifletmek ve bunlar arasında bir uyuma dönüştürmek istemesinde özetleniyordu. Bu amaca ulaşmak için ileri sürülebilecek önlemler ne kadar çeşitli olursa olsun, amacın bürüneceği görüşlerin azçok devrimci niteliği ne olursa olsun, içerik hep aynı kalıyor. Bu, toplumun, demokratik yolla dönüşmesidir, ama bu, küçük-burjuva çerçevesinde bir dönüşümdür. Küçük-burjuvazinin, ilke olarak, bencil bir sınıf çıkarını zafere ulaştırmak istediği yolundaki sınırlı bir anlayışı paylaşmamak gerekir. Küçük-burjuvazi, tersine, kendi kurtuluşunun özel koşullarının genel koşullar olduklarına ve bu koşullar dışında modern toplumun kurtarılamayacağına ve sınıf savaşımının da önlenemeyeceğine inanır. Keza, demokrat temsilcilerin hepsinin, dükkâncı olduklarını ya da dükkâncılara hayranlık duyduklarını düşünmemek gerekir. Kültürleri ile ve kişisel durumları ile onlardan bir uçurumla ayrılmış olabilirler. Onları küçük-burjuvazinin temsilcileri yapan şey, onların beyinlerinin de küçük-burjuvanın kendi yaşamında da aşamadığı sınırları aşamaması ve bu yüzden de teorik olarak, küçük-burjuvaların maddî çıkarlarının ve toplumsal durumlarının pratik olarak kendilerini ittikleri aynı sorunlara ve aynı çözümlere itilmiş olmalarıdır. Genel olarak, bir sınıfın *siyasal ve edebî temsilcileri* ile bunların temsil ettikleri sınıf arasındaki ilişki böyle bir ilişkidir.

Bu duruma göre, Montagne, cumhuriyeti ve sözümona insan haklarını savunmak için sürekli olarak düzen partisine karşı savaştığı halde, ne cumhuriyetin, ne de insan haklarının onun yüce amaçları olmaması çok doğal bir şeydir, tıpkı silahlarından yoksun bırakılmak istenen ve buna karşı direnen bir ordunun kendi silahlarını kaybetmemesi için savaş alanında yer alması gibi.

Düzen partisi, Ulusal Meclis açılır açılmaz Montagne'a

sataştı, damarına bastı. Burjuvazi, nasıl bir yıl önce devrimci proletaryayı başından atmak zorunluluğunu anlamış idiyse, şimdi de demokrat küçük-burjuvalardan kurtulmak gereğini hissediyordu. Ancak hasmın durumu değişikti. Proletarya partisinin gücü sokakta idi, küçük-burjuvazinin gücü ise bizzat Ulusal Meclisin bağrında. Dolayısıyla küçük-burjuvaziyi Ulusal Meclisin dışına, sokağa çekmek ve böylece sağlamlaştırmak zaman ve fırsatını bulamadan önce, parlamenter etkinliğini küçük-burjuvazinin gene kendisine kırdırtmak sözkonusudur. Montagne baştan kara tuzağa düştü.

Roma'nın Fransız birlikleri tarafından topa tutulması,* önüne atılan yem oldu. Bu davranış, anayasanın, Fransız Cumhuriyetine kendi askerî güçlerini bir başka halkın özgürlüklerine karşı kullanmayı yasaklayan V. maddesini çiğnemek demekti. Bundan başka, anayasanın IV. maddesi de, gene, Ulusal Meclisin onayı olmaksızın yürütme tarafından her ne biçimde olursa olsun savaş ilânını yasaklıyordu, ve Kurucu Meclis, 8 Mayıs tarihli kararı ile Roma seferini kınamıştı. İşte bu nedenlerle, Ledru-Rollin, 11 Haziran 1849'da Bonaparte ve bakanları hakkında soruşturma açılması istemiyle önerge verdi. Thiers'in iğneli sataşmalarından sinirlenen Ledru-Rollin, anayasayı silah zoru da dahil, her yola başvurarak savunmak istedikleri tehdidinde bulunacak kadar ileri gitti. Montagne, tek vücut gibi hep birden ayağa dikildi, ve bu silah başına çağrısını yineledi. 12 Haziranda, Ulusal Meclis, suçlama istemini geri çevirdi, Montagne da meclisi terketti. 13 Haziran olaylarını biliyoruz: Montagne'ın bir bölümünün Bonaparte ve bakanlarını "anayasa-dışı" ilân eden bildirisi, silahsız olan ve Changarnier'nin birlikleriyle daha ilk karşılaşmalarında dağılan demokrat ulusal muhafızların sokak gösterileri, vb., vb.. Montagne'ın bir bölümü yabancı ülkelere sığındı, bir başka grup Bourges Yüce Divanına verildi[149] ve bir parlamento yönetmeliği, geri kalanını, Ulusal Meclis başkanının tam yetkili gözetimine tâbi kıldı. Paris'e yeniden sıkıyönetim kondu ve Paris ulusal muhafızının demokrat kesimi dağıtıldı. Böylece Montagne'ın parlamentodaki etkinliği ve küçük-burjuvazinin Paris'teki

*Bkz: bu cildin 301-304. sayfaları. —*Ed.*

kuvveti kırıldı.

13 Haziranda kanlı bir işçi ayaklanmasının ilk işaretinin verildiği Lyon, çevresindeki beş ille birlikte, sıkıyönetim bölgesi ilân edildi ve bu durum bugüne kadar sürmekte.

Montagne'ın önemli kısmı, bildirisini imzalamayı reddederek, öncüsünü yalnız bırakmıştı. Basın sahneden çekilmişti, şu anlamda ki, yalnız iki gazete *pronunciamento*'yu* yayınlanmayı göze alabilmişti. Küçük-burjuvalar, temsilcilerine ihanet ettiler, çünkü ulusal muhafızlar ortadan yok oldular, ya da kendilerini gösterdikleri yerde de barikatlar kurulmasına karşı çıktılar. Temsilciler, küçük-burjuvaları aldatmışlardı, çünkü ordu içinde varlığı ileri sürülen sözde taraftarları hiç bir yerde görmek mümkün olmadı. Nihayet, demokrat parti, proletaryadan bir ek kuvvet alacağı yerde, kendi zayıflığını proletaryaya da bulaştırdı ve demokratların marifetleri sırasında her zaman olduğu gibi, liderler kendi "halk"ını kaçaklıkla, halk ise liderlerini aldatıcılıkla suçlayabilmekte teselli buldular.

Montagne'ın yakında kampanyaya başlayacağının büyük bir gösterişle ilân edilmesi pek ender görülmüştür, ve gene demokrasinin kaçınılmaz zaferinin daha büyük bir güvenle ve çok daha uzun bir zaman öncesinden, büyük bir gürültüyle duyurulması pek enderdir. Kuşkusuz, demokratlar, Eriha'nın[280] duvarlarını sesleriyle deviren borazanlara inanıyorlar. Ne zaman zorbalığın kaleleriyle karşılaşsalar, yeniden bir mucize yaratmaya çalışıyorlar. Eğer Montagne, parlamentoda galip gelmek istediyse, silah başına çağrısında bulunmamalıydı. Yok eğer parlamentoda silah başına çağrısında bulunduysa, sokakta parlamenter biçimde davranmamalıydı. Eğer ciddî olarak barışçıl bir gösteriye niyetlenildiyse, gösterinin savaşçıl bir biçimde karşılanacağını öngörmemek budalaca bir şeydi. Gerçek bir savaşım beklemek gerekli idiyse, bu savaşın yürütülmesinde kullanılacak silahları elden bırakmak, gerçekten pek orijinal bir tutumdu. Ama küçük-burjuvaların ve onların temsilcilerinin devrimci tehditleri, hasmı yıldırma yolunda basit girişimlerden başka bir şey değildi. Ama onlar, çıkmaza saplanınca ve kendilerini

*Pronunciamento, İspanya ve Güney Amerika'da iktidarı ele geçirme yöntemi. —ç.

tehditlerini uygulamaya geçirmek zorunda görecek kadar güç ve tatsız bir durumda kalınca da, bunu, amaca giden yolda hiç bir şeyden kaçınmayan, ve canlabaşla geri çekilmek için bahaneler arayan, ikircil bir tarzda yapıyorlar. Kavgayı haber veren gözkamaştırıcı başlangıç, kavganın başlaması gerektiği anda, zayıf bir mırıltı halinde yitip gidiyor. Oyuncular kendilerini ciddiye almaz oluyorlar, ve eylem, iğneyle delinen bir kuru barsak gibi acıklı bir şekilde fosluyor.

Hiç bir parti, elinde bulunan araçları, demokrat partiden daha çok abartmaz. Hiç biri, durum hakkında daha hafiflikle hayale kapılmaz. Ordunun bir kısmı kendisi için oy verdi diye, Montagne, ordunun kendinden yana ayağa kalkacağı kanısındaydı. Peki hangi durumda? Böyle bir durum, birlikler açısından, ancak, devrimciler, Fransız askerlerine karşı, Roma askerlerinin tarafını tuttukları zaman doğardı. Öte yandan proletaryanın, ulusal muhafıza karşı derin bir nefret duymaması ve gizli derneklerin liderlerinin demokrat partinin önderlerine karşı derin bir güvensizlik beslememesi için, 1848 Haziranının anıları henüz pek tazeydi. Bu anlaşmazlıkları gidermek için büyük ortak çıkarların ortaya konmuş olması gerekliydi. Anayasanın soyut bir paragrafının çiğnenmesi böyle bir çıkar koymuyordu ortaya. Anayasa, demokratların bizzat kendilerinin açıkladıklarına göre, daha önce birçok kez bozulmamış mıydı? En popüler gazeteler, anayasayı karşı-devrimci bir tertip olarak damgalamamışlar mıydı? Ama demokrat, küçük-burjuvaziyi, dolayısıyla, bağrında karşıt iki sınıfın çıkarlarının karşılıklı birbirlerini köreltikleri bir *ara sınıfı* temsil ettiği için, sınıflar arası uzlaşmaz çelişkilerin üstünde olduğunu sanır. Demokratlar, karşılarında ayrıcalıklı bir sınıf bulunduğunu teslim ediyorlar, ama onlar kendileri, ulusun bütün geri kalanlarıyla birlikte *halkı* oluşturuyorlar. Onların temsil ettikleri şey ise, *halkın hakkı*dır, onları ilgilendiren şey, *halkın çıkarları*dır. O halde, bir savaşıma girişmeden önce farklı sınıfların çıkarlarını ve durumlarını incelemeleri gerekmiyor. Kendi öz araçlarını, fazla bir titizlik ve özenle tartmalarının gereği yok. *Halkın* tamamen kendi kaynakları ile kendini *ezenlere* karşı saldırması için demokratların

yapacakları tek şey, bir işaret vermektir. Ama eğer, pratikte, onların çıkarlarının çıkar olmadıkları ortaya çıkarsa, ve eğer onların gücü bir güçsüzlük olarak kendini açığa vurursa, bunun suçu, ya *bölünmez halkı* birçok düşman kamplara bölen kötülükçü safsatacıların, ya demokrasinin hedeflerini kendi öz iyiliği olarak değerlendiremeyecek kadar sersem ve kör olan ordunundur, ya da uygulamada bir ayrıntı her şeyi berbat etmiştir, ya da artık beklenmedik bir raslantı bu kez partiyi kaybettirmiştir. Her halde de, demokrat, en yüzkarası bir bozgundan, savaşıma girdiği zaman ne kadar masum idiyse o kadar tertemiz olarak ve yeni bir inançla, kendisi ve partisi eski görüş açısını bırakacağı için değil de, tersine, koşullar ardından yetişeceği kadar olgunlaşacağı için mutlaka kazanacağı inancı ile çıkar.

Bunun içindir ki kırıp geçirilmiş, yere serilmiş ve yeni parlamento yönetmeliğinin aşağıladığı Montagne'ı fazla mutsuz sanmamalısınız. 13 Haziran, onun liderlerini başından uzaklaştırmış olsa da, bu yeni durumdan umuda kapılan daha düşük yeteneklere yer açıyordu. Parlamentodaki güçsüzlükleri artık kuşku götürmez olduğundan, artık, eylemlerini manevî hoşnutsuzluk, öfkelenme nöbetleri ve gürültülü beyanlarla sınırlandırmaya hak kazanmışlardı. Düzen partisi, onları, ne kadar devrimin son resmî temsilcileri olarak, anarşinin bütün dehşetinin cisimleşmesi olarak görüyormuş gibi yapsa da, onlar, gerçekte, gene de öylesine yavan ve öylesine ılımlı olabiliyorlardı. Ama 13 Haziran üzerine şu derin kıvırttırmayla kendi kendilerini avuttular: Hele genel oy sistemine dokunmaya bir cüret etsinler! O zaman gösteririz onlara kim olduğumuzu! *Nous verrons!**

Yabancı ülkelere sığınan montanyarcılara gelince, burada şuna dikkati çekmek yeter: Ledru-Rollin, başında bulunduğu güçlü partiyi, onbeş günden kısa bir süre içinde ve geri getirme umudu kalmamacasına yıkmayı başardığı için, *in partibus*[98] bir Fransız hükümeti kurmanın kendisine düştüğüne inandı; uzakta, eylem alanının uzağında, devrimin düzeyi düştüğü ölçüde ve Resmî Fransa'nın resmî büyüklükleri gitgide küçüldükleri ölçüde bu partinin çehresi o kadar bü-

*Göreceğiz. —ç.

yüyor gibi görünüyordu. Ulahlara ve öteki halklara, Avrupa kıtasının zorbalarını, gerek kendi müdahalesi ile ve gerekse müttefiklerinin müdahalesi ile tehdit ettiği aralıklı genelgeler göndererek 1852 için cumhuriyetçi bir talip gibi görünebilmişti. Proudhon, bu baylara *Vous n'êtes que des blagueurs** diye bağırdığı zaman, tamamen haksız mıydı?

13 Haziran günü, düzen partisi, yalnız Montagne'ı yıkmakla kalmamış, *anayasayı Ulusal Meclisin çoğunluğunun kararlarına bağımlı kılmayı* da başarmıştı. Cumhuriyeti şu şekilde kavrıyordu: parlamenter biçimlerde, egemenliğin, krallık döneminde olduğu gibi, yürütme gücünün vetosu ya da parlamentoyu dağıtma hakkı ile sınırlı olmaksızın parlamenter biçimlerde şimdiki burjuva egemenliği. Bu, Thiers'in dediği gibi *parlamenter cumhuriyetti.* Ama burjuvazi, 13 Haziranda, parlamento içinde salt egemenliğini güven altına aldıysa da, parlamentonun kendisini, en popüler kesimini atarak, yürütme gücü karşısında ve halk karşısında devasız bir zaafla yaralamıyor muydu? Herhangi başka bir merasime gerek görmeden, birçok milletvekilini, savcıların istemlerine teslim ederek, kendi parlamenter dokunulmazlığını yok ediyordu. Montagne'a uyguladığı aşağılayıcı yönetmelik, halkın herbir temsilcisini alçalttığı ölçüde, cumhurbaşkanını yükseltiyordu. Burjuvazi, anayasayı savunmak için girişilen ayaklanmayı, anarşist diye, toplumu altüst etmeyi amaçlayan bir eylem diye damgalamakla, yürütme gücü, kendisine karşın, anayasayı çiğnediği takdirde, başkaldırma çağrısı olanağını kendisi için de yasaklıyordu. Tarihin acı alayı öyle istedi ki, Bonaparte'ın emri üzerine Roma'yı topa tutan ve böylece 13 Haziran ayaklanmasının dolaysız nedeni olan general Oudinot, 2 Aralık 1851'de, düzen partisi tarafından, halka, ısrarla ve boş yere Bonaparte'a karşı anayasanın generali olarak sunuldu. 13 Haziranın bir başka kahramanı, yüksek maliyenin adamları olan bir ulusal muhafızlar çetesinin başında, demokrat gazetelerin yönetim merkezlerindeki kaba davranışlarından ötürü Ulusal Meclis kürsüsünden kutlanmış olan Vieyra, evet bu aynı Vieyra, Bonarparte'ın komplosuna sokulmuştu ve Ulusal Meclisin

*"Siz palavracıdan başka bir şey değilsiniz." —ç.

son saati geldiğinde, onu, ulusal muhafızlardan gelecek her türlü koruyuculuktan yoksun bırakmakta çok büyük bir katkısı olmuştu.

13 Haziranın başka bir anlamı daha oldu. Montagne, meclisten Bonaparte'a karşı bir suçlama koparmak istemişti. Bu bakımdan, onun yenilgisi, Bonaparte'ın doğrudan bir zaferi, hasımları olan demokratlara karşı parlak bir kişisel başarısı oldu. Düzen partisi, zaferi ele geçirmek için dövüştü, Bonaparte ise parsayı topladı. İşte onun yaptığı bu. 14 Haziranda, Paris duvarları üzerinde bir bildiri görülüyordu, bu bildiride, Başkan, güya, elinde olmayarak, istemeye istemeye, ancak olayların zorlaması ile keşişlere özgü yalnızlığından çıkıyor ve o değeri bilinmemiş erdem, hasımlarının kara çalmalarından yakınıyordu ve kendi kişiliğini düzenin davası ile özdeşleştirir görünerek, daha doğrusu düzenin davasını kendi kişiliği ile özdeşleştiriyordu. Üstelik, Ulusal Meclis, iş işten geçtikten sonra da olsa, Roma seferini onayladıysa da, buna ilk girişen o, Bonaparte'ın kendisi idi. Büyükrahip Samuel'i Vatikan'a geri götürdükten sonra, Tuileries sarayına kral David olarak yerleşmeyi umabilirdi.[281] Papazları kazanmıştı.

13 Haziran ayaklanması, gördüğümüz gibi, sokaklarda barışçıl bir yürüyüş alayı olmaktan ileri gitmemişti. Demek ki, ona karşı kazanılacak askerî şeref ve zaferler yoktu. Şurası da daha az gerçek değildir: kahraman bakımından olduğu kadar olay bakımından da yoksul olan bu çağda, düzen partisi, bu kansız savaşı ikinci bir Austerlitz'e[282] çevirdi. Kürsü ve basın, orduyu, anarşinin güçsüzlüğünü temsil eden halk yığınlarına karşı düzenin gücü olarak kutladılar ve "toplumun kalesi" Changarnier'yi göklere çıkardılar. Sonunda Changarnier'nin kendisinin bile inanmaya başladığı bir yutturmaca. Ama, el altından, şüpheli görünen birlikler Paris'ten uzaklaştırıldı, demokratlardan yana oy kullanan alaylar Fransa'dan Cezayir'e sürüldü, birliklerin elebaşıları disiplin bölüklerine yollandı. Son olarak da, basın kışladan, kışla da burjuva toplumundan sistemli olarak koparıldı.

İşte Fransız ulusal muhafızının tarihinin kesin dönüm noktasına gelmiş bulunuyoruz. 1830'da, Restorasyonun devrilmesine karar veren oydu. Louis-Philippe zamanında, ulu-

sal muhafızın nizamî birliklerin yanında yer aldığı her ayaklanma yenilgiye uğradı. 1848 Şubat olayları sırasında ulusal muhafız ayaklanmaya karşı pasif ve Louis-Philippe'e karşı da kesin olmayan bir tutum aldığı zaman, Louis-Philippe kendini yenilmiş saydı. İşte böylece, devrimin, ulusal muhafız *olmadan* galip gelemeyeceği, ordunun da ulusal muhafıza *karşı* galip gelemeyeceği inancı kök saldı. Bu, ordunun, burjuvazinin sonsuz erkine olan temelsiz boş inancı idi. 1848 Haziran olayları sırasında tüm ulusal muhafızın ordu birliklerinin yardımı ile başkaldırmayı ezmesi, bu boş inanı kuvvetlendirmekten başka bir şey yapmamıştı. Bonaparte'ın iktidara gelişinden sonra, ulusal muhafız komutanlığı ile birinci askerî tümen komutanlığının, anayasaya aykırı olarak, Changarnier'nin şahsında birleştirilmesi sonucu, ulusal muhafızın etkinliği, bir bakıma, azaldı.

Ulusal muhafız komutanlığı, şimdi artık yüksek askerî komutanlığın basit bir sıfatı gibi göründüğünden, ulusal muhafız, artık askerî birliklerin eklentisinden başka bir şey değildi. En sonunda, 13 Haziranda parçalandı, yalnız, bu çağın başından beri Fransa'nın her yanında zaman zaman yinelenegelen kısmî dağılması sonucu değil, hiç bir iz, kırıntı bırakmamacasına dağıldı. 13 Haziran gösterisi her şeyden önce demokrat ulusal muhafızların bir gösterisiydi. Onlar orduya karşı, silahlarını değil, üniformalarını çevirmişlerdi. Oysa esas tılsım da, bu üniformadaydı işte. Ordu, bu üniformanın da tıpkı herhangi başka bir yün kumaş olduğuna kendini inandırabildi. Büyü bozulmuştu. 1848'in Haziran olaylarında burjuvazi ve küçük-burjuvazi, ulusal muhafız olarak proletaryaya karşı ordu ile birleşmişti. 13 Haziran 1849'da, burjuvazi, küçük-burjuva ulusal muhafızı dağıttı. 2 Aralık 1851'de, burjuva ulusal muhafız kendi kendini dağıtıyordu ve Bonaparte, iş olup bittikten sonra dağıtma kararnamesini imzalarken bir emri-vakiyi gerçeklemekten başka bir şey yapmış olmadı. Böylece, burjuvazi, küçük-burjuvazi, artık onun için bağımlı olmaktan çıkarak bir başkaldıran olduğu andan itibaren, orduya karşı da son silahını kendi eliyle parçalamıştı, nasıl ki, bizzat kendisi de mutlak hale gelir gelmez, mutlakiyete karşı savunma araçlarının tümünü, genel bir biçimde, kendi elleri ile yıkacaksa.

Bu arada, düzen partisi, tekrar bulmak üzere yalnızca 1848'de kaybetmiş göründüğü bir iktidarı, 1849'da, hiç bir sınır tanımazcasına yeniden ele geçirişini, cumhuriyete ve anayasaya söverek, kendi öz liderlerinin yaptıkları da dahil olmak üzere geçmiş, bugünkü ve gelecek bütün devrimleri lânetleyerek, ve basının ağzına kilit vuran, dernek kurma hakkını yokeden yasalar çıkararak, sıkıyönetimi düzenli, kurala uygun, temel bir kurum haline getirerek kutladı. Sonra, Ulusal Meclis, kendi yokluğu süresince görev görecek bir sürekli komisyon atadıktan sonra, ağustosun ortasından ekimin ortasına kadar tatile girdi. Bu tatil sırasında, meşruiyetçiler Ems ile, orleancılar Claremont ile dolaplar çevirdiler, aynı şeyi, Bonaparte, hükümdarvari gezilere çıkarak, il meclisleri de, anayasanın yeniden gözden geçirilmesini tartışarak yaptılar. Bunlar, Ulusal Meclisin tatil dönemlerinde düzenli olarak her zaman meydana gelen ara olaylardı ve ben bunlardan ancak birer "olay" oldukları zaman sözetmek niyetindeyim. Burada sadece şuna işaret edelim. Ulusal Meclis, uzun bir süre için sahneden kaybolmakla ve cumhuriyetin başında yalnız bir tek siluet, hem de Bonaparte'ınkinden daha da yürekler acısı bir siluet bırakmakla, siyasal olmayan bir davranışta bulunuyordu, oysa düzen partisi, halkı çileden çıkaran bir tutumla, içindeki ayrı ayrı kralcı öğelere ayrılıyor ve kendisini, krallığın yeniden canlandırılması konusundaki iç çekişmelere bırakıyordu. Bu tatiller sırasında, parlamentonun anlaşılmaz gürültüsü ne zaman kesilse, ve parlamento ne zaman ülkeye dağılmak üzere ayrılsa, bu cumhuriyetin çehresini tamamlamak için yalnız bir tek şeyin eksik olduğu tartışma götürmez bir biçimde ortaya çıkar: parlamento tatillerini sürekli hale getirmek ve parlamentonun "Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik!" sloganlarının yerine, açık seçik, belli anlamları olan "Piyade, Süvari, Topçu" terimlerini koymak.

IV

1849 Ekimi ortalarında Ulusal Meclis yeniden toplandı. 1 Kasımda, Bonaparte, Barrot-Falloux kabinesini görevden aldığını ve yeni bir kabine kurduğunu bildiren mesajı ile

Ulusal Meclisi şaşırttı. Hiç bir zaman Bonaparte'ın bakanlarına yol verişi gibi böylesine yol-yöntem gözetmeden, protokolsuz, uşaklar bile kapı dışarı edilmemiştir. Ulusal Meclise savrulan tekmeleri, şimdilik, Barrot ve ortakları yedi.

Barrot kabinesi, daha önce gördüğümüz gibi, meşruiyetçilerle orleancılardan oluşmuş bir düzen partisi kabinesi idi. Bonaparte'ın, cumhuriyetçi Kurucu Meclisi dağıtmak, Roma'ya karşı sefere girişmek ve demokrat partiyi parçalamak için ona gereksinmesi vardı. Görünüşte, bu bakanlığın arkasında gölgede kalmış, hükümet iktidarını düzen partisinin ellerine bırakmış ve Louis-Philippe zamanında gazetelerin sorumlu yazılışleri müdürünün taşıdığı alçakgönüllü maskeyi, *"homme de paille"** maskesini takmıştı. Şimdi ise, artık, ardında gerçek yüzünü gizleyebildiği hafif bir peçe olmaktan çıkan, ve kendi çehresini göstermesini engelleyen bir demir maske olan bu eğreti kılığı başından atıyordu. O, Barrot kabinesini, düzen partisi adına cumhuriyetçi Ulusal Meclisi parçalamak için hükümete getirmişti, şimdi de meclise, yani düzen partisine bağlı olmadığını iyice ortaya koymak için onun görevine son veriyordu.

Zaten, bu göreve son verme için akla yakın nedenler de eksik değildi. Barrot kabinesi, cumhurbaşkanını, Ulusal Meclisin yanında bir güç gibi gösterebilecek yakışır yol-yöntem biçimlerini bile önemsemiyordu. Ulusal Meclisin yaz tatili sırasında, Bonaparte, tıpkı, Kurucu Meclise muhalif olarak daha önce de Roma Cumhuriyetine saldırısından** dolayı Oudinot'yu kutladığı bir mektup yayınlaması gibi, Edgar Ney'e yazılmış bir mektup yayınladı, bu mektupta papanın*** liberal tutumunu onamaz görünüyordu. Ulusal Meclis, Roma seferi için gerekli kredileri oyladığı zaman, Victor Hugo, sözde bir liberalizmle, mektubu tartışma konusu yaptı. Düzen partisi, sanki Bonaparte'ın delice heveslerinin en küçük bir siyasal önemi olabileceği yolundaki düşünceyi, aşağılayıcı çığlıklarla boğuntuya getirdi. Başka bir nedenle, Barrot, tumturaklı üslubu ile, kürsünün tepesinden, ileri

*Başkalarının suçunu ya da davranışını üstlenen gölge adam anlamında. —ç.

**Bkz: bu cildin 301-304. sayfaları. —*Ed.*

***Pius IX. —*Ed.*

sürdüğüne göre, başkanın en yakın çevresinde gizlice hazırlanan "iğrenç dolaplar" konusunda öfkeli sözler sarfetti. Sonunda, bakanlar kurulu, Ulusal Meclisten, Orleans düşesi için bir dulluk maaşı elde ederken, başkanlık ödeneğinin artırılması yolunda her türlü öneriyi geri çevirdi. Ve Bonaparte'ın kişiliğinde, imparator adayı ile kötü talihli şövalye nasıl sımsıkı birbirine karışıyorduysa, imparatorluğu yeniden canlandırmanın kendi yazgısı olduğu yolundaki büyük düşüncesine, bunu tamamlamak üzere, her zaman, onun borçlarını ödemenin Fransız halkının yazgısı olduğu düşüncesi, ekleniyordu.

Barrot-Falloux kabinesi, Bonaparte'ın ilk ve son *parlamenter kabinesi* oldu. Dolayısıyla bu kabinenin görevine son verilmesi, kesin bir dönüm noktası oluyor. Bu kabine ile birlikte, düzen partisi de, parlamenter rejimin savunulması ve yürütme gücüne sahip olunması için vazgeçilmez olan bir konumu bir daha ele geçirememek üzere yitirdi. Yürütmenin, bir-buçuk milyondan büyük bir memurlar ordusunu emrinde bulundurduğu, dolayısıyla çıkarların ve geçim olanaklarının muazzam bir kitlesini, sürekli olarak mutlak bağımlılığı altında tuttuğu; devletin, en geniş varlık belirtilerinden en ufacık devinimlerine kadar, en genel varlık biçimlerinden, bireylerin en özel yaşamlarına kadar sivil toplumu sımsıkı sardığı, denetlediği, düzenleştirdiği gözetim ve vesayet altında tuttuğu; bu asalak yapının, en olağanüstü bir merkezleşme yardımıyla, benzerlerini ancak toplumsal gövdenin mutlak bağımlılığında, bağlantısız biçimsizliğinde bulan her yerde bulunma, her şeyi bilme ve daha hızlı bir devinim yeteneği ve esneklik kazandığı Fransa gibi bir ülkede, evet, böyle bir ülkede, Ulusal Meclisin, bakanlık mevkilerini istediği gibi kullanma hakkını kaybetmekle, aynı zamanda, tüm devlet yönetimini basitleştirmediği, memurlar ordusunu olabildiğince azaltmadığı, ve nihayet sivil topluma ve kamuoyuna hükümet iktidarından bağımsız kendi öz organlarını yaratma olanağını vermediği takdirde, gerçek etkinliğini, söz geçirirliğini de kaybettiği kolayca anlaşılır. Ama, Fransız burjuvazisinin *maddî çıkarı,* kesinlikle, bu geniş ve karmaşık hükümet makinesinin sürdürülmesine sımsıkı bağlıdır. İşte burjuvazi, kendi fazla nüfusunu buraya yerleştirir

ve kâr, faiz, rant ve serbest meslek ücreti olarak cebe indiremediklerini, maaş biçiminde tamamlar. Öte yandan, burjuvazinin *siyasal çıkarı,* onu, baskıyı günden güne ağırlaştırmaya ve dolayısıyla da hükümet iktidarının araçlarını ve personelini artırmaya zorlar; oysa aynı zamanda, kamuoyuna karşı kesintisiz bir savaş yürütmesi, toplumun bağımsız devindirici organlarını tümden budamayı başaramadığı yerde kıskançlıkla sakat bırakması ve felce uğratması gerekir. Böylece, Fransız burjuvazisi, sınıfının durumu gereği, bir yandan bütün parlamenter iktidarın varoluş koşullarını ve dolayısıyla da bizzat kendi varlık koşullarını yoketmek, öte yandan ona düşman olan yürütme gücüne karşı-durulmaz bir kuvvet kazandırmak zorundaydı.

Yeni kabine, d'Hautpoul kabinesi adını taşıyordu. General d'Hautpoul, Konsey başkanlığını ele geçirmiş olduğundan dolayı değil, tersine, Bonaparte, Barrot'yu görevden alırken, cumhuriyetin başkanı cumhurbaşkanını, anayasal bir kralın, tahtı-tacı bulunmayan, ne âsâsı ve ne de kılıcı olan sorumsuz olmaksızın, devletin en yüksek makamını zamana bağlı olmaksızın elinde tutmayan, daha kötüsü yıllık ödeneği bulunmayan bir anayasal kralı yasal yokluğa mahkûm eden bu makamı ortadan kaldırmıştı. D'Hautpoul kabinesinde parlamentoda bir ölçüde tanınmış, yalnız bir tek adam, yüksek maliyenin en acıklı üne sahip üyelerinden biri olan faizci Fould vardı. Ona maliye bakanlığı verildi. 1 Kasım 1849'dan bu yana, Fransız değerlerinin,* Bonaparte tahvil lerinin yükseliş ve düşüşüne göre çıkıp indiklerini farketmek için, Paris borsasının esham fiyat listelerini şöyle bir karıştırmak yeter. Bonaparte, böylece, borsada kendisine yandaşlar bulurken, aynı zamanda, Carlier'yi Paris emniyet müdürlüğüne atamakla polisi de ele geçiriyordu.

Bununla birlikte, kabine değişikliğinin sonuçları ancak zamanla kendilerini gösterebildiler. İlkönce, Bonaparte, ancak daha görünür bir biçimde geri püskürtülmek üzere, ileri bir adım atmıştı. Onun kaba mesajını, Ulusal Meclise karşı en kölece bir bağlılık bildirimi izledi. Bakanların kendileri bile, her ne zaman, onun kaçıkça heveslerini, yasa tasa-

*Hükümet tahvilleri. —*Ed.*

rısı biçiminde meclise sunmak için çekingen bir girişimde bulunsalar, baştan başarısızlıklarına inanmış bulundukları komik emirleri, istemeye istemeye, durumları yüzünden zorunlu oldukları için yerine getirir görünüyorlardı. Bonaparte, ne zaman kendi niyetlerini, bakanlarının arkasından açığa vursa ve kendi *idées napoléoniennes*[283] ile oyun oynasa, bakanları, Ulusal Meclis kürsüsünden, onun tutumunu yersiz bulduğunu belirtiyordu. Onun zorbaca ele geçirme arzuları, yalnızca hasımlarının alaycı gülüşleri sürsün diye duyuruluyor gibiydi. O, herkesin akılsız biri saydığı değeri bilinmemiş bir deha gibi davranıyordu. O, bu dönemde olduğu kadar, hiç bir zaman, bütün sınıfların bu kadar fazla nefretini kazanmamıştı. Ve burjuvazi, hiç bir zaman, bu kadar kesin bir biçimde egemenlik sürmedi, ve hiç bir zaman kendi gücünün büyüklüğünü bu kadar açık bir biçimde sergilemedi.

Burada, onun bu dönem boyunca, başlıca iki yasada özetlenebilen yasama eyleminin tarihini verecek değilim: birincisi *içki vergisini* yeniden koyan yasa, ikincisi inansızlığı kaldıran *öğretim yasası*. Böylece Fransızlar için şarabın zevkini tatmak ne kadar fazla güçleşiyorsa, onlara gerçek hayat suyu da o kadar bol sunuluyordu. Burjuvazi, içkiler üzerine konan vergi ile, nefret edilen eski vergiler sisteminin dokunulmazlığını ilân ettiği kadar, öğretim yasası ile de, yığınların, bu sisteme katlanmalarını sağlayan eski düşünüş sistemlerini korumaya çalışıyordu. Orleancıların, liberal burjuvaların, yani volterciliğin ve seçmeci felsefenin bu eski havarilerinin Fransız ruhunun, Fransız düşünüşünün yönlendirilmesini babadan kalma can düşmanları cizvitlere emanet ettiklerini görmek insanı şaşırtıyor. Ama orleancılar ve meşruiyetçiler, taht üzerinde hak iddia ederken birbirlerinden ayrılmalarına karşın, ortak egemenliklerinin, iki çağın baskı araçlarının birleştirilmesini zorunlu kıldığını ve temmuz monarşisine özgü halkı köleleştirme araçlarını, Restorasyon dönemi araçlarıyla tamamlamak ve kuvvetlendirmek gerektiğini anlıyorlardı.

Bütün umutları kırılan ve her zamankinden çok ezilen köylüler, bir yandan tahıl fiyatlarının düşüklüğü, öte yandan da vergi yükümlerinin ve ipotek borçlarının çoğalması

yüzünden, taşrada çalkalanmaya başladılar. Din adamlarının emrine verilen öğretmenleri, valilerin emrine verilen belediye başkanlarını yakından izleyerek, ve emir altına alınan herkesi kucaklayan bir muhbirlik düzeni kurarak, onlara karşılık verildi. Paris'te ve büyük kentlerde gericiliğin kendisi, çağının görünümünü alıyor ve yatıştırmaktan çok kışkırtıyor. Kırda ise, o, sığ, kaba, bayağı, bezdirici, tedirgin edicidir, bir sözcükle jandarmadır. Kasaba papazları düzeninin kutsadığı böyle bir jandarma düzeninin, üç yıl içinde, eğitilmemiş yığınları nasıl bir yılgınlığa düşüreceği kolayca anlaşılır.

Düzen partisinin, Ulusal Meclis kürsüsünden, azınlığa karşı kullandığı öfkeli ve tumturaklı ifadeler ne denli kalabalık olursa olsun, söylevleri, sözleri *"oui, oui, non, non!"** ile sınırlı kalması gereken hıristiyanın konuşmalarının sözleri gibi tekheceli kalıyordu. Basında olduğu gibi meclis kürsüsünde de tekheceli ve çözümü önceden bilinen bir bilmece gibi yavan. İster dilekçe verme hakkı, ister içki üzerine konan vergiler sözkonusu olsun, ister basın özgürlüğü ya da serbest ticaret sözkonusu olsun, ister kulüpler ya da belediye örgütlenmesi ya da kişisel özgürlüklerin korunması ya da bütçenin düzene konması sözkonusu olsun, dönüp dolaşıp hep aynı şeye geliniyordu, tema hep aynı kalıyordu, yargı hep hazır ve değişmemek üzere hep aynıydı: *Sosyalizm!* Burjuva liberalizmi bile, burjuva kültürü bile, burjuva malî reformu bile, *sosyalist* ilân ediliyordu. Daha önce bir geçit bulunan yerde, demiryolu yapmak sosyalizmdir, ve size bir kılıçla saldırıldığı zaman kendinizi sopa ile savunmanız sosyalizmdir.

Bu, basit bir konuşma tarzı, bir moda ya da bir parti taktiği değildi. Burjuvazi, kendisinin feodalizme karşı yaptığı bütün silahların, şimdi bizzat kendisine karşı döndüğünü, kendisinin kurumlaştırdığı bütün eğitim araçlarının şimdi onun kendi kültürüne karşı döndüğünü ve kendi yarattığı tanrıların hepsinin şimdi kendisini yüzüstü bıraktıklarını farkediyordu. Bütün sözde burjuva özgürlüklerinin ve ileri kurumların kendi sınıf egemenliğini, hem toplumsal taban-

*"Evet, evet, hayır hayır!" (Tekhecelilik esprisine uygun düşmesi için, sözleri Fransızca olarak bıraktık.) —ç.

da, hem de siyasal zirvede yıprattıklarını ve onu tehdit ettiklerini görüyordu, dolayısıyla bunlar "sosyalist" olmuşlardı. Burjuvazi, haklı olarak, bu tehditte ve bu sataşmada, sosyalizmin sırrını görüyordu. O, sosyalizmin anlamını ve yönelimini, bizzat sözde-sosyalizmden, evet, burjuvazinin neden yüreğini sosyalizme sımsıkı kapadığını, duygusal bir biçimde insanlığın acılarına yanıp yakıldığını, ya da neden hıristiyanlık anlayışı ile bin yıllık krallığın, evrensel kardeşlik çağının geleceğini haber verdiğini, neden düşünüş, kültür, özgürlük üzerine hümanist bir üslupla ileri geri konuştuğunu, ya da neden toplumun tüm sınıflarının uzlaşması ve refahı sistemini icat ettiğini bir türlü anlayamayan bu sözde-sosyalizmden daha iyi anlıyordu. Ama burjuvazinin anlamadığı şey, onun *kendi öz parlamenter* düzeninin, genellikle kendi *siyasal egemenliğinin* de, sırası geldiğinde, kaçınılmaz olarak, *sosyalist* diye mahkûm edileceği idi. Burjuva sınıfın egemenliği, tümüyle örgütlenmemiş olduğu sürece, kendi saf siyasal ifadesini bulmamıştı, öteki sınıfların uzlaşmaz çelişkileri de belirgin bir biçimde kendini gösteremiyordu ve kendini gösterdiği yerde de, devlet gücüne karşı her türlü savaşımı, sermayeye karşı savaşıma dönüştüren bu tehlikeli gidişi göremiyordu. Eğer burjuvazi her toplum hareketinde, "düzen"i tehlikede görüyorsa, nasıl, *düzensizlik rejimini,* kendi öz rejimini, *parlamenter rejimi,* kendi konuşmacılarından birinin deyimine göre ancak savaşım içinde ve savaşımla yaşayan bu rejimi toplumun tepesinde tutmak isteyebilirdi? Parlamenter rejim tartışmayla yaşar, peki nasıl yasaklayacaktı tartışmayı? Her çıkar, her toplumsal kurum, bu düzende, genel düşüncelere, düşünce olarak tartışılan genel düşüncelere çevrilmiştir. Herhangi bir çıkar, herhangi bir toplumsal kurum, nasıl düşüncenin üzerinde yükselebilecektir ve kendini bir inanç unsuru olarak zorla kabul ettirebilir? Kürsüdeki söz savaşımı, basının polemiklerine yolaçıyor. Parlamentodaki tartışma kulübü, salonların ve kabarelerin tartışma kulüplerinde kendi zorunlu tamamlayıcısını buluyor. Durmadan kamuoyunun yargısına başvuran temsilciler, kamuoyuna, kendi düşüncesini dilekçeler aracılığıyla dile getirme hakkını veriyorlar. Parlamenter rejim, her şeyi, çoğunluğun kararına teslim eder, peki parla-

mento dışındaki büyük çoğunlukların kendileri de karar vermek istemezler miydi? Devletin tepesinde keman çalındığı zaman, aşağıdakilerin oynamaya koyulmamalarını nasıl bekleyebilirsiniz?

Demek ki burjuvazi, böylece, eskiden *"liberal"* olarak kutlamış olduğunu, şimdi *"sosyalist"* diye suçlayarak, kendi öz çıkarının *self-government*'ın* tehlikelerinden kurtulmayı emrettiğini; ülkede huzuru geri getirmek için her şeyden önce huzuru burjuva parlamentosuna getirmek gerektiğini; toplumsal gücünü muhafaza edebilmek için siyasal gücünü kırması gerektiğini; burjuvaların ancak kendi sınıflarının da öteki sınıflarla aynı siyasal hiçliğe mahkûm olması koşuluyla öteki sınıfları sömürmeye ve mülkiyetin, ailenin, dinin ve düzenin rahat rahat zevkini çıkarmaya devam edebileceklerini; kesesini kurtarmak için burjuvazinin zorunlu olarak tacını kaybetmesi gerektiğini ve kendisini koruyacak olan kılıcın kaçınılmaz olarak başının üzerinde asılı bir Demokles kılıcı olduğunu teslim ediyor.

Burjuvazinin genel çıkarları alanında, Ulusal Meclis, o kadar verimsiz göründü ki, örneğin 1850 kışında başlamış Paris-Avignon demiryolu inşaatı üzerine tartışmalar, 2 Aralık 1851'de bile sonuçlanacak kadar henüz ilerlememişti. Meclis, baskı yapmadığı ya da gerici bir yol izlemediği zaman devasız bir kısırlığa uğramış bulunuyordu.

Bonaparte'ın bakanlar kurulu, düzen partisinin kafasında yatan yasalar için harekete geçerken ya da uygulamada ve yerine getirilmesinde onları daha da abartarak ağırlaştırırken, başkan, kendi yönünden, çocukça bir budalalık örneği olan önerilerle, halkın sevgisini kazanmaya, Ulusal Meclise karşı muhalefetini göstermeye, gizli bir art düşünce ile yalnız özel koşulların, geçici olarak, gizli hazinelerini Fransız halkına açmaktan kendisini alıkoyduğunu duyurmaya çalışıyordu. Bunun gibi assubaylara günde dört "kuruş" tutarında bir ücret artırımını ve işçiler için karşılıksız bir kredi bankası kurmayı öneriyordu. Armağan ya da ödünç olarak para, işte bu yolla kitlelerin gönlünü kazanmayı umuyordu. Bağışlar ve borçlar — ister yüksek derecede, ister

*Özyönetim. —ç.

düşük olsun, lumpen-proletaryanın bütün maliye bilimi bundan ibarettir. Bonaparte'ın harekete geçirmesini bildiği kaynaklar işte bunlardı. Bir hükümdarlık talibi, hiç bir zaman yığınların bayağılığı üzerinde bundan daha bayağıca spekülasyon yapmamıştır.

Ulusal Meclis, borçlarının dürtüklediği ve daha önce kazanılmış hiç bir ünün alıkoyamadığı bu serüvencinin umutsuz bir darbeye kalkışması tehlikesinin gittikçe artması karşısında, meclisin zararına halkın sevgisini sağlamak için apaçık girişimlerinden birçok kez öfkeye kapılmıştı. Beklenmedik bir olay, başkanı, pişmanlıkla yeniden düzen partisinin kollarına attığı zaman, düzen partisi ile başkan arasındaki uyuşmazlık, tehlikeli bir durum almıştı. *10 Mart 1850 ara seçimlerinden* sözetmek istiyoruz. Bu seçimlerin amacı, 13 Haziranın ertesinde, hapis ya da sürgün nedeniyle boşalan koltukların doldurulmasıydı. Paris yalnız sosyal-demokrat adayları seçti. Üstelik oyların çoğunu, 1848 Haziran ayaklanmacılarından De Flotte'un adı üzerinde topladı. Proletaryanın müttefiki Paris küçük-burjuvazisi, 13 Haziran 1849 yenilgisinin öcünü alıyordu. Proletarya, ancak uygun bir fırsatta, daha önemli kuvvetlerle ve daha gözüpek bir sloganla yeniden ortaya çıkmak üzere tehlike anında savaşım sahnesinden çekilmişe benziyordu. Bir başka özel durum, bu seçim zaferinin tehlikesini daha da artırmış göründü. Ordu, Paris'te, La Hitte'e, yani Bonaparte'ın bakanlarından birine karşı, Haziran ayaklanmasına oy verdi, illerde ise çoğunlukla montanyarlara oy verdi ve montanyarlar, Paris'teki kadar açık ve kesin olmamakla birlikte hasımlarına üstün geldiler.

Bonaparte, bir kez daha devrimle birdenbire karşı karşıya geldiğini gördü. 29 Ocak 1848'de olduğu gibi, 13 Haziran 1849'da olduğu gibi, 10 Mart 1850'de de düzen partisinin ardına gizlendi. Baş eğdi, ezilerek özür diledi, parlamenter çoğunluğun emri üzerine herhangi bir bakanlar kurulunu atamayı önerdi. Hatta orleancı ve meşruiyetçi parti liderlerinden, Thiers'lerden, Berryer'lerden, Broglie'lerden, Molé'lerden, kısacası bu burgravlardan[178] devletin dizginlerini ele almalarını rica etti. Düzen partisi fırsattan yararlanmasını bilemedi. Yüreklilikle kendisine sunulan iktidarı ele geçireceği yerde, Bonaparte'ı, 1 Kasımda görevden aldığı kabineyi

yeniden atamaya zorlamasını bile bilemedi. Başkanı bağışlamak suretiyle gururunu kırmakla ve Bay Baroche'u d'-Hautpoul kabinesine katmakla yetindi. Bu Baroche, genel savcı sıfatıyla, Bourges Yüce Divanı huzurunda, birinci kez 15 Mayıs devrimcilerine karşı, ikinci kez 13 Haziran demokratlarına karşı, her iki olayda da Ulusal Meclise karşı işlenen suikastlardan yana ortalığı kasıp kavurmuştu. Bonaparte'ın bakanlarından hiç biri, daha sonraki günlerde Ulusal Meclisi alçaltmaya ondan daha fazla katkıda bulunmamıştır ve 2 Aralık 1851'den sonra, onunla bir kez daha, yerini yapmış ve yüksek maaşa konmuş Senato ikinci başkanı olarak karşılaşıyoruz. O, Bonaparte'ın içebilmesi için devrimcilerin çorbasına tükürmüştü.

Sosyal-demokrat parti ise, bir kez daha kendi zaferi hakkında kuşku yaratmak ve değerini düşürmek için bahaneler aramaktan başka tasası yok gibi görünüyordu. Yeni seçilen Paris milletvekillerinden biri olan Vidal, aynı zamanda, Strasbourg'dan da seçilmişti. Vidal'in Paris seçiminden vazgeçmesine ve Strasbourg'u seçmesine karar verildi. Bu duruma göre, demokrat parti, kendi seçim zaferine kesin bir nitelik vereceği ve böylece düzen partisini sıcağı sıcağına Parlamentoda bu zafer için kendisi ile çekişme zorunda bırakacağı yerde, ve böylece hasmını, halkın coşku ile dolup taştığı, ordunun elverişli bir tutum içinde bulunduğu bir anda savaşıma zorlayacağı yerde, Paris'i, bütün Mart ve Nisan ayları boyunca yeni bir seçim kampanyası ile tedirgin etti. Halkın taşkınlıkla kabarmış tutkularının böylece yeni bir seçim oyununun perde aralığında sönüp gitmesine, devrimci enerjinin anayasal başarılarla doygunluk bulmasına ve küçük entrikalarla, boş tumturaklı nutuklarla ve aldatıcı bir ajitasyonla harcanmasına izin verdi. Böylece burjuvazinin yeniden biraraya toplaşmasına ve önlemlerini almasına olanak sağladı. Son olarak da, Nisan ara seçimi ile, yani Eugène Sue'nün seçimi ile, Mart seçimlerine, onların anlamını zayıflatan içli bir kötü niyetli yorumuna fırsat vermiş oldu! Yani bir sözcükle, 10 Martı bir Nisan balığına çevirdi.

Parlamento çoğunluğu, hasmının zayıflığının farkına vardı. Saldırının yönetim ve sorumluluğunu Bonaparte'ın kendilerine bıraktığı 17 burgrav, yeni bir seçim yasası ha-

zırladı, meclise sunulması, bu şerefe istekli çıkmış olan Bay Faucher'ye havale edildi. Bay Faucher 8 Mayısta, genel oy sistemini kaldıran, seçmenlere seçim yerinde üç yıl oturmuş olmak zorunluluğunu yükleyen, böylece, işçilerin bu süre içinde oturduğunu, işverenlerinin verecekleri belgeye bağlı kılan yasayı meclise sundu.

Demokratlar, anayasal seçim savaşımı sırasında ne kadar devrimci bir kampanya yürüttü iseler, şimdi, silah elde seçimdeki zaferlerinin bütün ciddiyetini göstermenin sözkonusu olduğu bir zamanda, düzeni, "görkemli dinginliği", yasal eylemi, başka bir deyişle kendini yasa olarak dayatan karşı-devrimin iradesine körü-körüne boyun eğmeyi öğütleyen söylevleri de, o ölçüde gitgide anayasal oluyordu. Meclis tartışmaları boyunca, Montagne, hukuk alanı üzerinde kalan namuslu adamın sakin tutumunu, düzen partisinin devrimci saplantısının karşısına koyarak, düzen partisini devrimci bir davranışta bulunduğu için kıyasıya bir kınamanın ağırlığı altında ezerek şaşırttı. Yeni seçilen milletvekilleri bile, yol-yordam bilir, ağırbaşlı tutumları ile, onları anarşist olmakla suçlamanın ve yeniden seçilmelerini devrimin bir zaferi saymanın ne kadar yanlış olduğunu tanıtlamaya çabaladılar. 31 Martta yeni seçim yasası kabul edildi. Montagne, meclis başkanının cebine gizlice bir protesto sokuşturuvermekle yetindi. Seçim yasasını yeni bir basın yasası izledi, bu yasa yardımıyla bütün devrimci basın tümüyle ortadan kaldırıldı.[284] Kaderine lâyık oldu. Bu tufandan sonra *Le National* ve *La Presse*,[158] iki burjuva gazete, devrimin ileri karakolları olarak kaldılar.

Demokrat liderlerin, Mart ve Nisan, Paris halkını aldatıcı bir savaşıma sürüklemek için nasıl her şeyi yaptıklarını, ve nasıl, 8 Mayısta, halkı gerçek savaşımdan caydırmak için ellerinden geleni esirgemediklerini gördük. Ayrıca, 1850 yılının, sanayi ve ticaret alanında, refah bakımından, en parlak yıllardan biri olduğunu ve bu yüzden de Paris proletaryasının tamamıyla bir işe sahip bulunduğunu unutmamak gerekir. Ama 31 Mart 1850 seçim yasası, proletaryanın siyasal iktidara katılmasını tamamen dıştalıyordu. Onu savaş alanından bile uzaklaştırıyordu. İşçileri, yeniden, Şubat Devriminden önce bulundukları duruma, parya durumuna

atıyordu. İşçiler, böyle bir olay karşısında, demokratların kendilerini yöneltmelerine izin vererek ve geçici bir iyilik, bir rahatlık için sınıflarının devrimci çıkarını unutmaya kadar işi vardırarak, kazanan bir sınıf olmanın şan ve onurundan vazgeçiyorlar, 1848 Haziran yenilgisinin, kendilerini, yıllar boyu savaşıma elverişsiz kıldığını ve tarihsel sürecin bir kez daha onların başları *üzerinden* geçip gitmek zorunda olduğunu tanıtlayarak, kendilerini kaderlerine bırakıyorlardı. 13 Haziranda "Hele genel oy sistemine bir dokunmaya kalksınlar da görürüz" diye bağıran küçük-burjuva demokratlara gelince, onlar, kendilerine çarpan karşı-devrimci darbenin bir darbe olmadığını, 31 Mayıs yasasının ise bir yasa olmadığını düşünerek kendilerini avutuyorlardı. 2 Mayıs 1852'de, her Fransız, bir elinde oy pusulası, öteki elinde bir kılıç olmak üzere, sandık başına gidecektir. Bu kehanet, onları hoşnut etmeye yetiyor. Ordu ise, 1850 Nisan ve Mayıs seçimlerinden dolayı yüksek rütbeliler tarafından, daha önce 29 Mayıs 1849 seçimlerinden dolayı cezalandırıldığı gibi, cezalandırıldı. Ama, bu kez kararlı bir biçimde şöyle düşündü: "Devrim bir üçüncü kez bizi aldatamayacaktır!"

31 Mayıs 1850 yasası, burjuvazinin *"coup d'état"*sı* oldu. Burjuvazinin devrim üzerinde daha önceki bütün kazanımları geçici bir nitelik taşıyorlardı. Her Ulusal Meclisin sahneden çekilişi, bu kazanımları tehlikeye düşürüyordu. Yeni genel seçimlerin raslantılarına bağlı bulunuyorlardı ve 1848'den beri seçimlerin tarihi, burjuvazinin, fiilî egemenliği geliştiği ölçüde halk yığınları üzerindeki manevî etkisini kaybettiğini çürütülmez bir biçimde tanıtlıyordu. 10 Martta, genel oy açıkça burjuvazinin egemenliğine karşı belirmişti. Burjuvazi buna genel seçim sistemini kaldırarak karşılık verdi. Dolayısıyla, 31 Mayıs yasası, sınıf savaşımının gereklerinden biriydi. Beri yandan, anayasa, cumhurbaşkanının seçiminin geçerli olması için en az 2 milyon oyu gerekli görüyordu. Başkan adaylarından hiç biri bu gerekli oy sayısını elde edemezse, Ulusal Meclis, en çok oy alan üç aday arasından başkanı seçmek zorundaydı. Kurucu Meclis bu yasayı yaptığı zaman, seçim listelerinde 10 milyon seç-

*Hükümet darbesi. —ç.

men kayıtlı idi. Bu bakımdan anayasanın ifadesine göre, başkanlık seçimini geçerli kılmak için seçmenlerin beşte-biri yeterli oluyordu. 31 Mayıs yasası, en azından 3 milyon seçmeni seçim listelerinden sildi, seçmen sayısını 7 milyona indirdi, ama bununla birlikte, cumhurbaşkanlığı seçimi için geçerli yasal asgariyi 2 milyon oy olarak tuttu. Buna göre yasa, yasal olan beşte-bir asgariyi hemen hemen oyların üçte-birine yükseltiyordu, yani başkan seçimini halkın elinden kapıp kaçırmak ve Ulusal Meclisin eline teslim etmek için her şeyi yaptı. Böylece, düzen partisi, 31 Mayıs seçim yasası ile, Ulusal Meclis seçimini ve cumhurbaşkanlığı seçimini, toplumun en tutucu kesimine emanet ederek egemenliğini iki kat kuvvetlendirmiş göründü.

V

Devrimci bunalım aşılır aşılmaz ve genel oy sistemi kaldırılır kaldırılmaz, Ulusal Meclis ile Bonaparte arasındaki savaşım hemen yeniden başladı.

Anayasa, Bonaparte'ın ödeneğini 600.000 frank olarak saptamıştı. Başkanlığa yerleşmesinden ancak altı ay geçmişti ki, Bonaparte bunu iki katına çıkartmayı başardı. Odilon Barrot, gerçekten de, Kurucu Meclisten, sözde temsil masrafları karşılığı olarak, yılda, 600.000 franklık bir ek koparmıştı. 13 Hazirandan sonra, Bonaparte, aynı çeşitten isteklerini duyurmuştu, ama bu kez Barrot katında başarı elde edememişti. 31 Mayıstan sonra, hemen uygun fırsattan yararlandı ve bakanları aracılığı ile Ulusal Meclise 3 milyonluk bir ödenti önerisi yaptırttı. Uzun, serüvenli, başıboş bir serseri yaşam, son derece duyarlı antenler oluşturmuştu onda, bu antenler, ona, burjuvalarından para sızdırabileceği elverişli anları yakalayabilmesini sağlıyordu. Açık bir *chantage en règle** uyguladı. Ulusal Meclis, onun yardımı ve suç ortaklığıyla, halkın egemenliğini çiğnemişti. Bonaparte, meclisi, kesenin ağzını açmadığı ve suspayı olarak kendisine yılda 3 milyon vermeyi reddettiği takdirde, suçunu halk mahkemesine açıklamakla tehdit ediyordu. Meclis, 3 milyon

*Kurala uygun şantaj. —ç.

Fransızın oy kullanma hakkını ellerinden almıştı. Dolaşımdışı bırakılmış, geçerliği olmayan herbir Fransız için, geçerliği olan bir frank istiyordu, yani tam tamına 3 milyon frank. O, altı milyonun seçtiği adam olarak, iş işten geçtikten sonra, hile ile kendisinden aşırılan oylar için zarar ziyan ödentisi istiyordu. Meclis Komisyonu, bu densizi başından savdı. Bonapartçı basın tehdit etti. Ulusal Meclis, ulusun kitlesi ile ilke üzerinde ve kesin olarak bağlarını kopardığı bir anda, cumhurbaşkanı ile de bağları koparabilir miydi? Meclis, yıllık hükümdar ödeneğini geri çevirdi, ama yalnız bir kez olmak üzere 2.168.000 franklık bir ek ödenek verdi. Böylece çifte bir zaafın suçlusu oldu, bir yandan parayı verdi, beri yandan da bunu istemeye istemeye verdiğini kızgınlığıyla ortaya koydu. Bonaparte'ın bu parayı ne amaçla gereksindiğini daha ilerde göreceğiz. Genel seçim sisteminin kaldırılışının hemen ardından ve Bonaparte'ın, Mart ve Nisan bunalımı sırasında hakarete uğramış tutumunu bırakarak gaspedici parlamentoya karşı kışkırtıcı, sinirlendirici bir hayasızlık içinde göründüğü bu hoş olmayan bir sonuca bağlanıştan sonra, Ulusal Meclis, üç ay süre ile, 11 Ağustostan, 11 Kasıma kadar tatile girdi. Meclis, kendi yerine, içinde hiç bir bonapartçının bulunmadığı, ancak bir miktar ılımlı cumhuriyetçinin yer aldığı 18 üyeden oluşmuş bir Daimî Komisyon atadı. 1849 yılının Daimî Komisyonunda yalnız düzen partisinin adamları ve bonapartçılar vardı. Ama o çağda düzen partisi, sürekli olarak devrime karşı olduğunu açıklıyordu. Bu kez, durmadan başkana karşı olduğunu açıklayan, parlamenter cumhuriyet idi. 31 Mayıs yasasından sonra, düzen partisinin karşısında, yalnız bu bir tek rakip vardı.

Ulusal Meclis, 1850 Kasımında yeniden toplandığı zaman, meclisin o zamana kadar başkana karşı verdiği küçük küçük önemsiz çatışmalar yerine, bu iki güç arasında, acımasız büyük bir savaş, kıyasıya bir savaşım giderek kaçınılmaz bir hale gelmiş gibi göründü.

1849'da olduğu gibi bu yılın parlamento tatili sırasında da, düzen partisi ayrı ayrı kesimlere bölünmüştü; bunların herbiri, Louis-Philippe'in ölümünde taze bir kaynak bulan krallığı diriltmeye yönelik kendi entrikaları ile uğraşıyordu. Meşruiyetçilerin kralı Henri V, Paris'te oturan ve Daimî Ko-

misyon üyelerinin de içinde yer aldığı gerçek bir bakanlar kurulu bile atamıştı. Şu halde, Bonaparte, kendi yönünden, Fransa taşrasında geziler yapmakta ve huzuru ile onur verdiği kent halkının eğilimine göre azçok üstü örtülü ya da açık bir biçimde kendisinin krallığı diriltme tasarılarını açıklamakta ve kendisine taraftarlar toplamakta haklı idi. Büyük resmî *Moniteur*'ün ve Bonaparte'ın küçük özel *Moniteur*'lerinin elbette ki muzaffer turneler olarak göklere çıkarmamazlık edemeyecekleri bu gezilerde, Bonaparte, daima 10 Aralık derneğine bağlı kişilerle birlikteydi. Bu dernek, 1849'da kurulmuştu. Bir yardımsever dernek kurmak bahanesi ile Paris lumpen-proletaryası gizli kollar halinde örgütlendirilmişti, derneğin kendisi bonapartçı bir general tarafından yöneltilmek üzere, herbir kolun başına bonapartçı ajanlar konulmuştu. Geçimlerinin ve hatta kökenlerinin nereden geldiği şüpheli, yıkıma uğramış "kibar düşkünler" yanında, burjuvazinin kokuşmuş serüvencileri ve döküntüleri yanında, bu dernekte, başıboş serseriler, yol verilmiş askerler, zindandan çıkmış forsalar, sürgün kaçkını kürek mahkûmları, hırsızlar, şarlatanlar, *lazzaroniler*,[132] yankesiciler, gözden sürmeyi çeken hokkabazlar, kumarbazlar, pezevenkler, genelev işletenler, hamallar, işsiz yazarlar, org çalıcıları, paçavracılar, bileyciler, kalaycılar, dilenciler, kısacası, Fransızların *"bohème"** dedikleri bu ne olduğu belirsiz, çürümüş, kararsız tüm yığın vardı. İşte Bonaparte, kendisine yakın olan bu unsurlarla 10 Aralık derneğinin gövdesini oluşturmuştu. "Yardımseverler derneği", şu anlamda ki, Bonaparte gibi bütün üyeler, emekçi halkın zararına birbirlerinin yardımına koşmak gereksinmesini duyuyorlardı. Kendisini lumpen-proletaryaya başkan atayan, kendisinin kişisel olarak ardında koştuğu çıkarları çoğaltılmış, çeşitlendirilmiş bir biçimde yalnız lumpen-proletaryada bulan, toplumun bütün sınıflarının bu tortusunu, bu döküntüsünü, bu firesini kayıtsız şartsız yaslanabileceği tek sınıf olarak gören bu Bonaparte, gerçek Bonaparte'tır, *"sans phrase"*** Bonaparte'tır. Bu düzenbaz sefih, halkların yaşamına, onların eylemine ve devletin eylemlerine, sözün en kaba anlamıyla, bir komedi

*Derbeder. —ç.
**"Düpedüz." —ç.

olarak bakar, büyük kostümlerin, büyük sözlerin ve büyük tavırların ancak en bayağı rezillikleri gözlerden gizlemeye yaradığı bir maskeliler alayı olarak bakar. Böyle olduğu içindir ki, Bonaparte'ın Strasbourg yolculuğunda, ehlileştirilmiş bir İsviçre akbabası, Napoléon kartalını temsil ediyor. Boulogne'a giriş için, orduyu temsil etmekle görevlendirilen birkaç Londra uşağını Fransız üniforması ile soytarılaştırıyor.[285] 10 Aralık derneğine, tıpkı Klaus Zettel'in* aslanı temsil etmesi gibi, halkı temsil etmekle görevlendirilen 10.000 baldırıçıplak sokak serserisini topluyor. Burjuvazinin kendisi, en iyi işlenmiş, en eksiksiz bir komediyi, ama dünyanın en ciddî havası ile ve Fransız dram kurallarının en ukalâca protokollerinden hiç birini çiğnemeksizin oynadığı bir anda, kendi devlet işlerinin gösterişine yarı-kanar yarı-kanmaz bir durumda iken komediyi düpedüz komedi olarak alan bu serüvenci, ona üstün gelecekti. Ancak gösterişli hasmından kurtulduğu zaman, kendi imparatorluk rolünü ciddiye aldığı ve Napoléon maskesini takındığı için gerçek Napoléon'u temsil ettiğini düşündüğü zamandır ki, tarihi artık bir komedi sanmayan, ama kendi öz komedisini tarih sanan bu ağırbaşlı soytarı, kendi dünya anlayışının kurbanı oluyor. Ulusal işlikler** sosyalist işçiler için ne idiyse, gezgin muhafızlar*** burjuva cumhuriyetçiler için ne idiyse, Bonaparte'ın özel partisini meydana getiren 10 Aralık derneği de onun için aynı şey idi. Bonaparte'ın gezilerinde, demiryolu vagonlarına doldurulmuş bu dernek kollarının, gittiği yerde, kendisine hemen bir karşılayıcı ve dinleyici kalabalığı sağlamak; yalancıktan halk kendisine sevgi gösteriyormuş gibi yapmak, *"Vive l'empereur!"***** diye bağırmak ve elbette ki polisin himayesinde cumhuriyetçilere sövmek ve onları dövmek gibi özel bir görevleri vardı. Paris'e dönüşlerinde ise, bir öncü birliği oluşturmak, karşı-gösterileri önlemek ya da dağıtmakla görevliydiler. 10 Aralık derneği, Bonaparte'ın derneği idi, ona aitti, onun eseri, onun en öz düşüncesi idi. O neyi kendine mal ediyorsa, bunu, ona durum ve koşulların

*İngilizce metinde (s. 443) "Nick Bottom".[286] —ç.

**Bkz: bu cildin 268-269. sayfaları. —*Ed.*

***Bkz: bu cildin 266-267. sayfaları. —*Ed.*

****"Yaşasın İmparator!" —ç.

gücü veriyor, ne yapıyorsa, bunu, durum ve koşullar onun için yapıyor, ya da o, kısaca, başkalarının eylemlerini kopya etmekle yetiniyor. Ama, ardında gizli dolandırıcılar ve hırsızlar derneği,* düzensizlik, kargaşa, fuhuş, hırsızlık derneği olmak üzere yurttaşların önünde, resmî bir dille açıktan açığa düzenden, dinden, aileden, mülkiyetten sözederken, işte o, Bonaparte'ın ta kendisidir, derneğin asıl yaratıcısı odur, 10 Aralık derneğinin öyküsü, onun kendi öyküsüdür. Olağanüstü durumlarda düzen partisi milletvekillerinin, 10 Aralıkçıların coplarının tadına baktıkları olmuştu. Dahası var, Ulusal Meclise bağlı ve meclisin güvenliğini kollamakla görevli Polis Komiseri Yon, Daimî Komisyona, Alais adında birinin tanıklığı üzerine [10] Aralıkçılardan bir kolun, General Changarnier'yi ve Meclis Başkanı Dupin'i öldürmeye karar vermiş bulundukları ve kararı kimlerin yerine getireceğinin bile belli olduğu hakkında bilgi verdi. 10 Aralık derneği hakkında bir soruşturma, ki bu Bonaparte'ın gizli dünyasına saygısızca bir el atma olacaktı, kaçınılmaz göründü. Meclisin toplanmasından hemen önce, Bonaparte, ne olur ne olmaz diye, derneğini dağıttı, ama anlaşılacağı gibi yalnız kâğıt üzerinde, çünkü 1851'in sonunda, hâlâ, Emniyet Müdürü Carlier ayrıntılı bir muhtıra ile, Bonaparte'ı, bu derneği gerçekten dağıtmaya sevketmek için boşuna uğraştı.

10 Aralık derneği, Bonaparte'ın nizamî orduyu büyük bir 10 Aralık derneğine çevirmeyi başarıncaya kadar, onun özel ordusu olarak kalacaktı. Bonaparte, Ulusal Meclisin uzatılmasından kısa bir süre sonra, bu doğrultuda bir girişimde bulundu; bu iş için de, az önce meclisten kopardığı paradan yararlandı. Bir kaderci olarak, insanın, özellikle de askerin karşı duramayacağı bazı üstün güçler olduğuna inanmıştı. Bu güçler arasında, en başta puro ve şampanyayı, soğuk kümes hayvanları etlerini ve sarmısaklı sucukları sayıyordu. Onun için, subayları ve assubayları, Elysée sarayının salonlarında, puro ve şampanya, soğuk kümes hayvanları etleri ve sarmısaklı sucuklar sunarak ağırlamaya başladı. 3 Ekim-

*İngilizce metinde "gizli dolandırıcılar ve hırsızlar derneği" sözcükleri yerine "Schufterle'lerin ve Spiegelberg'lerin[287] gizli derneği" sözcükleri yer alıyor. —ç.

de, Saint-Maur teftişindeki birliklerle, 10 Ekimde, daha büyük çapta Satory teftişindeki birliklerle, aynı manevrayı yineledi. Amca, Büyük İskender'in Asya'daki seferlerini anımsıyordu, yeğen ise Bacchus'un[288] aynı ülkedeki gezilerini. Büyük İskender, işin doğrusu, bir yarı-tanrı idi, oysa Bacchus bir tanrıydı, ve 10 Aralık derneğinin koruyucu tanrısı daha çok oydu.

3 Ekim teftişinden sonra, daimî komisyon, savaş bakanı d'Hautpoul'u huzuruna çağırdı. D'Hautpoul, bu gibi disipline aykırılıkların bir daha yinelenmeyeceğine söz verdi. Bonaparte'ın 10 Ekimde, d'Hautpoul'un verdiği sözü nasıl tuttuğu bilinir. General Changarnier, Paris ordusu başkomutanı sıfatıyla sözkonusu iki teftişi yönetmişti. Aynı zamanda, hem Daimî Komisyon üyesi, hem ulusal muhafız lideri, 29 Ocak ve 13 Haziranın "kurtarıcısı", "toplumun kalesi", düzen partisinin yüksek başkanlık makamı adayı, her iki monarşinin adamı sayılan Monk, o zamana kadar savaş bakanına karşı bağımlılığını hiç bir zaman kabul etmemişti. Her zaman cumhuriyetçi anayasa ile açıkça alay etmiş ve Bonaparte'ı kibar ve anlamı bellisiz bir koruyuculukla izlemişti. Ama işte şimdi, savaş bakanına karşı disiplinin, Bonaparte'a karşı da anayasanın savunucusu oluyordu. 10 Ekimde, süvari birliklerinin bir bölümü *"Vive Napoléon! Vivent les saucissons!"** diye bağırdıkları zaman, Changarnier, hiç değilse dostu Neumeyer'in komutasında geçit yapan piyade birliklerinin bir ölü sessizliği göstermesini sağlayacak tedbirleri aldı. Savaş bakanı, Bonaparte'ın ayartması üzerine, General Neumeyer'i cezalandırmak için, ona 14 ve 15. tümenlerin komutanlığını vereceğini ileri sürerek, onu Paris'teki görevinden aldı. Neumeyer, bu yer değiştirmeyi reddetti ve sonuç olarak da istifasını vermek zorunda kaldı. Changarnier ise, beri yandan, 2 Kasımda günlük bir emir yayınladı, bu emirle silah altındaki bütün birliklere her ne türden olursa olsun bağırmayı ve siyasal gösterileri yasaklıyordu. Elysée gazeteleri[289] Changarnier'ye, düzen partisininkiler ise Bonaparte'a saldırdılar. Daimî Komisyon, gizli oturumlarını artırdı, bu oturumlarda çeşitli zamanlarda, yurdun

*"Yaşasın Napoléon! Yaşasın sucuklar!" —ç.

tehlikede olduğunun ilân edilmesi önerildi. Ordu, biri Bonaparte'ın yaşadığı Elysée'de mekân kuran, öteki Changarnier'nin oturduğu Tuileries'de bulunan iki genelkurmay ile iki düşman kampa bölünmüş gibiydi. Bir an, kavgaya başlama işareti vermek için, Ulusal Meclisin toplanması bekleniyormuş gibi oldu. Fransız kamuoyu, Bonaparte ile Changarnier arasındaki bu sürtüşmeleri, şu İngiliz yazarının karakterize ettiği gibi değerlendiriyordu: "Fransa'nın siyasal hizmetkârları, devrimin yakıcı lavlarını eski süpürgelerle süpürüyorlar, bu işi görürken de birbirlerine giriyorlar."

Bu arada, Bonaparte, Savaş Bakanı d'Hautpoul'un görevlerini kaldırmak, onu ivedilikle Cezayir'e göndermek ve yerine de savaş bakanı olarak Schramm'ı atamak için zaman yitirmedi. 12 Kasımda, ayrıntılarla doldurulmuş, burcu burcu düzen kokan, uzlaşma eğilimiyle yanıp tutuşan, anayasaya boyun eğmiş, anın yakıcı sorunları dışında her sorunu işleyen koskoca bir mesaj verdi Ulusal Meclise. Sanki laf arasında sözü geçiyormuşçasına, anayasanın kesin yargılarına uygun olarak, yalnız cumhurbaşkanının orduyu istediği biçimde kullanmak yetkisine sahip olduğunu anıştırıyordu. Mesaj şu şatafatlı protesto sözleriyle son buluyordu:

"Fransa her şeyden önce huzur istiyor. ... Yalnızca yeminime bağlı olarak, onun bana çizdiği dar sınırlar içinde kalacağım. Halkın seçtiği ve gücünü sadece halka borçlu olan ben, her zaman onun yasal olarak ifadesini bulan iradesine boyun eğeceğim. Eğer siz, bu çalışma dönemi içinde, anayasanın yeniden gözden geçirilmesine karar verirseniz, bir Kurucu Meclis, yasama gücünün durumunu düzenleyecektir. Yok böyle bir karar vermezseniz, halk, 1852'de kendi kararını görkemle ilân edecektir. Ama gelecekteki çözümler ne olursa olsun, ihtirasın, baskın yapmanın ya da zorun, büyük bir ulusun kaderini belirlemesine hiç bir zaman izin verilmeyeceği konusunda anlaşalım... Benim her şeyden önce dikkatimi gerektiren şey, 1852'de Fransa'yı kimin yöneteceği sorunu değildir, zamanımı, önümüzdeki dönemin çalkantısız, kargaşasız geçmesi için kullanmaktır. İçtenlikle açtım yüreğimi size: benim açık yürekliliğime güveninizle, benim iyi niyetime, işbirliğinizle karşılık verecek-

siniz, gerisi Tanrıdan."

Burjuvazinin erdemli beylik sözleriyle dolu, ikiyüzlülükle ılımlaştırılmış namus dili, burada, 10 Aralık derneğinin hükümdar önderinin ve Saint-Maur ve Satory'nin piknik kahramanının ağzında en derin anlamını kuşanıyor.

Düzen partisinin burgravları, bir an olsun, bu yüreğini açmanın hakettiği güven konusunda hayale kapılmadılar. Çoktan beri yeminleri kanıksanmış bu adamların kendi saflarında, bu işte saçlarını ağartmış olanlar, yeminini bozmanın büyük ustaları vardı. Ordu üzerine yazılan bölüm onların gözlerinden kaçmadı. Onlar, mesajın, son zamanlarda çıkarılan yasaları uzun uzun sıraladığı halde, en önemli yasayı, seçim yasasını ayrı tutarak ondan hiç sözetmediğini, tam tersine, anayasanın değiştirilmek üzere gözden geçirilmemesi halinde, 1852 yılı için başkan seçimini halka havale ettiğini öfke ile gördüler. Seçim yasası, düzen partisinin yürümesini, hele hele atlamalarını engelleyen ayak bağı idi. Üstelik, Bonaparte, 10 Aralık derneğini resmen dağıtmakla ve Savaş Bakanı d'Hautpoul'un görevlerini elinden almakla, bu günah keçilerini yurdun sunağında kendi elleri ile kurban etmişti. Beklenen çarpışmanın şiddetini azaltmıştı. Nihayet, düzen partisinin kendisi, yürütme gücü ile her türlü kesin, kestirip atacak çatışmayı, yürek çarpıntısı ile önlemeye, yumuşatmaya, yatıştırmaya çalışıyordu. Devrimden koparılan kazanımları yitirmek korkusuyla, onun meyvelerini rakiplerine toplattırıyordu. "Fransa her şeyden önce huzur istiyor." Bu, düzen partisinin şubattan beri devrime yönelttiği çağrıydı, Bonaparte'ın mesajında, düzen partisine yönelttiği çağrıydı. "Fransa her şeyden önce huzur istiyor." Bonaparte gaspa yönelen işler işliyordu, ama düzen partisi Bonaparte'ın işlerine karşı gürültülü protestolarda bulunduğu, ve onları vesvese ile yorumladığı zaman "düzensizliğin, kargaşanın" suçlusu haline getiriyordu kendini. Eğer hiç kimse sözünü etmeseydi, Satory'nin sucukları olduğu yerde dururdu. "Fransa her şeyden önce huzur istiyor." Dolayısıyla, Bonaparte, dilediğini huzur içinde yapsın istiyordu ve düzen partisi çifte bir korku ile eli-kolu bağlanmış durumdaydı: gene devrimci karışıklıklara yolaçmak korkusu ve kendi sınıfının,

yani burjuvazinin gözüne kargaşalığın kışkırtıcısı gibi görünmek korkusu. Fransa her şeyden önce huzur istediği için, Bonaparte, mesajında "barış" sözcüğünü kullandıktan sonra, ona "savaş" sözcüğü ile karşılık vermeyi göze alamadı. Ulusal Meclisin açılışında büyük skandal sahneleri bekleyen halk, hayal kırıklığına uğradı. Çoğunluk, ekim olayları üzerine Daimî Komisyonun tutanaklarının teslimini isteyen muhalefet vekillerini yenilgiye uğrattı. İlke olarak gerginlik yaratacak bütün tartışmalar önlendi. Ulusal Meclisin 1850 yılı kasım ve aralık ayları çalışmaları ilginç olmadı.

Nihayet, aralığın sonuna doğru, parlamentonun bazı ayrıcalıkları çevresinde gerilla savaşı başladı. Burjuvazi, genel seçim sistemini kaldırarak sınıf savaşımına son verdiğinden beri, hareket, iki gücün ayrıcalıkları üzerine küçük, bayağı hırlaşmalar düzeyine düşmüştü.

Meclis üyelerinden Mauguin'e karşı borç yüzünden bir mahkûmiyet kararı elde edilmişti. Mahkeme başkanının istemi üzerine, Adalet Bakanı Rouher, fazla merasime gerek görmeden, borçlu hakkında bir tutuklama müzekkeresi kesmek gerektiğini açıkladı. Bunun üzerine Mauguin borcu yüzünden hapse atıldı. Ulusal Meclis, kendisine karşı bu suikastı haber alınca öfkeden deliye döndü. Yalnız Mauguin'in derhal serbest bırakılmasını emretmekle kalmadı, hemen o akşam, milletvekilini, meclis zabıt kâtibine, Clichy cezaevinden zorla çekip çıkarttırdı. Bununla birlikte, özel mülkiyetin kutsallığına olan inancını olumlamak için ve gerektiğinde, cansıkıcı olan montanyarlar için bir barınak açmak art-düşüncesi ile, halk temsilcilerinin borç yüzünden hapsedilmelerini, ancak ilkönce kendisinin yetki vermesi koşuluyla kabul etti. Meclis, cumhurbaşkanının da borç yüzünden hapsedilebileceğini karar altına almayı unuttu. Böylece de, kendi üyelerini hâlâ koruyan son dokunulmazlık görünümünü de yok etti.

Polis komiseri Yon'un, Alais adında birinin tanıklığı üzerine, 10 Aralıkçıların bir kolunun, Dupin ile Changarnier'yi öldürmeyi tasarlamakla suçladığı anımsanacaktır. Daha, meclisin ilk oturumunda meclis defterdarları, bu vesileyle, Ulusal Meclisin kendi özel bütçesinden ödenecek, emniyet

polisinden tamamıyla bağımsız, özel bir parlamento polisi meydana getirmek önerisinde bulundular. İçişleri Bakanı Baroche, kendi yetki alanına bu el uzatmayı protesto etmişti. Bunun üzerine, zavallıca bir uzlaşmada karar kılındı, buna göre meclisin polis komiseri pekâlâ meclisin özel bütçesinden aylık alabilecek, meclis defterdarları tarafından atanabilecek ve görevden alınabilecekti, ama önceden içişleri bakanı ile anlaştıktan sonra. Bu arada, hükümet tarafından Alais aleyhinde bir dava açılmış ve Alais mahkeme huzuruna çıkartılmıştı. Mahkemede, Alais için, beyanlarını kendisi tarafından uydurulmuş birer yutturmaca gibi göstermek ve savcının ağzından, Dupin'i, Changarnier'yi, Yon'u ve bütün Ulusal Meclis'i gülünçleştirmek kolay oldu. 29 Aralık tarihinde Bakan Baroche, Dupin'e bir mektup yazdı; bu mektupta, Yon'un işten atılması için diretiyordu. Ulusal Meclis bürosu, Yon'u işinde tutmaya karar verdi, ama Yon'un Mauguin işinde gösterdiği zorbalıktan korkmuş olan ve ne zaman yürütme gücüne bir sille atmayı göze alsa, karşılığında iki sille yemeye alışmış bulunan meclis, bu kararı hiç de onaylamadı. Gayretkeşliğinden dolayı ödüllendirmek üzere Yon'a yol verdi ve gece karar verip gündüz infaz etmeyip, gündüz karar verip gece infaz eden bir adam için vazgeçilmez olan parlamenter ayrıcalıktan kendini yoksun bıraktı.

Ulusal Meclisin, kasım ve aralık ayları boyunca, belirli fırsatlarda yürütme ile savaşıma girmeyi nasıl önlediğini görmüştük. Şimdi ise, Ulusal Meclisi, en soysuz bahanelerle savaşıma girmek zorunda görüyoruz. Mauguin olayında, Ulusal Meclis, halk temsilcilerinin borç yüzünden hapsedilmesi ilkesine resmilik veriyor, ama bunun yalnız kendisinin hoşuna gitmeyen temsilcilere uygulanmasına izin verme yetkisini kendine saklıyor ve bu pis ayrıcalık hakkı için de adalet bakanı ile kavga ediyor. 10 Aralık derneği hakkında bir soruşturma emri vermek için, Bonaparte'ı Fransa'nın ve tüm Avrupa'nın gözleri önünde Paris lumpen-proletaryasının önderi olarak gerçek yüzü ile acımasızca ortaya koymak için Dupin'e karşı sözde suikast tasarısından yararlanacağı yerde, meclis, bu çatışmayı, bir polis komiserini atamaya ve görevden almaya, kimin, kendisinin mi yoksa içişleri bakanının mı yetkili olduğu gibi tek bir soruna indiriyor. İşte

böylece, düzen partisini, bütün bu dönem boyunca, kendi belirimsiz şüpheli durumu yüzünden, yürütme gücüne karşı mücadelesini, bayağı yetki kavgaları, hır çıkarmalar, iktidar çekişmeleri halinde yoğaltmak, un-ufak etmek ve en budalaca biçim sorunlarını eyleminin ilkesi haline getirmek zorunda kalmış görüyoruz. Düzen partisi, ilkelerin tartışma konusu olduğu, yürütme gücünün gerçekten maskesini indirdiği, ve meclisin davasının ulusun davası olacağı bir anda savaşıma atılmayı göze alamıyor. Ne var ki, böyle yapmakla ulusa bir yürüyüş emri vermiş olacaktı, oysa, halkı harekete geçmiş görmek kadar hiç bir şeyden korkmuyor. Onun içindir ki, bu gibi fırsatlarda, çoğu kez Montagne'ın önerilerini geri çeviriyor ve bu önerileri görüşmeyip başka gündem maddesine geçiyor. Çekişmeli sorun, kendini ortaya koyduğu gibi bütün genişliğiyle bir kez bir yana bırakıldı mı, yürütme gücü, sorunu, en bayağı, en küçük, en anlamsız güdülerle yeniden ele alabileceği, bir başka deyişle, sorunun artık sadece parlamentonun dar sınırları içinde bir ilgi taşıyabileceği anı rahat rahat bekliyor. O zaman düzen partisinin zaptedilmiş öfkesi patlak veriyor. Kulisleri gizleyen perdeyi yırtıyor, cumhurbaşkanını ele veriyor, cumhuriyetin tehlikede olduğunu yüksek sesle ilân ediyor, ama onun tumturaklı görünüşü yavanlaşıyor, ve savaşım için başvurulan neden, artık ikiyüzlü ya da hiç bir değeri olmayan bir bahaneden başka bir şeye benzemiyor. Parlamentodaki fırtına, bir bardak suda koparılmış fırtına haline geliyor, savaşım bir entrika oluyor, meydan okuma da bir skandal. Ulusal Meclisin kendisi halkın özgürlüklerine ne kadar düşkünse, devrimci sınıflar da parlamenter ayrıcalıklara o kadar hayranlık duydukları için, bir yandan devrimci sınıfların hınzır neşesi Ulusal Meclisin aşağılanmasıyla beslenirken, öte yandan da, parlamento dışındaki burjuvazi, parlamento içindeki burjuvazinin nasıl olup da bu kadar bayağı kavgalarla zamanını harcayabildiğini, ve nasıl olup da başkanla yaptığı böylesine zavallı çekişmelerle kamunun huzurunu bozabildiğini anlayamıyor. Dışardaki burjuvazi, herkesin savaş umduğu bir anda barış yapmaktan, ve herkesin barış yapıldığına inandığı bir anda savaşıma başlamaktan ibaret olan böyle bir stratejiyle şaşırıyor.

20 Aralıkta, Pascal Duprat, içişleri bakanına, altın külçeler piyangosu üzerine soru yöneltti, açıklama istedi. Bu piyango, bir "Elysée kızı"[290] idi. Her ne kadar Fransız yasası, yardım amaçları güdenler dışında her türlü piyangoyu yasaklıyorsa da, bu piyangoyu, Bonaparte ile onun sadık adamları dünyaya getirmiş, polis müdürü Carlier de onu resmen kanatları altına almıştı. Kazancı güya Paris serserilerinin Kaliforniya'ya ulaştırılması masraflarına ayrılmış olan bir franklık yedi milyon bilet. Her şeyden önce Paris proletaryasının sosyalist hayallerinin yerini yaldızlı düşlerle doldurmak, öğretisel (*doctrinal*) çalışma hakkı yerine büyük ikramiye serabını koymak istiyorlardı. Paris işçileri, doğal olarak, Kaliforniya altın külçelerinin parıltısı altında, kendi ceplerinden sızdırılan, kararmış, donuk frankları farketmediler. Kısacası, düpedüz bir dolandırıcılık vardı bu işte. Paris'teki yaşantılarını bozmadan Kaliforniya'nın altın madenlerini işletmek isteyen serseriler, Bonaparte'ın kendisi ile, onun boğazına kadar borca batmış Yuvarlak Masa Şövalyeleri[291] idi. Ulusal Meclisin verdiği üç milyon har vurup harman savrulmuştu, kasayı yeniden doldurmak için, şöyle ya da böyle bir çare gerekti. Bonaparte, boşuna, sözümona "işçi siteleri" kurulması için, listenin başında önemli bir tutarla yer aldığı bir ulusal bağış toplanması için imza kampanyası başlattı. Katı yürekli burjuvalar, horgörü ile, Bonaparte'ın imzasıyla üstlendiği miktarı ödemesini beklediler ve o, fazla beklettiği için de sosyalist hayal şatoları üzerine spekülasyonu başarısızlığı uğradı. Altın külçeleri daha başarılı oldu. Bonaparte ve hempaları, yedi milyon ile altın külçelerin değeri arasındaki farkın bir bölümünü cebe indirmekle yetinmediler, sahte biletler yaptılar, aynı numarayla on, onbeş, yirmi bilet sürdüler piyasaya — tam da 10 Aralık derneğinin anlayışına uygun bir malî işlem! Bu işte, Ulusal Meclisin karşısında artık itibarî bir cumhurbaşkanı yoktu, etten ve kemikten gerçek Bonaparte vardı. Burada, Meclis, onu artık anayasa ile değil, ama ceza yasası ile çatışır bir halde suçüstü yakalayabilirdi. Eğer Meclis, Duprat'nın sorusu üzerine konuşma açmadı ise, bu, sadece Girardin'in "yeterlik" önergesinin düzen partisine kendi ahlâk bozukluğunu anımsatmasından ötürü değildi. Burjuva ve en başta da devlet

adamlığı makamı ile kabaran burjuva, pratikteki yetersizliğini teorik aşırılıklarla tamamlar. Devlet adamı olmak sıfatıyla, tıpkı devletin kendisi gibi, ancak üstün, kutsanmış araçlarla savaşılabilen üstün bir varlık haline gelir.

Hele, "bohemce" olduğu kadar prensçe bir dolandırıcı olarak da, aşağılık burjuvaya göre savaşımı alçakça yürütebilmek gibi bir üstünlüğü olan Bonaparte, bunun üzerine, bizzat Ulusal Meclisin kendisi, onu, kendi eliyle, askeri büyük şölenlerin, teftişlerin, 10 Aralık derneklerinin ve son olarak da ceza yasasının kaygan zeminine sürükledikten sonra, artık görünüşteki savunmadan saldırıya geçme zamanının geldiğini gördü. Bu arada adalet, savaş (harbiye), denizcilik (bahriye) ve maliye bakanlarının uğradıkları ufak yenilgilerden biraz sıkılmıştı, Ulusal Meclis, bu yenilgiler yoluyla hoşnutsuzluğunu homurdanarak ortaya koyuyordu. Bonaparte, yalnız, bakanlarının çekilmesine ve böylece yürütme gücünün parlamentoya bağımlılığının teslim edilmesine engel olmakla kalmadı, hemen o sırada, daha Ulusal Meclis tatile girdiği zaman başlamış olduğu işi tamamlayabildi, yani askerî iktidarı parlamentonun elinden çekip aldı ve Changarnier'yi de görevinden.

Bir Elysée gazetesi, sözde, mayıs ayı içinde birinci askerî tümene hitaben yazılmış, yani Changarnier'den gelen bir günlük emir yayınladı; bu emirde, subaylara, bir kargaşalık halinde, kendi saflarındaki hainlerden hiç birinin canını bağışlamamayı, onları hemen kurşuna dizmeyi ve Ulusal Meclis birliklere elkoymak isteyecek olursa meclisin bu isteğini reddetmeyi öğütlüyordu. 3 Ocak 1851'de bu günlük emir hakkında bakanlar kuruluna soru soruldu. Kabine, işi incelemek üzere, önce üç aylık, sonra bir haftalık, son olarak da yalnız yirmidört saatlik düşünme süresi istedi. Meclis, hemen bir açıklama yapılması üzerinde direndi. Changarnier ayağa kalktı ve hiç bir zaman böyle bir günlük emir olmadığını açıkladı. Ve, her zaman meclisin emirlerini yerine getirmeye özen gösterdiğini ve çatışma halinde meclisin kendisine güvenebileceğini sözlerine ekledi. Meclis, Changarnier'nin açıklamalarını çılgınca alkışlarla karşıladı ve ona güvenoyu verdi. Bir generalin özel koruyuculuğu altına girerek kendi güçsüzlüğünü ve ordunun sonsuz gü-

cünü, karar altına aldı, kendisini güçten yoksun bıraktı. Oysa, bu general, kendi yönünden, kendi koruyuculuğuna o kadar gereksinmesi olan parlamento tarafından, yani kendi koruyuculuğu altında bulunanın kendisini korumasına bel bağlar halde, Bonaparte'tan dolayı elinde tuttuğu bir gücü, gene bu aynı Bonaparte'a karşı meclisin emrine verirken, kendi kendini kandırıyordu. Ama Changarnier'nin, burjuvazinin 29 Ocak 1849'dan beri kendisine verdiği gizemli güce inancı vardı. Kendisini, öteki iki devlet iktidarı yanında bir üçüncü iktidar sayıyordu. Changarnier'ye de, bu çağın, büyüklükleri salt kendi partilerinin çıkarcı bir biçimde kendilerini kuşattığı saygınlık halesine dayanan ve raslantılar kendilerini mucizeler yaratmaya çağırır çağırmaz birer sıradan kişi oluveren öteki kahramanlarının, daha doğrusu azizlerinin kaderini paylaşıyordu. İnanmazlık, genel olarak, bu sözde kahramanların ve bu gerçek azizlerin ölümcül düşmanıdır. Tutkudan, coşkudan yoksun söz canbazlarına ve alaycılara karşı, yüce bir ağırbaşlılık taşan erdemli öfkeleri bundan ileri gelmektedir.

Aynı akşam, bakanlar, Elysée sarayına çağrıldılar. Bonaparte, Changarnier'nin görevden alınması için dayattı. Beş bakan bunu imzalamayı reddetti. *Le Moniteur* bir kabine bunalımı olduğunu haber verdi ve basında, düzen partisi, Changarnier'nin komutasında bir parlamento ordusu meydana getirmek tehdidinde bulundu. Anayasa, düzen partisine bu hakkı veriyordu. Changarnier'yi Ulusal Meclise başkan atamaktan ve güvenliğini sağlamak için birkaç birlik istemekten başka bir şey yapması gerekmezdi. Ve Changarnier henüz gerçekten ordunun ve Paris ulusal muhafızının başında olduğuna ve ordu ile birlikte göreve çağırılmasını sabırsızlıkla beklediğine göre bunu çok daha güvenle yapabilirdi. Bonapartçı basın, Ulusal Meclisin, birlikleri doğrudan doğruya emri altına almak hakkına karşı çıkmaya cüret bile etmedi, bu durumda hiç bir başarı vaadetmeyen yasal bir titizlikti bu. Bonaparte'ın tam sekiz gün boyunca, tüm Paris'te, sonunda Changarnier'nin görevden alınmasına imza koymaya hazır olduklarını bildiren iki generali —Baraguay d'Hilliers ve Saint-Jean d'Angély'yi— aramak zorunda kaldığı düşünülürse, ordunun Ulusal Meclisin emrine boyun

eğmiş olduğu olasılık kazanır. Buna karşılık, sekiz gün sonra, 286 oyun kendisinden ayrıldığı ve Montagne'ın daha 1851'de yüce karar anında benzer bir protestoda bulunduğu düşünülürse, düzen partisinin kendi saflarında ve parlamentoda böyle bir karar alabilmek için gerekli oy sayısını bulabilecek olduğu da çok kuşkuludur. Bununla birlikte, burgravlar, belki o zaman gene de partilerinin büyük kitlesini, bir süngü ormanının gerisinde kendini güven içinde hissetmekten ve kendi kamplarına geçmiş bir ordunun hizmetlerini kabul etmekten ibaret bir kahramanlığa sürükleyebileceklerdi. Bunun yerine, Bay Burgravlar, 6 Ocak akşamı, Bonaparte'ı diplomatik uslamlamalarla, Changarnier'nin görevden alınmasından caydırmak üzere Elysée'ye gittiler. Bir insanı bir şeye kandırmaya, ikna etmeye çalıştınız mı, bu, onun duruma hakim olduğunu teslim ediyorsunuz demektir. Bu başvurmadan kendine güveni artan, durumu sağlamlaşan Bonaparte, 12 Ocakta, eski kabinenin liderleri olan Fould ve Baroche'u içinde bıraktığı yeni bir kabine atadı. Saint-Jean d'Angély savaş bakanı atandı. *Le Moniteur,* Changarnier'nin görevden alınma kararını yayınladı. Komutasındaki birlikler, birinci tümeni ele geçiren Baraguay d'Hilliers ile ulusal muhafız komutanlığını kabul eden Perrot arasında paylaştırıldı. "Toplumun kalesi"ne yol verildi ve kalenin çatısından hiç bir taş düşmedi ise de, borsada kurlar yükseldi.

Changarnier'nin şahsında, hizmetlerini emri altına veren orduyu böylece geri itmekle, ve böylece onu artık geri alınamaz bir biçimde cumhurbaşkanına teslim etmekle, düzen partisi, bundan böyle, her türlü hüküm sürebilme niteliğini yitirdiğini ilân ediyordu. Zaten daha şimdiden parlamenter bir kabine yoktu. Bir de ordu üzerindeki ve ulusal muhafız üzerindeki bütün otoritesini kaybedince, aynı zamanda, hem parlamentonun halk üzerindeki gaspedilmiş iktidarını, hem de parlamentonun başkana karşı anayasal iktidarını savunmak için elinde hangi eylem aracı kalıyordu? Hiç. Daha geniş bir eylem özgürlüğünü elinde tutabilmek için kendisinin bile, her zaman, ancak başkalarına buyrulan genel kurallar diye düşündüğü güçsüz birtakım ilkelere başvurmaktan fazla yapacak bir şeyi kalmıyordu artık.

İşte Changarnier'nin görevden alınması ve askerî iktidarın Bonaparte tarafından ele geçirilişi, izlemekte olduğumuz dönemin, yani düzen partisi ile yürütme gücü arasındaki savaşım döneminin birinci bölümünü sona erdiriyor. Şimdi artık bu iki güç arasındaki savaş açıkça ilân edilmiştir ve açıkça yürütülmektedir ama ancak düzen partisi silahlarını ve askerlerini kaybettikten sonra. Kabinesiz, ordusuz, halksız, kamuoysuz, 31 Mayıs seçim yasasından beri egemen halkın temsilcisi olmayan, gözsüz, kulaksız, dişsiz, hiç bir şeysiz Ulusal Meclis, yavaş yavaş her türlü hükümet eyleminden el-etek çekmek ve *post festum** homurtulu uyarılarla yetinmek zorunda kalan bir *eski Fransız parlamentosuna*[292] dönüşmüştü.

Düzen partisi, yeni bakanlar kurulunu bir öfke fırtınası ile karşıladı. General Bedeau, Daimî Komisyonun meclis tatili sırasında gösterdiği iyiniyeti ve toplantı tutanaklarını yayınlamaktan komisyonu vazgeçirten abartılmış temkini hatırlattı. Bunun üzerine, içişleri bakanının kendisi, bu tutanakların yayınlanması için ısrar etti, oysa bu kâğıtlar, şimdi, besbelli ki, bir durgun su kadar tatsızlaşmışlardı, yeni hiç bir şey getirmiyorlardı ve artık kanıksamış halk arasında en küçük bir etki bile meydana getirmeden geçip gittiler. Rémusat'nın önerisi üzerine meclis, kendi bürolarına çekildi ve bir "Olağanüstü Önlemler Komitesi" atadı. Paris, o sırada ticarî refah içindeydi, işlikler tam randımanla çalışıyordu, tahıl fiyatları düşük ve yiyecek içecek boldu ve tasarruf sandıklarına her gün yeni yeni paralar yatırılıyordu, bunun için, günlük uğraşlarından pek o kadar vazgeçmedi. Parlamento tarafından bu kadar gürültü ile kamuya açıklanan bu "olağanüstü önlemler", 18 Ocakta, General Changarnier'nin adının bile anılmadığı, bakanlara karşı bir güvensizlik oyundan ileri gidemedi. Cumhuriyetçiler, bakanlar kurulunun bütün önlemleri içinde kesin olarak yalnız, Changarnier'nin görevden alınmasını onayladıklarından, düzen partisi, cumhuriyetçilerin oylarını sağlama almak için önergesini böyle kaleme almak zorunda kalmıştı, oysa düzen partisi, gerçekte, kabinenin, bizzat kendisinin dikte ettiği, öteki işlerini kına-

*Bayramdan sonra (ya da, iş işten geçtikten sonra). —ç.

yamazdı.

18 Ocak tarihli güvensizlik oylaması 286'ya karşı 415 oyla kabul edildi. Şu halde bu sonuç sahici meşruiyetçiler ve orleancılar ile katıksız cumhuriyetçilerin ve Montagne'ın *güçbirliği* sayesinde elde edildi. Bu oylama, daha sonra, düzen partisinin yalnız kabineyi ve orduyu değil, aynı zamanda, Bonaparte ile çatışmalarında kendi parlamenter çoğunluğunu da yitirdiğini, bir grup temsilcinin, bağnazlığa kadar vardırılmış bir uzlaşma zihniyeti ile, savaşım korkusu ile, bezginlik yüzünden, devlet bütçesi ile sivrilmiş değerli yakınlarını gözeterek, boşalan bakanlık koltukları (Odilon Barrot) üzerine spekülasyon yüzünden, evet, her zaman genel sınıf çıkarını şu ya da bu özel çıkara feda etmeye hazır, sıradan burjuvanın bu dümdüz bencilliğinin dürtüsü ile düzen partisinin saflarından ayrıldığını tanıtladı. *A priori,* bonapartçı temsilciler, düzen partisi ile ancak devrime karşı savaşımda birlik oluyorlardı. Katolik partinin önderi Montalembert, daha o çağda, ağırlığını Bonaparte'ın kefesine koyuyordu, çünkü parlamento partisinin hayatiyetinden kuşku duyuyordu. Son olarak da, bu partinin liderleri, orleancı ve meşruiyetçi Thiers ve Berryer, açıkça cumhuriyetçi olduklarını beyan etmek, yürekleri her ne kadar kralcı ise de kafalarının cumhuriyetçi olduğunu ve kendi parlamenter cumhuriyetlerinin burjuva egemenliğinin mümkün olan tek biçimi olduğunu itiraf etmek zorunda idiler. Gene, kendilerini tehlikeli olduğu kadar havaî bir entrika olarak, parlamentonun arkasında bıkıp usanmadan izledikleri krallığı diriltme tasarılarını bizzat burjuva sınıfının gözünde karalamak zorunda görüyorlardı.

18 Ocak güvensizlik oylaması, başkana değil bakanlara dokunuyordu. Oysa Changarnier'yi görevden alan bakanlar kurulu değil, cumhurbaşkanı idi. Düzen partisi bizzat Bonaparte'ın kendisini suçlamalı mıydı? Krallığı diriltme hevesleri yüzünden mi? Ama Bonaparte'ın bu hevesleri ancak düzen partisinin kendi heveslerini tamamlıyordu. Askerî teftişlerde ve 10 Aralık derneğinde çevirdiği fesatçı dolaplardan dolayı mı? Ama düzenin adamları uzun zamandan beri bu sorunları düpedüz örtbas etmişlerdi. 29 Ocağın ve 13 Haziranın kahramanının, Mayıs 1850'de bir ayaklanma halinde Paris'in

dörtbir köşesini ateşe vermek tehdidini savuran adamın görevden alınması yüzünden mi? Montagne'lı müttefikleri ve Cavaignac, düzen partisinin resmî bir sempati gösterisi ile yere yıkılan "toplumun kalesini" yeniden ayağa kaldırmasına izin vermediler. Cumhurbaşkanının, bir generali görevden almak gibi anayasal bir hakkını yadsıyamıyorlardı. Ancak, cumhurbaşkanı bu anayasal hakkını parlamentoya karşı kullandığı için bağırıp çağırıyorlardı. Peki, düzen partisinin kendi adamları, durmadan parlamenter ayrıcalıklarını anayasaya aykırı bir biçimde, özellikle genel oy sistemini kaldırmakla, kullanmamışlar mıydı? Bu bakımdan tastamam parlamenter sınırlar içinde hareket etmek zorunda idiler. Ve düzen partisi adamlarının, 1848'den beri tüm kıtayı kırıp geçiren şu pek özel bir hastalığa, yani yakaladıklarını hayalî bir dünyaya süren, ve onların dışardaki elle tutulur dünyaya değgin tüm anlayışlarını, anılarını, kavrayışlarını alıp götüren *parlamenter budalalığa* yakalanmış olmaları gerekirdi; evet öteki sınıflara karşı savaşımlarında yıkmak zorunda oldukları parlamenter iktidarın bütün koşullarını kendi elleri ile yıktıkları halde, parlamentodaki zaferlerini hâlâ gerçek bir zafer sayabilmeleri ve bakanlarına vurarak cumhurbaşkanına raslatacaklarını düşünmek için parlamenter budalalığa yakalanmış olmaları gerekirdi. Bununla, ulusun gözünde Ulusal Meclisi, bir kez daha aşağılatma fırsatını ona vermekten başka bir şey yapmıyorlardı. 20 Ocakta, *Le Moniteur,* bakanlar kurulunun toptan istifasının kabul edildiğini haber verdi. Montagne ile kralcıların güçbirliğinin bir meyvesi olan 18 Ocak oylamasının ortaya koyduğu gibi, hiç bir parlamento partisinin parlamentoda artık çoğunluğu olmadığı bahanesi ile, Bonaparte, yeni bir çoğunluğun oluşmasını beklemek üzere sözde geçici bir kabine atadı, bu kabinede parlamentodan hiç bir üye bulunmuyordu, kabine, yalnızca hiç bilinmeyen, önemsiz kişilerden oluşuyordu, bir sıradan memurlar ve yazıcılar kabinesi idi. Düzen partisi, bundan böyle, artık bu kuklalarla uğraşıp durabilirdi, yürütme gücü ise, Ulusal Mecliste ciddî bir biçimde temsil ediliyor olmak gibi bir zahmete bile katlanmıyordu artık. Bonaparte, böylece, bakanları basit birer figürandan fazla bir şey olmadıkları ölçüde, tüm yürütme gücünü, açık açık, kendi şahsında

topluyordu ve bu gücü, kendi özel amaçları için kullanacak olanaklara sahip bulunuyordu.

Montagne ile güçbirliği yapmış olan düzen partisi, 10 Aralık derneği başkanının, bakanlık memurlarını parlamentoya önermeye zorladığı 1.800.000 franklık başkanlık gelirini reddederek, öç aldı. Bu kez, oylama, 102 oyluk bir çoğunlukla, yani 18 Ocaktakinden 27 oy eksik bir çoğunlukla kazanıldı. Düzen partisinin çözülmesi, hızlı ilerlemeler kaydediyordu. Düzen partisi, Montagne ile yaptığı güçbirliğinin anlamı hakkında bir an olsun bir yanlış anlama olmasın diye 189 Montagne üyesi tarafından imzalanmış siyasal mahkûmlar lehinde bir genel af önerisini dikkate almaya bile tenezzül etmedi. Vaissé adlı bir içişleri bakanı, gelip, dinginliğin ancak görünüşte olduğunu, her yanda gizli bir çalkantının, bir heyecanın hüküm sürdüğünü, herbir yanda, bir sürü derneğin gizli gizli örgütlendiklerini, demokratik gazetelerin yeniden yayınlanmak için hazırlık yaptıklarını, illerden gelen raporların iyi olmadığını, Cenevre'deki mültecilerin, Lyon'dan geçerek Fransa'nın bütün güneyi boyunca yayılan bir gizli fesat hareketi düzenlediklerini, ülkenin ticarî ve sınaî bir bunalımın eşiğinde bulunduğunu, Roubaix fabrikacılarının işgününü kısalttıklarını, Belle-Isle'deki[293] mahpusların ayaklandıklarını, vb. açıklaması, evet, basit bir Vaissé'nin gelip kızıl hayaleti akıllara getirmesi, düzen partisinin, Ulusal Meclise büyük bir popülarite kazandırmaktan ve Bonaparte'ı yeniden meclisin kollarına atmaktan geri kalamayacak bir öneriyi, tartışmadan geri çevirmesine yetti. Düzen partisinin yeni karışıklıklar gelecek korkusuyla yürütme gücünün kendisini yıldırmasına izin vereceği yerde, tam tersine, yürütme gücünü kendi egemenliği altına alabilmek için sınıf savaşımına daha geniş yer vermesi gerekirdi. Ama meclis, kendini ateşle oynayacak çapta hissetmiyordu.

Bu arada, sözde geçici kabine, nisanın ortasına kadar bitkisel bir yaşam sürdürdü. Bonaparte, durmadan yenilenen kabine düzenlemeleri ile meclisi yordu, oynattı durdu. Kimi kez, Lamartine ve Billault ile cumhuriyetçi bir kabine kurmak ister gibi görünüyordu, kimi kez, kolay aldatılır birine gereksinme oldu mu hemen akla gelen, vazgeçilmez

Odilon Barrot ile parlamenter bir kabine, kimi Vatimesnil ve Benoît d'Azy ile meşruiyetçi bir kabine, kimi de Malleville ile orleancı bir kabine kurmak ister gibi görünüyordu. O, böyle, düzen partisinin ayrı ayrı kesimleri arasında birbirlerine karşı gergin ilişkileri sürdürürken ve hepsini, cumhuriyetçi bir kabinenin ve artık kaçınılmaz olan genel oy sisteminin geri gelmesi olasılığı ile korkuturken, burjuvazide, parlamenter bir kabine kurmak için gösterdiği içten çabaların kralcı kesimlerin uzlaşmazlığına çattığı inancını uyandırıyordu. Oysa burjuvazi "kuvvetli bir hükümet" diye kıyameti koparıyordu. Çünkü Fransa'nın "yönetimsiz" bırakılmasını, dolayısıyla, daha genel ticarî bunalımın yaklaşıyor görünmesini, büyük kentlerde sosyalizme daha çok taraftar kazanılmasını ve aynı şekilde kırlarda tahıl fiyatlarının yıkıcı bir biçimde düşüşünü bir o kadar bağışlanmaz buluyordu. Ticaret günden güne durgunlaşıyordu, işsiz sayısı gözle görülürcesine artıyordu. Paris'te en azından 10.000 işçinin yiyecek ekmeği yoktu. Rouen'da, Mulhouse'da, Lyon'da, Roubaix'de, Tourcoing'de, Saint-Etienne'de, Elbeuf'de, vb. birçok fabrika durdurulmuştu. Bu koşullar içinde, Bonaparte, 18 Ocak kabinesini, 11 Nisanda, Rouher, Fould, Baroche baylar ve ötekilerle birlikte ve Bay Léon Foucher tarafından kuvvetlendirilmiş olarak yeniden başa getirmeye cüret etti; Kurucu Meclis, son günlerinde, sahte telgraflar yayınlamak yüzünden, beş bakanın oyları dışında oybirliği ile aldığı güvensizlik kararı ile bu Bay Faucher'nin itibarını kırmıştı. Böylece, demek ki, Ulusal Meclis, 18 Ocakta bakanlar kuruluna karşı bir zafer kazanmıştı, ve meclis üç ay boyunca, Bay Fould ve Bay Baroche, püriten Faucher'yi bakanlar birliğine bir üçüncü ortak olarak kabul etsinler diye, Bonaparte'a karşı savaşmıştı.

Kasım 1849'da Bonaparte, *parlamenter olmayan* bir kabine ile, Ocak 1851'de ise *parlamento-dışı* bir kabine ile yetinmişti. 11 Nisanda ise iki meclisin, Kurucu Meclisin ve Yasama Meclisinin, cumhuriyetçilerin ve kralcıların güvensizlik oylarını pek uyumlu bir biçimde biraraya toplayan *parlamentoya-karşı* bir kabine kuracak kadar güçlü hissediyordu kendisini. Kabinelerin bu ardarda sıralanış biçimi, bir termometre görevi görebilirdi, parlamento bu termometreye

bakıp kendi dirimsel sıcaklığının düşüşünü ölçebilirdi. Parlamentonun dirimsel sıcaklığı nisan sonunda o kadar aşağı düşmüştü ki, Persigny, Changarnier ile yaptığı kişisel bir görüşmede, onu, cumhurbaşkanının safına geçmeye davet edebiliyordu. Persigny, Bonaparte'ın, Ulusal Meclisin etki ve söz geçirirliğinin iyice yok olduğunu düşündüğü, Bonaparte'ın hükümet darbesinden sonra yayınlanacak bildiriyi bile şimdiden hazır bulundurduğu, darbenin her an gözönünde bulundurulduğu, ama herhangi basit bir raslantının bunu yeniden erteleyebileceği yolunda ona güvence verdi. Changarnier, bu ölüm bildirisini, düzen partisinin liderlerine iletti, ama pire ısırığının insanı öldürebileceğine kim inanır? Ve parlamento ne kadar yıkılmış, güçsüz, ne kadar parçalanmış, ne kadar kokuşmuş olsa da, 10 Aralık derneğinin kabasaba başkanı ile düellosunu bir pire ile düello etmekten başka türlü görmeye yanaşmıyordu. Ama Bonaparte, düzen partisine, eskiden Agésilas'ın Kral Agis'e verdiği gibi karşılık verdi: *"Şimdi sana bir fare görünüyorum, ama bir gün aslan olacağım."* [294]

VI

Düzen partisinin, askerî iktidarı elinde tutmak ve yürütme gücünün en yüksek yönetimini yeniden ele geçirmek için boşuna sarfettiği çabada, kendini Montagne ile ve katıksız cumhuriyetçilerle güçbirliği yapmak zorunda görmesi, kendi *parlamenter çoğunluğunu* yitirmiş olduğunu yadsınamaz bir biçimde tanıtlıyordu. Takvimin yalın gücü, saatlerin akrebi, 29 Mayıs* günü düzen partisinin tam parçalanmasının işaretini verdi. 29 Mayıs ile Ulusal Meclisin son yılı da başladı. Bundan böyle, meclisin, ya anayasanın değişiklik yapmadan olduğu gibi saklanması, ya da değiştirilmesi lehinde karar vermesi gerekiyordu. Ama anayasanın değiştirilmesi yalnızca burjuvazinin ya da küçük-burjuva demokrasisinin egemenliği anlamına, demokrasi ya da proletarya anarşisi, parlamenter cumhuriyet ya da Bonaparte anlamına gelmiyordu, bunlar kadar Orleans ya da Bourbon anlamına

*İngilizce metinde "28 Mayıs". —ç.

da geliyordu! Böylece, anlaşmazlık elma'sı parlamentonun ortasına düştü, onun çevresinde çıkar çatışmaları kaçınılmaz olarak alevlenecek ve bu çatışmalar düzen partisini karşıt kesimlere bölecekti. Düzen partisi, türdeş olmayan toplumsal öğelerin bir karışımı idi. Anayasa değişikliği sorunu, bu karışımın ürününü, başlangıçtaki ilkel öğelerine ayrıştıran siyasal bir sıcaklık yarattı.

Bonapartçıların, anayasanın değiştirilmesindeki çıkarları basitti. Onlar için her şeyden önce Bonaparte'ın yeniden seçilmesini yasaklayan 45. maddeyi kaldırmak ve onun iktidarının uzatılmasını sağlamak sözkonusuydu. Cumhuriyetçilerin tutumları da daha az basit görünmüyordu. Onlar, anayasanın her türlü değişikliğini cumhuriyete karşı genel bir komplo gibi gördüklerinden, kesinlikle reddediyorlardı. Cumhuriyetçiler, Ulusal Meclisin dörtte-birinden fazla oya sahiptiler ve anayasa gereğince, yasal olarak anayasanın değiştirilmek üzere gözden geçirilmesine karar verebilmek ve bu değişikliği yapmakla görevli bir meclisi toplantıya çağırmak için oyların dörtte-üçü gerekli olduğundan, onların zafere güvenmeleri için, oylarına sahip çıkmaktan başka yapacak bir şeyleri yoktu. Ve zaferden emin bulunuyorlardı.

Bu açık tutumların karşısında, düzen partisi, içinden çıkılmaz çelişkilerin oyuncağı durumunda bulunuyordu. Eğer değişikliği reddederse, Bonaparte'a yalnız bir tek çıkış yolu, yani zor kullanma yolunu bırakarak, Fransa'yı, 2 Mayıs 1852 tarihinde, yani karar anında, bütün otoritesini yitirmekte olan bir cumhurbaşkanı, artık çoktan beri otoritesi olmayan bir parlamento ve onu yeniden ele geçirmeyi düşünen bir halk ile devrimci anarşiye terkederek, *status quo*'yu tehlikeye atıyordu. Eğer anayasa değişikliği lehinde oy verirse, oyunun boşa gideceğini ve kaçınılmaz olarak, anayasa gereğince, cumhuriyetçilerin vetosuyla karşılaşacağını biliyordu. Eğer, anayasaya aykırı olarak, adî çoğunluğun yeterli olduğunu açıklarsa, yürütme gücünün keyfine kayıtsız şartsız boyun eğmedikçe, devrimi önlemeyi umamıyordu, ama böylelikle de, Bonaparte'ı, anayasanın, değişikliğin ve kendi kendisinin efendisi haline getiriyordu. Cumhurbaşkanının iktidarını uzatan sadece kısmî bir değişiklik, imparatorluk doğrultusunda bir gaspa yolaçıyordu. Cumhu-

riyetin ömrünü kısaltan genel bir değişiklik, zorunlu olarak, hükümdarlık üzerinde hak iddia edenler arasında bir çekişmeye götürüyordu, çünkü krallığın Bourbon'lar açısından dirilmesinin koşulları ile Orleans'lar açısından dirilmesinin koşulları, yalnızca birbirinden ayrı olmakla kalmıyordu, ayrıca karşılıklı olarak birbirleri ile tam bağdaşmaz, tekelci bir durumda bulunuyorlardı.

Parlamenter cumhuriyet, burjuvazinin meşruiyetçi ve orleancı iki kesiminin, büyük toprak mülkiyeti ile sanayiin, birbiri yanında, eşit haklara sahip olarak birarada bulunabildikleri tarafsız alan olmaktan fazla bir şeydi. Parlamenter cumhuriyet bu kesimlerin *ortak* egemenliklerinin vazgeçilmez koşulu, onların genel sınıf çıkarlarının, hem bu ayrı ayrı kesimlerin, hem de toplumun bütün öteki sınıflarının istemlerine egemen olabileceği tek devlet biçimi idi. Onlar kralcı olmak sıfatıyla, toprak mülkiyetinin ya da paranın üstünlüğü uğruna savaşımlarında yeniden uzlaşmaz bir çelişki içine düşüyorlardı ve bu uzlaşmaz çelişkinin en yüce ifadesi, kralların kendilerinde ve hanedanlarında kişileşiyordu. Düzen partisinin Bourbon'ların geri çağrılmasına karşı direnmesi de bundandı.

Orleancı milletvekili Creton, 1849'da, 1850'de ve 1851'de belirli aralarla, krallık ailelerine karşı yöneltilmiş sürgün kararının kaldırılması önerisini meclise sunmuştu. Parlamento, gene aynı belirli aralarla, sürgüne gönderilmiş kralların ülkeye dönebileceği kapıları kapamakta ayak direyen bir kralcılar meclisi görünümü veriyordu. Richard III, bu yeryüzü için fazla iyi olduğunu ve onun yerinin gökyüzünde bulunduğunu açıklayarak Henri VI'yı öldürmüştü. Onlar ise, Fransa'nın yeniden krallarına sahip olamayacak kadar kötü olduğunu açıklıyorlardı. Koşulların zoru ile cumhuriyetçi olmuşlardı ve birçok kez, Fransa'nın kendi krallarını sürmüş olan halkın kararını onaylamak zorunda kaldılar.

Anayasa değişikliği —durum, bu konuyu dikkate almaya zorluyordu— cumhuriyetten başka ayrıca burjuvazinin iki kesiminin ortak egemenliklerini de tehlikeye sokuyordu ve monarşinin yeniden kurumlaşması olasılığı ile, sırasıyla daha çok temsil ettiği çıkarlar arasında rekabet uyandırıyor ve bir kesimin öteki kesim üzerindeki üstünlüğü için sa-

vaşımı canlandırıyordu. Düzen partisinin diplomatları, iki hanedanın, kralcı partilerin ve onların kral ailelerinin bir *kaynaşması* dedikleri şeyle, savaşımı kapatabileceklerini sanıyorlardı. Restorasyon ile temmuz monarşisinin gerçek kaynaşması, parlamenter cumhuriyetti. Parlamenter cumhuriyette orleancı ve meşruiyetçi renkler kaynaşıp yumuşuyor, ayrı ayrı burjuva çeşitleri, kısaca burjuvada, burjuva cinsinde kayboluyordu. Ama, şimdi orleancı meşruiyetçi, meşruiyetçi ise orleancı olacaktı. Onların uzlaşmaz karşıtlıklarını kişileştiren krallık, onların birliklerini cisimleştirecekti ve onların salt kesimlere özgü dar çıkarlarını, sınıflarının ortak çıkarı yapacaktı. Monarşi, iki monarşinin yadsınmasının, yani cumhuriyetin gerçekleştirebileceği ve gerçekten de gerçekleştirdiği şeyi gerçekleştirecekti. Bu, düzen partisi doktorlarının, üretmek için kafa patlattıkları simya taşı idi. Sanki meşru monarşi, sanayi burjuvazisinin monarşisi haline gelebilirmiş gibi, ya da burjuva krallığı mirasa dayanan toprak aristokrasisinin krallığı olabilirmiş gibi! Taç, ancak bir tek başa, büyük kardeşin ya da küçük kardeşin başına geçirilebileceği halde, sanki toprak mülkiyeti ile sanayi aynı tacın altında kardeşleşebilirlermiş gibi! Sanki, toprak mülkiyeti, kendini sanayileştirmeye karar vermediği sürece, genel anlamda, sanayi, toprak mülkiyeti ile uzlaşabilirmiş gibi! Eğer Henri V yarın ölseydi, Paris kontu, orleancıların kralı olarak kaldığı sürece, sanki meşruiyetçilerin kralı olamayacaktı. Bununla birlikte, anayasa değişikliği sorunu gitgide ön plana geçtikçe kendilerine bir o kadar daha önem veren, *Assemblée Nationale*[179] ile kendilerine gündelik resmî bir organ kuran ve şu anda (Şubat 1852) yeniden işe koyulmuş bulunan kaynaşma filozofları, sorunun bütün güçlüğünün, iki hanedanın direnişinden ve rekabetinden ileri geldiği düşüncesinde idiler. Louis-Philippe ölür ölmez girişilen, ama hanedan entrikaları gibi genellikle kulislerde, Ulusal Meclisin tatilleri sırasında, yani perde aralarında, sorunu ciddiye almaktan çok, eski körü körüne bir bağlılıkla gönül avcılığı oynayarak yürütülen Orleans ailesini Henri V ile uzlaştırma çabaları, bundan böyle bir devlet işi oldu ve düzen partisi tarafından, şimdiye kadar olduğu gibi amatör bir sahnede oynanacağı yerde kamu sahnesine aktarıldılar. Ulaklar, Pa-

ris'ten Venedik'e,[295] Venedik'ten Claremont'a, Claremont'dan Paris'e uçtu. Chambord kontu bir bildiri yayınlayarak, kendi krallığının yeniden dirilmesini değil, ama "ailesinin tüm üyelerinin yardımı ile", "ulusal" yeniden dirilmeyi haber veriyordu. Orleancı Salvandy, Henri V'in ayaklarına kapandı. Meşruiyetçi liderler, Berryer, Benoît d'Azy, Saint-Priest, Orleans'ları ikna etmek için Claremont'a gittiler, ama boşuna. Kaynaşmacılar, iki burjuva kesiminin çıkarlarının, aile çıkarları biçiminde, iki kral ailesinin çıkarları biçiminde sivrilmek, keskinleşmek için ne tekelciliklerinden bir şey kaybettiklerini, ne de uzlaşma anlayışı kazandıklarını bir hayli geç farkettiler. Henri V, Paris kontunu kendi ardılı olarak tanıyorduysa da —bu, en iyi yorumla, kaynaşmanın getirdiği tek başarıydı—, Orleans sülâlesi, Henri V'in kısırlığının ona zaten sağlamış olduğu üstünlükten başka hiç bir üstünlük sağlayamıyordu, ama temmuz devrimi yüzünden kazanmış olduğu bütün hak iddialarından vazgeçiyordu. İlk baştaki bütün iddialarından, hemen hemen yüzyıllık bir savaşım boyunca Bourbon'ların daha yaşlı kolundan koparıp aldığı bütün unvanlardan vazgeçiyordu, bu pek belirgin olmayan avantaja karşılık, tarihsel üstünlüğünü, kendi soyağacının üstünlüğünü, trampa ediyordu. Bu duruma göre, kaynaşma, Orleans sülâlesinin kendi isteğiyle tahttan vazgeçmesinden, meşruiyetçiliğe boyun eğişinden pişmanlık duyarak, protestan kilisesinden katolik kilisesine dönüşünden başka bir şey değildi. Bu dönüş, onu, yitirmiş olduğu tahta değil, ancak üzerinde doğduğu tahtın basamaklarına oturtuyordu. Kaynaşma davasını savunmak için Claremont'a üşüşen eski orleancı bakanlar, Guizot, Duchâtel ve ötekiler, gerçekte, yalnız temmuz devriminden ileri gelen tiksinmeyi temsil ediyorlardı; burjuva krallara, burjuvaların kralların güvençsizliği, anarşiye karşı son tılsım olarak meşruiyete inancı temsil ediyorlardı. Onlar, Orleans'lar ile Bourbon'lar arasında aracı olduklarını kuruyorlardı, ama gerçekte satılmış orleancılardan başka bir şey değildiler, ve prens Joinville de, onları, bu sıfatları ile huzuruna kabul etti. Orleancıların diri, kavgacı bölümüne gelince, bunlar, yani Thiers, Baze ve ötekiler, Louis-Philippe ailesini pek kolaylıkla, inandırdılar ki, monarşinin, her ne çeşitten olursa olsun yeniden

diriltilmesi iki hanedanın kaynaşmasını ve bu cinsten her çeşit kaynaşma ile Orleans sülâlesinin tahttan elçekmesini gerektiriyordu ve buna karşılık geçici olarak cumhuriyeti tanımak ve olayların cumhurbaşkanlığı koltuğunu bir tahta dönüştürmeye olanak yaratmasını beklemek, atalarının geleneğine tamamen uygundu. Prens Joinville'in adaylığı söylentisi ortalığa yayıldı, kamuoyu, bir süre meraktan nefesi kesilmiş durumda tutuldu, ve aradan birkaç ay geçince, anayasa değişikliği geri çevrildikten sonra, eylül ayında Joinville'in resmen adaylığı kondu.

Böylece orleancılar ile meşruiyetçiler arasında kralcı kaynaşma girişimi sadece başarısızlığa uğramakla kalmamış, onların *parlamenter kaynaşmalarını* da, ortak cumhuriyetçi biçimlerini de parçalamış ve düzen partisini yeniden ilkel öğelerine ayrıştırmıştı. Ama, Claremont ile Venedik arasındaki ilişkiler gerginleştikçe, aralarındaki uzlaşma bozuldukça, Joinville çevresindeki çalkantı genişlik kazandıkça, Bonaparte'ın bakanı Faucher ile meşruiyetçiler arasında başlamış olan görüşmeler, giderek daha ateşli, daha ciddî oluyordu.

Düzen partisinin çözülmesi, ilkel öğelerinde durmadı. Bu büyük kesimlerin herbiri, kendi içinde parçalandı. Sanki eskiden, meşruiyetçi ve orleancı, iki klandan herbiri içinde birbirlerine çarpan ve birbirleriyle çatışan eski siyasal nüanslar, suyu bulunca yeniden canlılık kazanan kurumuş haşlamlılar gibi yeniden ortaya çıkıyordu ve sanki onlar da kendilerine özgü gruplar oluşturmak ve bağımsız uzlaşmaz çelişkiler meydana getirmek üzere yeteri kadar dirimsel güç kazanıyorlardı. Meşruiyetçiler, Tuileries ile Pavillon Marsan arasındaki, Villèle ile Polignac arasındaki çekişmeleri anımsadılar.[296] Orleancılar, Guizot, Molé, Broglie, Thiers ve Odilon Barrot arasındaki turnuvaların altın çağını yeniden yaşadılar.

Düzen partisinin anayasanın değiştirilmesinden yana olan, ama bu konu dışında kendi içinde bölünmüş olup, bir yandan Berryer ve Falloux, öte yandan da Rochejaquelin tarafından yönetilen meşruiyetçiler ile, Molé, Broglie, Montalembert ve Odilon Barrot'nun yönetimi altındaki savaşımdan yorulmuş orleancılardan oluşan kesimi, şu aşağıdaki belir-

siz, anlaşılmaz önergeyi meclise sunmak için bonapartçı temsilcilerle birleşti: "Aşağıda imzası bulunan temsilciler, ulusa, egemenliğinin kayıtsız şartsız tam kullanma hakkını teslim etmek amacıyla anayasanın değiştirilmesini önerirler." Ama aynı zamanda, oybirliği ile Ulusal Meclisin *cumhuriyetin* kaldırılmasını önermeye hakkı olmadığını, yalnız anayasayı değiştirecek meclisin böyle bir hakka sahip olduğunu, sözcüleri Tocqueville'in ağzından açıkladılar. Zaten, anayasa, ancak *"yasal" yoldan* dolayısıyla da yalnız anayasanın buyurduğu dörtte-üç oy çoğunluğu karar verirse değiştirilebilirdi. Altı günlük gürültülü tartışmalardan sonra, 18 Temmuzda, anayasanın değiştirilmesi önerisi, önceden de tahmin edildiği gibi, reddedildi. 446 oy değişiklik lehinde kullanıldı, ama karşı-oylar 278 idi. Gerçek orleancı bilinenler, Thiers, Changarnier ve ötekiler, cumhuriyetçilerle ve Montagne ile birlikte oy verdiler.

Parlamentonun çoğunluğu, böylece anayasaya karşı olduklarını açıklıyorlardı, ama bizzat bu anayasa, azınlıktan yana olduğunu açıklıyordu ve azınlığın kararına zorunlu bir nitelik veriyordu. Oysa düzen partisi, 31 Mayıs 1850'de, 13 Haziran 1849'da anayasayı çoğunluğa bağımlı kılmamış mıydı? Onun tüm geçmiş politikası, anayasa paragraflarının parlamenter çoğunluğun kararlarına bağımlılığına dayanmıyor muydu? Düzen partisi, yasa metni halinde Nuh nebiden kalma boş inanları demokratlara bırakmamış mıydı ve demokratları bununla cezalandırmamış mıydı? Ama şimdi, şu anda, anayasa değişikliği cumhurbaşkanlığı iktidarının sürdürülmesinden başka bir anlama gelmiyordu, nasıl ki anayasanın olduğu gibi korunması da Bonaparte'ın görevden alınmasından başka bir anlama gelmiyorduysa. Parlamento, Bonaparte'tan yana oyunu açıklamıştı, ama anayasa, parlamentoya karşı bir düşünce taşıyordu. Demek ki, o, anayasayı yırtarken parlamentonun anlayışında, parlamentoyu kovarken de anayasa doğrultusunda hareket ediyordu.

Parlamento, anayasayı ve onunla birlikte kendi egemenliğini "çoğunluk-dışı" ilân etmişti. Parlamento, kararı ile anayasayı ortadan kaldırmış, başkanlık iktidarını uzatmış, ve aynı zamanda da kendisi var olmaya devam ettikçe, ne birinin ölebileceğini, ne de ötekinin yaşayabileceğini ilân

etmişti. Onu gömecek olan mezar kazıcıları daha şimdiden kapısına dayanmışlardı. Parlamentoda anayasa değişikliğinin tartışıldığı sırada, Bonaparte, kararsız görünen General Baraguay d'Hilliers'nin birinci askerî tümen komutanlığını elinden alıyor, onun yerine, Lyon galibi, aralık günleri kahramanı, Bonaparte'ın daha Louis-Philippe zamanında, Boulogne seferi vesilesiyle azçok kendisiyle uzlaşmaya girmiş adamlarından biri olan General Magnan'ı getiriyordu.

Düzen partisi ise, anayasa değişikliğine ilişkin kararı ile, ne yönetmeyi ne de hizmet etmeyi, ne yaşamayı ne de ölmeyi, ne cumhuriyete katlanmayı ne de onu devirmeyi, ne anayasayı sürdürmeyi ne de ondan kurtulmayı, ne cumhurbaşkanı ile işbirliği yapmayı ne de onunla tüm ilişiği kesmeyi bilmediğini gösterdi. Peki düzen partisi, bütün bu çelişkilerin çözümünü kimden bekliyordu? Takvimden, olayların gidişinden. Olaylar üzerinde bir etkinliği olduğunu varsaymaktan vazgeçiyor, böylelikle onları kendisine karşı zor kullanmaya zorluyordu, bu yüzden de, halka karşı savaşımında iktidara vergi bütün özel nitelikleri karşısında tamamıyla güçsüz bir halde görününceye kadar birer birer kendisine bıraktığı gücü kışkırtıyordu. Yürütmenin başkanına, kendisine karşı kampanyayı daha rahat hazırlayıp geliştirmesi, saldırı araçlarını güçlendirmesi, silahlarını seçmesi, mevzilerini berkitmesi olanağını vermek için tam en tehlikeli anda sahneden çekilmeye ve 10 Ağustostan 4 Kasıma kadar, üç ay tatile girmeye karar verdi.

Parlamento partisi, yalnız iki büyük kesime bölünmüş olmakla, yalnız bu kesimlerin herbiri de kendi içlerinde bölünmüş olmakla kalmıyordu, parlamentodaki düzen partisi parlamento *dışındaki* düzen partisi ile çatışmaya başlamıştı. Burjuvazinin konuşmacıları, yazarları, kürsüsü ve basını, kısacası, burjuvazinin ideologları ve bizzat burjuvazi, temsilciler ve temsil edilenler birbirlerine yabancı olmuşlardı ve artık birbirlerinin dilini anlamıyorlardı.

Taşra illerindeki meşruiyetçiler, sınırlı ufukları ve sınırsız coşkuları ile, kendi parlamento liderleri olan Berryer ile Falloux'yu, Bonaparte'ın safına geçmekle ve Henri V'in davasını bırakmakla suçluyorlardı. Onların bir zambak saflığındaki zekâları günaha inanıyordu, ama diplomasiye inan-

mıyordu.

Ticaret burjuvazisi ile kendisini temsil eden politikacılar arasındaki kopma, kıyaslanamayacak kadar daha kaçınılmaz, daha kesin oldu. Ticaret burjuvazisi, temsilcilerini, meşruiyetçilerin kendi temsilcilerine yaptıkları gibi ilkelerden ayrılmakla değil, tam tersine, yararsız hale gelen ilkelere bağlı kalmakla suçluyordu.

Daha önce, Fould'un bakanlar kuruluna girişinden beri, Louis-Philippe döneminde iktidarın en büyük bölümünü elinde bulunduran ticaret burjuvazisi kesimi, *malî aristokrasi,* bonapartçı olmuştu. Fould, yalnız borsada Bonaparte'ın çıkarlarını temsil etmiyordu, bir onun kadar, borsanın Bonaparte yanındaki çıkarlarını da temsil ediyordu. Malî aristokrasinin tutumu, kendi Avrupa organı olan Londra'nın *Economist*'inde[297] en göze çarpar bir biçimde betimlenmiş bulunuyor. 1 Ocak 1851 tarihli sayısında, bu gazete, Paris muhabirinden naklen şöyle yazıyordu:

"Şimdi herbir yandan gelen haberlerden Fransa'nın her şeyden çok huzur istediğini saptayabilmiş bulunuyoruz. Cumhurbaşkanı Yasama Meclisine yolladığı mesajda bunu açıklıyor, aynı şey, meclis kürsüsünden yankılanıyor, basın bunu olumluyor, vaiz kürsüsü bunu ilân ediyor, *devlet tahvillerinin en ufak bir kargaşalık kuşkusuna karşı duyarlılığı, ve yürütme gücünün üstün gelişinde her sefer devlet tahvillerinin de sağlamlık kazanması bunu tanıtlıyor.*"

Economist, 29 Kasım 1851 tarihli sayısında kendi adına şöyle diyor: *"Avrupa'nın bütün borsalarında, cumhurbaşkanı, bugünkü günde düzenin bekçisi olarak bilinmektedir."*

Bunun için, malî aristokrasi, düzen partisinin yürütmeye karşı yürüttüğü parlamenter savaşımı, *düzeni karıştırmak* diye kargışlıyor ve başkanın sözde temsilcilere karşı her zaferini *düzenin bir zaferi* olarak kutluyordu. Burada malî aristokrasi denilince, yalnız çıkarları iktidarın çıkarları ile birbirine denk düşen istikraz veren büyük iş adamlarını ve devlet tahvilleri spekülasyoncularını anlamamak gerekir. Bütün modern maliye (finans) âlemi, bütün bankalar âlemi, devlet kredisinin idamesi ile çok yakından ilgilidir. Onların ticarî sermayelerinin bir bölümü, zorunlu olarak, hızla paraya çevrilebilir devlet tahvillerine yatırılmış durumdadır.

Onların emrine konmuş olan ve tacirlerle sanayiciler arasında paylaşılan depozitolar ve sermaye, kısmen devlet tahvilleri sahiplerinin aldıkları faizlerden gelir. Eğer bütün çağlarda, iktidarın sağlamlığı, para pazarı için ve bu pazarın papazları için Musa ve peygamberler anlamına geldiyse, şimdi, her tufanın, eski devletlerle birlikte eski devlet borçlarını da alıp götürmek korkusunu yarattığı bir zamanda, bu özellikle böyle değil midir?

Onun için, sanayi burjuvazisi, bir düzen bağnazlığı içinde, parlamenter düzen partisi ile yürütme gücü arasındaki sürekli çekişmelerden hoşnutsuzdu. Thiers, Anglas, Sainte-Beuve ve ötekiler Changarnier'nin görevden alınması dolayısıyla yapılan 18 Ocak oylamasından sonra, kendi müvekkillerinden, özellikle sanayi bölgelerinden olanlardan, açık uyarılar aldılar, bu uyarılarda, bu Montagne ile ittifakları düzene karşı büyük hıyanet olarak damgalanmıştı. Eğer, gördüğümüz gibi, düzen partisinin cumhurbaşkanına karşı savaşımını ortaya koyan palavracı sataşmalar, küçük entrikalar, daha iyi bir karşılayışı haketmiyorlarsa, beri yandan, temsilcilerinden askerî iktidarı, direnç göstermeden kendi parlamentosunun elinden alıp serüvenci bir taht talibinin eline teslim etmelerini isteyen bu burjuva partisi, kendi çıkarına bol bol çevrilen bu entrikaları bile haketmiyordu. Kendi *genel* çıkarlarını, kendi *sınıf çıkarlarını*, kendi *siyasal gücünü* savunmak uğruna savaşımın, özel işlerine ket vurucu olarak, onu rahatsız ve tedirgin ettiğini ortaya koyuyordu.

Taşra kentlerinin burjuva ileri gelenleri, belediye yetkilileri, ticaret mahkemeleri yargıçları, vb., her yerde hemen hemen ayrıksız, Bonaparte'ı, gezileri sırasında, en kölece bir bağlılıkla, hatta Dijon'da olduğu gibi, Ulusal Meclise, ve özellikle de düzen partisine hiç sözünü sakınmadan saldırdığı zaman bile en kölece bir yardakçılıkla karşıladılar.

İşler iyi gitmekte iken, henüz 1851'in başlarında olduğu gibi, tüccar burjuvazi, ticaretine zarar verebilecek her türlü parlamenter savaşıma karşı başkaldırıyordu. İşler kötü giderken, 1851 yılı şubat ayı sonundan bu yana daima olduğu gibi, işlerin durmasının nedeni olarak parlamenter savaşımdan yakınıyordu ve ticaretin yeniden başlaması için bu

savaşıma son verilmesini bağıra çağıra istiyordu. Anayasanın değiştirilmek üzere görüşülmesi sırasında yapılan tartışmalar, tam bu kötü döneme rasladı. Burada, bizat devlet biçiminin varlığı yokluğu sözkonusu olduğundan, burjuvazi, temsilcilerinden, kendisini çok bunaltan bu geçici yönetime son vermelerini ve aynı zamanda *status quo*'nun korunmasını istemekte, kendini, o kadar çok haklı buldu. Bunda hiç bir çelişki yoktu. Geçiciliğe son vermek, burjuvazi için, kesinlikle onu sürdürmek, bir karar almasını gerektirecek anı, belirsiz bir uzaklığa götürmek demekti. *Status quo* ancak iki biçimde sürdürülebilirdi: Bonaparte'ın iktidarını uzatarak, ya da anayasanın maddelerine uygun olarak Bonaparte'ın yetkilerini elinden alarak ve Cavaignac'ı seçerek. Burjuvazinin bir bölümü bu son çözümü diliyordu ve temsilcilerine susmaktan ve bu netameli soruna dokunmamaktan daha iyi bir öğüt veremiyordu. Eğer temsilcileri konuşmazsa, Bonaparte bir davranışta bulunmaz diye düşünüyordu. Bu burjuvazi, doğrusu, görünmemek için başını kuma gömecek bir devekuşu-parlamento istemekteydi. Burjuvazinin bir başka bölümü, her şey gene olduğu gibi kalsın diye, zaten cumhurbaşkanlığı koltuğunda olduğuna göre Bonaparte'ı o koltukta bırakmak istiyordu. Bunlar, parlamentoları anayasanın açıkça ırzına geçmediği ve işi uzatmadan yetkilerinden el çekmediği için öfkeleniyordu.

Ulusal Meclisin tatili sırasında 25 Ağustosta toplanan il genel kurulları, hemen hemen oybirliği ile anayasanın değiştirilmek üzere görüşülmesi lehinde, dolayısıyla parlamentoya karşı ve Bonaparte'tan yana görüşlerini açıkladılar.

Ama burjuvazi, yazın alanındaki temsilcilerine, kendi basınına karşı aşırı öfkesini *parlamentodaki temsilcilerine* karşı gösterdiği öfkeden daha açık, kesin bir biçimde gösterdi. Burjuva gazetecilerinin, Bonaparte'ın gasp isteklerine karşı yönelttikleri her türlü saldırı için ve basının, yürütme gücüne karşı burjuvazinin siyasal haklarını savunmak üzere yaptığı her türlü girişim için, burjuva jürilerinin verdikleri ağır para cezaları ve duyulmadık hapis cezaları, yalnız Fransa'da değil, tüm Avrupa'da genel bir şaşkınlık yarattı.

Daha yukarıda gösterdiğim gibi, düzenin parlamenter partisi, huzur için bağırıp çağırmaları ile kendi kendini ey-

lemsizliğe mahkûm etti ise, burjuvazinin siyasal egemenliğini, burjuvazinin varlığı ve güvenliği ile bağdaşmaz ilân etti ise, toplumun öteki sınıflarına karşı savaşımında, kendine özgü rejimin, yani parlamenter rejimin bütün koşullarını kendi elleri ile yıktı ise, *burjuvazinin parlamento-dışı kitlesi* de, tersine, başkana karşı kölece boyun eğişiyle, parlamentoya karşı sövmeleri ile, kendi basınına karşı kabaca davranışı ile Bonaparte'a kuvvetli ve mutlak bir hükümetin koruyuculuğu altında, güven içinde kendi özel işleriyle uğraşabilmesi olanağını sağlamak üzere, onu, burjuvazinin kendi konuşmacılarını ve yazarlarını, politikacılarını ve yazıncılarını bastırmaya ve kökünü kazımaya kışkırttı. Bu kesim, aynı zamanda, iktidarın hem tasalarından, hem de tehlikelerinden kurtulmak isteğiyle yanıp tutuştuğunu dobra dobra açıkladı.

Ve, daha önce kendi öz sınıfının egemenliğinden yana parlamenter ve yazınsal savaşımdan hoşnut olmayan ve bu savaşımın önderlerine ihanet etmiş olan bu burjuvazi, şimdi iş işten geçtikten sonra, hiç çekinmeden, proletaryayı, kendisi için kanlı bir savaşım, kıyasıya bir savaşım yürütmek üzere ayaklanmamış diye kınıyor. Her an kendi genel sınıf çıkarını, kendi siyasal çıkarını en sınırlı, en kirli özel çıkarlarına feda eden, temsilcilerinden de aynı doğrultuda bir fedakârlık isteyen bu burjuvazi, şimdi hiç çekinmeden proletaryayı genel siyasal çıkarlarını maddî çıkarlarına feda etmekle suçluyor. Sosyalistlerin doğru yoldan saptırdığı proletaryanın değerini bilmediği ve en kesin anda yalnız başına bıraktığı bir iyi yürekli bir saf yaratıkmış gibi davranıyor. Tüm burjuva âleminde, genel bir yankı bile buluyor. Elbette ki, burada, Almanya'nın aynı kafadan politikacılarından ve aydın ayaktakımından sözetmiyorum. Örneğin, gene, 29 Kasım 1851'de, yani hükümet darbesinden ancak dört gün önce, hâlâ Bonaparte'ı "düzenin bekçisi" ilân eden ve Thiers ve Berryer'i "anarşist" diye nitelendiren ve daha 27 Aralık 1851'de Bonaparte bu anarşistleri istirahata mahkûm ettiği zaman, "...cahil, kaba, sersem proletarya kitlelerinin, toplumun üst ve orta tabakalarının becerisine, bilimine, disiplinine, kafa yeteneklerine ve manevî niteliklerine karşı işledikleri..." ihanet üstüne ağlayıp sızlayan bu aynı *Economist*'e başvuruyorum.

Bu sersem, cahil ve kaba yığın, burjuva kitlesinin kendisinden başka bir şey değildi.

Fransa, doğrusu, 1851'de, bir çeşit ticaret bunalımından geçmişti. Şubat sonunda, bir yıl öncesine oranla, ihracatta bir azalmaya tanık olundu. Martta, ticaret azaldı, fabrikalar işi durdurdu. Nisanda, sanayi bölgelerinin durumu şubat günlerinin ertesinde olduğu kadar umutsuz görünüyordu. Mayısta, işler henüz yola girmemişti. 28 Haziranda hâlâ Fransız Bankasının defterleri, banka mevduatının çok fazla artmasıyla ve teminat karşılığı avansların aynı ölçüde azalmasıyla, üretimin durduğunu gösteriyordu. Ancak ekim ortalarındadır ki, işlerde gitgide bir düzelme görüldü. Fransız burjuvazisi, ticaretteki bu durgunluğu salt *siyasal* nedenlerle, parlamento ile yürütme gücü arasındaki savaşımlarla, düpedüz geçici bir hükümet biçiminin güvensizliği ile, dehşet salan gelecek 2 Mayıs 1852 endişesi ile açıklıyordu. Bütün bu koşulların Paris'te ve ilçelerde, bazı sanayi dallarında bir çöküşe yolaçtığını yadsımak istemiyorum. Ama, herhalde, siyasal durumun, işlerin gidişi üzerindeki bu etkisi, ancak, yerel ve önemsizdi. Tamamen siyasal durumun ağırlaştığı, siyasal ufkun karardığı ve her an Elysée'den bir şimşek çakmasının beklendiği anda, yani ekimin ortasında ticarette iyileşmenin meydana gelmesinden daha başka tanıtlar gerekir mi? "Becerisi, bilimi, ileri görüşlülüğü, kafa yetenekleri" burnunun ötesine geçmeyen Fransız burjuvazisi de, zaten, Londra Sanayi Sergisi[298] boyunca, kendi ticarî zavallılığının gerçek nedenini, tam burnunun dibinde buldu. Fransa'da fabrikalar kapanırken, İngiltere'de, ticarette iflâslar patlak veriyordu. Fransa'da sanayideki panik nisan ve mayıs aylarında doruğuna varırken, İngiltere'de, aynı nisan ve mayıs aylarında ticarî panik en yüksek noktasına varıyordu. İngiliz yün sanayii, tıpkı Fransız yün sanayii gibi, ve gene İngiliz ipek sanayii, tıpkı Fransız ipek sanayii gibi bunalım içindeydi. İngiliz pamuklu fabrikaları çalışmayı sürdürdülerse de, bunlar, artık 1849 ve 1850'deki aynı kazançları getirmiyordu. İki bunalım arasındaki tek fark, Fransa'da bunalımın sınaî, İngiltere'de ise ticarî olması ve Fransa'da fabrikalar işi durdurdukları halde, İngiltere'de gelişmeleri, ama önceki yıllara göre daha elverişsiz koşullarla gelişmeleri,

Fransa'da dışsatımın (ihracatın), İngiltere'de ise dışalımın (ithalâtın) daha çok zarar görmüş olmasıdır. Elbette ki, Fransız siyasal ufkunun sınırlarını aşan bu iki bunalımın ortak nedeni apaçık göze batıyordu. 1849 ve 1850 yılları, çok büyük bir maddî refah ve fazla-üretim yılları olmuşlardı, ancak bu nitelikler, 1851 yılında kendini gösterdi. Bu fazla üretim, yılın başında, sanayi sergisi perspektifleri sonucu büsbütün daha da ağır bir durum almıştı. Buna, bir de, şu aşağıdaki özel durumları eklemek gerekir: ilkönce 1850 ve 1851 yıllarındaki kötü pamuk ürünü, sonra da beklenenden çok daha fazla bir pamuk ürünü alınacağı güvenci; pamuk fiyatlarında önce yükselme, sonra birdenbire hızlı düşme, kısaca dalgalanma. Brüt ipek rekoltesi, hiç değilse Fransa'da ortalamanın altına düşmüştü. Nihayet yünlü imalâtı 1848'den beri, o kadar yayılmıştı ki, yün üretimi, yünlü yapımına yetmiyordu ve işlenmemiş yün fiyatı, yünlülerin fiyatına göre çok oransız bir biçimde yükseldi. Bu bakımdan, burada, dünya pazarını ilgilendiren üç sanayiin hammaddelerinin üretiminde üçlü bir ticarî durgunluk nedenimiz var. Bu özel durum ve koşullar bir yana bırakılırsa, 1851 yılının göze görünür açık bunalımı, sanayi çevriminde fazla-üretimin ve aşırı spekülasyonun, çevrimin son bölümünü coşkunlukla geçmek ve yeniden başlangıç noktasına *genel ticarî bunalıma* dönüp gelmek üzere bütün güçlerini toplamadan önce meydan verdikleri duraklamadan başka bir şey değildir. Ticaret tarihinin benzer aralıklarında, İngiltere'de ticarî iflâslar patlak veriyor, oysa Fransa'da bizzat sanayi durmuştur, kısmen o zaman dayanamadığı İngiliz rekabeti yüzünden bütün pazarlarda geri çekilmek zorunda kaldığı için, kısmen de lüks sanayii olmak bakımından işlerin durmasından en çok zarar gören kendisi olduğundan. Böylece genel bunalımlar dışında, Fransa, kendi ulusal, ama bununla birlikte gene de Fransa'ya özgü yerel etkilerden çok daha fazla dünya pazarının genel durumunun belirlediği ve koşullandırdığı ticarî bunalımlar geçirmektedir.

Fransız burjuvasının önyargısını İngiliz burjuvasının değerlendirmesi ile karşılaştırmak yarardan yoksun olmayacaktır. Liverpool'un en büyük firmalarından biri, 1851 yılı için yıllık bilançosundan şöyle yazıyor:

"Başlangıcında yapılan tahminleri bu geçtiğimiz yıldan daha çok yalancı çıkaran yıllar azdır. Bu yıl, bütün dünyanın beklediği büyük refah yılı olmak yerine, bir çeyrek yüzyıldan beri en fazla gözkorkutan yıl oldu. Elbette ki, bu, yalnız ticarî sınıflar için doğrudur, sınaî sınıflar için değil. Ama, bununla birlikte, yılın başlangıcında, bunun tersi öngörüler yapmak için haklı nedenler vardı. Mal stokları azalmıştı, sermaye dolup taşıyordu, besin maddeleri ucuzdu, bol bir ürün alınacağı güven altına alınmıştı. Kıta üzerinde kesintisiz bir barış, ülkede ise siyasal ya da malî kargaşadan uzak kalma. Aslında, ticaretin kanatları, atılımını yapıp havalanabilmek için, hiç bir zaman daha serbest olmamıştı. ... Peki bu elverişsiz sonucu neye yüklemeli? Öyle düşünüyoruz ki, dışalımda (ithalâtta) olduğu kadar dışsatımda da (ihracatta da) *aşırı ticarete* yüklemek gerek. Eğer tacirlerimiz kendiliklerinden eylemlerine sınırlar koymazlarsa, her üç yılda bir panikten başka hiç bir şey bizi normal yolda tutamaz."*

Şimdi de Fransız burjuvasını gözümüzün önüne getirelim: bu ticarî paniğin ortasında, hükümet darbesi ve genel seçim sisteminin yeniden kurumlaşması söylentileri ile, parlamento ve yürütme gücü arasındaki savaşımla, orleancıların ve meşruiyetçilerin başkaldırması ile, Güney Fransa komünistlerinin gizli tertipleri ile, Nièvre ve Cher illerindeki sözde jakörilerle, çeşitli cumhurbaşkanlığı adaylarının yaptıkları reklamlarla, gazetelerin şarlatanca sloganları ile, cumhuriyetçilerin, anayasayı ve genel oy sistemini silah elde savunacakları tehditleri ile, 2 Mayıs 1852'nin dünyanın sonu olacağı kehanetini ileri süren, yabancı ülkelere göçmüş *in partibus*[98] kahramanların öğreti kitapları ile ticareti kadar hasta olan kafası kazan olmuş, sersemlemiş, şaşkına dönmüş olması gerekmez miydi, ve bütün bu inanılmaz, gürültülü kaynaşma, değişiklik, uzatma, anayasa, gizli fesat, güçbirliği (ittifak), dışa göçme, elkoyma, kapma ve devrim karmakarışıklığı içinde, burjuvanın bir öfke nöbeti sırasında, kendi parlamenter cumhuriyetine: *"Sonsuz bir korkudansa korkunç bir son daha iyidir!"* diye bağıracağını kolaylıkla

*The Economist, 10 Ocak 1852, s. 29-30. —Ed.

anlayacaksınız.

Bonaparte bu çağrıyı anladı. Onun anlama yetileri, güneşin her batışında ödeme vadesi, yani 2 Mayıs 1852, biraz daha yaklaştığından, gökteki yıldızların devinimini kendi yeryüzü poliçelerine karşı bir protesto gibi gören alacaklıların giderek artan kudurganlıkları ile bilenmişti. Alacaklılar gerçek birer müneccim olmuşlardı. Ulusal Meclis, Bonaparte'ın görev süresinin anayasal yolla uzatılması umutlarını tüm yok etmişti, prens Joinville'ın adaylığı ise daha uzun zaman savsaklamalara izin vermiyordu.

Eğer herhangi bir olay, meydana gelişinden uzun zaman önce, gölgesini önüne düşürdü ise, işte bu Bonaparte'ın hükümet darbesidir. Daha 29 Ocakta, seçilmesinden ancak bir ay sonra, Changarnier'ye darbe önerisinde bulunmuştu. Bonaparte'ın başbakanı Odilon Barrot, 1849 yazında, üstü örtülü bir biçimde, Thiers ise 1850 kışında, açık açık hükümet darbesi politikalarını açığa vurmuşlardı. Mayıs 1851'de, Persigny, yeni baştan, Changarnier'yi hükümet darbesine kazanmaya çalışmıştı. *Le Messager de l'Assemblée*[299] bu görüşmeyi yayınlamıştı. Her parlamento fırtınasında, bonapartçı gazeteler darbe tehdidini savuruyorlardı ve bunalım yaklaştıkça onların sesi de yükseliyordu. Bonaparte'ın her gece kadın erkek *swell mob** ile kutladığı içki âlemlerinde, her sefer, geceyarısı yaklaşıp da içki bolluğundan diller çözüldüğünde ve hayal güçleri kızıştığında, ertesi sabah hükümet darbesi yapmaya karar veriliyordu. Kılıçlar çekiliyor, kadehler tokuşturuluyordu; temsilciler pencereden atlayıp kaçıyorlardı, imparatorluk pelerini Bonaparte'ın omuzlarını sarıyordu. Ancak şafak gelip yatıştırıyordu bu gürültü patırtıyı, ve, Paris, şaşkın, dilini tutmasını bilmeyen iffetli kızların patavatsız şövalyelerin ağzından, bir kez daha, kurtulmuş olduğu tehlikeyi öğreniyordu. Eylül ve ekim aylarında hükümet darbesi söylentileri çoğaldı. Gölge renkleniyordu çok renkli bir *daguerréotype*** gibi. Avrupa günlük yayın organlarının eylül ve ekim sayılarını şöyle bir karıştırınız, sözcüğü sözcüğüne şöyle haberler bulacaksınız:

*Yüksek dolandırıcılar (ya da, üçkâğıtçılar). —ç.

**Daguerre tarafından bulunmuş en eski fotoğraf aygıtı, ve bu yöntemle elde edilen imge. —ç.

"Hükümet darbesi söylentileri Paris'i dolduruyor. Gece boyunca Paris'in birliklerle doldurulacağı, ve sabahın, Ulusal Meclisi dağıtan, Sein yönetim bölgesinde sıkıyönetim ilân eden, genel oy sistemini geri getiren ve halka çağrıda bulunan kararnameler getireceği söyleniyor. Bonaparte'ın, bu illegal kararnameleri uygulayacak bakanları araştırmakta olduğu söyleniyor."

Bu haberleri aktaran yazılar hep şu alınlarına yazılmış sözcükle sonuçlanıyor. *"Ertelendi."* Darbe, Bonaparte'ın, her zaman sabit düşüncesi oldu. O, bu düşünceyle geri dönmüştü Fransa'ya. Bu düşünce, Bonaparte'ı öylesine sarmış, öylesine eline geçirmişti ki, Bonaparte durmadan bu düşünceye ihanet ediyor, onu açığa vuruyordu. Ve Bonaparte, o kadar zayıftı ki, gene durmadan bu düşünceden cayıyordu. Hükümet darbesinin gölgesi, Parisliler için artık o kadar içli-dışlı oldukları bir hayalet haline gelmişti ki, sonunda etten ve kemikten sahicisi göründüğü zaman ona inanmak istemediler. Hükümet darbesinin başarılı olmasına olanak veren şey, o halde, ne 10 Aralık derneği başkanının ağzının sıkılığı, ne de Ulusal Meclisin beklenmedik ani bir saldırıya uğraması oldu. Hükümet darbesi eğer başarıya ulaştıysa, bu, Bonaparte'ın boşboğazlığına ve meclisin darbe hakkında bilgisi olmasına karşın, daha önceki gelişmenin zorunlu, kaçınılmaz bir sonucu dolayısıyla oldu.

10 Ekimde, Bonaparte, bakanlarına, genel seçim sistemini geri getirmek istediğini açıkladı. 16 Ekimde, bakanlar, istifalarını verdiler. 26 Ekimde, Paris, Thorigny kabinesinin kurulduğunu öğrendi. Aynı zamanda emniyet müdürü Carlier'nin yerine Maupas getirildi ve birinci askerî tümen komutanı Magnan en güvenilir alayları Paris'e topladı. 4 Kasımda, Ulusal Meclis oturumlarını açtı. Meclisin, artık daha önce izlemiş olduğu yolu, kısa ve özlü bir oyunu yineler gibi, bir kez daha izlemekten ve böylelikle kendisini ancak iyice öldükten sonra gömebileceklerini göstermekten başka yapacak bir şeyi kalmıyordu.

Meclisin, yürütme gücüne karşı savaşımında kaybetmiş olduğu ilk mevzi kabineydi. Thorigny kabinesini, bu salt göstermelik kabineyi ciddiye alarak, bu kaybını resmen kabul etmesi gerekti. Bay Giraud yeni kabine adına karşısına

çıktığı zaman, Daimî Komisyon, onu kahkahalarla karşılamıştı. Genel oyun geri getirilmesi kadar çetin önlemler için bu kadar zayıf bir hükümet! Ama, kesinlikle parlamento *içinde* hiç bir şey yapmamak, parlamentoya *karşı* her şeyi yapmak sözkonusuydu.

Ulusal Meclis, daha tatil dönüşü açılışının ilk gününde, Bonaparte'ın mesajını aldı, bu mesajda, Bonaparte, genel oy hakkının yeniden konmasını ve 31 Mayıs 1850 yasasının kaldırılmasını istiyordu. Bonaparte'ın bakanları aynı gün bu doğrultuda bir kararname sundular. Meclis, kabine tarafından sunulan ivedilik önergesini derhal geri çevirdi ve yasanın kendisini de, 13 Kasım günü, 348 oya karşı 355 oyla reddetti. Böylece bir kez daha kendi temsilcilik belgesini yırtıyordu ve bir kez daha, halkın özgürce seçilmiş temsil kurumu olmaktan çıkıp, bir tek sınıfın, zorla elkoyan parlamentosu haline geldiğini gerçekliyordu, parlamenter başı ulusun boynuna bağlı tutan kasları kendisinin kestiğini bir kez daha teslim ediyordu.

Yürütme, genel oy hakkının yeniden konması önerisi ile Ulusal Meclisi halka havale ediyorsa, yasama gücü de "Defterdarlar Tasarısı" ile halkı orduya havale ediyordu. Bu idare amirleri önerisinin amacı, meclise doğrudan doğruya emri altında askerî birlik bulundurma hakkının ve bir parlamenter ordu oluşturma hakkının kurumlaştırılması idi. Yasama gücü böylece orduyu kendisi ile halk arasında, kendisi ile Bonaparte arasında hakem kılıyor ve orduyu son sözü söyleyen bir siyasal iktidar olarak tanıyorsa da, beri yandan uzun zamandan beri orduya emir verme iddiasından vazgeçmiş olduğunu doğrulamaktan da geri kalmıyordu. Derhal askerî birliklere elkoymak yerine, elkoyma hakkı üzerinde tartışmakla kendi gücüne olan güvensizliğini ele veriyordu. Defterdarlar Tasarısı'nı reddetmekle güçsüzlüğünü açıkça itiraf etti. Bu öneri 108 oyluk bir çoğunlukla, Montagne'ın terazinin kefesini eğmesiyle geri çevrildi. Meclis, böylece, Buridan'ın eşeğinin[300] durumunda bulunuyordu, ama elbette ki, iki demet ot arasında ve hangisinin daha lezzetli olduğuna karar vermek durumunda değil de, iki sopa yağmuru altında ve hangisinin daha beter olduğuna karar vermek sorunuyla karşı karşıyaydı. Bir yanda Changar-

nier korkusu, bir yanda ise Bonaparte korkusu. İtiraf etmek gerekir ki, durum, hiç de kahramanlara yaraşır bir durum değildi.

18 Kasımda, düzen partisi tarafından belediye seçimleri konusunda meclise sunulan yasaya, belediye seçmenleri için üç yıl yerine bir yıl seçim bölgesinde oturmuş olma zorunluluğunu yeterli gören bir değişiklik önerisi sunuldu. Değişiklik yalnız bir tek oyluk bir çoğunlukla reddedildi ve hemen ardından da bu oyun bir yanlış anlamadan ileri geldiği teslim edildi. Birbirine hasım kesimlere bölünen düzen partisi, uzun zamandan beri parlamentodaki çoğunluğunu kaybetmişti. Şimdi ise parlamentoda hiç bir çoğunluk olmadığını gösteriyordu. Ulusal Meclis *bir karar alamayacak* duruma gelmişti. Onun atomik elementleri, artık, hiç bir moleküler çekim kuvveti ile birleşmiyorlardı. Son nefesini de vermiş, ve ölmüştü.

Bir de son olarak, burjuvazinin parlamento-dışı kitlesi, bir kez daha, felâketten birkaç gün önce, burjuvazinin parlamentodaki temsilcileri ile bozuşup koptuğunu gösterişle doğrulamıştı. Thiers, devasız parlamenter budalalığa eni konu yakalanmış bir parlamenter kahraman sıfatıyla, parlamentonun ölümünden sonra, Danıştay ile birlikte, yeni bir parlamenter entrika tezgâhlamış, cumhurbaşkanını anayasa sınırları içine hapsedecek sorumluluk üzerine bir yasa hazırlamıştı. Bonaparte, 15 Eylülde, Paris'te, yeni hal binalarının temelinin atılışında, nasıl yeni bir Masaniello gibi, *"dames des halles"*in*, balıkçı kadınların gönlünü kazanmışsa, —zaten bir balıkçı kadın, gerçek güç bakımından 17 burgravdan daha değerliydi— nasıl, idare amirleri önerisinin meclise sunulmasından sonra Elysée'de ağırladığı teğmenleri coşturmuşsa ve 25 Kasımda, kendi elinden Londra Sanayi Sergisinin ödüllerinin madalyalarını almak için Cirque'de toplanmış olan sanayi burjuvazisini de öyle kazandı. Onun konuşmasının özellik taşıyan en karakteristik bölümünü, *Le journal des débats*'ta yayınladığı gibi buraya aktarıyorum:

"Bu kadar umulmadık başarılar karşısında, bir yandan

*Haldeki satıcı kadınlar. —ç

demagoglar tarafından, beri yandan monarşi yanlısı sanrılarla (halüsinasyonlar) boyuna tedirgin edilecek yerde, kendi gerçek çıkarlarını izlemesine ve kendi kurumlarını iyileştirmesine izin verilseydi, Fransız Cumhuriyeti ne kadar büyük olurdu, bunu bir kez daha açıklamakta haklıyım. (*Amfiteatrın her yanında gürültülü, coşkunca ve uzun uzun alkışlar.*) Monarşi sanrıları, her türlü ilerlemeyi ve her türlü ciddî sınaî gelişmeyi engelliyor. İlerleme yerine savaşımdan başka bir şey yok. Eskiden krallık yetkesinin ve krallık ayrıcalıklarının en gayretkeş savunucusu olan birtakım adamların bugün yalnız ve yalnız genel oydan çıkan bir yetkeyi zayıflatmak amacıyla bir Konvansiyondan yana oldukları görülüyor. (*Coşkunca ve uzun uzun alkışlar.*) Devrimden en çok acı çekmiş ve ondan en çok yakınmış olan adamların, yalnız ve yalnız ulusun iradesini zincire vurmak için yeni bir devrim kışkırtıcılığı yaptıklarını görüyoruz. ... Size, gelecek için huzur vaadediyorum, vb., vb.. (*Bravo! Bravo! Alkış tufanı.*)

İşte, sanayi burjuvazisi, kölece bir bağlılıkla, 2 Aralık darbesini, parlamentonun ortadan kaldırılmasını, kendi öz egemenliğinin yıkılmasını, Bonaparte'ın diktatörlüğünü böyle alkışladı. 25 Kasımda gök gibi gürüldeyen alkışlara 10 Aralıkta top atışlarının gürlemesi karşılık verdi, ve en çok alkışlayanlardan biri olan Bay Sallandrouze'un evi, top atışlarından en çok zarar gören ev oldu.

Cromwell, Uzun Parlamento'yu[301] dağıttığı zaman oraya yalnız başına gitti, parlamento kendi saptadığı süreden bir saniye daha fazla yaşamasın diye saatini çıkardı, ve parlamento üyelerinden herbirini nükteli alaylarla dışarı attı. Örneğinden daha küçük çapta olan Napoléon, hiç değilse, 18 Brumaire'de Yasama Organına gitti ve kısık bir sesle de olsa, ölüm yargısını onun yüzüne karşı okudu. Zaten Cromwell ve Napoléon'dan bambaşka bir yürütme gücünü elinde bulunduran İkinci Bonaparte, modelini tarih yıllıklarında değil, 10 Aralık derneğinin yıllıklarında, ceza hukuku yıllıklarında aradı. O, Fransız Bankasından 25 milyon frank çaldı, General Magnan'ı bir milyona, askerleri ise adam başına 15 franka ve bir de cabadan içki ikramıyla satın aldı, gece, gizlice, bir hırsız gibi suç ortakları ile buluştu, en teh-

likeli parlamento liderlerinin evlerini kuşattırdı ve Cavaignac, Lamoriciére, Le Flô, Changarnier, Charras, Thiers, Baze ve ötekileri yataklarından çıkarttırdı ve Paris'in bellibaşlı alanlarını, bu arada Parlamento Alanını da askerî birliklerle işgal ettirdi ve ertesi gün şafakla birlikte bütün duvarları şarlatanca afişlerle kaplattı, bu afişlerde Ulusal Meclisin ve Danıştayın dağıtıldığını, genel oy sisteminin yeniden konduğunu, Seine eyaletinde sıkıyönetim ilân edildiğini bildiriyordu. Gene, kısa bir süre sonra, *Le Moniteur*'de, sahte bir belge yazdırttı, bu belgeye göre, sözü geçen parlamenterler güya kendisinin çevresinde gruplaşmışlar ve bir Danıştay oluşturmuşlardı.

Onuncu bölgenin belediyesinde toplanan, başlıca meşruiyetçi orleancılardan oluşmuş Kuyruk-Parlamento, durmadan yinelenen "Yaşasın Cumhuriyet!" bağrışları ile Bonaparte'ın görevden alınmasına karar verdi ve boşuna, binanın önünde toplaşmış işsiz güçsüz kalabalığına nutuk çekip durdu; sonunda, atlı avcı erlerinden bir muhafız birliği ile Orsay kışlasına sürüklendiler, sonra üstüste kapalı cezaevi arabalarına doldurulduldar ve Mazas, Ham, Vincennes cezaevlerine götürüldüler. İşte böyle bitti düzen partisi, Ulusal Meclis ve Şubat Devrimi.

Sonuç bölümüne geçmeden önce bunların tarihinin kısaca bir şemasını çizelim:

I. *Birinci dönem.* 24 Şubattan 4 Mayıs 1848'e kadar, Şubat dönemi. Önsöz. Genel kardeşleşme komedisi.

II. *İkinci dönem.* Cumhuriyetin kuruluşu ve Kurucu Ulusal Meclis dönemi.

(1) 4 Mayıstan 25 Haziran 1848'e kadar. — Bütün sınıfların proletaryaya karşı savaşımı. Proletaryanın haziran olayları sırasında yenilgisi.

(2) 25 Hazirandan 10 Aralık 1848'e kadar. — Katıksız burjuva cumhuriyetçilerinin diktatörlüğü. Anayasanın hazırlanması. Paris'in sıkıyönetim altına alınması. Burjuva diktatörlüğü, 10 Aralıkta Bonaparte'ın cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile uzaklaştırılmıştır.

(3) 20 Aralık 1848'den 29 Mayıs 1849'a kadar. — Kurucu Meclisin Bonaparte'a, ve Bonaparte'ın müttefiki düzen partisine karşı savaşımı. Kurucu Meclisin sonu. Cumhuriyet-

çi burjuvazinin düşüşü.

III. *Üçüncü Dönem. Anayasal Cumhuriyet ve Ulusal Yasama Meclisi* dönemi.

(1) 29 Mayıs 1849'dan 13 Haziran 1849'a kadar. — Küçük-burjuvazinin Bonaparte'a ve büyük burjuvaziye karşı savaşımı. Küçük-burjuva demokrasisinin yenilgisi.

(2) 13 Haziran 1849'dan 31 Mayıs 1850'ye kadar. — Düzen partisinin parlamenter diktatörlüğü. Parti, genel oy sisteminin yürürlükten kaldırılması ile egemenliğini tamamlıyor, ama parlamenter kabineyi kaybediyor.

(3) 31 Mayıs 1850'den 2 Aralık 1851'e kadar. — Parlamenter burjuvazi ile Bonaparte arasında savaşım.

a) 31 Mayıs 1850'den 12 Ocak 1851'e kadar. — Parlamento, ordunun yüksek komutasını yitiriyor.

b) 12 Ocaktan 11 Nisan 1851'e kadar. — Parlamento, yönetimsel iktidarı yeniden ele geçirme girişimlerinde yenik düşüyor. Düzen partisi, parlamentodaki çoğunluğunu kaybediyor. Düzen partisi, cumhuriyetçilerle ve Montagne ile birleşiyor.

c) 11 Nisan 1851'den 9 Ekim 1851'e kadar. — Anayasayı değiştirme, kaynaşma ve uzatma girişimleri. Düzen partisi kendisini oluşturan çeşitli öğelere ayrılıyor. Parlamento ile, bir yandan burjuva basını arasında, beri yandan da burjuvazinin kitlesi arasındaki kopma resmiyet kazanıyor.

d) 9 Ekimden 2 Aralık 1851'e kadar. — Parlamento ile yürütme gücü arasında açık kopma. Parlamento, kendi öz sınıfı, ordu ve öteki sınıflar tarafından kendi başına bırakılmış olarak kendi ölüm kararını infaz ediyor ve ölüyor. Parlamenter rejimin ve burjuva egemenliğinin çökmesi. Bonaparte'ın tam zaferi. İmparatorluğun yeniden kuruluşunun yansılaması.

VII

Sosyal cumhuriyet, bir söz olarak, bir kehanet olarak Şubat Devriminin eşiğinde ortaya çıktı. 1848 Haziran olayları boyunca sosyal cumhuriyet *Paris proletaryasının* kanı içinde boğuldu, ama dramın sonraki perdelerinde bir hayalet gibi ortalıkta dolandı. *Demokratik cumhuriyet* ilân edildi, 13

Haziran 1849'da yok oldu, demokratik cumhuriyetin *küçükburjuvaları* kaçarken onu da alıp götürdüler, ama giderken de katmerlenmiş bir övüngenlikle kendi reklamını bıraktı ardında. *Parlamenter cumhuriyet,* burjuvazi ile birlikte bütün sahneyi ele geçirdi ve bütün genişliğince yayıldı, ama 2 Aralık, güçbirliği kurmuş kralcıların "Yaşasın Cumhuriyet!" diye canhıraş çığlıkları arasında onu gömdü.

Fransız burjuvazisi çalışan proletaryanın egemenliğine karşı şaha kalkmıştı, ve başında 10 Aralık derneğinin başkanı olmak üzere, lumpen-proletaryayı iktidara kendisi getirdi. Burjuvazi kızıl anarşinin gelecekte yapacağı terör korkusu ile, bütün Fransa'yı yürek çarpıntıları içinde tutmuştu ve 4 Aralıkta, Montmartre bulvarının ve İtalyanlar bulvarının seçkin burjuvalarını, rakıyla sarhoş olmuş düzen askerinin tüfek atışlarıyla pencerelerinden aşağı indirterek burjuvazi için böyle bir geleceği defterden silen Bonaparte oldu. Burjuvazi, kılıcı tanrılaştırmıştı, şimdi ise, kılıç ona hükmediyor. Burjuvazi, halk toplantılarını polis gözetimi altına sokmuştu, şimdi polis gözetimi altına konma sırası onun salonlarına geldi. O, demokratik ulusal muhafızı dağıtmıştı, şimdi dağıtılan kendi ulusal muhafızıydı. O, sıkıyönetim ilân etmişti, şimdi ona karşı sıkıyönetim ilân edildi. O, jürilerin yerine askerî komisyonları getirmişti, şimdi de, kendi jürileri, yerlerini, askerî komisyonlara bıraktılar.

Burjuvazi halk eğitimini rahiplere teslim etmişti, şimdi rahiplere teslim edilen kendi eğitimiydi. O, yargılamadan, insanları sürmüştü, şimdi onu sürüyorlar yargılamadan. O, devlet kuvvetiyle toplumun her türlü hareketini bastırmıştı, şimdi de devlet kuvveti, onun kendi toplumunun her türlü hareketini bastırıyor. O, para çantası aşkına kendi politikacılarına ve kendi edebiyatçılarına başkaldırmıştı. Şimdi ise, onun politikacıları ve edebiyatçıları bir yana atılmakla kalmadı, kendisinin de ağzını tıkayıp kalemini kırdıktan sonra çantasını yağmalıyorlar. Burjuvazi, yorulmak bilmeden, Aziz Arséne'in hıristiyanlara bağırdığı gibi bağırmıştı devrime: *Fuge, tace, quiesce!* (Sıvış, ses etme, rahat dur!), ve işte şimdi Bonaparte bağırıyor burjuvaziye: *Fuge, tace, quiesce!*

Fransız burjuvazisi uzun zamandan beri Napoléon'un koyduğu ikilemi çözümlemişti: *"Das cinquante ans l'Euro-*

pe sera ou républicaine ou cosaque."* O, bu ikileme *"République cosaque*** biçiminde bir çözüm bulmuştu. Hiç bir Circé*** gelip de, kem gözlü bir büyü ile, burjuva cumhuriyeti şaheserini bir gudubet haline çevirmiş değildi. Bu cumhuriyet, saygınlık görünümünü yitirmişti, o kadar. Bugünkü**** Fransa, parlamenter cumhuriyet içinde, daha o zamandan tümüyle vardı. Dıştaki kılıfı yırtmak ve içindeki gudubeti herkesin gözleri önüne sermek için bir süngü darbesi yetmişti.

Şubat Devriminin***** kısa vadeli hedefi Orleans hanedanını ve bu hanedan döneminde egemen burjuvazi kesimini devirmek oldu. Bu hedefe ancak 2 Aralık 1851'de ulaşıldı. O zaman, Orleans sülâlesinin muazzam mülkleri, yani sülâlenin etkinliğinin gerçek temelleri, müsadere edildi ve Şubat Devriminden beklenen şey, ancak 2 Aralık hükümet darbesinin ertesi günü meydana geldi: 1830'dan beri, şöyle ya da böyle tanınmışlıkları ile Fransa'yı bezdiren adamların hapsi, kaçışı, görevden alınması, sürülmesi, silahsızlandırılması, horgörüye uğraması. Ama Louis-Philippe zamanında ticaret burjuvazisinin yalnız bir bölümü hükmediyordu. Bu burjuvazinin öteki kesimleri bir hanedan muhalefeti ve bir cumhuriyetçi muhalefet oluşturuyordu ya da tamamıyla yasallık (*légalité*) denen şeyin dışında bulunuyordu. Ticaret burjuvazisinin bütün kesimlerini ilk kez iktidara getiren parlamenter cumhuriyettir. Louis-Philippe zamanında, ticaret burjuvazisi, toprak burjuvazisini safdışı etti. İlk kez, bu ikisini eşit bir zemine oturtan, temmuz monarşisini meşru monarşiyle birleştiren ve mülkiyetin iki ayrı egemenliğini bir tek egemenlik halinde kaynaştıran parlamenter cumhuriyettir. Louis-Philippe zamanında burjuvazinin ayrıcalıklı bölümü egemenliğini, tahtın gölgesinde gizliyordu. Parlamenter cumhuriyette, burjuvazinin egemenliği, bütün öğelerini birleştirdikten ve kendi alanını sınıfının alanı haline getirdikten sonra, bütün çıplaklığı ile ortaya çıktı. Böylece, bizzat devri-

*"Elli yıl içinde, Avrupa, ya cumhuriyetçi ya da kazak olacak." —ç.

**"Kazak Cumhuriyeti." —ç.

***Yunan mitolojisinde, Ulysses'in yoldaşlarını domuz haline getirip Aiaie adasında bir yıl alıkoyan büyücü kadın. —*Ed.*

****1851 hükümet darbesinden sonraki. —ç.

*****"Şubat devriminin..." diye başlayan ve "... büyü de bozuldu." diye biten iki paragraf, İngilizce metinde bulunmamaktadır. —ç.

min, ilkönce, burjuva sınıfının egemenliğinin en geniş, en genel, ve en tam ifadesini kazanacağı ve bu bakımdan da gene bu egemenliğin geri dönmek umudu kalmamacasına yıkılacağı biçimi yaratması gerekti.

İşte ancak o zaman şubatta, orleancı burjuvaziye, yani burjuvazinin en canlı kesimine karşı verilen mahkûmiyet kararı uygulandı. Ve yalnız o zaman, parlamentosuyla, barosuyla, ticaret mahkemeleriyle, taşra temsilcilikleriyle, noterlikleriyle, üniversitesiyle, kürsüsüyle ve adaleti ile, basınıyla ve edebiyatıyla, yönetimden gelen gelirleriyle olağandışı fırsatlarda yargıçlık gelirleriyle, subay aylıklarıyla, ve devlet rantlarıyla, ruhuyla ve bedeniyle yenildi. Blanqui, devrimin ilk istemi olarak burjuva muhafızların dağıtılmasını koymuştu, ve şubatta, onu yolundan alıkoymak için devrime el uzatan burjuva muhafızlar, aralık ayında sahneden kayboldular. Panthéon'un kendisi, yeniden, sıradan bir kilise haline geldi. Burjuva düzeninin son biçimi ile birlikte, onun 18. yüzyıldaki ilk yol göstericilerini birer aziz haline getirmiş olan büyü de bozuldu.

Paris proletaryası, neden 2 Aralıktan sonra ayaklanmadı?

Çünkü burjuvazinin düşüşü ancak yeni karar altına alınmıştı ve kararname henüz yerine getirilmemişti. Proletaryanın herhangi ciddî bir ayaklanması, onu derhal yeniden yaşama döndürecek, ordu ile de arayı düzelterek, işçilere, ikinci bir haziran bozgununa patlayacaktı.

4 Aralıkta, proletarya, burjuvalar ve bakkallar tarafından, savaşıma kışkırtıldı. Daha o günün akşamı, birçok ulusal muhafız lejyonları, üniformasını giyinmiş ve silahını kuşanmış olarak savaş alanında hazır bulunmaya söz verdiler. Burjuvalar ve bakkallar, gerçekten de Bonaparte'ın 2 Aralık kararnamelerinden birinde gizli oyu yürürlükten kaldırdığını ve seçmenlere, resmî kayıtlarda adlarının yanına "evet" ya da "hayır" yazmayı emrettiğini farketmişlerdi. 4 Aralık direnişi Bonaparte'ın gözünü korkuttu. Gece boyunca sokakların herbir köşesine, gizli oyun yeniden yürürlüğe konduğunu bildiren afişler yapıştırttı. Burjuvalar ve bakkallar o anda ereklerine vardıklarını sandılar ve ertesi gün ortalıkta görünmeyenler, burjuvalarla bakkallar oldu.

1 Aralığı 2 Aralığa bağlayan gece, Bonaparte'ın ani bir baskını ile Paris proletaryası, barikat komutanlarından yoksun bırakılmıştı. 1848 ve 1849 Haziranlarının ve 1850 Mayısının anıları, montanyarların bayrağı altında savaşma isteklerini yok eden ve subaysız bir ordu haline gelmiş bulunan Paris proletaryası, Paris'in başkaldırıcı şerefini kurtarma işini, öncülerine, gizli derneklere bıraktı, ve burjuvazi başkenti başıboş askere öyle kolaylıkla teslim etti ki, Bonaparte, daha sonra, anarşistlerin ulusal muhafızın silahlarını kendisine karşı kullanmalarından korktuğu gibi alaycı bir bahane ile ulusal muhafızın silahlarını elinden alabildi.

*"C'est le triomphe complet et définitif du socialisme!"** Guizot böyle nitelendirmişti 2 Aralığı. Ama parlamenter cumhuriyetin devrilmesi tohum halinde proleter devriminin zaferini içinde taşısa da bu böyledir diye parlamenter cumhuriyetin devrilmesinin elle tutulur ilk sonucu, hiç de *Bonaparte'ın parlamentoya karşı, yürütme gücünün yasama gücüne karşı, düpedüz şiddetin, sözün şiddetine karşı zaferi olmaktan geri kalmadı.* Parlamentoda ulus, genel iradesini bir yasa katına yükseltiyordu, yani bu demektir ki, egemen sınıfın yasasını kendi iradesi yapıyordu. İktidar karşısında, ulus, her türlü özel iradeden vazgeçiyor ve yabancı bir iradenin, otoritenin emrine boyun eğiyor. Yürütme gücü, yasama gücünün tersine, ulusun özerkliğine karşıt olarak, dışardan, başkasından gelen otoriteyi, ulusun başkasının koyduğu yasalara göre davranma durumunu ifade eder. Böylece, Fransa, bir bireyin zorbalığı altına, hatta yetkesiz bir bireyin yetkesi altına girmek üzere bir sınıfın zorbalığından kurtulmuş gibi oldu. Savaşım yatışmış göründü, şu anlamda ki, bütün sınıflar, aynı derecede güçsüz ve sessiz, tüfek dipçikleri karşısında dize geldiler.

Ama devrim, işi, sonuna kadar götürür. O, âraftan (*purgatoire*) ancak henüz geçiyor. İşini yöntemle yürütüyor. 2 Aralık 1851'e kadar hazırlıklarının ancak yarısını tamamladı, şimdi de öteki yarısını tamamlıyor. Onu devirebilmek için önce parlamenter iktidarı yetkinleştiriyor. Bir kez bu

*"Bu, sosyalizmin tam ve kesin zaferidir." —ç.

ereğe varıldıktan sonra, *yürütme gücünü* yetkinleştiriyor, onu en yalın ifadesine indirgiyor, onu tecrit ediyor, bütün tahrip kuvvetlerini onun üzerine toplayabilmek için bütün kendi kusurlarını ona yöneltiyor, ve, o, hazırlık çalışmasının ikinci yarısını tamamladığı zaman, Avrupa yerinden sıçrayacak ve bayram edecek: "İyi kazmışsın ihtiyar köstebek!"*

Askerî ve bürokratik muazzam örgütü ile, karmaşık ve yapma devlet mekanizması ile, yarım milyon insandan bir memurlar ordusu ve bir ikinci beş yüz bin askerlik ordusu ile, bu yürütme gücü, Fransız toplumunun bütün bedenini bir zar gibi saran ve bütün deliklerini tıkayan bu korkunç asalak yapı, mutlak krallık döneminde, devrilmesine yardım ettiği feodalitenin sona erişinde meydana geldi. Büyük toprak sahiplerinin ve kentlerdeki büyük mülk sahiplerinin senyörlük ayrıcalıkları, devlet iktidarına özgü birçok özel nitelikler haline dönüştüler; feodalitenin ileri gelenleri, maaşlı devlet görevlileri oldular; çelişkili ortaçağ hükümdarlık haklarının alacalı haritası, işleyişi bir fabrikadaki gibi bölüştürülmüş ve bir merkezden yönetilen bir devlet iktidarının çok iyi ayarlanmış planı oldu. Ulusun burjuva birliğini kurmak için bütün bağımsız yerel, bölgesel, belediyelere ve taşra illerine değgin iktidarları yıkmak görevini benimseyen birinci Fransız Devrimi, zorunlu olarak mutlak krallık tarafından başlatılan işi, hükümet iktidarının merkezileşmesi, ama aynı zamanda genişliği, özel nitelikleri, ve aygıtı işini zorunlu olarak geliştirecekti. Napoléon, bu devlet mekanizmasının yetkinleşmesi işini tamamladı. Meşru monarşi ile temmuz monarşisi, bunu, ancak, işbölümü burjuva toplumu içinde yeni çıkar grupları yarattığı ve dolayısıyla da devlet yönetimi için yeni bir malzeme doğurduğu ölçüde, gitgide artan daha büyük bir işbölümü ekledi. Bir köprüden bir okul binasından, ve en küçük bir köyün köy mülkiyetinden demiryollarına, ulusal zenginliklere ve üniversitelere kadar her ortak çıkar derhal toplumdan ayrıldı, üstün çıkar, *genel* çıkar olmak sıfatıyla, topluma karşı tutuldu, toplum üyelerinin inisiyatifinden çıkarıldı ve hükümet eyleminin konusu haline getirildi. Sonunda, parlamenter cumhuriyet, ken-

*Shakespeare, *Hamlet*, I. Perde, V. Sahne. —*Ed.*

dini, devrime karşı savaşımında baskı önlemleri ile hükümet iktidarının eylem olanaklarını ve merkezleşmesini kuvvetlendirmek zorunda gördü. Bütün siyasal devrimler, bu makineyi kıracakları yerde, yetkinleştirmekten başka bir şey yapmadılar. Ardarda iktidar uğruna savaşan partiler bu muazzam devlet yapısını ele geçirmeyi, kazananın en birinci ganimeti saydılar.

Ama, mutlak monarşi zamanında, Birinci Devrim sırasında ve Napoléon zamanında bürokrasi, burjuvazinin sınıf egemenliğini hazırlama aracından başka bir şey değildi. Restorasyon döneminde, Louis-Philippe zamanında, parlamenter cumhuriyette, bürokrasi, kendi başına bağımsız bir güç oluşturma yolundaki çabaları ne olursa olsun, egemen sınıfın bir aleti idi.

Ancak İkinci Bonaparte zamanındadır ki, devlet, tamamıyla bağımsız olmuş gibi görünür. Devlet makinesi, burjuva toplumun karşısında o kadar güçlenmiştir ki, başında, 10 Aralık derneğinin, yabandan gelerek kaderin cilvesiyle şövalye olan, şarap ve sucukla satın alınmış ve durmadan da önüne sucuk atılması gereken başıbozuk askerin şan kazandırdığı liderinin bulunması ona yetiyor. Fransa'nın göğsünü sıkıştıran ve soluğunu kesen korkunç yılgınlık ve aşağılanma duygusunu, karanlık umutsuzluğu açıklayan da budur. Fransa kendini namusu lekelenmiş olarak hissetmektedir.

Bununla birlikte, devlet iktidarı havada durmaz. Bonaparte, çok belirli ve üstelik de Fransız toplumunun en kalabalık sınıfını, yani *küçük toprak sahibi köylüleri* temsil etmektedir.

Nasıl ki, Bourbon'lar büyük toprak mülkiyetinin hanedanı olmuşlardı, nasıl ki, Orleans'lar, paranın hanedanı olmuşlardı, Bonaparte'lar da köylülerin, yani Fransız halk kitlesinin hanedanıdırlar. Köylülerin seçtiği adam olarak burjuva parlamentosuna boyun eğen Bonaparte değildi, ama Bonaparte bu parlamentoyu dağıtmış olandı. Üç yıl boyunca, kentler, 10 Aralık seçiminin anlamını değiştirmeyi, bozmayı ve imparatorluğun yeniden diriltilmesini köylülerin elinden çalmayı başarmışlardı. Bunun içindir ki, 2 Aralık 1851 darbesi, 10 Aralık 1848 seçimlerini tamamlamaktan başka bir şey yapmadı.

Küçük köylüler, üyelerinin hepsi aynı koşullar içinde yaşayan ama birbirleriyle gerçek ilişkilerle birleşmemiş bulunan muazzam bir kitle meydana getirir. Onların üretim tarzları, onları, karşılıklı ilişkiler kurmaya götüreceği yerde, birbirlerinden ayırır. Küçük köylülerin bu tecrit edilmiş durumu, Fransa'da ulaşım araçlarının kötü durumu ve köylülerin yoksulluğu yüzünden daha da ağırlaşır. Küçük bir tarlanın işletilmesi, hiç bir işbölümüne, hiç bir bilimsel yöntem kullanılmasına elvermez, bu bakımdan da, hiç bir gelişim çeşitliliğine, hiç bir yetenek değişikliğine, toplumsal ilişkilerde hiç bir zenginliğe elverişli değildir. Köylü ailelerinin herbiri, hemen hemen tamamıyla kendi kendisine yeter, tükettiğinin en büyük bölümünü doğrudan doğruya kendisi üretir, böylece geçim araçlarını, toplumla bir değiş-tokuştan çok doğa ile yaptığı değişim yoluyla sağlar. Tarla, köylü, ailesi; onun yanında bir başka tarla, bir başka köylü ve bir başka aile. Bu ailelerden belli bir miktarı bir köy meydana getirir, belli bir miktar köy de bir idarî birimi oluşturur. Böylece, Fransız ulusunun büyük kitlesi, aynı cinsten büyüklüklerin basit bir toplamı ile, hemen hemen patates dolu bir çuvalın bir çuval patates meydana getirmesi gibi, aynı biçimden oluşmuştur. Milyonlarca köylü ailesi, onları birbirlerinden ayıran ve onların yaşayış tarzlarını, onların çıkarlarını ve onların kültürlerini toplumun öteki sınıflarınınkilerle karşı karşıya getiren ekonomik koşullar içinde yaşadıkları ölçüde, bir sınıf meydana getirirler. Ama, küçük köylüler arasında ancak yerel, yani yaşadıkları yerden ileri gelen bir bağ olduğu ve onların çıkarlarının benzeşmesi onlar arasında hiç bir ortaklık, hiç bir ulusal bağ, hiç bir siyasal örgütlenme yaratmadığı ölçüde de bir sınıf meydana getirmezler. Bunun içindir ki, onlar, kendi sınıf çıkarlarını kendi adlarına, ister bir parlamentonun aracılığı ile, ister bir meclisin aracılığı ile savunacak durumda değildirler. Onlar, kendi kendilerini temsil edemezler, temsil edilmek zorundadırlar. Onların temsilcileri, onlara, aynı zamanda, kendilerini öteki sınıflara karşı koruyan ve onlara yukarıdan yağmuru ve güneş ışığını gönderen efendileri gibi, üstün bir yetkili gibi, mutlak bir hükümet gücü gibi görünmelidir. Şu halde, küçük toprak sahibi köylülerin politik etkisi, en yüce ifadesini, toplumun yürütme gücüne

bağımlılığında bulur.

Tarihsel gelenek, Fransız köylülerinin kafasında şöyle mucizevî bir inanç yarattı: Napoléon adını taşıyan bir adam, onlara, bütün gözkamaştırıcı parlaklıklarını geri verecekti. Ve, Napoléon yasasının *"La recherche de la paternité est interdite."** diyen maddesine uygun olarak, Napoléon adını taşıdığı için, kendini bu Napoléon olarak satan biri bulundu. Yirmi yıl serserilikten ve bir sürü bayağı serüvenlerden sonra, efsane gerçekleşti ve bu adam, Fransızların imparatoru oldu. Yeğenin sabit fikri gerçekleşti, çünkü bu, Fransız halkının en kalabalık sınıfının sabit fikrine denk düşüyordu.

Ama, peki ya Fransa'nın yarısındaki köylü ayaklanmaları, ya köylülere karşı askerî seferler, köylülerin kitle halinde hapsedilmeleri, sürülmeleri? diye karşı çıkılabilir.

Louis XIV'ten beri, Fransa, "demagojik dolaplar için", köylülerin böyle zulümlere uğradıklarını görmedi.

Ama yanlış anlamayalım. Bonaparte'lar hanedanı devrimci köylüleri temsil etmez, tutucu köylüleri temsil eder; küçük tarla ile temsil edilen toplumsal varlık koşullarından kurtulmak isteyen köylüyü temsil etmez, tersine, bu koşulları kuvvetlendirmek isteyen köylüyü temsil eder; enerjisi ile, kentlerle yapacağı sıkı güçbirliği halinde eski toplumu devirmeyi isteyen kır halkını değil, tersine, bu eski düzenin içine sımsıkı kapanmış, hapsolmuş, kendisi ve tarlası imparatorluk heyulası tarafından kurtarılsın ve kayırılsın isteyen köylüyü temsil eder. Bonaparte'ların hanedanı, köylünün ilerlemesini değil dayanaksız boş inanı, yargısını değil peşin yargısını, geleceğini değil geçmişini, Cévennes'lerini[302] değil, modern Vendée'sini[246] temsil eder.

Parlamenter cumhuriyetin üç yıllık sert yönetimi Fransız köylülerinin bir bölümünü Napoléon yanılsamasından kurtarmıştı ve her ne kadar yüzeysel bir biçimde olsa da onları devrimcileştirmişti, ama onlar ne zaman harekete geçtilerse, burjuvazi, onları, şiddetle geri püskürttü. Parlamenter cumhuriyet zamanında, Fransız köylülerinin modern bilinci geleneksel bilinci ile çatışma haline geldi. Süreç, öğretmenler ile rahipler arasında aralıksız bir savaşım biçimin-

*"Babalığın araştırılması yasaktır." —ç.

de sürdü. Burjuvazi öğretmenlere vurdu. Köylüler, ilk kez, hükümetin eylemi karşısında, bağımsız bir tutum benimsemeye çalıştılar. Bu muhalefet, belediye başkanları ile valiler arasındaki sürekli çekişmelerde kendini gösterdi. Burjuvazi, belediye başkanlarını görevlerinden aldı. Sonunda, köylüler parlamenter cumhuriyet dönemi boyunca, çeşitli yerlerde kendi öz yavrusuna, orduya karşı ayaklandılar. Burjuvazi, onları, sıkıyönetim ve idamlarla cezalandırdı ve şimdi de, bu aynı burjuvazi, yığınların, Bonaparte uğruna kendisine ihanet eden *"vile multitude"*ün* alıklığına yanıp yakılıyor. Köylü sınıfın *Imperialismus*'unu** alabildiğine güçlendiren, bu köylü dinine vücut veren koşulları olduğu gibi saklayan burjuvazinin kendisidir. Elbette ki, burjuvazi, yığınların ahmaklığından ancak tutucu olarak kaldıkları sürece korkabilir, zekâlarından ise onlar devrimci olur olmaz korkmaya başlar.

Hükümet darbesinin ertesinde meydana gelen ayaklanmalarda, Fransız köylülerinin bir bölümü, silah elde, kendi 10 Aralık oylarını protesto ettiler. 1848'den beri geçirdikleri deneyler onları akıllandırmıştı. Ne var ki, onlar, kendilerini tarihin cehennemine teslim etmişlerdi ve tarih de onları hemen teslim aldı. Ayrıca, köylülerin çoğunluğu kendi yanılsamalarının o ölçüde tutsağı idiler ki, hâlâ, en kızıl illerde köylü nüfus, açıkça Bonaparte için oy verdi. Onlara göre, Ulusal Meclis, Bonaparte'ı hareketten alıkoymuştu, ve o, düpedüz, kentlerin, kırların iradesini hapsettiği bağları koparmıştı. Köylüler, yer yer, Napoléon'un yanına, bir de Konvansiyon koymak gibi acaip bir fikir bile besliyorlardı. Birinci devrim, yarı-serf köylüleri özgür toprak sahipleri durumuna dönüştürdükten sonra, Napoléon, kısmetlerine çıkan toprakları rahat rahat işletmelerini ve toprak sahibi olmanın çocukça coşkusunu tadabilmelerini sağlayacak koşulları düzenledi ve sağlamlaştırdı. Ama işte tam da köylünün bu tarlası, toprağın bölünmesi, Napoléon'un sağlamlaştırdığı bu mülkiyet bi-

*"Aşağılık kalabalık". —ç.

**Almanca baskıda *Imperialismus* olan bu terim, İngilizce metinde (s. 480) *"empire sentiments"* ("imparatorluk tutkusu") olarak çevrilmiş; Fransızca metne (s. 106) *"l'impérialisme"* olarak aktarılmış, ama buraya bir not düşülerek, *emperyalizm* ile *"culte de l'empereur"*ün ("imparatorluğu putlaştırma"nın) sözkonusu olduğu belirtilmiştir. Bir bütün halinde, deyimi, "köylü sınıfın, imparatorluğu putlaştırma [eğilimi]" olarak düşünmek uygun olacaktır kanısındayız. —ç.

çimidir ki, şimdi Fransız köylüsünü yıkıma götürüyor. Fransız feodal köylüsünü küçük toprak sahibi köylü ve Napoléon'u da imparator yapan maddî koşullar, açıkça bunlardır. Şu kaçınılmaz sonucu: yani tarım koşullarının gitgide ağırlaşması, tarımcının gitgide daha çok borçlanması sonucunu yaratmak için iki kuşak yetti. 19. yüzyılın başında, Fransız köylü nüfusunun özgürlüğünün ve zenginleşmesinin zorunlu koşulu olan bu "napolyonca" mülkiyet biçimi, yüzyıl boyunca, köylünün köleliğinin ve yoksullaşmasının en birinci nedeni haline geldi. Ve işte İkinci Bonaparte'ın savunmak durumunda olduğu "*idées napoléoniennes*"in* birincisi kesinlikle budur. İkinci Bonaparte, köylülerin yıkımlarının nedenini, bizzat küçük toprak mülkiyetinde değil de, onun dışında ikincil sıradan koşulların etkisinde aramak gerektiği yanılsamasını paylaşmakta devam ederse, girişeceği bütün deneyimler, üretim ilişkilerine dokunur dokunmaz, köpük balonları gibi yok olacaklardır.

Küçük toprak mülkiyetinin ekonomik gelişmesi köylülüğün toplumun öteki sınıfları ile ilişkilerini tepeden tırnağa altüst etmiştir. Napoléon zamanında, toprağın parçalara bölünmesi, kentlerdeki serbest rekabet ve ilk adımlarını atan büyük sanayi sistemini kırda da tamamlamaktan başka bir şey yapmamıştır. Köylü sınıfının yararlandığı kayırılma bile, yeni burjuva toplumunun çıkarına idi. Yeni yaratılan bu sınıf, burjuva düzeninin, kentlerin kapıları dışında da uzanması, burjuva düzeninin ülke çapında gerçekleşmesi idi. Bu sınıf, yeni devrilmiş olan toprak aristokrasisine karşı her yerde hazır bulunan bir protesto oluşturuyordu. Eğer o iltimaslı bir muamele gördüyse, kendisi de, bütün öteki sınıflardan daha fazla olmak üzere, feodallerin yeniden kalkınmalarına karşı bir saldırı üssü sağlıyordu. Küçük toprak mülkiyetinin Fransız toprağına saldığı kökler, feodalitenin bütün besinini alıyordu elinden. Onun kurduğu engeller, burjuvazi için, eski feodal beylerin her türlü saldırgan geri dönüşlerine karşı, doğal bir sur oluşturuyordu. Ama 19. yüzyıl boyunca, kent tefecileri feodal beylerin; ipotek, toprağa bağlı feodal yükümlülüklerin; burjuva sermayesi ise aristokratik

*"Napolyonca düşünceler"; 283 nolu açıklayıcı nota bakınız. —ç.

toprak mülkiyetinin yerini aldı. Köylünün küçük toprak parçası, artık, kapitaliste topraktan kâr, faiz ve rantı çekip almasına ve köylünün kendisine de nasıl olup da gündeliğini çıkarabileceğinin tasasını bırakmasına olanak veren bir bahaneden başka bir şey değildir. Toprak üzerine binen ipotek borçları, Fransız köylüsünü, İngiltere'nin bütün kamu borçları faizi kadar önemli bir ödeme yapmak zorunda bırakmaktadır. Kendi gelişmesi, onu, kaçınılmaz olarak, sermayeye karşı bir kölelik durumuna sokan küçük toprak mülkiyeti, Fransız ulusunu birer mağara adamları durumuna getirdi. Onaltı milyon köylü (kadınlar ve çocuklar dahil) mağaralarda oturuyorlar, bu mağaraların büyük bir kısmının yalnız bir deliği var, küçük bir kısmının ise sadece iki ve en iyi olanların da ancak üç. Oysa bir baş için beş duyu ne ise, bir ev için de pencereler aynı şeydir. Yüzyılın başında, devleti, defne dalları ile gübrelediği yeni açılmış küçük tarlanın savunmasını gözetmekle yükümlü bir nöbetçi yapan burjuva düzeni, bugün, onun kanını ve iliğini emen ve onları sermayenin simyacı kazanına atan bir vampir olmuştur. Napoléon yasa sistemi artık hacizlerden ve zorunlu satış yasasından başka bir şey değil. Fransa'daki dört milyon (çocuklar vb. dahil) resmî yoksul, serseri, ağır suç işlemiş adam ve fahişelerin sayısına, bir de uçurumun kenarında takılı kalmış ve, ya kendisi köyde oturup durmadan denkleri ve çoluk çocukları ile kentlere göçen, ya da kentte oturup köye giden beş milyon ekleniyor. Bu durumda köylülerin çıkarı, Napoléon zamanında olduğu gibi, artık burjuvazinin çıkarları ile ve sermaye ile uyum halinde değil, çelişik bulunuyor. Bu bakımdan, köylüler, doğal olarak, müttefiklerini ve yol göstericilerini, ödevi burjuva düzenini devirmek olan *kentlerin proletaryasında* buluyorlar. Ama *kuvvetli ve mutlak hükümet,* ki bu İkinci Napoléon'un uygulamaya koymak durumunda olduğu ikinci "*idée napoléonienne*"dir, kesinlikle bu "*ordre matériel*"i* açıkça, kuvvet yoluyla savunmaya çağırmaktadır. Onun için, bu "maddî düzen", Bonaparte'ın köylülere karşı bütün bildirgelerinde boyuna yinelenen bir slogan gibi iş görmektedir.

*"Maddî düzen." —ç.

Sermayenin ona zorla kabul ettirdiği ipoteğin yanısıra, *vergi* de yüklenir küçük toprak mülkiyetinin sırtına. Vergi, bürokrasinin, ordunun, kilisenin, mahkemenin, kısaca bütün yürütme gücü aygıtının hayat kaynağıdır. Kuvvetli hükümet ve ağır vergiler, eşanlamlı iki terimdir. Küçük toprak mülkiyeti, kendi doğası gereği, çok güçlü ve çok kalabalık bir bürokrasiye temelden hizmet eder. Küçük toprak mülkiyeti, bütün ülke yüzeyinde eşit düzeyde ilişkiler ve kişiler yaratır, ve bu bakımdan da merkezî bir iktidar için bu aynı kitlenin her noktası üzerine aynı etkiyi uygulama olanağını doğurur. Halk yığını ile bu merkezî hükümet arasında yeralan, aracı, aristokratik tabakaları ortadan kaldırır. Dolayısıyla, her yandan, bu merkezî iktidarın dolaysız müdahalesine ve onun dolaysız organlarının işe karışmasına meydan verir. Nihayet, ne kırda, ne de kentte, iş bulamadıkları için bir çeşit saygıdeğer sadaka gibi memurluk görevleri araştıran ve bu görevlerin yaratılmasına yolaçan fazladan bir işsiz nüfus yaratır. Napoléon zamanında bu kalabalık hükümet personeli, yalnız doğrudan doğruya üretici değildi, şu anlamda ki, devletin kaldırdığı vergiler sayesinde, bu personel, yeni oluşan köylülük için, kamu işleri biçiminde, burjuvazinin kendi özel sanayiinin yardımı ile henüz gerçekleştiremediği şeyi gerçekleştiriyordu. Devlet vergisi, dolayısıyla, kent ile kır arasında değiş-tokuşu sürdürmek için gerekli bir zor aracı idi. Yoksa, küçük toprak sahibi köylü, Norveç'te ve İsviçre'nin bir bölümünde olduğu gibi, kendi kendinden hoşnut bir kır adamı olarak kentli ile tüm ilişkisini keserdi. Napoléon, süngülerinin yardımı ile yeni pazarlar açarak ve Kıtayı yağma ederek, önceden kaldırılmış vergileri, ana parası ve faizi ile birlikte ödedi. Bu vergiler o zaman köylü sanayii için bir dürtü oluyordu, oysa şimdi bu sanayiin en son kaynaklarını da elinden alıyor, sonunda onu yoksulluğa karşı silahsız bırakıyorlar. Şeritlerle süslenmiş ve besili koskoca bir bürokrasi, işte İkinci Bonaparte'ın en çok hoşuna giden *"idée napoléonienne"*. Nasıl hoşuna gitmesin ki, o kendisini, toplumun gerçek sınıfları yanında, kendi rejiminin devamını, kendisi için bir peynir ekmek sorunu haline gelen yapma bir kast yaratmak zorunda görüyor. Onun için son işlemlerinden biri de, memurların aylıklarının yeniden eski dü-

zeyine yükseltilmesi ve yeni bir yiyim kapısı yaratılması oldu.

Bir başka *"idée napoléonienne"* hükümet aracı olarak, *rahiplerin* egemenliğidir. Yeni meydana gelmiş küçük toprak mülkiyeti, toplumla uyumu, doğa güçlerine karşı bağımlılığı ve kendisini yukarıdan koruyan otoriteye boyun eğişi ile doğal olarak dindar idiyse de, borçlar altında ezilen, toplum ile ve yüksek otorite ile arası bozulan, kendi dar sınırları dışına itilen küçük toprak mülkiyeti, doğal olarak dinsel değildir. Gökyüzü, henüz yeni ele geçirilen toprağın önemsiz küçük parçasının pek hoş bir tamamlayıcısı idi, yağmuru ve güneş ışığını gönderiyordu. Ama gökyüzünün, küçük mülkiyetin yerini tutması istenirse, bu, bir hakaret olur. O andan itibaren rahip, artık yalnız İkinci Bonaparte zamanında, Napoléon zamanında olduğunun tersine, kentlerde, köylü rejiminin düşmanlarını gözlemekle değil, köyde, Bonaparte'ın düşmanlarını gözlemekle görevli yeryüzü polisinin kutsanmış köpeği gibi görünür. Roma'ya karşı sefer, gelecek kez, bizzat Fransa'da ama Bay de Montalembert'in istediğinden bambaşka bir doğrultuda olacak.

Temel *"idée napoléonienne"*, nihayet, ordunun üstünlüğü idi. Ordu, küçük köylülerin *"le point d'honneur"** idi, onlar dışarıda yeni mülkiyet biçimini savunurken, yeni kazandıkları milliyeti yüceltirken, dünyayı yağmalar ve altüst ederken, bizzat kahramanlara dönüşmüştüler. Üniforma onların kendi devlet giysisi idi, savaş onların şiiri, imgelemde uzatılan ve genişletilen tarla yurttu, ve yurtseverlik, mülkiyet duygusunun en ülküsel biçimiydi. Ama şimdi, Fransız köylüsünün, kendilerine karşı mülkiyeti savunmak zorunda olduğu düşmanlar, artık kazaklar değil, haciz memuru ve tahsildardı. Tarla, artık yurt denilen yerde değil, ipotek kayıtlarında bulunuyor. Ordunun kendisi bile, artık köylü gençliğin çiçeği değil, kır lumpen-proletaryasının bataklık çiçeğidir. Ordunun büyük bölümü, tıpkı İkinci Bonaparte'ın Napoléon'un yerini alması, onun yerine geçmesi gibi, başkalarının yerine bedel karşılığında asker olanlardan, başkalarının yerini alanlardan oluşuyor. Onun başarısı, şimdi, bir jandarma hizmeti olarak, köylüleri, dağ keçisi avlar gibi av-

*"Onur sorunu." —ç.

lamaktan ibarettir, ve kendi sisteminin iç çelişkileri, 10 Aralık derneği başkanını Fransız sınırları dışına ittiği zaman, ordu, birkaç haydutluktan sonra, gittiği yerde, artık defne dalları devşirmeyecek, dayak yiyecek.

Görüldüğü gibi bütün *"idées napoléoniennes", henüz gelişmemiş ve henüz gençlik tazeliğindeki küçük toprak mülkiyetinin çıkarlarına uygun fikirlerdir.* Yaşlılık aşamasına geçmiş küçük toprak mülkiyetinin çıkarları ile çelişiktirler. Bu fikirler küçük toprak mülkiyetinin cançekişme sanrılarından başka bir şey değildir, tümce biçimine dönüşen sözcüklerdir, hayalet biçimine geçen ruhlardır. Ama Fransız ulusunun kitlesini geleneğin ağırlığından kurtarmak, özgür kılmak ve devlet ile toplum arasında var olan çözümlenemez çelişkiyi bütün arılığı ile ortaya çıkarmak için, bir imparatorculuk taklidi zorunluydu. Küçük toprak mülkiyetinin gittikçe artan çöküşü ile birlikte, onun üzerine kurulan devlet yapısı da yıkılıyor. Modern toplumun gerektirdiği siyasal merkeziyet, ancak, eskiden feodalizme karşı savaşmak için türetilen hükümet aygıtının, askerî ve bürokratik aygıtın kalıntıları üzerinde yükselebilir. [Devlet aygıtının yıkılması, merkezileşmeyi tehlikeye düşürmeyecektir. Bürokrasi, henüz, karşıtının, feodalitenin etkisinde bulunan bir merkeziyetin alt ve kaba biçiminden başka bir şey değildir. Napoléon'un yeniden tahta çıkışından umutsuzluğu düşen Fransız köylüsü, kendi küçük işletmesine olan inancını yitiriyor, bu küçük mülkiyet üzerine kurulu bütün devlet yapısını deviriyor ve *proletarya devrimi, böylece koroyu gerçekleştiriyor, bu koro olmadan onun solosu bütün köylü uluslarda bir cenaze marşı halini alıyor.*]*

Fransız köylülerinin durumu, bize, İkinci Bonaparte'ı Sina tepesine götüren, ama yasaları almak için değil de vermek için götüren 20 ve 21 Aralık seçimlerinin sırrını açıklıyor. Doğrusunu** isterseniz, Fransız ulusu, bu uğursuz günlerde, diz çöküp her gün "Aziz genel oy, bizim için dua ediniz!" diye yalvaran demokrasiye karşı çok büyük bir günah

*Köşeli parantez içine aldığımız bu kısım İngilizce metinde, "Marx'ın bu bölümü 1869 baskısından çıkardığı" belirtilerek, dipnotta verilmektedir. —ç.

**"Doğrusunu..." diye başlayan tümceden paragrafın sonuna kadar olan kısım, İngilizce metinde (bkz: s. 484) yer almamaktadır. —ç.

işledi. Genel oy hakkının tutkunları, besbelli ki, onların lehinde o kadar büyük şeyleri gerçekleştiren Bonaparte II'yi bir Napoléon'a, bir Saül'ü[303] bir Aziz Paul'e ve bir Simon'u[304] bir Aziz Pierre'e dönüştüren böyle şaşılası olağanüstü bir güçten vazgeçmek istemiyorlar. Halkın düşüncesi, onlarla, seçim sandığı aracılığı ile konuşuyor, Tanrının da peygamber Ezekiel[305] aracılığı ile kuru-kemiklerle konuşması gibi: *Haec dicit dominus deus ossibus suis: Ecce, ego intro mittan in vos spiritum et vivelit.* (Şöyle konuştu Ulu Tanrı kuru-kemiklerine: İşte, ben size ruh vereceğim, ve siz yaşayacaksınız!)

Burjuvazinin, açıkçası, o zaman, Bonaparte'ı seçmekten başka bir seçeneği yoktu. Zorbalık ya da anarşi. Elbette zorbalıktan yana kullandı oyunu. Constance'daki din bilginleri toplantısında,[306] püritenler, papaların sefih yaşayışlarından yakındıkları ve törelerde bir reform yapmanın zorunluluğu üzerine sızlandıkları zaman, kardinal Pierre d'Ailly, gök gibi gürleyen bir sesle haykırdı onlara: "Yalnız, şeytanın ta kendisi kurtarabilir Katolik Kilisesini, siz ise melekleri istiyorsunuz!" Onun gibi, Fransız burjuvazisi de darbenin ertesi günü bağırdı: Artık yalnız, 10 Aralık derneğinin başkanı kurtarabilir burjuva toplumunu! Artık yalnız hırsızlık kurtarabilir burjuva toplumunu! Yalnız piçlik, aileyi; düzensizlik, düzeni kurtarabilir!*

Kendini toplumdan bağımsız kılan bir yürütme gücü olarak, Bonaparte, misyonunun "burjuva toplumunun" güvenini sağlamak olduğunu hissediyor. Ama bu burjuva takımının gücü orta sınıftır. Onun içindir ki, kendisine, bu sınıfın temsilcisi gözüyle bakıyor, ve bu anlayışla kararnameler yayınlıyor. Ama Bonaparte'ın kendisi bir şeyse eğer, bu, orta sınıfın siyasal etkinliğini kırdığı ve her gün de kırmakta olduğu içindir. Onun içindir ki, kendisini, orta sınıfın siyasal ve edebî gücüne karşı hasım olarak görüyor. Ama, burjuvazinin maddî gücünü korumakla, onun siyasal gücünü yeniden yaratıyor. Bunun içindir ki, bir yandan, kendini gösterdiği her yerde sonucu yok ederken, nedeni alıkoyması ge-

*Son iki tümce İngilizce metinde (s. 484) şöyledir: "Yalnız hırsızlık, mülkiyeti kurtarabilir; yalnız yalan yemin, dini; piçlik, aileyi; düzensizlik, düzeni." —ç.

rekiyor. Ama bütün bunlar, neden ile sonuç arasında küçük küçük karışıklıklar olmadan yapılamıyor, çünkü biri ve öteki, karşılıklı etki ve tepkileri içinde ayırdettirici niteliklerini yitiriyorlar. Sınır ayrımı çizgisini silen yeni kararnameler bundan ileri geliyor. Aynı zamanda, Bonaparte, köylülerin ve genel anlamda halkın, burjuva toplumu sınırları içinde alt sınıflara mutluluk getirmek isteyen temsilcisi olmak sıfatıyla, kendini, burjuvaziye karşı görüyor. "Hakikî Sosyalistleri"[213] peşinen hükümete ilişkin bilgeliklerinden yoksun bırakan kararnameler bundan ileri geliyor. Ama Bonaparte, kendisini her şeyden önce, kendisinin de, çevresinin de, hükümetinin ve ordusunun da ait bulunduğu lumpen-proletaryanın, en birinci derdi kendi çıkarlarına özen göstermek ve Devlet Hazinesinden Kaliforniya piyangolarının biletlerini çekmek olan lumpen-proletaryanın temsilcisi olarak, 10 Aralık derneğinin başkanı olarak görüyor. Ve, kararnamelerle de, kararnameler olmadan da ve kararnamelere karşın da 10 Aralık derneğinin başkanı olduğunu olumluyor.

Adamın bu çelişik görevi, onun hükümetinin çelişkilerini, kimi kez şu ya da bu sınıfı kazanmaya, kimi kez de aşağılamaya çalışan ve en sonunda bütün sınıfları kendisine karşı ayağa kaldıran anlamsız o yanı bu yanı yoklayışlarını açıklıyor. Pratikteki bu kararsızlık, bellisizlik, hükümet işlerindeki buyurgan, kesin üslupla, körü körüne amcadan kopya edilen üslupla, çok komik bir karşıtlık meydana getiriyor.

Sanayi ve ticaret, dolayısıyla orta sınıfın işleri, kuvvetli bir hükümetin yönetiminde, sıcak bir serada imiş gibi serpilip gelişmelidir. Dolayısıyla, bir sürü demiryolu hattı imtiyazı verilmesi. Ama aynı şekilde bonapartçı lumpen-proletaryayı da zenginleştirmek gerekir. Dolayısıyla, borsada acemilerin demiryolları imtiyazları üzerine dolap çevirmeleri. Ama hiç bir sermaye, demiryolları yapımını finanse etmeye talip olmaz. Banka, demiryolu kumpanyalarının hisse senetleri üzerinden avans vermeye zorlanır. Ama aynı derecede banka, şahsen sömürülmek de istenir, onun için de pohpohlanır. Banka haftalık bilançosunu yayınlamak yükümünden bağışlanır. Bankanın hükümetle aslan payı antlaşması. Ama halka iş vermek gerekir. Dolayısıyla, kamu işleri yapılması emredilir. Ama kamu işleri halkın malî yükünü artırır.

Dolayısıyla, yıllık devlet rantları (faizleri) %5'ten %4,5'a çevrilerek rant sahiplerinin zararına vergiler düşürülür. Ama birkaç parmak bal da orta sınıflara vermek gerekir. O halde şarap vergisi, şarabı *"au détail"** satın alan halk için iki katına çıkartılır, şarabı *"en gros"*** içen orta sınıflar için yarıya indirilir. Mevcut işçi örgütleri dağıtılır, ama ortaklığın gelecekteki harikaları kutlanır. Köylülerin yardımına koşmak gerekir. O halde köylünün borçlanmasını ve mülkiyetinin tek elde toplanmasını kolaylaştıran toprak kredi bankaları kurulur. Ama bu bankalar, Orleans sülâlesinin müsadere edilen malları üzerinden para elde edilmesine hizmet etmelidir. Ama hiç bir kapitalist, kararnamede bulunmadığından, böyle bir koşulu kabul etmek istemediği için, toprak bankası, basit bir kararname olarak kalır vb., vb..

Bonaparte, toplumun bütün sınıflarının ataerkil velinimeti olarak ortaya çıkmayı isterdi. Ama hiç bir sınıfa, öteki sınıftan almaksızın bir şey veremez. Tıpkı *Fronde*[278] çağında, bütün mallarını yandaşlarının kendisine karşı yükümlülük haline dönüştürdüğü için Guise dükü hakkında Fransa'nın en iyiliksever adamı denmesi gibi, Bonaparte da, Fransa'nın en iyiliksever adamı olmak ve Fransa'nın bütün mülkiyetini, bütün emeğini kendisine karşı kişisel bir yükümlülük haline dönüştürmek isterdi. Sonra gene Fransa'ya armağan etmek üzere, ya da daha doğrusu Fransız parasıyla yeniden satın almak üzere, bütün Fransa'yı çalmak isterdi, çünkü 10 Aralık derneği başkanı olmak sıfatıyla kendisine ait olması gerekeni satın alması gerekir. Bütün devlet kurumları, Senato, Danıştay, Yasama Organı, *Légion d'honneur,* asker madalyaları, genel çamaşırhaneler, kamu hizmetleri, demiryolları, erler hariç olmak üzere, ulusal muhafızın genelkurmayı, Orleans sülâlesinin müsadere edilen malları, —bütün bunlar— alım-satım konusu haline geldiler. Ordudaki ve hükümet mekanizmasındaki her makam, bir satınalma aracı haline gelir. Ama Fransa'dan çalınmış olanın yeniden Fransa'ya verildiği bu sürecin en önemli özelliği, tedavül sırasında, 10 Aralık derneğinin liderinin ve üyelerinin ceplerine giden yüzdelerdir. Bay De Morny'nin met-

*Perakende (ya da, azar azar). —ç.
**Toptan (ya da, bol bol). —ç.

resi kontes L.'nin, Orleans sülâlesinin mallarının müsaderesini nitelendirmek için kullandığı nükte: *"C'est le premier vol* de l'aigle"*** sözü, zaten artık *kartal* olmaktan çok bir *karga* olan bu *kartalın* bütün uçuşlarına uygulanabilir. Onun kendisi ve yandaşları, İtalyan azizinin, daha yıllar boyu tüketemeyeceği kadar bol olan mallarını büyük bir gösterişle sayıp duran cimriye verdiği öğüdü her gün birbirlerine yinelediler: *"Tu fai il conto sopra i beni, bisogna prima far il conto sopra gli anni."**** Yılların hesabında bir yanlış yapmamak için dakikaları sayıyorlar. Sarayda, bakanlıklarda, yönetimin ve ordunun başında tıklım tıklım bir maskaralar kalabalığıdır gidiyor, ve bu kalabalık için söylenebilecek en iyi şey, bunun, sırmalı giysileri içinde Soulouque'un en yüksek mevkideki kişilerinki gibi gülünç bir kasılmayla ayak altında dolanan gürültücü, kötü ün salmış, yağmacı, derbederler takımı olduğudur. Eğer bu kalabalığın ahlâkçısının *Véron-Crevel***** ve düşünürünün de *Granier de Cassagnac* olduğu düşünülecek olursa, kişi, 10 Aralık derneğinin bu yüksek tabakasını açıkça gözünde canlandırabilir. Guizot, kendi başkanlığı zamanında bu Granier'yi, bir küçük gazetede hanedan muhalefetine karşı kullandığı zaman *"C'est le roi des drôles"****** diye övmek alışkanlığındaydı. Bonaparte'ın sarayına ve kliğine ilişkin olarak, Kral Naipliğini[307] ya da Louis XV'i anımsamak yanlış olur. Çünkü "... Fransa daha önce de bir sürü metres hükümeti görmüştür: ama, henüz, hiç bir zaman bir *hommes entretenus****** hükümeti görmedi."

Durumunun gerektirdiği çelişkilerin baskısı altında, bir yandan Napoléon'un yerini dolduracak kişi olarak, bir hokkabaz gibi, kamuoyunun gözünü kendi üzerinde tutmak zo-

**Vol*, hem "uçuş" ve hem de "hırsızlık" demektir. [*Marx'ın notu.*]

**"Bu, kartalın ilk uçuşudur (hırsızlığıdır)." (Burada, Fransızca "*vol*" sözcüğünün, "uçuş" ve "hırsızlık" gibi çift anlamlılığından yararlanılarak sözcük oyunu yapılıyor.) —ç.

***"Mallarını sayıp duracağına, yaşayacak kaç yılın kaldığını saymaya başlasan daha iyi edersin." —ç.

*****Kuzen Bette* adlı yapıtında Balzac, tümüyle ahlâksız Parisli darkafalıyı, *Constitutionnel*'in sahibi Dr. Véron'a benzeterek çizdiği Crevel ile canlandırmaktadır. [*Marx'ın notu.*]

*****"Bu, maskaralar kralıdır." —ç.

******Aktarılan sözcükler Madame Girardin'indir. [*Marx'ın notu.*] *Hommes entretenus:* kapatma erkekler. —ç.

runluluğu altında, sürekli şaşkınlık yaratarak, yani her gün *minyatür bir hükümet darbesi* yapmak zorunluluğu altında, Bonaparte, bütün burjuva ekonomisinin altını üstüne getiriyor, 1848 Devrimi için ihlâl edilmez görünen her şeyi ihlâl ediyor; kimilerini devrime boyun eğmiş, kimilerini de devrim ister duruma getiriyor ve hükümet mekanizmasından hükümet mekanizması halesini çekip çıkartarak, onu hiçe sayarak, onu aynı zamanda hem rezil hem de gülünç ederek bizzat düzen adına anarşi yaratıyor. Paris'te Trèves'in (Trier'nin) Kutsal Libası'na[308] tapınmayı, Napoléon'un imparatorluk pelerinine tapınma olarak tazeliyor. Ama imparatorluk pelerini en sonunda Louis Bonaparte'ın omuzlarından düştüğü gün, Napoléon'un tunçtan heykeli, Vendôme dikilitaşının[257] tepesinden gümbürtüyle devrilecektir.

Aralık 1851-Mart 1852'de
Marx tarafından yazılmıştır

1852'de New-York'ta,
Die Revolution, n° 1'de
yayınlanmıştır

İmza: *Karl Marx*

HİNDİSTAN'DA İNGİLİZ EGEMENLİĞİ[309]

Londra, Cuma, 10 Haziran 1853

Alplere karşılık Himalayaları ile, Lombardiya ovalarına karşılık Bengal ovaları ile, Apeninlere karşılık Dekkanları ile, Sicilya adasına karşılık Seylan adacığı ile Hindistan, Asyatik boyutlarda bir İtalya'dır. Toprakta aynı zengin ürün çeşitliliği, ve siyasal görünümde aynı parçalanmışlık. İtalya nasıl zaman zaman istilâcının kılıcı ile ayrı ulusal yığınlara ufalanmışsa, Hindistan'ın da, müslümanların, Moğolların,[310] ya da İngilizlerin baskısı altında olmadığı zamanlar, kent sayısı kadar hatta köy sayısı kadar çok bağımsız ve çatışan devletlere ayrışmış olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte, Hindistan toplumsal açıdan İtalya değil, Doğu İrlanda'dır. Ve İtalya ile İrlanda'nın sefahat dünyası ile elem dünyasının bu garip bileşimi, Hindistan dininin eski geleneklerinde ön-

görülmektedir. Bu din, her şeyden önce, bir şehvet coşkunluğu dini ve nefse eziyet eden bir sofuluk dinidir; bir Linyam[311] ve Juggernaut[312] dinidir; Keşiş ve Bayedere dinidir.

Hindistan'ın bir altın çağı olduğuna inananların görüşlerini paylaşmıyorum, ama bu görüşümün doğrulanması için de, Sir Charles Wood gibi Khuli Han'ın otoritesine başvurmuyorum. Ama, örneğin, Aurung-Zebe zamanını alınız; ya da Kuzeyde Moğolların, ve Güneyde de Portekizlilerin ortaya çıktığı evreyi; ya da müslüman istilâsı ve Güney Hindistan'daki Heptarşi[313] çağını; ya da, isterseniz, daha da gerilere, antikiteye gidiniz; Hindistan sefaletinin başlangıcını, dünyanın hıristiyan yaradılışından bile çok daha gerilerdeki bir evreye dayanan brahmanın[314] kendi mitolojik kronolojisini alınız.

Ne var ki, İngilizlerin Hindistan'a getirdikleri sefaletin esas olarak farklı ve tüm Hindistan'ın daha önceleri çekmiş olduğundan sonsuz ölçüde daha yoğun türden olduğundan kuşkuya yer yoktur. İngiliz Doğu Hindistan Şirketi[315] tarafından asyatik despotizmin üzerine oturtulmuş bulunan ve Salsette Tapınağı'ndaki[316] bizi ürküten kutsal canavarların herbirinden daha canavarca bir bileşim oluşturan Avrupa despotizmini kasdetmiyorum. Bu, İngiliz sömürge yönetiminin ayırıcı özelliği değil, yalnızca Hollanda'nınkinin bir taklididir ve İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'nin çalışmasını nitelendirmek için, Java'nın *İngiliz* valisi Sir Stamford Faffles'ın eski Hollanda Doğu Hindistan Şirketi konusunda söylediklerini sözcüğü sözcüğüne yinelemek yeterlidir:

"Salt kazanç anlayışıyla harekete geçmiş olan ve, bir Batı Hindistan plantasyoncusunun insan mülküne ödediği alım parasını ödememiş olduğundan, uyruklarına bir Batı Hindistan plantasyoncusununkinden daha az ilgi ya da anlayış gösteren Hollanda Kumpanyası, halkın katkılarını son zerresine, emeklerini en son damlasına kadar sızdırmak için mevcut despotizm mekanizmasının tümünü harekete geçirmiş ve böylece keyfî ve yarı-barbar hükümeti politikacıların tüm denenmiş dehaları ve tüccarların tüm tekelci çıkarcılıkları ile çalıştırarak onun kötülüklerini artırmıştır."

Hindistan'daki tüm iç savaşlar, istilâlar, devrimler, fetih-

ler, açlıklar, birbiri peşi sıra gelen bu eylemler şaşılacak kadar karmaşık, hızlı ve yıkıcı görünürlerse de, yalnızca yüzeyde kalmışlardır. İngiltere, henüz herhangi bir onarım belirtisi göstermeksizin, Hindistan toplumunun tüm çerçevesini parçalamıştır. Yenisini kazanmaksızın kendi eski dünyasının böylece yitmiş olması, Hindu'nun mevcut sefaletine özel türden bir kasvet getirmekte ve İngiltere tarafından yönetilmekte olan Hindistan'ı bütün eski geleneklerinden ve tüm geçmiş tarihinden ayırmaktadır.

Çok eski zamanlardan beri Asya'da, genellikle, üç hükümet bakanlığı olagelmiştir: Maliye, ya da iç yağma; Savaş, ya da dış yağma; ve nihayet Kamu Hizmetleri bakanlığı. İklim ve coğrafî koşullar, özellikle Büyük Sahra'dan başlayıp Arabistan'dan, İran'dan, Hindistan'dan ve Tartari'den* geçip Asya'nın en yüksek dağlık yerlerine kadar uzanan engin çöl alanları, kanallar ve su şebekeleri ile yapılan yapay sulamayı Doğu tarımının temeli yapmıştır. Mısır'da ve Hindistan'da olduğu gibi, sel suları, Mezopotamya, İran, vb. topraklarının bereketini artırmakta kullanılmıştır; sulama kanallarını beslemekte bunlardan büyük çapta yararlanılmıştır. Flanderler'de** ve İtalya'da olduğu gibi Batı'da da özel girişimi gönüllü işbirliğine itmiş bulunan suyun bu biçimde ekonomik ve ortaklaşa kullanılması zorunluluğu, gönüllü işbirliğini harekete geçirmekte uygarlığın çok düşük düzeyde kaldığı ve coğrafik boyutların çok geniş olduğu Doğu'da, hükümetin merkezî gücünün müdahalesini zorunlu kılmıştır. Böylece bütün asyatik hükümetlere yerine getirmeleri gereken iktisadî bir işlev kamu hizmetleri sağlama işlevi düşmüştür. Bir merkezî hükümete dayanan ve sulamanın ve akaçlamanın ihmal edilmesiyle derhal bozulan toprağın bu yapay bereketlendirilmesi, bir zamanlar çok parlak bir biçimde işlenen Palmira, Petra, Yemen'deki kalıntılar gibi, Mısır'ın, İran'ın ve Hindistan'ın geniş bölgeleri gibi koskoca alanları, şimdi, tersi durumda çok garip görünen kıraç ve çöl halinde buluşumuzu açıklamaktadır; bu, ayrıca, bir tek yıkım savaşının bir ülkenin nüfusunu yüzyıllar boyu nasıl tükettiğini ve onu

*Asya ve Avrupa'da, Japon Denizinden Dinyeper'e kadar uzanan, sınırları kesin olarak belli olmayan tarihsel bir bölge. —ç.

**Batı Belçika ve Kuzey Fransa'da Kuzey Denizine komşu bir bölge. —ç.

tüm kendi uygarlığından çekip kopardığını da açıklamaktadır.

Şimdi, Doğu Hindistan'daki İngilizler, ardıllarının maliye ve savaş bakanlıklarını benimsemişler, ama kamu hizmetleri bakanlığını tümüyle ihmal etmişlerdir. İngilizlerin serbest rekabet, *laissez-faire* ve *laissez-aller** ilkelerine göre yürütülmesi olanaksız olan tarımdaki bozulma bundandır. Ama asyatik imparatorluklarda tarımın bir hükümet zamanında bozulduğunu, bir başka hükümet zamanında ise yeniden canlandığını görmeye çok alışığız. Avrupa'da hasadın iyi ya da kötü mevsime göre değişmesi gibi, buralarda da hasat iyi ya da kötü hükümetlere tekabül eder. Şu halde, tüm Asya dünyasının tarih kayıtlarında bir yenilik yaratan çok farklı önemde bir olay buna eşlik etmemiş olaydı, tarımın aşağılanması ve ihmali, kötü olsa bile, davetsiz gelen İngilizler tarafından Hindistan toplumuna indirilen son darbe olarak görülemezdi. Hindistan'ın geçmişinin siyasal yönü ne denli değişmiş görünürse görünsün, toplumsal koşulları, en eski uygarlığından beri, 19. yüzyılın ilk on yılına dek, değişmeden kalmıştır. Her zaman olduğu gibi onbinlerce eğirici ve dokumacı yaratan eltezgâhı ve çıkrık, bu toplum yapısının mihveri oldular. Çok eski zamanlardan beri Avrupa, Hint emeğinin çok beğenilen dokumasını almış, buna karşılık kendi kıymetli madenlerinden göndermiş ve böylelikle kuyumcuya, süse olan aşkın, en aşağı sınıfın, neredeyse çıplak dolaşanların bile çoğu kez kulaklarına bir çift altın küpe takacak ve boyunlarından da herhangi bir altın ziynet sallandıracak kadar büyük olduğu Hint toplumunun bu vazgeçilmez üyesine malzeme sağlamıştır. El ve ayak parmaklarına takılan yüzükler de çok yaygındı. Kadınlar kadar çocuklar da el ve ayak bileklerinde çoğu kez altın ya da gümüşten ağır bilezikler taşıyorlardı, ve evlerde altın ya da gümüşten tanrı heykellerine raslanıyordu. Hint eltezgâhını parçalayan ve çıkrığını yokeden, davetsiz gelen İngiliz olmuştur. İngiltere, Hint pamuklu kumaşlarını Avrupa pazarlarından yoksun bırakmakla başlamıştır işe; ardından Hindistan'a ipliği sokmuş ve so-

*"Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" (ekonomik ilişkiler alanında devletin müdahale etmemesi ve serbest ticaret üzerinde ısrar eden burjuva iktisatçıların, serbest ticaretçilerin sloganı). —*Ed.*

nunda da pamuklu kumaşın anavatanını pamuklu kumaşa boğmuştur. 1818'den 1836'ya kadar İngiltere'den Hindistan'a yapılan iplik ihracatı, 1'e 5.200 oranında artmıştır. 1824'te Hindistan'a yapılan İngiliz muslinleri ihracatı 1.000.000 yardı bulmazken, 1837'de 64.000.000 yardı aşmıştır. Ama aynı zamanda, Dakka'nın nüfusu, 150.000 kişiden 20.000'e düşmüştür. Dokumalarıyla ünlü Hint kentlerinin bu biçimde sönüşü, hiç de olabileceklerin en kötüsü değildi. İngiliz buharlı makinesi ve bilimi, Hindistan'ın her yerinde tarım ile imalât sanayii arasındaki birliği yıktı.

Bu iki durum —Hintlinin, bir yanda, bütün doğu halkları gibi, tarımının ve ticaretinin temel koşulu olan büyük kamu hizmetlerinin yürütülmesini merkezî hükümete bırakmış olması, öte yanda, ülkenin her yerine yayılmış ve tarımsal ve sınaî uğraşların yerel birliği ile küçük merkezlerde toplaşmış olması—, bu iki durum, en eski zamanlardan beri, belirli özelliklere sahip bir toplumsal sistem getirmiştir — bu küçük birliklerin herbirine kendi bağımsız örgütlenmelerini ve farklı yaşamlarını veren *köy sistemini.* Bu sistemin özgün niteliği, İngiliz Avam Kamarasının Hindistan işlerine ilişkin eski bir resmî raporunda yer alan şu aşağıdaki anlatımdan da görülebilir.

"Coğrafik olarak düşünüldüğünde, bir köy, birkaç yüz ya da bin arklık ekime elverişli ve elverişsiz toprakları kapsayan bir arazi parçasıdır; siyasal olarak bakıldığında ise, bir korporasyonu ya da kasaba yönetimini andırır. Memur ve hizmetlilerden oluşan kuruluşu şunları içerir: genel olarak köyün işlerine bakan, anlaşmazlıkları gideren, polise nezaret eden ve kendi köyünde hasılatı toplama işini yürüten ve bu iş dolayısıyla artan kişisel etkinliğinin, ve durum ile ve halkın işleri ile olan yakın ilgisinin, kendisini, bu görev için en uygun kişi haline getirdiği *potail,* ya da başmukim. *Kurnum,* tarımsal hesapları tutar ve buna ilişkin her şeyi kaydeder. *Tallier* ve *totie,* ki bunlardan birincisinin görevi suç ve kabahatler konusunda bilgi edinmek ve bir köyden ötekine seyahat eden kimselere eşlik etmek ve onları korumaktır; ikincisinin görev alanı daha çok doğrudan köyle ilgili görünmektedir ve görevleri arasında ürünleri korumak ve ürünün ölçülmesine yardımcı olmak da vardır. Köyün sınırlarını koruyan, ya da an-

laşmazlık durumunda bu konuda kanıtlar gösteren *sınırcı.* Tank ve Suyolları Yöneticisi, tarımsal amaçlı su dağıtımını düzenler. Köy ayinlerini yürüten Brahman. Bir köydeki çocuklara kum üzerine yazı yazmayı ve okumayı öğretirken görülen öğretmen, Takvim-Brahman, ya da müneccim, vb.. Bu memur ve hizmetliler, genel olarak, bir köy kuruluşunu oluştururlar; ama ülkenin bazı kesimlerinde kuruluş bu kadar geniş değildir; yukarda tanımlanan bazı görev ve işlevler aynı kimsede birleşirler; öteki yerlerde ise, kuruluş, yukarda sayılan kişi sayısını aşar. Ülke sakinleri, bu basit beledî hükümet biçimi altında çok eski zamanlardan beri yaşayagelmişlerdir. Köy sınırları çok nadiren değişmiştir; bazan savaş, kıtlık ya da hastalık yüzünden köylerin kendileri zarar görmüşler ve hatta yok olmuşlarsa da, aynı ad, aynı sınırlar, aynı mülkler, ve hatta aynı aileler yüzyıllar boyu süregelmiştir. Köy sakinleri, krallıkların yıkılması ya da parçalanması konusunu kendilerine hiç dert edinmemişlerdir; köy bütün olarak kaldığı sürece, köyün hangi güce devredildiği, ya da hangi hükümdarın eline geçtiği ile ilgilenmemişlerdir; iç ekonomisi değişmeden kalmıştır. Potail hâlâ başmukimdir, ve hâlâ köyün kadısı ya da sulh yargıcı, ve tahsildarı ve rentor'u olarak hareket etmektedir."

Bu küçük kalıplaşmış toplumsal organizma biçimleri, İngiliz vergi tahsildarının ve İngiliz askerinin sert müdahalesinden çok, İngiliz buharlı makineleri ve İngiliz serbest ticareti ile büyük çapta çözülmüşler ve yokolmaktadırlar. Bu aile toplulukları, onlara kendi kendilerine yetme gücü veren el dokumacılığının, el eğirmeciliğinin ve el tarımcılığının o özgün bileşimi içinde, ev sanayiine dayandırılmıştı. Eğiriciyi Lancashire'a, dokumacıyı ise Bengal'e yerleştiren, ya da Hintli eğiricinin ve dokumacının her ikisini birden yokeden İngiliz müdahalesi, bu küçük yarı-barbar, yarı-uygar toplulukların iktisadî temellerini ortadan kaldırarak bunları dağıtmış ve, böylece, Asya'da o zamana dek görülmüş en büyük, ve doğruyu söylemek gerekirse, biricik *toplumsal* devrimi yaratmıştır.

Bu onbinlerce çalışkan ataerkil ve zararsız toplumsal organizmanın dağıtılmasını ve paramparça edilmesini, yıkımlar içine düşmesini ve bunları oluşturan bireylerin aynı zaman-

da eski uygarlık biçimlerini ve kalıtsal yaşam araçlarını yitirmelerini görmek ne denli tiksinti yaratsa bile, saf ve sevimli köy topluluklarının, zararsız görünümlerine karşın, her zaman Doğu despotizminin temellerini oluşturmuş olduklarını, bunların insan zihnini olabilecek en dar çerçeve ile sınırlandırdığını, onu hurafenin karşı konmaz aleti haline getirdiğini, geleneksel kurallara köle ettiğini, onu her türlü büyüklükten ve tarihsel erkten yoksun bıraktığını unutmamalıyız. Bütün dikkatini sefil bir toprak parçası üzerinde yoğunlaştırarak imparatorlukların yıkılmaları, anlatılması olanaksız vahşetler, koskoca kentlerin nüfuslarının katledilmeleri karşısında, kendisini lütfedip farkeden herhangi bir saldırganın çaresiz kurbanı olan doğa olayları karşısında gösterdiği ilgiden fazlasını göstermeyerek seyirci kalmış bu barbarca bencilliği unutmamalıyız. Bu haysiyetsiz, hareketsiz ve bitkisel yaşamın, bu edilgin varoluş biçiminin, öte yanda, bunun tersine, vahşî, amaçsız, sınırsız bir yakıp yıkma gücü uyandırdığını ve Hindistan'da cinayetin kendisini bir dinsel ayin haline getirdiğini unutmamalıyız. Bu küçük toplulukların kast ayrılıkları ve kölelik yüzünden bozulmuş olduklarını, insanı çevresi üzerinde egemen duruma getirecekleri yerde onu dış koşullara bağımlı hale getirdiklerini, kendi kendine gelişmekte olan bir toplumsal durumu hiç değişmeyen doğal bir yazgı haline dönüştürdüklerini ve böylece, insanın aşağılamasını, doğa egemeni insanın maymun *Hanuman** inek *Sabbala*** önünde büyük bir aşkla diz çökmesiyle teşhir ederek, doğaya hayvanca bir tapınma getirmiş olduklarını unutmamalıyız.

İngiltere'nin, Hindistan'da bir toplumsal devrimi yaratırken, ancak en iğrenç çıkarlara göre hareket ettiği ve bunları kabul ettirmede aptalca davrandığı doğrudur. Ama sorun bu değildir. Sorun, insanoğlunun, Asya'nın toplumsal durumunda köklü bir devrim olmaksızın yazgısını tamamlayıp tamamlayamayacağıdır. Eğer tamamlayamayacaksa suçu ne olursa olsun, bu devrimi getirmekle İngiltere, tarihin bilinçsiz aleti olmuştur.

Öyleyse, eski bir dünyanın çöküşünün yarattığı korkunç

*Maymun olan bir Hint tanrısı. —*Ed.*

**İneğin temsil ettiği bir Hint tanrısı. —*Ed.*

manzara bize ne denli acı gelirse gelsin, tarih açısından Gœthe ile birlikte şöyle haykırmaya hakkımız vardır:

"Sollte diese Qual uns quälen,
Da sie unsere Lust vermehrt.
Hat nicht Myriaden Seelen
*Timur's Herrschaft aufgezehrt?"**

10 Haziran 1853'te Marx
tarafından yazılmıştır

New-York Daily Tribune,
25 Haziran 1853, n° 3804'te
yayınlanmıştır

İmza: ***Karl Marx***

*"Daha büyük haz veriyor diye,
Bu acı bizi yiyip bitirmeli midir?
Timur yönetimi altında değil midir ki,
Ruhlar ölçüsüzce telef edilmiştir?"
(Gœthe'nin *Westöstlicher Divan, An Suleika*'sından.) —*Ed.*

HİNDİSTAN'DA İNGİLİZ EGEMENLİĞİNİN GELECEKTEKİ SONUÇLARI[309]

Londra, Cuma, 22 Temmuz 1853

Bu mektupta Hindistan konusundaki gözlemlerimi sonuçlandırmak niyetindeyim.

İngiliz üstünlüğü Hindistan'a nasıl oldu da yerleşti? Büyük Moğolların[317] yenilmez gücü Moğol valiler tarafından kırıldı. Valilerin gücü Mahrattalar[318] tarafından kırıldı. Mahrattaların gücü Afganlar tarafından kırıldı, ve bunların hepsi de birbirlerine savaşım verirken, İngiliz içeri daldı ve tümüne boyun eğdirebildi. Öyle bir ülke ki, yalnızca müslümanlar ve Hintliler arasında bölünmekle kalmamış, kabileler arasında da, kastlar arasında da bölünmüş: öyle bir toplum ki, çatısı, bütün bireyleri arasındaki genel bir benimsemeyişten ve yapısal dıştalayıştan ortaya çıkan bir dengeye dayandırılmış.

Böyle bir ülke ve böyle bir toplum, bunlar istilânın yaz-

gısal kurbanı değiller miydi? Hindistan'ın geçmiş tarihi konusunda hiç bir şey bilmiyor olsaydık, Hindistan'ın, şu anda bile, masraflarını Hindistan'ın karşıladığı bir Hindistan ordusu tarafından İngiliz esareti altında tutulduğu gibi büyük ve kuşku duyulmaz bir olgu varolmayacak mıydı? Öyleyse Hindistan istilâ edilme yazgısından kaçamazdı, ve tüm geçmiş tarihi, eğer böyle bir tarih varsa, ardarda uğradığı istilâların tarihidir. Hindistan toplumunun bir tarihi, hiç değilse bilinen bir tarihi yoktur. Onun tarihi dediğimiz şey, imparatorluklarını bu direnmeyen ve değişmeyen toplumun edilgin temeli üzerine kurmuş bulunan ve peşpeşe gelen davetsiz yabancıların tarihinden başka bir şey değildir. Demek ki, sorun, İngilizlerin Hindistan'ı fethetmeye hakları olup olmadığı değil, Türkler, Persler, Ruslar tarafından fethedilmiş Hindistan'ı, İngilizler tarafından fethedilmiş Hindistan'a yeğleyip yeğlemeyeceğimizdir.

İngiltere'nin Hindistan'da yerine getirmesi gereken ikili bir görevi vardır: biri yıkıcı, öteki yenileyici — eski asyatik toplumun ortadan kaldırılması, ve Asya'da Batı toplumunun maddî temellerinin atılması.

Peşpeşe Hindistan'ı istilâ etmiş olan Araplar, Türkler, Tatarlar, Moğollar, tarihin ölümsüz yasası uyarınca uyruklarının üstün uygarlığı tarafından kendileri, fethedilen barbar fetihçiler olarak, kısa zamanda *hintlileşmişlerdir*. İngilizler üstün olan ilk fetihçilerdi, ve, dolayısıyla, Hint uygarlığı için erişilmezdi. İngilizler, yerli toplulukları parçalayarak, yerli sanayiin kökünü kazıyarak, ve yerli toplumda büyük ve yüce olan ne varsa yerlebir ederek bu uygarlığı yıktılar. Bunların Hindistan'daki egemenliklerinin tarih sayfaları, bu yıkım ötesinde pek başka bir şey kaydetmiyor. Yenileme işi bu yıkıntı yığını arasından zarzor seçilebiliyor. Ama gene de başlamıştır.

Büyük Moğollar zamanında olduğundan görülmemiş ölçüde daha pekişmiş ve yayılmış olan siyasal birlik, Hindistan'ın yenilenmesinin ilk koşuluydu. İngiliz kılıcının dayattığı bu birlik, şimdi elektrikli telgraf ile güçlenecek ve süreklilik kazanacaktır. İngiliz eğitim çavuşları tarafından örgütlenen ve eğitilen yerli ordu, Hindistan'ın kendi kendisini kurtarmasının ve önüne gelen ilk davetsiz yabancıya av olmaktan

çıkışının *sine qua non*'uydu.* Asyatik topluma ilk kez getirilmiş olan ve esas olarak Hintlilerin ve Avrupalıların ortak dölü tarafından yönetilen özgür basın, yeniden-yapımın yeni ve güçlü bir unsurudur. Bizzat *Zemindaree* ve *Ryotwar*,[319] iğrenç olsalar bile, toprakta iki ayrı özel mülkiyet biçimini gerektirmektedir — asyatik toplumun büyük *desideratum*'u** İngiliz gözetimi altında Kalküta'da gönülsüzce ve ihtiyatla öğrenim gören Hindistan yerlilerinden, hükümet etme gereklerine sahip ve Avrupa bilimini sindirmiş yeni bir sınıf doğmaktadır. Buhar, Hindistan'ı, Avrupa ile düzenli ve hızlı bir bağlantı içine sokmuş, Avrupa'nın bellibaşlı limanlarını tüm güney-doğu denizindekilere bağlamış ve onu durağanlığının esas yasası olan tecrit durumundan kurtarmıştır. Demiryollarının buharlı gemilerle birleşmesiyle, İngiltere ile Hindistan arasındaki uzaklığın zaman bakımından sekiz güne ineceği ve, bu bir zamanların efsane ülkesinin, böylece, fiilen Batı dünyasına ilhak olacağı gün çok uzak değildir.

Büyük Britanya'nın egemen sınıflarının Hindistan'ın ilerlemesinde, şimdiye dek, yalnızca arızî, geçici ve istisnaî bir çıkarı olmuştur. Aristokrasi, Hindistan'ı fethetmek, paraokrasi (*moneyocrasy*) yağmalamak, ve imalâtokrasi (*millocracy*) ise yok pahasına satmak istemişlerdir. İmalâtokrasi, Hindistan'ın verimli bir ülke haline dönüşmesinin kendileri için hayatî bir önem kazanmış olduğunu ve bunun sağlanması için ona, her şeyden önce, sulama ve iç ulaşım araçları armağan etmek gerektiğini keşfetmişlerdir. Şimdi de Hindistan üzerine bir demiryolu ağı kurmaya niyetleniyorlar. Ve bunu yapacaklardır. Uyandıracağı tepkiler önemsiz olsa gerektir.

Çeşitli ürünlerini nakletme ve değişim araçlarının son derecede kıt olması yüzünden Hindistan'ın üretici güçlerinin felce uğradığı herkesçe biliniyor. Değişim araçlarının kıt oluşu yüzünden, doğal bolluk ortasında toplumsal yokluk durumunu, Hindistan'da olduğu ölçüde bir başka yerde göremeyiz. İngiliz Avam Kamarasının bir komitesinin 1848'deki bir oturumunda, "tahılın *quarter*'ı Kandeish'de 6s. ile 8s. arasında satılırken, toprak yollar geçit vermez olduklarından, Kandeish'ten ikmal sağlama olanaklarından yoksun olan

*Kaçınılmaz koşuluydu. —ç.
**İvedi gereksinmesi. —ç.

insanların açlıktan sokaklarda öldüğü Poonuh'ta tahılın 64s. ile 70s. arasında satılmakta" olduğu tanıtlanmıştı.

Demiryollarının getirilmesi, set yapımı için toprak gereken yerlerde sarnıçların oluşturulmasıyla ve suyun değişik yollardan nakledilmesiyle tarımsal amaçlara da hizmet edebilir. Doğuda çiftçiliğin *sine qua non*'u olan sulama, böylece, büyük çapta yaygınlaştırılabilir ve su kıtlığından doğan ve sık sık ortaya çıkan yerel açlıklar önlenmiş olur. Bu açıdan bakıldığında, demiryollarının genel önemi, sulanan toprakların, Ghauts yakınlarındaki bölgelerde bile, aynı bölgedeki sulanmayan topraklardan üç misli daha çok vergi ödediğini, on ya da oniki misli istihdam sağladığını, ve oniki ya da onbeş misli kâr getirdiğini anımsarsak, apaçık ortaya çıkar.

Demiryolları, askerî tesislerin miktarlarının ve maliyetlerinin azaltılmasını sağlayacaktır. Fort St. William'ın Kent Sorumlusu Alb. Warren, Avam Kamarasının bir özel komitesi önünde şöyle diyordu:

"Ülkenin uzak kesimlerinden bugün kaç günde ve hatta kaç haftada haber alınıyorsa o kadar saat içinde haber almanın, ve birliklerle ve malzemeyle talimat gönderilmesinin daha kısa bir sürede gerçekleştirilmesinin olanaklılığı öyle pek itibar edilecek düşünceler değildir. Birlikler şimdikilerden daha uzak ve daha sağlıklı merkezlerde tutulabilir ve bu şekilde hastalık yüzünden kaybolan birçok hayat kurtarılabilirdi. Çeşitli depolarda bu ölçüde malzeme bulundurmaya gerek kalmaz ve çürüme yüzünden ortaya çıkan kayıplar ve iklimin yarattığı tahribat da önlenirdi. Birliklerin sayısı etkinlikleriyle doğrudan orantılı olarak azaltılabilirdi."

Biliyoruz ki, beledî örgütlenme ve köy topluluklarının iktisadî temeli parçalanmış, ama bunların en kötü özelliği, toplumun kalıplaşmış ve bağlantısız atomlara ayrışması hayatiyetini sürdürmüştür. Köysel tecrit, Hindistan'da, yolların yokluğunu yaratmış, ve yol yokluğu da köysel tecridi sürdürmüştür. Bu plan üzerinde, bir topluluk, öteki köylerle hemen hiç bir ilişkisi olmaksızın, toplumsal ilerleme için kaçınılmaz arzular ve çabalar olmaksızın, belirli bir düşük kolaylıklar düzeyinde varlığını sürdürmüştür. İngilizler köylerin bu kendi kendine yeterli *süredurumunu* kırmış olduklarından, demiryolları, haberleşme ve ilişki kurma yönünde yeni istek yara-

tacaktır. Bunun yanında, "demiryolu sisteminin sonuçlarından biri, ondan etkilenen her köye, Hindistan'ın kalıtsal ve maaşlı köy zanaatçılığının yeteneklerini ilkin ortaya serecek, ardından da eksikliklerini giderecek olan öteki ülkelerin buluşlarına ve aletlerine ilişkin bilgileri ve bunları elde etme araçlarını getirmek olacaktır." (*Champan, The Cotton and Commerce of India.*)

İngiliz imalâtokrasisinin Hindistan'ı demiryollarıyla donatmaktan amacının, kendi mamulleri için pamuğu ve öteki hammaddeleri daha düşük maliyetlerle elde etmekten ibaret olduğunu biliyorum. Ama demir ve kömüre sahip bir ülkenin gelişimine makineyi bir kez soktunuz mu, onu, bunları imal etmekten alıkoyamazsınız. Demiryolu hareketinin ivedi ve o andaki gereksinmelerini karşılamak için zorunlu olan ve doğrudan demiryollarına bağlı olmayan sanayi kollarında da makine kullanımını ortaya çıkaracak bütün o sınaî süreçleri getirmeksizin, koskoca bir ülke üzerinde bir demiryolu ağını yaşatamazsınız. Bundan ötürü, demiryolu sistemi, Hindistan'da, gerçekten de modern sanayiin öncüsü olacaktır. Tamamıyla yeni olan bu çalışmaya kendilerini alıştırmaları için Hintlilerin özel yeteneklere sahip olmalarına ve gerekli makine bilgisini edinmelerine bizzat İngiliz yetkililer ne denli izin verirlerse, bu o denli kesinleşecektir. Buharlı makineleri çalıştırmak üzere yıllardır istihdam edilmekte oldukları Kalküta darphanesindeki yerli makinistlerin yetenekleri ve ustalıkları, Hardwar kömür bölgesindeki birkaç buharlı makinede çalışan yerliler, ve öteki durumlar bu olguya ilişkin bol bol kanıt sağlamaktadır. Doğu Hindistan Şirketi'nin[315] önyargılarıyla büyük çapta etkilenmiş olmasına karşın, Bay Campbell'in kendisi de itiraf etmek zorunda kalmıştır ki:

"...Hindistan halkının büyük bir kısmı büyük bir *sınaî enerjiye* sahiptir, sermaye biriktirmeye çok yatkındır, ve matematiksel zihin açıklığı ve rakamlarda ve müspet bilimde yetenek bakımından olağanüstüdür." "Kavrayışları" diyor Bay Campbell, "mükemmeldir".[320]

Demiryolu sisteminin sonucu olarak ortaya çıkan modern sanayi, Hindistan'daki kastların, Hint ilerlemesinin ve Hint gücünün önünde duran bu kesin engellerin dayandığı kalıtsal işbölümünü çözüştürecektir.

İngiliz burjuvazisinin yapmaya zorlanacağı her şey, yalnızca üretici güçlerin gelişimine bağlı olmakla kalmayıp, bunların halk tarafından mülk edinilmesine de bağlı olan toplumsal koşulları ne değiştirecek, ne de bu koşulları maddî olarak onaracaktır. Ama yapmamazlık edemeyecekleri şey, her ikisinin de öncüllerini ortaya koymak olacaktır. Zaten burjuvazi bundan fazlasını yapmış mıdır ki? Burjuvazinin herhangi bir ilerlemeyi, bireyleri ve halkları kan ve çirkef içinde, sefalet ve aşağılanma içinde süründürmeden sonuçlandırdığı görülmüş müdür?

Hindistanlılar, bizzat Büyük Britanya'da halen egemen olan sınıfların yerine sanayi proletaryası geçene dek, ya da Hintlilerin kendileri İngiliz boyunduruğunu tümüyle kıracak denli güçlenene dek, kendi aralarına İngiliz burjuvazisi tarafından saçılmış yeni toplum öğelerinin meyvelerini toplayamayacaklardır. Gene de, yumuşakbaşlı yerlileri Prens Saltykov'un sözlerini kullanacak olursak, en bayağı sınıflara dahil olanları bile *"plus fins et plus adroits que les Italiens"** olan, boyun eğişlerini bile belli bir sessiz soylulukla telâfi eden, doğal gevşekliklerine karşın kahramanlıklarıyla İngiliz subaylarını şaşırtmış olan, ülkeleri dilimizin, dinimizin kaynağı olmuş bulunan ve jat[322] biçiminde eski Alman tipini ve Brahman[314] biçiminde eski Yunanı temsil eden bu büyük ve ilginç ülkenin, azçok uzak bir dönemde yeniden canlanışını görmeyi güvenle umabiliriz.

Bazı tamamlayıcı değinmelerde bulunmaksızın Hindistan konusundan ayrılamam.

Saygıdeğer biçimler aldığı kendi ülkesinden, çırılçıplak dolaştığı sömürgelere yönelen burjuva uygarlığının köklü ikiyüzlülüğü ve doğuştan gelen barbarlığı apaçık gözlerimizin önünde yatıyor. Bunlar mülkiyet savunucusudurlar, ama Bengal'dekine, Madras'takine ve Bombay'dakine benzer bir tarımsal devrimi hiç bir devrimci parti başlatabilmiş midir? Açıkgözlülüklerini basit yolsuzluklarla doyuramayınca, bunlar, Hindistan'da, bizzat o büyük soyguncu Lord Clive'nin sözlerini kullanacak olursak, iğrenç zorbalıklara başvurmamışlar mıdır? Avrupa'da ulusal borçların dokunulmaz kutsallığı konusunda lafebeliği ederlerken, Hindistan'da özel tasarruflarını şirket'-

*"İtalyanlardan daha kibar ve daha becerikli."[321] —ç.

in kendi fonlarına yatırmış olan *rayahların* temettülerine elkoymamışlar mıdır? "Kutsal dinimizi" korumak bahanesi altında Fransız devrimine karşı savaşım verirken, aynı zamanda, Hindistan'da, hıristiyanlığın yayılmasını yasaklamamışlar mıdır, ve Orissa ve Bengal tapınaklarına akan hacıların sırtından para kazanmak için Juggernaut[312] tapınağındaki cinayet ve fuhuş ticaretine el atmamışlar mıdır? "Mülk, Düzen, Aile ve Din" adamları işte bunlardır.

Avrupa kadar geniş ve 150 milyon akra sahip bir ülke olan Hindistan açısından düşünüldüğünde, İngiliz sanayiinin yıkıcı etkileri açık ve şaşırtıcıdır. Ama unutmamalıyız ki, bunlar, şimdi kurulmuş bulunan tüm üretim sisteminin ancak organik sonuçlarıdırlar. Bu üretim, sermayenin yüce egemenliğine dayanıyor. Sermayenin merkezileşmesi, sermayenin bağımsız bir güç olarak varolabilmesi için zorunludur. Bu merkezileşmenin dünya pazarları üzerindeki yıkıcı etkisi, halen her uygar kentte etkin olan ekonomi politiğin doğasındaki organik yasaları en devasa boyutlarda ortaya sermekten başka bir şey yapmaz. Tarihin burjuva dönemi, yeni dünyanın maddî temelini yaratmak zorundadır — bir yanda, insanoğlunun karşılıklı bağımlılığı üzerine kurulmuş bulunan evrensel karşılıklı ilişkiyi ve bu ilişkinin araçlarını; öte yanda, insanın üretici güçlerinin geliştirilmesini ve maddî üretimin doğal araçların bilimsel bir biçimde yönetilmesine dönüştürülmesini. Jeolojik devrimler yeryüzünü nasıl yarattılarsa, burjuva sanayii ve ticareti de bir yeni dünyanın maddî koşullarını öyle yaratırlar. Büyük bir toplumsal devrim, burjuva çağının sonuçlarına, dünya pazarına ve modern üretici güçlere egemen duruma gelince ve bunları en ileri halkların ortak denetimine bağımlı kılıncadır ki, insanoğlunun ilerleyişi, hayat suyunu yalnızca boğazlanmış insanların kafatasından içen o korkunç putatapıcınınkine benzemekten çıkacaktır.

22 Temmuz 1853'te Marx tarafından yazılmıştır

New-York Daily Tribune, 8 Ağustos 1853, n° 3840'ta yayınlanmıştır

İmza: *Karl Marx*.

PEOPLE'S PAPER'IN[323] YILDÖNÜMÜNDE YAPILAN KONUŞMA[324]

1848 Devrimleri denen devrimler çok çok güçsüz olaylardı — Avrupa toplumunun kuru kabuğunda küçük kırıklar ve çatlaklar. Ancak bunlar dipsiz uçurumun habercileriydiler. Bunlar, katı gibi görünen yüzeyin altında, sert kayalardan oluşan kara parçalarını genişleyerek paramparça edecek sıvı madde okyanusları bulunduğunu açığa çıkardılar. Bunlar, gürültü ve şaşkınlık yaratarak proleter kurtuluşunu, yani 19. yüzyılın gizemini ve o yüzyılın devrimini ilân ettiler. Bu toplumsal devrimin 1848'de icat olunmuş yeni bir şey olmadığı doğrudur. Buhar, elektrik, kendi kendine hareket eden çıkrık, yurttaş Barbès, Raspail ve Blanqui'den bile daha tehlikeli devrimcilerdi. Ama içinde yaşadığımız atmosferin her bireyin üzerinde 20.000 librelik bir ağırlık yaratmasına karşın, bunu hisseder misiniz? Avrupa toplumu da, 1848'den önce kendisini

herbir yandan saran ve baskı altına alan devrimci atmosferi bundan daha çok hissetmiş değildi. Bu 19. yüzyılımıza özgü bir büyük olgu, hiç bir partinin yadsımaya kalkışmadığı bir olgu vardır. Bir yandan, bundan önceki insanlık tarihinin hiç bir evresinin aklına dahi getiremediği sınaî ve bilimsel kuvvetler ortaya çıkmaya başlamıştır. Öte yandan, Roma imparatorluğunun son zamanlarında görülen umutsuzluğu kat kat aşan çürüme belirtileri vardır. Günümüzde her şey kendi karşıtına gebe görünüyor. İnsan çalışmasını kısaltına ve bereketlendirme şaheser gücüne sahip makinelere [karşın —ç.], kendisinin yoksulluk içinde, gücünün ötesinde çalıştığını görüyoruz. Ortaya yeni çıkmış zenginlik kaynakları, garip bir gizemli büyü ile, yokluk kaynakları haline dönüşüyor. Sanat zaferlerinin karakter kaybı ile satın alındığı görülüyor. İnsanoğlunun doğayı egemenliği altına aldığı hızla, insanın öteki insanların ya da kendi aşağılıklığının kölesi haline geldiği görülüyor. Bilimin saf ışığının bile, cehaletin karanlık zemininden başka bir şeyi aydınlatamadığı görülüyor. Bütün keşiflerimizin ve ilerlememizin, maddî güçleri entelektüel bir yaşamla doldurmak ve insan yaşamını maddî bir güçle aptallaştırmak sonucu verdiği görülüyor. Bir yanda modern sanayi ve bilim, öte yanda modern sefalet ve ayrışma arasındaki bu uzlaşmaz çelişki; üretici güçlerle çağımızın toplumsal ilişkileri arasındaki bu uzlaşmaz çelişki, apaçık, karşı konulmaz ve su götürmez bir olgudur. Bazı partiler buna hayıflanabilirler; ötekiler ise modern çatışmalardan kurtulmak için, modern sanatlardan kurtulmayı arzulayabilirler. Ya da sanayideki bunca açık bir ilerlemenin, siyasette aynı ölçüde açık bir geri çekilme ile tamamlanmak istediğini sanabilirler. Kendi payımıza biz, bütün bu çelişkileri ortaya çıkarmayı sürdüren yetenekli ruhun biçimi konusunda yanılmıyoruz. Toplumun yeni yaratılmış güçlerinin iyi bir biçimde çalışması için, bunların istediği tek şeyin yeni yaratılmış insanlar tarafından yönetilmek olduğunu biliyoruz — ve bunlar işçilerdir. Bunlar da, makinenin kendisi gibi, modern zamanın icadıdır. Orta sınıfı, aristokrasiyi ve geri çekilmenin kötü peygamberlerini şaşırtan belirtiler arasından yiğit dostumuz Robin Goodfellow'u*, toprak altında çok hızlı çalışan o dost köstebeği, o de-

*İngiliz folklöründe yaramaz bir peri. —Ed.

ğerli öncüyü —Devrimi— seçiyoruz. İngiliz işçileri, modern sanayiin ilk doğan oğullarıdır. Bu durumda, bu sanayi tarafından yaratılan toplumsal devrime, dünyanın her yerinde kendi sınıflarının kurtuluşu demek olan, kapitalist egemenlik ve ücret köleliği kadar evrensel olan bir devrime yardımcı olmakta, elbette, sonuncu olmayacaklardır. İngiliz işçi sınıfının yiğit savaşımlarının geçen yüzyılın ortalarından beri sürmekte olduğunu biliyorum — belirsizlik içinde gizlendiklerinden ve orta sınıf tarihçisi tarafından boğuntuya getirildiklerinden o kadar şanlı olmayan savaşımlar. Egemen sınıfların yaptıkları kötülüklerin öcünü almak için, ortaçağlarda, Almanya'da, "*Vehmgericht*" denilen gizli bir mahkeme vardı. Bir evin üzerine kırmızı bir çarpı çizilmiş olduğu görüldüğünde, halk bu evin sahibinin "*Vehm*" tarafından mahkûm edildiğini anlardı. Şimdi, Avrupa'nın bütün evleri, bu gizemli kırmızı çarpı ile işaretleniyor. Yargıç tarihtir — infazcısı ise proleter.

Marx tarafından 14 Nisan 1856'da
İngilizce olarak yapılan konuşma

19 Nisan 1856 tarihli *People's Paper*'da
yayınlanmıştır

EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE KATKI'YA ÖNSÖZ[325]

BURJUVA iktisat sistemini şu sırayla inceliyorum: *sermaye, toprak mülkiyeti, ücretli emek; devlet, dış ticaret, dünya pazarı.* İlk üç başlık altında modern burjuva toplumunun bölündüğü üç büyük sınıfın iktisadî varlık koşullarını inceliyorum; öteki üç başlığın birbiriyle bağlantısı besbellidir. Sermayeyi ele alan birinci kitabın birinci kısmı, şu bölümlere ayrılmıştır: 1. meta; 2. para ya da basit dolaşım; 3. genel olarak sermaye. İlk iki bölüm, bu kitabın içeriğini oluşturmaktadır. Basılmak üzere değil, kendi aydınlanmam için uzun zaman aralıklarıyla karaladığım ve tasarlanan plan gereğince sistemli olarak hazırlanması koşullara bağlı bulunan monografiler şeklinde materyaller, toplu halde önümde bulunmaktadır.

Hazırlamış olduğum bir genel girişi yayınlamıyorum;[326]

çünkü, düşünüp taşındıktan sonra, bana öyle geldi ki, ilkönce tanıtlanması gereken sonuçlar hakkında önceden yargılara varmak ancak sıkıcı olabilirdi ve beni izleyecek okurun, tekilden genele geçmesi gerekecekti. Buna karşılık, benim kendi ekonomi politik incelemelerimin seyri hakkında bazı bilgiler sunmam, bana, burada, yerinde bir hareket gibi gelmektedir.

Benim uzmanlaşmış çalışmalarımın konusu, felsefe ile tarih yanında ikincil bir bilgi kolu saymış olmama karşın, hukuktu. 1842-43'te *Rheinische Zeitung*'un[209] başyazarı olarak, ilk defa, maddî çıkarlar denen şey üzerine yazı yazmak gibi zor bir yükümlülükle karşılaştım. Renanya Landtag'ındaki orman kaçakçılığı ve toprak mülkiyetinin parçalanması üzerine tartışmalar, o zamanlar Renanya eyaletinin birinci başkanı olan Bay Von Schaper'in Mosel köylülerinin durumu üzerine *Rheinische Zeitung* ile giriştiği polemik, ve nihayet serbest ticaret ve himayecilik konusundaki tartışmalar, iktisadî sorunlarla uğraşmam için, ilk nedenler oldular. Öte yandan, "öne geçme" yolunda iyi niyetin sık sık bilginin yerini aldığı o dönemde, *Rheinische Zeitung*'da, Fransız felsefesine, sosyalizmine ve komünizmine hafif çalan bir yankı duyulmaktaydı. Ben, bu acemi işine karşı çıktım, ama aynı zamanda, *Allgemeine Augsburger Zeitung*[327] ile giriştiğim bir tartışmada, o zamana kadar yapmış olduğum incelemelerin, Fransız eğilimlerinin asıl niteliği üzerinde herhangi bir hüküm varma cesaretini göstermeme olanak vermediğini açıkça itiraf ettim. Bunun yerine gazeteleri için verilmiş ölüm fermanını, gazeteye daha ılımlı bir tutum vererek affettirebileceklerini sanan *Rheinische Zeitung* yöneticilerinin bu hayalinden özenle yararlanmayı, politika sahnesini terketmek ve çalışma odama kapanmak için yeğliyordum.

Kafamda biriken kuşkuları gidermek için ilk giriştiğim çalışma, hegelci hukuk felsefesini* eleştirici bir gözle yeniden gözden geçirmek oldu. Bu çalışmanın girişi,** Paris'te, 1844'te yayınlanan *Deutsch-Französische Jahrbücher*'de[15] çıkmıştır. Araştırmalarım, devlet biçimleri kadar hukukî ilişkilerin de ne kendilerinden, ne de iddia edildiği gibi insan zih-

*K. Marx, *Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı*. —*Ed.*
**Ibid., *Giriş*. —*Ed.*

ninin genel evriminden anlaşılamayacağı, tam tersine, bu ilişkilerin köklerinin, Hegel'in 18. yüzyıl İngiliz ve Fransız düşünürlerinin örneğine uyarak "sivil toplum" adı altında topladığı maddî varlık koşullarında bulundukları, ve sivil toplumun anatomisinin de, ekonomi politiğin içinde aranması gerektiği sonucuna ulaştı. Ben ekonomi politiği incelemeye, Paris'te başlamıştım ve bu incelemeye, Bay Guizot'nun hakkımda verdiği sınırdışı edilme kararı sonucu göçmek zorunda kaldığım Brüksel'de devam ettim. Ulaşmış olduğum ve bir kez ulaşıldıktan sonra incelemelerime kılavuzluk etmiş olan genel sonuç, kısaca şöyle formüle edilebilir: Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında, zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların maddî üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadî yapısını, belirli toplumsal bilinç şekillerine tekabül eden bir hukukî ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Maddî hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır. Gelişmelerinin belirli bir aşamasında toplumun maddî üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine, ya da bunların hukukî ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. İktisadî temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder. Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima, iktisadî üretim koşullarının maddî altüst oluşu ile —ki, bu, bilimsel bakımdan kesin olarak saptanabilir—, hukukî, siyasal, dinî, artistik ya da felsefî biçimleri, kısaca, insanların bu çatışmanın bilincine vardıkları ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik şekilleri ayırdetmek gerekir. Nasıl ki, bir kimse hakkında, kendisi için taşıdığı fikre dayanılarak bir hüküm verilmezse, böyle bir altüst oluş dönemi hakkında da, bu dönemin kendi kendini değerlendirmesi gözönünde tutularak, bir hükme varılamaz, tam tersine, bu değerlendirmeleri maddî hayatın çelişkileriyle, toplumsal üre--

tici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki çatışmayla açıklamak gerekir. İçerebildiği bütün üretici güçler gelişmeden önce, bir toplumsal oluşum asla yok olmaz; yeni ve daha yüksek üretim ilişkileri, bu ilişkilerin maddî varlık koşulları, eski toplumun bağrında çiçek açmadan, asla gelip yerlerini almazlar. Onun içindir ki, insanlık kendi önüne, ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar, çünkü yakından bakıldığında, her zaman görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan maddî koşulların mevcut olduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar. Geniş çizgileriyle, asya üretim tarzı, antikçağ, feodal ve modern burjuva üretim tarzları, toplumsal-ekonomik şekillenmenin ileriye doğru gelişen çağları olarak *nitelendirilebilirler*. Burjuva üretim ilişkileri toplumsal üretim sürecinin en son uzlaşmaz karşıtlıktaki biçimidir — bireysel bir karşıtlık anlamında değil, bireylerin toplumsal varlık koşullarından doğan bir karşıtlık anlamında; bununla birlikte burjuva toplumunun bağrında gelişen üretici güçler, aynı zamanda, bu karşıtlığı çözüme bağlayacak olan maddî koşulları yaratırlar. Demek ki, bu toplumsal oluşum ile, insan toplumunun tarih-öncesi sona ermiş olur.

Deutsch-Französische Jahrbücher'de, iktisadî kategorilerin eleştirisine katkının dâhice denemesini* yayınlamasından beri yazışarak devamlı surette fikir alışverişinde bulunduğum Friedrich Engels, benim vardığım sonuca, başka bir yoldan (*İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu* adlı yapıtıyla karşılaştırınız) ulaşmıştı, 1845 ilkyazında, o da gelip Brüksel'e yerleştiği zaman, birlikte çalışmaya ve Alman felsefesinin bakış açısı karşısında kendi bakış açımızı oluşturmaya karar verdik: bu, gerçekte, bizim geçmişteki felsefî bilincimizle hesaplaşmamızdı. Bu planımız, Hegel-sonrası felsefenin bir eleştirisi biçiminde gerçekleşti. Elyazması, formalar halinde, iki cilt olarak, Vestfalya'daki yayınevi sahibinin elindeydi ki, yeni gelişmelerin yapıtın basılmasını olanaksız kıldığını öğrendik. Biz, görüşlerimizi açıklığa kavuşturmak olan başlıca amacımıza vardığımız için, elyazmasını, farelerin kemirici eleştirisine seve seve terkettik. Bu dönemde çeşitli sorunlar üzerine görüşlerimizi kamuoyuna açıkladığımız dağınık çalış-

*Engels'in adı geçen yazısı için bkz: Karl Marx, *1844 Elyazmaları*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 397-433. —*Ed.*

malar arasında, ancak Engels ile birlikte kaleme aldığımız *Komünist Parti Manifestosu** ile benim yayınlamış olduğum *Serbest Ticaret Sorunu Üzerine*'yi** belirteceğim. Bizim görüş tarzımızın kilit noktaları, polemik tarzında olsa da, ilk defa olarak bilimsel şekilde 1847'de yayınlanmış olan ve Proudhon'u hedef tutan *Felsefenin Sefaleti vb.* adlı yapıtımda sunuldu. Almanca olarak yazılmış olan ve Brüksel'deki Alman İşçileri Derneğinde konuyla ilgili konferanslarımı toplayan *Ücretli Emek**** üzerine incelemenin basımı, Şubat Devrimi ve bunun sonucu olarak Belçika'dan sınırdışı edilmem yüzünden yarıda kesildi.

Neue Rheinische Zeitung'un[76] 1848-49'da yayınlanması ve bunu izleyen olaylar, iktisat üzerine incelemelerimi kesintiye uğrattı ve ben, bu konuya, ancak 1850'de Londra'da dönebildim. British Museum'da toplanmış olan ekonomi politiğin tarihi ile ilgili malzemenin bolluğu, burjuva toplumunun gözlemi için Londra'nın elverişli mevkii ve nihayet Kaliforniya ve Avustralya altınının bulunmasından sonra burjuva toplumunun girer gözüktüğü yeni gelişme aşaması, işe baştan başlamanın ve yeni malzemeyi eleştirici bir anlayışla derinliğine incelemeye karar vermemin nedeni oldu. Bu incelemeler, beni, kısmen kendiliğinden asıl konumdan uzaklaştırır gibi görünen ama gene de üzerinde az ya da çok bir zaman süresi durmam gereken bilgi kollarına doğru yöneltti. Ama bu çalışmaya ayırmak istediğim zamanımı asıl kısaltan şey, para kazanmak amacıyla çalışmak zorunluluğu oldu. İlk İngiliz-Amerikan gazetesi olan *New York Tribune*'deki[192] artık sekiz yılı bulan işim, asıl gazetecilikle ancak istisnaî olarak uğraştığım için, incelemelerimin olağanüstü dağılmasının nedeni oldu. Bununla birlikte, İngiltere'de ve Kıtadaki kayda değer iktisadî olaylar üzerine makalelerim, bu gazeteye katkılarım arasında öyle önemli bir yer tutuyordu ki, asıl ekonomi politik biliminin alanına girmeyen pratik ayrıntılar hakkında bilgi edinmek zorunda kaldım.

Ekonomi politik alanındaki incelemelerimin seyri hakkın-

*Bkz: bu cildin 118-168. sayfaları. —*Ed.*

**Adı geçen konuşma için bkz: *Felsefenin Sefaleti*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 216-233. —*Ed.*

***Bkz: bu cildin 174-212. sayfaları. —*Ed.*

daki bu taslakla, ben, sadece görüşlerimin, nasıl değerlendirilirse değerlendirilsin ve yönetici sınıfların çıkarcı yargılarıyla ne kadar az uyuşursa uyuşsun, uzun ve özenli incelemelerin sonucu olduklarını göstermek istedim. Ama bilimin eşiğinde, cehennemin giriş kapısında olduğu gibi, şu kurala uymak zorunludur:

Qui si convien lasciare ogni sospetto
*Ogni viltà convien che qui sia morta.**

Londra, Ocak 1859

KARL MARX

İlk kez *Zur Kritik der politischen Ökonomie von Karl Marx* adlı kitapta yayınlanmıştır. Erstes Heft, Berlin 1859

*"Burada bütün kuşkular kovulsun
Ve burada her türlü korku yok olsun."
(Dante, *İlahi Komedi*.) —*Ed.*

KARL MARX'IN *EKONOMİ POLİTİĞİN ELEŞTİRİSİNE KATKI*'SI[328]

BİRİNCİ KISIM, BERLİN, FRANZ DUNCKER, 1859

I

Bütün bilim alanlarında, Almanlar, uzun zamandan beri, öteki uygar uluslarla boy ölçüşebildiklerini ve birçok alanlarda da onlardan daha üstün olduklarını tanıtlamışlardır. Sadece bir bilimin doruğunda herhangi bir Alman adına raslanmıyordu: ekonomi politik. Bunun nedeni basittir. Ekonomi politik, çağdaş burjuva toplumun teorik tahlilidir ve bu bakımdan gelişmiş burjuva koşullarını varsayar, ki bu koşullar, Almanya'da, Reform savaşlarından ve Köylü Savaşlarından[329] beri ve özellikle Otuz Yıl Savaşından[330] beri, yüzyıllar boyunca gerçekleşememiştir. Hollanda'nın İmparatorluktan ayrılması,[331] Almanya'yı dünya ticaretinden ayırdı ve daha başından onun sınaî gelişmesini en kısır boyutlara indirdi; ve Almanlar, içsavaşların yıkımından zorlukla kurtulup yavaş yavaş kendilerine gelirlerken, her küçük prensliğin ve impara-

torluk baronunun kendi uyruklarının sanayiini bağımlı kıldığı gümrük duvarlarına karşı ve insafsız ticarî yönetmeliklere karşı hiç bir zaman pek yüksek olmayan medenî enerjileriyle direnirlerken, Almanya kentleri lonca ve soylu baskısı altında hareketsizlik ve kısırlık içinde kıvranıp iflâsa sürüklenirken, Hollanda, İngiltere ve Fransa, dünya ticaretinde başa geçiyorlar, sömürge üstüne sömürge ediniyorlar ve, kömür ve demir madeni yataklarına bütün değerini kazandıracak olan buhar sayesinde İngiltere'nin nihayet modern burjuva gelişmesinin başına geçtiği ana kadar, imalât sanayiini, en yüksek bir açılıp gelişme düzeyine ulaştırıyorlardı. Ama 1830'a kadar Almanya'nın maddî burjuva gelişmesini engelleyen o gülünç derecede eskimiş ortaçağ kalıntılarına karşı savaşım vermek gerektiği sürece, bir Alman ekonomi politiği olamazdı. Almanlar, ancak *Zollverein*[195] kurulduktan sonra, ekonomi politiği *anlayacak* duruma geldiler. Bundan sonra gerçekten Alman burjuvazisine büyük çıkarlar sağlayan İngiliz ve Fransız ekonomisinin ithali başladı. Kısa bir zaman sonra bilginler ve bürokrasi âlemi, ithal olunan bu malzemeyi ele aldılar ve onu, "Alman ruhunun" hiç de lehine olmayan bir tarzda işlediler. Yazı yazma meraklısı kodaman sanayicilerden, tüccarlardan, ağzı kalabalık gevezelerden ve bürokratlardan meydana gelen karmakarışık halitadan öyle bir Alman iktisat yazını meydana geldi ki, yavanlık, kofluk, ukalâlık ve aşırmacılık bakımından onunla ancak Alman romancılığı boy ölçüşebilir. Pratik amaçlar güden kimseler arasında, ilkönce sanayicilerin himayeci okulu kuruldu; ki bunlar arasında List, şanlı yapıtının Kıta ablukası sisteminin[18] ilk teorisyeni olan Fransız Ferrier'den kopya edilmiş olmasına karşın, gene de Alman burjuva iktisat yazınının en değerli yapıtını meydana getirmiş olan bir yetke sayılmaktadır. Bu eğilim karşısında 1840 ilâ 1850 yıllarında çocukça ama çıkarlarına uygun bir inançla İngiliz serbest ticaretçilerinin[238] iddialarını kekeleyerek yineleyen Baltık eyaletleri tüccarlarının serbest ticaretçi okulu kuruldu. Ve nihayet iktisat dersinin teorik yanını inceleme görevini yüklenmiş olan okul bilgiçleri ve bürokratlar arasında, Bay Rau gibi eleştirici zihniyetten yoksun kupkuru bitki koleksiyoncuları, Bay Stein gibi bilgin edasına bürünerek yabancı fikirleri sindirilmemiş bir Hegel argosuna çeviren

spekülatörler, ya da Bay Riehl gibi "kültür tarihi" tarlasında başak döküntülerini toplayanlar vardı. Sonunda bütün bundan çıkan şey kameralistik[332] denen devlet memuru sınavlarını geçebilmek için, her hukuk mezununun bilmesi gereken cinsten ve birbirini tutmayan birçok şeyden meydana gelmiş ve üzerinde eklektik bir ekonomik salça gezdirilmiş bir lapa ortaya çıktı.

Almanya'da burjuvazi, okul bilgiçleri ve bürokrasi, İngiliz-Fransız ekonomisinin en ilkel bilgilerini dokunulmaz dogmalar olarak ezberlemeye ve bunlardan bir anlam çıkarmaya çalışırken, Alman proleter partisi sahneye çıkıyordu. Bu partinin teori olarak nesi varsa, ekonomi politiğin incelenmesinin sonucuydu, ve o sahneye çıktığı andan başlayarak, bağımsız Alman iktisat bilimi de doğmuş oldu. Bu Alman ekonomisi, esasında, *tarihin materyalist anlayışına* dayanır, ki bunun başlıca çizgileri, yukarda belirtilen yapıtın önsözünde kısaca açıklanmıştır. Bu önsöz, öz olarak, *Das Volk*'ta[333] yayınlanmıştır ve okur oraya başvurabilir. Sadece iktisat için değil, bütün tarih bilimleri için (ve doğa bilimleri olmayan bütün bilimler, tarih bilimleridir) devrim yaratan keşif şu tümceyle özetlenebilir: "Maddî hayatın üretim tarzı, genel olarak, toplumsal, siyasal ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır." Tarihte toplumun ve devletin bütün ilişkilerini, bütün dinî ve hukukî sistemleri, ortaya atılan bütün teorik görüşleri, ancak bunlara tekabül eden çağlardaki maddî *hayat koşulları* anlaşılırsa ve bu birinciler, maddî koşullardan tümdengelim yoluyla çıkarılırsa, anlamak mümkündür. "İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir: tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır." Bu fikir o kadar yalındır ki, kafası idealist önyargılarla doldurulmamış herhangi bir kimse için apaçık bir şeydir. Ama bu, sadece teori için değil, pratik için de, tamamen devrimci sonuçlar verir: "Gelişmelerinin belirli bir aşamasında, toplumun maddî üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine, ya da bunların hukukî ifadesinden başka bir şey olmayan mülkiyet ilişkilerine ters düşerler. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir *toplumsal devrim* çağı başlar. İktisadî temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hız-

la altüst eder. ... Burjuva üretim ilişkileri, toplumsal üretim sürecinin en son uzlaşmaz karşıtlıktaki biçimidir — bireysel bir karşıtlık anlamında değil, bireylerin toplumsal varlık koşullarından doğan bir karşıtlık anlamında; bununla birlikte, burjuva toplumunun bağrında gelişen üretici güçler, aynı zamanda, bu karşıtlığı çözüme bağlayacak olan maddî koşulları yaratırlar."* Demek ki, materyalist tezimizi izlemeye devam ettiğimiz ve onu bugüne uyguladığımız anda, muazzam bir devrimin, bütün çağların en büyük devriminin perspektifleri gözümüzün önünde açılmaktadır.

Ama, yakından bakıldığında, insanların bilincinin onların varlığına bağımlı olduğu ve bunun tersinin doğru olmadığı şeklindeki görünüşte bu kadar yalın bir fikir, daha ilk sonuçlarıyla, üstü en örtülü olanı dahil, her türlü idealizm ile doğrudan doğruya cepheden çatışır. Bu görüş, tarihsel nitelik taşıyan bütün geleneksel ve alışılagelmiş kavramları reddeder. Bütün o geleneksel siyasal muhakeme tarzı yıkılır; burjuva ulusçuluğunun savunucuları, böyle onur kırıcı bir dünya anlayışının karşısında öfke ile dikilirler. Onun için yeni görüş tarzı, sadece burjuvazinin temsilcilerinin değil, ***özgürlük, eşitlik, kardeşlik*** sihirli formülü ile dünyayı ayaklandırmak isteyen Fransız sosyalistlerinin kitlesi üzerinde de şok tesiri yapıyor. Ama asıl küplere binen Almanya'nın kaba demokrat yaygaracıları oldu. Ama gene de bunlar, çalıntı yoluyla, yeni fikirleri, az raslanır bir anlayış yeteneksizliği ile istismar etmeye kalkıştılar.

Tek bir tarihsel örnek üzerinde olsa bile, materyalist anlayışın geliştirilmesi, yıllar süren dingin bir bilimsel çalışmayı gerektirirdi, çünkü besbelli ki, burada, basit tümcelerle bir sonuç almak mümkün değildir ve böyle bir sorunu çözüme bağlayabilmek için, eleştirici bir tarzda ayıklanmış ve tam bir ustalıkla kavranmış büyük bir tarihsel malzeme kitlesi gereklidir. Şubat devrimi, partimizi, politika sahnesine çıkardı ve böylelikle onun salt bilimsel amaçlarla eylemi olanaksız hale geldi. Bununla birlikte, temel anlayışı, partinin bütün yayınları içinde bir kılavuz olarak arayıp bulmak mümkündür. Bütün bu yayınların içinde, her özel durumda, eylemin,

*Bkz: bu cildin 609-610. sayfaları. —*Ed.*

daima, doğrudan doğruya maddî dürtülerden nasıl doğduğu, eyleme eşlik eden sözlerden değil de, tersine, tıpkı siyasal eylem ve onun sonuçları gibi, siyasal ve hukukî sözlerin maddî dürtülerden nasıl çıkarıldığı gösterilmiştir.

1848-49 devriminin yenilgiye uğramasından sonra, Almanya'daki hareketi dışardan etkilemek gittikçe olanaksızlaşınca, partimiz, muhaceretin o hileli davalarını, mümkün olan biricik eylem alanına, kaba demokrasiye bıraktı. Muhaceretin temsilcileri, bir gün saçsaça başbaşa gelerek, ertesi gün öpüşüp koklaşarak, daha ertesi gün de bütün kirli çamaşırlarını dünyanın gözü önünde yıkamaya kalkarak mutluluk içinde didişirlerken, Amerika'da bir uçtan bir uca dilendikten sonra hemen ardından elde edilen birkaç kuruşun üleşilmesinde yeni skandallar yaratırlarken, partimiz, bilimsel çalışma için biraz zaman bulabildi. Ve partimizin işlenmesi büyük emekler gerektirecek olan bir teorik temele, yeni bir bilimsel anlayışa sahip olmak gibi bir üstünlüğü vardı; muhaceretin "büyük adamları" kadar aşağılara düşmemek için bu kadarı yeterdi.

Sözkonusu bilimsel çalışmaların ilk ürünü, bu kitaptır.

II

Böyle bir yapıtta, iktisadın birbirinden tecrit edilmiş bölümlerinin eleştirisi, tartışma konusu olan şu ya da bu iktisadî sorunun ayrı olarak incelenmesi sözkonusu olamaz. Yapıt, tersine, iktisat biliminin bütün çapraşıklığıyla sistematik sentezine varmayı, burjuva üretimin ve değişimin yasalarının tutarlı bir incelemesini amaç edinmektedir. Burjuva iktisatçıları, bu yasaların yorumcusu ve savunucusundan başka bir şey olmadıklarına göre, bu inceleme, aynı zamanda, bütün iktisat yazınının da bir eleştirisidir.

Hegel'in ölümünden beri, bir bilimi kendi iç bağlantıları içinde inceleyip geliştirmeye girişilmedi. Resmî hegelci okul, ustanın diyalektiğinin ancak en basit yöntemlerinin kullanılmasını benimsemişti ve bunu da çok defa gülünç bir beceriksizlikle uyguluyordu. Hegel'den bu okula kalan bütün miras, her konunun yapay olarak inşa edilmesine yarayan basit bir rutinden, olumlu fikir ve bilgilerin yokluğunu gidermekten, yani yer doldurmaktan, sözcük ve üslup oyunlarından ibaret-

ti. Böylece öyle bir noktaya varıldı ki, Bonn'lu bir profesörün dediği gibi, bu hegelciler, hiç bir şeyi anlamadıkları halde, her şey üzerinde yazabiliyorlardı. Ve gerçekten de öyleydi. Bununla birlikte, bu baylar, kendi kendilerini beğenmişliklerine karşın, gene de zayıflıklarının öylesine bilincindeydiler ki, büyük görevlerden mümkün olduğu kadar uzak duruyorlardı; eski bilgiçlik bilimi, müspet bilgisinin üstünlüğü sayesinde, kendi alanında hükümrandı; ve nihayet Feuerbach, kurgul düşüncenin değersizliğini açıkladığı zaman, aşırı Hegel hayranlığı yavaş yavaş yok oldu, ve sanıldı ki, sabit kategorileriyle eski metafiziğin bilimde egemenliği yeniden başlayacaktır.

Bu durumun elbette bir nedeni vardı. Salt lafazanlıklar içinde kaybolan hegelci Diadokosların[334] düzenini doğal olarak, bilimin müspet (pozitif) yanının biçimsel yanına üstünlük sağladığı bir dönem izledi. Ama aynı zamanda, Almanya, olağanüstü bir enerjiyle, 1848'den bu yana meydana gelen güçlü burjuva gelişmesine uygun olarak doğa bilimlerine sarıldı; ve kurgul eğilimin hiç bir zaman etkili olmadığı bu bilimler moda olunca, Wolff'un en aşırı yavanlıkları dahil, eski metafizik düşünce tarzı da yeniden yaygınlaştı. Hegel artık yoktu, doğa bilimlerinin yeni materyalizmi gelişti, ki teori bakımından bu, 18. yüzyıl doğa bilimleri materyalizminden hemen hemen hiç farklı değildir ve birincinin ikinciye üstünlüğü, sadece özellikle kimya ve fizyoloji alanlarında çoğunlukla daha zengin bilimsel malzemeye sahip olmasındandır. Burada Büchner ve Vogt'ta ve hatta bağnaz foyerbahçı geçinen ve en basit kategorilerde en eğlendirici bir biçimde kendi kendini mat eden Moleschott'ta bile, en aşırı yavanlığa kadar yinelenen Kant-öncesi dönemin darkafalı burjuva düşünüş tarzını bulmaktayız. Burjuva sağduyusunun sakat beygiri, varlığı olaydan, nedeni sonuçtan ayıran çukur önünde elbette ki, ne yapacağını bilmeyerek durur kalır; ama insan, soyut düşüncenin engebelerle dolu alanında dörtnala at sürüp avlanmaya çıktığı zaman, kötü bir beygire binmemeye dikkat etmelidir.

Demek ki, burada, bu haliyle ekonomi politikle bir ilişiği olmayan başka bir sorunun çözümüyle karşı karşıyayız. Bilimi nasıl ele alacağız? Bir yanda, Hegel'in bıraktığı yerde

duran tamamen soyut "kurgul" biçimde hegelci diyaklektik vardı; öte yanda, burjuva iktisatçılarının, bağlantısı ve fikir silsilesi olmayan o koca kitaplarını yazarken dayanmış oldukları yeniden moda olmuş Wolff tarzı, özünde metafizik yöntem vardı. Bu ikincisi, Kant tarafından ve özellikle Hegel tarafından teorik bakımdan öylesine yıkılmıştı ki, pratikte, varlığını sürdürmesi, ancak tembellikten ve bir başka *yalın* yöntemin yokluğundan ötürü olabilirdi. Öte yandan, Hegel yöntemi, *mevcut* şekliyle, kesin olarak kullanılamazdı. Bu yöntem, özünde, idealistti ve burada sözkonusu olan, bütün daha önceki dünyayı anlayış tarzlarından daha materyalist olan bir anlayış tarzının geliştirilmesiydi. Hegel yöntemi mutlak fikirden hareket ediyordu. Burada ise, en inatçı gerçeklerden hareket etmek zorunluluğu vardı. Kendi itirafıyla "hiçten gelen ve hiçle hiçe giden"[335] bir yöntem, bu biçimiyle hiç bir işe yaramazdı. Bununla birlikte, bu yöntem, hiç değilse dayanılabilecek olan elde mevcut bütün mantıkî malzemenin biricik parçasıydı. Onu eleştirmemişlerdi, böyle bir işin üstesinden gelememişlerdi. Büyük diyalektikçinin hasımlarından hiç biri, onun heybetli yapısında bir yarık meydana getirememişti; ve bu yöntem, hegelci okul ondan yararlanmasını bilemediği için yokolup gitmişti. Demek ki, yapılacak şey, her şeyden önce, Hegel'in yöntemini kesin bir eleştiriye tâbi tutmaktı.

Hegel'in düşünce tarzını bütün öteki filozofların düşünce tarzından ayırdeden şey, bu düşünce tarzının temelini oluşturan o muazzam tarihsel anlamdı. Biçimi ne kadar soyut ve ne kadar idealistçe olursa olsun, düşüncesinin geliştirilmesi, gene de her zaman dünya tarihinin gelişmesine paralel düşüyordu, ve bu dünya tarihi, sorunun özünü tam olarak ifade etmek gerekirse, onun düşüncesinin mihenk taşı olmalıdır. Böylelikle tam ve doğru ilişki, tersine, başaşağı döndürülüyorsa da, bu düşüncenin gerçek içeriği, gene de felsefenin bütün alanlarına nüfuz edebiliyordu, ve üstelik Hegel'i kendi tilmizlerinden ayırdeden bir şey de, onun, bütün çağların en bilgin kafalarından birini taşımasına karşılık, berikilerin bilgisizlikleriyle göze çarpmalarıydı. Tarihte bir iç gelişme, zincirleme bir iç bağlantı olduğunu tanıtlamayı deneyen ilk adam Hegel'dir, ve onun tarih felsefesindeki birçok şey, bugün bize ne

kadar tuhaf gelirse gelsin, onu izleyenleri, hatta, ondan sonra tarih üzerine genel muhakemeler yürütmeye kalkışanları kendisiyle kıyasladığımızda, temel anlayışının yüce niteliği bugün de hayranlığa lâyıktır. *Phénoménologie*'sinde, *Estetik*'inde, *Felsefe Tarihi*'nde, her yere tarihin bu yüce anlayışı girer, ve her yerde konu, tarihî tarzda, soyut olarak başaşağı edilmiş olsa da, tarih ile belirli ilişkisi içinde incelenir.

Büyük yankıları olan bu tarih anlayışı, yeni materyalist görüş tarzının doğrudan doğruya teorik önkoşulu oldu. Ve böylelikle mantık yöntemi içinde bir hareket noktası oluşturdu. Eğer bu kaybolmuş diyalektik "mutlak fikir" açısından böyle sonuçlara varabilmişse, ve eğer kendisinden önce gelen bütün mantığın ve bütün metafiziğin zahmetsizce hakkından gelebilmişse, bunun, herhalde sofizmde, kılı kırk yarmadan öte bir şey olması gerekirdi. Ama, önünde bütün resmî felsefenin gerilemiş olduğu ve şu anda da gerilediği bu yöntemin eleştirisi az iş değildi.

Hegel'in mantığından onun bu alandaki gerçek buluşlarını içinde saklayan çekirdeği çıkarma ve idealist örtülerinden arındırarak, diyalektik yöntemi, düşünce gelişmesinin biricik doğru şekli olabileceği saf biçiminde ortaya çıkarmak işini başarabilecek tek adam, Marx idi. Marx'ın ekonomi politiğin eleştirisinde temel görevini yerine getiren yöntemi geliştirmesini, biz, önem bakımından, esas materyalist dünya anlayışından hiç de daha az önemli olmayan bir sonuç saymaktayız.

Ama yöntem elde edilince, ekonominin eleştirisine, iki tarzda yaklaşmak mümkündür: tarihsel bakımdan ya da mantık bakımından. Tarihte olduğu gibi, tarihin yazına yansımasında da, gelişme, genellikle daha basit ilişkilerden daha karmaşık ilişkilere doğru ilerleme kaydeder; ekonomi politiğin yazılı tarihteki seyri, eleştiriye yol gösterebilecek olan doğal bir yön gösterici olabilirdi ve bütünüyle iktisadî kategoriler, mantıkî gelişmedeki sırayla ortaya çıkabilirlerdi. Bu biçim, görünürde, daha açık olma üstünlüğüne sahiptir, çünkü izlenmekte olan şey, *gerçek* gelişme değil midir? Ama bu biçimin gerçekte biricik üstünlüğü, yapıtın herkes tarafından daha kolayca anlaşılır olabilmesiydi. Tarih çok kere sıçramalarla ve zikzaklarla ilerleme kaydeder ve onu her yerde izlemek

gerekir, ki bu da, sadece pek önemli olmayan birçok malzemenin ele alınmasını zorunlu kılmakla kalmaz, aynı zamanda, düşünce zincirinin de sık sık kesintiye uğratılmasını gerektirir; üstelik burjuva toplumunun tarihini yazmadan, ekonominin tarihini yazmak mümkün değildir ve bu durumda çalışmanın sonu gelmez, çünkü bu konuda daha önce yazılmış yapıtlar yoktur. Demek ki, ekonominin eleştirisini incelemede biricik elverişli tarz, mantıkî tarzdır. Ama bu tarz, gerçekte, sadece tarihsel biçimden ve aksi raslantılardan arındırılmış tarihsel tarzdan başka bir şey değildir. Fikirler zinciri, sözkonusu tarihin başladığı şeyle başlamalıdır, ve bunun sonraki gelişmesi tarihsel seyrin soyut ve teorik bakımından tutarlı bir biçimde yansımasından başka bir şey olmayacaktır; bu düzeltilmiş bir yansıma olacaktır, ama her anın gelişmesinin tam olgunluğa vardığı noktadan, klasik saflığı içinde müşahede edilebilmesiyle, bizzat tarihin gerçek seyrinin sunduğu yasalar gereğince düzeltilmiş bir yansıma olacaktır.

Bu yöntemle hareket noktamız, ilk ilişkidir ve bizim için tarihsel bakımdan pratik olarak mevcut olan en basit ilişkidir, yani burada, önümüze çıkan ilk iktisadî ilişkiden hareket etmekteyiz. Bu ilişkiyi tahlil ediyoruz. Bunun bir *ilişki* olmasından çıkan sonuç şudur ki, bu ilişkinin *biri ötekiyle bağıntısı olan* iki yönü vardır. Bu her iki yön de, kendi içinde incelenir; bundan, ikisinin birbirine karşı davranış tarzı, karşılıklı etkileri çıkar. Bundan çözüm bekleyen çelişkiler doğacaktır. Ama, burada, sadece kafamızın içinden geçen soyut bir aklî süreci incelemediğimiz için, tersine, sözkonusu olan herhangi bir anda geçen ya da hâlâ gerçekten yer almakta olan bir süreci incelediğimiz için, bu çelişkiler de, pratikte gelişmiş olacaklar ve besbelli ki, çözümlerini de pratikte bulacaklardır. Biz, bu cins çözüme bağlı kalacağız ve göreceğiz ki, bu çözümü sağlayan şey, iki karşıt yanın, bundan böyle, geliştirmemiz gerekecek olan yeni bir ilişkinin şekillenmesi olmuştur. vb..

Ekonomi politik, *meta* ile, [yani] ürünlerin ya bireyler tarafından ya da ilkel topluluklar tarafından birbiriyle değişildikleri anda başlar. Değişime giren ürün, meta olur. Ama ancak, *o şeye,* ürüne, iki şahıs ya da iki topluluk arasındaki *bir ilişki,* burada artık tek bir şahısta birleşmeyen üretici ile

tüketici arasındaki ilişki eklendiği içindir ki, o şey, bir metadır. İşte burada, daha başlangıçta, özel nitelikte bir olay ile karşı karşıyayız ki, bu, ekonomide bir boydan bir boya her yerde bulunmaktadır ve burjuva iktisatçılarının kafalarında büyük karışıklıkların nedeni olmuştur: iktisat, nesneyi incelemez, insanlar arasındaki ilişkileri ve son tahlilde, sınıflar arasındaki ilişkileri inceler; oysa bu ilişkiler, her zaman, *nesneye bağlıdırlar ve nesne gibi gözükürler*. Bazı tek tek hallerde, bulanık bir şekilde olmakla birlikte, şu ya da bu iktisatçı tarafından görülebilen bu zincirleme bağlantıyı, ekonominin tümü için ilk keşfeden ve böylelikle, şimdi artık bizzat burjuva iktisatçıların bile anlayabileceği şekilde en çetin sorunları basitleştiren ve açıklığa kavuşturan Marx'tır.

Eğer biz, şimdi metaya iki ayrı yönünden bakarsak ve özelikle metaya, ilkel iki topluluğun doğal değişim ticareti içinde ilkten güçlükle geliştiği şekliyle değil de, tam gelişmiş şekliyle bakarsak, meta, karşımıza, kullanım-değeri ve değişim-değeri olarak iki görüş açısından çıkar, ve bu an iktisadî tartışmalar alanına girmiş oluruz. Alman diyalektik yönteminin şu andaki gelişme aşamasında, yavan ve yüzeysel eski metafizik yönteme üstünlüğünü, hiç değilse ortaçağın taşıt araçlarına kıyaslandığı zaman demiryolununki kadar üstünlüğünün bir örneğini görmek isteyen kimse, Adam Smith'i ya da otorite sayılan herhangi bir resmî iktisatçıyı okusun ve bu bayların değişim-değeri ile kullanım-değerini nasıl işkencelere tâbi tuttuğunu, bunların, bu ikisini birbirinden belirli özellikleriyle ayırdetmede nasıl büyük güçlüklerle karşılaştıklarını görsün; ve sonra da bunu, Marx'ın yalın ve açık tahliliyle karşılaştırsın.

Değişim-değeri ile kullanım-değeri geliştirildi mi, meta, *değişim süreci* içinde göründüğü şekilde, bu ikisinin birliği olarak ifade edilmiş olur. Bundan ne gibi çelişkilerin doğduğunu anlamak için 20-21. sayfalar okunsun.* Biz ancak belirtelim ki, bu çelişkiler, sadece teorik, soyut bir önem taşımazlar, doğrudan doğruya değişim ilişkisinin, basit değişim ticaretinin niteliğinden gelme güçlükleri, değişimin bu kaba-saba ilk biçiminin zorunlu olarak vardığı olanaksızlıkları yansı-

*Bkz: Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 62-66. —*Ed.*

tırlar. Bu olanaksızlıklar, bütün öteki metaların değişim-değerlerini ifade etme vasfının özel bir metaya —*paraya*— devredilmesiyle çözümlenir. Bu durumda para ya da basit dolaşım, ikinci bölümde incelenmektedir, şu bakımlardan: 1. *değerlerin ölçüsü* olarak para, ki bu, para olarak ölçülen değerin —*fiyatın*— daha tam ve doğru olarak belirlenmesini sağlar; 2. *dolaşım aracı* olarak para, ve 3. her iki belirlenmenin de birimi olarak, bütün burjuva maddî servetini temsil eden *gerçek para*. Birinci fasikülün inceleme konusu burada sona ermektedir ve paranın sermayeye dönüşümü, ikinci fasikül-e bırakılmaktadır.

Görüldüğü gibi, bu yöntemle, mantıkî geliştirme, salt soyutlama alanında kalmak zorunda değildir. Tam tersine, burada, tarihsel örneklerle, gerçekle sürekli temas gereklidir. Bunun içindir ki, yapıtta kanıt olarak gösterilen örnekler bol ve çeşitlidir, bunlar toplumsal gelişmenin değişik aşamalarındaki gerçek tarihsel seyre atıflar şeklinde olsun, ya da iktisadî ilişkiler belirlenmelerinin, daha başından izlediğimiz açık ve seçik tahlilinin yer aldığı iktisat yazınına atıflar şeklinde olsun, az veya çok dargörüşlü ya da karışık değişik kavrayış tarzlarının eleştirisi, bundan sonra, esas olarak, daha mantıkî geliştirmenin içinde yapılmaktadır ve bu bakımdan bu konu kısa tutulabilir.

Bir üçüncü yazımızda, yapıtın iktisadî içeriğini inceleyeceğiz.[328]

FRİEDRİCH ENGELS

Engels tarafından,
3-15 Ağustos 1859'da
yazılmıştır

Das Volk, n° 14 ve 16,
6 ve 20 Ağustos 1859'da
yayınlanmıştır

MEKTUPLAR[336]

MARX'TAN PARİS'TEKİ P. V. ANNENKOV'A

Brüksel, 28 Aralık [1846]

Azizim Bay Annenkov,

Kitapçım, Mösyö Proudhon'un kitabı *Sefaletin Felsefesi*'ni ancak geçen hafta göndermemiş olsaydı, 1 Kasım tarihli mektubunuza yanıtımı çok daha önce almış olacaktınız. Bu konudaki düşüncelerimi size bir an önce ulaştırabilmek için, kitabı iki günde okudum. Kitabı çok acele okuduğumdan ayrıntılara giremem, ancak üzerimde bıraktığı genel izlenimi söyleyebilirim. Arzu ederseniz, bir ikinci mektupta ayrıntılara girebilirim.

İçtenlikle itiraf etmeliyim ki, bir bütün olarak kitabı kötü, çok kötü buldum. M. Proudhon'un bu şekilsiz ve gösterişli yapıtta geçit yaptırdığı "Alman felsefesi yamasına" siz de mektubunuzda gülüyorsunuz ama, ekonomik tartışmalara felsefî zehirin bulaşmadığını düşünüyorsunuz. Ben de ekono-

mik tartışmalardaki yanlışlıkları, M. Proudhon'un felsefesine bağlamaktan çok uzağım. M. Proudhon'un, bize, ekonomi politiğin yanlış bir eleştirisini yapması, saçma bir felsefî teoriye sahip bulunmasından ötürü değildir; bugünün toplumsal sistemini, M. Proudhon'un daha pek çokları gibi Fourier'den aldığı bir sözcüğü kullanayım, *engrènement*'ı* içinde anlayamadığı içindir ki, bize saçma bir felsefî teori veriyor.

M. Proudhon, Tanrıdan, evrensel akıldan, hiç bir zaman yanılmayan, bütün çağlar boyunca hep kendisine eşit olmuş bulunan ve gerçeği bilebilmesi için kişinin doğru bilince sahip olmasını gerektiren insanlığın kişisel olmayan aklından niçin sözediyor? Kendisine gözüpek bir düşünür görünümü verebilmek için, niçin o güçsüz hegelciliğe sığınıyor?

Bu bilmecenin anahtarını da gene kendisi veriyor. M. Proudhon, tarihte bir dizi toplumsal gelişme görmektedir; tarihin içinde gerçekleştirilen bir ilerleme bulmaktadır; nihayet, insanların bireyler olarak yaptıkları şeylerden haberdar olmadıklarını ve kendi hareketlerinde yanıldıklarını söylemektedir, yani bunların toplumsal gelişmeleri ilk bakışta, kendi bireysel gelişmelerinden başka, ayrı ve bağımsız gibi görünmektedir. Bu olguları açıklayamıyor ve bundan ötürü de evrensel aklın kendi kendisini açıkladığı varsayımını icat ediveriyor. Mistik nedenler, yani sağduyudan yoksun sözler icat etmekten daha kolay bir şey yoktur.

Ama insanlığın tarihsel gelişimi konusunda hiç bir şey anlamadığını kabullenmekle —o, bunu, Evrensel Akıl, Tanrı vb. gibi şatafatlı sözcükler kullanmakla kabul etmiş oluyor— M. Proudhon, *ekonomik gelişimi* anlama yeteneğinden yoksun bulunduğunu üstü kapalı bir biçimde ve zorunlu olarak kabullenmiş olmuyor mu?

Biçimi ne olursa olsun, toplum nedir? İnsanların karşılıklı eylemlerinin ürünü. İnsanlar kendileri için şu ya da bu biçimde bir toplum seçmekte özgür müdürler? Asla. İnsanın üretici güçlerinin belirli bir gelişme aşamasını alırsanız, belirli bir ticaret ve tüketim biçimi elde edersiniz. Üretimde, ticarette, ve tüketimde belirli gelişme aşamaları alırsanız, buna tekabül eden bir aile, zümreler veya sınıflar örgütü, tek söz-

*Sonuçların sıralanması. —ç.

cükle, buna tekabül eden bir uygar toplum elde edersiniz. Belirli bir uygar toplum alırsanız, uygar toplumun yalnızca resmî ifadesi olan belirli politik koşullar elde edersiniz. M. Proudhon bunu hiç bir zaman anlayamayacaktır, çünkü devletten topluma —yani toplumun resmî özetinden resmî topluma— seslenmekle büyük bir iş yaptığını sanıyor.

İnsanların kendi *üretici güçlerini* —ki tüm kendi tarihlerinin temelidir— seçmekte özgür olmadıklarını eklemek gereksiz, çünkü her üretici güç, edinilmiş bir güçtür daha önceki eylemlerin ürünüdür. Üretici güçler, bundan ötürü, pratik insan enerjisinin sonuçlarıdırlar; ama bu enerjinin kendisi insanların kendilerini içinde buldukları koşullarla, o ana dek edinilmiş üretici güçlerle, kendileri varolmazdan önce varolmuş, kendilerinin yaratmadıkları, bir önceki kuşağın ürünü olan toplumsal biçimle koşullandırılmaktadır. Bu basit olgu nedeniyle, yani birbiri ardından gelen her kuşağın yeni üretime hammadde olarak hizmet eden ve bir önceki kuşak tarafından edinilmiş üretici güçlere kendisini sahip bulması nedeniyle, insanlık tarihinde bir tutarlılık doğar, insanın üretici güçleri ve bundan ötürü de toplumsal ilişkileri daha da geliştikçe, insanlık tarihi, her zamankinden daha çok bir insanlık tarihi biçimine bürünür. Böylece, bunun zorunlu sonucu olarak, insanların toplumsal tarihi, onlar bunun bilincinde olmasalar da, kendi bireysel girişimlerinin tarihinden başka bir şey değildir asla. İnsanların maddî ilişkileri, tüm ilişkilerinin temelidir. Bu maddî ilişkiler, maddî ve bireysel eylemlerin içinde gerçekleştiği zorunlu biçimlerden ibarettirler.

M. Proudhon, düşünceler ile şeyleri birbirine karıştırıyor. İnsanlar kazanmış oldukları şeylerden hiç bir zaman vazgeçmezler, ama bu demek değildir ki, belirli üretici güçleri içinde edinmiş bulundukları toplumsal biçimden de hiç bir zaman vazgeçmezler. Tersine, ulaşılmış bulunan sonuçlardan yoksun bırakılmamak ve uygarlığın meyvelerini yitirmemek için, ticaret biçimlerinin artık edinilmiş üretici güçlere uygun düşmediği andan sonra, tüm geleneksel toplumsal biçimlerini değiştirmeye zorlanırlar. Burada "ticaret" sözcüğünü geniş anlamında kullanıyorum, Almanca'da *Verkehr*'i kullandığımız gibi. Örneğin: ayrıcalıklar, loncalar

ve korporasyonlar kurumu, ortaçağların düzenleyici rejimi, yalnızca edinilmiş üretici güçlere ve daha önce varolmuş bulunan ve bu kurumların içinden çıkmış bulundukları toplumsal koşula tekabül eden toplumsal ilişkilerdi. Korporasyonlar ve düzenlemeler rejiminin koruyuculuğu altında sermaye biriktirilmiş, denizaşırı ticaret geliştirilmiş, sömürgeler kurulmuştu. Ama eğer insanlar, çatısı altında bu meyveleri olgunlaştıran biçimleri alıkoymaya kalkışmış olsalardı, bu meyvelerden yoksun kalmış olacaklardı. İşte o iki fırtına böyle patladı — 1640 ve 1688 devrimleri. Bütün eski ekonomik biçimler, bunlara tekabül eden toplumsal ilişkiler, eski uygar toplumun resmî ifadesi olan politik koşullar, İngiltere'de yok edildiler. Demek ki, insanların içinde üretim, tüketim ve değişim yaptıkları ekonomik biçimler, *geçici ve tarihsel*dirler. Yeni üretici yeteneklerin elde edilmesiyle insanlar, üretim biçimlerini ve üretim biçimiyle birlikte bu belirli üretim biçiminin zorunlu ilişkilerinden ibaret olan tüm ekonomik ilişkileri değiştirirler.

M. Proudhon'un anlayamadığı ve hele hiç göremediği işte budur. M. Proudhon, tarihin gerçek hareketini izleme yeteneğinden yoksun olduğundan, diyalektik olduğunu küstahça iddia eden bir hayalet yaratıyor. 17., 18. veya 19. yüzyıllardan sözetmenin gereğini duymuyor, çünkü onun tarihi, hayal dünyasının bulutları içinde, zaman ve uzayın çok ötesinde yol alıyor. Kısacası bu, tarih değil, o eski hegelci süprüntüdür; layik tarih —insanoğlunun tarihi— değil, kutsal tarihtir — düşünceler tarihidir. Onun bakış açısından insan, düşüncenin ya da ölümsüz aklın kendisini ortaya koymak için kullandığı aletten ibarettir. M. Proudhon'un sözünü ettiği *evrimlerin,* mutlak düşüncenin mistik rahminde gerçekleştirilen türden evrimler olduğu anlaşılıyor. Bu mistik dilin üstündeki peçeyi yırtacak olursanız, M. Proudhon'un, size ekonomik kategorilerin kendi kafasının içinde kendilerini soktukları düzeni sunduğu çıkar ortaya. Size, bunun, çok düzensiz bir kafanın düzeni olduğunu tanıtlamak benim için hiç de güç olmayacaktır.

M. Proudhon, kitabına, gözde konusu olan *değer* üzerine bir söylevle başlıyor. Bu söylevin incelenmesine bugün girmeyeceğim.

Ölümsüz aklın ekonomik evrimler dizisi, *işbölümü* ile başlamaktadır. M. Proudhon için, işbölümü, çok basit bir şeydir. Ama kast rejimi de belirli bir işbölümü değil miydi? Korporasyonlar rejimi de bir başka işbölümü değil miydi? Ve İngiltere'de 17. yüzyılın ortalarında başlayıp 18. yüzyılın sonlarında son bulan manüfaktür sistemi altındaki işbölümü de, modern büyük sanayiin işbölümünden tümüyle farklı değil miydi?

M. Proudhon gerçeklerden o denli uzaktır ki, layik iktisatçıların ilgilendikleri şeylere olsun, aldırmıyor. İşbölümünden sözederken, dünya *pazarına* değinmenin gereğini duymuyor. Güzel. Ama gene de ortada henüz sömürgelerin bulunmadığı, Amerika'nın Avrupa için henüz daha varolmadığı ve Avrupa için Asya'nın ancak Bizans aracılığı ile varolduğu 14. ve 15. yüzyıllardaki işbölümü, sömürgelerin çoktan gelişmiş bulunduğu 17. yüzyıldakinden temelden değişik değil miydi?

Ve hepsi bundan ibaret değil. Ulusların iç örgütlenmesi, bütün uluslararası ilişkiler, belirli bir işbölümünün ifadesinden başka bir şey midirler? Ve işbölümü değiştiğinde, bunların da değişmesi gerekmez mi?

M. Proudhon işbölümü sorununu o denli az anlamıştır ki, örneğin 9. yüzyıldan 12. yüzyıla dek Almanya'da görülen kent ile kırın ayrılmasına değinmiyor bile. Demek ki, M. Proudhon için, bu ayrılma, ölümsüz bir yasadır, çünkü M. Proudhon bunun ne kökeninden ve ne de gelişiminden haberdar. Bütün kitabı boyunca, belirli bir üretim biçiminden, bunun yaratılışından sanki sonuna dek sürecekmiş gibi sözediyor. M. Proudhon'un işbölümü konusunda bütün söylediği bir özetten ibarettir, ve o da, Adam Smith'in ve daha binlercesinin kendisinden önce söyledikleri şeylerin çok yüzeysel ve eksik bir özeti.

İkinci evrim *makinedir*. İşbölümü ile makine arasındaki bağ, M. Proudhon için tümüyle mistiktir. Her tür işbölümü, kendi özel üretim aletlerine sahipti. Örneğin 17. yüzyılın ortaları ile 18. yüzyılın ortaları arasında insanlar, her şeyi elleriyle yapmıyorlardı. Makineler vardı, hem de dokuma tezgâhları, gemiler, kaldıraçlar vb. gibi çok karmaşık olanları.

Demek ki, makineyi, genel olarak işbölümünden türet-

mekten daha saçma bir şey yoktur.

Sırası gelmişken şuna da işaret edebilirim ki, makinenin kökenini kavrayamayan M. Proudhon, gelişimini hiç kavramamıştır. 1825 yılına dek —ilk genel bunalım dönemi— tüketim taleplerindeki artışın üretim artışlarından genellikle daha hızlı olduğu ve makinelerde görülen gelişmenin, pazar gereksinmelerinin kaçınılmaz bir sonucu olduğu söylenebilir. 1825'ten bu yana, makinenin icadı ve uygulanması, işçilerle işverenler arasındaki savaşın sonucu olmuştur yalnızca. Ama bu, ancak İngiltere için doğrudur. Avrupalı uluslara gelince, bunlar, makine kullanmaya hem kendi pazarlarındaki ve hem de dünya pazarındaki İngiliz rekabeti yüzünden itilmişlerdir. Nihayet, Kuzey Amerika'ya makinenin girişi, hem öteki ülkelerle olan rekabet ve hem de el emeğinin kıt oluşu, yani Kuzey Amerika'nın nüfusu ile sınaî gereksinmeleri arasındaki oransızlık yüzünden olmuştur. Bu olgulara bakınca, rekabet hayaletini, bir yolunu bulup, üçüncü evrim, makinenin antitezi! diye yutturmakla M. Proudhon'un ne büyük akıllılık ettiği görülebilir.

Son ve genel olarak, işbölümü, rekabet, kredi vb. ile birlikte *makineyi* de bir ekonomik kategori yapmak, tümüyle saçmadır.

Sabanı çeken öküz ne denli bir ekonomik kategoriyse, *makine* de o denli bir ekonomik kategoridir. Makinenin uygulanması bugün, mevcut ekonomik sistemimizin ilişkilerinden biridir ama, makineden yararlanma biçimi, makinenin kendisinden apayrı bir şeydir. İster bir adamı yaralamak için, isterse onun yaralarını sarmak için kullanılıyor olsun, barut, aynı baruttur.

M. Proudhon, rekabetin, tekelin, vergilerin ya da güvenliğin, ticaret dengesinin, kredi ve mülkiyetin kendi kafasının içinde bu söylediğim sırayla gelişmesine olanak vermekle, kendi kendisini de aşmaktadır.

18. yüzyılın başlarına gelindiğinde İngiltere'de, hemen bütün kredi kurumları, makinenin keşfinden önce gelişmiş bulunuyorlardı. Kamu kredisi, vergilendirmeyi artırmanın ve burjuvazinin iktidara gelmesiyle yaratılmış olan yeni talepleri karşılamanın taze bir yönteminden ibaretti. Nihayet, M. Proudhon'un sistemindeki son kategoriyi *mülkiyet* oluş-

turmaktadır. Oysa, gerçek hayatta, işbölümü ve M. Proudhon'un bütün öteki kategorileri, bütünlükleri içinde bugün *mülkiyet* olarak bilinen şeyi oluşturan toplumsal ilişkilerdir, bu ilişkiler dışında, burjuva mülkiyeti, metafizik ya da hukukî kuruntudan başka bir şey değildir. Değişik bir çağın mülkiyeti, feodal mülkiyet, bütünüyle değişik bir toplumsal ilişkiler dizisi içinde gelişir. Mülkiyeti bağımsız bir ilişki olarak koymakla, M. Proudhon, yöntem hatası yapmanın da ötesine geçmektedir: *burjuva* üretiminin bütün biçimlerini birarada tutan bağı kavramamış olduğunu, belirli bir çağın üretim biçimlerinin *tarihsel ve geçici* niteliğini anlamamış olduğunu apaçık göstermektedir. Toplumsal kurumlarımızı tarihsel ürünler olarak görmeyen, bunların kökenlerini ve gelişmelerini anlamayan M. Proudhon, bunların ancak doğmatik bir eleştirisini yapabilir.

Bundan ötürü, M. Proudhon, gelişmeyi açıklayabilmek için bir *uydurmaya* sığınmak zorunda kalıyor. İşbölümünün, kredinin, makinenin vb. hep o kendi sabit düşüncesine, eşitlik düşüncesine hizmet etmek için icat edilmiş olduklarını sanıyor. Açıklaması son derece safçadır. Bu şeyler hep eşitlik için icat olunmuşlardır ama, ne yazık ki, eşitliğe karşı dönmüşlerdir. Tüm tezini oluşturan, işte budur. Başka bir deyişle, asılsız bir varsayım yapıyor, sonra gerçek gelişme, her adımda, kendi uydurduklarıyla çelişince de, ortada bir çelişki olduğu sonucuna varıyor. Çelişkinin yalnız kendi sabit düşünceleriyle gerçek hareket arasında varolduğu olgusunu saklıyor.

Demek ki, M. Proudhon, esas olarak gerekli tarihsel bilgilerden yoksun bulunduğundan ötürü, insanların, üretici güçlerini geliştirdikçe, yani yaşadıkça, birbirleriyle belirli ilişkiler geliştirdiklerini ve üretici güçlerin değişmesi ve büyümesiyle birlikte bu ilişkilerin doğal özelliklerinin de zorunlu olarak değişmesi gerektiğini kavramamıştır. *Ekonomik kategorilerin* bu gerçek ilişkilerin *soyut ifadelerinden* ibaret olduklarını ve ancak ilişkiler varoldukça geçerli kalacaklarını kavramamıştır. M. Proudhon, bundan ötürü, bu ekonomik kategorileri yalnızca belirli bir tarihsel gelişmenin, üretici güçlerdeki belirli bir gelişmenin tarihsel yasaları olarak değil de, ölümsüz yasalar olarak gören burjuva iktisatçılarının yanıl-

gısına düşmektedir. Böylelikle politik-ekonomik kategorileri gerçek, geçici, tarihsel, toplumsal ilişkilerin soyut ifadeleri olarak göreceğine, Mösyö Proudhon mistik bir tersyüzlük sayesinde, gerçek ilişkilerin içinde yalnızca bu soyutlamaların ürünlerini görmektedir. Bu soyutlamalar, dünyanın kuruluşundan beri Tanrı Babanın yüreğinde uyuklayan formüllerdir.

Ama bizim M. Proudhon'umuz burada şiddetli entelektüel karışıklıklar içine düşüyor. Eğer bütün bu ekonomik kategoriler, Tanrının yüreğinden çıkma şeylerse, insanın gizli ve ölümsüz yaşamı iseler, birincisi, nasıl oluyor da ortada gelişme diye bir şey olabiliyor; ve ikincisi, nasıl oluyor da M. Proudhon bir muhafazakâr olmuyor? O, bu apaçık çelişkileri, bütün bir uzlaşmaz karşıtlıklar sistemi ile açıklıyor.

Bu uzlaşmaz karşıtlıklar sistemine ışık tutmak için bir örnek alalım.

Tekel iyi bir şeydir, çünkü bir ekonomik kategoridir ve bundan ötürü de Tanrıdan çıkmadır. Rekabet iyi bir şeydir, çünkü o da ekonomik bir kategoridir. Ama iyi olmayan şey, rekabetle tekelin birbirlerini yiyip yutuyor olmalarıdır. Ne yapmalı? Tanrının bu iki ölümsüz düşüncesi birbirleriyle çeliştiklerine göre, Tanrının bağrında tekelin kötülüklerinin rekabetle dengelendiği ve *vice versa* bir sentezin bulunması, M. Proudhon'a çok açık bir şey olarak görünüyor. İki düşünce arasındaki savaşımın sonucu olarak ortaya bunların yalnızca iyi yanları çıkacaktır. Kişi bu gizli düşünceyi Tanrıdan kapmalı ve uygulamalıdır, o zaman her şey yoluna girecektir; kişisel olmayan insan aklının karanlıklarında saklı duran sentetik formül açığa çıkartılmalıdır. Bu açığa çıkartma işini yapacak kişi olarak öne fırlamakta, M. Proudhon bir an bile duraksama göstermiyor.

Ama bir an için gerçek hayata bakın. Zamanımızın ekonomik yaşamında yalnızca rekabet ile tekeli değil, onların sentezini de bulursunuz ki, bu sentez bir ***formül*** değil bir ***harekettir***. Tekel rekabet üretir, rekabet de tekel. Ama bu denklem, burjuva iktisatçılarının sandıklarının tersine, içinde bulunduğumuz durumun güçlüklerini kaldırmak bir yana, çok daha güç ve karışık bir duruma yolaçmaktadır. Bundan ötürü, eğer mevcut ekonomik ilişkilerin üzerine dayanmakta

olduğu temeli değiştirecek olursanız, *mevcut* üretim biçimini yok edecek olursanız, yalnızca rekabeti, tekeli ve bunların uzlaşmaz karşıtlığını yok etmekle kalmaz, bunların birliğini, sentezlerini, rekabet ile tekelin gerçek dengesi olan hareketi de yok edersiniz.

Şimdi size Mösyö Proudhon'un diyalektiğinden bir örnek vereceğim.

Özgürlük ile *kölelik* bir uzlaşmaz karşıtlık oluştururlar. Ne özgürlüğün iyi ve kötü yanlarından sözetmenin ve ne de, kölelik sözkonusu olduğunda, bunun kötü yanları üzerinde durmamın gereği var. Açıklanması gereken tek şey, onun iyi yanıdır. Konumuz, dolaylı kölelik, proletaryanın köleliği değil, dolaysız kölelik, Surinam'daki, Brezilya'daki, Kuzey Amerika'nın güney devletlerindeki kara ırkların köleliğidir.

Makine, kredi vb. kadar, doğrudan kölelik de, bugün, sanayileşmemizin eksenidir. Kölelik yoksa, pamuk da yok; pamuk yoksa, modern sanayi de yok. Kölelik, sömürgeciliğe değer kazandırdı; sömürgeler de dünya ticaretini yarattılar; dünya ticareti büyük makineli sanayiin zorunlu koşuludur. Demek ki, zenci alışverişi başlamadan önce, sömürgeler, Eski Dünya'ya ancak birkaç ürün arzediyorlar ve yeryüzünde hiç bir görünür değişiklik yaratmıyorlardı. Öyleyse kölelik, en büyük öneme sahip bir ekonomik kategoridir. Kölelik olmasaydı, Kuzey Amerika, bu en ilerici ülke, ataerkil bir diyar durumuna gelirdi. Anarşi yaratmak için, ticaretin ve modern uygarlığın toptan çöküşü için yapmamız gereken tek şey, Kuzey Amerika'yı uluslar haritasından silmekten ibarettir. Ama köleliğin yokolması demek, zaten Kuzey Amerika'nın uluslar haritasından silinmesi demektir. İşte, ekonomik bir kategori olduğundan ötürü, köleliği dünya varolduğundan beri her ulusta görüyoruz. Modern uluslar köleliği, açıktan açığa Yeni Dünya'ya ithal ederken, kendi ülkelerindeki köleliği nasıl gizleyeceklerini bilmişlerdir. Bizim değerli M. Proudhon'umuz kölelik üzerindeki bu gözlemlerden sonra yoluna nasıl devam edecek? Özgürlük ile kölelik arasındaki sentezi, kölelik ile özgürlük arasındaki ılımlılığı veya dengeyi bulmaya çalışacaktır.

Mösyö Proudhon, insanların, kumaş, keten bezi, iplikli üretmeleri olgusunu çok iyi kavramıştır ve buncacık bir şeyi

kavramış olmak onun payına büyük bir hünerdir! Onun kavrayamadığı şey, bu insanların, yeteneklerine göre, kumaş ve keten bezi üretirken, bu arada, *toplumsal ilişkiler* de üretmeleridir. Toplumsal ilişkilerini maddî üretkenliklerine uygun olarak üreten insanların, *düşünceler, kategoriler,* yani bu aynı toplumsal ilişkilerin soyut ideal ifadelerini de üretmelerini hele hiç anlamıyor. Demek ki, kategoriler, ifade ettikleri ilişkilerden daha ölümsüz değillerdir. Bunlar tarihsel ve geçici ürünlerdir. M. Proudhon için ise, soyutlamalar, kategoriler, tersine, ilk nedenlerdir. Ona göre, tarihi yapan bunlardır, insanlar değil. *Soyutlama, bu biçimdeki kategori,* yani insanlardan ve onların maddî eylemlerinden ayrı olarak kategori, elbette ki ölümsüz, değişmez, hareketsizdir; bu, saf aklın varlığının yalnızca bir biçimidir; bu, bu biçimdeki soyutlamanın bir soyutlama olduğunu söylemenin başka bir yoludur ancak. Çok güzel bir totoloji!

Demek ki, ekonomik ilişkiler, kategoriler olarak alındıklarında, M. Proudhon için kökenden ve ilerlemeden yoksun ölümsüz formüllerdir.

Bir başka biçimde söyleyelim: M. Proudhon, *burjuva yaşamın* kendisi için *ölümsüz bir gerçeklik* olduğunu doğrudan söylemiyor; burjuva ilişkilerini düşünce şeklinde ifade eden kategorileri tanrılaştırarak, bunu dolaylı yoldan yapıyor. Burjuva toplumunun ürünleri M. Proudhon'un kafasında kategoriler biçiminde, düşünce biçiminde canlanır canlanmaz, onları, kendilerine ait bir hayata sahip, kendiliklerinden ortaya çıkmış ölümsüz varlıklar olarak alıyor. Böylece burjuva ufkunun ötesine geçemiyor. Ölümsüz gerçekliklerini önceden varsaydığı burjuva düşünceleriyle uğraşmakta olduğundan, bu düşüncelerin bir sentezini, bir dengesini bulmaya çalışıyor ve onları dengeye ulaştıran mevcut yöntemin mümkün olan biricik yöntem olduğunu görmüyor.

Aslında, o da, bütün iyi burjuvaların yaptıklarını yapıyor. Bunların hepsi, rekabetin, tekelin, vb., ilke olarak, yani soyut düşünceler olarak alındıklarında, yaşamın biricik temelini oluşturduklarını, ama pratikte ise kişiye bundan çok daha fazlasını arzulattıklarını söylerler. Bunların hepsi, rekabeti rekabetin öldürücü etkileri olmaksızın isterler. Bunların hepsi de olanaksızı, yani burjuva varlığının koşullarını, bu koşul-

ların zorunlu sonuçları olmaksızın isterler. Bunlardan hiç biri, burjuva üretim biçiminin, tıpkı feodal üretim biçimi gibi, tarihsel ve geçici olduğunu anlamaz. Bu yanılgıyı doğuran şey, burjuva insanı, her toplumun mümkün biricik temeli olarak görmeleridir; bunlar, insanların artık burjuva olmayacakları bir toplum düşünemezler.

Bundan ötürü, M. Proudhon, zorunlu olarak *doktrinerdir*. Bugünkü dünyanın altını üstüne getirmekte olan tarihsel hareket, ona göre, kendisini iki burjuva düşüncesinin doğru dengesini, sentezini bulma sorununa indirger. Ve böylelikle, akıllı olan kimse, kurnazlığı sayesinde, Tanrının saklı düşüncesini, tecrit olunmuş iki düşüncenin birliğini keşfedebilir — ki bunlar, pratik yaşamdan, bugünün üretiminden, yani ifade ettikleri gerçeklerin birliğinden, sırf M. Proudhon onları tecrit etmiş olduğu için tecrit olunmuşlardır.

İnsanlar tarafından şimdiye dek edinilmiş üretici güçler ile bunların bu üretici güçlere artık tekabül etmeyen toplumsal ilişkileri arasındaki çelişkiden doğan büyük tarihsel hareketin yerine; her ulusun değişik sınıfları arasında hazırlanmakta olan korkunç savaşların yerine; bu çelişkileri çözebilecek biricik şey olan kitlelerin pratik ve zorlu eylemi yerine — bu engin, uzun ve karmaşık hareket yerine, Mösyö Proudhon, kendi kafasının içindeki saçma devinmeyi koyuyor. Böylece tarihi yapanlar, bilgili kimselerdir, Tanrının gizli düşüncelerinin nasıl aşırılacağını bilenlerdir. Sıradan insanların yapacakları şey, bunların ortaya çıkardıklarını uygulamaktan ibarettir. M. Proudhon'un her politik akımı düşman ilân etmesinin nedenini şimdi anlamış olmalısınız. Ona göre, mevcut sorunların çözümü, halk eyleminde değil, kendi kafasının diyalektik devranında yatmaktadır. M. Proudhon'a göre, itici güç kategorilerden oluştuğuna göre, kategorileri değiştirmek için pratik yaşamı değiştirmek gerekmez. Tam tersine, değiştirilmesi gereken kategorilerdir ve mevcut toplumdaki değişiklik bunun sonucu olacaktır.

Mösyö Proudhon, çelişkileri uzlaştırma hevesi içinde, bu çelişkilerin dayandığı temellerin yıkılması gerekip gerekmediğini bile sormaz. O tıpı tıpına kralın, avam kamarasının ve lordlar kamarasının toplumsal yaşamın kopmaz

parçaları, ölümsüz kategorileri olmalarını arzulayan politik doktrinere benzemektedir. Onun bütün aradığı, bu güçler arasında denge kurabilecek yeni bir formüldür, ki bu denge, şu anda fatih olan gücü az sonra köle haline getiren fiilî hareketin ta kendisidir. Böylece, birtakım orta zekâlı kimseler, 18. yüzyılda, toplumsal sınıfları, asilleri, kralı, parlamentoyu vb. dengeye getirecek doğru formülü aramakla uğraşırlarken, bir sabah uyanıp bir de baktılar ki, gerçekte ortada artık ne bir kral, ne parlamento ve ne de asiller var. Bu uzlaşmaz karşıtlık içindeki doğru denge, bu feodal varlıklar ve bu feodal varlıkların uzlaşmaz karşıtlıklarına temel olan tüm toplumsal ilişkileri yıkmaktı.

M. Proudhon, ölümsüz düşünceleri, saf akıl kategorilerini bir yana, insanoğlunu ve onun pratik yaşamını, ki bu yaşam M. Proudhon'a göre bu kategorilerin uygulanmasıdır, öteki yana koyduğundan, kişi onda, daha baştan, yaşam ile düşünceler arasında, ruh ile beden arasında bir ikicilik bulur, birçok biçimlerde tekrar tekrar ortaya çıkan bir ikicilik. Şimdi artık bu uzlaşmaz karşıtlığın, kendi tanrılaştırdığı kategorilerin layik kökenini ve layik tarihini anlamakta M. Proudhon'un gösterdiği yeteneksizlikten başka bir şey olmadığını görebilirsiniz.

Mektubum, daha şimdiden, M. Proudhon'un, komünizme karşı çıkardığı tezlerden sözetmeme olanak vermeyecek kadar uzadı. Şu an için siz de kabul edersiniz ki, toplumun bugünkü durumunu anlamamış bir kişiden, bu toplumu yıkmaya yönelen hareketi ve bu devrimci hareketin sözlü ifadelerini anlaması hiç beklenemez.

Mösyö Proudhon'a bütünüyle katıldığım *biricik nokta*, duygusal sosyalizan hayalcilikten hoşlanmayışıdır. Kendisinden önce, ben de, bu duygusal, ütopyacı, ahmak sosyalizmle alay etmekten ötürü üzerime hayli düşmanlık çekmiştim. Ama, örneğin Fourier'nin bizim değerli Proudhon'umuzun gösterişli yavanlıklarından çok daha ötelere varan sosyalist duygusallığına karşı, kendi küçük-burjuva duygusallığını —onun yuva, karı-koca sevgisi ve bütün bu gibi bayağılıklar üstüne ettiği şatafatlı laflardan sözediyorum— koymakla M. Proudhon, kendisini garip bir biçimde aldatmış olmuyor mu? Kendi tezlerinin boş şeyler olduğunun, bu konulardan

sözetmekteki kesin yeteneksizliğinin o denli tam bilincindedir ki, şiddetli öfke, bağırıp çağırma ve haklı hiddet krizlerine kapılıyor, ağzı köpük köpük küfrediyor, suçluyor, rezalet, cinayet diye bağırıyor, Tanrının ve insanların önünde göğsüne vura vura sosyalist kepazeliklere bulaşmamış olmakla övünüyor! Sosyalist duygusallıkları, ya da kendisinin öyle kabul ettiği şeyleri ciddî bir biçimde eleştirmiyor. Kutsal bir kişiymiş, bir papaymış gibi zavallı günahkârları aforoz ediyor ve küçük-burjuvazinin ve aile ocağının o zavallı ataerkil ve âşıkane kuruntularının zafer türkülerini çağırıyor. Ve bu, bir raslantı değildir. M. Proudhon, tepeden tırnağa, küçük-burjuvazinin filozofu ve iktisatçısıdır. İlerlemiş bir toplumda ***küçük-burjuvazi,*** kendi durumu gereği, bir yandan bir sosyalist, öte yandan ise bir iktisatçıdır; yani büyük burjuvazinin görkemi karşısında gözleri kamaşırken, halkın çektiklerine karşı da sempati besler. Aynı anda hem burjuva ve hem de halk adamıdır. Tarafsız kalmış olmaktan ve bayağılıktan başka bir şey olduğunu öne süren doğru dengeyi bulmuş olmaktan ötürü, yüreğinin derinliklerinde, kendi kendisiyle övünmektedir. Bu türden bir küçük-burjuva *çelişkiyi* yüceltir, çünkü kendi varlığının temeli çelişkidir. Bizzat kendisi, eylem içindeki toplumsal çelişkiden başka bir şey değildir zaten. Pratikte içinde bulunduğu durumu, teorik olarak da savunmalı ve haklı çıkarmalıdır, ve M. Proudhon da, Fransız küçük-burjuvazisinin bilimsel yorumcusu olma erdemine sahiptir — gerçek bir erdem, çünkü küçük-burjuvazi, yaklaşmakta olan tüm toplumsal devrimlerin kopmaz bir parçası olacaktır.

Bu mektupla birlikte, size, ekonomi politik konusundaki kitabımı[337] da gönderebilmeyi isterdim, ama bu yapıtın ve size Brüksel'de sözünü etmiş olduğum Alman filozoflarının ve sosyalistlerinin eleştirisini* bastırmak şu ana dek benim için mümkün olmadı. Bu tür bir yayın, Almanya'da, bir yanda polisin, öte yanda da saldırmakta olduğum bütün eğilimlerin bizzat ilgili temsilcileri olan kitapçıların çıkardığı ne büyük zorluklarla karşılaşıyor, inanmazsınız. Bizim kendi partimize gelince, yalnızca zayıf olmakla kalmıyor, Alman

*Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi*. —*Ed.*

Komünist Partisinin büyük bir kesimi de, ütopyalarına ve şatafatlı sözlerine karşı çıktığım için bana kızıyor. ...

İlk kez özgün Fransızcasıyla, *Yazışmaları*yla M. M. *Stasyuleviç ve Çağdaşları* (c. III, St. Petersburg 1912) adlı kitapta yayınlanmıştır

MARX'TAN NEW-YOK'TAKİ J. WEYDEMEYER'E

Londra, 5 Mart 1852

... Ve bana gelince, modern toplumdaki sınıfların ya da bunlar arasındaki savaşımın varlığını keşfetmiş olma onuru bana ait değildir. Burjuva tarihçileri bu sınıf savaşımının tarihsel gelişimini, burjuva iktisatçılar da sınıfların ekonomik anatomisini benden çok önce açıklamışlardır. Benim yeni olarak yaptığım: 1) *Sınıfların varlığının* ancak *üretimin gelişimindeki belirli tarihsel evrelere* bağlı olduğunu; 2) Sınıf savaşımının zorunlu olarak *proletarya diktatörlüğüne* vardığını; 3) bu diktatörlüğün kendisinin *bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına* ve *sınıfsız bir topluma* geçişten başka bir şey olmadığını tanıtlamak olmuştur. ...

Tamamı ilk kez *Jungsozialistische Blätter*'de (1930) yayınlanmıştır

MARX'TAN MANCHESTER'DEKİ ENGELS'E

Londra, 16 Nisan 1856

... Önceki gün *People's Paper*'in[323] yıldönümünü kutlamak üzere küçük bir ziyafet vardı. Şu sıra gerektiği için ve özellikle (Gazetede de duyurulduğu gibi) bütün mülteciler içinde *yalnızca* ben çağrılmış olduğum ve bütün ülkelerdeki proletaryanın egemenliğini selâmlamak üzere ilk kadehi kaldırmak bana düştüğü için, bu kez çağrıyı kabul ettim. Böylece, küçük bir İngilizce konuşma yaptım, ama bana kalsa bastırmazdım.* Aklımdan geçirdiğim amaç gerçekleşti. Top-

*Bkz: bu cildin 604-606. sayfaları. —*Ed.*

lantı biletini 2s. 6d.'ye almak zorunda kalmış olan M. Talandier ve geri kalan Fransız ve öteki mülteciler avanesi, bizim çartistlerin yegâne "içten" müttefikleri olduğumuza, ve açık gösterilerden kaçınıyor ve çartizmle açıkça flört etmeyi Fransızlara bırakıyor olmamıza karşın, tarihsel olarak zaten bize düşen konumu herhangi bir anda tekrar elde etme gücüne sahip olduğumuza kendilerini inandırmışlardı. Bu daha da zorunlu bir hale gelmişti, çünkü Pyat'ın başkanlığı altındaki 25 Şubat toplantısında o cahil *Scherzer* (eski dost) öne çıkıp, gerçekten berbat Straubinger üslubuyla, kendilerini (cahilleri) güç bir durumdayken terketmiş bulunan ve böylece öteki ulusların önünde kendilerini itibardan düşürmeye zorlamış olan Alman "bilginlerini" "entelektüel işçileri" suçladı. Bu Scherzer'i Paris günlerinden bilirsin. Dost *Schapper* ile daha başka görüşmeler yaptım ve kendisinin çok tövbekâr bir günahkâr olduğunu gördüm. Son iki yıldaki inziva yaşamı, zihnî melekelerini bilemiş gibi görünüyor. Her durumda bu adamı elde bulundurmakta, ve daha çok Willich'in ellerinden uzak tutmakta her zaman için yarar olabileceğini takdir edersin. Schapper şimdi Windmill Street'teki cahillere[338] çok kızgın.

Steffen'e gönderdiğin mektupla ilgileneceğim. Levy'nin mektubunu da kendi elinde tutmalıydın. Bana geri göndermeni istemediğim bütün mektuplara ilişkin olarak genellikle böyle davran. Ne kadar az postaya verilirlerse o kadar iyi. Rhine eyaleti konusunda seninle tamamıyla aynı görüşteyim. Bizim için talihsizlik olan şey, "anayurda ihanet" kokan bir şeyi uzaktan hayal-meyal seçiyor olmam. Bu, Berlin'deki olayların akışına, Mayence Clubbistlerin[339] eski devrimdeki durumlarına benzer bir durum içine itilip itilmeyeceğimize çok bağlı olacaktır. Bu çok zor bir durum yaratır. Biz ki, Rhine'in öteki yakasındaki değerli kardeşlerimiz konusunda çok şey biliriz! Almanya'da her şey, proleter devrimin Köylü Savaşının bir ikinci baskısıyla desteklenmesi olanağına bağlı olacaktır. O zaman durum son derece güzel olacaktır. ...

Tamamı, ilk kez, Rusça olarak
K. Marx ve F. Engels *Yapıtlar*'da
(Birinci Baskı, c. XXII, 1929)
yayınlanmıştır

MARX'TAN RYDE'Kİ ENGELS'E

[Londra,] 25 Eylül 1857

... "Army"nin* çok güzel olmuş; ancak hacmini görünce kafama bir şeyle vurulmuş gibi oldum, çünkü bu kadar çok çalışmak sana epey zarar vermiş olmalı. Çok geç saatlere kadar çalışacağını bilseydim, bütün bunlara boş vermeyi yeğlerdim.

Army'nin tarihi, bizim üretici güçlerle toplumsal ilişkiler arasındaki bağ konusundaki anlayışımızın doğruluğunu herhangi başka bir şeyden daha açık bir biçimde ortaya koyuyor. Genel olarak, ordu, iktisadî gelişme için önemlidir. Örneğin, eskilerin ilk kez eksiksiz bir ücret sistemi geliştirmeleri ordu içinde olmuştur. Buna benzer bir biçimde, Romalılar arasında da *peculium castrense*,** aile babalarının dışında kalan kimselerin taşınabilir mülk üzerindeki haklarının tanındığı ilk yasal biçim olmuştur. *Fabri* korporasyonundaki lonca sistemi de öyle. İlk kez büyük ölçekte makine kullanımı da burada. Madenlerin özel değerleri ve bunların para olarak kullanılması bile —Grimm'in taşdevri sona erer ermez— başlangıçta bunların askerî önemine dayandırılmış gibi gözükmektedir. Bir dal *içerisindeki* işbölümü de ilk kez ordular içinde gerçekleştirilmişti. Burjuva toplumunun aldığı biçimlerin tüm tarihi burada çok çarpıcı bir biçimde özetlenmiştir. Eğer bir gün zaman bulabilirsen, sorunu bu açıdan işlemelisin.

Kanımca, anlatımında, gözden kaçmış noktalar yalnızca şunlardır: 1) Büyük çapta ve derhal kullanılmaya hazır ücretli askerlerin ilk kez Kartacalılarda görülmesi (kendi özel kullanımımız için, ancak daha sonradan tanıdığım bir Berlinli tarafından yazılmış Kartacalı ordulara ilişkin bir kitap arayacağım). 2) Ordu sisteminin 15. ve 16. yüzyıllarda İtalya'daki gelişmesi. Herhalde taktiksel oyunlar burada geliştirilmişti. Makyavelli'nin, Floransa'nın tarihinde Condottieri'nin[340] birbirleriyle nasıl savaştıklarına ilişkin anlatımı (se-

*Marx, Engels'in *New American Cyclopedia*, Vol. II, 1858'de yayınlanan "Army" ("Ordu") konusundaki incelemesine değiniyor. —*Ed.*

**Askerlikte oğul tarafından kazanılan mülk. —ç.

nin için bir kopyasını çıkartacağım) son derece mizahî. (Hayır, Brighton'da seni görmeye geldiğimde —ne zaman?—, Makyavelli'nin cildini beraberimde getirmeyi yeğlerim. Onun Floransa tarihi bir şaheser.) Ve, son olarak, 3) İlk kez Persliler arasında, sonradan çok çeşitli biçimlerde tadilâta uğramış olsa bile, Moğollar, Türkler, vb. arasında görüldüğü biçimiyle asyatik askerî sistem. ...

İlk kez *Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx*'ta (Bd. II, Stuttgart 1913) yayınlanmıştır

[1]"*Feuerbach Üzerine Tezler*", Marx tarafından, kendisine ait tarihî materyalizm teorisini, esas olarak tamamlamış ve materyalizmi insan toplumunu kapsayacak biçimde genişletmiş olduğu 1845 ilkyazında Brüksel'de yazılmıştır. Engels'e göre bu "yeni dünya anlayışının dahiyane tohumunun atılmış olduğu ilk belge" idi. (Bkz: K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 9.)

"Feuerbach Üzerine Tezler"inde, Marx, Feuerbach'ın ve ondan öncekilerin materyalizmlerinin temel kusurlarını —edilgin, sezgisel yaklaşımlarını ve insanın devrimci eyleminin, "pratik-eleştirel" eyleminin önemini anlayamamalarını— ortaya koymaktadır. Marx, dünyanın kavranmasında ve değiştirilmesinde devrimci pratiğin oynadığı belirleyici rolü vurguluyor.

"Tezler", Marx'ın 1844-47 tarihli ve "Feuerbach'a İlişkin" başlıklı "Notdefterleri"nde yer almaktadır. Engels "Tezler"i 1888'de yayınlarken, Marx'ın yayınlamayı düşünmediği bu belgeyi okur için daha anlaşılır hale getirmek üzere bazı değişiklikler yapmıştı. Bu ciltte yer alan metin, Engels'in basıma hazırladığı bu metindir; şu farkla ki, 1888

baskısında bulunmayan italikler ve tırnaklar —Marx'ın elyazmasına dayanılarak— buraya konulmuşlardır. "Feuerbach Üzerine Tezler" başlığı Marksizm-Leninizm Enstitüsü tarafından konulmuştur.

"Feuerbach Üzerine Tezler"in bu ciltte yeralan metni, K. Marx and F. Engels, *Selected Works,* (Progress Publishers, Moscow 1969, Vol. I, s. 13-15) adlı yapıttan Türkçeye çevrilmiştir. — 11.

[2]*Alman İdeolojisi* (*Die deutsche Ideologie. Kritik der neuesten deutschen Philosophie in ihren Reprasentanten Feuerbach, B. Bauer und Stirner, und des deutschen Sozialismus in seinen verschiedenen Propheten*) 1845-46'da Brüksel'de Marx ve Engels tarafından birlikte yazılmıştır. Bu yapıtta Marx ve Engels, tarihin materyalist kavrayışını, bilimsel komünizm teorisinin felsefî temeli olarak ilk kez işlemişlerdir.

Alman İdeolojisi'nin elyazmaları iki ciltten oluşmaktaydı: birincisi hegel-sonrası felsefenin eleştirisi; ve ikincisi, "hakikî" sosyalizmin eleştirisi.

Birinci Cildin Birinci Bölümü *Alman İdeolojisi*'nin temel belirleyici içeriğini ortaya koymaktadır. Bütün yapıtın en önemli bölümünü oluşturmasının ve kendi başına önemli oluşunun nedeni budur.

Elyazmasının Birinci Bölümü, müsvedde halindeki elyazmalarının üç kesiminden ve bu bölümün başlangıcının iki temiz kopyasından oluşmaktadır. Buna göre, bölüm dört kesime ayrılmıştır.

Birinci Bölümün Birinci Kesimi, temiz kopyanın ikinci versiyonudur; şu farkla ki, birinci versiyonda olup da ikinci versiyona alınmamış kısımlar eklenmiştir. İkinci Kesim, tüm bölümün esas özünü vermektedir. Üçüncü ve Dördüncü Kesim, Stirner'in incelendiği bölümden (Cilt 1, Üçüncü Bölüm) alınmış konu-dışı teorik yorumlardır.

Daha önce Sol Yayınları arasında yayınlanan *Alman İdeolojisi* [*Feuerbach*]'ın metni, *L'idéologie allemande,* Première Partie, *Feuerbach,* Editions Sociales, Paris 1975'ten çevrilmiş, köşeli parantez içinde sunulan başlıklar, ve sayfa numaraları K. Marx and F. Engels, *Sellected Works,* c. I, Moscow 1969'dan alınmış ve açıklayıcı notlar, bu cilt için ayrıca düzenlenmiştir.

Yayına hazırlanırken konmuş bütün başlıklar ve gerekli eklemeler ve elyazmalarının sayfa numaraları, köşeli parantez içinde verilmiştir. Esas ikinci temiz kopyanın yapraklarına Marx ve Engels tarafından verilmiş olan numaralar, "y" harfiyle ve buna tekabül eden rakamla gösterilmiştir, örneğin [y. 1], [y. 2], vb.. Birinci temiz kopyaya yazarlar sayfa numarası koymamışlardır; bu sayfalar "s" harfiyle ve buna tekabül eden rakamla gösterilmiştir: [s. 1], [s. 2], vb.. Elyazmalarının müsvedde halindeki üç kesimin Marx tarafından numaralanmış sayfaları ise yalnızca rakamla gösterilmiştir: [1], [2], vb.. — 15.

[3]Burada, David Strauss'un, dinin felsefî eleştirisine kapı açan ve hegelci okulun eski-hegelciler ve yeni-hegelciler olarak ikiye bölünmesinin başlangıcını oluşturan temel yapıtına (D. F. Strauss, *Das Leben Jesu,* Bd. 1-2, Tübingen 1835-1836) değinilmektedir. — 15.

[4]*Diadokos*'lar — Büyük İskender'in ölümünden sonra iktidar için birbirleriyle amansız bir savaşa tutuşan generalleri. Bu savaşım sırasında (MÖ 4. yüzyılın sonundan 3. yüzyılın başına dek sürmüştür), İskender'in İmparatorluğunun oturmamış askerî ve idarî birliği birkaç bağımsız devlete bölündü. — 15.

[5]Bu terim, *Wigand's Vierteljahrsschrift,* Bd. IV, 1845, s. 327'de yayınlanmış imzasız bir makaleden alınmıştır.

Wigand's Vierteljahrsschrift — 1844-45'te Leipzig'de Otto Wigand tarafından yayınlanan genç-hegelcilerin felsefî dergisi. Bruno Bauer, Max Stirner ve Ludwig Feuerbach bu derginin yazarları arasındaydılar. — 18.

[6]*Alman İdeolojisi*'nde "Verkehr" sözcüğü, bireylerin, toplumsal grupların ve koskoca ülkelerin maddî ve manevî ilişkilerini de kapsayacak biçimde çok geniş bir anlamda kullanılmaktadır. Marx ve Engels, maddî ilişkinin, ve hepsinden önemlisi, insanların üretim sürecinde birbirleriyle olan ilişkilerinin, bütün öteki ilişki biçimlerinin temeli olduğunu gösteriyorlar. *Alman İdeolojisi*'nde karşılaştığımız *"Verkehrsform"* (ilişki biçimi), *"Verkehrsweise"* (ilişki tarzı), *"Verkehrsverhältnisse"* (ilişki koşulları) terimleri, Marx ve Engels tarafından "üretim ilişkileri" kavramını ifade etmek için kullanılmışlardır, ki bu kavram, onların kafasında o dönemde yeni yeni biçimlenmekteydi. — 21.

[7]Marx'ın bu satırları yazdığı dönemde (1840'larda) aşiret, klan kavramına şimdi olduğundan çok daha büyük bir önem yükleniyordu. L. H. Morgan'ın 1877'de yayınlanan ve ilkel toplumun incelenmesine ayrılmış yapıtı "gens" ve "klan" kavramlarını belirginleştirmiştir. Engels, Morgan'ın elde ettiği sonuçları *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* (1884) adlı yapıtında kullanmıştır. — 21.

[8]*Licinius* (MÖ 350 sıraları): Sextius ile birlikte (MÖ 367'de) plebiyenlerin yararına yasalar yayımlayan bir halk tribünü. — Bu metinler gereğince, hiç bir Roma yurttaşının devlet mülkü toprakların (*ager publicus*) 500 jugera (yaklaşık olarak 125 hektar)'dan fazlasını mülk edinmeye hakkı yoktu. MÖ 367'den sonra plebiyenlerin "toprak açlığı", askerî fetihler sayesinde kısmen giderildi. Bu fetihlerle ilhak edilen toprakların bir kesimini paylaştılar. — 23.

[9]Marx ve Engels, daha sonra, bu tanımlamayı, mülkiyet yapılarının evriminin bu şemasını, bunun yalnız Batı Avrupa için geçerli olduğunu kaydederek ve bir Asya üretim tarzının varlığına işaret ederek, biraz değişik bir biçimde sunacaklardır. Bkz: *Lettres sur "Le Capital"* ve *Sur le "mode de production asiatique",* Editions Sociales, Paris 1969. — 23.

[10]Bruno Bauer, "Charakteristik Ludwig Feuerbachs", *Wigand's Vierteljahrsschrift,* Bd. III, 1845, s. 86-146. — 30, 47.

[11]Gœthe, *Faust,* "Prolog im Himmel". — 31.

[12]Bruno Bauer, "Charakteristik Ludwig Feuerbachs", *Wigand's Vierteljahrsschrift,* Bd. III, 1845, s. 130. — 33.

[13]G. W. F. Hegel, *Die Philosophie der Geschichte, Einleitung, Geographische Grundlage der Weltgeschichte.* — 33.

[14]Genç-hegelcilerin ve özellikle Stirner'in kullandığı terimler. — 38.

[15]*Deutsch-Französische Jahrbücher* — Karl Marx ve Arnold Ruge'un Paris'te çıkardıkları Almanca bir dergi. Yalnızca (Şubat 1844'-te) bir sayısı yayınlanmıştır. Bu sayıda Karl Marx'ın iki makalesi —"Yahudi Sorunu Üzerine" ve "Hegelci Hukuk Felsefesinin Eleştirisine Katkı. Giriş"— ve Friedrich Engels'in de gene iki makalesi —"Bir Ekonomi Politik Eleştirisi Denemesi" ve "İngiltere'nin Durumu 'Dün ve Bugün', Thomas Carlyle, Londra 1843"— yer alıyordu. Bu yapıtlar Marx ve Engels'in materyalizme ve komünizme nihaî geçişlerini belgelemektedir. Derginin yayınlanması esas olarak Marx ile bir burjuva radikali olan Ruge'un arasındaki görüş farklılıkları yüzünden kesilmiştir. — 39, 608.

[16]Bauer'in "eleştirici" bir felsefe okulunun savunucusu olmak istediği bilinir. — 40.

[17]Proleter devrimin bütün gelişmiş kapitalist ülkelerde aynı anda yapılabileceği ve dolayısıyla devrimin yalnızca tek bir ülkede zafere ulaşmasının olanaksızlığı vargısı —ki bu vargı nihaî ifadesini Engels'in "Komünizmin İlkeleri" adlı denemesinde bulur (bkz: bu cildin 110-111. sayfaları)— tekel-öncesi kapitalizm dönemi için doğruydu.

Emperyalizm çağında kapitalizmin eşit olmayan ekonomik ve siyasal gelişimi yasasını hareket noktası olarak alan Lenin, farklı bir vargıya ulaştı. Buna göre, yeni tarihsel koşullarda, tekelci kapitalizm döneminde, sosyalist devrim ilkin birkaç ülkede, hatta tek bir ülkede zafere ulaşacaktı ve devrimin bütün ülkelerde ya da ülkelerin çoğunda aynı anda zafere ulaşması olanaksızdı. Bu tez ilk kez Lenin'in "Avrupa Birleşik Devletleri Sloganı Üzerine" adlı makalesinde ortaya konmuştur. (Bkz: Lenin, *Marx-Engels-Marksizm,* Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 329-334.) — 42, 111, 329.

[18]*Kıta Sistemi,* ya da *kıta ablukası* — 1806'da Napoléon I tarafından ilân edilmişti ve Avrupa kıtasındaki ülkelerle Büyük Britanya arasında ticareti yasaklıyordu. Napoléon'un Rusya'daki yenilgisinden sonra kaldırılmıştır. — 44, 614.

[19]Max Stirner, *Der Einzige und sein Eigenthum,* Leipzig 1845. — 45.

[20]B. Bauer'in "Charakteristik Ludwig Feuerbachs" adlı makalesinden. — 46.

[21]*Marseillaise, Carmagnole, ça ira* — 18. yüzyıl sonu Fransız burjuva devrimi döneminin devrimci ezgileri. Son ezginin nakaratı şöyleydi: *"Ah! ça ira, ça ira, ça ira. Les aristocrates à la lanterne!"* — 47.

[22]Bu terimler Max Stirner'in *Der Einzige und Sein Eigentum* adlı yapıtında geçmektedir. — 48.

[23]Bu ifade Bruno Bauer'in "Charakteristik Ludwig Feuerbachs" adlı makalesinden alınmıştır. — 51.

[24]Bu terim Max Stirner'in *Der Einzige und sein Eigenthum* adlı yapıtından alınmıştır. — 52.

[25]Genç-hegelcilerin 1838'den 1843'e kadar gündelik yaprak halinde yayınlanan tek ve aynı dergilerinin kısaltılmış adı. Dergi 1838'den 1841'e kadar kendine *Hallische Jahrbücher für deutsche Wissenschaft und Kunst* ("Alman Bilim ve Sanatı Üzerine Halle Yıllıkları") adını verdi, Arnold Ruge ve Theodor Echtermeyer yönetiminde yayınlandı. Prusya'da yasaklanma tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğundan, dergi, Saxe'a göçtü ve 1841 Temmuzunda *Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst* ("Bilim ve Sanat Üzerine Alman Yıllıkları") adını aldı. Ama 1843'te hükümet, derginin yayınlanmasını yasakladı ve yasak kararı Bundestag'ın kararı ile bütün Almanya için geçerli hale geldi. — 52.

[26]Sırasıyla Bauer, Feuerbach, Stirner'e anıştırmada bulunuluyor. — 52.

[27]Bruno Bauer, *Geschichte der Politik, Kultur und Aufklärung des achtzehnten Jahrhunderts,* Charlottenburg 1843-1845, Bd. 1-2. — 52.

[28]Nicolas Becker'in milliyetçi şarkısı. *Alman Ren,* 1840'ta bestelendi, o zaman iki ayrı tepkiye neden olmuştu, biri üniforma meraklısı Musset'nin, öteki de pasifist Lamartine'in tepkisine. — 52.

[29]Burada *Wigand's Vierteljahrsschrift,* Bd. II, 1845, s. 193-205'te yayınlanmış olan Feuerbach'ın "Über das 'Wesen des Christenthums'-un Beziehung auf den 'Einzigen und sein Eigenthum' " adlı makalesine değiniliyor. Bu makale şu sözlerle son bulmaktadır: "... Feuerbach İnsan'ın özünü yalnızca onun topluluğuna aktardığına göre, o *toplumsal insan*'dır, *komünisttir.*" — 53.

[30]L. Feuerbach, *Grundsätze der Philosophie der Zukunft,* Zurich und Winterthur 1843, s. 47. — 53.

[31]Marx ve Engels, burada, *Alman İdeolojisi*'nin birinci cildinin III. Bölümüne anıştırma yapıyorlar. Bölümün Feuerbach üzerine olan bu kısmı, aslında III. Bölümüne dahil edilmişti ve Marx ve Engels'in anıştırma yaptıkları metnin hemen ardından geliyordu. III. Bölümdeki sözü edilen pasajda Marx ve Engels, Hegel'in *Die Philosophie der Geschichte* adlı yapıtından alıntı yapıyorlardı. — 58.

[32]*Tahıl Yasalarına Karşı Birlik* — İngiliz sanayi burjuvazisinin örgütü; 1838'de Manchesterlı fabrika sahipleri Cobden ve Bright tarafından kurulmuştu. Dışardan yapılan tahıl ithâlini kısıtlamayı ya da yasaklamayı amaçlayan Tahıl Yasaları, büyük toprakbeylerinin çıkarlarını korumak üzere konulmuştu. Birlik, sınırsız serbest ticaret istemini öne sürerek, işçi ücretlerini düşürmek ve toprak aristokrasisinin ekonomik ve siyasal gücünü zayıflatmak amacıyla Tahıl Yasalarının kaldırılmaları için savaştı. Bu savaşım sonucunda Tahıl Yasaları 1846'-da kaldırıldı. — 61.

[33]*Verein* (ortaklık), Max Stirner'e göre çıkarcıların oluşturdukları gönüllü bir birlikti. — 63.

[34]1651'de Cromwell tarafından çıkartılan ve daha sonra yenilenen yasalar. Bu yasalar, Avrupa'dan, Rusya'dan ya da Türkiye'den ithal

edilen metaların yalnız İngiliz ya da ihracatçı ülkelerin gemileriyle taşınması gereğini koşul olarak getiriyordu. İngiliz kıyıları boyunca kabotaj hakkı yalnız İngiliz gemilerinin tekelinde olacaktı. İngiliz denizciliğini kolaylaştırmak amacını güden bu yasalar, özellikle Hollanda'ya karşı yöneltilmişlerdi. 1793 ile 1854 arasında kaldırıldılar. — 70.

[35]Bu farklılaşan (*differansiyel*) vergiler, bir metaya, şu ya da bu ülkeden gelmesine göre, farklı gümrük resimleri koyuyordu. — 70.

[36]J. Aikin, *A Description of the Country from Thirty to Forty Miles Round Manchester*, London 1795. — 71.

[37]Marx ve Engels burada, I. Pinto'nun *Traité de la Circulation et du Crédit* (Amsterdam 1771, s. 234, 283) adlı kitabında yayınlanmış, "Lettre sur la Jalousie du Commerce"den alıntı yapıyorlar. — 71.

[38]A. Smith, *An Inquiry in to the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, London 1776. — 71.

[39]Jean Jacques Rousseau, *Du Contrat Social; ou principes du droit politique*, Amsterdam 1762. — 81.

[40]Burada Max Stirner'in *Wigand's Vierteljahrsschrift*, Bd. III, 1845, s. 187'de yayınlanmış "Rezensenten Stirners" adlı makalesinde ifade edilen görüşlere değiniliyor. — 83.

[41]Normanlar İngiltere'yi 1066'da, Napoli'yi de 1130'da istilâ etmişlerdi. — 85.

[42]*Doğu Roma İmparatorluğu* — Köleci Roma İmparatorluğundan 395 yılında ayrılmış bir devlet; merkezi Konstantinople (İstanbul) idi. Daha sonraları Bizans adını almıştır. Doğu Roma İmparatorluğu 1453'de Osmanlılar tarafından istilâ edilinceye dek varolmuştur. — 85, 443.

[43]Amalfi — Napoli'nin güneyinde kurulmuş bir İtalyan kenti. 10. ve 11. yüzyıllarda parlak bir limandı. Bu kentin deniz hukuku bütün İtalya tarafından benimsenmişti. — 94.

[44]Engels'in *Komünizmin İlkeleri* adlı yapıtı Komünist Birliğin programının hazırlanmasında, "Komünist İman Yemini Taslağı"nın (bkz: 46 nolu not) ardından gelen ikinci aşamadır. Engels bu ikinci Program Taslağını Komünist Birliğin Paris örgütünün talimatı üzerine kaleme almıştır.

"Komünist İman Yemini Taslağı" ile kıyaslandığında, Ekim 1847 sonunda Engels tarafından yazılan *Komünizmin İlkeleri*'nin Komünist Birliğin Birinci Kongresinde tartışılan taslağın gözden geçirilmiş biçimi olduğu ortaya çıkıyor. Taslağın ilk altı maddesi tamamıyla değiştirilmiştir. Taslağı hazırladığı sırada Engels, Adalet Birliği yöneticilerinin henüz olgunlaşmamış görüşlerine bazı ödünler vermek zorunluluğunu duymuştu. Bu ödünlerden bazıları *İlkeler*'de yer almamış, ötekiler ise önemli ölçüde değiştirilmişti. Bunun dışında her iki belge de birbirleriyle çakışmaktadır, şu farkla ki, *İlkeler*'e bazı yeni sorular eklenmiştir. Bunlar 5., 6., 10-14., 19., 20. ve 24-26. sorulardır.

Komünizmin İlkeleri, Komünist Manifesto'nun ilk biçiminin esas temelini oluşturmuştur. Marx'a yazdığı 23-24 Kasım 1847 tarihli mektubunda Engels, eski ilmihal biçimini reddederek, programın komü-

nist Manifesto biçiminde hazırlanmasının daha iyi olacağını belirtiyordu. *Manifesto*'yu kaleme alırlarken, marksizmin kurucuları, *Komünizmin İlkeleri*'nde formüle edilmiş önermelerden bazılarını kullanmışlardır.

Komünizmin İlkeleri ilk kez İngilizce olarak *Plebs-Magazine*'de, Londra'da, Temmuz 1914-Ocak 1915 arasında yayınlandı; ayrı bir basımı 1925'te Şikago'da çıktı (The Daily Workers Publishing Co.). Daha sonraki yıllarda birkaç kez *Komünist Manifesto* ile birlikte yayınlandı.

Komünizmin İlkeleri'nin bu ciltte yer alan metni, Karl Marx, Frederick Engels, *Collected Works* (Progress Publishers, Moscow 1976, Vol. 6, s. 341-357) adlı yapıttan Türkçeye çevrilmiştir. — 98.

[45]Burada sınıflı toplumlar kastediliyor. Daha sonraları Engels, 1840'larda yazdıkları yapıtlarda Marx'ın ve kendisinin, insan gelişiminin ilkel sınıfsız aşamasından hiç sözetmediklerini, çünkü bu aşamanın tarihinin o sıra henüz incelenmemiş olduğunu belirtmiştir. (Bkz: *Komünist Manifesto*'nun 1888 İngilizce baskısına Engels'in koyduğu not; bu cildin 132. sayfası) — 99.

[46]"Komünist İman Yemini Taslağı" (Amentü), Komünist Birliğin 2-9 Haziran 1847'de Londra'daki Birinci Kongresinde tartışılan program taslağıdır. Taslağın tam metni ancak 1968'de ortaya çıkmıştır. Bu belgeyi İsviçreli Bert Andréas, Komünist Birliğin faal bir üyesi olan Joachim Friedrich Martens'in Hamburg'daki Devlet ve Üniversite Kütüphanesinde saklanan arşivi arasında bulmuştur.

1847 Ekim'inin sonlarında, daha gelişkin bir program taslağı olan *Komünizmin İlkeleri* üzerinde çalışırken, Engels, doğrudan doğruya bu "İman Yemini"nden yararlanmıştır. — 102.

[47]*İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu*'nun 1887 Amerikan baskısının Ek'inde ve ayrıca İngiliz baskısının ve İkinci Alman baskısının (1892) Önsözlerinde Engels, bunalımların yinelenmesi konusunda şöyle yazıyordu: "Büyük sınaî bunalımların yinelenme dönemi metinde beş yıl olarak belirtilmiştir. Bu, besbelli ki, 1825'ten 1842'ye kadar olan olayları kapsayan dönemdi. Ama 1842'den 1868'e kadarki sınaî tarih, gerçek dönemin on yıl olduğunu, ara sarsıntıların ikincil olduklarını ve gittikçe yokolma eğilimi gösterdiklerini ortaya koymuştur." — 105.

[48]*Çartizm* — İngiliz işçilerinin 1830'lar ve 1840'larda giriştikleri devrimci bir yığın hareketi. 1838'de çartistler, parlamentoya sunulmak üzere, 21 yaşın üzerindeki erkeklere oy hakkı, gizli oy, parlamento adaylarında aranılan belli bir mülke sahip olma koşulunun kaldırılması, vb. istemlerinde bulunan bir dilekçe (*People's Charter*) hazırladılar. Hareket büyük toplantılar ve gösterilerle başladı; slogan, *People's Charter*'ın uygulaması için savaşımdı. 2 Mayıs 1842'de çartistler, parlamentoya, bu kez birtakım toplumsal istemler içeren (daha kısa işgünü, daha yüksek ücretler, vb.) ikinci bir dilekçe gönderdiler. Bu dilekçe parlamento tarafından reddedildi. Buna karşılık olarak

çartistler, bir genel grev örgütlediler. 1848'de, bir üçüncü dilekçeyle birlikte parlamentoya yığınsal bir yürüyüş planladılar. Ama hükümet, askerî birlikler getirerek bunu önledi. Bundan aylarca sonra, parlamento dilekçeyi inceledi ve reddetti. 1848'den sonra çartist hareket gücünü yitirmeye başladı.

Çartist hareketin başarısızlığa uğramasının temel nedeni, açık bir programdan ve taktiklerden ve tutarlı bir devrimci proleter önderlikten yoksun oluşuydu. Ama çartistler, gene de, İngiltere'nin siyasal tarihini ve uluslararası işçi sınıfı hareketini büyük ölçüde etkilemişlerdi. — 116.

[49]*Komünist Parti Manifestosu,* Komünist Birliğin programı olarak, bu örgütün İkinci Kongresinin (Londra, 29 Kasım—8 Aralık 1847) talimatı uyarınca Marx ve Engels tarafından yazıldı.

Kongre hazırlıkları sürerken Marx ve Engels, nihaî program belgesinin bir Parti Manifestosu biçiminde olmasına karar verdiler. O dönemin gizli dernekleri için olağan olan ve "Komünist İman Yemini Taslağı" ve *Komünizmin İlkeleri*'nde görülen ilmihal biçimi, yeni devrimci dünya görüşünün eksiksiz ve özlü bir biçimde açıklanması için, proleter hareketin amaçlarının ve görevlerinin etraflı bir biçimde formüle edilmesi için uygun değildi.

Marx ve Engels, kongrenin hemen ardından, Londra'da, *Manifesto* üzerinde çalışmaya başladılar ve bu çalışmalarını Marx'ın Brüksel'e döndüğü 13 Aralık'a kadar sürdürdüler. Dört gün sonra Engels'in de Brüksel'e gelmesiyle (17 Aralık) tekrar çalışmaya başladılar. Engels'in Aralık sonunda Paris'e gitmesinden 31 Ocak'taki dönüşüne kadar, Marx, *Manifesto* üzerinde tek başına çalıştı.

Komünist Birlik Merkezinin sıkıştırmalarıyla Marx, 1848 Ocak ayının hemen tamamını yoğun bir biçimde bu çalışmaya ayırdı. Ocak sonunda elyazması Alman İşçileri Eğitim Derneğinin Komünist Birlik üyesi ve Alman mültecisi J. E. Burghard'ın sahibi olduğu basımevinde basılmak üzere Londra'ya gönderildi.

Marx'ın elyazısıyla yazılmış III. Bölüme ilişkin plan taslağı dışında *Manifesto*'nun elyazmaları kayıptır.

Manifesto'nun baskısı 1848 Şubatının sonunda bitti. 29 Şubatta Eğitim Derneği basım masraflarını karşılamayı kararlaştırdı.

Manifesto'nun ilk baskısı koyu yeşil bir broşürdü. Nisan-Mayıs 1848'de bir yeni baskısı yapıldı. Bu baskı 30 sayfa tutuyordu ve birinci baskıdaki tashih hataları burada düzeltilmiş ve noktalama da geliştirilmişti. Bu metin daha sonraki onaylı basımlar için Marx ve Engels tarafından esas alınmıştır. 1848'in Mart ile Haziran ayları arasında, *Manifesto,* Alman mültecilerine ait demokratik bir gazete olan *Deutsche Londoner Zeitung*'da basıldı. *Manifesto*'yu öteki Avrupa dillerinde yayınlama girişimleri daha o yıl başladı. Danimarka, Polonya ve İsveç dillerindeki baskıları 1848'de çıktı. O sırada yapılan Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca çevirileri yayınlanmadı. Nisan 1848'de, o sıra Barmen'de bulunan Engels, *Manifesto*'yu İngilizce'ye çevirmek-

teydi. Ama ancak yarısını çevirebildi. *Manifesto*'nun Helen Macfarlane tarafından yapılan ilk İngilizce çevirisi ancak yıllar sonra, Haziran ve Kasım 1850 tarihleri arasında, çartist bir yayın organı olan *The Red Republican*'da yayınlandı. Bu yayın organının editörü Julian Harney, bu yayına yazdığı önsözde ilk kez olarak *Manifesto*'nun yazarlarından sözetti. Bundan önce çıkan baskılarının hiç birinde ve daha sonraki birçok baskılarda yazarların isimleri yoktu.

Proletaryanın kurtuluş savaşımının 60'larda ve 70'lerde gösterdiği gelişme, *Manifesto*'nun yeniden basılmasını gerektirdi. 1872 yılında biriki küçük düzeltme ve Marx ve Engels'in 1871 Paris Komünü deneyiminden çıkardıkları bazı sonuçları içeren bir önsözle birlikte yeni bir Almanca baskısı çıktı. Bu ve bundan sonraki Almanca baskı (1883 ve 1890) *Komünist Manifesto* başlığını taşıyordu. 1870'de *Manifesto* Amerika'da ilk kez Woodhull & Claflin's Weekly'de yayınlandı.

Mikhail Bakunin'in yaptığı ve bazı tahrifatları içeren ilk Rusça baskısı 1869'da Cenevre'de çıktı. Bu baskıdaki hatalar, Georgi Plehanov'un çevirmiş olduğu ve marksizmin Rusya'da yayılmasına büyük önem veren Marx ve Engels'in özel bir önsöz yazmış oldukları 1882 Rusça baskıda giderilmişti. Marx'ın ölümünden sonra *Manifesto* birkaç kez daha basıldı. Engels bunların hepsini okumuş ve 1883 Almanca baskıya ve Samuel Moore'un çevirdiği ve kendisinin de ayrıca gözden geçirip notlar eklediği 1888 İngilizce baskıya önsözler yazmıştır. 1888 İngilizce baskı *Manifesto*'nun İngiltere'de, Birleşik Devletler'de ve SSCB'nde daha sonra yapılan birçok İngilizce baskısında temel alınmıştır. 1890'da Engels yeni bir Almanca baskı hazırladı, buna bir önsöz yazdı ve birkaç not ekledi. 1885'de *Le Socialiste, Manifesto*'nun Marx'ın kızı Laura Lafargue'ın yaptığı ve Engels'in okuduğu Fransızca çevirisini yayınladı. Engels ayrıca 1892 Lehçe, ve 1893 İtalyanca baskılara da önsözler yazmıştır.

Manifesto'nun bu ciltte yeralan metni Karl Marx, Frederick Engels, *Collected Works* (Progress Publishers, Moscow 1976, Vol. 6, s. 476-519), adlı yapıttan Türkçeye çevrilmiştir. Ayrıca, Karl Marx, Frederick Engels, *Gesammelte Werke* (Dietz Verlag Berlin, Bd. 4, s. 459-493) adlı yapıttan da yararlanılmıştır. Almanca metnin İngilizce metinden farklı olduğu noktalar, sayfa altında dipnot olarak gösterilmiştir. Progress Publishers'ın saptadığı farklılıklar "—*Ed*" ibaresiyle, Türkçe çevirisi yapılırken saptanmış farklılıklar ise, "—ç." ibaresi ile belirtilmiştir

Manifesto'nun bu ciltte yer alan önsözleri, üç ciltlik Karl Marx and Frederick Engels, *Selected Works* (Progress Publishers, Moscow 1969, Vol. I, s. 98-107) adlı yapıttan çevrilmiştir. Önsözler çevrilirken, bunların *Bütün Yapıtları*'nın Almanca baskılarında yayınlanmış Almancalarından da yararlanılmıştır (K. Marx, F. Engels, *Op. cit.*, s. 573-590). — 118, 131.

[50]*Komünist Birlik* — Marx ve Engels tarafından kurulan proletaryanın ilk uluslararası komünist örgütü; 1847'den 1850'ye kadar varol-

muştur. — 118, 213, 465.

[51]Burada Fransa'daki 1848 Şubat Devrimine değiniliyor. — 118, 489.

[52]*Red Republican* — George Julian Harney'in 1850'de Hazirandan Kasıma kadar Londra'da çıkardığı haftalık bir çartist dergi. 21-24. sayılarında *Manifesto*'yu özetleyerek yayınlamıştır. — 118.

[53]Burada Fransız burjuvazisi tarafından korkunç bir vahşetle bastırılan Paris işçilerinin 23-26 Haziran 1848'de giriştikleri kahramanca ayaklanmaya değiniliyor. — 119, 124, 260, 485.

[54]*Le Socialiste* — New-York'ta Ekim 1871'den Mayıs 1873'e kadar Fransızca olarak çıkan haftalık bir gazete. Enternasyonalin Kuzey Amerika Federasyonunun Fransız kesiminin organıydı; Huge Kongresinin ardından Enternasyonalden ayrılmıştır. — 119.

[55]Burada, *Manifesto*'nun 1869'da Cenevre'de yayınlanan Bakunin çevirisine değiniliyor. — 119, 120.

[56]Burada, Aleksandr Herzen ve Nikolay Ogaryov'un yayınladığı *Kolokol* ("Çan") adlı devrimci demokratik gazeteyi basan "Hür Rus Basımevi"ne değiniliyor. Herzen tarafından kurulan bu basımevi 1865'e kadar Londra'daydı; bundan sonra Cenevre'ye taşındı. 1869'da, basımevi, *Komünist Manifesto*'nun ilk Rusça baskısını yaptı. — 120.

[57]Yazarlar, burada, 1 Mart 1881'de imparator Aleksandr II'nin Narodnaya Volya üyeleri tarafından öldürülmesinden sonra Rusya'da esen havaya değiniyorlar. Aleksandr II'nin ardılı Aleksandr III, Narodnaya Volya'nın Yürütme Kurulunun girişeceği yeni terörist eylemler korkusuyla Gaçina'ya sığınmış, orada oturuyordu. — 121.

[58]*Kolonya'da Komünistlerin Yargılanması* (4 Ekim—12 Kasım 1852) — Komünist Birliğin 11 üyesinin Prusya hükümetinin açtığı davada yargılanmaları. Yurda ihanet ile suçlanan sanıklardan yedisi, uydurma belgelere ve gerçek olmayan delillere dayanılarak üç yıldan altı yıla kadar değişen cezalara çarptırılmışlardı. (Bkz: Engels, "Kolonya'da Komünistlerin Yargılanması", bu cildin 464-471. sayfaları.) — 124, 464.

[59]Marx ve Engels, bu teorik önermeyi, 1840'tan sonraki birçok yapıtlarında geliştirmişlerdir. Buradaki formülasyon, Uluslararası İşçi Birliğinin Tüzüğündeki formülasyondur. — 126.

[60]Bu önsözü Engels, 1 Mayıs 1890'da, İkinci Enternasyonalin Paris Kongresi (Haziran 1389) kararı uyarınca bazı Avrupa ve Amerika ülkelerinde düzenlenen yığınsal gösterilerin, grevlerin ve toplantıların yapıldığı gün yazmıştır. İşçiler bu 1 Mayıs'ta Kongre tarafından saptanmış olan 8 saatlik işgünü istemini ve öteki bazı istemleri öne sürmüşlerdi. Bugünden sonra, bütün ülkelerin işçileri 1 Mayısı her yıl proletaryanın uluslararası dayanışma günü olarak kutlayagelmişlerdir. — 126.

[61]*Kongre Polonyası* — 1814-15 Viyana Kongresi kararı uyarınca Polonya'nın Polonya Krallığı adı altında Rusya'ya ilhak olunan kısmı. — 127.

[62]Marx'ın artı-değer teorisini henüz geliştirmemiş olduğu 1840 ve

1850'lerdeki yapıtlarında, Marx ve Engels, "emeğin değeri", "emeğin fiyatı", "emeğin satımı" terimlerini kullanıyorlardı. Marx'ın *Ücretli Emek ve Sermaye* adlı kitapçığına 1891'de yazdığı önsözde Engels'in belirttiği gibi, bunlar, "sonraki yapıtlar açısından talihsiz, hatta yanlış"tılar. (Bkz: bu cildin 174-212. sayfaları.) Marx'ın, işçinin kapitaliste emeğini değil işgücünü sattığını tanıtlamasından sonra, Marx ve Engels, daha sonraki yapıtlarında "işgücünün değeri", "işgücünün fiyatı", "işgücünün satımı" terimlerini kullanmışlardır. — 139.

[63]Savaşımı birkaç yıl süren on-saat Tasarısı, 1846 yılında Tahıl Yasalarının kaldırılması sırasında toprak aristokrasisi ile sanayi burjuvazisi arasında yaratılmış olan gergin bir ortam içerisinde, 1847 yılında yasalaştı. Tahıl Yasalarının kaldırılmasının öcünü almak için Tory'lerden bazıları on-saat Tasarısını desteklemişlerdi. — 142.

[64]Burada, halktan gelen baskı sonucu 1831'de Avam Kamarasından geçen ve 1832'de Lordlar Kamarası tarafından onaylanan seçim yasası reformuna değiniliyor. Bu reform, toprak ve finans aristokrasisinin tekelci egemenliğine karşı yöneltilmişti ve yasalaşmasıyla sanayi burjuvazisinin temsilcilerine parlamentonun yolu açılmış oldu. Reform savaşımının temel güçleri olan proletarya ve küçük-burjuvaziye seçim hakkı verilmedi ve böylece bunlar liberal burjuvazi tarafından aldatılmış oldular. — 155.

[65]*Meşruiyetçiler* — Büyük topraklı soyluların çıkarlarını temsil eden ve 1830'da devrilmiş olan "meşru" Bourbon hanedanı yandaşları, Finans aristokrasisine ve büyük burjuvaziye dayanarak hüküm sürmekte olan Orleans hanedanına (1830-48) karşı savaşımlarında, meşruiyetçilerin bir kesimi toplumsal demagojiye sığınmış ve kendilerini burjuvazinin sömürüsüne karşı çıkan halkın savunucusuymuş gibi göstermeye kalkışmışlardır. — 156, 257, 376, 496.

[66]*"Genç İngiltere"* — Aralarında Disraeli ve Ferrand'ın da bulunduğu tutucu yazar ve politikacılardan oluşan bir çevre. Bunlar iyiliksever Tory'lere yakındılar ve 1841'de Avam Kamarasında ayrı bir grup oluşturdular. Burjuvazinin büyümekte olan ekonomik ve siyasal gücü karşısında toprak aristokrasisinin hoşnutsuzluğunu dile getirerek kapitalist sistemi eleştiriyorlar ve işçi sınıfını kendi etkileri altına almak ve burjuvaziye karşı savaşımlarında bu sınıftan yararlanmak için iyiliksever önlemleri destekliyorlardı. "Genç İngiltere" siyasal bir grup olarak 1845'te dağıldı. Yazınsal bir çevre olarak varlığı da 1848'de son buldu. — 156.

[67]Immanuel Kant'ın, Fransız Devriminden hemen önce (1788) yayınlanmış *Kritik der praktischen Vernunft* (*"Pratik Aklın Eleştirisi"*) adlı yapıtına atıfta bulunuluyor. — 159.

[68]Burada, Fransız gazetesi *La Réforme*'u (1843'den 1850'ye kadar Paris'te yayınlanmıştır) destekleyen küçük-burjuva cumhuriyetçi demokratlar ve küçük-burjuva sosyalistlere değiniliyor. Bunlar cumhuriyeti ve demokratik ve toplumsal reformları savunuyorlardı. — 167.

[69]*Tarım Reformcuları (Genç Amerika)* — Amerikalı zanaatçıların ve işçilerin kurduğu bir örgüt. 1845'te kurulan ve bir yığın örgütü olan Ulusal Reform Derneğinin çekirdeğini oluşturmuştur. 1840'ların ikinci yarısında *Dernek*, toprak reformu için ajitasyona girişmiş, köle sahibi plantasyonculara karşı çıkmıştır. Ayrıca on-saatlik işgününün yasalaşması, köleciliğin, sürekli ordunun kaldırılması gibi istemlerde de bulunmuştur. Birçok göçmen Alman zanaatçısı Ulusal Reform Derneğinin başını çektiği bu harekete katılmıştır. 1846 yılına gelindiğinde Alman işçileri arasındaki hareket durulmaya başladı. Bunun nedenlerinden biri de, "hakikî sosyalizm"leri ile Alman göçmenleri demokratik hedefler uğruna yapılan savaşımdan saptıran Kriege grubunun faaliyetiydi. — 167.

[70]*La Réforme* gazetesi için 68. açıklayıcı nota bakınız. — 167.

[71]Burada, 18. yüzyılın sonunda Polonya'yı parçalamış olan ve Viyana Kongresinin aldığı karar uyarınca Krakov'u ortaklaşa denetimleri altında bulunduran Avusturya, Rusya ve Prusya'ya karşı Krakov Cumhuriyetinde başlayan ulusal kurtuluş ayaklanmasına değiniliyor. 22 Şubat 1846'da Krakov'da iktidarın isyancıların eline geçmesi, Polonya Cumhuriyeti Ulusal Hükümetinin kurulması ve bu hükümetin feodal yükümlülükleri kaldıran bir manifesto yayınlaması, Polonya topraklarının tümü üzerinde yeralacak ve başını devrimci demokratların (Dembovski ve ötekiler) çektiği genel bir ayaklanma planının bir parçasıydı. Polonya'nın diğer kesimlerinden etkin destek sağlayamadığından, Krakov ayaklanması, Mart ayında Avusturya ve çarlık Rusya kuvvetleri tarafından bastırıldı; Kasım 1846'da, Avusturya, Prusya ve Rusya, kendi aralarında, "hür Krakov kenti"ni Avusturya İmparatorluğuna katan bir antlaşma imzaladılar. — 167, 254.

[72]Bu makale, Marx'ın Aralık 1848'de yazılmış *Burjuvazi ve Karşı-Devrim* adlı yapıtının bir kısmıdır. Burada Marx, Prusya karşı-devrimini zafere ulaştıran nedenleri tarihsel-materyalist bir açıdan tahlil etmekte ve Almanya'daki Mart Devriminin niteliğini ve kendine özgü özelliklerini ortaya koymaktadır.

"Burjuvazi ve Karşı-Devrim"in bu ciltte yeralan metni, K. Marx and F. Engels, *Selected Works* (Progress Publishers, Moscow 1969, Vol. I, s. 138-141) adlı yapıttan Türkçeye çevrilmiştir. — 196.

[73]*Birleşik Landtag* — Prusya'nın bütün eyalet Landtag'larından (Diyet Meclislerinden) gelen temsilcilerin oluşturdukları bir kurum. Burada ise Marx, Camphausen hükümeti zamanında 2 Nisan 1848'de toplanmış olan *İkinci Birleşik Landtag*'a değinmektedir. Bu meclis, Prusya Ulusal Meclisi için yapılacak seçimler için bir yasa onaylamış ve 1847'deki Birleşik Landtag'ın reddetmiş olduğu borcun hükümete verilmesini kabul etmiştir. Bunun ardından Landtag, 10 Nisan 1848'de dağıtılmıştır. — 169.

[74]Burada İspanya İmparatorluğunun bir parçası olan Felemenk'teki (bugünkü Belçika ve Hollanda) 1566-1609 burjuva devrimine değinilmektedir. Bu devrim burjuvazinin ve halk yığınlarının anti-fe-

odal savaşımı ile İspanyol egemenliğine karşı verilen ulusal kurtuluş savaşını tek bir bütün haline getirmişti. Bir dizi yenilginin ardından İspanya, 1609'da, Hollanda burjuva cumhuriyetinin bağımsızlığını tanımak zorunda kaldı. Felemenk'teki 16. yüzyıl burjuva devrimi, Avrupa'daki muzaffer burjuva devrimler çağına öncülük etmiştir. Bugünkü Belçika'nın sınırları 1714'e kadar İspanya'nın elinde kalmıştır. — 171.

[75]Bu yapıtı baskıya hazırlarken Marx, kapitalist toplumdaki sınıf savaşımının maddî temelini oluşturan iktisadî ilişkilerin anahatlarını herkesçe anlaşılabilir bir dille sunmayı hedeflemişti. Amacı, proletaryayı teorik bir silahla —kapitalist toplumda burjuvazinin sınıf egemenliğinin ve işçilerin ücret köleliğinin üzerine dayandıkları temel konusunda derin bir bilimsel kavrayışla— silahlandırmaktı.

Ücretli Emek ve Sermaye'nin bu ciltte yer alan Türkçe metni, bu yapıtın Fransızcasından çevrilerek (K. Marx, *Travail Salarié et Capital; Salarie, Prix et Profit,* Editions Sociales, Paris 1969) *Ücretli Emek ve Sermaye; Ücret, Fiyat ve Kâr* adı ile Sol Yayınları tarafından Nisan 1976'da yayınlanmış ikinci baskısındaki metnin bu cilt için düzenlenmiş yeniden basımıdır. — 174.

[76]*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie* — 1 Haziran 1848'den 19 Mayıs 1849'a kadar Köln'de yayınlanmış bir günlük gazete; Marx gazetenin başyazarı, Engels de yazıkurulu üyesiydi. — 174, 226, 428, 611.

[77]Brüksel'deki *Alman İşçileri Birliği,* Belçika'da yaşamakta olan Alman işçilerinin siyasal bilinçlerini daha da geliştirmek ve onlar arasında bilimsel komünizm düşüncelerini yaymak için 1847 Ağustosu sonlarında Marx ve Engels tarafından kurulmuştu. Marx, Engels ve arkadaşları tarafından yönlendirilmekte olan Birlik, Belçika'daki devrimci Alman işçileri için, çevresinde toplanılan yasal bir merkez haline geldi. Birliğin en önde gelen üyeleri, aynı zamanda, Komünist Birliğin Belçika şubesi üyeleriydiler. Üyelerinin Belçika polisi tarafından tutuklanması ve sınırdışı edilmesi yüzünden Brüksel'deki Alman İşçileri Birliğinin faaliyetleri, Fransa'daki 1848 Şubat burjuva devriminin hemen ardından durdu. — 174.

[78]Burada, Macaristan burjuva devriminin bastırılması ve Avusturya Habsburg hanedanlığının yeniden kurulması amacıyla Macaristan'ın 1849'da çar birlikleri tarafından işgal edilmesine değinilmektedir. — 174.

[79]Burada, Mayıs-Haziran 1849'da Almanya'da (28 Mart 1849'da Frankfurt Ulusal Meclisi tarafından kabul edilmiş, ama birtakım Alman devletleri tarafından reddedilmiş bulunan) İmparatorluk Anayasasının desteklenmesi amacıyla girişilen halk ayaklanmasına değinilmektedir. Bu ayaklanmalar kendiliğinden ve birbirlerinden kopuktular, ve 1849 Haziranı ortasında bastırıldılar. — 174, 214.

[80]Ücretli emek ve sermaye konusu üzerinde "Ücret" başlığını, ve kapağında da "Brüksel, Aralık 1847" notunu taşıyan nihaî konuşma-

nın ya da bir dizi nihaî konuşmanın kaba anahatları daha sonradan Marx'ın elyazmaları arasında bulundu. Bu konuşmaların içeriğine gelince, (bkz: K. Marx, *Ücretli Emek ve Sermaye; Ücret, Fiyat ve Kâr*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 61-88) elyazmaları, tamamlanmış *Ücretli Emek ve Sermaye* yapıtının bazı bakımlardan bir devamıdır. Bu yapıtın basıma hazır hale getirilmiş biçimdeki son bölümleri Marx'ın elyazmaları arasında bulunamamıştır. — 174.

[81]Marx, *Kapital*'de şöyle yazıyordu: "... ben klasik ekonomi politik deyince ... W. Petty'den beri, burjuva toplumundaki gerçek üretim ilişkilerini araştıran bir ekonomi bilimini anlıyorum." (Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 102, 33. dipnot.)

Klasik ekonomi politiğin İngiltere'de en önde gelen temsilcileri, Adam Smith ve David Ricardo idi. — 176.

[82]Engels, *Anti-Dühring*'de şöyle yazıyordu: "Ekonomi politik, dâhi kafalarda 17. yüzyıl sonuna doğru doğmuş olmasına karşın, gene de, dar anlamda, fizyokratlar ve Adam Smith'in vermiş bulundukları olumlu formüller içinde, esas itibariyle 18. yüzyılın çocuğudur..." (F. Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 241.) — 176, 254.

[83]Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 596. — 179.

[84]Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 191. — 180.

[85]Engels, burada, 1891'deki Mayıs Gününün kutlanmasına değiniyor. Bazı ülkelerde (İngiltere ve Almanya) Mayıs Günü 1 Mayıstan sonra gelen ilk Pazar günü kutlanmaktaydı, ki 1891'de bu, 3 Mayısa raslamaktaydı. — 183.

[86]1848 Devrimi sözkonusudur. — 184.

[87]"Giriş"te Engels'in belirttiği gibi, bu yapıt tamamlanmadan kalmıştır. Marx, Köln'den geçici olarak ayrıldığı için ve Almanya'daki siyasal durumun kızışması ve *Neue Rheinische Zeitung*'un yayınının durmuş olması nedeniyle makalelerin yayını kesintiye uğramıştı. — 212.

[88]"*Merkez Komitesinin Komünist Birliğe Çağrısı*", Marx ve Engels tarafından 1850 Martının sonlarında, yeni bir devrimci dalganın geleceğinden hâlâ umutvar oldukları bir sırada yazılmıştır. Yaklaşan devrimde proletaryanın teori ve taktiklerini geliştirirken Marx ve Engels, küçük-burjuva demokratlarından ayrı olarak, bağımsız bir proletarya partisinin kurulması gereğini vurgulamaktadırlar. "Çağrı"daki temel yönlendirici düşünce, özel ve yeni bir toplum kuracak olan "devrimin sürekliliği" düşüncesidir.

"*Merkez Komitesinin Çağrısı*", Komünist Birlik üyeleri arasında gizli olarak dağıtılmıştı. Tutuklanan bazı Birlik üyelerinin üzerinden çıkan bu belge, 1851'de Alman burjuva gazetelerinde ve polis görevlileri Wermuth ve Stieber tarafından yazılan bir kitapta yayınlandı.

"*Merkez Komitesinin Komünist Birliğe Çağrısı*"nın bu ciltte yeralan metni, K. Marx and F. Engels, *Selected Works*, (Progress Publis-

hers, Moscow 1969, Vol. I, s. 175-185) adlı yapıttan Türkçeye çevrilmiştir. — 213.

[89]Bununla, 18. yüzyıl sonundaki Fransız burjuva devriminden bu yana hep devrimin beşiği olarak görülen Fransa'nın başkenti Paris kastediliyor. — 215.

[90]*Kutsal İttifak* — Ayrı ayrı ülkelerdeki devrimci hareketleri bastırmak ve oralardaki feodal monarşileri korumak amacıyla 1815'te çarlık Rusyası'nın, Avusturya'nın ve Prusya'nın kurmuş oldukları gerici bir Avrupalı Monarklar birliği. — 215, 375.

[91]Burada, Almanya'daki Mart Devriminin ardından toplanan ve oturumlarına 18 Mart 1848'de başlayan Ulusal Meclisin küçük-burjuva sol-kanadına değiniliyor. Bu meclisin başlıca amacı, Almanya'nın siyasal parçalanmışlığına son vermek ve bir İmparatorluk Anayasası hazırlamaktı. Ne var ki, liberal çoğunluğun korkaklığı ve yalpalamaları, ve sol-kanadın kararsızlığı ve tutarsızlığı yüzünden, Ulusal Meclis iktidarı ele almayı başaramadı ve 1848-49 Alman devriminin belli-başlı sorunları karşısında kesin bir tutum alamadı. 30 Mayıs 1849'da, meclis, Stuttgart'a taşınmak zorunda kaldı. 18 Haziran 1849'da ise askerî birlikler tarafından dağıtıldı. — 216.

[92]*Neue Oder-Zeitung* — 1849'dan 1855'e kadar bu ad altında Breslau'da yayınlanan bir günlük burjuva-demokratik Alman gazetesi. 1855'te Marx bu gazetenin Londra muhabiriydi. — 219.

[93]Marx'ın ve Engels'in tarım sorunu konusunda burada ifade edilen görüşleri 1840'larda ve 1850'lerde devrimin geleceği konusunda yaptıkları genel değerlendirmeye sıkı sıkıya bağlıdır. O sıralar marksizmin kurucuları, Lenin'in de işaret ettiği gibi, kapitalizmin ömrünü doldurduğu ve sosyalizmin çok yakın olduğu görüşündeydiler. Bu varsayımdan hareketle "çağrı"da, zoralınan toprakların köylülere devredilmesine karşı çıkıyorlar, bunların devlet mülkü haline getirilmelerini ve birleşmiş kırsal proletaryanın oluşturduğu işçi kolonilerinin kullanımına bırakılmalarını savunuyorlardı.

Rusya'daki Büyük Ekim Sosyalist Devriminin ve öteki ülkelerdeki devrimci hareketlerin deneylerinden hareketle, Lenin, tarım sorunu konusundaki marksist görüşleri geliştirdi. Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki proleter devrimin zaferinden sonra büyük tarımsal işletmelerin çoğuna el sürmenin elverişliliğini teslim ettikten sonra, Lenin şöyle diyordu: "Bununla birlikte, bu kuralın önemini abartmak ya da onu genelleştirmek büyük bir yanılgı olacaktır. Aynı şekilde, mülksüzleştirilen mülksüzleştiricilerin topraklarının bir kısmını o bölgenin küçük toprak sahiplerine, hatta orta köylülerine parasız olarak vermeyi asla kabul etmemek de bir yanılgı olacaktır." (V. İ. Lenin, *İşçi ve Köylü İttifakı*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 217-218.) — 222.

[94]Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşımları, 1848-1850* adlı yapıtı, "1848'den 1849'a" başlığı altında bir dizi makaleden oluşmaktadır. Bu yapıt, Fransa'nın tarihinin tüm bir dönemini materyalist açıdan açıklamakta ve proletaryanın devrimci taktiklerinin en önemli ilkelerini

ortaya koymaktadır. Yığınsal devrimci savaşımın pratik deneyimlerinden hareketle Marx, kendi devrim ve proletarya diktatörlüğü teorisini geliştirmiştir. İşçi sınıfının siyasal gücü elde etmesinin zorunluluğunu ortaya koyarken Marx, ilk kez "proletarya diktatörlüğü" terimini kullanmakta ve bu diktatörlüğün siyasal, ekonomik ve ideolojik görevlerini açığa çıkarmaktadır. İşçi sınıfı önderliğinde işçi-köylü ittifakı düşüncesini formüle etmektedir. İlk plana göre *Fransa'da Sınıf Savaşımları* dört makale içerecekti: "Haziran 1848 Yenilgisi", "13 Haziran 1849", "13 Haziranın Kıta Üzerindeki Sonuçları", ve "İngiltere'deki Mevcut Durum". Ne var ki, bu makalelerden ancak üçü çıktı. Haziran 1844 olaylarının Kıta üzerinde yarattığı etkiler ve İngiltere'deki durum sorunu, *Neue Rheinische Zeitung*'daki öteki yazılarda ele alındı, özellikle Marx ve Engels'in birlikte yazdıkları uluslararası yorumlardı. Engels bu yapıtı 1895'te yayına hazırlarken, "Üçüncü Uluslararası Yorum"un Fransa'daki olaylarla ilgili kesimlerini dördüncü bölüm olarak yapıta ekledi. Engels bu bölüme "1850 Yılında Genel Oy Sisteminin Yürürlükten Kaldırılması" başlığını koydu. Bu ciltteki ilk üç bölümün başlıkları, dergide çıkan yazılardaki başlıklardır; dördüncü bölümün başlığı ise 1895 tarihli baskıdaki başlıktır.

Fransa'da Sınıf Savaşımları'nın bu ciltte yeralan Türkçe metni, bu yapıtın Fransızcasından çevrilerek (K. Marx, *Les Luttes de Classes en France 1848-1850,* Editions Sociales, Paris 1952) *Fransa'da Sınıf Savaşımları, 1848-1850* adı ile Sol Yayınları tarafından Şubat 1976'da yayınlanmış ikinci baskısındaki metnin bu cilt için düzenlenmiş yeniden basımıdır. — 226.

[95]Engels'in *Fransa'da Sınıf Savaşımları, 1848-1850* için yazmış olduğu giriş, bu yapıtın 1895'te Berlin'deki ayrı bir yayını için hazırlanmıştı.

1848-49 devriminin ve bu devrimden çıkan ve Marx'ın yapıtında yeralan derslerin tahlilinin büyük önemini gösterdikten sonra, Engels, bu girişin büyük bir kısmını proletaryanın sınıf savaşımından, özellikle Almanya'dakinden edinilen deneyimin sentezine ayırmıştır. Engels, bütün yasal araçlardan proletaryayı sosyalist bir devrime hazırlama uğruna devrimci bir biçimde kullanılması, demokrasi savaşımı ile sosyalist devrim savaşımının ustaca bağdaştırılması ve birinci görevin ikincisine tâbi kılınması zorunluluğunu vurgulamaktadır. Yazdığı bu girişte Engels, somut tarihsel koşullara uygun düşen taktik yöntemler ve savaşım biçimleri kullanılmasını ve proletaryanın yeğlediği barışçı devrimci savaşım biçimlerinin yerine, egemen gerici sınıflar şiddete başvurduklarında, barışçı olmayan biçimlerin konulmasını öngören marksist ilkeleri bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bu girişin yayınlanmasından önce Alman Sosyal-Demokrat Partisinin yürütme organı, ısrarla, Engels'ten bu yazıdaki "aşırı-devrimci" havayı yumuşatmasını ve daha basiretli hale getirmesini istedi. Engels, parti önderliğinin kararsız tutumunu ve "tamamıyla yasal

çerçeve içerisinde hareket etme" çabalarını en sert bir biçimde eleştirdi. Ama yürütme organından gelen baskılar altında provalardaki bazı pasajları çıkarmak ve bazı formülasyonları değiştirmek zorunda kaldı. (Bu değişiklikler ve çıkarmalar konusundaki ayrıntılar dipnotlarda gösterilmiştir. Bu girişin bugüne kadar elde kalmış olan provaları ve asıl elyazmasına yapılan atıflar, metni ilk biçimine getirmeyi olanaklı kılmaktadır.)

Sosyal-demokrasinin bazı önderleri, girişin bu kısaltılmış metnine dayanarak Engels'i iktidarın yalnızca barışçıl yöntemlerle ele geçirilmesini savunan, koşullar ne olursa olsun barışçıl olan, "legalite *quand même*" aşığı olan bir kişi gibi gösterme girişiminde bulundular. Buna çok öfkelenen Engels, yazdığı girişin *Neue Zeit*'ta tam olarak yayınlanmasında diretti. Ama, giriş, bu dergide ancak yazarın yukarda değinilen nedenlerle yapmak zorunda kaldığı kısaltmalarla yayımlandı. Bu kısaltılmış haliyle bile giriş, gene de devrimci özünü korumaktaydı.

Engels'in girişinin tam metni, ilk kez *Fransa'da Sınıf Savaşımları, 1848-1850*'nin Sovyetler Birliği'nde çıkan 1930 baskısında yayınlandı. — 226.

[96]*Neue Rheinische Zeitung, Politisch-Ökonomische Revue* — Marx ve Engels tarafından Aralık 1849'da kurulmuş ve yayınına Kasım 1850'ye kadar devam etmiş olan bir dergi. Komünist Birliğin teorik ve siyasal organıydı, Hamburg'da basılıyordu. Altı sayı çıkmıştır. Yayınına polis baskısı ve malî sıkıntı yüzünden son vermiştir. — 228.

[97]Engels burada, İmparator Wilhelm I'in Bismarck'a hediye etmiş olduğu Sachsenwald'a (Saxon Koruluğu) atıfta bulunarak alaylı bir biçimde hükümet teşviklerini kastediyor. — 230.

[98]*In partibus infidelium* (kâfirler diyarında) — Hıristiyan olmayan ülkelerde salt adı var kendi yok piskoposluk bölgelerine atanan katolik piskoposlara verilen ek bir unvan. Bu deyim Marx'ın ve Engels'in yapıtlarında, çoğu kez, bir ülkedeki fiilî durumu görmezden gelerek yurtdışında kurulmuş olan mülteci hükümetler için kullanılmaktadır. — 230, 257, 363, 482, 512, 562.

[99]İngiliz devrimi konusunda, Engels'in, "Tarihî Materyalizm" adındaki incelemesine bakınız: K. Marx, F. Engels, *Felsefe İncelemeleri,* Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 129 ve devamı; Friedrich Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* Sol Yayınları, Ankara 1975, "Giriş", s. 23 ve devamı. — 232.

[100]Burada 19. yüzyılın ilk yarısında Fransız burjuvazisinin monarşiden yana olan iki partisine değiniliyor: Meşruiyetçiler (bkz: 65 nolu not) ve orleancılar.

Orleancılar — 1830 Haziran devrimi ile iktidara gelen ve 1848 Devrimi ile devrilen Bourbon hanedanı yandaşları. Bunlar malî aristokrasinin ve büyük burjuvazinin çıkarlarını temsil ediyorlardı.

İkinci Cumhuriyet döneminde (1848-1851), meşruiyetçiler ve orleancılar birleşik tutucu "düzen partisi"nin çekirdeğini oluşturdu-

lar. — 234, 496.

[101]Napoléon III zamanında Fransa, Kırım Savaşına katıldı (1854-1855), İtalya hesabına Avusturya'ya savaş açtı (1859), İngiltere ile birlikte Çin'e karşı açılan savaşa katıldı (1856-58 ve 1860), Çin-Hindi'ni istilâya başladı (1860-61), Suriye'ye ve Meksika'ya sefer düzenledi (1860-61), ve 1870-71'de Prusya ile savaştı. — 234.

[102]Engels tarafından kullanılan bu terim, bonapartçı İkinci İmparatorluğun (1852-70) egemen çevreleri tarafından yürütülen dış politikanın dayandığı ilkeleri ifade etmektedir. Bu sözde-ulusallık ilkesi, büyük güçlerin egemen sınıfları tarafından kendi istilâ planlarına ve serüvenlerine ideolojik bir kılıf geçirmek amacıyla kullanılmaktaydı. Bunun, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının tanınmasıyla hiç bir ortaklaşa yanı yoktur. Bu ulusal kin yaratmak ve özellikle azınlıkların ulusal hareketlerini çatışan güçler tarafından yürütülen karşı-devrimci politikaların bir aracı haline dönüştürmek için kullanılmaktaydı. — 235.

[103]*Alman Konfederasyonu,* feodal-mutlakiyetçi Alman devletlerinin 8 Haziran 1815'te Viyana Kongresi tarafından kurulan birliğidir. Almanya'nın siyasal ve ekonomik parçalanmışlığının sürdürülmesine yardımcı olmuştur. — 235, 372.

[104]1870-71 Fransa-Prusya Savaşının Prusya'nın zaferi ile sonuçlanması üzerine, ortaya Avusturya'yı içine almayan bir Alman İmparatorluğu çıktı. Buna "Küçük Alman İmparatorluğu" denmesinin nedeni budur. Napoléon'un yenilgisi Fransa'da Louis Bonaparte'ı deviren ve 4 Eylül 1870'te bir cumhuriyet kuran devrime yolaçan nedenlerden biri oldu. — 235.

[105]*Ulusal Muhafız* — Komutanları seçimle atanan gönüllü sivil silahlı birlikler; Fransa'da ve öteki Batı Avrupa ülkelerinde vardı. İlk kez Fransa'da, burjuva devriminin başlangıcında kurulmuş ve kesintilerle 1871'e kadar varolmuştur. Fransız-Prusya savaşı sırasında geniş demokratik yığınlar ile güçlendirilmiş olan Paris ulusal muhafızı 1870-71'de başlıca devrimci rolü oynamıştır. Ulusal muhafızın Şubat 1871'de kurulan Merkez Komitesi, 18 Mart 1871 proleter ayaklanmasının başını çekmiş ve 1871 Paris Komününün ilk dönemlerinde (28 Mart'a kadar), dünyanın ilk proleter devleti olmuştur. Paris Komününün bastırılmasından sonra ulusal muhafız dağıtılmıştır. — 235.

[106]Fransız-Alman savaşı sona erince, Almanya, 1871 Barış Antlaşması uyarınca Alsace-Lorraine'i Fransa'dan aldı ve onu 5 milyarlık bir tazminat ödemek zorunda bıraktı. — 236.

[107]*Sosyalistlere-karşı yasa,* Almanya'da 21 Ekim 1878'de çıkartıldı. Buna göre, Sosyal-Demokrat Partinin bütün örgütleri, işçilerin yığın örgütleri ve işçilerin yayın organları yasaklanıyor, sosyalist yayınlar toplattırılıyor ve sosyal-demokratlar cezalandırılıyordu. Yığınsal işçi sınıfı hareketlerinin baskısı altında bu yasa 1 Ekim 1890'da kaldırıldı. — 239.

[108]Genel oy hakkı, Bismarck tarafından, 1866 yılında, Birleşik Al-

man İmparatorluğunun Reichstag'ı için yapılan seçimler sırasında kabul edilmişti. — 237.

[109]Marx'ın yönetiminde Jules Guesde ve Paul Lafargue tarafından hazırlanmış ve 1880'de Havre kongresi tarafından kabul edilmiş olan Fransız İşçi Partisi programı kastediliyor. — 238.

[110]Burada 4 Eylül 1870'e, yani Louis Bonaparte'ın devrildiği ve cumhuriyetin ilân edildiği güne ve blankicilerin ulusal savunma hükümetine karşı ayaklanmalarının yenilgiye uğradığı aynı yılın 31 Ekim gününe değiniliyor. — 242.

[111]*Wagram Savaşı,* 1809 Avusturya-Fransa savaşı sırasında, 5-6 Temmuz 1809'da oldu. Napoléon Bonaparte'ın komuta ettiği Fransız birlikleri Arşidük Charles'ın Avusturya ordusunu yendi.

Waterloo Savaşı, 18 Haziran 1815'te oldu. Napoléon yenildi. Bu savaşın 1815 kampanyası üzerinde tayin edici bir etkisi oldu. Bu savaş, Avrupalı güçlerin anti-napolyoncu koalisyonunun nihaî zaferini ve Napoléon Bonaparte'ın imparatorluğunun çöküşünü kesinleştirdi. — 243.

[112]Engels burada, Mecklenburg-Schwerin'de ve Mecklenburg-Strelitz'de dükler ile soyluluk arasındaki uzun savaşıma değiniyor. Bu savaşım, 1755'te Rostock'ta soyluluğun veraset hakları konusundaki Anayasal Antlaşmanın imzalanmasıyla sonuçlandı. Bu antlaşma, soyluluğun daha önceden sahip olduğu özgürlükleri ve ayrıcalıkları ve bunların Landtag'lardaki önder rollerini güvence altına alıyordu. Gene bu antlaşmaya göre, soyluluğun topraklarının yarısı vergi dışı kalıyor, ticaret ve zanaatlardan sabit vergiler alınıyor, ve soyluluğun devlet harcamalarına katılma oranları belirleniyordu. — 244.

[113]5 Aralık 1894'te sosyalistlere karşı yeni bir yasa tasarısı Reichstag'a getirildi. Ama 11 Mayıs 1895'te reddedildi. — 248.

[114]Temmuz devriminin zaferinden sonra, Orléans dükü (Louis-Philippe) "olağanüstü kral vekili" ilân edildi, sonra da kral oldu. — 250.

[115]*5 Haziran 1832* günü, Paris'te, *Halkın Dostları Derneği* ve öteki devrimci kuruluşlar tarafından hazırlanan ve düzenlenen bir ayaklanma oldu. Ulusal Mecliste cumhuriyetçi grubun lideri olan Lamarque'ın cenaze töreni buna fırsat yarattı. Devrimci kuruluşlar sadece bir gösteri yapmak istiyorlardı. Ama gösteri bir ayaklanmayla sonuçlandı. Göstericiler, üzerinde "ya özgürlük, ya ölüm" yazılı bir kızıl bayrağı açınca birliklerin saldırısına uğradılar. Barikatlar kuruldu, bunların en sonuncuları, 6 Haziran akşamı top namlularının ateşi altında yıkıldı.

9 Nisan 1834'te, Lyon'lu işçilerin yeni bir ayaklanması patlak verdi (birincisi 1831'de olmuştu); bu ayaklanmayı kışkırtan şey, ücretlere ilişkin bir savaşım düzenlemiş olan bazı işçilere karşı mahkemenin verdiği karar oldu. Günlerce süren inatçı ve kanlı bir kavgadan sonra ayaklanma bozgunla sonuçlandı.

12 Mayıs, 1839'da, Barbès ve Blanqui'nin denetimi altında çalışan gizli bir cumhuriyetçi-sosyalist dernek olan Mevsimler Derneği (*Soci-*

été de saisons) bir ayaklanma başlattı, ayaklanma derhal kana boğuldu ve elebaşıları hapis cezasına çarptırıldı. — 250.

[116]*Temmuz Monarşisi* — Louis-Philippe yönetiminin bir evresine (1830-1848) verilen ad. Bu evre, adını Temmuz Devriminden almıştır. — 251, 484.

[117]Robert Macaire, Benjamin Antier ile Frédérick Lemaître'in *Robert ve Bertrant* adlı güldürüsündeki kurnaz, becerikli, dolandırıcı tipi. — 252.

[118]*Sonderbund* — İktisaden geri yedi katolik İsviçre kantonunun İsviçre'deki ilerici burjuva reformlarına karşı direnme ve kilisenin ve cizvitlerin ayrıcalıklarını koruma amacıyla 1843'te kendi aralarında imzaladıkları bir antlaşma. İsviçre Diyetinin Sonderbund'u dağıtma yolunda Temmuz 1847'de aldığı karar, Sonderbund'un Kasım başlarında öteki kantonlara karşı giriştiği askerî harekât için bahane oldu. 23 Kasım 1847'de Sonderbund ordusu Federal Hükümet birlikleri tarafından bozguna uğratıldı. Bu savaş sırasında gerici Batı Avrupa ülkeleri, Kutsal İttifakın eski üyeleri —Avusturya ve Prusya— Sonderbund lehine İsviçre'nin işlerine müdahale etmeye kalkıştılar. Guizot bu ülkeleri fiilen destekledi ve böylece Sonderbund'u kendi himayesine aldı. — 254.

[119]1847 yılında Buzançais'de, açlık yüzünden meydana gelen ayaklanmalarda kalabalık, tahıl istifçisi olarak bilinen iki zengin toprak sahibini öldürdü; bu yüzden beş kişi idam edildi. — 254.

[120]Başbakan Guizot, seçim reformu üzerine bütün önerilere şöyle karşılık veriyordu: "Zenginleşin, siz de seçmen olursunuz." — 255.

[121]Patlak veren halk ayaklanmasından korkuya kapılan Louis-Philippe, 23 Şubat günü Guizot kabinesinin görevine son verdi ve 24 sabahı Odilon Barrot kabinesini kurdu. — 255, 290.

[122]*Le National* — 1830'dan 1851'e kadar Paris'te çıkan günlük bir Fransız gazetesi; ılımlı burjuva cumhuriyetçilerin organı. Bunların Geçici Hükümetteki esas temsilcileri Marrast, Bastide ve Garnier Pagès idi. — 255.

[123]1830 Temmuz devrimi sırasında, barikatlarda savaşmış olan ve herkes için oy verme hakkı, cumhuriyeti ve Kurucu Meclisin toplantıya çağırılmasını isteyen halk yığınları, burjuvazi kadar örgütlü bir biçimde kendilerini gösterememişlerdi. Bankerler halkın zaferinden yararlanmışlar ve Orléans dükünü (Louis-Philippe) tahta çıkarmışlardı. — 256.

[124]*La Gazette de France* — 1631'den itibaren Paris'te yayınlanan günlük gazete; 1840'larda meşruiyetçilerin, Bourbon hanedanının tahta geçmesinden yana olanların organıydı. — 257.

[125]Louis Blanc, Luxembourg Komisyonunun kurulmasına razı olmakla, boş vaatlerle zaman kazanan burjuvazinin manevrasını kolaylaştırdı. Bir hükümet üyesi olan Louis Blanc, burjuvazinin bir kuyruğu, burjuvazinin elinde yumuşak başlı bir oyuncak olarak içyüzünü açığa vurmuştur. Lenin, Louis Blanc'ın 1848 Devriminde oynadığı rol

ile, menşeviklerin ve sosyalist-devrimcilerin 1917 Devriminde oynadıkları rol arasında bir paralellik kurmuştur. — 258.

[126]Temmuz monarşisinin ekonomi siyaseti, aşırı bir himaye sistemi ile ayırdedilir. Dökme demirin, demirin, çelik ürünlerinin, ipliğin, pamuklunun vb. ithalâtı o kadar yüksek gümrük vergilerine bağlıydı ki, bu metalar Fransız pazarında gerçekte bulunmuyorlardı. — 260.

[127]Cumhuriyetin bayrağının ne olması gerektiği sorunu üzerinde ateşli bir savaşımdır başladı. İşçiler kızıl bayrağın Cumhuriyetin bayrağı olarak ilân edilmesini istiyorlardı. Burjuvalar üçrenkli bayrağı istiyorlardı. Savaşım, şubat günleri için tipik bir uzlaşma ile sonuçlandı: Cumhuriyetin bayrağı, kırmızı bir rozeti olan üçrenkli bayrak olarak ilân edildi. — 260, 494.

[128]*Le Moniteur universel* — 1789 ile 1901 arasında Paris'te çıkan günlük bir Fransız gazetesi, resmî hükümet organı. Bu gazete hükümet kararlarını, parlamento raporlarını ve öteki resmî belgeleri yayınlıyordu. 1848'de gazete Luxembourg Komisyonunun oturum raporlarını da yayınlamıştır. — 260, 499.

[129]Marx, burada, Prusya ve Avusturya'daki Mart 1848 Devrimine ve Polonya, Macaristan ve İtalya'daki ayaklanmalara değiniyor. — 262.

[130]Fransa'daki 1848 Devriminin etkisi ile İngiltere'deki çartist harekete son bir atılımda bulunmuştu. — 262.

[131]Burada Fransa kralının, 1825'te, 18. yüzyıl sonundaki Fransız burjuva devrimi sırasında zoralınmış mülklerine karşılık aristokratlara ödediği tazminata değiniliyor. — 265.

[132]*Lazzaroni* — İtalya'da deklase, lumpen-proleter öğelere verilen ad; *Lazzaroni,* gerici-monarşist çevreler tarafından liberal ve demokratik hareketlere karşı kullanılıyordu. — 267, 530.

[133]İngiltere'de 1834'te kabul edilen Yoksullar Yasası, yoksullar için ancak bir tür yardım öngörüyordu: yoksulların, işevlerine (*work houses*) konulması. Bu işevlerindeki koşullar hapisanedekinden farklı değildi. İşçiler üretken olmayan, bıktırıcı ve yorucu işlerde çalıştırılıyorlardı. Bu işevlerine "yoksulların bastilleri" adı takılmıştı. — 267.

[134]Halkın *15 Mayıs 1848*'deki gösterisi sırasında Paris işçileri ve zanaatçıları Kurucu Meclisin toplantı halinde olduğu salona daldılar, meclisin dağıtıldığını ilân ettiler ve devrimci bir hükümet kurdular. Ama göstericiler çok geçmeden ulusal muhafız ve askerî birlikler tarafından dağıtıldılar. Blanqui, Barbès, Albert, Raspail, Sobrier ve öteki işçi önderleri tutuklandılar. — 272, 414, 484.

[135]Eylül 1831'de, başkaldırmış ve çar otokrasisi tarafından ezilmiş olan Polonya'ya karşı hükümetin izlediği siyasetin tartışılması sırasında, Dışişleri Bakanı Sébastiani şu ünlü sözü sarfetmişti: "Varşova'da düzen hüküm sürmektedir." — 274.

[136]1848 Devrimi çağında, Kurucu Meclisteki ve Yasama Meclisindeki küçük-burjuva demokratlara Montagne deniyordu. Bu ad, büyük Fransız Devrimi çağından alınmıştır; o zaman, Konvansiyonun sol kanadına Montagne deniyordu, çünkü bu sol milletvekilleri Konvansiyon

meclisinde dipte en yüksek sıralarda oturuyorlardı. "*Montagne* (dağ) partisi, 1848'de, ... burjuvazi ile proletarya arasında kararsız, sallanıp duran bir yığını temsil ediyordu." (Marx.) O, asıl Montagne'ın, zavallı, gülünç bir yansılamasından başka bir şey değildi. — 277.

[137]*16 Nisan 1848*'de, işçilerin "emeğin örgütlenmesi" ve "insanın insan tarafından sömürülmesinin kaldırılması" istemlerini taşıyan bir dilekçeyi hükümete sunmak amacıyla Paris'te düzenledikleri barışçıl gösteri; özellikle bu gösteriyi dağıtmakla görevlendirilen ulusal muhafız tarafından durdurulmuştu. — 277, 414, 501.

[138]Fransa'da bir Cavaignac'ı yaratan tarihsel zemin konusunda, Lenin, "Cavaignac'lar hangi sınıftan gelirler ve geleceklerdir?" adındaki makalesinde (Temmuz 1917) şöyle yazıyordu:

"Cavaignac'ın toplumsal [sınıfsal] rolünü anımsayalım. Fransız monarşist, Şubat 1848'de devrilmişti. Burjuva cumhuriyetçiler iktidarda idiler. Tıpkı bizim kadetler gibi düzen istiyorlardı, düzen dedikleri şey monarşinin baskı araçlarının, yani polis, sürekli ordu, ayrıcalıklı yüksek görevliler takımının yeniden gönendirilmesi ve güçlendirilmesi idi. 'Toplumsal' özlemleri, yani henüz pek bulanık sosyalist özlemleri ile birlikte devrimci proletaryadan nefret ettikleri için, tıpkı bizim kadetler gibi, devrime bir son vermek istiyorlardı. Tıpkı bizim kadetlerimiz gibi, Fransız devrimini dünya çapında bir proletarya devrimine dönüştürmek demek olan Fransız devrimini bütün Avrupa'ya yayma siyasetine amansız bir kin besliyorlardı. Bizim kadetler gibi, onlar da, Louis Blanc'ın küçük-burjuva sosyalizmini sanatla, ustalıkla sömürmesini bildiler ve Louis Blanc'ı bakan yaptılar, o işçi lideri olmak istiyordu, onlar işçi liderini burjuvazinin bir yardımcısı, bir kuyrukçusu yaptılar.

"Yönetici sınıfın sınıfsal çıkarları, tutumu ve politikası böyle idi.

"Küçük-burjuvazi, büyük, çok önemi olan, ama kararsız, kızıl heyulası ile korkudan dilini yutmuş, 'anarşistlere' karşı yükselen haykırışlardan etkilenmiş başka bir toplum gücünü temsil ediyordu. Özlemlerinde düşçü, 'sosyalist' edebiyata tutkun, gönüllü olarak kendini 'sosyalist demokrasi' diye nitelendiren [sosyalist-devrimciler ve menşevikler de bugün bu aynı terimi kullanıyorlar] küçük-burjuvazi, bu korkusunun kendisini burjuvaziyi izlemeye mahkûm ettiğini anlamaksızın devrimci proletaryayı izlemekten korktu. Çünkü, bağrında, burjuvazi ile proletaryanın birbirlerine karşı ateşli bir sınıf savaşımı yürüttükleri bir toplumda, özellikle bu savaşım devrim yüzünden kaçınılmaz bir biçimde daha da ağırlaştırılmış bulunduğu zaman, bir 'orta' çizgi *olamaz*. Küçük-burjuvazinin sınıfsal tutumunun ve özlemlerinin özü, olanaksız olanı istemek, olanaksız olana özlem duymaktır, kısaca bu 'tam orta'ya özlem duymaktır.

"Proletarya, burjuvazi ile 'anlaşıp uzlaşmaya' değil, burjuvaziye karşı zafere özlem duyan, devrimin yiğitçe ilerlemesine ve uluslararası gelişimine özlem duyan, üçüncü bir belirleyici toplum gücüdür.

"Cavaignac bu tarihsel ve nesnel koşullardan *doğdu*. Küçük-

burjuvazi, duraksamalarının sonunda, etkin bir etken olmaktan çıktı ve Cavaignac, Fransız kadeti, proletaryanın orta sınıflara esinlendiği korkudan yararlanarak Paris işçisini silahsızlandırmaya ve onları kitle halinde öldürmeye kalkıştı.

"Devrim, bu tarihsel kurşuna dizmelerle sonuçlandı. Sayı bakımından en kalabalık olan küçük-burjuvazi, burjuvazinin kuyruğunda güçsüzdü ve güçsüz kaldı; üç yıl sonra, sezarcı monarşi Fransa'da, en tiksinç biçimi ile yeniden gönendirilmişti." (V. İ. Lenin, *Tüm Yapıtları*, c. XX, s. 616-617.) — 277.

[139]*Journal des Débats politiques et littèraires* — 1789'da Paris'te kurulmuş günlük bir Fransız burjuva gazetesi. Temmuz monarşisi sırasında hükümetin gazetesiydi, orleancı burjuvazinin organıydı. 1848 Devrimi sırasında gazete, karşı-devrimci burjuvazinin, düzen partisi denilen partinin görüşlerini dile getiriyordu. — 279, 482.

[140]*Caton* — Eski Roma'da devlet adamı, Senatodaki konuşmalarını "Kartaca yıkılmalı" tümcesiyle bitirmeyi alışkanlık haline getirmişti. Roma'ya karşı ticarî rekabet yapan Kartaca'nın ortadan kaldırılmasını istiyordu. — 283.

[141]İlk anayasa taslağı Ulusal Meclise 19 Haziran 1848'de sunulmuştu. — 284.

[142]İncil'e göre, İsrail'in ilk kralı Saul, Filistinlilerle giriştiği savaşta düşmanlarından binlercesini öldürmüştü; oysa kendisine yardımcı olduğu silahtarı David onbinlerce öldürmüştü. Saul'un ölümünden sonra İsrail'in kralı David oldu. — 287.

[143]*Zambak* — Bourbon hanedanının arması; *Menekşe* — bonapartçıların arması. — 288, 504.

[144]Marx burada, *Neue Rheinische Zeitung*'un 21 Aralık 1848 tarihli 174. sayısında Ferdinand Wolff'un takma adıyla çıkan 18 Aralık tarihli Paris raporuna değiniyor. Bu sözler, gazeteye gönderilen malzemeyi baştan aşağı gözden geçirilmek üzere gazeteye sunmuş olan Marx'a ait olabilir. — 288.

[145]*Soulouque* — Haiti zenci cumhuriyetinin başkanı, Napoléon'u taklit ederek, 1850'de kendini Haiti imparatoru ilân ettirdi, çevresini zenci mareşal ve generallerden kurulu bir genelkurmayla kuşattı, sarayını Fransız modeline göre düzene koydu. Halk, Louis Bonaparte'a, "Fransız Soulouque" adını takarak bu benzerliği ince bir nükte ile dile getiriyordu. — 291.

[146]*Civita-Vecchia* — Roma yakınlarında, papalığa bağlı devletleri halk hareketine karşı korumakla yükümlü Fransız garnizonunun işgal ettiği İtalyan kalesi ve limanı. — 301.

[147]*Düzen Partisi* — Tutucu büyük burjuvazinin 1848'de kurulmuş bir partisi. Bu parti Fransız monarşistlerinin iki hizbinin koalisyonu halindeydi — meşruiyetçilerin ve orleancıların (bkz: 65 ve 100 nolu notlar); 1849'dan 2 Aralık 1851 hükümet darbesine kadar, bu parti, İkinci Cumhuriyetin yasama meclisinde önde gelen bir konuma sahip olmuştur. — 305, 496.

[148]*1814-30 Restorasyonu* — Fransa'da Bourbon hanedanının ikinci kez tahtı elde bulundurduğu dönem, soyluların ve kilisenin çıkarlarını koruyan Bourbon'ların gerici rejimi, 1830 Temmuz devrimiyle yıkılmıştır. — 305, 496.

[149]7 Marttan 3 Nisana (1849) kadar, *Bourges* kenti, 15 Mayıs 1848 olaylarına (bkz: 134 nolu not) katılanların yargılanmasına tanık oldu. Barbès ömür boyu, Blanqui on yıl, Albert, De Flotte, Sobrier, Raspail ve ötekiler ise çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. — 308, 509.

[150]*General Brea* — Paris proletaryasının Haziran ayaklanmasını ezen müfrezelerden birinin komutanı; 25 Haziran 1848'de ayaklananlar tarafından Fontainebleau'da öldürüldü. Bu yüzden ayaklananlardan iki kişi idam edildi. — 308.

[151]Louis Blanc ve Caussidière, 15 Mayıs olaylarına ve Haziran ayaklanmasına katılmakla suçlandılar ve adaletin karşısına çıkarıldılar. Haziran günlerinden sonra yabancı bir ülkeye sığındılar ve öfkeden deliye dönen karşı-devrim, onların portrelerini halka teşhir etmekle yetinmek zorunda kaldı. — 308.

[152]Bonaparte'ın cumhurbaşkanı ilân edildiği gün. — 311.

[153]*Démocratie pacifique* — Paris'te 1843-51 tarihleri arasında, Victor Considérant'ın yönetimi altında çıkan günlük bir furiyeci gazete. — 315.

[154]"Anayasa Dostları Demokratik Derneği" *Le Peuple*'ın ("Halk") 13 Haziran 1849 tarihli 206. sayısında yayınladığı bildiride, Parislileri yetkililerin "Küstahça gösterişler"ini protesto etmek üzere düzenleyecekleri barışçıl gösteriye katılmaya çağırıyordu. — 315.

[155]Bu bildiri *Réforme*'da, *Démocratie pacifique*'de ve Porudhon'un *Peuple*'ında 13 Haziran 1849'da yayınlandı. — 316.

[156]Marx burada, Fransız ordusunun desteğine dayanarak Roma Cumhuriyetinin bastırılmasının ardından Roma'da gerici rejime başvuran Papa IX. Pius'un üç kardinalden oluşan komisyonuna değiniyor. Kardinaller kırmızı pelerin giyiyorlardı. — 320.

[157]*Le Siècle* — 1836'dan 1839'a kadar Paris'te yayınlanan günlük bir Fransız gazetesi; 1840'larda küçük-burjuvazinin istemleri ılımlı anayasal reformlarla sınırlı olan kesiminin görüşlerini dile getiriyordu; 1850'lerde ise ılımlı cumhuriyetçilerin gazetesiydi. — 321.

[158]*La Presse* — 1836'dan itibaren Paris'te çıkan günlük bir gazete; temmuz monarşisi zamanında nitelik olarak muhalif bir gazeteydi; 1848-49'da burjuva cumhuriyetçilerin, daha sonra da bonapartçıların organı oldu. — 321, 526.

[159]Burada, Bourbon hanedanından oluşuna dayanarak Fransız tahtı üzerinde hak iddia eden ve kendisine Henry V dedirten Kont Chambord'a değiniliyor. Wiesbaden'a ek olarak Ems de onun Batı Almanya'da oturmakta olduğu yerler arasındaydı. — 322.

[160]1848 Şubat Devriminden sonra Fransa'dan kaçmış olan Louis-Philippe Londra civarındaki Claremont'da kalmaktaydı. — 322, 506.

[161]"*Motu proprio*" ("kendi inisiyatifiyle") — Papalık bölgesinin

genellikle iç siyasal ve yönetsel işlerini ilgilendiren konularda, kardinallerin daha önceden onayları alınmaksızın yayınlanan özel bir Papalık genelgesinin ilk sözcükleri. Burada Papa IX. Pius'un 12 Eylül 1849 tarihli genelgesine değiniliyor. — 323.

[162]Marx tarafından verilen rakamlar birbirlerini tutmuyor. Herhalde bir tashih hatası yüzünden 578.178.000 yerine, metinde, 538 milyon yazılı. Ama Marx'ın vardığı genel sonuç bu hatadan etkilenmiyor, çünkü her iki durumda da kişi başına net gelir 25 frankın altındadır. — 335.

[163]Bir meşruiyetçi olan De Beaune'nın ölümünden sonra *du gard* bölgesinde yeni bir seçim yapıldı. Bu seçimin sonucunda *Montagne*'ın desteklediği Favaune 36.000 oydan 20.000'ini alarak milletvekili seçildi. — 336.

[164]13 Aralık 1849'da yürürlüğe girmiştir. Bu yasaya dayanılarak, ilkokul öğretmenleri valiler tarafından keyfî olarak görevlerinden alınabiliyorlar ve disiplin cezalarına çarptırılabiliyorlardı. — 337.

[165]1850'de hükümet Fransız topraklarını beş büyük askerî bölgeye ayırdı. Bunun sonucunda Paris ve ona bağlı ilçeler aşırı-gerici generallerin yönetimindeki dört askerî bölge ile kuşatılmış oldu. Bu gerici generallerin sahip oldukları sınırsız yetke ile Türk paşalarının zorba yönetimi arasında bir paralellik kuran cumhuriyetçi basın bu askerî bölgelere "paşalık" adını takmıştı. — 337.

[166]"Falloux Yasası" olarak bilinen ve Meclisin 15 Mart 1850'de kabul ettiği öğretim yasası, bütün halk eğitimini tümüyle ruhban sınıfının eline teslim ediyordu. — 337.

[167]Burada Cumhurbaşkanı Louis Bonaparte'ın 31 Ekim 1849'da yasama meclisine gönderdiği ve Barrot kabinesini görevden alıp yerine bir yenisini kurduğunu bildiren mesajına değiniliyor. — 337.

[168]Paris polis şefliğine yeni atanmış olan Carlier, 10 Kasım 1849 tarihli bildirisinde, "dinin, emeğin, ailenin, mülkiyetin ve sadakatin" korunması amacıyla bir "anti-sosyalist toplumsal birlik"in kurulmasını istiyordu. — 337.

[169]*Le Napoléon* — 6 Ocak 1850'den 19 Mayıs 1850'ye kadar Paris'te yayınlanan haftalık bir gazete. — 338.

[170]Eugène Sue'nün *Mystères du Paris* ("Parisin Gizemleri") adlı yapıtında önerdiği yoksullar bankasını Marx ve Engels *Kutsal Aile*'de şöyle nitelemişlerdir:

"İşi bir başka türlü, akla-uygun olarak almak gerekirse, eleştirel Yoksullar Bankası fikri şuna gelir: Emekçinin çalışacak işi olduğu sürece, işsizlik günlerinde yaşamak için gereksineceği tutar, ücretinden kesilir. İster ben ona, işsizlik sırasında, çalıştığı dönem boyunca bana ödemesi koşulu ile belirli bir para tutarı vereyim, ister çalıştığı dönem boyunca işsizlik zamanlarında ona geri vermem koşulu ile, o bana belirli bir para versin, iş hep aynı kapıya çıkar. O işsiz kaldığı zaman benden aldığı şeyi, çalıştığı zaman hep bana verir." (K. Marx-F. Engels, *Kutsal Aile, ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi,* Sol Yayın-

ları, Ankara 1976, s. 296.) — 338.

[171]5 Şubat 1850'de, polis şefi bonapartçı Carlier, bütün "özgürlük ağaçları"nın sökülmesini emretti. "Özgürlük ağaçları" dikmek alışkısı Fransız Devrimi dönemine kadar uzanır ve bu alışkı, 1830 Temmuz Devrimi ve 1848 Şubat Devrimi sırasında yeniden tazelenmişti. — 342.

[172]24 Şubat günü, 1830 Temmuz Devriminin yıldönümünde, halk, Temmuz dikilitaşının kaidesini, parmaklıklarını ve özgürlük uğruna ölenlerin mezarlarını çiçeklerle ve çelenklerle süslemişti. Onların arkasından polis bunları kaldırdı, bu da halkta büyük bir öfke fırtınasına yolaçtı. — 342.

[173]10 Mart 1850'de, Yasama Meclisi için ara seçimler yapıldı. 13 Haziran 1849'da Montagne'ın müdahalesinden sonra hapse atılan ya da sürülenlerden boşalan yerleri doldurmak üzere yeni milletvekilleri seçildi. — 343.

[174]Blanqui'nin destekçisi ve devrimci Paris proletaryasının temsilcisi De Flotte, 15 Mart 1850'de yapılan seçimlerde 126.643 oy almıştı. — 345.

[175]Saint-Barthélemy gecesi (23-24 Ağustos 1572) Fransa'da din savaşlarının en kanlı olaylarından biridir. Kralın emri üzerine katolikler kalvinci protestanları kılıçtan geçirmişlerdi. — 345.

[176]*Koblenz* — Batı Almanya'da bir kent; 18. yüzyıl sonundaki Fransız burjuva devrimi sırasında bu kent karşı-devrimci mültecilerin merkezi haline gelmişti. — 346.

[177]1797'de İngiliz hükümeti, İngiltere Bankasını kısıtlayan özel bir yasa çıkarmıştı; bu yasa, banknotları sonsuz ödeme gücüne sahip kılıyor ve banknotlar karşılığında altın ödenmesini durduruyordu. 1819'da altın ile ödeme tekrar başlatıldı. — 349.

[178]*Burgravlar,* yasama meclisinin yeni bir seçim yasası hazırlamakla görevli komitesindeki önde gelen 17 orleancı ve meşruiyetçi üyeye, sınırsız yetki iddiasında bulunmaları ve gerici özlemler taşımaları yüzünden verilen addı. Bu ad, Victor Hugo'nun tarihsel piyesinden alınmıştı. Bu piyes, imparator tarafından atanan "*burg*" (kale) komutanına *Burg-Grof* dendiği ortaçağ Almanyası'nda geçiyordu. — 351, 524.

[179]*L'Assemblée nationale* — Monarşist meşruiyetçi eğilimde günlük bir Fransız gazetesi; 1848'den 1857'ye kadar Paris'te yayınlanmıştır. 1848 ile 1851 arasında meşruiyetçiler ile orleancıların birleşmelerini desteklemiştir. — 354, 551.

[180]*Le Constitutionnel* — 1815'ten 1870'e kadar Paris'te yayınlanan günlük bir Fransız burjuva gazetesi; 1840'larda orleancıların ılımlı kanadının organı; 1848 Devrimi sırasında Thiers'in etrafında toplanmış olan karşı-devrimci burjuvazinin görüşlerini dile getirmiştir; 1851 hükümet darbesinden sonra bonapartçı bir gazete olmuştur. — 354.

[181]*"Baiser Lamourette"* (Lamourette öpücüğü) — Burada, 18. yüzyıl sonu Fransız Devrimi sırasında olmuş ünlü bir olaya değiniliyor.

7 Temmuz 1792 günü yasama meclisi üyesi Lamourette, partiler arasındaki bütün kavgaların kardeşçe bir öpüşmeyle son bulmasını önermişti. Bu önerinin etkisi altında birbirine düşman partilerin temsilcileri hararetle kucaklaşıp barıştılar. Ama ertesi gün bu ikiyüzlü "kardeşçe öpüşme" tamamıyla unutulmuştu. — 355.

[182]*Le Pouvoir* — 1849'da Paris'te kurulmuş bonapartçı bir gazete; gazete bu başlık altında 1850'den 1851'e kadar yayınlanmıştır. — 356.

[183]Fransız Cumhuriyetinin Anayasasının 32. maddesine göre, yasama meclisinin iki dönemi arasında 25 seçilmiş üyeden ve Meclis Bürosundan oluşan sürekli bir komisyon kurulabiliyordu. Gerektiğinde bu komisyon yasama meclisini toplayabiliyordu. 1850'de komisyon aslında 39 üyeden oluşmuştu. — 357.

[184]Burada, Kont Chambord'un iktidara gelmesi halinde meşruiyetçiler tarafından atanacak yeni bir kabineye değiniliyor. Bu kabine De Lévis, Saint-Priest, Berryer, Pastoret ve d'Escars'dan oluşacaktı. — 357.

[185]Burada, Wiesbaden Bildirisi diye adlandırılan bildiriye değiniliyor. Bu bildiri 30 Ağustos 1850'de Wiesbaden'de Kont Chambord'un talimatı uyarınca yasama meclisinin meşruiyetçi kesiminin sekreteri De Barthelemy tarafından hazırlanan sirkülerdi. Sirküler, iktidara gelmeleri halinde meşruiyetçilerin izleyecekleri politikayı açıklamaktaydı. Bu sirkülerde Kont Chambord, "halka yapılacak her türlü başvuruyu *resmen* ve *kesinlikle* reddettiğini, çünkü böyle bir başvurunun büyük bir ulusal ilke olan kalıtsal monarşinin reddi demek olacağını" açıklıyordu. Bu açıklama başını La Rochejaquelein'in çektiği bazı monarşistlerin protestoları üzerine basında tartışmalara yolaçmıştı. — 357.

[186]Burada Louis Bonaparte'ın toplumun tortusu, ayaktakımı ile kurduğu kendi örgütüne değiniliyor. Bonaparte, hükümet darbesini bu örgütün yardımı ile yaptı. Bu örgüte "10 Aralık derneği" denmiştir, çünkü Louis Bonaparte, 10 Aralıkta cumhurbaşkanı seçilmişti. — 359.

[187]*Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim* adlı yapıtında Engels, 1848-49 Alman Devriminin sonuçlarını eleştirmekte ve bu devrimin öncüllerini, gelişmesindeki temel aşamaları ve çeşitli sınıflar ve partiler tarafından takınılan tavrı tarihsel-materyalist açıdan tahlil etmektedir. Bu yapıtta proleter devrimci savaşımın taktik ilkeleri geliştirilmekte ve silahlı ayaklanma konusundaki marksist öğretinin temelleri atılmaktadır.

Bu yapıt, 1851-52 tarihleri arasında *The New-York Daily Tribune*'de yayınlanmış bir dizi makaleden oluşmuştur. Bu makaleler o sırada iktisadî araştırmalar yapmakta olan Marx'ın ricası üzerine Engels tarafından yazılmıştı. Ama makalelerin altında gazetenin resmî muhabiri Marx'ın imzası yer almaktaydı. Ancak Marx ve Engels arasındaki yazışmaların 1913 yılında yayınlanmasından sonradır ki, bu makalelerin Engels tarafından yazılmış oldukları açığa çıkmıştır.

The New-York Daily Tribune'de bu makaleler alt başlıksız yayınlanmışlardı. Bu yapıtın Marx'ın kızı Eleanor Marx-Aveling tarafından yayına hazırlanan 1896 İngilizce baskısında, makaleler bu ciltte yer alan alt başlıkla konulmuştur.

Almanya'da Devrim ve Karşı-Devrim'in bu ciltte yer alan Türkçe metni, bu yapıtın Fransızcasından çevrilerek (Friedrich Engels, *La Révolution Democratique Bourgeois en Allemagne,* Editions Sociales, Paris 1951) *Almanya'da Burjuva Demokratik Devrim* adı ile Sol Yayınları tarafından Kasım 1975'te yayınlanmış metnin (s. 267-404) bu cilt için düzenlenmiş yeniden basımıdır. — 363.

[188]Burada sözkonusu olan, örneğin "Avrupa demokrasisi merkez komitesi", ya da "Londra'daki Alman işleri komitesi" vb. gibi komiteler, Londra'da kurulan (ve devrimin bozguna uğraması ve Avrupa'da gericiliğin canlanmasından sonra, siyasal göçmenliğin merkezi durumuna gelen) çeşitli komitelerdir. Bu örgütlerin yönetimini ellerine alanlar, eski parlamento üyeleri, gazeteciler vb. gibi küçük-burjuva demokrasisi temsilcileri oldu.

Bunların halka yönelttikleri, ve Marx'ın deyimine göre, "halkın ezilen sınıflarının doğrudan doğruya dolandırılması girişiminin ta kendisi" olan çağrılar ve bildiriler, Marx ve Engels tarafından, sert bir eleştiriden geçirildiler. — 363.

[189]Burada sözkonusu olan, İngiltere'de 17. yüzyıl ve Fransa'da da 18. yüzyıldaki burjuva devrimlerdir. — 364.

[190]1848 Devrimi, Paris'te 24 Şubatta, Viyana'da 13 Mart, ve Berlin'de de 18 Martta başladı. — 364.

[191]24 Şubat 1848 günü seçilen geçici Fransız hükümeti üyeleri. — 365.

[192]*The Tribune* — 1841-1924 yılları arasında yayınlanmış ilerici bir burjuva gazetesi olan *The New-York Daily Tribune*'ün kısaltılmış adı. Marx ve Engels, Ağustos 1851'den Mart 1862'ye kadar bu gazeteye yazılar yazmışlardır. — 365, 465, 611.

[193]Yani Napoléon I'in kesin devrilişinden sonra. O zamana kadar, Alman devletleri, Fransa'ya yıllar yılı büyük tazminatlar ödemek zorunda kaldılar. Ayrıca, Batı ve Güney Almanya, siyasal bakımdan olduğu kadar, iktisadî bakımdan da Fransa'ya bağımlıydı. — 367.

[194]*1818 Koruyucu Gümrük Tarifesi* — Prusya toprakları üzerinde iç gümrüklerin kaldırılması. — 367.

[195]*Zollverein* (Gümrük Birliği), Prusya'nın hegemonyası altında 1834'te kuruldu, hemen tüm Alman devletlerini içine alıyordu; ortak bir gümrük sınırları kurarak Almanya'nın siyasal bütünlüğünün gerçekleşmesine yardımcı olmuştur. — 367, 614.

[196]Almanya o sıralarda kendi bağımsızlıklarına sahip ve toprak bakımından birbirinden çok ayrı olan 36 krallık, prenslik ve özgür kentten oluşuyordu. — 367.

[197]Prusya burjuvazisinin artan hoşnutsuzluğu, ilk kez, Prusya kralının ölümünden sonra 1840'ta patlak verdi. Oğlu, burjuvazinin tüm

umutlarını kendisine bağladığı Friedrich Wilhelm IV, Napoléon'a karşı savaş sırasında Prusya kralı tarafından vaadedilen Anayasayı ihsan etmeyi tıpkı babası gibi, reddetti. — 368.

[193]Almanya'da proletarya ile burjuvazi arasındaki ilk büyük sınıf savaşması olan *Silezya* dokumacılarının 4-6 Haziran 1844'teki ayaklanmaları ve *Çek* işçilerinin 1944 Haziranının ikinci yarısındaki ayaklanmaları, hükümetin askerî birlikleri tarafından kanlı bir biçimde bastırılmıştı. — 370.

[199]Fransız devriminin dolaylı etkisinin çok güçlü olduğu ve Napoléon I'in egemenliği sırasında Fransa tarafından ilhak edilmiş bulunan Renanya'da, feodal ilişkiler 19. yüzyılın başlarında ortadan kaldırıldı; ve bu ülke gene Prusya'ya döndüğü zaman, 1815'te de yeniden kurulmadı. Buna karşılık, Prusya'da, feodal rejim özünde 1848 Devrimine kadar, varlığını sürdürdü. — 370.

[200]*Diyet* — Alman Konfederasyonunun merkez organı; Alman hükümeti tarafından gerici bir siyasal araç olarak kullanılmıştır. — 372.

[201]Bu gümrük birliği (*Steuerverein*) Mayıs 1834'te kurulmuştu. Bu birlik Alman devletlerinden Hannover'i, Braunschweig'i, Oldenburg'u ve Schaumburglippe'yi içine alıyordu. Bu devletlerin İngiltere ile ticaret yapmaktan çıkarları vardı. Bu ayrılıkçı birlik 1854'te dağıldı ve bu birliğe katılmış olan devletler Zollverein'e (bkz: 195 nolu not) katıldılar. — 372.

[202]Napoléon I'in düşüşünden sonra, 1814-1815 yıllarında Rus çarı, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında 1815'te kurulan gerici Kutsal İttifak içinde yönetici bir rol oynadı. Çarlığın, Almanya'nın bölünmüş kalmasında çıkarı vardı. — 372.

[203]1814-15'teki Viyana kongresinde Avrupa gericiliğinin başını çeken İngiltere ve çarlık Rusyası, halkların ulusal birlik ve bağımsızlıklarına aldırmadan meşruiyetçi monarşileri yeniden kurma amacıyla Avrupa'nın haritasını baştan başa değiştirdiler. — 372.

[204]Haziran 1830'da Fransa'da bir burjuva devrimi oldu; bunu Belçika, Polonya, Almanya ve İtalya'daki ayaklanmalar izledi. — 373.

[205]Saint-Simon ve öğretisi konusunda Engels'in *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* (Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 56-59) adlı yapıtına bakınız. — 374.

[206]*"Genç Almanya"* (*"Junges Deutschland"*) — 1830'larda Almanya'da ortaya çıkan bir yazın grubu; bu grubun yazınsal ve gazetecilik yapıtları, küçük-burjuvazi arasındaki muhalefet ruhunu yansıtmakta ve inaç ve basın özgürlüğü isteminde bulunmaktaydı. — 374.

[207]*Tarihsel Okul* — 18. yüzyılın sonlarında Almanya'da ortaya çıkan bilim tarihi ve hukuk alanında gerici bir akım. — 376.

[208]*Berliner politisches Wochenblatt* — Tarihsel okul yandaşlarının katılmalarıyla 1831-41 yılları arasında yayınlanmış aşırı gerici bir yayın organı. — 376.

[209]*Rheinische Zeitung für Politik, Handel und Gewerbe* — 1 Ocak 1842'den 31 Mart 1843'e kadar Kolonya'da yayınlanmış günlük bir Al-

man gazetesi. Nisan 1842'de Marx bu gazeteye yazılar yazmaya başladı ve aynı yılın Ekim ayında da yöneticilerinden biri oldu. — 378, 608.

[210]*Birleşik Komiteler* — Prusya'da eyalet diyetlerinin kendi üyeleri arasından seçtikleri kişilerden oluşan istişarî devlet organları. — 378.

[211]*Seehandlung* — "Preussische Seehandlungsgesellschaft"ın (Prusya Denizaşırı Ticaret Şirketi) kısaltılmış adı; 1772 yılında Prusya'da kurulmuş ve devlet tarafından birtakım önemli ayrıcalıklarla donatılmış bir ticaret ve bankacılık kuruluşu; bu kuruluş hükümete büyük borçlar vermekteydi. — 379.

[212]*Birleşik Diyet (Landtag)* — Kralın sağladığı bir dış borca karşılık güvence vermek üzere Nisan 1847'de Berlin'de toplanan eyalet diyetlerinin birleşik meclisi. Kral diyetlerdeki burjuva çoğunluğun en ılımlı siyasal istemlerini bile karşılamayı reddettiği için, bu burjuva çoğunluk da dış borca karşılık güvence vermeyi reddetti. Bunun üzerine Diyet, aynı yılın Haziran ayında kral tarafından dağıtıldı. — 379.

[213]Burada Alman Sosyalizminin ya da "Hakikî Sosyalizm"in temsilcilerinin yapıtlarına değiniliyor. Bu, 1840'larda, Almanya'da özellikle küçük-burjuva aydınlar arasında yaygın olan bir akımdı. — 381.

[214]*Gotha Partisi* — Avusturya dışında bütün Almanya'yı Hohenzollern Prusyası'nın hegemonyası altında birleştirmeyi amaçlayan ve karşı-devrimci büyük burjuvazinin temsilcilerinden oluşan sağ-kanat liberaller tarafından Haziran 1849'da kurulmuştur. — 383, 585.

[215]*Alman Katolikliği* — 1844'te ortaya çıkan ve orta ve küçük-burjuvazinin büyük bir kesimini kucaklayan dinsel bir hareket; bu hareket katolik kilise içerisindeki aşırı mistisizm belirtilerine ve ikiyüzlülüğe karşı yönelmişti. "Alman Katolikler", papanın, katolik dogmaların ve ayinlerin yüceliğini reddediyorlar ve katolikliği Alman burjuvazisinin gereksinmelerine uyarlamaya çalışıyorlardı.

Özgür Topluluklar — 1846'da resmî protestan kilisesinden kopan topluluklar. Bu dinsel muhalefet, 1840'lardaki Alman burjuvazisinin Almanya'daki gerici sistemden duyduğu hoşnutsuzluğun bir ifade biçimiydi. Bunlar 1859'da "Alman katolikler" ile birleştiler. — 384.

[216]*Ünitarienler*, 16. yüzyılda Almanya'da ortaya çıkan ve yığınların ve radikal burjuvazinin feodal sisteme ve feodal kiliseye karşı savaşımını ifade eden dinsel bir akımın temsilcileriydiler. Ünitariencilik, İngiltere'de ve Amerika'da, 17. yüzyılda boygöstermiştir. Bu akım Tanrıdaki üç kişi (baba, oğul, kutsal ruh) dogmasını yadsıyordu. — 385.

[217]Ağustos 1806'ya kadar Almanya, Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğunun bir parçasıydı. 10. yüzyılda kurulmuş olan bu imparatorluk, imparatorun gücünü tartışmasız kabullenen feodal prensliklerin ve özgür kentlerin birliğinden oluşuyordu. — 385.

[218]Tek ve bölünmez Alman Cumhuriyeti sloganı, Marx ve Engels tarafından devrim öncesinde ortaya atılmıştı. — 386.

[219]Burada sözkonusu olan Birinci Afyon Savaşıdır (1839-42) — Bri-

tanya'nın Çin'e karşı giriştiği ve Çin'in bir yarı-sömürge haline gelmesini başlatan istilâ savaşı. — 387.

[220]Krakov'daki ulusal kurtuluş ayaklanmasıyla aynı zamanda, Şubat-Mart 1846'da, Galiçya'da büyük bir köylü ayaklanması patlak verdi. Avusturya hükümeti bunu bahane ederek Polonya soyluluğunun ayaklanma hareketini bastırdı. Krakov ayaklanmasını bastıran Avusturya hükümeti, ardından, Galiçya köylü ayaklanmasını da bastırdı. — 388.

[221]*Aula* — bir Alman üniversitesinin amfiteatrı. — 395.

[222]Burada İtalyan halkının 1848-49'da Avusturya egemenliğine karşı giriştiği ulusal kurtuluş savaşımına değiniliyor. İtalya'nın devrimci bütünleşmesinden korkan İtalyan egemen sınıflarının ihaneti, bu savaşımın yenilgisine yolaçtı. — 396.

[223]*Kamarilla* (*camarilla*) — yurt yönetiminde perde arkasından etkili olan kimseler. — 399.

[224]Burada sözkonusu olan "aşırı parti", 1848 Şubat barikat savaşları ve Haziran ayaklanmasına çok etkin bir biçimde katılmış bulunan proleter kulüplerdir. Bunların önderi, komünist devrimci Auguste Blanqui idi. — 400.

[225]Malmoë bırakışması, Schleswig-Holstein Dükalıkları savaşında, Prusya ile Danimarka arasındaki çatışmalara resmen son veriyordu. — 406.

[226]Burada Polonya'nın 1772'de, topraklarının oldukça büyük bir kısmı Rusya, Prusya ve Avusturya-Macaristan arasında ilk bölünmesinden önceki sınırlarına değiniliyor. — 408.

[227]*Hüssitler Savaşları* — Alman feodallerine ve Katolik Kiliseye karşı Çek halkının 1419-37'de giriştiği ulusal kurtuluş savaşları. "Hüssitler" adını, Çek Reformasyonunun önderi Jan Huss'tan (1369-1415) almıştır. — 409.

[228]Bu makalede Engels, o sıra Avusturya İmparatorluğunun üyeleri olan halkların (Çekler, Slavlar, Hırvatlar ve ötekiler) ulusal hareketlerine değiniyor. Devrimin çıkarlarını ulusal sorun karşısında takınacakları tavır için kıstas alan Marx ve Engels, bu hareketler içinde devrimci ve demokratik eğilimler hâlâ güçlü oldukları halde, onların savaşımlarını en içten bir biçimde desteklemişlerdir. Ama sağ-kanat burjuva toprakbeyi öğeleri bu hareket üzerinde egemen hale gelince ve gerici monarşist güçler bu halkların ulusal kurtuluş hareketlerini Alman ve Macar devrimlerine karşı kullanmayı başarınca, Marx ve Engels aldıkları tavrı değiştirmişlerdir.

1848-49'un somut koşulları içinde Avusturya'daki Slav halkların ulusal hareketlerinin oynadıkları nesnel rolün doğru değerlendirilmesi yanında, Engels'in yapıtı, bu halkların tarihsel yazgılarına ilişkin olarak bazı hatalı değerlendirmeleri de içermektedir. Engels, bu halkların artık bağımsız uluslar olarak varolamayacakları ve kaçınılmaz olarak güçlü komşular tarafından yutulacakları düşüncesini geliştiriyor. Engels'in vardığı bu sonuç, o günlerde küçük halkların tarihsel

yazgıları konusunda kendisinin sahip olduğu düşüncelerle açıklanabilir. Engels'e göre, kapitalizm altında temel eğilimi merkezileşme, büyük devletlerin kurulması olan tarihsel gelişimin akışı, küçük halkların büyük uluslar tarafından özümlenmesine yolaçacaktı. Kapitalizmin merkezileşmeye olan eğilimini doğru olarak farketmekle birlikte, Engels, bunun karşıtı olan eğilimi —küçük halkların ulusal baskıya karşı bağımsızlık savaşımlarını, bağımsız devlet kurma uğraşılarını— hesaba katmamıştır. Geniş yığınlar ulusal kurtuluş savaşımının içine çekildikçe ve ulusal bilinçleri ve örgütlenmeleri geliştikçe, küçük halkların ulusal kurtuluş hareketleri, Avusturya slavlarınınki de dahil olmak üzere, giderek artan demokratik, ilerici bir nitelik kazanmıştır ve bu devrimci savaşım cephesini genişletmiştir. Tarih göstermiştir ki, eskiden Avusturya İmparatorluğunun içinde yer alan küçük Slav halkları, yalnızca bağımsız ulusal gelişmeyi sağlama ve kendi devletlerini kurma yeteneklerini ortaya koymakla kalmamışlar, en ileri bir toplumsal sistem de yaratmışlardır. — 410.

[229]*Slav Kongresi* — 2 Haziran 1848'de Prag'da toplandı; bu kongre Habsburglar İmparatorluğu tarafından ezilen Slav halklarının ulusal hareketinde iki eğilim bulunduğunu ortaya koydu. Bu kongre ulusal sorun konusunda tek bir görüşün oluşmasını sağlayamadı. Radikal kanada dahil ve Haziran 1848 Prag ayaklanmasına etkin bir biçimde katılmış bazı kongre delegeleri ağır baskılara uğramışlardı. Prag'da kalan ılımlı liberal kanat temsilcileri 16 Haziranda Kongrenin belirsiz bir tarihe kadar kapandığını ilân ettiler. — 411.

[230]Parlamentoya bir dilekçe sunmak üzere çartistler tarafından 10 Nisanda düzenlenen Londra'daki yığınsal gösteri, başarısızlıkla sonuçlandı. Bu, gericiler tarafından işçilere karşı girişilen saldırı ve çartistlere karşı baskıların başlatılması için kullanıldı. — 414.

[231]*15 Mayıs 1848*'de, Naples kralı Ferdinand II, bir halk ayaklanmasını bastırdı, ulusal muhafızı dağıttı, parlamentoyu dağıttı ve yığınlardan gelen baskılar karşısında Şubat 1848'de çıkartılmış bulunan reformları kaldırdı. — 414.

[232]*Geçici basın yasası* — 1 Nisan 1848'de Avusturya hükümeti tarafından çıkartılmıştır; gazete yayınlama hakkı verilmezden önce, güvence olarak büyük miktarlarda para yatırılmasını öngörüyordu. — 418.

[233]*25 Nisan 1848 Anayasası* — Reichstag seçimlerinde oy kullanma hakkını ancak belli değerde mülk sahibi olanlara ve belirli bir süreden beri sürekli bir ikametgâhı olanlara veriyor, biri Alt Meclis ötekisi Senato olmak üzere iki meclis öngörüyor, eyaletsel zümre temsilcileri organlarını muhafaza ediyor ve imparatora meclislerden geçen yasaları reddetme hakkını veriyordu. — 418.

[234]*8 Mayıs 1848 Seçim Yasası* — İşçileri, gündelikçileri ve hizmetçileri, seçme hakkından yoksun bırakıyordu. Senatörlerden bazıları imparator tarafından atanıyor, ötekiler ise, en yüksek vergi ödeyenler arasından iki dereceli bir seçimle seçiliyordu. Alt Meclis seçimleri de

iki dereceli oluyordu. — 418.

[235]*Akademik Lejyon* — Viyana Üniversitesinin radikal öğrencilerinden oluşan askerî bir sivil örgüt. — 419.

[236]*Österreichische Kaiserische Wiener Zeitung* — Bu başlık altında 1780'den itibaren çıkmaya başlayan resmî hükümet gazetesi. — 421.

[237]1851'de İngiltere'deki ajitasyonu sırasında, durmadan Macaristan'daki devrimci hareketin yasallık alanı üzerinde kaldığını, oysa kralın, tersine, yasa-dışı bir biçimde davrandığını vurgulayarak, burjuva kamuoyunun sempati ve para kasalarını kazanmaya çalışan, Macar devriminin önderi Kossuth'a değiniliyor. — 427.

[238]*Serbest Ticaretçiler* — Serbest ticaretten ve devletin ekonomiye müdahale etmemesinden yana çıkanlar. 1840'larda ve 1850'lerde serbest ticaretçiler, daha sonradan Liberal Partiye katılan ayrı bir siyasal grup oluşturuyorlardı. — 427, 614.

[239]Görgey'in komuta ettiği Macar ordusu 13 Ağustos 1849'da, isyanı bastırmak üzere Macaristan'a gönderilmiş olan çar birliklerine *Vilagos*'ta teslim oldular. — 428.

[240]Macar devrim ordusu, 1849 ilkyazında, birçok zaferlerden sonra, tüm Macar toprağını Avusturya ordusundan temizledi, ve böylece, Avusturya imparatorunu, Rus çarının ona uzun süreden beri sunduğu yardımına başvurmak zorunda bıraktı. — 429.

[241]*Lancaster Okulları* — Karşılıklı eğitimin uygulandığı, mülk sahibi ailelerin çocukları için düzenlenmiş ilkokullar. Adını bir İngiliz pedagoğu olan Joseph Lancaster'dan (1778-1831) almıştır. — 430.

[242]*Don Quichotte* — Düşsel düşmanlara karşı savaşan ve gerçek tehlikeleri görmeyen idealist, acayip zekâ; İspanyol yazarı Cervantes'in (16. yüzyıl) yergili romanının kahramanı. *Sancho Pança* — Don Quichotte'un seyisi. — 430.

[243]*Odyssée* — Homeros'a (MÖ 7-8. yüzyıl) maledilen eski Yunan şiiri, en güzel kahramanlık destanlarından biri; kahraman Odisseus'un (*Ulysse*) yolculuk ve maceralarını anlatır. — 430.

[244]Camphausen kabinesi 20 Haziranda devrildi. Maliye Bakanı Hansemann'ın gerçekte yönetici bir rol oynadığı Auerswald kabinesi, 1848 Eylülü ortalarında görevden alındı. 21 Eylülde kurulan yeni hükümetin başı, General Pfuel idi. — 432.

[245]Daha sonraları 17. yüzyıl İngiliz burjuva devriminin önde gelen kişileri arasına giren John Hampden, 1636'da, Avam Kamarası tarafından onaylanmamış bulunan "gemi parası" vergisini ödemeyi reddetti. Hampden'in yargılanması, İngiliz toplumundaki mutlakiyetçiliğe karşı muhalefeti körükledi.

1766'da Amerikalıların İngiliz hükümeti tarafından konan damga vergisini ödemeyi reddetmeleri ve İngiliz mallarına karşı 1770'lerin başlarında girişilen boykot, Amerikan Bağımsızlık Savaşının (1775-83) başlangıçlarıydılar. — 433.

[246]*Vendée* eyaletinin (Fransa'da bir Batı eyaleti) köylülerini Fran-

sız devrimine karşı verilen savaşıma katan Fransız kraliyetçilerinin 1793'te Vendée'de başlattıkları karşı-devrimci ayaklanmaya anıştırma. — 438, 577.

[247]21 Mart 1848'de, Prusyalı burjuva bakanların girişimiyle Berlin'de Almanya'nın birliğinin kurulması lehinde tantanalı bir gösteri düzenlenmişti. Friedrich Wilhelm IV, kolunda siyah-kırmızı-sarı bir pazıbent —birleşik Almanya'nın sembolü— olmak üzere at sırtında sokaklarda dolaşmış ve sahte-yurtsever söylevler vermişti. — 445.

[248]Burada İmparatorluk Anayasasını gözden geçirmek amacıyla toplanan konferansa değiniliyor. Bu konferansın sonucunda, Prusya, Saksonya ve Hannover kralları arasında, 26 Mayıs 1849'da bir anlaşma ("Üç Kralın Birliği") imzalandı. Bu "Birlik", Prusya monarşisinin Almanya'da egemenlik elde etme girişimiydi, çünkü buna göre Prusya kralı imparatorluğun naibi olacaktı. Ama Avusturya ve Rusya'dan gelen baskı karşısında, Prusya daha Kasım 1850'de bu "Birlik"ten vazgeçmek zorunda kaldı. — 448.

[249]Eski Macaristan'ı kuzeyden güneye geçen ırmak. — 449.

[250]Macaristan'ın, onu Avusturya'dan ayıran batı sınırı ırmağı. — 449.

[251]Bu çatışma Haziran sonunda oldu. Rastadt müstahkem kenti henüz devrimci öğelerin elinde bulunuyordu, ama 23 Temmuzda teslim oldu. — 457.

[252]Tüm-Alman Ulusal Meclisi 18 Mayıs 1848'den 30 Mayıs 1849'a kadar olan oturumlarını *St. Paul Kilisesi*'nde yapmıştı. — 460.

[253]Bu dizinin son makalesi *The New-York Daily Tribune*'de çıkmadı. Marx'ın kızı Eleanor Marx-Aveling tarafından hazırlanan 1896 İngilizce baskısının ve bundan sonra çıkan bazı baskıların sonuna, bu yazı dizisine ait olmayan Engels'in "Kolonya'da Komünistlerin Yargılanması" (bkz: bu cildin 464., 471. sayfaları) adlı makalesi eklenmişti. — 463.

[254]"Kolonya'da Komünistlerin Yargılanması"nın bu ciltte yeralan metni, K. Marx and F. Engels, *Selected Works* (Progress Publishers, Moscow 1969, s. 388-393) adlı yapıttan Türkçeye çevrilmiştir. — 464.

[255]Eylül 1851'de, Fransa'da Eylül 1850'de Komünist Birlik'ten çekilmiş olan Willich-Schapper grubuna bağlı yerel toplulukların üyeleri arasında tutuklamalar olmuştu. Küçük-burjuva komplocu taktikleriyle bu grup, bir Paris topluluğunun başını çeken ajan-provakatör Cherval'ın da yardımıyla, Fransız ve Prusya polisine Fransız-Alman Komplosu denen davayı açma fırsatını verdi. Tutuklular Şubat 1852'de bir hükümet darbesi hazırlamak suçundan mahkûm oldular. Prusya polisinin Marx ve Engels'in başında bulundukları Komünist Birliği Fransız-Alman komplosuna katılma ile suçlama çabaları sonuçsuz kaldı. — 467.

[256]1848'den 1851'e kadar Fransa'daki devrimci olayların somut tahliline dayanarak yazılmış olan bu yapıt, marksist yapıtların en önem-

lilerinden birisidir. Bu yapıtında Marx, tarihsel materyalizmin bütün temel öğretilerini —sınıf savaşımı ve proleter devrimi, devlet ve proletarya diktatörlüğü teorilerini— daha da geliştirmektedir. Özellikle önemli olan nokta, Marx'ın, proletaryanın burjuva devletine karşı takınacağı tutum konusunda ulaştığı sonuçtur. Marx, "Bütün devrimler bu mekanizmayı parçalayacakları yerde onu yetkinleştirmişlerdir" diyor. Lenin bu sözleri, marksist devlet öğretisinin en önemli önermesi olarak görmektedir.

Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'inde Marx, gelecek devrimde işçi sınıfının potansiyel müttefiki olarak köylülük sorununu tahlil etmeyi sürdürmüş, toplum yaşamında siyasal partilerin oynadıkları rolün anahatlarını çizmiştir.

Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'inin bu ciltte yeralan Türkçe metni, bu yapıtın Fransızcasından çevrilerek (K. Marx, *Le 18 Brumaire de Louis Bonaparte*, Editions Sociales, Paris 1963), *Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i* adı ile Sol Yayınları tarafından Mayıs 1976'da yayınlanmış birinci baskısındaki metnin bu cilt için düzenlenmiş yeniden basımıdır. — 472.

[257]*Vendôme dikilitaşı*, 1806-1810 tarihleri arasında Napolyon Fransası'nın anısına Paris'te dikilmiştir; ele geçirilen düşman toplarından elde edilen bronzdan yapılmıştı ve üzerinde de Napoléon'un bir heykeli vardı. 16 Mayıs 1871'de, Paris Komününün emriyle, Vendôme dikilitaşı yıktırıldı. Ama 1875'te gericiler tarafından yeniden onarıldı. — 473, 588.

[258]J. C. L. Simonde de Sismondi, *Etudes sur l'economie politique*, T. I, Paris 1837, s. 35. — 474.

[259]*2 Aralık 1851* — Louis Bonaparte'ın ve yandaşlarının Fransa'da giriştikleri karşı-devrimci hükümet darbesinin yapıldığı gün. — 475, 480.

[260]*Brumaire* — Fransız cumhuriyetçi takviminde bir ayın adı.

18 Brumaire (9 Kasım) *1799* — Napoléon Bonaparte'ın askerî diktatörlüğünün kurulmasını sağlayan hükümet darbesinin yapıldığı gün, "18 Brumaire'in ikinci baskısı" sözleriyle Marx, 2 Aralık 1851 hükümet darbesini kastetmektedir. — 477.

[261]*Bedlam* — Londra'da bir akıl hastanesi. — 480.

[262]*10 Aralık 1848*'de yapılan bir referandumla, Louis Bonaparte, Fransa Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı seçilmişti. — 480.

[263]"*Mısır'daki bolluğun hasretini duymak*" deyimi Tevrata dayanan bir efsaneden alınmıştır. Buna göre, İsraillilerin Mısır'dan çıkışları sırasında yüreksizler, çöllerde böyle sürüneceklerine Mısır'daki bolluk içinde ölmediklerine hayıflanmaktaydılar. — 480.

[264]*Hic Rhodus, hic salta!* — Ezop'un bir masalından alınmış "işte hendek, işte deve!" anlamına gelen bir latin atasözü. — 481.

[265]1848 Fransız Anayasasına göre, cumhurbaşkanlığı seçimlerinin her dört yılda bir Mayısın ikinci pazarı yapılmasını öngörüyordu. Mayıs 1852'de Louis Bonaparte'ın cumhurbaşkanlığı son bulmaktay-

dı. — 482.

[266]*Kiliast* (Yunanca "bin" anlamına gelen *"khilias"* sözcüğünden) — İsa'nın bir ikinci kez yeryüzüne geleceğine ve bin yıllık bir hükümdarlık kuracağına ve o zaman, adalet, evrensel eşitlik ve refahın muzaffer olacağına ilişkin gizemli bir din inanışının savunucuları. — 482.

[267]*Capitol* — Roma'da bir tepe, Jupiter, Jonu ve öteki tanrıların tapınaklarının yapıldığı bir müstahkem kale. Efsaneye göre, Roma, MÖ 390 yılında, salt Jonu'nun tapınağından gelen kaz gürültülerinin Capitol bekçilerini uyandırması sayesinde Gaul'lerin istilâsından kurtulmuştu. — 482.

[268]Roma tarihçisi Eusebius'a göre, İmparator Constantin I, 312'de, hasmı Maksentus karşısındaki zaferin arifesinde, gökyüzünde çarmıhın işaretini gördü. Üstünde şunlar yazılıydı: "Bu işaret altında kazanacaksın!" — 487.

[269]Heine'nin "Romanzero" ("İki Şövalye") adlı şiirinin bir kahramanı. Şair, kendi savurganlıkları yüzünden yoksul düşen Polonyalılarla alay ediyor. (Marx, burada, Louis-Bonaparte'ı anıştırıyor.) — 487.

[270]Burada, Mayıs ve Haziran 1815'te Napoléon Savaşlarına katılan ülkeler tarafından imzalanmış olan antlaşmalara değiniliyor. — 488.

[271]*Anayasal Sözleşme* — Fransa'da 1830 burjuva devriminden sonra yürürlüğe girmiştir; Temmuz monarşisinin temel yasasıydı. Görünüşte ulusun egemenlik haklarını ilân ediyor ve kralın gücünü bir miktar kısıtlıyordu. — 489.

[272]*Clichy* — 1826'dan 1867'ye kadar Paris'te borçlarını ödeyemeyenlerin kapatıldıkları cezaevi. — 492.

[273]*İmparatorluk muhafızları* — Eski Roma'da generalin ya da imparatorun kendisi tarafından beslenen ve çeşitli ayrıcalıklardan yararlanan muhafızları. Bunlar sürekli olarak iç kargaşalıklara katılmışlar ve sık sık da kendi adamlarını alaşağı etmişlerdi. Burada ise, 10 Aralık Derneği kastediliyor. (10 Aralık Derneği için bkz: bu ciltdin 442-44 sayfaları.) — 495.

[274]Burada, Mayıs 1849'dan Haziran 1849'a kadar Roma Cumhuriyetine karşı yapılan müdahaleye Napoli ve Avusturya krallıklarının ortaklaşa katılmalarına değiniliyor. — 495.

[275]Marx burada Louis Bonaparte'ın yaşamındaki şu olaylara değiniyor: 1832'de Louis Bonaparte, Thurgau kantonunda İsviçre vatandaşlığına geçti; 1848'de İngiltere'de kalmakta olduğu sıra, özel olarak sivillerden oluşan polis kuvvetine gönüllü olarak katıldı. — 495.

[276]Caligula — Roma İmparatoru (37-41). İmparator Tiber'in akrabası. Caligula, Almanya'da askerler arasında kampta büyüdü. Adı, Roma askerinin postalı anlamına gelen *caliga*'dan gelir. Barbarlığı, ahlâksızlıkları ve sınırsız saçıp savurmaları ile ünlüdür, bir saray entrikası sonucu saray muhafızları tarafından öldürülmüştür. — 498.

[277]Yasama Meclisi *Defterdarı*, meclis tarafından meclisin ekono-

mik ve malî işlerine bakmakla ve güvenliğini sağlamakla görevlendirilmiş milletvekillerine verilen addı. Burada sözü edilen tasarı, Ulusal Meclis Başkanına askerî birlikleri emri altına alma yetkisi veren ve kralcı defterdarlardan Le Flô, Baze ve Panat tarafından 6 Kasım 1851'de meclise sunulan, 17 Kasım tarihinde hararetli tartışmalardan sonra reddedilen yasa tasarısıdır. — 500.

[278]*Fronde* — 1648-1653 arasında Fransız soyluları ve burjuvaları arasında mutlakiyete karşı etkin olan bir hareket. Aristokrasi arasındaki önderleri vasallarından ve yabancı askerî birliklerden gelen desteğe dayanıyorlar ve kendi amaçlarına ulaşmak için köylü isyanlarından ve kentlerdeki demokratik hareketlerden yararlanıyorlardı. — 502, 586.

[279]*Schlemihl* — Chamisso'nun bir öyküsünün kendi gölgesini satan kahramanı. — 502.

[280]Eriha — Ürdün'de, Şeria vadisinde eski bir kent. Efsaneye göre, Eriha'nın duvarları, Yeşu'nun borazan sesleriyle yıkılmıştı. — 510.

[281]Papa Pius IX'un kendisini Fransa Kralı yapacağını uman Louis Bonaparte'ın planlarına anıştırma. Efsaneye göre İsrail kralı David'e peygamber Samuel, gelenek uyarınca krallık vaadetmişti. — 514.

[282]Napoléon I, Rus-Avusturya orduları karşısında 2 Aralık (20 Kasım) 1805'te *Austerlitz*'de (Moravya'da) zafer kazanmıştı. — 514.

[283]Louis Bonaparte'ın 1839'da Paris'te yayınlanan *Des İdées napoléoniennes* adlı kitabına anıştırma. — 520.

[284]Temmuz 1850'de yasama meclisinden geçen basın yasası, gazetelerin yayın yapma izni almak için yatırmak zorunda oldukları para miktarını epeyce artırıyor ve gazetelere ek olarak broşürlere de damga vergisi koyuyordu. — 526.

[285]Bu, Bonaparte'ın yaşamındaki şu iki olayı anıştırıyor: 30 Ekim 1836'da iki topçu alayının yardımıyla Strasbourg'da bir isyan çıkarmaya kalkıştı, ama isyancılar silahsızlandırıldı ve Louis Bonaparte tutuklandı ve Amerika'ya sürüldü. 6 Ağustos 1840'ta Boulogne yerel garnizonunda birlikleri bir ayaklanmaya kışkırtmayı denedi. Bu girişim de başarısızlığa uğradı. Ömür boyu hapse mahkûm edildi, ama 1846'da Londra'ya kaçtı. — 531.

[286]Shakespeare'in *Bir Yaz Gecesi Rüyası* oyunundaki dokumacı. — 531.

[287]*Schufterle* ve *Spiegelberg,* Schiller'in *The Robbers* adlı piyesinin iki karakteri. — 532.

[288]*Bacchus ya da Dyonisos,* eski Yunan mitolojisinin tanrısı. Önceleri insanın yaratıcı güçlerini uyandıran tanrı, sonradan şarap tanrısı. Büyük İskender'in Asya seferinden sonra Dyonisos'un da Hindistan ve öteki Asya ülkelerindeki gezisi miti ortaya çıkmıştır. — 533.

[289]*Elysée gazeteleri* — Bonapartçı eğilimdeki gazeteler; bu ad, cumhurbaşkanı iken Louis Bonaparte'ın Paris'te kalmakta olduğu Elysée sarayından gelmektedir. — 533.

[290]Marx, burada, Schiller'in bir dizesine benzetmeyle sözcük oyunu

yapıyor. Ozan, neşeyi "Elysée kızı" olarak betimliyor. Klasik mitolojide, *Elysium* ya da *Champs Elysées* (Elize tarlaları), cennet anlamına gelir. *Champs Elysées,* aynı zamanda Paris'te Louis Bonaparte'ın sarayının bulunduğu yerin de adıdır. — 539.

[291]İngilizlerin efsanevî kralları Arthur'un, şövalyeler arasında öncelik hakkı çekişmesini önlemek için düşünüp bulduğuna inanılan Yuvarlak Masa ve bunun çevresinde oturan 12 şövalyeye anıştırma. — 539.

[292]Parlamentolar, 18. yüzyıl sonundaki burjuva devriminden önce yüksek adlî organlardı. Krallık kararnamelerini düzenlerdi ve sözümona krala uyarıda bulunma, ülkenin örf ve yasalarına uymayan kararnameleri protesto etme hakkına sahipti. — 543.

[293]*Belle-Isle* — Biskaye körfezinde siyasal mahpuslar için cezaevi olan bir ada. — 546.

[294]Marx'ın Agésilas'ın Kral Agis'e söylediğini yazdığı sözler, Yunan yazarı Athenaeus'un *Deipnosophistae* adlı kitabında anlattığı bir öyküdendir: Mısır Firavunu Takhos, birlikleri kendisine yardıma gelen Isparta kralı Agésilas'ın ufak tefek yapısını ima ederek "Dağ doğum sancıları çekiyordu. Zeus korkuya kapılmıştı. Ama dağ bir fare doğurdu." der, Agésilas da karşılık verir: "Sana şimdi bir fare görünüyorum, ama bir gün aslan olacağım." — 548.

[295]Meşruiyetçilerin taht talibi Chambord kontu 1850'de Venedik'te yaşıyordu. — 552.

[296]Burada, 1814'ten 1830'a kadar süren Restorasyon döneminde meşruiyetçiler arasındaki taktik anlaşmazlıklara değiniliyor. Villèle (Louis XVIII'in yandaşı), gerici önlemlerin daha temkinli bir biçimde alınmasını yeğliyordu, oysa Polignac (Comte d'Artois'in —1824'ten itibaren Kral Charles X— yandaşı), devrim-öncesi rejimin olduğu gibi geri getirilmesinden yanaydı.

Tuileries, Paris'te Louis XVIII'in kaldığı yerdi; Restorasyon sırasında Comte d'Artois, sarayın bölümlerinden biri olan *Parillon Morsan*'da kalmaktaydı. — 553.

[297]*The Economist* — Haftalık iktisadî ve siyasal bir İngiliz dergisi, büyük sanayi burjuvazisinin organı; 1843'ten beri Londra'da yayınlanmaktadır. — 556.

[298]Birinci Uluslararası ve Sanayi Sergisi, Londra'da Mayıs-Ekim 1851 tarihleri arasında açılmıştı. — 560.

[299]*Le Messager de l'Assemblée* — 16 Şubat - 2 Aralık 1851 tarihleri arasında Paris'te yayınlanan Bonaparte'a karşı, günlük Fransız gazetesi. — 563.

[300]Buridan'a maledilen ünlü masal. Yulaf ve arpa gibi cinsleri ayrı iki ölçek yem arasında kalan bir eşek. Eşek, bu yemlerden birini seçmeye karar veremediği için açlıktan ölmektedir. — 565.

[301]*Uzun Parlamento* (1640-1653) — Burjuva devrimi patlak verdiğinde, Kral Charles I tarafından toplantıya çağırılan İngiliz Parlamentosu. Bu parlamento, burjuva devriminin kurucu organı oldu.

1649'da Kral Charles I'in ölüm kararını onayladı ve İngiltere'de cumhuriyet ilân etti. Parlamento, 1653'te, Cromwell tarafından dağıtıldı. — 567.

[302]*Cévennes* — Fransa'da dağlık bir bölge. 1702 ve 1705 yılları arasında bir köylü ayaklanması oldu burada. Ayaklanma önce protestanlara yapılan zulümleri protesto etmek için başlamıştı, sonra açıkça anti-feodal bir nitelik kazandı. — 577.

[303]Saul, İsrail'in birinci kralı, David ise ikinci kralı oldu. Saul, çoban David'i gözdesi ve damadı yapmıştı. Ama başarılarını kıskanarak onu dağlara sürdü. Sonunda David onu yendi ve yerine geçti. — 584.

[304]Simon, katolik tanrıbilimine göre İsa'nın oniki havarisinden biri. — 584.

[305]Ezekiel, dört büyük İbrani peygamberinden biri. — 584.

[306]*Constance din bilginleri toplantısı* (15 Kasım 1414 — 22 Nisan 1418) — Reformasyon hareketinin doğuşu sırasında mezhep sapkınlıklarına ve din adamlarının ahlâk bozukluklarına karşı savaşarak hıristiyanlığın birliğini (o zaman üç papa vardı) kuvvetlendirmek, birliği yeniden yaratmak amacındaydı. — 584.

[307]Louis XV'in çocukluğu sırasında, 1715'ten 1723'e kadar Philippe d'Orleans'ın kral naipliği kastediliyor. — 587.

[308]*Treves'in Kutsal Libası* — Bir Alman kentinde bulunan Trier katedraline verilmiş kutsal bir emanet. Çarmıha gerilme sırasında İsa'nın giydiği giysi olduğu iddia edilmektedir. Nesiller boyu hacı kafileleri bu kutsal libası ziyaret etmişlerdir. — 588.

[309]"Hindistan'da İngiliz Yönetimi" ve "Hindistan'da İngiliz Egemenliğinin Gelecekteki Sonuçları" başlıklı makaleler Marx'ın ulusal-sömürge sorunu konusundaki en iyi yapıtlarından ikisidir. Çok zengin doğal kaynaklara ve eski bir uygarlığa sahip bir ülke olan Hindistan'daki İngiliz egemenliği örneği ile Marx, kapitalist devletlerin Doğunun iktisaden geri ülkeleri üzerinde kurdukları sömürgeci egemenlik sisteminin kendine özgü niteliklerini açığa çıkarmaktadır. Bu yapıtlarında Marx, Hindistan'ın İngiltere tarafından istilâsının ve köleleştirilmesinin bellibaşlı aşamalarını izlemekte ve İngilizlerin Hindistan'da giriştikleri yağmanın gene İngiltere'deki büyük toprak sahipleri ve parababaları oligarşisinin bir zenginleşme ve güçlenme kaynağı olduğunu göstermektedir. Marx, Hindistan'ın ancak ya metropoldeki bir proleter devrim sonucu, ya da Hindistan halkının kendi sömürgecilerine karşı verecekleri bir kurtuluş savaşımı sonucu kurtulabileceği sonucuna ulaşmaktadır.

"Hindistan'da İngiliz Yönetimi" ve "Hindistan'da İngiliz Egemenliğinin Gelecekteki Sonuçları"nın bu ciltte yeralan metni, K. Marx and F. Engels, *Selected Works*, (Progress Publishers, Moscow 1969, s. 488-493 ve 494-499) adlı yapıttan Türkçeye çevrilmiştir. — 589, 597.

[310]*Moğollar* — 16. yüzyılın başlarında Hindistan'ı istilâ eden ve 1526'da Kuzey Hindistan'da Büyük Moğol İmparatorluğunu kuran Orta Asya'nın doğusundan gelme Türk soyundan aşiretler. Sürekli

iç savaşlar ve büyüyen feodal ayrılıkçı eğilimler yüzünden bu imparatorluk 18. yüzyılın ilk yarısında dağılmıştır. — 589.

[311]*Lingam dini* — Lingayat'ın (Siva ilâhının simgesi "linga"dan gelir) Güney Hindistan mezhebi arasında çok yaygın olan Siva ilâhına tapınma; hiç bir kast farkı tanımaz; orucu, kurbanları ve haccı reddeder. — 590.

[312] *Juggernaut (Jagannath)* — Hindu tanrısı Krişna ya da Vişnu'nun adlarından biri. Juggernaut Tapınağı rahipleri yığınsal haclardan büyük kârlar elde ediyorlar ve bayaderelerin, tapınakta yaşayan kadınların, fuhşunu teşvik ediyorlardı. Juggernaut'a tapınma, inanmışların kendi nefslerine eziyet etmelerinde ve kendilerini öldürmelerinde ifadesini bulan tantanalı dinsel ayinlerle ve aşırı fanatisizmle belirginleşmekteydi. Juggernaut'un anısına yapılan yıllık büyük festivalde hacılardan bazıları, kendilerini, putu taşıyan büyük arabanın tekerlekleri altına atıyorlardı. — 590, 603.

[313]*Heptarşi (yedili yönetim)* — İngiliz tarihçilerin, İngiltere'deki yedi Anglo-Sakson krallıktan oluşan ortaçağ başlarındaki (6—8. yüzyıllar) siyasal sistemi belirtmek için kullandıkları bir terim. Marx bu sözcüğü, müslümanlar tarafından istilâ edilmezden önce Deccan'daki (Orta ve Güney Hindistan) feodal parçalanmayı belirtmek için kullanmaktadır. — 590.

[314]*Brahmanlar* — Üyeleri köken olarak ayrıcalıklı rahipler katmanından gelen dört eski Hint kastından biri. Öteki Hint kastları gibi, bu da sonradan aralarında yoksullaşmış köylülerin ve zanaatçıların da bulunduğu çeşitli mesleklere ve toplumsal konumlara sahip insanları da arasına almıştır. — 590, 602.

[315]*Doğu Hindistan Şirketi* — İngiliz sömürge politikasının Hindistan, Çin ve öteki Asya ülkelerindeki aleti olan İngiliz ticaret şirketi 1600'de kurulmuştu. 1833'te kabul edilen şirket statüsüne ilişkin yasa, şirketin tekel hakkını Hindistan'ın yönetimi ile sınırladı. Şirket 1858'de tasfiye edildi. — 590, 601.

[316]Bombay'ın kuzeyinde yeralan Salsette Adası, 109 tane budist mağara tapınağı ile ünlüydü. — 590.

[317]*Büyük Moğol* — Kendilerine padişah diyen Moğol İmparatorlarına Avrupalıların verdiği ad. — 597.

[318]*Mahrattalar* — Deccan'ın kuzey-batı kesiminde yaşayan Hint halkının bir parçası. 17. yüzyılın ortalarında Mahrattalar Büyük Moğol İmparatorluğuna ağır bir darbe indirmişler ve feodal üst tabakasının çok geçmeden istilâ savaşlarına giriştiği bağımsız bir devlet kurmuşlardır. 17. yüzyılın sonlarında Mahratta prenslikleri iç çekişmelerle zayıflamıştır. Hindistan'da egemenliği ele geçirme savaşımıyla ve iç çekişmelerle zayıflayan Mahrattalar, 1803-05 Anglo-Mahratta Savaşı sonucunda onlara oyun eğdiren İngiliz Doğu Hindistan Şirketi'ne yem oldular. — 597.

[319]*Zemindar ve Ryotwar sistemleri* — İngiliz yöneticilerin 18. yüzyılın sonunda ve 19. yüzyılın başında Hindistan'a getirdikleri iki tür

toprak vergisi sistemi. — 599.

[320]G. Campbell, *Modern India: a Sketch of the System of Civil Government,* London 1852, s. 50-60. — 601.

[321]Marx, bu sözleri A. D. Saltykov'un kitabı *Lettres sur l'Inde,* Paris 1848, s. 61'den aktarıyor. — 602.

[322]*Jatlar* — Kuzey Hindistan'da büyük çoğunluğu köylülerden oluşan bir kast grubu; askerî feodalleri de içermekteydi. 17. yüzyılda Jat köylüleri Moğol feodallerinin yönetimine karşı sıksık ayaklanmışlardır. — 602.

[323]*People's Paper* — Mayıs 1857'den Haziran 1858'e kadar Londra'da yayınlanan haftalık çartist yayın organı. Ekim 1852'den Aralık 1856'ya kadar Marx ve Engels gazeteye hem yazı yazmışlar ve hem de çıkmasına yardımcı olmuşlardır. Haziran 1858'de gazete burjuva iş adamlarının eline geçmiştir. — 604, 637.

[324]14 Nisan 1856'da, Çartist *People's Paper*'ın dördüncü yıldönümü dolayısıyla verilen bir ziyafette, Marx, ilk konuşma hakkını elde etmiş ve proletaryanın dünya tarihinde oynadığı rol konusunda bir konuşma yapmıştır. Marx'ın bu toplantıya katılması, bilimsel komünizmin kurucularının çartistler ile olan işbirliğinin, İngiltere'de işçi sınıfı hareketini yeni, sosyalist bir temel üzerinde yeniden canlandırma amacıyla İngiliz proletaryasını ideolojik olarak etkileme ve çartist önderlere yardımcı olma arzularının çarpıcı bir kanıtıdır.

"*People's Paper*'ın yıldönümünde yapılan konuşma"nın bu ciltte yeralan metni K. Marx and F. Engels, *Selected Works,* (Progress Publishers, Moscow 1969, s. 500-501) adlı yapıttan Türkçeye çevrilmiştir. — 604.

[325]Marx'ın *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adlı kitabı, marksist ekonomi politiğin yaratılmasında önemli bir aşamadır. Bu kitabı yazmaya başlamazdan önce Marx, iktisadî öğretisinin temellerini oluşturan onbeş yıl süreli bir inceleme yapmıştır. Marx bu incelemesinin sonuçlarını iktisat konusundaki bir temel yapıtta ortaya koymayı tasarlamıştı. 1857 Ağustos ve Eylül aylarında topladığı malzemeyi düzene koymaya ve yapıtının ilk kaba taslağını yazmaya başladı. Bunu izleyen aylarda Marx ayrıntılı bir plan yaptı ve bundan sonraki çalışmalarını tek tek basılacak ayrı kısımlar olarak yayınlamaya karar verdi. Berlinli bir yayıncı olan F. Duncker ile yaptığı ilk sözleşmeden sonra, Haziran 1859'da basılmış olan ilk kısım üzerinde çalışmaya başladı.

Bu birinci kısmın hemen ardından Marx, sermaye sorunlarına ilişkin olan ikinci kısmı yayınlamayı planladı. Ama daha sonraki incelemeleri Marx'ı bu ilk planını değiştirmeye zorladı. Planladığı makaleler yerine, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adlı yapıtında yeralan temel düşünceleri de gözden geçirerek içine kattığı *Kapital*'i yazdı.

"*Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*"ya Önsöz'ün bu ciltte yeralan Türkçe metni, bu yapıtın Fransızcasından çevrilerek (Karl Marx, *Contribution à la Critique de l'Économie Politique,* Editions Sociales,

Paris 1957) *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adı ile Sol Yayınları tarafından Eylül 1976'da yayınlanmış üçüncü baskısındaki metnin (s. 23-28) bu cilt için düzenlenmiş yeniden basımıdır. — 607.

[326]Marx burada iktisat konusundaki yazmayı planladığı temel yapıtının tamamlanmamış *Giriş*'ine değiniyor. — 607.

[327]*Allgemeine Zeitung* — Gerici bir günlük Alman gazetesi; 1798'-den sonra çıkmaya başlamıştır. 1810-1882 arasında Augsburg'da yayınlanmıştır. 1842'de ütopyacı komünizmin ve sosyalizmin düşüncelerini çarpıtan bir makale yayınlamıştı. Marx bu çarpıtmayı "Der Kommunismus und die Augsburger *Allgemeine Zeitung*" adlı makalesinde teşhir etmişti. — 608.

[328]Bu makale, Marx'ın, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adlı yapıtının eleştirisidir. Engels bu yapıtı, proletaryanın partisinin önde gelen bir bilimsel başarısı ve proletaryanın bilimsel dünya görüşünün işlenmesinde önemli bir aşama olarak betimlemektedir. Bu eleştiri makalesi tamamlanamamıştır. Yalnızca ilk iki kısmı yayınlandı, Engels'in kitabın iktisadî içeriğini ele almayı arzuladığı üçüncü kısım, bu makaleleri yayınlayan gazetenin yayınına son vermesi yüzünden basılamadı. Bu üçüncü kısmın elyazmaları bulunamamıştır.

"Karl Marx, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*"nın bu ciltte yeralan Türkçe metni, bu yapıtın Fransızcasından çevrilerek (Karl Marx, *Contribution à la Critique de l'Économie Politique*, Editions Sociales, Paris 1957) *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı* adı ile Sol Yayınları tarafından Eylül 1976'da yayınlanmış üçüncü baskısındaki metnin (s. 29-41) bu cilt için düzenlenmiş yeniden basımıdır. — 613, 623.

[329]*Reformasyon* — 16. yüzyılda birçok Avrupa ülkesinin de katıldığı katoliklere karşı girişilen yığınsal toplumsal hareket. Bu hareketlerin çoğuna yoğun bir sınıf savaşımı da eşlik etmiştir. Almanya'daki 1524-25 Köylü Savaşları, Reformasyon'un ideolojik etkisi altında başlamıştı. — 613.

[330]*Otuz Yıl Savaşları* (1618-48) — Protestanlar ile katolikler arasındaki çekişmenin neden olduğu genel bir Avrupa savaşı. Savaş esas olarak Almanya'da yer aldı ve bunun sonucu olarak da tarafların askerî yağmasına ve yayılması emellerine maruz kaldı. — 613.

[331]1477-1555 arasında Hollanda Kutsal Roma İmparatorluğunun bir parçasıydı. İmparatorluğun parçalanmasından sonra Hollanda, İspanya'ya ilhak oldu. 16. yüzyılın sonlarına doğru başlayan burjuva devrimiyle Hollanda, kendisini İspanya'dan kurtardı ve bağımsız bir burjuva cumhuriyeti oldu. — 613.

[332]*Kameralistik* — Avrupa'nın birçok ülkesinde, ortaçağ üniversitelerinde ve sonradan burjuva üniversitelerinde de öğretilen idare, maliye, iktisat ve bazı başka bilimleri kapsayan bir ders. — 615.

[333]*Das Volk* — Marx'ın da katkılarıyla 7 Mayıs-20 Ağustos 1859 tarihleri arasında Londra'da Almanca olarak çıkan bir haftalık gazete. — 615.

[334]1830'larda ve 1840'larda Alman üniversitelerinde birçok kürsüyü ellerinde bulunduran ve felsefede daha radikal olan akımlara saldırmak için bu durumlarından yararlanan sağ-kanat hegelcilere yapılan alaycı bir anıştırma. *Diadokos* için bkz: 4 nolu not. — 618.

[335]Bkz: G. W. F. Hegel, *Mantık Bilimi,* Kısım I, Kesim 2. — 619.

[336]Bu ciltte yeralan mektuplar, K. Marx and F. Engels, *Selected Works* (Progress Publishers, Moscow 1965, s. 517-530) adlı yapıttan Türkçeye çevrilmiştir. — 624.

[337]Marx, burada, yazmayı tasarladığı *Politikanın ve İktisadın Eleştirisi* adlı yapıta değiniyor. — 636.

[338]Burada, merkezi 1850'lerde Great Windmill Street'te bulunan *Londra Alman İşçileri Eğitim Derneği*'ne değiniliyor. Bu dernek Şubat 1840'ta Karl Schapper, Josef Moll ve Adalet Birliğinin öteki üyeleri tarafından kurulmuştu. 1849 ve 1850'de, Marx ve Engels bu derneğin çalışmalarına etkin bir biçimde katıldılar. Üyelerinin bir çoğunun sekter-maceracı Willich-Schapper hizbinden yana çıkmaları yüzünden, Marx ve Engels, 17 Eylül 1850'de birkaç yandaşıyla birlikte, Dernekten ayrıldılar. 1864'te Enternasyonalin kurulmasıyla Dernek, Londra'da, Enternasyonalin Alman kesimi oldu. Londra Eğitim Derneği, hükümet tarafından kapatıldığı 1918 yılına kadar varlığını sürdürdü. — 638.

[339]Mainz (Mayence)'ın devrimci Fransız ordusu tarafından ele geçirilmesinden sonra Alman cumhuriyetçi demokratlar, Ekim 1792'de, Eşitlik ve Kardeşlik Dostları Kulübünü kurdular. Mainz kulüpçüleri, feodal sistemin kaldırılmasını, bir cumhuriyetin kurulmasını ve Ren'in sol yakasının devrimci Fransa'ya ilhakını savunuyorlardı. Bunların görüşlerini ne kent halkı ve ne de köylüler destekliyordu. Haziran 1793'te, Prusyalılar Mainz'ı aldıklarında, kulüpçüler eylemlerine son verdiler. — 638.

[340]*Condottieri* — 14. ve 15. yüzyıllarda, İtalya'daki paralı asker birliklerinin önderleri. — 638.

ADLAR DİZİNİ

A

Agesilaus (MÖ 442?-358?). — Isparta Kralı (MÖ 399-358?). — 548.

Agis I (ö. MÖ 399?). — Isparta Kralı (MÖ 426?-399?). — 548.

Aikin, John (1747-1822). — İngiliz doktor, radikal yayıncı. — 71.

Ailly, Pierre d' (1350-1420 ya da 1425). — Fransız kardinal; Constance Konseyinde önemli rol oynamıştır. — 584.

Alais, Louis Pierre Constant (d. 1821 ?). — Ulusal Meclis komiserine, 10 Aralık derneğinin General Changarnier'ye ve Meclis Başkanı Dupin'e karşı bir komplo planlandığını ihbar eden polis memuru. — 532, 536.

Albert (*Alexandre Martin*) (1815-1895). — "İşçi Albert" adıyla tanınan Albert, 1848 Geçici Hükümetinin tek işçi üyesi oldu; hükümette, Louis Blanc'ın izinden giderek ancak ikincil bir rol oynayabildi, özellikle Luxembourg Komisyonunun ikinci başkanı olarak. 15 Mayıs olaylarına katıldığı için Bourges Yüksek Mahkemesi tarafından on yıl hapse mahkûm edildi. — 255, 258, 272.

Aleksandr I (1777-1825). — Rus İmparatoru (1801-25). — 372.

Aleksandr III (1845-1894). — Rus İmparatoru (1881-94). — 121.

Anglès, François Ernest (1807-1861). — Fransız toprakbeyi, Yasama Meclisi üyesi (1850-51), düzen partisinin üyesi. — 557.

Annenkov, Pavel Vasilyeviç (1812-1887). — Liberal bir Rus toprakbeyi ve yazar. — 624.

Auerswald, Rudolf (1795-1866). — Li-

beral Prusya devlet adamı. Haziran-Eylül 1848 döneminde Konsey başkanı ve dışişleri bakanı. — 432.

Augustus (MÖ 63-MS 14) — İlk Roma imparatoru (MÖ 27-MS 14). — 31.

Aurung-Zebe (Aurungzeb) (1618-1707). — Hindistan'daki Büyük Moğol hanedanından bir padişah. — 590.

B

Babeuf, Gracchus (François Noël) (1760-1797). — Fransız devrimcisi; ütopik eşitlikçi komünizmin temsilcilerinden biri, "Eşitler komplosunun" düzenleyicisi; giyotinde canverdi. — 163.

Bailly, Jean Sylvain (1736-1793). — 18. yüzyıl burjuva devriminin önde gelen bir kişisi ve liberal anayasacı burjuvazinin önderlerinden. — 479.

Bakunin, Mihail Aleksandroviç (1814-1876). — Rus devrimcisi; narodizmin ve anarşizmin ideologlarından. Birinci Enternasyonalde marksizmin yeminli bir düşmanı olarak hareket etmiştir, bölücü eylemlerinden ötürü 1872 Lahey Kongresinde Enternasyonalden çıkartılmıştır. — 120, 124, 456.

Balzac, Honoré de (1799-1850). — Büyük bir Fransız gerçekçi yazarı. — 587.

Baraguey d'Hilliers, Achille (1795-1878). — Fransız bonapartçı general; İkinci Cumhuriyet sırasında Kurucu ve Yasama Meclisleri üyesi; 1851'de Paris garnizonu başkomutanı. — 320, 541, 555.

Barbès, Armand (1809-1870). — Fransız küçük-burjuva devrimci demokratı. 12 Mayıs 1839 olayından sonra ölüme mahkûm edildi, Victor Hugo'nun müdahalesi sayesinde cezası ömür boyu hapse çevrildi. 1848'de halkın temsilcisi olan Barbès 15 Mayıs 1848 gösterisine katıldığı için yeniden hapse mahkûm edildi. Napoléon III tarafından affedildikten sonra kendi isteği ile ölümüne kadar sürgünde kaldı. — 297, 344, 604.

Baroche, Pierre Jules (1802-1870). — Avukat, 1847'de Rochefort milletvekili, Bourges Yüksek Mahkemesinin başsavcısı, bu mahkemede 15 Mayıs 1848 ve 13 Haziran 1849 günlerinin tertipçilerine karşı savcılık yaptı. Louis-Napoléon Bonaparte ile işbirliği yaparak 1850'de içişleri bakanı, 2 Aralık darbesinden sonra bakan kadrosuyla Danıştay başkanı oldu. — 345, 525, 537, 542, 547.

Barrot, Odilon (1791-1873). — Temmuz monarşisi zamanında, liberal hanedan muhalefetinin önderi, 1847'de, tahminleri çabucak aşan şölenlerle, ziyafetlerle propaganda kampanyasının düzenleyicisi oldu. Louis-Napoléon Bonaparte'ın atadığı ilk kabinenin (20 Aralık 1848-1 Kasım 1849) başkanı ve adalet bakanı oldu. Basın özgürlüğünü, toplanma özgürlüğünü kısıtlayarak, kulüpleri kapatarak, Roma seferini zorlayarak gerici bir siyaset izledi. — 246, 255, 279, 290-292, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 303, 313, 320, 323, 325, 497-499, 502, 517-519, 528, 544, 547, 553, 554, 563.

Bassermann, Friedrich Daniel (1811-1855). Alman burjuva politikacısı; Frankfurt Ulusal Meclisi üyesi. Reich hükümetinde içişleri bakanlığı müsteşarı. — 435.

Bastiat, Frédéric (1801-1850). — Fransız vülger iktisatçısı. — 250.

Bastide, Jules (1800-1879). — Restorasyon döneminde karbonaro (karbonarizm adındaki İtalya'da kurulan liberal fikirlerin zaferi için çalışan gizli bir siyasal hareketin üyesi), Temmuz monarşisi zamanında *National*'in müdürü olan bir katolik ve cumhuriyetçi, 1848'de dışişleri bakanı olarak Lamartine'den boşalan yeri aldı. — 283.

Bauer, Bruno (1809-1882). — Alman idealist filozofu, genç-hegelcilerin önde gelenlerinden. Başlangıçta bir burjuva radikalisti idi, 1866'dan sonra milliyetçi liberal oldu. Hıristiyanlığın tarihi üzerine birkaç yapıt yazdı. — 17, 18, 30, 33, 46-47, 50-54.

Baze, Jean Didier (1800-1881). — Fransız avukat ve siyaset adamı, orleancı. — 552, 568.

Beaumarchais, Pierre Augustin (1732-1799). — Önde gelen bir Fransız oyun yazarı. — 298.

Bebel, August (1840-1913). — Alman ve uluslararası işçi sınıfı hareketinin önde gelen kişilerinden, 1867'den itibaren Alman İşçi Dernekleri Birliğinin önderi, Birinci Enternasyonal üyesi, 1867'den itibaren Reichstag üyesi, Alman sosyal-demokrasi-

sinin kurucularından ve önderlerinden; Marx ve Engels'in dostu ve silah arkadaşı; İkinci Enternasyonalin önde gelen bir kişisi. — 238.

Bedeau, Marie Alphonse (1804-1863). — General ve siyaset adamı, ılımlı burjuva cumhuriyetçisi, Cezayir'in genel valisi, milletvekili, Kurucu Meclisin ve Yasama Meclisinin ikinci başkanı oldu. Louis Bonaparte'ın hükümet darbesinin ertesi günü tutuklandı ve ülkeden çıkarıldı. — 503, 543.

Bem, Joseph (1795-1850). — Polonyalı general, 1830 Polonya ayaklanması önderlerinden biri, 1848 Viyana ve Macaristan devrimci savaşımlarına katıldı. — 424, 425.

Benoist D'azy, Denis (1796-1880). — Maliyeci, siyaset adamı, Yasama Meclisi başkan yardımcısı (1849-51), meşruiyetçi. — 547, 552.

Bernard. — Fransız albay, Paris'teki Haziran 1848 ayaklanmasına katılanlara karşı misilleme kampanyası yürüten askerî eylemlerin başını çekmiştir; 2 Aralık 1851 hükümet darbesinden sonra, cumhuriyeti yeğleyen anti-bonapartçılara karşı açılan davaların düzenlenmesine katılmıştır. — 495.

Berryer, Pierre Antoine (1790-1868). — Avukat ve siyaset adamı, temmuz monarşisi sırasında meşruiyetçilerin sözcüsü idi. — 324, 507, 524, 544, 552, 553, 555, 559.

Bevan, W. — Swansea'daki Sendika Konseyi başkanı; 1887'de Swansea'da yapılan sendika kongresinin başkanı. — 125.

Billault, Auguste Adolphe Marie (1805-1863). — Avukat, Kurucu Meclis üyesi (1848-49), meşruiyetçi, 1849'dan itibaren bonapartçı içişleri bakanı (1854-58). — 547.

Bismarck, Otto, Prens (1815-1898). — Prusya (ve daha sonra Alman) diplomatı ve devlet adamı, Prusyalı toprak ağalarının çıkarlarını savunmuştur. 1862'de Prusya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı. Alman İmparatorluğunun ilk Şansölyesi. Alman topraklarını zorla Prusya egemenliği altında birleştirmiştir. Sosyalistlere-Karşı Yasanın yazarı. — 128, 231, 235, 237, 247.

Blanc, Louis (1811-1882). — Fransız küçük-burjuva sosyalisti, tarihçi; kapitalizmde sınıf çelişkilerinin uzlaşmazlığından kuşku duymuştur; proleter devriminin muhalifi, burjuvazi ile uzlaşmaya çalışmıştır. — 167, 255, 258, 262, 268, 269, 272, 279, 293, 308, 343, 365, 477.

Blanqui, Louis Auguste (1805-1881). — Fransız devrimcisi, ütopyacı komünizmin önde gelen temsilcilerinden; birkaç gizli derneğin ve komplonun örgütleyicilerinden; 1830 ve 1848 devrimlerine faal olarak katılmıştır. Sınıfsız bir toplumdan yana olmuş, ama Marx'ın proleter devrimi ve proletaryanın diktatörlüğü öğretilerinin özünü anlayamamıştır; devrimin bir avuç gizli tertipçi tarafından başarılabileceğini savunmuştur. — 69, 270, 297, 341, 343, 344, 485, 604.

Blum, Robert (1807-1848). — Alman küçük-burjuva demokratı ve gazetecisi, Frankfurt Parlamentosundaki *sol kanadın* önderlerinden biri. Ekim 1848 hareketine katıldığı Viyana'da kurşuna dizildi. — 430, 431, 440.

Boetticher, Karl Wilhelm (ö. 1868). — Prusyalı bir devlet memuru. — 639.

Boguslawski, Albert (1834-1905). — Alman generali; savaş konusunu işleyen yazılar yazmıştır. — 244, 246.

Boisguillebert, Pierre (1646-1714). — Fransız iktisatçı, fizyokratların öncüsü, Fransız klasik ekonomi politiği onunla başlar. — 332.

Bonald, Louis Gabriel Ambroise (1754-1840). — Fransız politikacısı ve yayıncısı, monarşist. — 376.

Bonaparte — Bkz: *Napoléon III.*

Bonaparte, Jérome (1784-1860). — Napoléon I'in küçük kardeşi, Westfalya kralı (1807-13). — 324.

Bonaparte, Napoléon Joseph Charles Paul (1822-1891). — Jérome Bonaparte'ın oğlu ve Louis Bonaparte'ın kuzeni, İkinci Cumhuriyet döneminde Kurucu ve Yasama Meclisleri üyesi. — 323, 324.

Bonapartelar. — Fransa'da imparator hanedanı (1804-14, 1815, 1852-70). — 575, 577.

Bourbonlar. — Fransız kraliyet hanedanı (1589-1792, 1814-15 ve 1815-30). —305, 324, 496, 504, 548, 550, 552, 575.

Brandenburg, Friedrich Wilhelm, kont (1792-180). Prusyalı general ve devlet adamı, karşı-devrimci bir ka-

binenin başı olmuştur. (Kasım 1848-Kasım 1850). — 169.

Bréa, Jean Baptiste Fidèle (1790-1848). — gerici Fransız generali, 1848 Haziran ayaklanmasının bastırılmasına katılmıştır, asiler tarafından vuruldu. — 308.

Brentano, Lorenz (1813-1891). — Baden'li küçük-burjuva demokratı; 1848'de Frankfurt Ulusal Meclisinde üyeydi, sol kanattandı; 1849'da Baden Geçici Hükümetine başkanlık etmiştir; ayaklanmanın yenilgiye uğramasından sonra yurt dışına göçmüştür. — 457.

Bright, John (1811-1889). — İngiliz imalâtçı, Tahıl Yasalarına Karşı Birliğin kurucularından; 1860'ların sonundan itibaren Liberal Parti'nin önderlerinden; çeşitli liberal hükümetlerde bakan. — 329.

Broglie, Achille Charles, dük (1785-1870). — Restorasyon ve temmuz monarşisi çağının siyaset adamı. Guizot yanlısı. Şubat Devriminden sonra Yasama Meclisine üye seçildi, burada orleancıların yanında yer aldı. Anayasanın değiştirilmek üzere gözden geçirilmesi lehinde aktif olarak işe karıştı. Hükümet darbesinden sonra siyasetten çekildi. — 524, 553.

Brutus, Marcus Junius (MÖ 85?-42). — Romalı siyasetçilerden biri, Caesar'a karşı girişilen komplonun başını çekmişti. — 478.

Bugeaud, dela Piconnerie, Thomas Robert (1784-1840). — Fransız mareşali; 1815'te Bourbon'larla sonra 1815'te imparator ile birlik olmuş, Napoléon'un subayı. Haziran monarşisi sırasında Temsilciler Meclisi üyesi, orleancı; 1848-49'da Alp ordusu başkomutanı, Yasama Meclisi üyesi. — 291.

Büchner, Ludwig (1824-1899). — Alman burjuva filozof ve doğabilimcisi kaba materyalist. — 618.

Büyük Charles (Charlemange) (742?-814). — Frankların kralı (768-800) ve İmparator (800-814). — 87, 407.

Büyük İskender (MÖ 356-323). — Büyük asker ve devlet adamı. — 66, 191, 360, 533.

C

Cabet, Étienne (1788-1856). — Ütopyacı sosyalizmin kurucularından biri. Özellikle *Populaire* adlı gazetesinde Louis-Philippe rejimine şiddetle saldırmıştır. 1842 yılında, *İkarya'ya Yolculuk* adındaki ve sosyalist fikirlerin gelişmesinde büyük bir etkisi olan kitabını yayınlamıştır. 1848 olaylarında ancak silik bir rol oynayabilmiştir. Cabet, Teksas'ta sonra da İllinois'da örnek kentler oluşturarak kendi teorilerini gerçekleştirmeye çalışmıştır, ama bu çabası semere vermemiştir. — 125, 166, 270.

Caesar, Caius Julius (MÖ 100-44). Ünlü Romalı asker ve devlet adamı. — 323, 478.

Caligula (12-41). — Roma İmparatoru (37-41). — 498.

Campbell, George (1824-1892). — Hindistan'da İngiliz sömürge görevlisi; Hindistan konusundaki birçok yapıtın yazarı; parlamento üyesi, Liberal. — 601.

Camphausen, Ludolf (1803-1890). — 1848'de Prusya başbakanı, liberal burjuvazinin önderi, gericilikle uzlaşma politikası gütmüştür. — 170, 398, 401, 409, 432.

Capefigue, Jean Baptiste (1802-1872). — Fransız yayıncı ve tarihçi, monarşist. — 254.

Carlier, Pierre (1799-1858). — Louis-Napoléon Bonaparte zamanında Paris emniyet müdürü. — 337, 338, 519, 532, 539, 564.

Carnot, Lazare Hippolyte (1801-1888). — Fransız yayıncı ve siyasetçisi, burjuva Cumhuriyetçi; Geçici Hükümet üyesi (1848); İkinci Cumhuriyet sırasında, Kurucu ve Yasama Meclisleri üyesi; 1851'den sonra bonapartçı rejime karşı cumhuriyetçi muhalefetin önderlerinden. — 343, 344.

Carnot, Lazare Nicolas (1753-1823). — Fransız matematikçisi ve fizikçisi, siyasal ve askeri önder, burjuva Cumhuriyetçi; 18. yüzyıl sona Fransız Devrimi sırasında jakobenlerle saf tutmuştur; Avrupa güçlerinin ittifakına karşı Fransa'nın savunulmasının örgütleyicilerinden biri. — 343.

Cato (*Marcus Porcius Cato Senior*) (MÖ 234-149). — Romalı siyaset adamı ve yazar. — 283.

Caussidère, Marc (1808-1861) — Fransız küçük-burjuva demokratı, Saint-

Etienne'de memur, 1834'teki Lyon ayaklanmasına katıldı, yirmi yıl kürek cezasına çarptırıldı, sonra 1837'de affa uğradı. Bütün cumhuriyetçi komplolara katıldı. Şubat 1848'de, barikatlarda çarpıştıktan sonra, emniyet müdürlüğünü ele geçirdi ve orada kaldı. 15 Mayıstan sonra suçlandı. Haziran 1848 olaylarından sonra da hakkında kovuşturma açıldığından yurt dışına gitmek zorunda kaldı. Ömrünün son zamanlarında Fransa'ya döndü. — 262, 279, 308, 477.

Cavaignac, Louis Eugène (1802-1857). — Fransız generali ve siyaset adamı, ünlü cumhuriyetçi Godefroy Cavaignac'ın küçük kardeşi. Eugène Cavaignac Cezayir'de askeri hizmeti sırasında kendini gösterdi ve Geçici Hükümet tarafından Cezayir valiliğine atandı. Savaş Bakanı oldu, Haziran 1848 olayları sırasında da ayaklanmayı bastırmak üzere diktatörlük yetkisi aldı ve bu yetkiyi çok sert bir biçimde kullandı. Olağanüstü yetkilerini bıraktıktan sonra konsey başkanlığına ve yürütme erki başkanlığına getirildi. Bununla birlikte, cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Louis Napoléon'un aldığı oyun üçte-birini, 1.448.107 oy alabildi. 2 Aralık 1851 gecesi tutuklandı, ama kısa zamanda salıverildi. Cavaignac, iki kez Paris milletvekili seçildi, ama her seferinde yeni rejime bağlılık andı içmeyi reddetti. — 273, 274, 277, 278, 282, 283, 284-290, 294, 295, 300-303, 309, 315, 415, 489, 494, 495, 496, 503, 545, 558, 568.

Chambord, Henri Charles d'Artois, Bordeaux dükü, Chambord kontu (1820-1883). — Berry kontunun oğlu ve Charles X'un torunu. 1830 Temmuz olaylarında Charles X, torunu lehinde tahttan vazgeçti, bunun sonucunda Chambord kontu Fransa tahtı üzerinde Henri V adı ile hak iddia etti. İkinci Cumhuriyet döneminde Ems'de yaşadı. — 322, 357, 507, 529, 551, 552, 555.

Champan, John (1801-1854). — İngiliz yayıncı, burjuva radikali, Hindistan'da reform yapılmasını savunmuştur. — 601.

Changarnier, Nicolas Anne Théodule (1793-1877). — 1848'de Cezayir genel valisi iken Paris birlikleri kumandanlığına atandı, monarşistlere katıldı. Haziran 1848'den sonra Paris garnizon ve ulusal muhafızı komutanı; 13 Haziran 1849 gösterisinin dağıtılmasında görev aldı. — 291, 292, 298, 299, 310, 316, 321, 356, 360, 361, 409, 498, 499, 500, 502, 509, 514, 515, 532, 533, 534, 536, 537, 540-544, 548, 554, 557, 563, 565-566, 568.

Charles X (1757?-1836). — Fransa kralı (1824-30). — 344.

Charles-Albert (1798-1849). — Piedmont kralı (1831-49). — 303.

Charras, Jean Baptiste Adolphe (1810-1865). — Albay, askeri yazar, *Waterloo Savaşı* adını taşıyan bir kitabın yazarı. Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi. Ilımlı cumhuriyetçi, 2 Aralık hükümet darbesi sırasında tutuklandı ve yurt dışına sürüldü. — 473, 568.

Cherbuliez, Antoine Elisée (1797-1869). — İsviçreli iktisatçı, Sismondi'nin izleyicilerinden. — 88.

Cherval, Julien (*Joseph Cremer*). — Komünist Birliğe girmeyi başarmış bir Prusyalı ajan-provakatör; Şubat 1852'de Paris'teki Alman-Fransız komplosu sanıklarından; polisin yardımıyla cezaevinden kaçmıştır. — 467.

Clive, Robert (1725-1774). — Bengal valisi (1757-60 ve 1765-67), Hindistan'daki yağmacı İngiliz sömürge yönetiminin kurucusu. — 602.

Cobden, Richard (1804-1865). — İngiliz imalâtçısı ve burjuva politikacısı, serbest ticaret yandaşlarının önderi ve Tahıl Yasasına Karşı Birliğin kurucusu. — 329.

Constant, Benjamin (1767-1830). — Fransız yazar, liberal politikacı. — 478.

Constantine (274?-337). — Roma İmparatoru (306-37). — 248.

Cousin, Victor (1792-1867). — Fransız idealist filozof, seçmeci. — 478.

Crémieux, Adolphe (1796-1880). — Fransız avukat, siyaset adamı; 1840'larda burjuva liberal. — 255, 301.

Créton, Nicolas Joseph (1798-1864). — Avukat ve siyaset adamı. Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, Orleancı. — 331, 550.

Cromwell, Olivier (1599-1658) — İngiltere'de 17. yüzyıl burjuva devriminde burjuvazinin ve burjuvazinin saflarına katılan soyluların önderi; 1653'ten itibaren İngiltere'nin, İskoçya'nın ve İrlanda'nın "Koruyucu

Lord"u. — 479, 567.

Cubières, Amèdee Louis (1786-1853). — Fransız general ve devlet adamı, orleancı; 1847'de rüşvet almak ve zimmete para geçirme ile aşağılandı. — 330.

D

Dahlmann, Friedrich Christoph (1785-1860). — Alman tarihçisi ve politikacı, liberal; 1848-49'da Frankfurt Ulusal Meclis üyesi, sağ merkezci. — 382.

Dante, Alighieri (1265-1321). — Büyük İtalyan ozanı. — 130, 612.

Danton, Georges Jacques (1759-1794). — 18. yüzyıl Fransız Devriminde önde gelen bir kişi; sağ kanat jakobenlerin önderi. — 452, 477.

Darwin, Charles Robert (1809-1882). — Büyük İngiliz doğabilimcisi, bilimsel evrim biyolojisinin kurucusu. — 122.

De Flotte, Paul (1817-1860). — Fransız deniz subayı, blankici, Paris'teki 15 Mayıs olaylarına ve Haziran 1848 ayaklanmalarına faal bir biçimde katılmıştır, Yasama Meclisi üyesi. — 343, 344, 524.

De Maistre, Joseph (1753-1821). — Fransız yazarı, aristokratik ve kilise gericiliğinin ideoloğu, 18. yüzyıl Fransız burjuva devriminin acımasız düşmanı. — 376.

Demosthenes (MÖ 384-322). — Ünlü eski Yunan hatibi ve siyasetçisi. — 324.

Desmoulins, Camille (1760-1794). — Fransız yayıncı, 18. yüzyıl Fransız burjuva devriminin önde gelen bir kişisi, sağ kanat jakoben — 478.

Dietz, Oswald (1824?-1864). — Alman mimar, 1848-49 devrimine katıldı; Londra'ya göçtü, Komünist Birliğin Merkez Komitesi üyesi, bölünmeden sonra sekter-maceracı Willich-Schapper grubuna girdi, daha sonra Amerika içsavaşına Kuzey'den yana katıldı. — 467.

Diocletion (245?-313). — Roma İmparatoru (284-305). — 247.

Doblhoff, Anton (1800-1872). — Avusturya devlet adamı, ılımlı liberal; 1848'de ticaret bakanı (Mayıs) ve içişleri bakanı (Temmuz-Ekim). — 420.

Duchâtel, Charles (1803-1867). — Temmuz monarşisinin siyaset adamı, orleancı, Şubat Devriminin başlarında içişleri bakanı. — 552.

Duclerc, Charles Théodor Eugène (1812-1888). — Fransız siyaset adamı, *National* gazetesinin yöneticisi. Kurucu Meclis üyesi, 1848'de Maliye Bakanı, Haziran günlerinden sonra, baskı siyasetine katılmamak için istifa etti. Üçüncü Cumhuriyetin başlarında belli bir siyasal rol oynadı. — 300.

Dufaure, Jules Armand Stanislas (1798-1881). — Avukat ve siyaset adamı, orleancı; 1848'de Kurucu Meclis üyesi, Cavaignac hükümetinde içişleri bakanı. — 285, 289, 330.

Duncker, Franz (1822-1888). — Alman burjuva politikacısı ve yayıncı. — 613.

Dupin, André Marie Jean Jacques (1783-1865). — Fransız hukukçusu ve siyaset adamı, orleancı; 1827'de milletvekili seçildi, liberallerin arasında yer aldı ve 1830 Devrimi sırasında önemli bir rol oynadı. 1832'den 1837'ye kadar meclis başkanı, Louis-Philippe'in, sözünü dinlediği danışmanlarından biri. 1848'den sonra Orléans ailesini terketti. Yasama Meclisi başkanı oldu ve Louis-Napoléon Bonaparte'a yaklaştı. — 353, 532, 536, 537.

Dupont de l'Eure, Jacques Charles (1767-1855). — Fransız politikacısı, liberal; Direktuar zamanında Beş-Yüzler Meclisi üyesi idi. Napoléon ile birlik oldu. Restorasyon döneminde muhalefette kaldı, 1830 Devrimine katıldı, adalet bakanlığına atandı, sonra siyasetten çekildi. 1848'de Geçici Hükümetin başkanı olarak siyasete yeniden çağrıldı. — 255.

Duprat, Pierre Pascal (1815-1885). — Fransız gazeteci, burjuva cumhuriyetçi; Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi. Duprat'nın önerisi üzerine 24 Haziran 1848'de Paris'te sıkıyönetim ilân edildi ve Cavaignac diktatör atandı. Louis-Napoléon'un kararlı düşmanı. 1851 yılı 2 Aralık darbesi gecesi tutuklandı ve sürüldü. — 539.

E

Eichhorn, Johann Albrecht Friedrich (1779-1856). — Prusya devlet adamı; din işleri, eğitim ve sağlık bakanı

(1840-1848). — 385.

Eisenmann, Gottfried (1795-1867). — Alman gazeteci, Frankfurt meclisi üyesi, ilkin merkezci, daha sonra sol kanat. — 373.

Engels, Friedrich (1820-1895) (biyografik verileri). — 121, 122, 126, 132, 174, 226, 610, 611, 637, 639, 640.

F

Falloux, Alfred (1811-1886). — Fransız politikacısı, meşruiyetçi ve kiliseci, 1846'da milletvekili seçildi, sonra 1848'de Kurucu Meclise seçildi. Mayıs 1848'de, ulusal işlikler sorununda raportörlüğe atandı; işçi hareketinden kurtulmak istediğinden, bunların kaldırılması yolunda öneride bulundu. Odilon Barrot kabinesinde halk eğitimi ve dinişleri bakanı oldu. 1850'de, öğretim özgürlüğü bahanesi ile halk eğitimini papazların eline teslim eden "Falloux Yasası"nı oylattı. 2 Aralık darbesinden sonra, 1871'de yeniden monarşist parti saflarına geri dönmek üzere, siyasetten çekildi. — 291, 302, 313, 325, 502, 516, 518, 555.

Faucher, Léon (1803-1854). — Fransız burjuva politikacısı, orleancı, iktisatçı (maltuscu), Kurucu Meclis üyesi, 1848'de bayındırlık bakanı, 1851'de içişleri bakanı; daha sonra bonapartçı. — 250, 291, 297, 300, 525, 547, 553.

Ferdinand I (1793-1875). — Avusturya İmparatoru (1835-48). — 419, 420, 421, 430.

Ferdinand II (1810-1859). — Napoli kralı (1830-59), Messina'yı 1848'de topa tuttuğu için "Kral Bomba" adı verilmiştir. — 414.

Ferrier, François Louis Auguste (1777-1861). — Fransız vülger burjuva iktisatçısı. — 614.

Feuerbach, Ludwig (1804-1872). — Materyalist Alman filozofu. Dünya görüşü onu mesleki kariyerini bırakmak ve sıkıntı içinde yaşadığı köye çekilmek zorunda bıraktı. 1841'de, açıkça materyalist olarak kendini ortaya koyduğu ilk yapıtı *Hıristiyanlığın Özü*'nü yayınladı. Hegel ile Marx arasındaki zincirin ara halkası olan Feuerbach, gerçekte 18. yüzyıl materyalizminin bütün dargörüşlülüklerini ve bütün kusurlarını yenileştirmiştir. — 11-19, 52, 53, 54, 78, 618.

Flacon, Ferdinand (1800-1866). — Fransız politikacı, küçük-burjuva demokratı, *Réforme* gazetesini çıkartanlardan; 1848'de Geçici Hükümet üyesi, Louis-Napoléon Bonaparte'a karşı ateşli bir muhalefet yaptı. İki-Aralıktan sonra Fransa'dan sürüldü. — 255.

Fleury, Charles (*Krause, Karl Friedrich August*) (d. 1824). — Prusya polisi ajanı. — 467-470.

Fouché, Joseph (1759-1820). — 18. yüzyıl Fransız burjuva devriminin önde gelen bir kişisi, Jakoben, Napoléon I zamanında polis bakanı; aşırı acımasızlığı ile ün salmıştır. — 337.

Fould, Achille (1800-1867). — Maliyeci, siyaset adamı, orleancı, Paris'teki Fould-Oppenheim bankasının müdürü, 1848'de Kurucu Meclis üyesi, Prens-Başkan Louis-Napoléon Bonaparte'ın maliye bakanı oldu. İki-Aralık darbesinden sonra yeniden maliye bakanlığı koltuğuna oturdu, 1862'den 1867'ye kadar bir kez daha Maliye Bakanı oldu. — 266, 282, 295, 326, 327, 330, 331, 519, 542, 547, 556.

Fouquier-Tinville, Antoine Quentin (1746-1795). — 18. yüzyıl Fransız burjuva devriminin önde gelen bir kişisi; 1793'te Devrimci Tribünün savcısı. — 304.

Fourier, Charles (1772-1837). — Fransız ütopyacı sosyalisti. — 164, 167, 625, 635.

Franz I (1768-1835). — Avusturya İmparatoru (1804-35). — 391, 393.

Franz-Joseph I (1830-1916). — Avusturya İmparatoru (1848-1916). — 438.

Friedrich II (*Büyük Frederik*) (1712-1786). — Prusya kralı (1740-86). — 243.

Friedrich-August II (1797-1854). — Saksonya kralı (1836-54). — 450.

Friedrich Wilhelm III (1770-1840). — Prusya Kralı (1797-1840). — 375, 377.

Friedrich Wilhelm IV (1795-1861). — Prusya Kralı (1840-61). — 375-377, 397, 399, 437, 445.

Fröbel, Julius (1805-1893). — Demokrat politikacı ve gazeteci, küçük-burjuva radikali; daha sonra liberal; Frankfurt ulusal meclisi üyesi, sol kanat — 430.

G

Gervinus, Georg Gottfried (1805-1871). — Alman burjuva tarihçisi, liberal; 1848'de Frankfurt Ulusal Meclisi üyesi. — 383.

Girardin, Delphine de (1804-1855). — Fransız kadın yazar, Emile de Girardin'in karısı. — 587.

Girardin, Emile de (1806-1881). — Fransız burjuva yayıncısı ve siyaset adamı, 1836'da reklam ve ilân sayesinde ilk ucuz gazete *Presse*'i kurarak gazetecilikte devrim yaptı. İlkten Louis-Napoléon Bonaparte'ı destekledi, sonra Yasama Meclisinde onunla çatıştı ve hükümet darbesinden sonra Fransa'dan sürüldü. Ama hemen ardından İkinci İmparatorlukla işbirliğine girdi ve Paris'e döndü. — 353, 539.

Gœthe, Johann Wolfgang (1749-1832). — Modern Almanya'nın en büyük yazarlarından biri. Pek çok dramın ve nesir biçiminde yazılmış yapıtın yazarı: *Faust, Werther, Hermann ve Dorothée, Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları, İphigénie.* Gœthe ayrıca pek büyük değeri olan bazı bilimsel yapıtlar da yazmıştır. — 31, 483, 595.

Goudchaux, Michél (1797-1862). — Fransız banker, burjuva cumhuriyetçi, Geçici Hükümette Maliye bakanı (1848). — 279.

Görgey, Arthur (1818-1916). — 1848-49 Macaristan devriminin askerî önderi; Macar ordusunun başkomutanı (Nisan-Haziran 1849). — 428.

Gracchi (kardeşler), *Gaius Sempronius* (MÖ 153-121) ve *Tiberius Sempronius* (MÖ 163-133). — Eski Roma'da halk tribünleri, köylülerin yararına olan tarım yasalarının uygulanması için mücadele etmişlerdir. — 246, 478.

Grandin, Victor (1794-1849). — Fransız sanayicisi, Temsilciler Meclisi üyesi (1839-48); İkinci Cumhuriyet sırasında Kurucu ve Yasama Meclisleri üyesi, aşırı tutucu fikirlere sahipti. — 250.

Granier de Cassagnac, Adolphe (1806-1880). — Fransız gazeteci, ilkesiz bir politikacı, 1848'e kadar orleancı, daha sonra bonapartçı. — 254, 587.

Graud, Charles Joseph Barthélemy (1802-1882). — Fransız hukukçu, monarşist, gazeteci ve siyaset adamı. 1851'de eğitim bakanı. — 564.

Greif. — Prusyalı polis görevlisi; 1850 başlarında Londra'daki Prusya polis ajanlarının şeflerinden biri. — 467, 468, 470.

Grün, Karl (1817-1887). — Alman gazetecisi, Feuerbach'ın öğretilisi, "hakiki sosyalizm"in savunucusu oldu. 1848'de Prusya Millet Meclisi üyesi oldu, orada sol kanatta yer aldı. 1849'da Prusya ikinci meclisine seçildi. Pfalz ayaklanmasına "kafaca katıldığı" için tutuklanmış, sekiz ay mahpusluktan sonra salıverilmiştir. Edebiyat, felsefe ve sanat eleştirisi konusunda pek çok yapıtlar vermiştir. — 162.

Guinard, Auguste Joseph (1799-1874). — Fransız küçük-burjuva demokratı, *Montagne*'ın 13 Haziran 1849'daki gösterisine faal olarak katılmıştır. — 344.

Guise, Dük. — Bkz: *Lorraine'li Henry II.*

Guizot, François Pierre Guillaume (1787-1874). — Fransız burjuva tarihçisi ve devlet adamı; 1840'tan 1848 Şubat Devrimine kadar Fransız iç ve dış politikasını yönetmiştir, bu yönetim büyük finans burjuvazisinin çıkarlarını temsil etmiştir. — 131, 250, 254, 274, 283, 291, 299, 320, 325, 478, 491, 552, 553, 573, 587, 609.

H

Hampden, John (1594-1643). — 17. yüzyıl İngiliz burjuva devriminde önde gelen bir siyaset adamı, Avam Kamarası üyesi. — 433.

Hansemann, David Justus (1794-1864). — Renli liberal, Camphausen ve Auerswald hükümetlerinde maliye bakanı. — 169, 170, 398, 401, 409, 432.

Haussey, Charles (1778-1854). — Gerici bir Fransız politikacısı; donanma bakanı. — 344.

Hautpoul, Alphonse Henri (1789-1865). — Fransız generali ve siyaset adamı, bonapartçı; savaş bakanı (1849-50). — 325, 336, 342, 353, 360, 361, 519, 525. 533-535.

Haxthausen, August (1792-1866). — Prusyalı devlet görevlisi ve yazar, Rusya'da tarımsal ilişkilerdeki komünal sistem kalıntılarını anlatan

bir kitabın yazarı. — 132.

Haynau, Julius Jakob Freiherr von (1786-1853). — Avusturya generali, 1848-49'da Macaristan ve İtalya devrimci hareketini vahşice bastırdı. — 322, 409.

Hegel, George Wilhelm Friedrich (1770-1831). — Büyük Alman filozofu, nesnel idealist; Alman burjuvazisinin ideoloğu. Hegel'in tarihsel meziyeti, diyalektik materyalizmin kaynaklarından biri olan diyalektiğin derin ayrıntılı bir tahlilini yapmış olmasıdır. — 15, 16, 17, 18, 33, 50, 52, 55, 58, 374, 477, 609, 614, 617, 618, 619, 620.

Heine, Heinrich (1797-1856). — Devrimci Alman ozanı. — 405, 413.

Helvétius, Claude Adrien (1715-1771). — Fransız materyalist filozof, mekanikçi, tanrıtanımaz. — 310.

Henry V. — Bkz: *Chambord, Henri Charles.*

Henry VI (1421-1471). — İngiltere kralı (1422-61). — 550

Henry VIII (1491-1547). — İngiltere kralı (1509-47). — 67.

Henry LXXII Reuss-Lobenstein-Ebersdorf (1797-1853). — Cüce bir Alman devleti olan Reuss'un etkin prenslerinden biri. — 442.

Herwegh, Georg (1817-1875). — Tanınmış Alman ozanı, küçük-burjuva demokratı. — 324.

Heydt, August, Baron von der (1801-1874). — Prusyalı devlet adamı, ticaret, sanayi ve bayındırlık bakanı (1848-58). — 169.

Hirsch, Wilhelm. — Hamburglu bir tezgâhtar; 1850'lerin başlarında Londra'da Prusya polis ajanı. — 467-469.

Hugo, Victor (1802-1885). — Büyük Fransız yazarı, Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi; İki-Aralığı izleyen barikatlara katıldı ve sonra 1870'e kadar sürgünde yaşamak zorunda kaldı. — 324, 354, 473, 517.

J

Jellachich, Joseph (1801-1859) — Avusturyalı general, Hırvatistan valisi, Viyana'da 1848 Devriminin bastırılmasında büyük bir rol oynadı. — 419, 421, 422, 424, 426, 427.

Johann (1782-1859). — Avusturya arşidükü, Haziran 1848'den Aralık 1849'a kadar Alman İmparator naibi. — 403. 453. 460.

Joinville, François Ferdinand Philippe Louis Marie, Orléans Dükü, Prens (1818-1900). — Louis-Philippe'in üçüncü oğlu. Amiral, 1848 Devriminden sonra yurtdışına göçtü. İngiltere'de yaşadı. — 552, 553, 563.

Jordan, Silvester (1792-1861). — Alman hukukçusu ve siyasetçisi; 1848-49'da Frankfurt Ulusal Meclisi üyesi. — 373.

Joseph II (1741-1790). — Kutsal Roma İmparatorluğunun imparatoru (1765-90). — 390, 391.

Juvenal (*Decim Juni Juvenalis*) (d. 60?-ö. 127'den sonra). — Romalı ünlü hiciv ozanı. — 246.

K

Kant, Immanuel (1724-1804). — Alman filozof, Alman klasik idealizminin kurucusu, Kant'ın bilgi teorisi çelişkilidir, materyalizmin öğeleri ile idealizmin öğelerinin bir bileşimidir, bu bileşim ifadesini nesnel olarak varolan "kendinde şey" teorisinde bulur. — 326, 618, 619.

Khuli-Han. — Bkz: *Nadir Şah.*

Köller, Ernst Matthias (1841-1928). — Gerici bir Alman devlet adamı, Reichstag üyesi (1881-88) ve Prusya içişleri bakanı (1894-95); sosyal-demokrat partisini kapatmıştır. — 248.

L

Lacrosse, Bertrand Theobalde Joseph (1796-1865). — Fransız politikacısı, orleancı, bayındırlık bakanı; 1850'den sonra bonapartçı. — 315.

Laffitte, Jacques (1767-1844). — Büyük Fransız bankeri ve politikacısı, orleancı. — 250.

La Hitte, Jean Ernest (1789-1878). — Fransız generali, bonapartçı, Yasama Meclisi üyesi (1850-51), dışişleri bakanı (1849-51). — 343, 344, 524.

Lamartine, Marie Louis Alphonse (1790-1869). — Fransız ozan, tarihçi ve politikacı. Temmuz monarşisinde Millet Meclisi üyesi, 1848 Şubat olayları sırasında Orléans düşesinin naipliğine karşı tutum aldı ve geçici bir hükümet kurulmasını istedi, kendisi de bu hükümette yer aldı. Burada bir arabulucu rolü oynamak istedi ve çabucak halkın bütün sev-

gisini yitirdi. 2 Aralıktan sonra siyaseti bıraktı. — 255, 256, 261, 270, 273, 546.

Lamoricière, Christophe Louis Léon (1806-1865). — Fransız generali, ılımlı burjuva cumhuriyetçisi; 1848'-de Haziran ayaklanmasının bastırılmasına katıldı; daha sonra Cavaignac hükümetinde savaş bakanı (Haziran-Aralık). — 503, 568.

La Rochejaquelein, Henri Auguste Georges, marki (1805-1876). — 1842'-de milletvekili seçildi, aile bağları ile bağlı bulunduğu meşruiyetçi partinin liderlerinden biri oldu. 1848 Devriminden sonra cumhuriyetle birlik oldu ve 2 Aralık darbesini protesto etti, sonra da İmparatorlukla işbirliği yaptı ve senatör oldu. — 257, 553.

Lassalle, Ferdinand (1825-1864). — Alman küçük-burjuva sosyalisti; işçi sınıfı hareketini olumlu yönde etkileyen Alman İşçileri Genel Derneğinin (1863) kurucularından. Ama, bu derneğin başkanlığına seçilen Lassalle, örgütü oportünist bir çizgide yönetmiştir. Teorik ve politik görüşleri Marx ve Engels tarafından sert bir biçimde eleştirilmiştir. — 125, 237.

Latour, Theodore, Kont (1780-1848). — Avusturyalı devlet adamı, monarşist; 1848'de savaş bakanı; Ekim 1848'de Viyana ayaklanmasına katılanlarca öldürüldü. — 421.

Leclerc, Alexandre. — Parisli tüccar, düzen partisini destekledi. İşçilerin 1848 Haziran ayaklanmasının bastırılmasına katıldı. — 351.

Ledru-Rollin, Alexandre Auguste (1807-1874). — 1841'de milletvekili idi, cumhuriyetçi demokrat partinin başında önemli bir rol oynadı; 1843'te sosyalist eğilimli *Réforme* gazetesisinin kurucularından biri oldu. Şölenler düzenleme kampanyasında önemli bir payı oldu, sonra da Şubat devriminde başat bir rol oynadı. Kurucu Mecliste milletvekili, Yürütme Komisyonunda üye idi, Lamartine ile birlikte 15 Mayıs göstericilerine karşı baskı yönetimini ele aldı. Haziran günleri, onu muhalefete attı. Yasama Meclisi üyesi olunca Montagne'ın demokrat eğilimli küçük-burjuva partisinin lideri oldu. Başarısız kalan 13 Haziran 1849 ayaklanmasından sonra İngiltere'ye kaçtı, oradan ancak 1870'te geri döndü. — 167, 255, 266, 269-270, 277, 279, 289, 297, 301-303, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 316, 330, 344, 351, 365, 409, 489, 503, 509, 512.

Le Flô, Adolphe Emmanuel Charles (1804-1888). — Fransız generali, diplomat, Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, Louis-Napoléon'un kararlı hasmı. Darbe sırasında tutuklandı ve Fransa'dan sürüldü. — 500, 568.

Lemoinne, John (1814-1892). — *Journal des Débats* adlı gazetenin İngiliz muhabiri. — 354.

Leopold (1790-1852). — Baden arşidükü. (1830-52). — 451.

Lerminier, Jean Louis Eugène (1803-1857). — Fransız yayıncı, orleancı, Collège de France'ta karşılaştırmalı hukuk profesörü (1831-39); öğrencilerin protestosu sonucu Collège'i terketmiştir. — 299.

Levy, Gustave. — Alman sosyalisti, Alman İşçileri Genel Birliğinde etkin bir kişi. — 638.

Licinius (*Gatus Licinius Stolo*). — MÖ 4. yüzyılın ilk yarısında Romalı devlet adamı; halk tribünü olarak Sextius ile birlikte pleblerin yararına olan yasalar çıkarmıştır. — 22-23.

List, Friedrich (1789-1846). — Alman iktisatçısı, Almanya kapitalist üretim sisteminin bağımsız olarak gelişmesi uğruna mücadele eden 1848 öncesi Alman burjuvazisinin teorisyeni. Kendisi "Kol emeğinin yerine makineleri, ataerkil sanayi yerine modern sanayii koymak için, ... burjuvazinin, özellikle büyük sanayici kapitalistlerin egemenliğini geliştirmek için" (Marx) himayeciliği savunmuştur. — 814.

Locke, John (1632-1704). — İngiliz filozofu, Descartes'ın içten gelme fikirler teorisine karşı çıktı ve bilgiyi deneye bağladı. Bir metafizik duyumculuğun kurucusudur. İktisatta, yükselen burjuvazinin çıkarlarının savunucusudur. — 479.

Lorraine'li Henry II, Dük Guise (1814-1664). — Fronde'nin önderlerinden biri. — 586.

Louis Bonaparte. — Bkz: *Napoléon III.*

Louis Napoléon. — Bkz: *Napoléon III.*

Louis IX "Aziz" (1215-1270). — Fransa kralı (1226-70). — 438.

Louis XIV (1638-1715). — Fransa kralı (1643-1715). — 332, 577.

Louis XV (1710-1774). — Fransa kralı (1715-74). — 347, 587.

Louis XVI (1754-1793). — Fransa kralı (1774-92), 18. yüzyıl Fransız burjuva devrimi sırasında idam edilmiştir. — 375.

Louis XVIII (1755-1724). — Fransa kralı (1814-15 ve 1815-24). — 478-479.

Louis-Philippe (1773-1850). — Orléans dükü, Fransa kralı (1830-48). — 250-252, 255, 282, 285. 290, 319, 323, 326-330, 353, 393, 483, 485, 488-489, 495, 497, 502, 514, 517, 529, 551, 552, 555, 556, 575.

Louis-Philippe-Albert, Orleanlı, Paris Kontu (1838-1894). — Louis-Philippe'in torunu, Fransa tahtı üzerinde hak iddia etmiştir. — 357, 551.

Louverture, dit Toussaint, François Dominik (1743-1803). — Haiti'deki devrimci zenci hareketine önderlik etti, bu hareket 18. yüzyılın sonunda İspanyol ve İngiliz yönetimine karşı yönelmişti. — 290.

Luther, Martin (1483-1546). — Alman Reform hareketinin önderi. Protestanlar safında ılımlı burjuva reformunun temsilcisi. Köylüler Savaşında katolik karşı-devrimci partiyle birleşerek Thomas Münzer yönetimindeki köy ve kent devrimcilerine karşı çıktı. — 478.

M

Macfarlane, Helen. — 1849-50'de çartist gazetenin etkin bir muhabiri, *Komünist Manifesto'yu* İngilizceye çevirmiştir. — 118.

Machiavelli, Niccolo (1459-1527). — İtalyan politikacısı, tarihçi ve yazar, kapitalizmin yükselme döneminde burjuvazinin ideoloğu. — 639, 640.

MacMahon, Marie Edme Patrice Maurice (1808-1893). — Gerici bir Fransız subayı ve politikacısı, bonapartçı; Paris komünü cellatlarından; Üçüncü Cumhuriyetin başkanı. — 235.

Magnan, Bernard Pierre (1791-1855). — Fransız mareşalı, bonapartçı, 2 Aralık 1851 hükümet darbesini örgütleyenlerden. — 555, 564, 567.

Maleville, Léon (1803-1879). — Temmuz monarşisinde Millet Meclisi üyesi, Thiers taraftarı. Daha sonra Kurucu Meclis üyesi oldu, burada orleancıların safında yer aldı. —547.

Manteuffel, Otto Theodor, baron (1805-1882). — Prusya devlet adamı, aristokrat memur takımının sözcüsü, içişleri bakanı (1848-1850) ve başbakan (1850-1858). — 432.

Marche. — 1848'de halk adına Geçici Hükümetten çalışma hakkını ilân etmesini isteyen bir Fransız işçisi. — 257.

Marie, Alexandre (1795-1870). — Fransız politikacısı, ılımlı burjuva cumhuriyetçi; 1848'de bayındırlık bakanı; daha sonra Cavaignac hükümetinde adalet bakanı. — 267.

Marrast, Armand (1801-1852). — Fransız yazarı ve siyaset adamı. 1830 Devrimine, sonra cumhuriyetçi harekete katıldı. 1838'den sonra burjuva cumhuriyetçilerinin gazetesi *National*'i yönetti. Şubat 1848'de Geçici Hükümet üyesi, sonra, 6 Martta Paris belediye başkanı, demokratik önlemlere karşı koydu ve haziran günlerini izleyen bastırma politikasına katıldı. Yasama Meclisi seçimlerindeki yenilgisinden sonra siyasetten çekildi. — 269, 278, 282, 284, 286, 300, 309, 365, 479, 489, 499.

Marx, Karl (1818-1883) (biyografik veriler). — 121-126, 129, 175-177, 179, 180, 226-229, 233, 234, 236, 470, 472-476, 607-612, 624, 636-639.

Masaniello (Tommaso Aniello) (1620-1647). — Balıkçı, 1847'de Napoli'de İspanyol egemenliğine karşı başlatılan halk ayaklanmasının önderi. — 566.

Mathieu, de la Drome, Philippe Antoine (1808-1865). — Fransız devlet adamı ve meteoroloji bilgini, Kurucu Meclise ve Yasama Meclisine seçildi, İki-Aralık darbesinden sonra hapse atıldı, sonra da ülkeden çıkarıldı. Ancak 1859 affından sonra Fransa'ya dönebildi. — 299.

Mauguin, François (1785-1854). — Fransız avukat, ünlü hatip. Restorasyon döneminde Millet Meclisi ve liberal muhalefet üyesi oldu. Temmuz 1830 Devrimi sırasında Geçici Hükümet üyesi. Daha sonra meclis üyesi oldu, orada da muhalefet saflarında yer aldı. Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi. — 536, 537.

Maupas, Charlemagne Emile de (1818-1888). — Fransız avukat, bonapartçı. Allier (1849) ve Haut Garonne (1850) valisi, demokratik partiye karşı çok enerjik bir tutum aldı. Louis-Napoléon, darbesini hazırladığı zaman Maupas'ı Paris emniyet müdürlüğüne atadı. Maupas darbeye aktif olarak katıldı. Daha sonra polis bakanı oldu. — 564.

Maurer, Georg Ludwig (1790-1872). — Önde gelen bir Alman burjuva tarihçisi, antik ve ortaçağ Almanyası'nın toplumsal sistemlerinin araştırıcısı. — 132.

Maximilian II (1811-1864). — Bavyera kralı (1848-64). — 442.

Meissner, Otto Karl (1819-1902). — Hamburglu yayıncı, *Kapital*'i ve Marx'ın ve Engels'in öteki yapıtlarını yayınlamıştır. — 229.

Messenhauser Cäsar-Wentzel (1813-1848). Avusturyalı subay, Ekim ayaklanması sırasında ulusal muhafız ve Viyana komutanı. — 425.

Metternich Klemens Lothar Wengel, Prens (1773-1859). — 1809-1859 arasında Avusturya Şansölyesi (Başbakanı), Kutsal İttifakın gerici siyasetinin babası. — 131, 375, 387, 388, 389, 390-396, 397.

Mieroslawski, Ludwik (1814-1878). — Polonyalı siyasetçi ve askeri önder, 1830-31 Polonya ayaklanmasına katıldı; 1848'de Poznan ayaklanmasına önderlik etti; daha sonra da Sicilya ayaklanmalarına; 1849 Baden-Pfalz ayaklanması sırasında devrim ordusuna komuta etti; 1863 Polonya ayaklanması sırasında diktatör ilan edildi; ayaklanmanın yenilgisinden sonra Fransa'ya göçetti. — 457.

Molé, Louis Mathieu, Kont (1781-1855). — Fransız devlet adamı, orleancı; başbakan (1836-37); ikinci Cumhuriyet döneminde Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi. — 320, 321, 524, 533.

Moleschott, Jakob (1822-1893). — Hollandalı fizyoloji bilgini ve filozof; Heidelberg'de, Zurich'de, Turin'de, sonra Roma'da fizyoloji dersi vermiştir. Fizyolojik sorunlar üzerine birçok araştırma inceleme yazısı yazmıştır; kaba materyalist. — 618.

Molière, Jean Baptiste (Poquelin) (1622-1673). — Fransız oyun yazarı. — 355.

Moll, Joseph (1813-1849). — Alman ve uluslararası işçi sınıfı hareketinin önde gelen kişilerinden, Adalet Birliğinin önderlerinden, Komünist Birliğin Merkez Komitesi üyesi, 1848-49 Devrimine katılanlardan, Murg'daki çarpışmalarda vurularak ölmüştür. — 214.

Monk, George (1608-1670). — İngiliz general; 1660'ta İngiltere'de monarşinin tekrar kurulması için etkin olarak çaba harcamıştır. — 298, 533.

Montalembert, Charles (1810-1870). — Fransız yayıncı ve siyaset adamı. Lamennais ile birlikte liberal katoliklerin organı olan *Avenir* ("Gelecek") gazetesinin kurucusu oldu. Kurucu Meclis, sonra Yasama Meclisi üyesi, orleancı, Katolik Partisinin başkanı. — 331, 352, 544, 553, 582.

Morgan, Lewis Henry (1818-1881). — Ünlü Amerikan bilim adamı, ilkel toplum tarihçisi, materyalist. — 132.

Morny, Charles Auguste Louis Joseph (1811-1865). — Maliyeci ve siyaset adamı. İkinci Cumhuriyette Yasama Meclisi üyesi oldu ve Louis-Napoléon'un tarafını tuttu. Aktif olarak hükümet darbesinin hazırlanmasına katıldı. İçişleri bakanı (Aralık 1851-Ocak 1852). — 586.

Mosle, Johann Ludwig (1794-1877). Alman subayı ve devlet adamı, 1848'de imparatorluk komiseri olarak Viyana'ya gönderildi. — 430.

N

Nadir Şah (Khuli-Khan) (1688-1747). — İran şahı (1736-47); 1738-39'da Hindistan'a karşı yağmacılık seferleri düzenledi. — 590.

Napoléon I Bonaparte (1769-1821). — Fransa imparatoru (1804-14 ve 1815). — 44, 251, 288, 289, 291, 292, 330, 331, 333, 336, 337, 359, 360, 361, 366, 385, 458, 473, 478-480, 494, 531-534, 566, 567, 574-582, 587, 588.

Napoléon III (Louis Bonaparte) (1808-1873). — Napoléon I'in yeğeni, İkinci Cumhuriyetin başkanı (1848-51); Fransa imparatoru (1852-70). — 128, 229, 234-236, 282, 287, 288-299, 302, 303, 304, 307, 308, 311, 312, 313, 322-325, 330, 333, 337-339, 342-344, 355-362, 463. 472, 473, 474, 478, 487, 488, 495-499, 509, 513-

520, 523-525, 528-549, 554-559, 563-588.
Neumayer, Maximilian Georges Joseph (1789-1866). — Fransız generali, düzen partisi yanlısı. — 361, 533.
Newton, İsaac (1642-1727). — İngiliz matematikçi, fizikçi, astronom ve filozof. Newton modern fiziğe belirleyici, kesin bir ileri atılım kazandırmıştır. Evrensel yer çekiminin yasalarını ve ışığın ayrışmasını bulmuştur. — 72.
Ney, Edgar (1812-1882). — Fransız subayı, bonapartçı, Louis Bonaparte'ın yaveri. — 323, 517.
Nikola II (1868-1918). — Son Rus imparatoru (1894-1917). — 244.
Nothjung, Peter (1821-1866). — Alman terzi, Kolonya İşçi Birliği ve Komünist Birliği üyesi; Kolonya Komünist yargılamasına karıştı. — 467.

O

Orleanlar. — Fransa'da kraliyet hanedanı (1830-48). — 305, 324, 496, 504, 505, 548, 551, 552, 575, 586.
Orleans, Dük. — Bkz: *Louis-Philippe.*
Orleans, Hélène (neé Mecklenburg), Düşes (1814-1858). — Louis-Philippe'in en büyük oğlu Ferdinand'ın dul karısı. — 323, 489, 518.
Oudinot, Nicolas Charles Victor (1791-1863). — Napoléon'un mareşallerinden birinin oğlu. General olunca, Roma Cumhuriyetine karşı gönderilen Fransız birliklerine kumanda etti. Yasama Meclisine milletvekili seçildi, Louis-Napoléon Bonaparte'ın siyasetine karşı çıktı ve hükümet darbesine karşı direnişi örgütlemeye çalıştı. — 303, 304, 311, 312, 499, 513, 517.
Owen, Robert (1771-1851). — İngiliz ütopik sosyalist, ilkönce fabrikatördü, fabrikalarında edindiği pratik deneyimler, onu bir komünist öğretiye götürmüştür. Her türlü zor kullanıma karşıydı. Amerika'da komünist koloniler kurma yolunda çabaları başarısızlığa uğramıştır. Bundan sonra, "doğrudan doğruya işçi sınıfına başvurdu ve eylemini daha otuz yıl bu sınıfın içinde yürüttü. Bütün toplumsal hareketlerin, İngiltere'de gerçekleştirilmiş olan bütün gerçek ilerlemelerin Owen'in adıyla bağı vardır." (Engels). — 12, 164, 167.

P

Pagnerre, Laurent Antoine (1805-1854). — Fransız siyaset adamı ve yayımcı, 1848'de Paris belediye başkanı yardımcısı, Geçici Hükümetin genel sekreteri oldu ve Seine'den ve Seine-et-Oise'dan Kurucu Meclise milletvekili seçildi. — 300.
Palacky, Frantisek (1789-1876). — Ünlü bir Çek tarihçisi, burjuva politikacısı, liberal; Habsburg monarşisini korumaya yönelik bir politika izlemiştir. — 409.
Paris kontu. — Bkz: *Louis Philippe Albert.*
Passy, Hippolyte Philibert (1793-1880). — İktisatçı ve siyaset adamı. Temmuz monarşisi zamanında bakan oldu. Prens-Başkan Louis-Napoléon Bonaparte'ın ilk kabinesinde maliye bakanı. Yasama Meclisinde milletvekiliydi. İki-Aralık darbesine katılmayı reddetti. — 323, 330.
Perczel, Moritz (1811-1899). — Macar generali, 1848-49 Macar devrimine katıldı; devrimin yenilgiye uğramasından sonra Türkiye'ye, daha sonra da İngiltere'ye göçtü. — 421, 424, 426.
Perrot, Benjamin Pierre (1791-1865). — Fransız generali, Haziran 1848 ayaklanmasının bastırılmasında görev aldı, Changarnier'nin görevden alınmasından sonra Seine bölgesi ulusal muhafız komutanlığına atandı. — 542.
Persigny, Jean Gilbert Victor, kont (1808-1872). — Fransız devlet adamı, bonapartçı, Yasama Meclisi üyesi (1849-51), 2 Aralık 1851 darbesini düzenleyenlerden; içişleri bakanı (1860-63). — 548, 563.
Pinto, Isaac (1715-1787). — Büyük Hollandalı borsacı, iktisatçı. — 71.
Pius IX (1792-1878). — Papa (1846-78). — 301, 302, 323, 517.
Platon (MÖ 427?-347?). — Yunan filozofu, köle sahibi sınıfların ideoloğu. — 285.
Polignac, Auguste Jules Armand Marie Prens (1780-1847). — Fransız devlet adamı, meşruiyetçi ve kiliseci, dışişleri bakanı ve başbakan (1829-30). — 553.
Proudhon, Pierre Joseph (1809-1865). — Fransız iktisatçısı ve yazarı. — Küçük-burjuva sosyalizminin klasik

temsilcisi. Sınıf mücadelesine karşıdır. Felsefede idealisttir. Anarşizmin kurucusu; 1848'de Kurucu Meclis üyesi. — 162, 349, 473, 513, 611, 624-636.

Publicola (Publius Valeri Publicola) (d. MÖ 503). — Roma Cumhuriyetinde yarı-efsanevi bir devlet adamı. — 478.

Pyat, Felix (1810-1889). — Fransız yayıncı ve küçük-burjuva demokratı, 1848 Devrimine katıldı. 1849'da mülteci; Enternasyonalin Londra'daki Fransız kesiminden yararlanarak Marx'a ve Enternasyonale karşı kampanya açmıştır; Paris Komünü üyesi. — 638.

R

Radetzky, Josef, Kont (1766-1858). Avusturyalı general, 1831'den sonra Kuzey İtalya'daki Avusturya birliklerinin komutanı; 1848-49'da İtalya'daki devrimci ve bağımsızlıkçı hareketleri vahşice bastırmıştır. — 414, 419, 423.

Raffles, Thomas Stamford (1781-1826). — İngiliz sömürge subayı, Java valisi (1811-16), *Java'nın Tarihi*'nin yazarı. — 590.

Raspail, François (1794-1878). — Vaucluse'da, sonra da Paris'te profesör, Temmuz devriminde etkin bir rol oynadı. 1830'dan sonra gazeteciliğe atıldı, doğa bilimlerini okudu, sonra da tıpta uzmanlık eğitimi yaptı. 1848'in demokratik hareketinde önemli bir rol oynadı. Kurucu Meclise seçildi, 15 Mayıs gösterisine katıldığından dolayı altı yıl hapse mahkûm edildi, sonra da sürüldü. 1874'te Komünü övüp savunmaktan ötürü bir yıl hapis cezasına çarptırıldı. — 256, 269, 282, 289, 297, 604.

Rateau, Jean Pierre Lamotte (1800-1887). — Fransız avukat, 1848'de Kurucu Meclis üyesi, bonapartçı. — 294, 295, 299, 497.

Rau, Karl Heinrich (1792-1870). — Alman burjuva iktisatçısı. Heidelberg'de profesör. — 614.

Regnaud de Saint-Jean d'Angély, Auguste Michel Etienne, Kont (1797-1875). — Fransız devlet adamı ve yazar, orleancı, içişleri bakanı (1840) ve dışişleri bakanı (1871-73). — 541.

Rémusat, Charles François Marie, kont (1797-1875). — Fransız yazar ve siyaset adamı. Temmuz monarşisinde Millet Meclisi üyesi. Thiers yanlısı. Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, orleancı; bir süre yurtdışında kaldı. Üçüncü Cumhuriyette, Thiers kabinesinde dışişleri bakanı. — 543.

Reuter, Max. — 1850'lerin başlarında Londra'da Prusya polis ajanı. — 467, 470.

Ricardo, David (1772-1823). — İngiliz iktisatçısı, klasik burjuva iktisadının temsilcisi. — 177, 179.

Richard III (1452-1485). — İngiltere kralı (1483-85). — 550.

Riehl, Wilhelm Heinrich (1823-1897). — Gerici bir Alman edebiyat tarihçisi. — 615.

Robespierre, Maximilien François İsidore de (1758-1794). — Fransız siyaset adamı. Arras'da avukat. 1789'da Millet Meclisine Artois milletvekili oldu. Jakobenlerin yöneticisidir. Komün üyesi, sonra da Konvansiyon üyesidir. Jakobenlerin jirondenlere karşı zaferinden ve özellikle hebertçilerin ve dantoncuların idam edilmesinden sonra Halk Kurtuluş Komitesinde devrimci hükümetin politikasını yönetti. Ama kısa zaman sonra, Dağcı, Ovacı bütün düşmanlarının işbirliği karşısında yenik düştü. 3. yıl 10 termidorda idam edildi. Onun ölümü gericiliğin işareti oldu. — 283, 477, 478.

Roesler, Gustav Adolf (1818-1855). — Alman gazetecisi, Frankfurt Ulusal Meclisi üyesi (1848-49); 1850'den sonra Amerika'da bulunmuştur. — 461.

Roomer, Friedrich (1794-1864). — Württembergli devlet adamı; 1848-49'da adalet bakanı ve başbakan, Frankfurt Ulusal Meclis üyesi. — 373.

Rothschild, Anselm (1773-1855). — Frankfurt'taki Rothschild bankasının başı. — 379.

Rothschild, James (1792-1868). — Paris'teki Rothschild bankasının başkanı. — 252.

Rothschild'ler. — Birçok Avrupa ülkesinde bankaları olan bir bankerler hanedanı. — 253.

Rotteck, Karl (1775-1840). — Alman burjuva tarihçisi ve politikacısı, libe-

ral. — 373, 382.

Rouher, Eugène (1814-1884). — Fransız avukat, siyaset adamı. Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi, 31 Ekim 1849'dan 26 Ekim 1851'e kadar adalet bakanı, bonapartçı. — 536, 547.

Rousseau, Jean Jacques (1712-1778). — "Aydınlanma Çağı"nın Fransız filozofu. Burjuvazinin sol kanadının, yükselen burjuva demokrasisinin temsilcisi olarak feodal sömürüye ve mutlakiyete karşı mücadelenin sözcüsü. Jakobenlerin devrimci mücadelesi ile gerçekleşen "halk egemenliği" teorisini savunmuştur; feodal düzen eleştirisini soyut ve tarihsel olmayan doğal eşitlik, ilkel komünizmdeki insanın mutluluğu ve doğanın ve doğal ilişkilerin sosyal ilişkilere üstünlüğü anlayışına dayandırmıştır. — 81.

Royer-Gollard, Pierre Paul (1763-1845). — Fransız filozof ve politikacı, monarşist. — 478.

Rössler, Konstantin (1820-1896). — Alman yayıncı, Berlin'deki yarı-resmî edebiyat bürosunun başı olarak (1877-92) Bismarck'ın politikasını desteklemiştir. — 246.

S

Saint-Arnaud, Armand Jacques Achille Leroy de (1801-1854). — Fransız generali. Uzun zaman Cezayir'de hizmet etti. 1851'de Paris ikinci askerî tümeni komutanlığına atandı, ve aynı yılın 26 Ekiminde savaş bakanı oldu. İmparatorluk döneminde mareşalliğe atandı. Kırım Savaşına katıldı ve orada öldü. — 500.

Sainte-Beuve, Henri (1819-1855). — Sanayici ve Oise bölgesinde toprak sahibi. Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi. Düzen partisi temsilcisi. — 557.

Saint-Jean d'Angély. — Bkz: *Regnaul de Saint-Jean d'Angély, Auguste Michel Etienne.*

Saint-Just, Louis Antoine (1767-1794). — 18. yüzyıl Fransız devriminin önde gelenlerinden, jakoben. — 478.

Saint-Priest, Emmanuel-Louis Marie, vikont (1789-1881). — Fransız generali ve diplomat, meşruiyetçi, Yasama Meclisi üyesi (1849-51). — 552.

Saint-Simon, Henri, (1760-1825). — Fransız ütopik sosyalisti. — 164, 322.

Sallandrouze, Charles Jean (1808-1867). — Sanayici, Kurucu Meclis üyesi (1848-49); bonapartçı. — 567.

Saltiykov, Aleksi Dimitriyeviç, Prens (1806-1859). — Rus gezgincisi, yazar ve artist. — 602.

Salvandy, Narcisse Achille kont (1795-1856). — Fransız yazar ve siyasetçi, orleancı, eğitim bakanı (1837-39 ve 1845-48). — 552.

Say, Jean Baptiste (1767-1832). — Fransız burjuva iktisatçı, kaba ekonomi politiğin temsilcisi. — 478.

Schaper, von. — 1837'den 1842'ye kadar Trèves mülkî âmiri. Sonra 1845'e kadar Renanya valiliği yaptı. — 608.

Schapper, Karl (1812-1870). — Alman ve uluslararası işçi sınıfı hareketinin önde gelen bir kişisi, Adalet Birliğinin önderlerinden, Komünist Birliğin Merkez Komitesi üyesi, 1848-49 Devrimine katılanlardan; 1850'de Birlik bölündüğünde, sekter "Sol" grubun önderi: 1856'da tekrar Marx ile birleşmiştir. — 638.

Scherzer, Andreas (1807-1879). — Alman terzi, Paris topluluğu üyesi, bu topluluk 1850'de Komünist Birliğin bölünmesinden sonra Willich-Schapper'in sekter-maceracı grubuna katılmıştır; Şubat 1852'deki Alman-Fransız komplosu davası sanıklarından; sonradan İngiltere'ye göçmüştür. — 638.

Schramm, Jean Paul Adam (1789-1884). — Fransız generali ve politikacısı; savaş bakanı (1850-51), bonapartçı. — 534.

Schwarzenberg, Fèlix, Prens (1800-1852). — Avusturyalı gerici devlet adamı ve diplomat; Ekim 1848 Viyana devriminin bastırılmasından sonra başbakan ve dışişleri bakanı. — 398.

Schwarzer, Ernst (1808-1860). — Avusturyalı devlet memuru ve yayıncı, bayındırlık bakanı (Temmuz-Eylül 1848). — 420.

Sébastiani, Horace, Kont (1772-1851). — İmparatorun eski subayı, Korsika milletvekili, sonra Restorasyon döneminde Vervins milletvekili. Louis-Philippe yönetiminde, denizcilik bakanı ve dışişleri bakanı oldu. 1830'da ünlü, "Varşova'da düzen hüküm sürmektedir" sözünü söyleyen Sébastiani'dir. — 274.

Ségur d'Aguesseau, Raimond Paul

(1803-1889). — Fransız politikacısı; sırasıyla iktidara gelen bütün partilere girmiştir. — 344.
Shakespeare, William (1564-1616). — Büyük ingiliz yazarı. — 574.
Sigel, Franz (1824-1902). — Badenli subay, küçük-burjuva demokratı, 1849'daki Baden-Pfalz ayaklanması sırasında Baden devrim ordusunun başkomutanı, sonra da başkomutan vekili; 1852'de ABD'ye göçtü, içsavaşa kuzeylilerden yana etkin olarak katılmıştır. — 457.
Sismondi, Jean Charles Léonard Simonde de (1773-1842). — İsviçreli iktisatçı, kapitalizmin küçük-burjuva eleştirmeni. — 88, 158, 474.
Smith, Adam (1723-1790). — İngiliz iktisatçısı, burjuva ekonomi politiğinin en büyük temsilcilerinden. — 71, 622, 628.
Soulouque, Faustin (1782-1867). — Haiti zenci Cumhuriyetinin başkanı; 1849'da kendisini imparator ilân etti. Faustin I adını aldı. — 291, 337, 342, 587.
Stadion, Franz, Kont (1806-1853). — Avusturyalı devlet adamı, Galiçya ve Bohemya ulusal kurtuluş hareketlerine karşı savaşımı örgütleyenlerden, içişleri bakanı (1848-49). — 430.
Steffen, Wilhelm. — Eski bir Prusya Subayı, Kolonya komünist yargılaması sırasında tanık (1852); 1853'te İngiltere'ye, sonra da ABD'ye göçtü; 1850'lerde Marx ve Engels'e yakındı. — 638.
Stein Loranz von (1815-1890). — Alman avukat ve iktisatçı. Kiel'de ve sonra da Viyana'da profesör. — 614.
Steiber, Wilhelm (1818-1882). — Prusya polis görevlisi, Prusya siyasi polis müdürü (1850-60), Kolonya komünist yargılamasını düzenleyen ve bu davanın esas tanığı (1852). — 467, 468, 469, 470.
Stirner, Max (*Kaspar Schmidt*) (1806-1858). — Genç-hegelciler grubunun bir üyesi; burjuva bireyciliğinin, anarşizmin teorisyeni. — 17, 18, 50-54, 58, 76, 83.
Strauss, David Friedrich (1808-1874) — Alman filozofu ve yayımcısı, genç-hegelcilerin önde gelenlerinden, 1866'dan sonra milliyetçi-liberal. — 15, 17.
Stüve, Johann Karl Bertram (1798-1872). — Alman politikacısı, liberal; Hannover içişleri bakanı (1848-50). — 373.
Sue, Eugène (1804-1857). — Fransız yazar, Yasama Meclisi üyesi (1850-51). — 338, 351, 353, 525.

T

Talandier, Pierre Theodore Alfred (1822-1890). — Fransız gazeteci, küçük-burjuva demokratı, 1848 Devrimine katıldı; 1851'den sonra mülteci; Enternasyonalin Genel Konsey üyesi (1864); Fransız parlamentosu üyesi (1876-80, 1881-85). — 638.
Teste, Jean Baptiste (1780-1852), — Fransız devlet adamı, orleancı; Temmuz monarşisi zamanında ticaret, adalet ve bayındırlık bakanı, rüşvet almaktan ve görevini kötüye kullanmaktan mahkemeye verilmiştir. — 330.
Thiers, Louis Adolphe (1797-1877). — Fransız burjuva tarihçisi ve politikacısı, Yasama Meclisi üyesi (1849-51), orleancı, Cumhurbaşkanı (1871-73); Paris Komününün cellâdı. — 235, 319, 320, 324, 326, 338, 355, 500, 507, 509, 513, 524, 544, 545, 552, 553, 554, 556, 563, 565, 568.
Thorigny, Pierre François Elizabeth (1789-1869). — Fransız avukat; 1834'te Lyon'daki Nisan ayaklanması üzerine kovuşturmayı yürüttü, bonapartçı, içişleri bakanı (1851). — 564.
Timurlenk (1336-1405). — Orta Asya fatihi. — 596.
Tocqueville, Alexis (1805-1859). — Fransız tarihçisi ve devlet adamı; meşruiyetçi, ikinci cumhuriyet sırasında Kurucu Meclis ve Yasama Meclisi üyesi. Dışişleri bakanı (Haziran-Ekim 1849). — 553.
Trélat, Ulysse (1795-1879). — Fransız politikacısı, burjuva cumhuriyetçi. Restorasyon döneminde, sonra Temmuz monarşisi döneminde liberal harekette etkin bir yer aldı. 1848'de Puy-de-Dome temsilcisi seçildi ve Mayıs ve Haziranda bayındırlık bakanı oldu. — 272.

V

Vaissé, Claude Marius (1799-1864). — Fransız devlet adamı, bonapartçı; 1851 darbesinden önce içişleri baka-

nı. — 564.

Vatimesnil, Antoine (1789-1860). — Fransız politikacı, meşruiyetçi, Yasama Meclisi üyesi (1849-51). — 547.

Vauban, Sebastien (1633-1707). — Fransız mareşal, askerî mühendis ve yazar. — 332.

Venedey, Jacob (1805-1871). — Alman radikal yayıncı ve politikacı, liberal. — 52.

Véron, Louis Désiré (1798-1867). — Fransız gazeteci ve politikacı, bonapartçı; *Constitutionnel* gazetesinin sahibi. — 587.

Vidal, François (1814-1872). — Fransız iktisatçı, küçük-burjuva sosyalisti; 1848'de Luxemburg Komisyonunun sekreteri, Yasama Meclisi üyesi (1850-51). — 343, 344, 350, 525.

Vieyra. — Albay, ulusal muhafızın kurmaybaşkanı, bonapartçı; Louis Bonaparte'ın hükümet darbesinde aktif bir rol aldı. — 513.

Villéle, Jean Baptiste Séraphin Joseph (1773-1854). — Fransız devlet adamı, meşruiyetçi, başbakan (1822-28). — 553.

Virgil (*Publius Vergilius Maro*) (MÖ 70-19). — Önde gelen bir Romalı ozan. — 322.

Vivien, Alexandre François (1799-1854). — Fransız avukat ve politikacı; sırasıyla, Amiens başsavcısı, Danıştay üyesi, 1831'de Paris emniyet müdürü. Louis-Philippe zamanında adalet bakanı; Cavaignac, hükümetinde bayındırlık bakanı. — 285.

Vogt, Karl (1817-1895) — Alman doğacısı, kaba materyalizmin izleyicisi, küçük-burjuva demokratı. 1848-49 Alman devrimine katılmıştır. Frankfurt Ulusal Meclis üyesi, sol kanattan. — 452, 618.

Voltaire, François Marie (Arouet) (1694-1778). — Yazar, tarihçi ve filozof kiliseye ve mutlakiyete karşı eleştirisi ve savaşımıyla Fransa'da devrimi ideolojik bakımdan hazırlamaya katkıda bulundu. — 322.

W

Warren, Charles (1789-1866). — İngiliz subayı; 1858'den sonra general; 1816-19 ve 1830-38'de Hindistan'da görev yaptı; Kırım savaşına katıldı. — 600.

Weitling, Wilhelm (1808-1871). — Alman işçi sınıfı hareketinin ilk aşamalarında önde gelen bir kişi, ütopik eşitlikçi komünizmin bir teorisyeni. — 125.

Weydemeyer, Joseph (1818-1866). — Alman devrimcisi, Komünist Birliğin üyesi, Almanya'da 1848-49 devrimine katılanlardan; sonradan Amerika'ya göçmüştür; Birinci Enternasyonalin üyesi; Marx ve Engels'in dostu. — 472, 637.

Willich, August (1810-1878). — Prusyalı subay, Komünist Birliğin üyesi, 1849 Baden ayaklanmasına katılmıştır; sekter maceracı hizbin önderi, bu hizip Birlikten 1850'de kopmuştur. — 638.

Windischgrätz, Alfred, Prens (1787-1862). — Avusturyalı general; 1848-49'da Prag ve Viyana ayaklanmalarını ve Macar devrimini bastırdı. — 411, 419, 422, 424, 430.

Wolff, Christian (1679-1754). — Alman metafizikçisi, idealist, Leibniz felsefesini sistemleştirdi ve halka yaydı. — 618.

Wolff, Wilhelm (1809-1864). — Alman proleter devrimcisi, Mart 1848'den itibaren Komünist Birliğin Merkez Komitesi üyesi, 1848-49'da *Neue Rheinische Zeitung*'un yöneticisi, Frankfurt Ulusal Meclisinde üye; İngiltere'ye göçtü; Marx ve Engels'in dostu. — 453, 459, 460.

Wood, Charles (1800-1885). — İngiliz devlet adamı, Whig, Hindistan Denetleme Konseyi başkanı (1852-55) ve Hindistan bakanı (1859-66). — 590.

Wrangel, Friedrich Heinrich Ernst (1784-1877). — Prusyalı general. — 433.

Y

Yon. — Fransız polis görevlisi; 1850'de Yasama Meclisinin güvenliğini sağlamakla görevliydi. — 532, 536, 537.

KONU DİZİNİ

A

Afrika — 133.
Ahlâk — 17-18, 25-26, 48, 72, 96, 143, 153.
Aile — 22, 34, 38, 39, 43, 60, 76, 82, 114, 135, 143, 150, 165, 171, 625.
Almanya — 15, 16, 29, 34-35, 36, 44, 47, 49-52, 59, 74, 87, 89, 109, 111, 116, 118, 122-23, 125, 128, 129, 134, 143, 157-162, 168-173, 185, 214-218, 221-223, 233-237, 242, 262, 266-267, 371-72, 374, 381-382, 393, 405-408, 412, 413, 414, 415-416, 437-438, 449-450, 450-451, 462, 465, 613, 618, 628, 638;
— birleşmesi — 285-286;
— iktisadî geriliğinin nedenleri — 223;
— burjuvazi — 214-215, 366-368, 369, 372-375, 380-384, 385-387, 393, 397, 401-402, 407, 446;
— küçük-burjuvazi — 215-217, 368, 383, 385, 446, 453-457, 459;
— proletarya — 75, 215-216, 217, 218, 371, 381, 386, 400;
— işçi sınıfı hareketi — 213-214, 224, 236, 370, 381, 397, 400;
— köylülük — 370, 378, 380, 382, 384, 385, 386, 396;
— 1848 devrimi arifesinde Almanya'da durum — 364-367, 372-387;
— işçi sınıfı partisi — 214-215, 216-217, 221-222, 236-237, 244-245, 282;
Ayrıca bkz: *Almanya'da Sosyalistlere-Karşı Yasa, Klasik Alman felsefesi, Demokratik Parti* (Almanya'da), *Prusya, Almanya'da 1848-49 devrimi, Sosyal-Demokrat Parti* (Almanya'da), *"Genç Almanya"*.
Almanya'da 1848-49 devrimi — 162, 169-173, 185, 215, 240, 364-365, 382-383, 406, 412, 445, 617, 638;
— Berlin ve Viyana'da Mart ayaklanması — 393-399, 401-402, 413, 428,

434, 445;
— burjuvazi — 395-402, 446, 447, 462;
— proletarya — 395, 398, 454;
— burjuva hükümetleri — 398, 401, 402-403, 409, 432, 438-439;
— Frankfurt Ulusal Meclisi — 399, 402-406, 417, 430-431, 435-436, 439-452, 459-460;
— Ekim 1848 Viyana ayaklanması — 240, 418, 421-431, 434;
— İmparatorluk Anayasası — 441-447, 450;
— İmparatorluk Anayasası için savaşım — 447-458, 462.
Almanya'da Sosyalistlere-Karşı Yasa — 236-237, 238.
Altın (ve gümüş) — 69-71, 200.
Amerika
— keşfi — 44, 68, 133, 200;
— Amerika Birleşik Devletleri — 81, 89, 93, 101, 111, 116, 118. 120, 126, 143, 167, 223, 363, 437, 486, 617;
— Bağımsızlık Savaşı — 433;
— Güney Amerika — 81;
Anarşistler — 573.
Anavatan — 151.
Anayasacılık — 373, 384.
Anayasa, burjuva — 116, 283-287, 300, 311, 345, 377, 489-494.
Angarya sistemi — 79-81.
Aristokrasi — 39, 55, 56, 104, 142, 155, 156, 466.
Artı-değer — 181-182.
Arz ve talep — 41, 190-194.
Asya — 591, 594, 598, 599, 640.
Ayrıca bkz: *Çin, Hindistan.*
Asya üretim biçimi — 591, 592, 610.
Aşırı nüfus — 137, 208-209, 580.
Aşırı üretim — 104-105, 138.
Aşırı üretim bunalımları — bkz: *Ekonomik bunalımlar.*
Aşiret — 85, 133, 172.
Avusturya — 129, 185, 230, 233, 235, 240, 244, 253, 262, 283, 327.
Ayaklanma — 239-243, 414, 415-416, 449-453.

B

Bankalar — 87, 109, 154, 264, 265, 348, 349, 388, 557,
Barbarlık — 61, 65, 85-86, 136, 138, 594, 598.
Barikat savaşı — 239-242, 256, 415, 425, 484.
Basın — 377, 599.
Belçika — 116, 185, 244, 386.
Biçim ve içerik — 143, 153.
Bilim — 96, 603, 605, 612.
Bilinç — 26, 35-38, 48, 55, 74, 84, 96-97, 152-153, 609-610, 615.
Biyoloji — 122.
Blankicilik, Blankiciler — 235, 341.
Bonapartçılık — 236, 237, 286-290, 301, 503, 529-532, 539, 541, 563, 573, 575-578, 580, 584-588.
Borsa — 71, 93, 263, 264, 326, 388, 519, 556, 585.
Bir Mayıs — 183.
Birey — 51, 78-79, 81-82, 148.
Bulgaristan — 244.
Burjuva demokrasisi — 490.
Burjuvazi — 55, 56, 75, 76, 92, 93, 94, 100, 101, 116-117, 132-137, 143-151, 161, 163, 169-170, 171, 204-205, 305, 306, 346, 349, 490-491, 505, 521-522, 523, 544, 602;
— gelişmesinin tarihi — 68-70, 72-74, 76, 80, 93-94, 104-106, 133-135, 136, 137, 141-145, 156, 157, 169-173, 184-185, 198-199, 229, 223-224, 241, 250, 259-260, 366-368, 373, 374-376, 391, 393, 464-466, 521, 523;
— ve proletarya — 45-46, 57, 73-74, 77-79, 104-105, 108, 111, 122, 138, 142, 172, 188-189, 204, 230, 256, 258-261, 368, 362, 475;
— ve devlet — 69, 92-93, 134, 221-224, 275, 305-306, 327-328, 384-385, 362-363, 518-519, 522, 550, 573-576;
— büyük — 68, 71, 107, 233.
Bürokrasi — 216-217, 581, 583.
Bütçe (devlet) — 251, 327-328, 330, 488.
Büyük coğrafik keşifler — 68, 133.
Büyük Fransız burjuva devrimi (18. yüzyıl) — 57, 72, 146, 159, 170-172, 222, 242, 261, 266, 274-275, 370, 494, 497-498, 574.
Büyük sanayi — 61, 66, 71-73, 68, 93, 99, 103-106, 127, 129, 134, 144-145, 628, 632.

C

Cumhuriyet
— burjuva — 184-185, 222, 223, 233, 255-258, 261, 262, 271-273, 274, 283, 296-297, 305, 306, 310, 325, 326, 335, 355, 486, 488, 495, 513, 517;
— parlamenter — 506, 513, 544, 550, 570, 574.
Cumhuriyetçi Parti (Fransa'da) — 215, 255.

Ç

Çarlık (Avrupa'da gericiliğin kalesi olarak) — 20-121, 131, 372.
Çartizm — 116, 167, 414, 638.

Çekoslovakya — 409-412.
Çelişki — 12, 37-38, 132, 144;
— üretim ilişkileriyle üretici güçler arasında — 37-38, 41, 45-46, 61, 72-75, 83-85, 89, 107, 138, 367, 604-606, 615-616, 634;
— tüketim ile üretim arasında — 38, 111-112, 181-182;
— emek ile sermaye arasında — 87-88, 133-134, 147, 203-204, 507-506;
— sanayi ülkeleri ile geri ülkeler arasında — 138, 186;
— özel ile genel arasında — 38-41, 79-82.
Çin — 44, 103.

D

Dağıtım — 31, 38, 84.
Danimarka — 244, 412, 417.
Darkafalılar — 161.
Darvincilik — 122.
Değer — 176-179, 181-182, 622-623;
— işgücünün değeri — 176-177, 180-181, 187, 193-194.
Değişim — 31, 60-62, 68, 191, 622.
Değişim-değeri — 196-197, 621.
Değişen sermaye — 201.
Demokrasi — 23, 39, 109, 230, 468, 511-512.
Demokratik Parti (Almanya'da) — 214, 215-223, 447, 462.
Devlet — 25, 39-40, 44, 48, 78, 81, 84, 92, 93, 96, 165, 608;
— kökeni — 22, 25, 43, 60, 69;
— ve sınıf savaşımı — 39, 46;
— devlet gücünün proletarya tarafından ele geçirilmesi — 39, 109 110, 153-154, 218, 219-221, 224;
— burjuva — 68, 93, 134, 137, 221-224, 233, 275-276, 305, 306, 327, 369, 384, 385, 462, 518, 519, 521, 523, 551, 574;
— sınıflı toplumda rolü — 46, 93, 133-134, 256, 274-275.
Devlet borcu — 71, 93, 224, 251, 327-328 557, 591.
Devletin borçlanması — 251.
Devrim — 29, 39, 42, 44, 46-49, 54, 57, 74, 84, 108, 129, 133, 215, 228, 232-233, 235, 243, 244, 262, 336, 384, 365, 394, 395, 433, 445, 479, 480, 481, 484, 494, 495, 605, 606, 615, 634;
— tarihin itici gücü — 48, 74, 336, 394-395;
— öncülleri ve koşulları — 32, 42, 46, 47, 50, 64, 83-84, 105, 108, 109, 137, 144-145, 229, 258, 363-364, 355, 466;
— komünist — 45, 46, 80, 91, 137, 144, 152-155, 164, 168, 186, 218, 219, 221, 224, 229, 230, 235, 243, 258, 264, 276, 355, 397, 415, 481, 601, 603, 606, 638;
— komünist devrimin bütün öteki devrimlerden farkı — 45-46, 47-48, 79-60, 82, 91, 109, 218, 230-233, 244, 574-575;
— proleter devrimi bütün ileri ülkelerde aynı anda olacak — 41-43, 103, 110-111, 152, 217-219, 259, 276, 332-333, 603;
— burjuva — 103, 116, 129, 133, 138, 145, 167, 215, 230, 233, 249, 250, 251-252, 368, 379, 480, 481;
— barışçıl yoldan zafere ulaşması olanağı — 108, 215;
— sürekli — 217, 218, 219, 220-221, 224, 230-233.
Ayrıca bkz: *İngiliz burjuva devrimi* (17. yüzyıl), *Büyük Fransız burjuva devrimi* (18. yüzyıl), *1848-49 devrimi, Almanya'da 1848-49 devrimi, Fransa'da 1848 devrimi.*
1848-49 devrimi — 118-120, 128, 185, 186, 213-215, 227-235, 240, 249, 261, 363, 364, 365, 400, 407, 412-416, 465, 477-478, 500, 502, 604.
Dış politika — 233-235.
Dil — 29, 35, 39, 478.
Din — 13, 17, 25, 35, 36, 48, 50, 72, 83, 94, 96, 114, 143, 152, 157, 302, 384, 390, 459, 465, 478, 614.
Din bilim — 17, 34, 37.
Doğa — 28-32, 36, 43, 48, 49, 54, 64, 203.
Doğu Hindistan Şirketi — 589-591.
Doğu Roma Cumhuriyeti — 85.
Duyumlu eylem — 11-13, 28-32.
Dünya pazarı — 43, 45, 65, 68-73, 110, 133-136, 151, 185, 208, 227, 259, 607, 628, 629.
Düşünme — 11-13, 25-26, 38, 59.

E

Eğitim — 142, 150.
Ekonomik bunalımlar — 104-106, 112, 137-139, 141, 158, 199, 254, 255, 262, 349, 545-547, 559-562, 629.
Ekonomi politik — 613-616, 636;
— marksist — 174-176, 228, 603, 609, 611, 614-616, 619-623;
— klasik — 175-181, 621-623;
— kaba — 38, 42, 88, 158, 163, 193, 195, 197-200, 205, 210, 615, 618, 630-632.
"*Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*", Karl Marx, (yazılışının tarihi) — 613, 616-618.
Ekonomik yasalar — 631;
— uzlaşmaz karşıtlıktaki oluşumlarda uygulanmalarının niteliği — 39-41, 46, 77-79, 82-85, 206-208, 210, 625-627;

— komünizmde uygulanmalarının niteliği — 39-43, 45-46, 82;
— üretim ilişkilerinin üretici güçlerin niteliği ile uyumluluğu yasası — 74, 82-86, 89, 90, 625-627, 630-631, 638;
Elzanaatları — 23-25, 61-64, 73, 79, 101, 105, 142.
Emek (İş) — 60-63, 74, 79-82, 88, 197;
— insanı hayvandan ayıran bir özellik olarak — 20;
— insan varlığının temel koşulu — 30-32, 33-35;
— kafa ile kol emeği arasındaki antitez — 36-38, 56, 60-62, 89;
— kapitalizmde — 72-74, 89, 104-106, 138-139, 143, 147, 186-188, 208-210, 212;
— komünizmde — 41, 48-49, 77, 109, 147-150, 155, 284-286.
Emek üretkenliği — 38, 181, 203, 205.
Emek zamanı — 193-194.
Enternasyonal, İkinci — 126.
Enternasyonalizm, proleter — 125-128, 141-142, 145-146, 233-236.
Eski dünya — 22-23, 86-87, 88, 92. 93, 96, 195, 369, 610.
Eşitlik (burjuva) — 103-104.
Evlilik — 86, 114, 151.

F

Fabrika sistemi — 100.
Fazla artı-değer — 204-207.
Felemenk — 70-171.
Felsefe
— genel nitelikleri — 12-17, 18-19, 27, 30-31, 36-37, 49, 51-53, 58-78, 92, 95, 150-153;
— üstyapı olarak — 37, 48;
— konusunun değişmesi — 27.
Ayrıca bkz: *Klasik Alman felsefesi, Feuerbahcılık, İdealizm, Materyalizm.*
Feodalizm — 23, 62, 67-69, 76, 79, 85, 87, 94, 100-103, 107, 113-116, 132-135, 137-139, 144, 156, 171, 196, 205, 221, 366, 368, 475, 479, 579, 584, 610, 627, 634, 635.
Fetişizm, meta — 39-41, 44-45, 46, 60-61, 77-79, 90, 96-97, 604-606, 622.
Fiyat — 101, 104, 139, 176, 178, 187, 189-194, 196, 197, 202, 207, 623.
Fizik — 31.
Flanderler — 66, 591.
Fuhuş — 114, 150, 151.
Fransa — 41, 47, 52, 57, 66, 70, 81, 93, 103, 109, 111, 116, 125, 134, 143, 155, 158, 159, 167, 168, 171, 184, 216, 223, 228, 229, 233-238, 240, 242-244, 250, 254-263, 364, 366, 369, 380, 414, 415, 420, 437, 465, 473-476, 478, 492, 502, 518, 519, 560, 561, 563, 569-575, 577-580, 586, 587, 614;
— Temmuz monarşisi — 250-254, 257, 261, 265, 305, 326, 338, 487-490, 495, 496, 501, 504-505, 506, 514, 574;
— İkinci İmparatorluk — 234, 575-578, 580-588;
— 1851 hükümet darbesi — 479, 494-495, 497, 564-565, 569-573;
Ayrıca bkz: *Bonapartçılık, Burjuva cumhuriyetçi parti* (Fransa'da), *Büyük Fransız burjuva devrimi* (18. yüzyıl), *Meşruiyetçiler, Ulusal muhafız, Orleancılar, Paris Komünü, Fransa'da 1848 devrimi, Cumhuriyetçi parti* (Fransa'da).
Fransa'da 1848 devrimi — 119, 128-129, 185, 230, 233, 240, 249, 253-262, 273, 290, 382, 394, 397, 415, 480, 482-483, 484-490, 494, 499-503, 515, 516, 567-570. 588, 616-617;
— proletaryanın Haziran ayaklanması — 230, 240, 260, 273-280, 309, 310-311, 415, 418, 434, 485, 486, 489, 496, 501, 509, 512, 513, 514, 515, 524, 526, 568-569;
— proletarya — 233, 256-262, 267-269, 271, 272, 274, 288-289, 296, 307, 308, 314, 341-344, 483-486, 507, 511, 526, 539, 547, 559, 569-573;
— burjuvazi — 233, 234, 269-272, 274-277, 282, 283, 285-288, 294, 306, 346, 357, 483, 485, 489, 494, 496, 515, 518, 527, 530, 538, 547, 548, 511, 554-559, 565-567, 569, 572, 576-578;
— küçük-burjuvazi — 263, 268-271, 277, 279-282, 285, 288, 289, 307, 309, 315, 317, 353, 507, 510, 515, 524, 548, 69;
— köylülük — 265, 283, 287, 308-310, 335-337, 495, 520, 578;
— *Montagne* partisi — 277, 290, 507;
— Sosyal-Demokrat Parti (yeni *Montagne*) — 297, 299, 301, 304, 307-310, 312-317, 339, 351, 354, 501-504, 507-515, 523-527, 542, 544, 545, 548, 565, 474;
— düzen partisi — 305, 306, 318, 325, 328, 337, 339, 343, 344, 345, 351-362, 354, 487, 497, 500, 502-509, 511-517, 521, 522-529, 535, 537, 539-555, 556, 558, 566, 568, 569;
— Şubat Cumhuriyetinin Geçici Hükümeti — 255-257, 261-271, 279, 364, 483, 488;
— Luxemburg Komisyonu — 258, 260, 268;
— Kurucu Meclis — 269, 272, 276-279, 286, 290-300, 303, 306-310, 312-313, 332,

482-485, 487, 489, 494, 497-500, 502, 503-504, 507-510, 516-519, 523, 524, 527-529, 532, 534, 535, 568;
— Yasama Meclisi — 286, 304-308, 310-315, 317-324, 330, 331, 335-340, 342, 356, 357, 483, 497, 499-504, 513, 515-517, 522-524, 536, 537, 540-544, 546, 547, 563-567, 569;
— 1848 Anayasası — 489-496, 498, 499, 509, 527, 548, 549, 554.
"Fransa'da Sınıf Savaşımları", Karl Marx (yazılışının tarihi) — 226-229.
Feuerbahcılık — 52-54;
— genel niteliği — 12-13, 17, 28-30;
— Feuerbach'ın materyalizminin eksiklikleri — 11-12, 28-32, 52-55;
— Feuerbach'ın idealizmi — 12-13, 31-32, 52-55.
Fransız felsefesi (18. yüzyıl) — 33.
Fransız-Prusya Savaşı (1871) — 236.

G

Gal — 85, 247.
Gelişme — 82-86, 620-622.
"Genç Almanya" — 374.
"Genç İngiltere" — 156.
Genel askerlik hizmeti — 236.
Gereksinmeler — 33-37, 42, 61, 64, 72, 74, 83, 86, 111, 113, 134-136, 198.
Göç — 120, 363.

H

Haçlılar — 135.
"Hakiki" sosyalizm — 159-162.
Hammadde — 70, 136.
Hegelcilik — Bkz: *Klasik Alman felsefesi.*
Hıristiyanlık — 19, 152, 157, 247-248.
Hindistan — 44, 50, 103, 132, 589-603.
Hisseler, ortak hisseli şirketler — 71, 348.
Hollanda — 366, 590, 613.

I

Irk — 20.

İ

İcatlar — 44, 54, 65, 181, 629.
İdealizm
— tarihsel koşulluluğu — 17-19, 37, 53-54;
— genel niteliği — 11, 15, 26-29, 44-46, 49-51, 96, 609, 615-617;
— Hegel'in idealizminin eleştirisi — 17-19, 49-51, 57-59, 374, 617-620, 633-634;
— idealist tarih anlayışı — 44-46, 48-51, 56-59, 77-91, 624-628, 630-632, 633-634;
— Genç-hegelcilik — 15-19, 51-54, 76, 374, 378, 617-618;
— Eski hegelcilik — 18.
İdeoloji — 17, 26, 37, 56-59, 72, 92, 96-97, 142, 250, 608-610.
İktisat ve siyaset — 25-26, 50, 52, 82.
İlerleme — 112, 142, 144, 601.
İlhak — 236.
İlkel sermaye birikimi
— sermayenin kökeni — 23, 24, 66-68, 627;
— proletaryanın ortaya çıkışı — 68, 100.
İlkel toplum — 121, 132, 622.
İngiliz burjuva devrimi (17. yüzyıl) — 72, 168, 170, 171, 232, 367, 479, 567, 627.
İngiliz felsefesi (17. yüzyıl) — 33.
İngiltere (Büyük Britanya) — 31, 41, 44, 47, 66, 67, 70, 72, 85, 88, 93, 94, 99, 103, 109, 111, 116, 118, 134, 142, 143, 155, 158, 167, 171, 185, 227, 229, 233, 254, 282, 282, 328, 329, 347, 349, 350, 363, 366, 387, 414, 415, 437, 560, 561, 580, 597-600, 602, 614, 627-629;
— burjuvazi — 329, 364, 366, 367, 600-603;
— toprak aristokrasisi — 155, 157, 506;
— işçi sınıfı — 369, 607;
— köylülük — 370;
— sömürge politikası — 589-591.
İnsan — 11-13, 20, 35, 43, 57-62, 113, 605;
— hayvandan ayrılığı — 20, 36;
— ve doğa — 30, 31, 36, 43, 48-50, 54, 60, 195, 604-605;
— tinsel zenginliği, fiilî ilişkilerinin zenginliğine dayanır — 44-45.
İpotek — 333, 334, 335, 580.
İran — 591.
İrlanda — 132, 185, 589.
İspanya — 271, 237, 240, 437.
İstatistik — 227.
İsviçre — 116, 167, 185, 223, 244, 254, 380, 386, 461.
İş aletleri — 65, 66, 88.
İşbölümü — 22, 37-41, 55, 61, 64, 88, 96-97, 628-629, 639;
— ve üretici güçlerin gelişmesi — 21, 41, 42, 45, 72, 205-208;
— ilk büyük toplumsal işbölümü — 21, 23-24, 60-63, 628-629;
— ikinci büyük toplumsal işbölümü — 21-22, 23-24, 64-65;
— kafa emeğinin kol emeğinden ayrılması — 37-38, 55-56, 61, 89;
— doğal — 22, 37, 38;
— manüfaktürde (fabrikada) — 64-65, 67, 98-100, 102-103, 133, 139, 206-209;

— ailede — 21-23, 38;
— ve mülkiyet biçimleri — 21-23, 38, 88;
— uzlaşmaz karşıtlıklara sahip sistemlerde — 38-40, 61-63, 79, 81, 87, 90, 158, 208-211;
— ve sınıflar — 40-41, 76, 111-113;
— eski işbölümü sisteminin, komünizmde kaldırılmasının zorunluluğu — 40-41, 46, 73, 78, 80-82, 91, 112-113.
İşçi (kapitalist toplumda) — 64, 68, 73, 100, 101, 144, 147, 188, 189, 197, 204.
İşçi partisinin parlamenter faaliyetleri 243-245.
İşçi sınıfı — 127, 140, 181, 182, 185, 198, 204, 208-209, 210, 220-221, 235, 236, 369, 370, 454, 606.
Ayrıca bkz: *Proletarya.*
İşçi sınıfı (işçi) hareketi — 124, 140, 145, 371, 380-382.
Ayrıca bkz: *Sınıf savaşımı.*
İşçi sınıfının yoksullaşması — 41-42, 182, 202.
İşgücü — 43, 152, 175, 181, 182, 186-187, 197-198, 200;
— değeri — 177, 180, 181, 182, 187;
— meta olarak — 180-182, 185-189, 197.
İşgünü — 181;
— kısaltılması için savaşım — 126, 142.
İşin yoğunlaştırılması — 138-140.
İşsizlik — 42, 44.
İtalya — 31, 66, 85-87, 94, 128-130, 134, 185, 230, 244, 254, 262, 282, 301-304, 388, 393, 396, 412-414, 420, 439, 442, 495, 497, 498, 589, 639.
İzlanda — 85.

K

Kapitalist birikimin genel yasası — 199, 201-204, 209-212.
Kapitalist üretim anarşisi — 104, 106, 158, 193.
Kapitalist üretim biçimi — 68, 69, 71-74, 102-106, 129, 136-139, 145-149, 177-178, 180-182, 186-188, 195, 198-200, 207-209, 479, 602-603, 609-611, 615, 632-634;
— çelişkileri — 105-107, 133, 181-183, 199, 207, 609-611, 616, 631;
— üretim ilişkileri — 185, 609-611.
Ayrıca bkz: *Kapitalist üretim anarşisi, Burjuvazi, Sermaye, Rekabet, Ekonomik bunalım, Sanayi, İşgücü, Büyük sanayi, Proletarya, Mülkiyet, Ücretli emek, Ücret, Dünya pazarı.*
Karşıtlık
— sanayi emeği ile tarım emeği arasında — 113, 154-155.
— kafa emeği ile kol emeği arasında — 37, 55, 60, 61.
Kartaca — 85, 639.
Katlar (zümre) — 21, 24, 78-79, 82, 87, 97, 134.
Kâr — 191, 201, 202, 203, 204.
Kendiliğindenlik — 82, 84.
Kent ve kır — 23-24, 61-69, 72, 76, 93, 94, 105, 241;
— ilk büyük toplumsal iş bölümü olarak kent ile kırın ayrılması — 21-22, 24, 61, 628;
— kent ile kır arasındaki antitezin komünizmde kaldırılması — 62, 74-75, 110, 113, 155, 165-166.
— kent ile kır arasındaki antitez — 21-24, 61, 76-77, 136, 505.
Kimya — 31, 112, 137.
Klasik Alman felsefesi — 17-18, 49-51, 57-59, 158-160, 373-375.
Kolektif, kolektivizm ruhu — 77-79, 81,
Kolonya Komünist yargılaması — 464, 467-471.
Komünist birlik — 118, 126, 131-132, 213-215, 218-219, 220-222, 464-467.
"Komünist Parti Manifestosu" (yazılışının tarihi) — 118-121, 122-126, 127-128, 129-130, 213-214, 226-227, 465-466, 611.
Komünist Partisinin taktikleri
— demokratik partilerle ittifak olanağı — 115-117, 167, 215-221, 554;
— kendi politikasını izleme zorunluluğu — 221-225, 244-246.
Komünizm (öğreti) — 29, 41-44, 45-48, 47, 52-54, 98, 384, 487;
— ütopik — 125, 163-167, 380-382;
— Bilimsel — 32, 46-47, 53, 82, 108, 114-117, 131, 144-146, 166-168, 341, 380, 464-466, 636.
Komünizm (sosyo-ekonomik sistem)
— üretim — 40-43, 47, 82-83, 106, 107, 111-113, 148, 153-155, 183;
— dağıtım — 40, 111;
— tüketim — 111-113;
— maddi öncülleri — 41, 76, 81-83, 105-107, 113, 120, 601-603;
— üretici güçler — 41, 42, 46, 76, 81, 82, 90, 91, 110-113, 153, 182, 217, 603;
— üretim ilişkileri — 41, 47, 81-83, 93, 111-113, 147-150, 155, 341;
— maddi-teknik temeli — 75, 81, 106, 111-113;
— ancak dünya ölçeğinde olanaklılığı — 41, 103, 110, 217;
— ve özel mülkiyetin kaldırılması — 42, 45, 61, 75, 90-92, 102, 106-113, 121,

145-150, 168, 217;
— Emek — 39, 40, 46, 77, 78, 91, 109, 146-150, 155;
— kır ile kent arasındaki antitezin kaldırılması — 61, 76, 110, 112-113, 154, 165;
— ve sınıfların kaldırılması — 39, 47, 57, 77, 79-82, 111-114, 153-155, 182, 216-219, 341, 637;
— ve devlet — 38-40, 109, 119, 153, 217, 574-576, 584;
— aile — 76, 114, 150;
— bireyin çok yönlü gelişmesi — 44-47, 77-80, 81-83, 91, 106, 111-113, 182;
— kapitalizm ile komünizm arasındaki geçiş döneminin zorunluluğu — 107-111, 115, 153-155, 182, 221-223.
Komünler (üretici) — 110.
Komünler, ortaçağ — 134, 144.
Koruyucu gümrükler — 67-71, 72, 260, 367, 389, 608.
Köleci üretim biçimi — 21, 22-23, 94, 133, 187-188.
Kölelik — 21-22, 23, 38, 86, 92, 101, 102, 133, 188, 195, 632.
Köylülük — 23, 67, 109, 112, 142, 158, 185, 216, 234, 250, 333-336, 370, 371, 396, 452-458.
Kredi — 93, 109, 153, 211, 262-265, 280, 349, 557, 629, 632.
Kullanım-değeri — 622.
Kutsal İttifak — 215, 254, 375.
Küçük-burjuvazi — 68, 116, 139, 141, 144, 157, 211, 214, 215-220, 223, 250, 277, 340, 366-370, 465, 509, 511-512, 636.
Küçük çiftçi tarımı — 24, 41, 334, 335, 575-582.

L

Lasalcılık — 125.
Liberal hareket — 160, 369, 373.
Liberal Parti — 215, 379-381, 464.
Loncalar (ortaçağ) — 34, 62, 66-69, 72, 103-105, 106-108, 133-134, 158, 170-172, 234, 389, 392, 627, 679.
"Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i", Karl Marx (yazılışının tarihi) — 172-173, 474-475.
Lumpenproletarya — 87, 143, 253, 266, 523, 530, 540, 570, 582, 585.

M

Macaristan — 101, 128, 129, 185, 233, 262, 390, 391, 393, 396, 411-413, 415, 421, 425-429, 436-439, 442.
Makine — 45-46, 66, 72, 76, 99-100, 105, 133, 137-141, 158, 205, 206-210, 601, 604-606, 628-632, 639.
Malî aristokrasi — 250-254, 260, 555-557.
Manifaktür — 66-73, 93, 96, 99-104, 107, 134, 234, 614, 628.
Mantıksal ve tarihsel — 82-83, 620-621, 623.
Marksist ekonomi politiğin yöntemi — 618-622.
Ayrıca bkz. *Soyutlama.*
Marksizm — 39, 119, 121-123, 174-176, 234, 608, 609-611, 617, 636.
Ayrıca bkz: *"Fransa'da Sınıf Savaşımları", Komünist Birlik, "Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı", "Louis Bonaparte'ın 18 Brumaire'i", Uluslararası İşçi Birliği, "Komünist Parti Manifestosu", "Ücretli Emek ve Sermaye".*
Materyalist tarih anlayışı — 18-20, 25-32, 36, 43, 44, 47-50, 55, 56, 79, 83, 84, 106-108, 122, 137, 138, 151, 163, 196, 226-228, 475, 605-606, 608, 614-616, 626, 629-632.
Materyalizm
— materyalist dünya görüşü — 11, 22, 24-26, 620;
— diyalektik — 12, 30-32, 607-609.
— tarihsel — 11-14, 18-20, 25, 26, 27, 28-31, 33, 34, 36, 46, 55, 56, 78, 83, 84-86, 106-108, 122, 196, 226-228, 475, 478, 605-608, 614-616, 626, 629-632;
— Feuerbach'ın — 11-14, 29-33;
— kaba — 32, 618;
— marksizm öncesi — 11-14, 33.
Mazeretçilik — 158.
Mekanik — 71.
Merkezileşme — 41, 72, 109-110, 137, 141, 154, 602-603.
Meşruiyetçiler — 155, 257, 274, 277, 290, 298, 305, 311, 319, 326, 339, 356, 357, 496, 504, 505, 516, 517, 520, 530, 550, 551-553, 556, 568.
Meşruta sistem — 104.
Meta — 139, 195-197, 621-623.
Metafizik — 18, 25, 44, 617-620, 622.
Milliyet — 44, 47, 73, 92, 114, 136, 143, 151, 409, 437.
Modern Tarih — 226, 233.
Monarşi — 25, 39, 134, 346, 504, 551;
— mutlak — 95, 104, 116, 134, 387, 575;
— anayasal — 104, 169-172, 256, 371, 373, 383;
— burjuva — 87, 257, 270.
Mülkiyet — 22, 23, 24, 34, 41, 67, 74, 91, 92, 93, 146, 259, 609, 615, 630;
— özel — 22, 24, 45, 61, 72, 73, 75, 88, 90, 92-95, 101, 106, 107, 108, 223;

— üreticinin kendi emeğine dayanan özel mülkiyet — 24, 61-63, 90-91, 146, 582;
— öteki insanların emeğinin sömürülmesine dayanan özel mülkiyet — 38, 60-61, 92-93, 101-102, 147;
— aşiret — 21, 23, 92;
— komünal — 21, 22, 97, 222;
— antik — 21, 22, 92, 94, 150;
— feodal — 23, 24, 67, 79, 97, 101, 146, 150, 171, 630;
— burjuva — 77, 88, 90, 93, 97, 101, 102, 146-149, 170-171, 486, 487, 630;
— devlet — 22, 92, 222, 224;
— özel mülkiyetin kaldırılmasının zorunluluğu — 40-41, 45, 47, 53, 61, 73, 76, 77, 90, 91, 102, 106-113, 121, 146-149, 168, 218, 285.
Mülksüzleştirme — 153;
— sömürücüleri — 109.

N

National Partisi (Fransa'da burjuva-cumhuriyetçi parti) — 255, 261, 271, 274, 279, 282, 284, 287, 290, 291, 296-300, 305, 309, 315, 321, 488, 489, 495, 497, 501.
Nüfus — 20, 34, 36, 62, 64, 66, 86, 136, 137.

O

Ordu — 195, 234, 236, 238-240, 366, 415, 416, 459, 639.
Orleancılar (Fransa'da) — 277, 290-292, 298, 305, 311, 319, 326, 339, 358, 496, 504-506, 517, 518, 544, 550, 551, 552, 553, 563.
Ortaçağ — 23, 61-65, 72, 76, 92, 94, 101, 107, 132, 140, 148, 223, 369, 466, 475, 614, 629.
Oy hakkı (genel) — 105, 222, 236-239, 244, 257, 270, 283, 286, 346, 351, 353, 384, 399, 482, 490, 525, 526.

Ö

Özgürlük — 44-46, 78, 135, 146, 148, 152, 490, 491.
Öz ve görünüş — 58, 74-75.

P

Pan-Slavizm — 410-413, 438.
— kâğıt para — 71.
Para — 46, 60, 69, 72, 88, 622, 639;
Paris Komünü — 118-119, 235, 237.
Pazar — 69, 70, 120, 133, 134, 136, 629.
Plebler — 23, 63, 86, 131.
Politika — 25, 52, 83, 94, 96, 153.
Polonya — 101, 127-129, 167, 185, 233, 235, 262, 407-409, 413;
— bölüşülmesi — 253, 409.
Pratik (felsefi bir kategori olarak — 11-14, 37, 41, 51.
Proletarya — 46, 48, 51, 72-74, 91, 98, 100-104, 125, 131-133, 138, 156, 163, 164, 197-200, 213, 220, 236, 258-260, 263, 368, 604-606, 637;
— gelişmesinin tarihi — 24, 42, 46, 72-74, 76-79, 99, 103-105, 108, 109, 121, 126-129, 138-43, 144, 157, 211, 232-235, 256-258, 370, 392-394, 466, 484;
— proletarya ile burjuvazi arasındaki karşıtlık — 46, 57-58, 73-75, 76, 79, 102, 108, 132-134, 138, 167, 173, 203, 233-235, 259, 380-382;
— proletarya ile burjuvazi arasındaki sınıf savaşımı — 73, 106, 111, 117, 122, 133, 139-143, 144-146, 165, 184, 230, 233, 259, 274-276, 290, 300, 311, 317, 369, 475;
— ve komünist dünya görüşü — 41-44, 45, 53, 113-116, 125, 127, 146, 156, 182, 341, 464-466;
— sınıfları kaldırma istemi — 39, 46, 57, 77, 79-82, 113, 151, 182, 218, 342, 369;
— tarihsel misyonu — 42, 80, 91, 146, 184-186;
— ve iktidarın ele geçirilmesi — 38, 109, 110, 119, 146, 150-155, 218, 219, 220, 237, 289, 575, 584;
— bütün öteki sınıflardan farklılığı — 41-42, 45, 46, 72-74, 77, 79, 81, 102-104, 143-144, 214, 218;
— proleter enternasyonalizmi — 125-128 142, 146, 233-235, 245;
— savaşım biçimleri — 239;
— köylülükle ittifakının zorunluluğu — 221-233, 244, 260, 272, 336, 580, 638.
Ayrıca bkz: *Proletaryanın silahlandırılması.*
Proletarya partisi — 52, 108, 116-117, 119, 131, 141-142, 146, 214, 215, 217, 220, 222, 224-225, 228, 364, 398-400, 409, 464-466.
Proletaryanın silahlandırılması — 219-220, 241, 242.
Propaganda — 176, 237, 244.
Prudonculuk — 102, 349, 624-637.
Prusya — 235, 236, 372, 382, 383, 385, 386, 391, 397, 400-403, 404, 436, 438, 439, 444-448, 450, 451.
Put — 18, 270

Q

Quit-rent (bedel-rant) — 79-80.

R

Radikaller — 116, 131, 150, 167, 231.
Rant — Bkz: *Toprak rantı.*
Rantiye — 79, 211.
Raslantı. — 79-82, 84, 91, 96, 176.
Reformizm — 224-225.
Rekabet — 16, 43, 57, 62, 65, 68, 70-74, 88, 93, 95, 97, 101, 107, 127, 137-142, 144, 152, 157, 171, 188-191, 193-194, 205-211, 629, 631, 634.
Roma, eski — 22, 31, 85, 86, 88, 92, 94, 132, 135, 248, 474, 478, 605.
Romanya — 244.
Rusya — 101, 120, 121, 127, 129, 133, 233, 244, 254, 311, 383, 409, 411.

S

Sabit sermaye — 200-202.
Sadakaya muhtaçlık — 144.
Sanat — 95, 134.
Sanayi — 21, 23-25, 30-32, 60-62, 69, 71-73, 94-96, 98-100, 103-105, 106, 234, 258-260, 366.
Sanayi devrimi — 72, 99, 100-106, 132-134, 233, 365-367, 604-605
Savaş — 22, 65, 68, 70, 86, 87, 93, 185, 235, 243, 426, 433, 452, 634;
— dünya — 185. 236, 329;
— iç — 274, 479;
— Avrupa'da 1813 kurtuluş savaşları — 44.
Sekterlik — 125, 145.
Sendikalar — 123, 141.
Serbest ticaretçiler — 339, 427.
Serfler — 23, 25, 28, 62, 79, 101, 102, 107, 132, 133, 144, 188, 388, 392.
Sermaye — 60, 62, 64, 66-69, 71-74, 93, 104, 134, 143, 147, 148, 194-201, 202-204, 210-212, 334-336, 504-506, 579, 602-603, 607;
— sınaî — 72, 77, 86, 97;
— devlet — 109, 153-154;
— ticarî — 77;
— üretken — 199, 204, 211;
— banka — 557;
— toplumsal bir ilişki olarak — 195.
Sermaye birikimi. — 67, 88, 145, 201, 209.
Sermaye göçü — 192.
Sınaî çevrim — 105, 228, 560-561.
Sınaî eğitim — 110, 155.
Sınıf savaşımı — 39, 45-48, 57, 145-146, 184-186, 243, 472-476, 526-528, 637;
— uzlaşmaz karşıtlıklara sahip toplumların gelişmelerinin itici gücü olarak — 57, 122, 131-133, 150-153;
— feodalizmde — 62-64, 77, 78-81, 131-133;
— kapitalizmde — 72-74, 110-112, 116, 133, 139-145, 146, 162-164, 220-221, 232-235, 241-244, 259-260, 393-395, 475-476, 521-524, 526-528;
— iktisadî — 163;
— siyasal — 74, 140-142, 465;
— ve siyasal iktidarın ele geçirilmesi — 39, 216;
— biçimlerinin üretim düzeyine olan bağımlılığı — 31.
Sınıflar — 21, 31, 39, 54-58, 78-82, 93, 98-101, 142-144, 190, 231, 505, 637;
— kökenleri — 45-48, 61, 72, 76, 92-95;
— iktisadî ilişkilerin ürünü olarak — 31, 55, 67-69, 72-74, 107, 228, 233, 638;
— devrimci — 45, 55-58, 72-74, 77, 80, 142, 258-260;
— egemen — 39, 45-47, 54-58, 77-79, 93, 107, 142, 144, 152, 189, 231, 306;
— karşıtlıkları — 57, 74, 77-82, 102, 107, 122, 131-133, 143-145, 152;
— kaldırılmaları — 39, 47, 57, 78, 111-114, 154, 155, 182, 216-218, 637.
Silah — 236, 241.
"Sivil toplum" — 13, 14, 33, 43, 48, 92-94, 102, 518, 609, 626.
Siyasal iktidar — 40, 104, 155, 369.
Slavlar — 406, 407, 409, 410, 435-438.
Sosyal-Demokrat Parti (Almanya'da) — 167, 236-239, 244-246.
Sosyalizm — 119, 126, 186, 234, 260, 380, 384, 521, 547;
— bilimsel — 123, 229, 234, 237, 341, 466, 522;
— ütopik — 125, 163-168, 230, 341, 374, 380, 608, 635;
— gerici — 115, 125. 154-163, 167;
— burjuva — 115, 162, 299, 339-341, 521;
— demokratik — 116;
— feodal — 154-158, 230;
— küçük-burjuva — 157-159, 216, 230, 340, 485.
Sosyo-ekonomik oluşum — 21-24, 31, 34, 41-44, 49, 58, 80, 83, 91, 92, 107, 196, 626, 627.
Soyluluk — 23, 24, 67, 79, 101, 104, 134, 142, 366, 376, 387.
Soyutlama (araştırma yöntemi olarak) —13, 27, 32, 44, 57, 89, 621, 622, 631, 633.
Sömürü — 122, 136, 140, 146, 152, 260, 335.

Sömürgeler — 69, 85, 133, 602, 614, 627, 628, 632.
Ayrıca bkz: *Hindistan.*
Sömürgeleştirme — 67-69, 133.
Spekülasyon (felsefi) — 44, 45, 58, 618.
Şovenlik — 236.

T

Tahviller — 87, 93.
Tarım — 22, 23, 24, 61, 67, 75, 107, 111 112, 120, 137, 333, 335, 569.
Tarım sorunu — 222, 223.
Ayrıca bkz: *Köylülük.*
Tarımsal haklar — 75.
Tarih (bir bilim olarak) — 17, 18-20, 33-37, 43-45, 46-49, 50-53, 55, 56, 72, 78, 82-87, 91, 96, 121, 153, 226, 228, 364-366, 606, 615, 618-621, 625, 637.
Tarihsel materyalizm — Bkz: *Materyalizm, Materyalist tarih anlayışı.*
Tarihsel okul — 376.
Tekel — 70, 154, 631.
— sömürge — 70.
Temel ve üstyapı — 19, 20, 25, 29, 30, 33-37, 49, 56, 82-86, 103, 104, 122, 135, 135, 137, 148, 150, 185, 226, 475, 505, 609, 610, 614, 615, 626, 633.
Ayrıca bkz: *Sanat, İktisat ve siyaset, Hukuk, Ahlâk, Felsefe, Din, Devlet.*
Teori — 85, 146, 615.
Terör — 479.
Ticaret özgürlüğü — 72, 134, 149, 328-329, 608.
Topluluk — 60-63, 133, 222-223, 595, 599, 600, 621.
Topluluk (Rus) — 120-122, 131-133.
Toplum — 30, 36, 102, 132, 143, 148, 150 195, 610, 625.
Toplumsal olarak gerekli emek — 177, 179, 181-182.
Toprak rantı — 94, 105, 154.
Toplumda varolma savaşımı — 40.
Toprak mülkiyeti — 22-24, 41, 60, 61, 69, 97, 120, 153, 222, 505, 506, 551, 607;
— feodal — 22-24, 68, 79;
— eski dünyada — 85, 93;
— kapitalizmde — 506, 599.
Tüccarlar — 65, 67, 69, 70.
Tüketim — 38, 626, 629.
Türkiye — 438, 640.

U

Ulaşım — 136, 598-600.
Ulus — 21, 37, 44, 61, 66, 67-72, 73, 84, 128, 129, 136, 151, 172, 235, 368, 409, 437, 482, 634.
Ulusal Muhafız (Fransa'da) — 240, 255, 256, 483, 513-516.
Ulusallaştırma — 154, 221-223, 224.
Ulusal sorun — 128, 136, 276, 407-410, 436-438, 602.
Uluslararası İşçi Birliği — 123-127, 235.
Uygarlık — 60-62, 136, 152.
Uzlaşmaz Karşıtlık — 129, 144, 146, 147, 151, 152, 164, 166, 395, 465, 508, 522, 550, 551, 605, 610, 616, 632, 635.

Ü

Ücret — 101, 105, 138-141, 147, 175, 177, 181, 185-189, 193-195, 199-205, 208-210, 638;
— biçimleri — 179, 180;
— gerçek — 199-202;
— itibarî — 199-201, 204;
— göreli — 202, 203.
Ücretli emek — 133, 135, 145-150, 165, 187, 196-200, 202, 257-259, 607.
"*Ücretli Emek ve Sermaye*", Karl Marx (yazılışının tarihi) — 173, 212.
Üretici güçler — 21-23, 24-27, 30-32, 35, 40-43, 46, 65, 71-75, 81-84, 86-91, 96, 106-111, 136-138, 143, 182, 195, 218, 350, 598-600, 608-611, 616, 625-627, 629-632, 639.
Ayrıca bkz: *Ekonomik yasalar.*
Üretim — 18-22, 30, 35, 37, 38, 47, 55, 64, 65, 68, 74, 83, 87, 112, 194, 608-610, 625, 634;
— insanın tipik bir özelliği olarak — 20, 33;
— karşıt oluşumlarda üretim ile tüketim arasındaki çelişki — 39, 111, 182,
Üretim aletleri — 58-62, 90.
Üretim araçları — 20, 21, 54, 60, 86, 136, 138, 180, 229, 285.
Üretim araçlarının itfası — 193-194.
Üretim biçimi — 20, 35, 36, 38, 46-49, 58, 90, 99, 106, 135, 207, 609, 614, 627.
Ayrıca bkz: *Sosyo-ekonomik oluşum.*
Üretim maliyeti — 101, 191-194, 202, 206-209, 328.
Üretim ilişkileri — 21, 22, 24-26, 30, 33-34, 38, 40-43, 48, 66, 73, 81-84, 89-91, 95, 107, 135, 137, 145-147, 149, 155, 186, 194, 195, 258-260, 341, 350, 609, 616, 630-633, 638.
Ayrıca bkz: *Ekonomik yasalar.*
Üstyapı — Bkz: *Temel ve üstyapı.*

V

Varlık — 26, 42, 53, 55, 77, 84, 152, 609, 615.
Veraset — 109, 110, 154.

Vergilendirme — 61, 93, 109, 154, 224, 236, 251, 285, 291, 292, 304, 328, 329-333, 335, 581, 629.

Y

Yabancılaşma — 41, 91.
Yasa (özel) — 84, 94-97, 149, 152, 639.
Yazın (sosyalist ve komünist) — 154-156, 158-160, 373, 390.
Yoğunlaşma — 69-72, 137, 224;
— sermayenin — 61, 66, 121, 158, 205, 209, 341;
— toprak mülkiyetinin — 85, 158;
— ulaşımın — 110.
Yunanistan (eski) — 23, 85.

Z

Zanaat — 22, 30, 31, 41, 60, 63-72, 76, 94, 95, 607.
Zor, tarihteki rolü — 85-87, 155.

SOL YAYINLARI, Sorumlu Yönetmen: Muzaffer Erdost. Yönetim Yeri: Zafer Çarşısı, 26, Yenişehir, Ankara.

80 lira

MARX, ENGELS ● SEÇME YAPITLAR 1